

A. Mazzocchi

COMMENTARII IN MARMOREVM NEAPOL. KALENDARIVM

VOLVMEN TERTIVM

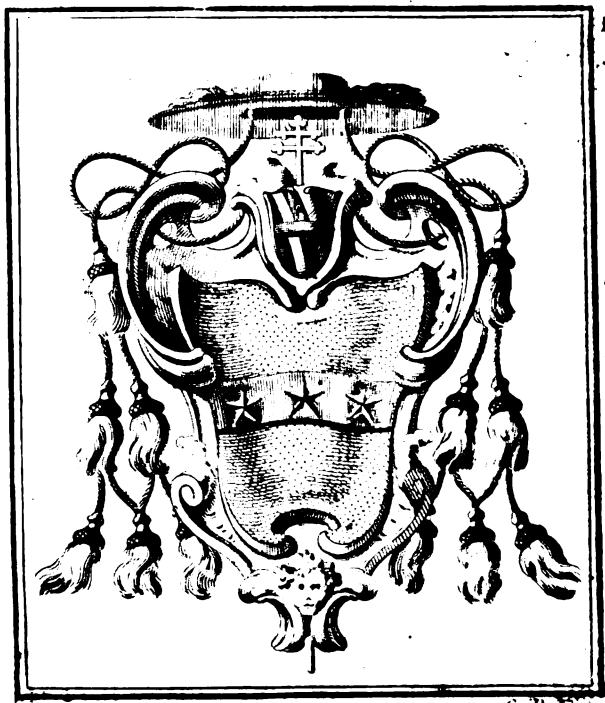
Quo Pars altera Junii continetur.

*Accedit in EGESIPPI Historiam AMBROSIO
vindicandam disquisitio.*

Adtexuntur ad sex superiores menses

A D D E N D A , I N D I C E S

Et in calce AENEAE sex posteriorum mensium TABVLA.

NEAPOLITANA. MDCCLV.

Ex officina Novelli de Bonis Typographi Archiepiscopalis
VTRIVSQUE POTESTATIS PERMISSV.

CACPPG)

BX4654

.x M3

vol. 3

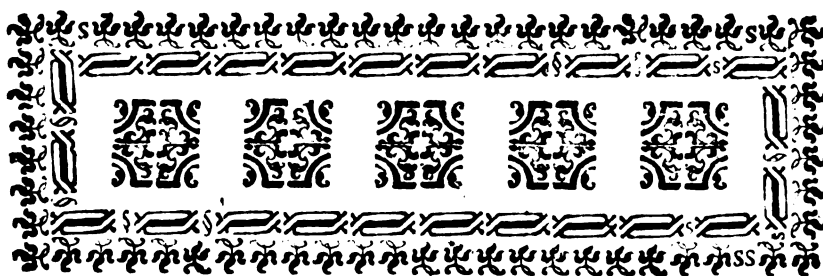

MENSIS JUNII

PARS ALTERA.

XVI P S ATHENOGENI

PLuries id mihi accidit, ut postquam meas commentationes in Sanctorum aliquem non tantum scripsissem, verum etiam formis typographicis commendassem; mox scriptor aliquis in manus venerit, qui alia omnia a me sentiret; quem proinde opus fuit subjecta appendice refellere. At heic aliquanto aliter res cecidit. Nam ubi meam de uno, non vero duplici, Athenogene sententiam scripto mandassem confirmassemque; percommode factum est, quod eo scripto nondum formis expresso, Sollerii (ad XVII. Julii) de S. Athenogene commentarius, quem, utpote alieno die collocatum, non ante videram, in manus inciderit. Sane is quoque unum (quod gaudeo) non duplicem statuit. Sed quia is longe alia, quam ego, via ingreditur, nec ego in ejus sententiam concedere valui; in iis, in quibus a Sollerio & aliquot aliis mihi disconvenit, eorum rationibus respondere coactus fui. Eoque hic de Athenogene uno commentarius haud paullo, quam initio fuerat, longior evasit.

COMMENTARIUS

De uno, non multiplici, Athenogene.

C A P. I.

*Quotuplex Athenogenes martyr apud antiquos
reperiatur.*

§. I.

*Ex Latinorum Graecorumque monumentis
martyres, quotquot Athenogenis no-
men tulerunt, producuntur.*

I. **J**AM primum omnium nihil anti-
quius S. Basilii testimonio ex lib. de
Spiritu Sancto ad Amphilochem pro-
ferri potest. Ibi postquam catholicum
de sancto Spiritu dogma ex eucharis-
tico hymno vespertino ignoti auctoris

confirmasset, haec statim subjicit : *εἰ
δὲ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνόγενους ἴγνη,
ὅν, ὅσπερ τι ἀλεξιτήριον (360) τοῖς συν-
σιν αὐτῷ καταλείπειν, ὁμῶν ἔδη πρὸς
τὴν διὰ πυρὸς τελείωσιν, οἷδε καὶ τὴν
τῶν μαρτύρων γράμην, ὅπως εἶχον περὶ
τὸ Πνεύματος. Quod si quis porro novit
Athenogenis hymnum, quem tamquam
scutum atque munimen sodalibus (*) suis
reliquit tum, quum ad consummationem
(**) per ignem festinaret, nae is quoque
Martyrum sententiam, quidve de Spiritu
statuerint, probe noverit. Habes heic Athe-
noge-*

(360) Pro τὸ ἀλεξιτήριον legebatur antea
τι ἄλλο ἐξήγημα : quod vertebant tamquam
aliud aliquod valedictionis munus. De voce
ἐξήγημα adeatur Suicerus in Thesauro prae-
ter alios. Huc quod attinet ; ut modo ad-
scripta interpretatio stare posset, requireba-
tur vox δῶρον. Basilii ipse caritatem, quam
Christus hereditariam reliquit, vocat ἐξήγη-
μα δῶρον [valedictionum munus, quod nim-
is a profecturis dari solet amicis] epist. 77. ad
maritimos episcopos. Deinde illud ἄλλο prorsus
heic importunum est. Quocirca cum Fron-
sone in addotatis praetuli lectionem cod. Regii

[quam & merito Garnerius in suam editio-
nem intulit-] scribentis τὸ ἀλεξιτήριον. Quod
vocabulum tum Munimen significat, tum
etiam interdum Amuletum, aut generalius
quodvis remedium.

(*) Hoc est in eodem asceterio cum Athe-
nogene sese exercitibus Graeca vox δὲ συν-
όντες absolute posita sodales notat, ut in il-
lo Plutarchi, οἱ παῖδες ἀμειβόμενοι γίγνονται αὐ-
τοῖς συνόντες.

(**) Haec Basilii τελείωσις διὰ πυρὸς, con-
summatio per ignem, quam in partem sit ac-
cipienda, dicam infra cap. 4. & seq.

nogenem haud dubie martyrem : cuius carmen dogmaticum exstabat , quo carmine praeclarum de Spiritu Sancti divinitate testimonium legebatur .

Hunc athletam Mrologium Romanum die XVIII. Januarii his verbis celebrat . *Ibidem* (i. e. in Ponto) *Sancti Athenogenis antiqui theologi , qui per ignem consummaturus martyrium , hymnum laetus cecinit , quem & discipulis scriptum reliquit* . Vide quae ibi vir magnus (361) adnotat . Quis vero primus hunc martyrem in Romanum mrologium intulerit , adhuc quaeritur . Castellanus ac postea Sollierius (ex eo , opinor , quod nec Vsuardus , nec qui Vsuardum in usum Romanae curiae amplificaverunt , nimirum Bellinus , Maurolycus , Galestinus ; nec postremo Sirleti Menologium eo die de Athenogene verbum ullum fecerint) statuerunt , id additamentum a Baronio ipso profectum : huic autem diei potissimum inferuisse , quod Moseo & Ammonio Ponticis martyribus Athenogenem (quem scilicet etiam Ponticum censuerit) congrue adnectendum putarit . Castellani verba reperies infra in Adnot. 369. Et tamen in Annalibus ad annum 196. n. 7. ita de eo mrologii loco Baronius loquitur , quasi qui ab antiquiore manu profectus esset . *Licet* , inquit , *Athenogenis martyrii natalis dies in tabulis ecclesiasticis certus adscriptus habeatur , nempe Januarii XVIII. die ; tamen tempus martyrii incertum esse conquiretur . Verum nihil in ea loquendi ratione mirum . Martyrologium jam ante annales Noster digesserat ; idque statim ab Ecclesia universa receptum in*

usus fuit . Hinc porro in Annalibus ad Rom. Mrologium [etiam qua parte a Baronio ipso auctius prodit] tamquam ad ecclesiae tabularium provocat .

II. Post Magnum Basilium nihil Hieronymiano Mrologio est antiquius : in cuius apographis die XXIV. Julii haud obscure quidam Athenogenes numerofo comitatu circumseptus sese objicit , de quo infra accuratius agemus .

III. Tertius antiquitatis gradus Fastis marmoreis Neapolitanis est tribuendus : in quibus hoc die XVI. Junii cuiusdam *Athenogeni* littera P. h. e. *passionis* nota praemittitur : per quam docere voluerunt , eum hoc die martyrii consummatum , aut saltem (quod confundi solet) sepulturam consecutum .

IV. Fit & in Actis S. Gregorii Armenii apud Surium (cuius scripti sicut auctoritas non magna , ita aetas incerta est) cuiusdam S. Athenogenis martyris mentio : cuius reliquias Gregorius in Ecclesia a se erecta cum Praeursoris Ipsiensis collocavit . Sic ibi legitur cap. 34. *Cum ad hoc templum [Herculis scilicet , situm in finibus Majoris Armeniae] venisset , sola oratione . . . ab ipsis evertit fundamentis , & alterum excitat Domino . . . & in eo deponit reliquias praecursoris Baptistae , & martyris Athenogenis* .

V. Postremo ex omnibus Graecorum libris constat , eos die XVI. Julii quemdam Athenogenem Sebastiae cum decem sociis obtruncatum coluisse : quem tamen Sollierius in diem XVII. ejusdem mensis transtulit , quod parum equidem (362) probo .

§. II.

(361) Nempe suspicatur huius Athenogenis fuisse apologiam illam , quae sub Athenagorae nomine circumfertur . Ad id Cardinalium nominum similitudo impulit , tum quod , si diversus ab Athenogene fuisset ille Athenagoras , mirabile esset a nemine antiquorum factum fuisse Athenagorae mentionem . Sed fatendum est , meminisse tamen Athenagorae Epiphanium haec. 64. cap. 21. prout ille locus a Leopardo & Petavio scite emendatur .

Sane si Baronii conjectura staret [quam haud

magnopere Tillemontius reprehendit tom. 2. in persec. M. Aur.] necesse esset S. Athenogenem sub M. Aurelio ponere , cui apologia illa oblata fuit . At aperte postea in suis Annalibus idem Baronius ad ann. 196. n. 7. fatetur , nesciri quando S. Athenogenes e vivis excesserit .

(362) Vtrumque Menologium [tum Basilii tum Sirletianum] Menaea magna , Typicum S. Sabae , Horologium , Metricae ephemerides [in quibus hic hexameter legitur :

L I I I .

O E

§ II. S. *Athenogenis Sebastiae* passi
elogia duo, ex *Menaeis* unum,
ex *Menologio Canisiano*
alterum.

Quandoquidem autem hujus athletae encomium, ex Basilii *Menologio* desumptum, a Sollerio productum fuit; heic alterum ex *Menaeis* elogium paullo, quam in Basilii *Menologio*, copiosius heic desiderari minime patiar: quod totidem de Graeco verbis est ejusmodi.

Hic Sanctus domo *Sebastea* erat sub *Diosletiano* principe. Qui a *Philomarcho* (363) praefide una cum decem discipulis suis comprehensus, multosque cruciatus atque injurias simul cum illis perpassus, gladio conficitur. De eo sic porro narratur, antequam arriperetur, profectum in monasterium, ibi discipulos non invenisse, ut qui antea prebensi fuerant: adhaec cervae, quam in monasterio enutrierat, sibi obviam factae be-

nedixisse, ac simul orasse, nequando sive ipsa, sive propaganda ab ea posteritas a veneratoribus caperetur, sed ut (364) quotiens in Martyris memoriam tum ipsa, tum ea nasciturae hinnuleum unum in ecclesia inducerent. Quod & factum est. Nam sanctorum Evangeliorum lectionem in ecclesiam ingredi cervae conspiciebatur tum hinnuleum suum (365) adhuc tenellum Sancto offerre, ac rursus exire. Quem qui venerant, mattantes epulabantur, in gloriam atque honorem Sancti hilaritate affecti. Quod maximo sane miraculo oculatis juxta atque auritis testibus erat, tum fidelitum infidelibus.

Multo brevius est *Menologii* Sirletini elogium, ex quo tamen *Athenogenae* sedem episcopalem discimus. In eo igitur *Menologio* ad eundem diem *XVII Julii* sic legitur *Natalis beati martyris Athenogenis episcopi* (*) *Pidachtboes* (366)

ex

Οὗτος Ἀθρογόγιος ἦν ὁ ἱερεὺς ἐκ τῆς δεκάτης αἰ.,
Truncat *Athenogenem* sextodecimo ensi acutus] ceterique Graecorum. Libri tam editi quam Mss. non nisi die *XVI. Julii* hunc *Athenogenem* celebrant: quibus & *Mrologium Rom.* adhaeret. At quia *Castellanus* [tum in bimestri ad *XVIII. Jan.* tum in *mrologio* universali] ad *XVII. Julii* hunc martyrem transtulit; hunc opinor ducem secutus est *Sollerius*. Vterque autem perverse fecit. Num pro die *XVII.* nihil aliud affertur, quam *Acta Suriana*, ad quorum finem legitur, peragi memoriam *juxta supputationem Romanorum* [in mensibus scilicet] die *XVII. Julii*. At perquam credibile est, in Graeco horum Actorum primitus scriptas fuisse notas Graecanicas; ac deinde notam posteriolem, quippe evanidam, pro ζ acceptam, numero *XVII.* qui nunc Latine legitur, ansam dedisse. Quum autem *Bollandistae* in assignandis diebus ad *Rom. Mrologium* semper se conformaverint; cur heic tantum tum ejus tum Graecorum simul omnium auctoritatem deservant? Factum nollem.

(363) Is etiam in *Actis Graecis* *Philomarchus* vocatur. Sed utrobique rhotacismo peccatum conjicio, ac pro *Philomarcho* (quod Graece nihil est) scribendum esse *Φιλομαχος* *Philomachus*.

(364) Graece καὶ ὁ ἑκαστος χροῖος: quod totidem verbis in Basilii *Menologio* legitur. Quod (quia Graecis recentioribus χροῖος annum significat) sonat tantumdem quod singulis

annis.

(365) Sic vertendum putavi, Graeco erat νεῖσρος αὐτοῦ μοσχόν. Graeco μοσχός adjective sumitur pro ἀπαλός, tener. Quam notionem ei voci apud *Homerum* inesse, *Euthathius* aliique notarunt. Er nuleum recens natum cervae inducebat plum. Vox μοσχός i. e. tener heic necesse fuit: nam ceteroqui vox *Hinnuleus* nos omnes catulos extenditur, monendum excesserint.

Historia cervae hinnuleum suum a aliquanto copiosius, non sine tamen incertis circumstantiis, in *Surianis* actis affertur. Quidquid ejus rei fuerit; certe antiqua fuisse narrationem, illud significat, quod in *Menaeorum* strophis legitur hisce verbis καὶ ὁ ἱερεὺς ὡς αὐτοῦ σοὶ γόρον, ἔδωκεν μοῖζις θεῶν νεῖμα. Ecce cervae partem sibi affert divino nutu. Ut autem infra notabimus, hymnographi illi, quos *Menaeorum* carmina auctores habent, maximam partem antiquiores sunt.

(*) Imo potius *Chorepiscopi*: id quod ex *Actis Surianis* constat. Sed *Chorepiscopus* haud raro pro episcopis habitos reperio.

(366) Scribendum est *Pidachtbonis* *Pedachtbonis*, ut in *Actis Surianis* legitur, et ad ea notabimus. In *Menaeorum* rubrica paullo ante elogium historicum *Athenogenes* vocatur πῦλαχθῖος *Pedachtbeses* [quae vox nihili est] episcopus.

*ex urbe Sebastia sub Imp. Diocletiano, qui
veniens a Philomarcho praefide cum decem
discipulis suis, multa tormenta cum illis
passus, gladio percussus, capite ob-
catus, quiescit in Domino. Ejusdem
Theogenis cum decem sociis acta satis
recitatis elogiis convenientia ex-
stant apud Surium in mense Julio, de
quorum indole ac pretio alibi mihi ser-
mo recurret.*

C A P. II.

*Quinque re vera , an pauciores nominis
hujus martyres sint admittendi .*

Ex quinque ὁμωνύμοις (eiusdem nominis) athletis superiore capite productis primum & ultimum [quos utpote cele-

briores, saepius heic & infra appellare cogemur] sic distinguemus, ut illum *Basilianum* aut *Basilii Athenogenem*, hunc autem Athenogenem *chorepiscopum* [nam in Actis Surianis *chorepiscopus Pedachthonis* fuisse scribitur] aut alia *διοριστικῇ* appellatione nuncupemus.

Jam primum omnium Athenogenes ille, quem Hieronymi mrologium, dici XXIV. Julii inferuit, eundem esse ac Pedachthonis chorepiscopum, tum par sociorum decas, tum etiam idem martyrii locus plane clamat. In quo quia ante me alii in pleno lumine caecutierunt; quae huc pertinent, ea omnia in substratam (367) adnotationem compuli.

L I I I 2

Ad-

7) Hieronymiani mrologii textus luxatus
reponitur, & mendosus corrigitur. Ex quo
sic sanato Athenogenes Sebaſtenus cum de-
cem Sebaſtenis ſociis, qui coluntur a Grae-
ſeſe prodiſ. In hiſce omnibus ad hunc
eruditorum ἀπορία notatur.

an Hieronymianis apographis foede men-
osa ea tota periocha est, quae ad Athenoge-
m ejusque socios pertinet; sed ita tamen, ut
commilitio stipatus procedat Atheno-
& eidem Sebastea Armeniac civitas tri-
quorum utrumque peculiarem Atheno-
episcopi a Graecis die XVI. Julii ce-
characterem constituit. Lucense apogra-
annuntiari incipit: *IX. Kal. Aug.*
die 24. Julii] *In Amiternina civitate*
LXXXIII. ab urbe Romana via
aria (h. e. Salaria) natalis S. Victorini
hodieum ibi colitur] *In Arminia civi-*
nalis sanctorum Sabae, Theoxoni &c.
haec luxata sunt, sic hanc dubie repo-

& simul corrigenda: *In Armenia, civitate*
Seb-stia [*pro Sabatie*] *natalis SS. Theoxoni*
&c. Ergo ut ab initio repetamus : *In Armenia*
civitate Sebastie Natalis SS. Theoxoni ,
Storis militaris , . . . *Emiritae cum fratribus*
duobus , *Statiani* , *Capitonis* , *Silvani* , *Ster-*
casi , *ATHENOGINE* , *Caritonis* . Cum Lu-
censi mire consentit Corbejensis codex . At in
rustissimò Antuerpiensi sunt omnia foediora
& simul confusiora : nisi quod percommode
pro *Sabatie* legitur diserte *Sebasti* ablativo ca-
su , & Armeniæ minoris civitas fuisse docetur
his verbis : *Armenia minore Sebasti* . Hactenus
inquam percommode , quia sic Lucensis tum
ulcera tum luxatura sanatur . At deinde vitiosa

sunt omnia, quia ex tribus & octoginta millia-
riis [quot scilicet. Amiternum ab Roma in Lucen-
si & Corbejensi abesse docetur] totidem reddi-
dit martyres, ac Victorinum Amiternum
cum Sebaltenis athletic (quorum minuit nume-
rum) officanter permiscet. Vel sic tamen in
eo juvat, quod inter hosce pugiles clare
ATHENOGENI nomen adscribitur.

Illud vero in primis in recitato Hieronymiani mrologii textu notandum est, primum quidem, Athenogenem suosque commilitones fuisse ex Sebastia minoris Armeniae, cui etiam Graeci suum Athenogenem chorepiscopum vindicant: deinde [quod ad ~~novum~~ mirifice interest] quum Graeci Athenogeni decem ~~sc~~ios tribuant, ut in totum fuisse undecim oporteat; etiam in Lucensi supra adscripto textu omnino undecim numerari. Nam quod in Corbejensi inter *Victoris* & *Militaris* voces distinctio irrepperit [*Victoris*, *Militaris*; quasi si *Militaris*, quod professionem notat, sit nomen alterius martyris] id in eo perperam auxit numerum. Post *militaris*, in Lucensi legitur, *Qui multa tormenta passus est*, quod a ceteris apographis abest.

Vides igitur ut Hieronymianorum factorum Athenogenes cum suo commilitio ipsissimus ille sit, quem Graeci die XVI. Julii cum decem sociis colunt. Ac sane habenda est Hieronymiano morologia gratia: quo nomenclatore, omnium decem S. Athenogenis nomina jam tenemus, alioqui ignoraturi. Et tamen non tantum Florentinio Sebastenos hosce cum Graecorum officiorum martyribus comparare nihil in mentem venit [verum quid homine diligentissimè facias, cujus id sagacitatem effugit:

Adhaec illum, cujus reliquias S. Gregorius Armenius in exstructa ab se ecclesia condidit (vide cap. r. num. iv.) certo certius est, non alium ab eodem Surianae historiae chorepiscopo fuisse. Vterque enim Athenogenes ad Armeniam, in qua Sebastea illa recenscebatur, pertinet. His adde quod tam Athenogenis acta, quam Gregorii Armenii (utraque apud Surium) haud valde disparis aetatis atque indolis sunt. Quocirca in S. Gregorii historia non de alterius Athenogenis reliquiis agi potest, quam ejus qui tunc temporis celeberrimus apud Graecos erat. Neque id vero ab tenore actorum Armenii Gregorii abludit. Qui ubi ab Leontio Caesareae Cappadociae episcopo ordinatus fuit, in reditu Sebastiam minoris Armeniae adiisse videtur. Ibi quum S. Athenogenis illius Sebasteni reliquias secum abstulisset, mox ubi Majoris Armeniae fines attigit, in constructo ab se templo sacra ejusdem ipsa reposuit. Ita tribus hisce homonymis in unum coactis, tres deinde tantum Athenogenes reliqui fient, Basilianus, Chorepiscopus, & ille qui hodierno die in fastis Neapolitanis signatur.

At ne hodiernum quidem Neapolitanarum ephemeridum Athenogenes alius a chorepiscopo est: quod per haec maxime vestigia deprehendi. Hoc familiare Neapolitanis fuisse reperio, ut in eximiorum Sanctorum a se impense celebratorum gratiam eos quoque sibi colendos arriperent, quibuscum Sanctos illos aliquid habuisse commune, in eorum gestis legebatur. Sic in S. Mariae Aegyptiae gratiam S. Sophronium ejus vitae scriptorem, & S. Epiphani causa Sanctos Philonem Carpathium atque Polybium in hosce fastos intulerunt. Pluribus nunc quidem exemplis abstinere. Ex eadem igitur causa,

git?] sed & Bollandista Sollerius, cui ad XVII. Junii multus de Athenogene ac sociis sermo fuit, nihil horum prorsus vidit. Sed majora profecto sunt Bollandistarum egregiorum in universam Sanctorum historiam merita, quam ut, Vbi

quia Neapoli S. Gregorii Armenii tum cultus mirificus erat, tum etiam acta in ore omnium atque manibus versabantur; quumque in iis actis honorifica S. Athenogenis Sebasteni mentio fieret; ab eo factum ut Neapolitani procliviores in ejus cultum se praebuerint, cujus opinor acta peculiaria, ac fortassis etiam reliquias [simul cum capite Armenii Gregorii forsan advectas] eos habuisse, facillimum dictum est. Ita qui hodierno die Athenogenes a nostris signatur, is non alius ab eo est, quem Graeci in suis officiorum libris in diem non suum (ut alibi dicam) h. e. in XVI. Julii intulerunt. Jam vero si dixeris, levem hanc esse causam, ac videri probabilius, S. Athenogenem a Neapolitanis cultum eundem atque illum a Basilio tantopere celebratum fuisse (qui unus scilicet, reductis ad unum ceteris, restat) non repugnabo equidem. Jam enim ad ultimum certamen propero, quo Basilianus haud alius a Chorepiscopo docebitur.

C A P. III.

Utrum Basilii Athenogenes diversus re vera a Chorepiscopo, qui in Graecorum officiis signatur, existerit.

Diversus visus est Baronio & aliis plurimis, qui ab eo fonte potarunt. Quid enim diversus non esset, quum is qui a Basilio extollitur, igni, contra vero qui a Graecis recentioribus, gladio peremptus fuerit? Taceo quod Basilii Athenogenes, si quidem ex Baronii & Tillemontii conjecturis idem atque Athenagoras fuerit, sub M. Aurelio ponendus esset; quum contra alter sub Diocletiano passus narratur. Taceo hoc inquam, quia jam cap. r. adnot. 36 r. exposuimus.

Primo omnium Tillemontio Nota 14. in M. Aurelii persecutionem utriusque Athenogenis (368) *μυσμός* (vulgo *identitas*)

plura nitent in carmine, paucis offendar maculis, ut ille ait.

(368) *Baronius dit qu'il est constant que ce (Athenogenes scil. Sebastenus, idemque chorepiscopus Pedachthonis) n'est pas l'Athenogene de*

ritas) suboluit. Deinde, uti fit, in nobilissimi critici castra primus (369) Castellanus, deinde Benedictinus (370) is, a quo tertius S. Basilii tomus prodit, ac novissime (371) Sollierius se transfulerunt. Ex quorum omnium sententia Graecotum Athenogenes idem omnino est atque ille Basilio cognitus.

Ac me quoque fateor, nihil dum de horum criticorum suffragio concium, in eandem unius Athenogenis sententiam consensisse: quod maximum veritatis est indicium, nempe ubi a pluribus non ex compacto ipsa per se veritas iudicium idem extorquet. Verum diversis prorsus itineribus eandem metam attigeram. Nam antea viri eruditi non alia se via speraverunt *ἀνυλογία* (discordiam) Basilii per ignem consummantis Athenogenem cum Graecis eundem gladio perimentibus posse dirimere, quam si actorum Athenogenis, quae sub Metaphrastis nomine apud Surium circumferuntur, penitus frangerent auctoritatem,

ac ficta a fundamentis omnia contenderent. Totus in eo proposito prae ceteris est Sollierius, ad XVII. Julii ubi de hoc martyre commentatur, praesertim §. 3.

At est ne credibile, actorum illorum quamlibet fallacium compositorem, nullas ante se scriptas de Athenogene memorias ad manus habuisse, ac totam a fundamentis fabulam ingenio suo protulisse? Nil tale umquam a Graecis passionum scriptoribus, quamlibet mendacissimis, factum fuit. Metaphrastes ipse (cui vulgo hanc historiam tribuunt: recte an secus, in fine excutiemus) haud hoc umquam in more habuit: qui contra quas veteres reperit Sanctorum historias simplici aut rusticano stylo conscriptas, eas servato totius historiae substratu, eas tantum allocutionibus & circumstantiis e verisimili petitis, & pigmentis rhetoricis incrustavit; numquam vero totum ab solo usque aedificium est architectatus. Et quis, vel perditissimus fabulator non idem semper fecit,

de S. Basile. Et l'on n'en peut douter, supposez que celui de Sebaste ait été décapité & non brûlé. Mais comme cela n'est fondé que sur des autorités très peu considérables, il est plus aisé de croire que ce n'est qu'un même Saint, que de dire qu'un martyr canonisé par S. Basile soit demeuré absolument inconnu à toute l'Eglise. Sed quia in textu Artic. 9. in Baronii opinionem propenderat, quia S. Athenogenes idem atque Athenagoras ille M. Aurelii aequalis fingitur, statim pergit. En ce cas il faut dire ou que les actes de S. Athénogène Corevèsque se trompent encore en mettant son martyre sous Dioclétien, ou que S. Athénogène est entièrement différent d'Athénagore. Polterius unice verum est.

(369) Castellanus in suo bimestri mrologii Rom. ad 18. Januarii p. 332. La province de Pont où souffrirent ces martyrs fait souvenir Baronius de placer à leur suite S. Athénogènes qui y souffrit aussi. On trouvera sa note au 17. de Juillet, jour de son martyre. Quandoquidem autem diem XVII. Julii (in quo Sollierium sectatorem habuit: quum re vera diem XVI. ponere debuisset) diem martyrii statuit, id clare demonstrat, se Basilianum Athenogenem eundem atque illum qui chorepiscopus fuit, existimasse. Id quod & in mrologio

universali ad XVII. Julii declaraverat: nam bimestre opus ob auctoris mortem continuatione caruit.

(370) Julianum Garnerium post editos priores duos Basilii tomos, immortuum tertio [in quo est liber de Spiritu Sancto] certum est. Sive is igitur, sive quisvis alius, ad laudatum Basilii librum de Spiritu Sancto cap. 29. ad verba illa, quae initio cap. 1. recitavimus, sic adnotat: *Libentius crediderim eundem (Athenogenem) hic memorari, ac quem mrologia ad diem XVI. Julii cum aliis nonnullis Sebastiae sub Diocletiano passum esse testantur. Exstant etiam illius Acta apud Surium. Parvi refert, quod his in Actis capite plexus, apud Basilium igne consumptus dicitur. Sunt enim Acta illa prorsus insincera, nec fidem merentur.*

(371) Videatur Sollierius V.C. ad 17. Julii, toto commentario, quem de S. Athenogene scriptum reliquit, sed praecipue §. 3. ubi ramen non alio modo *ὁν ἑαυτοῦ* sive unum eundemque Athenogenem tueri se posse sperat, quam si uno falcis ictu Suriana Athenogenis Acta in totum recidat, ac meram esse fabulam vociferetur. Eo enim jam ventum fuit, ut nodos secare quam solvere praestabilius, utpote facilius, ducatur. At isto modo *Nihil intra est oleum, nihil extra est in nuce duri.*

cit, aut nunc porro faceret?

Jam vero quia loco ignis, quo Magnus Basilus consumptum hunc martyrem docuisse creditur, ab novo historico gladium inductum expostulant: quaero quid dictu admirabilius aut cogitatu erat, quid postremo *τραγικώτερον* (nam his ferme Graecia mendax in martyrum certaminibus describendis perdit capiebatur) simplex ne ictus securis, an ingens pyrae rolique apparatus, & secuta martyris combustio? Quae igitur mens novo scriptori fuit, ut loco incendii tam ingloriam necem huic martyri inferret? Qui, siquid maxime comminiscendum erat, conflagrationem certe arcessere, modis omnibus debuisset, quam variis episodii exornare ad miraculum potuisset. Mitto hodiernae historiae S. Athenogenis simplex ac pedestre dicendi genus, ab officiis alienum, quantum quidem ex ejus Latina interpretatione assequi conjectura licet. Itaque tum ratio tum etiam fides omnis humana concidat necesse est, si statuendum sit, quem S. Basilus crematum prodidisse creditur, cum recentiores Graecos diverso prorsus supplicio, quod nullam admirationem ciceret, enectum suadere voluisse: Hisce de causis longe aliam viam mihi insistentem proposui: quam brevi jam exponere aggredior.

C A P. IV.

Quid Magnus Basilus *πὴν διὰ πυρὸς πλεῖωσιν* (consummationem per ignem) vocaverit.

S. Athenogenes teste Basilio [cujus locum supra cap. I. descripsi] hymnum suis discipulis in munimentum adversus errores reliquit tum maxime, quando *πρὸς πὴν διὰ πυρὸς πλεῖωσιν* [ad consum-

mationem per ignem] properabat. Quibus verbis non aliud viri docti designatum volunt, quam Athenogenem incendio absumptum pro Christo fuisse. Quod quia vulgatae ejus historiae repugnat; alii duos invexere Athenogenes, unum igni, alterum gladio confectum; alii unum malunt, sed acta omnia, quae obtruncatum narrant, in totum commentitia esse volunt. Ego & unum fuisse fateor, nec tamen Basilio cum actis ullo modo disconvenire ajo. Nam Basilii *consummationem per ignem* nihil esse aliud statuo, quam *γενικῶς* (generaliter) *martyrium*, cuicunque illud sit. Quod jam paullo uberius est demonstrandum.

Atque ut inde ordiar: *Τελείωσις* (consummo) apud veteres Ecclesiae scriptores mysticum verbum est [& quidem a veteri Pagina (372) accepto significato] & ad sacra ac nominationem ad consecrationes & initiationes pertinet. Eapropter nihil apud antiquos tritius, quam ut *πλεῖωσιν* pro eo quod est *baptizare*, usurpetur, & *πλεῖωσις* pro eo qui baptizat, & *πλεῖωσις* pro baptismo seu initiatione aut consecratione Christianorum. Putidum fuerit, si exempla congerere satagam, quae sunt passim obvia. Jam vero quia jam inde ab initiis Ecclesiae baptismus non tantum aquae, verum etiam sanguinis agnoscebatur: quod baptismi genus non aliud esse quam *martyrium*, est vulgo notissimum [quod proinde Tertullianus lib. de Patientia cap. 13. *secundam initiationem* scite vocat] ab eo factum est ut passim ab omnibus scriptoribus martyres *πλεῖωθῆναι* (consummati, quasi dicas baptizari) dicerentur, & ut *πλεῖωσις* (consummatio) non tantum de priore lavacro per aquam intelligeretur, verum etiam de

(372) Badaeus quidem eam notionem apud Christianos antiquos tritam a duobus epistolae ad Hebr. locis repetit. Verum ab re: nam in iis locis *πλεῖωσις* est simpliciter *perficio*. Magis est meo judicio, ut a Graeco LXXviralis translationis id manarit. Apud Seniores enim *πλεῖωσις χεῖρας* est quod in Hebraeo dicitur *implere manus* sacerdotum h. e. consecrare & initiare. Usurpatur ea locutio Exodi

XXIX. 10. 29. 33. 35. Levit. VIII. 33. XVI. 32. XXI. 10. Num. III. 3. Hinc porro in eisdem Senioribus *πλεῖωσις* (ad verbum *consummatio*) idem est quod *consecratio*: unde *aries* aut *sacrificium πλεῖωσως* h. e. *consecrationis*. Vide Exodi XXIX. 22. 26. 27. 31. 34. Levit. VII. 27. VIII. 21. 27. 28. 31. 33. Adde & 2. Mach. II. 9.

de posteriore per sanguinem . Ergo errant qui *παινώσθαι* de martyribus sic, quasi sit *confici*, aut *absumi*, & finem vivendi nancisci, accipiunt . Negant enim antiqui ea notione *παινώσθαι* fuisse usurpatam : et si alius (373) aliunde locutionis hujus originem adsciscibat . At non est dubitandum, quin vera earum locutionum ratio sit inde petenda, quia martyrium alter baptismus est : unde uterque baptismus communi *παινώσθαι* vocabulo donabatur . Nisi quod ubi distingui inter utrumque placuit, prior *παινώσθαι* *διὰ ὕδατος* posterior *διὰ μαρτυρίας* vocabatur . Chrysostomus certe sic unum alteri opposuit . Hinc trita illa locutio, *Martyrio* (374) *consummari*, h. e. martyrio baptizari .

Atqui, inquis, si ita res habet *παινώσθαι* *διὰ πυρός* [*consummatio per ignem*] apud Basilium, ubi de Athenogene, erit quidem alter ille martyrii baptismus, verum per ignem atque conflagrationem transactus . Non repugno, modo *ignis* nomine non elementarem accipias, sed metaphoricum illum, de quo Matt. III. 11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igni* . Scio hanc Praecursoris vocem variis interpretationibus patuisse . Verum illa potior est omnibus, qua ignis pro omnibus adversis rebus accipitur,

quibus maculae criminum eluuntur : inter quas passiones martyrium eminet . Eam in partem alicubi Augustinus, & Auctor operis imperfecti in Matt. hom. 3. illud dictum interpretantur . Ut eos omit- tam [Origenem scil. Ambrosium, Hilarium, Hieronymum] qui ignem purgatorium intelligere maluerunt . Nam non in altera vita solum igne *καθαρισμῶ* (*purgante*) vitia nostra excoquantur, verum multo fructuosius hujus vitae malis ac praecipue martyrio . Ad Baptistae igitur dictum alludit Basilus, quando Athenogenem ad *παινώσθαι* sive *baptizatum per ignem* properasse dixit, *ignis* nomine non elementarem intelligens, sed quodlibet martyrii genus ; quia in eo Baptistae dicto *ignis* nomine martyrium, cuicunque sit, designatur .

C A P. V.

Objectionibus occurrunt, ac mox interpretatione proposita ex ipso Basilio, & ex Menaeorum strophis confirmantur .

Dixerit aliquis, quum in Graecis martyrum historiis saepissime verbum *παινώσθαι* (*consummari*) nominatim cum instrumento necis jungatur [uti quum aliquem *ἐν πυρὶ παινώσθαι*, *ense consummari*, aut quo alio speciali mortis genere scribitur] nihil esse causae cur apud Basilium *διὰ πυρός* *παινώσθαι* [*consummatio*

(373) Clemens quidem Alexandrinus in III. Stromateo pag. 430. martyrium *παινώσθαι* *consummationem* dici censuit ob excellentiam caritatis . *Martyrium* (*παινώσθαι*) *consummationem* vocamus non ea de causa, quod (per illud) vivendi finem homo accipiat, ut & ceteri (finem vivendi faciunt) verum quod (*ἀλὼν ἔργον ἀγάπης ἐνδείξασθαι*) perfectum civitatis opus praefecerat .

Ex diverso Dionysius Alexandrinus apud Eusebium libri VII. undecimo cap. extremo, *οἱ ὁμολογηταί* (*confessoribus*) in custodia detentis *οἱ παινοῖ* [*perfectos*] *martyres* opponit, quasi vero confessione tantum initiarentur, sanguine vero effuso *πᾶσι μαρτυρῶν*, *martyres consummati* dicerentur . Ex quibus perspicuum est antiquos nunc hanc nunc illam *παινώσθαι* pro martyrio sumptae originem tradidisse . Sed tamen a Dionysio tradita propius ad veram accedit . Nam confessores

comparate ad baptismum hunc sanguinis, sic quali catechumeni aut competentes habendi sunt, professione tantum sui nominis illustres . At ubi secundam intinctionem, uti Tertullianus vocat, perceperint, tum enim vero *πᾶσι* & *παινωθέντες* [*consummati*] evadunt .

(374) Hieronymus, Rufinus, martyrologiorum auctores, & alii passim ea locutione utuntur . Sed praevire Graeci . Eusebius extremo Cap. undecimo libri VII. *Fausus* ... *senex admodum plenusque dierum postea aetate* (*μαρτυρίῃ*, *τὴν κεφαλὴν ἀποτιμήσας*, *παινώσθαι*) *capite amputato, martyrio consummatur*, h. e. baptizatur . Parum apte Valeus . *Martyrium consummasse* : quod & plerique hodie usurpant [vulgatae scil. ejus verbi notio- nis ratione habita] quoties ea locutio, *μαρτυρίῃ* *παινώσθαι*, Latine vertenda sit . Occurrit enim apud Graecos saepissime .

sio per ignem] non speciatim conflagrationis martyrium potius, quam univ[er]se quodvis martyrium, sive ignem metaphoricum designare debeat.

Respondeo pluribus me cogi causis, ut sic Basilii dictum interpreter.

I. Quia quum in Actis Athenogenis, tum longioribus Surianis, tum brevioribus, quae in Graecorum officiis exstant, nulla sit ignis mentio, ac gladio obtruncatus dicatur; non alia via patere potest, ut hae historiae cum Basilio concilientur, nisi quam ingressi fumus.

II. Basilius ipse eo loco se de martyrio univ[er]se loqui, non de aliquo specia- li cruciatu innuit. *Hymnum*, inquit, *discipulis suis munimenti loco* adversus haereses reliquit. Ecquando? ὁρμῶν ὁπὸς τὴν διὰ τοῦτος πειρασίῳ, quum incenso studio ad consummationem per ignem contenderet. Quod quidem in Basilii contextu tantumdem est, ac quum martyrium anhelaret. Certe enim quum hymnum illum discipulis reliquerit, aliis utique reliquit, quam qui cum eo passi sunt; qui martyrio jamjam afficiendi, munimento adversus errores tunc quidem nullo indigebant. Adde, quod in actis Surianis discipuli ante Athenogenem capti & obtruncati fuerunt. Imo hymnum quum ille scripsit, nondum credo prehensus fuerat, nec aliud ei obversabatur animo, quam univ[er]se martyrium, non speciatim combustio aut alius pugnae genus, quod ignorabat.

III. Jam vero his quae diximus etiam Menaeorum strophae velificantur. Hymnos illos intelligo, qui in Menaeis praeter elogium historicum leguntur: qui quidem hymni elogio historico longe antiquiores sunt, ac magnam partem septimo aut octavo saeculo scripti. Hymnographorum illorum catalogum ab Allatio contextum in *de Graecor. libris*, & aliis habemus. Ergo in Menaeis die XVI. Junii, ubi de S. Athenogene, plura sunt

carminum ἀποσπασμάτια (fragmenta) quae de igne loquuntur, verum metaphorico, non elementari. In ἱρμό (hirmo) i. cui Josephi hymnographi nomen praescribitur, sic legitur: *Tamquam hostia* &c. (τῷ αὐτῷ τῶν βασάνων) per ignem cruciatuum oblata es Deo. En quo ignis pertinet. Metaphoricus enim ignis est, quo quaelibet supplicia designantur. Eodem & illud in hirmo 7. spectat: τοῖς κρυοῖς &c. *Salientibus tui sanguinis* [ex defecto capite nim. prorumpentis] *erroris flammam extinxisti*: IGNE CERVITAMINVM TVORVM (ἀπὸ τῶν πῦρος ὕλων) in cinerem redeigisti materiem lignariam malitiae. Nec difficile dictu est, veteres hymnographos non alia de causa ignis metaphorici in exornando Athenogene meminisse, quam ut celebrem Basilii locum imitando exprimerent.

IV. Jam vero hoc ipsum, cui tamdiu imoratur, pari Origenis loco invictè probatur: de quo cap. seq. dicturus sum.

C A P. VI.

Eadem τελειώσις sive consummationis per ignem intelligentia pari ac gemello Origenis loco de S. Heraide comprobatur, maxime si idem locus cum Adone & Menaeis conferatur.

Quum Basilianae consummationis per ignem interpretatio haecenus expedita tantis nitatur fulcimentis; tamen adhuc eam proferre dubitanti mihi, postremo praeclarus Origenis de S. Heraide locus, illius Basiliani plane germanus, subsidio venit: qui omnem dubitationem exemit. Eum quantivis pretii locum servavit nobis Eusebii diligentia in VI. hist. Eccl. 4. Ibi de quibusdam Origenis discipulis martyrio perfunctis loquens, haec habet extremo capite: *Sed & ex mulierum numero Herais* (375) quaedam [ἐκ κατηχημένων τῶν θείων βιβλίων, ὡς περὶ αὐτῶν, τὸ διὰ τοῦτος

(375) Non uno modo hoc nomen scribitur. In Sirletiano Menologio mox citando *Rhaïs*; in Menaeis excusis in rubrica *Pais*, *Rhaïs*,

sed in disticho *H'gais* (Heraïs) scribitur. Ac in Rufiniana hujus Eusebii loci translatione in hunc modum legitur: *Sed & mulieres pluri-*

αὐτὸς λαβύσα) *adhuc catechumena*, PER
IGNEM, ut ipse (Origenes) *alicubi di-*
cit, BAPTISMVM ADEPTA, ex hac
vita migravit. Idquod ann. 210. in Seve-
ri persecutione contigit. Inter hoc autem
Origenis dictum & illud Basilii hoc tan-
tum interest, quod hic *baptismi* vocem,
ille synonymum *πληρώσεως* usurpavit.
Ceterum si dicendum sit, Athenogenem
ex Basilii sententia incendio vitam finisse,
idem profecto de Heraide sentiendum
erit. Eamque in partem forsitan dixeris
Origenis locum in Sirleti menologio ac-
ceptum fuisse: in quo ad V. Septemb.
(quo die Graeci S. Heraidem colunt) sic
scribitur: Eodem die natalis beatae mar-
tyris Rhaidis (pro Heraidis) quae igne
consummata est: pro quo haud recte Va-
lesius ad cit. Eusebii locum affert, *Con-*
sumpta est. Verum praestat praeclarius de
Sirleti Menologio sentire: in quod illud
πυρὶ ἐπληρώθη [sic enim in Graeco repe-
nisse Sirletum, translatio arguit] igne
consummata est, ad ignem Evangelicum
sive ad baptismum ignis pertinere, omni-
no credendum est, idque duabus maxi-
me de causis nemini prorsus inficiandis.
I. Nam primum id luculenter ostendit
Ado Viennensis, qui ad 28. Junii sic re-
citatum Eusebii ex Origene locum pul-
cherrime expressit: *Apud Alexandriam*
sanctor. martyrum Plutarchi, Sereni &c.
& catechumenae, Herae [al. Rhais: verum
ex utroque simul juncto genuinum no-
men efficitur Heraidis] nomine, BA-
PTISMVM MARTYRII consecratae. Ex
quo perspicue vides Origenianum ba-
ptismum per ignem tantumdem Adoni
fuisse quod baptismum martyrii. II. Dein-
de si quis tam obfirmato sit animo, ut

mae, in quibus erat [sed istud *Erat* in Hera
i. e. Juno, esse commutandum, Valesius ad Eu-
seb. monuit] quaedam catechumena, de qua
ipse (Origenes) in quodam loco ait, quod ignis
baptismum consequuta est. Sed magis est ut
Rufinus scripserit integrum Herais, quasi Ju-
nonula ὑπαρχισικώς: cuius primitivum est
Ἡρα, Juno; sicuti & quidam philolophus apud
Damasium Heraiscus, quasi Junonulus, vo-
cabatur. Herais inquam scriptum a Rufino

nondum fateri velit, Origenem non de
ignis supplicio locutum, sed potius de igne
Evangelico h. e. de martyrio univ-
ersum sumpto; quid Menaeis fiet? In iis enim
ad V. Septemb. [quo die Sirletianum
Menologium Heraidem igne (πληρώσαν)
consummatam scripsit] ibi, inquam, exspe-
ctabam disertum de Heraidis combusti-
one testimonium. Et tamen ea non usu-
lata flammis, sed gladio truncata scribi-
tur. Menaeorum locum, quia aequae
peremptorius est, ac proxime productum
Adonis testimonium, non gravabor huc
integrum afferre. Post alios diei V. Se-
ptembris Sanctos, hujusmodi rubrica scri-
bitur: ἡ ἁγία μάρτυς Ραῖς ἐξ ἡμῶν
sancta martyr Rhais gladio consummatur.
Cui rubricae distichon tale subicitur:

Ποθέσα κάλλος Ηραῖς Θεῷ βλίστην,
Σαρκὸς πὸ κάλλος ἐκδίδωσι τῷ ἔξῃ.
Videre cupiens Herais formam Dei,
Exponit ensi corporis formam sui.

Et tamen contra Menaeorum auctores
nasuti, sat scio, nosse aetatis critici
insurgent, eisque falsi crimen inferre non
dubitabunt. Quid enim? Quam virginem
ex Origene Eusebius igne consumptam
praedicat; hanc isti Graeculi gladio con-
ficiunt. At pro Menaeorum scriptoribus
& Ado, & quaevisque hoc & superio-
ribus capitulis de Heraide & Athenoge-
ne [quorum communis est causa] dispu-
tavimus, ex adverso stabunt, & non
omnia fallere Cretes, abunde docebunt.

C A P V T VII.

De Surianis S. Athenogenis actis
judicium.

Non eo usque abripit me susceptarum
partium studium, ut de Surianis actis
praeclare omnino sentiam, quasi ab
omni

fuit [unde erupit postea verbum substantivum
Erat] quia sic quoque ab Eusebio fuisse scri-
ptum, codex Regius, & vetustissimus alter Pa-
risiensis Ecclesiae, hanc lectionem servantes,
declarant. At in aliis Eusebii scriptis & exculis
legebatur disjuncte ἡ ραῖς, [quasi prius illud
articuli vicem gesserit, heic certe ante pro-
prium nomen importuni] unde nomen Rhais
in recentiores Graecorum libros invecum
fuit.

M m m m

omni colluvie immunibus. Vltro equidem fateor, ea nec antiquissima esse, nec graviter scripta, nec omni ex parte ad fidem faciendam idonea. Tamen contendendo, I. ea Metaphrastis non esse, sed forsitan antiquiora; II. stylo simplicissimo, & ab officiis alienissimo scripta; III. postremo, siquid in iis peccatum fuit, haud subdole ac fallendi animo id factum, sed simplicitate magis & credulitate scriptoris (cui sparsas de Athenogene narrationes ad severioris criticae obrussam exigere pensi non fuit) fuisse peccatum.

I. Horum quae proposui primum temere a me dici clamabunt, quum ea historia ab omnibus passim Symeoni Metaphraستي tribuatur. Verum jamdiu est, quod Leo Allatius in illa non obvia de Symeonum scriptis Diatriba exposulavit, plurimas tum apud Surium & Lipomanum, tum alios circumferri vitas Metaphraستي adscriptas, quas longe alios auctores habuisse necesse sit. Nam hoc ab aliquot saeculis invaluisse testatur, ut quibuscumque vitis auctor nullus in Mss. praescribitur, eas Metaphraستي vindicarent. Cui malo ut Allatius occurreret, tres in ea Diatriba vitarum indices texuit: unum earum, quae haud dubie ad Metaphrastem auctorem essent referendae, alterum earum, quae certis quibusdam scriptoribus a Metaphraسته diverfis, aliae aliis, sunt assignandae (ab utroque autem catalogo acta haec S. Athenogenis absunt) postremo tertium [quem primo is loq. offert] earum vitarum, quae apud Surium & Lipomanum Symeoni Metaphraستي attribuuntur, quum tamen nec ex Mss. librorum inscriptionibus, neque ex stylo, aut aliunde constet, eas esse Symeoni assignan-

das; maxime quum earum Latina tantum interpretatio producta fuerit, in qua stylum Metaphrasticum perspicere haudquaquam liceat. Atque in hoc ultimo catalogo pag. 77. mense Julio Acta S. Athenogenis Metaphraستي adscripta reperies.

Quamvis autem ex interpretatione nihil certi de stylo decerni queat; tamen quum S. Athenogenis historia totidem (376) de Graeco verbis translata videatur; satis tamen per Latinae translationis rimas genus Graece dictionis translucet, ceteris Metaphrasticis fetibus dissimillimum. Nihil heic copiae, nihil heic luminum rhetoricorum reperies, nihil prorsus ejusmodi ornamentorum, quibus ille optimus dicendi magister Symeon scatet. Contra vero in hac tota narratione sicca & jejuna omnia; ut facile plebeium auctorem & unum aliquem de trivio fatearis.

Quo loco temperare mihi nequeo, quin cum Sollerio τῷ μακαρίῳ, viro quondam amico, exposulem. Fatetur ille, haec acta se Graece habuisse, ex quibus Surii Latina manarunt. At quanti laboris erat ea scripto ab se commentario Graece & Latine adnectere? Nam etsi ei dederimus, nihil in illis nisi meros fursures contineri [quod tamen bona cum Nostri venia pernego] an non superiores Bollandistae multo his sordidiora interdum dederunt, ne quid anti-que scriptum in eorum penore desiderari posset? Certe ex Graeco hujus historiae facile erat animadvertere, dictionem non fuisse Metaphrasticam, sed generis longe alterius; deinde & illud perspicui poterat, quemnam antiquitatis gradum illius passionis locutio praeferebat. Nunc Sollerius tam abjecte de hoc monumeto

(376) Unum aut alterum ejus rei documentum afferam. Apud Surium cap. 2. medio praefes milites alloquitur: *Eorum quoque ducem* (Athenogenem) *mibi venamini*, pro eo quod vertere debuisset *Indagate, investigate*, aut *comprehendite* Nam in Graeco haud dubie fuit ἀγρεύσατε, quod primario est *venari*

aut *venatu capere*, at secundario est etiam utcumque *capere*, aut quaerere capiendum, sive captare. Cap. 4. *Mali male perierunt*. Graece erat κακοὶ κακῶς, quod perquam familiare illis est. Cap. ult. *Et eorum qui fuerunt cum ipso martyrum*; quia Graece erat; καὶ τοὶ σὺν αὐτῷ μαρτυροῦν. Mitto plura.

to sensit, ut indignum putarit, quod suo commentario subjungeret, contra majorum suorum morem se gerens. Interim pro certo hoc haberi volo, haec acta, prout Graece in membranis exstant, facile antiquiora X. saeculo, quo Metaphrastes vivebat, esse debere.

II. Etenim eorum stylum esse simplicissimum, & ab officiis remotissimum quisque per se facile statuet. Deinde quanta in illis brevitatis! quum contra IX. & X. saeculi vitae longiores ad satisfactionem usque conscriberentur. Nullae in hoc scripto amplificationes. Vno ferme verbo dirissimae martyrum (*) verberationes, & eorum ultimus vitae actus expeditur; in quibus alius miras excitasset tragoedias.

III. At, inquis, quaedam incredibilia ac futilia ab auctore narrantur. Quae? Haud forte alia reperies, quam vocem bis caelitus Athenogeni editam [quam bene est quod tonitrua nulla, nec alia prodigia comitantur] & ut alia taceam, id totum potissimum quod ad cervae historiam pertinet. At quid faceret auctor, quum eas de cerva narrationes ante se scriptas reperisset? Vide quae supra in Adnot. 364. in hanc sententiam ex vetustioribus Menaeorum strophis produximus.

Adde quod (si tanti ea res esset) facile possem totam hanc Surianam Passionem cum hymnorum strophis, quae adhuc in Menaeis editis supersunt, comparare; de quorum antiquitate jam quaedam in superioribus capitibus attigimus. Ex quo liquet, nihil hujus vitae scriptorem (si quidem hymnographis illis posteriorem esse contendas) de suo excogitatum attulisse, sed eas narrationes jam diu antea sparsas reperisse. In quo iudicium quidem ejus desiderare forsitan possis, non item sinceritatem.

Ad summam si ex hac historia demas allocutiones ad arbitrium scriptas, con-

tumeliosa tyranni & canis nomina, quibus judicem compellat, vocem bis caelitus editam, & quod Athenogenes se in monasterio obtruncari petat & impetret; cetera videtur auctor in antiquiore scripto reperisse. In nonnullis vero sinceritas scriptoris sese prodit, cujusmodi illud est, quod diem passionis a se ignoratum a die festi sedulo, uti cap. ultimo dicam, distinguat.

C A P. VIII.

De S. Athenogenis hierarchico gradu, ac sede.

§. I. *Gradus quem in hierarchia Noster obtinuit.*

In Menaeorum odis, ut etiam in Basiliani Menologii elogio is passim *ιερομάρτυς* vocatur: quae vox non quemvis martyrem notat, sed eum qui simul episcopali apice insignitus fuerit. In Canisiano vero Sirleti Menologio *Episcopus* diserte vocatur. Et episcopum quidem fuisse non est dubium, si gradum hierarchicum, sive consecrationis gratiam ei impertitam aspexeris. Verum si sedis, de qua mox, rationem habueris, rectius *Chorepiscopus* dixeris: quo modo citra ambages in Actis Surianis vocatur, quorum verba §. seq. afferam. Fatendum est tamen, chorepiscopos illos, qui episcopali ordinatione insigniti fuissent, haud raro episcopos nuncupatos inveniri; sicuti contra, siqui chorepiscopi episcopali consecratione caruissent, eos plerumque *presbyteros* fuisse appellatos: quod alibi me adnotasse memini.

§. II. *Ejusdem chorepiscopalis sedes.*

Sollerius noster in suo de Athenogene commentario alicubi eum *Episcopum Sebastenum* vocat, quo modo & Papebrochius ad Moschicas & Graecas ephemeridas tom. I. Maii vocaverat. Atqui Martyrem Sebastenum recte dixissent: at *episcopum Sebastenum* vetat tum Sirleti Menologium, tum acta Suriana [quae Sol-

M m m m 2

lerius

(*) Is cruciatus in Menaeorum Odis nonnumquam, sed ex vero, exaggeratur. Quo potissimum illud spectat: *Τίνας ὅς σέρβης ἡμᾶς ὁ παρὰρρον, ξίσας* (cor. ξίσας)

*ἀσπινῶς, μασίζων ἀνευδοῦτος. ἀλλ' ἐκ ἰσαλευσε πᾶτων τῆς διαβοῖας πῶν ἀκατά-
πληκτων σερρότηται.*

lerius non nauci facit] credere.

Porro chorepiscopi nostri sedes varie scribitur. In Sirletiano Menologio *Pidachthoes* (quod Graece fuerit Πιδάχθους) Episcopus fuisse dicitur: at in quadam Menaeorum rubrica *episcopus* (Πιδάχθους) *Pedachthes*. Sed utrumque pravam censeo, neutrum enim Graece quidquam significat. Itaque tum in sedis nomine tum etiam in hierarchico gradu Surianis actis unice accedo, in quibus initio cap. 2. Nicolaus cornicularius praefidem his verbis alloquitur: *Domine praeses, est vir quidam nomine Athenogenes, qui est chorepiscopus . . . Pedachthone autem habitabat in monasterio*. Haud dubium est igitur, quin verum ejus cathedrae nomen servaverint nobis acta: quibus magis credendum, quam officiorum libris, qui immanibus passim mendis in propriis nominibus scatent; praesertim, quum *Pedachthonis* vox unde composita fuerit, quidve significet, haud difficile (377) expediti possit.

Dixeris fortassis hinc tantum colligi, *Pedachthonem* fuisse Martyris domicilium, non vero cathedram. At satis est, ex actis verum ejus loci nomen, alibi depravatum, extudisse. Ceterum satis in Sirletiano Menologio & Menaeis, eam fuisse cathedrae appellationem significatur. Quod insuper in monasterio eundem degisse legis, id eo pertinet, quod

(377) Etymologici Magni auctor vocem Πηγὴ ex ἀνδάς *salio* & γῆ *terra* compositum haud insecite dixit, quasi ἀνγὴ sit *fontis* & *terra saliens*. Eadem prorsus compositio in Πιδάχθους reperitur ex ἀνδάς & χθών *terra*. Fortassis a scaturigine aliqua loco nomen impositum fuit. Nec te moveat, quod in Ptolemaeo Πιδά per I scribatur, & quod in Sirleti Menologio sit *Pidachthoe*. Nam πιδά & πιδά & sic etiam in utriusque derivatis promiscue per utramque vocalem prima syllaba scribebatur. Verbi ἀνδάς per I idem Etymologicum meminit.

(378) Primorum saeculorum plurimos antistites in monasterio una cum aliis asceticam vitam excoluisse, ex infinitis historiis ostenditur. Hoc igitur *Pedachthonis* monasterium, tamquam *Athenogenis* Cathedralem & episco-

veteres episcopi vitam asceticam plerique agitabant: de quo vide inferne (378) animadversa. Maneat interim verum cathedrae ejus nomen *Pedachthonem* fuisse. At hujus sive castelli sive oppidi nomen quis mihi tandem commonstraverit? Verti me, fateor, in omnes partes, ac latebras omnes veterum geographorum excussi; nusquam tamen in hujus vestigia nominis incurrere licuit: neque id mirum, quando obscuriorum locorum appellationes geographi securi praetervehuntur. Tamen etsi integrum id nomen nusquam nancisci datum fuit; at idem istud Ptolemaeus (ceteris geographis copiosior) unus mea sententia, quamvis mutilatum, servavit. Is lib. V. cap. 6. Ponti Galatici loca mediterranea hoc ordine recenset, *Pleuramis, Pida* (Πιδά) *Sermuta*. Quum autem in Actis Surianis *Pedachthon*, sive *Pidachthon* [nam utramque vocalem prima syllaba recte admittit ut in Adnot. 377. diximus] vicina *Sebastiae* fuerit, in qua hi martyres Christi confessione claruerunt; & in Ptolemaeis Agathodaemonis tabulis *Pida* eidem clarissimae urbi finitima exhibetur; ex his rectissime colligitur *Athenogenem* non alibi quam in Ptolemaica *Pida* sedisse; quae integro nomine *Pidachthon* vocabatur. Ita hic Actorum locus ex Ptolemaeo illustratus, illi invicem integrum loci nomen restituit. Eo perfun-

pium habere oportet; in quo cum iis, quos pletorq. socios certaminis habuit, sese ad virtutes exercebat. Hi sunt illi *συνόρτοι* (*sodales*) *Athenogenis*, quibus ille hymnum theologicum munimenti loco adversus haereseon deliramenta conscripserat, ut initio hujus commentarii ex Basilio didicimus.

Ceterum non ex Actis Surianis tantum ascetica *Athenogenis* vita colligitur, verum etiam ex odis illis, quae in Menaeis totum S. *Athenogenis* officium componunt. Alicubi haec allocutio legitur: *Ubi prius (ἀσκησὼν) per vitam asceticam purgasses animam, mox per certamen placuisti Deo*. Alibi dicitur *Martyrium consecutus cum choro discipulorum (ἀσκησας μετὰ μαθητῶν) postquam prius vitam asceticam profectus esset*.

functus periculo, jam ad alterum de palaeſtra certamen deſcendo.

C A P. I X.

De Athenogenis ejusque ſociorum palaeſtra.

Sebaſtia Armeniae ſeu Sebaſtea [utroque enim modo Latine ſcribitur, quod Graece eſt Σεβαſτία] huic martyri ejusque ſociis pro ſtadio in omnibus libris assignatur. Ac de regione quidem prius viderimus, tum porro de urbe.

§. I. *Regio, in qua certatum fuit.*

In tota quidem Armenia, quemadmodum hanc ab antiquis geographis deſcriptam habemus, nulla eſt ſive *Sebaſtia* ſive *Sebaſte* ſive alterius nomen urbis ἀπὸ τοῦ Σεβαστοῦ [*ab Auguſto*] derivatum: quum contra in vicina Pontica regione nomina *Sebaſtes*, & *Sebaſtiae*, & *Sebaſtopolis* urbium clararum occurrant. Videtur igitur in libris erratum, atque *Armeniae* nomen pro *Ponto* poſitum. Verum haec difficultas nullius momenti eſt, propterea quod aevo poſteriore Armenia multo patebat latius, atque in Ponticam regionem irrumpebat. Itaque in Eccleſiaſticis Notiis tam *Sebaſtopolis*, quam *Sebaſtia* [inter quas duas, uti dicemus, de Athenogenis palaeſtra certamen eſſe forſitan poſſit] *Armeniae* Primae attribuitur, quas tamen antiquitus non niſi *Pontus* ſibi vindicabat. Etiam in Notitia imperii ſect. 27. ſub diſpoſitione ducis *Armeniae* recenſetur *cohors prima Claudia equitata SEBASTOPOLI*. Sed & *Sebaſtiam* Socrates II. 43. eidem *Armeniae* tribuit, ubi Euaſthium αὐτὸς ἐν Ἀρμενίᾳ Σεβαſτίας (*Sebaſtiae, quae in Armenia eſt*) episcopum dixit. Quando igitur *Athenogenem* *Armeniae* vindicatum legis, id eodem pacto eſt intelligendum, quo id de S. Blaſio & tot aliis ſcribitur, ex di-

ſpoſitione ſcil. poſterioris aevi, quando is Ponticae regionis tractus *Armeniae* Primae tribuebatur. Haec de regione: quae, ſi priſcam geographiam ſequimur, Pontica fuit, ſi novam, Armenia.

§. II. *Urbs horum martyrum ſanguine conſecrata.*

Nunc urbem propius inſpiciamus, in qua hi pugiles dimicaverunt. Ea in actis apud Surium & in omnibus liturgicis Graecorum libris *Sebaſtia* vocatur: quod nomen in Hieronymiani mrologii Epternacenſi apographo una ſyllaba brevius legitur hunc in modum: *VIII. Kal. Auguſti* (i. e. 24. Julii: quo die de Athenogene & ſociis agit) *Armenia minore SEBASTI*: ut dubitare poſſis utrum in ſine deſit A, ut ſit *Sebaſtia*, an *Eta* pro ejus aevi more per I efferatur, ut ſit *Sebaſte*; ſicuti & in his faſtis marmoreis ATHINOGENI ſcribitur pro *AthEnege*.

Hoc poſito eas urbes videamus, quae ἀπὸ τοῦ Σεβαστοῦ (*ab Auguſto*) ſibi nomen arripuerunt: in quibus recenſendis Ptolemaeum prae ceteris, utpote accuratorem, ſequi praeſtabit. Is Ponticam omnem regionem tres in partes diſtribuit, Pontum Galaticum, qui ad occidentem ſpectat, Pontum Cappadocium, qui Orientem reſpicit, & Pontum Polemoniicum, qui inter utrumque medius intercedit. Porro autem lib. VI. cap. 3. in Ponti Polemoniici mediterraneis Σεβαſτίαν *Sebaſtiam* [& quidem medio inter Irin & (379) Halyn amnes intervallo] ſtatuit: in mediterraneis vero Ponti Galatici ad dextrum Iridis latus *Sebaſtopolin* ponit, quam quidem ἐτέρως alterius cognomento diſtinguit. Nempe alteram ab ea *Sebaſtopoli* intelligit, quam alibi ſuperius in Cappadocio Ponto exhibue-

rat;

(379) Is quidem *Sebaſtiae* ſitus in Ptolemaicis tabulis cernitur, quae ſub Agathodae-
monis nomine Ptolemaeo Bertianae editionis ſubneſcuntur; in quibus *Sebaſtia* inter dextram Halyos ripam, ac ſiniſtram Iridis medio in ſpatio ſiſtitur. Id etiam ex hiſtoricis licebit cognoscere. Etiam in Hiſtoria Miſcella

XVIII. 27. Imperator autem [Heraclius] populo ſuo coacervato ad urbem properavit *Sebaſtiam*, & cum Alon [cor. Halyn] fluvium transmeaſſet, in hoc gaudio totius biemis tempore demoratus eſt. Non vacavit Theophanis [ant undecumque haec Paullus Diac. tranſtulit] fontes inviſcere. Nec res tanti erat.

rat; quam melius (380) Colchicam dixerimus, quae huc non pertinet. Ergo vere Ponticae uti dixi civitates Ptolemaeo duae sunt ab *Augusto* (ὁ βασις) nomen adeptae, *Sebastica* (381) Ponti

Polemoniaci & *Sebastopolis* Ponti Galaticae. Posterior Ptolemaeo quidem [ut qui Colchicam etiam, *Sebastopolin* in Pontum admiserat] cognominatur *Altera*: quae re vera *Ponticae* (382) cognomen una sibi vin-

(380) Alii certe in Colchide ponunt; & Graeca inscriptio mox producenda, hanc extra Pontum fuisse arguit. Eandem Ptolemaeus prope Apsothi [qui Plinio VI. 5. est Abfarus] ostia statuit. Eam ibidem Plinius castellum vocat. *Castellum*, inquit, *Sebastopolis*: a *Phaside* centum mill. passuum. Nec dubium est, quin loco antiquae *Dioscuriados* succederit. Hodie vocari *Sauatopoli* pro prisco *Sebastopoli*, ajunt.

(381) Haec hodie *Sivas* [contracto a *Sebastia* nomine] audit, teste Tavernerio.

(382) Digressio, qua *Sebastopolitarum* Ponticorum inscriptio illustratur.

Haec basis unam ex illis statuis gerebat, quas Pausanias a singulis civitatibus Hadriano in templo Jovis Olympii Athenis positas tradidit. Certamen Olympicum ab Hadriano Athenis institutum, a quo novae Olympiadas fuisse numeratas, inscriptione duce ostenditur. Pluribus scriptoribus lux affertur.

Cognomen *Ponticae* huic *Sebastopoli* asserit Atheniensis basis Hadriano posita apud Muratorium pag. 1080. i. quae talis est: *Αυτοκρατορ Κανσαρ * Τραιανον Αδριανον * Σεβαστον Ολυμπειον * Σεβαστοπολιτων * των εν τω Ποντω * η βυλη και ο δημος * των εαυτων ευεργετην * εν τη αρχη του Ολυμπειαδης * δια προσβιβων * Κατωπωνος Σικτιωνος * και Γαωμων. Imperatori Caesari Traiano Hadriano Augusto Olympio Sebastopolitanorum, qui in Ponto sunt [sive Ponticorum, nempe ad discrimen Sebastopolis Colchicae, ac forsitan etiam urbis Myrinae in Aeolide, Quae, ut ait Plinius V. 30., Sebastopolim se vocat] senatus populusque de se bene merito Olympiade prima (supple Statuam posuit, seu dedicavit: nam Graece subauditur *αριθμεν*, maxime praecedentibus accusandi calibus) per legatos Capitonem, Scipionem, & Gaeonium.*

Quod bona cum Muratorii venia ab ejus interpretatione recessi, & accusativos omnes in totidem dandi calis mutavi, simul subaudiens illud familiare *αριθμεν*, *Statuam posuit*, id ut facerem non tantum Graecorum marmorum consuetudo suavit, verum etiam quod re vera a Sebastopolitanis Ponticis statuam Hadriano Olympio Athenis positam fuisse fateri necesse

est ex iis quae ex Pausania mox afferam.

Vt autem inscriptionis hujus nondum, quod sciam, illustratae pretium ingens emiteat; inde ordiar. Hadrianus templa plura ubique, ac potissimum Jovis Olympii aedem Athenis dedicavit. Spartianus cap. 13. *Opera quae apud Athenienses coeperat, dedicavit: ut Jovis Olympii aedem, & aram sibi.* Id templum *Ολυμπειον* dictum, quae nota est templorum terminatio; sicque in Dionis epitome Xiphilini videtur legendum. *Αδριανός δε τω τε Ολυμπειον* (pro eo quod in editis est *Ολυμπειον*: atqui vocem *Ολυμπειον* ex Pausaniae Artici medio cap. 40. & ex Stephano mox producendo didici) *τῷ ἐν αἰς Ἀθῆναις (ἐν ᾧ καὶ αὐτοὶ ἴδονταί) ἱερωαίνοντες . . . τῷ τε σὺν τῷ αὐτῷ &c.* Porro Hadrianus tum *Olympieum* [sive Jovis Olympii templum] in quo & ipsius statua posita cernitur, Athenis perfecit . . . tum suum quoque templum, & cetera quae infra adscribam. Etiam in Delo insula ab Atheniensibus simile templum exstructum fuit, auctore Stephano his verbis: *ΟΛΥΜΠΕΙΟΝ &c. Olympieum, locus in Delo, quem Athenienses Hadriani sumptibus a se conditum Novas Athenas Hadrianas appellaverunt, uti Phlegon in Olympiadum quindicesimo narrat.* Ex quo discimus, exemplo Olympici Athenis aedificari alterum ab Atheniensibus Deli incolis [Atheniensium Delum incolentium sit multa in lapidibus mentio] sed Hadriani expensis erectum fuisse: ac porro quum circa id templum insulae plurimae in Atheniensium usum exstructae fuissent, hinc vocem illam *Ολυμπειον* [quae initio templi Jovis Olympii nomen fuerat] postmodum *ὅπου (loci)* significationem induisse, ac postremo eundem locum *Novas Athenas* fuisse dictas. Ea mihi videtur ex Phlegonte Stephanus voluisse narrare, quae ejus brevior postea male contrahendo confudit. Haec obiter. Eo jam redeamus.

Statim ac Hadrianus *Olympieum* Athenis dedicavit, *Olympii* agnomen est assecutus: quod tū in nummis pluribus (apud Spanhemium tom. I. pag. 498.) visitur, tum etiam in inscriptionibus, quas Thasii, Amphipolitae, Abydeni, Smyrnaei Hadriano *Olympio* posuerunt, ut ex Sponii itineribus ibid. Spanhemius addo-

vindicare debet. Vtramque Plinius in sua Pontica Cappadocia simul (383) junxerat.

Praeter has duas Ponticas urbes (*Sebastiam* & *Sebastopolin*) Cellarius, cetera accuratissimus, tertiâ nomine *Sebasten* invenit, quam & *Sebasten Martyrologiorum*, ut a *Sebastia* dirimat, appellat: quod totum

addocet. In harum vero urbium catalogum referendos etiam *Sebastopolitas* esse haec, cui immoramur, epigraphæ Muratoriana ostendit.

Verum hoc leve. Illud profecto multo est notabilius, quod in Atheniensis Olympico plurimarum ex omni parte civitatum Italiae vissebantur, teste Pausania in Articis cap. 18. medio. *Totius*, inquit, *templi ambitus quatuor omnino stadiorum est, statuis refertus. Ibi enim urbes certatim singulae suam Hadriano statuam posuerunt: quarum studia Atheniensis praevertenter, erecto eidem (Hadriano) operis admirandi colosso in parte postica templi.* Atqui huiusmodi statuorum inscriptio nulla adhuc visa fuit ante hanc basim Athenis repertam; ex qua discimus, *Sebastopolitas Ponticos Hadriano Olympio statuam dedicasse, nempe ex iis unam, quarum Pausanias meminerat. Hoc quidem huius inscriptionis meritum est singulare in historiam.*

At illud aliud longe majus, quod ea duce, & *Olympium* certamen ab Hadriano institutum cognoscimus, & ab eo certamine Olympiadas peculiare, a vulgatis diversas, fuisse numeratas. De ludicio, quod dixi, subinnuerant aliquid scriptores. Dio statim post verba superius recitata, *certamen (ἀγὼνα) ab eo constitutum dicit. De eodem Eusebii chronicon ad ann. 1. Olymp. 228. Hadrianus, quum insignes & plurimas aedes Athenis fecisset, agone m edidit. Cujus nominis id ludicrum fuerit, non eloquitur; verum haud dubie Olympium fuit in Jovis Olympii sui quemet, qui item jam Olympius erat, honorem.*

Hoc quod de Olympiis ludis dixi, suboluit quidem Scaligero in *de emend. temp.* pag. 480. sed rem sic explicat. *Quia, inquit, primus agon Hadrianalis editus Olympiade 228. (incunte scil.) ex eo Olympia vocata.* At melius deinde in *Animadv.* Eusebianis Olympiorum Hadrianalium appellationem inde repetit, quod Hadrianus dictus *Ολύμπεος Olympius*. Verum quia in Atheniensis Olympico aequè Iupiter Olympius & Hadrianus Olympius dedicati erant (sicut etiam in pluribus Hadriani nummis in quibus is *Olympius* inscribitur, in

etiam Martinerio persuasit. Verum in eo Cellarius fallitur. Nam *Sebasten* & *Sebastiam* duo fuisse unius urbis nomina diverso tempore usurpata, ex Stephano didici: de quo toto negotio, ne festinantem lectorem morer, videantur inferne (384) animadversa.

Duae igitur non amplius in regione Pon-

postico Jovis Olympii imago visitur) merito dicemus novam Olympiorum ludorum institutionem ad utriusque Olympii honorem spectasse. Haec de ludici institutione.

At quis hoc ante noverat, ab eo primo agone Olympio recens instituto, qui incunte vulgari Olympiade 228. incitus fuit, novas Olympiadas numerari coepisse; nisi hoc ex hac Atheniensis basi nunc primum didicissemus? Ergo *prima Olympias* versu octavo ejus inscriptionis memorata concurret cum anno 1. vulgaris Olympiadis 228. h. e. cum anno aerae Christianae 134.

Haec eo pluribus edisserui, nequis cum Cl. Muratorio octavum hunc marmoris versum, cui tamdiu haesimus, mendae suspectum habeat: ad quem sic adnotat: *Excidisse hic aliquid suspicor; neque enim Hadrianus ea (Olympiade prima: vulgarem scilicet intelligens) decurrente floruit, sed quidem ANNO PRIMO alicujus Olympiadis, ut reor.* Necdum enim vir doctus pluribus curis dilentus de mirifico ejus marmoris, quod antiquitatis studio sis dono dabat, pretio quidquam suspicabatur.

(383) Plinius VI. 3. *In Colopena vero Sebastiam & Sebastopolin.* Haec parva, sed parva supra dictis: h. e. paria Comanis, Neocaesareae & Amaliae, non poenitendis urbibus, quarum ante meminerat. Sed securis temporibus Sebastiam mire crevisse, ex infra dicendis constabit.

(384) Strabo lib. XII. ad latus meridionale montis Paryadris *Cabira* (καβίρα) posuit, in quibus *regia* (πα βασιλεια) Mithridatis fuit. Et *Cabira* quidem quamvis frequenter habitata, necdum tamen urbem, Pompeius urbem fecit, & *Diopolin* appellavit. Eandem regina Pythodoris a se auctam *Sebasten* h. e. *Augustam* vocavit, suamque ibi regiam constituit. His expositis Cellarius (pag. 332. edit. Liphensis ann. 1706.) haec subicit: *Haec est illa SEBASTE Armeniae in Martyrologiis V. Idus Januar. & III. Non. Febr. & VII. Id. Martias laudata, quia in Armeniae finibus, Minoris videlicet, posita est.* Deinde & ea statim addit, per quae docere videtur, hanc

Pontica [quam aevo posteriore Armeniae primae ambitu contineri placuit] civitates fuerunt ab (*σεβαστή*) *Augusto* nomen adeptae, *Sebastia* [quae & *Sebastie*] & *Sebastopolis Pontica*, quatenus haec a Colchica discriminatur. Quum autem *Sebastopoli*, quam *Sebastiae*, aliquanto vicinior *Pida* illa Ptolemaica [h. e. *Pedachthon*, Athenogenis cathedra] in Ptolemaicis tabulis, quas Agathodaemoni tributas video, exhibeatur; hinc initio suspicabar Athenogenis palaestram fuisse *Sebastopolim* illam in Galatico Ponto (in quo & *Pida*) positam, potius quam hanc in Polemoniaco *Sebastiam*. Accedebat & illud quod *Sebastie*, *Sebastia*, & *Sebastopolis* videbantur synonyma vocabula, ac forsitan promiscue usurpata. Sic initio rationes inieram.

Verum *Sebastopolim* & *Sebastiam* differeta esse urbium suarum nomina, nec promiscue poni, ex omnibus scriptoribus facile erit animadvertere, in quibus illa Ponti Galatici semper *Sebastopolis*,

ut & altera Polemoniaci *Sebastia* constantissime dicitur. Nisi quod haec, uti dixi, prius *Sebastie*, postea tritiori vocabulo *Sebastia* vocata fuit. Et haec demum, ut martyrum plurimorum, sic & Athenogenis palaestra fuit.

Id vero quamvis per se liquidum sit, (nam certe in libris omnibus Athenogenes cum lociis *Sebastiae* depraeliatus scribitur) tamen si quis forte ejus quoque rei firmamenta quaerat, afferri hoc potest, quod quum in hoc tractu haud facile urbs alia antiquior (385) illustriorque fuerit; hinc merito sedes plerumque Romani praefidis fuisse videtur; id quod etiam martyres plurimi *Sebastiae* (386) passi declarant.

Ceterum ad *Pidae* seu *Pidachthonis* viciniam quod attinet; ea quidem medio ferme intervallo inter *Sebastiam* & *Sebastopolin* in tabulis Ptolemaicis exhibetur, etsi paullo huic, quam illi, vicinior. Itaque non multum oportuit inter *Pidam* (387) & *Sebastiam* interfuisse distantiam.

hanc eandem se suspicari ac *Sebastopolin* Notitiarum (distinctam, uti suspicatur, a *Sebastopoli Pontica*, quam in Ponto Galatico positam diximus) quippe quam Notitiae in Armenia ponunt: quasi vero Notitiarum illarum aevo iidem fuerint Armeniae fines, qui antea fuissent. Vide de hoc argumento quae §. 1. hujus capitis edisseruimus. Verum hanc ejus conjecturam missam faciamus.

Illud autem quod pro certo ponit, praeter Ponticas duas urbes *Sebastopolin* & *Sebastiam* (de quibus pag. 330. dixerat) invehendam esse tertiam, quam *Sebasten* *metropolitum* & minoris Armeniae vocat; id vero palam ex Stephano redarguimus, cujus haec verba sunt: ΣΕΒΑΣΤΗ, πόλις Ἀρμενίας ἡ τῶν Σεβαστῶν (sed analogia scribi vult Σεβαστῶν cum diphthongo, quam & ceteri scriptores agnoscunt) καλεῖται . . . τῶ ἐθνικῶν Σεβαστῶν . SEBASTE, urbs Armeniae, quae nunc *Sebastia* vocatur . . . cujus gentile est *Sebastenus*. Ex his vides *Sebasten* & *Sebastiam* unius urbis fuisse nomina; quorum illud antiquius, istud recentius, etsi jam tum Plinii aetate usitatum. Ceterum posterior *Σεβαστίας* *Sebastiae* appellatio non ita veterem *Sebastes* obliteravit, ut non aliquoties, etsi rarius, usitata reperitur.

Non aliae igitur in Pontica regione urbes ab

Augusto sibi nomen quaesierunt, quam duae tantum, nim. *Sebastopolis* in Ponto Galatico, & *Sebastia* in Polemoniaco: quae antea *Sebastie*, primitus autem *Cabira* dicebatur: quae & propior Armeniae minori erat.

(385) De antiquitate vide quae ex Strabone & aliis proxime allata fuerunt. Urbis vero claritudinem id in primis ostendit, quod saepissime in Antonini itinerario memoratur, nec ferme aliter quam ut plurimum iterum sive terminus sive principium existat.

(386) Praeter eos quos Adnot. 384. Cellarii verbis recensuimus (ex quibus tamen eximendus est Petrus ille *Sebastenus* S. Basilii frater qui V. Id. Jan. colitur, quia episcopus, non martyr fuit) plurimi sunt passim alii in Graecorum Latinorumque libris iurgicis.

(387) Ajo inter *Pidachthonem* (si modo eadem ac *Pida* Ptolemaica sit) & *Sebastiam* non plurimum interfuisse. Nam ex Antonini itinere quod Tavia *Sebastiam* per *Sebastopolin* dirigitur, a *Sebastopoli* *Sebastiam* miliaria LXXII. colliguntur. Atqui *Pida* in Tabulis Ptolemaicis medio ferme intervallo inter *Sebastopolin* & *Sebastiam* (etsi paullo *Sebastopoli* vicinior) exhibetur. Itaque *Pidam* inter & *Sebastiam* ad miliaria XL. numerari potuerunt, quae ad hodiernam XXXII. rediguntur.

stantiae . Nec summa vicinitate indigemus ; nec enim ex eo quod Pidachthonis chorepiscopus interrogatus ac verberatus Sebastiae dicatur , continuo efficitur , Pidachthonis chorepiscopalem sedem intra Sebasteni episcopi territorium esse debuisse .

Video jam in Athenogenis palaestrame nimum profecto fuisse : quod tum ferme accidit , quoties mutare sententiam , quam initio tenuerim , cogor . Ceterum haec , quae nimia videbantur , non ad hodiernorum tantum Sebastenorum martyrum , sed & aliorum plurium ibidem passorum historiam illustrandam utilia fore auguror .

C A P. X.

Dies passionis Athenogenis : ejusdem commilitum .

Acta apud Surium nihil de die passionis afferunt (quippe quem auctor ignoraverit) festivitatis diem prodidisse contenta . Vltimum actorum caput huc adscribere non pigebit . *Passi sunt autem hi sancti martyrium in Sebastea tempore Diocletiani imperatoris . Depositi vero fuerunt in Pedachthone . Peragitur autem memoria S. Athenogenis , & eorum qui fuerunt cum ipso martyrum , mensis Julii XVII . (vide Adnot. 362. ubi legendum diximus XVI .) juxta Romanorum supputationem . Cerva autem accedit (388) in Memoria SS. martyrum offerens Deo donum hinnulum , & quum legitur sanctum Evangelium , eum offert videntibus omnibus , oratque (*) sua flectens genua , & relicto suo hinnulo abit in pace in locum suum . Consumitur vero hinnulus in gloriam Dei & in honorem sanctorum martyrum . Decertarunt autem ii sancti imperante Diocletiano , in nos autem regnante Domino nostro*

(388) Haec est illa cerva S. Athenogenis familiaris , de qua superius dixerat . Ad istud *Accedit* quod attinet : Auctor (quem apparet non satis antiquum esse , sed IX. circiter saeculo haec forsitan composuisse) ita heic loquitur , quasi adhuc suo tempore id miraculum , parum ceteroqui verisimile (etsi in Odis Menaeorum testatum) perduraret . Verum id non mirum ,

Jesu Christo , cui gloria &c.

Vbi vides nec initio nec in fine hujus capitis , ubi maxime locus erat diei emortualis declarandi , ullum de eo , quippe tunc ignoto , vestigium . At ex eo saltem aliquod scriptoris hujus judicium licet animadvertere , quod memoriae diem cum die passionis minime miscuerit : quae tamen Graecorum officiorum confarcinatores confundere familiare habent . Certe metricarum ephemeridum hexameter , quem Adnot. 362. retulimus , ea confusione laborat . At siquid ex die festo concludendum erat , potior Hieronymiani venerandae antiquitatis mrologii auctoritas esse debuerat , in quo die XXIV. Julii hominum natalis refertur , quia in occidentalibus ecclesiis eo tunc die horum memoria agebatur .

Atqui nec in Graecorum officiis , nec in Hieronymianis mrologiis verum passionis diem designari , sed hunc re vera in XVI. Junii incurrere , Neapolitani nono saeculo , quum fastos suos marmori inciderent , crediderunt . Argumento est , quod huic diei XVI. Junii illud P. (quo Passio indicatur) praescripserunt , haud dubie *Natalis* tantum notam praeposaturi , nisi satis ex monumentis apud se adhuc exstantibus [veris an falsis , id minime praesto scidissent , hunc diem martyrius huic triumphalem existisse . Dixi , martyribus hisce : nam non solius Athenogenis , sed & ceterorum decem sociorum hoc die festum , in hoc Calendario proponitur ; quia hoc fasti nostri familiare habent , ut , duce tantum proposito , commilitones habaudiendi veniant .

Quod si hoc Neapolitanis nostris demus , eos verum passionis horum diem tenuisse ; haud difficile deinde erit suspicari ,

quia haec integre ex alio antiquiore scripto [in quo erat istud *Accedit*] descripsit . Sic etiam sequenti versu illud , *Et cum legitur Evangelium* , ex vetustioribus memoriis totidem verbis descripsit ; quia olim legebatur non canebatur ; at aevo scriptoris forsitan decantabatur .

(*) Hoc est orantis speciem exhibet , quia flectit genua .

N n n

eari, cur Graeci diem XVI. Junii in XVI. Julii permutaverint. Nam quia aliqua de causa priore die celebrare id festum vetabantur, illud in parem sequentis mensis diem transposuerunt. Quod quidem haud semel in festorum translationibus olim factum animadverti. Scio & Hebraeis tale quiddam in more fuisse. Nam qui sive ex itinere sive alia de causa Pascha die praescripto celebrare cum ceteris vetabantur, iis lege permissum erat *Pascha*, uti vocabant, *secundarium* insequenti mense [sed tamen eodem die quo primum incidere] facere.

Ad commilitium vero quod attinet, de eo jam in Adnot. 367. occupavi dicere. Ibi adnotatum fuit, quorum decem Athenogenis sociorum nomina Graecis ignota fuerunt, ea nobis Hieronymianum mrologium die XXIV. Julii detexisse. Id tantum in eo mrologio peccatum fuit, quod Athenogenes, qui ceu dux, vexillum efferre ac praecire debuisset, in ultimum fere agmen (389) quasi gregarius infertur. Hoc enim ordine in Elicensi apographo [nam in aliis misere turbata sunt omnia] in aciem prodeunt: *In Arminia civitate Natalis sanctorum Sabatie, Theozoni &c.* Verum pro *Sabatie* scribendum esse *Sebastiae* aut *Sebastae*, & retrahendum ante *Natalis*, ratio & Epternacensis codex suadet, ut ante ostendimus Adnot. 367. Hoc tantum correcto, cetera recte habent: quae jam ab initio repetere proderit. *In Arminia civitate Sebastiae natalis sanctorum Theozoni, Victoris militaris, qui multa tormenta passus est* (haec de Victoris tormentis, interposita a ceteris apographis absunt) *Emerita* [forsitan *Emeriti* ; si quidem unus ex contubernaliis Athenogenis in monasterio

fuerit] *cum fratribus duobus, Statiani, Capitonis, Silvani, Stercati, ATHE-NOGINE* [rectius in Epternacensi, *Athenogeni*, ut in nostro marmore] *Charitonis*. Qui sunt numero undecim h. e. Athenogenes cum decem sociis sive discipulis.

Antequam hinc abeo; conquestum me memini Adnot. 367. quod Sollerio in toto suo de S. Athenogene commentario, quem diei XVII. Julii inferuit, nihil horum, quae nos ex Hieronymiano mrologio ad reparandum sociale Athenogenis agmen eruebamus, suboluerit. At bene est, quod tandem ad diem XXIV. Julii pag. 534. is, praecunte sibi Claudio Castellano, ea tandem animadvertit. De Castellano autem mirari subit, cur Hieronymiani mrologii nomina quaedam atque seriem immutaverit. Qui in Nota ad Mrologium Rom. Athenogenis discipulos recenset hoc ordine: *Sebastae sanctorum Emeriti, Victoris, Melitonis* (pro Hieronymiano *Capitone*) *Theozoni, duorum fratrum Emeriti, Statiani, Caritonis, Silvani & Stercati*.

At Rosweidanum seu Romanum parvum ex *Emerita* (potius *Emerito*) civitatem fecit, sic die 24. Julii annuntians: *Apud Emeritam Hispaniae Victoris militaris*. Quibus verbis haec admetitur Ado: *Qui cum duobus fratribus Stercatio & Antinogeno diversis examinatus suppliciis, martyrium consummavit*. Eadem omnia adoptavit & Vsuardus. Heic scilicet ex martyre urbs effecta est: at eod. die in Mrologio Hieronymiano [ut supra Adnot. 367. animadverti] ex 83. miliaris martyres totidem evaserunt. Tantum aevo medio inconditae barbariei fuit.

XVII

(389) An ne id quidem temere factum, aut mysterio vacat? Quale id demum? quia forsitan eo heic ordine recensentur, quo capite truncati fuerunt. Ex actis Surianis discimus, socios ante Athenogenem palmam assecutos. Non alia igitur de causa in Hieronymiano Athenogenes atque Chariton agmen cogunt,

quia ultimi ad coronam pervenerunt. Hoc quidem de Athenogene jam nos acta docuerant. At quia ei Chariton in Hieronymiano adnectitur; suspicari licet, Athenogenem ita fuisse dilatum, ut tamen is non sine discipulo Charitone cum hoste deceret.

XVII N S NICANDRI

MOs est Kalendarii hujus, ut quoties de pluribus Martyribus agitur, antesignanus tantum notetur commilitones subaudiri jubeantur. Quod & heic accidit; quandoquidem sub S. Nicandri nomine etiam Marcianus ejus socius colendus proponitur.

De his autem ea maxime pro more nostro in medium proferemus, quae nondum notata videbantur. Itaque ubi cap. I. notitiam diversarum de his athletis historiarum praemisimus, ac breve de iis iudicium interposuerimus; deinde cap. 2. horum Martyrum palaestram indicabimus: tum cap. 3. de tempore martyrii pauca notabimus: sub haec cap. 4. Graecus ne an Latinus Actorum textus sit archetypus, decernemus: capite vero §. in Acta Graeca cum vetere interpretatione comparata aliquot animadversiones dabimus: ac postremo novum his martyribus socium, Marcum Atinensem, (duce & auctore Bonifacio, & Hieronym. mrologiis) adjungemus.

C A P. I.

§. I. *Diversorum actorum quae de his Martyribus circumferuntur notitia, deque iis iudicium.*

Anno 1645. Antonius Caracciolus monumenta Eccl. Neapolitanae edidit, quibus pag. 339. Latina Acta horum pugilum ex Ms. cod. Capuani parthenonis S. Joannis inseruit: quae quidem inter Latina quae prodierunt, esse probatissima omnium, infra suffragio summorum criticorum Ruinarti & Tillemontii comprobabimus.

Deinde anno 1659. Ferdinandus Vghellus tomum VI. Italiae sacrae edidit, in quo seriem Atinensium antistitum pertexuit: cui acta SS. Nicandri & Marciani inseruit ab Adenulfo Archiep. Capuano post initia saeculi XI. scripta: in quibus ferme omnia ea reperias, quae in sinceris leguntur, sed tamen pluribus passim longioribus allocutionibus, aliis-

que additamentis foedata.

Postea anno 1687. Mabillonius sincera horum MM. acta quae in Ms. cod. Vallicellano repererat, in tomum I. sui Musaei Italici intulit, nescius scil. ead. diu antea e Caraccioli manu prodixisse. Sunt enim plane ipsissima illa Caraccioli: nisi quod eadem Cl. Zaccagnius in Mabillonii gratiam cum Vaticanis aliquot Mss. contulit.

Sub haec anno 1690. eadem Mabillonii Acta Ruinartus primae suae Actorum sincerorum editioni intexuit, falsus ea se cum quinque cod. Mss. Vaticanis & cum Caraccioli editione contulisse.

Paucis post annis (h. e. anno 1698. ut ex Approbatione ad tomi calcem constat) tomus V. Memoriarum Tillemontii prodit, ubi in Nota tertia ad Dioeletiani persecutionem ita de aetate & palaestra horum Martyrum differit, ut Acta Ruinartiana, primitus a Caracciolo data, unice amplectatur, cetera rejiciat.

Ad ultimum anno 1701. Bollandianus Junii tomus tertius prodit: in quo ad XVII. Junii Godefridus Henschenius optime de his Martyribus in eo saltem meritus est, quod primus Graecorum Acta ex biblioth. Vaticana eruta in lucem deprompserit. Id tantum mirari subit, qua de causa doctissimis Bollandistis, quibus tot manu exarator, codicum copia ad manus fuerit, tamen non tantum quintus Tillemontii tomus ignotus fuerit, verum ne Ruinartiana quidem Actorum sylloge, ante decennium evulgata Parisiis, in eorum manus pervenerit: nec enim meminerunt. Quae duo si vidisset Henschenius; sanius de aetate Martyrum deque loco Martyrii judicasset; nec Acta Bodecensia (quae certe posteriora esse, laciniae passim asutae indicant) antiquiora Mabilloniana judicasset: quae quidem Mabilloniana (postea a Ruinarto recusa) mirae antiquitatis acta, perperam Petro Diacono

no Casinensi recentiori scriptori tribuit tum in Comm. praevio n. 8. tum etiam in prima earum adnotationum, quas actis Bodecensibus subiecit.

Postremo & illud praepostere fecit, quod e regione Actorum Graecorum [quae primitiva esse, cap. 4. demonstrabimus] Latina Bodecensia posuit, quae a textu Graeco maximo intervallo absunt, quum potuisset Mabilloniana, quae fidam Graecorum interpretationem complectuntur, eorum lateri adnectere.

Ex iis igitur, quas habemus, historiis Graeca est omnium antiquissima, ut cap. 4. dicam. Huic Latina Caraccioli, Mabillonii & Ruinarti succedit, ex Graeco quem dixi textu ab interprete callentissimo optime expressa. His Bodecensia Henscheniana succedunt; deinde Vghelliana ab Adenulfo Archiep. Capuano conscripta sequuntur, quae quidem variis additamentis praeter rerum gestarum fidem corrupta sunt. Sic equidem de singularum historiarum antiquitate & pretio censeo: quod meum iudicium ex dicendis cap. 4. & 5. illustrius fiet.

§. II. *Acta contractiora ex breviario Capuano.*

Praeter suprascripta monumenta, sunt & in vetere Capuano breviario, quod penes me est, acta horum martyrum brevissime descripta: quae statui huc afferre, non tam quia a nemine adhuc producta, quam ut adnotanda a nobis in martyres hodiernos lecturis aliquod saltem compendium eorum passionis facem praeferat; deinde ut & his etiam iudicium a nobis interponatur. Sunt autem in tres lectiones dispersita in hunc modum.

Lectio I. *Gloriosa sanctorum martyrum Nicandri & Martiani certamina, qualiter adversus diabolum armis caelestibus dimicaverunt, ad exhortationem fidelium, veritatis stilo promenda sunt. Hi itaque relictis saeculi huius militia & aeternitatis amore totius mundi gloriam contemnentes, ad caelestem militiam Christi gratia se contulerunt. Maximus igitur praefes audiens de beatissimis Nicandro & Martiano, quod detra-*

stantes militiam Christum colerent, & diis sacrificare contemnerent, statim eos suis fecit aspectibus praesentari.

Lectio II. *Quibus ita dixit: Si non ignoratis, Nicander & Martiane, imperatorum praecepta, quibus vos diis praecipimus sacrificare; accedite & imperata complete. Ad haec Nicander, Volentibus, inquit, sacrificare haec praeceptio constituta est: nos vero Christiani sumus, & huiusmodi praecepto teneri non possumus. Tunc Maximus, Mihi non contradicitis, inquit; neque enim ego vos persequor, sed imperatorum praecepta; unde alienus sum a vestro sanguine. Si autem scitis, vos bene ituros, gratulor vobis: vestrum desiderium compleatur. Haec dicens sententiam in eos pronunciat capitalem.*

Lectio III. *Sancti vero martyres Christi una voce dixerunt: Pax tecum, praefes humane. Cum autem ad locum venerunt, Martianus adductam ad se uxorem osculatus est dicens: Recede in Domino; non enim me posses martyrium celebrantem aspicere. Infantem quoque osculatus & in caelum intuens dixit: Omnipotens Deus, tibi sit huius curae. Deinde Nicandri uxorem videns, eam adduxit ad virum suum. Ad quam Nicander, Deus, inquit, tecum. Illa vero: Bono animo esto, domine: tuum ostende certamen. Post haec percussor velatis martyrum oculis, injecto gladio eorum martyrio finem imposuit.*

Oratio. *Omnipotens sempiterna Deus, qui per gloriosa certamina ad immortales triumphos tuos Nicandrum & Martianum martyres extulisti, da nobis dignam pro eorum commemoratione leticiam, ut quorum CORPORA in terris AMPLECTIMUR, eorum precibus adjuvemur. Per etc.*

In hac quidem epitome nihil non probum, imo nihil non ex Ruinartiana sincera historia [a qua etiam initium est adumbratum] optima fide contractum eisdem verbis cernas, praeter illud, quod in altera lectionis. i. periodo legitur, *Hi. . relictis saeculi huius militia, & periodo 3. Detrastantes militiam.* Nam neque in Graecis actis neque in Ruinartiana

na interpretatione aut Bodecenſi, eos detrectaſſe militiam legitur, ſed tantum iidem initio ſect. 2. *ἢν ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν κατὰ τὰς ἐποκοπὰς ἀπολιπόντες* (*vita*) *hujus dignitates quae ex promotionibus proveniunt deferentes*) dicuntur. Imo ibidem ii martyres paſſim a praefide non pro exauctoratis, ſed pro militibus adhuc ſtipendia facientibus habentur. Itaque hoc quod in prima lectione de militia detrectata legitur, ex Adenulſi Archiep. Capuani longiore horum martyrum hiſtoria manavit, apud quem hoc pluries inculcatur. Nam ſect. 2. [ex editione Henſchenii] Marcius Nicandro ad militiam deferendam hortanti conſentiens ait, *Militiam relinquantur*. Mox: *Et relinquentes militiam, coeperunt Fidem Domini Jeſu Chriſti publice praedicare*: & ſect. 3. ante medium: *Nicander & Marcianus... militiae deſectores*: quae ſunt mera Adenulſi commenta, quae mox in Capuanas lectiones ut intruderentur, archiepiſcopi ſui auctoritas impulit. At ab hoc uno naevo Lectionum Capuanarum ubi diſceſſeris, ſunt optimae notae cetera.

C A P. II.

De martyrii loco ſubtilior inquiſitio: per quam Acta S. Julii [ex quibus haec perſecutio in Moesia contigisse ostenditur] cum Hieronymianis mrologiis [in quibus Aegypto assignantur hi martyres] conciliantur.

§. I. *De palaeſtra horum pugilum Ruinarti & Tillemontii (in Moesia paſſos ſuſpiciantium) conjecturis robur adjicitur. Cur iidem conjectura tenus ſe conti-*

(390) Tillemontius tom. V. extrema Nota 3. in Diocl. perſecutionem, praefatus, Ruinarum nihil de loco paſſionis horum Martyrum decidere voluiſſe, ſubjicit: *Nous ne pretendons point auſſi que ce que nous en diſons doit paſſer pour certain; mais je croy que l'on avouera que c'eſt au moins une conjecture bien probable & bien appuyee*. Nec aliter Bailletus judicavit, nihil certi de loco eſſe conquerens. Sed tamen inquit, *On croit ſeulement ſur des plauſibles conjectures, que ce fut... dans la Me-*

nuerint. De Aegypto [cui Hieronymiana mrologia favent] difficultas proponitur.

Vetus Venafranorum & Atinenſium perſuaſio, gloriantium apud ſe depugnatum ab his athletis fuiſſe (quorum & corpora poſſident) jam diu animis univerſorum infederat, nemo ut unus ante Ruinarum de loco commiſſi certaminis addubitare auſus fuerit, quippe quem in Actis recentioribus confirmatum perſpicerent. Itaque Ruinarum omnium primo, cognationem maximam hiſtoriae huic cum altera S. Julii Doroiſtoreniſis naſto, in mentem venit ea dubitatio, an non etiam hi pugiles Doroiſtori aut alibi in Moesia interfecti fuerint. Sed ſuſpicionem tenus ſtetit, quippe cui grave videbatur Venafranorum & Atinenſium ab antiqua poſſeſſione deturbare.

Uterius aliquanto progreſſus eſt Tillemontius, qui vel ſic tamen ſuam de martyrio in Moesia geſto opinionem non aliud quam *fatis* (390) *probabilem conjecturam* vocat. Verum ea viri graviſſimi haefitatio unde orta fuerit, infra aperiam. Interim Ruinarti & Tillemontii rationes, quibus in Moesia inferiore paſſi hi Martyres oſtenduntur, conabor hac ſeſtione firmiores reddere; quibus deinde addam & palmarium argumentum alterum, nequa deinceps de loco pugnae dubitatio ſuboriat.

I. Ac primum inter Acta S. Julii Mart. & SS. Nicandri & Marciani tanta eſt ſtyli, ſententiarum, allocutionumque (391) ſimilitudo, ut non tantum ab uno auctore utraq. proſecta oporteat, verum etiam

ſe... & peut-etre meme dans la ville de Duroſtore ſur le Danube.

(391) Satis erit ſi utraque inter ſe conferantur [exſtant enim utraque apud Ruinarum pag. 549. & ſeq. edit. Amitel.] non ovum ovo ſimilius reperies. Aliquot tamen loca ſimilia afferam ad ſpecimen magis, quam ut necceſſe id ſit. In Actis S. Julii ſect. I. v. 6. Maximus praefes dicit: *Ignoraſſi praeccepta regum [ex Gr. βασιλεων pro imperatorum] quae ſubent immolari diis?* Item verò in Actis horum MM. ſect. I.

etiam tamquam duas (392) ejusdem historiae partes. II. In utrisque unus idemque est praefes, nomine *Maximus*: cui idem in utrisque actis est ingenium ad clementiam atque moderationem (393) pronissimum. III. Verum, in quo rei totius caput est, mentio in utrisque Actis *S. Pascratis Mart.* nullo modo dubitare finit, quin *Nicander & Marcianus* in eadem prorsus provincia occubuerint, in qua paullo ante *S. Julius*, ante hunc autem *S. Pascrates* martyrium fecerant.

sect. I. v. 9. idem *Maximus* ait: *Si non ignoratis, Nicander & Marciane, Imperatorum praecepta, quibus vos dii praecipiant sacrificare.*

In Actis *S. Julii* ibid. v. 9. *Maximus* ait: *Quid enim grave est sacrificare & abire?* In his Actis ead. sect. I. v. 14. *Ture tantum deos, Nicander, honorato.*

In *S. Julio* ead. sect. I. v. 24. his promissis *Maximus* *Julium* allicit: *Accipies decem denariorum* [sed corr. decennialiorum ex Actis *Henschenii*] *pecuniam* (in decennialibus scil. distribui solitam) *Julius* respondit: *Neque pecunia haec Satanae... privare me potest Domino.* Pariter in Actis *S. Nicandri* sect. I. v. 12. dicente *Maximo*: *Quare vel vestrae merita* [h. e. stipendia, a verbo militari *Mereo*] *non accipietis dignitatis?* *Nicander* dixit, *Quia pecuniae impiorum contagium sunt Deum colere cupientibus.*

In *S. Julio* ead. sect. I. pag. 550. v. 5. *Maximus* ait: *Si non vis sacrificare, tuo traderis desiderio...* Tu quidem festinas mori, & putas te pro aliqua laude pati. Nec aliter in *Nicandro & Marc.* sect. 3. v. 9. *Maximus* ait: *Ecce pro desiderio vestro morti trademini.* Et quibusdam interjectis idem sententiam pronuntiaturus praelatur: *Si autem scitis vos bene ituros, gratulor vobis: vestrum desiderium compleatur.*

(392) *Insignis munda ex Actorum Graecorum prooemio tollitur: qua sublata, statim intelligitur, Acta S. Nicandri partem esse universalis martyrum Moesiae commentarii.*

Acta *S. Julii* nec non *SS. Nicandri & Marciani* non tantum affinia esse, sed & ab eodem auctore scripta, ac postremo duas esse unius generalis historiae [quae Martyrum pugnas in *Moestia* sub eod. *Maximo* praefide depugnatas complectebatur] partes, equidem contendo. Quod quidem quia & nemo, quod sciam, animadvertat, & ad argumentum quod prae mani-

Vide inferne (394) adnotata de hoc *S. Pascrate*. Quare quum in Actis *S. Julii* depugnasse *Julius Dorostori* in *Moestia* inferiore dicatur [*Martyrizatus est venerabilis Dei famulus Julius apud provinciam Moesiam in civitate Dorostorensi die VI. Kal. Jun. agente Maximo praefide*] eandem viciniam etiam *Nicander & Marcianus* sanguine suo irrigaverint necesse est. Haftenus argumenta sunt *Ruinarto & Tillemontio* adumbrata, nunc autem luculentius confirmata.

Verum

bus est, summopere facit; conabor equidem ex Actorum Graecorum apud *Henschenium* [quae archetypa esse infra cap. 4. ostendam] prooemio id demonstrare. Cujus tamen initium munda insigni laborat. Sic enim exordiantur: *Ἦν οὐκ ἔστι τῷ κατὰ τὴν διαβολῆς*: quod nihil est. Verum ne dubita, quin pro *ἔστι τῷ* legendum sit *ἰσχυρῶς ἡ ἐκείνη*. Latine igitur totidem verbis sic exordium illud sonat: *Venerunt deinde* (deinde ait, quia paullo post *Julium* die 27. Maii consummatum: cuius quidem certamen proxime hic historicus exposuerat) *contra diabolum etiam SS. Martyres Nicander & Marcianus, qui circumamicti lorica fidei, sese integros armant ipsos Christo custodierunt.* Hoc ipsum transitionis genus imitatus est auctor Actorum *Vghellianorum*: *Hinc jam* [inquit: i. e. post expositas pugnas *S. Julii & aliorum* ejusdem provinciae martyrum] *ad Nicandri & Marciani virorum sanctorum, qualia contra diabolum habuerunt arma, exponendo properemus.*

(393) Quae loca in *Adnot. 351.* contulimus, ea quidem satis praesidis hujus humanitatem singularem produunt; nec cetera utrorumque Actorum ab eo viri charactere abludunt. Hinc is in Actis *S. Julii Pius* a martyre vocatur pag. 550. v. 3. *Obsecro te, pie praefes.* Nec aliter in his Actis pag. 553. v. 7. ubi *Nicander & Marcianus* audita sententia, sic eum compellant: *Pax tecum praefes humane.*

(394) *S. Pascratem* in eadem *Moestia* ante *Julium* pro Domino occubuisse necesse est, quum in fine Actor. *S. Julii* sic hunc sub acie gladii obtestetur *Hesychius*: *Plurimum etiam salutis Pascratem & Valentionem famulos Dei, qui nos jam per bonam confessionem praecesserunt ad Dominum.* Arqui etiam in Actis *Nicandri & Marciani* ejusd. *Pascratis Mart.* luculenta sit mentio sect. 3. his verbis: *Nicandrum sequebatur... Papianus frater martyris Pascratis.*

Verum si ita se res habet; quid Ruinartum & Tillemontium impedivit, quominus de ea palæstra certius aliquid decernerent? Scio quid eos conjectura tenuis coercuit. Nam hinc Venafranos & Atinenses reclamantes animadverterunt, qui apud se eos decertasse ex aliis qualibuscumque Actis contendunt: illinc vero Mrologia Hieronymiana, quibus auctoritatem summam sua antiquitas conciliat, hos eosdem Martyres Aegypto vindicant. Ob eam ergo causam viri gravissimi suum illud *Non liquere* pronuntiarunt.

Ac Venafranis quidem & Atinensibus haud aegre hoc reposuit Tillemontius, fieri potuisse, ut horum Martyrum corpora jam inde ab exeunte quarto (395) saeculo delata in Campaniam fuerint; hinc culturae apud Venafranos & Atinenses antiquitatem in causa fuisse ut cupidi oppidani sua civitate illos donarent.

Ceterum ea martyria non potuisse in Campania geri his praeterea rationibus persuasum habeo. I. Horum Acta Graece primum prodierunt, ut cap.4. ostendam. At si in Campania depraeliati hi martyres essent, Latine primitus eorum acta scribi debuissent. II. Maximus horum martyrum iudex numquam *Consularis* [quae peculiaris Campaniae rectorum appellatio post Hadrianum fuit] ne semel quidem vocatur, nec alio prorsus quam generali *praefidis* nomine ubique donatur. III. Monumenta omnia, quae pro Venafranis & Atinensibus laudantur, sunt omnia auctoritatis levissimae: contra ve-

ro in perantiquo ecclesiae Capuanae [cui Venafranus & Atinensis episcopi suffragabantur] breviario, quod penes me est, nihil prorsus in lectionibus legitur, ex quo haec in Campania gesta fuisse suspicari possis. Hoc tantum in Orationis fine legitur, *Ut quorum corpora in terris amplectimur, eorum precibus adjuvemur*: ex quibus sacrarum reliquiarum apud Venafranos & Atinenses celebritas satis intelligitur. Adde quod apud Capuanos ipsos S. Nicandri brachium venerationi est.

At de Aegypto molestior est difficultas. Etenim si quidem hos martyres Moesiae vindicare voluerimus, grave erit antiquissima Mrologia, quae sub Hieronymi nomine ambulant, in mendacii aut erroris suspicionem vocare. Atque ejus Mrologii apographum Lucense, quod Florentinus edidit, Nonis Junii sic incipit: *In Egipto (396) Marciani, Nigrandi, & Apolloni, quorum gesta habentur*. Nec dubium est quin *Nigrandi* pro *Nicandri* scriptum sit, sicuti recte in antiquiore Antuerpiensi codice legitur hoc modo: *In Aegypto Marciani, Nicandri & Apollini*. Eodem spectat, quod mox die VIII. Marcianus [omisso tamen Nicandro] eidem Aegypto tribuitur. Nam in omnibus apographis idem hoc est initium: *In Aegypto Marciani*, aut *In Aegypto natalis Marciani*. Hinc ceteri martyrologi & Graeci hoc arripuerunt, ut eosdem hos martyres (397) Aegypto tribuant.

Quum ergo Hieronymiana venerandae antiquitatis mrologia horum athletarum

tarum

(395) Quo scilicet tempore Gothis Illyricum orientale (cujus pars erat Moesia inferior) infestantibus, Martyrum corpora quae illic aservabantur, huc atque illuc transferri [uti quidem in talibus incurSIONibus fieri moris fuit] contigit, ut apposite idem Tillemontius innuit.

(396) Eadem Nonis Aprilis leguntur in Lucensi Hieronymiano apographo his verbis, *In Aegypto natalis sanctorum Marcianae, Nicanoris* [pro *Marciani, Nicandri*] *Apollonii*. Sed in Antuerpiensi antiquiss. exemplari tantum legitur, *In Aegypto Marciani*. Tamen

cum Lucensi apographo eosdem tres eisdem Nonis Aprilis inculcant Romanum parvum, Ado, Vluardus, Notkerus.

(397) Ado Nonis Junii: *Apud Aegyptum natalis sanctorum martyrum Marciani, Nicandri & Apollonii, quorum gesta habentur*. Eisdem prorsus verbis utitur eodem die Vluardus. Taceo Notkerum. Ad Graecos quod attinet, Basilii Menologium ad Nonas Junii Marcianum & Nicandrum diserte Aegyptios facit. Sed de Graecis sermo alibi forsitan redibit, ubi se opportunitas dederit.

tarum stadium in Aegypto ponant, quumque Hieronymianis ceteri Mrologi Latini, Graecorumque libri consentiant; merito Tillemontius nē praecipitati iudicii accusaretur, conjectura tenus stetit, dum hos duoviros in Moesia passos noluit affirmate tradere, sed tantum vehementer suspicari.

§. II. *De Aegypto nodi solutio tentatur. Ostenditur in Hieronymianis pro Aegypto esse reponendum Aegyptō, illa scil. Moesiae urbe cujus meminit Ovidius, Antoninus, Porphyrogenneta: cujus nominis scriptura varia producitur. Difficultatibus quibusdam occurritur. Cur in Moesia potissimum persecutio in milites desaevierit.*

Ex his vides, in constituenda pugilum horum palaestra Venafranos & Atinenses sua possessione esse deiciendos, quippe monumentis recentioribus fultos; ac tantum inter Moesiam & Aegyptum superesse certamen, dum illa S. Julii mart. historiam perantiquam, haec Hieronymianum mrologium in testimonium vocat. Quid si excogitari aliquid possit, quo Hieronymiana mrologia cum Actis S. Julii [ex quibus ea omnia martyria, quae sub Maximo praefide gesta fuere, in Moesia contingere debuisse, colligitur] ex aperta discordia in constantem amicitiam coire possint? Quandoquidem autem non necesse est in eadem Dorostorensi civitate, in qua passus est Julius, etiam Nicandrum & Marcianum obisse, sed satis est si in eadem provincia oppetierint; quid si in eadem inferiore Moesia *Aegyptus* aut quid tale quod quaerimus,prehendatur? Atqui jampridem Ovidius, qui diu in his locis exsulavit, quod inquirimus, lib. IV. ex Ponto epist. VII. his versiculis indicaverat, quibus Vestelem provinciae recto-

rem alloquitur.

Non negat Aegyptos, quae te subeunte recepra,

Sensit in ingenio nil opis esse loci.

Vult enim *Aegyptum* Moesiae inferioris urbem [una tantum littera ab *Aegypto* variantem] a Thracibus interceptam, mox a Vestali recuperatam fuisse. Eadem elegia v. 53.

Vincitur Aegyptos: testataq. tempus in omne Sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

De ejusdem situ & fundatore cecinerat lib. I. ep. 8.

Stat vetus urbs, ripae vicina binominis Istri, Moenibus & positu vix adunda loci.

Caspheus Aegyptus [de se si credimus ipsis] Condidit, et proprio nomine dixit opus.

Ejusdem meminit Antoninus in Itinere per ripam Danubii medio intervallo inter Dorostorum & Istri ostia: meminit & Porphyrogenneta lib. II. the. 1. & alii. Nec moror, quod in scriptura nominis urbis hujus cum Ovidio & aliis modo memoratis Hieronymiana Mrologia non consentiant; aliud enim *Aegyptus* est, aliud *Aegyptus*, aut [ut in aliis (398) legitur] *Aegyptus*: non moror, inquam, quia in locorum nominibus, maxime ignotorum, quid sibi non licere Hieronymiani Mrologii exscriptores passi sunt? Itaque quum ea urbs Moesiae vix ulli librariorum nota esset, praeclare se de eo Mrologio merituos putarunt amanuenses, si pro *Aegyptō* aut *Aegyptō* (quod Attice *Aegitto* esset) quod mendosum putarunt, *Aegyptum* omnibus notissimam substituerent. Ergo quum hos duoviros in *Aegypto* decertasse legis, si me audis, noli de regione Aegypto, sed de Aegyptō urbe cogitare, ad eandem Istri ripam, ad quam & Dorostorum, posita.

Et in hac quidem ratione omnia pulchre procedunt: nisi quod illud tantum incom-

(398) In vulgatis Ovidii *Aegyptus* legitur, at in Mss. Heinsius ad Ovidium plures lectiones se reperisse praeter vulgatam adnotat; quibus praestare tamen ait illam plurimor. librorum *Aegyptus*: cui consonat Porphyrogenneta cum suo *Αἰγυπτος*, *Aegissus*. Etiam in Antonini

pluribus libris & in Notitia Imperii est *Aegissus*. Alii *Aegissus* ex vet. libris malunt. Jam vero ex *Aegissus* (si hanc scripturam pluribus testibus confirmatam sequi malimus) fiebat olim Attice *Aegittus*: quod facile postea fuit cum *Aegypto* confundere.

incommodat, quod longius aliquanto Aegyptus [Nicandri & Marciani palae-stra] a Dorostoro, ubi Julius decertaverat, abest. In praedicto certe Antonini itinere per Danubii ripam a Dorostoro ad Aegyptum millia passuum CLX. colliguntur: Quomodo ergo Papianus frater Pasicratis [qui Pasicrates Dorostori martyr excesserat] in Martyrum hodiernorum historia Nicandro occurreret, & ea in illum officia praestaret quae ibidem leguntur? Respondeo veterum Romanorum milliaria quinta sui parte breviora fuisse hodiernis Italicis, uti ad XIV. Aprilis in Adnot. 353. observavimus. Itaque milliaria illa 160. isto modo ad 128. hodierna rediguntur. Sed tamen & id quoque intervallum longius est, quam ut Papianus Dorostoro [ubi frater ejus Pasicrates martyrium fecerat] Aegyptum usque decurreret ad officia hodiernis martyribus exhibenda. Itaque sequens forsitan responsio probabilior. Maximus provinciae praefes tunc quidem in lustranda provincia occupabatur, tum ad conventus variis in locis habendos, tum etiam ad exsequenda Imp. Galerii Maximiani praecepta, quibus milites Christianos aut ad sacrificandum compellere, aut capite plectere jubebatur. Ea de causa Dorostori quidem in Valentionem & Pasicratem Papiani fratrem, mox in Julium (forsitan & in plures alios) animadvertit. Hos vero omnes & milites fuisse [ac facillime ex *legione* (399) *undecima Claudia*] & Dorostori (400) martyrii palmam adeptos, non est dubium. Ante horum autem martyrium sanctos Nicandrum & Marcianum Dorostori

auditos ac statim in carcerem coniectos, cap. seq. dicam. Post igitur confectos athletas illos, quos supra nominavi, statim iudex Nicandrum & Marcianum e carcere eductos Aegyptum, quo & ipse provinciam lustrans contendit, asportari iussit, iterum tentandos, siquo modo deduci de sententia possent. Quos in proposito constantes repertos capite amputari fecit. Ibi vero hi duo pugiles S. Papianum, S. Pasicratis fratrem praesto habuerunt: non quod necesse sit, Papianum ex Dorostoro usque Aegyptum accurrisse, [quamquam ne id quidem incredibile est] sed quod verisimile sit Papianum in *legione II. Herculeae* [cujus stativa Novioduni prope Aegyptum erant ex Antonini itinerario ibid.] stipendia meruisse. Nam ut paucis complectar, in militibus non patriae considerandae sunt, sed stativa cujuslibet. Itaque ex his fratribus Pasicrates Dorostori [ubi & sanguinem fudit] Papianus autem Novioduni consistebat; unde hic alter per brevi itinere Aegyptum accurrit, ut suis commilitonibus decertaturis praesto esset.

Ex hac responsione illud etiam sequeretur, satis verisimiliter, sicuti Dorostori, sic etiam apud Aegyptum militum martyria contigisse, quia utrobique suae legiones Istri ripam defensabant: id vero tum solum in hac persecutione agebatur, ne quis Christianus in Romanis legionibus mereret. La vero persecutio (quam militarem licebit appellare) idcirco in Moesia potissimum saevit, quia ibi ad Istri ripam plura legionum stativa, alibi alia, posita erant: id quod Antonini

(399) Dorostori legionis hujus stationem fuisse ex laudato Antonini per Istri ripam itinere constat, ubi legitur, *Dorostoron, Leg. XI. Cl. h. e. legio undecima Claudia*, quod & integris litteris in Notitia imperii legitur.

(400) In Actis S. Julii versus finem, *Esychius quidam Christianus, cum esset miles, & ipse custodiretur, dicebat S. Julio mart. Plurimum etiam saluta Pasicratem & Valentionem . . . qui nos jam per bonam confessionem praecesserunt ad Deum*. Biduo autem duo

illi S. Julio praecesserant, ut ex *Mrologiis* constat, in quibus Pasicrates & Valentio die 25. Maii, Julius autem ejusdem mensis die 27. palmam obtinuerunt.

De Hesychio ipso, qui ibidem martyr obtinuisse proditur, major est difficultas. Nomen eius XV. Junii in Hieronymiano ponitur (ubi incipit, *In Dorostori natalis S. Ipsi*) & iterum die 17. quo scribitur, *Dorostoro Ipsi*. At in IX. saeculo *Mrologiis* ferme die XVI. Junii signatur, de quo alibi dicam.

O o o o

ni libellus in itinere per Danubii ripam offendit.

Postremo quum hanc contra milites saevitiam Galerium Maximianum auctorem habuisse, satis constet (de quo vide Tillemontium laudata Not. 3.) nec de Aegypti regione, nec de Campania cogitare licebit, quandoquidem neutra Galerio parebat.

§. III. *Marcianum & Nicandrum, (sive potius Marcianam & Nicanorem, aut quocumque vocati sint nomine) Nonarum Juniarum diversos fuisse a Nicandro & Marciano, qui a Latinis die XVII. Junii, a Graecis die VIII. ejusdem mensis coluntur: & illos quidem fuisse revera Aegyptios, hos autem apud Aegyptum Moesiae passos.*

Et haftenus quidem visi sumus quoslibet hujus nominis martyres, qui in Hieronymianis mrologiis apud Aegyptum ponuntur, ad Aegyptum Moesiae transtulisse. Verum dum ipse me colligo, cogor ducibus Graecorum Ecclesiasticis libris binos Nicandrum & Marcianum agnoscere. Etenim praeter hodiernos Nicandrum & Marcianum Moesiae adscribendos, fuere Sancti ejusdem aut affinis nominis vere Aegyptii: qui alteri in Mrologiis tum Hieronymianis, tum etiam aliis IX. saeculi consensu summo tum Nonis Junii, tum etiam Nonis Aprilis coluntur. Nunquam diversi ab iis sunt, quos Vagafrani colunt; quippe quum diversa prorsus sit eorum (401) historia, diversis solantur diebus, adhaec socios habeant, in Mrologiis Latinis Apollonium, apud Graecos autem hunc cum septem aliis, deinde vere in Aegypto passionem sustinuerint, postre-

mo [ut equidem haud temere (402) conjicio] diversa habuerint nomina, etsi valde affinia; & Marcianus alteri praepositur, qui in Venafranensis postponitur. En igitur par unum martyrum homonymorum [nam cognomines tantisper vocabimus, donec diversitas nominum extra dubitationis aleam statuatur] sine controversia Aegyptiorum, qui a Latinis Graecisque Nonis Junii celebrantur.

At vero in eisdem Graecorum libris die VIII. Junii alii quidam prorsus diversi ab Aegyptiis Nicander & Marcianus coluntur sub Maximo praefide: nec dubium ullum est, quin iidem illi sint, quos in Moesia sub Maximo praefide occubuisse, supra dictum fuit. Nisi quod horum dies variat: qui apud Latinos quidem in Calendario hoc marmoreo, & in Actis Ruinarti, adhaec apud Venafranens, & in Mrologio Romano, est dies XVII. Junii, apud Graecos vero in suis libris liturgicis, & in Actis Graecis primitivis, quae dedit Henschenius, dies VIII. Junii assignatur. Graecis vero concinunt Hieronymiani Mrologii apographa, quae constanter diem VIII. Junii a Marciano ordiuntur, praetermissio Nicandro, qui certe excidit, ac reponendus ex consensu Graecorum videtur. Hos autem nihilo minus, ac illos Nonarum Juniarum, Hieronymiana In Aegypto ponunt. Sic enim dies VIII. Junii in Hieronymianis incipit: *In Aegypto Natalis Marciani*. Sed si me audis, scribendum est: *In Aegypso (aut Aegypto) Nicandri, Marciani*. Nam quia Nicandri nomen abolitum vetustate fuerat, descriptores Natalis vocem Nicandri nomini substituerunt. At Natalis vox per-

raro

(401) Conferatur cum Actis Ruinartianis Nicandri & Marciani Acta Graeca (sive potius elogium facile V. aut VI. saeculo scriptum) apud Henschenium de martyribus Aegyptiis, item quae Graeci in Menais & Menologiis die V. Junii habent: plane nihil simile reperies.

(402) Haud temere affirmo Martyres Nonarum Juniarum paullo diversa, etsi affinia, habuisse nomina. Nam alterum eorum nomen alibi *Nigrandi*, alibi *Nicanoris* scribitur.

non tantum in Hieronymianis apographis, verum multo magis in IX. saeculi Mrologiis: *Marciani* vero nomen vereor ut rectius *Mariani* fuerit. In iis certe Mrologiis Hieronymiani compendiis satis antiquis, quae Sollelius tom. VII. Junii ante Viuardi mensium Julium edidit, in Rhinoviensi & Rhicheno videnti Nonis Aprilis legitur: *In Aegypto Mariani*. Mitto quod hic idem alibi *Marcianae*, alibi *Martiae* nim. mutato sexu in eisdem vocatur.

raro in Antuerpiensi sive Epternacen-
si vetustissimo Hieronymiani Mrologii
exemplari legitur, & sicubi reperitur,
suspicionem non caret.

Itaque rem intra moderatiores iustos-
que limites continentes, *Marcianum &
Nicandrum* [sive potius *Marianum &
Nicanorem*] Nonarum Juniarum cum-
comite *Apollonio* regioni Aegypto asse-
rimus: at Nicandrum & Marcianum
diei VIII. Junii perperam a descriptori-
bus Hieronymiani mrologii Aegypto tri-
buto, *Aegypso* sive *Aegyso* Moesiae resti-
tuimus. Ceterum dies horum martyrum
triumphalis fuerit ne dies VIII. Junii,
an potius XVII. cap. seq. discutietur.

§. IV. *Dicta haec de loco martyrii
retractantur, atque hos martyres Doro-
stori confectos, Aegypti vero se-
pulcri honorem consecutos,
suadetur.*

Et adhuc videbar difficultatibus, quae
adversus horum pugilum in Aegypso pa-
laestram objici possent, satisfecisse: at
mihi nondum ipse satisfacio. Nec enim
negari potest quin quam §. 2. tenui
viam, ea sit difficultatibus impeditissima.

Eae difficultates ad duo maxime ca-
pita referri possunt. I. Grave est, quod
in actis SS. Nicandri & Marciani nulla
sit neque vola neque vestigium de eo,
quod Dorostori primum interrogati,
& in carcerem coniecti, deinde post
20. dierum custodiam Aegyptum ab-
ducti fuerint puniendi. II. Deinde
illud maxime arduum, quod S. Hesy-
chius ille, cujus in Actis S. Julii mentio,
existit, in Hieronymianis mrologiis die
XV. Junii Dorostori ponitur. Atqui si
ex nostra sententia SS. Nicander & Mar-
cianus Aegypti die VIII. Junii [de quo
martyrii die dicam cap. seq.] occubue-
runt; necesse erit hunc in modum rem
processisse. Postquam die XXVII. Maii
Maximus iudex Dorostori in S. Julium
animadvertit, eum necesse est Aegyptum
discessisse, abductis secum SS. Nicandro
& Marciano. Ibi vero statim atque his
martyribus die VIII. Junii capita ampu-

tari fecit, cum e vestigio Dorostorum
rediisse oportebit, ut in hac urbe S. He-
sychium die XV. interficeret. Ea vero
omnia quamvis *admiranda* [*impossibilia*]
non sint; tamen parum certe videntur
verisimilia.

Quocirca ut Hieronymianis mrologiis
in Aegypto [sive verius Aegypso] hos
athletas agnoscentibus fides constet, fa-
tius erit ita rem temperare, ut fateamur,
in Mrologiis locorum nomina haud sem-
per certaminis palaestram notare, ve-
rum haud raro etiam depositionis seu
primae sepulturae locum. Itaque si singa-
mus, hodiernos martyres Dorostori post
alios (Pascratem, Valentionem, Ju-
lium, quosque ceteros libellus comple-
tebatur ille, cujus partes tantum duae
superfunt, de S. Julio una, de Nicandro
& Marciano altera) animas exhalasse,
ac deinde eorum corpora sive secundo
flumine sive terrestri itinere [quando-
quidem martyrum sepeliendorum cura
tunc minime vetabatur] avecta fuisse: si
res, inquam, in quem dixi modum ac-
ciderit; quis dubitat, quin in mrologiis
postea visum fuerit magis primae sepul-
turae, quam fusi sanguinis loci habenda
esse rationem? Ea igitur de causa
obtinuit ut par hoc martyrium Aegypso
potius (ubi eorum *Martyrium* sive pri-
mitivum sepulcrum venerationi erat)
quam Dorostoro tribueretur. Ita diffi-
cultates omnes penitus evanescent.

Ergo hoc aliquid sequaris, censeo.
Nempe Aegyptus non locus certaminis,
sed depositionis SS. Nicandri & Marcia-
ni fuit: qui Dorostori passi, mox Aegy-
ptum abducti sepeliendi fuerunt. At an-
tiquissima mrologia depositionis, quam
loci certaminis potiore rationem ha-
bebant.

C A P. III.

De martyrii tempore.

§. I. *Annus passionis.*

Anno Christi 301. aut potius 302. id
martyrium contigisse, luculentis ratio-
nibus effecit Tillemontius tom. 5. saepe
laudata Nota 3. in Dioclet. persecutionem:

O o o o 2

quae

quae quidem rationes huc redeunt. Hanc totam persecutionem, qua in Moesia inferiore sancti Pasocrates, Valentio, Julius, Hefychius, Nicander, Marcianus [ut & alii sine controversia plures, ex notitiarum inopia ignorabiles] in caelestem civitatem transcripti fuerunt, in milites dumtaxat efferuisse, ex horum Martyrum historia & ex simillimis S. Julii Actis, aliisque monumentis constat. Atqui solum militum insectationem nemo alius excivit praeter Galerium Maximianum, idque ab anno 298. ad totum 302. Verum injecta in Actis S. Julii *decennaliorum* (403) mentio vetat de alio nos anno quam de 301. sive potius 302. cogitare, in quorum alterutrum [sed verisimilius in 302.] Constantii & Galerii decennalia incurrebant. Ergo in Junium anni ejus incidit Nicandri & Marciani passio. Huc Tillemontii ratio cinatio redit.

Fatendum est tamen, jam antea Galefinium horum Martyrum passionem sub Maximiano posuisse, ex quo & Baronius id in Rom. Mrologium derivavit. Quod si sub Maximiano; non alio certe tempore, quam quo dictum, contingere potuit. Ac de Galefinio mirabar equidem, unde nam hoc didicisset, quod sub Maximiano passos refert. Verum ejus rei vestigia tandem in actis horum martyrum Bodecensibus [quae Henschenius hoc die e regione Graecorum posuit] reperi. Ibi sect. 2. v. 6. praefes ait: *Innotatis, Nicander & Marciane, praecipua dominorum nostrorum Diocletiani & Maximiani &c.* At Henschenius, (usque id sibi sumpserat, hos athletas sub M. Aurelio & L. Veropassos) nomina Diocletiani & Maximiani malo exemplo delevit. Quem vide in ea, quam subjicit, nota B. Vbi & hoc testatur, in fine, ubi passi esse dicuntur

sub Diocletiano & Maximiano imperatoribus, ea se nomina [quippe praedicatae opinioni suae infesta] induxisse. Ceterum trita res est, persecutionem a Galerio Maximiano motam, tribui tamen Diocletiano & Maximiano, quia horum scil. nomina praeceptis praescribebantur.

§. II. Dies passionis.

At de die haud levis est difficultas ob discidium quod inter Graecos Latinosque animadvertitur. Graeci enim in Menaeis & synaxariis die VIII. (404) Junii hos duoviros colunt. Adhaec Acta Graeca Henscheniana [quae primitiva esse, saepius a me dictum fuit] eodem die VIII. passos praedicant. Eidem diei & Mrologia Hieronymiana adstipulantur, quae nos in his martyribus correximus cap. superiore §. 3. ac supplevimus.

At contra pro die XVII. Junii stant Venafrani & Atinenses cum chronicis, officiis, monumentisque pluribus. His omnes Campaniae Ecclesiae adstipulantur, praesertim Capuana, in cujus perantiquo apud me Breviario, nec non Kalendaris omnibus a Mich. Monacho editis hi martyres die XVII. notantur. Adde hos Fastos marmoreos IX. saeculi pro eodem die XVII. militantes. His accedunt quaedam Vsuardi auctaria ad XVII. Junii. Galefinius [qui primus videtur eos Mrologio in usum Romanae curiae inferuisse] eodem die eos signavit: quod & retinuit Baronius. Postremo [in quo caput rei est] Acta omnia Latina, etiam illa praestantissima Ruinarti XV. Kal. Julias h. e. die XVII. Junii eos martyrium fecisse praedicant.

Ac fuit sane tempus quum a Latinis starem, statueremque, videri omnino Acta Latina Caraccioli, eademque Mabilionii & Ruinarti, verum nobis passionis diem indicasse, in quibus legitur,

Re-

(403) In Actis S. Julii praefes sic Martyrem allicit, *Accipies decennaliorum pecuniam*, donativum scil. militibus in decennialibus distribui solitum.

(404) Nec refert quod in Basilii Menologio die VII. Junii de his agitur; nam frequens

hoc est Graecorum libris, ut inter se die uno (perraro pluribus) variant. Menologium autem Basilianum longe frequentius ab aliis libris die uno abit. Verum Graecorum ceterorum libror. consensus pro die VIII. militat.

Requieverunt autem Christi martyres Nicander & Marcianus XV. Kal. Julii. In aliis tribus Vaticanis: Susceperunt autem martyrium XV. Kal. Julii. Idem in Actis Bodecensibus supparis antiquitatis [quae e regione Graeci textus posuit Henschenius] legitur: idem in Adenulfo apud eumdē Henschenium, & Vghellum.

Nec referre putabam, quod in Actis Graecis primitivis apud Henschenium sic legitur: *Εμαρτύρησαν (cor. ἑμαρτύρησαν) δὲ οἱ ἅγιοι... Νικάνδρος καὶ Μαρκανδός μὲν ἡμέρας ὀκτώ. Martyrium fecerunt sancti... Nicander & Marcianus mensis Junii (die) octo.* Nam hunc locum syntaxis vitiosa erroris arguere videbatur; deque eo sic suspicabar. Auctor Graecorum Actorum diem passionis eundem haud dubie notaverat, qui in Latinis Actis Ruinartianis antiquissimis & Bodecensibus exprimitur. Nam quum Acta Ruinartiana fide summa Graecum textum interpretentur, non fuit causa, cur in die Passionis a fonte discederent. Multo minus in Bodecensibus [quae paraphrasis magis quam interpretatio sunt] id factum fuisset, quippe longissime a Venafro & Campania descriptis. Ergo antiquitus in Graecis dies XVII. passioni imputabatur. At postea numeri dierum vetustate evanuerunt: ex quo forsitan accidit, ut Graecus aliquis in margine e regione lacunae adscripserit *ὀκτώ*, id scil. a Graecorum libris mutuatus, apud quos eo die celebrantur hi martyres. Id ubi semel factum fuit; statim alter, qui ex eo exemplari descripsit, vocem *ὀκτώ* in textum recepit, parum sollicitus de syntaxi *σολαμίζουσα*.

Ac nequis urgeat, hunc textus Graeci ex Latino emendationem meram esse conjecturam; equidem rebar, rem esse certissimam. Nam si Graecus auctor, qui haec primitus scripsit, sibi constare voluit, non potuit alium passioni diem quam XVII. Junii assignare. Qua de causa? quia Nicander & Marcianus post S. Ju-

lium (qui die XXVII. Maii, ut in suis Actis, capite amputatus fuit) interrogari coeperunt. Atqui post primam interrogationem dies viginti (in Graeco *ἡμέρας εἰκοσι*) in custodia servati sunt, antequam sententiam capitalem acciperent. Hi vero viginti dies Graeco auctori (si quidem illud *ὀκτώ* ex ejus manu fuisset) nullo modo constabunt; praefertim quum in Graecorum Actorum prooemio diserte innuatur non nisi post S. Julium venisse in certamen Nicandrum & Marcianum. Vide supra in Adn. 392. At a die 27. Maii (qui extremus S. Julio fuit) ad 17. Junii dies unus & viginti decurrunt, qui satis sunt ad viginti dierum custodiae intervallum. His equidem de causis principio pro die XVII. qui in Actis Latinis signatur, standum esse putabam.

Verum sicubi *δευτέραι προνοήδες σοφώτεραι* (curae posteriores, eadem cordatiores) heic certe id verum est. Statim enim ac me collegi, pro Graecis standum esse animadverti. Atque ut ab ultimo argumento diluendo ordiar: omnino videntur Nicander & Marcianus diu ante passionem S. Julii primo interrogati fuisse, acceptisque dierum viginti induciis, statim in custodiam traditi. Deinde post S. Julii necem, quum jam illi per dies viginti detenti fuissent, e custodia educti iterumq. interrogati, ubi eos in proposito manere apparuit, capitalis accepta sententia, abscissis cervicibus oppetierunt die VIII. Junii. Dierum igitur viginti custodia, ante S. Julii necem decurrere incipiens, optime cū Graecorum sententia procedit.

Alterum argumentum a soloeco Actorum Graecorum sumptum nihili est. Nec enim novum est, apud Graecos haud raro cardinales numeros pro ordinalibus usurpari: cujus generis exempla plura apud Hesiodum in *Ἡμεραι* reperisse memini. Fortassis autem sic primitus scriptum fuit, *μηνὸς Ἰουνίου τῆς ὀκτῆς*. At deinde articulus excidit, & syntaxis [405] in mense mutata fuit.

His

(405) Pro syntaxi convenientiae (quae requirit *μηνὸς Ἰουνίου*, aut *μηνὸς Ἰουνίου*) constru-

ctio regiminis, nempe *μηνὸς Ἰουνίου* intrusa fuit: quae tamen constructio exemplis minime caret.

His duobus argumentis de medio sublatis, jam manifestum esse ajo, sententiae Graecorum standum esse, ubi de Graecis caelitibus agitur; praesertim, quum liturgicis eorum libris Acta Graeca primitiva, & Hieronymi Mrologia aditupulentur. Ex quo vides, quidquid apud Graecos Latinosque summae auctoritatis est, id totum in unam conspirare sententiam.

Nam quod in Actis Latinis quamlibet sinceris & antiquis dies XVII. passioni horum Martyrum tribuatur, id in Venafranorum & Atinensium gratiam posteriori tempore immutatum censeo. Nisi vero malumus hanc diei VIII. in XVII. mutationem ab ipso primo interprete profectam. Is enim forsitan quum ex integra historia (quae simul plurium Moesiae militum certamina exponebat) didicisset, post Julii martyrium sanctos Nicandrum & Marcianum in arenam descendisse, quumque in horum historia viginti diebus eos in carcere detentos legisset; veritus est, ne si VIII. Junii die percussi inducerentur, viginti dierum numerus non sibi constaret. Hinc subductis rationibus, in diem XVII. eorum con summationem cadere debere decrevit; eaque de causa numeros, quos in fonte reperit, sua in interpretatione mutavit. Utcumque est: sive diei VIII. in XVII. mutatio Venafranos & Atinenses auctores habuit, a quibus postea dies passionis in Actis interpolatus fuerit, sive in primum Actorum interpretem ea interpolatio est conferenda: quicumque id primi fecerunt, certe eos non alia de causa id aggressos oportet, quam ut in historia intervallum illud dierum viginti post S. Julii necem sibi constare posset: nescii scil. eos dies ante Julii passionem decurrere omnino debuisse.

De marmoreis hisce Fastis restat elevellendus ad ultimum scrupulus. Nam si Graecorum sententia de die passionis praestabilior esset, cur Neapolitani (qui Graeci magna ex parte ipsi, Graecos sequi duces in assignandis festorum diebus sol-

lemne habent) cur inquam die XVII. de his athleticis ac non potius die VIII. cum Graecis agunt? Verum haec obiectio adeo non obest, ut potius pro sit. Nam quod Neapolitani hos martyres die XVII. celebraverint, in eo non tantum Venafranis & Atinensibus, qui eorum corpora possidebant, verum etiam omnibus circa ecclesiis, maxime Campaniae, morem gesserunt. Ceterum quia eisdem Neapolitanis persuasum erat, diem XVII. non esse passionis diem (quem potius diem VIII. Junii ex Graecis suis esse didicerant) ob eam causam hodierno diei non P. h. e. *passionis* notam, sed NT. h. e. *Natalis* praetulerunt: quam notam diebus non suis praemittere marmora haec nostra in more habent. Haetenus de die passionis.

Ceterum horum martyrum cultus Neapoli maxime increbuit, ubi celebris erat SS. Nicandri & Marciani Ecclesia: de qua videatur Caracciolus, ubi de S. Patricia loquitur. Ea de causa in Calendariis posterioribus hoc festum non omit titur, maxime in Calendario, quod Tuti nus ex Rituali Neapolitano exscripsit, ubi eorum celebritas hoc ipso die XVII. notatur.

C A P. IV.

Graecus ne an Latinus Actorum S. Nicandri textus sit primivus.

Henschenius, a quo primum Acta Graeca e Vaticanis pluteis eruta habuimus, parum aequae de Graeco textu iudicavit; dum & aevo posteriore facta credidit, & eadem pro paraphrasi expressa ex Latinis Actis Bodecensibus (iis scil. quae e regione Graecorum edidit) haberi iussit. Atqui quum Graeca a Latinis Bodecensibus diverso sexcentis locis decurrant sententiarum rerumque ordine; profecto una alterorum paraphrasis dici non possunt. Itaque ea comparatio instituenda potius erat inter Graeca, quae dat Henschenius, & Latina quae ex Caracciolo, Mabillonio, & Ruinarto habemus, quum in utrisque non modo res & sententiae eadem sint, sed totidem plerumque verba.

ba. De his igitur quaeri jure potest, utra sint primitiva, utra vero mera sint alterorum interpretatio. Quod quidem judicium in his actis ex sola locutionis tū Graecae tum Latinae indole vix est ut extundi queat, quum utraque permagnam prae se ferant antiquitatem, ac neutra interpretationem redoleant, ita ut utrorumque textus ἀποφύγις (genuinus) videri possit, nec ex alterius linguae scripto transfusus.

Haec quum ita sint; tamen Graeca priora esse, & ex iis Latina ab aliquo haudquaquam inepto interprete non tantum fide summa, verum & eximia, ut illis temporibus, proprietate fuisse traducta, non una de causa mihi decernendum videtur.

I. Nam primum quum hi martyres in Graeci oris provincia occubuerint; eorum Acta Graeco sermone primitus conscribi necesse fuit. Moesiam autem inferiorem, quae hodiernorum athletarum stadium fuit, Graeco sermone, sicuti superiorem Latino usam, ex utriusque regionis (406) numismatibus colligo.

II. Graecorum Actorum initium tale est, ut aperte videantur pars fuisse totius commentarii, qui gesta plurium martyrum militum Dorostori aut in vicinia passorum contineret, ut supra Adnot. 392. ostendimus. Sic enim Graeca incipiunt: ἡκοι ἐπὶ αὐτῷ (sed unicam esse dictionem, male in duas divulsam, ac legendum ἐπὶ αὐτῷ [deinde] jam supra in ead. Adnotatione monuimus) κατὰ τὴν διαβολὴν &c. Deinde (i. e. post S. Julium) venerunt adversus diabolum sancti martyres Nicander & Marcianus, & circumamicti lorica fidei seipsos integros armanti se Christo custodierunt. At Latino interpreti quia non id propositum fuit ut integrum commentarium verteret, sed ea solum quae ad usum Venafranae & Atinensis Ecclesiae, quae

horum corpora IV. aut V. saeculo adeptae fuerunt, opportuna videbantur; idcirco loco eorum verborum longe aliud atq. extrarium prorsus prooemium praeposuerunt, quod incipit, *Gloriosa SS. mart. Nicandri & Marciani certamina, quae adversus diabolum habuerunt, exponere properabo* &c. Quamquam & illud fieri potuit, ut interpres ille, a quo Latina habemus, totam omnium historiam verterit, at Venafrani & Atinenses deinde eam inde particulam deciderint, quae privatim ad hos duoviros pertineret, cui particulae mox praeloquium de suo adjecerint; praesertim quum haec praefatio nitori reliquae historiae cedat.

III. Ceterum illud negari non potest, quin textus Graecus multo simplicior Latino sit, eoque proinde prior. Documento esse possunt illa, quae in Graeco in morem Actorum praesidialium intercalantur, puta, *Maximus praefes dixit, Nicander dixit, Marcianus dixit* &c. At haec eadem Latinus interpres, ne eadem repetendo fastidium lectori crearet, mille modis variavit: exempli gratia, *Ad quam Maximus, Malum, inquit, caput* &c. ... *illa vero, ut vivat, inquit* &c. ... *Et Maximus, Non ita ... Illa vero, Si inquit ... Tum Maximus: De mulierib. quidem* &c. Quae quidem Latinus interpres, sprete rudi actorum verbalium simplicitate, ad dialogorum Ciceronianorum elegantiam conformavit.

IV. Accedit, quod Latino interpreti Ruinartiano, quamlibet erudito, in nonnullis aqua haesit. Documento illud sit, quod illud Marciani ad uxorem μὴ με κατέλαις (quod vertendum erat, *Ne me ad fletum provoces*, ut cap. seq. ex Platone ostendam) reddidit, *Id plorans*: parum ad rem scilicet: quod ex ignoratione reconditae notionis verbi κατέλαις accidit, quae

(406) Quantum equidem potui animadvertere, clarae in primis urbis Marcianopolis (cui ut Metropoli episcopus Dorostori, ubi hi martyres passi fuere, suberat) adhaec Nicopolis, Istri, Tomorum, Callatae, Serdicae, quae inferioris Moesiae urbes sunt, nummos

non nisi Graecos reperio, nec ullos ejus regionis nummos Latinos vidi. Contra vero Naissi, & Pinci, quae in superiore sunt Moesia, numismata Latinas inscriptiones praefecerunt.

quae interpretem Latinum fugiebat. Et alia nonnulla hujus generis notare haud aegre possum, si paululum modo adnitar.

V. Postremo Latina Ruinarti Acta pluribus in locis tum in narrationibus, tum praesertim in allocutionibus aliquanto sunt Graecis diffusiora: quod ad interpretem est referendum. Nam proclive hoc antiquis interpretibus fuit plura in translatione ponere, quam ibi fonte reperissent.

C A P. V.

Ad Acta SS. Nicandri & Marciani animadversionum παραληπόμενα.

Quandoquidem jam plura in ea Acta sparsim uti se dedit occasio adnotata fuerunt; nunc tantum si qua restant, in unum fasciculum colligemus. Id vero potissimum laborabimus, ut Graecum textum cum Latinis Ruinartianis, & cum Bodecensibus Henschenii conferamus.

Et Latina quidem Ruinartus in tres tantum sectiones divisit, at Graeca Henschenius in sectiones septem. Ex eo fit, multo commodius fore, si in designandis sectionibus atq. versibus Henschenianam partitionem sequamur: quam tum etiam sectabimur, quum in Latina Ruinartiana aliquid adnotabimus; quia quum Ruinartiana historia sit mera Henscheniani Graeci textus interpretatio, facillime ex designato Graecorum Actorum loco Latinum interpretamentum ei respondens reperietur.

§. I. In priores quatuor sectiones. Textus Graecus atque Latinus pluribus locis corrigitur & illustratur. Merita pro stipendiis. Dignitas militum peculiaris vox. Dariae nomen recens in acta invecum. Hortandi & Consolandi verba inter se permutata. Διωγία quid Suidae sit.

Et Graecum quidem prooemium cap. superiore & Adnot. 392. satis illustravimus atque correximus; simulque adnotavimus, cur Latina praefatio Graeco textui minime respondeat. Quamquam in Latinis etiam exemplaribus idem praeloquium variat. In eo quidem certe exem-

plo, quod Ant. Caracciolus (in Mon. Eccl. Neap. p. 339.) ex Ms. Capuano parthenonis S. Joannis edidit, prooemium non parum diversum a Ruinartiano est. Quin & priores duas sectionis secundae Graeci textus periodos Latinus interpres ita vertit, ut sententiae magis, quam locutionibus sedulo inhaereret. Eaque etiam parte Caraccioli exemplum a Ruinartianis diversissimum abir. Quae non tanti sunt.

• Sect. 2. v. 11. οἷς βυλομένοις θύειν &c.

Interpres: Ad haec Nicander: Volentibus, inquit, sacrificare haec praeceptio (nempe sacrificandi) constituta est. Tillemontius

Nota 3. audacter correxerat, Volentibus militare. Verum critico huic venia danda est, quod Graeca non vidisset, in quibus, uti dixi, est θύειν, quod est sacrificare. Versu 14. Graece sic praeses interrogat, καὶ τί ἀργύρια τῆς τιμῆς ὑμῶν &c. h. e. Pecuniam dignitatis vestrae cur non accipitis? At interpres pro ἀργύρια

reddidit Merita: certe quia Meritum, quatenus est a militari verbo Mereo, stipendium significat. Merita pro stipendiis equidem nondum alibi, quam apud Vegetium II. 8. reperi: quem locum die crastino cap. 2. §. 1. afferam. Meritum ergo sive stipendium notat, sive quodvis aliud militare emolumentum, de quo potissimum heic agitur. Nam quia decennalia Galerii & Constantii agebantur, ea occasione donativum militibus tribuebatur, idque nunc Meritorum nomine venit. Hoc quod dixi, constat ex Actis S. Julii, in quibus idem Maximus praeses paribus Julium blanditiis prolestant ait, Accipies decennialium pecuniam. Ceterum in actis ab Adenulfo Archiep. Capuano interpolatis (apud Henschen. hoc die pag. 274. num. 4. & apud Vghellum) male Dignitatis nostrae pro Vestrae legitur, quum Graece sit ὑμῶν. Sed quod Adenulfus Latinorum verborum proprietates parum calleret, ei de menda suboluit, unde locum sic pessime invertit: Merita dignitatis nostrae ut quid non accipitis? S. Nicander dixit, Merita dignitatis vestrae ideo non accipimus quia

quia &c. Putavit enim Adenulfus *Dignitatis* vocem ad praesidem non autem ad milites esse trahendam; quum contra passim in horum temporum scriptis *αμὴ* & *Dignitas* militibus tribuatur. In his ipsis Aëtis initio hujus sect. v.2. dicuntur hi martyres *ὅτι ἐν τῷ βίῳ αμὴν* ... mundi hujus dignitatem atque promotiones derelequisse: ubi Aëta Bodecensia respuisse eos insulas scite habent.

Sectio 2. ex Graeco totidem verbis sic incipit: *Vxor vero S. Nicandri roborabat martyrem*, tacito scil. proprio mulieris nomine, quod etiam a Bodecensibus Aëtis Latinis bene antiquis abest; sicuti & in omnibus Graecorum libris & in antiquis juxta ac recentioribus Latinis mrologiis nomen *Dariae* desideratur. At contra *Dariae* uxoris S. Nicandri in hoc historiae loco nominatim meminerunt tum Aëta probata Caraccioli ac Ruinartii, tum Adenulfus in sua horum Martyrum historia, itemque Atinense chronicon. Ac videtur mihi sane hoc nomen aevo posteriore excogitatum, & inde in Aët. Ruinartianorum exemplaria recens descripta manasse. Argumento est, quod non tantum a Graecis aëtis id nomen abest, verum etiam a Latinis Bodecensibus, quippe longe a Campania transcriptis. Nec porro hujus nominis ignorant quidquam hujus feminae sanctitati detrahit: cujus (quocumque nomine appellata fuerit) sanctitas ex ejus mirificis adhortationibus, quibus virum in his Aëtis ad fortiter faciendum stimulabat, colligitur: unde ejus apud Venafranos & Atinates cultus adhuc vigens improbari nequit.

Ibidem post ea verba *ἡρώωντος ὁ μαρτυρῶν*, roborabat martyrem, statim sequitur, *παραινεῖσα καὶ λέγουσα*, h. e. *adhortans & dicens*. At Ruinartianus interpret pro *παραινεῖσα* legit in suo Cod. *παρῶσα*, quippe vertens, *Praefens* ... animabat dicens. Nec supervacane hec monetur praefens fuisse, quia ex fine Aët. constat eam abfuisse proximo toto decennio, ac tum primum viro adfuisse. Contra Bodecensis interpret illud *παραι-*

νεῖσα in suo exemplari reperit, utpote vertens, *Et consolabatur, ei dicens*. Nam quemadmodum *παραινεῖσα* nonnumquam pro *παραινεῖσαι* ponitur (de quo notavi quaedam ad Rom. XV. 4.) sic Bodecensi interpreti *Consolabatur* tantumdem, quod *hortabatur*. Certe *Consolatio* pro adhortatione reperitur etiam in aëtis S. Sebastiani. Vide ad diem crastinum.

Ibid. v. 10. praefes uxorem Nicandri graviter increpat, quasi quae *ἐστὶν ἀνδρὶ* [quod Bodecensis totidem verbis, *Alii viro*] nuptura, Nicandrum ad mortem oppetendam impelleret. At Ruinartianus interpret in suo codice pro *ἐστὶν* legit *κρατερῶν*, ut qui sic reddidit, *Quia ROBUSTIORI VIRO* (nec secus in Adenulfo legitur) *desideras copulari, ideo hunc hac vita citius privari festinas*. Vbi pro Gr. *ἐπιθυμῶν* (*cupis*) non male reddidit *festinas*; quia in Cyrilli Glossis *Festino* tantumdem est quod *σπεύδω*, hoc autem & *optat*, & *festinare* (unde *σπεύω* est *propere*) significat. Apud Ruinartum uxor Nicandri respondet: *Si suspicaris, inquit, me animo cogitare* ... Sed casus verbi *Cogito* ex Caracciolo supplendus est: *Si suspicaris, ait, Hoc me animo cogitare*. In Ad. interprete sic responsio conjungitur, *Primam me propter Christum occidito*. In Graeco explicatius, *πρώτην με ἀποκτείνουσι τὸν ἀνδρὸς* (ubi *πρώτος* pro *πρότερος* pro more Graecorum eleganter usurpatur) *priorem me viro occidito*.

Sect. 4. v. 1. *ἤρξατο λέγειν*, Coepit dicere pro dixit: coepit (*δοξαζεν*) glorificare, pro glorificabat, [ut & alia plurima ejusdem modi] frequens est in his Aëtis locutio, eaque desumpta ex scripturarum stylo, cui insueverant Christiani. Neque enim haec aëta praesidialia sunt, sed ex praesidialibus ab aliquo Christiano [qui quum interfuisset, aliquot circumstantias de suo addidit] desumpta. Ibid. v. 10. *Ναὶ χάρις τῷ Θεῷ*: ubi in Ruinartianis recte, *Fiat, gratias Deo*. At in Caracciolo non recte istud etiam retrahitur: *Etiā dicebat: Gratias Deo*.

P p p p

Ibid.

Ibid. v. 5. praefes dat Nicandro διαπραδαν ad deliberandum. Suidae διαπραδαν est διαπραχθῆναι h.e. induciat, dilatio. Afferit ibid. veteris scriptoris locum, in quo διαπραδαν βουλῆς πρὸς καταστάσεις παρασχεῖν est Intervallum ad deliberandum seditionis praebere. Nec alibi, quod sciam, quam in his Actis eadem vox reperitur: quam recte Ruinarthianus interpres Intervallum vertit. At cur Bodecensis translator tridui inducias scripserit [quod Capuanus Adenulfus sequitur] parum video. Eisdem his duobus scriptoribus viginti dies (quos in Graecis Actis initio sect. 5. & in Ruinarthianis, in custodia martyres transegerunt) dies triginta evaserunt.

Ibidem dante praefide intervallum martyri ad deliberandum, utrum vivere an mori mallet, nihil aliud se cupere praesalute Nicander respondit. Id vero perinde a praefide acceptum, quasi de temporali vita & salute ea dixisset; καὶ οὕτως [quod statim sequitur v. 12.] ἐπαύσατο h. e. & quod sacrificare animum induxisset, sive quod sacrificaturus sit; nam praefens eleganter pro paullo post futuro usurpatur. At hac lectione clarissima rejecta Henschenius [ut in notis subjectis admonet] substituit ἀκούσας (auditus) nullo sensu, nec enim subijcitur quod audiverit. Nisi vero error est typographicus pro ἀκούσας, parebat: quod quidem tolerari potest, at nō continuo meliorem ἀκούσας [quod & Mss. tuerentur] praefereendum erat. Statim sequitur, καὶ διακίνας μὲν αὐτὸν συνεκράδατο αὐτὸν λεύκοντος. Quod verti debet, Et incitabat (supple martyrem ad sacrificandum) cum suo assessore Leucone. At pessime in Ruinarthio & Caracciolo, Itaque gaudens cum Leucone consiliario suo incedebat, quo modo in omnibus Mss. legitur. Nec enim διακίνας ullo modo est incedere, sed stimulare, incitare. Verum ne dubita, quin una addita litterula restituendum sit Incendebat. Accusandi autem casus [puta Eum aut simile aliquid] sicuti in Graeco deest, certe subaudiendus, sic etiam interpres illum subaudiri jussit: quod tamen descriptoribus fraudi fuit,

qui ea ellipsi nimium offensi, pro Incendebat inepte Incedebat substituerunt. Et tamen hanc mendam satis antiquitus obsedisse exemplaria, ex eo potest intelligi, quod sic etiam Adenulfus legit; qui ex illo verbo Incedebat hanc periocham insulsißimam cudit: Dixit (praefes) ad Leuconem consiliarium suum: AMBV-LEMVS [sic enim illud Incedebat expressit] ad templum, ut videamus Nicandrum sacrificantem. Ad assessorem hunc Leuconem quod attinet, memini me ad Acta S. Philippi Heracleae episcopi [apud Ruinarthum sect. 4.] adnotasse, unicum non plures adfuisse praefidi: quod & hinc confirmatur. At pessime in Bodecensibus actis, Praefes una cum Leucone SVCCESORE suo dixerunt Nicandro. Facile autem scriptum primitus erat... ESSORE, fugiente primore syllaba; unde amanuensis audaculus exscripsit integre SVCCESORE.

Ibidem v. 21. ἀπὸ τῆς ἐρημίας, cor. ἀπορήρημα. Versu 27. Marcianus eadem se dicere ait (τῇ συσπράττει) ac suus commilito Nicander; qui non inscite in Bodecensibus vocatur Contubernalis. Nam contubernalis militem notat σύσπρον καὶ ὁμοδίατον [h. e. qui sub eodem tentorio eadem mensae accumbere] ut in Glossis vet. adnotatur. Leve id est, quod ultima hujus sectionis vox δώσαντες mutanda est in δώσαντες, duce interprete atque ipsa sententia.

§. II. In ceteras sectiones. De iurejurando per salutem imperatorum Christianis minime illicito. De precativa jurandi formula sive Adjuratione. Vulgato Scripturae interpreti lux. Graecus Actorum locus mutilus suppletur. Formula, Innocens ego sum ab hujus sanguine, quandam ab iudicibus usurpanda fuerit. Vis verbi καταλαίω in his actis & in Platone edocetur. Quid proprie κατήνω Consolantium prensatio. Acta locis pluribus necessaria correctione aut luce donantur.

Sect. V. v. 13. οὐ βλασφημίας, quem vos blasphematis. At haec verba in Rui-

Ruinarto in ore Marciani paullo ante & quidem auctiora leguntur in hunc modum, *Quem ore nefario maledicere non dubitatis*. Vbi etiam non dubium est, quin illud *Ore nefario* [ut & plura passim alia in hac tota interpretatione] ab interpretis manu sit; nam martyres quibuscumque voculis ferme abstinebant, quibus iudices ad iram provocarentur.

Ibidem v. 14. ὁ δὲ ἄγιος Νικάνδρος *Sanctus vero Nicander similiter & ipse dixit*. At sequens allocutio tam in Ruinartiana, quam etiam in Bodecensi interpretatione & in Aduulso non nisi Marciano tribuitur. Sed malim Graecum fontem heic sequi, quia alioqui nullum amplius Nicandri vox in his Actis exaudiretur, quod parum est verisimile.

Allocutio autem quae statim sequitur in Ruinartiano interprete est huiusmodi: *Per salutem tibi* [rectius in Caracciolo *Te*] inquit, petimus Imperatorum, ut nos citius mittas. Vbi continetur precativa jurandi formula (sive *adjuratio*) *Per salutem imperatorum*, quam sibi non illicitam Christiani putabant, sicuti *Per Genium* aut *Fortunam Caesaris* sibi id nefas

ducebant. Testatur utrumque Tertullianus Apologetici cap. 32. *Sed & juramus, sicut non Per Genios Caesarum, ita Per salutem eorum, quae est augustior omnibus Geniis*. Et detestari quidem jurisjurandi per τὸν Caesaris h. e. per ejus *Genium* exemplum habemus in S. Polycarpo, ut in ejus Actis apud Eusebium refertur, ubi diserte Martyr addit, Christiano id non licere. At quod *Per salutem* liceat, hic primum locus documento est: ubi Martyr *Per salutem Imperatorum* praesidem (407) adjurat. Ceterum jurisjurandi per *salutem principum* tamquam pactis apponi solitam meminere postea Christiani imperatores Arcadius & Honorius l. 41. Codd. de *transactionibus*. At in Graeco hujus loci [ubi hodie legitur, ἡν σωτηρίαν σοι τῶν βασιλέων, ἐν πίχει &c.) pro σοι reponendum est σι, & adiciendum est verbum ὀρκίζομαι: cujus correctionis eadem Adnot. 377. extrema rationem attulimus.

Ibid. v. 18. illud σι ὀρκῶμεν, vetus interpretes reddidit, *Te*. *Adjuramus*. Quam totum locum proxime in Adnot. 407. illustravimus.

P p p p z

Ibid.

(407) *Adjuro est deprecativum jurandi verbum apud profanos sacrosque scriptores.*

Graecum Nā eadem notione usurpatum. Syntaxis verbi ὀρκίζω.

Locus actorum corrigitur & suppletur.

Adjurare inter cetera (saltem apud tertii & IV. saeculi scriptores) est obtestari sive obsecrare per hoc aut illud, quod sive augustum sive carum habetur. Vopiscus in Florianus cap. 1. *Cum sciret adjuratum esse in senatu Taciturnum, ut &c.* Etiam Apulcio in II. Met. *Adjuratio est obsecratio*. Hoc ipso Actorum istorum loco apud Ruinartum martyr sic subjicit: *Nec enim suppliciorum formidine id te ut facias adjuramus, sed ut cito . . . potiamur*. Ubi pro *adjuramus* Graece est simplex ὀρκῶμεν *juramus*. Etiam Itali hoc significatu usurpant *Scongiurare*.

Addo quod eadem particula νή, quae usitatis jurandi formulis adhibebatur, ad adjurandum h. e. obsecrandum valebat, si Charisio credimus; qui illud Virg. IV. Aen. 314. *Per ego has lacrymas dextramque tuam te, Per conu-*

bia nostra, per inceptos hymenaeos sic interpretatur: *Vt sit, inquit, νή τῶν γάμων, νή τῶν ὑμηνῶν*. Eargumen nullum in Marone jurandi verbum, sed Oro ad ultimum sequitur. Ergo teste Charisio, Graecum νή non tantum jurantis, sed & optantis, sive adjurantis erat.

Quae de verbo *Adjuro* diximus, ea ex Vulgato Bibliorum interprete clatiora sunt: in quo sexcenties eodem significatu, quo diximus, id verbum usurpat. Vnde quae nos ad Marci V. 7. Adnotavimus. Imo & loca Marci V. 7. Act. XIX. 13. 1. Thess. V. 27. prout Graece habent, cum hoc nostrae historiae loco conferamus, inde Graeca hujus loci & corrigere & illustrare licebit. Nam in iis N. Testamenti locis ὀρκίζω (quod responderet Latino *Adjuro*) duplici accusativo gaudet, tum personae, tum rei per quam adjuramus. Ad si lubet laudata Scripturae loca. Hinc quod nunc in his actis legitur, τῇν σωτηρίαν σοι τῶν βασιλέων, ἐν πίχει . . . ἀπόσπευσον, pro σοι reponendum est σι, deinde addendum est ὀρκίζομαι, antiquo interprete duce, in quo mox sequitur *Adjuramus*.

Ibid. v. 22. *ὣς ἀδὸς &c.* Totidem verbis: *Quare innocens sum & mundus a vestro sanguine.* Hinc & ex pari Pilati responso in Evangelio potest intelligi, hanc formulam piis & religiosiis iudicibus [qualis certe hic Maximus videri se passim vult] ad capitalem sententiam processuris tunc saltem familiarem fuisse, quum hinc reus haud morte dignus iudicaretur, illinc praecepto principum, aut multitudinis tumultuantis furore (ut in Christi iudicio) ad reum plectendum urgerentur.

Sect. VI. v. 6. Marcianum sequebatur *ἡ γυνὴ αὐτοῦ περισχημέην* quod nihil est. Sed videtur primitus omnino scriptum *περισχημένη* (*circum scissa*) quia in Ruinartiano interprete id vertitur per haec verba, *Vxor ejus veste conscissa*, sicuti in luctu ac dolore non minus apud Romanos Graecosque quam apud Judaeos fiebat. At Bodecensis translator pro ea voce Graeca, quam correximus, reposuit, *A longe*: quid secutus, haud plane scio. Statim sequitur in eodem Bodecensi, *Improperans ei*, Optime ex Graeco *ὀνειδίζουσα*: quod tamen Ruinartianus omisit. In eodem Ruinartiano haec statim uxor in Marcianum effundit: *Haec sunt Marciano, quae tibi dicebam in carcere, id timeas atque id plorans.* At rectius & accommodatius ad sensum persona immutatur in Bodecensi: *Haec sunt Marciane, quae mihi locutus es in carcere, & dixisti, Noli timere?* Quod & cum Graecis consentit, Quae talia sunt, *πάντα ἐστὶν... ὃ ἐλάττει μοι ἐν τῇ φυλακῇ, μὴ φοβῶ, μὴ μὲ κατακλαίῃ.* Sed in fine corrigendum est, *μὴ μὲ κατακλαίῃ*, *Ne me ad lacrymas aut misericordiam convesces.* Id enim proprie *κατακλαίῃ* apud Platonem, uti Budaeus auctor est, significat his verbis: *οὐδὲνα ὄντα ἢ κατακλαύουσαν πᾶν πάγοντων &c.* Nemini astantium non lacrymas elicit praeter Socratem. Ac frustra ea lectio suspecta est H. Stephano in Thef. qui mavult *κατακλαίῃ*: frustra inquam, quia satis ex hoc Actorum loco notio verbi *κατακλαίῃ* a Budaeo tradita firmatur.

Ibidem v. 19. Zoticus Christianus inducitur *κατέχων* Marcianum. *Κατέχω* interdum est loquentem reprimere, ne ultra progrediatur, qua notione utitur apud H. Steph. Isocrates in Panathen. Eaque significatio heic convenit. Nam Marcianum cum uxore diutius expositulantem, obtestantemque ne se ad martyrium properantem impediret, ac plura volentem addere Zoticus opportune repressit cohibuitque, placidissimis verbis compellans. Interim quid secuti sint veteres interpretes, parum video. Nam Ruinartianus pro *κατέχων* habet, *Manus ejus sustentans*, Bodecensis vero, *Tenens manum beatiss. Marciani*. Sed quantum video per *κατέχω* notari crediderunt consolantis gestum [nam hodienu ejus, quem consolamur, manum prehendere ac diu tenere solemus] unde & paullo post in Bodecensi interprete sic Marcianus Zoticum rogat: *Dimitte manum meam, & tenens manum uxoris meae consolare eam*: pro quo hoc tantum nunc Graece legitur, *κράτησον τὴν γυναῖκά μου*, quod rectius transtulit Ruinartianus, *Tene uxorem meam*.

Sect. VII. pag. 273. v. 14. Nicandrum inter cetera sic uxor hortatur, *δείξον ἐαυτὴν πᾶν ἀγῶνα*, quod totidem verbis Ruinartianus translator, *Ostende tuum certamen*. Melius fortassis, *Exhibe*, aut *ede certamen tuum*, aut potius *Specimen tui certaminis exhibe*, vir esto, Christo *ἀγωνοδότην* (*certaminis praefidi*) proba certamen tuum. Memini me ad N. T. pluribus notasse, *ὃ δαίκνυμι*, & *ἐπιδείκνυμι* agonistica esse verba, unde athletarum specimina dicebantur *ἐπιδείξεις* & *ἐστί δείγματι*. Et quia etiam rhetores & poetae in certamen committebantur, hinc interdum *ἐπιδείκνυσθαι* est *recitare*, & *ἐπιδείξεις* sunt sophistarum recitationes. Statim sequitur, *δέκα ἐτὶ... ἐποίησα &c.* quod Ruinartianus verbis totidem, *Decem annos in patria sine te feci. Facio & ποιῶ* cum intervallis temporis junctum eleganter usurpatur in lapidibus & in styli simplicioris scriptoribus pro *Transigo*. Hinc

Hinc & ex sequentibus satis colligitur, Nicandrum militiae gratia profectum, ea de causa a conjuge sanctissima fuisse digressum; eidem vero, postquam decem annorum stipendia meruisset, Fidei causa in capitis discrimen adducto divina agente providentia supervenisse uxorem, quae illum intrepide ad fortiter decertandum incendit. Mox v. 20. eadem virago ait, *απόδος μαρτυρίαν τῇ Θεῷ* h. e. *redde testimonium DEO*. At Ruinartianus heic quoque, ubi femininum est nomen, maluit, *Martyrium* pro *Testimonium* reddere. Nam etiam Nanzianzenus Orat. XX. pag. 319. vocem *μαρτυρία* pro *μαρτύριον* usurpavit. *Lex*, inquit (*μαρτυρίας*) *martyrii haec est, ut nec ultro ad certamen accedamus ... nec ubi praesens est, detrectemus*. Clemens Strom. IV. ex haereticorum doctrina dicit (*μαρτυρίας*) *Martyrium* verum esse Dei veri cognitionem &c. Tandem v. 22. *σεπώνων* (h. e. *miles*) ab Ruinartiano redditur *Percussor*, a Bodecensi *Quaestionarius*. Itaque fieri potest ut primitus scriptum fuerit *μαρτυρίας* h. e. *apparitor* aut *officialis*. Quamquam ceteroqui quicumque praesidi apparebant, *militare* in officio suo dicebantur.

C A P. VI.

De S. Marco, vulgo Atinatium episcopo, re tamen vera SS. Nicandri & Marciani in passione socio.

Hunc Marcum discipulum principis Apostolorum Petri fuisse volunt, & primum Atinatium episcopum, qui post disseminatum ibi Evangelium sub Domitiano martyr occubuerit. Videndi de eo Baronius ad 28. Aprilis, Tillemontius tom. 2. Memoriarum, Vghellus tom. VI. in episcopis Atinatis, & Bollandistae

ad 28. April. Ejus Acta ab Adenulfo Archiep. Capuano circa medietatem saec. XI. scripta exhibuit Vghellus. Eadem post Adenulfum etiam Petrus diaconus Casinenfis composuit. Sed neutra sunt unius assis habenda.

Nos ubi prius excerpta ex quadam V. saeculi homilia produxerimus atque illustraverimus, mox additis vetustissimis mrologiis, nostrum de S. Marci hujus palaestra & aetate judicium proferemus, & quo sensu is SS. Nicandri & Marciani socius sit habendus.

§. I. *Homilia Bonifacii Atinatis de SS. Marco, Nicandro & Marciano illustratur.*

Mirantur eruditi viri, quid sit cur Vghellus Sanctos Nicandrum & Marcianum sub Domitiano passos affirmaverit; maxime quum in omnibus eorum actis *Imperatorum* (numero multitudinis) crebra sit mentio; quod loquendi genus ante M. Aurelium & L. Verum usurpari non poterat. Verum danda est Vghello venia, quod quum ex Chronico Atinensi & ex S. Marci actis, hunc & S. Petri discipulum & sub Domitiano passum, imbibisset, deinde in antiqua Bonifacii homilia eundem Marcum Nicandri & Marciani socium fuisse legisset; proclive ei fuit Nicandro & Marciano eandem aetatem tribuere, quam Marco vindicaverat. At si mens non laeva fuisset; praestabilius fuerat Actorum S. Marci & chronici Atinensis fidem suspectam habere, ac potius de homilia Bonifacii praeclarius aliquid judicare. Hanc interim non quidem totam [nam integram habes apud Vghellum] sed ea tantum, quae ad praesens argumentum faciunt, huc comportabimus.

Excerpta ex Homilia Bonifacii Atinatium episcopi (408) de SS. Marco, Nicandro & Marciano.

Sermo

(408) Mortuus creditur ab Vghello Bonifacius episcopus Atinatium anno 498. qui de eo addit: *Fuisse virum eloquentia clarum, & in Divinis Scripturis versatum scribunt*. Vtraque laus ex hoc perbrevis sermone si facile concij-

liatur. Styli gravitas antiquitatem parem V. exeunti saeculo redolet; maxime quum nihil de fabulis posteriorum temporum corrasum contineat. Idem stylus ab Augustinianiano haud plurimum abludit,

Sermo D. Bonifacii Atinensis episcopi.

Celebremus fratres carissimi hoc die (409) festivitatem, quo beatiss. martyres Marcus & Nicander & Marcianus Spiritu nati sunt caelo, & carne recesserunt a terra: sed terrena hominum nativitas mortem donat (410) aeternam, spiritualis autem vitam confert perpetuam Dignique habiti sunt pro ejus nomine Nicander & Marcianus capite truncari, & Marcus clavis (411) acutissimis in capite configi Videte quid beatiss. martyres Nicander & Marcianus post exitum promeruerunt, qui in carne adhuc lutea positi, & inter tortores constituti ipsam praedicare non sunt veriti (412) Trinitatem. Sed libet nunc intueri, quis est qui nunc mittitur ad (413) evangelizandum. MARCVS namque interpretatur EXCELSVS (414) MANDATOR. Re enim vera cum sanctis martyribus Nicandro & Marciano (415) EXCELSA MANDAVIT CAMPANIAE, ut Jesum Christum Dei filium colerent, ejusque praecepta servarent. Sed ethnici a societate sanctorum alienati, clavos acutissimos in vertice beati coeperunt infigere Marci, Idololatrae impiissimi in vertice ejus acutos (416) figeant, & Marcus

(409) Ex hac prima periocha apparet Marcum cum Nicandro & Marciano Atinae V. exeunte saeculo tum eodem die tum uno communi festo celebratos fuisse, imo tunc existimatum esse eos uno die in caelum abiisse. Cui communi tunc famae Hieronymiana Mrologia velificatur, ut §. seq. ostendam.

(410) Ex primæva scilicet labe contracta debitam.

(411) In S. Marci inventionem, quae sub Leone episcopo (qui ejus acta descripsit) XI. saeculo contigisse dicitur, seorsum a corpore caput cum duobus clavis repertum fuit.

(412) In Actis tamen sinceris, quae de Nicandro & Marciano exstant, nullum Trinitatis praekonium in ore martyrum reperitur. Sed jam tum forsitan ampliora acta coeperant cudi cum longioribus Martyrum concionibus.

(413) Hoc evangelizandi verbum satis dat intelligere, aevo Bonifacii vulgo fuisse creditum, S. Marcum in id Atinam atque in viciniam fuisse missum, ut ibi Evangelium disseminaret. Nec tamen continuo pro episcopo est habitus. At hinc arrepta occasione eundem posterior aetas non tantum episcopum, sed & Petri discipulum, & ab eodem Petro in Campaniam missum plenis buccis jactavit. Nam in talibus proclive est inventis addere; & jam in eam partem peccare paulatim obsequio in Deum verti coepit.

(414) Heic frigere incipit, ubi ex nominum Hebraicorum significatione pro illorum temporum ingratia sententias captae. Ac suspicabar equidem heic pro *mandator* reponendum esse *mundator*, & infra *mundavit malebam* quam *mandavit*. Quid ita? quia מרח Marak (unde Marcus derivari potuit) est *tergere*. Tamen nihil esse mutandum, ex vetustis Hebraicorum nominum interpretationibus, quae tum in Mss. tum antiquius editis Bibliis leguntur, didici: in quibus MARCVS inter cetera redditur SVBLIMIS MANDATO. Et heic quoque forsitan pro *Mandator* legendum est auferendi casu *Mandato*. Haec tamen interpretatio ex quibuscumque radicibus Judicis pullulet, adhuc quaero.

(415) Quod in Adnot. 413. dixi S. Marcum a Bonifacio minime habitum fuisse episcopum, id ex hoc loco confirmatur, ubi non minus Nicander & Marcianus *excelsa mandasse Campaniae* dicuntur; nec tamen umquam pro episcopis agniti fuerunt hi duo martyres.

(416) Vocem *Acutus* pro *Clavus* usurparunt Vegetius in III. de re veter. 2. Innocentius agrimensor, Macrobius, Isidorus: passim vero posteriores scriptores. Etiam in actis quibusdam apud me sancti martyres Marcus & Marcellianus [de quibus crastino die] *acutos* (h. e. clavos) *in pedibus acceperunt*.

cus oculis in caelum erectis Dominum exorabat . MARCVS (417) CVM SOCIIS supplices rogabant Domini maiestatem , & pestilentissimi idololatrae in eos exercebant impiam crudelitatem . Et ideo solo tenus prostrati hos deprecemur veritatis testes eximios , ut pro nobis intercedant ad Dominum viventem atque regnantem cum Patre & Spiritu Sancto in saecula saeculorum . Amen .

Ex hoc sermone, & ex iis quae ad eum adnotavimus , profecto vides , quid V. desinente saeculo Atinates de his triumviris senserint . I. Eos uno die unoque communi festo colebant . II. eosdem tres pro sociis martyribus habuerunt , qui post factum in Campania Fidei praeconium , ibidem martyres occubuerint , Marcus scil. clavis in caput impactis , Nicander & Marcianus truncati capitibus . III. Nihil dum de Marci episcopatu eodem exeunte saeculo auditum fuit , nec quod S. Petri discipulus existerit [quae certe decora minime praeteriisset Bonifacius , si ea tunc fama viguisset] nec postremo quod Marcus , Nicander , & Marcianus sub Domitiano sanguinem fuderint .

Jam vero quum eodem Bonifacio teste , citra ambages S. Marcus Nicandrum & Marcianum Socios martyrii habuerit ; fatendum erit eodem in loco ac tempore tres hosce passos . In Campania quidem eosdem tres depugnasse Bonifacius putavit ; jam enim ea sensim falsa opinio animis infederat , ibi eos fuisse passos , ubi post centum amplius annos eorum reliquiae colebantur . At equidem *αντιγόρας* (*reciproco*) argumento usus , ex eo quod certo ostenderim SS. Nicandrum & Marcianum in Moesia inferiore decertasse , consequens esse contendo , etiam S. Marcum hodiernorum martyrum commilitonem ibidem martyrio coronatum , & quidem eodem die VIII. Junii , eodemque anno 302. sub Galerio Maximiano in milites Christianos saeviente . Ex quo fit , etiam hunc Marcum fuisse professione militem . Verum age haec eadem ex Hieronymianis Mrologiis , quibus nihil

est antiquius ac venerabilius , extra dubitationis aleam statuamus .

§. II. Ex Hieronymianis Mrologiis Marcum eodem die ac loco passum , quo Nicander & Marcianus demonstratur . Deinde id ex eo etiam , quod uri Nicandri & Marciani , sic etiam Marci iudex unus idemque Maximus fuerit , suadetur .

Ad prius quod attinet , in omnium vetustissimo Antuerpiensi sive Epternacensi Hieronymiani mrologii apographo die VIII. Junii (quo SS. Nicandrum & Marcianum principio proponi colendos cap. 4. probavimus) subjungitur : *Doroſtoro civitate* [in qua scil. eosdem Nicandrum & Marcianum martyrium fecisse cap. 3. §. 4. ostensum fuit] *Natalis S. Marci* . Eadem in Lucensi & Corbejensi exemplaribus continentur . Mrologium reginae Sueciae (apud Boll. tom. VII. Jun.) eodem die : *In Doroſtoro natalis sancti Marci* . Eadem & Notkerus eodem die habet . Hic autem Marcus quum eodem die ac loco , quo Nicandrum & Marcianum passos praediximus , ponatur ; haud dubie ille habendus est , quem Bonifacii homilia diserte SOCIVM SS. Nicandri & Marciani facit . Nihil in his mrologiis de ejus episcopatu dicitur : imo locus unus idemque passionis , nempe Doroſtorum , ut etiam *Maximi* praesidis nomen [de quo mox] satis admonent , Marcum hunc unum ex illis fuisse militibus , quos ibidem Galerii persecutio ex hac in caelestem militiam tranſtulit .

Sed & Marci hujus iudex [ut ad alterum eorum tranſeam , quae modo proposui] idem prorsus *Maximus* fuit , qui Ni-

cau-

(417) Hoc maxime loco citra ambages Marcus , Nicander & Marcianus in unam pas-

signis societatem copulantur .

candrum & Marcianum capite damnavit: id quod diserte ex Adenulfo Capuano intelliges, si utramque historiam (tum nempe S. Marci, tum etiam SS. Nicandri & Marciani) ab eo scriptam, & ab Vghello in Atinensibus editam, conferas. Dixeris fortasse, Adenulfum hunc saeculi XI. scriptorem non idoneum videri ad fidem ejus rei faciendam. Verum sicuti Adenulfus in Nicandri & Marciani historiam acta antiquiora sincera, quae adhuc habemus, [etsi additis de suo pluribus circumstantiis] transfudit; idem & in Marco fecisse, non est dubium. Certe transitionem illam quam Nicandri & Marciani passioni praemisit Adenulfus (sic ordiens: *HINC IAM*, h. e. post Marcum, ad Nicandri & Marciani & c. arma properemus) ex scriptore illo Graeco est imitatus cujus adhuc Acta S. Nicandri & Marciani aetatem ferunt, qui in Graeco sic incipit: *Venerunt (ἦσαν) deinde*, i. e. forsitan post S. Marcum, contra diabolum... *Nicanter & Marcianus & induiti lorica justitiae, armanti se Christo integros praebuerunt*. Sed eo redeo. Quum Adenulfus Nicandro & Marciano Maximum judicem assignat, non fallit, quia ex veteribus actis id didicit. Ergo ne in Marco quidem [cui eundem dat judicem] fallit, quia id in veterib. Marci Actis eum reperisse oportet; & quia

non est dubium, quin hic Nicandri & Marciani socius a Bonifacio dicatur.

Ceterum quum Marcum socium Nicandri & Marciani audis, cave id sic accipias, quasi eadem hora, eademque executione, atque illi, sublati & vivis fuerit; aut demum eadem sententia capitali damnatus. Nam nihil tale ex sinceris Nicandri & Marciani actis elucet. Satis ergo est, si fingamus, Marcum simul cum illis prehensum, aut in eandem custodiam trusum, ac facile etiam eodem die VIII. Junii sed seorsum ab illis punitum, puta Marcum mane, Nicandrum & Marcianum ante occasum solis. Vtcumque est, certe eos pro sociis antiquitas habuit.

Postquam vero post medium IV. saeculi Gothi in Moesiam incurfantibus, Marci, Nicandri & Marciani corpora partim Atinam partim Venafrum abducta fuerunt; statim ac tumultuariae illius translationis memoria exoluit; ab imperita multitudine tres viri illi pro loci martyribus sunt habiti. Exeunte certe V. saeculo aut VI. ineunte eos in Campania passos Bonifacius credidit. Deinde quo plus aetate processum fuit, hoc plus popularibus rumoribus fuit additum. Quas demum narrationes Adenulfus, forsitan de suo etiam ditatas, in unam contexit historiam, quam tota deinceps posteritas est admirata.

XVIII NT S MARCI ET MARCELLIA

Videntur Neapolitani hoc persuasum habuisse, Marci & Marcelliani diem Passionis non in hodiernum diem, sed in alium quemvis incidisse, quandoquidem heic non *Passionis*, sed *Natalis* nota usi fuerunt. Aut faltem quia de vero passionis die incerti erant, ideo *Natalis* notam [quae generalis est, & quodlibet festum five die suo five non suo celebratum designat] adhibuerunt. Postremo memini aliqui in his fastis praescribi sic: N.P. h. e. *Natale passionis* h. e. *festum passionis*: ex quo liquido constat, NAT. in hisce marmoribus aliud non esse quam *γεννησις*

Festum, five suo five non suo die agitatum. Ceterum mihi perquam probabile fit, antiquos de die Passionis horum geminorum fratrum nihil penitus explorati habuisse, quandoquidem in S. Sebastiani actis, in quibus eorum historia scribitur, de die certaminis nihil prorsus innuitur. Adde quod fratrum hodiernorum festum videntur mihi Graeci die 3. Julii celebrasse, quemadmodum cap. 2. & 3. conjiciam. Etsi iidem Graeci die XVIII. Decembris in Menaeis, Sebastiani, ac simul ejus commilitonum festivitatem agunt: inter quos ultimo loco *Marcelli-*

num [sic enim *Marcellianum* hodiernum tranſnominant] & *Marcum* recensent .

Videndi de his athletis Baronius, Tillemontius, Henschenius hoc die, Bailletus, Dominicus Georgius ad Adonem a se nuper illustratum, ceterique hagiologi scriptores; quorum scrinia compilare putidum fuerit. Nos praetermissa tantum exsequimur.

Eorum, uti dixi, res gestae in S. Sebastiani venerandae antiquitatis actis, apud Bollandum ad XX. Januarii describuntur; de quorum antiquitate ac pretio cap. seq. dicam. Seorum vero geminorum fratrum horum historiae compendium, eisdem fere verbis contractum, ex Ms. Ultrajectino Henschenius eruit, & huic diei pag. 569. inferuit. Multo breviora sunt, sed indidem derivata, quae in Capuano Breviario, quod penes me est, tres in lectiones dispersita hoc

die leguntur: quae huc afferri non poterit.

C A P. I.

Horum Martyrum acta ex Breviario Capuano.

Lection I. *Temporibus Diocletiani & (418) Maximiani imperatorum cum saeva per totum (419) orbem in Christianos persecutionis esset exorta tempestas, beatissimus & Christianissimus vir Sebastianus clarissimis (420) viris Marcelliano & Marco duobus (421) geminis fratribus pro Christi nomine in vinculis constitutis quotidie solatium exhibebat, & tam ipsis, quam etiam servis eorum, cum quibus centi fuerant, saluaria fidei consilia ministrabat: quibus fugitiva saeculi blandimenta respuerant, et momentanea tormentorum genera non timerent.*

Lection II. *Qui cum beatissimis (422) consolationibus acquiescerent, & verbera (423) carnicum animo perseveranti (424) transi-*

diduxerunt h. e. gemellos. Ac forsitan alibi quoque ei vocabulo hanc notionem subesse, putem.

(422) *Consolatio* pro admonitione ponitur, sicuti Graece *παράκλησις* pro *παράνομις*. De quo dixi ad Rom. XV. 4. Porro rectius hoc totum heic legitur [quo modo etiam in fonte ipso actor. S. Sebastiani] quam in compendio actorum hoc die apud Bollandum sitis his verbis: *Qui quum non acquiescerent.* Videtur enim inducendum illud *Non.* Nisi vero vult, martyres non acquiescisse gentilibus ad sacrificandum hortantibus. Sed omnino melius in nostro Breviario legitur.

(423) Videndum an non hec referri queat *Vinculorum verberatio*, cuius meminit J. C. Callistratus l. 7. D. de poen. Fortassis enim in ipsa custodia verberabantur.

(424) Eisdem prorsus verbis in integrum S. Sebastiani actis. At in compendio actorum apud Henschenium hoc die: *Et verbera tantum patienter transierunt.* Ac retrorsus certe aliquid in verbo *Transieo* heic latet, quod conicere magis quam certo affirmare possumus.

Scio autem in hodierna militia genus quoddam esse *stuarium*, quo quis noxius per medios milites ante atque inde dispositos, ac virgas de ca tenentes transvehitur. Qui quum curam traducitur, hinc atque inde plagas a circumstantibus accipit, a singulis singular. Id hodie vocant, *Passare la bacchetta.* An olim

Q q q q

tan-

(418) At in actis S. Sebastiani num. 64. Carinus, Diocletianus & Maximianus uno eodemque tempore regnantes admittuntur. Hoc quia absurdum videbatur, Breviarium Capuanum Carinum ex triumviratu exemit. At praestabat Maximianum ex eo ternione detrudere. Sed re melius perpenſa, his verbis non initia [ut in Actis Sebastiani] sed iuror persecutionis [de quo Acta num. 65.] describuntur. Quocirca heic Diocletiani & Maximiani nomina retinenda sunt, quia de jam adulta infestatione agitur.

(419) Romae tantum & in aliquot Italiae partibus persecutio saeviebat; fortassis etiam & alibi, sed non per totum orbem.

(420) Istud *Clarissimis viris* non est arbitrarium epitheton, sed titulus dignitatis; qui consuevit *Clarissimatus* vocari. Vide Acta S. Sebast. n. 3.

(421) Gemellos fuisse etiam initio actor. S. Sebastiani num. 3. legitur: *Clarissimis igitur viris Marcelliano & Marco duobus geminis fratribus.* Sed & horum geminorum amici num. 5. ajunt, eorum matrem uno dolore duos filios peperisse. Et tamen hos eosdem Menaea ad XVIII. Decemb. non semel *ἀδελφοί* vocant, h. e. *germanos fratres*, ut ea vox in H. Steph. Thel. & Cangii Graeco Glossario redditur. At quid in eo eximii, si tantum germani erant? Crediderim potius hoc Menaeorum loco *ἀδελφοί* tantundem esse

transirent: capitalem iussi sunt subire sententiam; ea scilicet ratione, ut si eodem momento quo decollandi erant, sacrificiis consensissent, & parentibus suis & conjugibus filiisque & facultatibus redderentur. Unde factum est, ut ab Agrestio (425) urbis Romae praefecto triginta dierum indutias (426) impetrarent: in quorum spatio ageretur cum eis, quatenus ad (427) iustificandum idolis consentirent.

Lectio III. (*) Post haec a Fabiano (428) dux tenis & ad stipitem ligati acutos (429) in pedibus acceperunt: ut tamdiu

santundem usurpatum fuerit, ita ut heic transire verbera hand aliud sit, quam quod dixi, plane praestare non possum. Sicuti nec illud affirmare ausim, referri huc posse militare illud poenae genus quod Polybius VI. 35. describit, quod *Ευλονοτία* [*fustuarium*] vocat. *Fustuarium*, inquit, poena est huiusmodi. *Tribunus fustem capis*, eoque condemnatum quasi attingit solum. Quo facto omnes legionarii quos fustibus quosdam inibi intra castra ut plurimum fontem fecant. Diversissimum quidem Polybianum istud poenae genus fuit a transfectione per virgas, de qua modo loquebar. Sed tamen a Polybiano fustuario duci exemplum potuit ad id, quando fontes per carnicum verbera traducebantur.

(425) Non hunc Agrestium Chromatium tantum, sed & Fabianum, [qui in actis S. Sebastiani praefecti urbani dicitur] Iucherianus laterculus praefectorum omittit. Sed ab eo indiculo alios quoque abesse, viri docti notarunt: Vide Tillem. not. in S. Sebastianum tom. IV. Memoriar. Sed nos aliam viam cap. 3. ingrediemur, ne Chromatius & Fabianus ab illo abint Catalogo.

(426) Istud impetrarent non ad ipsos martyres esse referendum, sed ad eorum parentes Tranquillum & Marciam, ex Actis S. Sebastiani, & hoc martyr. Henscheniano compendio satis constat. In compendio Maria pro Marcia mendose legitur.

(427) Ad id saltem, quod levissimum habebatur, martyres impellebantur. Vide hesterni die in actis SS. Nicandri & Marciani illud, *Tunc tantum deos, Nicander, bono ego.*

(*) Duae priores lectiones ex S. Sebastiani actis contractam historiam continent. Atque via Lectio totidem ferme verbis ex illis describitur.

(428) Etiam ab Adone in horum Martyrum elogio Dux appellatur; at in Henschenia-

fixis starent plantis, quamdiu diis debitum exhiberent officium. Tunc ambo fratres in uno ligno confixi psallebant dicentes: Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum. Quibus cum diceret insanus iudex: Infelices & miseri deponite amentiam vestram, & liberate vosmetipsos a cruciatibus imminensibus: responderunt: Numquam tam bene epulati sumus: modo coepimus esse in amore Christi. Cumque dies cum nocte transisset, & illi in psalmis & hymnis perseverarent; lanceis (430) per latera transfixi, ad regna sidera (431) migraverunt.

Ora-

no actorum compendio Praefecti bis nuncupatur: utrumque improprie, quum in Actis S. Sebastiani disertim Praefectus pluries vocetur num. 77. & alibi.

(429) *Acutos* i. e. clavos. De quo vide dicta ad hesternum diem in adnotatis ad lectiones Breviarii Capuani. Hinc porro factum quod apud optimos Italos scriptores *Aguto* tantumdem sit quod Latinis *Clavus*.

De hoc cruciatur in Menaeorum strophis [ad XVIII. Decemb. quo die Sebastianus cum comitatu colitur] legitur: *Πρωπύην Μαρκεμίου καὶ Μάρκος &c. Rhetoricatur* [quod verbum eo respicit, quod mox heic sequitur: *Psallebant dicentes...*] *Marcellinus* (pro *Marcellianus*) & *Marcus*. Post pauca: *ἀμφὶ δὲ κίρτοις αἶς πόδες καθήκοντα*. *Amborum pedes clavorum aculeis configuntur*.

(430) In Menaeis strophis sequenti: *Marcellinus & Marcus* [*λόγῳ θραγαζόνται*] *lanceas immolantur*.

Et hi quidem gemelli ex vi sententiae, quam in eos Agrestius Chromatius tulerat, capite amputandi erant. At siue successor Fabianus mutavit sententiam, siue quid aliud fuit (de quo videatur infra Adnotatio 440.) non temere hoc certe est, quod lanceis transixi dicantur.

(431) Haec tenus ex Actis S. Sebastiani. In quibus tamen haec insuper de sepultura adduntur num. 84. *Item sepulti sunt & ipsi in via Appia, militario secundo ab urbe, in loco qui vocatur Ad arenas, quia cryptae Arenarum illic erant* [istud *Erant* satis arguit S. Sebastiani historiam non ab aequali scriptore compositam] ex quibus urbis moenia struebantur. Olim scilicet ab Aureliano [ut equidem interpretor; quia ultimus omnium Urbis pomoeum protulit] ex arena illa moenia struebantur. Nam de Diocletiano et Maximiano nihil ejusmodi scriptum reperio.

Oratio. (432) *Sanctorum suorum nos Domine Marci & Marcelliani natalicia tueantur; quia tanto fiducialius tuo nomini supplicamus, quanto frequentius Martyrum benedictionibus consovermur. Per Dom.*

C A P. II.

De Marci & Marcelliani historia ex Actis S. Sebastiani petita.

§. I. *De longioribus S. Sebastiani actis iudicium. Syllogen plurimum martyriorum ad S. Sebastiani res gestas attinentium ea continent. Auctor sive Ambrosius adhuc juvenis, sive verius longe alius fuisse docetur, antiquus tamen, nec IV. saeculo posterior. Ejusdem opusculi naevi, & ingens pretium. Quid Primae cohortis princeps. Locus actorum Pelagiano dogmati in speciem favens explicatur. Mortem poenam esse peccati gentiles ex Christianis didicerant.*

Quod ad XX. Januarii nullum de celeberrimis S. Sebastiani actis iudicium tulerim, ex eo accidit, quod initio hujus commentarii nudas tantum Sanctorum notitias, eaque dumtaxat quae peculiariter ad hasce marmoreas ephemerides illustrandas pertinerent, persequerbar, de universa interim Sanctorum historia securus. Ac ne nunc quidem, quum coepi jam longius in Acta ipsa digredi, ac post aliorum messem spicilegium facere, ea mihi mens est, ut fusissima S. Sebastiani acta retexam. Tamen quia bona historiae ejus pars in SS. Marco & Marcelliano versatur; breve saltem iudicium de tam egregio monumento heic desiderari minime patiar.

Ea igitur tota historia ex pluribus singulorum martyrum passionibus [nam singulorum singulas primitus scriptas olim existisse, vix est quod dubitem] contexta videtur; ita ut totam ferme illam persecutionem describat, qualis sub Carini fine & initio Diocletiani Romanam Ecclesiam infestavit. Itaque syllogen actorum rectius dixeris: nisi quod

hoc inter haec acta, & Eusebii (verbi causa) de martyribus Palaestinae libellum interest, quod Eusebiani martyres alio nullo communi vinculo, quam unius ejusdemque persecutionis tenebantur; quum contra quae martyria in hisce actis describuntur, ea omnia ad S. Sebastianum [Ecclesiae Romanae defensorem haud immerito heic vocatum] ejusque res gestas referuntur; ut qui Christi milites auctoritate, consilio, opibus, & quibuscumque rebus posset, regeret foveretque.

Hanc vero eandem historiam non ab aequali scriptore elucubratam, ex pluribus passim locis intelligitur, ac potissimum ex ejus fine, ubi de Ecclesiae pace mentio apertissima fit.

Jam vero de hujusmet aurei libelli auctore si quaeras; abhinc nongentos annos (433) ea acta S. Ambrosio Mediolanensi tribuebantur. Neque id prorsus inepte. Nam eorum stylus, etsi haud plane Ambrosianus est, ab eo tamen non longo intervallo dissidet. Ac sane si ea Acta ab Ambrosii manu sunt; inter ejus juvenilia referri poterunt. Vbiq; in his actis juvenem animadvertas, praecipue in allocutionibus plus nimio luxuriantibus, & ex earum tenui argumento, quod forsitan hic aucter, in antiquioribus actis reperit, restatio rhetorico amplificatis: quam juvenilem haud dubie redundantiam depasci aetatis maturioris iudicium solet. Et tamen in tanta copia satis adhuc stylus nervosus est; non usque eo tamen, qualis Ambrosium provectiorem deceat.

Verum quid ultra dissimulo? Libelli hujus dictio vix est, ut ab Ambrosio, ne juniore quidem, proficisci potuerit. Nam ut minutiora taceam, quae sunt innumerabilia; Ambrosius per omnia Laco-nismum affectat, eoque dum mire capitur, interim passim arduus ac salebrosus est, atque attentum lectorem quaerit, cui praeterea saepenumero crucem figit.

Q q q q 2

Hunc

(432) Est eadem verbis totidem in omnium vetustissimo Gelasiano sacramentario.

(433) Ab auctore anonymo IX. saeculi

apud Bollandum [ad 20. Januar. in Comment. praevio n. 6.] ea historia S. Ambrosio bis ascribitur.

Hunc Ambrosii jam viri characterem ne ab juniore quidem abuisse, necesse est; quippe is non tam artificio quæsitus, quam ab ingenio profectus cernitur. At contra hujus historiae scriptor ubique diffusus ac facillimus fuit. Ejus proinde auctor incertus est, bene vetus tamen atque omnino quarti saeculi: labentis, an ad finem vergentis, haud facile dixerim. Haec de auctore & aetate.

De ejus vero pretio ipsum per se opusculum, vel me tacente, clamat. Plura ex hac una historia scitu dignissima discimus, quam ex pluribus simul aliis. Nec me latet, pauca quaedam in eadem reperiri historica *ἀμαρτυρία* (peccata) ut quod Carinus cum Diocletiano & (*) Maximiano componatur; & quod multa passim Diocletiani Romae degentis mentio sit, quem alibi prorsus res tunc strenue gessisse constat. Verum quid scriptori huic faceres; qui quanto vicinior rebus gestis erat, tanto plus historiarum Diocletianea initia complectentium inopia laborabat. Itaque eam Historiae Augustae partem auditu magis [qui fallacissimus est] quam studio didicerat.

Ab his vero pauculis in Augustam historiam offensivis ubi discefferis, quae ad martyres ipsos pertinent, quorum res gestas ex scriptis commentariis hauserat, pulchre habent. Cujusmodi illud est, quod actorum initio Sebastianus *Princeps primae cohortis* ab Imperatore factus dicitur. Quae dignitas ad eam militiam pertinebat, quae adhuc sub Carino & Diocletiano perdurabat: quam militiam Vegetius IV. saeculi desinentis scriptor *Veterem consuetudinem* vocat. *Veterem autem consuetudinem* non eam intelligit, quae stante Rep. obtinebat, sed quae sub Cae-

saribus ad Constantinum usque; qui demum in rebus omnibus politicis & militaribus haud pauca immutavit. Sed quia nemo alius praeter Fl. Vegetium *principis primae cohortis* meminit, simulque ejus gradus vim ac notionem explicuit; profecto proderit ex ejus lib. II. octavo capite quae huc pertinent, adscribere. Sic incipit. *Vetus autem consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoveretur centurio primipili; qui non solum aquilae praeerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est quadringentos milites in prima acie gubernabat. Hic tamquam caput, totius legionis merita (434) consequeretur & commoda. Item primus hastatus duas centurias id est ducentos homines ducebat in acie secunda, quem nunc Ducenarium (435) vocant. PRINCEPS autem PRIMAE COHORTIS centuriam semis hoc est centum quinquaginta homines gubernabat. Ad quem prope omnia, quae in legione ordinanda sunt, pertinent. Item secundus hastatus centuriam semis id est centum quinquaginta homines regebat. Triarius prior centum homines gubernabat. Sic decem centuriae cohortis primae a quinque ordinariis [h. ordinum duكتورibus] regebantur: quibus magnae utilitates, & magnus honor est a veteribus constitutus: ut ceteri milites ex tota legione . . . contenderent ad tanta praemia pervenire.*

Haec tam multa eo huc deprompsi, primum ut ex ejus verbis intelligas, IV. exeunte saeculo, quo Fl. Vegetius scribebat, nomen *Principis primae cohortis* jam fuisse abolitum. Et tamen auctor passionis S. Sebastiani, qui eodem tempore eam scripsit, id nomen usurpavit, haud alia certe de causa, quam quia nomen ejus dignitatis in primitivis Sebastiani actis sub Diocletiano

(*) De Diocletiano nulli dubium est, eum aliquamdiu cum Carino regnasse. At quod his duobus etiam Maximianus alicubi adjungitur, id forsitan ab indoctis postea factum fuit, quibus absurdum videbatur sicubi Diocletianus sine collega Maximiano legere.

(434) *Merita* h. e. stipendia: de quo ad acta SS. Nicandri & Marciani die hesterno cap. V.

ad sect. 2. diximus. *Totius, inquit, legionis merita*, sive stipendia, consequeretur, h. e. eorum omnium graduum, qui in legione infra centurionem primipili erant, stipendia simul unus lucrabatur.

(435) *Ducis Ducenarii* crebra est in lapidibus mentio.

tiano scriptis usurpatum reperisset. Deinde minus recte Tillemontius Not. 3. & alibi id officium reddidit *Premier capitaine des Pretoriens*; nec enim is militaris gradus ad praetorianam, sed potius ad legionariam militiam pertinebat, quantum ex Vegetio licet perspicere.

Nolo heic nunc ad ea diluenda incumbere, quae contra haec S. Sebastiani acta opponi solent. Cujusmodi illud est de praefectis urbanis duobus, Agrestio Chromatio, & Fabiano ibi memoratis; de quibus tamen altum est in indiculo praefectorum Bucheriano silentium. Verum hanc calumniam cap. 4. dispellemus.

Adhaec & illud objici solet, quod num. 27. ubi S. Marcus minus commode sic loquens inducitur: *Qua ratione mori timeant, qui sciant hanc hominis esse NATVRAM NON POENAM?* Id tamen dictum ex eo Tillemontius excusat, quia ante Pelagianum errorem auctor haec scripsit. Verum quo pacto id excusari possit, quum non tantum ex Scripturis id Christiani nossent, mortem poenam esse peccati, sed ne gentiles quidem (436) Christianorum temporum hoc ignoraverint? Itaque id sibi forsitan auctor auctor vult, postquam semel ex unius peccato in omnes homines, uti loquitur Apostolus, mors pertransiit, mori non tam poenale, quam naturale haberi, quia ad omnes peraeque pertinet: quocirca quum ab ortu ipso debitum mortis tamquam naturale [quia hac lege nascimur] contraxerimus, Christianis minime omnium esse timendum, quos beata vita post obitum manet. Aut verius sic ea verba saniozem in partem accipe: *Qua* (inquit) *ratione mori timeant* [Christiani: nec enim

gentilibus metum adimit; sed tantum Christianis] *qui sciant, hanc hominis* [supple reparati: de quo tantum heic loquitur] *esse (veluti) naturam non poenam?*

§. II. Ad sectionem 34. aliasque sequentes animadversiones.

INCREMENTA pro filiis. Quo ordine nomina ad baptismum data. Competentes unde dicti. Rectum Jovis aevo sequiore usurpatum. Grammaticorum nominis quae vis olim fuerit. De Compulsoribus. Nymphae pro nymphaeis. Papa EPISCOPORVM EPISCOPVS. De patronis regionum urbis. De Naumachia prope Vasicanum. Cur aquae LOCVS MVNDVS vocentur. SCHOLASTICISSIMVS tantumdem quod eloquentissimus. Pavo quid.

Quandoquidem huc usque quaedam hinc & inde sive diluenda sive illustranda decerpimus; jam cetera ordine videamus. Ac primum illud parum Tillemontius Not. 2. concoquit, quod in actis *Incrementa* ponuntur pro filiis. Nam num. 34. Claudius commentariensis ad Sanctos simul congregatos ait: *Detulit vobis duo incrementa mea*, filios intelligens. Quod tamen sermone idiomatice pulchre usurpatum puto. Nam quum l. 19. D. de usuris, *Incremento gregis fetus accedere* dicantur, id argumento est, fetus illos etiam absolute *Incrementa* appellatos, & sic etiam in familia servili verbas *Incrementa* dictos; ac postremo ob eandem rationem etiam ingenuos *Incrementa* nuncupatos. Est quaedam Ciceronis epistola sic incipiens: *Filiolo meo AVCTVM scito, salva Terentia*.

Jam vero num. 35. & 36. quomodo ante baptismum ii qui *Competentes* vocabantur.

POENA HOMINIS MISERI

Filia. namque. perit. peris. et. mater. eundem

Deferis. illa. patrem. deferis. illa. virum
Adhaec apud Fleetwoodum pag. 321. alius lapis haec habet.

Desine. jam. flere. POENAM. non. sentio. mortis

Poenae. fuit. vita. requies. mihi. morte. parata. est

(436) Adhuc jam Christianismo, quum multa ethnici ex Judaeis & Christianis imbebant, tum illud quoque, mortem peccati poenam esse. Id certe ex duplici antiquo titulo didici: quorum unus in agri Capuani marmore Titatino sculptus hoc tetrastichon continet.

Vna. dies. admittit. crudeli. clade. pereperas

Quis. (pro quibus) ara. [haec. cippus sepulchralis] haec. posita. est. (pro posita est)

bantur, nomina darent, pulcherrime describitur. Ibi Tranquillinus, gemellorum martyrum pater, primus omnium nomen dedit, deinde servato ordine quodam ceteri mares, post quos feminae nomina obtulerunt, ac ne hae quidem sine suo quodam ordine. Porro qui ordo in nominibus accipiendis, idem & in intingendis postea observatus fuit. Nam num. 37. sic incipitur: *Hoc itaque [Tranquillino] ordine suo* (suo, inquit, quia Tranquillinus primus dederat nomen) *baptizato, universi, prout competebat [cor. competeabant] baptizati sunt.* Ex quo intelligis, *Prout competeabant*, tantumdem esse ac *Quo quisque ordine nomen dederat*; ac porro ex eo *Competentium* nomen videri factum, quod quum aliquis nomen daret, pittacium offerret, in quo scriptum erat, *Ego [Tranquillinus] pater, aut Nicostriatus, aut quo alio nomine vocabatur [Baptismum] peto.* Certe Augustinus aliique *Dare nomen & Baptismum petere* jungunt semper, simul monentes, inde *Competentium* vocem derivari. Augustinus de Cura pro mortuis: *Pascha appropinquante, dedit nomen inter alios competentes.* Et epist. 135. *Te nomen dedisse inter competentes.* Et de Fide & oper. *Quum fontis illius sacramenta peteremus, atque ob hoc etiam Competentes vocaremur.* Et alibi passim. Nam quia non seorsum, sed simul uno in loco nomina dabantur, hinc a simul petendo, *Competentes* dicebantur: ad quod non prius fiebat, quam satis congruo tempore inter *Audientes* catechismum imbibissent. Hujus ritualis petitionis vestigium hodiernum servatur illis verbis, *Quid petis ab Ecclesia Dei, &c.*

Num. 41. Notabilis est nominativus JOVIS. *A quibus, inquit, Jovis colitur.* Quem rectum casum vulgo putant antiquorum tantum fuisse, ut quod in celebri deorum Consensum disticho legitur, *Mercurius, Jovis, Neptunus &c.* non item aevi recentioris. Tamen & in Apuleio in IV. Met. legitur, *Quem tremis ipse Jovis;* & utitur Hyginus fab. LIV. *Et Jovis vellet &c.*

Num. 51. extremo: *Christus non elegit GRAMMATICOS & oratores, sed piscatores simplices.* Vides haec grammaticorum nomen apicem summae eruditionis complecti. Apud antiquos enim *Grammaticus* tantundem erat, atque is quem nos philologum, aut *αρχαιολόγος* aut *Criticum* vocamus. Sic Demetrius Phalereus cui Ptolemaeus suae bibliothecae praefecturam mandavit non alio nomine Tertullianus Apol. c. 18. condecorat, quam quod *Grammaticorum* probatissimum vocat. Sed & Svetonius *de illustr. Grammaticis* passim bibliothecae curam grammaticis datam docet.

Num. 65. acerrima Christianorum insectatio lectu dignissima describitur; ad cujus finem sic legitur: *Circa insulas, circa vicos, circa nymphaea, quoque erant positi COMPULSORES, qui neque emendi copiam darent, aut hauriendi aquam ipsam facultatem tribuerent, nisi qui idolis delibassent.* De Compulsoribus vide Fresnium in Glossario, qui non aliam ei vocis notionem assignat, quam ut sint, *fiscalium onerum exactores, qui publicis functionibus* (h. e. tributariis solutionibus) *obnoxios ad solutionem compellunt:* adque indicatis pluribus Cod. Theodosiani, Ammiani, Senatoris, Ennodii locis docet. At latius patuisse id vocabulum ex hoc loco ostenditur. Sunt iidem igitur, qui Graecis *πρὸς τὰς*, Latinis *Operum exactores*. Jam vero quod haec *Nymphaea* (ea sunt aquarum receptacula) in editis scribitur, in pluribus Mss., Bollandi teste, *Nymphas* legitur: neque id male. Sciendum est enim [quantum quidem ex marmoribus potui intelligere] interdum quidem *Lymphas* pro *Nymphis*, quatenus deae sunt, poni, interdum contra *Nymphas* pro *Lymphis* aut pro *Nymphis*. Non vacat nunc quidem in inscriptiones, quibus ad demonstretur, digredi. Verum hoc ipso anno Romae trans pontem Milvium lapis tempore Septimii Severi inscriptus effossus fuit, & a viro amicissimo doctissimoque Francisco Seroa descriptus: in quo inter cetera sic scribitur:

tur: *Sacrarium . Dei . Liberi . . . & arcam . et . oraculum . SVPER . NYMPHIS* (h. e. *nymphis*) . . . *donum dederunt* . Quod epigramma alibi opportunius dabo integrum .

Num. 67. Tiburtius Caium Papam compellat: *Obsecro te, Pater et EPISCOPVM EPISCOPE* . A posteriore manu hoc Romani Pontificis elogium manasse, suspicatur Tillemontius . Atqui cum ea verba ab nullo eorum Mss. librorum, quos Bollandus vidit, abesse significantur; quid causae est, cur ejus elogii antiquitatem episcopo Romae invideamus?

Num. 73. quidam, qui dicitur *Patronus regionis Naumachiae*, S. Zoen ubi ad sacrificandum frustra compulisset, tandem renuentem in custodiam misisse narratur . Qui locus valde notandus: ex quo intelligitur, praeter patronos civitatum (de quibus passim marmorum antiqua loquuntur) fuisse etiam regionum [saltem urbis Romae] patronos, quibus in subitis rerum leviter coercere aut saltem in custodiam tradere dabatur . Horum patronorum fit rursus in actis minus sinceris S. Clementis I. Papae mentio . *Tunc Comes sacrarum Publius Tarquinius videns innumerabilem multitudinem Christo credere, invidiâ ductus, vocavit ad se PATRONOS REGIONVM, & data eis pecunia, monuit ut seditionem excitarent nomini Christiano* . Atque hi regionum patroni iidem fuisse videntur, atque ἀμφοδάρχει, qui singulis ἀμφοδῶν (vicis) praefecti dicuntur in Chronico Alexandrino: de quo vide Fresnium in Graeco Glossario . Porro *Naumachia*, a qua ea regio sibi nomen quaesivit, prope Vaticanum fuisse traditur ab Aringo lib. 2. cap. 3. num. 16. peculiariter autem circa aedem S. Peregrini . Videatur idem cap. 5. num. 4. ubi prope *Naumachiam* sepulcrum S. Petri fuisse ostenditur, ad quod tunc S. Zoe orabat .

Num. 76. de SS. martyribus Nicostrato, Claudio & sociis in mare submersis sic scribitur: *Pelagi fluctibus dati sunt, & IN LOCO MVNDO inter aquas coronam*

martyrii celebrant . Quid porro sit illud *In loco mundo*, difficile dictu est . Vt aliquid tamen de loci hujus intelligentia dicam; sciendum est, nihil gravius apud antiquos visum fuisse, quam naufragio & inter aquas perire . Id & ex pluribus Homeri locis patet [cui poetae ea mors *θάλασσο* vocatur] & ex Hesiodo (cuius in *Εργοις* illud est: *Διὸς δ' ἐστὶ θάνατον ἴστατο Νύμφαι*; *Grave est mori in fluctibus*) & ex pluribus aliis poetis, ac prosae scriptoribus ostendit Petrus Lafena in suo *Clombroto*: quod ei dissertationi nomen fecit, quam de iis qui in aquis pereunt scriptam reliquit . Idem & ex paricidarum apud Romanos poena ostendi potest . At huic gentiliū persuasioni scriptor Actorum S. Sebastiani supra scripta verba opposuit, minime pudendum quodcumque vel maxime ingloriae mortis genus ratus, quod pro Christi nomine Christiani oppeterent . Itaque dedita opera *fluctuum & aquarum* nomina inculcat, & in iis tamen martyrium celebratum docet . At quo, inquis, illud *In loco mundo* pertinet? Id eo spectat quod apud antiquos Judaeos, gentiles, Christianosque nihil purius aquae elemento excogitari poterat, qua maculae legales omnes apud Judaeos eluebantur, quaque piacula quaedam tum apud gentiles, tum etiam apud Christianos lustrabantur . Cicero pro Roscio Amer. notat, ideo paricidas non nudos fuisse projectos, sed in culeum infutos, *Ne quum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo extera, quam violata sunt, expiari creduntur* . In Stobaei Eclogis phylis *αἱ πῆλθα κομῶν καθαρά, fluenta semper pura* esse, notatur . Ea igitur de causa, *In loco puro* disertim heic positum fuit .

Num. 77. quonam sensu S. Tiburtius *scholasticissimus* vocetur, ex eo constat, quod is ad defendendas in foro causas sua studia comparasse in his actis dicitur . Nam *Scholasticus* est *patronus*, aut etiam quivis *disertus, eloquens* . Idque alterum heic significari, ex superlativo gradu intelligitur: quam superlativam formam haud recte

recte reprehendit Tillemontius Not. 2. Nam ejusd. formae exempla plura Fresnius in *Scholasticus* protulit. Quum vero Tiburtius tanta eloquentiae laude floret; non leve ejus facundiae specimen historiographus num. 78. 79. suo huic commentario inseruit, ubi Tiburtius tanta vi, ac tum verborum tum sententiarum robore in Torquatum Pseudochristianum insurgit, ut haud facile vehementioris invectivae ἀποσπασμικόν (*fragmentum*) alibi reperiatur. Quod forsitan historiographi calamo deberi dixeris. Nec equidem repugnabo. Nam profecto nollem sanctissimum martyrem tam acrem ac prope eruentum in insectando fuisse.

Quae num. 83. ac deinceps sequuntur, ea alibi illustravimus partim ad 23. Martii, ubi de S. Castulo zetario, partim supra Cap. I. ad Capuani breviiarii lectiones; quarum tertia totidem verbis constat, atque ea quae in his actis num. 84. leguntur. Num. 89. Lucina levans eum (*Sebastianum*) posuit in pavone suo. De hoc vehiculi genere vide Fresnium. At postea Pavo & Pavio fumebatur, credo, pro ferculo, in quo Reliquiae martyrum portabantur. Id certe ex linteis, quibus pavo aut pavio cooperiebatur, conjici potest. Vide Cangium in utroque vocabulo.

C A P. III.

Peculiare horum martyrum festum, antebac

(437) In Menaeis Venetis in ea rubrica, quae proxime ante elogium historicum ponitur, hi martyres uno communi festo celebrandi proponuntur, *Sebastianus, Zoe, Tranquillinus, Niostratus, Claudius, Castor, Tiburtius, Castulus, Marcellinus* [pro *Marcellianus*] & *Marcus*. Deinde quum singula singulis aut binis disticha appendantur; de gemellis hinc tale ad ultimum proponitur.

Ἐχθρῶν παγόντες, οἱ αὐτὸν λόγῳ καὶ καρδίᾳ,
Νοῦτος ἐστὶν λόγῳ καὶ Μάρκος καὶ Μαρκελίνος.

Vbi *Marcellini* penultimam versu cogente corripuit versificator, quod & nos pari ex necessitate imitatur, atque ita vertimus ut sententiam magis quam verba sectemur.

Marcellinus Marcusque non tam lanceis

Graecis ignotum, ex Basilii Menologio leviter correcto Graeciae ex conjectura restituitur. Ejus menologii elogium cum Latinis horum gemellorum actis conferatur & illustratur.

Negari quidem non potest, quin Graeci in Menaeis die XVIII. Decembris festum S. Sebastiani cum suis praecipuis sociis, inter quos etiam gemelli fratres hodierni numerantur, agant: cujus festi (437) notitiam proclive lectori erit ex Menaeis editis haurire. At mirandum videbatur, cur in utroque Menologio [tam Basilii Imp. quam ejus, quod ex Sirleti interpretatione habemus] nulla de tot nobilissimis martyribus mentio occurreret. Ac de Sebastiano quidem ceterisque ejus commilitonibus alii viderint. Interim conjectando id conabor, quo minus Basilii Imp. & ille alter Sirletianus Menologus in Marcum & Marcellianum inofficiosi videantur. Etenim modo admittamus in alterius nomen mendam irrepsisse, ac pro *Marcelliano* pluribus gradibus eo ventum, ut *Mocianus* (438) scriberetur; nemo deinde hoc mihi eripiet, quin *Marcus* & *Mocianus* martyres (qui die 3. Julii in utroque Menologio, & aliquot aliis liturgicis libris celebrantur) ipsissimi sint hodierni pugiles. Illorum quidem elogium in Basiliano Menologio ejusmodi est.

Marcus & Mocianus Christi martyres propter Christi confessionem a praefecto Maximo

Figuntur, animis quam profecto hostilibus. In ipso elogio historico illud tantum ad hos ἀντιδρόμους [sic enim *gemellos* vocat] pertinet, quod eos Caius episcopus diaconus, eorum vero patrem presbyterum, uti & S. Sebastianum ἰκνησας [*defensorem*] Ecclesiae constituerit.

(438) Α Μαρκελλανὸς sicut primum Μαρκελῖανος [nam, ut alibi saepe inculcavimus, primitiva cum suis derivativis passim a Graecis & Latinis confundebantur] deinde quum ingens apud Graecos S. *Mocii* nomen esset, pro-live fuit ex *Marciano* [maxime si quo casu ex eo nomine littera canina excidisset] *Mocianum* efficere. In Sirleti Menologio is per ultimam vocalem *Mucianus* scribitur.

ximo comprehensi, abnegare Christianam religionem, idolorum vero insaniae dare manus cogebantur. Dum veto cruciarentur, puer parvulus, qui forte arae sacrificiorum adstabat, praefectum, quod injuste ageret, obiurgavit. Quare is vinctus atque flagellis concisus; inclusus est in custodiam una cum Paulo quodam Christiano qui tunc praesens Sanctos roborabat. Porro quum Sancti (Marcus & Mocianus) capitalem sententiam subiissent, & vincti ducerentur ad mortem, Deo preces & gratiarum actiones fundebant, eo quod digni habiti essent martyrio. Sed & uxores cum filiis flentes sequebantur usque ad supplicii locum. Quo quum ventum esset, capite truncati fuerunt, caris eorum uxoribus capita excipientibus.

Dicet heic aliquis, elogium istud longe alia complecti ab iis, quae in Latina S. Sebastiani historia de Marco & Marcelliano narrantur. Fateor quidem in speciem videri diversam historiam. At si propius rem intueamur, multo maiorem *causam*, quam diversitatis argumenta inter utramque narrationem agnosco.

Jam primum omnium sicuti in Latinis actis Marci & Marcelliani palaestra Roma fuit, sic nec aliam fuisse necesse est Marci & Mociani. Nam quum horum iudex *παρχος* h. e. (439) praefectus semper vocetur; aperte hinc discimus coram praefecto urbis Romae istos Menologii martyres stetisse, h. e. Romae.

Sed, inquis, praefectus, a quo Marcus & Marcellianus damnati fuerunt, *Fabianus* vocabatur, quum contra iste alter

(439) Nam quod Card. Sirletus *Praefidis* vocem pro vocabulo *παρχος* [quod in Graeco fuisse necesse est; quia in Graeco Basiliani Menologii non aliud iudicis vocabulum quam *παρχος*, idq. bis legitur] in sui Menologii interpretatione posuerit, id probare non possum; etsi non ignorem *praefecti* & *praefidis* vocabula aevo sequiore, sic quasi synonyma, fuisse inter se confusa; ut vel ex Marci & Marcelliani actorum compendio apud Henschenium hoc die constat, in quo Fabianus bis *Praefes* vocatur. At re vera immane quantum inter utrumque distat: nec dubium est, quin nunquam *παρχος* *praefidem* provinciae significet, sem-

Menologii praefectus *Maximus* vocaretur. Verum hoc ipsum causam meam maxime promovet. Vel vide quae capite seq. adnotaturi sumus: ex quibus constabit, praefecto huic tum *Fabiani* tum etiam *Maximi* nomina haesisse, si modo Acta S. Sebastiani cum indiculo praefectorum urbis conciliare velimus. Ma- neat igitur tam *Marci* & *Marcelliani*, quam *Marci* & *Mociani* eandem fuisse palaestram, eundemque iudicem.

At enim, addes, quae in Menologio de puerulo, deque Paulo narrantur, eorum in Actis S. Sebastiani nec vola neque vestigium. Et id fateor. Verum credi potest, habuisse Graecos peculiaria quaedam horum gemellorum acta, in quibus plura legebantur, partim veris narrationibus, partim Graecanicis commentis referta; in quibus de puero deque Paulo ea narrantur.

Quod in Menologio sequitur, Marcum & Mocianum capitalem subiisse sententiam, ea sunt ipsissima verba Actorum Latinorum, quae eisdem verbis ex Breviario Capuano initio Lect. 2. retuli cap. 1. Atque hinc porro Graecis oblata errandi occasio fuit, ut Marcum & Mocianum capite truncarent, qui tamen re vera lateribus transfixi obierunt. Aut vero prius quidem transfixi lanceis, postea obruncatis, secundum sententiae continentiam, obierunt. Verum hoc totum cuiusmodi sit, vide fusius inferne (440) discussum.

Postremo quod in Menologio de uxori-

ribus per autem praefectum, sive praetorius sit sive urbis Romae. At coram urbano praefecto capitalia iudicia exerceri consuevisse, & libri juris, & historiae passim testantur.

(440) Cur acta Latina hos gemellos lanceis perfodiant, idque praeter sententiae tenorem, Menologia vero eosdem obruncant. Ab neutris erratum videri, nec variatam sententiam: nisi quod acta Latina atrocioris tormenti rationem habuerunt, superflua obruncatione; Menologia vero, omissa laterum trajectione, capitum abscissionem sententia iudicis imperatam unice memorant.

R r r r

Quae

ribus & filiis additur, id quoque ab Actis Latinis minime abludit, in quibus de gemellorum martyrum conjugibus ac natis plura dicuntur. Quod vero uxores maritorum suorum capita exceperint, id five Actorum peculiarium, quae apud Graecos de his martyribus existisse conjicio, copiae debemus, five Graecorum ingenio mire commentorum secundo.

Ceterum illud sedulo notari velim, quod in Menologio martyrum uxores *αἰμίας γυναῖκες* vocentur: id quod ego *caras uxores* reddidi. Nam ea notione, Herodianus in Commodio usurpavit, ubi de Marcia scribit, *ἡ εἰς τὴν παλατίαν ἀμεινίστην*, quam (Commodus) *clarissimam inter concubinas habuit*. At si vocem *αἰμίας* usitata notione acceperis pro *Honorabilis, honestus, praecellens*; tum vetabo heic eam dictionem ut merum

epitheton accipi, sed potius pro titulo dignitatis. Scimus in actis Latinis (tam S. Sebastiani; quam in Breviario Capuano, & in Compendio Henscheniano) gemellos hos martyres *viros clarissimos* inscribi, ex quo licet colligere, eos fuisse senatores. At maritorum honorificos titulos cum suis uxoribus fuisse olim communicatos, ad XIV. Maii ad Acta S. Bonifacii animadvertimus. Ex eo fit consulum aut senatorum conjuges in marmoribus CC. FF. h. e. *clarissimas feminas* inscribi. Quo fit hasce *αἰμίας γυναῖκες, clarissimas feminas* [aut quocumque id modo interpreteris] non alia fortassis de causa sic dici, quam quia Marci & Marcelliani, qui in Latinis actis *clarissimi viri* dicuntur, uxores essent.

Ex haecenus dictis facile animadvertis, si pro Mociano in Graecorum libris *Marcianus*

Quae supra cap. 1. initio Lektionis secundae leguntur usque ad *Facultatibus reddentur*, ea totidem omnino verbis sumpta sunt ex Sebastiani Actis num. 4. Ibi de gemellis legitur: *Capitalem jussi sunt subire sententiam. Ac ne capitalem sententiam* de quavis nece; etiam illaesa cervice, intelligas, prohibent quae sequuntur, *Ha scil. ratione, ut si eodem momento, quo DECOLLANDI erant, sacrificiis consensissent*, servarentur. Quae ideo recitavi, ut mirari desinamus, si quum Marcus & Marcellianus in Actis Latinorum lanceis transfixi oppetierint, contra in Menologiis Marcus & Mocianus obruntati dicantur. Nam Graeci ad sententiae tenorem unice attenderunt: ejus tamen executio postea variavit, dum caput amissioni laterum trajectio substituta fuit.

Quid si sententia executione sua non caruit; et quae difficultas ex variatione sententiae adverbius acta S. Sebastiani consulari poterat, ea ex utroque menologio diffatur? In actis enim Latinis sententia talis a Chromatio pronuntietur, qua *decollari* jubentur: & tamen postea intactis cervicibus, longe alio mortis genere confecti fuere. At certe nihil magis abnorme excogitari potest, quam sententiam executione fuisse destitutam.

Huic quidem difficultati sat scio responderi illud posse, a Fabiano (qui Agrestio Chromatio prioris condemnationis auctori successit) mutatam fuisse sententiam. Atqui etiam hoc

non admissio, tamen ei incommode menologia Graecorum obviam eunt, dum hosce martyres capitibus, secundum sententiae continentiam, amputant.

At enim isto modo, inquis, acta Latina mentientur, quae lateribus transfixos eos obisse dicunt. Non mentiantur illa quidem; quippe quae amputatione cervicum (quae tantum dicis causa ante aut post mortem facta fuit) narranda supersederunt. Itaque, si sapimus, utrumque verum esse dicemus, hodiernos gemellos & lanceis transfactos fuisse, & ante aut post exhalatas animas decollatos. Prius illud actis Latinis [in quibus novum transfossorum laterum supplicium accurate describitur, dum alterum interim abscissionis caput suppleri ex tenore sententiae jubetur] debemus: posterius vero menologiis refertur acceptum, in quibus ad illud potius mortis genus attenditur, quod sententiae tenor complectebatur. Ita Latinorum Graecorumque narrationes mutuum sibi operam auxiliarem praestant.

Alterius sic

Altera poscit opem res, & conjurat amice. Quod dixi, potuisse hos geminos dicis causa obruncari, id firmari potest exemplo actorum S. Aquilinae [apud Bollandistas die XIII. Junii pag. 677. sect. 17.] ubi Aquilina post spiritum ante percussione exhalatum, tamen a percussore obruncatur, *διὰ τὴν κέλυσιν τὴν ἀνθυπαίαν*, ad exsequendam proconsulis sententiam.

ianus scribatur, tum vero fore, ut cetera inter Menologii duos martyres, interque gemellos dici hujus facile conveniant. Id etiam non de nihilo est, quod de *Marco & Mociano* altum apud alios Graecos [si duo Menologia excipias] silentium est: & quod horum nec natales, nec patriam, nec palaestram, nec tempus ex laudatis Menologiis discere licet. Quod eo fit, quia quum martyres exteri essent, eorum notitiae apud eos deperierunt. Jam vero de horum gemellorum iudice videamus.

C A P. IV.

Gemellorum martyrum iudicem videri binominem fuisse, & Fabiani simul ac Maximi gessisse cognomina ostenditur: quo posito etiam ejus in praefectura decessorem Agrestium Chromatium videri Cejonii Vari nomina simul habuisse: eaque ratione Acta S. Sebastiani cum praefectorum indiculo pulchre conciliari. Marci & Marcelliani annus martyrii est 286.

Loco trium nominum, quibus vetus Roma contenta erat, sub Caesaribus tertii saeculi ac deinceps *αδωκυρπια* (*plurima simul nomina*) placuisse usurpari, nemo est qui nesciat; ita ut interdum septem, octo, aut plura simul nomina cummlarentur. Quo posito, nullam amplius fore pugnam spero inter S. Sebastiani acta, in quibus Marci & Marcelliani iudex *Fabianus* vocatur, & inter Marci & Mociani (h. e. Marci & Marcelliani, ut equidem conjiciebam) ex Menologiis elogium, in quibus iudex nun-

cupatur *Maximus*. Nullum, inquam, posthac discidium erit, modo inducamus animum, unum eundemque praefectum *Fabiani* simul & *Maximi* gessisse nomina.

Id quidem, inquis, fieri potuisse, nemo negaverit: at re vera sic accidisse, quis, rogo, praestare poterit? Atqui, inquam, ita prorsus fuit, si quidem actis S. Sebastiani cum praefectorum laterculo, quem ex Bucherio habemus, convenire necesse sit. Scio a Tillemontio in S. Sebastiano Not. 4. eam querelam minime praetermitti, quod quum in iis actis praefecti urbani duo memorentur, *Agrestius Chromatius* & ejus successor *Fabianus*; eorum loco in Bucheriano syllabo reperiri *Cejonium Varum* & *Junium Maximum*. Confer si lubet Bucherianum (441) quem dixi catalogum. At nihil facilius dictu erat, quam ambos illos praefectos *αδωκυρπια* (*plurium nominum*) existitisse: quorum secundus [ut ab eo incipiam] supra *Junii Maximi* nomina tertiū etiam *Fabiani* cumulaverit. Id vero ita fuisse, etiam utrumque menologium in Marci & Mociani [quem Mocianum eundem ac Marcellianum esse contendimus] elogio fidem faciet; in quo pro *Fabiano* praefecto *Maximus* praefectus legitur, ille (ut equidem accipio) *Junius Maximus*, qui in Bucheriano indice pro *Fabiano* (ex actis S. Sebastiani noto) proponitur. Itaq. vana est illa Tillemontii responsio, ab eo indiculo quosdam abesse praefectos, fatentis. Atqui quos abesse conqueritur, ii minime (442)

R r r r 2 ab-

(441) Ex Bucheriano indice eos tantum praefectos huc conferam, quibuscum cum S. Sebastiani actis commune aliquid esse potuit. Ab anno igitur 283. ordiar.

Caro & Carino. [supple *consulibus* . i. e. anno 283.] *Titusius Roburnus P. V.* h. e. praefectus urbi.

Carino II. & Numeriano. [an. scil. 284.] *Cejonius Varus P. V.*

Diocletiano II. & Arifobolo. [ann. 285.] *Cejonius Varus P. V.*

Maximo II. & Aquilino. [an. 286.] *Junius Maximus P. V.*

Diocletiano III. & Maximiano. [an. 287.] *Junius Maximus P. V.*

Maximiano II. & Januario. [ann. 288.] *III. Kal. Martii Pomponius Januarius P. V.* Ultimo anno videtur praefectus idem ac consul fuisse, ob eamque causam non nisi exeunte Febuario h. e. post fasces depositos, praefecturae honorem adeptus.

(442) Tillemontius ubi semel constituit, in praefectorum libello Chromatium & Fabianum deesse; hunc his duobus locum in Bucheriano indice assignat Not. 3. & 4. Nimirum Chromatium quidem exeunte anno 283. praef-

absunt; sed alia in indice nomina, alia in martyrum historiis gerunt. Nam illo tempore, ex tot nominibus, quae in uno eodemq. homine cumulabantur, unum aut duo, & quidem interdum alibi aliud, enotabantur, ceteris praetermissis.

Postquam indicio Menologii evicimus, judicem martyrum gemellorum *Junium Maximum Fabianum* fuisse appellatum; pronum deinde erit fateri, hujus proximum decessorem quatuor saltem nominibus fuisse insignitum, quorum duo ex actis, duo ex laterculo innotescunt. Vocabatur igitur *Agrestius Chromatius Cejonius Varus*: vir de Christi ecclesia, cui nomen dedit, si quis alius, tunc optime meritus; qui frequenti Christianorum coloniae in sua latifundia, quae in Campania possidebat, deductae monitu Caii pontificis latebram praebuit.

Jam vero quum ex Bucheriano laterculo aetas praefecti Fabiani [qui in eo laterculo *Junius Maximus* inscribitur] constet; etiam de anno martyrii geminorum fratrum simul constabit. Praefectura Junii Maximi Fabiani biennium totum tenuit, h. e. annis 286. 287. Quum autem in Sebastiani historia statim post abdicatam ab Agrestio Chromatio (qui & Cejonius Varus) praefecturam, inter prima Fabiani facinora fratrum geminorum passio describatur; consequens est, prioris sui biennii anno in gemellos animad-

versum fuisse, h. e. anno 286. five Maximo II. & Aquilino consulibus.

Et is quidem annus in toties laudato laterculo sic notatur: *Maximo II. & Aquilino. Junius Maximus P. V.* h. e. praefectus urbi. Quandoquidem autem ex Gruteriano lapide pag. 309. 8. integra prioris consulis nomina haec erant, *M. Junius Maximus*; ex eo vides, consulem eadem ac praefectum gessisse nomina, imo verisimillime in unum eundemque utramque dignitatem fuisse illo anno collatam: quod & aliis annis contigisse, ex eodem indiculo intelligitur. Sed alibi hoc ipso mense Junio monuimus, quoties id contigit, tunc id ita capiendum, ut unus idemq. diversis anni temporibus illos honores gesserit. Itaque dicendum erit, Kalendis Januarii Maximum consulem processisse; deinde ubi is post duos circiter menses fasces deposuisset, in eum urbanam praefecturam fuisse collatam. Quod eo notare volui, ne forte putes ineunte anno 286. gemellos occubuisse; nam videtur ineunte anno Maximus (quia tunc ei fasces praeferebantur) nondum ad praefecturam pervenisse; quam non nisi depositis fascibus iniit. Itaque crediderim potius adulto jam anno 286. (h. e. post exactum Februarium, atque initam praefecturam) Gemellos hocce coronam martyrii consecutos.

XIX P S GERVASII ET PROTA

Non multus in his egregiis athletis ero. De nota *Passionis* (quae praeter verum huic diei praemitti videtur) calumniam ubi prius a marmoreis Fastis depulero, ac mox de Pseudophilippi libello judicium quaecumque meum in-

terposuero; tum ad extremum paucula hinc atque inde parum animadversa ex eodem libello decerpam.

C A P. I.

Jure an injuria Passionis notam dies hodiernus in hisce Fastis praescriptam gerat.

Per-

praefectum facit, eumq. inter Roburum & Varum collocat. Male: quia ex actis certum est, Chromatium distincte praefectum fuisse, eique non Varum sed Fabianum successisse. Sed profecto Chromatium haud alium a Vato fuisse, praestabilius erat, ut ante dixi.

Et in Chromatio quidem rem ille parum feliciter expedit; at in Fabiano infelicissime. Nam

quando aliter non potuit, in mediam Maximi praefecturam irrumpere Fabianum jubet; atque [id sibi sumens, Maximum ineunte anno 286. & iterum exeunte 287. praefectum fuisse] Fabianum inter utramque Maximi praefecturam insindit. At profecto quanto satius erat, uti dixi, in Vato Chromatium, inque Maximo Fabianum agnoscere.

Perculit me sane initio hic marmorei Kalendarii locus. Nam qui fastos hosce in depositionum aut passionum diebus perdocendis haecenus fidissimos duces expertus essem, heic saltem eos falsi manifestos videbar deprehendisse. Nam quo pacto *Passionem* horum martyrum hoc die annuntiant, quum exploratum hodie videatur, diem XIX. Junii non martyrii diem fuisse, sed sive inventionis aut translationis, sive potius iteratae depositionis, quando scil. eorum Reliquias non sine Divino oraculo inventas S. Ambrosius in Altari condidit, atque isto modo Ambrosianam basilicam dedicavit? Res enim quemadmodum tunc gesta sit, ipse qui gessit divinus Ambrosius epistola ad Marcellinam sororem declarat: cujus verba hic afferre supervacaneum puto. Legat qui volet ipsam ejus epistolam. Cur igitur P. h. e. nota *Passionis* hodie signatur, quando pro more N. i. e. *natalis* nota praescribenda fuisset?

An in sculptoris supinitatem ejus rei culpam conferemus? Quid vero sculptor commeruit, quare in eo semper haec faba cudatur? An illud excipiemus, quod in pluribus mrologiis hic dies quasi suus h. e. emortualis signetur? de quo vide quid Sollerius (443) ad suum Vsuarium exposuisset. Verum id leve est. Etenim *Natalis* vox sicuti in nostris hisce fastis, sic haud raro alibi generale est festi cujuslibet anniversarii nomen, sive depositionis, sive translationis, sive iteratae sepulturae, aut alterius generis.

Verum perspexi tandem, culpam erroris hujus [nim. quod hic dies tamquam re vera *avarissimos emortualis* in his fastis

habeatur] nec in scalpore, nec in auctore Kalendarii residere, sed in Pseudo-Philippo potius, illo scil. cujus ficta certaminis horum martyrum narratio ab octavo saltem saeculo circumferebatur; quae tamen eo saeculo haud paullo antiquior fuit. In ejus, inquam, narrationis sine sic in pluribus optimis Mss. (444) legitur: *Martyrizati sunt autem beatissimi martyres Gervasius & Protasius in Mediolanensi civitate sub die XIII. Kalendarum Juliarum sub Aflasio comite: regnante vero Domino nostro &c.* Falsam hanc clausulam dixeris. Atqui non id quaerimus, sit ne clausulae illi de die passionis credendum, sed quampridem scripta fuerit. Et quidem fuisse antiquissimam, scriptorum codicum vetustas testatur. Quibus adde quod saltem ante medium IX. saeculum eam clausulam Pseudophilippi libello subjectam fuisse, marmorei hi fasti declarant: in quibus haud temere P. hoc est *Passionis* nota huic diei praefigitur, sed quod ita in calce Pseudophilippi, qui tunc omnibus admirationi erat, passim legebatur.

Et haecenus quidem ephemeridas Neapolitanas haud fefellisse, quando hunc diem *passioni* martyrum attribuerunt, ostensum fuit; certe quod eis modo recitata libelli Pseudophilippi clausula praei-
verit. Hujus vero clausulae antiquitatem vicissim ex Neapolitanorum fastorum consensu demonstrari, palam est. At quis interim praestabit, inquires, eam clausulam [quae certe ab editis & pluribus Mss. abest] ab ipso auctore libelli fuisse profectam?

Id equidem praestare nec audeo nec possum.

(443) Sollerius initio *Observationis* ad Vsuarium sic incipit: *Celeberrimorum Martyrum a Sancto Ambrosio inchoata & instituta sollemnitas in omnia Mrologia nostra transit hac ipsa die, quae inventionis seu translationis, aut elevationis potius dicenda esset, quam NATALIS.* Quasi vero *Natalis* nomen non ad omnia festorum genera referatur, modo quotannis eodem die recurrant.

(444) Ut in codice canonicorum Porojulienium, & in altero Regine Succorum apud

Dominicum Georgium ad Adonem hoc die scribitur. Atque hinc vides, mendosum esse, quod editores Benedictini in Adnotatis ad finem scil. 13. epistolae 53. Ambrosio adscriptae, sive Pseudophilippi, ex Romana editione addiderunt: *Idola respuentes, sub Aflasio comite in Mediolanensi civitate die Kalendarum Juniarum feliciter pervenerunt*, nempe ad palmam martyrii, de qua supra. Mendosum, inquam, istud additamentum est, ac legendum *die XIII. Kalendar. Juliarum.*

possum. Tamen ea clausula cum libelli sive (*) potius epistolae 53. Ambrosio adscriptae narratione pulchre convenit. Quae narratio sic incipit, *In diebus transactae nuper quadragesimae*. Nempe tempore Quadragesimae martyrum reliquias Deo revelante fuisse detectas citra ambages Epistola eloquitur. Id vero centesimo plus minus anno post Inventionem martyrum personatus hic auctor scribebat: auctor, inquam, in eo ferme tantum fallax, quod Philippi cuiusdam [quem ob praestita martyrum reliquiis obsequia tunc fuisse percelebrem necesse est] personam induit, in ceteris haud callidus mendaciorum structor, uti cap. seq. exponam. Nunc si festum, quod jam inde a V. saeculo die XIX. Junii non tantum Mediolani fiebat, sed & Romae (uti constat ex Gelasiano sacramentario) & Carthagine (teste Mabilloniano Carthaginensi Kalendario) si id inquam festum re vera ad inventionem martyrum pertinuisset; quo ore libelli auctor scribere potuisset, eas reliquias tempore quadragesimae fuisse Ambrosio revelatas? Quis non libellum uti mendacem rejecisset, qui eam inventionem mense Junio quotannis celebratam, tribus mensibus in suo libello impudenter antevertisset? In hujus certe tam celebris facti tempore assignando haud impune noster Pseudophilippus, cetera satis candidus, mihi crede, imposuisset. Quum ergo re vera constante quadragesima inventio contingerit; quo demum festivitas diei XIX. Junii tam antiqua spectabat? Non alio certe, quam quia hos martyres hodierno potissimum die palmam martyrii consecutos, antiquitus persuasum fuisse oportuit. Postremo & id quoque haecenus dictis accedit, quod nec Ambrosius, nec ejus *βιργαριος* Paulinus, inventionem illam in mensem Junium incidisse significat. Et tamen

Tillemontius, Bollandistae, & eruditissimus quisque hodiernam festivitatem ad inventionem corporum, aut eorum in altari basilicae repositionem consensu & confidentia summa referunt.

Ne tamen earum rationum, quas mihi objici posse auguror, quidquam effugere videar; primum, sat scio, illud obijcient. Tempore inventionis illius tantum abest, ut diem passionis scirent, ut prorsus novi atque inauditi martyres illi acciderint. *Patronos* [scribit ad Sororem Ambrosius] *habebamus & nesciebamus. Invenimus unum hoc, quo videamur praestare majoribus. SS. martyrum cognitionem, quam illi amiserunt, nos adepti sumus.* Ex quibus intelligitur, nullam tunc sacram horum martyrum memoriam fuisse celebratam, nec quidquam de die passionis tunc constituisse. Quum ergo post illam inventionem annum festum celebrari placuisset; dies hodiernus ei festo assignatus fuit, non quia is triumphalis fuisset [qui enim diem passionis tenerent, qui ceterarum rerum omnium ignari essent?] sed quod eo die sacra pignora sive detecta sive in Altari collocata fuerunt.

Quibus respondemus, ab eodem Ambrosio paucis interjectis haec subjici. *Nunc senes repetunt, audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulumque legisse.* Ergo senes meminerant se *titulum* h. e. inscriptionem legisse: in qua depositionis dies, (qui olim in omnibus Christianis elogiis sedulo adnotabatur) prorsus inscriptus erat. Nec a vero abludit, eum titulum postea quaesitum atque inventum fuisse, atque hoc modo Mediolanenses de die passionis edoctos, anniversarium certaminis festum instituisse. Postremo & antiqua eorum martyrum monumenta alicubi inventa esse fieri potest, per quae de die passionis certiores fierent. Haec eadem

(*) Circumfertur sub falso Ambrosii nomine epistola 53. in qua inventio SS. Gervasii & Protasii minutim narratur. Ei epistolae cuiusdam Pseudophilippi libellus in arca martyrum repertus [in quo describitur eorum passio]

inseritur. Verum quia idem auctor libelli, qui & epistolae fuit; saepe nos ex Pseudophilippi libello citabimus, quae re vera extra libellum in epistola leguntur. Hoc semel monuisse sufficit.

eadem monumenta videtur postea Pseudo-philippus secutus tum, quum libellum de hisce martyribus Philippo nescio cui supposuit. Quae quidem ille antiquiora monumenta de sui penore ingenii ditiora effecit. At in die certe passionis minus imponere potuit ob eas rationes, quas proxime exposuimus.

Alterum multo gravius ex Augustino opponi potest, quod tale est. Hipponensis antistes in quadam horum martyrum Memoria sermonem 286. (alias 39. de diversis) habuit, cujus est inscriptio, *In Natali martyrum Protasii & Gervasii*. In eo sermone cap. 4. sic concionatur: *Celebramus hodierno die, fratres, memoriam in hoc loco positam sanctorum Protasii & Gervasii Mediolanensium martyrum. Non cum diem quo hic posita memoria est, sed cum diem celebramus, quando INVENTA est pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus per Ambrosium episcopum hominem Dei. Cujus tantae gloriae martyrum etiam tunc ego testis fui. Ibi eram: Mediolani eram: facta miracula vidi: novi attestantem Deum pretiosis mortibus sanctorum suorum*. Deinde celeberrimum caeci illuminati miraculum narrat. Jam vero ex his sic ratiocinari libet. Augustinus nec dedicationis ecclesiae Hipponensis, aut translationis reliquiarum eo factae, nec martyrii diem, sed *Inventionis* (eo enim illud *INVENTA* spectat) SS. Protasii & Gervasii tunc celebratum, testatur. Atqui id festum non aliud esse potuit, quam quod in Mabilloniano quinti saeculi Carthagenensi Calendario die XIX. Junii signatur his verbis: *XIII. Kal. Julias Sancti Gervasi & Protasi martyrum*. Ergo die XIX. Junii habitus is sermo fuit. Proinde in eum diem *Inventio* SS. martyrum incidebat.

Difficile sane argumentum: quod, credo, Tillemontium induxit, ut festum hodierni diei ad inventas, sive collocatas in Ambrosiana reliquias referendum censeret. Et tamen ne libelli auctor (quem satis antiquum, nec prorsus prostitutae fidei esse, cap. seq. demonstra-

bitur) ludibrium debeat, dum hic tempore Quadragesimae repertum cum thesaurum memorat; respondere cogimur, Augustini sermonem non die XIX. Junii, sed Martio aut Aprili mense habitum, eo maxime die, quo inventionis anniversaria sollemnitas recurrebat. Ex quo deinde sequitur, festum quod XIII. Kal. Julias in Carthagenensi laterculo notatur, ad diem passionis pertinuisse. Statim enim ut certiora de his martyribus documenta, ac praesertim dies martyrii innotuit, verisimile est duplex martyrum Mediolanensium festum fuisse agitatum, inventionis unum, passionis alterum: ac posterius quidem in Carthagenensibus factis fuisse signatum: at Augustinum prioris habuisse tunc rationem, sive quod altera celebritas nondum instituta fuisset (nam Carthagenense Kalendarium recentius Augustino esse, ex signatis ibi tum Augustino ipso, tum etiam Vandalicae persecutionis martyribus liquet) sive quod [si quidem jam tum ea instituta fuerat] Augustinus Inventionis, cui interfuerat, celebrandae miro studio tenebatur. Sic quidem respondere libellus ille falso inscriptus, sed tamen vetus, cogit: quem credibile non est, ea de tempore inventionis in quadragesima factae scripsisse, in quibus redargui ab omnibus potuisset, praesertim in tam recenti reigestae memoria.

Ceterum quum ex Ambrosio repertas reliquias Fer. IV. collocatas vero sub Altari Fer. VI. intelligatur; quumque anno 386. [quo is thesaurus divinitus ostensus fuit] dies XIX. Junii non in Fer. IV. sed in VI. incidat; coguntur adversarii fateri, festum hodierni diei non ad inventionem proprie pertinere, sed potius ad eum diem, quo Lipsana sub Altari collocata fuerunt: de quo vide Tillemontium Not. 4. & Papebrochium ad hunc diem. At vero id cum modo recitatis Augustini verbis aperte pugnat. *Eum*, inquit, *diem celebramus, quando INVENTA est* &c. cujus occasione patrata miracula refert. Quocirca quum anno 386.

dies

dies XIX. Junii cum Fer. IV. [qua FERIA decurrente detecta sunt sacra pignora] minime concurreret ; praestabilius erit , non mense Junio inventos fateri martyres , sed potius quavis alia quarta Feria in illius anni quadragesimam incurrente .

Et haec quidem , haud citra veri speciem a me dicta , non tamen usque eo defendimus , tamquam si festum hodiernum pro exploratissimo passionis die habeam . Sed tamen haud temere tunc a Neapolitanis pro tali habitum , & nunc quoque probabilius haberi debere , certissimum est .

C A P. II.

De aetate libelli Pseudophilippi . De ejusdem fide & veracitate judicium . Le-

(445) *Ex Damasceni citatione arguitur, Ambrosii epistolam 53. cum inserto Pseudophilippi libello, diu ante Damascenum Graece redditam, concivisse omnium admirationem.*

Quaedam a Damasceno ex Spuria Ambrosii epistola 53. [quam nos sub Pseudophilippi nomine designare consuevimus] recitantur ad calcem alterius orationis de imaginibus , sub hoc lemmate : Τὸ ἀγίον Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων , ἐκ τῆς ἐποῦ αἰῶνος Ἰταλίου ἐπισκόπου . Sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi . ex epistola ad universam Italiam . Deinde ex ejus epistolae sect. 2. fragmentum illud subjicit , ubi Ambrosius ait , sibi Paulum Apostolum se videndum praebuisse ; cujus vultum , ex eo quem ex depictis Pauli imaginibus observaverat , internoverit . Fragmentum ipsum infra cap. 3. in adnotatis ad Pseudophilippum Graece & Latine dabimus .

Atque heic monendus est lector , ne Benedictinorum improbiae suspitioni inhaereat . Quibus in Admonitione ad eam spuriam Ambrosii epistolam pag. 478. venit in mentem dubitare , an non ea Pseudoambrosii verba post Damasceni tempora ejus orationi adjecta fuerint . Si tamen , inquirunt , ejus (Damasceni) vere sit illud fragmentum . Atqui ea subdubitandi ratio (cui non nihil innixus est postea Tillemontius) nullo prorsus fundamento nititur . Nec Benedictini alii , qui in egregiam Damasceni operum editionem incubuerunt , eodiem ejus illum Ms. protulerunt , a quo

Ationes Capuani brevii de SS.

Gervasio & Protasio .

Is , de quo agimus , libellus commentitiae Ambrosii epistolae 53. *Fratribus per omnem Italiam* inscriptae [de cujus ~~verbo~~ nullus relinquitur dubitandi locus] inferitur . Ea in epistola quidam intra arcam ad caput martyrum libellus scriptus a nescio quo Philippo , qui passioni interfuit , repertus fuisse narratur : quo in libello eorum certamen & sepultura describitur . Nec dubium ullum est , quin ab uno eodemque architecto & epistola illa 53. & insertus libellus prodierit . Quocirca , ut ante monuimus sub *libelli* nomine ipsam etiam epistolam interdum designabimus . Eum autem libellum Damasceno (445) integrum ex eo locum

is Pseudoambrosii locus abesset . Ceterum satis scitum est [id quod etiam Damasceni editor in sua praefatione conqueritur] Damascenum , cui eruditionis plurimum inerat , critico tamen acumine , juxta atque antiquorum plerosque , caruisse ; eoque spuria a sinceris haud satis quivisse discernere .

Forſitan dixeris , haud plurimum antiquitatis Pseudophilippo ex eo conciliatum iri , quod Damascenus spuriam Ambrosii epistolamlegerit decerpſeritque . Quid enim ? Anno circiter DCCXXX. orationes de imaginibus Damascenus elucubravit . Antiquior igitur VIII. ineunte saeculo epistola illa cum inserto Pseudophilippo fuerit : at non usque adeo antiqua , ut V. saeculo aut VI. ineunte conscripta fuerit .

His respondemus , Damascenum Latine nescivisse [quippe Damasci natum , atque in Saracenorum Chaliphæ aula ad multam aetatem versatum] proinde in Ambrosii opera Graece reddita , in quibus ea epistola simul cum aliis legeretur , incidentem , ita demum ex ea quivisse decerpere . Eam vero Ambrosianorum operum translationem non sub Damasceno primum factam , reor . Scio quaedam S. Ambrosii opera a Martiano Mediolanensi antistite , furente Nestoriana haeresi , ad Theodolum juniorem missa fuisse , eaque procul dubio tunc Graece fuisse reddita , quippe quum ea Graece a Graecis antiquis scriptoribus citata fuerint . Atque ultro etiam largior , nondum illo tempore epistolam 53. (quae nondum forsitan confecta fuerat) in Graecum fuisse transfusam . Sed tamen quae tunc Ambrosianorum operum interpre-

locum decerpente haud paullo antiquiorem fuisse, sicuti & (446) Beda (octavi saeculi scriptoribus) non est dubitandum. Quam pridem autem ante octavum saeculū compositus fuerit, haud perinde certum est. Nec aliunde aetatis argumenta peti posse video, quam ex ipsius dictione: quae quidem sicuti ab ea gratia, qua quarto saeculo scribi mos erat, paullulum fortasse abest, ita nec cum septimi nec sexti saeculi barbarie convenit. Itaque nihil verisimilius putem, quam V. saeculo, aut summum sexto incunte scriptum fuisse: quo tempore non defuisse ingenia ad pias technas struendas prona, non est cur miremur; quum omni tempore eo morbo laboratum fuerit. Hujus vero aetatis, quam huic scripto assignavimus, aliquot indicia proferemus in animadversionibus, quas mox cap. seq. in illud daturi sumus. Cujusmodi est illud in inscriptione epistolae SERVVS CHRISTI: & quod Ambrosius jura metropolitica exercet, nullum autem Metropolitae titulum assumit: quodque (ut cetera taceam) dictio tota eadem, quae dixi, tempora redoler.

Haecenus de aetate. At de fide ac veracitate scriptoris eadem ferme sentio, quae olim ad XI. Junii de Pseudo-Joannis-Marci historia S. Barnabae dixi, quaeque alibi de altera spuria Ambrosii epistola, quae de S. Agnes martyrio scripta exstat, edisseram; & quae sunt alia generis hujus. Omnes hi quidem imposturam lectoribus fecerunt, at pro saeculi tamen

illius captu piam. Itaque quā ab rerum gestarum aetate haud remotissimi essent; narrationes omnes quae tunc de iis Sanctis circumferebantur, pio studio ac satis bona fide corraserunt; easque tamen, quo credibiliores efficerent, forsitan verisimilibus aliquot circumstantiis de suo convestiverunt; ac postremo ad majorem commentariolo *auberuiar* (*auctoritatem*) conciliandam, praeclara libellis suis nomina praescripserunt. Itaque & hocce, & quotquot similes horum fuisse, non tam prostitute fidei, quam falsae atque improvidae pietatis damno. Nisi si vero idem sibi forte licere illi, quod poetae, voluerunt: qui quum episodica, plurima ex verisimili in sua poemata inducant, & eas personas induant, quas convenientiores operi putant; non ob id continuo arguuntur mendacii.

Itaque ut de Pseudo-Joanne illo, ita & de hoc, qui S. Ambrosii simul, & cujusdam Philippi personas sibi tantisper induxit, & aliis generis hujus (modo de antiquitate constat) eo censura pertinet, ut fundus quidem historiae pro vero sit habendus; at allocutiones & minusculae circumstantiae ex verisimili petitae eo adjectae credendae sint, ne narratio tamquam nimis macra respueretur.

At inquis, quasnam narrationes hic Noster colligeret, quum Ambrosius testetur, vix aut aegre Mediolanenses corū martyrum nomina tunc memoria tenuisse? *Patronos* (inquit ille epist. ad forem) *habebamus & nesciebamus* . . . SS.

marty-

terpretatio sub Theodosio facta fuit, ea opinor Graecorum ingenia postea stimulavit, ut & cetera Mediolanensis doctoris opuscula arcesserent, Graeceque verterent: inter quae etiam ea spuria epistola sibi locum quaesivit: quam sexto, aut summum septimo saeculo & Graece redditam, & pro Ambrosiana a Graecis habitam, haud temere crediderim.

(446) Beda genuinus hoc die sic annuntiat: *Sanctorum Gervasii & Protasii in Mediolano: quorum sepulchra Ambrosius Deo revelante reperit; & ita incorrupta eorum corpora, ac si eodem die fuissent interempti &c.* Nam ut

cetera Anglus monachus potuerit ex Ambrosio discere; at illud certe, quod corpora *incorrupta ac si eodem die fuissent interempti*, narrat, aliunde non potuit quam ex Pseudophilippo arcessere: cujus haec sunt verba: *Invenimus quasi IPSA HORA postea sanctos*. Nam contra Ambrosius ossa se reperisse testatur: & corpora prorsus incorrupta fuisse, nusquam affirmat: etsi id ex Ambrosio posse colligi, nos infra ostendamus. Hoc Bedae elogium postmodum in omnia IX. saeculi mrologia transfusum fuit.

§ f f f

martyrium cognitionem, quam illi amiserunt, nos adopsi sumus Nunc senes repetimus, audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulumque legisse.

Sed fatendum est, haec Ambrosium scripsisse eodem die, quo reliquias condiderat, aut summum postridie; nec enim de eo, quid mox die Dominico aut deinceps gesserit, verbum ullum. Quum inquam tertius inventionis dies tum ageretur, potuerantne in tam recenti facto conferri civium sententiae, & in frequentissima tunc metropoli quid quisque de his athleticis sciret, aut fando audisset, sedulo inquiri? Posuerant ne excuti tabularia, siquid forte de his antiquitus scriptum exsaret? Potuerant ab Ravenna, aut ubicumque parentes habitassent, sparsae narrationes aut monumenta repeti? Nihil horum sane potuit, civium studiis ad venerationem potius, quam ad indaganda rerum ante actarum vestigia tunc effusis. At postea id minime neglectum arbitror; & quidquid postea ex quantulacumque inquisitione coaluit, id post centesimum ferme annum ab nostro Pseudophilippo ita litteris fuisse mandatum reor, ut tamen levia quaedam de suo fortassis admetiretur. A quo tamen scripto fucus & officinae absunt. Nullus in toto hoc scripto miraculorum, nullus exquisitorum cruciatuum apparatus, nec quae cetera a perditae fidei scriptoribus ad nauseam, congeruntur.

Atque ut per se lector de fundo hujus historiae judicare queat; proderit perbre-

(447) Gemellos fuisse, ignotum antiquis fuit. Nec Ambrosius certe, nec alius Pseudophilippo antiquior id memoravit, aut saltem fratres eos fuisse dixit. Itaque ex Pseudophilippi libello id primum innuitur: ubi ad finem sect. 18. seu 2. *Quasi uno oris geminos genuimus*. Nec temere hoc est, quod duo gemellorum paria duobus continuis diebus coli crediderunt. Sed Marcum & Marcellianum die hesterno celebratos vere geminos fuisse, acta S. Sebastiani laud dubiae fidei celtantur. De hodiernis vero est quod dubitem. Si dandus est conjecturae, locus; equidem suspicor, hunc Pseudophilippum, quum quinto aut summum sexto inuente

ve libelli Pseudophilippi compendium, quod Lectionibus tribus veteris Breviarii Capuani continetur, huc asferre, ad quae lectumque potius specimen, quam ut cupidis [haud dubie ad libellum ipsum reiciendis] satisfaciam.

Lectiones Breviarii Capuani de SS.

Gervasio & Protasio.

Lectio I. Gervasius & Protasius gemini (447) fratres, sancti Vitalis & beatae Valeriae filii, cum omnia sua pauperibus erogarent, in uno se cenaculo concluserunt, per decem annos lectioni & orationi vacantes. Qui in anno conversionis suae undecimo hoc ordine ad palmam martyrii pervenerunt. Superveniente coarcte, Alasio, qui contra Marthomannos profectus erat ad bellum, deorum cultores eadem occurrerunt, asserentes quod dii sibi respondere consentirent, nisi prius Gervasius & Protasius immolarent.

Lectio II. Statim igitur tentos ad immolandum, hortatur. Cui cum Gervasius diceret, ab Omnipotente Deo ipsum debere victoriam quaerere, non ab idolis surdis & mutis; tandem plumbatis cedi iussit, quamdiu spiritum exharet. Deinde Protasium fecit astare, ei que dixit: Miser vel tu vivere stude, & non cum fratre tuo mala morte perire. Cui Protasius: Quis est miser, ego qui te non timeo, aut tu qui me timere probaris? Tunc comes eum fustibus cedi, deinde decollari praecepit.

Lectio III. Philippus autem servus Christi cum filio suo corpora eorum rapuit, & occulte in domo sua in arca saxo sepelivit:

saeculo vulgi sermones omnes ore aut scripto traditos corraderet, ne suum hunc libellum componeret, inuiderit aliquid de martyrum hactenus *didicimus*. Nam quia eos uno veluti passu martyrium caelo pepererat, & quia ex uno sepulcro, tamquam communi alve prodierant, ac tandem quia horum festum celebrati Marci & Marcelliani vere geminorum succederbat; ex his ansa dabatur, ut eum hesternis vere gemellis hodierni saltem *monopaginas* gemini compararentur. Quod paulatim, ut in his fidei perhistorica circumstantia haberi coepit, & a Pseudophilippo id est *seria* traditum.

bris : & libellum eorum ortum, *quoniam* & vitam continentem ad caput ipsorum pertinet . (448) Passi sunt autem sub Nerone, qui coepit circa annum Domini (449) quinquagesimum . (450) Horum sepulchra sanctus Ambrosius Domino revelante reperit : & ita incorrupta eorum corpora sunt inventa, ac si eodem die interempti fuissent .

C A P. III.

In Ambrosii epistolam LIII. & in Pseudophilippi libellum adnotata aliquot.

§. I. In priores duas sectiones. Inscriptio **SERVVS CHRISTI** ab episcopis V. saeculi usurpata . **AVGMENTARE JEJVNIUM**, fr̄e **SVPERPOSITIO** . Locus libelli huius Graece a Damasceno productus . Exaltare superius quam vim habeat . Revelatio Ambrosio facta non tantum ex Augustino, sed & ex Paulino Nolano, & ex ipso Ambrosio asseritur & illustratur . Gratiam quid Ambrosius vocet . S. Ambrosius metropolis iura non nomen usurpabat . De antiquitate Mediolanensis metropoleos . In martyrum inventionem ritualis episcoporum fossio . Fossarii ecclesiarum . Martyrum corpora incorrupta patuisse, non tantum ex Augustino, sed ex ipso Ambrosio comprobatur . Reliquiae & Offa quid valeant . Textus libelli ex Breviar. Capuano suppletur . Protasius prior nativitate terrena, Gervasius caelestis, qua ratione hic saepius prior nominari solet .

Jam vero in libellum illum, de quo tamdiu loquor, aliquid animadversionum aspergere non pigebit . Sequar autem sectiones editionis Papebrochii ad hunc diem pag. 821. Quarum quidem numeros, quum ille cum praecedentibus commentarii sui numeris continuet ; hinc prima Pseudophilippi sectio est Papebrochio 17.

(448) Usque huc ex libello Pseudophilippi contracta sunt . At sequens periodus (de martyrio sub Nerone perfecto) aliunde prorsus est : nam ex Pseudophilippo porius colligitur, eos sub M. Aurelio anno 168. palmam consecutos, ut cap. seq. ad sectionem penult. adnotabimus .

& sic deinceps .

Inscriptio huius spuriae Ambrosii epistolae talis est : **Ambrosius SERVVS CHRISTI** Fratribus per omnem Italiam, aeternam in Domino salutem . Merito taxat hanc epigraphen Tillemontius, tamquam Ambrosio inusitatam . At saltem (quod nunc mea interest) a medii aevi vergentis V. saeculi consuetudine non abluat . Illud certe **Servus Christi** Hilarius Papa, qui Leoni Magno successit, usurpavit in inscriptione, quae in Baptisterio Constantiniano in sacello S. Joannis Evangelistae legitur in hunc modum **Liberatori suo beato Joanni Evangelistae Hilarius episcopus FAMVLVS CHRISTI** . Hinc credo factam, ut qui eodem desinente saeculo epistolam de SS. Gervasio & Protasio sub nomine Ambrosii evulgavit, pari inscriptione usus fuerit . Sicuti & altera spuria ejusdem Ambrosii epistola de SS. Vitalis & Agricolae inventionem haud absurdum inscriptionem gerit, quae talis est : **Ambrosius servus Jesu Christi, vocatus episcopus, dilectissimis fratribus & universis plebibus per Italiam, aeternam in Domino salutem** . Postremo evidetur communis fuisse spuriarum, sed tamen bene veterum, Ambrosii epistolarum epigraphae . Nam & ea quae est de S. Agnetis passione, parem inscriptionem gerit in meo antiquo Breviario Capuano ; etsi in S. Ambrosii editione Maurinorum patrum *ambrosius* exhibetur .

Sectione 18. (h. e. 2) de inventionem sic narrare incipit personatus Ambrosius, cujus nomen epistola 53. praefert : **In diebus transactae nuper quadragesimae** . Id vero criminatur Papebrochius & alii, nempe rem exploratissimam rati, Martyrum horum corpora mense Junio reperta fuisse . Verum hanc calumniam

S s s s 2

capit-

(449) Tempus *taxoniger* consignatur . Nam re vera Nero anno LIV. Claudio successit .

(450) Haec ultima periocha tota ex Beda est, cujus elogium supra Adnot. 446. recitavimus . Quamquam Pseudophilippi libelli Bedae praeluxerat, uti supra eadem Adnot. 446. ostensum fuit .

capite 1. depulimus. Vnde & argumentum exsistere diximus ejusmodi. Quam hic auctor (de cujus antiquitate non est dubitandum) in tempus quadragesimae incidisse inventionem testetur ex eo fit; festum quod antiquitus die XIX. Junii celebrabatur, non ad Reliquiarum repertarum aut repositarum, sed ad martyrii memoriam pertinuisse.

Pluribus interjectis: *Ad impetrandum vero quod postebam a Domino, AVGMEN- TAVI jejunium*. De ὑπερβολῇ h. e. *superpositione* istud est capiendum, quando scilicet per duos, tres, quatuorve dies jejunium per omnimodam ἀγασίαν (nihil gustando) continuabatur: quod quadragesima in primis fieri consuevit, in primis in majore hebdomada. Quod de *superpositione* Noster heic agat, liquet ex eo quod sequitur: *Tertia vero nocte defuncto jejunio corpore, non dormienti sed stupenti... apparent duo illi ephebi, de quibus supra. Defectum jejunio* (continuatis nimirum, nec ad vesperam solutis) *corpus* dicit, eaque de causa se somnum non cepisse. Nam si proxima vespera de more solvisset jejunium, frustra in jejunia causam non admissi somni contulisset. Jam vero quod *augmentandi* verbum heic usurpatur, id probum est ac prisce dictum. Gregorius Turonensis de vitis Patrum cap. 15. *Diebus autem quadragesimae sanctae addebatur AVGMENTVM abstinentiae, ciborum diminutione*.

Jam vero apparitionis hujus initium, ex quo coepi decerpere, juvabit paullo uberius asserere, & cum Damasceni Graeca interpretatione (cujus in Adnot. 445. mentionem feci) conferre. Is ergo, qui tantisper S. Ambrosii sibi personam induxit, sic narrat: *Tertia vero nocte, defuncto jejunio corpore, non dormienti sed stupenti, cum quadam mihi tertia apparent* (duo illi ephebi, de quibus supra, Gervasius scilicet atque Protasius) *Persona, quae similis esset B. Paulo, cujus vultum me pietura docuerat*. Hunc vero integrum locum totidem verbis in partes suas advocat S. Jo: Damascenus ad calcem alterius

orationis, quam de Imaginibus scriptam reliquit: cui loco hunc praeposuit indicem: Τῇ αἰγίῃ Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνων, ἐκ τῆς πρὸς πάντων Ἰταλίων ἐπιστολῆς. *Sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi, ex ejus epistola ad omnem Italiam*. Sic enim epistola illa in Ambrosii editionibus inscribitur, *Ambrosius servus Christi Fratribus per OMNEM ITALIAM* &c. Deinde is locus sic Graece concipitur. Τῇ νυκτὶ δὲ τῇ τρίτῃ, ἐκ νεότητος μοι ἤδη κατεπαινομένην σωματικῶς, ἢ καθύπονον ἀλλ' ἐν ἐκστάσει ὄντα, μετὰ πνεύματος προσώπῳ μοι κατεφάνεσαν, ὁ προσώπων τῶ μακαρίῳ Παύλῳ τῶ Ἀποστόλου αὐτῆς τῆς ἐν εἰκόσι γραφῆς πρὸς αὐτὴν χαρισματικῶς διδασκλήσης σαφῶς. Et haec quidem pulcherrima interpretatio Damasceno videtur antiquior, ut ante dixi in Adnot. 445.

Post non pauca Paulus sic monet Ambrosium: *Arca* (in qua martyrum reliquiae) *superius exaltabis*. Non otiosum est illud *SVPERIVS*. Nam *Exaltare* accipiti notione sumebatur, tum sursum, tum etiam deorsum, uti ostendimus die XIV. Maii ad acta S. Bonifacii mart. in quibus *Exaltari* dicitur quod deorsum, & quidem *alte* in terram depangitur.

Haecenus visio Ambrosio oblata procedit. De qua quidem scrupulum inicit Tillemontius, quippe quam Ambrosius episc. ad sororem non memoret, sed potius ad instinctum nescio quem totum consilium effodiendae terrae referat. *Statimque*, inquit, *subiit veluti cujusdam ardor praesagii*. Sed bene est, quod tacente Ambrosio, aperte id testatus sit Augustinus IX. Confess. 7. *Tunc memorato antistiti tuo PER VISVM aperuisti, QVO LOCO laterent martyrum corpora Protasii & Gervasii*. Quibus verbis non tantum de visu fidem facit, sed & de loco per visum commonstrato, ut heic narratur. Et tamen hoc alterum negavit Tillemontius Not. 2. media. Jam vero idem Augustinus in XXII. de Civit. 8. *Quae* (corpora Protasii & Gervasii) *quum laterent, & penitus nescirentur, episcopo*

scopo Ambrosio PER SOMNVM revelata, reperta sunt. Addatur utriusque (tum Augustini tum Ambrosii) amicus Paulinus Nolanus, qui de ea revelatione Ambrosio facta sic cecinit:

Postquam ignoratos prius, & tunc IN-DICE CHRISTO

Detectos sibi met, mutata transfudit aula. Quamquam quid dissimulo? Ambrosius ipse in ea ad Sororem epistola utrumque (tum visum scil. tum locum) non obscure attendenti significat. Etenim post populi acclamantis studium, *Subiit*, inquit, *veluti cujusdam ardor praesagii.* Quo loco *Praesagium* haud dubie est *Divinae significatio*: quocirca illud *Cujusdam ardor praesagii* non aliud est, quam *Divinae alicujus significationis cupiditas*. Sequitur: *Quid multa? Dominus gratiam dedit.* Hoc est, quod exoptabam, ut mihi Reliquiae divinitus patefierent, hoc Dominus gratificatus est. Eo loci quid GRATIA esset, tunc satis a sorore perspiciebatur; quippe quum eo vocabulo in his revelationibus uti tunc consueverent. Pergit: *Iussi eruderi terram . . . inveni SIGNA CONVENIENTIA*: eccui vero rei convenientia, nisi praeviae Divinae revelationi?

Jam vero post visionem convocasse se narrat Ambrosius *omnes per circuitum fratres & coepiscopos urbium vicinarum*: Id quoque quasi aetati Ambrosii non conveniens Tillemontius Not. 2. Papebrochius & alii criminantur. Verum etiam si Ambrosius episcopus unus & multis fuisset, tamen invitare finitimos antistites poterat. Ceterum Ambrosium (utpote sedis ejus episcopum, quae *Metropolis Italiae* Athanasio & Theodoro dicta fuit) metropolitana jura exercuisse, ex ejus epistolis constat, quas laudat Dominicus Georgius in *De metropolitibus Italiae* extremo cap. 22. Scimus & eundem Ambrosium episcopos coegisse ad concilium, & plura alia fecisse, quae cuivis facere minime licuisset. Etsi illud quoque fateor nondum eo tempore morem obtinuisse, ut Mediolanenses episcopi sibi

Metropolitae aut *Archiepiscopi* nomen arrogarent: quod aliquamdiu postea indutum fuit. Quocirca quod heic nondum metropoliticae dignitatis nomen ullum usurpetur, id vero antiquitatem hujus scripti arguit.

Sequitur mox: *Primus ego* (inquit Ambrosius) *terrae fossor accessi: ceteri episcopi profecti sum.* Hoc vero Tillemontius Not. 2. adversari ait verbis iis, quae epist. ad sororem leguntur, *Iussi eruderi terram*. Sed nihil est inter utrumque discidium. Episcoporum enim fossio tantum ritualis fuit: in laborem mox operae successerunt: non quidem operae in id conductae, sed ii proprie, qui Ecclesiae *Fossarii* vocabantur, & ordinem quendam ecclesiasticum sed ultimū constituebant: Idem in libello precum Marcellini & Faustini *Fossores* & *Arenarii* vocabantur, Graecis autem *νετταμι* & *κοτταμι*.

Sequitur: *Quam* (arcam) *aperientes, invenimus quasi IPSA HORA positos Sanctos, miro odore fragrant.* Ex his verbis, *quasi ipsa hora*, expressit Beda illud: *Et ita incorrupta eorum corpora ac si EODEM DIE fuissent interempti.* Quae quidem circumstantia frustra a Tillemontio Not. 3. & aliis carpitur. Etenim praecaverat Augustinus in IX. Confes. 7. quod *Incorrupta* patuisse tradit. Nec audiendus est Tillemontius, qui istud *Incorrupta* ex Ambrosio explicandum esse contendit, qui *Ossa integra* (h.e. non comminuta, uti Tillemontius interpretatur) reperta ait: non inquam est audiendus, quia Augustinus non ossa, sed ipsa corpora incorrupta fuisse scripsit his verbis Deum alloquens: *Amistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Protasii & Gervasii, quae* (corpora) *per tot annos INCORRUPTA in thesauro secreti tui recondideras.* At Tillemontius videlicet ad Ambrosium provocat, non aliud quam *Ossa* & *Reliquias* memorantem, quae corporum non integrorum vocabula existimat. At vir doctissimus fallitur. Nam *Reliquiarum* nomine aetvo meliore corpus

pus (451) integrum veniebat: qua no-
tione haud dubie Ambrosius *Reliquias*
assurpavit in laudata toties ad sorotam
epistola: *Inviolatas reliquias loco suo &*
ordine repositas. Vbi Reliquias sunt integra
corpora, quae inviolata dixit, sane eleganter.
Alludit enim ad sepulcrorum iura
apud Romanos, quae *violari* diceban-
tur, si quis sacrilegus aliquid ex corpore
detraxisset. Atqui his martyribus non
modo hominum, sed ne temporis quidem
rapacitas injuriam intulit. Deinde quo-
modo Ambrosius non incorrupta fuisse
significavit, qui proxime scripserat: *San-*
guine tumulus madet, apparent cruoris
triumphalis notae. Et ad finem epistolae:
Sanguis hic (quasi si recens effusus) *cla-*
mas coloris (vivi) *indicio.* Ac scimus eum
sanguinem linteis exceptum fuisse, ac lon-
ge lateque ab Ecclesiis expetitur, toti
posteritati venerationi fuisse. At enim
(excipit Tillemontius) quo pacto illud
eiusdem epistolae interpretabimur, *Ossa*
omnia integra: & illud *Condidimus integra*
ad ordinem? An non *ossa integra* h. e. non
commixta notat? ea vero condita *ad or-*
dinem dixit, ad illi scilicet ordinem disposuit,
qui in compage humani corporis cerni-
tur: quod loquendi genus *Ossa* ab se invi-
ce disjuncta fuisse notat. At equidem
Ossa cohaerentia accipio, quibus cutis de-
super superfunditur, ut *Ossa* sint ipsa cor-
pora: quod haud raro (452) usurpatur. Aut

si *Ossa* majoris singula interpretari, vel sic
pulchre Ambrosio cum Augustino con-
veniet. *Invenimus* (inquit Ambrosius)
mirae magnitudinis viros duos. En duo cor-
pora integra & compaginata. Ne vero
in Speciem tantum integra suspicareris,
sed cinereae tamen substantiae; statim
addit, *Ossa omnia integra* (i. e. solida,
non friabilia): *sanguinis* (recentis, uti
proxime ostendimus) *plurimum.* Postre-
mo addit: *Condidimus integra* [nihil scilicet
ex eis delibantes] *ad ordinem* [aliter ac
ordine] ad illum scilicet ordinem, quo Pro-
tadius atque Gervasius priore in sepulcro
jacuerant, ut alter dextrum, alter lac-
vum latus teneret. Atque haec ad mar-
tyrum gloriam dicta sunt: quae tam-
quam recens sepulta, sic ab Ambrosio
reperta fuisse, libens Augustino & huic,
in quem commentamur libello, credo.

Hujus sectionis verba ultima ejus-
modi sunt: *Quorum mater Valeria & pater*
Vitalis dicti sunt; quos uno ortu geminos
genuerunt, & unum Protasium, alium Ger-
vasium vocaverunt. Haec ultima periodus
verbis totidem in Responsorio Sectionis
primae Breviarii Capiani leguntur, sed
auctiora; ibi enim sequitur versiculus
ejusmodi: *Quos in fide Christi educantes*
ab ipsis pene cunabulis sacris litteris nutrien-
dos tradiderunt. Quam quidem periocham
olim in Pseudophilippo lectam post supe-
rius recitata verba fuisse, crediderim,
quum

(451) *Reliquias* eadem notione Latini
assurpabant, qua Graeci *λειτουργία*. Veraque
vox ubi ad hominum cadavera refertur, proprie
eam totius hominis partem significat, quae
abente anima in homine reliquitur. Totum
igitur cadaver, non ejus partem, respectu ani-
mae ab eo profectae, tum *Reliquias*, tum etiam
Exuvias appellabant. Et exempla quidem ejus
notionis passim apud optimos utriusque lin-
guae scriptores reperies. Sed quia in Ambro-
sio commentamur, malo ex eadem aetate
unum aut alterum producere. Nazianzenus
Orat. in Cyprianum, ejus solidum corpus *ἡ
λειτουργία* *sanctas reliquias* vocat. Ex Latinis
autem prodeat in medium Ammianus. In
extremo lib. XXI. ubi pollinctum delincti Con-
stantii corpus conditumque in oculis narraisset,

addit: *Etque vehiculo... quod portabat RE-*
LIGIAS &c.

Non nego quidem nonnumquam inter Cor-
pus integrum & *Reliquias* fuisse distinctum;
sed id discriminis ad ultimam pertinet. Nam
ad discrimen corporis non combusti (quod
Corpus integrum interdum dicitur) placuit
interdum combusti cineres appellari *Reliquias*.
Apud Grut. p. 689. 8. *Corpus integrum conditum*
sarcophago dicitur. At contra p. 471. 7. *Reliquiae*
corporis Tarquini Prisci... Eamque in par-
tem accipitur Ictus Florentinus l. *Monumen-*
tum D. de relig. At ei distinctioni in corporibus
non crematis locus esse nullus potest.

(452) *Ossa* saepissime in veteribus epita-
phiis titulis cadaver significant; sicuti & inter-
dum apud Ictos aliosque scriptores.

quum a Pseudophilippo totum ferme officium Bravjarii Capuani prodierit. Id vero est notatu dignum; quippe hinc discimus, hos martyres parentibus Christianis ortos, ab ipsa infantia Christi cultores fuisse. Jam vero quod modo dictum fuit, *Unum Protasium, alium* [in Brev. Cap. *alterum*] *Gervasium vocaverunt*, in eo ordo nativitaris servatur, qui ordo non fini congruit. Nam qui primus natus fuit, is Protasius [a *πρωτος*, *primus*] dictus est. Idem ordo in Augustino, Sacramentariis quibusdam, & alibi obtinet. At plerumque tamen in Pseudophilippo, & alibi passim Gervasius praecit; non alia, uti reqr, de causa, quam quia ad palmam prior pervenit, (ut ex hoc libello patet) & nativitate caelesti prior fuit.

§. II. *In reliquam libelli partem.* Militares consulariam qui? Consularium vocabulum Hadriano posterius. Sagmarium & Saumarium. Caedes & Mactio. Conversio quid huic scriptori & aliis sit. Sub M. Aurelio & I. Hero has martyres, quam sub Nerone occubuisse, credibile est. Annus martyrii. Gervasio non abscessum fuisse caput, non modo ex libello, sed etiam ex Ambrosio ostenditur. Biothannati martyres a gentilibus nuncupati.

Sectio 19. (live 3) sic incipit: *Quum pater Vitalis erat militaris consularia.* Papebrochius hanc syntaxin convenientiae intellexit (unde & merito queritur, nusquam *Militarem consulem* inter magistratus reperiri) quum sit potius syntaxis regiminis. *Militarem autem consularis* quid Noster vocet, haud est dictu difficile. Vox *Militaris*, in inscriptionibus eum significat, qui aliquando militavit, aut qui adhuc militat. Hanc notionem firmant loca plura scriptorum historiae Augustae, & aetate SS. Tharaci & Sociorum. Vide Casaubonum, & Salmasium ad Trebellium in Victorino, & alios plures. Salmasio autem non assentior, qui *Militarem* eum tantum definit, qui olim militaverit; nam ut alia exempla doceant, hic certe Vitalis adhuc militabat, uti jam videbitur. Nam quod *Consularis*

militarem fuisse dicit, id eo pertinet, quod Vitalis hic in officio consularitatis adhuc militabat. Id quod ex eo quod statim subiungitur, constat. *Hic (Vitalis) quum fuisset cum Paulino iudice suo* (i. e. consulari illo, sub quo adhuc militabat) *Ravennam ingressus*. Constat & ex eo quoque, quod ead. sect. dicitur, *Vitalem post illud tempus detrectasse appatitionem, quam consulari praestabat*. Non fuit igitur haec legionaria militia, sed qualis eorum erat, qui quoquomodo praesidibus apparebant. *Consularis* porro nomen [si vera Pseudophilippus narrat] vetat hos martyres ad Neroniana tempora referre; quia consularium in Italia institutio Hadrianum auctorem habuit. Itaque malim, sub M. Aurelio haec gesta fuisse: de quo infra.

Sect. 21. [seu 5.] *Qui eam [Valeriam matrem Gervasii & Protasii] deponentes de saumario.* Scripserat auctor *Sagmaria*, [quid sint equi *sagmarii*, nemini est obscurum] deinde amanuenses saeculi barbarici obsecundantes, *Saumario* reposuerunt. Nam *Sauma* & *Saumarius* aetas posterior usurpare maluit; unde apud Italos voces *Soma* & *Somero* manarunt. Post pauca: *Tanta eam caede [gentilis] mactaverunt, ut vix feminam relinquerent.* Haec vides caedem pro plagis seu actu caedendi, & verbum *Mactare* pro eo quod est verberare usurpari: utrumque non barbare. De *Mactio* pro *caedo* aut *verbero*, alicubi ad acta praecedentium sanctorum memini me aliquid adnotasse. Hinc instrumentum quo caeditur *Mazza*, & ictus ipse *Mazzenta* Italis dicitur.

Ibidem in fine hodierni martyres post parentum suorum certamina domum propriam, & res parentum & cellulas (h. e. rusticas casas) commendantes, dederunt propterea omne pauperibus & familiolae (vulgo *lixae* servos familiam vocat) quam etiam ingenuam fecerunt. Ipse vero in una cenaculo se sancto servavit, per decem annos lectioni & orationi & jejuniis vacans. Decimo autem anno.

CONVERSIONIS. *suae mactatione, ad palmam martyrii hoc ordine*

dine pervenerunt. Haec eo integra recitavi, ut intelligas quid *Conversionem* appelleret. Non enim conversionem ad Christianismum intelligit [nam ex iis quae ex Breviario Capuano supra recitavi, ubi ad finem sect. 18. seu 2. commentabar, hi martyres ab incunabulis Christo servierunt] sed ad vitae asceticae institutum: quod statim a morte parentum cepissent tum, quum redacta ex divendito patrimonio pretia largiebantur. Itaque annus martyrii undecimus fuit ab *agnatione* initiis, at ab ea vita, quam in cenaculo gesserunt, decimus. Ea ferme notione postea *Converso* in Arausicano I. can. 22. Arelatensi II. can. 2. & alibi usurpata fuit. Hinc etiā *Conversionis* vox pro monasticae vitae proposito adhiberi coepit, & *Conversi* pro monachis, *Converti* pro monachismum amplecti.

Sectio 22. (seu 6.) sic incipit. *Eodem tempore superveniente comite Aftasio* [*Comitis* vox sub Constantino maxime in vocabulum dignitatis transit: quod vocabulum satis arguit, haec Pseudophilippum magis ex narrationibus suorum temporum, quam ex satis antiquo scripto hausisse] *qui proficiscebatur ad bellum, quod a Marcomannis fuerat excitatum, occurrunt illi templorum cultores cum Sacerdotibus suis, dicentes: Si vis laetus ad AVGUSTOS NOSTROS reverti victor, Gervasium & Protasium sacrificare compelle.* Haec pluscula ideo adscripti, ut appareat, Pseudophilippi aeo horum martyrum certamen ad tempora divorum fratrum h. e. M. Aurelii & L. Veri referri placuisse. Nec enim ante divos fratres Augustorum plurius mentio fieri poterat: proinde errare eos, qui nullo prorsus fundamento nixi, martyrium istud ad Neroniana tempora retrahunt. Fateor Tillemontium Not. 1. vulgarem opinionem de Neronis aetate sequi: sed quam imbecillae tibicine ea opinio fulciatur, ipsemet agnoscit. Atqui equidem sic rationes in eo. Qui martyrum historias adulterare satagebant, ii quanta maxima antiquitate poterant, martyres sibi ad-exor-

nandum propositos donare adnitebantur. Itaq. in spuris historiis saepe legimus sub Domitiano, sub Nerone, sub Trajano, sub aliis antiquioribus Caesaribus hos aut illos pugiles poni, qui re vera in Diocletiani persecutione decertassent. Id quidem millies accidit. Ergo hic Noster nihil haud dubie maluisse, quam sub Nerone Gervasium atque Protasium necari, ut leto illustriore illos occumbentes, ipso scil. aeo Apostolico, induceret. Nunc quia id salva sui temporis traditione docere non potuit; ei traditioni dare manus necesse habuit, & horum martyrium sub Augustis duobus posuit. De anno si quaeras; percommode in annum 168. conferetur: quo anno victoriam de Marcomannis (quorum heic Pseudophilippus meminit) relatum chronicon Eusebianum tradit. Potuisset & ad annum sequentem referri [quo anno in Germanos & Marcomannos iterum rebellantes legimus profectos esse Augustos fratres] nisi media hieme anni 169. mortuum L. Verum sciremus, ac ptoinde mense Junio (ejus die XIX. Gervasium & Protasium oppetiisse, ad Pseudophilippi calcem legebatur, & hi fasti marmorei ad stipulantur) unum, non duos imperatores remp. gubernasse.

Eadem sectione extrema Aftasius iussit eum (Gervasium) tamdiu plumbatis caedi, quamdiu exhalaret spiritum. Atqui [inquit Tillemontius Not. 2.] hoc mortis genus Ambrosio repugnat, qui epistola ad Marcellinam hos athletas capite detruncatos significat. Sed miror hoc viro summo excidisse, quum aperte ibi Ambrosius non nisi unius avulsi capitis mentionem faciat. *Reliquiae*, inquit, *loco suo & ordine repertae: avulsum humeris capus*. Atqui si ambo obruncati fuissent, haud dubie scripsisset, *Avulsa humeris capita*. At enim, inquires, ambos flexisse colla, utique a percussore feriendos, citra ambages idem Ambrosius in Comm. in Lucam. cap. 13. scripsit. Verum eo loci nomina Gervasii & Protasii intrusa a manu posteriore fuisse, jamdudum Benedictini mon-

mon-

monachi monuerunt, quos (453) vide si lubet.

SECT. 23. (five 7.) initio: *Noli biothanatus fieri.* Vox *biothanatus* in martyrum actis saepe recurrit: quo nomine ethnici

Christianos ultro se violentae mortis devotes donabant. Occurrit idem vocabulum apud Lucianum, Tertullianum, Jul. Firmicum, Lampridium: quod jam viri docti observarunt.

XX P S SINCRITI MĀR

EX littera P. quae huic diei praefigitur, intelligimus, in hunc ipsum diem hujus martyris *Passionem* incidere. Qui quidem haud dubie *Asyncritus* ille est, cujus cum sociis *Αθλῶν* h. e. *certamen* sive *Passio* hoc die colitur a Graecis. Nam in Synaxario Ms. Parisiensis Collegii S. J. hoc die sic scribitur [apud Henschenium hoc die pag. 6.] *Αθλῶν* &c. *Certamen sancti Hieromartyris Asyncriti. Celebratur ejus sollemnitas in (μαρτυρία) Martyrio S. Isidori (454) intra Ecclesiam S. Irenes quae est ad mare.* De ea Ecclesia & Martyrio Isidori vide Cangii CPolim Christianam, & hoc die Henschenium. In eodem Synaxario eodem die ubi de SS. Methodio & Josepho dictum fuerat, rursus inseritur *Certamen S. Martyris Asyncriti (καὶ τῶν οὐν ἀντῶ) & sociorum. Celebratur vero eorum sollemnitas &c.* In quo additamento duplex discri-

men a superiore annuntiatione est, tum quod *martyr* tantum vocetur, qui supra *Hieromartyr* dictus est, tum quod ei commilitium, sed suppressis nominibus, adjungatur. Nec minus eidem *Asyncrito Socii* tribuuntur in Mss. Menaeis tum Mediolanensibus, tum etiam Divionensibus: qui quidem socii in nostris fastis marmoreis heic & alibi passim sub signiferi nomine subaudiendi relinquuntur. In eisdem Menaeis manu exaratis hi senarii leguntur.

Ἀσύνκριτον σφαγῖναι Κυρίου πύλας

Ἀσύνκριτον εἰσφύγειν αἰτίας εἰσιν.

Jugulatus ecce amore Christi *Asyncritus*
Merito corona incomparabili nitet.

Ex quibus genus martyrii cognoscimus.

Duplex autem de hodierno martyre controversia agitari potest, una de orthographia nominis, altera de eo an distinguendus sit ab *Asyncrito* Pauli ad Romanam-

(453) In Ambrosii lib. VII. in Lucam ad illud cap. XIII. 19. *Simile est grano sinapis*, sic legitur: *Grana sinapis martyres nostri sunt. Felix, Nabor, & Victor, Gervasius & Protasius, & Nazarius habebant odorem fidei, sed latebat. Venit persecutio: ARMA POSVERUNT, COLLA FLEXERUNT: contriti gladio per totius terminos mundi gratiam sui spargere mysterii.* Ex quibus, & obtruncatos fuisse, & ante profectos militiam intelligitur. Verum Benedictini patres in sua optima editione pag. 1453. adnotant, Gervasii, Protasii, & Nazarii nomina ab omnibus Mss. codicibus, quos ipsi vidissent, abesse: ceterum videri in aliquo recentiore Ms. addita ob eam causam fuisse, quod Mediolani, ubi decertarunt, eximie colerentur, & alibi ab Ambrosio celebrati fuissent. Jam vero quod ibid. idem adnotator addit, eadem *Gervasii* &c. nomina reperiri in omnibus editionibus, id falsum est. Nam nec in Romana illa optima leguntur, nec in iis quae ex Romana expressae fuerunt, ut Pari-

sienfi anni 1603. & Colonienfi anni 1616. Porro illud omitti non debet, quod etiam a Corbejensi [scripto abhinc 900. annos] Ambrosii codice eadem tria nomina exsulant. Quocirca vera est Pseudophilippi narratio Protasium tantum obtruncantis, & Ambrosii epist. ad Sotorem unum dumtaxat *avulsam humeris caput* memorantis: frustra reclamante Tillemontio.

(454) In Graeco Synaxarii Parisiensis apud Henschenium est *ἵνδορ τῆς ἐκκλησίας &c. Intra Ecclesiam S. Irenes.* At idem Henschenius ibid. num. 3. ex vita S. Isidori mart. narrat S. Marcianum extruxisse aedem S. Isidori *PROPE* [non *intra*] *S. Irenem.* Adhaec Cangius in CPoli Christiana lib. 4. pag. 148. num. XXI. citat ex Synaxariis ad X. Januar. in S. Marciano: *Aedificavit templum S. Irenes ad mare* [ἐπὶ γῆρας] sed corr. *ἐπὶ τοῦ ἵνδορ*] *adnectens ei oratorium S. Isidori.* Ex his vides in superscripto Synaxario Parisienfi pro *ἵνδορ* scribendum esse *ἐγγύς, prope.*

T t t t

manos . Prior levior est . Sed tamen auctoritas nostri marmorei Kalendarii (quod antiquius plerisque Graecorum officiorum libris esse non dubito) suadere poterat , nomen esse trisyllabum , & Graecorum potius scriptionem una syllaba redundare , quam peccasse nostros , qui *Syncritum* in hisce marmoreis tabulis scalptum reliquerunt . Verum absit ut studio marmorum nostrorum plus nimio abripiar . Etenim pro *Asyncrito* tetrasyllabo quantum usquam exstat Graecorum monumentorum militat . Ac facilius multo fuit , sic nostros *SINCRITI* pro *Asyncriti* scripsisse , sicuti *Spania* pro *Hispania* & alia plura eodem aevo aphaeresim patiebantur . Facilius , inquam , id fuit , quam in eo perscribendo vocabulo Graecos errasse , apud quos *S. Asynceriti* cultus in Martyrio *S. Isidori CPoli* vigeat . Adde quod in disticho supra recitato , nisi id nomen tetrasyllabon sit , versus concidat necesse est , & quod ii senarii alliterationem ad *Asyncriti* nomen (quod *Incomparabilem*) significat , complectantur . Postremo *Asyncriti* (i. e. *incomparabilis*) nomen laudem non mediocre continet : at contra *Syncritus* (h. e. *comparabilis*) nihil est , quippe nec ad laudandum nec ad vituperandum pertinens . Proinde ea nomenclatio inepta fuisset . Hisce de causis etiamsi hodiernus athleta diversus sit ab *Asyncrito* , cui salutem nuntiat Apostolus (de quo jam dicemus) at certe ei cognominis esse debuit .

Ad alteram dubitationem quod attinet : quum Henschenius hoc die [pag. 7. num. 4] satis in *αὐτῷ ὀνόματι* (*identitatem*) propendeat ; tamen equidem alia omnia initio sentiebam . Nec enim pro *αὐτῷ ὀνόματι* aliud afferri potest , quam quod uterque episcopus fuerit . Nam quem Paulus ad

Rom. XVI. 14. salutari jubet [*salutate* , inquit , *Asyncritum* , *Phlegontem* &c.] is *Episcopus* (*) *Hyrcaniae* fuisse dicitur tum in Menaeis (ad VIII. April. quocolitur) tum etiam in Pseudodorothei & Pseudohippolyti scriptis de LXX. Discipulis . Nec minus hodiernus *Asyncritus* episcopus fuerit necesse est , quū in Synaxario Parisiensis Claromontani Collegii *ἱερομάρτυρος* (*hieromartyris* h. e. episcopi & martyris) elogio decoretur ; etsi in posteriore ejusdem festi praeconio *ἀσυνκρίτου* vocetur *Martyr* . Ab hoc vero tantum communi hierarchico gradu ubi discesseris , cetera differre videbantur . Diverso enim die coluntur , ille die VIII. Aprilis , hic hodierno . Ille pro uno ex LXX. Discipulis , & pro eo , quem salvere jubet Apostolus , in Graecorum libris habetur : de hoc autem tanta haec decora tacentur : quae tamen reticere minime debuissent , quandoquidem magno hunc alterum studio CPolis prosequeretur , quippe cujus anniversarium *ἀθλήσεως* (*certaminis*) festum in Martyrio *S. Isidori* celebrabat . Postremo hodierno *Asyncrito* diserte martyrii palma adscribitur , quae tamen de Apostolico , qui die VIII. April. colitur , prorsus (455) reticetur .

Sed tamen re melius considerata , id tamen ab Henschenio satis probabiliter excipi posse fateor , quod celebritas illa diei VIII. Aprilis communis plurium fuerit a Paulo ad Rom. salvere iussorum , *Herodionis* , *Phlegontis* , *Asyncriti* , *Rufi* &c. Eos autem praeter commune id festum , habuisse peculiare sollemnitates credibile est , diebus iis , in quos eorum passiones aut obitus incurrissent . Hinc quia *Asyncriti* a Paulo salutati passio in XX. Junii incidebat [unde in his Fastis P. h. e. *Passio* praescribitur , & in Graecis Officiis

Ἀσύνκρίτου

(*) *Hyrcania* Ptolemaeo metropolis fuisse dicitur regionis cognominis , quae *Hyrcania* vocatur , ac mari Caspio adjacet .

(455) In Menaeis aliisque libris de *Asyncriti* Apostolici martyrio verbum nullum : de quo in Menaeis hoc distichon adscribitur , quo nihil aliud quam allusio ad ejus nomen (quod

Incomparabilem notat) continetur .

Ἀσύνκριτος ἵππερ ὁ Ἀσύνκριτος δοῦξεν
Δοξασας ἐν γῇ τὸν Θεὸν ἀσυνκρίτως .

Incomparabilem Asyncritus fert gloriam ,

Incomparabili Deum ornans gloria .

Ex quo disticho recentiorum Graecorum facile ingenium agnoveris .

Antonius) hinc seorsum hoc die *Asyncritus* Apostolicus coli videri potest . Ceterum quia hoc die in laudatis Graecorum libris nullum elogium legitur ; mirum non est , si de eo tacetur Pauli discipulatus : qui tamen ex die VIII. Aprilis splendendus relinquebatur iis, qui CPoli hunc

Asyncritum haud alium ab Apostolico esse probe norant . Accedit nostrarum ephemeridum auctoritas : in quibus facilius dictu est , virum Apostolicum colendum proponi , quam quemvis aliam plane ignorabilem .

XXI P S R V F I M A R .

C A P. I.

De hodierno Ruso .

R Vfos martyres haud paucos tabulae ecclesiasticae memorant . Sed ut eos taceam , quos certum est huc minime pertinere : estne hodiernus idem ac Rufus ille, quem salutari jubet Apostolus epist. ad Rom. XVI. 13. ? Hunc quidem Latini die XXI. Novemb. colunt, Graeci vero (ut hesterno die monuimus) die VIII. April. junctim cum *Asyncrito* & aliis ibidem ab Apostolo memoratis in omnibus suis libris venerandum proponunt , & unum habent ex LXX. discipulis , ac Thebarum episcopum fuisse volunt . Sane quum *Asyncritus* a Paulo salvere jussus in his fastis signatus hesterno die fuerit ; videri possit hodiernus *Rufus* ad eum pertinere Rufum cui ibid. Paulus salutem impertivit ; ita ut duobus continuis diebus Apostolicos duos ac Pauli familiares colere Neapolitanis in mentem venerit . Hoc quidem pro Ruso Pauli dici potest . At contra difficile dictu est , hos duos Pauli necessarios duobus contiguis diebus pro Christo immolatos fuisse . Et tamen non minus hodierno Ruso, quam hesterno *Asyncrito* littera P. h. e. *Passionis* nota praescribitur . Aliud igitur cogitetur , suadeo .

An vero est Rufus ex iis duobus (456) unus qui Capuae coluntur , & Mrologio Rom. die 27. Augusti signantur ? Non : quia Rufus is [qui facile unus idemque fuit , divulsus in duos] nostris hisce marmoreis tabellis eodem die XXVII. Augusti , quo colitur in Romanis fastis ,

affigitur . Taceo alios quosdam Rufos martyres , qui multo minus huc pertinere possunt .

Verum quid moror ? Mihi dubium nullum est , quin hodiernus non sit alius quam *Rufinus* ille , qui in omnium Latinorum Mrologiis huic diei inscribitur . Nam quod *Rufus* a nostris dicatur , qui alibi semper *ῥωσπορίτης* *Rufianus* scribatur , id nihil est . Nam ejus moris, quo nomina diminutiva cum suis primitivis in uno eodemque homine aut caelicola (maxime aetate media) alternant, exempla passim innumera toto hoc commentario protulimus . Vel vide adnotata ad XVII. Januar. aut potius initio commentarii ad XI. Junii , ubi certe *Antoninus* est magnus Antonius .

Nec illud te turbet, quod *Rufini* socia *Martia* (aut *Marcia*) a nostris marmoribus absit : nam millies hoc monuimus, commilitones a nostris subaudiendos relinquere .

Hi autem , quos dixi , duo hodierno die in antiquissimis Hieronymiani mrologii apographis secundo loco sic proponuntur : *In Sicilia Rufini & Martiae* . In hodierno Rom. mrologio etiam secundo loco annuntiantur . At in Adone & ceteris IX. saeculi primo loco . Ado sic incipit : *Apud Siciliam civitate Syracusis natalis sanctorum mgt. Rufini & Martiae* . Quae *Vsuarius* descripsit . Similia habentur in Notkero , in Rhinoviensi , Richenoviensi , in mrologio reginae Suecorum , & Wandelberto . Ambos etiam Rom. parvum ante Adonem annuntiaverat .

T t t t 2 rat .

(456) Rufus unus *Episc. & Martyr* inscribitur , alter *Martyr* Carphori socius . De

iis videatur Sanctuarium Capuanum Mich. Monachi .

rat.. At Augustanum & Labbeanum. unius Rufini meminerunt.

Ad Siculos scriptores ut veniam: Octavius Cajetanus *Breviarium Gallicanum*, *tabulas Ecclesiae Syracusanae*, & *vet. codices Mss.* testes advocat, dolens, eorum acta desid. rari. At Joannes a S. Joanne, qui nuper de Siculorum officiis librum edidit, laudat *Breviarium Gallo-Siculum Matthaei Caldi* (quod idem, credo, fuerit ac *Gallicanum* Cajetani) & eos apud *Syracusas Siciliae* ponit. Ex quibus hoc saltem in omnimoda actorum inopia assequimur, hos martyres, apud totam retro antiquitatem illustres, Syraculis martyrium pertulisse: id quod jam antea Adonis, Vsuardi, Reginae Suecorum, & Richenoviense mrologia docuerant. Haec de loco.

Ad diem quod attinet: ex nostris factis [in quibus nota P. hoc est *Passio* praescribitur] has duas hostias hoc maxime die fuisse immolatas, nunc primum discimus. At Adoni & Vsuardo dies Passionis pro eorum consuetudine *Natalis* appellatur.

Illud nescio cur praeterieram, quod quoddam Ms. Florarium apud Henriche- nium [hoc die pag. 73.] utramque feminam fecit his verbis: *Apud Siciliam civitate Syracusa natale sanctarum martyrum Rufinae & Martiae.*

C A P. II.

De nullo Eusebii Caesariensis apud Neapolitanos cultu.

Quum omnia ad unum mrologia, tum quae sub Hieronymi nomine [457] circumferuntur, tum etiam quae IX. saeculo [458] scripta fuere, uno ore S. Eu-

(457) Nempe Epternacense sive Amvverpiense (omnium, quae nunc exstant, antiquissimum) Lucense, & alia. At in Corbejensi Eusebius Caesareae Cappadociae episcopus annuntiatur: quod secutus est Florentinus. Ceteroqui non magna est Corbejensis apographi prae aliis exultimatio.

(458) Nimirum Flori, Adonis, Notkeri, Vsuardi, & quaedam alia. Quae omnia descripsit Dominicus Georgius ad Adonem hoc die. Qui tamen (credo, motus auctoritate & exem-

plum Caesareae Palaestinae episcopum hoc die annuntient: ejus inquam Eusebii, a quo qui Arianam labem amoliri cupiunt, eos frustra laborare [459] compertissimum est: in eo, inquam, mrologiorum consensu laetor equidem quod interim a Neapolitanorum factis medio IX. saeculo scriptis Palaestinus is praesul abesse reperiatur: forsitan ob eam causam [quam tangit Tillem. to. VII. Art. XI. initio] quod aequiores se Latini quam Graeci [quibus Graecis tantisper libet Neapolitanos annumerare] ei se antistiti praebuerint.

Ceterum quid auctores mrologiorum transverfos egerit, ut tam supine de Eusebii sanctitate judicaverint, quem recentis tunc memoriae synodus Nicaena altera (inter oecumenicas VII.) damnaverant, haud facile dixerim. Florentinus quidem pro Eusebio Caesareae Cappadociae episcopo irrepsisse ob nominis celebritatem hunc alterum *Caesareae Palaestinae* episcopum, suadere voluit, sed nemini praeter Papebrochium id persuasit; maxime quum de Cappadocis hujus sanctitate nihil usquam scriptum reperiatur.

At eundem eruditiss. Baronii sententiae libens accedo. Cui quum persuasum esset, in Latinorum mrologia Palaestinum Eusebium loco Eusebii Samosateni episcopi, & martyris fuisse intrusum; hinc in Rom. mrologium, quod sua potissimum cura auctius & emendatius prodiit, exturbato usurpatore, sanctissimum martyrem ac praesulem Samosatenum postliminio revocavit. Baronio, ut id faceret, Graeci in primis facem praetulerunt, in quorum Menologio Sirle-

tiano

plio Baronii, qui Palaestinum Eusebium prior ex Ecclesiae tabulis eraserat) in Adonis textu Eusebium hiltoriographum omisit, contentus ejus omnia verba in subjectis var. lectionibus produxisse.

(459) De quo consule prae ceteris Tillemontium to. VII. in hoc Eusebio artic. 11. 12. 13. quo nemo alius solidius (etsi breviter more suo) virus omne istius Ariani doctoris detexit, & quaecumque pro ejus defensione afferri possint, evertit.

flano (quod solum ex Graecis fastis vir summus ad manus habuit) non hoc, sed sequ. die Eusebium Samosatenum reperit. Concinnunt autem & ceteri Graecorum libri, Basilii Menologium, Menaea tum excusa tum scripta, & quidquid est ceterorum officiorum sive typis excusum, sive in bibliothecarum membranis delitescens; in quibus non hoc, sed die XXII. Junii de Samosateno antistite agitur; at interim de Palaestino nihil.

Verum inquires, si re vera hodiernus Eusebius initio nō alius a Samosateno fuisset; cur non eum Latini die crastino potius cum Graecis coluerunt? Id leve est, nam, unius diei discrimen in ipsis etiam Graecorum libris saepissime deprehenditur, dum qui in Menaeis verbi causa hoc aut illo die celebratur, is in Menologia Basiliano aut Sirletiano pridie aut postridie locum tuetur suum. Itaq. etiam si *Depositionis* vocabulum hoc die de Eusebio in aliquot mrologiis usurpetur; id latius aliquanto, quam vulgo creditur, patebat, & tam diem *θανάτου*, [emortualem] quam *ἐπιτάφιος* [sepulcralem] designabat: quod saepe alibi animadverti. Ceterum Eusebii Palaestini & historiographi diem depositionis undenam IX. saeculi scriptores rescire potuerunt? quis umquam eum diem scripto tradiderat? At Samosateni diem depositionis ipsa cultus ejus antiquitas docuit, ac transmisit ad posterum.

Jam vero ne quemquam morer: quo pacto is error sensim sine sensu mihi videatur inductus, paucis aperiam. Scitum est, in Hieronymianum mrologium non aliis initio, quam solis martyribus adi-

tum patuisse: nam siqui non martyres in eo sibi locum quaesiverunt, ii & paucissimi sunt, ac ferme manu posteriore adscripti. Itaque Palaestinus ille etiam si non tantū orthodoxia, verum etiam eximia sanctitate florisset, tamen ex defectu martyrii ab Hieronymiano mrologio abesse cogeatur. Atq. in eo quidem mrologio sic prorsus primitus scriptum auguror, quo modo in Hieronymiano Lucensium canonicorum, non quidem mrologio, sed Calendario Florentinies (qui octavo saeculo id scriptum testatur) signatum invenit hisce verbis: *XI. Kal. Eusebii episcopi*. Non aliis igitur verbis ea annuntiatio in primitivo Hieronymiano concepta fuerat, sine loci nomine (quod millies ab Hieronymiano abest), ac sine *martyris* elogio, quod fere semper in eo desideratur, quippe quod non alios quam martyres admittebat. At deinde posteritas, quum illum Samosatenum (de quo tamen ea annuntiatio unice intelligenda erat) vulgo ignoraret, nec alium Eusebium, episcopum, quam Palaestinum historiographum [460] admiraretur; de hoc demum (de cuius *ἐκπαίδευσις* haeresi nihil comperti habebat) cogitare coepit. Et quidem Epternacense Hieronymianum apographum, ceteris antiquius, ad id credendum dux aliis fuit: in quo sic hodierno die scribitur: *Caesareae Palestine Eusebi episcopi Hystographi* (sic). Quod deinde in quidquid est mrologiorum, manavit. Atque ea maxime pro Baronii viri summi sententia afferri potuisse putavi.

XXII DP S PAVLINI EPI

DE hoc Graeci nihil: at contra apud Latinos is cultum satis antiquum obtinuit. Nam etiam Hieronymiani Mrologii [vix aut raro alios quam martyres admittentis] apographis omnibus, ut & Romano parvo seu Rosweidano in-

scriptus reperitur. De eodem satis prolixum elogium Florus Bedae mrologio intexuit: quod & ceteri postea martyrologi (Rabanus, Ado, Notkerus, Vsuarius, Wandelbertus, & quis non?) arripuerunt. Ne in die quidem festivitatis ullum

(460) Videndus Tillemontius initio Artic. XI. ubi plures Latinos qui hunc historice sciri-

ptorem non tantum pro orthodoxo, verum etiam pro viro sancto habuerunt, enumerat.

illum est dissidium : Ac recte omnino huic diei *DEPOSITIONIS* notam hi fasti praeposuerunt : id quod ex Vranio confirmatur sic suam epistolam concludente : *Obiit S. Paulinus episcopus decimo Kal. Julii, Basso & Antiocho VV. CC. consulibus* : qui est dies XXII. Junii anni 431. Nunc quandoquidem Vranianae epistolae meminimus , aliquot in eam nondum animadversa producemus .

SPICILEGIUM

Ani. Aversionum in celebrem Vranii epistolam de obitu S. Paulini .

Hujus quidem elegantis planeque aureae epistolae totam sectionem undecimam , qua S. Joannis I. Episcopi Neapolitani a Paulino ad caelum evocati mors beata describitur , jam supra ad III. Aprilis non mediocri luce perfudimus . Sed & in cetero decursu opusculi sunt passim loca quibus nova lux affundi possit . In id vero nunc veluti in transcurso dabitur opera ,

§. I. *Ad epistolae inscriptionem . De Illustratus dignitate . Pacatus , ad quem scribit Vranius , non alius fuit a Theodosio laudatore ; de cuius honoribus , actaque , patria , poeticae praestantia plura docentur . Vranius non Gallus natione fuisse videtur , sed facile Afer , aut forsitan ex maritimis Hispaniae locis .*

Ab inscriptione ordiar , quae talis est : *Domino illustri & in Christo merito venerabili Pacato Vranius presbyter .* Quia Pacatus inter *Illustres* personas censebatur , idcirco sic Vranius mox epistolam auspiciatur : *Litteris NOBILITATIS suae &c.* Tres autem *Honoratorum* gradus apud ejus , in quo versamur , aevi scriptores notari possunt , *Illustrium , Clarissimorum , Spectabilium* . Sed *Illustrium* titulus potior erat ceteris [uti constat ex quibusdam Cod. Justin. legib. apud Brisson. & ex Novel. 33.] ac tribuebatur

praefectis tum praetorio , tum Vrbi , ad haec quaestoribus , magistris militum & aliis pluribus , de quibus viri docti satis multa adnotarunt . Et quandoquidem in Vet. Glossario vocabulum *Illustrium* tantumdem est quod *ἀξιωματικόν* ; non dubito quin pleraeque dignitates eo honorifico elogio donarentur . Ea est *Illustratus dignitas* apud Senatorem VI. 11. & *Illustratus gradus* L. 11. §. *sin autem C. de judiciis* . Imo quia qui dignitates gerebant , continuo *Illustres* vocabantur , hinc opinor nata est locutio *Illustrare* (pro *gerere*) *dignitatem* , usurpata lib. VI. Cod. Theod. tit. 22. lege ultima , his verbis : *Quam ille actu illustrat dignitatem* . Haec de *Illustris* titulo , qui Pacato tribuitur .

Pacatum autem non alium celebratissimum novi , quam illum panegyristen , qui Magno Theodosio post Maximi necem anno 388. peractam , Romae mense Junio sequentis anni panegyricum recitavit . Idem plena appellatione *Latinus Pacatus Drepanius* vocabatur : apparetque tum ex ipso panegyrico , tum ex Sidonio , Aquitanum , ac peculiariter Nitiobrigem fuisse . Huic vero *Illustratus dignitas* optime conveniebat , quippe quum ex Codicis Theod. Prosopographia constet , Drepanium anno 390. (*) proconsulem Africae fuisse , anno vero 393. *Comitem* (**) *res privatae* . Ad hunc igitur Pacatum missam hanc epistolam statuo .

At Chiffletius & Tillemontius in S. Paulino , ad ejus filium referre malunt , veriti credo , ne non is Pacatus qui anno 389. panegyricum dixit , advivere usque ad annum 431. potuerit . Hinc Jo. Albertus Fabricius [in Biblioth. Latina , ubi de Pacato oratore] audacter huic panegyristae Pacatum alterum filium tribuit , ad quem Symmachi epistolae illas , quae Pacato inscribuntur , fuisse missas ait . Fabulae . Nam nemo Symmacho aequa-

(*) Per quod etiam tempus Ausonius Pacato inscripserit necesse est tum *Ludum VII. Sapientum* [cui sic praescribit : *Ausonius consul Latino Drepanio Pacato PROCONSULI*] tum etiam *Technopaegnum* , quod sic incipit :

Ausonius Pacato Proconsuli .

(**) Pro hac altera dignitate *comitis* R. P. Drepanio asserenda citat Gothofredus l. 3. *de bonis proscriptis* . in qua tamen de Drepanio nihil . Ac prorsus alibi credo id reperit .

aequalior fuit, quam Pacatus orator, qui paullo post Symmachi exsilium (ei ob postulatam arae Victoriae restitutionem illatum) laudationem illam Theodosio recitavit. Ut autem a viris doctis metum omnem abstergam; sciendum est, moriente S. Paulino haud facile alium Pacatum existitisse, qui posset Paulini vitam versibus celebrare [quod Pacati consilium ex hac Vranii epistola perspicitur] quam panegyristen: id quod paucis suadebitur.

I. Jam primum omnium oratorem Pacatum necesse est Aufonio multo juniorem fuisse, quippe quem Aufonius *filium* appellare non dubitaverit. Nam ubi ei sua carmina dedicat, sic Dedicatoria inscribitur: *Aufonius Latino Pacato Drepanio FILIO*. Deinde eundem Drepanium Sidonius [qui eodem anno 431. quo S. Paulinus obiit, natus perhibetur] inter eos refert qui (461) ante se vixissent. Ita subductis rationibus Pacatus

(461) Apollinaris locus valde notabilis extat lib. VIII. epist. 11. ad Lupum. Initio epistolae ait, Nitiobriges & Vesunnicos (utriq. in Aquitania erant) in vindicando sibi Lupo (qui apud Nitiobriges ortus, Vesunnae nuptias sibi contraxerat) decertasse. Ea praefatus, Lupum a poeticae ac rhetoricae artis praestantia laudaturus, haec addit: *Tu vero utrisque praesentiam disposite vicissimque partitus, nunc Drepanium* (hic est Latinus Pacatus Drepanius noster) *illis* (Nitiobrigibus) *modo istis* (Vesunnicis) *restituis Ambedum*. Per quae verba, utrumque ex vivis excessisse, quum haec scriberentur, significatur. Notandum est autem, Drepanium, quamvis Theodosio orationem dixisset, haec tamen inter poetas cum Anthedio, non inter rhetores recenseri; nam statim additur: *Esse a te instructio rhetorica poscatur; hi Paulinum, illi Alcimum non requirunt*. Quum tantam igitur hic Pacatus poeticae laudem tulisset, ut eum Aufonius uno Marone inferiore poetam vocaret, ejusque censurae sua carmina submitteret, quumque idem, teste Sidonio, magnum sibi nomen ab eodem studio apud populares reliquisset; merito haud alius ab hoc Drepanio is fuit qui Nolanum Paulinum versibus exornare meditabatur.

(462) Ludum septem sapientum *Latino Drepanio Pacato proconsuli* inscribere Aufo-

nus non dubitavit; cujus iudicium quanti fecerit, ex dedicatoria intelligitur, in qua sic legitur:

*Aequanimus sum te iudice, sive legenda,
Sive tegenda putcs carmina, quae dedimus.*
Ac rursus in fine:
*Es correcta magis quam condemnata vocabo.
Apponet docti quae mihi lima viri.*
*Interca arbitrii subiturnus pondera tanti,
Optabo ut placeam, sin minus, ut taceam.*
Ad eundem etiam suum Technopoeignon misit, ubi eum hortatur, ut is vicissim sua poemata legenda mittat. Postremo ex iis dedicatoriis, quae in Tolliana Aufonii editione agmen ducunt, in earum tertia hunc Nostrum poetarum excellentissimum post Virgilium vocare non dubitat. Ac proderit ex eisdem dedicatoriis hendecasyllabis haec pauca huc afferre.

Quem (Pacatum) *pluris faciunt novem Sorores*
Quam cunctos alios, Marone dempto.
Pacatum haud dubie, Poeta, dicis.
Ipse est: intrepide volate versus...
Hic vos diligere, hic vobis sucri.
Ignoscenda teget, probata tradet.
Post hunc iudicium timete nullum.
Vides protecto quantum Burdigalensis vates Drepanio nostro tribuerit.

Hic autem orator Pacatus, ac simul poeta tantus, quantum ex Aufonii [cujus vatis!] testimonio Adnot. 462. necnon & ex Sidonii suffragio Adnot. 461. demonstravimus: hic inquam Pacatus, quamvis ortu Aquitanus, tamen ob gestos plures honores maximam partem in Italia vixisse credendus est. Tum certe, quum haec Vranius scribebat [scripsit haec autem haud citius anno 432. post mortem S. Joannis Neapolitani die III. Aprilis sublatis] Pacatus in Italia versabatur. Quo spectat illud in extrema Vranii epistola positum: *Vinam antequam proficiscar* (ex Campania scil.) *hujus operis* [quod Pacatus meditabatur] *lectioe dignum me facias*. Ac de Pacato, ad quem scripsit Vranius, haec habui dicere.

Venio ad Vranium: de quo hoc tantum scimus, quod presbyter fuerit; nec Nolanus sed advena, quippe qui se abnavigaturum nuntiat; & quod morienti Paulino (463) adfuerit. Ceterum cujas fuerit, haud facile dixerim. Chiffletius Gallum est suspicatus, eum scilicet, de quo Paulinus ipse epist. XIX. (al. 17.) cum S. Delphino conqueritur; quod (464) leve est. Atqui si Noster fuisset natione Gallus, nae is de suo in patriam reditu non scripsisset extrema in epistola hunc in modum: *Vinam antequam proficiscar, hujus operis lectioe dignum me facias; quia si Christo placuerit, continuo NAVIGARE dispono*. Is sane loquendi modus cum transmarinum h. e. Afrum ostendit. Afris consuetum est *navigandi* verbum absolute usurpare pro eo quod est ex Africa in Italiam commeare, aut contra: id quod ex S. Cypriani epistolis me animadvertisse commemini. Ac plures in Africa coluisse amicitias Pauli-

num, satis compertum arbitror: ut facile Vranius. Afer ad eum, tamquam ad veterem amicum, ventitaverit. Aut vero sicui id parum probatur [maxime quum mollior Vranii itylus haud multum Africam redolet] possumus & Hispanum suspicari. In Hispaniae vero loca maritima haud facile aliter ab Italia quam mari ibatur. Quumque Barcinone, urbe maritima, Paulinum presbyterum fuisse olim consecratum, sciamus; ei cum Barcinonensi clero intercessisse, intimas necessitudines perquam credibile est. Eo fit, ut unum ex Barcinonensibus presbyteris Vranium extitisse, non sit plane incredibile: at re vera fuisse, ecquis praestare poterit? Quod vero huc attinet; probabile reor, eum nihil habuisse cum Galliis commune. Nec enim ex Italia interiora Galliae petituris mare attingi solebat (attingi inquam, quia non nisi Massilia tenus procedebatur: quod apud Gregor. Turon. in I. de Glor. Mart. 83. ab ejus diacono non sine dira procella factum legitur) sed passim totum iter vehiculare erat. Forsitan potuit Massiliensis aut ex vicinia esse, quo erat opportunior transfretatio. At Vranius longinquiora loca se petere significat verbis illis, *Antequam proficiscar*. Nam Massiliam verbi causa tam brevi ex Italia afferri poema Pacati poterat, quā ferme in Campaniam. Ita quidvis potius quā Gallus hic scriptor fuit. Imo transmarinus fuit, quiue vix aliter, quam abnavigando, remeare in patriam posset; eam enim, ut ante dixi, vim habet NAVIGARE absolute positum pro eo quod est domum repetere.

Jam vero multo magis illorum rationes concident, qui hunc sive Nolanum, sive saltem fecere vicinum: de quo

(463) Constat id ex initio scet. 5. (al. 4.) *Vidimus, & inter lacrymas atque singultus vidisse gaudemus. Vidimus, quomodo tollitur sustus &c.*

(464) Conqueritur ea in epistola (anno 400. scripta) Paulinus, se per totam aetatem Vranum sive Vranium expectasse, qui litteras sibi a Delphino datas redderet. *Per totam aetatem irrita non venientis Vrani expectatione suspens.* Id autem nihil est; nam (praeter anni

400. ab anno 432. aut 433. quo Noster de obitu S. Paulini scripsit, non mediocre intervallum) ille parum se Paulino studiosum probavit, Noster longe plurimum: ille verisimiliter Gallus, Noster transmarinus, ut infra ostendetur: ut omittam quod ille Vranus (quod nomen minime inusitatum apud antiquos fuisse, alicubi hoc in opere ostendimus) si vera est Mil. & editorum lectio, vocabatur, hic vero Vranius.

quo videbis inferne (465) adnotata; ubi eundem numquam revera abnavigasse, sed Nolae suum diem obiisse, haud temere ex titulo quodam epitaphio conji- ciemus.

§. II. In epistolam ipsam adnota- tiunculæ.

DENIQUE in narrationum initiis pro Itaque usurpatum. Quo sensu Paulinus se spiritualemente atque angelicum prae- buerit. De S. Symmacho Capuae episco- po, ejusque musivo, & inscriptione: qui temporum ratione habita, is esse debuit, qui Paulinum moribundum invisit. Ve- stiimenta integra olim texebantur. De Vrsacio Exsuperantii episcopi fratre, Comite R. P. Achiatri qui? Non tan- tum in aula imperiali, sed & episcopali id sibi nomen medici arrogabant. Pacis hereditariae celebritas ab episcopis mori- turis ritu & ordine peracta. Tempus ma- tutini & Lucernarii. Hujus Lucernarii initium episcopus praedecinebat. Ostendi- tur, Lucernariam devotionem non aliud fuisse quam officium vespertinum. Quid proprie Devotio. Locus corruptus sect. 6. minima mutatione sanatur. Quid apud Vlpianum sit Intricare peculium. Quaedam minoris momenti alia.

Sectionum numerus paullo aliter in Papebrochio hoc die, quam in nuperis S. Paulini editionibus adnotatur. Nos utrumque numerum adponemus, sed ita ut prior Papebrochianus sit intelligendus, alter autem is, qui in Paulini nuperis praestantissimis editionibus adhibetur.

Sect. 2. (aliter 1.) Ejus (Paulini) vi- tam ex merito mortis agnoscimus . . . De-

nique quum . . . duo ad eum episcopi visi- tandi studio convenissent &c. Quum nunc demum initium narrandi faciat, tamen a particula *Denique* orditur. Non inapte tamen; quia *Denique* in initiis pro *Itaque* usurpabatur: cujus rei exempla ex aetate meliore non pauca attuli ad diem hujus mensis alterum in animadv. ad Acta SS. Petri & Marcellini in Adnot. 95.

Verum hic locus notabilis est ob epi- scopi Symmachi mentionem. *Denique*, inquit, quum ante triduum quam de hoc mundo ad caeleste habitaculum vocaretur, quum jam de salute ejus omnes desperassent, & duo ad eum episcopi visitandi studio convenissent, idest sanctus SYMMACHVS, & benedictus Acindynus; ita in eorum ad- ventu recreatus atque refectus est, ut oblita omni carnali infirmitate, totum se eis spi- ritualemente atque angelicum exhiberet. Ut ab ultimis ordiatur; id quod Spiritualemente atque An- gelicum non ad morales virtutes (quali- tates) Paulini est referendum, quasi hoc significet, eum de rebus tantum spiri- tualibus & angelicis *ἀγγελικῶς* cum ho- spitibus sermones miscuisse. Id tamen non dubito a Paulino factum, tamen non ea notione spiritualemente se eis totum & angelicum praebebat; verum haec locu- tio eo pertinet, ut oblita [ut ante dictum fuit] carnali infirmitate, qua tamen ex- cruciari non desierat, tamquam si *spiritualemente atque angelicam* naturam, corporis ac doloris expertem, jam occupasset induere, ita omnimodam indolentiam hospitibus eum praefetuisse, dicat. Jam vero de Acyndino, sive (466) quidquid is vocabatur, nihil habeo dicere. At vero Symma- chus

(465) Tillemontius quidem in S. Paulino Artic. 53. ex eo quod Vranii narrationem suam ab adventu duorum episcoporum, Symmachi (quem Capuanum fuisse demonstrabitur) & alterius cujusdam, ordiatur, eum ex alteru- rius clero fuisse conjicit. Ita Italum fuisse di- cemus. Id tamen cum eo stare non potest, quod se abnavigaturum, significat.

Multo minus id stare potest, quod eum V- ghellus & alii Nolano clero ascribunt, ea ra- tione freti, quod in cœmeterio S. Felicis ti-

tulus sepulchralis Vranii presbyteri detectus fue- rit, depositi die XXII. Decembris. Nam etsi eum ipsum, quo de agimus, fuisse suspicor; non continuo tamen efficitur, eum fuisse Nola- num. Imo potius dicemus, eum dum Nolae moras nesceret, navigationemque disserter, interim ultimo morbo implicitum, apud S. Felicem se sepeliri voluisse. Idque perquam verisimile arbitror.

(466) Posterioris episcopi nomen Surius sic exhibuerat, *Benedictus Hyacinthinus*. Po-

V u u

Ro-

chus hic Capuae episcopus fuit : cujus festum in antiquo Capuanae Ecclesiae Calendario apud Mich. Monachum in Sanctuario Capuano in diem XXII. Octobris incidebat (*) quo die hodieum Symmachus is apud Veterem Capuam ritu primae classis uti patronus colitur . Nam ibi ejus corpus asservari [adhuc irreperit tamen] in perillustri Collegiata Basilica *S. Mariae* [quae & oppido nomen *S. Mariae* indidit] vetus ejus diei Oratio inquit . Quam dixi veterem basilicam , eam antiquam ecclesiae Capuanae Cathedralis fuisse , in quodam inter meas schedas opusculo ostensum a me fuit . Ea autem perverusta ecclesia a S. Symmacho a fundamentis primum exstructa videtur ; postea vero forsitan in eam , quae nunc est , miram amplitudinem redacta fuit . Certe , si nihil aliud , pulcherrimum & (467) perantiquum musivum opus , quod usque ad annum (468) superiorem in apside basilicae conspiciebatur , huae S. Symmachum auctorem habuit . In ejus enim musivi extremo fornice literis plane cubitalibus legebatur : SANCTAE MARIAE (469) SYMMACHVS EPISCOPVS . Fortasse dixeris ,

Arriorem vocem Baromius in *Hydruntinus* mutavit . At Franc. Chifflierius quia in Mediceo reperit *benedictus ac indignus* ; hinc per vestigia tum Mediceae tum Surianae lectionis gradens , restituit , *benedictus* (tamquam si sit episcopi epitheton , non vero proprium ejus nomen) *benedictus* , inquam , *dyndinus* . Quae lectio postmodum optimas quasque editiones invasisit . Non male quidem . At interim proprium ejus episcopi nomen adhuc incertum manet .

(*) Quo die [S. Symmachus Capuani depositione insignito] mihi olim nato parentes *Symmachus* nomen fecerunt . Vnde & grati animi gratia haec paucula de S. Symmacho opportune adnotavi .

(467) Musivum quod dixi , totam basilicae apsidem occupabat , in cujus medio S. Maria puerum Iesum in sinu gerens exhibebatur ; cetera vero non inelegantibus ornamentis pro quinti saeculi capto distincta cernebantur usque ad extremum fornicem , quem occupabat inscriptio , de qua mox .

non liquere , hunc Symmachum musivi auctorem , eundem fuisse illum , qui Paulino morienti addidit . At musivi illius operis praestantia & mira [ut illis temporibus] pulchritudo plane eadem erat , atque illa quae in Musivis Romanae basilicae S. Mariae Majoris conspicitur . Itaque nihil compertius afferre posse mihi videbar [quod in eod. opusculo demonstravi] quam factum id musivum fuisse paullo post aedem S. Mariae a S. Sixto III. musivis exornatam : cujus musiva opera a Franc. Blanchino illustrata fuerunt . Quum ergo S. Sixtus ab anno 432. sedere coeperit ; paullo post illud tempus Symmachus Capuanus , exemplo S. Sixti (470) permotus , aedem S. Mariae primus Capuae excitavit , eidemque Deiparae nobilissimum musivum opus construi iussit . Ita S. Symmachus hujus tempora in S. Paulini aetatem pulchre incidunt : quamdiu autem Paulino superstes fuerit , ignoramus .

Sect. 3. (al. 2.) *iniquum* SS. Januarii Mart. & S. Martini Turonensis Paulino exhibita narratur : *E quibus* (inquit Vranus) *Januarius episcopus simul & martyr Neapolitanae urbis illustrat Ecclesiam , Marti-*

(468) Usque ad proxime superiorem annum id opus musivum , praecipuum ejus basilicae ornamentum , perduravit . Quo demum anno ejusdem basilicae aedem , ut ecclesiam in recentem formam exornarent , monumentum illud pessimo prorsus consilio dirui fecerunt .

(469) Mich. Monachus in suo Sanctuario sic exhibuit , SANCTA MARIA [recto casu] SYMMACHVS EPISCOPVS , nullo prorsus intellectu . At postea dandi casu *Sancta Maria* in musivo exhiberi animadvertens , ante dicta in *Recognitione* sui Sanctuarii recantavit .

(470) Anno 432. in Ephesino concilio [in aede S. Mariae coacto] Deiparae cultus mire propagari coepit . Sub id statim tempus S. Sixtus III. Ephesinae synodi quibusdam quasi stimulis incitatus , Romae celebrem S. Mariae Majoris basilicam erexit . Nec multo post S. Symmachus tantumdem vetere in Capua fecit , eam , quam dixi , basilicam extruens : quae quidem hodieum [ut illa Romana] *S. Maria Major* vocatur . Atque eo modo per omnes undique ecclesias Deiparae cultus mire propagari coepit .

Martinus autem &c. Nihil heic de illustri hac de S. Januario testificatione dicemus, quippe quam ad Acta sincera S. Januarii, quae ad finem mensis Aprilis data fuerunt, attulimus atque illustravimus.

Eadem sectione media quum S. Paulinum presbyter Posthumianus monuisset, deberi solidos quadraginta mercatoribus *pro vestimentis, quae fuerant pauperibus erogata* (notabis heic in transcurso, olim vestimenta integra e textino prodiisse, nec fuisse morem, ut ea ex diversis panni frustis confuerentur) Paulinus divina fiducia plenissimus, statim Divinae providentiae opem praesentem expertus est; illico solidis quinquaginta acceptis, sibi dono missis a sancto *Exsuperantio episcopo, sive* (sive pro Et, pro more ejus aetatis) a viro clarissimo fratre ejus *Vrsatio*. De Exsuperantio (partium Lucaniae, uti videtur, episcopo; nam ex Lucania subsidium illud submissum, testatur Vranus) nihil dum auditum fuit. Etsi quis vetat suspicari, fuisse *Exsuperantium* illum *Decuriales* [h. e. judicem alicujus decuriae urbis Romae] ad quem simul cum aliis decurialibus mittitur lex 4. codicis Theod. *de decuriis urbis Romae*? Ea quidem lex incidit in annum 404. quo Exsuperantius [idē forsitan ac noster, sed adhuc laicus] iudiciis saecularibus operam dabat; postea vero potuit clerico adscribi, ita ut anno 431. episcopus esset. Haec quidem fieri potuisse fateor; at ita se rem habuisse, non praesto. At certe fratrem ejus non alium fuisse reor, quam *Vrsacium* illum, quem sub Honorio anno 414. & 416. *Comitem rei privatae* fuisse, ex Cod. Theodosiano constat. Hinc ejus dignitatis gratia *Vir clarissimus* ab Vranio inscribitur. Hic forsitan ab Vrsacio illo descendit, qui *Constantino Caesari* basim posuit apud Gruterum pag. 282. 4. ubi sic inscribitur, FL. VRSATIVS. V. P. (h. e. *vir perfectissimus*: de *perfectissimorum* uterque codex commemorat) TRIBVNVSCOHORTIVMVRBANARVM X. XI. ET. XII. ET FORI SYARI [sic pro *Suaris*].

SECT. 4. [al. 3.] *Crudelescente dolore, qui lateri ejus nimis inerat, excitatus, multis etiam ex superfluo* (h. e. supervacanea & incassum) *archiaterorum usionibus fatigatus . . . lassum atque anhelum pectus duxit. Archiatri non sunt quos vulgus hybrida voce Protomedicos nuncupat, sed sunt medici principis. Plura de his archiatri diligenter adnotarunt Gothofredus ad Codicis Theod. titulum de medicis, Alta-serra ad lib. 2. epist. Greg. Magni & alii. Sicuti ergo in saero Palatio medici omnes vocabantur Archiatri h. e. medici principis [de quibus exstat lex unius Cod. de comitib. & archiatri sacri Palatii] sic ex imperialis aulae notione tractum id etiam ad episcopalem aulam fuit; in qua non unus dumtaxat, sed quicumque decumbenti episcopo assidebant, honoris gratia archiatri vocabantur. Hi autem S. Paulini archiatri non tantum clinici, sed etiam medici chirurgi [ut veterum lapidum locutione utar] erant, ut ex ustulationibus, quibus languentem affligebant, potest intelligi. Olim autem medicorum nomen etiam ad chirurgos pertinebat. Jam vero quod *usiones* istas Tillemontius *ventosae* h. e. cucurbitulas interpretatur, id parum probo. Nec enim cucurbitulae tantum molestiae afferunt, quantum heic Vranus verbo *fatigatus* significat: nec alibi reor cucurbitulas vocari *usiones*. Ceteroqui satis scitum est, antiquam medicinam aegrotantes ustulationibus plurimis divexasse.*

Ibidem statim sequitur: *Deinde adveniente luce . . . Matutinum ex more & ordine celebravit. Facta autem die, presbyteris & diaconibus, atque omnibus clericis exemplo Dominico pacem hereditariam praedicavit*; postremo, uti sequitur, quum vesperscetet, *lucernariam devotionem* persolvit. Jam illud non obscurum est, quid *pacem hereditariam* vocet, illam scilicet quam Dominus hinc discessurus, veluti testamento suis reliquit dicens, *Pacem relinquo vobis*. Hinc sollemne hoc episcopis morituris evasit, ut idem facerent; & quidem non sine quadam rituali celebri-

V n u u 2

tate.

tate, in qua non parum temporis infusebatur; ut hinc videre licet. Nec immerito. Nam omnibus primum in commune *pax illa hereditaria* [quae totas episcoporum illius beatissimae aetatis testamenti tabulas absolvebat] *praedicanda* erat [*praedicandi* autem verbum satis innuit, hoc totum non sine homilia, sive, uti loquebantur, *Tractatu* factum] deinde singuli amplexandi erant presbyteri, diaconi, clericique: singulis scorsum pax verbis Dominicis relinquenda: singulis monita pro uniuscujusque captu accommodanda. Et haec, uti dixi, pacis relictio, tamquam episcopalis testamenti factio, consueta atque sollemnis tunc omnibus episcopis erat: quod non semel alibi me legisse, commemini.

Jam vero ex recitatis proxime verbis tum matutini tempus [quod *adveniente die* h. e. sub adventum dici, & luce adhuc crepera celebrabatur] gnoscimus, tum *lucernariae devotionis*, ad vespertinam persolvendae. Hanc vero moris erat ut episcopus auspicaretur, praecinens sollemne illud, *Paravi lucernam Christo meo*.

Sane vero *Lucernarium cum Vespera* [inquit Edmundus Martenius in *De divinis Officiis* cap. VIII. num. 8.] *confundunt nonnulli, alii distinguunt utrumque, & Lucernarium de precibus ad ascendendas lucernas recitandis interpretantur*. Si hinc vero de ea re judicium ferre liceat; videtur heic *Matutino* integro officio per Paulinum celebrato ita e regione *Lucernarium*

respondere, ut non paucas preces designet, sed totum *Vespertinum officium*. Dices fortasse, *Devotionem lucernariam* [sic enim appellat Vranius] non convenire officio vespertino, quod ex debito persolvebatur; quum contra *Devotionis* vox id notet, quod non ex debito, sed ex libertate fit. Verum nihil magis, quam *Devotionis* vocabulum, vespertinam synaxin, quam praeterire non licebat, designat. Nec enim *Devotio* ex hodierno loquendi more est intelligenda, sed ex quarti & quinti saeculi dialecto; qua ea vox ad tributorum solutionem saepissime in Cod. Theod. refertur. Ita *Implere devotionem* est tributa inferre. Eodem spectat *Publica devotio*, & *Devotio avaritiae functionis* &c. Hinc eleganter *devotio lucernaria* est lucernarii sive vespertini tributi [utique debiti] persolutio.

Sectione 6. [al. 5.] versus finem: *Quantos captivos redemit!* Hic locus poscebat, ut singulare illud caritatis exemplum, quo se pro redimendo captivo in voluntariam captivitatem dederit, paucis saltem verbis tangeret. Quod enim illustrius argumentum scripturienti poetae ad exornandum afferre poterat? Quod quum Pacato non exposuerit, satis hinc apparet, quae de ultronea S. Paulini captivitate Magnus Gregorius protulit, ea non ad hunc, sed ad Paulinum alium Nolanum posse referri: quod totum cujusmodi sit, viri eruditi [471] viderint.

Statim pergit: *Quantos intricatores debiti*,

(471) Certum est S. Paulino, quem hodie nostro die colimus, successisse cognominem alterum, de quo scriptus lapis Nolae repertus apud Vghellum legitur. Sed malo eum ex Fleetwoodo recitare. pag. 454. his verbis: DEF. EP. PAULINI JUNIORIS. D. III. ID. SEPTEMB. FL. DIOSCORO V. C. CONS. Qui est annus 442.

Adhaec autem Papebrochius [hoc die pag. 218. & seq.] tertium quemdam alium Paulinum Nolanum, auctorem [si ei credimus] vitae S. Martini veribus scriptae, adstruere conatur: ad quem videlicet narrationem Gregorianam de Paulini captivitate referri jubet. Verum ro-

vera existisse tertium aliquem Nolanum Paulinum, haud credo eruditis viris persuaserit.

Ergo ad illum alterum, qui ad Septembrem usque anni 442, cathedram Nolanam tenuit, forsitan Gregoriana narratio pertinere poterit. Nam quamvis Magnus Gregorius ad Paulinum toto orbe celebratissimum (illum scilicet ejus aetatis cubiculum contremuisse ab Vranio narratur: quod ipsum prodigium Gregorius extremo eodem capite de Paulino suo commemorat) extra ambages eam historiam retulerit; tamen quia totam eam narrationem non ex scriptis monumentis, sed ex ore traditis seniorum formosis (quorum *grandaevitati* credere se de-

biti, a creditoribus suis, reddita pecunia, liberavit. Istud *Intricatoribus debiti*, omnibus exemplis consentientibus, non tantum non mutavit Papebrochius, verum etiam sic exposuit: **INTRICATORES DEBITI** eos intellige, qui, quia solvendo se seminus non esse, ipsum debitum studiose intricant. Nec animadvertit, quamdiu in textu activa vox *Intricatores* retinetur, non debitores qui intricant, sed ipsos potius creditores, qui intricantur, fuisse Paulini caritate liberatos dicendos: maxime quum heic *Intricare* (quod est impedire & implicare) & *Liberare* (quod est explicare & expedire) ex adverso ponantur. Ergo pro *Intricatoribus debiti*, ut sententia sibi constet, substituendum esset passivum *Intricatos debitis*, nisi hoc longius a scriptorum codicum & editionum lectione recederet. At satis salvae res; quandoquidem unius litterae longae & exilis I interpositione locus corruptissimus suae integritati restituitur. Quantos, inquit, **INTRICATORES DEBITIS**, a creditoribus suis... liberavit. Atque hinc *Intricare peculium* servile (quod de servis Vlpianus usurpat) quid proprie sit, potest intelligi. Is enim ad Edictum commentans, sic ait l. 1. D. de servo corrupto §. 5. *Is quoque deteriore (servum) facit, qui servo persuadet, ut... peculium intricaret.* Rursus idem l. 21. D. de peculio scripsit: *Sed DOLVM MALVM accipere debemus, si ei (servo) ademus peculium. Sed & si cum intricare peculium in necem creditorum passus est, Mela scribis, dolo malo ejus factum.* Quid his locis sit *Intricare peculium*, a nemine expositum videre licuit. Nec *Intricare peculium* quidquam commune habet cum *turbatis rationibus*: nam de *intercessis, adulteratis, turbatis rationibus* in prior lege mentionem postea facit. Atqui ea locutio inter truncatas est referenda;

nam integram esse debuisset, *Peculium DEBITIS intricare*, ex recitato Vranii loco nunc primum discimus.

Extrema sect. 7. [al. 6.] pulcrum Paulini elogium, iudicibus haud dubie aemulandum, continetur, *Tenebat rigorem in examinatione iustitiae, misericordiam autem in definitione sententiae proferebat.*

Sect. 8. (al. 7.) plura incisa h. e. totidem Paulini elogia conglobantur: inter quae illud, *Credulus* (idest morigerus) ut *Isaac*. Itemque illud: *Sacerdotalis* [quod est *ἐκκλησιαστικός*, ut *Militaris* & tot alia in hujus temporis scriptoribus & lapidibus] ut *Aaron*. Itemque illud: *Videns ut Stephanus*: quia sicut S. Protomartyr antequam obdormisceret, *Vidit caelos apertos, & Filium hominis* etc. sic Paulino morituro SS. Januarii & Martini visio oblata fuit. Atque haec cursim adnotasse sit satis.

§. III. *Nodus Vranianae epistolae, adhuc inextricabilis habitus, facillime expeditur; ac simul docetur, quo pacto triduum illud constet, quod inter S. Symmachi adventum & B. Paulini obitum intercessit. Undenam initia τὸν εὐχρητισμὸν aet. S. Paulini sumerentur, disquiritur.*

Difficultas in eo posita est, quod sect. 4. [al. 3.] scribitur: *Vigilae ad mediam noctem paululum quieti concessit; donec cruescente dolore... usque ad QUINTAM HORAM noctis lassum atque anhelum peritus duxit.* Hic vero locus iis, qui veteris horologii rationem perspicuam habent, non potest non plurimum negotii facessere. Scitum est antiquos diem in horas XII. noctem in totidem divisisse. Ex quo primum sit, meridiem in horam diei sextam, ac noctem mediam item in horam sextam noctis incidisse: deinde tantum tempore aequinoctii horas diurnas nocturnis aequales fuisse (unde sicubi

Gale-

debuisset, praefatur) hausit; nihil facilius fuit, quam eos, qui haec Gregorio narrabant, in Paulino designando hallucinatos (in re praefertim ante annos prope ducentos gesta; nam anno 594 Dialogos suos S. Pontifex conscribat) eisdemque quaecumque egregia faci-

nora a quolibet Nolano Paulino gesta fuissent, omnia ad unum illum clarissimum retulisse; imo duos Paulinos, qui continua serie Nolanum cathedram insederunt, in unum contulisse.

Galenus ad aegrotantium regimen *horas* tot, tamquam certam temporis mensuram, designare vult, eas horas *aequinoctiales* vocat) at reliquis anni temporibus plus minusve inaequales; ita ut aetivio solstitio (in quod S. Paulini obitus incurrit) horae diurnae in Campania nostra quinos horae aequinoctialis quadrantes, nocturnae vero ternos absolverent. His, quae nec pueri ignorant, intellectis, jam nemo non videt, illud ab Vranio absurde scriptum fuisse, Paulinum scilicet qui ad mediam usque noctem (h. e. ad horam sextam noctis) conquieverat, mox eundem *ad quintam horam noctis anhelum pectus* duxisse: nisi vero in retrogrado Achazi horologio tunc vir sanctus versabatur.

Tillemontius to. XIV. in Paulini vita artic. 52. ubi de morte narrat, hunc Vranii locum caute est praetervectus. At Papebrochius in adnotatis ad Vranium putat, jam tum Italos coepisse ab occidente sole quatuor & viginti *ἡνυχθήμερα* horas numerare; quod & hodie fit in Italia. Ita hora quinta noctis erit altera post mediam noctem, & haud multum ab ortu solis distans, solstitii tempore, quo quidem in nostra Campania media nox in horam ab solis occasu quartam, ortus vero solis in octavam semis incidit. Atqui hoc totum mirificum atque inauditum est; nec cuiquam puto Papebrochium persuasurum, jam tum Italos horas *ἡνυχθήμερα* ab occasu planetae numerasse.

Nec minus absurda ea ratio videtur, quam Brunius (sive quisquis est auctor vitae longioris Paulini per annos digestae, quae in nuperis editionibus legitur) esse secutus; qui videtur horas a nocte media ad meridiem duodecim numerasse, totidem vero (quod consequens est) a meridie ad mediam noctem: quod quidem hodie in sua Gallia fieri biographus hic nuperus observabat, parum curans, quam pridem id Galli observare coeperint. Sic igitur hic vitae scriptor cap. 53. eum Vranii locum *παρὰ πρῶτον*. Vna an-

tequam lucefceret hora (in quo, uti vides, *quintam horam noctis* Vranianam, interpretatur *unam antequam lucefceret*, h. e. ante crepusculum matutinum, *horam*) . . . *matutinam officium* . . . *celebravit*. Atqui si biographi hujus ratio staret; ubi eadem sect. Paulinus ab Vranio dicitur *circa horam quartam noctis debium Deo spiritum exhalasse*, continuo dicendum esset, virum sanctissimum quarta post mediam noctem hora exspirasse: quod tamen nemo animum induxerit. Certe Tillemontius loc. cit. hanc Vranii *horam quartam noctis* emortualem est interpretatus, *sur les dix ou onze heures de la nuit*. Nec aliter prorsus biographus ille quem refellimus, accipit, dum in vita Paulini sic Vranii verba *παρὰ πρῶτον*, *circa horam decimam aut undecimam in nocte*. Vterque igitur heic *horam quartam noctis* Vranianam mediae nocti antecedere jubent, ac proinde ab occasu solis numeratam agnoscunt, dum eā *quartam* cum *decima* hodiernorum Gallorum concurrere faciunt. Atqui si sibi constare voluissent, etiam hoc altero loco a nocte media numerare eas horas debuissent, ita ut quarta noctis (si tanta cupido erat Gallica instituta Vranio tribuendi) quarta post noctem mediam esse debeat: quum tamen (si verum amamus) tam quarta quam quinta noctis (& sic porro usque ad XII) ob occasu solis usque ad ortum in antiquo horologio procedant.

Sed ad *quintam horam noctis* Vranianam redeo, ad quam usque Paulinus anhelavit, postquam usque ad mediam noctem (h. e. ad sextam noctis) conquiesset: quod utique esset retrocedere: ut eo, inquam, redcam, fuit sane quum de vitioso Vranii loco suspicio incesceret. Aevo Vranii numeralibus notis, non vero numerorum vocabulis syllabati scriptis numeros omnes designabant. Atqui hanc horam, quae nunc *quinta* in Vranii epistola exhibetur, sic ille forsan perscripserat, *Usque ad horam X. noctis* (quae ab *adveniente* h. e. *propinqua* luce parum aberat) deinde evanescente infima parte *X*, tantum *V*

man-

manfit: ex quo postea librarii, quando litteris integra numerorum vocabula notare coeperunt, fecere QVINTAM.

Sed tamen grave est, ubicumque nodus vindice dignus incidit, corruptos causari codices. Praefertim quum locus hic, si recte intelligatur, nihil prorsus terriculamenti ostendet. Huc enim usque id fraudi fuit, quod in una eademque nocte succedere nocti mediae (h.e. horae sextae) quintam horam noctis fecerunt. At falsi sunt toto caelo plerique omnes, dum sic acceperunt. Nam hora illa quinta noctis, ad quam usque anhelatum a nephritico Paulino fuit, ad noctem alteram pone secutam pertinet. Ita postquam ad mediam noctem (i.e. sextam horam) Paulinus quievisset, postea ad quintam noctis insequentis dyspnœa laboravit, per totas scilicet tres & viginti horas.

Atqui oppones, una tantum nocte haec geri debuisse omnia, ex Vranio perspicui. Quum, inquit, nox diei successisset, usque ad mediam noctem quieuit, donec erudescere dolere... usque ad quintam horam noctis lassum atque anhelum postea duxit. Deinde adveniente luce... matutinum celebravit. Quis heic non unam dumtaxat noctem (quae scilicet diei successit, & cui mox lux propinqua advenit) clarissime agnoscit? Fateor, hanc Vranianam sese explicandi rationem homines, qui nunc sunt, veteri horologio minime assuetos, egisse transversos. Atqui si nos aevo Vranii aequales fuisset, si quando nocti mediae horam quintam noctis succedere audissemus, non nisi nox proxime sequens menti occurrisset, ad quam haud dubie horam hanc quintam retulissemus. Ceterum quod, quid toto illo trium & viginti horarum spatio gestum sit, Nostris scribere superfederit, merito id fecit; quia totum id tempus anhelationi insumptum fuit; nec potuit interim Matutini aut alterius officii pensum persolvere, aut aliud notatu dignum facere, praeterquam fortiter durare ac perperci.

Quid quod triduum illud, cujus initio

S. Symmachus (& quis fuit alter?) ad Paulinum venit, non aliter constare potest, quam si quinta hora noctis, de qua tamdiu laboramus, ad noctem sequentem referatur? Id ubi ostendero, tum credo postea neminem unum de allata interpretatione adhuc dubitaturum.

Quum, inquit, ante TRIDVVM, quam... ad caeleste habitaculum advocaretur... duo ad eum episcopi visitandi studio convenissent &c. Hujus quidem TRIDVI primo die liturgiae celebratio, poenitentium reconciliatio, SS. Januarii & Martini visio, muneris quinquaginta solidorum receptio contigisse ab Vranio narrantur. Dici primo nox prima successit, in qua usque ad mediam noctem h.e. horam sextam conquieuit: at mox crudescere morbo excitatus uri a medicis atque affligari coepit. In ea afflictatione usque ad quintam horam noctis (secundae utique) vir sanctus per horas tres & viginti perduravit. Deinde paulatim remittente morbo, ubi nocti secundae coepit lux obscura succedere, Matutinum decantavit. En quomodo nox prima, dies alter & nox altera decurrerit.

Tertius autem dies in pace hereditaria praedicanda, deinde in placido quodam silentio quieti simillimo usque ad vesperam transactus fuit. Vespere lucernariam devotionem persolvit. Deinde noctu siluit aliquamdiu; ac tandem circa horam quartam noctis (tertia noctis scilicet, quae diem 22. Junii consequebatur) duabus ante mediam noctem horis, concusso divinitus cubiculo, ad caelum evolavit. Sic triduum illud decurrit: quod ex Brunii, Tillemontii, & ceterorum interpretatione, non nisi biduum esse potuisse, consequitur. Nec enim, quocumque te verteris, triduum illud stare poterit, nisi animum induxeris, horam quintam noctis non ad illam noctem pertinere, ad quam mediam conquieverat, sed ad insequentem; proinde virum beatissimum totis horis XXIII. animam anhelantem traxisse suspiriosum.

Nunc

Nunc illud ad ultimum videamus, illa *hora quarta noctis*, qua vir sanctus angelicis susceptus manibus [inquit Vranus] debitum Deo spiritum exhalavit, eccujus diei pars sit, praecedentis ne an subsequenter; quod est tantumdem ac quaerere, undenam aevo Paulini spatium diei ex XXIV. horis compositi procederet, ab occasu an ab ortu solis, an vero a meridie, an postremo ab nocte media. Atqui hoc ultimum verum esse non dubito; quia tunc Romanis moribus atque legibus vivebatur. Romanis autem ab nocte media *in vespertina* (noctidua) processisse, diserte antiqui testantur. Censorinus de die Nat. cap. 23. *Ceterum Romani a media nocte ad mediam noctem, diem esse existimaverunt. Indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratum: quorum siquid ante medium noctis est actum, diei qui praeteriit, adscribitur; siquid autem post mediam noctem, & ante lucem factum est, eo die gestum dicitur, qui*

eam sequitur noctem. Idem & ex Plutarchi quaestionibus Romanis intelligitur quaest. 84. & ex L. More 8. D. *De feriis*, L. *A qua aetate* 5. D. *Qui test. sac. pos.* L. 1. *De manumiss.* Quia igitur aetate S. Paulini Romanis adhuc moribus utebatur Italia, quippe nondum infusa tot barbararum gentium peregrinitate; ideo *quarta hora noctis* ad praecedentem diem referebatur, eratque adeo diei XXII. Junii [in quem S. Paulini obitus incidit] non initium sed finis; erat quippe ejus diei hora altera & vigesima. Atque heic obiter notandum est, communem ecclesiae consuetudinem, qua dies solidi horarum 24. a noctis medio numerantur, esse antiquissimum, quia ab Romanorum moribus propagatum: at postea barbaris in Italiam inundantibus, saecularem politiam in Italia solidos dies ab occasu solis computare coepisse, at interim Ecclesiam antiqui moris tenacem usque perseverasse.

XXIII P S ARISTOCLEI

DVx heic signatur dumtaxat *Aristocles*; socii vero duo *Demetrius* diaconus, & *Athanasius* lector, pro horum Fastorum consuetudine subaudiri jubentur. Fit horum satis prolixa mentio in Basilii Menologio; ut etiam in Venetis Menacis (472) excusis, & Mss. Mediolanensibus, & Divionensibus; nisi quod in his postremis binis diei XX. Junii inscribuntur. Postremo in Ms. Synaxario Collegii Parisiensis S. J. aliquanto diffusior & accuratior, quam in menologio, certaminis illorum narratio reperitur. In his omnibus *Athanasius* i. e. *Certamen* praefigitur, [ut in his Fastis *Passio* signatur] quia hic dies triumphalis Martyribus illis fuit.

Jam vero quum duo in Graecorum libris S. Aristoclis encomia reperiantur,

in Basilii Menologio unum, in Synaxario Claromontani Parisiensis Collegii S. J. alterum; statui secundum hoc Latine tantum [nam Graeca qui cupit, apud Henschenium hoc die pag. 473. reperiet] adscribere; quod quidem & accuratius Basiliano est, & quasdam geographicas notationes aliasque circumstantias continet, quae narrationem probabiliorum efficiunt. Vtinam autem longiora acta, ex quibus haec epitome manavit, aliquis nactus, in lucem proferat. Nam certe ex hujus qualiscumque speciminis tum circumstantiis tum etiam dictione, haud sinistre de scripto illo, unde haec epitome prodiit, judicari potest.

Elogium S. Aristoclis & sociorum ex Parisiensis Synaxario.

Sanctus martyr Aristocles natione Cyprus,

(472) In quibus nuda tantum horum martyrum annuntiatio reperitur, in medium S. Agrippinae officium illata his verbis: *Eodem*

die (23. Junii) Sanctorum martyrum Aristoclis presbyteri, & (Ananreus pro Demetriani) Demetrii diaconi, & Athanasii lectoris.

primus, Catholicae ecclesiae urbis (473) Tamasi presbyter erat. Qui tempore Maximiani (474) imperatoris, consensu monte, in quadam spelunca, instantem (475) persecutionem timens, delituit. In ea dum oraret, fulgore solis lumen superante (476) circumfusius, ac voce de caelo delata, monebatur, ut in metropolim Salamina pergeret, ibi martyrium perfecturus. Profectus igitur (477) Ledras in aedem (478) S. Apostoli Barnabae pervenit. Ibi Demetrianum diaconum & Athanasium lectorem nactus,

& ab eis exceptus hospitio, eosdem & adventus sui & simul totius visis rationem edoctos, facinoris socios sibi adjunxit, ut qui alacriter pro Christo decertare decrevissent. Quare quum in metropolim, quo properabant, pervenissent; in eminibus (479) visendo atque excelsio loco constiterunt. Quos conspiciatus praeses, ad se arcessivit; ac postquam ab iis ipsis, Christianos se esse, didicisset; primum (480) quidem sanctum Aristoclem scuticis concidi iussit, atque ipsius caput detroncari; sanctos vero Demetrianum

[473] De Tamaso, sive Tamasso aut Tamaseo (totidem enim modis scribitur) urbe Cypri in mediterraneis (aeris potidimum proventu, a quo & aes Cyprium sive Cuprum nomen suum invenisse ajunt, celebratissima) quaedam attigimus in geographicis adnotationibus ad Pseudo-Joannis acta S. Barnabae supra pag. 546. & 547.

[474] De Maximiano Galerio intellige: qui dispersit Orientem cum Maximino habuit. Quum autem tota minor Asia huic Maximiano pareret; eidem & Cyprus (cujus promontorium Crommyon quam minimo trajectu ab Anemurio promontorio Ciliciae aberat) obdixisse credenda est.

[475] Anno 305. exeunte aut potius sub initia anni 306. novae atrocioris persecutionis edicta Gal. Maximianus proposuit. Hanc quidem instantem ut vitaret Aristocles, sub initia anni, quem dixi, 306. secessisse videtur. In eo secessu monitus, ut tanto discrimini caput suum objiceret, dum in itinere Ledris aliquamdiu commoratur, dum inde profectus Salamina se contulit; interim mensis Junius adfuit: cujus XXIII. die hos Martyres oppetiisse, & Fasti Neapolitani, & libri Sacri Graecorum docent. Ergo horum martyrium pulchre in annum 306. referetur.

[476] Graece est *ἀσπιδόρα*. *Ἀσπίς* est fulguro. At apud S. Lucam Act. IX. 3. verbum *ἀσπίς* est eleransivum ut heic, & eadem notione usurpatum.

[477] Graece est *ἐν Λεδραις*. Quae scriptura si vera est; erit plurale nomen, idque femininum, *Ledrae* *Ledrarum*. Cui generi non refragatur Sozomenus I. 11. ubi Triphyllium episcopum *ἐν Λεδραις* facit: ubi *Ledrarum*, non *Ledrorum* (ut in Latino Sozomeni legitur) vertendum fuerat, quippe a recto *Λεδραι*. Eodem patrio casu attulimus supra (ad acta

Pseudo-Joannis de S. Barnaba pag. 548.) illud *Usque ad Vicum τῶν Ἀσδρῶν*. Nisi quod ibi communem errorem secuti *Ledrorum* vertimus, pro *Ledrarum*. Et quidem nominis hujus genus haud aliunde quam ex hoc Synaxarii loco discere nunc primum licet, si modo, uti dixi, recta est scriptura.

Ledrarum situm haud procul ab Salamine fuisse, ibidem ad Pseudo-Joannem notavimus. Proinde merito Aristocles Salamina periturus, in itinere Ledras divertit.

[478] Graece est *ἐν οἴκῳ τοῦ ἀγίου &c.* Quod Bollanditae vertunt, *In domum Sancti Apostoli Barnabae*. Sed *In aedem*, aut *ecclesiam* verti debuit. *Οἶκος* haud raro Judaeis Hellenitis, Christianis, gentilibus *templum* aut *ecclesiam* notat.

[479] Graece *ἐν ἀόρατοις* ... *ἀπό*. Vox *ἀπό* heic non *invisibilem* significat, sed ejus contrarium, quod scilicet *ἀπό* *ἐν* h. e. *eminus* videri possit. Sunt plures in hoc elogio dictiones, ex quibus quam non incepte conscripta hitoria illa integra fuerit, ex qua haec epitome fluxit, existimari potest.

[480] Post interrogationem non statim tormenta inferebantur, sed prius aliquot dierum custodia confellores macerabantur. Nec aliter in longiore hitoria, unde hoc encomium contractum fuit, scriptum fuisse, testatur elogium alterum, quod in Basiliano menologio legitur: quod ex eodem communi fonte, unde Synaxarium Paritense sua haec hausit, manasse, ex eisdem passim utrobique locutionibus potest intelligi. In eo igitur Basiliano sic legitur: *Καὶ τὸν Χρὸν ὁμολογῶν, ἀπεκρίσθη μετὰ τῆς συνόδου αὐτῆς ἐν τῇ φυλακῇ. Καὶ μετὰ αὐτὸν &c.* Qui Christianus confessus, inclusus in custodiam cum suo comitatu fuit. Deinde &c.

nam & Athanasium in Christi confessione (481) perseverantes, post multa tormenta igni tradi imperavit: quos ubi flamma

non (482) violasset, ut gladio conficerentur, praecepit.

XXIII N S IOHANNIS BĀP

QVae ad hujus festi in utraque Ecclesia antiquitatem ac ritus attinet, & alia plura huc pertinentia copiose praeter ceteros complexus est Dan. Papbrochius; quem vide ad XXIV. Junii pag. 698. & seq. His adde antiquos libros sacramentarios Gelasii, Gregorii, aliofque, in quibus tres Missae reperiuntur: una Vigiliae erat, altera summo mane, tertia confucto tempore celebrabatur: id quod etiam veteres scriptores liturgici testificantur. Vide de his etiam Edmundum Martenium in *Antiqua disciplina de Divinis Officiis*. cap. 32. num. 23. 24. Adde & Dominicum Georgium ad Adonem hoc & hesterno die; hic enim omnium ultimus liturgica hujus antiquissimae festivitatis attigit.

Parum autem hoc est, quod hoc festum antiquissimum dixi. Nam vere hoc mihi videor esse dicturus, videri hanc unam ex illis fuisse festivitatem, quae ab exordio nascentis ecclesiae agitari coeperunt. Hoc haud obscure innuere videtur S. Augustinus serm. 296. ubi ait hanc sollemnitatem inter eas haberi, quas ex *majorum traditione* suscepit ecclesia. Qua locutione hoc vult dicere, hujus festi nullum reperiri initium, sive ab aliquo concilio, sive alia ecclesiae sanctione, sed a *majoribus* [h. e. ab ipsis ecclesiae primordiis] ad nos fuisse transmissum. Hanc enim alibi generalem regulam Hipponensis tradidit, ut quarum rerum per totum Christum orbem diffusarum nullam usquam reperitur

principium, eas ab Apostolica traditione procedere intelligamus. Cujus generis mihi haec videtur celebritas, semper & ubique ab omnibus consensu maximo observata. Imo, quod mirum est, hujus diei laetitia ab ipsis olim gentilibus agitabatur; ut a viris doctis ostensum fuit. Ita illud oraculum, *Multi in natiuitate ejus gaudebant*, re probatum cernitur. Ad idem oraculum alludit vetus oratio, qua *spiritualium gratiam gaudiorum* a Deo hodieque rogamus.

Porro de *Christianis S. Joannis* [quos late diffusos per orientem, itinerum scriptores tradunt: quos etiam *Sabios* aut *Zabios* vocant] multa apud eosdem itinerantes reperies. Ii vero nomen prope tantum inane Christianorum gerunt, re tamen vera nihil minus quam Christiani sunt; etsi originem suam ad S. Joannem referant, & baptismum nescio quem observent. Eorum religio ex Christianis, Judaicis, & Machometanis scitis atque institutis coaluisse visa est Chardinio in Persico itinere. Videatur de hoc hominum genere Biblicum Calmeti dictionarium.

Jam vero de basilica Neapolitana S. Joannis, a Vincentio sexti saeculi episcopo aedificata, memini me pluries fecisse mentionem. Ea jamdiu est, quod S. Joannes Major vocatur, plane ut ab aliis pluribus ejusdem nominis ecclesiis distinguatur.

De ejusdem Baptistae die *Passionis* vide infra ad XXVIII. Augusti. Item de ejus-

(481) Solebant enim post unius executionem, qui superesset interrogari, perturbare in proposito, an salubriora, ut ipsi loquebantur, consilia capessissent.

(482) Fortassis quidem citra miraculum, ignis, quippe ex industria lenior, eos non peremerat. Nam dedita opera Galerius leniter

Christianos ustulari faciebat, non eo usque scilicet ut absumerentur, sed ut diutius torquerentur, uti narrat Lactantius de mort. persecutor. cap. 21. Sed tamen si vera refert encomium, eos scilicet ab igne [απὸ τοῦ πυλᾶτος] nihil passos; haec non potuerit citra miraculum geri.

eiusdem Festo Conceptionis videbis infra ad XXIII. Septemb. Ac postremo de eiusd. Inventione Capitis egimus sup. die

XXIV. Febr. Ita quatuor in hoc mar-moreo Kalendario S. Praecursoris Christi festa per anni circulum consignantur.

XXV P S FEBRONIE

C A P. I.

Ejus cultus quam late patuerit.

S Febroniae virginis & martyris cultus initio, ni fallor, Mesopotamiae [ubi passa martyrium, & ubi sui corporis exuvias reliquit] ac vicinae Syriae finibus se videtur continuasse. At postquam Iovianus Aug. anno 363. ad redimendam pacem, Nisibim [qua in urbe ejus reliquiae asservabantur] coactus est Persis tradere; tunc verisimile est, ejus corpus CPolim (483) allatum fuisse. Itaque ex illo tempore crediderim, ejus cultum longe lateque per Graecas ecclesias CPolitanae subjectas increbuisse. Certe quidquid est Graecorum officiorum, eam miris extollit laudibus. Ex Graecia vero ejusdem cultus in Aegyptum (484) atque in (485) Moscoviam transit. Atque in Orientis & Graeci oris Ecclesiis sic se res habuit.

At in Occidente ubicumque aliquid vestigii Graecanici exstitit, ea item celebrata fuit. Ob eam causam ejus cultus Neapoli antiquitus viguit: quod ex hoc Kalendario IX. saeculi licet animadvertere. Ex Neapolitana vero Ecclesia ejus veneratio etiam viciniam pervasit

omnem; maxime quia [ut infra dicemus] Joannes diaconus is, qui X. ineunte saeculo chronicon episcoporum Neapolitanorum scripsit, S. Febroniae vitam de Graeco in Latinum transtulit. Itaque ea Joannis interpretatio in causa fuit, ut & Neapoli augetur is cultus, & vicinas etiam ecclesias permearet. Capuae certe miro in honore Febronia erat: id quod & ex vetere Breviario ejus Ecclesiae, quod penes me est, & ex aliis Capuanis Kalendariis licet animadvertere.

Verum ut Neapolim redeam: fatendum est, ibi postea Febroniā de die XXV. [forsitan ob concurrens eo die cujusdam *S. Diltrudae Virginis* festum, sive alia de causa] in diem XXIII. fuisse retractam: id quod constat ex eo Kalendario, quod Tutinus ex Rituali Neap. descripsit: in quo die XXIII. Junii legitur *S. Febroniae Virg.* Qui quidem festivitatis dies etiam in Capuanis Kalendariis mire (486) variasse cernitur.

Sed & Sicilia non alia de causa Febromiam colebat, quam quia tunc pleraque pars insulae Graeci oris erat. Hinc Octavius Cajetanus ex Pastensibus Fastis Fe-

X x x x 2

bro-

(483) Synaxarium Ms. Collegii Claremontani Parisiensis apud Bollandistas testatur, Febroniae celebritatem actam fuisse *iv Πρεβρονια* [hoc est in *Prophetarum Joannis templo*] sancti prophetarum praecursoris & Baptistae Joannis (*iv τῆς Οἰκίας*) in Oxia. Ibi vero reliquiarum Febroniae arcam fuisse; colligi potest ex apostrophe illa, quam ex Menaeis recitat Papebrochius num. 10. *iv τῆς ἀναβύτου* ... *scaturis* [o Febronia] *curatignibus* ... *in eorum gratiam qui cum fide adveniunt tuum sanctum loculum*: illum scil. qui tunc CPoli omnium veneratiōi erat.

(484) Videatur Papebrochius num. 4. ubi observat, Nostram a Coptis *Aframiam*, ab Habessinīs *Kephroniam* appellatam. Ad nomen-

clationis varietatem id quoque pertinet, quod eadem a Siculis sive *Propbonia*, sive *Propbronia* nuncupabatur, uti mox videbimus.

(485) Cur vero a Moscovitis vocetur *Simillima martyri Phebronia* [si vera refert ex eorum synaxario Papebr. ad finem num. 4.] expecto dum alius nobis expediat.

(486) Mich. Monachus in Sanctuar. Capuano pag. 514. sic habet: *De S. Febronia Virg. & Mart. alii die 24. [ut Kalendarium 2.] alii die 25. [ut Kalendarium 1. Martirologium Rom. & fere omnes] sed hac die 23. [quo die scilicet ea agitur in Kalendario Breviarii Capuani] agit Kalendarium tertium, & lectionarium Ms. Lectionarium parthenonis S. Joannis antiquissimi intelligit.*

broniam inseruit suo Siculo Mrologio in Operis sui Idea; etsi postea in toto Cajetani opere nullam de Febronia mentionem occurrere, conqueritur Papebrochius hoc die pag. 17. num. 13. quae confer cum dictis ab eodem Bollandista num. 3. Ceterum Joannes de Joanne, qui nuper de *Divinis Sicular. Officiis* opus edidit, ad diem XXV. Junii non *Febroniam*, sed *Prophoniam Virg. & Mart.* memorat, de qua eo die fieri ait in Messanenensibus Officiorum libris, & in Gallo-Siculo Breviario. Iraque hac nominis mutatione turbatum Cajetanum suspicor: qui ubi nihil certi apud se statuere quivit, utrum *Prophonia* eadem quae *Febronia* esset; hinc forsitan omnem de *Febronia* in suo opere curam abiecit. Sed aliquid certe causae fuit, cur *Febronia* prius forsitan (487) *Prophonia*, mox *Prophonia* appellaretur.

De *Febroniae* Reliquiis Tranum in Apuliam allatis vide Bollandistas hoc die num. 12. & seq. Hinc videtur postea etiam in vicinas ecclesias ejus cultus diffeminatus.

At interim in Latinis antiquioribus Mrologiis nihil olim de *Febronia* legebatur. Ac sero demum in sua mrologia eam intulerunt Molanus, & Galesinius; ac novissime eandem in Romanum ex his, & ex Menologio Sirletiano Baronius inseruit.

C A P. II.

De diversis S. *Febroniae* Actis.

Jo: Albertus Fabricius in libri V. Biblioth. Graecae parte altera, [h. e. volumine VI.] Catalogum Graccar. Vitar.

(487) Canonis Menaeorum acrostichis talis est:

Ἦμνοις σε μὲν πρὸς προφῶντος Φεβρονία,
Hymnis celebret te, *Febronia*, provide.

Ex illo autem Προφῶντος [qua voce certe ad nomen virginis alluditur] ejus acrostichidis mirum ni vulgus [uti fit] puillarim eam *Prophoniam* vocaverit, mox corruptius *Prophonia*. Confer alias hujus virginis multo longinquiores Coptorum atque Habessinorum (*Afraniae* scilicet & *Kphroniae*) appellationes, quas paulo superius attuli.

ex Allatio, Hanckio, & aliis compositum dedit: in quo pag. 526. Vitae *S. Febroniae Mart.* hoc adscribit initium: *Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Διοκλητιανοῦ τῷ βασιλεῖς Ἀνθιμον πρὶν ἵπαρχον.* Deinde addit: *Αἵα haec scripsit Thomais [Θομαῖς] Febroniae [488] famula, si veram nobis fabulam narrat.* Ex quo initio, & quod vitae facit auctorem Thomaidem, aperte perspicitur, non aliam hanc esse vitam ab ea longissima, quam Papebrochius [hoc die pag. 17.] eisdem verbis ordientem Graece & Latine edidit, quam & Jo: diaconus olim Latine verterat.

Atqui ibidem Fabricius statim subjicit *Aliud ejus Martyrium auctore incerto*: cujus initium parum a superiore differt; quod quidem ibi Fabricius tale adscribit: *Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Διοκλητιανοῦ τῷ βασιλεῖς Ἀνθιμος ἵπαρχος.* Idque principium facit, quo minore hujus passionis, ubinam lateat, conquirendae sollicitudine teneamur. Nam ex simili initio licet conjicere, cetera quae sequuntur ex illa longiore historia fuisse contracta. Quod si haec posterior meliora forte complectitur; rogo ut qui eam cum tineis lustrantem repererit, depromere in publicum commodum ne gravetur. Exstat & Syriace de *Febronia* conscripta historia manu exarata: cujus notitiam infra capite seq. dabimus ex Illustriss. Josephi Assemani Bibliotheca Orientali.

Ad acta ex illis copiosis contracta quod attinet; ea in omnibus Graecorum Officiis haud multum inter se discrepantia reperiuntur, tum in utroque Menologio [Basili & Sirleti] tum in Menaeis editis

(488) Memoria haec secessit sive Fabricium, sive eum ex quo id hausit. Nec enim *Thomais* famula *Febroniae* fuit, sed potius in eo monasterio secundum praefecturae locum post Bryenen [quae prima praefecta erat] obtinebat. Id enim valet *δευτερεύουσα*: quod ei munus in Graeco actorum passim tribuitur. Simile est illud apud Cangium monasticum officium, *Δευτεράριος Deuterarius* h. e. *Vicarius*, quasi *Secundarium* dixeris; cui scilicet secundae post abbatem in regendo monasterio deferbantur.

editis & Mss. & in pluribus Synaxariis. Quae quia lector edita habet in utroque Menologio. & in Menaeis excusis; non fuit cur huc afferrentur. Verum ut lector quaecumque passionis hujus Virginis specimen habeat; non inuitus lectiones tres Breviarii Veteris Capuani huc afferam: in quibus tamen nihil de ante acta Febroniae vita, nihil de Reliquiarum translatione, & aliis id genus (489) reperies.

Leſtio I. *Sedentes pro tribunali Selenus & Lyſimachus ſanctam virginem Phebroniam introduci juſſerunt ligatam manibus, & (490) onus collo grave ferentem, indiſtoque ſilentio dicit Selenus Lyſimacho: Aſſume percontationis aſpiciam, ut certam audias reſponſionem. Tunc Lyſimachus: Dic mihi, inquit, adoleſcentula, cujus es fortunae, ancilla an libera? Quae reſpondit: Ancilla. Et Lyſimachus: Cujus ancilla. At illa, Chriſti, inquit.*

Leſtio II. *Dehinc Selenus faciens ſilente Lyſimachum, ipſe examinandi, vel potius deterrendi ſumpſit officium. Cumque in confeſſione fideliter perfeverantem Chriſti famulam inveniſſet, poſt immaniſſima (491) ſupplicia, humanae nativitatſ immemor, juſſit ei detruncari mamillas. Tunc prout valuit, exclamans in caelum dixit: Jeſu bone aſpice vim mihi inflictam: veniat obſecro anima mea in manus tuas. Et his diſtis ulterius non eſt locuta. Geminas deinde*

(489) Etenim eae Leſtiones ſolam certaminis narrationem [eam vero perquam jejunam: etſi quo breviorẽ, eo forſitan tolerabiliorem] continent. Quumque Papebrochiana vita ſeptem longis capitibus conſtet; hae leſtiones a cap. quarto ſuum compendium ordientes, ultra caput quintum minime progrediuntur.

(490) Nimis vagum *Oneris* nomen eſt, nec vim vocabuli Graecorum actõrum ſatis exprimit: in quibus *κλωὶς* inſertus collo dicitur. *Κλωὶς* eſt *collare* ſive *boia* aut *numells*: quod genus ex ligno, ex corio bovino aut ex ferro confici moſ erat. In Gloſſis Gr. Lat. *Κλωὶς περιθεσθαι* exponitur, *Inboiare*. Eſt & compoſitum *κλωροποιεῖν* in Baſilicis. De *κλωὶς* copioſe agit H. Stephanus tom. V. Theſ. Omni- no unum ex ſuppliciis erat tum in ſervos, tum

manus dextrumque pedem fecit beate virginis amputari.

Leſtio III. *Ille vero omnibus membris exagitata contremuit. Verum quid Seleno crudelius? quid hac virgine ſancta robuſtius? Cum jam pene exanimis jaceret, & ſe diſficulter agitare quodammodo valeret, tamen ſiniſtrum erigens pedem, conabatur ad praecidendum (492) imponere. Cernens hoc crudeliſſimus cenor, Videte, ait, hujus maledictæ conſtantiam. Statimque eam capite truncari juſſit. Carnifex autem apprehenſa capillorum coma, velut immolande ovis, caput ejus abſcidit.*

C A P. III.

De longioribus S. Febroniae Graecis actis Thomaidi tribuitis, eorumque Latino interprete Joanne diacono. Ea Syriace primum ſcripta fuiſſe, deinde ex Syro in Graecum tranſuſa. Eorundem aetas & quaecumque pretium.

Exſtant apud Papebrochium hoc die a pag. 17. ad 35. longiſſima hujus Febroniae acta Graece & Latine, quae Thomais ſecunda poſt Bryenem monaſterii praefecta, ſe conſcripſiſſe profiteſtur. Quae quidem celeberrimis chronographus Joannes diaconus Neapolitanus initio ſaeculi decimi de Graeco in Latinum, ut plura alia ejusmodi opuscula, tranſtuderat. Cujus interpretationis quum plura ex variis partibus manu exarata exem-

etiam in fontes alios inferri ſolent.

(491) Immaniſſima haec ſupplicia, quae in his leſtionibus reticentur, & in Actis iuſe exponuntur, magna ex parte completitur Mrologium Rom. his verbis: *Sib. poli in Syria (imo Melopotamia) S. Febroniae virg. & mart. quae in perſecutione Diocletiani ſub Lyſimacho praefide ob fidem & padicitiam ſervandam, primo virgis caeſa & equuko tortæ, deinde pedibus laniata atque igne ſuccenſa, demum excuſſis dentibus, mammiſque abſciſſis (manuum pedisque dextri amputatio hæc omittitur) capitis damnata, tot paſſionum ornata monilibus, migravit ad ſponſum.*

(492) Mancæ eſt locutio, ſupplenda ex actis ad finem ſect. 30. ubi eſt, *ἐπὶ τῷ ἔλατῳ ἐκείνῳ, Ligno imponere*, nempe quo aptius amputatio procederet.

exemplaria Bollandistis suppetere[n]t [de quo vide Papebrochium in Comm. prae-
vio num. 2.] tamen vehementer dolce,
quod eam sive e regione Graeci textus,
sive seorsum edere superfederint. Incre-
dibile enim dictu[m] est, quot commoda ex
antiquis interpretibus capiantur. Pri-
mum iis ducibus maculae ex hodierna
Graeci textus lectione plures eluuntur.
Deinde ostenditur, quatenam in suo co-
dice supra hodiernum ampliora, quae
vero parciore interpretes invenerit. Pos-
tremo locis quibusdam difficilibus lux
affulget: vis ac potestas tum Graecarum
vorum ex Latina translatione, tum La-
tinorum aevi sequioris ex Graecis dictio-
nibus respondentibus perspicitur: ut
alias praeclaras utilitates taceam. Etiam
sicubi interpretes antiqui a scopo aber-
rant; volupe est, quid illos transversos
egerit, pervidere. Utinam exsistat ali-
qui, qui quidquid antiquorum exstat in-
terpretum, eos e regione Graecarum scri-
ptionum in gratiam criticorum edat.

Sed & post Joannem Neapolitanum
aliquis alius vitam eandem Latine red-
didit: quam interpretationem Lipoma-
nus ac Sarius in mensis Junii diem XV.
inferuerunt. Non alia vero de causa diei
XV. potius quam XXV. assignarunt,
quam quia in Graeco codice in fine vi-
tae reperiebatur, credo, scriptum *πρὸς*
αὐτὸν. At in Graeco textu, quem Papebro-
chius dedit, scribitur, *συνάξις* h. e. die
XXV.

Postremo ultimam translationem a
Bollandistarum calamo habemus, quam
ad latum Graeci textus Papebrochius ap-
posuit.

Sed tamen hae duae recentes versio-
nes illius antiquae ab Joanne profectae
desiderium non (493) mitigant, imo po-
tius augent. Nam illa certe periocha
interpretis ultima, quam ex scriptis mem-
bris profert num. 1. Papebrochius,

duas habet vocolas maxime necessarias,
quas in Graeco frustra requiras: ex qui-
bus intelligimus, hanc vitam Syriace
primitus fuisse ab eo, qui Thomaidis
personam induit, elucubratam. Ea pe-
riocha ejusmodi est: *Ego denique Tho-
mais, ultima famularum Christi, quae
Dominæ ac venerabili Bryennæ in regimine
successi, cuncta quae huic Sanctæ evenerunt,
ab exordio perspicue novi; & quae ipsa
videre non potui, a Domino Lysimacho di-
dici: propterea omnem illius vitam vel gesta
IN PATRIA LINGVA seriatim stylo
tradere curavi*. Ex quibus intelligimus,
eam vitam Syriace primitus fuisse con-
scriptam. Nemini enim dubium esse po-
test, quin patria lingua Mesopotamiae
[in qua haec primum scripta fuerunt]
Syriaca fuerit. Et has quidem vocolas
duas Joannes diaconus in suo Graeco,
uti par est, exemplari reperit. Aut si de
suo id admensus fuit; saltem aliunde
hoc scivit, non Graece primum, sed pa-
triae lingua haec fuisse perscripta.

Dixeris fortasse, patriae linguae nomi-
ne posse & Graecum sermonem venire,
qui quarto saeculo communis in Meso-
potamia erat. At respondemus, viros
dumtaxat egregie eruditos ibi tunc Grae-
ce scivisse, non item reliquum vulgus, ac
multo minus Sanctimonialia, ex quarum
numero fuisse se videri vult auctor hujus
opusculi. Verum quid moror? De pri-
mitivo hujus vitae textu, quin Syrus
fuerit, vetat dubitare Graeca ipsa vita,
qualis nunc apud Bollandistas exstat, in
qua innumera supersunt Syriacismi indi-
cia. Initium ipsum totum est ex orien-
talis linguae ingenio. *Εγὼ δὲ ἐν ταῖς
ὑμῶν Διακλίμασι καὶ βασιλείᾳ Αὐτο-
κράτορος ... κατεκρίθην*, Factum est, in die-
bus Diocletiani imperatoris Amphimium ...
decumbere: ubi duplex orientalis tritissi-
mus idiotismus est [quo in narrationum
initis utebantur] & quod verbum sub-
stan-

(493) Scio Neapoli ejus versionis exempla
olim fuisse, unde Bearillus apographum Bolla-
distis submitit. Sed utrum post jacturam vere-
rum membranarum, quae Neapolitanis tabula-

ris ante hos triginta annos accidit, adhuc ea
interpretatio super sit, ignoro. Nec excutere
reliquas nostras ex naufragio tabulas vacavit.

stantivum pro verbo *Accidit*, & quod diebus pro temporibus usurpatur.

Ac plura sunt in decursu ejusdem patris sermonis argumenta; ut quod tertio quoque versu *Kupia* & *Kupios* (ut Syriacus mos obtinet) nominibus praepositur, ut *Kupia μάτηρ Domina mater*; *Kupia αδελφή, Domina soror*, & interdum *διδασκάλεια*. Et quod mirum est, etiam ex ore Seleni iudicis scribitur sect. 22. v. 12. *κρίσις μου Δουσιμάχο, Domino meo Lysimacho*. Adde Syriaca vocabula, interdum aspersa, ut sect. 28. *βρά, βρά, βρά*. Et sect. 34. *βρά ... πολλὰ κύμα* &c. quae alibi explicabimus. Postremo quod urbs, in qua gesta fuere omnia, non *Nisibis* more Graecorum, sed *Siba* more Syrorum nuncupetur, id aperte ostendit, vel si cetera desint, haec non nisi Syriaca dialecto primitus scripta prodisse. Quamquam non est incredibile, etiam Graecum interpretem suam in id opus symbolam contulisse, & quae Syriace scripta reperit, ea multo auctiora ex ingenii sui penore Graece dedisse.

Haec dum scriberem, incidi in eorum librorum Syriacorum catalogum, quos illustrissimus idemque eruditissimus Josephus Assemanus Bibliothecae Vaticanae praefectus olim ante hos triginta annos ex orientis itineribus in Vaticanam Bibliothecam intulit: inter quos (tom. 1. biblioth. orient. pag. 606. col. 2.) reperio Acta *S. Febroniae Virginis*. Ex quibus, si in publicum prodirent, facile esset animadvertere, utrum quae Acta Papebrochius Graece dedit, sint fida Syrorum Vaticanorum interpretatio, an multo ampliora Syris.

Quoniam vero potissimum tempore haec, quae ex Bollandistis habemus, scripta fuerint, haud facile dictu arbitror. Sed tamen etsi longe posteriora sint quarto ineunte saeculo, quo hoc martyrium contigit (maxime quum muliebria monasteria, cujusmodi in hoc commentario perfecta ad unguem describuntur, auctorem diu posteriorem re gesta arguant) tamen certum est, Graecam

scriptionem antiquiorem fuisse decimo incipiente saeculo, quo ea ab Joanne in Latinum traducta fuit: imo & aliquanto vetustior; quia etsi parum elegans, tamen parum iis vocibus scatet, quas jam nono saeculo recens Graecia ex barbarie contraxerat. Syriaca autem scriptio multo praeterea antiquior fuerit oportet.

Et aliquid certe ad tempus conijciendum affulgere videtur lucis ex urbis *Nisibis* nomine: qua in urbe Febroniae vita omnis transacta fuit. Ea urbs in Syrorum scriptis (quorum fragmenta plurima in Assemani Biblioth. Orientali habemus) usque ad VI. fere saeculum integre *נִסְבִּינ* *Nesibin* appellatur. Eadem vero post millesimum Christi annum per aphaeresin *Soba* vocari coepit. Vide eundem Assemanum tom. 3. Biblioth. orient. pag. 3. Nota 3. initio Catalogi Ebed Jesu metropolitae *Sobensis*, h. e. Nisibeni. Illud vero non quod decernere quam pridem detruncato nomine *Soba* vocari coeperit. At equidem suspicor, initio pro *Nesibin* vocatam *Sibin* sive *Siba* fuisse (quod mirum ni VII. circiter Christi saeculo contigerit: in quod tempus compositio horum actorum incidisse videtur) deinde etiam prima vocalis mutari coepit, atque ex *Siba* factum est *Soba*. Verum haec nemo alius praeter Assemanos, Majorem ac Juniores, eliquata nobis aliquando dabant.

Haec de scripti aetate. De pretio autem non possum non rata habere, quaecumque Tillemontius Not. ult. in Dioclet. persecutionem de his actis iudicavit. Quibus adde quod ex tam longa historia, quae lectorem vel patientissimum delassaverit, vix aliquid antiqui moris addiscas: in ea nihil *naïve* & prisca consuetudine factum animadvertas: nihil venustatis aut sinceræ simplicitatis admireris: nihil demum pietatis ejus, atque unctionis perentias, quae lectorem intus deliniant, atque perfundat. Quae tamen non eo dico, quasi de fundamento historiae ullus sit dubitandi locus.

Nam

Nam satis alibi ostensum fuit, in ejusmodi scriptis, in quibus auctor sibi coaetanei alicujus hominis personam assumit, minores quidem circumstantias ad arbitrium fuisse confectas, at *ἡ συντήρησις* [*fundum*] historiae non item; maxime quum, quando haec spissa historia fabricabatur, existerent sincera rei gestae monumenta, quae non sinerent impostores impune omnia ab ipsis fundamentis comminisci.

C A P. IV.

In pauca quaedam ejus historiae loca animadversiones. Sibapolis eadem quae Nisibis: quae initio Achad, postea Nisibis, aut Nasibis aut Nesibis [quae vox Syriace columnas sonas] deinde Siba & Sibapolis, postremo Soba est appellata. Observantia Feriae VI. par Dominicae ab ascetis orta, postea Constantini lege sancita fuit. Medici vox pro Chirurgo. Mortui dicis causa ad orationem, ad epulas, ad cetera vitae munia invitabantur, tamquam adhuc vivi. Locus Ammiani de Constantio illustratus. Hujus vitae locus Syriacis verbis conceptus restituitur & explicatur.

SECT. 4. v. 2. *ἡν Σίβα πόλις*. Haec antea divisim dicebatur *Σίβα πόλις*, ut arbitror; nam in hujus martyris elogio, quod in menologio Basilii exstat, sic scribitur: *ἡ πόλις καλεμένη Σίβα*, In urbe quae Sibus vocatur. At postea coepit continuo ductu *Σίβα πόλις* scribi. Nec dubium est, quin eadem sit ac Nisibis, illa celebratissima: quae quidem plura habuit nomina. Initio Achad sive Achar vocabatur, si

antiquis (494) credimus. Deinde Syris dicebatur *נִסְבִּין* *Nesibin*, Graecis autem, teste Stephano, in primore syllaba variabat vocalis; non tantum enim *Nisibis*, sed & *Nasibis* & *Nesibis* vocabatur. Exstat & nummus Jul. Paullae cum E in prima syllaba. Idem Stephanus ejus nominis Phoenicias duas significationes affert, quas explicat erudite (495) Bochartus. Postremo Macedones eandem Antiochiam Mygdoniae appellaverunt teste Plutarcho. Sed redeo ad nomen hoc alterum, quo *Nisibis* nuncupabatur. Id quidem nomen Syris, ut ante dicebam, diu in usu fuit, saltem usque ad VI. saeculum. At postea apud eosdem Syros ea vox capite detruncata fuit; ac primum *Siba* [unde *Sibapolis*] deinde, post millesimum Christi annum, ut cap. superiore monuimus, *Soba* vocata fuit, jure metropolitico gaudens. In Menaeorum excusorum elogio S. Febroniae eadem urbs citra ambages *Νέσσις Nesibis* nuncupatur.

Ibid. v. 11. Et erat canon a Platone [Bryenes magistra] traditus talis [*ἡν τῇ ἡμέρᾳ αἱ παρασκευαὶ καὶ ἡ γὰρ αἰνὴ ἀδελφῶν ἐργαζομένων*] *Ut in die parasceves* [sive qualibet VI. feria] sorores omnes a quolibet opere vacarent: quo die, ut sequitur, in oratorio psalmodiae & Scripturarum lectioni dabatur opera. Haec vacatio & observantia VI. feriae, par diei Dominico, ne cui inaudita videatur, sciat eam ab Eusebio haud obscure tangi, tamquam a Constantino institutam, lib. IV. de ejus vita cap. 18. clarius autem

(494) Hieronymus in Quaest. in Gen. X. 10. de Nimrodo scribit: *Regnavit & in Arach, hoc est in Edessa, & in Achad, quae nunc dicitur Nisibis*. Hoc (quod ceteroqui Bocharto minus probatur, quem vide pag. 237. cap. 17.) didicerat credo ab antiquioribus popularibus Hieronymus. Nam S. Ephraem Syrus (quem ortu Nitibenum fuisse tradunt) in Comm. in Genesim sic scriptum de eodem Nimrodo reliquit: *Regnavit autem in Arach, quae est Edessa; & in Achar* (pro Achad: nam D & R apud orientales figura & pronuntiatione quum sint affines,

facile alternant, ut saepe in Tyrrhenicis ostendimus) quae est Nisibis &c. Totum locum affert Syriace Allemanus to. 1. Biblioth. Orient. p. 26.

(495) Significat autem (ait Stephanus) *Nasibis* secundum Philonem (Byblium, credo, illum celebrem intelligit) *COLUMNAS*; at secundum Vranium *Nesibis* lingua Phoenicicum sunt lapides collecti & coacervati. Id quod Bochartus (in Punicis ex Stephano vocibus) ex Gen. XIX. 26. suadet, ubi *נִסְבִּין Nesib* utroque modo ab antiquis exponitur.

autem & exponi, & eidem tribui a Sozomeno I. 8. Conferatur utriusque locus. Interim siqua obligatio de Ferie sextae observantia Constantinum auctorem habuit [de quo est quod dubitem] ei videtur antea laudabilis ascetarum & ascetiarum [ut ex hujus vitae loco colligitur] consuetudo praeluisse; ac tandem eadem observantia imperiali aliqua constitutione sive imperata, sive [quod malim] commendata fuisse. De quo nolo haec plura addere, alibi rem maturius expensurus.

Secl. 25. v. 11. Febronia, quum animo defecisset, rogat, ut aqua faciei suae affundatur; quo facto, revixit. Nimirum jam tum aevo scriptoris hujus hoc remedium, quo nihil hodie vulgarius est, usurpabatur.

Secl. 26. *ιατρος* [*medicus*] vocatur is qui linguam amputat, quique dentes evellit. Item secl. 27. qui mammas praecidit, eadem *medici* appellatione donatur. Id vero quum antiquae dictum sit [nam apud antiquos ad haec omnia *medici* nomen pertinebat, uti notius quartus ad epistolam Vranii adnotabamus: cui substantivo interdum *chirurgi* epitheton adjungebatur, ut *medicus chirurgus* vocaretur is, qui manus opifices admoveret] quum, inquam id antiquae dictum sit; ex antiquiore ac sinceriore scripto hoc manasse videtur. Ead. secl. 27. & 29. mammae vocantur novo plane vocabulo *γαλακτομασται*, a *fluente* ab iis *lacte*. Item secl. 27. cultrum vocat *σμίλη*: quae vox legitur etiam in Apophthegmatis Patrum in Agathone.

Secl. 34. versus finem, illato in monasterium Febroniae corpore, & jam *αὐτὴς ἐννύκτι* [*Nonae*] appropinquante tempore, Bryene monasterii praefecta Febroniam his verbis hortatur: *Εν, Febronia, tempus orationis, veni ad orationem filia*. Idem & Thomais prosequabatur. Hoc item non dubito, ex antiquiore hujus Febroniae historia sumptum fuisse: quod certe morem antiquum continet, quo in monasteriis recens defuncti dicis causa ad orationem, & ceteros monasticos actus invitabantur. Talia multa

etiam gentiles erga defunctos faciebant, ut quum eis epulas apparabant, quod tritum est, Eodem etiam spectat, quod ei vehiculo, in quo Constantii imperatoris cadaver portabatur [cui etiam Jovianus protector domesticus, qui post Julianum postea imperator fuit, tamquam portitor reliquiarum insidebat] *Annonae militaris* offerebantur indicia [h. e. specimina] ut ipsi nominant *PROBA* [vulgo *La pruova*] & *animalia publica monstrabantur*; uti narrat Ammianus ipso fine lib. XX. Quae enim vivis imperatoribus fieri consueverant, eadem & mortuis, ut equidem accipio, dicis causa fiebant.

In eadem hortatione statim haec adduntur. *Es coepit Syro sermone* hortari Febroniam ac *dicere*, *βρεν, βρεν, ιαθι. σπληνθι, κυρη σπληνθι, κυρηθι*. Corrupta haec esse, ex translatione Graeca, quae statim additur, perspicitur: *ὅτι, αἰνρον μὲν Φεβρονία αὐτὴ εἰ; ἀνίσταθι καὶ εὐχθι*. h. e. *Quod significat, Filia mea Febronia, ubi es? surge & veni*. Sed tamen Syriaea illa optime restituentur, modo ex altero *βρεν* & ex sequente *ιαθι* fiat Syriaeum *Febroniae* nomen simulq. Syrum adverbium interrogativum *Vbi*: quod tamen Syriae pro *θ* requirit *χ*: etsi eas duas aspiratas pronuntiatio permutabiles efficiebat. Itaque prius membrum quo designavi modo restitutum, optime respondebit interpretationi huic: *Filia* [nam sicuti *Bar* syriace est Filius, ita *bra* est filia: etiam secl. 28. Bryene ter inclamavit *βρεν* h. e. *filia*] *Filia*, inquit, *Febronia*, *ubi es?* Cetera vero sic sunt corrigenda, ut ad orthographiam Marci V. 41. exigi debeant ac praeterea ultimum illud *κυρηθι* in duas dispesci voculas, quarum posterior sit *θι*, sive potius feminine *θαι* [Syriae *ἡ θαι*] h. e. *veni*. Sic ergo quae sequuntur Graecis litteris exprimantur: *σπληνθι* [pro illo corrupto *σπληνθι*] *κυρηθι*, *σπληνθι κυρηθι, θαι*, sive *θαι*, h. e. *puella surge, puella surge, veni*.

Plures autem in Graeco vitae hujus sunt mendae, facile corrigendae: ut
Y y y y quod

quod sect. 42. v. 2. theca, in qua reliquiae Febroniae reconduntur, vocatur *Καμψα* [idque non semel] quum scribendum sit *Καμψα*, *capsa*, cujus vocabuli meminit Hesychius. Sed piget his amplius immorari.

C A P. V.

De die passionis.

Diem certaminis vetat nos ignorare marmoreum Kalendarium, in quo uti vides, diei huic praemittitur P. ut sit nota *passionis*. Cum his Fastis consentiunt libri omnes Graecanicorum officiorum, nullo excepto, qui diem XXV. Junii *ἀθλήσεως* faciunt. Consentit metrica ephemeris, quae *ἡμέρῃς αὐτῆς* [die XXV.] Febroniam ad ictum *tetendisse collum* dicit: consentiunt Copti, Habeshini, Moscovitae, ac Siculi.

Atqui oppones, in Graecis actis quae nunc exstant, nihil prorsus de die fusi sanguinis notari; sed tantum in fine Actorum sect. 42. scribi: *καταβῆναι τὸ λείψανον αὐτῆς ἀγίας μαρτύρου μὴνι Ἰουνίου ἡμέρῃς εἰ.* *Depositae sunt sanctae martyris reliquiae* [h. e. dens unus, quem vix auferri ab integro corpore licuit] *die XXV. mensis Junii*. Depositae sunt autem in Ecclesia quā Episcopus [qui tunc ille celebris S. Jacobus Nisibenus fuerit necesse est] ei per totos sex annos aedificaverat. Ex quo fit, diem XXV. Junii non fuisse fusi sanguinis diem, sed potius diem depositarum post sexennium reliquiarum.

His respondemus ex Joanne diacono Neapolitano antiquo interprete. Is enim reliquias illas eodem die repositas dixit,

quo ipsa pro Christo martyrium suscepit. Quod quidem hic interpres in suo Graeco codice legisse omnino videtur. Aut saltem aliunde id scivit Joannes. Nisi postremo sic malumus: nempe, quia Joannes in hisce marmoreis Fastis hoc die P. praemitti observavit, idcirco ea verba [*die quo ... martyrium suscepit*] versioni de suo adiecit.

Quamquam & ipse Joannes die uno a nostris fastis variat. Sic enim in Mss. omnibus se scriptum reperisse testatur Papebrochius num. 3. ut reliquiae collocatae dicantur *die, quo ipsa pro Christo martyrium* (olim) *suscepit hoc est OCTAVO Kal. Julii*, die scil. XXIV. non XXV. Junii. Sed prompta est responsio, haec ab Joanne antiquo more notis Romanis fuisse perscripta, & quidem in hunc modum, *VII. Kal. Julii*; at deinde amanuensium vitio adjectam *novada*, ac scriptum *VIII.*, ac demum integris litteris *Oblato*. Ejusmodi numerorum mendis hujusmet Joannis chronicon in assignandis episcoporum annis miserum in modum scatet.

Nescio quo modo illud praeterieram, quod in Latina Febroniae historia, quae apud Lipomanum & Surium legitur, depositae dicuntur reliquiae non XXV. sed *Quintodecimo die mensis Junii*. Verum hoc nihil est, quippe haud dubie ab errore numeralium notarum profectum; quum forte fortuna in eo Graeco codice, ex quo Suriana translatio expressa fuit, *ε* pro *κ* lectum fuerit. Ceterum Graecorum consensus pro die XXV. stat.

XXVI P S IOHIS ET PAVLI

Nihil celebrius his duobus athleticis Romae & ubique terrarum fuit; in tantum ut eorum festum in antiquis

simis sacramentariis reperiatur, & quidem cum praecedente (496) Vigilia, & hodieum eorum nomina in Missae canone

(496) In Gelasiano sacramentario duplex de his Missa adscribitur, una in Vigilia, altera in Natale. Sane vero S. Gregorium sustulisse vigiliam, Papebrochius (in hujus festi Comm. praef. v.) dixit: sed immerito. Nam etsi

ab ejus sacramentario, cujusmodi a Benedictinis inter opera S. Gregorii, & ab aliis editus fuit, abest Missa Vigiliae; at eadem tamen minima desideratur in Gregoriano Missali plenario Vaticano 4779. uti opportune monet Domini-

none recitentur : ut omittam , quod statim ab eorum interitu , celebre eis Martyrium in eorum domo aedificatum fuit. Quid potissimum tantam eis celebritatem pepererit , mox cap. 1. investigabimus. Interim hoc tantum doleo eorum merito illustri deesse , quod quae acta eorum passionis apud totam retro antiquitatem excivere admirationem , ea non tantum severioribus criticis , sed etiam gravissimo Card. Baronio plusculis maculis aspersa videantur , nec parum a legitimarum historiarum bonitate absint. Vel sic tamen [modo a saeculentis S. Gallicani actis , quibuscum per injuriam haec historia coaluit , eadem segregetur] paucos admodum superfuturos condonabiles naevos , spondere audeo . Quocirca de duoviris hisce spicilegium pro meo more facturum , ante omnia si qua paucula de iis antiquitus scripta exstent , in medium afferam : qua perfunctus industria , tum demum in hodierna acta pro

Antistes Domini celsa sacra Christi ,

Vestibulum decorat gratia pulchra loci :

Quae quia compta nitet , primaque in fronte renidet ;

Ostendit quantum numinis intus inest .

Quis tantas Christo venerandas condidit aedes ,

Si quaeris : cultor Pammachius fidei .

Nihil profecto in hoc toto epigrammate est , quod nostros designet martyres praeter *Pammachii* nomen , qui extructor Ecclesiae pugilum horum fuit ; quae proinde *Titulus Pammachii* olim dicebatur . Sed proderit rei universae narratio-

minicus Georgius ad Adonem hoc die . Taceo quod jam pridem Hugo Menardus in Notis ad Gregor. Sacram. eandem Vigiliae Missam laudat ex Remensi codice ; & quod Edm. Martenius in de Divinis Offic. cap. 32. num. 25. pro eadem Vigiliae Missa , praeter Sacramentarium Gelasianum & Remensem , laudat etiam Gellonensem & Mosiacensem . Adhaec pro hac vigilia peculiaria Responsorialia in Thomasio Responsali reperio . Postremo Florentinus ad hunc diem in fine mentionem facit pridianae Vigiliae , quae reperitur in Ms. Hieronymiano canonicorum Lucensium .

meo captu inquiram : & quidem ita ut non parum eisdem auctoritatis , quam jam pridem amiserant , restituatur .

C A P. I.

Antiquiora quaedam de hisce martyribus monumenta .

§. I. *Inscriptio eorum basilicae praefixa . De Pammachii titulo , ipsoque Pammachio . Castellani querelae de novo S. Pammachii cultu summarium Ecclesiae Rom. iudicium opponitur . Celebritatis tantae sanctorum Joannis & Pauli causae plures recensentur .*

Initio me quidem in spem Damasia-
ni epigrammatis crexerat diligentissimus
Mabillonius in de Liturgia (497) Galli-
cana . Verum ea spe falsus , ad alia si-
qua restant , antiquitatis rudera colligen-
da me vertam . Exstat apud Gruterum
pag. 1164. num. 8. epigramma , quod in
introitu ecclesiae Johannis et Pauli positum
dicit ejusmodi .

nem ex vulgatis SS. Joan. & Pauli actis
addiscere : quibus & ex allata epigraphae
conciliatur fides , & ex iis lux vicissim
epigrammati affunditur . In ipsis igitur
apud Bollandistas hoc die pag. 160. in
fine totius historiae sic ex fide tantum

. Y y y y 2 egr-

(497) Mabillonius in de liturgia Gallicana
pag. 279. in adnotatiuncula , quam Missae ho-
rum martyrum subjicit , ait : *De his fratribus*
(nam fratres fuisse hodiernos martyres , vulgo
creditum fuit : de quo infra) *lege epigramma*
in tom. 4. Analectorum , Damaso , ut puto ,
auctore . Verum id epigramma non tantum a
quarto tomo , sed & ab universo Analectorum
opere abest . Utinam usquam existeret tam an-
tiqua memoria . Etenim Damasus anno 366.
h. e. quadriennio post horum duovirorum mar-
tyrium pontificatum iniiit .

egregii ac vetustissimi Corbejensis, & alterius perantiqui codicis[quem Papebrochius *Majorem nostrum* vocare solet] legitur. *Tunc Jovianus imperator* (Juliani successor: quē Jovianum amicum fuisse sanctorum Joannis & Pauli proxime dictum fuerat) *misit & rogavit ad se Vizantium senatorem; cui sic dixit: „Nos gratia Dei*
„... ad te mandavimus, eo quod jam nobis declaratum sit de B. Crispo presbytero & Crispiniano & Benedicte, eo quod & ipsos interfecerit Julianus, & in domo sanctorum Joannis & Pauli corpora eorum sequestra sunt. Unde ego rogo ut diligenter requiras corpora sanctorum Joannis & Pauli. „ Et quum manifeste eos invenisset Vizantius cū filio suo PAMMACHIO, gratias agens Deo, renuntiavit Joviano imperatori: quibus gratias agens, ita praecepit dicens: „Deus omnipotens bonum domum domavit nobis: accipe consilium, „utere digne sanctis Domini (Joanne & Paulo) & fac fieri ecclesiam in domo sanctorum. „ Et cum coepisset Vizantius facere, coeperunt daemones sanctam passionem eorum declarare, ad laudem Domini nostri Jesu Christi: qui cum Patre &c. Ex his vides Pammachium cum suo patre Byzantio Martyrium Joannis & Pauli, nondum exacto post eorum certamen biennio (h. e. sub Joviano Augusto, qui ab exeunte Junio anni 363. ad desinentem Februarium anni 364. regnavit) aedificare coepisse. Hic porro est ille Pammachius S. Paulae gener, h. e. Paulinae filiae ejus maritus, cum qua ubi ad annum usque 398. vixisset, post illius obitum monachus factus, ad annum usque 410. sanctissime vixit, in Hieronymi scriptis laud minus celebris, quam ejus uxor clarissima. Videatur de Pammachio Baronius ad annos 398. 405. 410. & ad 30. Augusti. De eo Hieronymus scribit, xenodochium in Portu Romano ab eo aedificatum, in quo pauperibus serviebat, addens, eum ex Camillorum antiquo stemmate Furiano prognatum, & consulum pronepotem fuisse, & quod primus patricii generis monachum in-

duerit, & plura similia quae Baronii (ad ann. 398. num. XV. & seq.) collegit industria. Is igitur ille est, qui in monte Coelio prope Clivum Scauri contra Palatinum SS. Joanni & Paulo nobilem Memoriam excitavit, in titulumque erexit, qui hodie dum *Pammachii titulus*, eodem Baronio teste, appellatur.

De eodem vero Pammachio duplicem adversus Baronium querelam. Claud. Castellanus in suo Mrologio universalis [in nota marginali ad 30. August. & in Addendis pag. 705.] instituit, primum quod eum nullo priore martyrologo duce, & sine ullo cultus documento, in Romanum mrologium intulerit, deinde quod eundem *presbyterum* ibidem vocaverit, qui se vera laicus fuerit. De gradu hierarchico do equidem Castellano manus; nullus enim antiquorum de ejus presbyteratu loquitur. Hieronymus in eo ipso, quod meruisse sacerdotium dicit, videtur laicum agnoscere. Sic enim ad Pammachium scribit epist. 31. *Audiototius in te urbis studia concitata. Audio pontificis & populi voluntatem pari mente congruere. Minus est tenere sacerdotium quam mereri.* Et epist. 92. ad Julianum: *Respice sanctum virum Pammachium, & servemissimae fidei Paulinum presbyterum.* Vbi presbyteratum, dum uni Paulino tribuit, Pammachio abnuit. Potuit quidem postmodum presbyter ordinari: sed ejus rei documentis caremus. At de confessa sanctitate, et si cultus documenta desunt, totus quantus est Hieronymus loquitur. Eum adhuc viventem in modo recitatis verbis *Sanctum virum* vocat, & cum S. Paulino in exemplum proponit. Mortuum autem cum S. Paula componit his verbis ad Eustochium: *Sanctae memoriae mater tua Paula, fraterque (h. e. fororis maritus) Pammachius per foramen acus (utpote divites) transferunt ad regna caelorum.* Quid plura? Nusquam in Hieronymo non ejus illastris sanctitatis documenta legas. Non ergo temere in Mrologium illatus fuit; neque id a Baronio solo, sed ex omnium

(uri

[uti prorsus credo] Octovirum sententia, quibus recensendi mrologii cura incubuit ; nec porro inaudito summo Pontifice, aut sacra Rituum Congregatione, ut equidem conjicio. Cur ita conjiciam, illud facit, quod Baronius ipse ad ann. 398. num. 18. ingenue fatetur, tunc primum eum fuisse inter Sanctos relatum ; sed Ecclesiae tamen iudicio id factum simul innuit. En ejus verba. *Sancto exitu vitae hujus periodum claudens . . . cum in caelis inter sanctos, tum in terris in Ecclesia, ADSCRIPTO NOMINE EJV8 IN TABVLIS PVBLICIS, anniversaria commemoratione iugiter superstes vivit.* Haec de summaria S. Pammachii canonizatione tunc facta, quum adscriptus mrologio fuit, obiter dicta sufficiant.

Quandoquidem autem de *Pammachio* titulo h. e. de Memoria his martyribus hortatu Joviani Imperatoris exstructa, haud pauca diximus ; hic me locus admonet, ut investigare adnitar, cur hi Christi testes supra ceteros ad tantam in Ecclesia gloriam pervenerint, sive cultus antiquitatem spectes, sive eorum nomina Canonis Missae inserta, sive praevidiam eorum festo vigiliam. Atque hujus equidem tantae celebritatis has potissimum causas perspicere mihi videor.

I. Ut inde ordiar, unde mihi occasio disquisitionis hujus arrepta fuit : quum hortante Joviano Augusto & Martyrum Reliquiae repertae fuerint, & eisdem exstructa in eodem loco memoria ; debe-

batur haec in piissimum principem reverentia, ut ii martyres quanto maximo cultu celebrarentur. Cui illud quoque accedit, quod Jovianus hos athletas, dum in vivis essent, amicos habuerit : *Qui (Jovianus) & ipse amicus erat Joannis & Pauli*, ut in Corbejensi legitur : & quod iidem viri illustres & de Ecclesia optime meriti fuerint. II. Altera causa fuit, quod eis impense Romana multitudo favebat, in primis innumerales pauperum greges, eorum liberalitate sublevati : quae causa videtur etiam S. Laurentium diaconum ad tantam gloriam provexisse. III. Longe vero major inde celebritas exsistebat, quod ad horum tumbam quotidiani daemoniacorum, laudes horum martyrum extollentium, concursus undique fierent : quae arreptitiorum frequentia statim post eorum passionem (498) coepta, nono saeculo adhuc (499) perdurabat. IV. Postremo & illud, quod mihi videtur omnium maximum, horum gloriam videtur in immensum auxisse. Nemo enim ignorat quam incensis precibus illo tempore, quidquid Christiani nominis fuit, a Deo contenderit, ut suam ecclesiam ab Juliano vexatione liberaret. Annuit tandem misericors Deus, ejusque necem eodem die atque hora pluribus per diversas mundi plagas dispersis viris sanctissimis significavit : de quibus visis videatur Tillemontius in Juliano Caesare Artic. 27. Ex tanto vero divinarum significationum apparatu facile intelligimus, Juliani.

(498) Etenim in Actis Papebrochianis legitur hoc die fest. 5. Tunc (statim post horum martyrium) . . . clamare coepit per os ejus daemon, quod Paulus & Joannes incenderent eum. Idque in domo martyrum factum dicitur. Et ad finem actorum : *Coeperunt daemones sanctam passionem eorum declarare.*

(499) Id quod didici ex Flori Lugdunensis horum martyrum Hymno, quem Mabillonius to. 1. Analectorum pag. 402. inseruit, ubi disticho tertio haec incipit.

Oim Romulei servantes moenia regni

*Barbaricos stravant saepe mucrone globos :
NUNC [adhuc scil. suo tempore] ovium*

Christi purissima saepe tuentes,

Daemonicas arcant vi precibusque minas.

Priore disticho ad acta S. Gallicani alluditur, in quibus victoria adversus Scythas SS. Joanni & Paulo Gallicanum monentibus referatur accepta. At illud *Mucrone* quomodo verum, quum numquam stipendia meruerint ? Ceterum quod in Breviarii antiphona prima de eis legitur, *Sub Constantino Aug. MILITANTES, fidem Christi suscipere meruerunt*, forsitan de palatina, non vero callitensi, militia id erit capiendum. Nam aulicos Constantiani fuisse, cap. 4. observabimus. Sed ea antiphona, aut tale aliud, Floro imposuit.

liani interitum permagni ad ecclesiae rationes momenti habitum. In quo & illud mihi videtur exploratissimum, non alia de causa Divino iudicio Juliani necem tamdiu fuisse dilatam, quam ut is in eum diem puniendus reservaretur, quo die anno superiore sanctos Joannem & Paulum clam iussit interfici. Eodem enim nō modo die sed & ferme hora recurrente impius Julianus e vivis sublatus est; ut apertissimam Dei hos martyres ulciscens animadversionem in eo liceat animadvertere. Etenim Joannes & Paulus enecti sunt die XXVI. Junii anni 362. & quidem paullo ante (500) *μεσορῆμα* (*noctis medium*) illud, in quod (mo-

re [*] Romanorum, dies solidos a media nocte in mediam noctem numerantium) dies XXVI. Junii desinebat. At etiam Julianus anno sequente paullo ante illam (501) noctem mediam, in quam dies XXVI. desinebat occubuit. Ea vero temporum tam examussim sibi respondentium circumstantia non poterat non Christianos, praesertim Romanos, admonere, quod Christi ecclesia ab istius impii tyrannide cervicem subtraxerit, id horum martyrum meritis acceptum esse referendum. En quibus de causis (nisi vehementer fallor) Romae horum pugilum gloria in immensum creverit: nec Romae solum, sed & (502) Nea-

(500) Auctor actorum Joannis & Pauli scēt. 4. ait: *Tertia hora noctis transacta, Terentianus . . . puniri eos fecit.* Atqui hic ille est Terentianus, qui acta horum sanctorum scripsisse in Surianis Actis & Adone dicitur, aut saltem (uti rectius in melioribus legitur) qui retulisse omnia legitur. Is autem quum militare munus campidoctoris gereret, militaribus locutionibus utebatur. In militia enim nox in quatuor ternarum horarum spatia, quae *Vigiliae* vocabantur, dividebatur. Harum vigiliarum secunda ab hora noctis tertia ad noctem mediam pertendebatur. Ergo in ore Terentiani (haec sive scribentis, sive potius referentis) *Tertia hora noctis transacta* non aliud quam alteram solidam vigiliam designat: ad cuius finem, paullo ante noctis medium, putō hos duoviros fuisse interfectos.

(*) Vti dixi in fine animadv. ad Vranii epistolam de S. Paulini obitu die XXII. Junii.

(501) Ammianus lib. 25. ubi de Juliani obitu: *Epota gelida aqua quam petiit, MEDIO NOCTIS HORRORE visa facilius est absolutus.* Ita distinguendum esse, anse me videret etiam Valelius sic distinguens: nam antea sic perverſe interpungebatur, quasi illud, *Quam petiit medio noctis horrore*, unico spiritu pronuntiaretur, quum contra illud *Medio noctis horrore*, non ad petitam aquam, sed ad exhalatam animam sit referendum. Hic vero *medius noctis horror* quo ille expiravit, de tempore paullo ante *μεσορῆμα* est intelligendus; siquidem eodem die XXVI, quo vulneratus, occubuit. Quod si post mediam noctem perdurasset; in dictum XXVII. ejus obitus incidisset: nec verum

esset, quod omnes tradunt, Jovianum die XXVII. Junii, & quidem postridie ejus diei, quo Julianus oppeterat, Augustum fuisse salutatum.

Eodem place modo intelligendus est Zosimus lib. 3. *In ipso ardore praelii gladio feritur (Julianus) scutoque impositus, raptim in tentorium deportatur (μίχρη τε πυκνὸς μίγνῃς ἀγνίστος, ἀντίβαρος) ubi vita mediam ad noctem producta, mortuus est.*

(502) Non tantum in his marmoreis Neapolitanorum fastis coluntur hi martyres, verum etiam in eo posteriore Calendario quod Tutianus ex Rituali Neapolitano descripsit. Existat etiam inter ejusd. Turini chartas notitia veteris oratorii SS. Joannis & Pauli. Hodie duplex Neapoli est Ecclesia horum Martyrum, quarum quae celebrior est, una est ex hujus urbis parochiis. Ad eam olim supplicationes fiebant ad impetrandam pluviam aut serenitatem: quod quia in superstitionis columnae nescio cuius cultum degeneravit, (uti refert Caesar de Engenio pag. 640. 641.) merito eam superstitionem Hannibal de Capua Archiep. repressit. Ceterum, quod ad horum patrocinium pro obtinenda sive pluvia sive serenitate antiquius contingeriat, id non temere fiebat. Nam quae hodieum ad Magnificat Antiphona canitur, *Ipsi sunt . . . habens potestatem claudere caelum nubibus* &c. ea antiquissima est. Reperitur enim in Gregoriano Responsali apud Card. Thomassium Responsorium, tum horum martyrum, tum etiam SS. Petri & Pauli festivitati commune, quod est ejusmodi. *Ipsi sunt duae olivae [& duo] candelabra lucentia ante Dominum. Habens potestatem claudere caelum*

Neapoli, & per universam Italiam, & porro etiam extra Italiae fines.

§. II. Ex Hieronymiano mrologio & ex vetustis sacramentariis horum martyrum notitia hauritur. De falso credita eorumdem germanitate. Quibus gradibus ad eam persuasionem perventum fuerit.

Haftenus de Pammashii titulo horum martyrum: cujus occasione, plura me adnotasse nondum poenitet. Nunc ad alia vetusta monumenta progredior. In Hieronymiani mrologii apographis omnibus hoc die sic scribitur: *Romae Joannis & Pauli*. Nec quidquam ibi praeterea (quae scil. ejus est mrologii fici-tas) additur.

Venio ad libros sacramentorum: in quibus hoc maxime notandum est, quod Joannes & Paulus germani fratres fuisse perhibentur. Quod tamen expendenti mihi falso videtur creditum. Itaque una eademque opera & cur id falsum fuisse putem, & unde error primum obortus, omnes ad hodiernum usque diem in eam persuasionem pertraxerit, aperiemus: rem profecto ad horum Acta illustranda utilissimam.

In Gelasiano antiquissimo sacramentorum libro (quem Thomasius edidit: qui in praefatione non dubitat plerumque ejus libri antiquiora esse Gelasio, & ab S. Leonis Magni potissimum calamo profecta) duplex est horum marty-

nubibus, & aperire portas ejus, quia linguae eorum claves caeli factae sunt. Quae quidem nemo non videt, ex Apoc. XI. 4. 6. sumpta fuisse: nisi quod in Apocalypsi *aperiendi caeli*, non item claudendi mentio sit. Apparet igitur, haec olim verba in gratiam SS. Petri & Pauli ita concinnata fuisse, ut Apostolica clavium potestas explicaretur: deinde ubi eadem verba in eodem Responsali etiam de SS. Joanne & Paulo usurpantur, non ad spiritualem clavium potestatem (qua utpote laici, carebant) ea al-ludere, sed ad expertum jam antiquitus eorum in sudo aut imbre impetrando patrocinium.

Jam vero quod illud Responsorium *Isti sunt duae olivae* &c. quod peculiare SS. Petri & Pauli fuerat, etiam hodiernis martyribus factum fuisse commune dixi; cave putes id a Magno Gregorio factum, nam infra suo loco

rum Missa, una in Vigilia, in Natale altera. Natalis prima oratio [quae videtur styli haud dubie Leonini] est ejusmodi. *Quaesumus Omnipot. Deus, ut nos geminata lactitia hodiernae festivitatis excipiat, quae (de) beatorum Johannis & Pauli glorificatione procedit: quos eadem fides & passio fecit esse germanos.* Quae, uti vides, haud alia re ulla differt ab ea quam hodie recitamus, quam quod hodie in fine additur adverbium VERE [Quos eadem fides & passio VERE fecit esse germanos] quod tamen non tantum a Gelasiano sacramentario olim aberat, verum etiam a Gothico seu Gallicano apud eundem Thomasmum pag. 370. & Mabilonius de Liturg. Gallic. pag. 279. Per-magni vero interest utro modo legatur. Nam si cum Gelasiano & Gothico legas, *Quos eadem fid. & passio fecit esse germa-nos*; sensus erit, hos duoviros sola mar-tyrii germanitate fuisse conjunctos. At si illud VERE addideris, tum sententia haec erit, Joannem & Paulum, etsi ce-teroqui sanguine germani essent, tamen multo plus fidei & passionis societate vere germanos fuisse; hanc enim vim illud VERE habet.

Nunc quampridem additio illa adver-bii facta fuerit, dispiciamus; pluribus enim gradibus ad eam fraternitatis opi-nionem perventum fuit. Toto quinto saeculo h. e. ad Gelasium usque, qui ad finem

ostendetur, Responsale illud Gregorium aucto-rem non habere. Ceterum jam inde ab IX. ineunte saeculo fuisse id respon-sorium his duo-viris commune factum, ex Flori Lugdun-Hymno (quem Mabillonius tom. 1. Analector-primus edidit) didici; in cuius fine de hodiernis pugilibus sic canit.

*Hos ceto fructiferas florens paradisus olivae
In riguo vitae jugiter amne lavas:
Hi sunt aeterno Candakabra fulgida templo.
Progenies lucis, & pietatis homas:
Sidereo Regi sublimi semper in aula
Adstantes, populis (cor. populi) qui pia
vota servant.*

Confer simillimum prorsus exemplum (re-sponsorii scil. Joannis & Pauli primitus pecu-liaris, mox cum omnibus SS. fratribus com-municati) quod in Adnot. 504. producam.

finem ejus saeculi sedit, illud VERE aberat; nec quidquam interim sive in Missa Vigiliae sive Natalis recitabatur de carnali horum martyrum germanitate, Quumque etiam in horum martyrum actis (cujusmodi a Papebrochio hoc die ex antiquissimo plus mille annorum Corbejensi codice eruta fuerunt) de eorundem carnali ἀδελφότητα [fraternitate] prorsus sileatur; recte inde concludimus, toto quinto saeculo per annos scilicet ab illorum passione CXL.] Joannem & Paulum non alia notione fratres fuisse habitos, quam quia martyrii germanitate conjunctos divina Fides ad Caelum transmisisset.

At interim sexto saeculo paulatim vulgus ad credulitatem pronum illa Gelasiani sacramentarii verba, *Quos eadem passio fecit esse germanos*, coepit in eam partem accipere, quasi etiam sanguinis fraternitate cognati fuerint, Et quidem in Missali Gothico, per Thomassium ac Mabillonium edito, horum Missa [quam non nisi post annum DXC. in eo Missali sibi locum quaesivisse, certissimum [503] habeo] oratio prima, quam supra recitavimus, caret quidem adverbio VERE, plane ut in Gelasiano codice: & tamen quamvis ea clausula (*Quos eadem fid. & passio fecit esse germanos*, omisso scilicet adverbio

bio) tacite excludat sanguinis germanitatem; hoc tamen multitudo imbiberat, eos martyres fuisse etiam terrena nativitate fratres. Etenim huic Missae hoc lemma praescribitur, *Missae in Natale sanctorum GERMANORUM Joannis & Pauli*. Deinde in Collectione sic legitur: *Quos & partus, (et) una & par martyrii palma conjunxit*. Tum in collectione post nomina sic habet: *Quos sanguinis propinquitates conjunxit & fides*. Postremo in immolatione Missae dicitur: *Quos & fratres sorte nascendi, & magnifica praestitisti passione germanos: ut simul essent venerandae gloriae genitricis, & florentissima proles ecclesiae*. En quot modis terrenam ἀδελφότητα (germanitatem) Galli significant: quam illi opinionem non primi procuderunt, sed ab Romanis haud dubie, a quibus reliquias una cum Missa assecuti fuere, didicerunt. Et tamen nondum in prima oratione illud VERE tam Romani quam Galli adjiciendum putarunt; nam utrique de carnali agnatione non dubitantes, noluerunt tamen Gelasianae orationi manus violentas inferre. Haftenus ad annum usque 590. processum fuit.

At postremo eodem desinente saeculo aut vix ineunte septimo Gregorianus sacramentarius prodit; in quo simul & frater-

(503) Eccequis antiquitatis Gothicum sive Gallicanum Missale, a Thomasio & Mabillonio editum, sit habendum, nolo heic disceptare. Hoc saltem unum constanter affirmo, Missam quae ibi de SS. Joanne & Paulo legitur, non ante initia pontificatus Magni Gregorii videri insertam. Etenim non nisi post allatas in Turonensem ecclesiam horum duovirorum reliquias ea Missa celebrari in Galliis coepit, uti mox ostendam. Atqui eas reliquias non a Pelagio primo [uti falso tradit Bailletus ad hunc diem] sed a Pelagio II. Gregorii decessore impetratas fuisse, nec nisi primo Gregorii Magni anno h. e. 590. in Gallias fuisse allatas, ex collatis duobus Gregorii Turonensis locis [nim. ex X. Hist. Franc. 1. & ex I. de Glor. Mart. 83.] perspicue constat. Vide Baronium ad ann. 590. num. 48. 49. Quum igitur anno 590. in Turonensem ecclesiam pignora SS.

Joannis & Pauli cum aliis reliquiis ab Roma deportatae fuissent; hanc tunc primam existisse causam, cur horum martyrum cultus in Gallias importaretur vix est quod dubitem. Nam si primitus, aut saltem ante advecta sacra ipsana, Joannes & Paulus in Galliis cultum habuissent, haud dubie eodem die, quo Romae, unde cultus horum est propagatus, die scilicet 26. Junii celebrati fuissent. Nunc vero in eo Missali Gothico SS. Joannis & Pauli Missa inter SS. Cornelium & Cyprianum, interque S. Symphorianum inseritur. Ex quo perspicuum est eos mense Septembri in Galliis fuisse honoratos, die non suo, eoque haud dubie die, quo eorum sacra pignora deposita cum honore apud Turonenses fuerunt. Ex quo & illud sequitur, eandem Missam non ante annum 590. in quem ea translatio aut depositio incidit] additam Missali Gallorum fuisse.

fraternitatis (504) illustria testimonia exstant, ac simul orationi primae illud VERE additum reperitur: *Quos eadem fides & passio VERE fecit esse germanos*. Tunc enim demum intellectum fuit, sine illo VERE, eorum ἀδελφότητα (fraternitatem) periclitaturam. En quibus gradibus ad plenam germanitatem his duoviris asserendam perventum fuit. Principio ita eis spiritualis fraternitas tribuebatur, ut tamen orationis formula apud eos, qui paullulum attenderent, excluderet haud obscure carnalem. Deinde eadem retenta ejus orationis conceptione, aspergi terrenae ἀδελφότητος (germanitatis) significationes in liturgia coeperunt.

(504) Eo potissimum pertinet, quod in Gregoriano sacramentario in horum Missa Natalis in praefatione sic legitur: *Quos in nascendi lege iunxit germanitas: in gremio matris Ecclesiae fides unitas: in passionis acerbitate ferenda unius amoris societas*. Per quae illud [quos ead. fid. & passio VERE fecit esse germanos] per partes ἀγαπαζέται. Eodem spectat quod in Gregoriano Antiphonario integer ille Psalmus adscribitur, *Ecce quam bonum... habitare fratres in unum*: & quod in Responsali recitatur celebre Responsorium, *Haec est vera fraternitas*. De quo responso proderit animadvertere, initio peculiare Joannis & Pauli fuisse [uti constat ex iis verbis, *Contemnentes aulam regiam*, Juliani scil. quam hi contempserunt] deinde omnium SS. fratrum evasisse commune. Sicuti contra in Adnot. 502. observavimus, alterum illud responso, *Isti sunt duae olivae* &c. primitus quidem pro principibus Apostolorum fuisse compositum, mox etiam SS. Joanni & Paulo accomodatum fuisse.

(505) Jamdudum ante Bedam [qui anno circiter 730.] suum quantivis pretii martyrologium scripsit, de germanitate horum duovirum persuasio altas radices egerat, per ducentos ferme annos firmata. Et tamen vir sagacissimus quum plausula de his afferat in martyrologio, fraternitatem tamen in totum omisit: haud dubie quia falso creditam existimavit. En quibus verbis ejus elogium contextitur: *Romae SS. Joannis & Pauli* [haec addere debuisset cum posteriorib. Martyrologis, *Fratrum*; si quidem eos pro germanis habuisset] *quorum primus praepositus, secundus primicerius fuit Constantiae virginis filiae Constantini: qui postea sub Juliano martyrium capitis abscissione meruerunt*,

Postremo postquam insedit penitus animis, quasi vera esset, ea putativa cognatio; nequid porro ad eam firmandam deesset; ad inferendum orationi illud VERE processum fuit.

Quid porro mirum, si post Gregorianum sacramentarium, praeter summo judicio praeditum (505) Bedam, nemo (506) unus existeret, quin hos martyres pro fratribus germanis haberet? Id vero contra actorem fidem, a quibus ea fraternitas abest. Cui bono, inquis, haec tam subtilis, ac per temporum articulos digesta, de Joannis & Pauli putativa germanitate dissertatio? quantum hinc lucis hauriri debeat, dicetur seq. capite.

CAP.

per Terentianum campiductorem, qui deinde Christianus factus est.

[506] Juvabit primū ex Gregorii Turonensis libro de Glor. Mart. [post annum 590. scripti] haurire. Ibi l. 83. recens reliquias Turonos adportatas his verbis ait: *Erant enim reliquiae... Pauli, Laurentii atque Pancratii, Chrysanthi, Dariaeque virginis, Joannis atque alterius Pauli FRATRIS ejus*.

Jam vero de veteris Ambrosiani Missalis aetate nihil certum habeo. Verum quod in horum martyrum Missae praefatione fiat fraternitatis aperta mentio, id mihi aperto indicio est, eam praefationem non antiquiorem esse Missa Gothici aut Gregorioni sacramentarii. Verba Ambrosianae praefationis habes hoc die apud Papebrochium pag. 158. num. 2. Cui cave credis putanti, eam ab ipso magno Mediolanensi Ambrosio profectam.

Adhaec noni saeculi martyrologiorum scriptores magno consensu hos martyres pro fratribus habuerunt. Florus Lugdunensis ceteris antiquior, in Hymno de his scripto, quem Mabillonius tom. 1. Analector. inseruit, sic disticho altero ἀγαπαζέτω illud, *Quos eadem fides & passio vere fecit esse germanos*.

*Unicus hoc sanguis germanos foedere iunxit,
Unica mox fratres morsque fideisque parit.*

Eadem celeberrimae orationis paraphrasis a Wandelberto concipitur hisce versiculis.

Sextum martyr habet Paulus simul atque Joannes,

Germine, amore, fide, virtute, & sanguine fratres.

Deinde Ado, Vluwardus, ceterique martyrologi ejusdem germanitatis mentionem consensu summo injecerunt.

Z z z z

De percontatis SS. Joannis & Pauli actis.

¶ 1. Quid inter acta a Surio, interque illa a Papebrochio edita interfit: quamopere duet alteris sint praeserenda. Verum actuum S. Gallicani (quae male cum martyrum hodiernorum historia coaluerunt) idem sit auctor, aut saltem par sit antiquitas.

Apud Surium ad diem 26. Junii historia SS. Joannis & Pauli legitur uno tenore cum praemissis S. Gallicani actis continuata; quum tamen duas esse prorsus diversas historias, non sit dubium. Nec enim aliud S. Gallicanus cum hodiernis pugilibus commune habet, quam quod is ope Joannis & Pauli Christo nomen dedisse narretur. Et tamen quamdiu ex uno Surio utraque haec acta discebantur, pro una habebantur historia.

At postea in mensem Junium incumbenti Papebrochio, quum plura hujus historiae apographa, aliunde alia, ad manus fuerunt (in quibus peraeque atque in Surio haec duae in unum coaluerant historiae) tum quaedam [507] alia antiquiora, aut certe ex antiquioribus profeminata, in quibus Joannis & Pauli martyrium a Gallicani rebus gestis abjunctum erat. His vero antiquitate ac praestantia longissimo intervallo anteibat

[507] Haec Mss. in quibus Joannis & Pauli veritatem seorsum a Gallicani gestis exhibetur, sic breviter numerat Papebrochius in principio annotationum quas actis Joannis & Pauli subjungit. *Mss. Neapolitanam a Reatillo submissam, & Audomarense a Roswerdo describi curatum [cui simile, sed paulum diversa phrasi, inveniri in Casarii insula adnotavit Bollandus] in quibus ita seorsum [a Gallicani historia] duet passio legitur, ut in Corbejensi: illo praestantissimo Mabilloniano scil.*

[508] Theod. Ruinartus in Actis Mart. dicens ad finem praefationis ejus, quam inscribit *De SS. Martyr-qui sub Juliani perfec. passi sunt*, haec verba posuit: *Eadem [acta SS. Joannis & Pauli] habemus [in suo scil. monasterio S. Germent de Pratis ea alservari significat] in manuscripto codice, ab annis circiter mille exarato: sed quae tamen cum naevis non*

apographum, quod ex codice vetustissimo Corbejensi, litteris Romanis quadratis exarato (qui codex irrefragabili harum rerum arbitro Mabillonio plus mille annorum antiquitatis habere tunc videbatur; ita ut ante Christi annum DCC. transcriptus fuisse creditus fuerit) descriptum, a Mabillonio submissum fuit: de quo codice etiam Ruinartus [508] magnifice loquitur. In hoc vero nulla praeibat S. Gallicani historia (quod manifestum est indicio, eo tempore fuisse exaratum, quo nondum S. Gallicani festum die XXV. Junii fieri coeperat, ut infra observabimus) sed ab Joannis & Pauli certamine sumebatur initium sub hoc lemmate, *Incipit passio sanctorum Joannis & Pauli (*)*. Hujus vero passionis tale est initium: *Igitur [509] postquam Constantinus Imp. migravit ad caelos, & secuta est filia Constantini; dum esset pessimus Julianus a Constantio... effectus Caesar; cupiditate pecuniae captus, patrimonium Christianorum auferens, dicebat: Christus vester deus in Evangeliiis: Qui non remuniat omnibus quae possidet &c.* Hoc initium eo libentius adscripsi, ut cum ceteris actis conferri possit, in quibus quia cum praecedentibus S. Gallicani gestis ferruminantur; etiam initium immutatum fuit, ut aptius cum Gallicani martyrio haec passio coalesceret, uti paulo post notabimus.

carcent, omnisimms. De naevis conqueritur, at longe minoribus, quam in vulgatis, uti proxime significaverat. Edidit haec Ruinartus exevante superiore saeculo. Quare is quoque significat, eum codicem videri ante finem saeculi VII. transcriptum fuisse.

[*] Ceterum iis Mss. in quibus duae illae historiae coaluerunt, interdum quidem praescribitur titulus, *Passio sanctorum Gallicani, Joannis, & Pauli*: at plerumque tamen tantum *Joannis & Pauli* mentio in lemmate fit.

[509] Aevo sequiore haud raro *Igitur* initii narrationem praest, ut non tam ad colligendum, quam ad exordium valeat. Vulgatus Scripturar. interpret interdum ab ea particula novas narrationes orditur, ut Gen. XVI. r. itemq. 2. Sam. II. 1. & passim alibi. A quo etiam vereta sanctorum acta ab eodem *propterea* incipiunt.

mus. Hos igitur codices, ac praesertim illum quantivis pretii Corbejensem, Papebrochius duces secutus, Gallicani historiam ab altera hodiernorum Christi testamentum seorsum dedit: illam enim edidit hesterno die [quia jam inde ab Adonis & Vsuardi aetate de S. Gallicano pridie, quam de Joanne & Paulo fieri coepit] hanc vero alteram hodierno.

Haec quidem a Papebrochio praestita. Qui tamen quum id, quod unum exitiale gestis Joannis & Pauli fuerat [coagmentationem illam dico, quam satis descripsi] de medio sustulisset; tamen dolendum est, quod nihil eximie praeter ceteros vidit, imo & commenta illa omnia imbibit, quae in horum historiam sordes aetorum Gallicani intulerant: quae nos commenta hoc & sequentibus capitibus facile jugulabimus. Sed utat est, quod unam ab altera selexerit narrationem, & eam, quae hodiernorum martyrum est propria, e limpidiore fonteeductam dederit, hisque modis ad horum res gestas illustrandas viam straverit, ingens habenda est gratia.

Nunc si quis forte a me quaerat, ecquid causae fuerit, cur in plurimis Mss. haec duo martyria coagmentata fuerint; causam omnem in Passionalia esse conferendam ajo. In his enim, utpote in usum Cursus ecclesiastici factis, eodem ordine quo in Calendariis, passionem ex ordine describebantur. Statim igitur ut IX. saeculo festum S. Gallicani agi coepit, idque dici 25. Junii affixum, h. e. pridie festi SS. Joannis & Pauli; in iis lectionariis Gallicani passionem proxime sequebatur,

[*] Commune id linimentum proderit hie et cod. Neapolitano Montis Oliveti dare. Duplex in eo monasterio Passionale aservatur, antiquius unum, facile quingentorum annorum [in quo res Gallicani seorsum ab rebus Joannis & Pauli prostant] alterum recentius, in quo utraque acta hoc communi glutine junguntur: *Cujus corpus Christiani venerabiliter sepelirent in Offia*. Hactenus Gallicani historia: mox eodem tenore ad hodiernos martyres transitur his verbis: *Praeterea Julianus Caesar captus cupiditate sacrilega, avaritiam suam*

sed tamen seorsum, Joannis & Pauli historia. At mox processu temporis ubi animadversum fuit, S. Gallicanum sub cod. Juliano, sub quo hodierni duoviri, passum, & ab his eisdem ad Christi fidem amplectendam fuisse incensum, quum inquam haec & alia quaedam utriusque communia perspicerentur; existit postremo audeculus aliquis, qui utrumque scriptum in unum conglavit perpetuum commentarium. Qui quidem plumbaturae causa mutato leviter antiquiore passionis Joannis & Pauli initio, quod supra ex Corbejensi adscripsimus, Gallicani acta cum sequentibus ferruminavit congruo [*] linimento.

Ex his vides quae fortuna aetorum Joannis & Pauli fuerit. Principio per se sola ambulabant, quod nondum illa S. Gallicani gesta scripta fuissent, aut quod demum scripta, nondum tamen illata in hagiologia sive passionalia fuissent, quia nondum S. Gallicano assignatus dies festivus fuerat. Deinde ut assignatus huic martyri dies XXV. Junii fuit, ejus historia praecire alteri martyrum hodiernorum coepit, sed tamen seorsum, ut in Passionali Neapolitano Montis Oliveti antiquiore, & in Audomarense. Postremo ea duo monumenta, adhibito communi linimento, coagmentari in unam structuram coeperunt, ut in ceteris passim Mss.

Est igitur percommode hoc a Papebrochio factum, quod duas sanctas ab initio historias, postea per summam sive imposturam, sive *elogiorum* coagmentatas, iterum abjuxerit: ut

Z z z z z omit.

Evangelii testimonio colorabat: & cetera ferme ut in exordio, quod supra ex Corbejensi adscripsimus.

At in Surio [ut qui se quaedam in his actis suo ingenio climally proferret] glutinum adhibetur ejusmodi, *Petrus vero Julianus captus cupiditate sacrilega, avaritiae suae Evangelii sententiam praetendebat. Facultates enim & patrimonia Christianis asserens, dicebat: Christus vester dicitur in Evangelio. Qui non nuntiavit &c.*

omittam quod Joannis & Pauli passionem ex praeclaro illo Corbejensi codice, qui ante annum Christi septingentesimum ex alio vetustiore autographo transcriptus fuerat, exhibuerit: quum contra Surius recentioribus Mss. usus, etiam plura ex suo ingenio elimata se dare ultro profiteatur: pro quo labore vir bonus nullam iniit a lectoribus gratiam. Accedit quod plura in hac ex Corbejensi expressa historia scitu digna passim leguntur, quae nec in Surio, nec in recentibus Mss. reperies. Postremo & illud est longe praeclarissimum, quod ab hoc Corbejensi exemplo, quod Papebrochius exhibuit, abest id quod in Surio, in plerisque Mss. & in ipso Adone in fine legitur, nim. hanc historiam ab ipso Terentiano, qui hodiernos duoviros necari fecit, fuisse perscriptam: quod quanti interfit, ex §. sequenti intelligetur.

Et quamdiu quidem hae duae historiae ingratis conglutinatae simul legebantur, potuit imponi lectoribus; quibus primum fuit statuere, totum id, quod uno perpetuo tenore scribebatur, simul ab uno auctore prodiisse. At nunc eo veluti praedicio liberatis facile erit animadvertere, ea duo scripta non tantum a diversis auctoribus (quorum ille, qui res Gallicani scripsit, haud dubie nugacissimus fuit) sed longe diversis temporibus scriptas. Stylus ipse id suadere poterit: nisi quod siue idem ille qui res Gallicani dedit, seu quisvis alius, videtur quaedam Joannis & Pauli historiae de suo adjecisse; cujusmodi sunt illae in primis Juliani cum his martyribus altercationes num. 1. & 2. Verum ut ut est; certe hodiernorum pugilum historiam multo prae altera Gallicani antiquiorem esse, ex eo patet, quod ab hac Joannis & Pauli passione [ut illa nunc omnia commenta taceam, quae ex Gallicani actis huc redundasse, toto passim hoc commentario demonstra-

bimus] absit fabella illa, quae desinente aut medio saeculo sexto, uti cap. superiore diximus, de eorum germanitate inventa fuit: quae tamen fabella in S. Gallicani historia, utpote recentiore, sibi locum quaesivit: in qua (apud Papebrochium pag. 37. num. 2.) legitur, *Et velut subarrhatomis loco dantur DVO FRATRES eunuchi ex latere Augustae*, nim. Joannes & Paulus proxime ante nominati.

§. II. *Verusque historiae (cum Gallicani, cum Joannis & Pauli) aetas demonstratur.*

SS. Joannis & Pauli acta illis alteris S. Gallicani vetustiora esse, tantummodo adumbratum fuit. Nunc quoad judicando, aut saltem coniciendo assequi licet, utrisque sua est aetas assignanda. Et Gallicani quidem acta, praeter cetera novitatis argumenta, quia Joannem & Paulum *fratres* fuisse sine ullis ambagibus praedicant; ex his quae superiore capite §. 2. disputavimus, non videntur Gregoriano sacramentario aut summum ea hodiernorum martyrum Missa, quae in Gothico Missali legitur, (h. e. desinente VI. saeculo) vetustiora esse potuisse.

Vicissim tamen nec aeo Gregorii posteriora eequidem putabam, modo *Responsalis* liber quem Benedictini patres Gregoriano sacramentario subjecerunt, vere Magnum Gregorium auctorem habeat. In eo enim ultima earum antiphonarum, quae in Matutinis laudibus assignantur, sic concipitur: *Joannes et Paulus dixerunt ad Gallicanum: Tu crede unum esse Deum, & eris victor melior (al. melius) quam fuisti*: quae verba ab hodiernis S. Gallicani actis petita fuerunt. Verum re vera Responsalis ille liber nihil minus, quam S. Gregorium auctorem habuit, sed est posterior, ac diversis diverso tempore accessionibus auctus: de quo vide quae heic inferne (§ 10) subjicimus. Quocirca VI. quidem vergente saeculo antiquiora esse non

[§ 10]. Responsalis is liber a Benedictinis editus, in *Compendiensi cod.* [ex quo illum eruerunt] *nullum nomen praefert*, ut ipsi in

praefatione ad eum libellum fatentur: qui eo demum labuntur, ut putent, precandi formulas in eo contentas diversis fuisse temporibus fa-

ctas,

non posse Gallicani acta, ex modo dictis ostenditur: at eadem aevo Gregoriano posteriora non fuisse, nemo praestare ex illo Responsali poterit. Haec de aetate Gallicanae historiae, quae facile paullo post S. Gregorium prodierit videtur.

Venio ad historiam alteram Joannis & Pauli: quae non tantum aevo Gregoriano antecessit, sed, nisi mea me fallit opinio, aevi Gelasiani videtur, aut non longe posterior: id quod hoc argumento suadeo. Etenim ex dictis ad finem capituli superioris, in Missa Joannis, & Pauli, quae Gothico Missali inseritur, hi martyres haud dubie pro fratribus germanis habentur. Quumque ea Missa indidem, unde & reliquiae, allata anno 590. fuerit: ex eo fit, tunc Romae etiam de germanitate vulgo persuasum fuisse. Quae quidem persuasio inter Gelasium (in cujus sacramento de ea fraternitate nec vola nec vestigium est) & finem Pelagii II. (a quo simul cum reliquis Missa horum martyrum accepta videtur) primum nata, ac sensim firmata fuerit oportet. Fluxere autem a Gelasio ad alterum Pelagium anni centum. Itaque haud ab re medio inter utrumque tempore, sive ante sexti saeculi medium spargi de fraternitate rumores coepisse concipimus. Jam vero quum in his actis nulla prorsus de fraternitate Joannis & Pauli mentio fiat; ex eo manifeste colligitur, hanc historiam medio sexto saeculo habendam esse antiquiorem. His

adde, nihil repugnare, quin sive ineunte eodem saeculo, sive potius quinto desinente conflata fuerit. Nec dictionis character ab ea, quam dixi, aetate abhorret. Ita sesquisaeculo plus minus post rem gestam haec lucubratio prodierit videbitur. Quod si demonstrari posset, Missam Gothici Missalis antiquiorem esse translatione reliquiarum in urbem Tironicam; id in maiorem hujus historiae (511) antiquitatem haud dubie cederet. Haec de aetate scripti hujus.

At enim dices, parum id quoque vetustatis fore; imo isto modo multum de ea antiquitate decerpi, quam commentarius ipse in fine sibi tribuit. Etenim tum in Surio, tum in plurimis Missis & in satis liberali hujus passionis compendio apud Adonem, in fine legitur, Terentianum (illum dico campidoctorem, qui caedem horum Christi testium clam patrari fecit) mox percepta baptismi gratia, eorundem martyrum passionem scripsisse. Sane vero ea subnotatio si vera est; nihil reperietur hac narratione, quae ab eo ipso perscripta, qui rebus omnibus non interfuit solum, sed praefuit: sin falsa (& eam falsi certe arguunt aliquot in historiam Augustam offensiones) nihil eo scriptore impurius fuerit, qui ad fidem mendacio faciendam non dubitaverit alienam sibi martyris Terentiani personam inducere.

Atqui neutrum verum est; quia subnotatione illa nihil fuisse falsius, idem ille,

tas, id quod in hujusmodi rebus usu venit. Idque verissimum est: nam idem monumentum ediderat ante Thomasi ex Vaticanis membranis sub hoc titulo: *Incipit responsoriale & antiphonarium Rom. Ecclesiae... juxta vetustum Canoniconum... S. Petri*. Ex quo lem-mate [a quo S. Gregorii nomen abest] nemo non postiora S. Gregorio tempora arguet.

Et in eo quidem Responsali plurima sunt fragmenta ex actis SS. Joannis & Pauli totidem verbis desumpta. Ab iis enim manavit responsorium illud: *Beati martyres Christi Joannes & Paulus dixerunt Juliano: Nobis autem aliud non est, nisi unus Deus, Pater & Filius & Spiritus Sanctus*. Indidem petita etiam

antiphonae tres priores fuerunt, quae in eodem Responsali pro Matutinis laudibus assignantur, quibus hodieque ad Laudes utimur. Et tamen nullam inde argumentum equidem capio ad antiquitatem actorum Joannis & Pauli suadendam; tum quia id Responsale recentius Gregorio esse non dubito, tum etiam quod aliunde Joannis & Pauli Passionem haud paullo antiquiorem esse Gregorio demonstravi.

[511] Nam quum in Gothici Missalis Missa hodiernor. pugilam, aperta fiat eorum germanitatis mentio, quae germanitas actorum scriptori ignota fuit; ex eo consequitur, quo plus Missae illius antiquitas retrahitur, hoc plus etiam ei Missae antecedere acta laudata debuisse.

ille, quem supra laudavimus, Corbejensis venerandae antiquitatis codex ostendit: qui (apud Papebrochium pag. 160. initio sect. 6.) sic narrat: *Ipsa autem Terrentiano REFERENTE ipsam possessionem sanctorum, scripta est* [*], Quae nihil necesse est eam in partem accipere, quasi aequalis Terrentiano scriptor, quae ex eius referentis ore excepit, ea in continenti retulerit in commentarium; verum per ea verba scriptor, alioqui non insincerus, obviam procedit tacitae objectioni huiusmodi: Quid, sodes, id scis, quod sine arbitris gestum fuit? Cui hoc pulchre respondit: Quia Terrentianus (qui unus scilicet rerum se uno consilio gestarum auctor idoneus esse poterat) totam hanc historiam, punctus poenitentia, palam fecerat, ideo non esse mirandum, siquis postea exstiterit, qui sparsas vulgo narrationes collegerit perscripseritque. Quamquam & illud fieri potest, fuisse aliquem Terrentiano coaetaneum, qui summa rerum capita, prout ex Terrentiano narrante audierat, adumbraverit; quae mox semidoctus alius, dum studio pietatis fatigat pinguiora facere, parum ab eo abfuit, ut corrumperet.

S. III. De utriusque scripti merito
iudicium.

Ex haecenus disputatis facile est intelligere, quid sit de Tillemontiana *Actorum S. Joannis & Pauli* censura (quam

Nota VI. in Juliani persecutionem reperies) iudicandum. Is in ipso lemmatis vestibulo minatus se SS. Joannis & Pauli acta subversurum, tamen nihil tota illa avertit Nota praeter strenuissimam rerum gestarum S. Gallicani oppugnationem (cui difficile est non subscribere) interim de rerum Joannis & Pauli narratione securus. Cur ergo totus ille titulus hodiernorum pugilum gestis infestus est, quam intus aliorum signa vertantur? Ex proximè dictis iam causa quae sit, intelligitur: non alia nimirum, quam quia Tillemontius acta tantum Soriani viderat, in quibus Joannis & Pauli res gestae cum praevius Gallicani factis ita coalescunt, ut una videatur narratio cuius tamen titulus *Joannis & Pauli* nomen praestert. At postquam demonstratum fuit, haec fuisse dispersitas historias, & diversis scriptoribus tempore diverso compositas; tantum abest, ut ex praecleara illa Tillemontii Nota VI. periculum Joannis & Pauli actis vere suis impendeat, ut haec ex eadem Nota potius confirmantur; duobus tribusve naevis exceptis, quos res Joannis & Pauli cum Gallicani historia communes habent: de quibus opportunius dicam sequentibus capitibus.

Et de Gallicani quidem gestis quae egomet pauca animadverterim, inferne (512) proposui. Ut autem de scripti ejus, quod peculiariter res Joannis & Pauli com-

[*] Eadem subnotatio reperitur & in nostro Olivetani vetustiore [cuius verba retuli ad finem diei huius] & in Bollandiano *Majore*, ut ipsi vocant.

[512] *Ad acta S. Gallicani mart. [prout a Papebrochio ad 25. Junii pag. 37. edita fuerit] adnotata aliquot.*

De duplici illius aevi Gallicano consule. Asserta Joanni & Paulo fraternitas hoc scriptum novitatis arguit. De commentis Joannis & Pauli annuuntio, nec minus fidei illi eorumdem palatinis officiis. Cujus generis praeposura & primiceriatus de his martyribus intelligi debeat. S. Petri basilica olim extra pomerium posita a Christianis ducebatur autem in visibilibus, quam urbem ingrederentur. An ob eam causam triumphalia limina Sider-

nium nuncupatis. Quaedam alia.

De hac S. Gallicani historia videbis, uti diximus, Tillemontii reprehensiones Nota VI. in Juliani persecutionem; qui cur eam *acta Joannis & Pauli* vocet, jam supra exposuimus. Nos tantum pauca quaedam aliis praetermissa haec more nostro persequimur.

Sectio prima sic incipit: *Sub Constantino Aug. & Gallicano duce Romani exercitus.* Hic idem Gallicanus intra consularibus fascibus ornatus dicitur. Duplex autem sub Constantino [nam antiquiores Gallicanos consules nihil moror] consul huius nominis fuit, unus Bassi collega anno 317. alter collega Symmachi anno 330. Dico duos fuisse diversos, quia huic alteri nulla iterati consularatus nota usquam subicitur. Nihil tamen impedit, quominus alter prioris filius

filius fuerit, aut ex eadem saltem domo prodierit, ex gente *Ovinia* scilicet, quoniam horum prior videatur ille *Ovinus Gallicanus praef. urbi* fuisse, qui in Hononienſi marmore Crispo Caesarj titulum posuit. Ne illud quidem verisimilitudine caret, *Gallicanum* illum praepositum cubiculi, ejus meminit S. Ambrosius epist. 27. ad Valentinianum II. ad hujus, de quo agimus, genus pertinuisse.

Ibid. v. 6. *Sacratissimam virginem Constantiam*. In antiquioribus *Constantinam*: quam descriptionem sequor, duce quadam inscriptione, quam cap. seq. post Gruterum & Baronium proferam. Ibidem fabellae de Constantia seu Constantina Constantini Aug. filia, ac simul virginis Deo sacra, verum originem detegam.

Sectionis alterius ea summa est, Constantinam nuptiis cum Gallicano carnis confensisse, modo interim subarrhationis loco sibi Gallicani duae filiae permitterentur, & Gallicani vicissim lateri Joannes & Paulus Constantinae aulici interim haerere. *Secum vero*, inquit, *PRAEPOSITVM & PRIMICERIVM Joannem & Paulum esse gerentes* [Gallicanus] admittat. Mox: *Et velut subarrhationis loco dantur* [Gallicano] *duo FRATRES EVNVCHI ex latere Augustae*. Duobus his locis paullisper immorari juvat. Quorum posterior est ille de germanitate Joannis & Pauli disertissimus locus: qui quidem, ut ante diximus, hunc de S. Gallicano commentarium non ante finem sexti saeculi prodire potuisse fateri cogit: maxime quum de ea fraternitate Acta ipsorum martyrum [quae multo certe antiquiora sunt] prorsus taceant; in quibus tamen, si vere germani fuissent, id dissimulari minime decuisset. Jam vero hoc eodem posteriore loco quod iidem EVNVCHI dicuntur; id quoque commentitium esse intra cap. 4. ad Acta docebimus. Tamen id non inepte constitum fuit. Nam si re vera cubiculo praefuissent; eunuchos esse decebat. At ea quoque praepositura nihilo minus, ut infra ostendemus, fabulosa est: de qua tamen, quasi si vera sit, parumper commentemur.

In eorum igitur locorum, quae paullo ante recitavimus, prior unus fuisse *Praepositus*, alter *Primicerius* Constantinae dicitur. Mira sane locutio. Nec enim *Praepositus* aut *Primicerius* absolute usurpatur, sed addito illius rei nomine, cui praeponebantur. Duplex tamen praepositura celebris invenitur. Erat *Palatii praepositus* [qui unus nuda *παραιεσις* in Chronico Alex. pag. 764. vocatur] & erat *Praepositus sacri cubiculi*: quae posterior praepositura Nostro, si quidem spado fuisset, convenientior

erat. Sed & *Primicerii* multiplices erant, & suo quisque adjuncto discreti. Sed tamen qui hic nuda *Primicerius* Constantinae dicitur, eum *primicerium sacri cubiculi*, de quo meminit Notitia imperij, interpretari debemus. Sicuti pari modo qui ab Eustathio in vita S. Eutychij Patr. CPolitani num. 8. *Primicerius Augustae* sine alia adfectione vocatur, is quoque ad sacrum cubiculum mihi referendus videtur. Horum igitur eunuchorum [tancisper enim commentis motem gero] *praepositura* & *primiceriatu* (quibus libitanevis uterque utitur codex) ad cubiculum, si videtur, pertinere intelligantur. Ceterum horum pugilum non magis germanitatem, quam eunuchismum, & palatina officia pura esse commenta, cap. 3. & 4. demonstrabitur.

Sectionem tertiam totam occupat Oratio longissima, quae Constantina Gallicani filia, virtutem castitatis a Deo rogavit, impetravitque. Vbi ea obiter memorat, se olim *orationibus maris Agnae a lepra mundatam*: quod & in actis qualibuscumque S. Agnetis legitur. Verum haec mitto. Muc notatu dignum, quod expleta hac bene longa precatione, sectio quarta sic incipit: *Hanc vero orationem fuisse Constantinae (al. Constantiniae) ipsa narrante didicimus: quam etiam ab ea legimus scriptam*. Nihil ineptius fingi potest, quam eam precationem, quam oranti Constantinae incensa animi devotio expresserat, fuisse ab eadem mox scripto mandatum. Sed tamen quicumque is fuit, qui ad calcem actorum depravatorum SS. Joannis & Pauli subiecit, ea ab Terentiano scripta fuisse, idem ille & hoc forsitan de precatione per ipsam Constantinam scripta notasse videtur; siue is auctor hujus historiae Gallicani fuit, siue quisvis alius. Ex eadem, inquam, officina utrumque prodisse conjicio.

Eadem sect. 4. versu 9. *Qui* (Gallicanus post reportatam victoriam) *non prius ingressus est Romam, nisi prius ad sacra Petri Apostoli limina perrexisset*. Recte hoc dicitur; quia Petri basilica extra pomerium erat. Ac vero admodum sub Pont. Leone IV. prolato pomerio, ea pars comprehensa muro fuit. Sic etiam S. Sidorius I. epist. 5. iter suum Romanum describens, *Priusquam*, inquit, *vel pomeria contingerem, TRIVMPHALIBVS Apostolorum liminibus affusus, omnem proximis sensi . . . explosum esse languorem*. Videndus in hunc locum Savaro: qui quanto studio *Romipetae* (sic enim vocatos notat, qui Limina Apostolorum visitatum ibant) sacris Liminibus fixi haerere, pluribus antiquorum locis notat. Quod vero ea Limi-

complectitur, pretio lector tecum una judicare queat, ea prius sive apud Syprium, sive correctiora apud Papebrochium legi operae pretium fuerit, aut saltem satis liberale eorumdem compendium in Adonis mrologio hoc die. Ceterum quam epitomen vetus meum Breviarium Capuanum affert, ea perquam jejuna est; nisi quod eisdem est ferme verbis ex actorum contextu contracta. Ea duabus contenta lectionibus hunc maxime in modum habet,

Lectio I. *Joannes & Paulus primicerii* (513) & *praepositi Constantie filie Constantini fuerunt*. Cum Julianus Caesar captus esset cupiditate (514) sacrilega: audissetque quod Joannes & Paulus ex opibus, quas virgo Constantia reliquerat, Christianos pauperes sustentabant: mandavit eisdem quod sibi (515) adherere deberent. At illi dixerunt: *Quia religionem plenam virtu-*

tibus reliquisti: a te omnino recessimus: & tibi obedire contemnimus. Ad hoc Julianus: Si infra decem dies ultro ad me venire contempseritis: tamquam hostes publicos puniam.

Lectio II. Tunc Joannes & Paulus per totos decem dies elemosynis insistentes omnia sua pauperibus erogabant. Decima [516] autem die missus est ad eos Terentius [517] qui dixit eis: Dominus noster Julianus statunculam [518] auream Jovis ad vos misit: ut eidem tura incendatis: alioquin ambo simul peribitis. Cui sancti dixerunt: Si tuus Dominus est Julianus, habeto pacem cum illo: nobis alius Dominus non est nisi Jesus Christus. Tunc jussit eos occulte decollari: & in foveam intra domum sepeliri: sanam faciens quod in exilium missi essent.

Tertia lectio (ut quae de octava S. Joannis Bapt. legi jubetur) praetermittitur; eoq. heic illa omnia defunt, quae horum marty-

limina vocari ab Sidonio *triumphalia* idcirco putat, quia aedes illa Via triumphali a Constantino (de quo non ambigitur) extructa fuit; videndum, an non ejus appellationis ea causa verior fuerit, quod Christiani duces qui victoriam retulissent, non prius pinoerium ingrederentur, quam illis liminibus prout procedissent, dictis ob id *triumphalibus*, quod nimium propagato latius Christianismo ea veluti species triumphus quaedam haud ignobilis haberetur. Itaque quia sic scriptoris hujus aevi a piis victoribus fastitabatur, idcirco is Gallicanum suum ita facientem inducit.

S. & 5. Gallicanus ubi diram obsidionem, seque redactum ad incitiam, Constantino exposuisset, subdit: *Cumque cuperem fugiendi adiutum reperire, Paulus & Joannes (ex quibus praepositi unus est, primicerius alius Dominae meae, pictatis vestrae filiae, Constantiae Augustae) dixerunt mihi: Fac votum Deo caeli, quod si te liberaveris, Christicola fias; & eris victor melius quam fuisti.* Haec verba, *Fac votum Deo caeli* &c. reperiuntur in Responsali libro (quem vulgo *Gregorianum* vocant, & quem Benedictini Sacramentario Gregoriano subjecerunt) ex quo fieret, S. Gallicani acta saltem S. Gregorio antiquiora fuisse. Verum jam supra Adnot. 510. demonstravimus, id Responsale S. Gregorio recentius esse. Vide ibi dicta. Illud etiam notandum est quod in loco, quem initio hujus Adnotationis ex sect. 2.

attulimus, Joannes anteit Paulo, heic autem contrario gradiuntur ordine; & tamen utrobique eod. ordine dicitur: *Vnus praepositus, alter primicerius fuit*; ut haud queas discernere, uter utrum officium gesserit. Vides, quam temere ac nullo judicio haec ad nos scripta pervenerint. Sed bene est, quod haec horum martyrum officia esse merum commentum, initio Adnotationis hujus admonuimus.

(513) Confer modo dicta tum in medio tum in fine superioris Adnotationis. Novo heic modo haec dignitates effertur, & ita, quasi si uterque primicerius, uterque praepositus fuerit: adeo mendacium nusquam potest recto talo consistere.

(514) Sacrilegam eam cupiditatem vocat, qua inhiabat pecuniis Deo sacratis, quippe ad alendos Christi pauperes a Constantina relictis.

(515) Quid sit *Adherere*, videbimus infra in animadversionibus ad horum Acta.

(516) Imo undecimo die, ut in actis dicitur, & ratio postulat.

(517) Hic est ille *Terentianus campidoctor*, de quo plura in actis. At in propriis nominibus derivativa cum suis primitivis alternabant. Hinc etiam in actis, quae in nostro perantiquo codice Oliverano exarata exstant, idem *Terentius* vocatur.

(518) In actis, *Statunculum aureum Jovianorum*: quod eodem redit, ut ad ea adnotabimus.

martyrum necem sunt consecuta : ut quod Terentiani filius a diabolo arreptus, ad domum Joannis & Pauli, in qua eos defossos fuisse dictum fuit, convolans, de eis indicium fecerit : quodque ea re commotus pater, poenitentia tactus, eorum passionem declaraverit, & baptismi gratia percepta, martyr occubuerit : & alia eodem pertinentia. Verum quibus haec tam jejuna Breviarii Capuani epitome parum satisfaciunt, nec interim Bollandistarum opus ad manus erit ; ii adeant capitis quarti finem, in quem praecipuam hujus historiae partem ex nostro Olivetano vetustiore codice erutam contuli.

Jam vero ut judicium quaecumque de hoc scripto proferam: duo ante omnia certissima esse ajo, primum de horum martyrio non posse penitus dubitari. Nam ut cetera ejus rei satis vetera monumenta sileam; *Pammachii titulus* vetustissimus eorum culturae antiquitatem liquido demonstrat. Deinde eosdem non in Diocletiana aut Liciniana aliave persecutione enectos fuisse, sed in ea ipsa Juliani, de qua haec acta loquuntur, sic suadetur. Romanum ab Aegidio Bucherio editum Kalendarium celebratissimos quosque urbis Romae martyres, qui Julii Papae obitum antecesserunt, minime praetermittit. At Joannem & Paulum jam tum ab initio ab Romanis in oculis & ore habitos, aequae saltem ac Laurentium, & Agnetem, Vigilia eorum festo praemissa, illatio nominum in Missae Canonem, ceterique honores testantur. Non alia ergo causa assignari potest, cur hi duoviri a Bucheriano laterculo absint, quam quia Kalendarium illud paullo ante Juliani vexationem scriptum fuit. Dixi, paullo ante fuisse factum ; quia sub Liberio scriptum fuit, sub quo etiam hi martyres oppetierunt. Sed laterculus ille ad priora Liberiani pontificatus tempora pertinet, Juliani autem infectatio in ejusdem postrema incidit.

Nec tantum haec vera sunt, sed & praecipuas ejus historiae circumstantias

non esse repudiandas contendo. Nam quod in hoc scripto quaedam in historiam generalem, inq. domus Augustae genealogiam peccentur, & quod Julianum praesentem Romae fuisse, subindicitur; ex iis non aliud efficitur, quam scriptorem nec rebus gestis aequalem fuisse, nec satis eruditione praeditum. Itaque satis habuit, si ad colligendas de his martyribus narrationes a Terentiano ante centum paullo plus annos promulgatas suam indultitiam ac sinceram fidem asferret ; securus interrim de aliquot in saecularem historiam offensionibus. Cujus simplicitati gratia potius habenda, quod horum martyrum notitias intermori non siverit, quam irasci, sicubi in saeculi historiam, quam parum callebat, offenderit. Parcant rogo delicatuli homines, si compertae scriptoris sinceritati cum simplicitate conjunctae dem facile manus ; nec me inexorabilem historicis ἀμαρτυροῖς praebeam, quae scriptorem ipsum susque deque tulisse, liquido appareat. Ceterum non omnia, quae viri critici in hac historia criminantur, digna esse reprehensione, cap. sequenti itemque ultimo obiter observabimus, dum in aliquot scripti hujus loca commentabimur.

C A P. III.

De quadam Constantia, sive Constantina, Constantini M. filia, eademque virgine, in pluribus historiis celebrata, quid sit sentiendum, DISVISITIO.

Praeter germanitatis SS. Joannis & Pauli fabellam cap. i. explosam (quae rectissime ab eorum Actis abest) illud etiam auctoritatem ac pretium eidem huic historiae conciliat, quod de illa in pluribus sanctorum historiis celebrata virgine Deo sacrata *Constantia*, sive potius *Constantina*, non fictas ad arbitrium fabulas, sed vera praedicet, & quod, quid commento ansam praebuerit, attentionibus pandat.

Etenim S. Aldhelmus (qui ad initia usque VII. saeculi vitam prorogavit) in suis de Virginitate hexametris, itemque martyrologia IX. saeculi plenis buc-

A a a a a

cis

cis de hac *Constantia* seu *Constantina* (nam utroque scribitur modo, sed posterior (519) scriptura rectior est, quam & posthac sequemur) loquuntur; quam etiam Magni Constantini filiam fuisse volunt, & suam Deo perpetuam virginitatem sacrasse ac servasse.

Quae vero S. Aldhelmus de hac Virgine Constantini filia cecinit, ea ille haud dubie ex insinceris S. Agnetis actis, & ex multo deteriore S. Gallicani historia deprompsit. Nam ad calcem ejus commentarii, qui sub S. Ambrosii nomine de Agnete circumfertur, narratur Constantinae huic lepra laboranti B. Agnes apparuisse, eique commonitae ut Christi fidem amplecteretur, perfectam sanitatem restituisse: quo facto eandem hanc Constantini filiam templum sanctissimae martyri via Nomentana erexisse, suamque Deo vovisse virginitatem. In Gallicani vero actis multo putidiora commenta narrantur, quorum summa eo ferme redit. Quidam dux Gallicanus ea conditione bellum adversus nescio quos Scythas suscipit, modo Constantinus filiam suam Constantinam sibi ab ea expeditione reduci nuptui tradat. Aegre id ferentem Augustum (ut qui filiam Deo virginitatem sacrasse sciret) Constantina confirmat, atque ut depaciscatur monet: nam sibi non fore dubium, quin Gallicanus re confecta, Christi fidem sit amplecturus, suamque is quoque castitatem Deo dicaturus. Id modo virgo postulat, ut Gallicani duae interim filiae sibi subarrhationis loco permittantur, ipse Gallicanus vicissim praepositum & primicerium suum Joannem & Paulum

secum arrhae instar habeat. Haud secus factum, ac dicta lex fuerat. Interea temporis duas Gallicani filias Constantina ad pietatem & vovendam Deo castitatem impellit: & e diverso Gallicanum cum exercitu jam de salute periclitantem Joannes & Paulus his dictis (apud Adonem) hortantur: *Fac votum Deo caeli, quod si te liberaverit, Christianus fias, & vis victor melius, quam (antea adversus Persas) fuisti*. Fides promissis stetit. Quare Gallicanus, ubi cum Scythis debellasset; non tantum Christo nomen dedit, sed & promissa Deo castitate, non sine imperialis aulae gratulatione sponsae Augusti filiae nuntium remisit: a qua vicissim edocetur, par virginitatis propositum filias suas fuisse secutas. Is est totius piae fabulae exitus. Non immerito enim fabulam lepidissimam dixeris (de qua vide Tillemont. Not. VI. in Juliani perfec.) nisi quod hoc tantum disconvenit, quod comoedrae ceterae in nuptias plerumque desinunt; heic contra pactae jam diu nuptiae in vota virginitatis traducuntur.

Et vero existisse omnino ullam Constantini filiam voto virginitatis Deo devinctam, recte negat Tillemontius tum Nota VI. in Juliani persecutionem, tum etiam in Constantino Not. 18. & ad Acta S. Agnetis: qui praeterea ea acta omnia, in quibus Constantinae Virginis Augusti filiae mentio fit, falsi comperta habet. Quid enim? Magno Constantino duae non amplius fuere filiae, Constantina & Helena; quarum prior Hannibaliano ac postmodum Gallo Caesari, altera Julianus (Apostatae postea dicto) nupsit. Undenam

(519) Parum hoc est quod in optimis quibusque & antiquioribus actorum Joannis & Pauli scriptis codicibus (maxime illo Corbejensi ante septingentesimum Christi annum descripto) haec femina non *Constantia* sed *Constantina* scribitur; sicuti etiam in quibusdam veterioribus Gallicanae historiae exemplaribus [nam in deterioris notae exemplis utriusque historiae *Constantiam* sine N. legi, ultro haecor J. parum inquam hoc est; nam illud dubitationem omnem praecidit, quod in antiquo

epigrammate, quod in S. Agnetis legebatur, quod intra afferemus, non aliter, quam *Constantina* perscribitur; nam incipit,

Constantina Deum veneram, Christoq. dicata.

Ad haec ex ejusdem epigrammatis acrotichide nomen CONSTANTINA confit, uti videbimus. Ceterum sicuti aevo sequiore *Constantini* & *Constantii* nomina milles confundebantur, sic etiam *Constantinae* atque *Constantiae* heic permixtae fuerunt.

denam quaeso tertia haec obfirmati propositi virgo prodit?

At equidem ut huic Tillemontii rationationi neminem refragaturum puto; sic contra haud de nihilo hoc esse ajo, quod in tot ecclesiasticis monumentis (nō coaetaneis quidem rei gestae, sed tamen vetustis) Virgo haec imperatorii sanguinis mirifice celebretur. Aliquid certe veri sub eo commento latet. Ne quemquam vero morer; primum sic statuo, Constantinam illam, quae S. Agnetis apparitione recreata, ejus templum erexit, virginem quidem Deo sacram fuisse, at nihil minus quam Imperatoris filiam existitisse: privatam adeo fuisse mulierem, etsi forsitan ex transverso consanguineam imperatoris. Id vero tum ex his SS. Joannis & Pauli peculiaribus actis, tum etiam ex inscriptione vetusta confirmabimus. In his enim actis sic legitur sect. I. v. 9. *Pervenit namque ad eum (Julianum) quod Paulus & Joannes omnibus diebus turbam Christianorum pauperum recrearent ex his, quas SACRATISSIMA VIRGO CHRISTI CONSTANTINA eis reliquerat divitias.* Virginem Deo sacram profecto heic habes: ceterum de eo quod Constantini filia fuerit (quod minime taceri decuisset) ne verbum quidem. At quia postea recentior illa Gallicani historia (in qua multus de ea virgine Constantini filia sermo est) cum propriis Joannis & Pauli actis inepte coaluerat; id in causa fuit, ut Tillemontius (& quis non?) ex Joannis & Pauli actis manasse virginem illam Augusti filiam dixerit; quum re vera in hac duovirorum historia, de virgine, non de principis filia mentio fiat.

At enim, inquires, eam de qua loquimur Virginem, Augusti filiam fuisse, actorum Joannis & Pauli initium satis innuit; quod est ejusmodi: *Igitur postquam Constantinus Imp. migravit ad caelos, & secuta est FILIA CONSTANTINA, dum esset pessimus Julianus &c.* Heic enim non alia Constantina intelligi potest, quam quae mox v. 9. *Sacratissima virgo*

Christi Constantina vocatur. Quocirca, quis dubitat, quin eadem & virgo fuerit, & patre imperatore nata? At equidem quovis pignore contenderim, verba illa, *Et secuta est filia Constantina* (quae & satis inepta sunt, nec prorsus quidquam significant, nec postremo quid ibi faciant, perspicui potest) non ab hujus commentarii auctore profecta, sed posterius inserta fuisse post consuetam S. Gallicani historiam, idque in eum maxime finem, uti lectori suaderetur, virginem Constantinam, quae facultates pauperibus distribuendas Joannis & Pauli fidei commiserat, eandem illam commentitiam Constantini filiam fuisse, de qua Gallicani historia magnifice loquitur. Id vero additamentum quum in omnibus manuscriptis peraeque legatur, etiam in illo vetustissimo Corbejensi; ex eo intelligimus statim post sparsam in vulgus Gallicani historiam, fuisse illam adjectionem factam, longe antea scilicet, quam cum Gallicani gestis acta Joannis & Pauli cohaerent. Imo si verum fateri volumus, quamdiu Gallicani, & Joannis ac Pauli historiae distinctis voluminibus legebantur, tamdiu illa tantula accessione (*& secuta est filia Constantina*) opus fuit, ne quis forte de alia Constantina, quam principis filia cogitaret: quae accessio post conflata ex duobus unam historiam supervacanea fuit (nam satis in praeviis de Gallicano narrationibus simul res gestae Constantinae virginis Augusti filiae tradebantur, ut non posset non eadem Constantina intelligi) & tamen, quod non raro accidit, adhuc additio tentata fuit, post coalitionem haud amplius necessaria. Maneat hoc igitur, ex peculiaribus Joannis & Pauli actis non aliud constare quam fuisse quamdam virginem Constantinam; at eandem fuisse ex imperiali sanguine, id vero haudquaquam liquere.

Idem prorsus & ex inscriptione perspicitur, quam Damasus pontifici Baronius ad ann. 360. num. 56. & alii passim tribuerunt; etsi Martius Milesius Sara-

zanius, qui eam inter Damasciana epigrammata refert to. 27. Biblioth. SS. Patrum, de auctore (*) dubitat. Vide cetera apud eundem Sarazanium: ex quo, & potissimum ex Grutero (520) pag. 1161. num. 9. heic eam dabimus.

Constantina Deum venerans, Christoque dicata,

*Omnibus impensis devota mente paratis,
Numine Divino multum Christoque juvante,
Sacravit templum victricis virginis Agnes:
Templorum quod (521) vicit opus, terrena-
que cuncta*

*Aurea quae (522) rutilant summi fastigia
tecti.*

*Nomen enim Christi celebratur sedibus istis,
Tartaream solus potuit qui vincere mortem,
Inventus (523) caelo, solusque inferre trium-
phum,*

*Nomen (524) adhuc referens & corpus &
omnia membra,*

A mortis tenebris & caeca nocte levata.

Dignum igitur (525) munus, Martyr, de-

(*) Quum in Mss. id epigramma Damasco tribuitur, quumque a Baronio & aliis eidem adscribitur; maneat, cenfeo, in ea possessione poeta Damascus; praesertim quum ab ejus stylo minime abhorreat. Est hoc inter cetera Damasciani styli peculiare, ut incisa quaeque versiculi ambitum non excedant, sed idem sit semper commatis & versiculi finis. Ut omit- tam quod dictio tota plane Damasciana est.

(520) Gruterus quidem p. 1161. n. 9. ubi in apside basilicae S. Agnae eam fuisse lectam, ex Scaligerianis refert, de elapsis temporibus est intelligendus; nec enim Scaliger ex marmore aut mulivo eam descripsit, sed haud dubie ex Mss. ex quibus etiam Damasciana epigrammata Sarazanius eruit. Porro Scaliger apud Gruterum recte admonet, hoc epigramma OLIM (non suo tempore) existisse incisum marmori in S. Agnetis via Nomentana.

(521) Sic rectius Baronius & Sarazanius. At Mss. Vaticanum & Gruterus, *Quae vicit opus.*

(522) Mss. Vatic. & Gruterus: *Quae rutilant.* Ad oram Mss. Vatic. Baronius rescripsit *Rutilant*, at pro *Quae* minus recte in Annal. edidit. Nam *rutilant*: quod tamen Sarazanius sequitur. Sed retinendum est illud *Quae*; quia hic versus cum priore accendendus est hoc ordine atque sententia: *Quod* (templum S. Agnes)

votaque Christo,

*Ex opibus nostris per saecula longa tenebis,
O felix virgo memorandi nominis Agnes.*

Hanc vero Constantinam *Constantini* filiam Gruterus ibi in lemmate praedicat; Baronius addit Gallo Caesari nuptam. Et nemo adhuc, quod sciam, fuit, qui in id non convenerit. At estne credibile, epigrammatis scriptorem id fuisse omisurum, quod ea Constantinum haberet patrem? Verum, inquis, quid mirum, quum nec de virginitate memin- rit? Scio quidem Tillemontium Nota XVIII. in Constantinum suadere voluisse, nihil in hoc epigrammate legi, quod virginem designet, & illud *Christoque dicata* non aliud quam Christianam notare. Il *suffit pour cela, qu'elle fust Chrétienne, sans qu'elle fust vierge.* At id nollem viro gravissimo excidisse; nam tum istud *Christo dicata*, tum illud versu antepen. *Devota virgo*, non aliud fuisse quam consueta prioribus saeculis virginum Deo sacra-

vincit opus templorum (profanorum; quia *Templa* absolute non nisi idolorum sunt) & *cuncta terrena fastigia summi tecti* (earumdem aedium profanarum) *quae aurea rutilant.* Cur templum S. Agnes profana vincat, sequenti versu ratio redditur: *Nomen enim Christi* &c.

(523) Consentiunt in hoc versu Mss. Vaticanum, Gruterus, & Sarazanius. At minus recte Baronius: *Inventum solus caelis inferre triumphum.* Hic porro versus refertur ad eum qui hinc tertius est; quippe Christus triumphum retulit *A mortis tenebris & caeca nocte levatus.* Nam istud *Levatus cum Nocte*, non cum *Membris* jungendum est.

(524) Hic & sequens versus leguntur in Mss. Vaticano, in Grutero, & in Sarazanio; at vero in Baronio desiderantur: male prorsus, nam sine iis acrostichis interciditur. Ex primoribus enim hujus epigrammatis litteris efficitur CONSTANTINA DEO: subauditur autem *Posuit*, am *Fecit* sive *Donum dat*, ut in aliis dedicatoriis titulis. Ex acrostichide obiter vides, non Sanctis posuisse basilicas veterem ecclesiam, sed Deo in memoriam sanctorum, uti loquitur Augustinus.

525 Baronius & Sarazanius, *Dignum, Agnes, munus martyr.* At rectius Mss. Vatic. & Gruterus, *Dignum igitur* &c.

sacrarum vocabula, satis aperte exempla (526) a Fresnio producta declarant.

Quaeret hic aliquis, undenam orta primum ea persuasio fuerit, Constantinam illam virginem, quae templum S. Agnes crexit, fuisse Constantino patre natam. Nisi mea me fallit opinio, duae Constantinae in unam conflatae fuerunt, nim. Constantina Constantini filia Gallique uxor, & altera ejusdem nominis quae virgo & templi S. Agnetis fundatrix fuit: cui alteri, etsi privatae, tamen cum augusta domo cognationem aliquam ex latere intercessisse, haudquaquam improbabile conseo. Cur autem ambae in unam confunderentur, ea [nisi vehementer fallor] causa esse debuit, quod Galli uxor aut in ipso, ut arbitror, S. Agnetis templo, aut saltem in admodum vicino loco, sepulta fuisset, uti narrat (527) Ammianus. Ab eo igitur factum, ut duae cognomines feminae ibi magnopere cele-

brarentur, virgo & fundatrix una, nupta & Augusti filia altera. Id vero ubi fit, nihil usitatus reperio, quam ut tractu temporis praecipua utriusque decora in unam personam contrahantur, quo celebratior evadat. Itaque ex Galli uxore, parum ceteroqui pia, desumptum imperatorium genus, & sepulturae locus fuit; ex altera vero sacrata Deo virginitas, templique fundatio; iis vero & quibusdam aliis sive veris sive fictis circumstantiis in unam feminam collatis, existit tandem sexto saeculo illa celeberrima Virgo Augusti filia Constantina, templi S. Agnes fundatrix, & in S. Agnetis sepulta. Quod ubi vulgo creditum fuit; exorti postremo sunt passionum S. Agnetis, & S. Gallicani scriptores, qui de ea Constantina magnifice loquerentur; & ut mox VII. & VIII. saeculo S. Aldhelmus & (528) Beda, itemque vita S. Silvestri, quae circumfertur vulgo sub nomine

(526) Videantur exempla Cypriani, Hieronymi, Concilii Illiberitani, & alia quae affert Cangius in DEODICATA. Non tantum vero Deo sed & Christo dicatae (quod alterum in Constantinae epigrammate scribitur) dici usus terebat. Cyprianus de discipl. & habitu virg. *Ut quae se Christo dicaverint, & a carnali concupiscentia recedentes, tam carne, quam mente Deo se voverint.* Vocabantur praeterea Deo sacrae aut sacratae, Deo deditae, aut postremo Devotae, quod & in nostra epigrapha legitur: de quo jam dicendum.

Etenim illud versu antepen. de Agnete usurpatum, *Devotaque Christo*, non est dubium quia tantumdem sit quod *Virgo*, ut ea loca ostendunt, quae idem Cangius in DEVOTAE emulat. Exstat Concilii Valentini sub Damaso canon, cujus est titulus, *Devota si se maritaverit.* Occurrit Deo devotae in Epist. 2. Siricii advers. Jovinianum. Est etiam Ambrosii tractatus *ad virginem devotam*. Cetera vide apud eundem Fresnium.

(527) Marcellinus lib. 21. cap. 1. *Inter haec Julianus panno ante Constantii mortem Helenae conjugis defunctae suprema (h. e. reliquias) miserat Romam, in suburbano viae Nomentanae condenda, ubi uxor quoque Galli, quondam soror ejus, sepulta est Constantina: anno nim. 354.* Ad quae advocat Valelius, hanc vocari Constantiam in Ammiani cod.

Reg. & in Zosimo, Petro patricio, chronico Alex. & Zonara; sed tamen Constantinam scribi debere, ex nummis ostendi, in quibus inscribitur FL. IVL. CONSTANTINA AVG. Addit & ibidem Valelius: *Haec porro adhuc virguncula aedem in suburbano viae Nomentanae construxerat S. Agnes sacratam.* At estne credibile, virginem Deo consecratam, postea ad Hannibaliani primum, mox Galli nuptias convolasse? aut si quidem tantum nescis admisisset; estne verisimile, eam ab S. Damaso, aut quisquis auctor epigrammatis fuit, a virginitate Deo dicata fuisse laudatam? Pergit Valelius: *In qua (aede) postea sepulta est.* Hinc porta Nomentana hodie S. Agnes appellatur: aedes autem ipsa ab auctoris nomine S. AGNETAE CONSTANTIAE dicitur, corrupto, ut fieri solet vocabulo: Nam Constantinam dici debere, testatur v. tus acrostichis: in qua nos scilicet tandem versamur. Et ab auctore quidem illam aedem ita dictam, non dissentio: verum Constantinam feminam privatam (etsi forsitan Augustorum ex latere consanguineam) non Galli uxorem, fuisse aedis auctorem censio.

(528) Beda de sex aetatibus mundi inter sacra aedificia Constantini refert, *Item basilicam S. Martyris Agnes ex rogatu filiae suae, & baptisterium in eodem loco, ubi & baptizata est soror ejus (Constantia) Constantia, cum filia Augusta, illa scilicet de qua agimus.*

mine (529) Anastasii, & mrologia noni saeculi eadem omnia confirmarent. Aliquanto ulterius processit Bollandus, qui eandem Constantinam die XVIII. Februarii inter sanctos referre, etsi nullo antiquo Martyrologo duce, non dubitavit.

Ea vero fabella (de virgine scil. augusti filia Constantina) quum a propriis SS. Joannis & Pauli actis (in quibus maxime locum suum habere debuisset) prorsus absit; hinc ei historiae pretium antiquitatis ac nonnullius sinceritatis accedit. Non tantum hoc vero abest, sed & ea simul exulant, quae cum ea fabella simul apta & connexa circumferuntur. Nam commenta illa de Joanne & Paulo, quae in Gallicani gestis occurrunt, quod nim. & eunuchi fuerint, & alter praepositus, primicerius alter Constantinae Augusti filiae, ea ab his peculiaribus eorum actis, in quibus legi debuissent, minime occurrunt.

Recte igitur hoc habet quod hodiernorum Christi testium historia ab his *actibus* sit immunis; hoc tantum doleo quod adhuc naevi nonnulli, sed tamen condonabiles, resident, de quibus cap. 2. §. 3. exposulavimus.

C A P. IV.

In SS. Joannis & Pauli acta animadversiones reliquae.

Juliani scommata in Christianos. Horum actorum pretium commenta plura, quae ab his absunt, declarant. Quid sit Adhaerere. Hos duoviros non fuisse eunuchos, hinc & ex Juliani Misopogone ar-

(529) Anastasius in S. Silvestro haec, quae ex Beda recitavimus, totidem verbis refert: nisi quod ultima Bedae vox *Augusta* in Anastasio codicibus rectius legitur *augusti*, in aliis vero per compendium *Aug.* quod pro *Augusti* & *Augusta* haberi potuit.

At quum haec eisdem verbis in Beda & in libro pontificali legantur, utrum eorum dicemus ex altero descripsisse? Omnino, ut arbitror, ex pontificali libro ea Beda est mutuatus. Illic vero locus ostendit, vitam S. Silvestri antiquiorem Anastasio (quem sesquisaeculo Beda antecessit) esse habendam, imo & Beda vetustiorum, ut qui inde sacras a Constantino

guitur. Martyres non antea colebantur, quam ecclesiae iudicio vindicarentur, seu probarentur. De Campidoctore. De Jovianis & Herculianis. Quo sensu sub Juliano ecclesias pluribus in locis clausas fuisse, defendi possit.

Jam quidem plura haud nullius momenti in hanc historiam sparsim adnotavimus: nunc si qua forte restant, in unum veluti fasciculum colligemus. Sequar autem sectionis editionis Papebrochianae hoc die pag. 159.

Initio sectionis primae Julianus cupiditate pecuniae capus haud ab re dicitur; ea enim indigebat, uti se ad Persicam expeditionem compararet, quam jam tum ab initio animo suo conceperat. Ea de re pecunias undeunde corradens, Christianos in primis diversis vexabat concussionibus: id quod satis ex historia Imperatoris hujus notum est. Versu sexto: *Patrimonia Christianorum auferens* (non omnium, nec palam, sed varias praetextens causas) dicebat: *Christus vester dicit in Evangeliiis: Qui non renuntiat omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus.* Illud sarcasmi genus a ceteris amarulentis ejus in Christianos dictis, & ab divina saepius Christi doctrina petitis, minime abhorret.

Ibidem v. 9. *Pervenit namque ad eum, quod PAVLVS & JOANNES omnibus diebus turbam Christianorum pauperum recrearent, ex his quas sacratissima VIRGO CHRISTI CONSTANTINA eis reliquerat divitias.* Hic locus erat, quo Joannis

constructas aedes totidem plerumque verbis in laudato libro descripsit.

At quia vulgo is liber *Damasi pontificali* vocatur, cave eam vitam Damaso, aut alteri sive aequali sive antiquiori tribuas. Nam (ut nihil de dictionis barbarie loquar, quae a Damasi aetate quam longissime abhorret) habemus veteres pontificum catalogos apud Bollandistas, a quibus in S. Silvestro totus is locus abest. Facile igitur paullo ante Bedam h. e. VII saeculo S. Silvestri vita cum plerisque aliis in eum modum, quo hodie legitur, concinnata atque amplificata fuit.

nis & Pauli, qui nunc primum nominantur, germanitas notari debuerat, ut alibi diximus. Nunc non tantum de fraternitate tacetur, verum & de eo quod *eunuchi* essent, & quod alter praeposituram, alter primiceriatum in Constantinae palatio gererent. Quare si sapimus, & germanitatem, & evirationem, & praeposituram cum primiceriatu inter fabellas amandabimus, sicuti etiam quod Constantinae cujusdam (quae scilicet Constantini filia ac simul virgo sacrata esset) aulici fuerint. Haec enim omnia ab his actis haud paullo melioribus, praeterea illa est Gallicani historia, rectissime absunt. Verum de his satis multa in superioribus disputavimus.

Verfu 13. *Misit* (Julianus) qui eos (Joannem & Paulum) *conveniret, dicens, debere eos sibi adhaerere*. Istud adhaerere non aliud est quam Augusti lateri haerere, & in comitatu imperatoris Juliani militare. Hinc sect. 2. v. 8. instat Julianus: *Vnde considerare debetis, quia & vos regalis* (h. e. imperatoris: est enim ex Graeco βασιλικῆς) *aula nutriti* (ex his discis hos duoviros aulicos quidem fuisse, sed imperatorum Constantini & Constantii, ut infra aperte dicitur, non vero nescio cujus Constantinae virginis Augusti filiae) *idcirco non debetis DEESSE LATERI meo, ut habeant vos primos in PALATIO meo*. Hoc illud scilicet est, quod ante dixerat, *Adhaerere*. Ex hoc vero loco, quo hos veteres palatinos ad aulam reducere studet, eos nihil minus quam eunuchos fuisse, intelligitur. Nam quum Julianus jam ab initio sui imperii eunuchos palatio exegisset; qui fieri potest, ut duos hosce spadones ad se arcesceret? De eunuchis ex augusta domo eliminatis testatur historia Miscella lib. XI. cap. 32. *Ejecit vero e palatio eunuchos*. Sed quam ejus rei rationem Miscella tradit his verbis, *Quia uxor ejus* [Helena] *obierat, postquam non duxit aliam; ea praetextae causae potius obtentum continent*. Vera enim ratio illa fuit, quod severitatem philosophicam affectaret; ad

hanc enim hoc suum institutum rejicit in Misopogone: quem quidem non diu ante mortem obitam, diu autem post Joannis & Pauli necem scripsit; nimirum ut intelligas, eum ab eunuchis averfandis numquam destitisse. In eo igitur libro de Mardonio eunuchio praeceptore quondam suo loquens, haec scribit: *Homo barbarus per deos deasque, & genere Scythia is* [praeceptor] *erat, & illius qui Xerxes ad bellum in Graeciam inferendum impulit* [Mardonii scilicet] *cognominis*. De quo eodem statim addit: *Καὶ ὁ πολυβόλητος οὗτος διὰ τὸ μὴ εἶναι ἱεροῦ προσκυνητὸς ὄνομα, οὐκ ἔστι προσηρόμενος ἀπὸ ἀδικήματος καὶ ὀνειδῆς, ἐνὺχος ὢν*. Is *vero eunuchus erat: quod quidem* [eunuchi] *nomen ante hos viginti menses* [crasse hos menses numerat, nondum enim a morte Constantii quindecim intercesserant] *celebre & venerandum erat* [Eusebium taxat, ab ima sorte adusque jubendum imperatori paene elatum, uti Marcellinus loquitur; quem tamen adeptus imperium Julianus necavit, simulque alios spadones omnes e regia expulit] *nunc vero criminis & probri loco profertur*. Ex his omnibus intelligis, numquam Julianum [quem alioqui constantem & propositum tenacem novimus] fuisse animo suo imperaturum, ut Joannem & Paulum, si quidem eunuchi fuissent, in regiam arcesceret.

Verfu 19. Martyres ajunt: *Nos famulabamur imperio eorum*, nim. Constantini, Constantis, & Constantii, quos proxime nominaverant. Ex his aperte vides, aulicos quidem hos fuisse, sed Constantini, Constantis & Constantii: inter quos Constantina virgo Constantini proles non numeratur. Verba vero modo recitata de palatino ministerio intelligi, ex eo discimus, quod mox ejus rei contrarium martyres Julianoprotestantur verfu antep. *Pro hac iniquitate* [tuae ἀποστασίας] *a tua salutatione destitimus, & a societate imperii vestri* [nequid forte heic seditiose dictum ab his martyribus suspiceris; SOCIETATEM IMPERII non aliud quam Comitatum intelligunt] *nosmetipsos subvertimus*.

mus: sumus enim non falsi Christiani sed veri. Haec ultima Surius [e membranis utique suis] sic exhibuit: *Sumus enim non pseudochristiani, sed veri & gnisi: ex Graeco scil. ὁ γνήσιος, h. e. legitimi minimeque fucati.* Adde quae sect. 2. v. 21. ab his athletis Juliano reponuntur: *Numquam ad culturam tuam, neque ad palatium tuum veniemus, uti scil. superioribus Augustis faciebamus.*

Sect. 2. v. 31. *Julianus dixit: Putatis quia Martyres vos sibi faciant Christiani.* Ex hac loquendi ratione perspicitur, eos qui pro Religione vitam profudissent, non antea publice martyres fuisse habitos, quam ecclesiae iudicio causa probata martyres vindicarentur [uti loquitur S. Cyprianus] ne scil. haeticarum sectarum martyres, aut catholicorum pseudomartyres cultum in ecclesia catholica adipiscerentur. Huc igitur spectat illud, *Martyres sibi FACIANT.* Jam vero sicuti sub Diocletiani potissimum persecutione hoc ipsum, quod heic Julianus loquens inducitur, veriti praefides, saepe eorum reliquias in mare aut profluentem projici, aut quovis modo dissipari jube-

(530) Heic in Corbejensi Papebrochiano versus quinque bonae admodum frugis (uti pleraque codicis ejus sunt) interponuntur de Crispi presbyteri, Crispiniani & Benedictae adventu, de Missa in domo martyrum celebrata, & communione ab eisdem percepta.

(531) Heic quoque in Corbejensi sex alii interjiciuntur versus de eo, quod Crispus, Crispinianus, & Benedicta de eorum custodia certiores facti, ad eos confortandos venientes, non sunt permissi introire.

(532) In omnibus aliis *Terentianus*, ut etiam in Olivetano altero, at in Breviario Capuano & in hoc vetustiore Olivetano *Terentius*. Hujus officium perverse in Corbejensi & omnibus aliis [sicuti etiam in plerisque Vegetii codicibus] **CAMPIDVCTOR** ultima vocali scribitur. At vero in quadam Breviarii Capuani hujus diei antiphona, & in utroque Olivetano rectissime legitur **CAMPIDDOCTOR**. Quam scripturam esse verissimam, plures inscriptiones docent. Quid sint *Campidoctores*, docebit Vegetius. Is nempe erat qui tirones in campo ad omnem militarem artem instruebat,

ne Christicolae Martyrium supra eas reliquias erigentes, illos uti *Martyres* venerarentur; sic idem praecavens Julianus, hos martyres clam necari, & exuvias alte defodi occulto in loco jussit.

Haecenus in priores duas textus Corbejensis a Papebrochio editi sectiones commentati sumus: quae vero sequuntur, integra ex Neapolitano codice Olivetano vetustiore huc adscribemus, non quod eum Corbejensi praeponomamus, sed quia quum in iis quae sequuntur, non parum sit inter utrumque discriminis, haud inutile judicavimus, si ipse per se lector de eo, quid quid inter utrumque interest, judicare queat.

3. *Tunc sancti viri Johannes & Paulus [530] Christianos ad se venientes invitantes ordinaverunt de omnibus, quae relinquere poterant; ac per totos decem dies incessanter die nocteque elemosinis insistentes, die undecima sunt constricci intra domum suam. [531] Missus est namque Terentius [532] campidoctor ad eos cum milibus hora cae-
nandi: qui ingressus invenit eos orantes. Qui dixit eis: Dominus noster Julianus statunculum [533] aureum Jovis [534] ad vos misit*

praecipue ad *Armaturam*: quod saltationis in armis genus erat. Hae docendi partes in vetere militia a centurionibus, & veteranis militibus exercebantur: at aevo posteriore *Graeculus magister* aliquis [uti Plinius in Paneg. n. 5. expostulat] ordinari Campidoctor coepit. Hujus officii praeter Vegetium, Ammianum, & alios, meminit etiam S. Eucherius Lugdunensis in passione SS. MM. Agaunensium: *Qui cum Exuperio [ut in exercitiis appellant] campidoctore.*

(533) Breviar. Capuan. habet genere sequiore *Statunculam*, quo genere etiam Petronius in Fragmento Tragurienti utitur. At *Statunculus* & *Statunculum* frequentius leguntur, nec tantum heic, sed & in Tertulliano, in actis S. Sebastiani, itemque S. Alexandri, & alibi.

(534) Sic in vita S. Concordii Mart. n. 8. *Venientes Satellites ad eum cum statunculo Jovis, dixerunt... Vel sacrificia Jovi, aut capitalem sententiam excipies.* Haud dissimilia illa sunt, quae in actis S. Sebastiani cap. 18. & 20. leguntur de eo quod Christiani statunculis tura incendere cogebantur.

Porro

misit ut adoretis eum; & tura eis incendatis. Quod si non feceritis, ambo modo gladio perhimmemini. Non enim decet vos intra aulam nutritos publice occidi. Johannes, & Paulus dixerunt: Julianus si tuus Dominus est, habeto partem cum Domino tuo. Nobis autem Dominus non est alius nisi Deus unus, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, quem ille negare non timuit. Et quia semel a facie Dei projectus est, vult & alios secum in interitum devenire.

4. Haec & his similia dum dicerentur, & Terentius eos ad adorandum Jovem, & ad tura incendenda impelleret, tertia hora noctis transacta Terentius volens placere Juliano, sicut illi mandatum fuerat ut sine [535] fama puniret eos; jussit foveam intra

domum eorum fieri. Et cum decollari eos jussisset; statim involvi, & reponi eos jussit, faciens hanc famam, quod jussu Caesaris fuissent in exilium missi. Nullum enim nec signum interfectionis eorum inventum est super terram. [536]

5. Statim autem ut Julianus in bello persico interfectus est, Joviano facto Christianissimo viro Imperatore, apertae [537] sunt Ecclesiae, & caepit religio christiana gaudere. Daemones autem ex obsessis corporibus intra domum Pauli, & Johannis eiciebantur confitentes sanctam passionem eorum; itaut unicus filius Terentii, qui eos nocte occiderat, veniret intra domum Sanctorum, & clamaret per os ejus daemon, quod Paulus, & Johannes incenderent eum. Tunc Te-

Porro heic pro Jovis [quod in omnibus peraeque legitur] in Corbejensi Jovianorum scribitur: quae lectio mihi magis se probat: tamen vel sic non aliud istud quam Jovis sigillum fuit. Atqui Jovianos heic Papebrochius interpretatur Sacerdotes aut cultores Jovis. Fabulae. Sunt Joviani milites a Diocletiano Jovio sic appellati: de quibus Zosimus, Sozomenus, & Notitia imperii meminerunt. Videatur Pancirolus ad eam Notitiam cap. 37. Porro quia Joviani & Herculiani sicuti ab imperatoribus Jovio & Herculo, sic ab ipsis etiā Jove & Hercule nomen se trahere jactabant; hinc eae legiones singulae suum statunculum aureum Jovis aut Herculis apud se asservabant, quibus sacra facerent. Hinc Terentianus [ut qui campidoctoris officium apud legionem aut cohortem aliquam Joviam exercuisse credendus est] arreptum Jovianorum statunculum [h. e. Jovis eorum praesidis sigillum] ad hos martyres detulit, ut eis tura incenderent.

(535) Rectius in Corbejensi & aliis, *Sine strepitu famae*. Et si *Fama* pro eo quod vulgo *Diffamatio* dicitur, ab hujus aevi scriptis non abhorret.

(536) Post haec in quodam Papebrochii Mf. [quod is *Majus nostrum* vocat] plura de passione SS. Crispi, Crispiniani, & Benedictae sequuntur, nusquam alibi occurrentia.

Porro in Corbejensi exemplari duo sunt alia additamenta apud Papebrochium sect. 6. unum de Terentiani [cujus in Olivetano conversio tantum narratur] martyrio, alterum longius [etiam in alio optimo Papebrochiano relatum] de Byzantio ejusque filio Pammachio, qui suus Joviani Imp. reliquias SS. Joannis & Pauli

invenerunt, eisque Martyrium aedificarunt: quod alterum additamentum cap. 1. §. 1. recitavimus. Has vero omnes Codicis Corbejensis narrationes, non adjectionum loco haberi volo; sed a scriptoris manu profectas fuisse, antiquitas ejus exemplaris fateri cogit. Quae narrationes in recentioribus codicibus idco praetermissae fuerunt, quod qui postea ledionaria in usum Cursus ecclesiastici concinnarunt, nonnumquam compendifacere, quaedam praecedunt, quae aut aliena ab eo, quo de agitur, aut impune omitti posse putarunt.

Hoc etiam est observandum, quod in his quae sequuntur [quae quidem Olivetano codici cum Corbejensi sunt communia] tamen praeter verborum plurimam differentiam, etiam rerum ordo utrinque diversus est: quae *ὁσα ἐξ ὁποῦνα* nullum narrationi incommo- dum afferunt.

(537) Criminatur hoc Tillemontius Not. VI. in Juliani persec., quum solas Antiochenas ecclesias clausas fuisse jussu Juliani constet. At scitum est, Julianum natura callidum, sibi quidem clementiae opinionem conciliasse; interim autem rectoribus [quos provinciis data opera saevissimum quemque imponebat] itemque gentilibus populis, non tantum liberas permisisse habenas, sed cum iis tacite consensibile, ut in Christianos desaearent. Qua ratione pluribus in locis ecclesias fuisse oclusas crediderim, maxime a Christianis ipsis, ne parerent insultibus lascivientium paganorum. Eoque modo hoc intelligendum est quod dicitur, apertas fuisse ecclesias; apud eas videlicet urbes, in quibus gentiles praevalerent: quas quidem claudi praefulis ipsis expedire visum esset.

B b b b b

Terentius veniens prostravit se in faciem, clamans quod nesciens quid faceret, homo [538] paganissimus iussu Caesaris adimplet. Vnde factum est ut dato [539] nomine suo, proximo die [540] Paschae perciperet gratiam Christi. Quod cum fecisset, & post baptismum paenitisset, assidue orans & stans ad locum, in quo Sanctorum trucidata fuerant corpora, a Sanctis Dei filius ejus mundatus est. Ipso autem Terentio [541] referente, ista passio Sanctorum scripta est, ad laudem Domini nostri Jesuchristi, qui cum Patre &c.

ADDITIONES.

Postquam superiora excusa fuissent; incidi in S. Leonis Magni sacramentarium a Blanchino editum: ex quo praestabit haec quae sequuntur ad sua loca referre.

Pag. 725. col. 2. versu 22. post numerum IV. sic adde. Nec illud de nihilo est, quod in Magni Leonis Sacramentario, quem Blanchinus evulgavit, in Natali horum martyrum pag. XX. haec praefatio legitur. Vere dignum. Quamvis enim tuorum merita pretiosa pastorum, quocumq. fideliter invocentur, in tua sint virtute praesentia; potenter tamen nobis tua clementia contulisti, ut non solum passionibus martyrum gloriosis verbis istius ambitum coronares, sed etiam in ipsis visceribus civitatis sancti Joannis & Pauli vittricia membra reconderes, ut interius exteriusq. cernentibus, & exemplum piae confessionis occurreret, & magnificae benedictionis non deesset auxilium. per. Ex quibus profecto verbis hoc habuisse singulare hodiernos duoviros, di-

scimus, quod dum ceterorum exuviae extra urbis moenia sepulta passim colebantur (nec enim alibi mortuos quam extra urbem tumulari, leges Romanae olim patiebantur) interim in ipsis visceribus civitatis Sancti Joannis & Pauli vittricia membra recondita visebantur, quippe quae jam ab initio Terentianus campidoctor in suamet ipsorum domo in fovea in id parata clam conspeli fecit. Vbi quoque postea exstructo Martyrio sacra lipsana venerationi fuerunt. V. Postremo & illud &c.

Pag. 727. col. 2. post versum 28. adde. Haec jam scripseram quum in Missam bene longam horum Martyrum incidij, quae in S. Leonis M. sacramentario (quem e codice Veronensi Blanchinus eruit) in eorum Natali reperitur, utramque paginam implens. In qua quidem tota Missa de Joannis & Pauli germanitate nullum usquam vestigium, nulla usquam ad id sanguinis vinculum allusio. Ex quo satis manifeste elicitur, sub Leone Magno (qui octogesimo post horum pugilum victoriam, cathedram Romanam inivit) eorum fraternitatem fuisse ignoratam. Accedit quod in eadem Missa Oratio illa, quam ex Gelasiano sacramentario proxime descripsimus, eisdem prorsus verbis legitur: in cuius fine illud VERE, ut in Gelasiano, abest: Quos eadem fides & passio fecit esse germanos. Atqui hic locus carnalis germanitatis inculcandae erat, si quidem re vera fratres fuissent. Et tamen ita spiritualis fraternitas (quae ex fidei & passionis consortio existit) eis asse-

(538) Superlativa *Christianissimus*, & ejus contrarium *Paganissimus* hujus aevi scriptoribus in deliciis erant.

(539) De ritu dandi nominis ad baptismum plura adnotavimus ad acta S. Sebastiani die XVIII. Junii.

(540) Nempe sequentis anni 363. Vnde Terentiani martyrium (cujus tantum codex Corbejenis meminit) paulo post ejus baptismum factum est, ac paulo ante Juliani necem, quae die 26. Junii ejusdem anni contigit. Nec Terentiani campidoctoris martyrium difficile ad credendum est; maxime quum anno 383.

Apronianus Christianis infestissimus urbi praefectus fuerit.

(541) In omnibus aliis (ut alibi notavimus) Terentianus ipse scripsisse narratur his verbis, quae in Olivetano recentiore, & alibi reperiuntur: Et ab ipso Terentiano descripta est passio ista sanctorum, ad laudem &c. Tantum in Corbejenis, in nostro Olivetano vetustiore, & eo quem Papebrochius *Majus nostrum* vocare afolet (quod passim antiquiori Olivetano consonum reperio) Terentianus retulisse, non scripsisse res gettas dicitur.

afferitur, ut simul hoc ipso haud obscure carnalis denegetur. Ex his etiam id quod proxime monui (videri nim. hanc Gelasiani codicis orationem Leonis sty-lum redolere) verissimum deprehenditur. Aut si Leo ejus auctor non fuit, alius certe antiquior fuit.

Jam vero in iis totius superioris commen-tationis locis, in quibus Gelasiani Sacra-mentarii de germanitate silentium inculca-tur, lector de suo Leonem Magnum, haud paullo scil. Gelasio antiquiorem, adjiciet.

Postremo ex quadam scheda, quae interim deperierat, nec nisi post excusa omnia tan-dem emerfit, haec etiam quae sequuntur, suis quaeque locis attribuuntur.

Pag. 742. col. 2. ver. 21. post notum est adde. Vide prae ceteris Socratem: III. 13. post medium.

Ibidem col. 2. ver. 30. post abhorret adde. Quo illud pertinet, quod epist. 43. ad He-cebolum de Christianis Arianis Edesae statuit his verbis. Quare quod ipsis (Chri-

stianis) a lege admirabili (Evangelica) imperatum est, quo facilius ad regnum cae-lorum perveniant, nos ad id hominibus opem tulimus, eorumque pecunias omnes ab Edes-sena ecclesia tolli jussimus, militibus divi-dendas, possessiones autem nostris privatis rationibus attribui: quo illi pauperes effecti sapiant, nec regno caelesti, ad quod aspi-rant, priventur. Eodem & illa maligna Christiani dogmatis interpretatio referri potest, qua apud Socratem III. 13. ute-batur, ut rationem redderet, cur Chri-stianos a regendis provinciis abstinuisset. Quippe, agebat, lex ipsorum gladio uti ve-tat adversus eos, qui capitale supplicium commeriti fuerint.

Pag. 744. col. 2. ver. 5. post jussit adde. Ceterum ex Nanzianzeni in Julianum orationum pluribus locis patet, illum & Martyrum titulum pro Christo occupa-bentibus invidisse, ac propterea cavisse ut per criminum falso imputatorum spe-ciem necarentur.

XXVII P S I R I N I

ADMONITIO.

DIe XXVII. Aprilis eadem prorsus annuntiatio, quae hodie, fuit; nam ibi legitur: P S IRINV (542) MAR: quo die huc lectorem distulimus, edocendum, utrum duo distincti habendi essent Irini martyres, an vero unus idemq. bis cultus. Verum si quidem alterutro die nota N. (h. e. natalis: quae nota diebus etiam non suis praepositur) inscriberetur; possent haud absurde pro uno haberi cae-licola. Nunc vero quum utrobique P. (h. e. passionis nota) praescribatur, nec unus idemque diversis diebus potuerit praeferre sanguinem; cui dubium esse potest, quin duo prorsus diversi marty-res fuerint?

Sequitur ut de nomine (quod certe inauditum est, de nullo non modo mar-tyre, sed ne homine quidem, quod sciam usurpatum) si quo modo in viam reduci

possit, videamus. Ac primum secunda ejus nominis vocalis est loco E longi Graecorum; nam *Eta* Graecanum ab tertio usque saeculo coepisse ut I efferri, ex innumeris scriptis lapidibus colligo, iis inquam, in quibus Graecae inscriptio-nes litteris Latialibus perscribuntur. In quibus saepe saepius animadverti, Graeco *Eta* Latinum I respondere. Vel sic tamen IRENVS nullus reperietur. Atqui hoc etiam passim adnotatum fuit, no-mina propria derivativa cum suis primi-tivis, maxime aevo medio, alternasse. Qua ratione utriusque diei IRENVS haud profecto alius est quā IRENAEVS, ab *irēnē* h. e. pace deductum nomen.

Et hodiernus praecipue sine contro-versia ille est celeberrimus Lugdunensium antistes Irenaeus S. Polycarpi discipulus; quippe quum is ab omnibus Latinis cra-stino die colatur. At Neapolitani, apud

B b b b b 2

quos

(542) IRINV genitivus Graecus est: quem casum Graecanicum vulgus Neapolita-

num IX. saeculo frequenter Latino sermoni miscuisse, hoc marmor pluribus locis edocet.

quos dies crastinus S. Leoni assignatus erat, uno die anteceperunt hoc festum: & tamen ei non male *Passionis* notam praefixerunt, rati forsitan diem hodiernum mortis, crastinum sepulturae fuisse. Vtrumque vero *passionis* nota ab antiquis notari consuevisse, haud semel animadvertimus.

Restat dignoscendus is, qui in his marmoreis tabulis die XXVII. Aprilis signatus fuit. Qui certe alius nequit esse ab illo celebratissimo Irenaeo episcopo Sirmiensi, quem Diocletiani persecutio sustulit. Cur autem ejus dies passionis paullulum variet, mox in loco videbimus.

Interim quod nobis casu accidit, ut hosce duos Irenaeos uno die conjungeremus, id jam antea Graeci fecerant: qui in suis ecclesiasticis libris; non hoc sed die 23. Augusti utrumque Irenaeum colunt: & ex Menaeis quidem satis constat, eos non dedita opera de utroque egisse, sed de Sirmienti primario (quippe quem eo die sublatum credunt) de quo totum ejus diei officium est, de Lugdunensi vero secundario, & ex occasione tantum Irenaei Sirmiensis. Hinc in Menaeis (in quibus plurimus est de Sirmienti sermo, ut ante diximus) commemoratio tantum Lugdunensis fit, cujus & historicum elogium subditur. Sed & in Basilii menologio eodem die 23. Augusti utriusque Irenaei ex aequo encomium pertextitur, prius quidem de Sirmienti (utpote ex Graecorum opinione eo die passio) posterius de Lugdunensi, ut quem non nisi ex alterius occasione

ei diei affixum apparet. Haec autem Menologii elogia duo huc adscribenda putavi, non tantum quia a Bollandistis omissa, verum etiam, ut ex iis specimen, saltem aliquod eorum historiae suppeditetur, haud dubie lectori, quo dicenda melius percipiat, profuturum. Itaque post alia plura sanctorum diei 23. Augusti encomia, Sirmiensis Irenaei elogium ejusmodi sequitur.

Kai ἁγιος &c. Et certamen Sancti Hieromartyris Irenaei episcopi (Σίρμις) Sirmii. Hieromartyr Christi Irenaeus sub Diocletiani imperio fuit. Qui quum ad se venientes verbum veritatis edoceret, deque Christo palam praekonium faceret, ab idolorum cultoribus apud Probum Praesidem provinciae (Pannoniae interioris) delatus est: cui prehensus, & vinculis catenis sistitur. Ab eo quum de nomine, fortuna, patria, religione, vitaeque insituto esset interrogatus; ad singula, de quibus quaerebatur, non aliud quam se servum Jesu Christi confessus est. Quamobrem acriter verberatus, in custodiam trahitur: in qua vehementer vexatus est; quippe iussis custodibus non modo caute illum servare, sed neminem prorsus admitttere, siue qui curam ejus ageret, siue qui ad victum necessaria subministraret. Tandem post plures dies e custodia eductus, quum iterum, ut abnegaret Christum & idolis sacrificaret, urgeretur, nec morem gereret, saevissime excruciat. Postremo accepta capitali sententia, caput ei gladio amputatur.

Statim post Sirmientem, de Lugdunensi sic sequitur. *Et certamen Sancti Hieromartyris Irenaei. Hic (alter Irenaeus) sub Marci & [543] Antonini imperio*

(543) Videtur, inducta conjunctione *kai*, legendum *καὶ βασιλείας Μάρκου Ἀντωνίνου*, sub M. Antonini imperio. Nam ejus collegam L. Aurelium Verum tamen unum ex Antoninis fuisse, satis aperte tradit Spartianus in Aelio vero cap. V. extremo, & Aelius Lampridius in Diadumeno cap. VI. [ex quibus constat Marcum & L. Verum ex aequo ambos *Antoninos* fuisse post adoptionem vocatos] tamen id nomen postea plerumque in nummis & alibi fuit

veluti peculiare Marci, Lucio autem vix tribuebatur. Multo vero minus sub Marco & Antonino [ἁαυρατικός] dici decuit, quasi Marcus non etiam, & quidem potiore jure, Antoninus esset. At si deleta monosyllaba *και*, scribatur, sub [Μάρκου Ἀντωνίνου] M. Antonini imperio, res pulchre habebit; nam quod ejus collega Lucius saepe ne nominaretur quidem, id ejus inaudita socordia faciebat, ut ad astra S. Juliani monui.

perio floruit, ille [544] Priscus scilicet, & Apostolorum successor (*) appellatus; & in urbe Lugduno terras Galliae episcopatui functus. Is plures libros a se conscriptos reliquit ecclesiis, quibus orthodoxa Fides mirifice confirmatur: ex quibus haud dubie qui sunt postea consecuti (omnes apostolicas) argumenta ac materiam ad interpretandas Divinas Scripturas mutuati, eas postmodum orbi universo explicatas dederunt. Quum ergo virtute atque arcana scientia mire excelleret; post Potitini episcopi (Lugdunensis) pro Christo certamen & beatum finem, superscriptae urbis episcopus ordinatur. Quumque plurimos infidelium praedicatione ac doctrina ab impieitate avocatos, Christi martyres effecisset; tandem & ipse a persecutoribus tentus, & gladio consummatus, ad Deum, paratum sibi ab eo regnum recepturus, emigravit.

Nunc de utroque Irenaeo sigillatim spicilegium aliquod subijciamus.

P A R S P R I O R

De S. Irenaeo Sirmienti, qui in Fastis Neapolitanis die XXVII. Aprilis signatur, ab aliis vero sive die XXV.

Martii, sive VI. Aprilis.

§. I. Graece ne primum an Latine acta S. Irenaei scripta fuerint.

Sincera hujus hieromartyris acta Latina dederunt Bollandiani socii die XXV. Martii, mox eadem emendatiora Ruinarus exhibuit: Graeca vero ad calcem tomi tertii Martii Bollandiani reperire licet.

(544) Antiquum hoc sine Lugdunensis Irenaei epitheton *ἀρχαῖος*. In Graeco hoc sic concipitur, *ἀρχαῖος ἀνὴρ*; vir antiquus. Sic illos Graeci vocant, qui Apostolorum successores fuerunt, aut eorum aetati succreverunt. Sic Hegesippus a Stephano Gobaro [in Photio cod. 232.] dicitur, *ἀρχαῖος αὐτὸς ἀνὴρ καὶ ἀποστολικός*, vir antiquus & apostolicus: qui ab Eusebio pertinuisse dicitur ad [ἀρχαῖον διαδοχὴν] primam successionem Apostolorum. Quantum vero ex Epiphanio discere potui, *ἀρχαῖος* vox de Irenaeo hoc *διαπρεπὴς* usurpabatur, ut ab aliis Irenaei pluribus discernereetur. Nam haer. 31. cap. 8. eximium hujus fragmentum producturus, *παρὰ τὸ ἀγιωτάτω Εἰρηναίῳ Τῷ ΑΡΧΑΙῳ*, & sanctissima Irenaeo

Nunc scire interest, utro primitus idiomate scripta prodierint. Tillemontius in hoc Martyre Nota I. Graece primum scripta putavit; Latina vero acta merum esse ex Graeco interpretamentum credidit. Ibid. Not. V. idem de actis S. Sereni hortulani apud Sirmium necati censet; & Not. II. idem quoque fert iudicium de S. Polionis Cibalis in Pannonia eodem tempore interfecti historia.

Verum de his omnibus idem hoc esto iudicium, ea non nisi Latine primitus scripta fuisse. Res enim sic se habet. In Pannonia inferiore (cujus Sirmium metropolis fuit: nec longe a Sirmio Cibalae sitae erant) numquam Graecum sermonem fuisse usurpatum, res certa est. Tamen si vero natus Pannoniarum sermo haud dubie barbarus erat, isque Illyricae opior linguae propago; tamen eo tractu (tertio maxime & IV. saeculo) Latinum sermonem fuisse prope vulgarem, nemo quod sciam dubitavit. Ob id nulum in tota Pannonia Graecum loci nomen antiquum legitur: quae nomina per omnes Graeci oris regiones usitatissima fuisse compertum est. Itaque quum Latinam maxime linguam Pannoniae usurparent; quid esse causae potuit, cur acta praedialia Graece scriberentur, aut vero cur Sirmienfes et Cibalitani gesta horum martyrum ex actis judicialibus hausta Graeco sermone pertexerent?

Exstat sane ad finem tomi tertii Martii Bollandian-

Antiquo (sive potius Prisco: sicut Tarquinius ead. notione Priscus vocabatur) elucubratae disputationem adversus Valentinum dicit. At *ἀρχαῖον* vocem Petavius in sua interpretatione omisit: sicut nec recte idem initio cap. 33. ubi idem Irenaeus *ἀνὴρ ἀποστολικός* nuncupatur, vertit, *Ille senex Irenaeus*. Mallet *Priscus Irenaeus*.

(*) Graece *χρηματιστὴς* h. e. nuncupatur: quo temperamento significatur, cum proximum Apostolorum successorem non fuisse, sed ita vulgo appellatum. Quo etiam illud spectat, quod S. Maximus apud Guilelmum Cave hunc Irenaeum (cujus novum fragmentum proferit) S. Iohannis Apostoli discipulum nuncupat: improprie scilicet. Fuit enim Polycarpi discipulus, qui Joannis exstiterat.

landiani de hoc S. Irenaeo Graeca lucubratio ex codice Regio eruta, haud vulgari illa quidem, quantum de his judicare valeo, Graeci sermonis nitore per-scripta, sed tamen elogii potius elegantiam, quam actorum simplicitatem referens. Quumque in aliquibus inter utrumque scriptum (tum Latinum scil. a Ruinarto editum, tum Graecum, de quo supra) haud parum [545] discrepet; nemo animum inducet, alterutrum alterius interpretamentum credere, aut utrumvis saltem alteri praeluxisse. Quin potius sic censeo, Latina, quae nunc exstant, Sirmii scripta fuisse, atque ex Latinis actis judicialibus (addito tamen prooemio & aliquot additamentis) petita fuisse; Graecum autem Regii codicis elogium satis breve, ex longiore alio Graeco scripto fuisse contractum. Scimus hunc martyrem non minus apud Graecos quam apud Latinos culturae celebritatem adeptum, idq. facile ab eo maxime tempore postquam Sirmium sub posterioribus imperatoribus Illyrici [546] metropolis evasit. Hinc Graeci aequae ac Latini suas de eo habuere narrationes, et, uti fieri solet, inter se paululum discrepantes.

§. II. *Ad acta Latina ab Ruinarto edita cum Graecis collata pauculae adnotationes. Annus martyrii demonstratur. Acta Graeca emaculantur. Irenaei utriusque mansuetudo & pacis studium, cui fuere cognomines, ab antiquis laudatum. Probus, Irenaei iudex, equis fuerit. De Pannoniis duabus, postea in unam coalescentibus. Graecis avayoria*

(545) Eas discrepantias, qui utrumque scriptum inter se conferent, facile ipsi per se notabunt: quarum etiam unam aut alteram §. 2. in animadversis ad acta Latina lector inveniet.

(546) Sub superioribus Caesaribus Sirmium non nisi inferioris Pannoniae caput esse potuit, quum superior ab inferiore dispartita esset provincia. Sub Diocletiano an eadem dispositio fuerit, haud queo dicere, maxime quum in actis Latinis *Pannoniae*, sine additione *Inferioris*, ut infra observabo, mentio fiat. Quo tempore si utraque Pannoniae co-

avayoria vocatur. De Romanorum judiciis media nocte exercitis. Parentes pro Propinquis. Έναυλος quid. Gladius mors maxime legitima martyrum. B. A. SENTIS nomen fuisse Dianae Pannoniorum, hinc & ex lapide Romano ostenditur. Πληρωμα in ecclesiis quid. Hanc Irenaei historiam non ante IV. jam vergens saeculum ex actis praesidialibus fuisse contextam, ex haud obscuro indicio detegitur. Quandonam Graeci primum de contexendis Irenaei actis solliciti fuisse videantur. Alia quaedam.

Ante omnia lectorem moneo, me in actorum locis citandis, Ruinarti, qui ad omnium manus est, sectiones sequi.

Sectio I. sic incipit: *Cum esset persecutio sub Diocletiano & Maximiano imperatoribus, quando diversis agonibus concertantes Christiani &c. . . . factum est circa saeculum Dei Irenaeum &c.* Quod in adnotatis ad Acta sincera S. Januarii Mart. (pag. 270. Adnot. 7.) ostendi ex Eusebio, biennalem Italiae persecutionem Diocletianeam a Februario anni 303. exorsam, in exeuntem Aprilem anni 305. desivisse (nec enim ultra Aprilem extendi potest, quia Kal. Maii anni 305. Diocletianus & Maximianus se abdicarunt) id de finitimis Italiae Pannoniis etiam debet intelligi. At S. Irenaei passio (ut & Pollionis: ex cujus peculiaribus actis apud Ruinartum sect. I. constat S. Pollionem paullo post S. Irenaeum fuisse interemptum) in priorem persecutionis annum 303. incidere non potuit ob eas rationes, quas Tillemontius Not. 2. in S. Irenaeum pro-

luerunt in unam provinciam; haud dubie Sirmium utriusque evasit metropolis. At sub secutis tandem imperatoribus Sirmium totius Illyrici [cujus tunc ambitu tum Pannoniae cum aliis ad Danubium provinciis, tum etiam Macedonia atque Graecia continebantur] metropolis facta est. Id postquam accidit, tunc primum credo Graecos, propter urbis metropoleos reverentiam, Irenaei Sirmiensis colendi studio inflammatos, ejus monumenta conquisivisse, & Graecam ejusdem historiam composuisse, ex qua breve illud Regii codicis encomium postea manavit.

protulit. Ex quo sequitur, Irenaeum & Pollionem (si quidem ambo mense Aprile obierunt) acque anno 304. ac 305. interfici potuisse. Verum multo facilius utrumque martyrium in annum 304. (quo saevior procella fuit) quam in Aprilem anni 305. (quo deservere aliquantulum coeperat) conferetur. Id quidem recitata verba significant. At vero eas rationes acta Graeca Regii codicis turbant, in quibus sic tempus consignatur: *ἐπὶ Διοκλητιανῆ καὶ Μαξιμιανῆ καὶ Κωνσταντίνου βασιλέων*, Sub Diocletiano & Maximiano & Constantio (Chloro) imperatoribus. Atqui nullum prorsus existit tempus, quo Constantius seniorum principum illorum collega esset; quia nonnisi senioribus abdicantibus simul iuniores Constantius atque Galerius imperatores sunt appellati. Itaque sive videtur illud *Κωνσταντίνου* prorsus inducendum, sive vocē *βασιλέων* postponendum hoc modo: *ἐπὶ Διοκλ. καὶ Μαξ. βασιλέων, καὶ Κωνσταντίνου Καίσαρος*, Sub Dioclet. & Maxim. Imperatoribus & Constantio Caesare. Nisi mavis etiam Galerium Maximianum addere hoc modo, *Et Constantio & Maximiano Caesaribus*. Tamen si Galerius omitti facilius potuit, ut qui Orientis partes curabat.

Ibid. in fine de Irenaeo sic scribitur: *Quī pro MODESTIA sua ingenua* (modestiae nomine *ἐπιεικείᾳ* intelligit, ad quam Graeca acta nomen *Irenaei* (h.e. *pacifici*) referunt: at *ἐπιεικείᾳ* Latine modo *mansuetudo*, quae heic locum habet, modo *modestia*, vox generalior, redditur) ... *dignus nominis sui inventus est*. Ab hoc ipso mansuetudinis elogio exordium faciunt alia quaedam Ambrosiani codicis acta brevia, quae, apud Bollandistas n. 3. sic incipiunt: *Τὸν τῆς εἰρήνης πατριμόμον ... Εἰρηναῖον τὸν μέγαν*, Hunc paci cognominem ... *Magnum Irenaeum* &c. At Graeca Regii cod. quae toties laudavimus, id ipsum pluribus hisce expriment verbis. Sect. I. *τῆς εἰρήνης κυρῶν τὴν προσήγορίαν*, rebus ipsis (Irenaei) appellationem comprobans. Ac felicius id alii uno hoc

verbo significant, *φειρώνμος*, h. e. *nomini suo respondens*. Ea voce Eusebius tum in aliis saepissime utitur, tum de S. Irenaeo Lugdunensi eo loco, ubi ne paschatis controversia pacem ecclesiasticam scinderet, serio laboravit. *Καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος* (Caesariensis ait lib. quinti extremo cap. 24) *φειρώνμος πρὸς τὴν τῆς προσήγορίας αὐτοῦ τὴν τῶ πρότερον εἰρηνοποιός &c.* Atque *Irenaeus* quidem nomini suo vere respondens, nec tantum nomine, sed etiam moribus vitaeque proposito *pacificus*, pro ecclesiarum pace haec monuit & allegavit. Voce *ειρηναῖος* pro *pacificus* Thucydides utitur: pro quo ceteris *εἰρηνικός* aut *εἰρηνοποιός* usitatus fuit.

Sect. II. initio: *Comprehensus itaque* (Irenaeus) *oblatus est Probo praefidi*: haud alteri prorsus ab eo, qui in eadem Pannonia S. Pollionem Cibalensem morte damnavit, ut ex S. Pollionis actis apud Ruinartum constat. *Probi* nomen, utpote boni ominis, ipso etiam Probi Imp. aevo usitatissimum erat, quod ex eo patet, quod in Probi exercitu quatuor cognomines milites inventi sunt, uti ex pulcherrima Vopisci (in Probo cap. 8.) narratione constat. At post Probi Imp. clarissimi tempora (qui ut obiter dicam, in hac Sirmienfi civitate natus & occisus fuit) plurimi illustres viri ejus nominis claruerunt: quod ex Cod. Theod. constat. Hic autem de quo agitur, is esse potuit, ad quem dirigitur Constantini lex L. Cod. Theod. *Ad senatusconsultum Claudianum*, quae lex in annum 314. incurrit. Ad eundem etiam missa videtur ejusdem Constantini lex 3. Cod. Justiniani *de servis fugitivis*. Ad eundem facile Probum erant quatuor epistolarum libri a Lactantio scriptarum, quarum meminit Hieronymus de viris illustr. & in praefat. lib. 2. in epist. ad Gal.

Statim sequitur: *Praefidi Pannoniae*. Sirmium inferioris Pannoniae metropolis erat. Et olim quidem duabus Pannoniis duo diversi rectores praecerant, quod ex pluribus marmoribus constat, in quibus Inferioris praefes, *Legatus Caesa-*

Caesaris pro praetore Pannoniae inferioris inscribitur. Quum ergo heic non adiectum sit *Inferioris*; ex eo alterutrum potest intelligi, sive sub Diocletiano Pannonias in unam provinciam coaluisse, sive id postea factum. Vt cumque est: is qui ex actis judicialibus hanc historiam contexuit, ideo videtur *Pannoniam* absolute dixisse, quia suo tempore Pannonia una, non duplex erat. Sic etiam in Graecis actis sect. 3. *πρὸς Παννονίας* (*Pannoniae*, sine ulla adiectione) *ἡγεμόνι Πρὸςβ.* Qui encomiastes *Παννονίας* Latinorum more usurpavit, in eo secutus non tantum Strabonem, Ptolemaeum, sed & Cassium Dionem, qui sic scribi, id nomen jubet, eos reprehendens, qui *παιονίας* appellant; quia Paeonia pars est Macedoniae. Tamen *Παιονίας* & *παιονίας* nomen familiare gravissimis scriptoribus fuit, Plutarcho in Pompeio, Herodiano, Zosimo, & alijs. Haec eo notavi, ne Bollando aut ejus socijs acquiescas (in *Comm. praevio* ad hunc martyrem num. 2.) adnotantibus, perperam in Graecorum Officiorum elogijs hujus athletae palaestram assignari *παιονίας* [*Paeoniam*] quum tamen *Pannonia* fuerit. Ibid. v. 9. *Praeses jussit cum vexari; cumque acerbissime vexaretur* &c. Consentit Basilii menologium, in quo statim post interrogationem *τυφθεὶς σφοδρῶς*, verberatus acriter dicitur, ac tum demum in custodiam inclusus: Et tamen ab hoc Graeca acta diversa abeunt; in quibus post primam statim interrogationem scribitur, *πρὶν ἀνελεῖσθαι εἰς τὴν δεσμοφυρίαν*, tunc assumitur in custodiam.

Sect. IV, initio. *Quodam autem tempore MEDIA NOCTE*, residente pro tribunali praefide Probo, introductus est iterum... Irenaeus. Illud *Media nocte* etiam Graeca acta expresserunt, in quibus totidem verbis legitur: *Μίσης νυκτὸς ἀποκαθίσταντος τῷ ἡγεμόνι*. Vbi in verbo *ἀποκαθίσταντος* praepositio *πρὸ* eleganter totam vim Latinae formulae *Pro tribunali* supplet, Sane vero quod *nocte media* Romanus praefes ad exercendas quaestio-

nes sederit, mirandum id quidem est, sed tamen exemplo non caret. In actis SS. Petri & Marcellini, quae nos postrid. Kal. Junii illustravimus, sectio quinta sic incipit: *Posthaec commentarienses miserunt ad Artemium carcerarium, ut NOCTV praesto esset cum personis, quae erant in carcere. Mox: Cum ergo PRIMO PVLLORVM CANTV sederet Serenus vicarius. Vbi primus pullorum cantus est gallicinium prius, quod in mediam noctem incidit. Tametsi olim, quum in recitata verba commentarer, ea de gallicinio posteriore paullo ante lucem edi solito accepi, ex eo quia posterius hoc gallicinium κατ' ἐξοχὴν nomen generis obtinebat. Et potuit tunc quidem haud absurde hoc defendi, ita ut illud PRIMO non ordinale sit, & anterius gallicinium notans, sed initium ipsum gallicinii designet, ut quum dicitur *Vere primo*, & similia. Hoc inquam defendi tamdiu poterat, donec exempla judicantium de nocte media depromerentur. Nunc autem doctior hoc exemplo Probi *Media nocte* pro tribunali residentis factus, ipse me revoco; & etiam in Actis Petri & Marcellini media nocte [*primo* inquit, h. e. priore pullorum cantu] Serenum sedisse censeo.*

Ibid. v. 13. Irenaeus rationem, cur se uxorem, filios parentes habere negasset, hanc avertit: *Praeceptum est Domini... Qui diligit patrem aut matrem, aut uxorem aut filios, aut fratres, aut parentes super me, non est me dignus*. Sumptum est ex duobus parallelis locis Matt. X. 37. Luc. xiv. 26. Nam ex vulgatis jam Tatiani & Ammonii Evangelicis Harmonijs jamdudum Christiani didicerant unum locum ex altero commode supplere; ut heic in Matthaei locum ex Luca *Uxorem* opportune arcessivit.

At, inquis, illud *Parentes* superfluum est quia jam utrumq. genitorum nominaverat. Minime superfluum est: quia vox illa non γονίς (*genitores*) sed quoslibet generaliter propinquos designat; quomodo & Itali vocem *Parenti* e *Parentato*

tato usurpant. Id vero jam pridem Tertullianus, & uterq. Codex, itemq. Hieronymus (qui *militari vulgariq. sermone* eam notionem tribuit) scriptores Historiae Augustae alique in usum adhibuerunt. Nec illud te conturbet, quod in utroque Evangelio nihil prorsus de propinquitate legitur; nam heic martyr ad mentem potius quam verba evangelicae sententiae attendit; nec dubium est, quin qui artissime conjunctorum, & genitorum, filiorum &c. amor renuntiari jubet, multo magis id de laxiore nexu propinquitatis intelligat. Hanc autem parentum vocem idcirco Martyr addidit, ut praesidi per omnia satisfaceret, sigillatim, num uxorem, num filios, num parentes (h. e. propinquos) haberet, percontato. Sed ad Graeca acta venio, ubi sect. 3. negante Irenaeo se filios, aut genitores habere, hanc historiographus affert causam: *Hoc autem dixit* [τὸν αὐτὸν Κυρίου ἐν ὧν] ENATAON [ἔχων] quod Domini praeceptionem tanquam adhuc INSVSVRRANTEM (auribus) haberet: *Qui diligit patrem aut matrem... plus me &c.* Ubi illud ENATAON, si quid aliud, ostendit, hunc scriptorem styli cultioris fuisse amantissimum. Nec aliud ea vox, quam quod sum (547) interpretatus significat.

Ad finem sect. 4. Martyr intellecta sententia, qua vivus in flumen projiciendus erat, sic expostulat: *Exspectabam, ut post tot cruciatus me ferro subjiceres: tu autem nihil horum intulisti.* Eadem diversis verbis & Graece leguntur. Nimirum enim, quantum potui animadvertere, gladius potissimum pro legitima morte habebatur. Quam opinionem etiam id fovebat, quod saepe martyres ex naufragio, bestiis, flamma aliisque mortium generibus divina virtute liberi evadebant; at ex jugulatione, quod sciam

equidem, numquam. Id quoque notandum, quod praeside iubente [initio sect. 5. *eum etiam gladio percussit*, Irenaeus TAM-
QUAM SECUNDAM PALMAM (legitimam scil.) accipiens Deo gratias agebat.

Sect. V. v. 6. *Et cum venisset ad pontem qui vocatur Basentis.* Praeter Michaelinum codicem, in quo is pons *Basentis* dicitur, in ceteris omnibus *Basentis* nominatur. Quumque vicissim in Graecis actis idem pons *Ἀρπυίας* (h. e. *Diana*) nuncupetur; incessit haud levis suspicio, nomen *Basentis* sermone Pannoniorum vernaculo *Dianam* significasse. Nec vana forsitan suspicio fuit. Dum enim id ago, incidi in Romanam corruptissimam inscriptionem, quam affert Muratorius pag. 544. num. 2. Ea sic exhibetur:

COLLEGIUM
DIANAE. BAT
PEENTIBVS
IMAGINVM
STATIO. V

Sed quamvis mendosissimam esse confitet: tamen quod post DIANAE eodem & sequenti versu sequitur, non alio quam ad aliquod Dianae cognomen esse referendum, in marmorum versati studio minime dubitabunt. Ceteroqui corruptae scripturae vestigia satis proxime ad BASENTIS accedunt. Is lapis in vinea Sebastiani Lazzarini Jcti extra Romam fuisse dicitur. Itaq. Romani ἀρχαιολόγοι viderint, quatenus lectio ex eo lapide haud dubie detricto, collatis his actis (in quibus Ἀρπυίας *Diana* vocatur BASENTIS) extundi possit; ex qua scil. tum marmor, tum etiam hic actorum locus emendatiora fiant, Nec enim dubito, quin eo lapide Diana Pannoniorum contineatur, cujus nomen a Pannoniis usurpatum, apud Romanos, pro more sexcentarum similium inscriptionum, in cognomen deae transiit.

C e c c e

Ibi-

(547) Adjectivum ἑναυλος, ab αὐλος, tibia deductum, id notat primario, quod ad tibiā canitur; sed translate id omne significat, quo [sicuti post tibiā cantum ulve-
nit] adhuc aures personant. Nec tantum de

canionibus, sed quavis re alia usurpatur. Sic ἑναυλος λόγος Eustathius interpretatur eos, qui adhuc videntur adres percellere. Sic etiam apud Lucianum legitur, *Auditarum rerum sonus* [ἑναυλος ἦν] adhuc auribus insonans.

Ibidem ultima Irenaei precatio in Ruinarum & in citatis ab eo Mss. parum fuit: illud praecipue, *Qui propter nomen tuum, & plebem tuam productam de ecclesia tua catholica Sirmiensium haec patior*. In Bollando tamen haec recte habent: *Productus*. (istud autem *Productus* ex palaestra, aut ludo gladiatorum sumptum videtur, quasi dicas, *Productus ad certamen ex Ecclesia &c.*) *de eccl. cath. Sirm. mortem subire non recuso*. In Graecis omnia clara sunt, hoc uno excepto quod vox πληρώματος disquisitionem meretur: ὡς ἐπὶ τῷ λαῷ σου, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ πάντως αὐτῷ πληρώματος αὐτοῦ, σοὶ πιστεύων Κύριε, πάντα πάχω. Ubi πληρώμα cur Plebem ecclesiasticam notare putem, inferne (548) videbis expositum. Verte igitur: *Pro populo tuo, & Catholica ecclesia, & omni multitudine ejus, tibi credens Domine, haec patior*. Brevis est fidei professio. Iam vero ad verba Latinae historiae proxime explanata redeo: *Productus de ecclesia CATHOLICA Sirmiensium*. Ubi illud *Catholica* minime otiosum est, ac nisi vehementer fallor, aperte dat intelligere, acta Latina non nisi exeunte IV. saeculo, scripta fuisse. Nam quum Ecclesiam Sirmiensem Photinus & post hunc Germinius Arianus (quorum hic alter in Ariminensi synodo anno 359. damnatus fuit) doctrinis impiis contuprassent; videntur post ea tempora Catholici seorsum ab Arianis suos conventus coegisse. Utut est: certe qui haec acta contexuit, sua-

rum putavit esse partium monere, Irenaeum non ex Ariana aut Photiniana, sed ex catholica Sirmiensium ecclesia ad fundendum pro Christi fide sanguinem fuisse progressum. Id vero quamdiu Sirmiensis cathedra pura ab haeresi fuit, monere non erat opus. Hinc Ambrosius non uno loco monet catholicos, ut ab Illyricis, utpote suspectis Arianismi, caveant. Vide epist. (14) ad Theodos. n. 7. Quo circa scriptorem hunc, uti dixi, non ante jam vergens IV. saeculum appulisse animum ad scribendum necesse est: quo tempore cavillari aliquis potuisset, hunc martyrem Ariana aliave contagione infectum ad certamen profiluisse: quod ne quis calumniaretur, idcirco auctor [vocalam unam aut alteram Martyris orationi de suo admensus] *de ecclesia catholica* productum dixit. His jam scriptis, animadverti, acta S. Pullionis (quibus haec S. Irenaei συγχρονά esse, non est dubium) sub Valentiniano I. [h. e. ante ann. 375.] prodiiisse. Vide eor. locum §. seq.

Sect. VI. *Agente Probo praefide*: quod rectum est, ac totidem verbis a Petro Equilino ex membranarum suis excerptum, ubi de hoc Irenaeo *Agente*, inquit, *Probo praefide Patmoniae*. Idem in S. Pullione sub eodem passio: *Agente praefide Probo*. Ceterum illud quod in Bollando legebatur, *praefecturam agente, Probo praefide* (quod jure reprehendit Tillemontius) non ab imperito interprete (uti falso credidit Tillemontius; nam, uti supra ostendimus, haec

(548) Πλήρωμα in re navali id notat, quod Latini *supplementum* vocant, h. e. tum remiges, tum etiam interdum ipsos milites classarios. Haec quidem notio satis trita est. Sed tamen sicuti *supplementum* navium Italici *Ciarma* dicitur [quae vox etiam imam plebem designat] sic & apud Graecos πληρώμα [notione πολιτικῇ sumptum] vulgus civitatis notat; ut apud Aristotelem in IV. Polit. πληρώμα τῆς πόλεως [vulgus civitatis] constituere dicuntur, *textor, agricola, coriarius, aedificator, faber ferrarius, mercator, campor*: ex quibus sordidis artibus plebs civitatis completur. Id quidem urbium πληρώμα erat. Iam vero Iuliacae politicae vocabula certum est

etiam ad ecclesiam fuisse traducta. Itaque non minus in Ecclesiis, quam in coloniis & municipiis, summa divisio erat in *Ordinem* atque *Plebem*, quorum illud Clerum, hoc laicos notabat. Quocirca πληρώμα in Ecclesiis plebem ecclesiasticam designabat. Sic πληρώμα ἐκκλησιαστικόν apud Chrysostomum in commentar. ad epist. ad Ephes. *multitudinem ecclesiasticam* notat, sive plebem ecclesiae. Idem Hom. 28. in epist. ad Heb. ad illa verba, *Respondi vos uni viro virginem castam*: Haec, inquit, non ad virgines dixit, sed ad [πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας ἀπαύσης] universae ecclesiae multitudinem: incorrupta enim anima virgo est, etiam si virum habeat.

haec acta non ex Graeco fluxerunt, sed Latine primitus scripta sunt) sed ab semidocto descriptore manavit, arbitrato illud *Agente* (*) nude positum ineptum fore, nisi adderetur, quid ageret. Itaque scripsit, *Praefecturam agente Probo praefide*. Nec animadvertit longe aliud *praefecturam a praefidatu* esse.

§. III. *Dies passionis.*

Graeci, uti diximus in admonitione praevia, in suis libris liturgicis Irenaeos duos (Sirmiensem & Lugdunensem) die XXIII. Augusti colunt. At in Sirmienensis Graecis actis ad finem scribitur: *Acta sunt haec (μνη Αὐγύστου ἐν αὐτῇ ᾠρῇ) mense Augusto die XXI.* Ad haec in quodam Parisiensium Dominicanorum Synaxario Irenaeus etiam die XXVIII. Augusti celebratur apud Bolland. 25. Mart. n. 2. Graeci ergo quum inter se varient, quid mirum si etiam a Latinis diversi abeant?

Nam in Latinis pluribus mrologiis die XXV. Martii signatur. In ejus vero Latinis actis varie dies passionis in calce notatur: in aliquibus VIII. Kal. April. h. e. die XXV. Martii, in aliis VIII. Id. April. i. e. die VI. Aprilis; cui diei Hieronymi mrologium favet.

At vero ab his omnibus inter se variis Fasti Neapolitani discedentes, Irenaei diem passionis diei XXVII. Aprilis affigunt. Nec dubium est quin in eo errare manus scalptoris quiverit, dum alio distractus, notam PAS. pro NAT. signaverit. Eccui nova sunt librorum & scalptorū *απορρημα*? Potuit hoc inquā accidere; sicuti certum est, in hoc marmor multa irrepsisse menda, dum aliquoties E pro F [ut in EVEEMIA pro EVFEMIA) & alia plura praeter lapicidae mentem sculpta reperiuntur. Iudicem fieri potuit: at revera factum, ac die XXVII. Aprilis errasse scalptoris dexteram, PAS. pro NAT. subrogantis; id vero praestare non possum. Nam quum ita varie hujus martyris dies passionis signatus reperiatur; forsitan Neapolitani, quum ejus diem passionis die XXVII. Aprilis colen-

dum proposuerunt, haud temere id fecerunt, sed in eo codices suos secuti fuerunt, in quibus ita scriptum reperiebatur. Illud quoque considerandum est, quod ubi actorum scriptor coaetaneus rei gestae non fuit, potuit in signando die certaminis non uno modo falli, sive quod popularem famam in eo signando sequeretur, sive quod diem synaxeos (qui nec semper idem ac mortis obitae fuit, & alibi alius esse potuit) pro die fusi sanguinis haberet; sive postremo quod qui dies actis judicialibus praefigebatur, is quum diem sive prehensionis, sive potius primae interrogationis designaret, tamen pro die executionis ultimae acciperetur. Mitto quod saepe dies sepulturae (haud raro diu dilatae) dies passionis nuncupabatur.

Et haec quidem ad amoliendam hoc die a Neapolitano noni saeculi Clero erroris aut supinitatis labem jam causatus eram (quae nec delere volui) quum tandem veram hodiernae notae PASSIONIS causam deprehendi: quae talis est. Certissimum habeo, sive Neapolitanis acta S. Irenaei Sirmienensis peculiaria (illa scilicet ad quae commentati sumus) ad manus non fuisse, sive ad eorum calcem diem passionis (qui ceteroqui tam diversis modis signatur) non fuisse notatum. Nec minus exploratum mihi est, eosdem Neapolitanos usos fuisse tali aliqua historia, quae plures simul martyres complectebatur, quos una eademque Pannonica persecutio sub Probo praefide de medio sustulit: quos scil. uno eodemq. die junctim colebant. Ac ne lectorem diu morer: acta quae a Neapolitanis terebantur aut eadem prorsus erant, ac *S. Pullionis* sive *Pollionis* historia (ab Henschenio ad 28. April. & ab Ruinarto edita) sive ei simillima. Ei autem historiae scriptor hunc in modum praefatur. *Diocletianus &c. . . Probus praeses imperata sibi persecutione, a clericis sumpsit exordium, & comprehensum S. MONTANVM presbyterum ecclesiae Singidunensis . . . iussit*

C c c c c 2

neca-

(*) *Agere* absolute verbum est judiciale.

Ovidius. *Fastus eris, per quem lege licebis agi.*

necari. *IRENAEVM* quoque episcopum Sirmienfis ecclesiae, pro fide & commissas sibi plebis constantia fortiter dimicantem, ad caelestem palmam simili sententia cogit; renuntiantemque idolis & impia praecepta condemnentem, vario tormentorum genere confectum, temporali morti tradidit, in aeternitate victurum. Sed quum in his satiata ejus crudelitas non fuisset; vicinas peragrandas esse credidit civitates; & quum sub specie publicae utilitatis ad urbem Cibalarum pervenisset (de qua *Valentinianus* (**)) *Christianissimus Imp.* oriundus esse cognoscitur; & in qua superiore persecutione *EUSEBIUS* ejusdem ecclesiae venerandus antistes moriendo pro Christi nomine, de morte, & de diabolo noscitur triumphasse) contigit Domini misericordia providente, ut eodem die comprehensus *PVLLIO* primicerius Lectorum, fidei ardore notissimus, a ministris crudelitatis ipsius offerretur examini. Haecenus praefatio. Quae vero (eaeque haud multa) sequuntur, peculiari-ter S. Pullionis passionem describunt.

Horum igitur actorum effigies talis olim legentibus videbatur, ut non tam peculiarem Pullionis historiam [etsi de hoc paullo plura dicerentur] quam martyrum Pannoniorum sub Probo interfectorum syllogen exhibere viderentur. Documento sit Petrus de Natalib. episc. Equilinus, qui hujusmet historiae specimen tale dedit, quasi si ea generalis esset martyrum Pannoniorum (549) narratio.

(**) Sub quo haec acta prodierunt. Vide §. praecedentem.

(549) Is quem dixi episcopus Equilinus lib. 4. cap. 94. sic orditur (exscribam autem ex nica editione Veneta principe anni 1500) *Pulio martyr in civitate civilitana* (h. e. Cibalitana) prior i. e. (primicerius) lectorum fuit: de qua quidem urbe *valensianus* (Valentinianus) imperator oriundus extitit: in qua & ipse martyr sub persecutione *Diocletiani* & *maximiani* imperatorum martyrium perulit agente praefide *probo*. Hic enim praefes postquam in civitate firmensi (frequens in Mss. hoc die erratum pro Sirmienfi) sanctum Hyrancum ejusdem urbis episcopum cum sancto Montano presbytero smertulcum (sic in meo edito: sed confecturatur cum posteriorib. editionib.) in flumine

Haec igitur acta, aut certe horum familia Neapolitani terebant: ex quorum lectione ad hos martyres in commune colendos incensi fuere, h. e. sub *Irenaeo* signifero, [utpote episcopo] etiam *Montanum* presbyterum, *Demetrium* Diaconum [quem ex suis codicib. huic commilitio Equilinus adjunxit] ac tandem *Pullionem* lectorem. Nec te turbet, quod in his factis die 27. Aprilis unus *Irenaeus* signetur; quum centies a me animadversum fuerit, sollemne hoc harum ephemeridum auctori fuisse, ut, quoties de pluribus agitur, signato tantum duce, reliquū sociale agmen subaudiri jubeatur.

At cur, inquis, diei XXVII. Aprilis haec festivitas potissimum affixa fuit? Quia in ea, quā diximus, martyrum Pannoniorum sylloge [quae solis tunc Neapolitanis ad manus erat] in fine sic legebatur (sicuti certe in laudatis S. Pullionis actis legitur) *Haec autem acta sunt in civitate Cibalitana die quinto Kalendarum Majarum* [h. e. die 27. Aprilis, licet in mrologiis S. Pullio prave diei sequenti affixus fuerit] *jubentib. Dioclet. & Maxim. &c.* Similia in Equilino adtexuntur. Hinc toti ei comitatui [cujus *Irenaeus* antesignanus] dies 27. Aprilis pro die *passionis* est assignatus; tum quod dies alius non innotuisset nostris, tum etiam quod idem dies etiam S. Eusebii Cibalitani, in superiore passione passi, martyrio celeberrimus erat. Nam praeter ejus mentionem in-

prooe-

demergi feceras. Sanctum quoque *demetrium* ipsius ecclesiae diaconem decollaverat; pervenit ad urbem civilitanam: in qua pridem sanctus *Eusebius* ipsius civitatis pontifex passus fuerat: fecitque teneri *pullionem* lectorem: quem *Christum* constantissime consistentem ac sacrificare nolentem: dicentemque se velle patrum suorum (*Irenaei* scil. *Montani* &c.) qui pro *Christo* passi fuerant imitari vestigia flammis jussit exuri; qui passus est V. calen. maii. Haecenus Petrus. Quem quidem apparet historiam aliquanto diversam ab ea, quam de Pullione *Henschenius* & *Ruinartus* dederunt, ob oculos habuisse; uti patet ex *DEMETRIO* diacono Sirmienfi ead. persecutione sublato, qui illinc abest, & ex aliis levioribus varietatibus.

prooemio factam, etiam in fine [ante modo recitata verba] sic scribitur: *Agonem suum implevit* (S. Pullio) ... *glorificans Deum, qui ejus venerabilem passionem, sed & sancti episcopi ejusdem civitatis EVSEBII, ante plurimos annos EODEM DIE vita [sancti] martyrium praenovit ad caelestem gloriam: quam hodie cum gaudio celebrantes &c.* Hoc igitur die sub Irenaeo duce [cui ducatus deberi visus fuit, quippe Sirmii, tantae metropolis, Episcopo, & apud utramque Ecclesiam celebratissimo] coluntur commilitones quatuor, *Eusebius Cibalitanus episcopus [eodem die, quo Pullio, sed non eod. anno passus, uti verbis Hieronymi utar de Cornelio & Cypriano simul eod. die cultis] Montanus presbyter, Deme- trius diaconus, Pullio primic. Lectorum.* Ultimi vero hujus dies passionis, quippe notus, ceteris omnib. est accommodatus.

Ex haecenus dictis potest intelligi, quanti profecto sit vetera monumenta cum judicio tractare, nec temere antiquos, objectis speciosis difficultatibus, *arguas* in apponendis *Passionis* notis damnare. Nec enim quid illi sint secuti, scire in omnibus datur.

P A R S A L T E R A

De S. Irenaeo Lugdunensi.

De hujus longe celebrioris Irenaei die Passionis dixi jam in Admonitione prae-
via. Res vero gestas ex Tertulliano, Eusebio, Hieronymo, Epiphanio & aliis jampridem Baronius, Halloixius, & Ruinartus (in Actis sinceris post Lugdunensium martyrum Acta) breviter collegerant, mox fusius aliquanto & accuratius Tillemontius tom. 3. His adde Papebrochium ad diem crastinum, alioque viros industrios, qui sunt postea consecuti. Post quorum diligentiam difficile est *εὐχολογῶν* aliquod spicilegium facere. Itaque iis, quos dixi, doctorum hominum laboribus lectorem contentum esse jubeo. Quod si quis forte a me quoque collectam qualemcumque exigit, quando aliud in praesentia non possum, unam aut alteram haec brevem disquisitionem sub-
jiciam.

§. I. *An ulla qualiacumque nunc existant.*

Negant vulgo, usquam exstare ulla. Qui si de editis intelligunt, plane assentior; nec enim Mombricitus, Lipomanus, Surius, Ruinartus, Bollandiani, aut quisquam alius ulla dederunt. At acta Irenaei quaedam manu exarata Romae in suae bibliothecae Ms. tomo IX. fuisse, jampridem Baronius ad Martyrologium monuerat, id tantum dolens, fuisse illa, una *sublata pagina, imperfecta.*

Ad haec Ruinartus in sua de hoc Lugdunensi Irenaeo sylloge, quam SS. martyribus Lugdunensibus subjecit, in fine sic narrat: *Acta S. Irenaei Lugdun. invenimus in eod. Ms. archicoenobii Cisterciensis, sed quae talia non sunt, ut inter sincera & genuina locum habere debeant. An vero ea ipsa sint, quorum fragmentum se invenisse ait Baronius, divinare non licet.* Atqui si quidem ex principiis actorum reliqua aestimare licet; divinatione nil opus erat. Nam sua sic incepisse ibid. Ruinartus testatur: *Quamquam nullis invicta martyrum virtus possit modis annumerata persurri, quibus possit suppliciorum &c.* Itidem & suorum Baronius exordium tale assignat: *Quamquam nullis invicta &c.* Sed forsitan Ruinarti circa *acta martyrum* dubitatio inde exorta fuit, quod quae in annalib. Baronius ex actis suis narrare videtur, ea Ruinartus dubitaret utrum in Cisterciensibus reperirentur, nec enim quum quae recitavi scriberet, videtur monumentum illud ad manus habuisse. Caesar autem in annalib. ad ann. 205. n. 28. haec scripsit. *Exciderunt acta passionis ejus* (integra credo intelligit; nam ceteroqui jam antea ad Martyrologium, habuisse se quaedam mutila significaverat) *haec tantum de eo reperimus* (in illis prorsus mutilis actis; nam quae sequuntur, quum nemo scriptorum, quos terimus, dixerit, in illo repererit mutila commentario necesse est) *nempe ejusmodi sub Severo excitata persecutione, ejusdem imperatoris jussu cir-*
cum-

cumdatam militibus Lugdunensium civitatem, omnesque in ea repertos Christianos gladiis obruncatos; quum praecipue pastor illorum omnium Irenaeus quaesitus est ad necem: quem acerrimis tormentis cruciatum, ac tandem occisum Zacharias presbyter sepelivit. Haec actorum mutilorum summa est ex Baronio: qui statim observat: *Qui enim olim eam Legatus administraverat [ut auctor est Spartianus] provinciam ipse Severus Imperator, probe noverat Lugdunensis Ecclesiae sub praesule Irenaeo constantiam; & quam sciret non minis flendendam, nec blanditiis molliendam, ferro mox statuit exscindendam, in eam crudelius quam in alias saeviendo. Qui Cardinalis mox eo propendet, ipso a se indictae persecutionis initio... in eos [Lugdunenses] gladio agi primum omnium precepisse. Ita si Baronium sequimur, in annum 202. Irenaei passio erit conferenda: a quo celebriores critici haud magno opere abhorrent. Verum si heic *ἡ παράδοξις* (in transitu) conjectare de anno licet; fini persecutionis quam initio propioram tantam Lugdunensium stragem fecerim. Nec enim ullo tempore Severi persecutio remisit, sed ibi saevior haud dubie fuit, ubi Severus praesens adfuit. De Alexandrina Christianorum strage, quam Severus anno 202. praesens incendit, nihil opus est me monere. Quapropter, si vera sunt, quae Baronius ex fragmento suo de internectione tanta jussu Severi facta narrat; quamque Turonensis Gregorius, Ado & Vsfardus confirmant; dicendum erit, id non nisi anno 208. accidisse, quando Severus in Britannias transmissurus, per Gallias transiit. Is omnino annus actis a Baronio excerptis, Turonensi, & martyrologiis multo est conformior. Sed ad actorum, sicubi forte aliqua cuicunque sint, notitiam redeo.*

Postremo Papebrochius (ad 28. Jun. in comm. historico de S. Irenaeo ad finem num. 5.) sic testatur: *In centenis aliquot passionariis, quae per Galliam, Italiam, Germaniam, Belgiumque evol-*

vimus, nihil invenimus de S. Irenaeo antiquitate aliqua, & modica saltem prolixitate spectabile. At qualiacumque essent, edere prorsus debuisset. Nam Ruinarto, quod sua non produxerit, venia danda est, quippe in haud dubie genuinis tantum occupato. At a Bollandianis, ubi proba non suppetunt, nullae pro instituti sui ratione sordes respuuntur. Veluti in hoc ipso Irenaeo Papebrochius non dubitavit num. 21. ex duobus opusculis de sex aetatibus mundi exeunte saeculo XV. conscriptis haustas proferre putidissimas fabulas. Itaque quum Bollandianorum factum in tanta de gestis Irenaei inopia probare non possum, tum eos etiam moneo, qui in Baroniana & Ruinartiana, aut alia quaevis inciderint, ne, publica luce indigna causati, emittere foras graventur. Nam in posterioribus etiam & insinceris ejusmodi scriptis plura occurrunt, quae tollere possis, maxime si ad ea excutienda criticum acumen accesserit.

§. II. *An exeunte sexto saeculo acta cuicunque existerint.*

Plerique omnes negant fuisse in Gallis Italiaque sexto saeculo acta Irenaei usquam reperta, eo fulti argumento, quod Magnus Gregorius [IX. epist. 50. ad Aetherium Viennensem] sedulo perquisita nancisci nequiverit. *GESTA vero vel SCRIPTA B. Irenaei jamdiu est quod sollicite perquisivimus; sed haecenus ex eis inveniri aliquid non valuit.* Verum ex eo nihil efficitur: nam ex eo quod scripta aeque ac gesta Romani ac Viennensis Antistitum diligentiam effugerunt; tam in gestis Irenaei quam in scriptis minus quidem felicem eorum curam tunc fuisse ex aequo affirmabimus, at non continuo utrique orbem Christianum caruisse: imo tam actis verisimiliter non caruisse dicemus, quam scriptis non carebat; etsi utraque rariora essent.

Ceterum quantopere huic argumento, uti vocant, *negativo*, quod ex S. Gregorii Romani loco conficitur, fidendum sit,

fit, Gregorius alter ostendet episcopus Turonensis, qui, quo tempore Aetherius & Papa Gregorius quidquam de Irenaei gestis sese affecuturos desperarunt, apud se de Irenaeo scriptas narrationes haud dubie asservabat: ex quibus certe illa deprompsit, quae in I. Hist. Franc. cap. 27. hisce verbis leguntur. *Beatissimus vero Irenaeus, hujus [Pothini] successor martyris, qui a B. Polycarpo ad hanc urbem directus est, admirabili virtute emuit: qui in modici temporis spatio, praedicatione sua maxime, in [*] integrum civitatem reddidit Christianam. Sed veniente persecutione, talia ibidem diabolus bella per tyrannum (Severum forsitan praefentem intelligit) exercuit, & tanta ibidem multitudine Christianorum ob confessionem Domini nominis est jugulata, ut per plateas flumina current de sanguine Christiano, quorum nec numerum nec nomina colligere potuimus; Dominus autem eos in libro vitae conscripsit. Beatum Irenaeum diversis in saeculis praesentia poenis affectum, Christo Domino per martyrium dedicavit. Potuitne tot circumstantias aliunde Turonensis, quam ex actis depromere? & quidem, uti mihi persuadeo, aut isdem aut plane similibus iis, quae Baronius ac Ruinartus viderunt. Sicuti & indidem sua elogia Ado & Vsuardus deprompserunt, de iis praecipue, quae ad innumerabilem tunc martyrum Lugdunensium multitudinem pertinent: Persecutione Severi (ambo Martyrologi ajunt) cum omni fere civitatis suae populo, glorioso coronatur martyrio. Sed & in Germania IX. saeculo acta S. Irenaei fuisse arbitror; alioqui undenam illam Angeli confortantis *παρρησιας* Rabanus desumpsisset? Post multa (inquit) tormenta, inter quae ab Angelo meruit confortari, gloriosam martyrii accepit coronam. Ex his vides, aevo Turonensis Gregorii, itemque IX. saeculo in Galliis & Germania gesta Irenaei existisse (& quidem aut eadem aut similia iis quae nunc manu*

exarata Romae & in Archicoenobio Cisterciensi exstant) haud tamen omni ex parte genuina, quantum quidem ex illa innumerabili occisorum multitudine (quam recentiores quidam apud Papebrochium in Comm. historico num. 20. ad XIX. millia pervenisse ajunt) & aliis quibusdam circumstantiis conjici potest.

De Sepultura S. Irenaei in Crypta Basilicae S. Joannis Baptistae habet plura Gregorius Turonensis lib. 1. de glor. mart. cap. 50. quae Ado in suo martyrologio contraxit: quae quidem nihilo minus omnia videntur in actis, quae aevo Turonensis circumferebantur, fuisse descripta.

§. 3. *An primitus post B. Irenaei exitum ejus acta martyrii conscripta fuerint.*

Negat Papebrochius ulla antiquitus a Lugdunensibus fuisse descripta, hoc argumento fretus, nim. quod si qua olim composita fuissent, ea Lugdunensis Ecclesia magno studio custodisset, eorumque tum Greg. Turonensis, tum etiam deinde Florus Lugdunensis meminisset. Quibus addi & hoc posset, quod si qua unquam exarata fuissent; vix potest intelligi, quo pacto Aetherius Viennensis actorum inopia laboraverit. Verum haec omnia nihil efficiunt. Nam in Deciana primum, deinde Diocletianea persecutione quum a rectoribus provinciarum incredibili studio Christianorum Scripturae (cujus nominis ambitu etiam martyrum historiae continebantur, ut quae secundum *θιοπρωτος γραφας* maximo in pretio habebantur, & legebantur in publicis Christianorum coetibus) conquirerentur, inventae vero comburerentur; haud dubie maxima tunc martyriorum pars deperit, quaeque post eam cladem superfuerunt, parvae omnino sunt ex tanto illo naufragio tabulae. In illa igitur communi codicum sacrarum conflagratione S. Irenaei acta interciderunt. Cujus quidem gesta scripta primitus fuisse, non est dubitandum. Quid enim? Quum martyrum omnium

cu-

(*) In integrum hoc loco idem valet ac integram; sicuti si in totum dixisset, tantumdem

esset, quod totam.

cujuscumque sexus, aetatis, gradus sedulo componi historias curae esset; credibile ne est, in uno Irenaeo, qui Galliam fere universam ex gentili Christianam fecerat, scriptis rebusque gestis clarissimo, id minime factum fuisse?

Dixeris, in illa Severiana strage (si Turonensi, Adoni, Actisque Baronianis credimus) omnes Christianos Lugdunenses fuisse necatos; nullum adeo fuisse superstitem, qui tum universae illius procellae, tum in primis passionis Irenaei narrationem pertexeret. Verum incredibile prorsus est, imo *ἀδύνατον*, nullo tunc Christicolae hostium furorem effugisse, nullam cuiquam latebram patuisse, aut effugia prorsus omnia intuta fuisse. Deinde fac, omnes tunc Lugduni Christi cultores una simul internecone sublatos: at statim ac sedatus est ille turbo, Lugdunensis ecclesia renasci ex suis met favillis coepit. Itaque statim ut ibi coalescere aliquod Christianum *σύνθημα* coepit; quis dubitat, quin ea prima cura animos subierit, ut martyrum recens immolatorum historias quovis modo sive ex actis judicialibus, sive ex aliorum, etiam gentilium [qui caedibus tunc interfuerant, postea vero Christo forsitan nomen dederunt] narrationibus certatim pertexerent? Id quidem tunc factum fuisse non est dubitandum: sed quidquid antiquitus scriptum de B. Irenaeo fuit, communis illa codicum sacrorum flamma postmodum absumpsisse videtur; ita ut quae postea Turonensis, quaeque martyrologi ad manus habuerunt, longe diversa a primitus scriptis fuerint.

(550) Observatum fuit, Plauto tantumdem esse *Barbare* quod *Latine*; ut Afiariae prologo, *Marcus vertit barbare*, & in prologo Trinummii, *Plautus vertit barbare*. Memini etiam Strabonem in Campaniae, si fallor, descriptione conquiri, plerasq. ejus orae Graecanicas civitates suo tempore *ἡ βαρβαρὸς* (*barbaras evasisse*) admissis scil. sermone atq. institutis Latinis. At sub secutis imperatoribus haud facile paria exempla reperies. Nisi forte illud huc spectare velis, quod Irenaei aequalis Tertullianus in de

Quaenam barbara illa lingua fueris, in qua ediscenda totum se fuisse occupatum Irenaeus exposulat.

Irenaeus lib. I. adversus haereseis in eo insigni fragmento, quod servavit nobis Epiaphanii diligentia [in haer. XXXI. quae est Valentinianorum, cap. 10.] de suo scribendi genere purgat se his verbis: *Ὁὐκ ἐπὶ ζήτησιν δὲ παρ' ἡμῶν πᾶν τὸ Κελτικὸν διατρίβοντων, καὶ περὶ βαρβαρὸν διάλεκτον ἢ πλείστον ἀσχολούμενων, λόγων τέχνην &c.* Enimvero nihil erit, cur a nobis, qui inter Gallos degimus, & in barbarae linguae studio plurimum occupati sumus, oratoriam exigas facultatem, cui comparandae numquam studuimus. Quam ibi Irenaeus barbaram linguam vocet, sic expedire se putat Papebrochius ad finem num. 14. Nequaquam inquit intellexim veterem Celticam, praevalente in provinciis illis Latina Lingua, tunc prorsus abolitam, etiam inter rusticos, quamvis hi ea [lingua Latina, ut *συρίχνα* postulat, non Celtica] corrupta uterentur, sed ipsamet Latinam [intellexim] Graecis habitam barbaram.

Verum ut ab ultimo incipiam: et si prisci Graecorum, imo & (550) Latino-rum, interdum linguam Latinam barbaram appellaverint; at post propagatum Romanorum imperium, ac praecipue sub Caesaribus numquam id reperietur. Hispanicam autem, Gallicam, Germanicam, & plures ex Asiaticis atque Africanis saepe barbaras nuncupatas, in confesso est. Jam vero, quod S. Irenaei aetate, h. e. medio aut vergente altero saeculo

vel. virg. cap. 2. in ipsa Graecia Barbaras agnoscit: *Per Graeciam*, inquit, & quasdam Barbaras ejus. Vbi tamen prisco more (uti a solet) loquens, videtur intelligere Macedoniam, Illyricum, & alias regiones Graeciae deputatas. At demum tertio & IV. saeculo in Ammiano, in Imperator. Constitutionib. & Graecis auctorib. *Barbari* sunt Sarmatae, Scythae, Persae, & alii Romanis non subiecti, quorum etiam solum *ἡ βαρβαρικὴ* (*Barbaricum*) nuncupatur.

saeculo linguam Celticam prorsus in desuetudinem, apud ipsos etiam rusticos, abiisse docet; id nemini credo suaserit. Quis enim crediderit minus ducentorum annorum, qui ab Julio Caesare effluerant, spatio potuisse linguam Latinam non tantum in urbibus praecipuis, verum etiam in minoribus oppidis atque pagis ram altas radices agere, ut ab omnibus usurparetur, imo ut, quod incredibilius est, tam brevi spatio temporis sermo vernaculus etiam apud imum vulgus aboleretur? Misto quod sub Caesaribus sermo Gallicus nova quotidie vocabula rerum, quarum usus inde afferebatur, in Latium intulerit; & quod veteres grammatici in assignandis vocum originibus sexcenties ad Gallicam linguam, tamquam adhuc viventem, lectores rejiciant. Quid quod hodieum in quibusdam Galliarum angulis, praecipue in ea, quae nunc *Britannia* provincia dicitur, adhuc sermo Celticus, etsi corruptus, perdurare narratur? Verum quid plura? Quid B. Irenaeus βαρβαρον διάλεκτον [*barbarum sermonem*] vocet, proxime ipse indicaverat, ubi se inter Celtas versari conque- ritur. Qui ubi statim subiicit, in *barbaro sermone* comparando sese insudare, haud dubie illum ipsum Celtarum intelligit. Accedit quod Graeco homini haud difficile fuisset linguam Romanam, quae plurima communia cum Graecis habet, addiscere; at Celticam comparare difficillimum; ut proinde, si de temporis dispendio agitur, hujus potius, quam illius studium causari potuisset. Quod si id potissimum agitur, ecquid avocare nostrum doctorem ab eloquentiae cultu maxime potuisset; quis dubitat, nihil

amicus eloquentiae Latina lingua fuisse [aequae saltem ac Graecae] nihil vero eide- dem insensius incondito Gallorum idio- mate? Postremo [si id etiam quaeritur] viris apostolicis magis linguas vernacu- las, quam Romanam sive dominantem, perdiscere necessarium fuit. Nam qui verbi ministerium sine προσπολιτεια imple- rent, seque ad pauperibus potissi- mum ευαγγελίζεσθαι missos agnoscerent, longe majore linguarum ἑχχωρίων (*ver- nacularum*) quam βασιλευσης [*dominan- tis*] cura ac studio capiebantur. Ergo ne dubita, quin Irenaeus [praesertim qui, uti scribit [351] Eusebius, totius ferme Galliae episcopatum gerebat] in Celtico sermone adipiscendo, quem fer- me solum tunc ima plebs & vicani elo- quebantur, defudaverit,

Antequam vero manum de tabula: cultiorem tunc populum non tantum La- tine, sed & Graece magnam partem. Lugduni & in vicinia locutum reperio: id quod etiam ex Graecarum Lugdunen- sium inscriptionum apud Menetrierium & alios multitudine potest intelligi. Qua de causa in iis locis Graeca lingua pluri- mo in usu fuerit, nolo in praesentia, ne nimium digrediar, edisserere. Id solum in transitu adnotaverim, quo tempore B. Pothinus & plures alii a sanctissimo Polycarpo missi, ad importandum Gal- liis Evangelium advolarunt, eos non te- mere Lugduni potissimum constitisse, quippe in urbe, in qua ipso sui adventus initio viri Apostolici exaudiri ab omni- bus possent, aut a plurimis quidem cer- te, quotquot Graeco non minus, quam Celtico aut Latino sermone, uti pos- sent,

XXVIII NT S LEONIS PP

Videri poterat S. Leo II. debere in- telligi, qui vergente VII. saeculo

cathedram Romanam insedit; is enim haud dubie hodierno die tum Roma-
D d d d d
no

(351) Eusebius lib. V. cap. 23. ubi de eccle- siarum confessione in celebrando Paschate die Dominico agit, sic posuit: Καὶ οὖν κατὰ Γαλλίαν δι' ἀπαρκειῶν, αἱ Ἱερναῖος ἱε-
—

σκότη, Ecclesiarum quoque Galliae (existat epi- stola) quarum episcopatu fungebatur Irenaeus. In quem tamen locum confer scripta a Tille- montio Not. 3. in S. Irenaeum.

no (552) mrologio, tū aliis pluribus (553) recentibus inscribitur. His adde, quod idem hoc die in breviario Gallo-Siculo apud Joannem de Joanne, & in meo vetere Capuano Breviario signatur. Verum quum de Leone Magno nullum usquam vestigiū in hisce marmoreis Fastis extet; estne credibile, Magnum illum Leonem (quem non tantum Latini omnes, sed & Graeci, & si diverso a nobis die, impense celebrant) nullam prorsus culturam apud Neapolitanos adeptum, interim vero Secundum (brevisissimi temporis pontificem, eoque ab rebus gestis minus illo illustrem) sesquisaeculo post mortem obitam cultum in his Fastis obtinuisse? Verum quid moror? Olim quidem a Bedae usque tempore non alius, quam primus ejus nominis Leo hoc die recolabatur, idque diu perduravit. Deinde aliquid videtur incidisse, cur de Primo simul ac Secunde festivitas hoc eodem die ageretur, sive ut uterque Leo in unum confunderetur. Ac tandem (omisso hodie Leone Magno; qui ceteroqui constanter, & olim & nunc die x. Aprilis *sepulchretus*) dies hodiernus alteri Leoni relictus cessit. Jamvero ut haec quae paucis verbis adumbravi, explicatius exponam; a praecipuis Magni Leonis festivitatibus, earumque causis ordiens, mox eo deveniam, quandonam Leo junior hoc die subrogatus Seniori fuerit. Scio quidem haec maxima ex parte jam pridem a viris eruditis, Quesnelio (in Differt. de vita & reb. gest. Leonis M.) Pagio, Tillemontio, Bollandianis fuisse subtiliter enarrata. Sed quum parum inter eos conveniat; proderit non tantum lectorem haesitantem certioribus affigere, verum etiam quidquid novae lucis affundi possit, in eo quoque, quoad licebit, expriri.

(552) In quo sic legitur: *Romae S. Leonis Papae secundi*: sed minus recte ibi Baronius adnotat, de eodem hoc die agere Bedam, Vsuarium, Adonem; de quibus infra dispiciemus.

(553) Nempe Maurolyco & Galefinio, qui in mrologium in usum Romanae Curiae ante

De antiquis tribus Magni Leonis festivitatibus.

Praeter peculiāres aliquot S. Leonis festos dies, quos Henschenii (ad x. April. initio comm. praevis) Quesnelii & aliorum collegit industria; tres maxime perantiquas ejusdem ac praecipuas celebritates reperio, nimirum die x. Novembris, x. Aprilis, & xxviii. Junii. Sed harum prima videtur & antiquitate & dignitate ceteris praestitisse, a qua proinde incipiam.

I. Ergo in Hieronymiani mrologii apographis omnibus die x. Novembris post martyrum recensionem sic scribitur: *Romae depositio Sancti Leonis Episcopi*. Quae totidem verbis eodem die Rabanus [non Notkerus, uti ex eo citat Henschenius] descripsit. Adhaec eadem [inquit Henschenius in comm. praevis num. 4.] leguntur. . . in Mss. mrologiis Vaticano S. Petri, Atrebatensi, Divionensi, Tornacensi, Laetiensi; item monasterii S. Cyriaci sacpius a Baronio laudato; & . . . primo loco in Ms. antiquo Card. Barberini . . . in vetustis Mss. Altempsiano, duplici Trevirensi . . . item in duplici Leodiensi . . . Bruxellensi S. Gudilae, & aliis. His adde quod in pervetusto Lucensium canonicorum Hieronymiano Kalendario apud Florentinum [ad x. Novemb.] in mense Novembri sic notatur: *IV. Idus S. Leonis Papae*. Postremo in perantiquo Lectionario Bellovacensis Ecclesiae [quod Baluzius in fine to. 2. Capitularium edidit] sic scribitur: *IV. Idus Novembris, Romae DEPOSITIO Sancti Leonis Episcopi*.

II. Jam vero dies x. Aprilis, & si in Hieronymianis nihil de Leone habeat; tamen jam inde a Bedae temporibus h. e. ab ineunte viii. saeculo Magni festum in-

Baronii tempora incubuerunt. Illis plures eorum praeiverant, qui Vsuarium variis modis amplificaverant [quorum auctaria collegit Sollierius] ne Molani quidem posteriore editione excepta.

inscriptum gerit. Hoc igitur die Beda genuinus sic posuit: *Romae Leonis Papae & Confessoris*. Eisdem aut aequipollentibus verbis eodem die utuntur monumenta illa quae Georgius ad Adonis xi. April. collegit, nim. mrologia Gellonenſe, Reginae Svecorum, Rhinoviense, Auguſtanum, Labbeanum, Corbejenſe brevius, item Fuldenſe & Ottobonianum (niſi quod in his duobus ultimis *DEPOSITIO Leonis Papae* &c. ſcribitur: de quo mox cap. 2. §. II.) item Kalendaria Palat. Vatic. 485. & 39. & Vaticanum 3806. Haec quidem Georgio debemus. His adde Rabanum, Wandelbertum, Notkerum, Vſuardum: quorum ultimus eo die ſic habet: *Romae Natalis beati Leonis Papae, cujus temporibus exſtitit ſancta ſynodus Calcedonenſis*. Cujus ultima verba eo forſan pertinent, ut Leo I. ab juniore item ſancto diſtinguatur. Jam vero etſi Sollierius ad Vſuardum praeſcripte negat eſſe dubitandum, quin Leo ab Adone hoc die abſuerit [cujus rei etiam Moſandrum, de Adone optime meritum, teſtem producit] ei tamen haud immerito refragatur Dominicus Georgius, qui Adonem nuperime illuſtravit; qui ſic adnotat: *Deeſt quidem [S. Leo] Adoni vulgato, ſed genuino Adoni reſtituendum putamus ex fide codicum (*) noſtrorum: quorum (Codicum Adonis) verba adamuſſim uſurpat Vſuardus [etſi] ea de ſuo Vſuardum deprompiſſe putat Sollierius*. Qua in re Georgio, quam Sollierio, magis credo; quia ſollemne hoc Vſuardo eſt, ut Adonem ducem ſequatur: neuter autem, quemquam eorum caelicolarum omittit, quos Beda ante retulerat.

III. Poſtremo etiam hodiernus dies

[xxviii. Junii] feſtivitàte S. Leonis I. illuſtris fuit, idque ab aevo uſque Magni Gregorii, ſi quidem ejus Miſſa quae in Gregorianis Sacramentariis & Capitularibus hoc die reperitur, Gregorium ipſum auctorem habeat. Sed verius eſt eam Miſſam centeſimo ferme poſt Gregorium anno additam Sacramentario fuiſſe, uti poſtea videbimus. Atqui praeter ſacramentarium illum ſere omnia mrologia & Kalendaria, quae die xi. Aprilis hunc S. Leonem colunt, eundem die xxviii. Junii repetunt. Agmen agit Beda genuinus, ſic poſt Vigiliam SS. Apoſtolorum annuntians: *Ipoſo die S. Leonis Papae*. Quod de Leone II. non poteſt accipi, utpote Bedae coetaneo. Jam vero Ado poſt annuntiatam vigiliam ſic proponit: *Ipoſo die natalis Sancti Leonis Papae*, non Secundi [554] ſed cujus Beda & Romanum parvum [quos duces Ado ſequitur] hoc die meminerant, Magni ſcilicet. Vſuardus Adonem contrahere ſolitus, heic tamen [quaſi conſuſionem cum Secundo veritus] addidit, *Pontificis & Doctoris*; Jam tum enim *Doctoris* elogium Magno arrogari coepit. Hunc ipſum *Doctoris* titulum Rabanus ei ante tribuerat, & Wandelbertus ſic canens,

*Praeſide quartus [Kalendarum] ovae,
verbi et DOCTORE Leone,*

Et poſt Vſuardum Notkerus. Adde ex fide ſaepe laudati Georgii [ad xi. April.] mrologia Rhinoviense, Auguſtanum, Fuldenſe, Gellonenſe, Reginae Svecorum, Ottobonianum, & Kalendaria duo, Vaticanum unum, alterum Palatino-Vaticanum: quae quidem omnia etiam pro die xi. Aprilis produximus. Sunt praeterea & alia monumenta, quae de Leone

D. d d d d 2 ne

(*) Ii ſunt ad quos in var. leſt. digitum intendit, nim. cod. 512. 514. & Sangermanenſis, in quibus Ado ſic orditur hunc diem, *Romae natalis Sancti Leonis Papae cujus* ... & cetera omnia eiſdem omnino verbis ac quae ſupra ex Vſuardo deſcripſimus.

[554] Non Secundi inquam [quem male Rosw. eidus ad oram Adonis ſui hoc die deſi-

gnari notavit] ſed certe Primi. Mitto quod quidam apud Dominicum Georgium ſcripti codices recitatis Adonis verbis haec addunt: *Qui merito excellentis ingenii, apud Romanos Magnus Leo appellatur*: quae etſi non ſunt ab Adonis manu, tamen ea non temere poſteritas addidit, verita ne cum Secundo confunderetur.

ne I. nihil die xi. April. *affrentia*, hoc uno die eum colunt, uti [praeter libros Sacramentarios & capitularia, de quibus supra] *mrologium* Richenoviense, Hieronymianum Corbejense, & RosWeidandum sive Romanum parvum, quod Ado ad manus habuit. His adde duo illustria octavi saeculi Kalendaria, Frontonis unum, Allatianum alterum. Haec quidem omnia Leonem die xi. April. omittunt, eundem vero die xxviii. Junii celebrant, aequae atque in his marmoreis tabulis. Ex dictis vero hoc saltem perspicui potest, octavi & noni saeculi [quo nostrum marmoreum Kalendarium prodiit] ecclesias non aliū Leonem quam Magnum die xxviii. Junii celebrasse, Secundum vero diu postea coli coeptum.

C. A. P. II.

De causis earumdem trium festivitatum.

Haec disquisitio diu virorum *ἀγαστο-γρᾶτων* torsit ingenia: necdum tamen aliud inter eos postremo quam de hodierno festo convenit; quod festum constat non alio spectare quam ad Magni Doctoris translationem, quando Sergius I. exunte VII. saeculo ejus sacras exuvias ex vestibulo in frontem ipsam basilicae S. Petri transtulit. Ceterum quo dies xi. Novembris, quove dies xi. Aprilis pertineant, adhuc sub iudice lis est. Atqui injuria de utroque litigari video; nam si paullum modo attendere viri docti depositis praejudicatis opinionibus voluissent, nullum ambigendi locum reliquissent.

§. I. Quo festum x. Novembris pertineat.

Pagius reprehenditur.

Ab omnium antiquissima festivitate ordiatur: quae quum in omnibus Hieronymianis apographis signetur his verbis,

[555] Quesnelius in Dissertat. de vita Leonis ad ann. 461. num. X. uno tantum Acheriano Kalendario post DCCC. annos scripto nititur, ex quo efficit ait *Depositioni* Leonis diem XXX. Octobris sacrum fuisse [sic enim ibi scribitur: III. K. (Novembris) *Depositiō sancti Leonis Papae*] interim expostulans aulquam

Romae *DEPOSITIO Sancti Leonis Episcopi*, pluresque alii martyrologi [quos cap. superiore num. I. indicavimus] eadem *Depositionis* voce eodem die utantur; ecquis deinceps dubitare potuisset, quin eo die Doctor sanctissimus ad Christum migraverit? Et tamen non defuere viri eruditi, Quesnelius, & hunc secuti Papebrochius & Castellanus qui uno [555] Ms. freti, Leonem die xxx. Octobris, e vivis sustulerint; & e diverso Pagius calculos secutus suos, eundem die iv. Novembris vita defunctum pro certo habuerit. Sed illos mittamus: de Pagio parumper videamus.

Antonius Pagius, ingentibus in historiam Ecclesiasticam meritis fatis clarus, ad ann. 461. num. 3. in eo totus est, ut Magnum hunc die iv. Novembris sublatū e vivis contendat: quod se omnium primum e tenebris eruisse ait; nec tamen providit, fore se omnium ultimum in ea sententia, quam persuasit certe nemini. Et ejus quidem ratiocinatio tota, tum *ἀκρισία*, tum etiam vitiosa, uti scholae loquuntur, circuitione laborat.

Et *ἀκρισία* quidem in eo proditur, quod quum duas celebres Leonis festivitates nosset [unam xxviii. Junii, alteram x. Novembris] tamen de hac altera multo antiquiore [in qua praesertim *Depositiō* disertim notatur] nihil prorsus labore; sed tantum *διηρηματικῶς* [*historice*] tum Hieronymiana apographa, tum etiam sexcenta alia monumenta ex Henschenio referat, in quibus die x. Novemb. Leo colitur. Imo & hoc etiam historice refert, nim. iis monumentis Florentinum & Henschenium permotos, dici x. Novembris obitum Leonis illigasse. In hoc igitur viri tanti iudicium requiro, quod de

alibi ejus *Depositionem* signari; etsi num. IV. Ms. Bellovacensis meminerat, in quo Leonis *Depositiō* dici x. Novembris affigitur. Illud magis miror viro docto de Hieronymiano primae antiquitatis *mrologio* [ut alia taceam] nihil suboluisse, in quo Magni *Depositiō* eidem diei x. Novembris inscribitur.

de Hieronymianis fastis [in quibus *Depositi*o diei x. Novemb. addicitur] securus, tamen diem xxviii. Junii [a quo nihil impendebat periculi, quum id festum ad Translationem pertinere, ex infra dicendis certissimum sit] initio num. 3. sibi unice objicit: id credo veritus, quod in pluribus monumentis *NATALIS S. Leonis* eo die signatur, quam is vocem haud dubie pro die obitus accepit. Verum quid tantulae objectioni responderit, videamus: nam in eo quoque *ἡμερᾶς* ejus desidero. Nempe universe negat, mrologiis, Kalendariis, diebusque ibi notatis fidendum esse ad emortuales dies stabiliendos. Assentiar equidem, si quidem novitia, obscura, parvaeque auctoritatis monumenta proferantur. At antiquis & probae notae cur fidem derogem? At enim is pluries comperiri conqueritur, veros depositionis dies aliunde perspectos, minime convenire cum iis diebus, qui in mrologiis enotantur. Et hoc fateor. Verum (quod nondum Pagius aut quisquam alius animadvertit) aliud *Natalis* (ad quam *Natalis* vocem, in pluribus monumentis die 28. Junii usurpatam, expalluisse videtur criticus Baronianus) aliud *Depositi*o significat. *Natalis* vox (quod quotidie ad nauseam usque in hoc commentario in rem praesentem animadvertimus) generalis est, nec plane aliud nisi celebritatem quotannis recurrentem significat, h. e. modo diem *θανάσιμον* (mortalem) modo etiam translationis, Dedicationis Ecclesiae, Ordinationis, aut cujusvis alterius rei memorabilis anniversariam celebritatem. At contra *Depositi*o non nisi eum diem anniversarium notat, quo Sancti ad caelum emigrarunt. Ex eo igitur, quod hoc aut illo die quis sacris tabulis inscribatur, non continuo sequitur, illo die illum caeli civem fuisse factum, etiam si *Natalis* vox praefigatur; quippe quum id vocabulum aliud nihil sit, quam rediens quotannis festivitas. At ubi *nota* *Depositionis* praemittitur, non licet

aliud quam diem obitus interpretari. Quum ergo in Hieronymianis fastis (ut alios taceam) diserte Leonis *DEPOSITIO* notetur; ecquid Noster excipiet? An Hieronymiano mrologio obloquetur quod non tantum ejus vetustas Leoni proxima commendat, verum hoc etiam quod (quantum ex S. Gregorii epistola ad Eulogium constat) in usu Romanae Ecclesiae fuit. Non aliunde autem quam ex Romanae Ecclesiae laterculo depositionum urbis Romae Episcoporum in universale illud Hieronymianum mrologium *Leonis Depositi*o importata fuit. Exstat hodieque Bucherianus Romanae Ecclesiae laterculus aevi Liberiani, cui hinc *DEPOSITIO EPISCOPORVM*, illinc *DEPOSITIO MARTYRVVM* in fronte praeficitur. Nec dubium ulli est, quin illis ipsis diebus, quibus ibi notantur, animas Sancti illi exhalarint: quod & in pluribus eorum aliunde comprobatum fuit. Ex ejus Inquam generis catalogo Leonis *Depositi*o in universalis Ecclesiae mrologium, quod sub Hieronymi nomine circumfertur, quodque ipsum Romae in usu fuisse Gregorius Magnus haud obscure significat, redundavit. De *ἡμερᾶς* viri cetera *ἡμερᾶς* haftenus: venio ad ejus vitiiosam ratiocinationem.

Nam dum Hieronymianis fastis fidem abrogat Pagius, exspecto ecquod aliud producat irrefragabile testimonium aut argumentum, quo nos de vero obitus die certiores efficiat. Nullum is quidem: sed tamen calculis tantum insiti jubens, ex tempore tum gestii pontificatus, tum interregni, & successoris consecrati, rem certo confici pollicetur. Nam quum ex pluribus [uti quidem ratiocinatur] auctoritatibus constet, Leonem sedisse annis: xxv. mens. I. diebus: xlii. eoque mortuo vacasse sedem diebus septem, ac postremo Hilarum (si Pagio credimus) die xli. Novembris pontificem consecratum fuisse; his positis, si a die xxv. Septembris anni 440. [quo die Magno Leoni impositas fuisse manus,

manus, sumit sibi, sed minime probat] anni illi XXI. mens. I. dies XIII. colligantur; reperiemus, die IV. Novemb. anni 461. Sanctum doctorem vitam cum morte commutasse. A quo rursus obitu si solidi septem dies interregni numerentur, successorem Hilarum die XII. Novembris sacratum comperiemus. Haec summa calculorum Pagii est. Cui equidem darem manus, si unus saltem ex iis terminis [sive a quo, sive ad quem numerari jubet] certus esset. Nunc quum sint omnes ex aequo incertissimi (quippe ex calculis nescio quibus eruti, quos alii aliter ineunt] non video ecquid in illis Pagianis rationibus futurum sit spei reliquum. Quid plura? Hoc unum inviri clarissimi supputatis rationibusprehendo, quod diem mortis ex die consecrationis probet, rursus autem, diem impositarum manuum ex die obitus eruat: quem viri tanti vitiosum [556] circuitum vide si lubet ad utriusque rei annum. Hoccine vero est recte calculos instituere, ex quibus certam Hieronymiani mrologii auctoritatem evertat?

(556) Eruditus critices Baronianae auctor ad ann. 461. num. 3. non esse mrologiis fidendum, sed aliunde potius obitum Leonis esse colligendum, his verbis admonet. *Quare dies emortualis hujus pontificis non in fastis ecclesiasticis quaerendus fuit, sed ex sedis ejus duratione eruendus. Quumque ex dictis [vide eundem hunc Pagium ad ann. 440.] perspicuum fiat, Leonem M. die XXII. mens. Septembris anni 440. consecratum fuisse; mors ejus, quod huc usque omnes latuit [vide quantum, idque immerito, in eo triumphet] constigit prid. Non. Novembr. seu die quarto. Ergo ex die consecrationis diem θάνατος eruit. At versa vice ad ann. 440. ejusdem consecrationem non tantum ex superiorum pontificum parum certa duratione & interregnis, verum multo magis ex Leonis ipsius morte affigit diei XXII. Septembris anni 440. ubi num. 2. sic loquitur: Ex jam dictis . . . manifestum fit, S. Leonem M. consecratum esse die XXII. Septembris . . . quod ex ejus sedis duratione; DIE ILLIVS EMORTVALI, quem tandem ME E TENEBRIS ERVISSE persuasissimum habeo; interpontificio quod post mortem*

Quanto praestabilius erat id potius dare operam atque experiri, utrum & consecratio Leonis, & sedis duratio, & interregnum, & ordinati successoris dies, utrum inquam haec omnia cum eo depositionis die, quem fasti Hieronymiani ostendunt, componi possent. Atqui ea optime conciliari, viderat jampridem Florentinius ad x. Novembris, viderat Henschenius; vidit postea felicius Tillemontius: a quo sic rationes instituuntur, ut Leo videatur die XXIX. Septembris anni 440. sacratum, die vero x. Novembris anni 461. denatus, atque, evoluta septem (557) dierum interregno, die demum XIX. ejusdem Novembris Hilarus fuisse ordinatus. Videatur omnino de his Tillemontius to. xv. in S. Leone Not. 73. in qua [praeter Hieronymianorum fastorum auctoritatem] singulae periodi non sine suis demonstrationibus abeunt. Habes cur diei x. Novembris recte in Hieronymianis *Depositio* affigatur.

§. II. *Festum hodiernum h.e. diei XXVIII Junii quonam spectet.*

Ne quemquam morer: dubitationem omnem

ejus fuit; & die consecrationis successoris (Hilari: quam consecrationem Pagius die XII. Novemb. figit; quum tamen recte ostenderit Tillemontius, in XIX. incidisse) plane constabit. In qua ratiocinatione tota nihil non lubricum est, nec gradus ullus, in quo recte consistat; ac praeterea manifesta est in sese rediens circuitio.

(557) Inter X. Novembris, quo Leo hinc demigravit, & XIX. quo Hilarus sacratum fuisse creditur, non septem [quot scil. auctor Pontificalis sedem vacasse dicit] sed octo solidi dies intercesserunt. Quae difficultas dupliciter solvi potest. I. Antiqui numeros non litteris, sed notis numeralibus perscribebant. Itaque videtur auctor Pontificalis VIII. scripsisse, mox extrita *μυαδος* nota, VII. evasisse; ex eodem (ubi litteris uti coeperunt) **SEPT**EM fuisse factum. II. Fieri potest, ut Hilarus, qui die XIX. Novembris (qui eo anno dies Dominicus fuit) est consecratus, pridie aut praecedente die electus fuerit; proinde auctor Pontificalis electionis habuerit rationem, quando sedem septem dies vacasse scripsit.

omnem praecidunt duobus octavi saeculi Kalendaria, Frontonis unum [in quo scribitur : *Translatio corporis beati Leonis*] Allatii alterum, eisdem verbis, tantum addens, *Pontificis & (558) confessoris*. Eisdem plane verbis in martyrologio Ottoboniano legitur : *Romae translatio corporis Leonis Papae*. Sed & in Capitularibus Evangeliorum apud Dominic. Georgium [to. 3. de liturgia Pontif. Rom. pag. 260.] hoc eod. die *Translatio corporis B. Leonis Pont.* inscribitur. At in eisdem Evangeliorum capitularibus editis a Thomasio praeter eam inscriptionem, rursus ex cod. Vallicellano sic annuntiatur : *Quarto Kal. Julii Natale [pro Translatio] S. Leonis Papae*. Non ergo te turbet, quod in pluribus veterib. monumentis [ac praesertim in Gregoriano (559) sacramentario, necnon in hisce fastis marmoreis] hodierna festivitas *Natalis* vocetur : quod quidem Papebrochium (560) & alios male habuit. Nam ex iis, quae ad singulos quosque hujus Kalendarii dies animadvertimus, vox *Natalis* quibuscum-

que festis anniversariis tribui solet, praecipue Translationis.

Nunc jure a me quaeras, ecquae-nam hodierna Translatio fuerit. Haud dubie illa fuit, quam Sergius I. anno DCLXXXVIII. fecit, quae in libro pontificali his verbis in Sergio I. describitur : *Hic corpus beati Leonis probatissimi (561) patris atque Pontificis, quod in abdito inferioris (562) secretarii praedictae basilicae positum fuerat, facta diligentius tumba in denominata basilica, publico (563) loco [ut sibi fuerat revelatum] reposuit, ac locum ipsum ornavit*. Existat apud Gruterum p. 1170. num. 4. epigramma elegiacum non inelegans, quod a Sergio impositum tumbae fuit : quod opportunius sequente proferam.

Ad annum ejus translationis quod attinet, is colligitur ex proxime laudati Sergiani epigrammatis praefatio additamento, quod ex cod. Vitomiano erutum, to. 3. Analector. Mabillonii legitur hisce verbis : *Sedit in episcopatu annos XXI. mensem I. dies XIII. Depositus est III. Idus*

(558) Vix hoc apud antiquos obvium, ut *Confessor* pro non martyre ponatur. Sed tamen Bedae etiam die XI. Aprilis scripsit : *Romae Leonis Papae & Confessoris*. Videtur ergo octavo primam saeculo ea notione *Confessor* usurpari coepisse; nam & Bedae & Allatianum martyrologium VIII. saeculo imputantur.

(559) Praeter marmoreum hoc Kalendarium (in quo uti vides *Natalis* nota huic diei praepositur) & Adonem, Vsuarium, & alia passim martyrologia & Kalendaria, in quibus eadem *Natalis* vox usurpatur : etiam in Gregoriano Sacramentario hoc die Missa pro *Natali* S. Leonis proponitur. Sed tamen ne dubita, quin Missa illa posterior Gregorio sit, quia S. Gregorius centum prope annis antiquior Sergio fuit, qui corpus S. Leonis transtulit : a qua translatione hodiernum festum originem suum duxit.

(560) Papebrochius hoc die pag. 374. n. 3. ubi dixisset, Gregorium in Sacramentario pro *Translatione* scripsisse *Natalem S. Leonis Papae*, addidit : *Sed [in ea voce] nihil est ab interpolantis manu*. Necdum enim vir in martyrologiis aliisque libris liturgicis diu multumque versatus animadvertit, *Natalis* vocem nihilo plus valere quam cujuslibet festi anniversarii celebritatem.

Etiam Dominico Georgio ad Adonis sui diem XI. April. tenebrae obortae sunt in voce *Natalis*, quae die 28. Junii de S. Leone usurpatur, qui tamen eo die non obiit, sed translatus fuit; ac tandem eo labitur, ut dicat, *Quia sollemnior S. Leonis celebritas esse die 28. Junii coepit, hinc Natalis nomine aliquando donatam fuisse*. Et quis non tum alias, tum hoc ipso die ad hanc *Natalis* vocem offendit? Tanti profecto est usitatas vocum sollemnitatis notiones callere.

(561) Mirum nam haec vox *Patris* cum epitheto *probatissimi* ea notione usurpatum fuerit, qua *sanctos patres* intelligimus eos, qui Christi ecclesiam scriptis suis illustrarunt. Vti sic existimem, illud etiam facit, quod idem primus omnium, quod sciam, *κατ' ἐξοχήν* *Doctor* sit appellatus ab Rabano, Vandelberto, Vsuaro, & Notkero, & quidem hoc ipso die 28. Junii. Opandum sane foret, ut tanto re vera Doctori cultus simul *Doctoris*, Ecclesiae Romanae iudicio, restitueretur.

[562] Quod in vestibulo basilicae ad laevam ingredientibus fuisse tradit Aringus lib. 2. cap. 8. n. 3.

(563) Opponitur ei quod ante dixerat, *In ARDITO inferioris secretarii*.

Idus ... Et iterum translatus huc a beato Papa Sergio IV. Kal. Jul. Indict. I. In toto autem Sergii pontificatu non alia Indictio prima fuit, quam quae anno DCLXXXVIII. decurrebat. Quo etiam anno in 28. Junii dies Dominicus incidit, translationi peragenda opportuna. Quando igitur anno 688. ex vestibulo basilicae corpus B. Leonis in ipsam basilicae frontem translatus a Sergio fuit, ab eo tempore dies hic Natalis sive festo translationis est insignitus. Plura adhuc de hodierni diei translatione dicenda restant, quae opportunius §. sequente discutientur.

§. III. *Quonam referendum sit festum diei XI. Aprilis.*

Duplex Leonis translatio exploditur; atque ostenditur, diem XI. Aprilis non ad priorem translationem, sed ad Depositionem stabilem ac solemnem Leonis pertinere. Quae sepultura cur diu post mortem dilata fuerit, indicatur. S. Leonis epitaphium a S. Sergio I. factum illustratur. MAGNVS Leonis agnomen in eo epigrammate notatur, VATES & PRO-CERES pro episcopis. LIBRI pro epistolis. Quid sit Mira superna vident.

Ne tempus in aliorum reprehensione frustra teratur, eos mitto qui hujus diei festum ad obitum retulerunt, aut vero Quetnelium, qui die XI. Aprilis ordinationem Leonis fuisse celebratam putavit: quae facile confutari possunt. At vero quid viris eruditis Pagio (564) Tillemontioque aliisque haud paucis fiet, qui hoc die priorem Leonis translationem factam putarunt? Nam, si his credimus, posterior illa fuit, qua Leonis corpus a Sergio I. die 28. Junii [ut §. superiore diximus] in frontem Vaticanæ basilicae illatum fuit. Videatur prae ceteris Pagius ad ann. 461. num. V. & sequentibus: quem si audimus; mense

Novembri [die vero IV. ex Pagii sententia, ex nostra vero die X.] Magnus pontifex vitam cum morte mutavit, ac simul sepultus alicubi fuit: ubi, incertum. Hinc vero in abditum secretarii Vaticanæ locum, ut in Pontificali dicitur, die XI. Aprilis translatus fuit: quo anno, dubium. Postremo hinc auferens Leonis reliquias Sergius, in frontem ipsam basilicae intulit, ut in ejus epitaphio mox producendo narratur.

Atqui toto caelo Pagius aberrat. Nam in hunc potius modum sese res habuit. I. Magnus noster die X. Novembris anni 461. denatus, legitima tunc quidem sepultura caruit, temporariam tantum nactus. II. Post hanc extemporalem, mox die XI. Aprilis anni sequentis solemnem ac durabilem sepulturam in abdito loco vestibuli Vaticanæ basilicae adeptus, tunc demum vere sive *sepultus*, sive *depositus* fuisse in antiquis monumentis dicitur. III. Postremo ex hoc abdito loco in publicum a Sergio die 28. Junii anni 688. translatus, honorabiliorem in fronte basilicae sepulturam obtinuit. Haec jam singula, quae uno sub aspectu posuimus, pluribus exponenda ac simul stabilienda sunt.

I. Ac primae quidem *visum* [nim. quod post obitum Leo in temporali tantum confessorio quieverit] tametsi testimonia defunt, at argumenta tamen ineluctabilia suppetunt. Nam ex eo, quod die XI. Aprilis *sepultus* aut *depositus* narratur is, qui ante menses quinque ad Christum migraverat, necessario sequitur, toto illo quinquemestri intervallo sanctum Pontificem arcae alicui ad tempus inclusum alicubi jacuisse. Quod vero non nisi die XI. Aprilis legitimam sepulturam sit assecutus, diserte traditur in Pontificali his verbis: *Qui etiam SEPULTVS est apud basilicam beati Petri Apostoli III. Idus Aprilis, & cessavit episcopa-*

[564] Vide Pagium ad ann. 461. num. V. & seq. & Tillemontium in S. Leone ad finem Not. 73. his verbis: *Il peut y avoir eu deux translations de son corps, l'une le 11. Avril,*

l'autre le 28. de Juin, & toutes deux fort anciennes, puisque Bede met la feste de S. Leon en l'un & en l'autre jour.

scopatus dies VII. Hoc ipsum etiam traditur in epitaphii a Sergio facti [quod mox produceretur] additamento profaico Vitoniano his verbis : *Depositus est III. Idus . . . & iterum (565) translatus huc a beato Papa Sergio IV. Kal. Jul. Indict. I.* Vbi in lacuna illa , quam temporis edacitas corruptit, nemo dubitat, quin APRILIS sit reponendum. Ex his vides illam diei XI. Aprilis non translationem[quod Pagius , & alii censent] sed *Depositionem* [uti diserte vocatur] sive primam sepulturam fuisse. Nam si ea prior translatio intelligenda esset, cur obsecro neque in Pontificali , nec in epitaphio primae sepulturae sive depositionis mentio facta fuit , idque contra epitaphiorum atque ceterarum vitarum consuetudinem ?

At enim , inquires , cur quinque ipsis mensibus Magni Leonis dilata legitima sepultura fuisset ? Verum ubi quid factum sit , certo tenemus , cur ita factum sit , divinare non cogimur . At aliquid certe incidit , cur ita fieret ; & nisi vehementer decipior , haec vera. existit causa. Ex libro Pontificali duo in Leonis sepultura animadverto , primum quod ex omnibus Romanis episcopis non martyribus Leo omnium primus apud basilicam

(565) Quis scit an non istud ITERVM TRANSLATVS Pagium aliosq. impulerit , ut Sergii translationem pro secunda haberent ; ex quo visum est effici, illud *Depositus III. Idus Aprilis*, pro priore translatione habendum esse . Verum istud ITERVM non ad *Translatus* est referendum , sed ad *iteratam* quamlibet actionem . Nec novum est adverbium *Iterum* & *Rursus* pro *Item* accipi : qua notione *Iterum* in Vulgato N. Testamenti interprete millies occurrit .

(566) In libro Pontificali post Apostolorum principem , hi tantum pontifices dicuntur *sepulsi juxta corpus B. Petri in Vaticano* , Linus , Cletus , Anacletus , Evaristus , Sixtus I. , Thelesphorus , Pius , Eleutherius , Victor : qui ultimus usq. ad initium tertii saeculi vixit . At secuti pontifices usq. ad Leonem in diversis urbibus Romae coemeteriis tumulati fuerunt . Itaq. Magnus Leo omnium primus , non quidem *juxta corpus B. Petri* h. e. intra basilicam , sed *ad S. Petrum* sive *apud S. Petrum* (in vestibulo scilicet) honorem sepulcri commertuit . At post-

cam S. Petri sepulturam meruerit : deinde quod Leonis successores ejusdem loci honorem sint assecuti : quorum utrumque ex libro Pontificali [566] satis constat, at alterum etiam ex epitaphio, quod Sergius fieri fecit [567] intelligitur . Ex his vero liceret conjicere, post Sancti Doctoris obitum deliberasse cum Clero Romano successorem Hilarum de communi sepulcro Pontificum Romanorum apud S. Petri basilicam parando , ut uno in loco omnes inhumarentur . Liceret, inquam , sic conjicere , nisi Hilarum ipsum in S. Laurentii sepulchrum ex Pontificali discerem , ut & Felicem III. [qui post Simplicium Hilari successorem sedit] in S. Pauli conditum viderem : etsi ceteroqui facile hi dum viverent, sibi sepulcra iis in locis ex peculiari affectu pararunt . Verum ut eo redeam, sive ipse Leo sibi in vestibulo S. Petri sepulchrum optavit , sive Hilarus hunc tantum Doctorem dignum eo honore existimavit, qui honor ceteris post Hilarum pontificibus communis fuit : utut se res habuit , certe quinquemeslri spatium opus fuit , ut qualecunque marmoreum monumentum tanto Pontifici pararetur, Nisi si cui longius spatium [*] commiseret .

quam S. Leo eo honore condecoratus fuit ; excepto successore Hilario , & Felice III. diu hoc sollemne fuit ut Romani Pontifices apud S. Petri basilicam, sive in vestibulo tumularentur . (567) In eo epigrammate disticho altero haec leguntur :

Hinc vatium [h. e. pontificum] procerumque cohors , quos cernis adesse ,

Membra sub egregia sunt adoperta domo .
Et disticho VII.

Quem jam Pontificum plura sepulcra tegunt .

(*) Nam ex eo quod Hilarus in S. Laurentii sepulchro scribitur , aliquis arguere possit, toto Hilari pontificatu in exstruendo communi pontificum sepulchro apud S. Petrum fuisse insudatum . At contra quis eo compellit , ut dicamus , id sepulchrum fuisse initio commune ? Principio Leo tantum eum honorem post quantum ab obitu menslem nactus est . Deinde idem honor Simplicio est habitus ; qui mox post Felicem III. vulgaris est factus .

E e e e e

nisci libeat. Verum his missis.; quae dixi, omnia illucriora ex Sergii epigrammate fient, quod infra adscribetur.

II. Ex haecenus dictis luce clarius est, die XI. Aprilis nullam Leonis translationem fuisse factam, sed tantum Depositionem, quae haud raro iusta ex causa [& ea praecipue, ut interim monumentum construeretur] differebatur: proinde festum diei XI. Aprilis fuisse veram Depositionis celebritatem, non quidem ea notione, qua *Deposio* pro die *thavasiua* [*emortuali*] sumitur, sed quae pro prima legitima sepultura accipitur. Ac sane memini haud raro me in hoc commentario exempla adnotasse, in quibus alicujus caelicolae *Deposio* diebus minime emortualibus coleretur, haud dubie quod in eum diem prima stabilis ac legitima sepultura h. e. *Deposio* incidisset. Duplex ergo Leonis *Deposio* celebrata fuit, una die X. Augusti in mrologio Hieronymiano & alibi; altera vero die XI. Aprilis, quo die in Fuldensi & Ottoboniano mrologiis [apud Georgium ad Adonis XI. April.] disertim **DEPOSITIO LEONIS** signatur; etsi Beda & alii martyrologi *Depositionis* verbo abstinerint, Vsuarius vero cum aliis pluribus pro *Depositione* generale vocabulum *Natalis* substituerint. Habes quo festum diei XI. Aprilis pertineat. Ceterum parum est dubitandum, quin Leo, anno 461. die X. Augusti mortuus, mox

anno 462. legitimae sepulturae iusta obtinuerit. Etenim, si Leoni dumtaxat exstruendum conditorium fuit [de quo vide superiorem Adnotationem] quinque inter intervallum satis fuisse videtur ad monumenti simplicitatem, cuiusmodi id aetatis apud Romae episcopos in usu fuit. Nam ut eidem Magno sumptuosius postea monumentum construeretur, id non nisi post 230. annos Sergii I. munificentiae, quod toties diximus, reservabatur.

III. Is igitur Sergius die XXVIII. Junii ex vestibulo levatas Leonis reliquias, atque in basilicam ipsam illatas, conspectissimo in loco ea qua decebat magnificentia condidit. Id quemadmodum gestum sit, tum ex verbis Pontificalis in vita Sergii, quae modo §. 2. recitavimus, tum multo luculentius ex ipso epigrammate, quod beato Leoni idem Sergius incidi fecit, deprehenditur. Id epigramma jam antea Gruterus pag. 1170. num. 4. evulgaverat; sed idem postea Mabillonio repertum una cum aliis epigraphis Vaticanis in Virdunensi codice monasterii S. Vitonis [vulgo *S. Vanne*] in tomum tertium Analectorum contulit, & quidem cum chronico additamento profaico. Repertum quoque fuit in Ms. Oxoniensi [etsi sine appendice chronologica] ex quo apographum Quaesnelius obtinuit. Ex utroque igitur idem nunc correctum damus.

Hujus Apostolici Magni (568) est hic corpus humatum,

Quod foret & tumulo dignus in arce Petri.

Hinc (569) Vatum (570) procerumque cohors, quos cernis adesse, Mem-

(568) In Oxoniensi solo istud *Magni* legitur: quod & rectissimum est. Nam quod in Grutero, & Mabillonio pro *Magni* est *primum*, id ferri non potest; quia Sergius non *PRIMUM* humavit, sed ex primae sepulturae loco transtulit.

Porro tum hoc, tum versu quinto [ubi iterum *Magnus Leo*] vox *Magnus* non tam epitheti, quam forsitan cognomenti loco accipienda est. Aut si ex Sergii mente in hoc epigrapho istud *Magni* vim epitheti primitus habuit; postea ea vox ita animis legentium inle-

dit, ut eam pro agnomento Leonis acceperint & usurpaverint; idque tum maxime, quum is a posterioribus Leonibus discriminandus fuit. Ado certe in suo mrologio *Magnum* vice cognominis nuncupavit: Qui, inquit, *merito excellentis ingenii apud Romanos MAGNVS LEO appellatur*. Vide infra cap. 3.

(569) Male in Grutero HVNC: quem accusandi casum nihil est quod regat. Sed in Vitoniano & Oxoniensi *Hinc*.

(570) *VATES* non tantum sexto saeculo ac deinceps pontificem significabat, verum & IV.

Membra sub egregia sunt adoperta domo.
 Sed dudum, ut Pastor, Magnus Leo septa gregemque
 Christicolam servans, janitor (571) arcis erat.
 Commonet e tumulo, quod gesserat ipse superstes,
 Ne lupus (*) insidians vastet ovile Dei.
 Testantur mihi (572) pro recto dogmate libri,
 Quos pia corda colunt, quos mala (573) turba timet.

E e e e e 2

Rugit

IV. medio saeculo eandem notionem ei sub-
 jectam fuisse, ex auctore Excidii Hierosoly-
 mitani cum Iosephi historia collato satis li-
 quido ostenditur: imo et eam significationem
 antiquiss. fuisse. Par etiam PROCERVVM
 notio aevo sequiore fuit.

Sexto saeculo ac deinceps Vates ii-
 dem qui episcopi. Apud Gruterum pag. 1167.
 9. in eujusdam Pontificis tumulo distichon ter-
 tium sic oritur: *Hic vates Domini*. Et pag.
 1169. 3. Damianus vocatur v. 4. *Gloria vatium*,
 & infra v. 13. pontificatus dicitur *Praerogati-
 va Vatis*. In tumulo Joannis II. Papae apud
 Baron. ad ann. 535.

*Hic tumulus Vatis conservat membra Joan-
 nis &c.*

Vtitur & Fortunatus lib. V. poem. 4. & alii
 plures non tantum versu, sed & prosa oratione;
 uti quum ab Joanne diacono in vita S. Greg. M.
 lib. 2. c. 35. *Aetherius Vates Arelatensis* nun-
 cupatur. Vide plura apud Congium.

Et allata quidem adhuc exempla sexti aut
 ceteriorum saeculorum sunt. Tamen *Vatis*
 pro sacerdote acceptio jam tum medio IV.
 saeculo usurpabatur. Id quod nuper didici ex
 Egesippo, sub ejus nomine elegans Excidii
 Hieros. historia circumfertur: quam tamen ab
 Ambrosio nondum episcopo fuisse elucubratam
 ad diem crastinum persuasum faciemus. Qui
 lib. I. cap. 16. (aliter 17.) ubi de Templo per
 Pompeium expugnato, sic narrat: *Nullus par-
 cendi modus: nec tamen ea saevitia bellan-
 sum, obsequia VATVM (h. e. sacerdotum)
 impedita. Nudatis gladiis imminabat hostis:
 illi tamen sine ulla perturbatione soliti vicem
 muneris exsequebantur*. At Iosephus [quem
 in ea historia interpretatur Ambrosius] I. de
 Bello Jud. num. 5. *ιερείας (sacerdotes)* vo-
 cavit eos, quos juvenis Ambrosius elegantiae
 studens appellavit *Vates*. Tum [inquit Iose-
 phus] *multi (ιερείας) sacerdotum, quum
 (ξίφους αὐς ἀπολείψας ἐπιόντας) nudatis
 gladiis hostes imminentes viderent, (ἀπορούσας
 &c.) sine ulla perturbatione in cultus sui mu-
 nere perseverabant*. Ergo ea *Vatis* notione

primum [quod nunc quidem sciam] Ambro-
 sium medio IV. saeculo usum reperio.

Et si ut erat Ambrosius praeicarum locutio-
 num sedulus aemulator, antiquos scriptores ei
 praevisse non dubito. Apud gentiles haud fer-
 me alii quam numinum sacerdotes, vaticinandi
 artem profitebantur. Ne longe abeam; Sibyl-
 la Virgilio *Phoebe sacerdos* vocatur. Ac pleni
 sunt ejus rei gentilium libri; apud quos qui
 vates, iidem & sacerdotes, deorum suorum
 erant. Sicuti & Hebraeorum pontifici maxi-
 mo oracula edere per Vrim & Thummim da-
 tum erat. Ab eo vero factum ut *μαρτυρὸς &
 ἱερεὺς*, itemque *Vatis & sacerdotis* sive pon-
 tificis vocabula promiscue usurparentur: idque
 non tantum proprie, sed & translate; uti
 quum legum aut medicinae sive *sacerdotes* sive
vates, praecellentissimus quisque earum artium
 ab antiquis dicebantur.

Sed & PROCERVVM, quod statim sequitur,
 est alterum Pontificum synonymum, aevo se-
 quiore usurpatum. Gloissae Ms. apud Frefnium
 sic habent: *PROCERES, praeceptores, docto-
 res, magistri* &c. quod praeceptum est episco-
 porum ministerium.

(571) Pulchre locus, ubi antea sepultus
 fuerat, significatur, *In abdito scil. inferioris
 secretarii*, quod erat in vestibulo basilicae, ubi
 Leo quasi janitor excubabat. Confer distichon
 septimum.

[*] Prave in Grutero transponebatur, *In-
 sidians ne lupus*.

[572] Videbatur legendum fuisse *Scripti...*
libri; aut saltem *Missi* tantumdem esse quod
Emissi i. e. evulgati. Sed neutrum verum est.
 Nam praeter Sermones, qui huc non pertinent,
 non alius Leonis exstabat, quam decretales
 epistolae, eaeque partim dogmaticae [pro recto
dogmate, inquit Sergius] partim de disciplina.
 Idcirco heic *Mittendi* verbo utitur, quia de
 Epistolis agitur; sed bene longis; quae sicuti
 Graecis recte λόγος dicerentur, sic Latine non
 ineleganter *Libri*.

[573] In Grutero PRAVA pro mala. Omni-
 no pravissime, quippe repugnante syllaba.

Rugit (574) & pavidam stupuerunt corda ferarum,
Pastorisque sui iussa sequuntur oves.

Hic tamen extremo jacuit sub marmore templi,

Quem jam Pontificum plura (575) sepulchra tegunt (576).

Sergius antistes Divino impulsus (577) amore,

Nunc (578) in fronte (579) sacrae transtulit inde domus,

Exornans rutilam (580) precioso marmore tumbam (581),

In quo poscentes mira (582) superna vident.

Et quia promicuit miris virtutibus olim,

Ultima Pontificis gloria major erit.

Sedit (583) in episcopatu annos XXI. mensem I. dies XIII. Depositus est III. Idus . . . (584) & iterum translatus huc a beato Sergio IV. Kalend. Julii Indi&ct. I.

C A P. III.

*Quibus ex causis, quoque tempore die
XXVIII. Junii cum Leone Magno
Leo II. confundi, aut eidem sub-
rogari coeperit.*

Difficilem sane inquisitionem, ac densis

ignorabilis aevi sequioris tenebris ob-
scurem aggredimur. Jam primum ut inde
usque ordiar; Leonis secundi annum
emortualem non alium fuisse quam
DCLXXXIII. ex insigni Lunae (585) de-
fectione in libro pontificali memorata
sua-

[574] Leo ipse: in cuius nomine luditur.

[575] In Oxoniensi PVLCHRA, sed in
Vitoniano & Grutero ut edidimus.

[576] Gruterus CELANT, sed in Oxon.
& Viton. ut positum est.

[577] Modeste Sergius de se, amore Divi-
no se coactum fatetur, revelationem interim
dissimulans: quam tamen auctor vitae Sergii
minime dissimulavit, his verbis utens, *Ut sibi
fuerat revelatum*. Sic S. Ambrosius epist. ad
Sororem de inventione SS. Gervasii & Protasii,
de viso modeste tacet, tantum illud mutiens,
Dominus gratiam dedit. At de clara Ambrosii
revelatione meminere S. Augustinus, & S. Pauli-
nus Nolanus. De quo vide ad XIX. hujus mensis.

[578] Grut. NVNC, aliquanto melius,
quam quod Quaesnelius edidit HVNC.

[579] Hoc illud est quod Sergius in Pon-
tificali ex *abditio inferioris secretarii* narratur
publico loco reposuisse. Frontis nomine apsidem
intelligit, sed ita ut ad latus sepulchri B. Petri
jaceret.

[580] Pontificalis liber in Sergio his ver-
bis utitur: *Facta diligentius tumba* [Leonem]
publico loco . . . reposuit, ac locum ipsum ornavit.
Ubi & *tumbae* vocem, & loci ornamenta habes.

[581] In Grutero erat *Rutilum* . . . *tum-
bura*. Quod quidem non abhorret a Sergii fac-

culo. Bobii in Italia existat epitaphium S. Cu-
miani episcopi Hiberni, in quo legitur *Preci-
oso lapide TVMBVM decoravit*. Sed malui
Vitonianum & Oxoniense Ms. sequi.

[582] Vox *MIRA* ad miracula aut curatio-
nes referri potest; sed *VIDENT* mirum ni ad
visa sive revelationes pertineat. Prius (h. e. mi-
racula) secutus est Quaesnelius in dillect. *de vita
& gestis S. Leon.* At equidem posterius malim,
maxime quum [praeter vim verbi *Vident*] *MIRA*
cum epitheto *SVPERNA* vix aliud no-
tare videatur. Dabatur fidelibus ad sanctorum
tumbas pernoctare. Interim obdormiscens
visa superna offerebantur. Hoc ipsum apud
gentiles imitatus est diabolus, tum in Aescula-
pii templo Romae, tum alibi in Jovis & alio-
rum idolorum fanis: unde toties illud EX VI-
SO aliquid factum in marmoribus legitur.

[583] Haec quae prosa oratione sequuntur,
tantum in Vitoniano codice leguntur, ex quo
Mabillonius eruit, uti supra admonuimus.

[584] Exefas hujus loci litteras haud dubie
vox *Aprilis* implebat; sic enim cum Pontificali
consentiet, ubi in Leone sic legitur: *Sepultus est
apud basilicam B. Petri Apostoli III. Idus Aprilis*.

[585] Liber pontificalis in Leone II. nar-
rat, sedente hoc Papa, die XVI. Aprilis Fer. V.
in caeca Dni Indi&ct. XI. notabilem Lunae
eclipsein

suadet. Eundem vero die XXVIII. Junii fuisse sepultum in subjecta (586) adnotatione ostenditur. Eodem autem die XXVIII. Junii, quo Leo Secundus sepulturae nuper traditus fuerat, quinquennio post (h. e. anno 688. ut cap. superiore §. 2. diximus) Sergius Papa reliquias senioris transtulit. Consilio ne in casu Sergius eum diem translationi peragenda assignaverit, quo die ante quinque annos Leo junior sepulcro mandatus fuerat, mitto quaerere. Interim hoc certum est, ab illo tempore diem XXVIII. Junii duorum Leonum memoria fuisse insignitum; senioris translatione, junioris vero depositione. Imo & hoc certum esse debet, ab illo tempore in unam eandemq. Missam utriusq. memoriam coivisse: de quo (quia mirificum, fat scio, plebisque videbitur, & permagni est ad hanc disquisitionem momenti) proderit pro rei dignitate differere.

Jam supra in Adnot. 559. animadvertimus in Gregoriano sacramentario reperiri Missam pro *Natali* h. e. translatione Leonis Magni; etsi ea non ipsum Gregorium auctorem agnoscat, sed statim post annum 688. (quo ea translatio facta) addita fuerit. Ex ea vero Missa haud obscure licebit deprehendere, eam ita fuisse contemperatam, ut simul & in unius inter Caelicolas jam publico judicio adscripti memoriam, & in alterius nondum plane adscripti *Agendam* [uti vocabant] anniversariam conveniret. Nam quia in unum eundemque diem tria incidebant

Officia, Senioris Leonis translatio seu natale, Junioris depositio, & Apostolorum vigilia; grave videbatur totidem Missas celebrare. Quare ita rem componi placuit, ut duae tantum Missae fierent, una de Vigilia, altera vero de utroque Leone, h. e. in senioris *ἀνάμνησις* (*commemorationem*) alterius vero suffragium. Ea sane distinctio satis luculenter ex ejus Missae collectis potest intelligi: in qua oratio quidem prima (*Deus qui B. Leonem Pontif. sanctorum tuorum meritis coaequasti &c.*) itemque tertia sive *Ad communionem* [*Deus qui animae famuli tui Leonis aeternae beatitud. praemia contulisti &c.*] eadem omnino sunt, atque eae quae hodie in Missa diei XXVIII. Junii [quae tamen Missa hodie ad Leonem Secundum pertinet] recitantur. At vero vetus eorumdem Sacramentarium Secreta paululum ab hodierna variat. Nam in illis Secreta sic concipitur: *Annue nobis, Domine, ut ANIMAE FAMULI TVI LEONIS HAEC PROSIT OBLATIO* [quorum verborum loco jam inde ab Innocentii III. aevo nunc legitur, *Ut intercessione B. Leonis haec nobis prosit oblatio*] *quam immolando totius mundi tribuisti relaxari delicta*. Ex his luce clarius est, primam & tertiam ad Magnum Leonem, jam pridem caeli civem agnitum, pertinuisse; Secretam vero [quae non cantabatur, sed plana voce pronuntiabatur] ad Leonis Secundi eodem die depositi suffragium fuisse referendam.

Hinc vero videtur factum, ut ea duarum

eclipsin incidisse: quae eodem plane die & modo, quo ibi describitur, anno 683. evenisse a Calvisio demonstratur: quo etiam anno Indictio XI. decurrebat. Itaque certum est, eo quo diximus anno Leonem sedisse. Jam vero si vera est ræntium X. dierum XVII. duratio, quam eidem Pontificale tribuit, necesse est eum, utpote anno superiore ordinatum, eo ipso anno 683. e vivis excessisse. Etsi non desuere viri eruditi, qui alias secuti vias, sive ampliora spatia hujus Pontificis sedi tribuerint, sive omnino ita rem composuerint, ut is anno sequenti ad plures abierit. At nos interim tritam secuti viam, non moramur, quin Leo anno

683. defunctus credatur.

(586) Diem emortualem non solet Pontificale adscribere, sed sepulturae. Leo autem ibidem in aliquot codicibus sepultus scribitur *sub die V. Nonas Julias*, h. e. die III. Julii, in aliis *IV. Kal. Julii* h. e. die 28. Junii. Quam posteriorem lectionem esse praefendam, ex meliorum exemplarium fide Baronius, qui Anastasi vitas in praeclara editione Blanchiniana suis adnotationibus illustravit, aperte proficiuntur: ut omittam quod non alia de causa Leo Junior Seniore de die 28. Junii dimoverit, quam quia re vera in eum diem Depositionem Junioris incidisse, pro confesso haberetur.

rum diversi generis Missarum coagmentatio pluribus fraudi fuerit, dubitantibus, utrum de Seniore an de Juniore Leone ageretur. Nono saltem saeculo id forsitan veriti martyrologi, *discriminans* [discriminans] quidpiam alii aliud addiderunt: ut Ado, *Qui me iso excellentis ingenii apud Romanos Magnus Leo appellatur: Vsuarius, Leonis Pontificis atq. Doctoris*: quasi scil. praecaventes ne pro Seniore Junior annuntiari crederetur. Quae ipsa praecautio dat forsitan suspicari, nono saeculo non defuisse parum eruditos, qui die 28. Junii Juniorem Leonem, cujus depositio in eum diem incurrebat, celebrari putarent.

Sed interim ineunte XII. saeculo aliquid incidit, quod videtur Leonis II. cultum jam tunc temporis agnitum arguere. Id vero proderit ex verbis Romani presbyteri cognoscere, qui haud diu post rem gestam h. e. sub Eugenio Papa III. Vaticanæ basilicæ descriptionem edidit: in qua (apud Papebrochium hoc die in Leone II. num. 4.) legitur: *Leonem Secundum* [de priore utique sepulcro levatum] *cum Tertio Quatogue in Oratorio Leonis IV. Papae, sanctae recordationis D. Paschalis Papa II.* (qui ab anno 1099. ad 1118. sedit) *recondidit*. Ex his verbis vix dubitandum relinquitur, quin ea sollemnis atque religiosa translatio fuerit; ex qua

licet suspicari, eos Leones tres sive tum primum per eum sollemnem levationis atque translationis ritum inter caeli ci-ves fuisse adscriptos (de quo ritu vide [587] alibi dicta) sive potius eosdem (aut saltem Leonem II.) jam pridem antea ecclesiae Romanae judicio in caelico-larum catalogum fuisse relatos.

Jam vero quum ab eo tempore Leo II. in conspectissimò basilicæ loco positus cultura publica frueretur; tunc credo accidisse ut secreta illa, in qua pro anima Leonis orari videbatur, immutaretur in eum modum, quo nunc die XXVIII. Junii legitur. Quam mutationem Innocentius III. anno 1212. [centesimo scil. post translationem Secundi] ad Archiep. Lugdunensem scribens [cap. cum Marthae §. 2. extra *De celebr. Missarum*] & jam olim factam testatur, & simul jure factam tuetur his verbis: *Tertio loco fraternitas tua requisivit, quare fuerit mutatum, quod in secreta beati* [588] *Leonis secundum antiquiores* [589] *codices continetur, sic videl. Annue nobis Dne, ut animae famuli tui Leonis haec profit oblatio: quum in modernis sacramentariis habeatur: Annue nob. quæf. Dne, ut intercessione B. Leonis haec nobis profit oblatio. Super quo respondemus, quod quum Sacrae* [590] *Scripturae dicat auctoritas, quod injuriam facit martyri qui orat pro martyre: idem*

(587) Vide in Distribis, quam in vestibulo hujus Commentarii praemisimus, ubi de episcoporum Neapolitanorum sollemni translatione ab S. Joanne IV. facta.

(588) *Beati Leonis* dicit, non addens *Pri-mum* an *Secundi*, quia antiquitus id genus discrimen in Missarum titulis non notabatur. At ex eo silentio ignorare cogimur, utrum tempore Innocentii III. ea Secreta de Magno an de juniore Leone intelligeretur. Si prius; id argueret, idcirco fuisse mutatam, quod Leoni Magno [cui post juniorem inter sanctos relatum tota jam Missa attributa fuerit] minime conveniens esset. Si alterum; ex eo intelligeretur, Leonem Secundum, postquam inter caelicolas adscriptus fuit, sive coepisse die 28. Junii omisso Seniore solum coli [ita ut non sola Secreta, sed jam tota Missa ad Secundum referretur] sive

placuisse ita cum Magno copulari, ut Secreta, jam dudum ejus peculiaris, non suffragii specimen praeberet, sed gloriae Sancto jam agnito debitae significationem.

(589) Hoc loquendi genus satis significat, hanc mutationem non ab ipso Innocentio factam, sed forsitan ante centum annos, postquam scil. Junior a Paschali translatus, agnosci pro Caelicola coepit. Jam tum enim decuit Secretam mutari. Hinc tempore Innocentii III. duum generum erant codices, ANTIQVIOR-ES uni, in quibus Secreta nondum mutata reperiebatur, MODERNI [ut infra is loquitur] alteri, in quibus eadem secreta correctae legebatur.

(590) Sacrarum Scripturarum nomine apud antiquos Christianos codices omnes in ecclesiis usurpati veniebant, quos persecutores tradi

*idem est . . de Sanctis aliis sentiendum , quia orationibus nostris non indigent . . . Unde quod plerisque in orationibus continetur : Prosit vel Proficiat huic sancto vel illi talis oblatio , ad gloriam & honorem : ita debet intelligi , ut ad hoc prosit , quod magis ac magis a fidelibus glorificetur in terris &c. Quibus verbis hoc tantum Papa respondet , illud de quo quaesitum fuit , mutatum oportuisse , quia indignum videbatur , si pro Sancti anima orationes funderentur : at utrum ea Secreta de Leone I. an II. tunc intelligeretur , non dicit. Nequid vero ex missalibus ante aut post Innocentium excuspi potest ; quibus hic semper titulus praefigebatur , *In Natali beati Leonis* , ceterum *Primi* an *Secundi* omittebatur ; sicuti hodie eadem quae antiquitus Missa legitur sub lemmate , *In festo S. Leonis* , omisso *Primi* aut *Secundi* discrimine .*

Quaerendū est igitur quonam temporis articulo eadem Missa [quae olim de Primo erat cum Secreta Secundi] Leoni Secundo imputari universa coeperit . Id vero non tam ex Sacramentariis sive Missalibus , quam ex Breviariis , & Lectionariis , aliisque libris ad Cursum ecclesiasticum pertinentibus [qui olim plures erant , nunc vero in uno Breviario ac Missali coartantur] erui facillime potest , maxime ex iis lectionibus , quae ad Sancti hystoriam pertinent . Id porro alijs , maxime Romanis rerum liturgicarum studiosis , praesertim qui tanta scriptorum codi-

cum omnis aetatis copia circumfluunt , eliquare facillimum erit , ac decernere utrum ante Innocentium III. [ubi primum Secreta mutata fuit] coeperint officia totusque cursus ecclesiasticus in Secundum Leonem transfundi , relicta Leoni Primo sola XI. Aprilis , festiuitate .

Si quid interim augurari datur , videntur XI. ac XII. saeculo , & deinceps ecclesiae fluctuasse , dum heic de Primo , illic de Secundo ageretur , sive [ut planius dicam] dum , manente eodem Missae tenore , hi Primum Leonem , illi Secundum sibi honorandum proponerent . Id quidem etiam ex diversis Vsuardini mrologii apographis pro diversarum ecclesiarum & monasteriorum captu vario amplificatis aut interpolatis [quas varietates omnes Sollerius Vsuardi sui auctariis adiecit] potest intelligi ; in quibus hodierni festi annuntiatio ita concipitur , ut saepius quidem in Primum , haud raro autem in Secundum congruat .

Post eam vero diuturni temporis variationem , videtur mihi tandem ad quamdam stabilitatem quavis fluctuatione deteriore ventum fuisse , nempe ut eadem sacramentarii Missa [nisi quod Secreta relicta fuit] remanente , & tamen *λεπρογύριον* intentione in Secundum Leonem versa , interim Officii Divini lectiones [quas antea necesse est alibi alias fuisse lectas , prout Primum aut Secundum sibi celebrandum proposuissent] eae , inquam , utriusque Leonis lectiones in unum

tradī a Christianis iubeant , Id eo monemus , quod in Divinis Scripturis hoc , quod heic Pontifex innuit , non reperitur , sed in S. Augustini serm. 17. de verb. Apost. & alibi : quae loca produxit Pithoeus in adnotatis ad hanc decretalem .

Confer etiam Cotelierum ad Clementis Constit. VI. 30. Nam quum ibi Pseudo-Clemens scripserit : *Congregamini in coemeteriis , lectionem sacrarum librorum facientes atque psallentes* (*ὅτι οἱ πάντες κακοπαθόντων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀγίων καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν Κυρίῳ κακοπαθόντων*) PRO *sanctis Martyribus* , & omnibus a saeculo sanctis , & pro fratribus ve-

stris , qui in Domino dormierunt : item antitypam regalis corporis Christi . . . Eucharistiam offerte in Ecclesiis vestris & in coemeteriis &c. quum haec inquam Clemens praecipisset ; verat Cotelierius id sic intelligi , quasi precemur ut illis peccata donentur , sed potius ut nobis illorum merita precesque proficiant , in quorum memoriam preces effundimus , gratias Deo de illorum triumphis agentes . Eam vero sententiam excuspi ait ex veteribus Liturgiis , etiam Clementis , ex Constantini orat. ad sanctos coetum cap. 12. adhaec ex Cyrillo Hierosol. ex Epiphanio , Chrysostomo & alijs , quos ibi cum hac Innoc. III. decretali in testimonium vocat .

unum conflatae coalescerent: id vero credulitate tanta[pro Deus bone !] factum fuit, tamquam si eae duorum cognominum Pontificum lectiones ad Papam unum [nempe Leonem II.] pertinerent, ac necesse esset hujus vitam, quasi si manea esset, ex alterius lectionibus suppletam refarcire. Eam, quam dixi *συγχυσις* (confusionem) tum in meo Breviario [591]

(591) Id breviarium etiam ad finem XV. saeculi editum, ac recentioribus [puta SS. Dominici, Francisci, Thomae Aquinatis] fectis minime careat; tamen ab his ubi discesseris, multam praefert rituum, lectionum, ac diversi generis fragmentorum antiquitatem.

(592) Istud *Junior* permagnam praefert antiquitatem ejus codicis, unde haec lectio hausta fuit. Nam quum Leo hic *Siculus* dicatur, haud dubie Secundus est. At idem *Junior* [comparate scilicet ad seniores, qui Magnus est] dici octavo saeculo poterat, at postea non potuit, ubi ad saeculi VIII. finem sedere Tertius coepit. Nec enim comparativa *Junior* et *Senior* nisi inter duos procedunt. His scriptis, animadverti, etiam in vulgato Anastasio istud *Junior* desideretur, at non abesse ab antiquissimis tribus codicibus, quarum lectiones in Muratoriana Anastasii editione Saxius excerptit. Haec igitur vita octavo saeculo conscripta fuit, nec Anastasium [sicuti nec pleraque vitarum pars] auctorem habet.

(593) *De Leonis II. natali solo. Fabella de eo & duobus aliis Pontificibus in Aprutio Vltiore natis exploditur.*

Leonem secundum domo Siculum fuisse, cum Anastasio duce omnes uno ore antiqui juxta ac recentiores scripserunt. At Bailletus ad 28. Junii mira narrat, dum cum in Aprutii Vltioris urbecula, *Cedella* nomine, in *Valle Siciliae* (id ei tractui ait fuisse nomen) ortum narrat; id quod locum opinioni dederit eorum, qui Siculum existimarunt. Id cum tanta confidentia producat, nec ejus rei argumenta aut auctorem producat; crederes eum receperissimam & jam confectam narrationem sequi. Tamen diu ejus rei documenta quaerens, vix tandem in Ciaconio sic reperi: *S. Leo II. Junior dictus ex Cedella territorio Vallis Sicilianae in provincia Vltioris Aprutii, patre Paulo Meneio medico, ex canonico Regulari S. R. E. Presb. Cardinalis, tertius decimus Papa regnicola &c.* Ex paucis his verbis satis patet, quam noster Ciaconius fuerit ad credulitatem pronus, qui etiam co-

Capuano, tum etiam in Petro de Natalibus reperio: quam credo & in aliis pluribus rudiorum saeculorum monumentis repertum iri.

Ergo in Capuano Breviario hoc die prima lectio non nisi Secundi Leonis res continet, quae ex libro pontificali exscripta, talis est. *Leo [592] junior natione [593] Siculus ex patre Paulo: sedit menses decem.*

gnomen patris, & quae sequuntur plane mirifica sciverit. Sed & Scipionem Mazzellam eadem Valli Sicilianae in Aprutio vindicasse Leonem reperio.

Verum si quidem Leo cuiusdam extra Triacriam Siciliae sit adjudicandus, praestabit eum Brutis ac nominatim Rhegio adscribere. Ac propemodum assentire Thomae Aceto ad Blanchinianum Anastasium adnotanti, Ciaconio & aliis imposuisse nominis affinitatem, quippe qui pro *BRUTIS IN VALLE SICVLA* (quam prope Rhegium esse testatur) *Aprutium* tibi videre visi sunt, in quo & Vallem Sicilianam esse ajunt: assentire, inquam, si exploratione totius rei documenta protulisset. Nam Gabriel Barrius in de antiquitate & situ Calabriae [ad quem nos Acerus ablegat] lib. I. & III. nihilo plus documentorum offert: nisi quod confidentia tanta Leonem II. Brutis asserit, quasi si id in confesso apud populares suos habeatur.

Quumquam ne Brutiorum quidem possessionem quietam dixerim, quum omni aevo veri Siculi h. e. insulani, summa ope hunc sibi Pontificem arrogaverint: quorum documenta licebit ex Mongitorio cognoscere qui strenue nuper Siculorum causam peroravit.

Haec jam a me scripta, imo & typographicis formis composita, prelum expectabant, quum ecce vir amicissimus atque eruditissimus Antonius Antinorius Archiep. Anxanensis (solertissimus in primis patriarum antiquitatum indagator; a quo viros eruditos Regni Neapolitani aevi medii & *ὑπογραφήματα* expectare jubeo) plura mihi pro humanitate sua nuntiavit: quorum praecipua haec saltem indicabo.

I. Quin *Vallis Siciliana* [ex pluribus pagis vicique ea regio componitur] in Aprutio sit adhuc, non est dubium. Existat in *Insula* (quae una est ex Vallis Sicilianae pagis) inscriptio anno 1529. cum *VALLIS SICILIANAE* mentione, quam nim. dicto anno posuit Ill. ac strenuus heros *Fernandus Alarconius Vallis*

decem, dies decem & septem: vir eloquentissimus, in divinis scripturis sufficienter instructus: Graeca Latinaque lingua eruditus: cantilena ac psalmodia praecipuus: & in eorum sensibus subtilissima exercitatione limatus: lingua quoque scolasticus & elo-

quentia majori lectione politus: Exhortator omnium bonorum operum: plebique florentissimo ingerens scientiam; paupertatis amator: & erga inopes provisione non solum mentis pietate, sed studii sui labore sollicitus. Porro qui hanc Lectionem cum

Mu-

Vallis Siciliana regulus. Ab Alarconiis id feudum in Domum Mendozzam transit, ac possidetur adhuc ab ejus nobilissimae familiae superstite ultima.

II. Ad *Cedellam* quod attinet, in qua natum Leonem II. Ciaconius perhibet; ea hodie non existat. Tamen patriarum originum periti conjiciunt, villas omnes, quae in Valle Siciliana nunc generali nomine *Fiamignani* continentur, iis olim commune *Cedellae* nomen fuisse. Fides sit penes auctores suos.

III. Postremo de eo, utrum Leo II. [ut & S. Agatho Papa; de cujus etiam natalibus vulgo Viterius Aprutium gloriatur] ex Valle Siciliana ortum duxerit, etsi provinciales dubitari vetant, tamen, quum satis idonea documenta desint, noster Antinorius nihil temere affirmandum monet. Tametsi fieri posse inquit, ut tum Agatho, tum Léo II. in insula quidem Sicilia orti, postmodum vero in uno ex monasteriis S. Equitii (quae monasteria plura fuisse in provincia Valeria, cujus ambitu hodierna *Vallis Siciliana* continetur, Noster docet) monachi fuerint; ex tali vero aliquo monasterio demum ad Rom. pontificatum processerint. Hactenus ex nostri Antinorii literis ante hos terni dies triginta datis depromere juvat.

Atqui quum jam haec una cum superioribus prelo committenda essent; commodum in ipso aleae jactu ejusdem saepe laudati Antinorii ad me curae posteriores volitant: ex quibus, ingratus sum, nisi praecipua rerum capita decerpere, cupidoque harum cupidiarum le-
tori apponam.

Tres maxime Romanos pontifices Viterius Aprutium contra libri Pontificalis auctoritatem hodie sibi vindicat, SS. Agathonem, Leonem II. ac Stephanum III. aliter II. Ea vero persuasio non ante finem saeculi XVI. in vulgus prodit: quo tempore Mazzella & Ciaconius eam scriptis a se libris vulgaverunt. Idem quoque in Claudii Crispi Aquilana historia reperies. Imo, si Antinorii conjecturae credimus, Crispus [utpote Aprutii sui gloriae in majus erigendae deditus] videtur hasce notitias cum pluribus aliis Mazzellae & Ciaconio, ab eis consultus, propinasse; etsi, quia serius postea Crispus urbis Aquilae historiam publici juris

fecit, quum Agathonem in Aquilae suae territorio natum descripsisset, non dubitavit ejus opinionem Ciaconium, utpote multo antea editum, auctorem laudare.

Verum his missis: haud diu certe ante Mazzellae & Ciaconii tempora ea opinio nata & conferta videtur. Nam praeter Pontificalis libri auctoritatem, in quo *Siculi* fuisse ii pontifices scribuntur, etiam posteriores illo scriptores, & Platina hanc de Aprutii fabulam ignoravit: quam etiam Joannes Stella ignoravit, qui ineunte saeculo XVI. [h. e. anno 1505.] Vemetiis vitas Rom. pontificum edidit, eosque de quibus quaerimus, Siculos fecit.

Accedit illud quoque quod quae Aprutii Viterioris regio tū hodie tum Crispi & Mazzellae temporibus *Vallis Siciliana* vocabatur, ea anno 1529 non SICILIANA sed SILICIANA dicebatur. Cujus rei testis prodeat ea ipsa epigrapha, quam supra ex Antinorio protulimus: quam accuratius descriptam sic idem in suis posterioribus curis exhibet. *Divo Jacobo sacrum. Ill. ac strenuus heros Fernandus Alarconius VALLIS SILICIANAE regulus pro singulari pietate & religione posuit: florente in praectura Nobili Degbo Florio ejus alumno operisque curatore accuratissimo. MDXXIX.* Itaque usque ad annum 1529. non dum quicquam de eorum pontificum in Valle SICILIANA incunabulis somniaverat, quippe quae tunc temporis adhuc SILICIANA vocabatur. At vero post id tempus detorqueri ea vox coepit, itaut sensum SICILIANA nuncuparetur. Quae appellatio ubi usu satis firmata fuit, etiam fabellae [de illis scil. pontificibus Vallis Siciliana civibus] ansam praebuit. Quam postremo narrationem Mazzella, Ciaconius, atque Crispus in sua scripta transfuderunt. At eadem fabula Anxancensis Archiepiscopi nostri (veritati magis quam Aprutii sui gloriae litantibus) curis atque solertia facessere nunc tandem jubetur.

Taceo quod eidem, Cl. viro non aliunde videtur Ciaconius fabulam de Gregorio II. *Canonico Regulari* hausisse, quam ex Joanne de Nigra valle Bibliothecario Apostolico; in cuius scil. libro *De sacro Canonicorum Regularium ordine* Brixiae anno 1536, edito, Leo II. inter Canonicos Regulares refertur.

¶ f f f f

Muratoriana & Blanchiniana Anastasii editione comparaverit, habebit unde aut hinc Anastasium, aut inde hanc Lektionem emaculet. Haec obiter.

Haecenus autem nō nisi Leo Secundus est; nec dum enim pennas, ut illa Aesopi avicula, aliunde adscitas habet. At vero altera ac tertia lectio res Magni Leonis in Juniorem transfundunt. Nam altera sic incipit: *HIC* [nim. junior Leo] *Calcedonium* [*] *concilium celebravit* &c. Mox ibid. & lectione tertia res adversus Attilam ferocientem a Leone [qui tamen semper Secundus est] prospere gestae narrantur. Tertia tandem sic definit: *Obiit autem beatus Leo* [Secundus scil.] *circa ann. Dni quadricentesimum sexagesimum*. Quae tamen re vera aetas Primi est.

At Petrus Equilinus Episcopus (in mea

(*) Quid huic faceres? qui postquam imbibisset, hoc die Juniorem celebrari, mox in Adone eodem die sic scribi animadvertit: *Natalis S. Leonis Papae: cuius temporibus exstitit sancta Synodus Chalcedonenfis*. Nec enim tam acutus fuit, ut Seniores, de quo Ado, ab Juniore discerneret. Eadem origo est narrationis de Attila, deque aetate qua vixit. Nam quidquid die XXVIII. Junii Leoni Magno tributa sive in mrologiis sive in lectionariis invenerunt, ea sedulo istius aevi homines in Secundum derivarunt.

(394) *Annum unum* Pontificali addit: in quo scribitur: *Sedis mensēs decem, dies septem & decem*. Sed videtur Noster aliquo codice usus, in quo Leonis sedis eadem spatia tribuebantur. Qui annus sedis additus, forsitan interpontificio detrahebatur, non quidem illi quod inter Leonem & Benedictum II. intercessit (nam huic idem in Equilino, quod in Pontificali adscribitur) sed ei quod ab Agathone ad Leonem decurrit. Nam post Agathonem vacasse sedes *annum unum, menses septem, dies quinque* in hodierno Anastasio legitur. At ab exemplaribus, quibus Petrus de Natalib. utebatur, aberat forsitan illud *Annum unum*. Aut certe ab aliis historicis sumptum id totum fuit. Scimus inter recentiores Onuphrium, inter antiquos autem Martinum Polonium in *de mirabilibus Romae*, interpontificium quod inter Agathonem & Leonem intercessit, ad septem menses contraxisse, dempto scil. anno uno: quem annum Leonis sedis restituere oportuit,

editione Veneta anni 1500.) sic orditur: *Leo Papa hujus nominis Secundus, natione Siculus... Agathoni... successit: sedis quoque annum (394) unum, menses X, dies XVII*. Deinde ubi plura de eo partim ex Pontificali, partim aliunde corrasisset; ad extremum alia quaedam habet Leonis Magni propria. Cujusmodi illa S. Petri apparitio est ei facta, qua dixit, omnia ei peccata fuisse remissa praeter peccatum manuum impositionis: quod tamen Amos Patriarcha Hierof. de Leone Primo narraverat. Vide Tillem. Artic. 174. Item quae de epistolis decretalibus, & sermonibus a Leone scriptis prodit, ea sunt Magni peculiaria. Mitto quod Gennadium auctorem cites [qui nō nisi de Primo loqui potuit, utpote Secundo antiquior] & ex eo narret, Leonem (395) *Sermologus*:

gum

ut tempora sibi consent.

Itaque quod quidam nostrae aetatis chronologi hanc methodum tenuerint, ut quantum de interpontificio demerent, tantum sedis Leonis adderent, id antiquitatis suffragatione non caret.

(395) Abest ea vox a Gennadio. Sed sive in Gennadii interpolato exemplari, sive certe alicubi eam Equilinus legit. Nec dubitaverim, quia id elogium aliquando tributum Leonis Magno fuit, modo pro *Sermologus* [quae vox hybrida est] legatur unius litterae additione *Spermologus*. Porro *σπερμολόγος* (*Spermologos*) Act. XVII. 18. a philosophis de Paulo per irrilicium usurpatum legitur: pro quo vocabulo Vulgatus interpres *Semini-verbis* reddidit. At eo Latino nomine sequior aetas laudis loco pro Concionatore. scil. evangelico usatus (exempla vide in Cansio) qualem scil. *Semini-verbis* sit Evangelicus agricola qui exis *seminare semen suum* h. e. Verbum Dei. Quae ratione Leo Magnus Latine *Semini-verbis*, Graeco autem vocabulo *Spermologus* nuncupatus olim videtur, postea corrupte *Sermologus*. Eadem plane corruptio apud Mamotrectum occurrit: qui ad locum cit. Actorum notat: *Semini-verbis* i. e. *Seminator verborum, quasi Sermologus*. Imo potius *Spermologus*. Sed parcendum aetatis istius barbariae, qui Graeca vocabula ad Latina propiora detorquebant.

Ceterum *SERMOLOGVS* (teste Beletto cap. 59.) est liber ecclesiasticus continens Sermones Pontificum Rom. & aliorum qui in cursu Ecclesiae

gum fuisse vocatum. Quod tamen frustra in Gennadio quaeras.

Ad ultima duo saecula quod attinet: Belinus qui anno 1498. Vsuardi mrologium auxit ac refinxit; tamen hoc die de Primo an Secundo intelligat, incertum est; ait enim: *B. Leonis Papae & confessoris*: quae in utrumq. possunt convenire. Sed tamen quia illud Vsuardinum *Doctoris* sustulit, de Secundo suspicionem praebet. Deinde tamen Maurolycus & Galefinius, quum in Romanae Curiae

usum eundem Vsuardum amplificassent, haud dubitare sinunt, quin hoc die Secundum colendum proponant. Molanus autem [Maurolyco junior, Galefinio antiquior] in priore sui Vsuardi editione Primum ex vera Vsuardi mente produxit: quod totum postea in repetita editione corruptum, Secundum haud dubie proferens. Hos ergo duces secuti octoviri fuere, quibus Mrologii Rom. recensio demandata fuit, dum hoc die Leonem non nisi Secundum annuntiant.

XXVIII NT S PETRI APLI

XXX NT S PAULI APLI

CVr se junctim in hoc marmoreo Calendario hi Apostolorum Coryphaei duo colendi proponantur, tradetur infra peridonea ratio. Nos contra secuti morem ceterorum, una communi tractatione, ambos conjungemus. De quibus non tam nova proferre est animus (quid enim de iis novum depromi queat, in quibus quoque modo illustrandis tot eruditorum ingenia defudarunt?) quam vetera quoad poterimus, illustriora facere.

Principio de eorum passione personatum *Egesippum* [sic enim potius, quam cum aspiratione auctor Excidii Hierosolymitani in Mss. inscribitur; qui tamen verius, ut ostendam, *Ex-Josippi* nomine donandus erit] h.e. Mediolanensem Ambrosium, qui sub ejus persona latet, loquentem faciemus. Quum tamen adhuc viris eruditis id obstinatum videam, ut hunc de Hierosolymitano excidio scriptorem alium ab Ambrosio esse jubeant; praemittetur a me *prooemiale* [praeparatio] quaedam, qua *Egesippum* hunc non alium quam ipsum

Ambrosium, sed adhuc juvenem, fuisse ostendetur. Id vero ubi accurate demonstraverimus; tum vero hunc [detracta tandem persona, quo plus auctoritatis habeat] Ambrosium de Apostolorum certamine narrantem in medium producemus. Postremo & de diversis eorumdem translationibus verisimiliora quae visa fuerint, statuemus.

In sequentem digressionem

A D M O N I T I O

Postquam a viro gravissimo, cujus magna apud me auctoritas est, compulsus essem, ut in sequentem descriptionem incumberem; jam providere animo coepi, paullo longiusculam processuram: quantum quidem ex illa ad id sive jam seposita, sive comparanda augurari licebat. Jam vero oborta levis quaedam cum viro honestissimo de eodem argumento concertatio, magnopere vereor, quorsum eandem tractationem sit protrahitura. Poterat, inquis, id totum operis ad Commentarii calcem reservari. Poterat id quidem. Verum vel ipse **DIGRESSIONIS** index [quem Parti huic I. praescripsi] fastidio-

F f f f f 2 fos

Ecclesiastico usurpantur, inde forsitan appellatus, quod (undeunde, sive scilicet ab Adventu Domini is liber inceperit, sive ab aliis insignibus festis) semper in iis Leo Magnus facit utramque paginam. Quia vero moris erat inde nomina libris ecclesiasticis imponere, unde ii

libri incipiebant; hinc is liber aevo rudi atque inficeto *Sermologus* vocabatur; quia scil. Leo Papa (cujus sermones agmen ducebant) primitus quidem *Spermologus*, postea barbare *Sermologus* appellabatur.

fos lectores satis tutos praeſtabit : qui , ſi ſapient , eam totam digreſſionem , ſic tamquam Syrtim aliquam praetervehentur . Tum ſiqui erunt , qui aliqui tantum deliſſe contenti , ceteris large oppoſitis abſtinere decreverint ; ii cenſeo totum caput V. (cui Gloſſarium inſeritur , in quo plurimum operae deſudatum oportuit) praetercant . Praedixi jam : ne ceterum in moroſa diligentia obſcienda quidquam mihi creetur invidiae .

P A R S P R I O R

ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ

Sive DIGRESSIO ,

Qua Egeſſippi ſive verius Ex-Joſſippi de excidio Hieroſolymitano historia

S. Ambroſio reſtituitur .

C A P. I.

De Egeſſippi cladi Hieroſolymitanae historia ex Joſepho translata . Hunc Ex-Joſſipum verius dici debere . Cur ea interpretatio ex S. Ambroſii calamo prodierit , argumenta omnis generis ſigillatim exponenda proponuntur .

Exiſtant ſub Egeſſippi nomine editi libri quinque *De excidio urbis Hieroſolymitanae* . De qua historia duo ante omnia pro conſeſſu haberi jubeo : quibus demum & ter-

tium aliud adjungam , quod etſi hodie a plerisq. negatur , at & alias inter explorata numerabatur , & nunc quoque pro minime dubio haberi oportere , pluribus probare ſatagam .

I. Ac primum dubitari non poteſt , quia ea tota de qua loquor , historia pro liberiore Joſephi Hebraei interpretatione ſit proſus habenda : pro translatione inquam ex Joſepho celeberrimo historico facta , non vero ſive ex ſeniore (596) Hegeſippo eccleſiaſticae historiae conditore , ſive ex neſcio quo altero recentiore (597) Hegeſippo ; quod aliis in mentem venit . Qui quidem interpres ita ſolum historiae Joſephi de Bello Judaico exacte ſequitur , ut eam tamen ex libris ultimis ἀρχαιολογίας h. e. Antiquitatum [qua parte idem argumentum retextitur] pinguiorem faciat , interdum vero paucula ad Romanam historiam pertinentia aliunde arceſſat , poſtremo & nonnulla Chriſtiani dogmatis argumenta alicubi de ſuo aſpergat . Et Egeſſippi quidem quatuor priores libri primoribus quatuor Joſephi ejusdem argumenti reſpondent : at poſteriores Joſephi tres in unum

(596) Historiae hujus interpretationem ex antiquiore illo Hegeſippo , cujus Eusebius meminit , tranſuſam , S. Ambroſio auctore , Aſcenſius credidit in praefatione ad primam ſuam *Aegeſſippi* [ſic enim inſcripſit] editionem . Hoc idem ſecutus videtur etiam Ludovicus Viſſes , cujus verba initio cap. 3. producam . Hanc quidem opinionem a Corn. Gualthero praefat. ad ſuum Egeſſippum ſerio exploſam , tandem neſcio quis vir eruditiffimus revocavit : is , inquam , quem Gronovius in ſua Monobiblo [de qua infra] pag. 2. *belluonem librorum* vocat , & pag. 19. *magnum eccleſiaſticae antiquitatis cognitorem atque interpretem* nuncupat ; quem etiam eadem pag. 19. & 20. & pag. 168. & 169. & in aliis Monobibli locis reſellit .

(597) Mabillonius quidem viſa cod. Ambroſiani initio eagentis clauſula libri primi [quae talis eſt : *EGEſſIPPI liber primus explicit*] necnon ſecundi inſcriptione huiusmodi [*Liber ſecundus . Ambroſius Episcopus de Graeco tranſtulit in Latinum*] conſecit , Hegeſippum juniorem quemdam (alterum ſcil. ab noto illo hſtographo eccleſiaſtico) ex Joſepho hos quin-

que libros Graece compilaffe , quos demum Ambroſius Latine reddiderit ; ſic enim Muſei Italici tom. 1. pag. 14. loquitur : *Fuerit ergo hic (alter) Hegeſippus [ſi non ſallit codex antiquiſſus...] qui ex Joſepho forſan opus ſuum , maxime librum quintum , compilaſſet : & quidem Graece , ſi quidem Ambroſius ſecundum de Graeco Latine reddidit* . Hanc Mabillonius conſecturam facile imbiberat ex Corn. Gualthero ; cui in praefatione ad ſuam Egeſſippi editionem anni 1559. (quae altera poſt Aſcenſianam principem fuit) in mentem venit dubitare , tum an non auctor Hieroſolymitani excidii hujus Hegeſippus aliquis recentior (alius utique ab historiae Eccleſ. ſcriptore) fuerit , tum etiam an non idem Graece (id opus) *primum ſcripſerit , poſtea ab Ambroſio aliove verſum* . At viros doctiſſimos falſos fuiſſe , ex infra dicendis liquebit . Qui ſi ſaltem vidiffent cod. Cantabrigienſis epigraphen (quae talis eſt : *Beatiſſ. Ambroſii epiſ. translatio ex Joſepho* ; ex Joſepho , ait , non ex Egeſippo) ſimileſque alias cap. ſeq. producendas ; minime in eam hallucinationem incidiffent .

unum coacti librum valde longum, qui nim. Egesippo quintus est, cernuntur: quod cur ita factum sit, aliis (598) de eo iudicium libens permitto.

II. Sed & illud aequè certum est, verum auctoris nomen nec *Egesippi*, nec, ut in aliis Mss. scribitur, *Aegesippi*, aut verò [uti recentiores ex suo ingenio, contra fidem manu scriptorū, asperant] *Hege-*
fippi habendum esse; sed ea vocabula ab *Iosephi* historici nomine fuisse detorta. Etenim aeo medio ejus nobilissimi scriptoris nomen ita scribebatur, ut P quidem duplicaretur, vocalis autem media, pro diversa Graecae vocalis *Eta* pronuntiatione, modo per E, saepius vero per I redderetur. Itaque pro Gracco *Ιωσήφ* [nam in Iosephi operibus per FI non, per Φ id nomen scribitur] vocabulo, Latini aut *Ioseppum*, aut vero *Iosippum* efferebant atque scribebant. Atqui horum duorum prius illud rarius (*) reperies; posterius autem ferme perpetuum est. Itaque in hoc ipso, quo de agimus, Egesippo haud raro id nomen non alio modo quam (599) *Iosippus* perscribitur. Ab *Iosippo* igitur, quod pro primitivi hi-

(598) Potest enim hoc dici, id ab interprete idcirco factum, quod quum priores libri quatuor longiores quam in Iosepho (quippe quos interpretes ex *αρχαιολογία* & aliunde pingueceterat) processissent; tres posteriores [ut qui & in Iosepho breviores essent, & in eos nihil ex *αρχαιολογία* transiundi potuerat] putavit in unum etsi paullo longiorem librum cogi posse.

Poterat vero & antiquis librariis (imo interpretis vicinis; nam etiam ille veterrimus codex Ambrosianus a Mabillonio inspectus, quum videatur VII. saeculi, tamen quumque haud amplius libros ostentat) id factum assignari: quibus postquam infudit, *Hege-*
fippum [illum dico antiquum historiae ecclesiasticae auctorem] hujus fuisse historiae parentem; putarunt absurde fieri, si septem in libros haec historia tribueretur; qui scirent, *Hege-*
fippum quinque non amplius libros historiae dedisse. Itaque tres ultimos, utpote breviores, sub una libri quinti epigraphae continua serie exhibere maluerunt. Sed prius malo. Imo praestabilius est rem scitu minime necessariam ignorare,

historiographi nomine huic translationi praefigebatur, manavit *Egesippi* vocabulum. Quo quidem illud facit quod Colomelius adnotat, in perantiquis Js. Vossii membranarum horum quinque *Egesippi* librorum, eraso priori nomini [quod tamen JOSIPPI fuisse, non obscure perspicitur] *HEGESIPPI* subrogatum reperiri. Et haecenus quidem dicta, saltem pleraque, alii ante me viderant. Confer Gronovii *Monobiblon*, vel saltem, qui ad omnium manus est, Guil. Caveum.

Quo vero pacto *Iosippi* nomen in *Egesippi* tandem detortū fuerit, id paucis accipe. Nihil enim revera facilius ea interpolatione fuisse puto. Siquidem huic Latinae interpretationi hic initio titulus praescribi debuit: *Ex Iosippi historia de excidio Hierosolymitano liber primus, secundus &c.* Deinde in aliquibus addebatur, ut infra exponam, interpretis Ambrosii nomen. Atqui quū illud EX cum sequente vocabulo [pro coacta scil. antiquorum scribendi ratione] coalesceret; is auctor principio quidem junctim *Ex Iosippus*, sive ex inolita (600) consuetudine *EXGIOSIPPVS*, vocabatur; at semidoctis amanuensibus

quam in incerto conjectionum ludere.

(*) Hujus scriptionis non aliud documentum proferre possum, quam quod in Biblioth. Ambrosianae Ms. codice hic titulus libri quinti capitibus soliorum praeferritur dicitur a Mabillonio: *IOSEPTI liber quintus*.

(599) Non nego nobilem historicum pluries passim in Egesippo nostro *Ioseppum* nuncupari. Tamen ille alter Antipatri filius, Herodis M. frater [qui quidem ab historico Iosepho semper *Ιωσήφ*, haud aliter atque ipse scriptor, nuncupatur] in Egesippi translatione lib. I. cap. 22. initio *Iosippus* vocatur; sicuti etiam eod. lib. cap. 30. bis eodem modo scribitur; & cap. 37. & exinde saepius.

(600) Eam consuetudinem intelligo, quae I consonum aeo medio ut G pronuntiabatur; apud Itales saltem, apud quos ex *Jubilo* fit *Gimbilo*, ex *Jacobo* fit *Giacomo*, ex *Iosepho*, *Giuseppe*. In quo ultimo vocabulo vides ab Italis simul I in G versum, P autem geminatum fuisse. Quae utraque mutatio haud parum profuit, ut *Egesippi* nomen ex priore illo, quod dixi, procuderetur.

Foris.

bus [quorum auribus celebris scriptoris *Hegeſippi* nomen adhuc personabat] praestabilius visum est, eidem illi auctori id opus esse tribuendum. Itaque iidem illi pro EXJOSIPPI sive *Exgioſippi*, alii *Egeſippi*, alii *Aegeſippi* [nam *Hegeſippus* cum denso spiritu ab nostri hujus aevi correctoribus fluxit] nomen substituerunt. Et antiquitus quidem ad scriptorem Graecum, ex quo transfusa interpretatio fuerat, id nomen referebatur. At hodie eo audito nomine quum non alia, quam Latini scriptoris, quem adhuc terimus, menti species occurreret; praestabit, si is nec *Hegeſippus*, nec *Aegeſippus*, nec postremo *Egeſippus* [quod ultimum in scriptis & editis frequentius est] appelletur, sed potius EX-JOSIPPVS. Quod quidem vocabulum tum erroris originem patefaciet, tum simul interpreti, qui *Ex* Graeco *Josippo* hanc interpretationem expressit, aptissimum erit. Ea de causa etsi mihi non est dubium, quin S. Ambrosius verus ejus translationis auctor fuerit; tamen ut quam minimum ab vulgata hodierna nomenclatione discadam, is mihi interpres posthac *Ex-Josippus* nuncupabitur; tamdiu certe, donec, quibus argumentis eam scriptionem Ambrosio vindicatum imus, ea plenius virorum eruditum suffragiis comprobari animadversum fuerit. Et ea quidem duo, quae haecenus exposui, pro exploratis haberi debere, non dubito.

III. Sed ne illud quidem in dubium mihi revocandum videtur, quin hujus historiae ex Graeco translatae interpres haud alius ab Ambrosio Mediolanensi fuerit. Id ejus operis vetustissimae membranae, ac primae editiones testantur: idem viri docti XV. & XVI. saeculi persuasum habuerunt; antequam scilicet criticorum gens parum aequa, nequid gravius dicam, summum dictaturae

Forſitan dixeris, Italicam consuetudinem I in G transmutandi millesimo Christi anno recentiorum videri. At respondeo, etiam si ea mutatio minus antiqua fuerit, at saltem quod hodie Galli faciunt, ut I consonum uti G

imperium in libros invaderet, ut pro sua maxima voluntate auctores quoscunque libitum fuit, de suis veteribus possessionibus deiceret; quas quidem modo aliis adjudicaret, modo quasi jacentes hereditates ac bona vacantia in medio relinqueret. Eidem Ambrosio favet Cassiodori auctoritas. Quamquam vero hoc opus utpote & historicum & ex Graeco tractum, nihil commune cum ceteris S. Antistitis libris habet; tamen haud pauca scita Exjosiippo cum Mediolanensi communia deprehendere licuit, quae non possint non auctorem eundem prodere. Jam vero stylus, quidquid critici obganniant, est plane Ambrosii *ipsissimus* (ut infra ostendemus; excepto quod luxuriantem Exjosiippi adhuc juvenis copiam maturum Ambrosii judicium, uti fit, opportune depascitur. Adhaec eadem est prorsus dictio, eadem loquendi genera; & quaecumque ab usu remotiora sunt, utrique communia reperio: imo & nominum Hebraicorum orthographiam in utroque parem deprehendo. Quae quidem ac plura generis hujus ubi sigillatim ostendero; tum credo aequos harum rerum judices non moraturos, quin veterem possessionem viro sanctissimo vindicatum eant.

C A P. I I.

A Cassiodoro primum, deinde ab omni aetatis manu exaratis codicibus, adhaec prioribus duabus editionibus, necnon Angelo Decembre Exjosiippi opus Ambrosio asseri ostenditur.

Senator, vir pro capto sexti saeculi eruditissimus, libro de Instit. divinar. litter. ubi se dixisset curasse, ut Josephi XX. Antiquitatum libri in Latinum converterentur, quod eos nondum traductos reperisset, sic de Josepho pergit: *Qui etiam (praeter illos XX. libros antiquitatum) & alios septem libros captivitatis Judaicae*

pronuntiant, id videtur in antiquitate fixas radices habuisse, atque ansam dedisse ut pro *Ex-Josippi* pronuntiaretur *Exgioſippi*, ac tandem id totum in *Egeſippi* nomen degenerasse.

Judaicae mirabili nitore conscripsit : quam translationem alii Hieronymo , alii Ambrosio , alii deputant Rufino : quae dum talibus viris adscribitur , omnino dictionis eximia merita declarantur . Qui locus non est dubium quin de Exjossippi historia sit intelligendus , in quam unam illa dictionis eximia merita conveniunt . Ac frustra opponunt Benedictini (in Praefat. tomi 2. Ambrosiani) Exjossippi historiam non esse meram Iosephi translationem : nam ejus contrarium tum initio cap. I. ostendimus , tum etiam ex tot Mss. partim productis partim infra producendis evincitur , in quibus ea historia pro interpretatione ex Iosepho facta habetur , unde & corruptum Aegesippi sive verius Exjossippi nomen detortum docuimus . Jam vero ex iis quae proxime Cassiodorus dixerat , satis patet in ejus manus veram Rufini versionem tum Antiquitatum , tum historiae Judaicae Iosephi non pervenisse : sed tamen quia de Rufini interpretamento [post Ambrosium facto] aliquid forsitan inaudierat ; hinc merito Rufinum inter triumviros , in quos scriptionis de qua agimus suspicio caderet , numeravit .

Verum ne multa . In eo potius caput est . Nam quam non nisi in hujus , quem serimus , Exjossippi elocutionem illa *Dictionis eximia merita* , quae tantopere , uti dixi , praedicat Cassiodorus , unice congruant ; nonnisi Exjossippi opus recitatis verbis ab Senatore designari , vix est quod quisquam dubitare queat . Adde quod Rufini librorum belli Judaici translatio si in Cassiodori manus incidisset , simul cum ejusdem Antiquitatum interpretatione sese juncta obrulisset : quas tamen Antiquitates Latine versas negat se vidisse Senator . Ergo adscri-

pta Cassiodori verba non nisi ad Exjossippum digitum intendunt .

Hoc vero perspecto ; quum aliunde Exjossippi elocutio tum ab Hieronymi , tum ab Rufini dictione tam longe , quam caelum a terra , removeatur ; quumque eadem lacteae Ambrosii elocutioni perquam simillima sit , uti postea ostendetur ; quid aliud relinquitur , nisi ut ex iis triumviris unum Ambrosium (posthabitis scil. Hieronymo atque Rufino) deligamus , cui eam interpretationem , adjudicemus ?

Jam vero ex eodem Cassiodori loco intelligitur , eruditum hunc virum in Exjossippi codicem incidisse , cui Ambrosii interpretis nomen praescriptum non cernebatur : cujus similes alii codices in bibliothecis (**) hodieque asservantur sine Ambrosii nominis .

At interim alibi tunc fuisse plura numero exemplaria , in quibus ea interpretatio disertim Ambrosio episcopo tribuebatur , non est dubitandum , quum hodie in eorum pluribus antiquissimis Ambrosii nomen praeniteat . Testis prodeat Mabillonius , qui tempus omne suum in veteribus membranarum excutiendis contrivit . Is [ut saepe inuimus ; nunc vero accurate narrabimus] Musei Italici to. I. pag. 14. testatur se in hujus historiae codicem eximiae vetustatis in Ambrosiana bibliotheca incidisse , in quo praemittabatur libro secundo (nam primus mutilus erat) hic titulus ; *Incipit secundus . Ambrosius episcopus e Graeco transtulit in Latinum* . Quem quidem codicem VII. saeculo vir sagacissimus parem facit . Mabillonii locum cupidi inferne (***) adscriptum reperient .

Adhaec Car. Daubuzius initio librorum ,

ibi id reperisset ; sicuti & de Ambrosiano id accurate adnotavit p. 14. Vide seq. Annotationem .

(**) Non tantum , inquam , aliquot citissimae aetatis codices sine interpretis Ambrosii nomine in bibliothecis reperiuntur , verum etiam vetustiores . Mabillonius tom. I. Musei Italici pag. 8. Taurinensem hujus historiae codicem in memorat septingentis annis antiquiorem . Atqui a Taurinensi abfuisse Ambrosii nomen , evincit Mabillonii silentium , utique memoraturus si

(***) Tomo I. Musei Italici pag. 13. & 14. sic posuit . *Vnum addere juvat de vulgatis quinque Hagesippi libris ex veterrimo codice , qui in eadem bibliotheca (Ambrosiana) asservatur . Primus tiber initio mutilus , in fine ban :*

rum, quos pro testimonio Iosephi de Christo scripsit, allata Exjossippi translatione ejus testimonii, non immerito eam interpretationem ab S. Ambrosio elucubratam ex eo probat, quod in Exjossippi Cod. Ms. Biblioth. Cantabrigiensis statim fini lib. I. subjectam hanc subnotationem invenerit: *Beatissimi Ambrosii episcopi translatio ex Iosepho. Liber primus explicat.*

Accedit hoc quoque quod Benedictini monachi in praefatione tombo alteri S. Ambrosii praevia testantur, in Cod. Ms. horum quinque librorum (quem Carmelitae Claremontani possident) libro IV. hanc praefigi epigraphen: *Sancti Ambrosii episcopi dispersionis Iudaeorum Flavii Iosephi historiographi capitulum* (h. e. liber) *quartum.*

Huc etiam illud facit quod Jo: Albertus Fabricius (to. 2. biblioth. Latinae ubi de S. Ambrosio) ait, reperisse se in catalogo codicum Mss. monasterii Cremifanensis in Austria num. 38. *Tractatus Ambrosii episcopi de (pro ex) historia Iosephi captivi* (captivum credo dici, quia aliquamdiu captivus Romanorum fuit) *translati ab ipso de Graeco in Latinum.*

Postremo in Glossario Ms. Scriveriano hanc interpretationem Ambrosio tribui, refert Jo: Frid. Gronovius in Monobiblo Observ. in script. Eccl. cap. 1. Haecenus ex manu exaratis codicibus haurire licuit.

Verum non in aliquot tantum, sed in plerisque codicibus Ambrosium existisse auctorem, princeps editio fidem facit: de qua jam est dicendum. Etenim in prima praeclara Exjossippi hujus editione, quam percarum habeo (quae quidem

ex Ascensii prelis anno 1511. Parisiis prodit) in fronte hic praescribitur index: *Agesippi historiographi fidelissimi ac discretissimi, & inter Christianos antiquissimi* (putavit enim Ascensius hanc interpretationem, non ex Iosephi, sed ex Hegesippi notissimi historiae ecclesiasticae conditoris Graeco fuisse transfusam, ut ipse in epistola dedicata declarat) *historia de bello Iudaeico &c. a Divo AMBROSIO Mediolanensi antislite e Graeca Latina facta.* Idem Ascensius in dedicatione: *Accedit tamen ad hujus historiae commendationem, Sacrum Ambrosium Mediolanensem antislitem, virum undecumque laudatissimum e Graeca fecisse Latinam.* Hoc cum tanta confidentia Iodocus Ascensius asseveraverit; id argumento est Jacobum Fabrum (qui historiam hanc & anacephalaeosin diligentia sua, inquit idem Iodocus, perquisivit, & ad VARIA EXEMPLARIA collatas &c. ad ipsum edendas misit) aut in omnibus Mss. aut certe in probatoribus Ambrosio Mediolanensi interpreti hos libros tributos reperisse. Ascensianam editionem Coloniensis anni 1559. subsecuta est, a Corn. Gualthero correctae & perpolita. Et ex suae quidem editionis titulo Gualtherus interpretis Ambrosii nomen removit (cujus correctoris in eradendo Ambrosio iudicium posteriores iudeos sunt imitatae) satis tamen in sua praefatione Gualtherus declaravit, se non morari, quin Ambrosio interpreti haec historia adseratur.

Jam vero quinquaginta ante Ascensium annis, h. e. circiter annum 1460. Angelus December, frater Petri Candidi Decembris, libro VII. de politia litteraria

hanc clausulam habet: EGESIPPI [vides hic id nomen cum spiritu leni scriptum] LIBER PRIMVS EXPLICIT. Tum: INCIPIT SECVNDVS. AMBROSIVS EPISCOPVS DE GRAECO TRANSVLTIT IN LATINVM. Tres sequentes sine titulo: sed in multis foliis libri quinti is apponitur in capite paginarum: IOSEPHI LIBER QVINTVS. Mox: Codex, inquit, antiquissimus,

litteris partim Langobardicis, partim Romanis mascululis scriptus. Ac paucis interjectis, ejus codicis aetatem non dubitat VII. saeculo aequalem facere; quippe qui ex ejus codicis senio contra Vossium evincit, hunc Egessipum (sive, uti Mabillonius amat scribere, Hegessipum) VII. saeculo antiquiorem fuisse. Tantum quidem antiquitatis vir in his summas ei cimelio tribuit.

ria scripserat, *AEGESIPPVM* (601) esse vocabulum historici Graeci, ex capra & equo compositum (danda autem Decembri venia, ut qui id nomen cum diphthongo in suis membranis scriptum reperit; sicuti & postea Faber Ascensiusq.) qui de bello Titi cum Iudaeis scripsit, a Doctore *AMBROSIO* Latine translatus. Ex his liquet non nisi scriptorum codicum consensum hoc viris doctis XV. saeculi (cujus saeculi testem locupletissimum, pro millibus valiturum, Decembrem produximus) ut Ambrosio auctori suffragarentur, extorsisse.

C A P. III.

Quid a medio saeculo XVI. ad Gronovium usque h. e. ad medium saeculum XVII. in ea causa turbatum fuerit: quidve tandem a Benedictinis decusum; usque his demum accuratissimis Ambrosii editoribus eruditorum chorus assurrexerit omnis.

Et incunite quidem atque adulto sequenti saeculo adhuc in possessione sua manserat Mediolanensis Antistes. Testis sit Ludovicus Vives; qui in Augustini XXI. de Civit. cap. 5. hujus Exjossippi locum de incensis Pentapoleos urbibus producturus, in hunc modum citat: *Hege-sippus, AMBROSIO INTERPRETE, libro IV. &c.* Nec ei suffragationi quisquam unus obstrepere visus fuit; donec Erasmo omnium primo addubitare, mox aliis aperte id opus Ambrosio abdicare, venisset in mentem. Mihi non vacat criticorum loca conquirere, atque ea huc adscribere. Satis erit inconsulta ista temere motarum litium initia ex Jo: Frid. Gronovio (in Monobiblo Observator. in script. eccles. cap. 1.) huc afferre. *Erasmo,*

(601) Etymon a Decembre traditum satis ostendit, ab eo in Mss. *AEGESIPPVM* cum diphthongo repertum [nec aliter Ascensius edidit, ad fidem utriusque Fabri codicum] quod recte ex αἰξ & ἵππος capra, & ἵππος equus componitur.

(602) Verba Scaligeri ad Eusebii ann. MCML haec sunt: *Supposititius ille Hege-sippus auctor infimae vetustatis, qui sincerum vas Josephi in crustavit &c.* Quae non tantum secutus

inquit, vix credibile (Ambrosium scilicet fuisse interpretem) videtur: Scaligero auctor est infimae (602) vetustatis: Barthius increpat monachorum impudentiam, qui Ambrosium interpretem adfinxerint. His quartus addi poterat Latinus Latinus: de quo cap. seq. dicam.

Et ea quidem iniquiora judicia a medio XVI. saeculo ad medium XVII. tenuerunt: quae tamen nec Valesio ad Ammianum, nec Gronovio se probarunt: quorum hic alter ibidem sic statim pergit: *Ego ut nihil temere affirmem, non valde repugnarem, si quis aetate adolescentiori, aut in exordio pontificatus sui opus hoc luisse disertum Antistitem contendat.* Quod suum iudicium ex styli similitudine mox confirmat; ac pluribus tum Ambrosii, tum Exjossippi locis e regione positis, Excidii Hierosolymitani historiae haud alium ab Ambrosio auctorem esse assignandum, coniecit. Ejusmodi fuit viri eruditi iudicium, quod in suam Monobiblon contulit, quam Daventriae anno 1651. evulgavit.

Nec dubito quin acris iudicii vir, nec inidoneus styli aestimator, numerosum post se ad stipulatorum agmen ducturus fuisset, nisi Benedictini monachi Ambrosianorum operum editores obstitissent. Qui in praefatione alteri tomo praefixa, rationem allaturi, cur Exjossippum ex illa illa, quam dabant, accuratissima exclusissent, non dissimulatis Gronovii argumentis ex locutionum paritate petitis, respondent, *comparationem istiusmodi fallacem esse, quum ex auctoribus (stylo) diversissimis loquendi formulas inter se affines hinc inde rejicare* (h. e. decerpere)

est Vossius in II. de Graec. histor. cap. 14. verum eo etiam praecipiti iudicio lapsus est, ut nostrum Exjossippum post Nicephorum Phocam h. e. post ann. 1968. scripsisse contendat. Sed Vossium, suppresso tamen nomine, in eadem Monobiblo perstringit Gronovius: qui cap. 21. egregio illi Vossii argumento respondet: quod nos accuratius mox in Adnot. 605. diluamus.

perere) & (inter se) componere cuius promptum sit. Mox paucis interjectis, peremptorium istud interponunt decretum suum: Certe quidem in hoc (excidii Hierosolymitani) opere nihil inest Ambrosiani neque styli neque iudicii. Quis postea mirabitur, si definitiva isthaec diligentissimorum editorum (quibus praesertim Ambrosii non modo doctrinam, sed & elocutionis colorem & lineamenta omnia perfectissima esse necesse esset) sententia Gronoviani paullo indulgentioris iudicii luminibus usque adeo offererit, ut gregatim [603] omnes ineluctabili illustrium criticorum censurae in posterum obsequerentur?

Ac de stylo quidem, quem ab Ambrosiano longe alium esse praedicant, postea viderimus. Nunc ultima illa Editorum eorumdem verba (quibus similia in Tillemontio reperies extrema Nota 49. in S. Petrum) quis ferat? Sed nec facile a nobis quisquam extorquebit, ut a rebus seriis credamus Ambrosio tantum vacasse, quantum necesse erat scribendis non modo his quinque (excidii Hierosolymitani) libris, sed etiam aliis quatuor, quos ex eisdem Regum (libris) ab se compositos auctor [initio] memorat? Quasi vero necesse sit haec ab Ambrosio jam episcopo ordinato elucubrata fuisse: aut vero fieri potuerit, ut qui episcopus ad tantam in facundia frugis maturitatem processerit, non se antea diu multumque subegerit. Ad Ambrosii ergo juvenilia prologia tum excidium Hierosolymitanum, tum etiam Historia regum Israelitarum, quam amissimus, pertinet. Imo hujus certe, quam adhuc terimus, interpretationis Iosephi stylus ubique fervidos calentis aetatis spiritus anhelat; & ita quidem, ut quantus aliquando Ambrosius, ubi maturuisset, in dicendi facultate existiturus esset, praese se aperte ferat. Atque hinc etiam

catechumeni Ambrosii pietas proditur, quod non profana ad proluendum argumenta delegerit, sed ea primum ex Divinae Scripturae libris Regum petierit: quam deinde historiam cum hac quam habemus ex Iosepho transfusam continuavit.

C A P. IV.

Aetas Exjossippi eadem quae juvenis Ambrosii fuit. Vossii opinio refellitur. Qui Exjossippi locus ei fraudi fuit, is corrigitur, ac vera explicatione donatur. Videri Exjossippum Excidia Hierosol. jam ante a se scripto, adhuc anno 368. idemidem eliminando studium impendisse.

Illud in primis est animadvertendum, jampridem a gravi veterno illo vito eruditos evigilasse, quo auctor, de quo quae- rimus, sive infimae vetustatis cum Scaligero putaretur, sive etiam cum Gerardo Vossio ad Nicephori Phocae tempora h. e. decimum Christi saeculum amandaretur. Quis autem non istas *αγαδολογίας* statim contemnat, si unam modo alteramve Exjossippi pagellam, si concionem unam legerit? Cui quidem nisi locutiones aliquot quarto saeculo usitatae haud satis cauto subrepissent; nae is poterat, si minus cum Livio, at certe cum optimis subsequentis aevi scriptoribus comparari. Verum quae mora est, quin scriptio- nis hujus ab ipsomet epocham condiscamus? Qui (quod primus monuerat in sua praefatione Gualtherus, a quo mox & Renatus Laurentius Barrensis id arripuit in sua ad Exjossippi editionem, quae tertia numero fuit, praefatione) lib. III. cap. 5. sic de Antiochia scripsit: *Urbs tertio loco ante ex omnibus, quae in orbe Romano sunt, civitatibus aestimata* etenim ante Constantinum Romae prima, Alexandriae secunda, Antiochiae tertia dignatio deferabatur) *nunc quarto; postquam Constantinopolis excrevis, civitas (antea) Byzantiorum.* Id autem

(607) Et ceteros quidem non moror: at de Tillemontio doleo, quod Nota 49. in S. Petrum hunc Iosephi interpretem diversum ab Ambrosio fecerit. Imo quum eam Notam non- dum visa Gronovii Monobiblo initio scripsis-

set; tamen ea postmodum perfecta, adhuc co- labitur ut nostrum Exjossippum alium a magno Ambrosio censeat, editores Ambrosii Benedi- ctinos sibi suffragatores advocans.

autem non ad tempora CPolitani Concilii anno 381. habiti [cum laudatis scilicet (604.) duobus viris] est referendum, verum ad annum 330. quo CPolis a Constantino dedicata, ac *Nova Roma* appellata, alterum post veterem Romam decus est consecuta. Non morabor autem iis, quae post adscripta ver-

ba statim Exjosphus subiecit: quae quidem verba ab Vossio secus intellecta, in id opinionis portentum virum eruditissimum coniecerunt, ut Exjosphum in decimi saeculi finem rejiceret: de quo, si quos ea remordet cura, videant inferne (605) adnotata. Id magis etiam miror Vossianam opinionem non neminem

G g g g g 2 in-

(604) Nihil enim aliud ei concilio acceptum est referendum, quam quod *ex oporthea live priores honoris partes episcopus CPolitani habeat*. At ridiculum fuisset, si Patres de politico dignitatis civitatum ordine quidquam sibi faciendum duxissent. Imo ratio ipsa, quam tuae sanctionis ibi patres asserunt, satis arguit, jam diu CPolim secundam post Romam fuisse habitam. *Eo quod*, inquit, *CPolis sit nova Roma*. Quae quidem adnotasse non erat mihi opus, nisi Gualtherus atque Barrensis alios post se transversos egissent.

(605) *Perdifficilis Exjosphi locus, qui viris eruditissimis fraudi fuit, corrigitur, & enodatur: quo loco Persas [satis vagum apud Exjosphum vocabulum] non alios esse quam Syriae reges Alexandri successores, ex ipso- met Exjospho demonstratur*.

Totus is de Antiochia locus, quem supra secitare orsi sumus, in hunc modum (quibusdam tantum intra parenthesin coercitis) concipi potest: *Urbs tertio loco ante ex omnibus, quae in orbe Romano sunt, civitatibus aestimata, nunc quarto (postquam CPolis excrevis, civitas [antea] Byzantium) Persarum quondam caput, nunc repulorium*. His vero ultimis verbis summa inesse difficultas visa fuit. Quae verba eo impulerunt Vossium in II. de hiltor. Graec. 14. ut scriptorem hunc recentiorem statueret Nicephoro Phoca, qui anno 968. Antiochiam a Persis sive Saracenis recepit, auctore Cedreno. Itaque, si Vossio credimus, non nisi post id tempus urbs illa arx fuit, qua Romani Saracenos repellerent. Verum quidvis potius quam tanta *ωραδοξολογία*, ut alibi monui, admittenda fuit. Videatur quid Vossio, cujus nomen dissimulat, Gronovius cap. 21. pag. 224. & seq. responderit. Tamen ea viri eruditi responsa, quae non est opus haec referre, ut aliis satis superque fecerint, mihi tamen nondum plane fecere satis; maxime quum id frustra cum ceteris laboret, ecquando Antiochia *Persarum repulorium* evaserit; quod Noster numquam somniavit.

Atqui hoc loco equidem non *Repulorium* [nomen inauditum, & ab Exjosphi elegantia abhorrens] sed *Repulorium* prorsus legi malo, quomodo & in editione priacipe, & in altera Barrendis reperio. Erat, inquit, Antiochia *Persarum quondam caput, nunc repulorium*.

Nunc id danda est opera, ecquos Exjosphus *Persas* vocet, antea quidem Antiochiae regnantes, at postea *repulios*. Latius omnino *Persarum* nomen apud Nostrium patet, quam ut itatim, ecquos intelligat, cerni queat. Ac primum Parthos haud alio termine nomine quam *Persarum* donare solet. Deinde V. 15. etiam eos *Persas* nuncupat, qui revera Babylonii erant. Adhaec & Assyrios, [quorum exercitus Angelo caedente periit] nihilo minus *Persas* appellat. Adco vix ullus est orientis populus, quin eo ambitu nominis ab Exjospho contineatur.

At in loco, qui ad manus est, non videtur mihi alios, quam Seleucidas Syriae reges intellexisse; qui, utpote Alexandri successores, haud immerito *Persae* aut *Persarum* reges dici poterant; sicuti & Alexander ipse eo potissimum titulo gloriabatur; quia *Persidis* nomine totus Oriens ab eo domitus veniebat, si Exjosphum audimus in Josephi oratione ad populum V. 15. his verbis: *Macedonia* (h. e. Alexander) *quae usque ad Indos devicta Perside imperium diffuderat*.

Nec vero Seleuco [a quo Seleucidae descendunt] ejusque successoribus quidquam defuit, quo minus *reges Persidis* jure appellarentur. Nam post Alexandri mortem, quemadmodum Seleucus primo Babyloniam, mox Persidem, Mediam, Parthos, aliasque nationes subegerit, copiose Appianus in Syriacis narrat. His deinde regnis Syriam, aliasque oras ad mare positas adjunxit. Ita tota potitus Asia, tamen *Reg Persidis* potissimum vocabatur. Ammianus lib. XIV. *Quum* (Seleucus) *post Alexandri Macedonis obitum successorio jure regna teneret Persidis*. Eodem jure & ejus posterij, et si Antiochiae in Syria regnarent, tamen *reges Persiae* vocabantur.

Ha-

incautum (606) sectatorem reperisse. At missis hisce, interim quod huc attinet, ex recitato loco vides, post annum 330. compositam fuisse Exjossippi historiam.

At nec diutissime postea scripta fuit; quantum quidem ex *Scotiae* mentione suspicari possumus, quam lib. V. cap. 15. injecit in oratione Josephi ad populares suos [qua bellicosissimas quasque gentes Romanis cessisse armis ostendit] his verbis: *Quid attexam Britannias, intersuso mari a toto orbe divisas, & a Romanis in orbem terrarum redactas? Tremis hos [Romanos] Scotia, quae terris (utpote mari circumflua) nihil debet: tremis Saxonia inaccessa paludibus, & inuis septa regionibus. Quae licet belli curam videatur augere, & ipsa (tamen) frequenter captiva Romanis accessit triumphis: validissimum genus hominum, praestans ceteris, piraticis tamen*

myoparonibus, non viribus nititur, sugae potius, quam bello parata. Quae uti vides non tantum praeter Josephi sui fidem Exjossippus inseruit, verum & contra temporum rationem ultro anachronismo indulget, in gratiam scilicet recentis victoriae, quam Comes Flavius Theodosius Theodosii, qui postea imperator fuit, parens anno [si Tillemontium in Valentinianno I. artic. 17. sequimur] 367. de Scotis atque Saxonibus retulit. Res haec tangit Latinus Pacatus in oratione, quam anno 391. Theodosio Aug. dixit, cap. 5. ubi inter parentis ejus gesta duas hasce victorias minime reticet. Qui se rerum & Theodosii parente gestarum copia valde impeditum initio conquestus, sic pergit: *Quid, inquam, faciam? Quae Rhenus aut Vahalis vidit, aggrediar? Jam se mihi [ex alia parte] Sarmatica caede sanguineus Ister*

obiter.

Ergo Antiochiam docet quondam fuisse caput *Perfarum* (Seleucidarum) nunc (h. e. postea; nam Nunc heic non praesens tantum tempus designat, sed totum illud quod *quondam* opponitur) *repulsorum*. Non ita quidem *repulsi* Seleucidae fuerunt; quippe, ut ad finem ejusdem capituli dicitur, *Romani agunt*, nequis etiam victus de terris suis exeat: *Antiocho partem regni servauerunt*. At postea Seleucidarum non tantum potentia, sed & nomen evanuit. Atque haec de *μωρολυκισα*, quod viros eruditos perterrefecerat, dicta sunt.

Ad ultimum autem quae apud Exjossippum *αὐτοκρατορία* statim sequitur, sane quam mirabilis est: *Prima enim Roma, secunda Alexandria, tertia Antiochia, quarta CPolis*. Sed recte habet, quod haec verba *νῦν* arguit princeps editio, qua utor, dum ea praeterit. Eadem in Mss. desiderari, alii quoque testati sunt.

(606) Aub. Miraeus in Scholiis ad Hieronymi de vir. illust. cap. 22. de Hegesippo juniore sic notat: *Mentionem facit ... Antiochiae Persis seu Saracenis a Nicephoro Phoca ereptae: quod anno 968. accidisse Cedrenius tradit. Quare non multo post haec tempora cum vixisse crediderim ... Lipsio ad lib. 2. hist. Taciti est scriptor haud spernendus. Idem ejusdem judicium reperies in Auctario de script. Eccles. cap. 236.*

Habes, cur heic *Perfarum* nomine haud immerito possint Seleucidae reges venire: at re vera non alios, quam hos ab Exjossippo designatos, ipsemet suis interpretes prodeat testis. Qui loco cit. lib. V. ante finem cap. 15. ita Josephum alloquentem facit: *Pater vestri quum Perfarum (utique Seleucidarum Syriae regum) praeliis gravibus attererentur, quamvis nobiles Machabaeorum triumphis, elegerunt sibi Romanam societatem. Tenet Scriptura divina (vides ut Machabaeos libros, in quibus ea foedera exponuntur, Scripturam Divinam Noster appellet: quod & Ambrosius tenuit: verum id obiter) multarum pacta legationum. Facti estis (tunc) Romanorum amici, qui Perfarum servi fuistis.* Item seq. cap. (h. e. lib. V. c. 16.) post medium: *Illi (Babylonii) nobis ... sacerdotum creationem restituerunt, et nostri eam Persis (h. e. Seleucidis) resudere.* Postremo eodem reterri potest & illud V. 2. paullo ante medium: *Vbi est illa Machabaeorum fides, quae quondam in paucis Judis Babylonios, Persas fugavit, Demetrium percussit? Quid his locis luculentius? At in eo loco, qui circa medium lib. V. c. 15. reperitur (qui talis est: *Servivisti Macedonibus, Persis, Seleucensibus [h. e. Seleucidis] Palaestinis &c.*) dubitari potest, utrum uno spiritu *Persis Seleucensibus* legendum sit (tamquam si prior vox genus summanum, altera *ed diogenes* seu differentiam contineat) an vero cae voces distinctione media sint secernendae. De quo*

Ister objiciet. Attrituus pedestribus praeliis Bataviam reseram? Saxo [h. e. gens Saxonica] consumptus bellis navalibus (aliunde mihi) offeretur. Redactum ad paludes suas Scotum loquar? Compulsus [ex parte alia] in solitudines avias omnis Alamannus & uterque Maurus occurrent. Et quae porro sequuntur. Has eadem victorias Ammianus lib. XXVII. haud parca manu (607) recenset, tangit vero Claudianus in IV. consulatu Honorii, & Symmachus X. 22.

Dices fortasse, hinc quidem satis aperte colligi, non ante annum 367. Exjossippum libro quinto excidii operam dedisse: at quis tamen vetabit, eandem interpretationem diu post memoratas victorias fuisse conscriptas?

Verum ea quae dixi statim post relatas victorias illas duas fuisse scripto tradita, etsi certo demonstrari non potest, at aequis aestimatoribus suaderi haud aegre potest. Ut inde usque ordiar: quae de Scotia & Saxonia scripsit, quia aperte extra tempora rerum Judaicarum vagantur, satis apparet, ea in victoriis Com. Theodosii gratiam [Exjossippo haud dubie amici; quod mox ostendam] fuisse ab Nostro Josephi concioni assuta. At si tantae curae erat victoriis ducis Theodosii plaudere, ut extra chorum saltans, eas laudes tam veteri historiae infarciret; cur cetera praeclara gesta reticuit? Cur non ea saltem tangit, quae Patricus inter ejusdem comitis Theodosii laudes conglobatim enumerat? Nunc vero nihil de Rheno & Vahali, de Sarmatica caede nihil; de rebus in Batavia prospere gestis, de Alamannis & utraque Mauritania ne verbum quidem.

(607) Videatur Ammianus lib. XXVII. cap. 8. in edit. Vales. (cap. 17. in Gruteriana editione) & rursus lib. XVIII. cap. 3. in Vales. (in Gruter. c. 17. & 18.) quo ultimo cap. perfecta jam victoria narratur, & totum id soli Britannici, unde hostes repulsi fuerant, in provinciae formam redactum, quae *Valentia* est appellata; quae quinta provincia Britannis accessit. Nam ante id tempus quatuor solae fuerant, *Maxima Caesariensis*, *Flavia Caesariensis*, *Britannia*

Quod argumento est, Exjossippo nihil aliud fuisse causae, ut haec tantum interpretationi suae infereret, nisi ut recenti de Scotis atque Saxonibus victoriae applauderet. Quae quidem expeditio vergente anno 367. incepta, sequenti (608) perfecta videtur. Proinde non absurde haec ab nostro interprete anno 368. h. e. sexennio ante initum ab Ambrosio pontificatum illita chartis fuisse videntur. Nam si serius ea scripsisset; quae erat invidia, ut de Alamannis, uti dixi, anno 368. aut 369. a Comite Theodosio domitis nihil adderet, ac nihil porro de Mauritania post paucos annos sub ejusdem Theodosii auspiciis insigni victoria?

Jam vero, quod comitem Theodosium Exjossippo veterem amicum fuisse dixi, id ex eo didici, quod S. Ambrosius [qui nulla plane re alia ab Exjossippo, quam aetate provectior ab ipso met juvene, differt: id quod tantisper mihi summo, donec id ad ultimum pertinacissimo cuique persuasissimum fiat] quod Ambrosius, inquam, ejus epistolae (51) quam ad Theodosium Aug. Comitis Theodosii filium circ. ann. 390. scripsit, hoc initium fecerit: *Et VETERIS AMICITIAE dulcis mihi recordatio est; & beneficiorum quae crebris meis intercessionibus... in alios contulisti, gratiae memini.* Vbi recenti beneficiorum memoriae [utpote ab Imperatore jam facto prosectorum] *veteris amicitiae* [ut quae ad Theodosii & Ambrosii privatorum tempora sit referenda] recordationem opponit. Nec dubium esse potest, quin juniore adhuc Ambrosio (tunc quidem, si lubet, Exjossippo) par aut forsitan major cum Theodosio parente, quam cum eo quem hac epistola allo-

prima. Britannia secunda. Hinc in Notitia Imperii non tantum harum quatuor, sed & Valentiae fit mentio sub dispositione Vicarii Britanniarum.

(608) Sequimur enim potius Tillemonium, qui in Valentiniano I. sic consignavit, quam Valesium, qui ad Ammiani XXVIII. 3. initium Scotiae expeditionis in vergentem ann. 368. ejusdem vero finem in 369. conjecit.

alloquitur, familiaritas intercefferit; quippe quum senioris claritudo ac virtutes ad eum colendum allexisse Nostrum videantur. En cur Exjossippus Theodosii comitis recenti victoriae, unius scilicet amicitiae causa, acclamaverit.

Postremo quum dico, videri ea quae de Scotis & Saxonibus adscripti, sub annum 368. adumbrata, nolim id sic dictum accipi, quasi copte prorsus anno Exjossippus libro Excidii quinto elucubrandum tum primum operam infunderet. Perquam enim verisimile videtur, eum librum cum superioribus jam antea adumbratum fuisse, deinde, uti fit, ex intervallo aliud alibi adjectum aut climatum fuisse, ac demum anno 368. in gratiam ducis Theodosii ea recentia, quae dixi, in Scotia atque Saxonia facinora inserta fuisse. Quivis certe qui totum illud XV. caput legerit, haud aegre secum statuet, totum eum de Scotis & Saxonibus locum insutum post primam scriptionem videri.

Potest & illud fieri, ut quum anno 368. h. e. statim post Scotticam & Saxoniam Comitis Theodosii victoriam, Ambrosius in frequenti amicorum coetu [necdum enim vetus recitationis mos exoleverat] esset recitaturus quintum Excidii Hierosolymitani librum, tum quidem pro illa temporis circumstantia in ducis amici gratiam illum quem dixi pannum purpurae affuerit, haud dubie dissuendum atque ex loco non suo removendum, ubi totam illam historiam recensuisset, ut in vulgus spargeretur. Ce-

terum sacerdotale ministerium, quod ei mox reluctanti demandatum fuit, ab ejus historiae reconfessione postea virum sanctissimum avocavit. Haftenus aetatis conjectio est, qua ab Exjossippo Judaicum excidium conscriptum videri queat: quod opus, uti dixi, jam antea uti videtur, compositum, adhuc anno 368. (sexto ante episcopalem Ambrosii cathedram) additis epifodiis illustrabatur.

C A P. V.

De stylo utriusque scriptoris.

De eo a pluribus dubitatum. Sed styli utriusque ex paribus utriusque locutionibus Gronovius suavitatis infelix quia non persuasit. Verum Gronovianus is gomphus alius adigitur. Opima seges prae se utrique παραλλήλων in medium exponitur, in absolutioris Glossarii specimen.

Jampridem Latinus Latinus epistola ad Masium hujus historiae styli ab Ambrosiano diffidere conquestus, alijs ejusdem querimoniae ansam praebeuit. De Benedictinis cap. superiore vidimus, nihil in Exjossippo Ambrosiani neque styli neque iudicii agnoscentibus. Sed & Tillemontius, ut alios doceat, eandem (609) naeniam instauravit.

At contra, id. Gronovius jam antea in sua saepius laudata Monobiblo, praecipue cap. 1. occupaverat pro Ambrosiano stylo depugnare; id vero in primis decerptis rarioribus quibusdam & ab usu remotis locutionibus, in Exjossippo juxta atque in Ambrosio obviis, quas quidem ex Gronovio (610) ipsa cognoscere cui-

vis

(609) Tillemontius prope finem ultimae Notae in S. Petrum: *Je ne sçai si l'on ne trouvera point que le style de cet auteur est trop aisé & trop coulant pour S. Ambroise.*

(610) *Ab Gronovio excerptae locutiones rariae Exjossippo cum Ambrosio communes. De vocibus INAEQUALIS & INAEQUALITAS pro Aegrotu & Morbo accurate describitur. Ea vocabula, Graecis aeque ac Latinis familiaria, unde originem sumpserint.*

Quum in his regionibus Gronoviana ea Monibiblos rarissima sit; proderit inde notabiliora delibare. Ergo cap. 1. haec rariore

passim tum Ambrosio, tum etiam Exjossippo communes producit.

Ac primum *Exercere* sumptum pro eo quod est victum quaerere, locutio est Ambrosio familiaris, tum in II. de Officiis, tum etiam lib. IV. epist. 17. & de Nabuthe cap. 4. & in I. de interpellatione Job c. 3. & in Psal. 43. & in I. de Virginib. usurpata. At etiam Exjossippus IV. 7. *Qui, inquit, latrocinio sumptum exercerent suum*, & cap. 4. paulo aliter: *Latrocinio vitam exercent suam*.

Tale etiam est nomen *Desfoeneratus* pro *obnoxius*, utrique amicis, Ambrosio quidem in

vis proum erit] non infelicitur suaserat, si quidem persuasisset. Verum, uti sunt actatis nostrae ingenia ad aduersan-

dum proclivia, editoribus Ambrosii Benedictinis (611) Tillemontioque & aliis pluribus Gronovianam rogationem dis-

in epistolis & de Tobia cap. 9. & 23. & de jejuniis cap. 9. at Exjossippo I. 32. ubi scripsit: *Antonius Cleopatrae amoris defoeneratus inferoiebas*. Id licet dictum, sicuti foenerare aliquem est reddere foeneri obnoxium ac plane deditum noxae.

Sic etiam praetendere pro excubare tam in proprio quam translati significato utriusque perpetuum est. Vide in Gronovio exempla, quibus longe plura proferri possunt.

Sedulitas & *Sedulus* utriusque modo pro comitate modo pro amico & fide animo usurpatur, siue potius pro eo quod Itali vocant, *Attemione verso talano*. Nihil in utroque tritius.

Illud plane mirum Gronovio visum, quod Exjossippus I. 5. *Inaequalem* dixit, quem Iosephus *ῥόσφ Χρῆστας* [*aegrosare*] scripserat. Ea sunt Exjossippi I. 5. verba: *Accidit, ut fratrem adueniens inaequalem offenderet*. At idem tamen Gronovius ejusdem plane locutionis tria ex Ambrosio exempla feliciter protulit. Verum parcat vir *aprimus*; nihil enim in eo rari est. Vitur enim ea locutione, Symmachus VII. ep. 12. Honorius Imp. epist. ad Paulinum Nolanum apud Baron. ad 419. n. 20. Concil. Carthag. IV. can. 49. Celebre est illud Gregorii M. Hom. 35. in Evang. *Erunt pestilentiae: ecce inaequalitas corporum*. Adhaec Cangius in Glossario innumera alia exempla dabit; qui & ex Glossis Mss. sic citat: *Inaequalis, infirmus*.

Adde quod ea loquendi genera communia Latini cum Graecis habuere. Vnde Nanzianzeno *ἀνισότης σώματος ἀδελφότητος*, corporis inaequalitas [h. e. morbus] insaniabilis. *Ἀνισότης* in Concilio Ephesino Act. i. est aegrotare. In Italia ubi quis de incommoda valetudine queritur, sic loqui amat, *Non mi sento giusto*. Harum vero locutionum origo ab antiquorum philosophia de quatuor humani corporis primariis qualitatibus manasse mihi videtur. In earum enim qualitatibus aequabili temperamento sanitas, vitam volebant. Ambrosius de Noe n. 82. *Nostra corpora frigore & calore, humore & siccitate quem. Lam naturae ordinem seruant. Nam si naturalis ordo ac mensura confunditur, tunc necesse est sequatur interitus*. Sublata enim aequalitate, morbi necessario existerent ab inaequalitate profecti: unde & iisdem morbis *ἀνισότης* siue *inaequalitatis* nomen quaesitum fuit.

Adhaec tam Exjossippo quam Ambrosio aequae familiaria ostendit *Primitium* pro natu maximo, & *Primitiva* pro jure primae geni-

turae [quod & vulgatus interpret Scripturae usurpat] & *Quod nascimur, quod natus est* &c. & *Veniabilis*, & illud in primis utriusque perpetuum, quod *Praefulem* pro praefide tertio quoque versu usurpant: de quo alibi dicemus.

Addatur *Forensis* pro externo, quod tum Ambrosio (I. 1. de Abr. n. 1. & alibi) amicum fuit, tum Exjossippo, qui V. 5. scripsit: *Vbi forensis, praelium quicquid, internum successit*. Quibus adjungit postremo *Ableuare* & *Placidare*, nova plane verba utriusque usitata. Atque haec quidem utriusque communia Gronovius cap. 1. producit, locis integris hinc atque inde corralis.

Idem porro Gronovius quum in sequentibus aliquot suae Monobibli capitibus in Exjossippo ex membranarum emaculando operam infirmat; vel ibi tamen plures *phras* utriusque communes depromit. Sic cap. VI. utriusque scriptori poeticum illud *Suffusus ora aut oculos lacrimis*, *verecundia* &c. amicum fuisse docet. Ibidem *Insulas* pro dignitatibus utriusque usurpatum ostendit; sicuti & *Haerere dubio, incerto, ambiguo*; & *Licitari*, *Licitatio* &c. & *Mensae hospitalis Societas, gratia*.

Jam vero cap. XI. utriusque usitata fuisse demonstrat *Vtrumnam* pro *Vtrumne*, & (quae ceteroqui levissima, & apud alios obvia) *Ministeria* pro *Ministris*, & *Suppedito* pro *Suppeto*.

Cap. XVI. utriusque adlubita notat quaedam haud alibi obvia verbi *Insolefco* tempora, quae & ego jam pridem enotaveram, ut *Insoleverat*, *Insolevisset*; utriusque etiam familiare *Decernere armis, ferro, praelio, verbis, iurgio, conditionibus*.

Cap. XXI. pag. 228. Exjossippo juxta atque Ambrosio *Conueniendi* verbum pro eo quod est admonere, tangere, temere fuisse in deliciis docet; sicuti & pag. 232. participium *Suspensus* pro *Suspensus*; & pag. 234. 235. *Nuda gignentium humus*, aut *loca* &c., & *Humus* masculino genere; & pag. 236. *Refragium* (nova plane vox) suffragio oppositum.

Postremo cap. XXIV. p. 263. utriusque commune ostendit *Ameridianum* pro *Meridies*.

(611) Quippe Benedictinis [in laudata alterius tomi praefatione] ac Tillemontio (in S. Petro Nota ultima) excipientibus, eas forsitan locutiones tunc fuisse tritas atque communes: quorum judicio ceteri postea acquieverunt. Verum maximam earum partem haud passim fuisse communem, ceterorum ejus aevi scriptorum lectio docere poterit.

suadentibus, causam, quam criticus oraverat, non probavit. Quid enim? adhuc ille scrupulus residet, quem Tillemonius iniecit, expostulans nihil Ambrosio salebrosius & contragiosius, nihil contra Exjossippo fluidius esse faciliusque. Verum de stylo postea viderimus, atque ita ut quidquid discriminis est, id non tam hominum fuisse diversorum, quam ad unius aetates diversas & argumenta varia pertinuisse, demonstremus.

Nunc institutae a Gronovio methodo paullo est alacrius insilendum; dumque adhuc impactus ab eo clavus calet, altius est promovendus. Nam si quidem praeter productas ab eo locutiones, licebit innumerabiles alias aut singulares, aut certe minime tritas, utrique non tantum amicas, verum etiam assiduas fuisse, ostendere; eccui postea dubium erit, quin totius retro antiquitatis auctoritati sit standum, apud quam Hierosolymitanum excidium Mediolanensi Ambrosio assererebatur? Itaque ut semel haec lis decisa maneat; non invitus feci ut specimen lexici ex Exjossippi Ambrosiique glossis contextum darem, in quo rariores utrique communes locutiones invicem componerentur. Quod si quis porro pergat absolutius facere; non tantum luculentius de *μυθωμα*, de qua disputamus, constitutum spondeo, verum etiam permagni ad IV. saeculi elegantias edificandas momenti tantulum id glossarium, modo cum iudicio fiat, momenti futurum auguror. Interim specimen hoc nostrum [a quo tamen *glossae* a Gronovio collectas, ne actum agerem, abesse iussi: quas interim supra in Adnot. 610. saltem indicatas habes] subjeci. Paullo id quidem longius esse querentur: at non continuo quod utile in commune futurum augurabar, premendum fuerat: praesertim quum harum rerum fastidiosius nihil sit profecto facilius, quam praetergredi istas, uti vocant, quisquilias. Quas dum illi securi transilient; interim haud indigne ferent, si sua cupidis commoda non invidentur.

GLOSSARIUM SPECIMEN

Ex rarioribus Exjossippi Ambrosiique locutionibus inter se comparatis contexti.

M O N I T V M.

Hoc illud est Glossarium [utilissimum, uti spero, futurum] quod ab incuriosis transiliri posse, tum ab initio huius Digressionis tum etiam proxime monui. Et si hoc ipsum brevius ut esset, effeci, ut qui locutiones aliquot in adnotata ad Passionem SS. Petri & Pauli rejicere satius duxerim.

Porro in iis quae hac & sequenti Parte sequuntur, quum crebra ex Ambrosio & Exjossippo loca producenda sint; sciat lector, me Ambrosii editione a Benedictinis ornata fuisse usum; in Exjossippo vero citando eam capitum divisionem secutum, quam in Bibliothecae Patrum Parisinae anni 1590. to. VII. reperi, quippe quam cum ceteris vulgatis consentire sum arbitratus. At vero Exjossippi prima editio Ascensiana nonnihil in partiendis capitibus a ceteris deviat.

Vt glossas utrique scriptori [tantisper enim proderit Exjossippum ab Ambrosio distinguere, donec eandem fuisse constiterit] communes digram in classes aliquot; a levioribus, tamquam velitariis armis, ordiar. Itaque §. 1. de orthographia utrique usitata agetur: §. 2. de novis vocibus ab utroque usurpatis: §. 3. de rarioribus quibusdam vocabulis in utroque obviis. Secundum haec robur legionum illaturus, §. 4. locutiones plurimas minime tritas, & tamen utrique non tantum usitatas, verum etiam perpetuas mediam in aciem producam. Ad extremum sub sequentibus aliquot titulis utriusque auctoris antiquas locutiones, ac melioris aevi imitationes, ad haec vocabula trita sed novis notionibus usurpata, *glossae* forenses nonnullas, conjunctas item locutiones, & quasdam utrique peculiare constructiones sigillatim in medium proferam. Tandem ne nimiae diligentiae insimul; quis inde usus ad vera Ambrosii opera a *ροσβορμης* dignoscenda redundet, docebitur; simulque

mulque quid praestandum sit, quoties, cuiusnam opus aliquod ἀδίστοτον sit ad iudicandum, certamen inciderit, methodus proponetur.

§. I.

Nominum exoticorum orthographia par in utroque auctoreprehenditur.

Vetus Ecclesia Latina usque ad Hieronymi tempora Hebraicorum nominum scriptionem ad LXX. Senum orthographiam plerumque exigebat; quam quidem fere semper sequitur Ambrosius. Itaque cum senioribus haec nomina asperat *Hierusalem, Hiericho, Hieremias* Ambrosius, iuxta vero cum Ambrosio etiam Exjossippus. Vterque vero *Elisaeum* non *Helisaeum* scribit, ab Senioribus recedens id nomen asperantibus. At interim Tertulliano (612) ceterisque scriptoribus non eadem scribendi ratio fuit, ut qui eadem illa quae dixi, modo cum aspiratione, modo leniter scribere amant.

Illud etiani est notandum quod tam Excidii auctori quam Ambrosio non *Jesus* sed *Jejus Nave* semper vocatur; quamvis a Senioribus illud *Nave* prima tantum vice addatur, in sequente vero tota historia simpliciter *Ιησους* (*Jesus*) sine illo addito nuncupetur: Huc etiam referri potest quod scriptor uterque libros quatuor, qui statim Judicum librum excipiunt, non *Regum*, sed *Regnorum* (613) libros Graecor. interpretum more vocat.

Adhaec Ambrosio non *Naboth* sed *ἐκλίπας* (*omnibus casibus*) *Nabuthe* cum LXX. dicitur is, de quo etiam librum.

scripsit: at eadem lectio Excidio est restituenda in V. 32. ubi in Exjossippo Bibliothecae Patrum sic vulgo legitur: *Naboth propheta a suis utique lapidatus est.* At in editione prima cum ultima vocali *Nabuth*. Nec dubito quin Exjossippus *Nabuthe* scripserit, deinde E finale sive librarii sive editores removerint.

Verum haec levia illud multo gravius, quod jam dicturus sum. Etenim duo saltem sunt, quod nunc sciam, vocabula, in quibus perscribendis Excidium aequae ac verus Ambrosius ita ab usitata Senum orthographia discedit, ut tamen cum Josepho Judaeo faciat. Nec ulla apparet ratio, cur in iis duobus nominibus ab Senioribus ad Josephum Ambrosius defecerit, nisi ea est, quod dum ipse juvenis Excidii Hierosolymitani historiam ex Josephi Graeco in Latinum transfunderet, nobilis huius historici, cui se tunc dederat, sequi orthographiam debuit. Cui rationi postquam diu insuevit, ne tunc quidem ab ea discessit, quando episcopus factus tractatus & commentaria scriptitabat. Vnum horum est *Elisaeus*, quod aequae atq. in Josepho cū leni E scribitur ac per casus declinatur, ab Exjossippo quidem in IV. 17. bis, ab Ambrosio vero sexcentis locis [cujus indices consulere nullius est laboris] at in LXX. prima vocalis densatur, nec per casus flectitur, quibus *ἐλισαῖος*, *Helisae* & indeclinabile & cum E aspero usurpatur; quo sane spiritu Latini patres Ambrosio aequales & antiquiores utebantur. Verum

(612) Tertullianus verbi causa *Heliae* nomen contra Seniorum & Ambrosii consuetudinem densat; contra Jerico leniter effert, quod ab LXX. & Mediolanensi asperatur. Nec vacat in ceterorum scribendi rationem inquirere, quos haud semper cum LXX. nec cum Ambrosio consentire certum est.

(613) In Graecis Bibliis libros illos quatuor non *Regum* sed (*βασιλειῶν*) *Regnorum* vocari scitissimum est. Id secutus Ambrosius passim in suis operibus *Regnorum* libros [numquam vero *Regum*] citat. At etiam Exjossippus sic in historiae suae anteloquio incipit: *Quatuor libros Regnorum, quos Scriptura comple-*

ta est sacra, & jam ipse stylo profectus usque ad captivitatem Judaeorum murique excidium, & Babylonis triumphos, historiae in morem composui. Post quem laborem, Excidium Hierosolymitanum se ex Josepho interpretaturum proponit. Vtinam illa Exjossippi Regnorum historia exstaret. Ex iis certe paucis, quae Ambrosius epistola VI. & XIX. historico stylo ex Judicum libro delibat, haud leve historiae Regnorum ingerit desiderium, si quidem ejus deperditae historiae auctor Exjossippus haud alius ab Ambrosio fuerit: de quo nullus per me relinquetur dubitandi locus.

H h h h h

rum sit hoc parum . At illud longe gravius , quod uterque auctor numquam *Philistiim* aut *Philistinos* [qui in Graecis Bibliis modo sunt *Φλιστιμ* modo *αλλεφουλοι*] eos de quibus liber Judicum tam multa narrat , appellet , sed semper *Palaeſtinas* , cum Iosepho scilicet , qui numquam aliter quam *Παλαστίνες* eosdem vocavit . Itaque Ambrosius ep. (19) ad Vigilium Samsonis narrans historiam , saltem vices *Palaeſtinos* dixit , ut & alibi passim , *Philistiim* vero aut *Philisthinorum* vocabulum nusquam prorsus usurpavit . Nec aliter Exjossippus (614) antea scripserat .

Et haec quidem aequis iudicibus probare causam poterant : at id quod dicturus sum vel invito cuiuslibet assensum , credo extorserit . Nam THYMIAMA-

(614) Exjossippus ante medium orationis ejus , qua V. 19. populares suos Iosephus hortatur : *Servistis ... Palaeſtinis : solos Romanos vobis graves putatis ?* Mox : *De Palaeſtinis quid loquar ?* Post pauca : *Occiso illo (Saul) Palaeſtinus vobis populus imperitavit .* Nec usquam alio modo id nomen extulit .

(615) De Thymiamaterii vocabulo Ambrosii & Exjossippi peculiari .

In eo vocabulo MA syllaba non ab amanuensibus est , sed ab utriusque scriptoris calamo , arbitrati opinor , id ex *θυμίαμα* & *της* componi ; sicuti veteres exillimarunt *Arteriam* ab *αίρ* & *της* compositum esse nomen . Quae tamen falsae sunt originationes ; quia tam *Arteria* sit a tertia persona praeteriti passivi verbi *αίρω* [ut in epistola ad Cl. Mogagnium , quam diei II. hujus mensis inferuimus , demonstratum fuit] quam *Thymiamaterium* ab eadem tertia persona verbi *θυμιάω* fuit . At quidquid hujus sit : nihil magis Exjossippi Ambrosiique *πρωτοτυπα* prodit , quam quod uterque lingulari modo hoc nomen scripsit , novumque adeo vocabulum condidit . Videatur Exjossippus quidem tum alibi , tum in primis V. 9. *Intus thymiamaterium , intus mensa , intus lucerna . Thymiamaterium , quod ... sicut incensum dirigatur maximi sacerdotis oratio .* Sic ea vox in editione principe & in omnibus posterioribus legitur . Nec dubitaverim quin eadem prorsus lectio restituenda sit eidem Excidii auctori in I. 17. ubi de Pompejo ingresso interius tabernaculum sic narrat : *Atque intus aspexit lucernam , &*

TERIVM pro *Thymiamaterium* [ex Gr. scil. *θυμιατήριον*] ita singulare utriusque auctori nostro est , ab nullo prorsus alio usurpatum , at Excidii Hierosolymitani historia Ambrosio sit necessario tribuenda . De quo , ne longum faciam , vide inferne (615) adnotata .

Ceterum Ambrosium , non tum solum , quando in Iosephi interpretationem incumberebat , verum etiam episcopatu inito Iosephi studiosum fuisse , ex pluribus ejus operum (616) locis licebit animadvertere : nec mirum , quandoquidem illum uti *Relatorem egregium* in Excidii prologo laudaverat , & ejus exsulerat *rerum indaginem & sermonum sobrietatem* . Sic enim usuvenit , ut qui incunte aetate scriptores delectaverint , eos nulla aetas e manibus facile excutiat .

§. II.

thymiamata [corr. *thymiamateria*] & *tabulas testamenti* , superque eas *Eberubim* , multitudinem aromatum dispersam &c. Correctio , quam adhibui , non solum ex eo firmatur , quia *thymiamata* , h. e. *suffragia* , nihil heic faciunt , ubi post lucernam & mensam , altare aureum suffimentorum [idque est *θυμιατήριον*] memorandum supererat ; verum quia id etiam ex Iosepho in I. de B. J. 7. n. 6. [quem locum heic Noster interpretatur] constat , ubi eadem omnia leguntur , nisi quod pro *thymiamata* est *θυμιατήρια* , aut ut in Ms. legitur , sing. *θυμιατήριον* . Sane posterius multo mallet ; nam *θυμιατήριον* unum erat . Itaque Noster [cui syllabam MA inserere ei vocabulo libuit] *Thymiamaterium* scribere ex auctore suo debuit .

Sed & Ambrosius epist. (4) ad Felicem n. 3. sic scripsit : *Quum spiritu adoles aureum illud thymiamaterium* [nec ulla interim diversa lectio a Benedictionis producit] *nos ne intermiseris ; ... de quo ... oratio tua sicut incensum dirigitur ad caelestia* . Vbi & eandem plane sententiam & eidem non modo verbis , sed & orthographia , expositam vides ; ut prorsus mirer ni idem omnino auctor utrumque scripserit : a quo deinde Ordo Romanus & recentiores quidam eam scribendi hujus vocabuli rationem arripuerunt .

(616) Ex epist. (19) ad Vigilium n. 12. & exinde in historia Samsonis , & ex epist. (45) ad Sabinum num. 2. & ex aliis pluribus Ambrosii locis apparet , eum in Iosephi operibus minime hospitem fuisse .

*Paucula quaedam nova vocabula utri-
que communia.*

Novas dico voces, quae in lexicis mi-
nime reperiuntur, etsi non ignorem eas
forsitan aevo Ambrosii haud prorsus inu-
sitas fuisse. Ab iis igitur utrique scrip-
tori communibus, quae sunt numero
paucissimae, ordiar.

FVNDIBALVS vox est machinae
bellicae utrique scriptori usitata, quam
frustra in lexicis requiras. De qua tamen
nequis mihi controversiam moveat, in-
ferne (617) uberius agimus.

INCENSVM h. e. coctum edulium,
etsi lexicis ignotum, dubito an huc affe-
ram; propterea quod referri potest ad
neutra, quae cuius liceat pro substanti-

(617) FVNDIBALI vocem usurpavit Am-
brosius ep. (37) ad Simplicianum num. 40.
ubi ex Prov. XXVI. 8. sic de suo (uti quidem
affolet) textum Seniorum interpretatur: *Quo-
niam qui deligat lapidem in fundibalo* (LXX.
σφοδόν) *similis est ei, qui dat imprudenti
claritatem.* Ibi Vulgatus noster, *In acervum
Mercurii*: de quo in loco Deo iuvante dicetur.

Exjossippus autem lib. V. ad finem cap. 44.
de Jesu filii Ananiae, diu infausta Judaeis vati-
cinati, interitu sic loquitur: *Et ad postremum
addidit: Vae etiam mihi: & FVNDIBALO
iēus, in eadem voce amisit spiritum.* Sic edi-
tio prima Afcensii habet, sic optimi quique
manu scripti. At posteriores editiones FVN-
DIBVLO exhibuerunt: male, quia est a βαλ-
λα. In Anacephalacosi, quae ad calcem Exjo-
sippi edita reperitur, *Fundibari* corrupte le-
gitur. At FVNDIBALVS recte dicitur, tum
Glossae antiquae declarant, in quibus *Fundi-
bali* sunt λιθοβολοι, tum etiam Isidorus XVIII.
10. his verbis: *Inde* (a *Balista* scil. quam ab
emittendo proxime derivaverat) *& FVNDI-
BALVS, quasi FVNDENS & EMITTENS.*
Quorum posterius ad *Balissam*, uti dixi, re-
fert.

Quod si quaeras, quid Exjossippus *Fundi-
balum* vocaverit, id ex Iosepho, cuius se inter-
preterem gerit, intelliges lib. V. cap. 5. n. 3. ubi
de eadem re sic scribitur, *λίθος ἐκ τοῦ σφοδ-
ροῦ σχασθεὶς &c.* *Lapis ex balissa* (Graeci
σφοδρόλον a jaculandis saxis appellant) *ex-
cussus, eum percussiens statim interfecit.*

At Aldhelmus cap. 5. videtur Fundibali no-
mine vulgarem fundam intellexisse: cum qua

vis usurpare. Usus est eo nomine Exjo-
sippus V. 40. ubi Mariae illius, quae sa-
me adacta lactentem filium coxit man-
ducavitque, facinus infandum describit.
Sed, inquit, nidor incens (h. e. cocti
infantis) *pervenit ad principes seditionis.*

Usurpavit & Ambrosius lib. I. cap. 37.
INVELATUS h. e. non velatus. *Libi-
dines invelatas* Exjossippus lib. I. cap. 37.
dixit. Item Ambrosius de exhort. vir-
gin. cap. 12. n. 82. *Vultum aperuit* (S.
Sotheris) *soli invelata . . . martyrio.* Et
quidem uterq. auctor novis ex IN (618)
compositis vocibus delectatur.

PERFVNCTORIVS [quod a lexicis
abest, dumtaxat adverbium inde fa-
ctum recensentibus] in utroque notave-
ram: sed Exjossippi exempla nunc frustra

H h h h h 2 quae-

scil. caeli vertiginem comparat: *Protoplastus
recentis paradisi colonus, & totius terrestris
creaturae, quam teres verrigo caeli in modum
rotantis fundibali circumgyrat, rudis possessor.*

(618) Veluti apud Exjossippum INEXI-
TIABILIS [ut IV. 14. *Sed qua via inexitia-
bile id sibi afforet, non reperiebant.*] INEX-
PRESSVS (ut V. 25. *Quod potuit ministerium,
non inexpressum reliquit*) & INTAMINO, ut
II. 10. *Ne templum intaminarent.* Vbi aliud
hoc est ab illo Horatii, *Intaminatis fulges
honoribus.* Nam Flacco est nomen cum IN
εργων (privatio) conflatum; Exjossippo
autem est verbum, & quidem cum IN ειν-
ων compositum.

Ambrosius quoque IRRVTILO nove dixit
ep. (18) advers. Symmach. n. 24. *Clari splen-
dore fulgoris irrutilas*: itemq. de Fide Refur.
n. 10. Adhaec INEXCEPTVS eod. lib. n. 6.
Ibid. n. 12. legitur IMMADIDENT *cu-
pus*, De Noe num. 3. IMPIGRITIA. Haec
quidem ex IN composita nova sunt: nam rara
apud utrumque quis enumeret, ac praesertim
Virgiliana? Nam Maronis vocabula & locutio-
nes uterque passim venatur. Ad IN εινων
illa Virgiliana pertinent, INFRACTVS h. e.
valde fractus (quod in Exjossippo juxta atque
Ambrosio est perpetuum) item IMMVGIO
(quo Ambrosius ep. 63. ad Eccles. Vercell. n.
55. utitur) & IMMVRMVRO, quod & ab
Exjossippo non semel, & ab Ambrosio eadem
seccione de iis, qui in Moesem murmurabant,
bis usurpatur: a quo verbo num. 56. novum no-
men finxit IMMVRMVRATIO. Verum haec
uti dixi, prope infinita numero sunt.

quaesivi. At Ambrosius passim (ut de Noe n. 48. & l. i. de Abr. n. 2.) at lib. de Paradiso cap. 6. num. 30. & 31. quater *Panfunctorius* in usum adscivit.

PRAEEMINEO. Reperitur saepe in Exjossippo; ut lib. I. cap. 35. *Turris Strav. Mons urbi praeceminet.* Et IV. 2. *et si spectata virtus praeceminere soleat in bello.* Et V. 12. *De praeceminentibus loquimur.* Nec rarius in Ambrosio: ut in de virginitate num. 29. *Apostoli eam [castitatem] ceteris [studiis] praeceminere cernentes.* Et ep. (1) ad Gratian. n. 9. *In Dei gloria praeceminentem.* In Hexaem. l. III. c. 7. n. 30. *Clarus honoribus, praeceminens potestatibus.* Lib. de Parad. c. 6. num. 32. *Intelligebat Deum omnibus praeceminere.*

REDOPERIO pro *Retego* reperitur in Exjossippo V. 40. *Haec dicens simul redoperuit ambusta membra:* & in Ambrosio in de virginitibus lib. II. num. 18. *Cineribus*

(619) *Exjossippi nova alia vocabula quaedam, ignota lexicis.*

ARCVBALISTA reperitur in Excidio lib. II. ad finem cap. 19. *Arcubalistae, arietes, ceteraque instrumenta in excisionem urbis adducta.*

ARIETOR (nam *Arieto* tantum in lexicis exstat) legitur IV. 15. *Multi supra pauciores equites arietantur.*

CINERULENTVS. V. 53. *Cinerulenta sanitis.*

CONVLGERATVS. I. 45. *Tot parricidiiis CONVLGERATVS.* Sic enim in aliis legitur: at in prima editione *Convulneratus*: quam lectionem secutus, eam vocem & 3. recensui.

COOPERARIVS. I. 42. *Cooperarium factionum suarum Pheroram.*

DEFVRO. IV. 9. ad finem: *Post ubi defurere (h. e. evigilare ab furore) vis.*

EXCIDIALIS. V. 42. *Illum diem esse temple EXCIDIALEM.* Delectatur autem uterque auctor vocibus in ALIS finitis.

MANGANVM h. e. machina: quae vox tantum in Glossis [*Μάγανον*, inquit, *Manganum*] & in citimae aetatis scriptoribus reperiri putabatur. At Exjossippus IV. 20. *Manganum quoddam sibi de ligno paravit.* Sic enim in principe editione recte legitur: at in posteriore alia, quam ad manus habeo,

exagitatis Sacerdotis aeterni redopertus manu, vaporem Divini ignis exhalat. De Noe n. 7. *Partes corporis redopertuit ac rexit.* Item n. 115.

THYMIAMATERIVM pro *Thymiacrium* [ex Gr. *θυμιαμειον*] singulare utrique huic scriptori fuit: de quo videbis supra in Adnot. 615.

VIRIDESCO videor in Exjossippo reperisse: sed locus excidit. Vtitur autem & Ambrosius in prologo libri de Spiritu Sancto num. 16. *Cordis arva viridescant.*

His adde quae supra in Adnot. 610. *Ablevare & Placidare & Refragium* nova vocabula Exjossippo & Ambrosio communia inter locutiones a Gronovio notatas recensuimus.

Adhaec autem & nova plusscula in Exjossippo verba memini reperisse, quorum exempla nondum in Ambrosio invenire paria licuit: quae quidem in subjectam (619) adnotationem conjeci. Quod illi tantum

MAGNVM quoddam, prorsus ridicule scribitur. In Iosepho nihil quod eo attineat.

PRAERVPTIM. V. 6. *Egrediuntur. . . praeruptim sine ordine.*

PROPIIOR pro *Propior.* De hoc scorsum ad finem hujus adnotationis dicetur.

REFERIO. II. 15. *Si quis referre audebat, patere vulnere.*

SAVCIOSIORA (nam nec comparationis gradus, nec simplex *Sauciosus* affertur a lexicis). IV. 6. *Ex cruenta pavimentiis SAVCIOSIORA detergens bulcera.* Sic in omnibus editis: nisi quod in prima Ascensiana, *Sausiosiora.*

STIPAMEN. V. 3. *Factionum stipamine circumveniri.*

STOLVS. II. 9. *Vbi est stolus navium vestrarum?* Absit haec vox a lexicis; at reperitur l. 7. Cod. Th. de Navic. *Stolus Alexandrinus.* Vt taceam recentiores. *Στόλος* est classis.

TVTIO pro *Tuitio* videbitur forsitan mirificum: tamen III. 6. ad finem de Hierosolymis sic legitur: *Ita ut quasi caput in corpore non obumbret sua membra, sed regat, atque eis TVTIO-NI sit, & pulchritudini.* Et sic quidem tum Ascensiana editio tum omnes posteriores praeterunt: quod & rectum esse non dubito; quum omnino fiat a vetere supino *Tutus* (pro *tuitus sum*) a quo & frequentativum *Tutor* venit, & nomina *Tutus* & *Tutio* pro *Tuitio*.

VICTVM visum pro eo quod Graecis *ἵστα*

tantum mirabuntur, siqui alicujus Ambrosiani opusculi nova aut parum usitata quaelibet nomina, nisi eadem in altera ejusdem S. Doctoris lucubratione sint obviam habituri, protinus indignantur.

strata, Latinis autem *amissa pugna*, aut *belli offensus* dicitur, haud minus mirandum videbitur. Sic autem Exjossippo III. 9. *Tanta erat Romanae virtutis constantia* [melius in Ascensioniana & pluribus scriptis *Conscientia*] *ut non cito vincere pars VICTI assimilaretur*. Quid elegantius? Id vero ab Livii dictione non abhorret, apud quem *Debellatum cum hostibus, & aver debellato i nemici*, & similia vicem nominis implent, & cum verbis, aequae ac nomina, construuntur. Haec quidem in Exjossippo nova vocabula, nondum in Ambrosio observata, reperi, facile eorum partem in eo reperiri, si quidem in his temporis angustis licuisset totum, quantum est Ambrosius, jam quidem festinanter & carptim a me pervolutatum, accurate denique percurrere. Ceterum pars harum dictionum historico (quem Exjossippus agit) quam ecclesiastico tractatori conveniuntior erat.

Quid quod etiam Ambrosio sua sunt nova quaedam verba, quae frustra in Exjossippo requiras? Nam verbi causa ubinam quaeso in Excidio Hieros. aut alibi reperias illud DEVORATORIUM, pro sepulcro scilicet quod Graeci *σαρκοφάγος* vocant? Quo quidem utitur Ambrosius ep. (4) ad Felicem num. 5. de Christo sic scribens: *Vt aculeum mortis habebat, devoratorium ejus obstrueret*. Et si adjectivum *Devoratorium* jam pridem a Tertulliano usurpatum fuerat in de Idololat. cap. 1. *Crimina . . . devoratoria salutis*. Est etiam in Ambrosio CRINICVLVS semel in De Parad. n. 11. (*Si Eva . . . accensas habuisset* [virginum sapientium] *factis, nunquam praevaricationis suas nos criniculis implicasset*) iterum in una ex epistolis. Sed & alia quaedam nova Ambrosii verba in schedis habeo. Verum quid me frustra fatigo? sicuti unus quilibet Ambrosii liber pecuniarius habet verba, quae incassum in alio ejus libro quaesiveris; sic plura in Excidio sunt, quae forsitan ab reliquis Ambrosii operibus abierunt, ac vicissim. At interim locutionum minime tritarum copia non illepidi utrique communium, quae in hoc Glossarii specimine representabitur, permagno argumento est, Exjossippum haud fuisse ab Ambrosio alium.

Antequam vero hinc abeo: nova verba, quae ex Hieros. Excidio decerpimus, ea non

Rariora verba utrique usurpata.

AGGER viarum medium occupabat; quae in dorsum assurgebant, ut aquae utramque in partem defluerent. Virg. lib. V. v. 273.

tum primum ab Exjossippo excogitata, jam praemonuimus, verum antiquitus quidem usitata, deinde ab Nostro [antiquarum *πίστει* aequae studiose atque Ambrosio] revocata. Rem ita esse, vel vox una PROPITIUS persuadere potest, idem quod Propior, significans. Exstat is locus lib. III. Excidii cap. 5. medio, ubi de Antiocheno populo sic scribitur: *Frequens & laetior populus, ut pleraque orientis, factiorque prope omnibus, sed PROPITIUS lasciviae*. Sic in scriptis omnibus & editis, ipsaque editione prima. Nec dubium est, quin sicuti *Arduus, Assiduus, Exiguus, Industrior, Perpetuus*, & similia antiquis dicebantur (quibus etiam Ambrosium delectatum video, ut qui in De obitu Valent. n. 13. scripsit: *Magnum est . . . eam* (juventutem) *in ipso juventutis vestibulo derelinquere, atque ad SERIORA* [sic Mss. omnes: estque a positivo *Serium*] *conversi*) sic etiam a Propitius comparativus Propitior descenderet. Et in eo quidem parum lucri sit: at in eo vel maximum, quod PROPTIVS non tantum a Prope fiat [de quo tamen a pluribus fuerat dubitatum] verum etiam quod primario significato eum, qui prope est significet; unde comparativo gradu Propitior olim propiorem notabat. Ceterum ubi deos propitios h. e. faventes praefici dicebant, id eadem notatione fiebat, qua eosdem praesentes (Virg. *Nec tam praesentes alibi cognoscere deos*) nuncupabant. Scitum est antiquis fuisse persuasum, deos adventu praesentiaeque sua opitulatos. Sed & verbum Propitio primario quidem erat Admoveo, vicinum reddo; at deinde ob eandem causam erat *ἰλαστικὸν* h. e. faventem efficere. Ad priorem notionem referri potest illud Curtii lib. 4. *Jove Minervaque victoriam propitiante* h. e. advocante ac repraesentante. Adhaec Plinius XXVIII. 2. *Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post autem digito relata, sollicitudinem animi propitias*. Quo loco Sollicitudo non aliud mihi videtur notare, quam ipsum illud quod sollicitate ac perditae expetimus: eam vero rem superstitio a Plinio descripta arcescere ac praesentem sistere credebatur. Verum de Exjossippo, Ambrosioque antiquae dictis nunc satis: nam de hisdem passim opportunus mihi incidit disserendi locus.

v. 273. *Viae depressus in aggerem serpens*. Sic & saepe Tacitus. At postea sine *Viae* addito *Agger* viam notabat. Sic certe uterq. Noster usurpat, Exjossippus quidem in V. 3. *In aggerem* (h. e. via) *publico*: Ambrosius vero ep. (19) ad Vigilium num. 19. *De aggerem deflexit*. Rursus: *Praeter aggerem* [leonem occisum Samson] *dereliquit*: Ceterum haud rarissima ejus rei (620) exempla reperies. Ac poterat hac voce notanda supersederi, si ceterorum paulo frequentiora loca praevidissem.

ATTAMINO. De hoc verbo vide inferne (621) adnotata.

COMPERENDINATIO proprie erat judicii in perendinum aliumve diem dilatio. At uterque Noster extra judicia ea voce abutitur. V. excid. 53. *De comperendinatione vivendi cogitans*. Ambrosius de fuga saec. n. 10. *Sine ulla comperendinatione . . . ad arcem properet, ubi Verbum est Dei*. Eadem notione verbum COMPERENDINO est utrique commune. II. excid. 15. *Inminentem belli exitum comperendinavit*. Ambrosius epist. VI. *Volens abire* (genero) *quartum quoque diem comperendinavit*.

COMPETENTER. Excidium I. 46. *Posthaec competenter atque magnifice funus* (Herodis) *curatum*. Ambr. ep. (21) ad Valentin. n. 2. *Cui respondeo, ut arbitror, competenter*.

(620) Nam & Ammianus usus ea voce fuit lib. 18. [*Ad secundum*, inquit, *lapidem . . . puerum in aggeris medio vidimus ejulantem*] & alibi; & Rutilio Numariano via *Aurelia Aurelius agger* vocatur. Sed & Codex Theodosianus non semel usurpat; nec raro etiam Paulinus junior in vita S. Martini versibus scripta. Adhaec significationem eandem & Servius ad lib. 12. & post eum Isidorus notarunt.

(621) ATTAMINO, si veteres Glossas audimus (in quibus redditur *μᾶλιν*, *μολύν*, *σπείλω*) est *Contamino*. Nec vulgo aliam quam contaminandi notionem huic verbo tribuunt lexica. At interim uterque Noster pro *Attreto* usurpavit: quae mihi primitiva significatio fuisse videtur. Ceterum quia quae attristantur, ea inde contrahunt sordes; secuta est altera *maculandi* significatio. At uterq. Noster primitivam portionem secutus est. Exjossippus I. 44. *Verum ille* (Herodes) *ingerentem sese* (Antipatrum) *repellens . . . ne parricidae osculo CONTINGERETUR*, exclamavit . . . *Ne igitur CONTIGERIS, ne ATTAMINAVERIS, quem scelere petisti*. Multa in medio reliqui, quae nihil praeter tactum & amplexum designant. Sed & Ambrosius ep. (42) ad Syricium ex Paulo (ad Coloss. II. 21.) sic de suo vertit: *Ne tetigeris, ne ATTAMINAVERITIS* (quod respondet Paulino verbo *μὴ θίγῃς, ne adtrethaveris ne gustaveritis*. Et quidem quod in verbo Attamino significatus inquinandi non primitivus sit, sed posterior, id ex altero Glossarum Philoxeni loco didici: in quo *Attaminatus* tantumdem est, quod *χρησθῆς, μολβῆς* (sed corr. *μολβῆς, Inquinatus*) ubi vides prius esse *Attrethatus* (id enim valet *χρησθῆς*) postea *Inquinatus*.

CONSPIRATI pro conjuratis. Exjossipp. II. 18. *Ac si forte conspiravi adessent, solus sustentaret actem*. V. 6. *Conspiratos inter se . . . viderat*. V. 10. *Conspirati urgente periculo urbem tuentur*. Ambrosii exemplum, cujus plane commeminisse videor, adhuc quaero.

CONTEXTIO. In V. Excidii 44. de Jesu Ananiae filio: *Eadem denuntiationis perseverantia, & contextione sermonum . . . in iisdem manebat*. Ambrosius de obitu Valentin. n. 78. *Aliqua precum mearum contextione*.

CONVULNERO. I. Excid. 45. *Tot parricidiis convulneratus*. Ambr. ep. (43) ad Horont. n. 5. *Omnes spirituales nequicias . . . convulnerabat*.

DEFENSO infrequens antiquis verbum, utrique Nostro mirifice arrisit. V. excid. 4. *Ut . . . conspirantibus studiis patriam defensarent*. Cap. 14. *Nec lapsa reparare, nec lapsura defensare poterant*. Ibid. *Antoniam defensabat Joannes*. Nec raro alibi. Ambrosius de Virginitate initio cap. V. *Me ipsum defensatum venio*. Pluribus supersedeo. Indidem DEFENSABILIS & DEFENSATRIX [ignota lexicis] idem derivavit. Ep. (56) ad Theophil. n. 5. *Eo defensabilior sibi videtur*. Hexaem. lib. VI. n. 69. in pulcherrima humani corporis descriptione. *Manus est totius corporis propugnaculum, capitis Defensatrix*.

DEONERO. I. Excid. 20. *Aristobulus*

sippus I. 44. *Verum ille* (Herodes) *ingerentem sese* (Antipatrum) *repellens . . . ne parricidae osculo CONTINGERETUR*, exclamavit . . . *Ne igitur CONTIGERIS, ne ATTAMINAVERIS, quem scelere petisti*. Multa in medio reliqui, quae nihil praeter tactum & amplexum designant. Sed & Ambrosius ep. (42) ad Syricium ex Paulo (ad Coloss. II. 21.) sic de suo vertit: *Ne tetigeris, ne ATTAMINAVERITIS* (quod respondet Paulino verbo *μὴ θίγῃς, ne adtrethaveris ne gustaveritis*. Et quidem quod in verbo Attamino significatus inquinandi non primitivus sit, sed posterior, id ex altero Glossarum Philoxeni loco didici: in quo *Attaminatus* tantumdem est, quod *χρησθῆς, μολβῆς* (sed corr. *μολβῆς, Inquinatus*) ubi vides prius esse *Attrethatus* (id enim valet *χρησθῆς*) postea *Inquinatus*.

lus . . . *deoneravit inermis populi multitudinem, & sola octo millia &c.* Ambr. ep. (58) ad Sabin. n. r. de Paulino Nolano: *Tantumquam deoneratus gravi sarcina.*

DILORICO. Exjosp. I. 25. *Diloricato amictu.* IV. 24. *quaecumque repererant, diloricabant.* I. 5. *Advenientem Antigonom diloricant.* Amb. de fide resurr. n. 12. *Diloricata veste.* Affertur ex uno Cicerone in lexicis illud, *Diloricare tunicam.* Ex quibus vides tantumdem esse quod *Discindere, Dilacerare.*

EXTRAMVRANVS & INTRAMVRANVS. Prioris exemplum ex Lampidio, posterioris ex Alconio exempla singula lexicographi protulerunt. At uterque Noster alia supeditabit. I. Excid. 17. *Extramurani populi multitudinem.* IV. 25. *Simon extramuranus hostis.* Vtrumque vero simul junxit Ambros. ep. (20) ad sororem n. r. *Nec jam Portiana, hoc est extramurana basilica petebatur, sed basilica nova, hoc est intramurana.*

INHALO. IV. Excid. 17. *Diversis inhalantes floribus paradisi.* Quod Ambros. totidem verbis I. 5. Hexa. n. 69. repetit. Et de Myster. n. 3. *Aperite igitur aures, & bonum odorem . . . inhalatum vobis munere sacramentorum carpere &c.*

ILLEX. I. Excid. 47. *Popularis quaedam pietatis est gratia, & maxime in suos illex dilectionis.* Ambr. de excessu Satyri n. 10. *Lacrymae pietatis indices, non illi-ces sunt doloris.*

INCENTOR. V. Excid. 16. *longe a medio: Ne seditionum incentor existimarer.* Et V. 17. *Incentores seditionum.* Ambr. ep. (20) ad soror. n. 10. *Si me incentorem (populi) putaret.* Ep. (63) ad Vercell. Eccl. n. 9. *Incentores vitiorum omnium.* Ep. (70) ad Horontian. *Peccati incentorem.* Hexa. I. 1. n. 31. *Incentor criminum.* Sed & **INCENTIVVM** [quo usus est Plinius in Paneg. & post eum saeculi IV. scriptores] in neutro infrequens. V. excid. 29. *Incentivo fuit, & alibi pluries.* Ambros. de Parad. c. 6. n. 34. *Incentivum ad operandum quod malum est.* Mox: *Incentivum peccandi.* Deinde: *Incentiva vitiorum.* Ac passim.

IVVENESCO memini quidem reperisse in Excidio, sed non praello. At Ambrosius in de Viduis n. 84. *Juvenescentem luxuriam vitium dixit.* Eiusdem est Ambrosii novum **IVVENCULESCO**, quo utitur lib. I. de Cain. initio cap. 4. *Juveneculescat infirmitate.* Et lib. 2. n. 2. *His. . . juveneculescat adolescentia, senectia canescat.*

MAESTIFICO. Exjosp. I. 36. *Ne in aliquo mulieris animum maestificaret.* Ambr. ep. (39) ad Faustinum n. 4. *Nec maestificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam ejus [sororis mortuae] Domino commendandam arbitror.* Vides obiter quid de oblationibus pro defunctis aetas Ambrosii senserit.

NATATORIA non alia in lexicis quam Sidonii auctoritate firmatur, vox ceteroqui vulgato interpreti Jo: IX. 7. 11. usurpata. At poterat citari auctor Excidii, qui certe alicubi utitur, etsi mihi nunc locus exciderit. Utitur & Ambrosius in I. de Spiritu S. num. 88. ubi illam Joannis V. 4. *καλυμμένην* reddidit non cum Vulgato *Piscinam*, sed *Natatoriam*, ceteroqui & alibi eodem vocabulo usus. In Cyrilli Glossis *καλυμμένη* est *Piscina*, *Natatura*: sed in Mss. *Natatoria*.

PARADISVS h. e. hortus. IV. Excid. 17. *Diversis inhalantes floribus paradisi suaves fundunt odores.* Sic etiam V. 16. & alibi pluries. Item Ambr. sexcentis prope locis, qui notati deperierunt. Sic ep. (71) ad Horont. n. 3. *Transiit (Christus) in paradysum, ubi se capiendum dedit.* In alia quadam nescio qua epistola usurpavit ad satietatem.

PARRICIDALIS Exjospippo in deliciis fuit: & tamen, deperditis schedis aliquot, paucorum nunc locorum succurrit. In I. excid. 40. *Vbi parricidale illud inveniam caput, ut manibus carpam meis?* Et V. 18. *Frequentiae parricidales usurpavit.* Et cap. 41. de Maria quae filium commanducavit: *Parricidales injectit pignori manus.* Cap. seq. de eodem facto: *Vnusquisque . . . parricidalis convivii ministerium perhorrescebat.* V. 53. *Pompae parr-*

parricidalis ludibrium. Nec minus Ambrosio placuit. De Cain lib. 1. cap. 2. n. 5. *Per Cain parricidalis* [nam tū sex tum quinque syllabis scribitur] *populus intelligitur Iudaeorum*. Ep. (2) ad Constant. n. 10. *Cain dicitur parricidalis facinoris luens poenas*. Ep. (45) ad Sabin. n. 13. de Ada: *Ex terra creatus virgine . . . nondum ea parricidalis . . . concreta sanguine*. Adde lib. de Noe n. 107. Et de fuga faec. n. 39. Item de Cain lib. 2. n. 26. *Contagia parricidalis sanguinis* [a Caino fusi] vocat.

PRAELIARIS. Excidium I. 14. *Venditur summa praeliaris certaminis talentis trecentis*. V. 5. *Praeliari accincti munimine*. V. 7. ad finem: *Praeliaries lapsus*, Ambr. de Viduis c. 8. n. 50. *Praeliaribus* (Debbora) *intermixta copiis*.

PROLAPSIO [quo unus Cicero semel utitur] utrique Nostro amicissimum (622) fuit.

VALESCO ceteroqui rariuscule, existat apud Ambrosium initio lib. de Viduis: *Magisterium virginitatis viduarum valet ex exemplis*. De Noe II. 28. *Ex quo [succo alimentorum] omne corpus valet*. Sed ante usurpaverat Exjossippus in III. 24. *Virtus vero patiens, & secundis valet*, nec usque ad finem labitur in adversis. Idem eodem significatu

(622) **PROLAPSIO** apud utrumque Notum in bello live vero live metaphorico est *Offensio*, & ferme *Correctioni* live *emendationi* opponitur. IV. Excid. 2. *Seque reparare, & CORRIGERE* proprias quaerit *prolapsesiones*. Et IV. 30. *Conferre coeperunt, quomodo erratum EMENDARENT*; evaginatisque gladiis insiluerunt super Caecinnam, volentes ultum ire injuriam suae **PROLAPSIONIS**. Sic quidem in re bellica. Extra quam Ambrosius ep. (37) ad Simplicianum (in qua disputat, tantum sapientem esse liberum) num. 20. sic posuit: *Aut a virtute CORRECTIONES sunt, aut a malitia PROLAPSIONES*. Atqui debuerat *Prolapsiones* prius nominare, mox *Corrections*, per quas illae priores reparantur. Ita facit. Verum heic *Corrections* non aliud meo iudicio vocavit, quam quod Graeci *καταπτώματα* appellant, h. e. praeculare facta live in militia live extra. Etenim in verbis modo ad-

Valitudinem dixit in V. 42. *Valitudinem parietum . . . Iudaeis in reliquum quoque incentivo futuram*.

VIANS. Excidium II. 9. *Romanis tamen supra nubes* [non modo supra montium claustra] *viantibus . . . nihil invium fuit*. IV. 27. de Aegyptiis: *Isti circumvehuntur per sua rura navigiis . . . viantes sine carpento*. Et cap. 33. *Secunda mansio viantibus civitas Hecaclea*. Ambros. de Tobia num. 5. *Si viantes ad longiora deducere solemus*. Epistola (6) ad Syagrium: *Agmine viantium replevi*. Ep. (26) ad Iren. num. 11. *Comitantur viantem*. Ab eodem Ambrosio in Hymno *Nocturna lux viantibus luna dicitur*.

§. I V.

Pluscula, non trita loquendi genera utrique non modo peculiaria, sed plane perpetua.

Nolo equidem in hunc censum eas referre voces, quae etsi in Exjossippo aequae & Ambrosio supra modum frequentes sint, non sunt tanten eorum peculiare, sed cum aliis quoque auctoribus communes. Ejusmodi sunt **ARBITER** [idque varie admodum usurpatum], **DEFERRE** [praefertim cum dandi casu dumtaxat, ut *alicui deferre*] **DENIQUE** [pro (623) Itaque] **DERELINQVO** [non tam pro *Defero*, quam pro *Relinquo*] **PRAE-**

scriptis hanc summam aetuum humanorum partitionem ponit: *In omnibus autem factis aut a (live ex) virtute correctiones* (h. e. *καταπτώματα*, praeculare facinora) *sunt, aut a malitia prolapsesiones, aut media aut (pro seu: nam hoc ultimum Aut est mere ἑνυμφύον, non disjunctivum) indifferentia*. Haec de hujus loci intelligentia. Idem Ambr. ep. (40) ad Theodof. num. 5. sine antitheto usurpavit: *Quod mea aut dissimulatione aut adulatione prolapsionem non evitaveris*. De Noe n. 49. *Diverforum criminum prolapsesiones*. At ibid. num. 51. in re propria utitur. *Ingentium prolapsio fluentorum*. Adhaec in De bono mortis: *Pudore se prolapsionis (Adam) abscondit*. Hexaem. 1. 1. n. 30. *Mutabilitatis vitium, & errorem prolapsionis*. Ac passim.

[623] **DENIQUE** pro *Quare* quarto saeculo & sequentibus haud rarum erat. De eo hujus particulae usu memini me alicubi in hoc Com.

PRAEROGATIVA, PRAETENDO, TENTAMENTVM, & alia *ἀμμι-
τόσια*, ita utrique huic Nostro amica, ut tamen aliis minime inimica fuerint. Ea igitur dumtaxat hoc loco in medium producā, quae quum minime trita sint, tamen in utroque auctore, quem habemus prae manibus, sunt ferme perpetua. Ejus vero generis sunt potissimum quae sequuntur; quae *καὶ σοι καὶ οὐ* disposita pro more nostro procedent.

ACERBARE utrique Nostro plus nimio frequens est. Exjossippus II. 9. *Ne alterum acerbes, alterum arcessas*. IV. 13. *Bellum acerbabant sine venia deditiois &c.* Et pluries in eodem Excidio. At Ambros. epist. [2] ad Constantium n. 23. *Quod ipsam servitii vilitatem acerbat*. Et epist. [5] ad Syagr. n. 4. *Sparsis rumoribus ... acerbare invidiam delationis*. Ep. [37] ad Simplic. n. 40. *Acerbatur & geminatur malum*. Ep. [58] ad Sabin. n. 11. *Potuit quidem hoc & sermone exprimere, sed exemplo acerbare maluit, ut ... plus incuteret*

Commentario, quum ad Acta quaedam commentarer, locutum, & nonnulla ex veteribus Ictis loca attulisse. Quamvis autem quarto potissimum saeculo id frequenti in usu fuerit, ut Denique transitioni serviret, nec tam pro Postremo, quam pro Itaque usurparetur; tamen hoc etiam sciendum est, qui saepius isto modo abusus ea particula fuerit, prae Exjossippo & Ambrosio repertum iri nemini. Nulla ferme est utriusque auctoris pagella, in qua non id *μόριον* inculceretur; nec raro duae tresve continua serie periodi ab illo familiari Denique incipiant. Etsi multo id crebrius in Ambrosio, quam in Excidio, quantum animadvertere licuit, legitur. Omnino haec una particula, vel si terera desint indicia, amborum scriptorum *συμπληρωμα* satis demonstraverit.

(624) Ambros. ep. (12) ad Imperatores n. 6. *Exclusa perfidia est*. Ep. (53) ad Theodos. n. 2. *Vt matris persuasionem excluderet* Ep. (63) ad Vercell. Eccl. n. 103. *Qua (oratione) contumelia excluditur*. De myster. n. 41. *Quam (caritatem) multa aqua excludere (in Vulgata nostra Extinguere) flumina undare non possint*. De excessu Satyri: *Acerbitatem proprii macroris (communis dolor) excludat*. De fide re-

horroris. Ep. [63] ad Vercell. Eccl. num. 60. *Nos acerbare familiare iurgium*. Lib. 2. de Cain n. 26. *Auget insolentiam, acerbabat flagitium*. Et n. 38. *Aut poenam acerbaret*. Et alibi passim. Hoc vero ut & alia plura ex Virgilio pro more suo arripuit.

DEVOTIO est unum ex perpetuis Exjossippi & Ambrosii vocibus. Sed de eo opportunius §. 7. dicam, ubi de vocabulorum novis notionibus.

EXCLVDO amicissimum utrique, & quidem vario usu fuit. Exjossip. V. 2. *David exasperantem spiritum citharae suavitate solisus excludere*. Et alibi saepissime. Nec rarius (624) Ambrosius.

FORET, ceteroqui obviam vocem, in hunc censum, non retulissē, nisi in utriusque auctoris scriptis perpetuum plane reperissē. Itaque ESSET in utroque tam rarum est, ut iniri numerus, quoties id sit usurpatum, possit; quum contra *Foret* usurpationes numerari nullo modo possint. Sed nolo his leviusculis lectorem (625) morari.

IN-

surr. n. 3. *Resurrectionis gratia quem non excludat macrorem?* & n. 14. *Sedandi magis, quam excludendi doloris*. Et n. 21. *Excludis dolorem*. Vix quidquam in utroque frequentius.

(625) Mequis tamen quæatur, non debuisse exemplis in totum supersederi, paucis contentus ero. Exjossippus I. 40. *Quidquid locuti forent apud Alexandrum, continuo apud Antipatrum erat*. II. 10. *Quod ea res praesumptae causa foret discessionis*. V. 4. *De specula ... demonstrat* (Titus) suis cum qua urbe sibi bellum foret; impigros esse oportere, quod innumerabilis populus sibi expugnandus foret. Et cap. 17. *Siquis deprehensus foret, graves poenas dabit*. Initio cap. 18. *Non reperiis frugibus, quasi diligentius abscondisae forent, tormenta exercebantur*. Et cap. 44. ubi de porta orientali sponte reserata: *Consultiores asebant, custodiam templi resolutam ... ut quaecumque intus forent, ab hostibus diriperentur*. Nec ferme alio modo. Item Ambros. ep. (19) ad Vigil. n. 13. *Vt ... negantibus infestior foret*. Num. 28. *Ligatum se septem funibus, qui adhuc sine usu forent*. Ep. [25] ad Studium n. 2. *Etsi cognitum tibi foret*. Ep. [45] n. 16. *Cui totus mundus patria foret*. Ep. [51] ad Theodos. n. 2. *Quod ad me pervenissent*

I i i i i

aliqua.

INFRACTVS unum ex frequentibus utrique vocibus est, semper tamen pro *Valde fractus* ab *Infringo*; numquam pro *Non fractus*, uti barbare nunc vulgo usurpant. Id quoque a Virgilio suo didicit. Exemplis poteram superfedere. Aut certe pauca e multis ora (626) libri, nec nisi notabilia dabit.

INJVENDO etiam ex perennibus est. Dixeris, ne aliis quoque inimicum id verbum esse. At Noister non tantum vulgari notione usurpat, sed & alia elegantiore ubi cum SE jungitur. Nam utrique scriptori INVNDERE SE est se

inferre. Paucis exemplis, quâ sint *ἐσακρίσι* imus (627) margo contentus erit.

INTENTIO utramque facit apud utrumque scriptorem paginam: sed vario (628) admodum significatu.

MVLIER apud utrumque chartis omnibus sic ponitur, ut non sexus nomen sed inilituti sit, nec mari, sed virgini opponatur. De quo in antique usurpatis loquar.

NECESSITVDINES pro quibuslibet propinquis ubi quaeso non apud utrumque legitur? Ac de eo quoque imum (629) marginem consules.

PI-

aliqua, quae in confessorio tuo statuta forent. Mox n. 3. *Sed, quod miserrimum foret omnium.* Ep. [66] ad Romul. *Quidquid a virtute devium foret.* Et ubi non? aut vero ubinam ESSET, nisi forte post CVM [ep. 44. ad Horont. Cum aliud impossibile esset, aliud &c.] aut raro alibi.

Quia & composita *ut* Foret utrique amica fuerunt. IV. Excid. 14. *Sed qua via inexitiabile id sibi AFFORET* [pro simplici Foret] non reperiebant. Et V. 44. *Tamquam tempus afforet* [pro adesset] libertatis. Ambros. ep. [11] n. 4. *Etiam si deforet.* quae composita Virgiliana sunt, cui poetae plurima ubique Noister debet.

[626] I. Excid. 26. *Nisi a fratre infractus* [ubi vim participii habet] & patre, impetus ejus consensisset. Ambros. de Viduis n. 88. *Haec est vera servitus* [viduae nubentis] in qua infractior amor &c. Ep. [63] ad Vercell. Eccl. n. 97. *Nihil molliculam, nihil infractum.*

[627] V. Excidii 4. *Infundunt se de muris* Judaei. Ibid. *Sed ex aliis partib.* Judaei magis magisque infundebantur. Et cap. 10. *Qua ex parte facilius se posset urbi infundere.* Et cap. 21. *Clauisique* [Judaeis] se infuderat famem, atque in ipsas populi medullas descendebat. Cap. 40. *Saeua famer intimis se infudit medullis.* Lib. IV. 7. *Vbi se vino infuderis.* Sed piget totum huc Excidium adscribere. Nunc Ambrosiana pauca de plurimis delibemus. De Myster. n. 2. *Quod inopinantibus melius se ipsa lux mysteriorum infuderis, quam seam sermo aliquis praecurrisset.* Ep. [22] ad Sotor. num. 9. *Se per adventum Domini Jesu gratia terris major infuderat.* Ep. [24] num. 3. *Barbarorum stipatus agminibus Italiae te infunderes.* De excessu Satyri num. 37. *Se utrique nostrum germanitatis succus infunde-*

rat. Lib. 10. in Lucam. *Mirum quo modo se natura corporea (Christi) per impenetrabile corpus (ostii clauis) infuderis.*

[628] INTENTIO unum est ex verbis utrique frequentioribus, quantum oporteat huc exempla congerere. Nec tantum pro contentissima vi usurpavit, verum etiam pro *Scopo*, ac *propósito*, quæ notione & Plin. junior olim, & hodie Itali quoque usurpant. Vt I. Excid. 35. *Nec minor mendi quam ornandi intentio.* Ambros. ep. [60] ad Patern. n. 11. *Vnde oportet ab ea discedas intentione.* De Cain lib. 2. num. 8. *Animus . . . Deo deditus, nihil de tramite directae intentionis imminuens.* Exempla sunt in utroque obvia, ac facile in aliis quoque Ambrosii aequalibus.

(629) Parce admodum antiqui id usurparunt, nec enim aliud quam ex Svetonio in Aug. c. 17. illud avertitur: *Remisit tamen hosti judicato necessitudines amicosque omnes.* At scriptor Excidii eo ad satietatem utitur: quod dictum, ut loca seponere superfederim. Nec facti poenitet; nam exempla cupienti objecta quaevis pagella dabit. Nec abstinet, ubi episcopus Mediolanensis est factus. Epist. (70) ad Horont. n. 22. *Aut filiorum amissio, vel ceterarum necessitudinum.* De excessu Sat. n. 8. Ita [o frater] in unius necessitudinis gradu complurium mihi necessitudinum officia impendebas. Hec fratrem signat. Similiter flores notat in de obitu Valent. n. 37. *Et si circa sanctas necessitudines suas (Iustam & Gratum designat, quas Sanctas vocat, quia perpetuam virginitatem voverant) caritate propenderet, tamen pietatem suam iustitia temperaret.* De Noe n. 56. *In auctore & praefide domus necessitudines ejus reliquas [Deus] comprehendit. Simul exprimi videtur reliquarum consensus necessitudinum.*

PIGNVS num. sing. pro filio non me-
mini apud antiquos [ceteroqui plurati-
ve *Pignora* pro filiis passim usurpantes]
reperisse : quod tamen sexcentis Excidii
locis legitur , a quibus seponendis prae-
copia abstineram , nondum suspicatus
usui futura . Cujusmodi illud est I. 41.
Atque ob ea pignori [h. e. filio , de quo
ibi loquitur] *carus* . Et V. 41. ubi de
Maria , quae filium sibi coxit : *Parrici-
dales iniecit pignori manus* . Plura loca
qui volet , nullo labore inveniet . Neque
id minus fuisse Ambrosio assiduum , ima
[630] ora docebit .

(630) PIGNVS singulariter pro filio his ma-
xime locis Ambrosius usurpavit . Ep. (5) ad Sya-
gr. n. 19. *Jaſſaſſe partum virginis & necem pi-
gnoris* . Ep. (19) ad Vigil. n. 13. *Flectere animum
pignoris* . Ep. (44) n. 4. *Periculum pariter gene-
rantis* [octavo mense] *properetur & pignoris* .
Ep. (61) ad Vercell. Eccl. n. 110. de Maxia ad cru-
cem stante : *Exſpectabas non pignoris mortem ,
ſed mundi ſalutem* . De obitu Valentiniani n. 1.
*Ne obliſſeraſſe ſilentio bene meriti de nobis pi-
gnoris* (h. e. ipſius Valentiniani : ſicut & Gra-
tiani Ambrosius filium vocat) *memoriam vi-
deremus* . Ibid. n. 6. *Flet igitur Eccleſia pignus
ſuum* h. e. Valentinianum . Ibid. n. 26. *Quod*
[Valentinianus] *dulce pignus meum* ... occi-
diſſes . Ibid. n. 79. Valentinianum alloquens :
Deciderat amor tuus in me ſicut amor pignoris .
De Abrah. l. 1. n. 35. *Eliaſacus quoque deſuncti
pignoris reſuſcitatione ſolvit hoſpitii penſionem* .
Et ubi non iſto modo loquitur ?

(631) QVEMADMODVM interrogative
Plautus & Cicero adhibuerant . At Noſter ,
utpote veterum notionum aemulator , id ta-
metſi rarum , libenter in Excidio I. 40. eſt imi-
tatus . *Aut quemadmodum* , inquit , *tantiſ mu-
neribus ingratus foreſ* ? Item II. 9. *Vnde in
nos venit Aegyptius ? quemadmodum captivi
facti ſumus Aſſyriorum* ? Nec plura in meis col-
lectaneis ex Excidio decerpta reperi : nec enim
cui bono aliquando futura eſſent , praevideram .

Quum vero juvenis ſe locutioni Noſter in-
ſueviſſet , ubi episcopus Mediolanenſis evaſit ,
immodice id chartis , omnibus inculcavit . De
fide lib. 2. extremo : *Quemadmodum res Ro-
mana tali tuta poterat eſſe cuſſodia* ? Et lib. 5.
n. 32. *Quemadmodum* ... *potest a ceteris ſepa-
rari* ? Adde de Spiritu S. lib. I. n. 6. Et de In-
carn. num. 63. Adhaec ep. 19. n. 4. *Qui ſim-
plum non habuit* ... *quemadmodum duplum*

PRAESVL pro Praefes [ut Praeful
pacis , *praefules provinciarum* &c.] fuit
quoque ſupra quam credi poſſit utrique
in deliciis , Sed exempla , praeter Gro-
noviana , alia innumera parte 2. produ-
cemus , ubi ad SS. Petri & Pauli paſſio-
nem commentabimur .

QVEMADMODVM interrogative
uſurpatum ita aſſiduum utrique eſt , ut
vix alio evidentiore argumento ambo-
rum ~~quum~~ colligi poſſe putem . Sed
exempla quum ſint innumera , aliquot
inferne [631] ſubjeci .

QVI eleganter pro *Vt qui* , utrique ca-
l i i i i 2 riſſi-

ſolveres ? Ep. 46. n. 5. *Quemadmodum quiſ-
quam dubitabit dicere* &c. ? De fide reſurr. n. 7.
Quemadmodum potes in te non reſugere , quod
... *aliis doleas accidiſſe* ? Et num. 31. *Quem
non latuerunt caeleſtia* , *quemadmodum late-
rent mortalia* ? Num. 87. *Quemadmodum in-
teribit caro juſtorum* ? Et num. 130. contra
metempsycholin diſputans : *Quemadmodum
homo* ... *in ſubjectum ſibi animal meliori ſui
parte demigret* ? In Luc. lib. 3. n. 43. *Quemad-
modum ſolvitur* , quod dictum eſt &c. ? In II. de
Virgin. n. 23. ſemel : mox ter , ubi n. 24. virgo
Antiochena ait : *Nam quemadmodum virgo ,
ſi meretricem colas ? quemadmodum virgo ,
ſi adulteros diligas ? quemadmodum virgo , ſi
amorem petas* ? Mox n. 28. *Quemadmodum cum
virgo tremuit* , cui populus tremens ceſſit ? He-
xa. lib. 1. n. 26. *Quemadmodum inviſibilia viſi-
bilibus copulabantur* ? Et lib. 3. n. 9. *Quemad-
modum non deſicis* ? Et n. 65. His adde de Parad.
n. 47. Adde & ibidem n. 14. ubi tamen omiſſa
interrogationis nota reſtituenda eſt : *Sed* , in-
quit , *quemadmodum ſons dicitur Sapiencia
Dei* ? Vide locum , ac ſtatim pronuntiabis ex
neglecta a librariis & editoribus interroga-
tionis nota ſententiam menti S. Doctoris contra-
riam expreſſam fuiſſe .

Interdum etiam admirationi ſervit . Am-
broſ. de obitu Valentin. num. 54. *Quemadmo-
dum ſibi cum non patiur avelli* ! Et n. 63.
Quemadmodum ſili (Valentiniane) *deſidera-
ris a populis* ! Sic Hexa. l. 3. n. 62. & l. 4. n. 26.

Saepe etiam notionem , quam grammatici
inſinitam vocant , apud utrumque obtinet . Ex-
joſip. l. 30. *Rex incerto haefit* , non repiens
quemadmodum naturam vincere . Ambroſ.
l. 1. de Abraham n. 2. *Quemadmodum temp. re-
gerent* , *inſtitui poſſent* . Et n. 93. *Diſcite* ...
quemadmodum ſervetis veterandiam . Et de
Parad.

riſſimum fuit . Verum de eo infra ad SS. Apoſtolor. Paſſionem exempla promant.

REFVNDO pro Reddo jam ante Ambroſium alii uſurpauerant , ſed parce admodum . At Ambroſius id nuſquam non [632] adamavit .

VINDICARE in aliquem [h. e. poenas de eo ſumere] eſt quoque ex indefinitibus Exjoſippi Ambroſiique verbis . Sed de eo ad SS. Apoſtolor. Paſſionem exempla pauca ex innumeris congeram .

At quo lethaeo ſumpto poculo accidit , ut & ALLEGO pro Cauſor , & CIRCVMSCRIBO pro Circumuenio , & CONTEMPLATIONE pro iraxa , & LECTIO pro Teſtimonium , quae tertio quoque verſu in utroque leguntur , praeterirem ? Verum de his in legalibus lo-

cutionibus opportuniſſe dicam . Alibi quoque ſyntaxes quaſdam utrique non modo peculiareſ verum etiam percaras dabimus . Nunc porro ad alia eſt propoſendum .

§. V.

Vtriuſque ſcriptoris antiquae diſſa.

Vterque auctor quantus veterum ſcriptorum (633) imitator fuerit , dicere ſuperſedeo . Hinc tot Linguae Latinae veneres , tot antiquae diſſiones , tot inuſitata verborum tempora , atque id generis alia in utroque deprehenduntur , quae ſic vulgus accipit , quaſi ſi antiquorum auctoritate deſtituantur . Itaque , ſi me audis , quod in Excidio I. 40. ſcribitur , *Promiſſa . . . tegere NEQVEVNTES* , id exemplo (634) non caruiſſe neceſſe eſt .

Nec

Parad. n. 48. *Quemadmodum tangerem , debuerant perſcrutari* . Pluries quoque in lib. 2. Hexa. ac ſaepeius ejuſd. operis lib. 3. nempe num. 26. 34. 35. 36. 54. 57. 68. Et ubi non ? Quae non tunc etiam antiqui utebantur .

Numquam ne , inquis , pro *Sicut* id *propter* uſurpavit ? Petraro , quantum potui animadvertere . Itaque miraculo mihi fuit , quod lib. de Paradiso , quaſi ex diurna oblivione ejus motionis recordatus , ter pro *Sicut* adhibuerit . Sic num. 30. *Si ſic intelligant , quemadmodum oportet* . Rarus num. 36. ac tertio num. 46. Adde l. 1. de Abraham num. 3. & 76. & 77. Lib. 1. Hexa. n. 26. & 32. & alibi . Quae quia ſara in Ambroſio ſunt , ideirco notavi .

(632) Paucis locis contentuſe ro , qui centena dare poſſim . V. Excid. 27. *Natura nobis ideo vitalem inſudit ſpiritum : ut cum pro gloria libenter refundamus* . Et c. 46. *Nos ipſi vobis refundimus* . Ambroſ. ep. (12) ad imperatores n. 2. *Quod per vos nobis pax . . . ſi reſuſa* . Et n. 5. *Sequeſtres & arbitri refundendae . . . pacis* . Ep. (84) ad Cyneg. n. 2. *Libenter tua in me onera ſuſcepi , & a vo neptem . . . reſudi* . De Noen. 42. *Cum ad verſoris veram animae reſuſam eſſe virtutem* . Et n. 59. *Inoſenſus vigor animae ſi reſundit* . Hexa. l. 3. n. 9. *Reſuſa tranquillat* . Sed fruſtra exempla corrado , quae ſunt in utroque Noſtro perennia .

(633) Mediolanenſem Antifiſtem in iis operibus , quae ſacerdotio initiatus ſcripſit , eharitis omnibus Virgilium , cujus lectione adoleſcens tenebatur , expreſſiſſe , jam pridem audivit Nannius paſſim agnovit , & poſt

Nannium Benediſtini editores . Ut creberrimae ejus imitationis ſpecimina miſſa faciam : vide in V. Hexaem. c. 21. pulcherram apicularum reipublicae deſcriptionem ex Maronis ſententiis verbiſque contextam . De Cicerone minus eſt mirandum , quem poſſim imitari . Exemplo ſic epistoſa (39) ad Fauſtinum , in qua num. 3. pulcherrima legitur de tot Civitatum Italicarum cadaveribus *uſurpationis* , quae tota ex Ciceronianis epistoſis manavit , h. e. ex Ser. Sulpicii conſolatoria , quae inter Ciceronianas ambulat . Jam vero quid magis Ciceronianum quam ille contra Auxentium ſermo , qui ejus epistoſis inferitur ? Ex Seneca , & Horatii ſermonibus & Epistoſis & aliis haud dubie plurima tranſtulit in epistoſam (37) ad Simplicianum , in qua quod *ſolus ſapienter liber ſit* egregie diſputat . Poſtremo quod Livio , Saluſtio , Tacito plurima debeat , non miror , qui ſciam ab eodem Ambroſio adhuc juvene Excidium fuiſſe compoſitum ; in quod opus omnia illorum historicorum *propoſita* & arcuſas non mediocri ſollertia exhaulit . Si qui ſunt , qui mihi parum accedens , Exciſti hitoriam accurate legant , talemque antiquorum imitatoreſ Ambroſium reperiant , quailis vix aliis ſaeculo fuerit .

(634) Non carebat id , inquam exemplo ; nam & ſimplex QVEVNTTE legitur l. 46. ſult. Cod. de Epistoſ. & Cler. *Nulla retinentibus praefcriptione convenire querunt* , idque diſcontis ſerme poſt Exjoſippum annis . Itaque ſiquis hodie *Nequevntes* uſurpare aveat , ei id libens indulgerim ; id vero non tam Exjoſippi anti-

Nec minus alia plura antiquae dicta, ab vetere (635) Latine hausisse auctorem ex-

cidii, non est dubium: sicuti & in Ambrosio antiquae sunt *phras* (636) plurimae:

antiquitate [nam ceteroqui id saeculum patrum idoneum Latinitatis auctorem, satis scio] quam auctoritate ac testimonio fretus; ut qui participium istud haud dubie in antiquis reperit. Sicuti & quod II. Excidii 4. idem scripsit, *Quod abs te magno pretio impetrari NEQVITVM EST*, id verbum sine dubio in eo hitorico, unde Paullinae narrationem decerpit, olim legebatur; nam & Festus ex Paucio avertit: *Cum contendi NEQVITVM*.

Quocirca sicubi alias temporum voces innotat lector in eo reperiet, ne continuo barbariei scriptorem damnet; sed, si sapit, eas olim in usu fuisse discat. Verbi causa quod I. Excid. 30. scribitur, *Ni sibi ACQVETVM foret*, id ostendit, eo supino vetus Latium minime caruisse. Sicuti & REQVETVM usurpat Ambrosius de Fide resurr. n. 3. *Vbi ab istius mundi labore requietum sit*.

(635) Antiquas *phras* aliquot Excidii asseram, quarum tamen nondum vetera exempla deperierunt. V. Excidii 24. *Gravis inolevit. . . quaerendi cupido. . . VAENO & EMPTO vivitur*. Ex quo intelligitur *Vaenum* per casum fuisse olim inclinatum. Ac revera eodem auferendi casu bis Tacitus usus fuit, sicuti & dativum *Vaenui* bis Appulejus adhibuit.

T^o MEDIVS pro *Sequester* [quod IV. 6. al. g. occurrit: *Pacis medius* (Joannes liciorum princeps) *bellum accendit*]. Flaccus antea usus fuerat: *Sed idem Paciferat mediusque belli*. Nec illud exemplis olim caruerit necesse est, quod idem V. Excid. 18. *Media* pro intestinis aut visceribus posuit, ut *coris & visceribus* aut Latinorum *Interaneis* respondeat. *Vrentes*, inquit, *corpore, & surgefcentibus MEDIIS*, intimorum dolore viscerum quatiebatur. Eadem Ambros. de Noe in pulchra imi ventris descriptione & l. 1. de Abrab. *Interna* vocavit.

MVLCTO live potius *Mulco* pro *Saucio* III. 20. *Lateribusque illis* [navium fragmenta] *miseros artus foede multabant*. Sed quoties verberandi aut male habendi notionem habet, pro *Mulco* referendum esse *Mulco*, Lipsius ad Tacitum, alique critici demonstrant, ut & Pareus in Plautino lexico critico.

INTERNATVS ab *Intermascor* in V. 18. legitur: *Sicubi internata parietibus visa fuerat verba, rapientes, succo infelici miseram solantur famem*. Sed eodem sensu usitatum Livio fuerat.

INQVIES ANIMVS IV. 4. Huic igitur ani-

mus inquietus [sed Grotovius in Monobiblo p. 176. ex suis membranarum *Inquiet* reponit] *prompta audacia, quam successus alebam*. Sallustio Tacitoque summis antiquitatis affectatoribus id loquendi genus amicum fuit.

ARCHITECTON. I. 40. *Totius scaenae architecton* [etiam in editione prima *Architectus*] *exponebatur*. Vtus fuerat Plautus, postea Solinus:

(636) *Ambrosii pluscula antiquae dicta referuntur, veluti Abstemius, Cespes, Caedere sermonem, Rogare conviviali notatione &c. Praesertim singulare illud CALVI RATVS exponitur. Eidem AVSERIM asseritur; sicuti & Firmiano AVSERIS. Digressio, qua Lactantii de Passione carmen vere Firmiani esse contra liberiores criticos, demonstratur.*

Plurimos Ambrosii scriptis *apex* *phras* nobis adpersos reperire licuit. Sed paucis contentus ero. ABSTEMIVS, pro *Abstinent* cuiuscumque rei, usurpatur de Fide resurr. n. 96. Et CESPES poetice pro praediolo ep. (58) ad Sabin. n. 2. Et CAEDERE [invicem] *sermonem* legitur epist. (36) ad Horont. initio, & ep. (37) ad Simplic. initio, & ep. (49) ad Sabin. n. 1. Phras ea est Terentiana: pro qua Nolter ep. (66) ad Remul. n. 1. etiam *Alloquia caedere* usurpavit. FAXIT occurrit ep. [2] ad Constant. n. 10. In de excels. Satyri n. 26. SENTINOSVM NAVIGIVM usurpavit: quae vox ex uno Catone nota erat. VERVM pro *Iusto* ep. (19) n. 19. dixit, Ciceronem imitatus. Haec, missis aliis, conglobatim infarsisse sufficiat. At imperare mihi nequeo, quin duas praeceteris prioribus miras sanctissimi doctoris locutiones huc adportem.

CALVI RATVS apud Ambros. ep. (19) ad Vigil. num. 30. legitur, h. e. *decipi se ratus*: quod totidem verbis scripserat Sallustius apud Priscianum: *Contra, ille calvi ratus*. Ac in Ambrosianis editionibus illa vocum biga in *Calvatus* foede coalescit; nisi ex MSS. consensu Benedictini distinctas voces restituissent. Locum paullo obscuriorem huc adscribere non poenitebit. Itaque (Samson) *reputans secum, quod improvide se mulieribus credidisset, & calvi ratus, tentare* (h. e. *TENTARE*, vel potius, *Si tentaret*) *ulterius aliquid, damnatum infirmitatis* (i. e. postquam damnatus esset infirmitatis); *caecitatis oculos, vinculis manus praebuit*. Hoc ad id reter, quod

mae: quas haud dubie ex veteris aevi scriptis, quae junior assidue triverat,

provehitior contraxit incogitans. Et ea tamen loquendi genera est ubi fraudi

quod proxime praecesserat: *Ex somno expergitus* (h. e. per alios expergeticius ad experitundas vires: nam Festus ab *Experrecto* ita distinguit *Expergitum*, ut prior sit qui per se vigilare coepit, hic qui ab alio excitatur: quam differentiam heic sedulo servavit Antistes, quia ad experitundam infirmitatem temper ab aliis Samson excitabatur, adesse hostes clamantibus) *Ex somno*, ait, *expergitus*, *Faciam*, inquit, *sicut solco*, & *excutiam me super adversarios*. Sed nec animi sui alacritatem, nec virilitatem agnovit... Itaque reputans secum quod improvide, & quae cetera supra recitavi. Calvi se igitur rebatur, si tentaret aliquid, qui damnatus esset infirmitatis. Ex his vides, quantum operae in legendis antiquis olim ab adolescentae Ambrosio impensum fuerit.

AVSERIM epist. (43) ad Horont. n. 1. occurrit: *Quam* (rationem) & *Moyse flueris*, & ego non auferim attingere. Sic omnes scripti & editi habent. Porro ejusdem temporis persona secunda AVSERIS legitur & in Carmine de Passione Domini: quod sub Lactantii nomine circumfertur. Et tamen fuere, qui hoc (uti vocant) barbarismo offensi, carmen illud Firmiano abjudicarent. At Gallaeus, Cellarius alique contra Mss. & veterum editionum fidem pro *Auferis* edidere *Aufis*. Verum quam perverse tum hi tum illi de Firmiano judicaverint, Ambrosii loco docemur. Quid quod ipsum AVSIM (quod nim. unice adprobant) non loco *in Audeam* (quod grammatici somniant) usurpatur, sed loco antiqui AVSERIM, a quo, dempta media, *in Aufim συγκόπεται*? At vero *Auferim* fiebat ab inutilitate indicativi praeterito AVSI; pro quo posteritas maluit *Aufis* sui.

Sed redeo jam ad vere lacteum illud Lactantii carmen: quod cur Firmiano dignum negaverint, quoad vivam, mirabor: nisi illud est, quod Ligni Crucis adoratio in eo diserte a Christo ipso suaderetur sic adhortante:

Fleste genus, lignumque crucis venerabile adora
Flebilis, innocuo terramque cruore madentem
Ore petens humili, lacrymis suffunde subortis.

Sane enim uti praevideram, ita comperi. Nam egregius ille Lactantii enarrator Gallaeus hoc uno argumento (ab crucis adoratione petito) antiquitatem hujus carminis impetit. Etsi de Gallaco, Caveo & similibus, quos studia partium abripuerunt, minus miror. Dupino autem & Tillemontio pene subrafor: Dupino quidem, quod parum Lactantianae elegantiae eo in poemate repererit, quam tamen in eo

summam jure demiratur Tillemontius: utrique vero id in commune succenseo, quod Crucis adorationem tam antiquam videri negent. Addit Tillemontius, posse id carmen Firmiano tribui, *S'il y avoit quelque apparence que l'on mist de ce temps la un Crucifix au milieu des eglises, comme nous faisons aujourd'hui*. Verum ut cetera taceam; non ibi de Signi Crucis [cujus nomine meram Crucis Dominicæ imaginem intelligo] verum de Ligni ipsius, cui affixus Servator tuit, adoratione agitur. Lignumque Crucis venerabile adora. Quae verba ad Constantiniana tempora referuntur, quando Ligni illius vivifici particulae per universum orbem dispersae adorabantur; quando etiam die Exaltationis S. Crucis idem lignum Hierosolymis adorandum ostentabatur: quod Deo dante ex Cyrilli Hierosol. Catechesi XIII. & aliis monumentis ostendetur ad XIV. Septembris.

Quia vero hic locus permagni est ad vetustatem *σαυρολατρίας* momenti; proderit huc Barthii, carmen hoc Lactantio adherentis, verba adscribere, qui XXXII. Advers. 2. sic posuit. *Lactantio OLIM* [Olim ait; quia jam suo tempore scriptori tanto abjudicari ab heterodoxis coeperat] *adscribebatur; nec sine ratione. Est enim grave & eruditum. Sane quid vetet ejus esse auctoris, cui tot CASCI CODICES adscribant* [quod tamen quo ore Dupinus, & ex eo Tillemontius negat?] *licet unus et alter contra sentiat?* Et poetice Firmianum studiis floruisse, Hieronymus adprobat, in cujus Catalogo Itinerarium ab eo hexametris scriptum recensetur.

Sed recte est, quod coepere, qui nobiscum de summa Fidei non consentiunt, hoc poemation auctori suo restituere. Tectis Cellarius, qui in limine suarum ad hoc carmen adnotationum recitata Barthii verba praescripsit. At is tamen versum unum, quo vivifici Ligni adoratio praecipitur, tamquam sero intrusum expungit. Nam Fabricio auctore sic illud *Fleste genu* cum sequenti versu necit. *Fleste genu, innocuo terramque cruore madentem Ore petens humili* &c. Nec tamen viri eruditi vident, dum *σαυρολατρίας* evertunt, se nihilo minorem terrae illi, quam Christus suo sanguine madefecerat, cultum impertiri. Nam *Fleste genu* & *Ore petens* [quo oscula impressa significantur] adorantis habitum haud dubie complectuntur. Quanto sincerius est cum *casca codicibus* nihil minus primo rem versum, quam ceteros, ad eundem auctorem referre.

di imperitis fuerint. Verum his omis-
sis [nec enim id nunc agimus, quid pri-
vatim singuli, sed quid uterque in com-
mune usurpaverint] si minus omnes, at
aliquot saltem antiqui Latii locutiones
proferamus utrique ex aequo usitatas.

Mirificum illud *VOLENTIA* alicui
agmen aget, quod in Ambrosio Epist.
(24) ad Valentinianum n. 1. legitur :
*Satis enim claruit eo ipso quod aliquot dies
retentus sum intra Gallias, me VOLEN-
TIA MAXIMO non recepisse [supple,
me facturum] neque iis adstipulatum, quae
ad voluntatem ejus . . . propenderent.* Sic
maxima scriptorum pars, aliquot ex-
ceptis, in quibus vel *Violenti a Maximo*,
vel *volente a Max.* aut *volenti a Max.* Ve-
rum quid moror? *Volentia Maximo* rectis-
simum est: quod quidem & Sallustio &
Tacito debet Ambrosius: quorum ille,
Volentia plebi facere dixit; alter, *Plebi
volentia fuisse*, & alibi, *Mucianovolentia
rescripsere*. At quod Ambrosius jam Sa-
cerdoti semel excidit, id, quum histo-
riam Excidii scriberet, bis usurpaverat.
Semel quidem I. 41. *Volumnius autem su-
nestsia immurmurat*; & post eum omnes vo-
lente rege [ubi alii ex Ms. *Volentiam regis*.
at Gronovius Monobib. p. 115. ex mem-
branis suis optime restituit, *Volentia re-
gi*] tali auctore pensantes, mortis senten-
tiam, diverso quidem adfectu, sed pari
forte, promant. Iterum cap. 44. *Credidit
itaque magisvolentia* [sic rectissime eae-
dem Gronovii membranae: at editio
prima cum sequentibus *Volenda*; quod
margo editionum mutat in *Violentia*, ut
sit a recto *Violens*: at nullus heic violen-
tiae locus erat] quae necessaria iudantibus.
Annon vel hoc uno exquisitoris prius

indicio satis certo Hierosolymitanum
excidium Mediolanensi praefuli adjudi-
cabitur? Praefertim quum centenae
aliae non tritae locutiones utrique fami-
liares auspiciantibus nobis addicant. Sed
pergo jam veneris prisca aevi in utroque
obvias referre.

PVMICARE ad formae lenocinium
olim pertinebat: quo utitur Lucilius:
*Scabor, subvellor, desquamor, pumicor,
ornor.* Utitur etiam Plinius, & Appule-
jus. Jam vero in IV. Excid. 25. *Pascere
comam, vultum dealbare, pumicare genas,
vellicare barbulam.* At Ambrosius de me-
taphorico scabendi genere usurpavit Ep.
(43) ad Horont. n. 12. *Nullis adstanti-
um pumicetur sermonibus.* Utraque hac
recondita locutione praegustata, quae
porro restant, *nam coisior* pertexen-
tur.

ANTE EXSPECTATVM, supple
(*) *tempus*, Virgilianum est; cujus ce-
lebris est hexameter III. Georg. v. 348.

. Et hosti

*Ante expectatum postis stat in agmine
castris.*

Ambrosius autem in suo Exjossippo lib.
III. cap. 17. In oratione Iosephi mortem
voluntariam dissuadentis: *Si lucrum ante
mori; solum est usurpare (mortem) ante
expectatum.* Item in confectis Mediola-
nensis operibus. Ep. (63) ad Vercell. Ec-
cl. n. 44. *Bellator quoque strenuus ante ex-
spectatum stat in agmine (ex laudato Vir-
gilii versiculo) qui vult adversarii consilia
praevenire.* De fuga saeculi num. 47. ad
Hebraearum partus alludens, de anima
sic loquitur: *Paritura ante expectatum in-
genii celeritate partus, facta sapientiae:*
Ordo est, *Ingenii celeritate ante expecta-*
tum

(*) Istud *Ante-expectatum* Servius & Phi-
laryrius ad praecedens *Hosti* referunt, quasi
dixisset *Ante expectatum hostem.* Imo Vege-
tius lib. 1. cap. 19. hoc loco *Hostem* quarto casu
legebat, sic enim ex Virgilio affert, in Mss.
saltem: *Est hostem Ante expectatum*: si Pierio
Valer. credimus; nam in Vegetii editis *Et
hosti*, legitur. At quae attuli Excidii &
Ambrosii loca movent, ut potius *Tempus* sub-
audiri debeat. Nisi si Servio accedimus; cui

hoc totum *Ante-expectatum* junctum legendum
videtur instar adverbii. *Est*, inquit, *una
pars orationis: hoc est, adverbium.* Nec ali-
ter Servii aequalis Ambrosius accepit, ut qui
ad hostem (cujus in adscriptis locis non me-
minit) referre non potuit. Quod tamen ad-
verbium si porro in suas resolvat origines, erit
Ante expectatum, supple *tempus*. Sicuti ei-
dem Virgilio, *Ex illo*, supple *tempore*, usur-
patur: de quo mox dicam.

uni paritura partus (quos partus?) facta sapientiae.

Simile est illud quoque Virgilianum EX ILLO, supple tempore: quod in Excidio legi lib. V. cap. 53. prope ab initio, Ex illo (supple tempore, quo Abel occisus fuit) in eandem sortem successimus, ut vivere miserrimum fieret, mori beatum. Quod legi & in Ambrosio pluries.

COMMENTOR Plautus pro eo, quod est dolum componere dixerat, Quod utrique nostro se probavit. Ambrosius Epist. (26) ad Studium sive Iren. ubi de adulterae historia num. 2. Id enim Judaeorum commentata est tergiversatio. Nec dubium est, quin Exjossippus plus vice simplici sic fuerit locutus. Verum ab locis describendis abstinueram, contentus excerptis ejus derivatum COMMENTATOR, quod I. Excid. circa finem eodem significato occurrit: Quem commentatorem [h. e. architectum, totiusque facinoris contendi auctorem] arguis paricidii.

DEPONO pulchre Plautus pro Sterno aut Dejicio posuit. Ut me, inquit, deponat vino, Et id quoque ab eo sustulit uterque Noster. In III. Excid. 18. Paulatim itaque deponebantur manus (Joseph mortem intentantium) recondebantur gladii: tamen intentio perseverabat. Et V. 36. initio: Septem dierum spatio depositis omnibus (turris Antoniae munitionibus) usque ad fundamenta terrae, Ambrosius in V. de Fide n. 127. de Jesu Nave sic narrat: Tubarum septem sacerdotalium sonorum murorum hostilium septa deposuit. Ab eodem lib. de Mylter, Elias dicitur Ignem de caelo deponere h. e. demittere. De bono mort. n. 22. Ad altiora tendentes quae-runt deponere & ad terrena revocare. Mox n. 24. His ergo anima quae cupit evolare, deponitur. Ibid. num. 37. Depositus aervo. In V. Hexa. n. 55. Depositus patris artus per longaeuum senectutis... circumstantis soboles (ciconiarum) pennis propriis fovet. Quod expressum est ex Virg. XII. Aen. Ut depositi proferret sata parentis.

DESTITVO pro cassum reddo: quae notione apud antiquos quis spem aut praesentia destituere dicebatur. Exjossip. V. 29. Quid destituimus divina beneficia? Ambr. contra Symmachi relation. n. 17. Destituit spem. In Hexa. lib. 3. n. 35. Quando proventus spem destituit agricolae? Et n. 43. Nec cultoris desidia terrarum destituere poterat ubertatem. Idque in utroque frequens, sed in Excidio frequentius.

EVNVS pro cadavere translate interdum dixere prisca, ut quum Inhumatum funus in Lucano legitur. Id vero neuter horum scriptorum, qui nunc sunt ad manus, neglexit. In Excidio paullo ante finem libri 2. Omni itaque perempta familia, stetit [Simon juvenis acerrimus] in medio funerum suorum. Et tamquam triumphatis domesticis passionibus... elevavi dexteram, seque ultimum transfixit. Simile est illud V. 25. initio: Per unam portam sibi creditam CXV. millia mortuorum elata, additis adhuc DCCCLXXX. funeribus. Jam vero Ambrosius Ep. [4] ad Felicem n. 5. Stetisse Aaronem dicit in medio extinctorum atque superstitum, ne mors transiret ad viventium agmina a funeribus (h. e. cadaveribus) mortuorum, quae funera mox cadavera appellat. Ep. [39] ad Faustinum n. 3. in elegantissima Ser. Sulpicii de urbium cadaveribus imitatione: Tot igitur semirutarum urbium cadavera, terrarumque sub eodem conspectu posita funera. Lib. V. in Lucam c. 7. Steterunt acerbi illi funeris portitores. Non autem exsequiae sed cadaver portatur. Hexaem. l. 1. n. 27. de Lazaro: Ut ipsi vincula funeris solverent.

MALVM! ubi interjectionis vim habet, nusquam alibi apud Patres meminisse legisse, quam apud Ambrosium tum ante episcopatum in I. Excid. 44. (Sed, inquit, quae [malum!] infelicitas me, aut adversum me eos faciat insurgere, quos plus dilexerim?) tum etiam inito sacerdotio: ut qui Ep. (18) ad Valentin. num. 15. sic interjecerit: Sed quae [malum!] ratio,

ratio,

tatio, ut eorum munera petant, quorum gesta condemnant?

MVLIER pro *Vxore* ubi non uterque usurpavit? Exempla e plurimis aliquot infirmus [637] margo dabit.

NVNCINE DEMVM tantum in Terentii Andria legeramus. Id quia Noster est admiratus; & in Ep. [18] ad Valent. n. 15. adhibuit [*Nuncine demum*, inquit, *iustitia praetenditur, aequitas postulat*?] & in Excidii historia V. 16. initio: *Temerarii, nuncine demum vobis divinum auxilium affuturum speratis?*

MINIME GENTIVM ex eodem. Terentio arripuit tum auctor Excidii (cujus tamen certissimum locum mihi intercidisse doleo) tum Ambrosius: qui de Virginitate n. 6. *Hoc*, inquit, *probamus? minime gentium*.

RITV apud antiquos tantumdem quod MORE erat. At id & catechumeno Ambrosio placuit [in III. excid. 26. scribenti, *Haudquaquam a nivis ritu distare*, aquam scil. Genesareth, si aestivis noctibus ad auras suspendatur] & episcopo in De fide Refurr. *Ritu luporum patiatur ululare*. Et alibi non raro.

(637) De hac celeberrima *Mulieris* acceptione, per quam innuptae opponitur, lepidum est Tullii acumen apud Quintilianum VI. 3. & Vlpiani in l. *Queritur* 14. §. 7. D. de aedil. edicto. De eadem Servius ad II. Aen. *Vsus obtinuit, ut innuptas, Virgines: nuptas Mulieres vocemus*. Ceteroqui & *Virgo* ea olim dici poterat, cui vitium oblatum, & *Mulier* quaecvis femina. Etiam Ambrosius in epistolis *Mulier* *sexus nomen* esse non diffidet; & tamen idem plerumque *Mulierem* pro Italico *Moglie* (quod inde fluxit) venustati sermonis litaturus usurpat. I. excid. 36. *Ne in aliquo mulieris* (h. e. uxoris) *animum maestificaret*. Et V. 18. *Siquis cui mulier esset aut filii*; & alibi millies. Ambrosius ep. (63) ad Vercell. eccl. n. 33. *Per virum autem & mulierem caro ejecita de paradiso, per VIRGINEM juncta est Deo*. Ep. [5] ad Syagrium 2. de Indicia virgine stupri falso accusata: *Visebatur frequenter a virginibus & mulieribus*: quae sic *avocata*, ut innuptae & nuptae. Eadem *Mulieris* notio & in II. de offic. occurrit, itemque in de Virginitate n. 3. *Propositum est nobis... non tra-*

STATVO pro *Sisto* tam mire utrique placuit, ut quod semel in Plauto legebatur, id in ambobus nostris pluries miracum gratia reperiatur. III. Excid. 24. Titus sic suos increpat: *Carrebat is bene: quis statuit vestros orbe toto currentes triumphos? Quos non Hasdrubal Poenus, non Pyrrhus... non Brennus... statuere potuerunt, hos statuit rebellis Judaea, ineruditam praeferens bellandi temeritatem*. V. 21. *Hortando pariter ac praeliando Titus statuit suos, avertit Judaeos*. Et cap. 41. in pulcherrima Titi oratione: *Agnosco itaque cum his nobis esse praelium... quibus... stringuntur liquentia, amara dulcescunt, sol statuitur, tenebrae illuminantur* &c. Ambrosii, ne longus sim, uno loco contentus ero. Cum dira mors... in plebem serperet [Aaron] *medium se inter viuentes morientesque objecit, ut mortem statueret, ne plures perirent*. Haec Ambrosii. ep. [63] ad Vercell. eccl. n. 51.

Piget jam plura persequi. Verum & siqua postea succurrent, ea quoque, ne cupidi sibi quid eripi conquerantur, in imam [638] oram conjiciuntur.

§. VI.

Elare de mulieribus: & alibi singulis ferme paginis.

(638) *Quaedam alia utriusque antiquae usurpata*.

AMBRO veteri significato in Exjossippo III. 3. Sed (Eleazarus) paulatim ambiendo singulos, dando & largiendo efficit, ut rerum omnium summa ejus arbitrio committeretur. Itidem Ambrosii in re dispari Ep. (2) ad Constant. n. 21. *Cum ambires* (Josephum ejus domina) *mulier-*

DEBERE alicui apud antiquos interdum erat esse obnoxium, aut aliquid cum eo commune habere. Eo intellectu Maro lib. XI. dixit, *Nos juvenem exanimum, & nil caelestibus* (h. e. caelestes auras carpentibus) *ullis Debeniem* [quia nim. mortui nihil cum vivis commune habent] *vano maesti comitamus bonore*. Frustra sunt qui *Caestes* heic deos superos interpretantur; a quorum potestate in alteram interorum deorum transire mortuos docent. Nunc non erat his locus. Nam Poetae scopus & *συνεχνα* fateri cogit *caestes* non aliud esse quam vivos, quibuscum nihil commune mortui habent. Hujus vero notiois

K k k k k verbi

Legales locutiones utrique communes.

Celeberrima est illa Ambrosii querela, qua se *abstractum a tribunalibus*, ita demum sine praevio tirocinio coactum munus sacerdotii capessere expostulat. Quod eo memoravi, quo minus mirandum sit, si plures in S. Antistitis scriptis legales locutiones occurrant. Sed eas potissimum depromere est animus, quas cum Exjossippo [h.e. cum semet nondum avulso ab torensi strepitu] communes

verbi *Debeo* non alius locupletior interpret Ambrosio erit; qui quum eam ex Marone suo, ex quo plurima transtulit, didicisset, eodem passim significatu eo verbo usus fuit, tum antea, tum post initum sacerdotium. Illud certe V. Excid. 2. ante finem (*Crud. litatem*, inquit, circa defunctum exercebat, ut nihil jam *DEBENTUM* (h.e. obnoxium) odio ... spoliaret *supremo naturae debito*) ex Virgiliano loco haud dubie expressit. Adde illud V. 15. *Tremis hos* (Romanos) *Scotia*, quae (quia mari circumflua) *terris nihil debet*, h.e. nihil cum continente commune habet. Et sic pluries adhuc laicus. Inito autem episcopatu passim id quoque chartis illevis. Exempla legentibus occurrant: nam nunc quidem festinanti mihi non aliud suppetit, quam quod Ep. (37) ad Simplic. n.38. S. Pelagia martyr eloquens inducitur. *Quod servum est* (corpus scil.) *heic manebit, nullos in usus debitum*, sive obnoxium. Et de Noe n. 86. *Qui ita generatus est, ut nihil terrene deberet contagio*, h.e. non esset obnoxius, uti mox ipsemet explicat. Sed alibi pulchriora habet.

VTRVMNAM Livianum erat: quod continuo Exjossippus & Ambrosius in usus suos adhibuit. Vtriusque loca in Gronovio reperies in Monob. p. 114. Quid enim in actum agendo operae pretium fuerit? Dies me deficiet, si singula persequar. Tacco quod verborum compositiones uterque nostrum pulcherrimas affert, ex Livio, & optimo quoque scriptore arreptas. Verbi causa quis neget, *Proturbo* (amicum huic Nostro verbum) acinus & elegantius esse quam *Turbo*, aut quibus paullo languidioribus incana devexae Latinitatis aetas contenta erat? Interim Notter exquisitiora sibi & vehementiora, ubicumque res posceret, arripiebat.

(639) *De Ambrosii forensi notione verbi Allego.*

ALLEGRO olim erat *Mittere*. At Ambrosius tum in Excidio, tum in confectis operibus suis

habet.

ALLEGRO judiciali notione etiam in aliis ejusdem aevi scriptoribus non dubito repertum iri [utitur alicubi certe Optatus Afer, cujus aetati succrevit Ambrosius] sed perraro apud alios, nec nisi sicubi opportunitas ferret. At Ambrosio id tribunalia sua ita infixerunt animo, ut perpetuum (639) ei ferme redderent.

CEDO legale verbum est maxime si cum quarto casu [nim.legali constructione]

hodierna notione passim ad causarum defensionem id verbum refert. Sic I. Excid. 28. *Cognitis itaque allegationibus partium*, inserrogavit Hyrcanum Ansonius. Et cap. 44. *Quos ipse exasperavi, & iustas adversus hunc allegationes eorum respui*. Mox cap. 45. initio: *Successit orationi Antipatri Nicolaus... allegando quod... eorum misereri deceret, qui ejus perempti fraudibus, ultionem requirerent*. III. 18. initio: *Haec Josephus allegabat, quo evacuaret* &c. IV. 4. *Haec sine dolo Titus* [ab se] *allegata arbitratus, receptui cecinit*. Et alibi passim. Nec aliter Ambrosius Ep. (14) ad Theodos. n.6. *Sane allegata texuimus, non definiendi, sed instruendi gratia*. Epist. [13] ad eundem n. 5. *Cujus allegationem praesentibus partibus putavimus esse pendendam*. Sic etiam contra Symmachum, & milles alibi. Haec autem notio haud dubie ab veteribus Iuris manavit, apud quos legitur: *Allegare quae pro causa sunt* [nec voce modo, sed & libello: unde in rescriptis illa, *Cum allegas, Vt allegas*] *Allegationes partium, Allegatio dicentium* & sexcenta hujusmodi. Hinc *Allego* gerebat accusativum rei, in qua defensionis caput erat; ut *Allegare ignorantiam, mandatum, privilegia, aetatem, valetudinem, & sexcenta ejusdem modi* [pro quo veteres *causari* dicebant] quo etiam loquendi genere Ambrosius utitur. Ep. 24. n. 10. *Hoc enim allegas*. Ibid. *Et quomodo allegabas, quod cum non mandaveras occidi?* Vide recitata Exjossippi loca. Postremo ab defensionibus partium ad quamlibet rem, quae affirmari aut confirmari dicitur, id verbum transit. IV. excid. 18. ubi de lacu Asphaltite: *Cujus* [bituminis] *at-tactu vel urina* [ut *allegant*, quibus experienti-usus fuit] *interrumpi proditur*. Ambr. ep. [21] ad Valentin. n.1. *Me... mandato, ut allegavit, clementiae convenit tuae*. Ep. (63) ad Vercell. Eccl. n. 13. *Hujus allegat Stoicos esse auctores sententiae*.

ne] jungatur : cuiusmodi apud J Ctos eae locutiones leguntur , *Cedere auxilium in integrum restitutionis , Cedere possessionem , Actum , Aquaeductum , Iter , Viam , Vsumfructum* . Servius ad illud 3. Aen. *Cessisse* marito notat : *Verbum de jure est , cedi enim hereditas dicitur* . Adde , *Cessus in jure servus , Cessa aquae servitus , Cessae actiones , Cessum jus , Cessicia tutela* , syntaxes mere legales . Atqui & Noster uterque eandem constructionem ex foro traxit , In III. excid. 22. fine : *Delicti gratiam volens cessit* . IV. 30. *Haud incruentam . . . victoriam*

cessere . V. 4. *Victoriam cedere* . Nec aliter Ambrosius in V. Hexa. n. 51. ubi de grui- bus per vices agmen ducentibus : *Deinde . . . sequenti fortem ducendi agminis cedit* . Et num. 52. *Quem invenias hominum , qui sponte deponat imperium , & ducatus sui cedat insigne* ? Semper scil. cum quarto casu more veterum J Ctorum .

De CIRCUMSCRIBO & CON- TEMPLATIONE idem prorsus esto judicium : de quibus [utrique Nostro quod- tidianis] liberius ora (640) libri alloque- tur harum rerum cupidiore .

DISPO-

(640) *De forensibus scriptoris utriusque verbis CIRCUMSCRIBO, & CON- TEMPLATIONE* .

CIRCUMSCRIBO pro *Circumvenio* usi sunt quidem Cicero , Seneca in controversiis , Quintilianus in Declam. & Juvenalis ; sed raro , & ubi id usurparant , de foro certe id verbum arcessivere . Apud J Ctos autem , quo- rum peculiare id verbum erat , sexcenties repe- ritur . Pauca de innumeris loca dabunt Brissonii de verb. signif. libri . At utrique scriptori nostro id perpetuum . I. excid. 14. *Circumscripto* , cui primitiva regni competerent . Et cap. 40. *Plerumque tamen & senum prudentia circum- scribentium versutis insidiis irretitur* . Et IV. 6. *Sed illis ludibrio erat circumscriptio veteris sollemnitatis* [summum sacerdotium intelligit rutilico delatum] *sacerdotibus dolori* . Ibid. *Simulabas* (Joannes) *se plebi favere , ut circum- scriberes* . Et pluries alibi in ead. hitoria . At ex Ambrosii aliquot libris pleniori manu exem- pla decerpseram ; quae lectori adnumerabo . Ep. [21] ad Valentin. n. 15. *Vt circumscriptio- nibus illa episcoporum judicia mustarentur* . Ep. [24] ad eumd. num. 7. *In quo ego te circum- scripsi* ? Ep. [45] ad Sabin. n. 17. *Ne hominem istum . . . & ipsa decepta . . . circumscriptum . . . in leges suas . . . trabas* . De Barad. n. 54. *Ser- pens sic apud se reputat : In quo videor . . . sa- pientior , nisi circumscribam hominem ? Itaque machinatus est ut . . . Adam per mulierem cir- cumscribere conaretur* . Mox n. 56. *Qui aliquem circumscribere conantur* . De Tobia num. 49. *Fraus . . . & circumscriptio legis est , non custo- dia* . Ep. [2] ad Constant. n. 11. *Nec quisquam . . . circumscribat populum , fraudes proximum* . Mox num. 12. incipit : *Quid igitur circumscri- bitur frater , quid fraudatur mercenarius* ? Ep. [70] ad Honorat. n. 20. *Plena circumscri- ptionis , fraudum , fallaciae* . In III. de Offic.

n. 68. *Si circumscribitur ab aliquo* . Mox n. 59. *Circumscriptum sese indignari coepit* . De Abralu. l. 1. n. 11. *Nec in divisione circumscribatur* . In I. de Virg. n. 64. *Focnerare Christo . . . Non fallit veritas , non circumscribit iustitia , non decipit virtus* . Hexa. lib. 5. n. 21. *Vt quem vi obtinere non potest , circumscribas dolo* . Et n. 23. *Ad salutem tuendam , non ad alienam cir- cumscribendam innocentiam* . De Jacob l. 2. n. 42. fratres Machabaei ajunt : *Quid nos (An- tioche) circumscribis ut pueros* ? Ecquodnam vero est S. Doctoris opusculum , in quo id non saepiuscule legatur ?

Jam vero CONTEMPLATIONE apud ve- teres J Ctos tantumdem erat quod Graecum *εἷρη* aut Latiale *Causa* aut *Gratia* . Vbinam vero in Jure nostro non illae locutiones occur- runt : *Contemplatione utilitatis , personarum , hereditatis , venditoris , domini , mortis , dona- tionis , dotis , hostilis incursonis , ventris , salu- tis* : item *Hac contemplatione , In contempla- tionem venire* &c. Earum locutionum non modo patronus aut judex Ambrosius , dum scriberet Excidium , sed ne sacerdos quidem obliterare memoriam aut assuetudinem valuit . Itali nostri id imitati , crebro in ore habent , *A contempla- tione di . . . eodem quo J Cti sensu* . Sed ad Nostrium venio . In I. Excid. 40. *Herodem Archelaus deprecabatur , ut naturae contem- platione molliret iram , fratrique [Pherorae] ignosceret* . III. 8. *Omnes necari jussit , nulla aetatis contemplatione* (i. e. ratione habita : quod & interdum notat) *nulla infirmitatis mi- sericordia* . Ambrosius de Virginitate n. 114. *Temperantia . . . mysteriorum contemplatione caelestium negligit corporis voluptates* . Contra Auxentium n. 13. *Contemplatione populi pre- cantis* . Ibid. n. 29. *Quasi vero . . . ego tunc aulae contemplatione regalis infractus sum , constantiam non tenuerim sacerdotalem* . In Lu-

K k k k k 2 cam :

DISPOSITIO pro testamento [Gr. *διαθήκη*, quod idem sonat] passim reperitur in Codice : & DISPONERE pro *Testari* l. 114. §. *Diri D. de legat. 1.* Jam vero in l. excid. 46. *Ei arbitrium & firmitas omnium dispositionum suarum reservarent. Ac tum demum ratum esset testamentum* [Herodis] *si Caesar probasset.* Ambros. de excessu Sat. n. 6. *Quod enim*

nulla ordinavit dispositio.

LECTIONIS vocem quod Ambrosius in Excidio & reliquis operibus usurpavit pro auctoritatibus ac testimoniis, praefertim S. Scripturae ; id si non primus ex foro in Ecclesiam transtulit, at plus certe ceteris frequentavit. De quo vide inferne (641) adnotata.

REDHIBEO verbum est ex sola fere jurispru-

eam : *Suarum contemplatione lacrymarum.* Ep. [43] ad Horont. n. 13. *Nos tamquam summenta contemplatione Domini.* Ep. [56] ad Sabinum n. 6. ait quaedam in speciem turpia, sacrosanctae religionis contemplatione reverenda evadere. Ep. [63] ad Vercel. Eccl. n. 112. *Et vos ergo (servi) contemplatione Domini Jesus etiam si difficilibus serviatis Dominis cum patientia, mercedem habebitis.* Ep. (66) ad Romanum n. 7. *Vt contemplatione atque amore reverentiae divinae perimeretur omnis affectus necessitudinis.* De excessu Sat. n. 62. *Mei contemplatione muneris.* Mox n. 65. *Numquid constitutio Dei contemplatione solvenda est tui ?* Lib. 1. de Abrah. n. 19. *Transfundendae hereditatis contemplatione.* Et num. 66. *Nec paternae pietatis contemplatione* [Abraham] *vim devotionis infunderet.* Hexa. lib. V. n. 19. *Debes temperare cum [rigorem] contemplatione conjugii, & reverentia conjunctionis.* Et n. 41. *Aviis minusculae contemplatione.* Lib. 1. de Jacob. n. 5. *Contemplatione praecepti.* Et lib. 2. num. 27. *Ejus contemplatione.* Lib. de Joseph num. 32. *Officii tui contemplatione.*

(641) De forensi LECTIOIS notione.

Auctor excidii lib. V. cap. 44. aliter 45. Orientalem templi portam sponte reſeratam narrans, id prodigium ab aliquibus meliorem in partem acceptum dicit, mox addens : *Consultiores autem aiebant, custodiam templi reſolutam videri, ut quaecumque intus forent, ab hostibus diriperentur, exiret cultus, introiret vastitas, evacuaretur celebritas, sacrificium destrueretur.* Postremo & hoc de suo appendit : *Quod etiam antequam crucifixissent Christum Jesum, liquido significatum, LECTIO docet.* Quibus verbis ad illa Evangelii verba digitem intendit, *Velum templi scissum est* : quem textum LECTIONEM vocat. Nec alia Excidii loca, quam hunc qui se mihi nunc sponte obrulit, proferre nunc quidem possum ; quandoquidem de eo vocabulo nulladum mihi cura subierat.

At Ambrosius chartis primis hoc nomen

illevit : idque ita, ut prae se aperte ferat, nullam aliam ei voci se notionem subjectam velle, quam *testimonii, auctoritatis*, aut loci alicujus qui ad fidem faciendam afferatur. Et quidem in Concilio Aquilejensi [cujus prora & puppis Ambrosius fuit] num. 12. & pluries alibi *Lectiones* pro locis, quae ex epistolis Arian recitata fuerant, liquido accipiuntur. Ac in Ambrosii Epist. V. num. 16. & VI. n. 2. & aliis locis omnibus *Leccio* est aliquis Scripturae locus sive testimonium quod ad tractandum proponitur. Vide praeter ceteris lib. de Paradiso n. 56. *Praefens LECTIO* (nim. Dei verba ab Eva interpolata) *docet . . . nihil . . . jungere nos debere mandato . . . Pura enim . . . TESTIMONII* [*testimonium* vocat, quod *lectionem* proxime appellaverat] *series intimanda.* Et bis iterum eodem num. 66. & superius n. 11. Item l. 1. de Cain n. 7. *Sicut lectio docet* (quae tandem & illa nempe quam statim subjicit) *Abraham distae sunt promissiones.* Jam vero in Lucam l. 3. n. 9. *Us Regnorum lectionibus demonstratur.* Mox : *Salomonem errasse . . . Divinarum serie cognovimus lectionum.* De obitu Theodoti n. 3. *Quid doceat lectio h. e. Scripturae locus quem subjicit, consideremus.* Et recitato loco addit : *Sollemnitas, quam praescribit lectio.* Et n. 53. *In sinu Abraham (Lazarus) requiescit Divinae testimonio lectionis.* Ep. (26) ad Studium n. 15. *Sequebantur (Judaei litterae affixi) Divinarum lectionum quaedam velut arborum folia, non fructum.* Adde ep. (67) ad Simplician. n. 1. Item ep. (70) ad Horont. n. 12. *Leccio Genesis.* Et n. 15. *Docet lectio in Judicum libro.* Sed & verbum LEGO eodem intellectu usurpat ; ut epist. (40) . . . ad Theodosium : *Scis enim lectum (pro Scriptum) : Cum steteritis &c.* Ep. (65) ad Simplician. incipit : *Motum te cum legeres* [h. e. cum scrutare Scripturas] *significasti mihi, quid sibi velis &c.* Mitto plura, quae locis omnibus reperire quis poterit.

Ac sane videbatur initio Ambrosius ejus notione primus auctor fuisse, eamque ex foro, cui inlueverat, transtulisse in Ecclesiam. Nam quae

risprudentia notum. Ex tamen in III. excid. 3. legitur: *Omisso quod seditionis excidatam, quia latrociniis crepta reddere his, qui amiserant, suspectabatur; ac maxime Agrippae ac Beronicae, quibus redhibenda fuisse forent, ne regem facerent infestiores.* Ac pluries in ea historia. Ambrosius de Tobia num. 79. *Ut redhibitis creditoribus non lingua respondeat.* Sed pudet levioribus immorari, qui superioribus illis [*Allego, Circumscribo, Concemplatio, Lectio*] contentus esse possim: quae vix est quin ex tribunalium pulvere Noster contraxerit. Jam ad ea, quae restant, pergamus.

§. VII.

Trita verba novis notionibus ab utroque usurpata.

Novas notiones non eam in partem.

quae iuriconsultorum auctoritates in iudiciis allegabantur, eas *Lectiones* fuisse aevo Ambrosii nuncupatas, reperio. Atque id quidem satis lex unica Cod. Th. de *Respons. prud.* [in quam egregia plura congerit Gothofredus] docet. Sed ea lex, utpote Ambrosio recentior, parum ad vocis originem detegendam facit. Magis adeo huc pertinent plura Symmachi, Macrobiani, Ammianique aequalium Ambrosii loca. Quorum ultimus lib. 30. de causidicorum rapinis ita conqueritur: *Vique provulgati juris proferatur LECTIO una, septem vendibiles introitus praeparant, dilationem examina longissima contextentes.* Er paullo ante: *Si voluntate matrem fixeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones & reconditas pellicentur, si te nummatum fenserint.* Hoc ipsum & ex Optato Afro colligi potest. Nam etiam in Ecclesiasticis iudiciis ea vox valebat, uti ex Aquileienti supra laudato concilio intelligitur. Ita quidem inibam antea rationes.

Verum diu ante Ambrosium Graeci Patres Scripturarum textus, quos sive ad explanandum sive ad fidem faciendam proponebant, *ἀναγνώσις* & *ἀναγνώσμα* h. e. lectiones nuncupabant. Vide Suiceri Thesaurum in dictis vocibus, ubi plura afferit Cyrilli Hierosol. Athanasii, Epiphani, Nyseni loca, in quibus *Lectio* vox pro peculiari aliquo Scripturae textu sumitur. His omnibus praecivit Origenes, in cuius ad sacras Scripturas commentariis tertio quoque verbo *ἀναγνώσις* & *ἀναγνώσμα* (*lectiones*) notione qua dixi usurpatum animadverti. Potuit igitur a Graeca in Lati-

voco, quam tum primum eas Mediolanensis in usum induxerit [nec enim id praestare possum, nec debeo] sed quod aevo meliore haud facile exempla earum significationum reperiamus. Incipiam a miro *Aetatis* significato, qui unus facile Excidii historiam non alii quam Ambrosio vindicaverit.

AETAS pro *statu* singulari utriusque Nostro est. Verum quum id nec paucis expediri queat, & eam notionem nosse non tantum ad id quod agimus, verum etiam ad N. T. intelligentiam permagni interfit; rogo lectorem ne heic saltem inferne (642) adnotata negligat. Quibus lectis spero nullam amplius de excidii historia, sitne re vera Ambrosio tribuenda, controversiam fore.

CON-

nam Ecclesiam id nomen manasse.

Potuit quidem: non eo inficias. At sive Graeci sive Latini id nomen primi in Ecclesiam invexerint; ab forenti certe usu id sustulerunt, a quo in Ecclesiam quamplurimum manarunt vocabula, ut *Basilicae*, *Tribunalis* (*βήματος*) & ut alia sexcenta taceam, ipsum *ἐκκλησία* nomen. Quum igitur Demosthenes ceterique oratores saepe orationes suas recitationibus decretorum, testimoniorum, legum, epistolarum, rerumque aliarum, quibus fidem facturi essent, interciderent, iidemque sollempne illud *λέγω* aut *ἀναγνώμι* [*lego*] praemitterent, quumque tantumdem & Latini facerent; ab eo fluxisse puto, ut ea omnia documenta, quae ad causam firmandam adferebantur, Graecis *ἀναγνώσις* aut *ἀναγνώσμα*, Latinis *Lectio* nuncuparentur: quae deinde vocabula Graeci aequae ac Latini Patres in Ecclesiae usum transtulerunt. Ex Latinis autem nemo largius Ambrosio id loquendi genus adhibuit.

(642) AETAS interdum *statum* tam in Excidio & Ambrosio, quam in N. T. significat. Hinc Lucae II. 52. *eximia lux affunditur.*

AETATIS vocabulum tam late apud Latinos patuisse, quam apud Graecos *ἡλικία*, nescirem, nisi me id Exjossippus Ambrosiusque, qui unus idemque sunt, docuissent. Sicut ergo Graecum *ἡλικία* non tantum vitae decursus summam, sed & statum designat, ita etiam, si me audis, vox *Aetas* apud Latinos. In I. excidii cap. 8. sive 9. *Regem constituit Alexandrum, cui PROCERA AETAS & moderatio* *suffra-*

CONVERTI absolute apud utrumque est mutare factum, & resipiscere; sicuti & *converti ad aliquem* is dicitur, qui ei studere incipiat, antea averfatus. Ea quidem notio apud Christianos in justificationis mysterio tritissima est: at Ambrosius utrobique promiscue in rebus ceteris usurpavit. III. excid. 22. *Si converterentur*: sive absolute, sive subaudiendo, *Ad Vespasianum*. Totidem verbis IV. 28. extremo. Et V. 14. *Quod Judaei, si sibi consulerent, converterentur*, supple *ad Titum*, aut absolute. At Ambrosius ep. (53) ad Theodos. n. 3. de Valentiniano antea adversario, postea studiosissimo, sic loquitur: *Quas ego Domino deserebam gratias, quod ita IN ME* [notabis heic praepositionem adhibitam] *conversus esset*. Ep. (18) qua relationi Symmachi respondet, n. 7. Roma loquens inducitur: *Non eru-*

besco cum toto orbe longaeva converti, abjecto scil. idolorum cultu, Christianissimum amplecti.

DESPVO & EXSPVO utroque in auctore translate pro *Expello* sumitur. In III. excid. 20. de mari usurpavit: *Quatuor itaq. milia quingentaque defunctorum numerata corpora, quae despuebat mare*. Eadem prorsus locutio in Ambros. de fide refert. n. 58. *Mare . . . quaecumque corpora humana demerserit, vicinis expuit unda plerumq. litoribus*. Item de obitu Theodos. n. 26. *Quos [parvulos] naufragos in hanc vitam quidam velut naturae fluctus expuerit*. Item sequentibus duobus locis DESPVO est excludo. De Jacob lib. 1. n. 4. *Potest igitur mens sobria . . . rectae rationis tractatione despueare passiones*. Et num. 32. *Qui id habet (puta possessionem veri & boni) despuit cetera, nec requirit*. Ep. (63) ad Vero.

Eccl.

suffragari aestimabatur. Heic quid aetatem vocaverit auctor, proceritas aetati tributa declaratur. Quo loco Iosephus, nequid dissimulem, ita *ἡλικίας* vocem adhibuit, ut ignores, pro statura ne, an potius pro annorum summa acceperit; sic enim I. de B. J. 4. initio scripsit: *καὶ ἡλικίαν πρῶτον δοκῶναι, aetate* [h. e. sive statura, sive potius annis] *praeferre visum*. At heic non id quaerimus, recte an secus Iosephum Noster verterit: verum id potius nunc primum animadvertimus, AETATEM apud Latinos etiam staturam designalle. Neque hanc ipsam notionem verus Ambrosius respuit: qui de Fide resurrex. n. 55. sic scripsit: *Deinde (frumenti herba) paulatim teneram spicae adolescentis AETATEM culmo erigit, & vaginis . . . includit*. Quis heic aetatem aliud quam staturam interpretabitur? Videbis de hoc plura ad Luc. II. 52. adnotata, quae Deo juvante edituri sumus. Nam illud *ὑποκρινόμενος σοφία καὶ ἡλικία* non dubitabam quin verti deberet, *Proficiēbas* (Iesus) *sapientia & statura*, pro eo quod in Vulgata posterius redditur *Aetate*. De eo inquam non ambigebam: nam & staturae notionem saepius Graeca vox *ἡλικία* subjectam habet: nec porro aliud hic locus quam staturam requirit: sed tamen verbar ne Vulgati interpretis periclitaretur exultimatio. Sed satis salvae res sunt. Vertamus licet cum Vulgato, *Proficiēbas . . . aetate*, sed ita ut *Aetas* heic staturam designet. Quid quod hoc ipso Evangelistae loco Ambrosius ipse non aliud *Aetatis* nomine, quam *μῆκος* sive proceritatem intellexit? Le-

gatur Doctor egregius in De Incarnat. num. 71. 72. ubi in eadem Lucae verba commentans, *Proficiēbas*, inquit, *est aetatis, & proficiēbas est sapientiae, sed humanae* [h. e. usu acquisitae, quam experimentalem vocant] *est. Ideo aetatem ante praemisit, ut secundum hominem crederes dictum; AETAS enim non divinitatis, sed corporis est*. Rectissime aetatem soli corpori tribuit, si quidem [ut certe apud Lucam] *aetas* ad staturam sit referenda. Quod si *aetatis* nomine annorum summam intellexisset Ambrosius, nae is dixisset potius, *Aetas non divinitatis, sed HOMINIS est*.

Postremo cave putes, novam esse hanc *Aetatis* notionem, nec IV. saeculo antiquiorem; nam praeterquam quod Ambrosius vetustarum locutionum auceps mirificus fuit; etiam etymologia id suadet. *Aetas* teste Varrone sit ab *Aevitas*; haec vero ab *Aevum* ducitur. Atqui *Aevum* pro proceritate ab Horatio usurpatum sine ulla ambiguitate video versu illo:

Crescis occulto velut arbor aevum.

Pulchre arboris in altum *ὑποκρινόμενος* vocavit *occultam*; quis enim tam lynceus, qui horae unius incrementulum dignoscere in arbore queat?

Haec idcirco fusius aliquanto exposui, ut mirari desinant homines delicatuli, si tam sedulo in antiquis scriptoribus voces earumque notiones aucupamur. Nam quanta rerum momenta in voculis saepe vertantur, ii satis intelligunt, qui morunt, quid demum sit in antiquorum lectione cum fructu iudicioque versari.

Eccl. n. 19. *Pane vel aqua qui libenter utitur, despuit deliciarum epulas*. Eadem notione & RESPVO pro Extinguo usurpavit de Paradiso n. 41. *Cum Deus nostri misericors respondendi erroris* [Adae peccantis]

remedia reservaverit.

DEVOTIO apud utrumque auctorem quid sit, paucis expediri nequit. De quo vide subjectam (643) Diatribam, si tanti duxeris.

IN-

(643) DIATRIBA de Ambrosianae DEVOTIONIS notione.

DEVOTIONIS mentio usque adco perpetua Ambrosio est, ut ejus virtutis nomen is potissimum ut in Ecclesia tam tritum evaderet, fecisse mihi videatur; ut proinde Mediolanensis antistes non immerito primus Devotionis Doctor haberi possit. Etenim Judaeorum vox illa ΑΓ. XXIII. 14. *Devotione devovimus nos* (*אברהם אברהם אברהם אברהם*) nihil gustaturos, donec occidamus Paulum, res est alterius generis. Adhaec apud Graecos Patres nulla vox sollemnis erat, quae Devotioni Ambrosianae responderet. Καθίστης vero & Αποστίνης [quae quidem in Vet. Glossis Devotioni respondent] ad paganicam devotionem pertinent, non item ad Ambrosianam. Quinimo a Graecis Patribus αποστίνης detestabilem in partem accipi solet: apud quos αποστίνης abbas plerumque est officio remissius ac dicis causa desungi. Jam vero Latinos Patres si consulas; de Christiana devotione nihil apud Tertullianum, atque Minucium, nihil apud Cyprianum, nihil apud Optatum Afrum, quod nunc sciam, reperies. In Hilario tantum ad illud, *Reddite quae sunt Caesaris Caesari*... sic invenio: *Omnis inter contemptum Sacerdotii & contumeliam laedendi Caesaris temperavit, ut curis omnibus & officiis humanis DEVOTAS Deo mentes absolveret*. Et ad Pl. CXL. *Quantulacumque animi nostri constantiam a DEVOTIONIS officio repentinus exiguae difficultatis motus auerit*. Quae prima videntur doctrinae Devotionis apud Latinos rudimenta. Ceteros Latinorum non moror, ut qui sive aequales Ambrosii, sive posteriores fuerunt.

Ambrosius autem quid ejus virtutis nomine, quem locis omnibus buccis crepantibus personabat, intellexerit, volupe erit ex ipsomet cognovisse; productis scil. ejus locis, tum ex Excidio, tum ex contestis operibus Ambrosianis: id vero nec confertim nec indiscriminatim, sed prout suaserit usus & opportunitas.

Ac primum an, quia Nostrum hunc non seque locutionum veterum aucupem fuisse decimusnotionem illam huic voci subjecit, quae apud profanos sive Devovere tantumdem erat quod mala hostibus imprecari (cujusmodi formulam Macrobius in III. Sat. 9. scriptam reli-

quit) sive ubi se aliquis pro patria prove salute legionum devovebat? Pleae sunt alterius hujusmodi devotionis Romanorum historiae. Et hanc veterem quidem notionem spectavit Ambrosius in de Virginitate ad finem cap. 2. *Se ipse* (Isaac) *non distulit rat immolandum, nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui devotione* (qua scil. morti devotus erat) *solicitus*: etsi ibid. paucis ante verbis Devotio Christiana in eod. facto laudatur. Alibi quoque Noster veterem notionem ob oculos habuit, ac praesertim in III. Excidii 16. in ea oratione, qua Josepho voluntariam mortem Judaei suadent: *Vbi est regis Saulis & Jonathae DEVOTVS patriae animus, & mors illa pro civibus suscepta, & fortiter & gloriose expetita*? Adde & illud III. Excid. cap. 2. medio: *Vbi est illa DEVOTIO patrum, pulcherrima passionum omnium, quae se non pro liberis, non pro conjugibus magis, quam pro TEMPLO DEI, morti offerebant*? Qui quidem locus aperte referendus videtur ad I. excid. 45. ubi confidentissimum plenumque roboris illud Judaeorum, qui aquilam auream de fastigio portae Templi detraxerant, responsum refertur. *Ad regem*, inquit, *perducti, quum interrogarentur, cui obedire cupientes, tantum facinus adorsu forent, responderunt: Legi paternae. Iterum quærenti, quo freti, lactiores adessent, quum ad mortis vocarentur periculum, responderunt: Pietatis & DEVOTIONIS* [pro Templo scil.] *praemiis, quorum remuneratio pro ritu patrio mortem expetentibus persolveretur*. Quibus quidem locis apud Josephum nihil quod ad devotionem attineat respondet: quae tamen ita admensus de suo est Ambrosius, non ut Christianam devotionem doceret, sed (nim. ut argumento ferviret) illam alteram antiquorum.

Ad Christianam vero devotionem ubi serio digitum intendit, est ubi videatur pro Fide accepisse. Nec immerito. Nam si Devovere est consecrare; Fides (sive hanc pro fidei virtute, sive pro Baptismo accipias) una nos Deo consecrat. Itaque olim Baptismus, ut alibi observavimus, & Fides & Consecratio dicebatur. Jam vero Ambrosius lib. de Abraham scriptum: *Ha enim virtus* (devotionem intelligit) *ordine prima est, quae est fundamentum ceterarum*: quod Fidei peculiare est.

est. Atque innumera plangunt Ambrosii loca, in quibus *Devotio & Fides* ita copulantur, ut magis duo ejusdem rei synonyma, quam ut duae distinctae virtutes ab eo intelligi videantur. Sic epist. (61) ad Theod. n. 4. *Et hoc quantitas devotionis & fidei est*. Ep. (63) ad Ver. Eccl. n. 4. *Nos illum (Christum) devotione conspicimus, fide cernimus*. Et alibi pluries. Tamen quid moror? plura sunt alia S. Doctoris loca, in quibus *Devotio & Fides* ita junctim nominantur, ut simul aperte inter eas distinguatur. Sic lib. 2. de Cain n. 6. *Castitas, Pietas, Fides atque Devotio* tamquam discretas virtutes recensentur. Ibid. n. 22. *Pubescens adolescat Fides, quae defectum senescens devotionis obleget*. Adhaec de obitu Valent. num. 55. *Imitatus est alterum fide, alterum devotionis pariter atque pietate in templorum privilegiis denegandis*. Quis deinde ambiget quin *Devotio* aliud prorsus a *Fide* sit? Postremo ubi *Devotionem* primam & fundamentum virtutum vocat, id siquid probat, magis est ut ibi *Devotionis* nomine obedientiam Divinis mandatis acceperit: de quo jam dicendum.

Etenim locus ille modo indicatus lib. 1. de Abraham (qui quidem liber totus in virtute *Devotionis* perdocenda expenditur) proxime ab initio cap. 2. sic totus habet: *Itaque cuiusmodi fueris in eo viro devotio, considerare. Ea enim virtus ordine prima est, quae est fundamentum ceterarum; meritoque hanc ab eo primam exegit Deus, dicens: Exi de terra tua &c.* Qui locus tam aperte ostendit *Devotionem* nihil esse aliud quam obsequium sive obedientiam, ut non immerito Benedictini editores in Praefat. ad lib. de Abr. post medium de ea *omnino* tamquam minime dubia loquantur his verbis: *Propositaque illius (Abraham) DEVOTIONE, hoc est in exsequendis divinis mandatis obedientia, reliquas eiusdem virtutes persequitur*. Ac passim eodem libro eandem Noster ingerit notionem. Ut num. 5. *Quod devotionem suam sanctus Abraham non solum studio, sed etiam efficacia [h. e. alacritate] probaveris*. Adde ibid. num. 9. initio, iterumque post medium, ubi ait: *Erat iusto viro cura conjugalis pudicitiae: sed majus erat studium mactandae DEVOTIONIS, ne praeulisse custodiam tori mandatis videretur calcibus*. Et num. 66. fine: *Tentabat [Deus] quibus filium mactari iussit] affectum patris, si Dei praecepta praeferret filio, nec paternae pietatis contemplatione vim devotionis inflecteret*. Et num. 74. *Inflexibilis a studio devotionis minister ... hoc sibi in perenne mansurum iudicabat filium, si eum immolaret*

Deo. His adde lib. de Parad. num. 9. *Quod (Abraham) a devotionis obsequio nec dilecti filii miseratione revocatus sit*. De fide resurr. n. 97. *Sensit [Abraham filium immolaturus] pietatis affectum, sed non omisit devotionis negotium, & properabat obsequium*. De virginitate num. 9. *Pro qua devotionis exultatione ovis pro illo iussa est immolari, quia se ipse [Isaac scilicet] cuius haec devotionem commendat] non distulerat immolandum*. Quibus locis animadvertis, equis imperare sibi poterit, quo minus *Devotionem* interpretetur obsequium ac dicto audientiam, quae iussis Divinis praestanda est?

Nec aliorum accepisse mihi Ambrosii discipulus, postea Praeful Hipponensis, videtur, ubi ad Pl. 143. laudat *Devotos ad audiendum* (h. e. obtemperandum, ut equidem accipio) *fideles ad credendum*. Idem quaest. 70. in Exod. *Laudandus est, inquit, non attractus ad opus serviliter animus, sed liberaliter & sponte devotus*, i. e. dicto audiens. Hinc ab Aquinate [in 2. 2. quaest. 82.] *Devotio* definitur, ut sit *Voluntas quaedam PROMPTA* (quae promptitudo etiam ex pluribus recitatis Ambrosii locis elicitor) *tradendi se ad ea, quae pertinent ad Dei famulatum*. Accurate quidem Angelicus & accommodatè ad mentem Ambrosii.

At contra sunt alia multa hujus Nostri loca, in quibus *Devotio* videtur pro Religione sumi. Nec aliorum ea vox, quam quorsum modo dixi, accipienda est in I. excid. cap. 16. fine, alibi 17. initio. Nam expugnante Pompeio per duces suos Templum Hierosolymitanum, inter irruentium hostium gladios, *Nullum, inquit, intermissum est officii genus. Quidquid ad purificationis sollemnitatem, quidquid ad cultus sacri observationem spectare poterat, impletum est: tanta erat cura ministerii. Atque utinam pro VERITATE DEVOTIONIS & FIDEI* fuisset. Haec tamen non ex Iosepho, sed de suo adnumerat Ambrosius, eoque *Devotionem* Christianam intelligit, quam cum *Fide* copulat. At vero quod *Devotioni* tribuat *veritatem*, id plane suadet, hoc loco *Devotionem* pro Religione (quae scilicet vera aut falsa esse possit) ab eo acceptam fuisse. Nam obedientiam quis umquam veram aut falsam dixit? Quin nec aliorum accipi debet, quod idem Exsippus lib. II. cap. 12. de suo adnumerat: *Plurique tamen Israelitarum & gentilium plurimi crediderunt in eum [Jesum adhuc in terris agentem] ... quibus ne mors quidem eius vel fidei vel gratiae finem imposuit, imo etiam cumulavit DEVOTIONEM*. Nec potest non eodem referri ille Ambrosii locus Epist. (40) ad Theodol. num. 11. *Sed disciplinae [publicae*

scu

INTERPOLO quid apud antiquos sit, quis puer expediet. At uterque scriptor pro *Interrumpo* usurpavit. In I. excid. 8. aliter 9. *Hos bellandi successus domestica seditio interpolavit*. Ambr. ep. (49) ad Sabin. n. 1. solitudinem laudans: *Nemo interpellat, nemo interpolat*. De Cain. l. 1. n. 38. *Ut non surbetur, non interpoletur oratio tua*. Et lib. 2. n. 21. *Ut oratio nullo interpoletur meum*. In Hexa. lib. 1. n. 37. *Sine interpolatione noctium & successionem tenebrarum dies perpetuus ille, remunerationis aeternae*.

seu civilis] *te ratio, Imperator movet* [ut synagogam reaedificari jubeas]. *Quid igitur est amplius, Disciplinae species, an causa Religionis? Cedat oportet CENSURA* [quam modo *Disciplinam* vocaverat] *DEVOTIO-NI* (quam proximae dixerat *Religionem*). Ex quo intelligitur, non tantum Devotionem tantumdem esse quod Religionem, verum etiam *Censuram* [Cypriano amicissimum nomen] idem esse quod disciplinam: obiter vero Disciplinam ecclesiasticam ab saeculi disciplinae sive civili, sive militari [de qua uterque Codex saepe loquitur] nomen suum acceperit. Eodem quoque & illud pertinet, quod lib. 2. de Cain n. 23. scriptum: *Oblatio insigne devotionis* (h. e. Religionis) est. Adde inde obitu Theodos. num. 47. *Ut persecutio cessaret, Devotio* [persecutoribus scilicet amplexis Religionem] succederet. Et n. 51. *Susceperunt* [imperatores post Constantinum] *frena devotionis & fidei*. Postremo ecquaenam asserri causa potest, cur ab ineunte quarto saeculo virgines Deo sacrae tum *Religiosae*, tum etiam *Deo devotae*, aut absolute *Devotae* (quod non semel in hoc ipso Commentario observavimus) vocarentur, nisi ea est, quod *Religio* & *Devotio* duo sunt unius ejusdemque rei nomina? Illud nescio quo modo mihi exciderat, quod etiam Lactantius id nomen pro Religionem haud dubie accepit lib. II. c. 12. *Ut . . . Deo Patri summa devotione servires*. Et VI. 9. *Huic (Deo) devotissime serviamus*.

Sed recte est quod allatae duae notiones [tum alacris scilicet obedientiae, tum etiam Religionis] adeo non inter se pugnant, ut potius conspirent amice: nisi quod *Religio*, utpote genus summum latissime patet, Prompta vero obedientia [quippe si eas, sive generis summi pars] artiore ambitu continetur. Hinc nihil secum pugnat Ambrosius, dum Devotionis nomine modo Religionem (quae quidem propria est ejus vocabuli notio) modo servidissimam Religionis gradum, nimirum obedientiae alacritatem intelligit, utpote Religionis spe-

In Hexa. lib. 4. n. 22. *Magna lux Divinitatis, quam nulla umbra mortis interpolat*. Et lib. 5. n. 28. *Mare norunt (cetæ), quod nullae interpolant insulae, nec terra aliqua interjacet*. Eadem notione Curtius VI. 2. *Interpolabat satietatem epularum ludis*.

REFELLO pro *Repello, Resisto, Retundo*. Ambr. ep. [63] ad Verc. Eccl. n. 83. *Nec improbitatem improbitate refellere*. Dictum, ut Vim vi repellere. Sic in I. excid. 14. *Jussis quidem paruit, quae non audebat refellere*. Et III. 11. *Commenta refelle-*

ciem eximiam. Ac scitum est, speciem sub quoque genere excellentissimam haud raro sibi generis summi nomen peculiare facere. Etiam S. Thomas, quum Artic. 1. supra scriptam Devotionis definitionem attulisset, mox articulo sequente eam *Adum Religionis* esse docet. Hec de notione Ambrosianae Devotionis.

Nam illud nunc libens omitto, undenam id nomen propagatum fuerit in Ecclesiam. Aut si adeo id paucis sit expediendum verbis, vetabo quemquam de veteri *Devotionis* sive Judaicae sive ethnicae notione cogitare. A Devotione iam imperatores ea locutio prorsum, si me audis, manavit in Ecclesiam, vel ipso, si placet, Ambrosio iudice. Qui lib. de Elia & jejunio initio capitis 17. compotantium adprecationes irridens, ait: *Bibamus, inquit: Opto salutem* [sed mutato *Opto* in *Pro*, facius est legere, *Bibamus pro salute*: idque firmatur ex sequentibus, *Bibamus pro salute exercituum, pro committam virtute* &c.] *imperatorum, ut qui non bibent, fiat reus INDEVOTIONIS*. . . *Opiae DEVOTIONIS obsequium*! Hinc plenae sunt lapidum inscriptiones ea formula, qua quisquis titulum Imperatori posuit, *Devotus numini majestatique ejus dicitur*. Ac passim in utriusque Codicis legibus *Devotio* principibus debita commendatur. In primis autem ea laus militiae est, non tantum castrensis, verum & palatinae. Vide prae ceteris l. 10. Cod. Theod. de re militari. Et l. 6. eod. Cod. de tyron. Et l. 6. & 8. eod. de domest. & protecl. Et l. 17. eod. de erog. mil. ann. Ac passim alibi. Exstat de devotione militari pulcher Ambrosii locus in Hexa. V. n. 50. ubi de grum disciplina militari agit: *Idco nulla desertio (excubiarum) quia DEVOTIO naturalis: ideo suta custodia, quia voluntas libera*. Hoc intellecto, quum illud etiam sciamus, plura ab re militari illata in Ecclesiam fuisse vocabula; nihil facilius dictum est, quam Devotionem Christianam, in qua tam multus est magnus Ambrosius, instar militaris devotionis fuisse appellatam.

fellerent [h. e. inutilia redderent] Judaeorum ; quibus scilicet commentis Judaei arie-

ris impetum obtundebant . Cetera hujus generis margo (644) imus dabit .

§. VIII.

(644) *Alia novae notiois verba utrique scriptori usitata .*

ADSTIPVLOR antiquis erat *Assensior*. At **Excidii** auctor pro *Faveo* aut *Velficor* usurpavit . Itaque I. excid. 10. scribitur : *Astipulantibus ad misericordiam rebus adversis* . Item V. 18. *Idumaei . . . Simonis partibus adstipulabantur* . Nec secus Ambrosius lib. 2. de interpellat. Div. num. 21. *Vt (aquila) teneat atque enutrias (cosetus) quibus veri imolempartus , & incorruptae gratiam naturae adstipulari adverteris* .

COACERVO . Vide infra in **TEXO** .

COMPONO pro eo quod est insidiari aut per fraudem aliquid necesse frequentius est in Excidio , quam ut de excerptis exemplis laborare debuerim . Sed & eodem significato Ambrosium delectatum reperi . In de Virginitate num. 2. narrato Salomonis judicio , sic concludit : *Vt intelligamus , prout omnia posse , quae ficta sunt , & omnia composita [fraudem falsae matris intelligit] revocari* . Ep. (5) ad Syagrium n. 19. *Isud fraude compositum nequaquam sibi congruere* . Ep. (19) ad Vigil. n. 25. *Ne fugam in nocte componeret* . Itaque Samson . . . *compositas insidias . . . praeveriens* . Lib. de Ioseph. n. 26. *Vt composito crimine (domina) laederet innocentem (Iosephum)* .

CONTAGIVM pro piaculo in vet. Glossario Cyrilli reperitur , in quo tunc *μολυσμός* tum etiam *μιασμα* respondent voci *Contagium* : qua etiam notione Tertullianus in de Idololat. cap. 8. scripsit , cavendum esse nequid scientes in usum idolorum commodemus ; alioqui , *Non puto* , inquit , *nos a contagio idololatriae vacare* . Eadem notione in Excidio IV. 5. initio legitur : *Hactenus circumvagari licueris , dum Templi sancti a majoribus conditi , & sacrae legis CONTAGIA (h. e. piacula & profanationes) REFUGIENTES , circa alias urbes stylium occupamus . Sed tempus est ut &c.* Itidem Ambrosius 1. 2. de Jacob n. 24. ubi Jacob Labano ait : *Omnia tua tamquam piaculum refugii* . Et ep. (19) ad Vigilium n. 20. ubi Samson Israelitis se proditoris ait : *Non mortem abnuo , sed vestrum FVGIO [pro refugio] CONTAGIVM , h. e. vestrum piaculum , si quidem me occideritis . Nec raro alibi . Vt lib. de Ioseph num. 25. ubi Ioseph a domina sollicitatus , statim profugit , quia CONTAGIVM [h. e. piaculum] judicavit , si diutius moraretur* . Vide Apol. Div. I. in qua id legitur passim , praesertim num. 56. & 57. pluries ; ex

sine autem n. 57. satis liquet , *Contagium* esse inquinamentum & maculam . Cui nomini quod additur saepe **REFUGIO** , id eo pertinet , quod aliquo polluti piaculo ab ipsis etiam a gentilibus vitabantur . Horatius : *Vesabo , qui Cerevis sacrum Vulgaris arcanae sub iisdem sit trahibus , fragilisque mecum Solvas phasclum* .

EXINANIO pro *effundo* (nempe pro antecedente consequens) uterq. usurpavit . In I. excid. 43. *Detuli venenum , & in conspectu ejus exinanivi* : pro quo paulo ante *effundere* dixerat . Itidem Ambrosius de Virginitate num. 64. *Exinanivi (Christus) unguentum , quando virtus exibat de eo . Hoc unguentum exinanitum est super Judaeos , & collectum est a gentibus : exinanitum in Judaea , & redoluit in omnibus terris* : pro quo mox *unguentum effusum* non semel usurpavit . In Hexaem. 1. 2. n. 12. *Proluxum est singulorum prosequi fluviorum nomina , qui vel in nostrum mare dirivantur , vel exinanuntur (h. e. effunduntur : nam re vera exinanuntur nunquam) Oceano* .

IMPRIMO . Quod Ambrosius *Impressionem* pro vi atque impetu usurpaverit ep. (63) ad Verc. Eccel. n. 65. [ubi de se per vim ordinato sic conqueritur : *Quam resistebam ne ordinaret . . . Sed . . . praevaleuit impressio* ; sicuti & lib. I. de Jacob n. 4. initio ; & Exjoliippus V. 18. *Moriebantur majore suorum quam hostium impressione*] in eo inquam utrumque Nostrum antiquos fuisse imitatum , palam est . At vero *Imprimo* pro *Impressionem facio* nunc primum ex Excidii hiltoria discimus IV. 26. ubi de Vespasiano scribitur : *Cessit potius imprimentibus , quam receptis (imperium) voluntarius* . Quod Nostrum ab antiquis arripuisse , non est dubium .

INCOMMODVM & INCOMMODITAS pro valetudine incommoda I. excid. 43. *Rex . . . ubi incommodum depulsi* . Et cap. 45. *Quam [aegritudinem] imbecilla senectus suis incommoditatibus accerbabat quotidie* . Ambros. in Pl. 43. *Omni aegritudine & inaequalitate incommoditatis obfoveret* . In Hexa. lib. V. n. 88. *Istius (galli) cantus . . . aegris levatur incommodum [i. e. morbus : nam respondet hic totus locus iis quae dixerat in Hymno de gallicinio , Aegris salus refunditur &c.] febrium flagrantia mitigatur* .

NEPOS pro fratre filio ab antiquis non reperitur dictum . At aevo Ambrosii jam usurpari coepisse , documento est Hieronymus epist. ad Heliodorum , & ipse Ambrosius , qui pluries utitur :

tur: ut ep. (39) ad Faustinum, in qua n. 2. bis eo significatu usurpat, ut & lib. de Myster. n. 45. Item l. 1. de Abrah. n. 10. *Mulcebatur*, inquit, *sandus Abraham nepotis* (Lothi) *praesentia*. . . *Incidit rixa inter servulos nepotis* (Lothi) & *patrii* [Abraham]. Et n. 15. bis, & num. 4. & alibi pluries. Nec alia notione in Excidio l. 31. prope initium: *Plurimi ad eum* (Sabinum) *nobilium per diem confluxere: inter quos etiam Domitianus* [qui post Titum regnavit] *Vespasiani germano editus: qui metuens, ne in se, quasi Vespasiani NEPOTEM, Vitelliana usio derivaretur* &c. Haec ideo pluribus recitavi, nequis Nostro insultet, quod Domitianum non Vespasiani Aug. sed alterius, qui germanus imperatoris fuerit, filium crediderit. Danda est nimirum haec tum Ambrosii nimiae, dum hanc interpretationem funderet, adolescentiae venia, tum etiam quod episcopus postea factus ad eam corrigendam incumbere tum haec, tum aliis locis aliquot, nequiverit. Ceterum hic naevus ex secus intellectu Iosephi loco in IV. B. I. cap. 11. §. 4. fluxit, ubi prope initium legitur: *μὲν ἡμῶν δὲ αὐτῶ τοιοῦτοι ἀποστεινόντο, καὶ Δομιτιανὸς ὁ αὐτῷ ἀδελφεῖ πατρὸς*. Prima luce multi ad eum (Sabinum) *nobilium confluxere, inter quos Domitianus fratris filius*, h. e. Vespasiani [cui Sabinus frater fuit, teste Suetonio in Vitellio cap. 2. ipsoque Iosepho cap. superiore §. 3. ubi *Vespasiani frater* haud alius ab hoc Sabino est] mox imperatoris salutaris filius. At Noster, cui Vespasiani ac Sabini germanitas inaudita esset, haec aliorum accepit.

PEDES non tam is est qui pedibus suis ingreditur, quam qui terra non mari iter facit. III. excid. 3. *Pedes* (h. e. terrestri itinere) in *Syriam* (Vespasianus) *contendit*. Ambr. ep. (63) ad Verc. eccl. n. 34. *Pedes* [Maria Moïsis soror] *transmisit pelagi freta*, vel si forsitan jumento vehabatur. In Apologia Dav. I. *Rubrum pedes mare transiit* populus Hebraeorum.

REFORMO olim de incorporalibus [puta moribus, doctrinis etc.] usurpabatur. At de corporalibus eo utitur uterque Noster, antiquorum ne exemplo sultus, praestare non quoco. I. Excidit 17. *Reformavit* [h. e. reaedificavit] *etiam* (Pompeius) *Gadaram, quam Judaei everterant*. Nec aliter Ambrosius in I. de Spir. S. n. 19. *Basilicam* . . . *praeceperis reformari*. Ep. (54) ad Euseb. *Opus portus reformandi*, h. e. reliciendi. De fide resurr. n. 53. *Quod mortuum est resurgit, & in eadem genera & in easdem species reformatur*. Hex. l. 3. n. 36. *Siquis* (lilium) *sua solvat in folia, quae tanti est artificis manus quae possit lilii speciem* [h. e. substantiam: Gr. αἰδός, ex usu philoso-

phor.] *reformare*? . . . *ut florem hunc rediret gerare praesumat*? Et n. 57. *Salubribus* (sanitas) *reformatur alimentis*.

REFVTO pro *Recuso*: unde ad Italos fluxit verbum *Refutare*. Atque haec quidem notio aeo posteriore non insolens fuit: sed ea uterque Noster mire est delectatus, forsitan non sine majorum exemplo. In II. excid. 10. *Vt nec pro se* (Judaei) *sacrificarent, qui sacrificium Caesaris refutavissent*. Quem locum in Bartenis editione mutilum ex Ascensiana supplevi. Nec raro alibi. Ambrosius ep. 13. n. 2. *Refutare gratiam*. Ep. 18. qua Symmacho respondet, n. 31. *Si refutet* opponitur *quod si adquiescat*. Ep. (63) ad Vercel. Eccl. *Noli inopem refutare*. Alibi: *Anglorum more nuptias refutamus*. De Cain l. 2. n. 21. *Sacrificium refutet*. De Parad. n. 52. *Poenam pravi iudicii refutare non debes*. Hexa. l. 5. n. 35. *Excepunt* (Jonam) *pisces, quem homines refutarunt*. Et l. 6. n. 5. *Nec Elisacum amici quasi malum convivium* [i. e. convivatorem] *agressia apponentem olera refutarunt*.

RESIDEO pro eo quod est superesse ac restare, necesse est antiquis fuisse dictum; quia *Residuus* & plurativum *Residua* ab eo prorsus verbo proficiscuntur. At propriae huius notiois exempla, quae in lexicis desiderantur, Noster uterque suppeditat. In III. excid. c. 16. Judaei mortem Iosepho suadentes concionantur: *Quam excusationem habebis, quod tamdiu refeceris?* h. e. tamdiu restiteris, quem ad mortem festinatio convolare oportebat? Et cap. 21. *Supremi excidii fama, quia nullus index supererat, adstruebat perisse omnia, nihilque RESIDISSE, vel ad indicium verum gestarum*. Idem Ambrosius ep. (55) ad Eusebium, quam sic orditur: *Faustinus uterque sibi redditus est: nobis utrumque Ambrosium pignus resedit*, h. e. remanuit. Lib. 1. de Abrah. n. 11. hoc familiae eriscundae praeceptum ab Abraham a Lotho digredientis exemplo petit: *Firmior* (familiae) *dividas, infirmior eligat, ne habeat quod queratur*. . . *Non residet occasio resiliendi, cui datur optio eligendi*. Lib. 2. de Jac. n. 21. ubi de Jacob a socero digrediente: *Melius est sine lite abire, quam residere cum jurgio*. Atqui Noster eam notionem ab Ictis imbibebat. Sic *Residere apud maritum ex administratione* legitur in l. 95. D. ad leg. Falcid. Item *Residere pecuniam publica*. Et quae de genere hoc plura ex iure nostro afferri possent.

RESURRECTIO apud utrumque auctorem est status ille gloriosus qui resurrectionem sequitur, plane ut in Evangelio ubi legitur, *In resurrectione neque nubent neque nubentur*, &c.

EO refer illud III. excid. 6. *Vi secundum elementorum gratiam acclimaverint Iulæi eam promissam patribus terram fluentem lac & mel: quum [re vera] sponderit illis RESURRECTIONIS prerogativam. Et utrumque . . . contulerat, si fidem servassent: sed infidelibus animis utrumque creptum.* Sed & Ambrosius millicies sic accipit. Legatur præ ceteris liber de fide Resurrectionis: in quo etiam interdum Resurrectio mere pro reviviscencia sumitur, at pluries diserte pro gloria, quæ resurrectionem consequitur. Vel vide quod legitur ad finem n. 28. ubi rationem reddit, cur David Abesalomum & Ammonem dederit, infantem non item: *Illos enim (inquit) sibi perisse credebatur, hunc resurrecturum [ad gloriam scilicet] satis alibi tradit, etiam impios ad sua corpora redituros]. sperabat.* Eadem cautione legendum & quod ibidem ad finem n. 36. legitur. De Jacob lib. I. n. 38. *Quando [Moyses & Helias] cum Domino Jesu in resurrectionis gloriæ [h. e. gloriosa illa transfiguratione, de qua Matth. XVII. 3.] resurrexerunt. Nolo alteram hujus vocis notionem dissimulare, qua notatur gloria animarum adhuc corpore solutarum, sive liberatio a poenis purgatorii. Sic accipitur in fine orat. de oitu Valentiniani: Te quaeso, summe Deus, ut carissimos juvenes (Gratianum & Valentinianum morte immatura præceptos) matura RESURRECTIONE suscites [nempe ut eorum animas a poenis expiatoriis absolutas ad gloriam beatorum cito transferas, ante scilicet generalem reviviscenciam] ut immaturum hunc vitæ istius cursum maturiore suscitatione compenses.*

SEQUESTRARE pluries est Deponere, tamquam apud sequestrem scilicet. Sic I. excid. 32. *Sequestravi regni insignia.* Et cap. 40. *Pater sequestrata pietatem in filium.* V. 4. *Sequestrata civilium bellorum certamina.* Ambrosii de Pascha. n. 44. *Sequestrato usque communi.* De Noc n. 78. *Quod imperiale est sequestravit: quod beneficium, nominavit.* At interdum est Secludo, aut Dirimo (ut Italici Sequestrato de ogni . . .) Ambrosii de Abrah. I. I. n. 10. *Tolerabilius putavit, ut copula [inter Abraham & Loth] sequestraretur, quam gratia dirimeretur.* Vbi posterius verbum prioris est interpretatio. Adibi est *Immunis facio.* Ambr. ep. (37) ad Simplicium. n. 22. *Sequestras (Paulus) a lege Christianum, ne invitus videatur legi succumbere.*

SOBRIETAS ab utroque interdum infaniae opponitur. I. excid. 37. in fine: *Mentis sobrietatem recepit.* I. 40. *Turbato mentis sobrietas.* III. 21. *Debuerat ergo Hierosolymitanis causa sobrietatis esse vicinorum periculum: sed*

&c. Ambrosius Hexa. I. I. n. 3. *Infirmas quoque corporis, sobrietas (h. e. sanitas, quia infirmitati opponitur) mentis est.* De Viduis n. 88. *Consilium sobriis, non ebriis (amore scilicet) datur.* Ep. (19) ad Vigil. n. 27. *Ille (Samion) adhuc sobrius . . . adversus delinquentia meretricia, quæ eum postea dementarunt.* De Noc n. 118. sic illud Gen. IX. 24. reddidit: *Et sobrius (h. e. sui compos) factus est Noc a vino.* Ad quæ sic incipit: *Manifestum est ex ebrietate, intercedente somno, sobrios fieri homines: mens autem sobria est quando & præterita & futura cognoscit. Sobria ergo erat mens Iusti, etiam quando ebria putabatur.* Ibid. pluries Ebrio opponit Sobrium: quod est idiolexon. Charisius lib. I. Vnde Ebrius & Ebria dicitur . . . cui contrarium est Sobrius.

SVBRIGERE sæpe Mediolanensis usurpat, nec aliter quam sequente *In superiora.* Hexa. I. I. n. 23. *Vt . . . levius in superiora se subrigant.* Eisd. verbis lib. 3. n. tum 5. tum 9. *In superiora se subrigat.* Et lib. V. n. 33. *Emergat atque ad superiora se subrigat.* Et eisd. verbis n. 45. Sic quoque De obitu Theodosii. n. 18. *Quum sese ad sublimia & superiora subrigeret.* Et ep. (64) ad Iren. n. 4. *Se ad superna subrigat.* De fide resurr. n. 21. *Ad altiora subrigant.* Et certo certius est, eandem locutionem in Excidio pluries recurrere; sed loca notare haud penitus duxeram. Interim huc quoque pertinet quod III. excid. 20. scribitur: *Quum in adversum mare violentè subrigerentur.* Recte: nam id autem in re nautica *ALIVM* petere dicitur: Graecis autem ἀνὰ πῦρ eadem notione; cuius contrarium *καταπῦρ*.

SVSPENDO pro Differo. Amorosius ep. (63) ad Verec. Eccl. n. 25. *Canes . . . interdicto cibo temperare solitos, ut jejuna fame ora suspendant, si impetetur abstinentia.* In V. excidii 46. sic Titus seditiosos increpans inducitur: *Percere volebam, vos non sinebatis: suspendebam prælia, vos irruebatis.* Latinus Vacatus, qui Ambrosii ævo succrevit. *Cum induciae bella suspendere.*

TEXO & RETEXO pro Dico aut Narro. Excidium II. 9. ante medium: *Nam de Hannibale quid retexam, qui tot regionum victor, Romanis & ipse militavit triumphis, quibus Alpes aperuit &c.* Ambrosius ep. (5) ad Syagrum sic incipit: *Prospectandum esse nos de nostris obloquantur iudicio . . . propriis texuisti litteris.* Ep. (18) idv. Symmach. n. 39. *Quum de superioribus principibus texuisset.* Ep. 56) ad Theoph. n. 6. *Propriis texuisti litteris, posse &c.*

Sic etiam COACERVO eadem notione usurpatur in I. excid. 25. prope ab initio: *Vt Hyrcan-*

§. VII.

Coniunctae locutiones in utroque obviae.

CLAVES REMITTERE aut reddere dicebatur uxor, si a viro diverteret. Hoc eo pertinet, quod auctore Felto, nuptae domum ingredienti claves tradebantur, haud dubie in signum domesticæ administrationis. Hinc maritus divortium faciens eas adimebat. Cicero in II. Philip. 28. *Mimam suas res sibi habere iussit ex XII. Tabulis: claves ademit, exegit.* At uxorem digredientem eas vicissim sponte reddidisse, ex proverbiali locutione Ambrosii discimus. Apud quem Ep. [6] ad Syagr. n.6. *Quo mulier offensa, claves remisit, domum revertit.* Nec secus Exjiosippus [nisi quod de viris usurpat]. V. 53. in fine exhortationis ad mortem consciscendam: *Mulieres [sic enim semper, ut alibi dictum, uxores vocat] nostrae . . . quasi dotale recipiant [sanguinis] patrimonium. Has illis claves refundimus novo sanguinis testamento, ut sint nostrae heredes libertatis.* Alias, inquit, claves illis locopriorum damus.

COMAM PASCERE, pro quo ceteri Comam nutrire dicebant. In loco excidii quem §. 5. in PVMICO attulimus: *Pascere comam, vultum dealbare.* Item Ambrosii de jejuniis cap. 7. *Ita ut eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illam quoque jejunia comam paverant.*

CVRARE CORPORA cibo potuque pascere est militaris, quæ milites ante commissionem reficere corpora dicebantur. Ea exemplo antiquorum sæpe utitur Exjiosippus. At etiam Ambrosius extramilitiam usurpavit in fine lib. 2. Hexaem. ubi tempore Quadragesimæ auditores suos his verbis de domumitione admonet. *Sed jam etiam secundus nobis claudatur (divini opificii) dies . . . dum in noctem sermo producit . . . simul ut GIBO POTUQUE CVRENTVR CORPORA*

Hircanum & Antipatrum incubare alienis, quæ sibi . . . erepta forent, questu gravissimo (Antigonus) coacerbaret [sic etiam in edit. prima: sed corr. Conseruaret] exterrem se factum habitationis paternæ &c.

(hactenus jejuna) ne animis epulantibus, fragilitas carnis de nocturno quoque jejuniis conqueatur.

DVLCIS MEVS pulcherrima est materna allocutio ὡτοκοιμία, qua scelestilla Maria parvulum sibi mactatura in V. Excid. 40. utitur: *Potes tamen DVLCIS MEVS, & sic matrem pascere . . . O mihi suavia viscera tua, artus jucundi, &c.* At in Ambrosio non eisdem quidem verbis, sed pari indole, ὡτοκοιμία concepta reperio in de Exhort. Virgin. ubi n. 52. sic Samueli parvulo adblanditur mater: *Tu autem fili . . . POSTVLATVS MEVS, PETITVS MEVS . . . tu inquam IMPETRATVS MEVS, & VOTIVS MEVS . . . agnosce a quo donatus sis mihi.* Mox n. 53. *Pia mater . . . ABLACTATVM SVVM . . . in templum Domini deducens.*

FVRENS ANIMI & EXPERTVS BELLI uterque usurpavit: de quo vide §. seq. in Adnot. 646.

FVRTA BELLI fraude administrationum bellum significant apud Sallustium & Virgilium. Quod Exjiosippus imitaturum alibi, tum in Herodis oratione I. 32. *Nulla congressio fuit, qua non statim Arabes . . . in fugam conversi . . . ut se habent furta belli, fraude atque insidiis remedia captaverint.* Itemque Ambrosius ep. [37] ad Simplicianum n. 30. *Dux cautior novit excursus cavere latrocinantium, & quaedam furta belli, quæ iniquissimi animæ nostræ adversarii ignitis sæpe pertentant spiculis.*

GENITALE SECRETVM uterque honeste dixit. III. excid. 12. in Jotapatae expugnatione: *Tanta autem erat huius tormenti vis, quo saxa . . . jaciebantur, ut . . . mulier alvo gravis percussa uterum [frustra in margine corrigunt Vtero, quum his locutionibus Noister gaudeat] supra dimidium stadii de intima sede secreti genitalis*

VADARI translate positum. I. excid. 32. in Herodis oratione: *Nunc mihi trepidatio vestra vadatur prærogativam victoriam.* Ambrosii ep. (2) ad Constantium n. 23. *Vadatur hunc sermonem meum sanctus Ioseph.*

lis excuteret infantem. Ac passim Ambrosius. In Luc. II. 2. *Quod solus S. Ecclesiae virginis ad generandos populos Dei immaculatae secunditatis aperiret genitale secretum.* Ep. (5) ad Syagr. *Genitalium secretorum inspectionem ad probationem virginitatis improbat.* De Parad. num. 63. *Folia foliis assuentes, quibus obumbrarent genitale secretum.* In fine lib. I. de Cain. *Est quaedam virtus animae, quae velut quodam vulvae genitalis [an genitali ?] secreto, cogitationum suscipere semina, conceptus fovere, partus solet edere.*

INFORMIS LAQUEI NODVS in Excidio pulchre usurpatur IV. 9. *Ipsi sese illaqueabant miserabiliore . . . exitu, quam si ab hoste perimerentur: quia voluntaria mors immanitati adscribitur; informis laquei nodus etiam probro datur.* III. 17. circa medium: *Informem leti laqueum homines invenerunt.* Hoc autem ex Virgilio, ut alia plura, fustulit XII. 603. *Et nodum informis leti trabe necit ab alta.*

Mirabar autem si auctor Excidii inito sacerdotio id elegantiae fastidivisset, vel tum certe, si quando de Juda obstrangulante sese meminisse debuisset. Nec vana fides. Ecce Enarrat. in Ps. XL. n. 24. sic posuit: *Sed caput Christi (Judas) ferire non potuit . . . Suum sane caput informis laquei nodo ligavit, ut remedium sibi salutis auferret.* Sed & lib. de Tobia, dum foeneratores insequitur, sic num. 11. definit: *Libertatem obsecrat, servitutem irrogatis: absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis.* Ibideum num. 46. declarans Exodi legem de paupere non suffocando usuris, ait: *Strangulat enim . . . laqueus creditoris: quo sermone . . . deformis (*) nodum mortis expressit.* Et adhuc tamen in eo se critici obfirmaverint, ut Ambrosio excidii historiam

(*) Fortassis pro *Deformis* scribendum sit *Informis*; nam Virgilius, uti dixi, *Nodum informis leti* usurpavit. Sed nihil est mutandum; quia heic Ambrosius Virgilii locum, ne obscuritate laboret, *ωαγαράζα*, dum pro *LETI* & *INFORMIS* synonyma clariora substituit *Mortis* ac *Deformis*.

abjudicent? Sane mirificam severitatem! **INHALANTES HORTI FLORIBVS** Ambrosius dixit lib. V. Hexaem. n. 69. At idem antea in Excidio scripserat: *Inhalantes floribus paradisi: de quibus vide supra §. 3. pag. 799. in INHALO.*

ORBIS ROMANVS frequentior utriusque scriptoris *πῶς* est, quam ut in depromendis locis, quae millena utrinque excerpti potuissent, fuerit laborandum. Tamen non queo imperare mihi, quin unum illum asseram ex epist. (10) ad imperatores de Aquileiensi concilio num. 2. *Propter quos [Palladium & Secundianum Arianos] congregari concilium postulabant de extrema orbis parte Romani.* Non haec adscripsissem, nisi non nemini venisset in mentem, *Romani* recto casu plurali accipere; nec enim Romani id flagitabant, sed haeretici. Ergo consuetum illud *Orbis Romani* per familiarem sancto Praefuli trajectionem distractum fuit: Par traductio occurrit in eadem, ne longe abeam, epistola num. 9. *Qui . . . more indutus gentilium ausus sit in conspectu exercitus prodire Romani.*

NEC OTIOSE, aut *Non otiosum est quod &c.* aliove non ab simili modo (pro *Non temere, Non de nihilo &c.*) tertio quoque verlu Ambrosius in explicandis allego- riarum sensibus sublimioribus praemittit, sic semper ordiens, quoties ex aliqua sacrae historiae circumstantia arcanas significationes eruit. Nec opus est ex Ambrosio exempla depromere, quum ubivis ejus aperiantur commentarii, statim haec *ἀλλυγοῦντος* praefatio in oculos incurrat. Magis est, ut ne ab Exjospho quidem, quamvis mero historico, id abfuisse demonstrem. Qui lib. V. cap. 9. ubi dixisset Templi peripetasma ex cocco, hyacintho, bysso, & purpura in-

Ac scite *Informem* interpretatur *Deformem*: nam cur Virgilius id letum *informe* vocaverit, exponit ibi Servius his verbis: *Informis leti, quasi mortis infamissimae*: quod & priori excidii loco congruit: *Informis laquei nodus . . . probro datur.* Hinc, pro *Informis* heic *ω Deformis* h. e. turpis interpretamenti loco subrogavit.

intextum fuisse; sic subicit. **NON OTIOSA** materia tantae diversitatis, sed cuius species materiam verum latemium significaret. Reliqua hujus loci depromam infra cap. VI. ubi de mysticis significatibus cocci, hyacinthi, byssi, ac purpurae eadem Ambrosium episcopum sensisse, quae antea ipsemet Josephi interpret scripserat, demonstrabitur.

PLUVIAM ALTRICEM manna vocat Ambrosius ep. (41) ad Sororem n. 24. ubi Deus sic cum Israele expostulat: *Nonne, cum tibi per desertum venienti alimenta decissent, altricem tibi pluviam & commeatu, quocumque pergeres, circumfluos ministravi?* Nec ferme aliter, quoties de eo sermo recurrit. Ac ne in Excidio quidem V. 15. aliter: *Quando caelestis escae pluvis alimoniam servitutis extremae [quae impenderatis Aegyptiis] praeferebatis.*

REFUGERE CONTAGIVM. De hoc vide supra §. 7. in Adnot. 644. in **CONTAGIVM**, ubi utriusque scriptoris exempla posui.

RESVMERE SPIRITVM aut **SENSVM** leviusculum est, sed tamen utrique commune. In I. excid. 45. ubi de morbo Herodis: *Sed excitatus strepitu conclamantium sensum* [hanc ultimam vocem ex Ms. Gronovius p. 119. restituit sententiae necessariam] *resumpsit*. Ambr. ep. (19) ad Vigil. *Bibit Samsō & resumpsit spiritum*. Rursus I. excid. 42. *Vbi se resumpsit paullulum*.

ROGARE AD CONVIVIVM aut **CENAM** elegans priscorum locutio est. Haud longe ab initio historiae Excidii de Simone sic narratur: *Ptolemaei dolo generi sui rogatus ad convivium. . . neci traditur*. Ambrosius lib. de bono mortis n. 53. *Quoniam rogati ad cenam non se excusaverunt*. Jam vero lib. de jejunio n. 51. *Rogare ad iucunditatem* dixit pro eo quod est *Invitare ad prandium*: ubi contra convivatores, qui vino supplantant convivas, sic invehitur: *Rogas ad iucunditatem? cogis ad mortem: invitas ad*

prandium? efferre vis ad sepulchrum. Pulchre alibi *Rogare* absolute dixit. Sic in De excef. Sat. n. 56. *Non umquam accuratioribus epulis. . . delectatus est* (Satyrus) *nisi quam amicos rogaret*. Et Hexa. lib. VI. n. 5. *Ne quis me pauperis conviviae* (h. e. convivoris) *praeiumpioni conferendum puet, qui studio humanitatis complures roget, nec his nisi viles. . . apponat cibos*. Nam sic quoque absolute id antiqui usurpabant.

SCRVPEA RVPES. Ambrosii ep. (6) ad Syagrium n. 13. *Qui* [viri Benjamin] *arrepto scrupae rupis munimento, partim loci ingenio. . . partim desperatione, victoribus terrori suere*. Item I. excid. 30. *Erant autem in praerupto montium, concavis saxorum lateribus inhorrentes specus inter scrupaeas rupes invio undique & impossibili, nisi locorum incolis, accessu*.

SPIRAMINA AVRARVM aliis rara locutio, utrique Nostro amica fuit. In V. Excidii 39. *Aurarum captantes spiramina*. Et cap. 41. *Ne maculentur aurarum spiramina*. Cap. 42. *In superiora quoque se aurarum spiramine ignis attollens*. Ambrosius de Virginitate n. 94. *Quae* (aura) *fructiferas arbores non turbare vento gravi, sed leni spiramine flatuque molli consuevit agitare*. Lib. 2. de Cain n. 5. *Paleae ceteraque purgamenta messis in diversum levis aurae spiramine dissipantur*.

Nec tantum cum generali *Aurarum*, sed & cum hujus illiusve venti nomine ab Nostro jungitur. In V. Excid. 52. *Qui* (flammae fragor) *primum Boreae spiramine a munitionis partibus repellabatur, & Romanorum magis vineas exurebat*. Deinde exorto *Noti spiramine in castellum sese rectoris*. Sic etiam *Ventorum spiramen* in Hexa. lib. V. n. 34. *Quae* (navigia) *non verberare* (ut quadrigae) *aguntur, sed ventorum spiramine*. Adde & metaphoricum illud *Gratiarum spiramina* Ambrosii in de Bono mortis n. 19. fine: *Diversarum flagrant* (645) *longe lateque redolentia gratiarum spiramina*.

§. IX.

(645) Non haec tantum, sed & alibi pluries **FLAGRO** pro *Fragro* scripsit Ambrosius, idque

§. I X.

*Rariores syntaxes utrique ex aequo
peculiares.*

Paucis haud tritae syntaxeos capitibus
in Excidiō juxta & Ambrosio usitatis
contentus ero. Ac primum sunt quaedam
apud utrumque verba, quae quum apud
alios IN aut AD post se gerant, tamen
uterque Noster ea cum quarto casu,

spreta praepositione { veluti *Incidere of-
fensam*, *Accedere aliquem* } junxit, Taciti
exemplo: quem plerumque ducem in-
verborum structura Noster secutus fuit.
Ejus rei exempla libri (646) ora, nequem
ingratis detineam, suppeditabit.

His succedant nomina, quibus patrius ca-
sus praeter solitum adnectitur. In eo etiā
Tacitus praeter ceteros multus fuit: cu-
jus

idque in accuratissima Benedictinor. editione.
De virginitate n. 63. *Descendit Filius: repleta
sunt omnia novo odore Verbi. Eructavit cor
Patris Verbum bonum: FLAGRAUIT Filius:
Spiritus Sanctus exhalavit &c.* Alius quidam
Ambrosii locus longe pulcherrimus nunc quae-
renti excidit. Ejus tamen loco habebis haec
quae sequuntur. Hexa. lib. V. n. 6. *Quid odore
[thymalli piscis] flagrantius? quod mella fla-
grant? hoc tu (o thymalle) corpore tuo spiras.*
Et lib. VI. n. 63. *Idco diutius odor flagrat ac-
ceptus.* Lib. 2. de Jacob n. 54. *Flore flagran-
tior.* Alicubi tamen & FRAGRO usurpavit.

Necesse est igitur apud antiquos [quorum
imitator Ambrosius] in ejus verbi primore syl-
laba liquidas L & R alternasse.

(646) *Ellipsis praepositionis in verbis
ACCEDO, INCIDO & aliquot aliis.*

ACCEDO. II. Excid. 6. *Percutiebant quos-
cumque propius accesserant.* V. 4. *Cedebant
igitur, quos [Titus] accesserat.* Et id quoque
in Ambrosio legisse memini. Et adestur qui-
dem ex Plinio illud XVI. 40. *Cytisus proxime
accedere ebeneum videtur:* at nihil impedit quo-
minus accusativus ille sit praepositionis *Proxi-
me*. Sed verius est id Nostrum debere suo Ta-
cito, in quo II. hist. 27. scribitur: *Vt cuiusque
legionis tentoria accessissent.*

INCIDO sine praepositione usurpaverat
idem Tacitus in III. hist. 29. *Quae [balista] ..
dissecit obruitque quos inciderat.* Quod protin-
us uterque est imitatus. Ex Excidio quidem
haec loca nunc ad manus habeo. I. 18. *Pene in-
cidisset facinus miserabile.* Et cap. 29. in fine:
*Circa Pamphyliam periculum (Herodes) inci-
dit.* IV. 1. *Multis Romanorum ... in victoria
pestem incidere.* At ex Ambrosio & multa ha-
beo, & plura possem. Lib. de Tobia initio
cap. 2. *Caecitatem incidit.* In II. de Virgin.
n. 23. *Ne incideres insidiatores pudoris.* Ep.
(19) ad Vigil. n. 29. *Vt aerumnam (Samson)
incideret.* Ep. (22) ad Soror. n. 17. *Postquam
incideras [oculorum] impedimentum.* Ep. (58)
ad Sabin. n. 11. *Tantam .. aerumnam incidit.*
Ep. (66) ad Romulum n. 9. *Ne multiloquio*

peccatum incidamus. De fide resurr. n. 11. *Con-
trarium voto incidant.* Et num. 95. *Non esis
inducti, saeculi laqueos incidamus.* De Pa-
rad. n. 52. *Perculum incerti iudicii incidere.*
Et n. 59. *Prisusque culpam incidisse.* De Cain.
l. 2. n. 18. *Quia non recte divisti .. culpam in-
cidit.* De Noe n. 112. *Quae cum inciderimus,
imo cum peccata plura inciderimus.* De Abr.
l. 1. n. 26. *Vt hoc vitium nullus incidat.* Et n.
91. *Siqua ... laqueum timeat incidere .. nubet.*
De jejunio n. 22. *Nemo crudelitatem jejunando
incidit.*

Similis est verbi INCVRRO usus. In de fi-
de resurr. n. 27. *Tentationem .. incurris.* De
Abrah. l. 1. n. 14. *Cito praedonum oculos incur-
ris.* Et n. 75. *Ne .. peccatum incurreret.* De
bono mort. n. 24. *Laqueos incurris.* Hexaem.
l. 1. n. 30. *Non us praecipitii discrimen incur-
ras.* Lib. 5. n. 14. *Aut nexu vinculi validio-
ris incurris.* Quod item ex Tacito sumptum,
apud quem in II. Ann. 17. *Incurrere satius,* &
I. § 1. *Incurrere vi novissimos* legitur. Apud
quem etiam *Irrumpere convivium, Armeniam,
contubernia, curiam &c.* usurpatur. Cujus imi-
tatione IV. excid. 1. *Urbe[m] irrumpere* legi-
tur. Quibus addatur quod eadem ellipsi V. ex-
cid. 10. scribitur: *Progressi quoque tumultos.*
Postremo quod *Succedere murum* Sallustius
apud Servium, & postea Tacitus usurparunt,
id protinus sibi suffulit Noster in IV. excid. 2.
Successistis, inquit, bospisia.

Haud vero certus animi sum, an huc referam
IMPATIENS & INEXPERTVS cum quar-
to casu: quorum posterius IV. excid. 18. legi-
tur: *Quae [fabulosa de Alphaltite] nobis in-
expertis verisatem rei, promere numquam con-
siliū fuit:* prius autem usurpavit Tertullia-
nus Scorpiae: *Populus tam necessariam ab-
sentiam ejus (Molis) impatiens.* Obsequun-
turne tamquam participia regimini verborum
primitivorum *Experior & Patior?* an sunt
quarti casus illi poetis & historicis [ut & utri-
que Nostro] familiares, uti *istius terga sagi-
tae vulnere* & alia in utroque plurima?

jus in hoc quoque egregium se imitatore tum Excidii auctor, tum Ambrosius praestitit. Ex utroque decerpta loca ima (647) in pagella reperies.

Nihil autem in antiquis & inprimis in eod. Tacito frequentius, quam ad-

jectiva neutra utrovis numero usurpata, cum quibus casu patrio-substantiva nectuntur. Id quod ab eodem summo historico tum verus tum controversus [si superis placet.] Ambrosius est chartis omnibus imitatus. Ea qui nosse cupit, seorsum neutra (648) singularia, seorsum

(647) *Haud passim usitata genitivi regimini.*

Ab illis exemplis ordiar, quae eisdem ferme verbis in utroque concipiuntur.

ABSOLVTIONIS INGRATVS legitur I. Excid. 26. & alibi eod. libro. At Ambros. ep. (2) ad Constant. n. 20. *Ebrius turpis intemperantiae, INGRATVS berillis indulgentiae.*

EXPERTOS BELLII *iuvenes* dixit Virg. At auctor excid. III. 3. *Expertum belli virum* Vespasianum vocat. Ambros. ep. (6) n. 11. *Expertus belli.* Et ep. (19) n. 31. *Expertis belli viris.*

FVRENS ANIMI est in I. Excidii 38. itemque I. 40. Item Ambr. ep. (2) ad Constant. n. 30. *Animi furens.*

Non dissimilia sunt illa Excidii I. 41. *Turbatus animi.* IV. 2. *Animi immodicus.* Et Ambros. ep. 6. n. 5. *Laetus animi.* Et ibid. *Animi promptus.* Ep. 19. n. 29. *Saucius animi.* In II. de virginib. sub initium: *Animi prudens.*

Jam vero cetera permisce ex Excidio prius, mox alia similis syntaxeos ex Ambrosio proferamus. I. Exc. 37. *Aliena veri* [at Ambros. ep. 24. n. 1. *Veri vana* h. e. vacua] I. excid. 38. *Alienum scelus.* I. 40. *Aliena contagii.* Ibid. *Praesentium* [h. e. propter praesentia] *insolens.* III. 11. *Conspicuis tantae praesumptionis,* supple *tyrannica aut gratia.* III. 18. *Vitae naufragum, exsulem spei, incertum salutis.* IV. 26. *Aevi maturum* Vespasianum. I. 25. *Nudus vestimentorum.* IV. 16. *Mons nudus gignentium,* h. e. plantarum, quas etiam Ambrosius in Hexaemero & alibi millies *Gignentia* vocat. Adhaec I. 41. *Negligentem calumniarum.* Ultimo loco illud afferam, quod I. 15. reperitur, *Vir militiae vetus.* Quapropter etiam quod cap. 44. nunc legitur, *Veteris militiae vir,* Tyro nomine, pro eo reponit Gronovius, *Vetus militiae vir:* sicuti & quod in editis V. 26. occurrit, *Conferre secum veteris militiae viri coepere* &c. haud immerito idem corrigit, *Veteres militiae.* Est enim a Tacito sumptum, in cuius IV. hist. 20. scribitur: *Illi veteres militiae incunco congregantur.* Vbi *veteris militiae* antea edebatur: at *Veteres* ex praec-

stantissimo cod. Florentino Pichena restituit; quod plaudente eruditorum cavea exceptum fuit. Amat enim, ut initio dicebam, haec Tacitus. In I. Ann. 20. *Vetus operis ac laboris.* VI. Ann. 12. *Scientiae caerimoniarumque vetus.* Ibid. cap. 44. *Vetus regnandi.* A quo haud dubie suprascripta loquendi genera Noster est imitatus.

In Ambrosio vero paris syntaxeos illa sunt: Ep. 18. contra Symmachum num. 2. *Non fidei tuae ambiguus, sed providus cautionis, & pii certus examinis.* Lib. VIII. in Luc. ante finem: *Fastidiosi pauperum.* De Spir. S. l. I. n. 4. *Doctus futuri.* Ep. (4) ad Felicem: *Promissi audax,* i. e. quod promiserim. Ep. (19) ad Vigil. n. 16. *Ea [uxor] animi territa;* sicut & n. 18. In II. de offic. n. 35. *Superborum fugitans.* Et in II. de virgin. n. 22. *Antiochia virgo quaedam fuit fugitans publici visus.* Et alibi. Rufus ep. (19) n. 27. *Haud degenerem [Samsonem] solitae fortitudinis.* Et n. 28. *Validus consilii.* Mox n. 30. *Fessum amoris.* Ep. 53. Valentinianum Juniorem dum moretur, *Aevi integrum* vocat. Ep. (37) ad Simplician. n. 19. *Eligens operationis, liber est.* De Cain l. 2. n. 37. *Immaturus adhuc aevi sublatus est Abel.* De Noe n. 115. *Devotus disciplinae.* Lib. VI. ad Lucae cap. 9. *Maculosos vitae prioris .. dignetur mundare.*

Sed & loco genitivi gerundia succedunt. I. Excid. 38. *Ille [Antipater] versutus adalandi.* II. 1. *Dicendi validus:* quod Graecor. locutioni *διὰ τὸν λόγον* respondet. Et cap. 9. *Improvidus consulendi, moderandique impatiens.* Item Ambrosius l. 1. de Abrah. n. 45. vocat sanctum Patriarcham *Standi patientissimum, deducendi studiosissimum.* Et in l. de Fide n. 4. *Excusandi* [h. e. ab excusando] *liber.* Haec pauca de multis sufficiant.

(648) *Adjectiva neutra singularia apud utrumq. cum genitivo sequenti juncta.*

Ex Excidio pauca e plurimis ad manus habeo, ut quae decerpere curae non fuit, parum scil. in historico singularia. Tamen I. excid. 16. sic posuit: *Haecis animi dubio, sententiaeque incerto aliquantum temporis.* Sic

M m m m m enim

sum (649) pluralia inferne proposita inveniet.

HIC & ILLE quum ad res duas proxime nominatas referuntur; saepissime [non tamen perpetuo] ita ab utroque

ponuntur, ut HIC ad remotiorem, ILLE ad viciniorem pertineant. Sic etiam ISTE & ILLE & adverbia HIC & IL- LIC. Horum omnium loca indicasse, tantum aliquot (650) inferne sufficiat.

Infli-

enim e membranis Gronovius Monob. p. 67. restituit: Eodem lib. cap. 36. Ille propter senectutis infirmum [sic enim in editione prima legimus: pro quo male postea *Infirmatens* substituerunt] *servari debuerit*. Nec dubitat Gronovius loco cit. pro eo quod II. 16. legitur, *Haerebas Cestius consilii incertus*, arbitrato suo reponere *Incerto*. At heic quidem nihil injussu membranarum moveri est opus; praesertim quum & princeps editio *Incertus* adprobet.

At haec loquendi genera ex ceteris Ambrosii scriptis (in quibus admirabiliora quam in opere historico videbantur) plura decerpſi. Ep. 6. n. 5. *Obscuro noctis*. Ep. 36. n. 4. *Videns infirmum carnis meae*. De Parad. n. 12. *Infirmum naturae*. Ep. (50) ad Chromatium: *Est. & aliud infirmum Dei. & stultum Dei*: quorum illud ait esse potentissimum, hoc sapientissimum: quae videntur expressa ex Apostolo. De obitu Theod. n. 30. *In hoc saeculi istius lubrico*. De excessu Sat. *Quum ad saeculi lubricum vitae accedas ambiguum*. Quod *Lubricum* etiam sine adjuncto genitivo in Excidio lib. V. cap. 1. usurpatur: qui tamen locus jamdiu affectus, medicina eger. Sic enim vulgo editur: *In circuitu omnia cruore tumescere; ut plerique, dum invicem & corr. ex editione prima, Dum SE invicem & propugnatores partium petunt, LUBRICO offensu, quasi furor* [in margine id relinquitur, *Quasi satiati furor*: at in eadem prima editio optime, *Quasi se satiaturi furor*: alluditur autem forsitan ad illud Cyro exprobratum, *Satis te sanguine Jim sanguine demergerentur*. Sed redeo ad Ambrosium. De excessu Sat. n. 3. *In utroque fidei ambiguum*. De Cain l. 2. n. 9. *Futuri iudicii ambiguo suspenditur*. In III. de virginib. *Eventus belli consistatus ambiguo*. Ep. (64) ad Iren. n. 2. *Resplendens veritatis cornu*. De fide resurr. n. 43. *Qui enim (Balaam) vidit ortum Christi, vidit ejus triumphale*.

(649) *Neutra adjectiva pluralia sequente casu patrio scriptori utrique familiaria*. Vtriusque exempla e plurimis pauca profertur. I. Excid. 21. *Sed suspecta partium Prolemaei regis revocaverunt profectum*. Initio lib. V. *Bellorum saeva*. Ibid. ad finem cap. 1. *Ruedam ambusta materiarum*. Cap. 10. *Valida murorum*. Cap. 11. *Altissima murorum*. Cap. 26.

Quassata murorum repetitis arictum iſtibus resoluerebantur. Ibid. *Sed ubi dubia murorum cessura repetitis iſtibus Joannes ... circumspexit*. Finis non sic si omnia sum producturus. Sed haec, inquis, ut & superiora syntaxcon genera quis in Excidio mirabitur, quum sic loquimur ament historici? At haec eadem adeo non fastidivit Ambrosius, ut etiam in deliciis habuerit: certe quod iis, dum juvenile suum Excidium luderet, insueverat. Hexa. l. 3. n. 14. *Diffusae aquae per valleſtria* [notabis novam vocem, ut *Campeſtria*] *agrorum; concava montium*. Mox n. 15. *Poruit locorum humilia, & camporum aperta diffundere*. Eod. lib. 3. n. 57. *Humorum aspera pomorum dulcibus temperari* ait. Et n. 69. *Dubia morum atque insinera*, n. 70. *Dura saxorum*, n. 51. *Cana nivium*. Lib. 4. n. 13. *Ad paradisi aeterna (Latro pius) transivit*. Lib. V. n. 30. *Hiemis aspera*. & *Septentrionalis plagae sacra fugientes*. Et n. 43. *Ad littorum turia*. Num. 86. *Dum daemoniorum tenebroſa rimantur, & caeli alta se videre credunt*. De virginitate cap. 2. initio: *Praeliorumque veritus incerta*. De Fide l. III. n. 37. *Judaei perierunt, dum sensuum profunda despicunt, & sequuntur nuda verborum*. Ex lib. IV. n. 3. *De caeli altissimis inferna penetrantem*. Mox n. 5. *Quem ... resurgentem ad inferis caeli alta sustinere non possent, haeserunt etiam caelestis opinionis incerto*. Et lib. V. n. 235. *Alta Dei*. Epist. (6) ad Syagr. n. 5. *Tenebrarum ambigua*. Ep. (63) ad Verc. eccl. n. 67. *In solitudinibus errantur inter alta & condensa montium, in via rupium, speluncarum horrida, fovearum vadosa*. Num. 69. *Glacialis plagae horrida*. Num. 68. *Exsilii dura*. De obitu Theodol. n. 10. *Per quae dura mundi istius temperari solerent*. De Fide Resurr. n. 74. *Dura saxorum*. Num. 64. *Dura saxorum, nemorosa sylvarum*. (650) *HIC & ILLE in Exopippo & Amorſio, imo & apud antiquos, ita relata, ut*

HIC prior, ILLE posteriori respondeat. Quare id factum.

HIC & ILLE ita plerumque ab antiquis ad praecedentia substantiva referebantur, ut ad proximius HIC, ad remotius ILLE pertineret. Sic illi plerumque, ut dixi. At interdum tamen ILLE ad vicinius, HIC ad longinquius aperte refertur. Ac memini equidem non illepidam

Infinita historica in Excidio sunt tri-
tiora, quamut afferri exempla necesse sit.
Nec minus Ambrosius utitur, ubi nar-
rare aliquid stylo historico aggreditur:
eius generis exempla aliquot in adno-
tatis ad SS. Petri, & Pauli certamen Par.
2. depromuntur.

QVAMVIS antiqui cum conjunctivo
nectere moris habuerunt. At contra tum
Excidii auctor, tum Ambrosius passim

id *uapor* cum indicativo modo iungit.
Ex utroque loca in parte 2. ad SS. Petri
& Pauli certamen cumulate depromam;
simulque ubi eam ea syntaxi uti liceat,
inquiram.

Adhaec syntaxin illam *Fractus membra*,
perjucundam poetis, nec historicis ini-
micam, non tantum Exjossippus, sed &
cetera Mediolanensis opera habuere (651)
in deliciis.

Ne

pidam antiquorum locorum Latinorum Grae-
corumque copiam me alicubi collegisse, in quo
HIC & QVOS remotiori, ILLE & EXSIPPOS
propiori responderet. Posterioriorem hunc mo-
rem haud raro sequior aetas secuta est, in pri-
mis autem scriptor uterque notiter. Sic II.
Excid. 15. *Munitior semper est, qui sequitur,*
quam qui praecedit: quia hic (qui sequitur)
pellitur tegit, ille hosti terga sua desegit. V. 29.
Hi [nim. remotiores Romani] sumptu gloriae
virtutem alabant, illi (proximiores Ju-
daei) desperatione salutis omne effundebant
virtutis viaticum. IV. 27. haud longe ab ini-
tio: *Nilus est ... nautis & agricolis iuxta*
usui: hi navigant, illi serunt: isti circumve-
hantur per sua rura navigiis, illi excolunt sine
aratro serentes. Vbi vides ISTE pari ratione
atque HIC ad prius, ad nautas scilicet. referri.
Nec rara sunt de ISTE loca. III. 9. *Peritia a*
Romanis cum virtute, furor a Judaeis cum se-
meritate certabis. *Fessis itaque .. illis pro sa-*
lute, istis pro triumpho dimicantibus, mox
praelium solvit. Et eod. lib. cap. 17. *Nec apud*
cives nec apud hostes cepi quod delectaret: isti
mibi pacem negarunt, illi patriam eripuerunt.

Nec secus in Ambrosio tum HIC tum ISTE
plerumque ad longinquius pergit. De Virgi-
nitate n. 33. *Petrus vulnerat, Judas osculatur:*
illum oscula condemnant, hunc vulnus emen-
dat: illius osculis proditoris venena fundun-
tur, istius lacrymis culpa lavatur. Item Ep. (63)
ad Vercell. Eccl. num. 71. *Praestantiora esse quis*
ambigat clericorum officia & monachorum insti-
tuta? Ista (clericorum scilicet) ad commodita-
tem [h. e. uti se commodos aliis praebeant]
& moralitatem (quod Itali vertent, Ali-
effert costumati, ut Moralitas sit idem quod Ci-
vilitas) disciplina: illa (monachorum) ad ab-
stinentiam. Deinde Haec & Illa, aut Ista &
Illa longissime, etiam per sequentes sectiones.
72. & 74. continuantur, sed ita ut ILLA semper
monachorum disciplinae h. e. propinquiore

membro respondeat. His adde Ep. 22. num. 13.
& De fide resurr. n. 28. & de Myster. n. 25. ubi
etiam adverbia HIC & ILLIC eodem modo
referuntur: ut alia millena missa faciam.

Attendum est tamen, complura esse in Ambro-
sio loca, in quibus HIC sive ISTE ad posterius,
ILLE ad anterius pertinet: quae quidem, ut
pote minime rara, haud decerpenda curavi.
In Excidio id rarius: ejusmodi illud est lib.
III. cap. 13. *Receptus itaque hostis (intra por-*
tas) est, socius exclusus: receptus ille, ne per-
cussor deesset: exclusus iste, ne periturus eva-
deret. Et cap. 16. *Judaei: dum Iosephum hor-*
tantur ad consciscendam mortem, ajunt: Atro-
ciora sunt dona (Romanorum securitatem Io-
sepho pollicentium) quam vulnera: illa capti-
vitatem minantur, haec libertatem reservant.

Et his quidem aliisque antiquorum in utram-
que partem exemplis consideratis, possumus
ruto colligere, apud antiquos HIC & ILLE,
ut & QVOS & EXSIPPOS, quandoquidem utro-
que modo ad superiora referebantur, non aliud
valuisse quam VNVS & ALTER aut gemina-
rum ALTER; in quibus scilicet referendis prisci
de ordine haud laborabant.

(651) In III. excid. 12. *Mulier. percussa*
uterum: de quo vido 9. superiore in Genitale
secretum. Item in V. 10. *Istus stirga sagittae*
vulnere. Eod. lib. cap. 2. *Membra laceri & tota*
disperfi urbe. Cap. 3. *Revinctus manus & capti-*
vae cervicis iugo subditus. Lib. I. cap. 8. aliter
7. *Cujus acceptio indicio, suffusus (sic in prima*
& in ceteris editionibus, sed omnino mendose,
uti sequentia declarant: at optime in Grono-
vii membranis Suffusus) oculos lacrymis, &
quantum erat in eo virtutis, ingemiscens.
Similia autem sunt illa Ambrosii in I. de Vir-
ginib. *Pudor sanctus verecunda suffusus ora.*
De excessu Satyri: *Quadam virginali verecun-*
dia suffusus ora. Lib. de jejuniis num. 35. *Nu-*
lus rubor circumfusus genas. Ibid. num. 43. *Vi-*
deas ora saucium. Ep. (6) ad Syagrium sic in-

M t a m m m 2 ho

Ne illud quidem, quamvis leuiusculum, hic omiserim, quod antiqui **ADMINICVLARE** aut *Adminiculari* cum casu quarto iungebant, tum in re propria [ut *Adminiculare vitam*] tum etiam translate, ut quum Varro apud Nonium ait, *Adminiculavi tuam voluntatem*: at contra Exjosphus aequae atque Ambrosius cum dandi casu nectunt. Vt in I. Excid. 28. *Adminiculante sibi Ptolemaeo facero*. Ambrosius Hexa. lib. III. num. 55. prope finem: *Si adminiculetur ei attentio*

hospiti Gabaonitae dicuntur fuisse, ut essent *OMNIA* tolerabiliores, quam si aliquem hospitio recepissent. De obitu Theodosii num. 92. *Non purpureum habitum, sed amicum indusi gloriæ*. Hexam. lib. 3. n. 30. *Alius . . stipatus clientibus, & utrumque latus reclus*. Lib. 5. n. 57. *Siqua pulli ejus (hirundinis) fuerint caecitate suffossi oculos sive compuncti*.

(652) *Ambrosii locus nondum satis intel-
lectus de negotiatoribus exactis pecu-
niis ex Gellio opportuna luce
perfunditur.*

In Ambrosio notavi locum non dum satis explicatum: quod ex Ambrosiana elegantia minus animadversa accidit. Locus ille est epist. (20) ad Sororem n. 26. *Nec mora nuntiat imperatorum fuisse, ut recederent milites de basilica: negotiatoribus quoque, QVOD EXACTI de condemnatione fuerant, redderetur. Quis haec expediat, nisi triplicem venustatem Ambrosianam eadem opera admiratur? Nam QVOD genitivum EXACTI gerit: cujus generis sunt illa Taciti: Quod alarum, cohortium, armorum, frugum, biremum, sociorum, civium, peditum, auxiliariorum, roboris &c. Deinde EXACTUM, exacti more substantivorum usurpatur. Itali, Quanto di esatto id verterent. Postremo Condemnatio pro multa pecuniaria sumitur; uti l. 4. §. Condemnatum D. de re judic. l. 59. §. Sortis eodem. l. 5. D. si ex moral. caus. l. 8. §. eum D. de prec. l. 15. C. de iur. Et ubi non in Romano jure? His intellectis, statim quis animadvertet, non FVERANT [quod in Benedictiner. editione reperio] scribendum fuisse, sed fueras, perinde ac si dictum esset, Quod exactum de condemnatione fueras, negotiatoribus redderetur. Sic quidem olim reputabam.*

Verum id mihi aegre erat, quod nec operis typographicis is error videbatur tribuendus

sobrietatis. At lib. VI. n. 55. absolute usurpavit, ubi nihil cetera membra valitura ait, *Nisi capitis veluti principis sui adminiculetur potestas*; sed ita ut **EIS** subaudiatur.

Sed & id etiam ad Ambrosianas syntaxes ab usu protrito devias pertinet, quod alicubi apud eum legitur *Exigere, aliquem pecuniam* &c.: quod cujuscumodi sit, in subjectam (652) animadversionem rejicimus.

Postremo ad verborum structuram Am-

(quia in Erratorum syllabo nihil est quod eo pertineat) nec veteribus librariis; quia nullam in Mss-variantiam Benedictini deprehenderunt, qui ceteroqui vel minimas varietates adnotant. Nec credibile est, scriptores omnes vel praestantissimos in tam crassum soleocon consensisse, ut *Fuerant* pro *Faerat* scriberent.

At sero tandem animadverti, nihil sanius edita a Benedictinis lectione futurum, modo vera tam mirae syntaxeos ratio asseratur: quam nondum fuisse animadversam reperio. Itaque non invitum faciam, ut quam constructionem nuper ex A. Gellio didici, eandem & ceteri cognoscant allatis ejus verbis ex lib. XV. cap. 14. *Verba (Q. Metelli Numidici) ex oratione ejus (contra Val. Messalam) haec sunt: „Cum sese sciret in tantum crimen venisse, „atque socios ad senatum questum stantes venisse, sese maximas pecunias exactos esse.* Et id quidem nove dictum Gellius ibid. agnoscit, sed tamen de Graeco sumptum. *Graeci enim, inquit, dicunt, ἐξέπαζον με ἀργύριον. Id significat, Exegit me pecuniam. Quod si id dici potest; etiam EXACTVS esse aliquis PECUNIAM (passive scilicet) dici potest. Caecilius quoque eadem figura in hypobolimaeo Aeschino usus videtur:*

Ego illud nimis nihil exigor portorium.

Haec Atticus lucubrator. Ex quibus tum Ambrosii locum perspicimus penitissime, tum etiam quantus idem imitator antiquorum fuerit, haud satis miramur.

Atqui ubi superiora scripserim, in Romana Ambrosii editione sic locum pulcherrimum interpolatum dolui: *Negotiatoribus quoque, quod EXACTVM de condemnatione FVERAT, redderetur*. Ita quisquis hominum primus auctor ejus correctionis fuit, dum Latinitati falso suspecta sese praeclare consuluisse putavit, omnem antiquae & erudite locutionis gra-

Ambrosianam referri possunt tum hyperbata (de quibus tamen cap. seq. dicam) tum etiam genus quoddam *avorditum* Ambrosio peculiarium : quorum specimina haud parca manu inferne (653) depromimus .

§. X.

Eccui bono concinnatum haftenus Glossarium sit futurum .

Atque heic Glossarii ex Exjossippo & Ambrosio contexti finem facio : plura adhuc generis hujus ad Certamen Apostolorum principis cum Simone Parte altera adnotaturus . Ceterum cui catalo-

gus ille satis non fuerit , nec si decem Anticatones conscriptos dedero , fatis futuros auguror .

Cui vero bono , alius inquiet , tam morosa sedulitas ? Nempe quia eo ventum est , ut intuta omnia antiquis scriptoribus , uti se dant initia , paullatim sint evafura , nisi si Deus respexerit : ita in dies singulos criticorum factio in veteres possessores grassatur , quos fastu non ferendo de suis possessionibus dejecit . Quod & Mediolanensi pontifici accidit . Cui quidem omnes retro membranæ , viriq. eruditum suum Ex-Jossippum usque ad fac-

gratiam , quam repererat in scriptis , deperdidit .

Atqui id loquendi genus Ambrosius lib. de Tobia iteravit , ubi num. 51. verba Deuteronomii XXIII. 19. 20. hac de suo interpretatione donat : *Fratri tuo non foenerabis ad usuram , sed ALIENIGENAM EXIGES : supple usuram .*

(653) *Avorditum Ambrosiani forma peculiaris quaedam .*

Afyndeton id grammatici ac rhetores nuncupant , ubi periodi partes sine copulante particula , tamquam *injuget* [uti Diomedes appellat] procedunt . Cujus quidem afyndeti membra in ceteris scriptoribus plerumque terna procedunt , ut illud de Catilina , *Abiit , excessit , erupit* : quod afyndeti genus ne ab Exjossippo quidem Ambrosioque abest . In SS. Petri & Pauli certamine [quod ex Exjossippo infra Parte 2. producam] passim ea forma dicendi usurpatur . Ambrosius epist. [40] ad Theodos. *Quod ipse ignes sparserit , turbas compulerit , populos conduxerit* . Ep. (63) ad Vercell. Eccl. n. 29. de Judith ait : *Desperatum lacertis virilibus reportavit triumphum , patriam obsidione exiit , ducem militiæ suis manibus occidit* . Atque hoc afyndeti genus cui non commune est ?

Illud Exjossippi Ambrosioque peculiare , ut ejus membra non sine lepore bina progrediantur . Et Excidium quidem , quocumque oculos verteris , exemplis ubertim sufficit . Cujusmodi illud est lib. V. c. 41. de Maria quæ filium sibi mactavit : *Pietatis genitalis usus obliterato , dolorem oborbuit , furorem assumpsit* . Eod. lib. cap. 53. *Quia* (Josias) *videbat . . captivitatem futuram ; bello se alieno miscuit , vitam refugit* . Quis vero dubitat quin utrique loco majores sint gratia , quam si dixisset : *Fu-*

roremque assumpsit : mox : *Ac vitam refugit* ? Sic passim Excidii decurrit hystoria , sic cetera Ambrosii opera .

Ex confectis ergo Ambrosianis pluscula decerpisse nunc proderit . Epist. [6] ad Syagr. n. 6. *Quo mulier offensa , claves remisit , domum revertit* . Ep. 19. ad Vigilium n. 14. *Favum* (Samson) *edendum dedit , causam repreffit* . Ep. (63) ad Vercell. Eccl. num. 78. hic definit : *Ne sacrilegi biberent , potarent perfidi* . Hexa. lib. V. n. 6. *Quæ* [purpuræ] *ornant regum convivia , amictus imbuunt* . De Abr. lib. 1. n. 59. *Peccare eum in Deum : cuius legem violet , gratiam solvas* . Initio lib. I. de Jacob : *Mens rationi intenta prae-currit virtutibus , passiones coerces* . Ibid. n. 5. *Quæ* (virtus) . . *animum temperat , mentem informat* . Eod. num. *Quæ* [ratio] *recideret cupiditates , corporeas passiones cohiberet . . correctionis praevia , disciplinae magistra* . Et n. 24. *Forti mente abscondit dispendia , absorbet dolorem* . Et lib. II. n. 1. *Alterius culpam levat , crimen avertit* . Ac statim : *Eoque facto sibi salutem quaesivit , fratri innocentiam donavit* . Mox : *Vt indignationem excluderet , dolorem offensionis averteret* . De Joseph n. 36. Interpretationis [somnii Pharaonis] *delectatus , removit injuriam , bonorem detulit* . De jejuniis n. 78. *Victum premit vercundia , angit injuria* . Adhaec ep. (50) ad Chromat. n. 13. *Si spem potiundi haurias , affectum differas* . De Cain. l. 2. n. 26. *Admonitus ut quiesceret , auget insolentiam , acerbatur flagitium* . Et l. 1. n. 4. *Deum consulit* (Rebecca) *ut passionem* (*ὁ πᾶθος* h. e. incommodum , de quo ibi agitur) *proderet , medellam daret* . Atque hic quum praecipuus sit Ambrosianæ structurae character , idcirco plura ejus exempla copulavi .

saeculi XVI. dimidium asseruerant. Exorta postmodum est *αἰσῖς* severior, quae quā acerbitate sententiarum, proscriptionumque plusquam triumviralium calamitate tot classici auctores affecisset, etiam Ambrosium hoc suo juvenili fetu spoliavit. Hoc vero iudicium si quidem minus dictatorium, minus pro summo imperio pronuntiatum ab viris summis fuisset; ferendum erat. At postquam ea sententia transire mox iam in rem iudicatam videbatur; verendum fuit ne malum hoc longius serperet. Ergo factum oportuit. Insudandus hic labor fuit, quo ostenderetur, etiam si nullum ab antiquitate praesidium ad suum Exjossippum recipiendum Ambrosio suppeteret; tamen quum tanta sit rariorum locutionum sive novarum, sive bene veterum, tum singularium tum conjunctarum, utrique auctori communium, aut utrique perpetuarum consensus; quumque eadem in utroque *συμφωνία*, eadem orthographia usurpetur; non fore dubiū, quin ea vetus Iosephi interpretatio, etiam si *ἀδίστοτος* adhuc habita fuisset, posthac jure optimo Mediolanensi acquirenda foret. Nunc vero post tam diuturnam immensi temporis possessionem, ecquis dubitabit sanctum Antistitem in veterem fundi sui *καίριον* revocare?

Scio quid sint responsuri, nempe huiusmodi locutiones, tunc temporis fuisse communes. Nec eo inficias, harum quas collegimus, aliquot minus raras, in aliis quoque scriptoribus occursum. Verum meminisse oportet verbum vetus, ex uno flore, aut ex una hirundine ver non existere. Nec enim si duae tresve dictionum harum (etiam rariussularum) in uno,

in altero aliae, bis terve forsitan reperiuntur, continuo tota argumenti compages labefactata ruet. Quem enim ullum nobis proferre poterunt, apud quem non dico omnes, sed major tot locutionum pars aequae perpetua aut saltem aequae trita deprehendatur? Siqui sane id possunt, rogo ut in medium ostensuri profiliant.

Interim vero nobis [ut alibi etiam quam in Exjossippo constare inciperet huic Glossario utilitas] in iis opusculis experiri libuit, quae sive adhuc in tanta litterarum luce inter Ambrosiana immerito suum tuentur locum, sive in iis, quibus quum nihil esse possit magis Ambrosianum, adhuc tamen iis status controversia per quosdam parum cautos movetur.

Ordiam ab ultimo genere. Librum de Mysteriis Henr. Bullingerus, Dallaeus, alique heterodoxorum Mediolanensi abjudicarunt. Eorumdem alii librum de Tobia pro Ambrosiano non agnoverunt. Cur ita fecerint, forsitan illa causa fuit; nim. quod prior libellus orthodoxum de Eucharistia dogma nimis diserte adstruat: alter vero usuras prorsus evertat. Tamen illi nimis familiari Aristotelico abusi *σπουδαία ἀεὶ γὰρ* [*Causa non causa*] eius opusculi locutionem ab Ambrosiana dissidere, obtendunt. Eadem styli variantis exceptione usus Erasmus negat librum II. de interpellatione David inter Ambrosiana esse referendum. Postremo Apologiam David secundam non tantum Erasmus, sed & turmatim hodierni critici ab albo *τῶν γνησίων* Ambrosii expunxerunt, multa causati, sed potissimum styli diversitatem. De quibus omnibus iudicium (654) lectoris appello.

At contra sex illi de Sacramentis libelli

(654) *Libros quatuor hosce (De Mysteriis: De Tobia: Interpellationum alterum: Apologiam David alteram) esse vere Ambrosianos. Liber de Tobia alibi illustratur, alibi tantum inhalando percuratur.*

Librum de Mysteriis vere Ambrosianum esse tum S. Doctoris character, qui non obscure in hoc libello se prodit, tum etiam locutiones multae Ambrosio peramicae palam declarant,

quarum aliquot hinc petitas in hoc Glossario pro re nata protulimus, & cum paribus aliis sive Exjossippi, sive Ambrosii comparavimus. Cuiusmodi hae sunt Num. 3. *Odorem inhalatum*: de quo vide in Glossario §. 3. in INHALO. Extremo num. 17. *Non aquarum esse, QVOD unusquisque mundatur, sed gratiae: quod Ambrosianum esse [uti Quod nascimur, & similia] ostendunt loca Gronovianae Monobibli*

bibli pag. 10. Adhaec extremo num. 41. *Quam* [caritatem] *multa aqua* EXCLVDERE . . non possit. Vide in Glossario in Excludo. Num. 52. *Ignem de caelo deponeret*, pro demitteret: de quo in eod. Gloss. Num. 52. *Fons irriguo*: quod est Mediolanensi amicissimum. Hunc autem libellum sibi ad imitandum proposuit scriptor sex librorum *De sacramentis*, qui inter Ambrosii opera adhuc locum sibi vindicant, sed injuria ut alibi dicemus.

Venio jam ad elegantissimum planeque aureolum de Tobia librum: quem quidam exposulant verborum allusionibus redundare frequentioribus ac levioribus, quam pro Ambrosiano decoro. A quibus ego immensum dissentio. Quum eum librum elucubraret Ambrosius, nimia planeque incredibilis foeneratorum crudelitas evertibat familias. Nec tantum foeneratores culpandi erant, sed & incauti adolecentes, qui in eorum se retia conjici patebantur. Res eo devenerat, ut S. Antistes, non putaret se melius ei pestifera iniecerum, quàm si non tantum avaros illos trapezitas incredibili vehementia insectaretur, sed & tum hos, tum etiam luxuriosam juventutem, utrosque inquam in commune ridendos traduceret. Opportune autem abutitur eo schemate, quod Syllepsin oratoriam vocat; quando scilicet in aliquo accepti verbo, veluti *Sortis*, *Capitis* &c. quae tum ad focnus, tum etiam ad res alias referuntur, luditur. Hujus figurae exemplis, quae sunt in hoc libro plurima, supersedeo.

Ceterum nullus est Ambrosii liber, qui pluribus Veteris Latii ingenijus Ambrosiani vespugnatibus scateat: nullus item, in quo plures ejusmodi locutiones reperias quas in Glossario descripsimus. Inter quas Virgilianum illud IN FORMIS LAQUEI NODVS [de quo dixi §. 8.] semel quidem num. 11. adhibetur, iterum autem num. 46. sed paullo variatum. Adhaec n. 6. *Incidit caecitatem*, & n. 22. *Incidit debita*. Num. 16. de mari dicitur: *Exspuit nudos*: num. 20. *Acerbas*. Jam vero confer librum de jejunio num. 24. 25. cum hujus libri n. 17. & 50. plura de mensarum luxu similia reperies. Quem haec n. 17. *Nasalem vini* memorat, de eo in De jejunio n. 24. sic scribitur: *Istius vini ille natalis est*. Vtrobique [nim. De jejun. n. 24. itemque de Tob. n. 50.] *Vulva* inter mensarum delicias ponitur.

Jam vero est plane illud Ambrosianum, quod initio num. 3. praeclaris aliis Tobiae factis hoc additur: *MERUIT* editum, ne quis ex filii captivitatibus mortuum sepulturae daret. Et tamen illud *Meruit* Latinus non assecutus, pro eo *Meruit* Apolline laevo substituit. Atqui

Meruit notionem legalem habet, cui sermonis Ambrosius insueverat, uti §. 6. praemonui. *MEREO* in jure est *mer pignus* [mediorum] verborum. Sic *Merere* animadversionem, graviolem sententiam, deportationis sententiam, capitis poenam, sui facti nomine poenam &c. alia sexcenta: in quibus *Merere* est accipere, excipere, merito pati, aut postremo elicere, ut haec. Tobias, qui in tribulibus humandis tam prolixus esset, *Meruit* [h. e. abstulit, elicit] ab rege editum, nequis omnino mortuum sepeliret. His sequentia consentiunt. *At ille interdicto* [h. e. edito illo, quod meruerat] *non revocabatur* &c.

Postremo num. 46. haeret vitium sed molli tantum ac benigno afflatu sanandum. Ibi de Mosaisca lege sic loquitur: quae *Quum de aliis peccatis semel AVT multum iterata admonitione praescripserit; de foenore saepius intimavit*. Haec vero haec merito Latinus: nam qui *semel praescribit*, quo pacto idem *multum iterata monitione* utitur? Tamen idem ulcus detexit, sed in percurando infelix, satis ab se auxilij allatum putavit, si AVT in VT mutaret. At Benedictini cum omnibus scriptis editisque AVT retinuerunt, sed invita prorsus sententia. Nec tamen equidem ferrum aut ignem adhibiturus venio, sed tantum affectae parti leviter inhalaturus. Itaque loco *AVT*, halitus dumtaxat adhibito, HAVT scribas censeo: jam locus sua integritate donabitur. Jubet enim Victorinus grammaticus *Haud* ante vocales, *Haut* vero ante consonas scribere. Vbi autem ad utriusque scriptionis exempla is devenit, diserte istud Ambrosianum HAVT MULTVM in exemplum affert. *Haud aliter muros: Haud equidem*. Haec ante vocalem exempla: at contra: *Haut dudum: HAVT MULTVM: Haut placitura refer*. At vero librarii, quibus illa grammaticorum *απειθια* ignota esset, remoto spiritu, quem insertum putarent, ex negante particula disjunctivam fecerunt. Potes vero & illud *Haut multum is. adm.* interponere, si lubet, hoc modo: *Quum de aliis peccatis semel [haut multum iterata admonitione] praescripserit; de foenore SAEPIVS intimavit*. Ac mox Ambrosius totus in id incumbit, ut undeunde loca Mosis corradat, quibus foenus SAEPIVS interdicatur.

Age vero, quod Interpellationum librum II. qui *De interpellatione David* inscribitur, nec non *Apologiam David alteram*, negat Erasmus Ambrosio adscribi oportere, solo styli argumento permotus: utrumque perverbo fecit. Nam illum de interpell. Dav. librum manifeste Mediolanensi vindicant meo judicio non

belli qui pro Ambrosianis circumferuntur, vetusti quidem alicujus episcopi sunt, ac facile Ambrosio supparis, at nihil minus quam (655) Ambrosianos esse, quovis deposito pignore spondeo. Neque id vero Catholici nostri gravate ferent, quasi qui eo firmamento quod ab Ambrosii nomine & auctoritate petitur, Transubstantiationis dogma spoliare adnitar. Nam quum Mediolanensis episcopi circa Eucharistiam sententia satis li-

quido ex libro de Mysteriis constet; quae-ro annon conducibilius sit, si dogmatis ejusdem novus testis antiquus produci possit, quam si illud unus idemque Ambrosius bis docuisse ostendatur? Idem esto judicium de ea concione quae inter Ambrosiana editur cum hoc indice, *De lapsu virginis consecratae*: quā investivam sicuti & probae notae, & pervetustam esse non est dubium, sic ab Ambrosiana (656) locutione atq. nitore nimium abesse certo certius

non tantum frequens *Devotionis* & *Denique* pro *Itaque* usus, sed & eorum plura quae in Glossario descripsimus. Reperies in hoc libro num. 8. *Praetendo* pro caitrensi *Excubo*: n. 20. *Reformo*: n. 21. *Adspicior*: n. 22. *Contagia*: n. 26. *Comperendino*: n. 30. *Tenebrarum profunda*, & n. 34. *Profunda mentium*: n. 35. *Prolapsionis humanae*: quae more & notione Ambrosiana, quam in Glossario explicuimus, usurpantur. Sunt etiam & illa Ambrosiana: n. 5. *Sacri fontis irriguo*: n. 20. *Convenis*, eo significatu, de quo Gronovius in Monob. Postremo quid magis Ambrosiani ingenii, quam quod initio scribitur? *Ille* (Job) *directus* (h. e. *rigidus*, notione Ciceroniana) *vehemens*, *acer*, & *maiores cothurno*: hic (David) *blandus* &c.

Postremo quod ad Apologiam David alteram spectat [quam quidem post Erasmus maxima hodie criticorum pars, praeter ceteris obtendens characteris diversitatem, magno eripuit Ambrosio] de eo, ne nunc plane obtundam, in Appendice Ambrosiana ad hujus dici finem sic agam, nullum ut librum magis Ambrosianum esse clarissimis argumentis evincant.

(655) *Sex librorum de Sacramentis auctorem alium ab Ambrosio fuisse*.

Ita prorsus suadet tum scriptionis character, tum etiam elocutio; quorum utrumque nihil prorsus commune cum magno Ambrosio habet: etsi auctor Ambrosii se studiosum prodatur (a quo certe multa sublegit) nec magno intervallo fuerit ab illius aetate disjunctus. Stylus, inquam elumbis, jejunos, exsuccus est, interrogatiunculis & responsis per totum decurrens, summa tantum rerum capita delibans, nihil Ambrosiano more amplificans atque dilatans, nihil grande aut sublime sonans: dictio vero non tantum humilis est, sed & iis locutionibus abstinet, quas in Glossario nostro posuimus (nisi quod semel tantum, nim. l. 6. n. 25. *Denique* pro *Itaque* posuit: quid mirum? atqui tum demum in

illo DENIQUE Ambrosianum se gessisset, si toto opere plus centies id usurpasset) alia vero humilia & Ambrosio ignota dicendi genera amica habet. Veluti HESTERNO pro *Hesternum die* ter usurpat, puta initii libror. 2. 3. & 5. DEROGARE alicui frequens huic est. Lib. V. n. 19. in fine: *Ecclesiae consideratione*: at Ambrosius dixisset *Contemplatione*: de quo vide in Glossario §. 6. in Adnot. 640. His adda plebeium illud lib. 2. n. 12. *Vbi .. amaritudinem sensit* (sontis Merrhae Moyses) & *COPIT BIBERE NON POSSE*.

Idem tamen auctor, ut initio diximus, Ambrosii se asecclam passim prodit, ex quo plura sustulit, interdum eisdem verbis: nec tantum ex libro de Mysteriis, sed & aliunde. Sic etiam lib. IV. cap. 1. de duplici tabernaculo ex mente Pauli, & hunc sequentis Ambrosii, disserens, bis *Thymiamaterium* septem syllabis, Ambrosianam secutus orthographiam (de qua §. 1. dixi) usurpavit.

Illud miror quod Tillemontius [in Ambrosio Nota 62.] hunc auctorem barbariei damnat, quod *Mersisti* pro *Mersus es* scripserit. Atqui id forsitan unum in hisce sex libris elegans: in quo & imitatus est Ambrosium; cui id peramicum fuisse reperio. Vt lib. IV. in Luc. n. 51. *Qui* (Naaman) *leprosus meraserat, fidelis emerfit*. Sic Epist. 2. num. 16. Sed & libro de Mysteriis (quem librum hic auctor serviliter imitatur) bis saltem idem Ambrosius usurpavit: ut num. 17. *Adquievit* [Naaman] *ac merfit*: & num. 21. *Ergo ille Syrus* (Naaman) *sepsies merfit*.

(656) Libri *De lapsu virginis consecratae* stylus tantum ab Ambrosiano, quantum haedi ab agnis, differt. In *ἐνληγουμένη* (*investivo*) genere mire Ambrosianam vehementiam exultasse, omnes norunt, qui Ambrosium norunt. Vbi vis magis quam in hoc genere officias sibi fieri siverit Mediolanensis antistes. Atqui in hoc libro densos illos & citatos sententia-

certius est. Scio quidem ne Benedictinos quidem alioque criticos aliquot de his monumentis magnopere diversa sensisse. At volupe erit, si id iudicium, quod adhuc incertum fluctuabat, ope Glossarii hujus exploratissimum evadat.

Postremo de S. Sebastiani actis, quae Bollandus ad XX. Januarii dedit, ac nescio cujus monachi testimonio fultus, eisdem sancto Doctori adscripsit, praeter illa quae ad XVIII. Junii de iis censuimus, alius quoque erit iudicandi (*) locus.

Vides igitur, me non inutilem operam in hoc quantulocumque Glossario posuisse: quod quidem eas tantum *prius* complectitur, quas Excidium cum Ambrosio communes habet. Quod si ceteras sive Ambrosii sive Exjossippi peculiare locutiones illas, quas neuter cum altero communes habet [quarum non mediocrem sylvam, praecipue ex Ambrosio, collegeram] eo coegissem, eccui dubium esse poterit, quin ad id Glossarium, tamquam ad obrussam, dubia, siqua modo sunt adhuc, Ambrosii opuscula tuto exigi possent? Nec enim ut semel dicam, est via tutior alia ad hujus generis jurgia finienda: quam utinam viri post renatas litteras summi tenuissent. Quoties de quibusdam opusculis, essent ne re vera a Tertulliani, Basilii, Chrysostomi calamo profecta, graves & asperiores exarsere disceptationes? At si tanti res erat, eadem methodo, quam heic in subsidium adhibuimus, & uti olim potuissent, & posthac censeo utentur.

tentiarum aculeos, cujusmodi contra Maximum, contra Auxentium, atque Symmachum, aut quemvis alium Noster utebatur, prorsus desideres. Mitto verborum Ambrosianam dispositionem, & e veteri Latio petitas locutiones; quae hinc prorsus absunt. Nullum ex iis dictionibus, quas nostrum hoc Glossarium exhibet, in eo libello reperias. Sunt contra in eo quaedam parum Mediolanensi dignae. Nam qualia illa sunt? Num. 12. *Susanna, cujus nomen fallaciter BAIVLAS*. Num. 16. *Exultassens GRANDITER*. Num. 18. *IN QVAN-TVM sibi mercedem sperabant* .. *IN TAN-*

Restat & methodus altera, qua scilicet ac sententiae operis alicujus contraversi cum auctoris ejus, cui tribuere illud adnitimur, exploratis operibus comparentur. Quae ratio nihilo secius Excidii historiam Ambrosio adjudicabit: quod infra proxime demonstrabitur, postquam scilicet de stylo scrupulum, qui quorundam mentibus insidet, exemerimus.

§. XI. De utriusque stylo.

Veteri querelae de Exjossippi & Ambrosii diversitate styli obviatur. Quid inter utrumque conveniat. Rursus quid unus ab altero dissideat. Ambrosianos setus diversissima passim praesefere dicendi genera: quantumcumque vero illam diversitatem non nisi aetatis & argumentorum varietati esse acceptam referendam. Postremo esse in Ambrosio tum partes quasdam majorum operum, tum etiam solida opuscula ita Exjossippo similia, ut non possis non eundem parentem agnoscere.

Ex operoso isto Glossarii specimine illud jam satis constat, eandem ubique *ερασιολογίαν* Exjossippo atque Ambrosio decurrere. Vel sic tamen Tillemontius sociique Benedictini (de quorum iudicio vide quae initio hujus V. capitis pag. 790. adnotavimus) si adviverent, forsitan exciperent, locutiones quidem meras Ambrosianas in Excidio (quandoquidem id demum argumentis victi inficiari non possent) personare, sed tamen stylum prorsus ab Ambrosio dissidere. Haec vero calumnia ita a me dispelletur, ut de amborum tum convenientia, tum etiam discrim-

TVM tibi intellige, misera, pondus iudicii crescere. Num. 32. Te omni DEPOPVLATIONE dignam. Num. 34. Quae (poenitentia) aut aequet crimina aut CERTE excedat: quum dici debuisset, Aut excedat, aut certe aequet. Negari tamen non potest, quin libellus sit perantiquus, ab aequali aut suppare scriptore profectus, & ad antiquitatem illustrandam utilissimus.

(*) De iis enim in Appendice Ambrosiana ad calcem dici hujus accuratius iudicium Deo juvante proficeretur.

N a n n n

discrimine circa dicendi characterem bona fide pauca praelocutus, tandem quidquid est alicubi discriminis, id magis esse materiae quam scribentium diversitati tribuendum, concludam.

Principio satis Exjossippi stylo cū Ambrosiano id convenit, quod uterque nervosus ad miraculum est: uterque, quantum quidem subjectae materiae ratio patitur, sublimis atque grandiloquus: uterque densitate sententiarum, acute dictis, antithetis, tropis ac figuris cujusvis generis scatet. Vtriusque lactea est elocutio: uterque veneres Latini sermonis ejusmodi habet, quas nemo persentiscere queat, nisi qui in aureae argenteaeque aetatis auctoribus sit diu multumque volutatus. Habes plura ~~ambrosii~~ capita.

Adhuc tamen, fateor, uterque ab altero paucillum dissidet. Quid enim? Queruntur, Exjossippum copiosum esse, facilem fluidumque: quum contra Ambrosius plus nimio adstrictus atque concisus, idemque confragosus difficilisque: ut fieri vix possit, ut ea styli discrepantia in uno eodemque homine fuerit.

Verum hoc qui dicunt, non animadvertunt, aetatem sensim progredientem non tantum morum diversitatem illam, quam pulchre Horatius in Arte describit, verum & characteris orationis discrimen

invehere. Atque a copia ut incipiam; ea peculiaris adolescentium est, maxime in ~~melitaeis~~ (declamationibus) suis [de quo genere Exjossippus est: qui magis argumenta rerum ab Josepho ad dilatandum, alicubi etiam ad contrahendum abstulit, quam ut fidus interpret vestigia auctoris sui premeret] in praexercitationibus inquam suis, in quibus non tam de delectu, quam de ubertate laborant. Eamdem juvenilem luxuriam optimi dicendi magistri adeo non vituperabant, ut potius laudi darent, rati futurum tandem, ut maturius secuturae aetatis judicium, quantum luxuriantium foliorum redundantiae demeret, tantum frugis uberioris afferret. Quamquam ne illud quidem concesserim, Ambrosii orationem ubique concisam esse. Imo contra idem in Hexaemero pluribusque aliis operibus plerumque copia minime poenitenda circumfuit. Sicuti contra Excidium haud raro velis contractionibus fertur.

Deinde quod Ambrosium [cui scilicet Exjossippi pellucidam facilitatem e regione ponunt] asperum esse ac salebrosam exposculant; id adeo in Mediolanensi non agnovere antiqui [in primis Augustinus, Gregorius, Cassiodorus, Aldhelmus] ut potius ejus eloquentiam non alio nomine, quam uti *lacteam* (657) *lucidam*,

(657) *De Ambrosiano stylo antiquorum judicia.*

Ab Augustino ordiar: qui Magni Ambrosii & auditor assiduus, & lector ejus operum studiosissimus, si quisquam alius, fuit. Qui in V. Conf. cap. 13. *Delectabar*, inquit, *SVAVITATE sermonis Ambrosii*. Quae autem suavis potest sermonis existeret, si idem sit salebris impeditus? At quantum illud est testimonium, quod idem in lib. 2. contra Julian. cap. 5. edidit? *Ecce fundit eloquentiae LVCIDVM & PERSPICVVM FLVMEN Ambrosius. Non est hic ubi HAEREAT lector, ubi CALIGET auditor.* I nunc, & Ambrosio obscuritatem exprobra, si hiscere contra tanti ejus discipuli judicium potes.

Jam vero Magnus Gregorius praefat. Comm. in Ezechielem Ambrosii *profunda & PERSPI- CIA fluentia* depraedicat.

Cassiodoro lib. de Div. lect. cap. 16. laudatur *Sancti Ambrosii de officiis MELLIFLVI libri tres*. Nihil vero luculentius, quam quod ejusdem opusculi caput XX. totum in Ambrosio impenditur, quod sic incipit: *Sanctus quoque Ambrosius LACTEI SERMONIS emanator, cum gravitate acutus, perviolenta persuasione DVLCISSIMVS* &c.

Aldhelmus in de laud. Virginum:

Qui nomen gerit Ambrosiae de neceare ductum.
Et post narratum de apum examine pueri labris insidente prodigium, haec subjicit:
Hoc examen apum, quo Sancti labra redundant, Dulcia mulso portendit verba favorum, E quibus affatim dulcescunt pectora plebis. LVCI DA digessit venerandus opuscula doctor.

Postremo qualem orationis characterem ipse Ambrosius in sacro oratore desiderat, talem se praestare studuisse, necesse est: quem caracte-

rem

cidam, perspicuamque demirarentur. Vtris, rogo, credendum? Neutris, opinor. Sed ita tamen ab utrisque dissentio, ut cum utrisque tandem redeam in gratiam. Nam pro argumenti varietate & Ambrosianus character orationis variat, & in primis major minorve est perspicuitas. Atque illud in primis notandum est, quotiescumque sese abdit Ambrosius sive

in Scripturarum ἀλλυγομένα, sive in mysteria numerorum [in utroque autem nimia aetas illius fuit] adhaec quoties ad ignota quaedam sacri Codicis (658) loca, quod passim solet, alludit: quoties sive (*) Philonis, sive Origenis, sive philosophorum legit vestigia; quoties, quod non raro accidit, ulcus aliquod sive (659) manifestum sed vix cura-

rem sic ipse describit in I. Offic. cap. 22. extremo: *Neque nimium prolixus* (sit sermo tractantis) *neque cito interruptus . . . oratio PVRA, simplex, DILVCIDA, atque MANIFESTA, plena gravitatis & PONDERIS: non affectata elegantia, sed non INTERMISSA GRATIA*. Habes ipsissimam Ambrosianam imaginem, in qua & ponderis meminit, & elegantiae & dilucidae perspicuitatis, & gratiae Latini sermonis, quos vocant vices.

(658) *Duo Ambrosii paullo difficiliora loca enucleata.*

Saeplissime Doctor eximius aut ex Sacrae Scripturae verbis sermonem suum contexit, aut ad ea saltem alludit. Quoties vero ea loca in propatulo sunt, nullum lectori negotium facessit. At quoties suspicio nulla de allusione ad Scripturam subit, ibi merito caligo legenti affunditur. Exemplo sit vetus quærela Horas Canonicas recitantium, quoties ab eis in Communi plurim. Mart. in illud Ambrosii incurritur, *Et mandatum accipis octo illis partem dare, fortasse benedictionibus*. Haec cine Ambrosii perspicuitas? Nec enim suscipitur, spectasse Antistitem illud Ecclesiastae X. 1. 2. *Da partem septem, nec non & octo*: quem locum Doctor instituto sermone pro more accommodat. At hoc animadverso, jam omnia prona sunt. Locus is Ambrosii lib. V. in Luc. cap. 6. num. 49. sic totus habet: *Hic enim* [Lucas, qui quatuor beatitudines posuit] *quatuor velut virtutes amplexus est cardinales: ille* [Marthaeus] *in illis octo* [beatitudinibus suis] *mythicum numerum reservavit* (al. *referavit*). PRO OCTAVA enim multi scribuntur [pro inscribuntur: nota est ea psalmor. inscriptio] *Psalmi; & mandatum accipis* (Eccles. XI. 2.) *OCTO illis PARTEM DARE, fortasse benedictionibus*, h. e. beatitudinibus. Confer de hoc loco praeter Benedictinos editores, etiam quam simillimum locum in De Jacob. lib. 2. n. 50.

Ibi vero maxime solet caligo offundi, ubi vetus Vulgata, ex qua sua affert Ambrosius ab

nostris exemplaribus dissidet. Vt lib. de Nabuthe n. 61. sic scribit: *David in Psalmo LXXV. hymnum Deo concinens ad Assyrium scriptum . . . ita coepit: Natus in Iudaea Deus*. Et in hanc quidem lectionem scriptos codices conspirare Benedictini testantur, & tamen non obscure corruptionis aliquid haerere queruntur. At locus hic, siquis alius, sanctissimus est, atque facilissimus, modo intelligamus, eum Psalmum in LXX. [ex quibus verus Latina fluxerat] inscriptum fuisse Πρὸς Ἀσσύριον, Ad Assyrium, saltem in aliquibus exemplaribus; nam a τετρασελίδῃ & ὀκτασελίδῃ [i. e. Tetraplo & Octaplo] & a communi τὰς 8 editione id abfuisse, Scholion memorat. Ea vero posita inscriptione, locus prono jam alveo fluit: nisi quod pro *Scriptum* mallet *Inscriptum*. Aut potius *Scriptum* (quo modo in Mss. & culis constanter legitur) pro *Inscriptum* usurpavit, simplex pro composito; sicut in modo producto loco in Luc. *Pro Octava multi scribuntur* [pro inscribuntur] *Psalmi*. Ergo Hymnum, inquit, Deo concinens AD ASSYRIUM inscriptum: nam in aliquot exemplaribus praescribebatur ὡδὴ πρὸς Ἀσσύριον, Hymnus ad Assyrium.

(*) Exempli causa epistola (8) ad Iustum ita magnam partem ex Philone contracta est, ut rerum tantum argumenta delibentur, non pro dignitate exponantur. Quumque eadem epistola referta sit vocabulis ἀντινομίαις, hinc illae circumstant Cimmeriae tenebrae.

(659) *Hexaemeri locus haecenus deploratus restituitur.*

Exemplum explorati vitii, sed tamen insaniabilis habiti, illud esto, quod in II. Hexaem. cap. 4. num. 15. cur caelum Graece ἰσθμὸς appellatur, haec ratio traditur: *Ὁ ἰσθμὸς αὐτὸ αὐτὸ ὁρατὸν δicitur, quod videtur Igitur terrae, quae obscurior est, ἰσθμὸς nuncupatur, quia lucidus est, tamquam visibilis*. Ita hunc locum ex pleorumque Mss. consensu Benedictini ediderunt. Qui in subiecta animadversione post allatas manu-

N n a n a 2 scri-

scriptorum & editorum variantias, de lacuna
 quam hiantem reliquerunt, sic causantur :
Quae sequuntur Graeca verba, ita confuse
 [in membranis] *scribuntur, ut a nemine co-*
rum, quos consulimus, legi posuerint. Itaque
 optimum visum est eadem (Graeca, ut in Mss-
 sunt) quoad fieri potuit, fideliter expressa heic
 repraesentare. Mox duo veteris Graecae scri-
 pturae simulacra duabus ligneis formis expressa
 subjiciunt ; quorum priore id quod in Ambro-
 siani contextus hiatu, quem ante exhibuimus, in
 scriptis codicibus Graece ponitur, ad vivum
 exprimitur, altero vero, quod in eorundem
 codicum margine reppererunt. Quibus haec
 tandem a doctiss. Monachis subijciuntur : *Quae*
doctioribus exponenda lubentes permittimus.
Subodoramus tamen per haec (Graeca) non-
nihil de divisione caeli a circulo horizonae signa-
ta indicari. Haec ideo adscripsi omnia, ut
 locum jam esse conelamatum omnes agnoscant.
 Et tamen non tantum hac ultima adnotatoris
 harioatione opus non erat ; verum etiam de-
 speratum ab illis in vado fuisse, certissimum est.
 Scriptura Graeca Ambrosiani contextus talis
 est, qualis nono decimove circiter saeculo
 exarabatur : tantum quod heic litterae sunt
 confertissimae. Nec refert, quod manuscripti
 Ambrosiani, in quibus ea exhibentur, sint
 forsitan recentiores : nam librarii qui Graece
 nescirent, quum in Graeci aliquid inter Lati-
 na inspersi incidebant, illud imitari, pictoris
 magis quam scriptoris industria, conabantur.
 Hinc tot in vocibus Graecis ab Ambrosio
 adpersis mendarum prodigia, longe plus certe
 quam in Latinis. Sed ut eo redeam - Graeca
 Ambrosiani contextus scripturae, quemadmo-
 dum a Benedicinis exprimitur, eas litteras con-
 tinet, quas equidem quibus typographicis formis
 potui, repraesentavi in hunc modum : *γρος*
ανταδιαστοαηλ (h. e. *γρος ανταδιαστοαη*
ηλ) quod equidem in *προς ανταδιαστολην*
 tenegebam, necdum marginem contemplatus.
 Ceterum eandem mox lectionem multo clarius
 ex marginali scriptura elicui : quae ferme talis
 a doctis editoribus exhibetur, *Αρροσαντιστολην*
 (litteris scil. etiam Latinis admixtis)
 h. e. *αρροσαντιστολην*.

Illud autem *προς ανταδιαστολην* (h. e. *ad*
differentiam) est *σχηματικὴ διαλέκτις* siue
 artis vocabulum, in grammaticorum & diale-
 cticorum ore tritissimum, & genitivum post se
 gerit : quemadmodum hoc loco regit *ἡ Τερ-*

rae. Itaque cave illud *Igitur* novae periodi
 principium constituas, quum quae sequuntur,
 sint omnino nestenda cum praecedentibus hunc
 in modum. *Οὐρανός* [h. e. caelum] *αὐτὴν*
ἀπὸ τοῦ ὀραῖσθαι [h. e. a verbo *Videō*] *dicti-*
tur, quod (scil.) VIDEATUR. *Περὶ τῆς ἀν-*
διαστολῆς [h. e. ad differentiam] *igitur terrae,*
quae obscurior est, ὑφαντός nuncupatur, quia
lucidus est, tamquam (si dicas) VISIBILIS.
Vides quanto terrori μαρμαρυγιώδης (spectrum)
illud fuerit : quo terribulamento remoto,
quanta repente lux totum locum irradiaverit.

Porro quum heic affert *ὑφαντός* etymologiam,
 eandem & infra lib. V. num. 73. ubi de avibus
 per caelum h. e. aerem volitantibus agit, iterat
 hisce verbis : *Sed quia Graece ὑφαντός dicitur,*
quod Latine caelum appellamus : ὑφαντός autem
ἀπὸ τοῦ ὀραῖσθαι, idest a VIDENTO ; ideo
quod aer PERSPICUUS sit & ad VIDENT-
IVM purior [ideo in caelo i. e.] in aere vo-
litantia genera dixit animantium. Hoc vero
 etymon a Basilio sumptum, qui itidem *ὑφαντός*
ὀραῖσθαι derivat *οὐρανόν*. Eaque una ex
 pervagatis apud antiquos originationibus caeli
 erat ; quam & Phurnurus lib. de natura deor-
 cap. i. memorat : *ἀπὸ τοῦ ἀντὶ ὀραῖσθαι,*
inquit, ἅθ' ἐο' quod sursum conspicitur quidam
caelum deducunt. At Aristoteles lib. de Mun-
 do, & Philo in libro cognomine aliter *ἐτυ-*
μολογῶσι, nempe *ἀπὸ τοῦ ὄρον εἶναι τὸν*
ἄνω, quod sit terminus rerum superiorum.
 Alii aliter. Verum non id agimus.

(660) *De Ambrosianis locis, quae falso pro*
sanis habentur, adhibenda cautio. Horum
uni per summam librorum injuriam
infixa MACHAERA evellitur.

Occulta textus Ambrosiani vitia, nondum
 membranarum ope sanata, plura indicari pos-
 sent, si id pensum mei esset. Interim infra in Ad-
 not. 671. una vocali induta, locum absurdif-
 simum, & tamen pro sano habitum, alibi alia
 obiter percuravimus. Universe autem quoties
 caligo talis ostenditur, quae ad nullam ex assi-
 gnatis causis referri possit, toties latere ulce-
 rosum aliquid haud temere suspicabimur.

Ne tamen avidos convivas prorsus incaena-
 tos remittam ; proderit hic illud asserre ex li-
 bro de Elia & jejuniis, ubi cap. 8. num. 24. sic
 incipit. *Ferietur coquorum vestigiū m-*
achaera. Requiescat opsonator &c. Verba qui-
 dem Latina omnia & satis perspicua : syntaxis
 sibi apte cohaeret : tamen torquet me Ambro-
 sius

Doforem eximium jure merito obfcuriorem videri: contra vero in hortationibus, ceterisque moralibus argumentis, in exornationibus aut vituperationibus, in primis autem in vividis descriptionum *ὁμοιωμάτων*, atque in elegantissimis narrationibus [de quibus mox plura dicam] lucidum planeque vitreum fluere.

his non recte intelligentem, equamnam *Machaeram vestigiorum coquorum feriari* jubeat. Adnotator Benedictinus nihil heic lucis praetulit, locum ideo pro sano, opinor, habens, quod nihil varietatis in Mss. reperisset. At editio Romana totum hunc locum, credo quod capi nequiret, praetermisit. Verum quid expectationem morando cieo? Facta, crede mihi, levissima mutatione *ὁ Machaera* in *MEGAERA*, mira lux, mira gratia ei loco aridet, & cum toto contextu aptissime copulatur. Nam quale sit Furiarum munus, vel pueri norunt. Nempe stimulis, flagellis, viperis spiris caedisque ardentibus armatae volitabant, ad incitandum & exagitandum promptissimae. Nec tantum poetarum carminibus haec trita sunt, sed & oratorum sermonibus. Cicero in II. de Legib. *Us eos agitent infellenturque Furiae* &c. Virgilianum poema his refertissimum est. Seneca in Thyeste: *Geminas facer Megaera quasilens*.

Jam vero ad Mediosanensis locum redeo. Dixerat proxime, jejunium quietem & otium secum ferre, contra luxum invchere inquietitudinem atque negotia. Mox pergit: *Ferietur aliquando coquorum vestigiorum Megaera*, h. e. Detinat aliquando luxus, instar Megaerae [aut certe alterius Furiae; nam singulare eximium pro genere usurpatur] furiali flagello exagitare coquos, haec & illac discursantes, ut dominorum gulae indulgeant, selectissima quaeque expetentium. Deinde cum hisperquam apta sunt, quae sequuntur. „Requiescat opsonator, qui antequam luceat, fores pulsas alienas, & tamquam bellum aliquod immincat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhantem advertis. Interrogas quae causa perturbationis sit? Poscit, inquit, dominus meus, ubi vinum melius veneat: quare rit ubi durior vulva curetur, ubi jecur [anserinum] mollius, ubi phasianus pinguior, ubi piscis recentior. Curseat per diversa; & quum invenerit summo cursu properat. „ Et quae plura sequuntur plene gratiae atque illius aitoris Ambrosiani. Deinde quam pulchre

Quamquam [quid enim nisi veritati uni litandum est?] & aliud egomet delictum inter Excidium Ambrosiumque deprehendi. Amat enim Ambrosius verbis praeter ceterorum morem trajiciendis indulgere, eoque remissiores interdum lectores delassare. Exempla sunt passim in Ambrosio (661) obvia: at in Excidio

opsonator cum Domino suo purgat, quod nimis caro sumptum fecerit? „ Heri, inquit, tempestas, hodie procella: vix istum (piscem) potui facientem deprehendere. Multi concursant in macello: si tu reddideris, alter plus dabit: & quid exhibebis in prandio? „ Istius vini ille natalis est. „ [Nam tritum est, consules dolii inscriptos fuisse, ex quibus vini natalis & aetas intelligeretur] „ Haec ex illo lacu lecta ostrea. Talis sit de singulis licitatio. „ Hacta quaedam agitur inter opsonatorem & pastorem. „ Pastorem quemnam vocet Ambrosius, ipsemet explicat eod. librum. 49. hac circumscriptione, *IS QVI PASCIT*, h. e. convivator. Hinc apud Italos *Il pasto* tantundem est quod prandium quod convivis datur. In ver. Glossis *Pastus* est *οἰωνος*. Addit statim Ambrosius. „ Turbatus (pastor) addidit patrimonium: rogat adhuc, „ Epro *Bo usque procedit ut etiam observet*], per quos suorum bonorum jura, (utpote oppignorata: infra n. 31. *Non vexant viduam oppignorata sobrii jura defuncti*) minuuntur. Curritur ad coquimam: sit in gens strepitus, sit tumultus. Tota exagitantur familia: maledicunt omnes, quod nulla his requies detur. Tandem aliquando da res, quicquid coquo. „ Ceteris superfedeo parvis proprietatis & elegantiae. Estne vero in his omnibus quidquam [quod quiritari de Ambrosio solent] salebrosum? modo tamen *Machaeram* insidiosam illam, per quam vulnus occultum impositum Ambrosio fuerat, capulo tenus infixam detraxeris.

(661) *Τὰ ὑπερβαῖνα (traditionum)* hujusmodi (quae quidem non parum ad Ambrosianum characterem constituendum conferunt) pauca & plurimis specimina producere satis erit. Et supra quidem hoc ipso capite 9.5. in *ANTEEXPECTATIONEM* ex epistola ad Vercell. Eccl. insigni exemplum attulimus. Sed pergo alia depromere; quae plerumque in eo sita sunt, ut adjectiva sive brevi sive longo intervallo substantivis antecedant. Hexa. l. 3. n. 39. *Luxuosam gratias successione maceroris ad-*

mi-

dio (662) rariora quidem sunt, ac minoris audaciae [nec enim talia decebant historicum] sed ita tamen ut in iis quoque Ambrosianam officinam agnoscas. Hanc vero verborum dispositionem non tantum procedens aetas & argumentorum id minime respicientium ingenium in ejus orationem postmodum importavit, sed maxime Graecorum sui temporis studium, quos nimios dictionum traductores satis scio. Inter quos excelluit supra ceteros Caesariensis Eusebius, qui eo (sive id licentiae, sive laudi tribuendum est) lectorem fatigat ac prope occidit. Nec abnuerim collocationis verborum Eusebianae Ambrosium se praebuisse interdum imitatore.

miscuit. In I. de virginibus n. 64. *Multiplicatis faciis tuas salentum solvit usuris.* Libro altero extremo: *Vt pretiosis sanctorum surrita fastigiis, non solum hostiles frustretur incursum, verum etiam bonorum propugnacula struat tuta meritorum.* De viduis num. 87. *Nonne sibi videtur (vidua) inter ipsa repetitarum foedera nuptiarum, amissorum praetextere funera filiorum?* Lib. VI. in Luc. ad cap. 9. *Vt spiritalem tantummodo locus ille formare videatur affectum.* Ibid. *Siqua eos terrenae obumbrans delicta levitatis.* Ibid. *Pollutis non patiatur habitare vestigiis.* Sed mediocria specimina missa faciamus. Illud singulare est, quod in I. de Virginib. [ubi de S. Hagne] sic legitur: *Haec inter cruentas carnisficum impavida manus, haec stridentium gravibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus. . parata. . tendere Christo inter ignes manus, atque. . tropaeum Domini signare victoris: nunc ferratis colla manusque ambas inserere nexibus.* Ex quo ultimo exemplo potest intelligi, tum maxime inuitatis huius trajectionibus indulgisse Notitum, quum praeter modum vela eloquentiae panderet.

(662) Exjossippi hyperbata ad Ambrosianam formam fusa atque conflata aliquot depromam. In II. excid. 9. initio: *Ad inferendum Romano bellum imperio.* III. 6. *Vbi amoenis fluviorum meatibus, ex superiore decurrentium iugo montium.* Et cap. 19. medio: *Nulas excitatura Romani curas ducis aestimabatur.* Quamquam haec exempla poterunt alicui magis Liviana quam Ambrosiana videri. Si-

Illud etiam a me observatum fuit, ut Ambrosii, sic etiam Exjossippi orationem non semper aequabilem fluere, imo contra non tantum pro materiae diversitate variare, verum etiam pro intentione aut resolutione limae cura nunc mire asurgere, nunc remissiores quodammodo oblangescere. In Ambrosio quidem hospitem esse necesse est eum, qui in illo non hoc animadverterit. At etiam Exjossippo est ubi languor obrepserit, ut verbi causa in proluxa illa de Hierosolymitano Excidio lamentatione quae lib. V. cap. 2. legitur. At huius quidquid est inaequalitatis Ambrosius ipse (663) alicubi causam verissimam aperit.

Postremo quidquid discriminis inter Exci-

cuti & in Ambrosio non desunt hyperbata quaedam ad similitudinem Livianorum expressa: cujusmodi illud impeditissimum est, quod Ep. (18) ad Valentinian. adversus Symmach. legitur num. 36. de Cyro: *Exsecro capite & in utrem plenum cruoris, satiari jussus, incluso, femineis imperiis ludibrio fuit.* Hoc, inquam, ab Liviana collocatione non abhorret.

Sed ad Excidium redeo: in quo sunt tamen loca in quibus trajectionem plane Ambrosianam agnoscas. Quid enim Ambrosianum magis, quam illud IV. 7. *Publicorum eructant crapulam negotiorum.* Tum vero maxime more Ambrosiano trajicit, quum nihil Josepho debens, ad Christiana scita digreditur; ut V. 9. *Qui (Jesus) vere solus intrares interiora divinorum penetralia sacramentorum.* Ecquis vero dubitat quin plurima Ambrosianae illius dispositionis paria atque germana exempla in Excidii historia sit reperiturus, si quis ea cum iudicio requisierit? Et si rariora in Ambrosio historico (h. e. in Exjossippo) quam in eodem tractatore occurrere, nemo mirabitur. At ubi tamen Exjossippus ab filo historiae ad morales tractatus argumentum digreditur, non potest, quin verba ad rhythmum Ambrosiani numerum saepe componat. Cujusmodi illud II. 12. De Joanne Baptista: *Perpeti nequivit ab Herode fraterna violata connubii jura.*

(663) Causa discriminis ea fuisse videtur, quod quae diceret, iis, uti sit, plusculum negligentiae irreperet; at quae sua manu scriptitabat, ea limatiora prodirent. Hanc ipsemet causam assignat Ep. (47) ad Sabinum initio. *Non enim dicamus omnia, & maxime nobis,*

Excidium & cetera Ambrosiana cernitur, id in eam maxime causam est conferendum, quod aliud est historiam (praesertim ex alia lingua transfusam) antiquo historico stylo condere; aliud libros, sive *ἐκκλησιαστικὰς* sacrae Paginae, sive Theologicos, aut *κατασκευαστικὰς* scribere. Atqui id nunc erat operae. Nempe Exjossippus cum historicis Ambrosii lucubrationibus, siquae essent, componendus erat. Sed commode illud accidit, quod etsi nullā inter confessa Ambrosii opera justam habemus historiam; tamen sicubi Doctor Mediolanensis se gerit historicum, ibi ipsissimum Exjossippum intueri liceat. Multae passim sunt Ambrosianis libris inspersae narrationes: quarum pars major oratorio more conscriptae, oratoriis pigmentis madent, ut lib. 2. de Jacob cap. 10. & sequi Machabaeorum martyria describuntur; aut in libris de Officiis ubi de S. Praecursoris caede, atque in de Virginitas ubi de S. Agnes passione. At sunt etiam apud eundem narrationes aliae miro robore ac simplicitate historica contextae, atque hujus generis *ὑποθηκῶν* delibatae: quas adhibere in consilium lector poterit. In primis autem duae sunt egregiae ac longiores epistolae, historico plane ingenio & caractere conscriptae, altera (6) ad Syagrium de bello contra Benjaminitas ab reliquis tribubus ob Levitae uxorem violatam gesto; altera (19) ad Vigilium, in qua tota Samsonis historia pertextitur. Quam vellent duo haec historica Ambrosii specimina lector haud segniter expenderet, & cum

Exjossippo conferret. Aut cui Exjossippus ad manus non erit; rogo ut quas dixi duas Epistolas, saltem cum Exjossippi lib. 3. capite 2. componat [quod mox Parte altera subiciam, quo Apostolorum Petri & Pauli passio continetur] tum vero certissimum habeo, eos non ovum ovo similis reperturos; imo eas duas epistolas ovo prognatas eodem (ut ille de *Διοκρίσις* cecinit) quo Excidii historiam, protinus exclamaturos.

C A P. VI.

Exjossippi scia ac sententiae cum paribus Ambrosianis comparantur.

Postremo ad illud argumentum, quod tamquam lectam triariorum manum subidere ultimo loco jussi, ad utriusque scilicet auctoris scitorum aut quam simillime dictorum convenientiam devenio. Nam quod Homero, quod Virgilio, quod maximis quibusque viris usu venit; id & magnum Ambrosium facitasse compertio, ut quodcumque alibi se commode elocutum meminisset, id modo verbis totidem revocaret, modo levi mutatione interpolatum retractaret. Innumera sunt hujus Ambrosianae consuetudinis documenta: sed satis sit duo ejus illustria indicasse loca, quae alibi prope verbis eisdem est imitatus. Confer si lubet gallicinii laudes quas in Hymno diei Dominici complectitur, cum iis quas in V. Hexa. num. 88. persequitur. Item pulcherrimus locus ex Serm. 12. in Ps. 118. cum gemello altero in Epist. ad Verc. Eccles. comparatur: ut alia generis hujus taceam.

bus; quibus volumus aliis graves esse ac molesti; tum quia ea quae distantur, impetu quodam prouunt, & proptuo cursu feruntur. Nobis autem quibus curae est senilem sermonem familiari usu ad unguem distinguere [imo potius scribe DISTRINGERE aut Desfringere; quod est Defricare, & strigili, aut ungue, cuius heic meminit, aliove instrumento radere & levigare] & lento quodam fere gradu (h. e. identidem subsistere ad meditandum) apertius videtur propriam manum nostro affigere stylo; ut non tam desilare aliquid (i. e. tam inconsiderate, quam spiritum desilamus, expromere)

videamus, quam abscondere; neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis conscii sine ullo arbitro, non solum auribus sed etiam oculis ea ponderemus quae scribimus. Velocior enim est lingua quam manus. His praecognitis, facillimum deinde erit decernere, quid uterque scriptor cum impetu distaverit (quod rarius accidit: nam & in Ambrosii vita Paulinus, raro eum distasse prodit; & pauciora sunt opera aut operum loca, in quibus limae strictiones non agnoscas) quid contra anxio labore subegerit concoxeritque.

ecam. De quibus in ima (664) libri ora pauca reperies. Hic quidem, uti dixi, mos professi Ambrosii fuit.

Jam vero ad personatum venio. Dolendum est autem quod operis historici [cujusmodi Exjosphus condidit] a theologicis, *ἐκκλησιαστικαῖς*, ethicisve (ad horum enim trium generum aliquod Ambrosii *οὐλομένη* referuntur) diversitas nos uberem Excidii cum Ambrosio convenientiarum segetem coacervare vetet. Tamen quae pauca sum allaturus, ejusmodi certe sunt, ut quin Exjosphus sit plane *ἀνώνυμος* Ambrosius, dubitare minime patiantur.

Ac primum quidem quae de certamine Apostoli Petri cum Simone inter confessos magni Ambrosii libros & Exjosphum convenire observavi, ea Parte II. ubi de altercatione illa commentabimur,

non illiberali manu producam. At sunt praeterea plurima, quae in Excidio semel a se scripta, sic ea in ceteris operibus iterat, facile ut agnoscas ad eadem illum communia loca recurrere, notaeque ac veluti domesticas argumentorum sedes revifere.

§. I.

Totum caput nonum ex lib. V. excidii variis ab Ambrosio locis fuisse particulatim expressum, ac totidem interdum verbis.

Incipiam ab Excidii lib. V. cap. 9. quod magna ex parte huc adscribam, & cum similibus Ambrosii locis componam; ut tandem intelligas, Excidium illud ejusdem prorsus Mediolanensis fuisse fetum, a quo tot alios testatos habemus libros; ab ea vero *ἀδελφότητα* (germanitate) manasse tum illam *ὁμοφωνίαν* (dictionis parilitatem) tantam, quantam superiore cap.

(664) In Hymno diei Dominici qui inter Ambrosianos primus est, pulchra gallicinii descriptio initium paullo diversum ab eo, quod in Breviario legitur, habet, quod tale est:

Præcedi dei jam sonas,

Noctis profundae pervigil,

Nocturna lux vianibus,

A nocte noctem segregans.

Hoc excitatus Lucifer

Solvit polum caligine &c.

Quae vero mox ibi sequuntur, quia sunt eadem in Breviario omnia, heic missa facio. Ab Augustino ipso in I. Retra. 2. 1. is Hymnus Ambrosio tribuitur, ex eoque illud citatur,

Hoc ipsa petra Ecclesiae

Canente culpam diluit.

At idem Ambrosius lib. V. Hexa. num. 88. de Gallo paria habet omnia ac prope verbis eisdem. „Hoc (gallo) canente latro suas relinquit insidias, hoc ipse lucifer excitatus, oritur caelumque illuminat, hoc canente maestitiam trepidus nauta deponit, omnique crebro vespertinis flatibus excitata tempestas & procella mitescit, hoc canente devotus affectus exsilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat; hoc postremo canente ipsa Ecclesiae petra culpam suam diluit, quam priusquam gallus cantaret, negando contraxerat. Istius cantu spes omnibus redit, aegris levatur incommodum, (i. e. morbus: vide supra in Adnot. 644.) „minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia

, mitigatur, revertitur fides lapsis: Jesus tibi, rubantes respicit, errantes corrigit. „Mitto jam cetera describere. Etiam Beda in Arte metr. utriusque loci convenientiam notavit.

At hoc parum est. Ecce enim non licuit, quae prosa oratione scripisset, ea versibus alligare, aut contra? At etiam quae soluta oratione luserat, ea pro re nata item soluta iteravit. Veluti Epist. (63) ad Ver. Eccl. pulcherrimus locus est num. 94. 95. qui sic incipit. *Non quicumque ergo dicit PORTIO MEA DOMINVS. Non avarus dicit; quia venit avaritia & dicit: Mea portio es &c.* Hunc vero locum, vividae facundiae plenissimum, totum ex Serm. 12. in Ps. 118. (ubi a num. 37. ad 41. illa verba tractantur, *Tuus sum ego, salva me Domine*) transfulerat: ita locus uterque eisdem sententiarum ac figurarum luminibus perfusus per totum cernitur. Imo quod magis mirere, quae de Juda proditore, quaeque de libidine & luxuria ad Ps. 118. num. 38. 39. summa vi perorantur, eisdem ferme verbis in Epistola laudata iterantur.

Adde his locum pulcherrimum Hexa. lib. VI. cap. 9. de artificiosa humani corporis fabrica. Atqui haec eadem antea copiosius lib. de Noe & Arca a cap. 6. ad 9. ita disputaverat, ut sua ipse haud dubie destorasse tum quum in Hexaemeron incumberet, reperiatur. Etsi Ambrosio in his praevivisse praetantissimum Galeni de usu partium librum, nemo negaverit.

cap. ostendimus, tum etiam in scitis atque sententiis (ἐκδοτικαὶ) consensionem. Ergo in V. Excidii 9. in Hierosolymitanae urbis descriptione hoc inter cetera legitur. Inter omnia tamen opera Templum praeccellebat amplissimo opere & fulgenti marmore: in quo erat peripetasma pretiosum & maximum, cocco & hyacintho, byssoque intextum & purpura. Non otiosa materia tantae diversitatis, sed cuius species materiam rerum latentium significaret: eo quod ejus esset templum, qui caelo & aëri, terrae & mari quasi creator elementorum dominaretur, atque omnia solus regeret & gubernaret. Cocco enim ignem caelum figuratur, hyacintho aer, bysso terra, quod in ea (bysso) nascitur, purpura mare, quae (purpura) conchyliis maritimis inscitur: ut duo ex colore, duo ex generatione colligas. Denique princeps sacerdotum haec quatuor indumento suo exprimere conieuerat, quando maxima celebritas erat festorum dierum, quasi totum mundum indueret, pro populo supplicaturus, in ejus figuram, qui venturus erat princeps sacerdotum Jesus, qui tollet peccatum mundi. Quorum hic interpres quaedam ex Josepho (665) transtulit, alia de suo adjecit.

Libet vero heic paullisper subsistere, ut animadvertatur horum minime poenituisse Ambrosium, quae aliquando in Excidio scripserat, sed eadem, ubicumque se dedit occasio, repetivisse. Nam quae de quatuor illorum generum, ex quibus peripetasma & sacerdotalia indumenta continebantur, coloribus ibi dixerat, ea initio libri II. de Fide num. 11.

& 12. adeo non erubuit, ut opportune iteraverit. Vbi de habitu Hebraici pontificis inter cetera haec habet: *Itaque alibi . . . aurum praetextum, & postea hyacinthum ac purpuram cum cocco subiungit & bysso. Rursus alibi ex hyacintho & ceteris prius flosculos format, aurumque subnectit: & unus est habitus sacerdotis, ut iisdem coloribus micans gratiae decorisque diversitas, ordinis diversitate resplendeat . . . Hyacinthus autem aëris habet similitudinem, quem spiramus & cuius carpinus flatum: purpura quoque speciem aquarum exprimit: per coccum ignis intelligitur: terra per bysso, haec enim ex terra gignitur. Ex his quatuor elementis corpus subsistit humanum. Sed & serm. 18. in Psal. 118. num. 22. de cocco haec superioribus consentanea notavit: In cocco enim species ignis . . . Denique in Exodo coccum pro igne collocatum est. Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elementis: sed in cocco figura ignis expressa est; cuius vapor nisi caelum atque aerem maria terrasque penetraret, omnia tamquam effretis viribus solverentur. Postremo lib. de Tobia num. 77. sic incipit. *Sapientiae vestimentum est ex illis indumentis, quae ex bysso & purpura Sapientia sibi fecit. Hoc est, indumentum Fidei constat ex praedicatione caelestium, & dominicae sanguine passionis: bysso (enim) aetherea figurantur, purpurae specie mysterium sacri sanguinis declaratur (in hoc paullum, sed argumento serviturus, variat; nam alibi purpuram designasse mare aut aquas, bysso vero terram, ex Josepho suo docuerat) quo regnum caeleste con-**

con-

(665) Josephus III. Antiquitat. cap. 7. sect. 7. quatuor illorum colorum eadem quae Exjoppus mysteria tradidit. Ταῦτα οὖν ἐκ τῶν ἑσπερίων ὑποδείκνυται &c. Vela quoque ex quatuor [generibus] contexta naturam elementorum referunt: nam & bysso terram videtur designare, quum linum ex tellure nascatur: purpura vero mare, ut quae conchylii [utique marini] sanguine cruentetur: aerem vero hyacinthus prae se fert: cocco denique pro ignis symbolo merito haberi potest. Praeterea & pontificis tunica, utpote lineae, terram designat, hyacinthus vero caelum [credo

aereum] &c.

Nec aliter in Bello Jud. lib. V. c. 5. sect. 4. Quod oppandebatur velum, id operis Babylonii peplum erat, ex hyacintho, bysso, cocco atque purpura variegatum, tum operis miraculo insigne, tum quod materiae admixtio tales significationes haberet, quibus rerum universitatem adumbraret. Nam cocco ignem designare videbatur, bysso terram, hyacintho aerem, purpura vero mare: duobus quidem ea quae dixi colore suo referentibus; bysso vero purpuraque, ratione originis, quandoquidem terra bysso, mare purpuram gignit.

○ ○ ○ ○ ○

consertur. Vide quot locis, quae in Excidio scripserat, pro suis agnoverit.

Pergit ibidem Exjossippi descriptio. *Duo erant tabernacula sacra, unum interius, alterum exterius: in hoc semper introibant sacerdotes: in illud interius, quod SECVNDVM (ad Heb. IX. 2. 3. 6. 7.) appellabatur, semel introibat tantummodo princeps sacerdotum.* In his vero & quae sequuntur immane quantum recedit ab Josepho suo, sive quae ille de Templo in III. Antiquitatum affert, sive quae in Bello Judaico lib. V. cap. 5. aut ubi demum in utroq. opere de Pompeio Magno Templi adytum ingrediente narrat. Nam ubi quaesio in toto Flavio, tabernaculi *Primi & Secundi* nomina ac discrimen? Hoc igitur totum ex Epist. ad Heb. IX. 2. 3. sumptum fuit, ubi scribitur. *Tabernaculum enim factum est Primum, in quo erant candelabra &c. Post velamentum autem Secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum.* Sic etiam versu 6. & 7. Prius tabernaculum a Secundo distinguit. Id quod, omisso tantisper Judaeo historiographo, secutus est Exjossippus tum heic tum lib. I. cap. 17. ubi de Magno Pompeio in penetrata irrumpente sic posuit: *Sequentibus sese suorum plurimis vidit Tabernaculum Secundum, quod soli principi sacerdotum sollemni accessu patebat, atque intus inspexis lucernam, & mensam, & thymiamaterium, & tabulas testamenti.*

Jam vero ejusdem Exjossippi libro V. capite nono, quod recitare institui, post illa verba, *Id secundum semel introibat tantummodo princeps sacerdotum, statim sequitur, non sine sanguine, quem offerret pro se & pro populi delicto: hoc significante Spiritu Sancto, venturum Jesum, qui vere solus intraret in-*

teriora Divinorum penetralia sacramentorum & arcana substantiae caelestis. solus quoque Patri sanguine suo totum mundum reconciliaret &c. Quae etiam ex cap. IX. Ep. ad Heb. expressa fuerunt.

Verum non tam id agimus, ubinam Exjossippus ab Josepho suo, ut Apostolum sequeretur, discesserit, quam utrum in eodem argumento cum Exjossippo Ambrosius consentientia dixerit. Qui certe non uno loco eadem quae ex Excidio adscripsimus, repetivit, si minus verbis totidem, at eisdem saltem sententiis. Ac de primo ac secundo tabernaculo producuntur mox epistolae ad Felicem locum. Nunc libet ex lib. I. in Luc. num. 22. [ad illud Luc. I. 8. *Cum sacerdotioungeretur Zacharias*] pauca depromere. *In quod (prius tabernaculum) semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes. in SECVNDO autem semel in anno singularis summus sacerdos non sine sanguine, quem offerret pro se & populi delictis. Hic est ille summus sacerdos . . . qui non hostiarum cruore, sed proprio SANGVINE PATREM Deum generi RECONCILIARET humano.* Vbi praeter *Primi & Secundi* tabernaculi discrimen, ultima utriusque loci verba sunt plane eadem.

Sed cetera Exjossippi [non ex Josepho scilicet de sua penu depromentis] audiamus. *Intus Thymiamaterium (de Thymiamaterii insolita scribendi ratione, quam Excidium cum pluribus professis Ambrosii locis communem habet, vide dicta superiore cap. 5. 1.) intus mensa, intus lucerna. Thymiamaterium, quod ita ad Deum Patrem sicut incensum dirigatur maximi sacerdotis oratio.* Quae verba in epist. ad Felicem (666) jure suo descripsit idem, sed

(666) Ep. (4) ad Felicem episcopum num. 3. *Tu quoque quum ingredieris SECVNDVM TABERNACVLVM, quod dicitur Sancta Sanctorum. . . nos quoque tecum inducas. Quum spiritu adeas aureum illud THYMIAMATERIVM, nos ne intermiseris; ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est: de quo plena sapientiae oratio tua sicut incensum, dirigatur ad caelestia.* Quae ibidem mox addit, ea partim cum iis quae eod. cap. 9. lib. V. ex-

cidii sequuntur, partim cum I. excidii 17. [ubi de Pompeio] communia habet.

Quae quidem, ut plura alia, ab Ambrosio postea sultulit auctor sex librorum de Sacramentis [quem supra Adnot. 653. alium ab Ambrosio esse demonstravimus] lib. 4. cap. 1. qui etiam Ambrosiano more THYMIAMATERIVM ibid. num. 1. & 4. . . ἐκασύλαβος fecit.

sed jam sacerdotio fungens, Ambrosius.

Pergit excidium: *Mensa*: quod in ea passio Christi sit, & mysteria sacramentorum. . . Lucerna quae supra candelabrum ponitur, ante SVB MODIO erat, idest SVB LEGIS MENSURA, nunc est sub gratiae plenitudine, *heptamycho* [corrige (667) *heptamyxo*, h. e. lucerna septem narium] frequens lumen effundens, eo quod Spiritus Sanctus SEPTEM MAXIMARVM GRATIARVM virtutibus Dei templum illuminaret. Quae quidem citra ambages spectavit Ambrosius lib. VII. in Lucam, ubi etiam verbis eisdem *Legis modium*, *Legis mensuram*, *Septem Spiritus S. gratias* tamquam sui juris iteravit. Sic igitur lib. VII. in Luc. n. 98. *Lex enim intra MENSURAM est, ultra mensuram gratia. . . Et ideo nemo fidem suam intra MENSURAM LEGIS includat, sed ad Ecclesiam conserat, in qua SEPTIFORMIS SPIRITVS relucet GRATIA, quam princeps ille sacerdotum fulgore supernae divinitatis illuminat, ne eam Legis umbra restinguat. Denique lucerna illa, quam matutinis vesperinisque temporibus ritu veteri Judaeorum princeps sacerdotum solebat accendere, velut SVB MODIO SIQA LEGIS evanuit: & civitas illa Hierusalem quae in terris est, quae occidit prophetas, quasi in valle fletus posita delitescit* aperte heic de excidio urbis sanctae ab se olim descripto agit, eoq.

(667) Hanc correctionem Gronovio debemus, in cuius membranis *Heptamixo* scriptum erat. Eum vide in Monobib. pag. 249. Eandem vero etiam Apologiae David alteri debco [de qua in Appendice Ambrosiana ad finem Partis II. dicam] in qua dum haec eadem repetuntur, diserto *Heptamyxo* scribitur. Porro *ἑπταμύχος* Latine *Septimaris* dici posset; nam *μύχος* naves sunt. *Naves* autem tam Latine quam Graece lucernae tribuebantur. In carmine de Sodoma inter Tertulliani opera: *Si denique sessae* [h. e. lucernae] *Luciferam NAREM sistens*. Ex quo vides *narem* esse ex qua prodit elychnium. Eandem Graeci nihilo secius *πύρα*, & *μύμπα*, & *μύχον* appellant. *Διμύχον* lucernam poetae plures apud Athenaeum memorant. Sic fit etiam *ἑπταμύχος*.

(I) Videbis in Appendice Ambrosiana,

& Christi vaticinantis verba, *Quae cecidis prophetas, usurpavit* illa autem Hierusalem, quae in caelo est. . . non potest tenebris & RVINIS [en ut iterum ad excidium alludit] *hujus mundi abscondi, sed fulgens candore lucis aeternae* (rursus enim ad mysticam lucernam redit) *luce nos gratiae spiritalis illuminat*.

Eadem supra scripta Excidii verba spectavit etiam auctor Apologiae David secundae [quem quidem auctorem haud alium ab ipso (I) Mediolanensi Ambrosio fuisse, tam certum, quam quod certissimum puto] & ita spectavit, ut non tantum sententiam, sed & novam illam nusquam alibi lectam *Heptamyxi* vocem usurparet. Sic enim num. 49. loquitur: *Quae autem lux Christi, nisi Lex & Evangelium? . . . Quia lux Christi in Lege praecessit: cujus postea in Evangelii gratia, quasi in Heptamyxo Spiritu, universa mundi hujus implevit*. Qui locus in specie obscurior, re vero ipsa (II) clarissimus est. Exspecto jam ecquid eis sit spei reliquum, siqui adhuc in eo se obfirmant, ut Exjossippum atque Ambrosium, qui unus idemque est, in duos auctores discerpant.

§. I I.

Exjossippi celebris de bono mortis concio diversis ab Ambrosio locis expressa.

Latinam excidii historiam claudit longi-

O o o o o 2 gissi-

quam parti II subtexam, longiorem Disquisitionem, qua Apologia David altera Doctori Mediolanensi certissime asseritur.

(II) Nempe obscuritas eo tota redit, quod verbum *Impleo* [Ambrosii more imitantis antiquos] patrium casum gerit. *Quia*, inquit, *lux Christi in Lege praecessit* [de Christo enim Moses & Prophetae scripserunt] *cujus* (nempe *lucis*: pro *Qua luce*) *postea in Evangelii gratia, quasi in Heptamyxo Spiritu* (Spiritus *ἑπταμύχου* ducta metaphora) *universa mundi hujus implevit*. Quae sententia plane Ambrosiana est, quia lucerna, quae antea *sub modio sita legis* [ut alibi loquitur Ambrosius] non poterat fulgorem suum exerere, nunc *supra mensuram* supraque modium posita, *foram* mundi hujus universitatem collustrat.

gissima illa Eleazari ad mortem conficiendam adhortatio: quae [ubi ab infano concionatoris mortem voluntariam suadentis scopo discesseris] plena gravitatis est, plena eloquentiae luminibus: quam adeo non erubuit Ambrosius, ut ex eius fluentis sua crebro plantaria irrigaverit. Cujus rei proderit specimina dare aliquot: ita tamen, ut (ne forte infertis *παράλλως* Ambrosii locis, Exjossippi concio discerpatur) Exjossippi quidem solidam hanc concionem exhibeam, paria vero Ambrosii loca in adnotationibus seponam.

Ergo in Excidio ab exemplis orsus, in Abelem & Cainum desinit hisce verbis. *Deniq. Abel cito occiditur (al. occidis) Cain supervixit: ita mors innocentiae fuit, et vita aeternae. Ex illo in eandem sortem successimus, ut vivere miserrimum fieret, mori beatum. Quid est enim vita nisi carcer animae; quod intra hoc ergastulum clauditur, & carnali adhaeret consortio? cuius infirmitatibus quatur, labore affligitur, ira conteritur, accenditur cupiditatibus, vexatur furore, nec se facile attollere potest humi*

(668) Lib. 2. de Cainum. 57. „ Ecce enim iustus, innocens, pius (Abel) propter gratiam, devotionis (h. e. religionis) odia fratris incurrens, immaturus adhuc aevi sublatus est, parricidio; & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna caede pollutus, longaevam duxit aetatem, duxit uxorem, posteritatem reliquit, urbes condidit, & hoc meruit permissione divina. Nonne in his aperte vox Dei clamat? Erratis, qui putatis hic esse omnem vivendi gratiam. Non intelligitis. . . senectutem hanc miseriarum esse veteranam; processionemque aetatis, aerumnarum stipendia; & Scylleo quodam usu circumfonsari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctibus, in scopulis habitaculis degere, sicut non tam aeternum animal, quam immortale malum. Ergo & isti Cain longaevitas indulta, vindicta est. „ Et plura in eandem sententiam. Quibus & illa adde, quae de eod. argumento paullo superius (num. 35.) egregie disputaverat. „ Qui [Cain] quum esset perpetuus supplicii obnoxius, non remitti sibi poterat, namque posset, sed vitam corporis huius. . . in qua plus aerumnae est quam voluptatis.

nexa, concreta pulvere, stricta vinculo, nervis irretita. Quae incredibile dictum est quot locis Ambrosius, nunc dilataverit, nunc vero contraxerit, praefertim libro De bono mortis: quem librum ex ea Eleazari oratione magna ex parte adumbravit. Sed vide prae ceteris eximium locum extremo (668) lib. 2. de Cain: ubi hoc idem argumentum De Abele & Caino, etsi verbis scitisque diversis, illustrat.

Mox in Exjossippo pulchra sequitur animae praestantiae laudatio, cuius stricturas est ubi in Ambrosio deprehendas: quas nunc piget anxie conquirere. At illud prae ceteris in Exjossippo de anima notabile est. *Nec corporalibus oculis cernitur, nec INGRESSVS ejus aut EXITVS ejus ullo aspectu deprehenditur, instar quoddam divini numeri repraesentans. Qui locus totus interpretis est, nihil Josepho debens; alluditur enim ad Illud Evangelii Joannis, Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat. Ad quae pluries haud dubie spectasse Ambrosium deprehendi: sed unus & alter (III) locus ad manus est.*

Pergit

„ Mors enim una est in secessione animae & corporis, & in fine istius vitae: quae (finis) simul ut venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consuevit. Metus vero qui hanc vitam viventibus ingratum, maestitiae, dolores, gemitus, diversique cruciatibus. . . plurimas etiam mortes generi humano inferant, ut ista mors remedium esse videatur, non poena. Non enim peremptoria est, per quam non adimitur vita, sed ad meliora transfertur. Nam si nocentes moriuntur. . . finem non naturae sed culpae adipiscuntur. quibus vita foenus est delictorum. Si autem bonae spei compotes sunt, migrare magis quam deficere credendi sunt. „ Longe plura ejusdem argumenti habet libro De bono mortis.

(III) Lib. de bono mortis n. 44. *Non solum quum (anima) recedit a corpore, sed etiam quum est in corpore, est in manibus Domini; quia non vides eam unde veniat [hic est Exjossippi Ingressus] aut quo vadat (is vero est Exitus Exjossippi). Est enim in te, & est cum Deo. Denique cor regis in manu Domini. At idem De fide resurr. num. 20. ὁ σαρξ ὁ πνεῦμα in illo Evangelico dicto, ut id suo instituto ac-*
commo-

Pergit auctor. Excidit. Ea tamen sibi *eneri est quamvis aliis ad usum redundet*: & quod corpori donat (dum illud vivificat) sibi detraxit. Gravatur enim & quasi in terram inclinatur cum isto mortali corpore: & plura eleganter in eandem sententiam: quibus similia passim habet Ambrosius, praesertim lib. De bono mortis num. 26. & 27. & rursus num. 42. quibus non immorabor.

Proxime sequitur. Itaque vita corporis *mers est animae*, & rursus corporis *mors animae libertas videtur*. Dum enim sumus in isto corpore, servit anima nostra, ac misera quadam servitute, qua de Paradiso exulat, & a suo principe peregrinatur. Ex haec quoque trita in Ambrosio sunt.

Statim sequitur: *Vbi autem fuerit istius carnis ABSOLUTA vinculis, in illum puram & splendidum SUPERIOREMQUE REVOLAT LOCVM*. Quorum non tantum sententiam sed & (IV) verba (quae litteris maioribus edidi) lib. 2. de Cain usurpavit.

Ae itatim ibidem in Excidio additur: *Adest Domino Deo suo, Sanctorumque habitaculis fruitur, & beatorum gaudet confor-*

tiis. Quibus plura quam simillima sunt in lib. de bono mortis n. 52. Pergamus (inquit) . . . intrepide ad patriarcharum concilium . . . ad illum Sanctorum coetum iustorumque conventum. Ac plura ibidem. Quamquam & horum quoque similia leguntur apud Cyprianum in fine lib. De mortalitate.

Age vero quam pulchra illa sunt, quae in Excidio sequuntur! *Indicio nobis est quies, quantam anima per obitum corporis, resumat gratiam. Sopito enim corpore & quasi mortuis ejus cupiditatibus atque universis motibus, cum sanctis saepius converſamur: recipimus quos amisimus: ut nobis & absentes adsint, & mortui vivant, & omnis quiescat dolor, (male heic editi, etiam primus, ταραχὴν ἐγχειν) adhibet, quasi sequens Appropinquemus sit hortantis, quā hoc potius ab Ut praecedente dependeat appropinquemus & consabulemur Deo, cognoscamus futura: affectis requies, servis libertas sit. Quod igitur dormientes somniamus, hos defuncti adipiscimur: & quod in somno imago, hos in morte veritatis passio est, & libertatis gratia. Haec vero etiam non semel ita arripuit [669] Ambrosius,*

ut

commodaret, usurpavit. Si, inquit, caro nostra *carcerem fugit* . . . quanto magis animus nostra *corporeum istud evadit: gestis ergastulum: quae motu aereo libera* [h. e. simul ac libera fuerit] *ascimus: quo vadit aut unde veniat*.

(IV) Lib. 2. de Cain num. 36. *Quum bujus carnis anima nostra & posuerit involutrum, & quodam carcere isto fuerit ABSOLUTA* [quod verbum in hac re Exjosphor aequae atque Ambrosio sollemne ac perpetuum est] *corporeo: IN ILLVM SUPERIOREM REVOLANS LOCVM, unde nostris infusa visceribus compassione corporis bujus ingenuit, donec commissi gub. vaculi munus impleret &c.*

(669) Ambros. De fide relurr. num. 21. *Scimus tamen, quod anima corpori supervivat, & ea jam depositis propriis sensus repagulis expedita libero cernat obtutu, quae antea in corpore non videbat. Quod exemplo dormientium possumus assequere [quorum animi, velut sepulchro quieti corpore, ad altiora se subrigunt & remanant corpori] rerum absentium vel etiam caelestium visunt.*

Idem vir summus in de excellis Satyri sic

fratrem defunctum alloquitur: „ Ades & semper ostunderis, & toto te animo ac mente complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehendo, vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara . . . ipsae jam noctes [quae quasi molestiores vivente videbantur, quod mutui conspectus copiam denegarent] ipse jam somnus colloquiorum nostrorum dudum interruptor inamabilis, dulcis esse jam coepit, quia te mihi reddidit . . . Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhaerentes, & quasi inter carceraria religatae claustra membrorum, possunt tamen animae altiora & discretia perspicere; quanto magis spectant haec, quum jam puro aethereoque sensu, nulla corporeae labis impedimenta patiuntur? Meritoque mihi conquerenti veritate quodam jam in occasum die, quod non reviseres quiescentem, totus omni tempore individuus adfuit; ita ut illo perfusus sopore membrorum [quum ego vigilarem tibi, tu viveres mihi] dicrem: Quid est, mors, frater? Nam certe nullis a me separabare momentis: ita enim ubique praesto, eras,

ut hinc h.e. de suo ea sustulisse reperiatur.

Deinde ubi gentium barbararum, maxime Indorum de contemptu mortis certantium, exempla eleganti sermone contextuisset (de Indis autem & eorum Gymnosophiis mortem contemnentibus habet & Ambrosius pauca ep. (37) ad Simplician, num. 34. 35.) a generalibus argumentis ad Judaeis peculiaribus Eleazarus concionabundus progreditur, illud potissimum urgens, pulchrum esse ultro sibi mortem inferre, ne Romanis seruiant, ne in triumpho ducantur, ne

bestiis exponantur, in aliave ludibria reseruentur. *Hoc* [inquit extrema in oratione] *virtus exigit, hoc suadet pudor. Non timere mortem virtus est. Etenim ad mortem omnes nascimur, & ad mortem generamus liberos: quorum MORS NATVRAE assignatur, captivitas probro datur.* Quae ultima perorantis sententia, quae parte mortem NATVRAE potius, quam poenae deputat[quae quidem rō ab (670) Josepho est, sed ab Exjossippo interprete] pluries in confessis maximi Doctoris (671) operibus iteratur; & ita quidem, ut simul

eras, ut quum in istius vitae usu haberi non itri copiam nequibamus, nunc nobis semper & ubique praesto sit. » Et plura ibidem in eandem sententiam.

(670) In Eleazari oratione quae apud Josephum exstat, non aliud legitur, quam, *οὐκ ἔστι μοι γὰρ θάνατος ἐγερσένδεος &c. Ad mortem namque & nos geniti sumus, & (οὐκ ἔστι θάνατος) nostros ipsi genuimus [eamque jugere ne fortunati quidem possunt] injuria autem & servitius... non est ex naturae necessitate profectum.* Eorum vero loco, quae uncis inclutus, interpres de suo illud posuit, *Quorum mors naturae assignatur...* Semper enim hic interpres ad inolitas Ambrosio [h.e. sibi ipsi] sententias in hac ipsa interpretatione recurrit. Porro alia huic similia S. Ambrosii dicta in sequ. Adnot. reperies.

(671) Duo Ambrosii loca Exjossippo concinentia illustriora fiunt: quorum alterius caecum sub cute speciosa ulcus percuratur. Duo *εἰρωνοπαρεῖ* Ambrosii conciliantur: I. quod mors naturae non sit, sed poenae: II. quod mors natura, non poena sit. Similis Acton S. Sebastiani sententia exponitur.

Ambrosius in Luc. lib. VII. num. 110. Pulchre addit (Christus) animae tantum formidabile esse supplicium, poenam corporis non esse metuentiam; mors enim [MORS quaquam hic accipitur: Mors ipsa, inquit, quae summum malorum habetur] NATVRAE (Scribe meo periculo NATVRA, sed auferendi casu: de quo mox) FINIS, NON POENA EST, & ideo mortem supplicii corporalis esse desitum, poenam vero animae esse metuentiam. Quod dixi, Natura, fuisse ab Ambrosio scriptum, id suadet, tum quod illud alterum, quod editum est, *Naturae finis*, tolleret animae immortalitatem; tum quod everteret id,

quod pluries docet Ambrosius, hominis naturam & *οὐκ ἔστι* in anima, non in corpore positum. Vide praeceteris Hexa. lib. VI. n. 42. *NOS SP. MVVS*, inquit, *anima & mens: nostra sunt corporis membra & sensus.* Et n. 43. *In qua (anima) .. totius humanae universitatis substantia est.* Et alibi pluries. Accedit quod ipse quid heic scripserit, citra ulla ambages ostendit in De fide resurr. num. 47. & 48. ubi etiam diserte negat, mortem finem naturae esse. Proderit huc totum eum locum adscribere. Ergo num. 47. sic orditur. » Et, MORS quidem in natura non fuit, sed CONVERSA est IN NATVRAM; non enim a principio Deus mortem instituit, sed pro remedio dedit... Re vera enim mors divinae operi necessaria non fuit, quum in paradiso politis bonorum omnium jugis successus afflueret. Sed praevaricatione damnata... vita hominum coepit esse miserabilis: debuit, quae dari finis malorum, ut mors restitueret, quod vita amiserat. Immortalitas enim oneri potius quam usui est, nisi adspiret gratia. (Num. 48.) Et si bene discutias non NATVRAE MORS ista est, sed malitiae: MALITIA enim NATVRA, malitia moritur. Vides quam merito in illo superiore loco [*Mors enim naturae finis, non poena est*] gignendi casum in auferendi mutaverimus. Nam quo pacto *Mors naturae finis*, quum heic neget, mortem esse *Naturae mortem* [i.e. finem], imo & *Naturam manere non mori* affirmet? Sententia autem suprascriptorum verborum [*Mors natura finis, non poena est*] ex alibi perspecta Ambrosii mente non mihi talis erit: *Mors natura* [recte *Natura* suapte dixit, quia mors, quae in natura non erat, *conversa est in naturam*] *non poena est*, sed (potius) *finis*, supple *poenae*. Mortem enim finem esse supplicio-

mul omnem Pelagiani dogmatis suspicionem detergat. Haecenus ex longissima Eleazari concione hausisse sufficiat.

Est & in eod. Exjossippo lib. III. cap. 17. elegans altera ex persona Iosephi ipsius, qui de Bello Judaico scripsit, oratio, qua

respondet popularibus suis, qui eum post Jotapatae excisionem ad necem sibi inferendam stimulabant. Qua in oratione sunt etiam quaedam Exjossippo cum Ambrosio communia: quae imus pagellae (672) limbus indicabit.

§. III.

ciorum, & in adscriptis locis & millies docet Ambrosius. Haec nimirum est illa, quae interdum eccat; Ambrosiana breviloquentia: quamquam nec pluribus opus habuit ille, qui saepe alibi haec eadem ad vivum refeculit.

Ibid. paucis interjectis, haec addit: *Hoc ipsum [quod proxime dixerat] indicio est MORTEM NON ESSE NATURAE* [h. e. mortem non esse naturae mortem seu finem] quia iidem erimus, qui fuimus.

Ex haecenus animadverbis [praeter loci Ambrosiani certissimam imo necessariam correctionem] duo praeterea ex magno Ambrosio ethi in speciem pugnancia, discimus: unum quod *Mors naturae non est, sed poenae*: alterum quod *Mors natura, non poena sit*. Prior in eſtato MORS bis est accipienda, semel pro secessu animae a corpore, & hac notione est enuntiationis *ὁ ὑπάρχων* [*subiectum*] iterum vero pro *Fine*; qua quidem acceptio est *ὑπάρχων* sive subiectu adjacens. Nam sensus est, *Mors non est mors* [h. e. finis] *naturae* (quia post secessionem *Natura manet*) *sed est mors poenae*, sive poene finis. Eoque pertinet, quod Doctor ait, postquam homo ad miseras damnatus fuit, mortem fuisse solatio, contra immortalitatem fraudi fuisse futuram.

Posterior autem pronuntiatum, qua parte *mortem naturam esse* docet, idipsem verbis supra adscriptis docet: *Mors in natura* (initio) *non fuit, sed* (post damnationem) *conversa est in naturam*. Eodemque intellectu in suo Exjossippo idem Ambrosius dixit; *Mors naturae ASSIGNATUR*, post peccatum scilicet. Sed & eadem plane sententia auctoris Actorum S. Sebastiani fuit verbis illis, quae supra ad XVIII. mensis hujus pag. 677. explicavimus & a Pelagianismi labe deterlimus. *Qua ratione*, inquit, *mori timeant, qui fiant, hanc hominis esse NATURAM NON POENAM*? Quo quidem commentarii mei loco, etsi nondum recitata Ambrosii loca vidissem, eandem plane, quam Ambrosius in De fide resurrectionis, interpretationem attulimus. Et sane poterant, ob eam saltem sententiam Ambrosio maxime consentaneam, ea Acta Ambrosio auctori vindicari, si stylus & dictio ad-

dicerent: quod etiam supra pag. 833. monuimus, & infra in Appendice Ambrosiana accuratius discutiemus.

Quatenus autem idem istud eſtatum *mortem esse poenam* negat, id quale sit, idem saepe laudatus Doctor edisserit. Nam quo pacto poena sit, quae sit potius poenarum finis, ad quas homo damnatus fuit? Cui proinde immortalitas oneri non ferendo fuisset: nunc vero mors ad levamentum miseriarum indulta fuit.

Atque haec ultima, quae pluribus locis repetit Ambrosius, satis ostendunt, quam prava sit ejusd. loci, quem initio hujus Adnot. adscriptimus correximusque, lectio illa, quae in Rom. editione (tom. I. p. 109. versu ult.) exhibetur, nempe ut utrumque gignendi casu scribatur, tum *Naturae* tum etiam *Poenae*: *Mors enim NATURAE finis, non POENAE est*. Atqui ut jam copiose ostendimus, Ambrosius pluries contrarium docet, mortem scilicet non naturae finem, sed poenae esse. Adhaec eadem lectio etiam Ambrosii in Lucam commentantis scopo contraria est. Ac de his satis.

(672) Iosephus apud Exjossippum III. 17. sic incipit. „ Et quis velit esse tantae morti superites? „ Quis animam suam nolit ex ipso corpore mortis, si liceat, absolvere? Sed non licet solvere nisi ei qui ligaverit? „ Quis animae & corporis nostri Deo placitum contubernium dissolvere audeat? Siquis imposita manibus suis praecepto herili vincula sine arbirio domini sui detrahat, nonne is gravi, pulsasse injuria suum dominum condemnabitur? Dei possessio sumus, Deo servitium debemus: quasi servi expectemus imperia, quasi si vincti reservemus vincula, quasi fideles bonum depositum custodiamus. „ Et post plura in eam sententiam cumulat, concludit: „ Si, lucrum est mori, furtum est usurpare ante expectatum: si bonum est vivere, sacrilegium, est repudiare antequam poscatur. „ Ac plura diserte ibi addit alia, ut suadeat, non licere injussu imperatoris Dei assignatam vitae stationem deserere.

Atqui & in his Ambrosius sese est imitatus lib. De bono mortis num. 7. ubi usurpans illud, *Mibi vivere Christus est & mori lucrum*, & illud

§. III.

Quaedam alia Exjossippi loca cum paribus Ambrosianis comparantur.

Josephus lib. V. cap. 1. sect. 3. urbis sanctae calamitates, quas narrare adoriebatur, deplorare vixdum exorsus, statim se continet, filiumque *τὸν θρόνον* abrumpt, ut *τὸ νόμον τῆς συγγαγῆς* [legibus historiae] pareat. At ei lamentationi iusto indulgentior Exjossippus [lib. V. c. 2.] fuit: utinam non & in eadem remissior, quippe quam haud satis climasse videatur. Qualiscumque tamen ea est, tota Ambrosiana est. Ibi quum antiquos viros

illud alterum Simeonis, *Nunc dimittis servum tuum*: haec addit: „Christus enim rex noster est; & ideo quod rex iubet, deferere non possumus & contemnere. Quantos imperator terrae hujus in peregrinis locis .. muneris, alicujus causa jubet degere? Numquid hi in consulto imperatore discedunt? Et quanto, amplius est divinis parere quam humanis? Vi, vere ergo Sancto Christus est, & mori lucrum. Unde Apostolus quasi servus non refugit vitae obsequium, & quasi sapiens lucrum, mortis amplectitur. „Mitto cetera describere.

Ibidem Exjossippus non longe a fine: *Si nullum praeceptum* [abitionis] *nullum* (proinde) *viaticum*. *Quis nos recipiet in illum purum & secretum locum? Quis nos admittet ad illa sanctarum animarum consortia?* ... *Animas quoque eorum* [nempe *τὴν αὐτῶν ψυχῶν*, manus sibi afferentium] *non paradysus recipit, sed inferorum tenebrae saevaeque supplicia*. ... *Tu modo, omnipotens Pater .. rumpe naturale hoc vinculum: redde animam meam secretis tuis*. Quibus verbis qua parte ad animarum post hanc vitam receptacula alluditur, cognata iis habet Ambrosius lib. de bono mortis a cap. 10. ad libri finem.

Jam vero in hisce Excidii concionibus, sive ubi voluntaria mors suadetur, sive ubi reprehenditur ac vetatur, plures sunt peculiare voces quas inde, jure suo scilicet, sibi arrogavit Ambrosius. Confer eas, quas dixi, Excidii conciones cum lib. de bono mortis, & de fide resur. & alibi: plura hujusmodi verba tute ipse notabis. Verbi causa, ubi de mortis debito sermo est, *Abfolvi* absolute ab utroque scriptore ponitur pro eo quod est ex vinculis hujus corporis solvi; & *Abolutio* mors ipsa est.

Cui consonum est, quod ab utroque corpus

sanctissimos ad lessum faciendum citaret, sic posuit: *Exsurge Aaron, qui aliquando quum .. mors plurimos populi depascere; stetit inter viventes ac mortuos; & mors stetit, atque OBIECTV corporis tui haesit lues, nec transire potuit ad contagionem viventium*. Idem repetitur III. 16. ubi sic Judaeos concionantes inducit: *Vbi est Aaron, qui inter vivos ac mortuos medius stetit, ne mors viventem populum saevo contagio depascere*. Atqui hoc Aaronis exemplum [quod ibi Exjossippus praeter Josephi mentem de suo admittitur, quodque sive interpretationem loci Num.

XVI.

carcer animae vocetur. *Quid est enim vita* [ait Excidium V. 53.] *nisi carcer animae, quae intra hoc ergastulum clauditur, & carnali adhaeret consortio?* Id quod ubinam non inculcat Ambrosius? Nisi quod in hac re Gurgustii voce saepe eleganter utitur. Vt lib. 2. de Jacob num. 35. *Cui liceret corpore isto exire gurgustio, & superius paradisi penetrare*. Et de bono mort. *Carcere corporis hujus exuta gurgustio*. Quo verbo in eadem re utitur etiam in Hexa. lib. 1. n. 32. & De Caino lib. 2. n. 3. non semel; & ep. (34) ad Horont. n. 4. Quae vox quam sit carceri minime impropria, Servius docebit.

Adhaec vitam hanc *Corporis contubernium* uterque scriptor vocare amat. Sic ubi Josephus concionans inducitur lib. III. Excidii c. 17. initio: *Quis hoc animae & corporis .. contubernium .. dissociare audeat?* Ibid. ante finem: *Cum solvitur corpore atque de commisso sibi contubernio sejungitur*. Et V. 53. animam fructuram sanctorum consortiis, ex eo colligit, *Quod nullam jam habeat cum mortuo societatem, & contubernium cadaveris dereliquerit*. Atqui nec aliter Ambrosius De bono mort. n. 10. *Sapiens .. absolvit animam suam corpore, & ejus ablegat contubernium, quum illam veri tractat scientiam*. Et n. 14. *Non secundum animae & corporis copulam (vita) bona est, sed ut .. quod animae est magis, quam id quod contubernii & conjunctionis operetur*. Mox ibidem: *Anima bona, quae se .. abducit a corporis contubernio; & mors utique est bonum, quae animam a societate carnis hujus absolvit*. Et num. 16. *Per mortem .. anima liberatur, dum a corporis contubernio secernitur*. Hinc alicubi Mediolanensis corpus animamque, *contubernalem unam alterius nuncupat*.

XVI.48. siue potius rhetoricam amplificationem continet] Ambrosius ita (673) familiare habuit , ut saepissime eisdem verbis inculcaverit .

Ibidem sequitur : *Suscitare Elisaei, qui hostem introduxisti in Samariam & amicum fecisti* (de quo 4-Reg. cap.6.) *per te in castris Syriae quadrigarum increpuit fragor &*

(673) Ambrosius in II. de Offic. cap. 4. n. 11. *Quid aaron, quando se beatorem credidit, quam tunc, quando medius stetit inter vivos ac mortuos, & OBIECTIV SVI statuit mortem, ne ad vivorum transires agmina a cadaveribus mortuorum?* Adhaec epist. (4) ad Felicem n. 5. *Aaron .. stetit in medio eorum OBIECIENS SE, ne mors transires ad viventium agmina a funeribus mortuorum.* Et epist. (63) ad Verc. Eccl. n. 56. *Qua indignatione Dominus perdidisset omnes, nisi Moyses & Aaron primo precibus inflexus, post etiam OBIECTIV sacerdotis sui Aaron.* Postremo lib. de Tob. n. 76. *Aaron .. inter duas partes populi constitutus, mortem a defunctis serpere in sortem vivorum sui corporis non permisit OBIECTIV.*

(674) Ambrosii elegantissimus verborum usus, sed paullo etior, exponitur.

Ep. (15) ad Cler. Thetia on. n. 6. scribitur : *Elisaeus quidem in Samariam captivas acies induxit Syrorum.* Libet heic paullisper relittere. Quo enim Syrorum acies gradientes memorat? Dixisset aptius *Agmina*; necdum enim Syri intruxerant acies, ut qui vadebant adhuc. Vide 4-Reg. VI. 18. & seq. Deinde si *Aciei* voce pro *Agmine* abuti maluit; cur non potius singulari numero Syrorum *Acie* usurpavit? Nam pluralis numerus in hoc nomine non nisi ad sibi mutuo adversas acies refertur. At ne morer; scimus, interdum pluralivum *Acies* pro oculis usurpari: ut quâ Lactantius de Opif. Dei cap. 10. *Utramq. aciem* [h. e. utrumq. oculum] naso discerni dixit: mox ibidem : *Visus in duas acies, & odoratio in duas naves divisa est.* Itaque heic Syrorum acies sunt oculi Syrorum contra Samariam vadentium; quos Elisaeus ubi oratione sua caecitate percusserat, Syris caligantibus se ducem praebens, in medium eos Samariae, veluti captivos intulit; & coque *captivas acies* i. e. oculos vocavit: cujus non abimile est illud, *Rapit ungula currum*, parte scil. pro toto accepta. Quamquam ut id quod est fatear, videret Plautium illud imitari Noster voluisse, *Oculorum praestingat aciem in acie hostibus.* Quo loco antanaclasin esse volunt, quia *Acies* semel de oculis, rursus de hostibus usurpatur. At Ambrosius Syllepsin oratoriam (nimis

VOX EQVITVM ET VOX VIRTVTIS: fugit hostis, evasit obsidionem Judaea. Quae ex 4. Reg. cap. 7. contracta sunt. Atqui eadem duo facta ita Ep. (15) ad Clerum Thessalonic. repetuntur, ut etiam verba eadem iterentur. Quem sane obscuriorem (674) locum videtis inferne expeditum.

Sunt

a grammatico schomate diversam) usurpavit : quae sit, ubi verbum notionis ancipitis sinit ac semel utroque significatu adhibetur. Hujus tropi exempla Voilius in IV. Instit. Or. cap. 10. §. 7. suppeditabit. Et acies igitur hostiles intellexit [quas veluti captivas in urbe media sitisse Elisaeum dicit] & simul oculorum acies, quas pulchre *captivas* vocavit, sicuti caecos oculis *captos* nuncupamus. Quare si sapimus, in utroque vocabulo syllepsin intelligemus. Non enim tantum *Acies* ancipiti notione usurpavit, sed & *Captivas*: quod nomen tum iusto significatu accepit, tum recondito altero, quo *oculos captos*, nim. caecitate dicimus.

Dixerit aliquis, fore expeditius, si *acies κακῶς ὁπλισμέναι* pro *Agmina* accipiamus; praefertim quum in III. offic. n. 5. Syros *captivos*, non Syrorum oculos dixerit his verbis : *Oravit Elisaeus, & omnes illos caecitate percuti fecit, & CAPTIVOS intrare in Samariam.* At respondeo, in loco, qui ad manus est, mancam fore narrationem, nisi *Captivos acies* ad caecitatem retulerimus. Statim enim sequitur : *Sanctus autem Abolius* (hujus enim factum cum illo Elisaei comparat) *precibus suis fecit, ut de partibus Macedoniae viros fugaret.* Nonne ET HOC CAECITATIS est, ut fugerent, quos nullus urgebat? Atqui intempestiva prorsus haec in Acholii facto commemoratio caecitatis esset (& hoc, inquit, caecitatis est) nisi hanc & in Elisaei miraculo per illud *Captivas acies* significasset. Deinde qui ingenium Ambrosii novit, sat scio, nostrae interpretationi subscribet.

Pergit autem Antistes ibid. num. 7. *Nonne otiosus erat Elisaeus? Otiosus scil. corpore, sed vibrabat spiritu, & orationibus praeliabatur, quando in CASTRIS SYRIAE VOX EQVITVM ET VOX VIRTVTIS MAGNAE audiebatur.* Quo loco majoribus exhibui litteris ea, quae eisdem verbis Egesippus scripserat: quae tamen ipsa veteris Vulgaratae fuisse videntur, expressa scil. ex LXX virorum 4. Reg. VII. 6. verbis illis *φωνὴν ἀρμασίων, καὶ φωνὴν ἵππων, φωνὴν δυνάμεως μεγάλης*: quae in hodierna Vulgata aliter leguntur.

P P P P P

Sunt & alia passim Exjossippi sive scita sive dicta, quae ita Ambrosius repetit, ut non obscure ipse se imitatus videatur:

quae sicuti cupido est cognoscendi, adeat inferne (675) adnotata.

Nec pluribus opus est: praesertim, quod

(675) *Minutiora quaedam Exjossippi loca cum paribus Ambrosii comparata. Obiter Exjossippi locus emaculatur: alia utriusque scriptoris illustrantur. Functio: Munium: Caulis. Non Jordanes, sed fons Capernaum ex Nilo oriri vulgo credebatur.*

Ordinem librorum Excidii sequar. Cujus lib. II. cap. 9. in longa illa regis Agrippae suatoria de servanda Romanis fide, inter cetera hoc legitur: *Testis est Britannia extra orbem posita, sed Romanorum virtute in Orbem redacta* &c. Quibus paria lib. V. cap. 15. idem Exjossippus habet, ubi Iosephum ad populos suos concionantem inducit: *Quid, inquit, adeam Britannias interfuso mari a toto orbe divisas, & a Romanis in orbem terrarum redactas?* Haec vero ab Virgilio suo [cujus illud est, *Toto divisos orbe Britannos*] Exjossippus hausit. Memini & Ambrosium alicubi de Britannia tale aliquid usurpasse: etsi nunc quidem non aliud ad manus habeo, quam illud ex lib. 2. de Abr. num. 40. *Ab Indiae quoque littoribus ad Herculis, ut ajunt, columnas, vel Britanniae extrema [forsitan scripsit Externa, quia Britannia extra columnas, extraque orbem notum erat] confinia.*

In eadem Agrippae oratione illud quoque sumptum a Marone est, quod fila serica *Lanam* appellat. *Nec miratur Indus gemmam suam, aut Seres LANAM suam. Ad usum dominorum (Romanorum) exercentur illa, non pretio mercium, sed FUNCTIONVM munia. Vox Functionum, ut in transcurso notem, passim in utroque Codice peritationes tributorum notat; Exercere vero verbum est rei exercitoriae & artificii proprium. Postremo videndum, quo pacto corrigi is locus possit (qui etsi in Editione prima aequae ac sequentibus eodem modo legitur, tamen vitio non caret) an inquam legendum per appositionem sit, *Non pretia mercium, sed functionum munia*, quasi dicat: *Non (tam) pretia mercium (quam) functionum munia*; haud raro enim quod minus est, negatur. Sed tamen malo utrumque auferendi casu ab auctore scriptum, *Non pretio mercium, sed functionum munio*. Porro Munio dictum, ut *Altario* & ejusmodi plura, quibus aetas sequior delectabatur. Et certe singulare Munium ab Vet. Glossis agnoscitur, tamquam *Punctionis* synonymum; utrumque enim redditur *λειτουργία*, vox ad tributorum illationes pertinens. At ve-*

ro plurativum *Munia* [a quo sit *MVNIO* apud Sponium p. 36.] in eisdem Glossis sunt *ἔργα*, ut sit magis vox militaris, unde & *Immunis*. Ergo *Exercentur*, inquit, *non tam pretio mercium* [ut pro iis persolvi ab Romanis pretium tamquam pro mercibus debeat] *quam MVNIO* [h. e. illatione] *functionum*. Habes loci sane quam difficilis correctionem atque explicationem.

Cur autem LANAE vocabulum ab Virgilio adscivisse Exjossippum dixerim, reddet rationem Ambrosius in παραλήλα loco, qui exstat Hexa. lib. V. num. 77. ubi ex illo Virgilii in II. Georg.

*Velleraque ut foliis depellant tenuia Seres, Vellera & ipse sicut & foliorum nomen in historia vermis Indici usurpavit. Fertur, inquit, hic corniger vermis [Indicus] conversi primum in speciem caulis. Proderit & heic subsistere. Latinus, qui in Basilio [ex quo Hexaemeri plura traxit Ambrosius] legisset eis καμπύρι πικρῶτα μεταβαλόν, pro Caulis scribi jubet Campae: nimia sane mutatione, sed non tanta, quantam Romana editio intulit, in qua pro Campae, Latina καμπύρι interpretatio substituitur, Eruciae scilicet. Verum non de nihilo hoc est quod omnes ad unum scripti codicis & editiones illud Caulis retinent. Ac possem equidem plura in eam sententiam dicere, ut ostenderem Caulis & Colis vocabula aevo Ambrosii Campam significasse: quod, si non aliud, hic Ambrosii locus cum Basilio collatus docet. Sequitur in Ambrosiana vermis Indici descriptione. *Inde processu quodam fieri bombylius. Nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus FOLIIS videtur pennas assumere. Ex his FOLIIS mollia illa Seres DEPECTVNT VELLERA* [quae Excidium Lanam vocavit] *quae ad usus sibi proprios divites vindicant.* Haec descriptio satis cum Pliniana (XI. 22.) cohaeret, nisi qua parte *Foliorum* meminit, quod nomen [ut etiam *vellera*] ex Virgilio sustulit Ambrosius. At Virgilius de eo loquebatur Serico, quod ex arborum canitie texebatur, eoque meminit *foliorum*: Ambrosiana vero & Pliniana narratio ad bombycinum pertinet, quod nihil cum *foliis* commune habet, sed ab Indico verme textitur: quod quidem bombycinum ab Loddierio serico diversum volunt. Sed haec alii vident.*

Jam

Jam vero in II. Excidii cap. 12. Judaeorum in Christum odium cum Pilati facto his verbis comparatur. „ Intulerunt itaque parricidales manus, atque auctorem vitae interficiendum, ad Pilatum deduxere: reluctantem coeperunt, perurgere judicem. In quo tamen non excusabatur Pilatus, sed Judaeorum amentia coarscervabatur; quia nec ille adjudicare debuit, quem reum minime deprehenderat; nec isti sacrilegium parricidio geminare, ut ab his, qui ad redimendos & sanandos eos sese obtruncat, obtruncaretur. „ Similia his habet Ambrosius lib. X. in Luc. num. 100. 101. sed ita ut prae Judaeis tolerabiliorem Pilatum fuisse doceat: quod & imitatus est ipsius discipulus Augustinus ad Ps. 63. *In comparatione illorum (Judaeorum) multo ipse (Pilatus) innocentior.* Et quae plura ibi disputat.

Age vero ad Excidii librum III. extremum referendum est illud, quod paucis expediam. Ambrosius lib. 2. de interpellat. David cap. 4. num. 14. de Jordane sic *προσολογίζω*: *Hic fluvius exit de Aegypto, & dividit terram re-promissionis. Ergo qui turbatur, si boni consilii, de Aegypto exit.* Credi ne potest, putasse Ambrosium, Jordanis ortum ex Aegypto esse? Non credam. At in *προσολογία* licere sibi putavit eorum opinione abuti, qui Jordanem ad Aegyptum arcellerent. In hoc vero memoria eum tetellit. Nam recordabatur, tale aliquid se juvenem in fine libri III. de Excid. Hieros. ex Josepho scripsisse: quod re vera aliud erat. Ibi enim non ipsum Jordanem [cujus cum Josepho suo originem ex Phiala repetit] sed fontem Capernaum ex Nilo oriri ex eod. Josepho [in III. de B. Jud. cap. 10. sect. 8. ubi Capernaum a quibusdam *πλαῖνα ἐν Νείλῳ*, Nili venam putari refert, idque ostendi ex piscibus Coracino similibus] narrat his verbis: *Accedit & fontis gratia. Capernaum nomen ei, quoniam Nili fluminis venam haud superfluo quidam assimaverunt* &c. At Ambrosium eorum quae in Excidio scripserat, memoria tetellit, cum ad Jordanem transiret, quae ibi de Capernaum narraverat. Hoc ipsum tamen ejus *μνημονὸν ἀμάρτυρον* Ambrosium ipsum auctorem Excidii satis arguit.

Postremo liber Excidii quintus idemque in Exjoppo ultimis plura suppeditaret eorum, quae Ambrosius in suis operibus iteravit: sed longae jam viae pertaesius, paucis contentus ero. Ergo V. 16. sic media concione sua Josephus loquens inducitur: *Triumphavit David, quum BETHSABEAM hoc est FILIAM SABBATI suo conjugio prophetici ministerii (corr. mysteriis) copulavisset.* Atqui nec mysterii nec ety-

mologiae Ambrosium poenituit, quum Apologiam David alteram elucubraret: in cujus cap. X. num. 51. sic posuit: *Denique ut scias esse mysterium, interpretare vocabula. BETHSABEE FILIA SABBATI. Quid igitur expressus, quam quod filia sabbati caro Christi est* &c. Etsi ibidem duos alias praeterea interpretationes addit, quibus non immoror. At, inquis, quid secutus Ambrosius (sive is, unde illud veriloquium hausit) id nobis interpretamenti propinavit? Paucis sic habeto. Prima ejus vocabuli syllaba sive *Domum*, sive *Filiam* haud dubie significat. Restat *Sabee* pars altera vocis. Ea Hebraice שַׁבְעָה (h. e. *Sabea* aut *Sabea*) scribitur, & *Septem* aut *Septimum* (supple *diem*) notat. Atqui *dici septimi* nomine Sabbatum intelligebant. Hanc re vera fuisse Ambrosio mentem, ex eo liquet, quod ipsemet Ep. (63) ad Verc. Eccl. num. 77. de altero cognato nomine scripsit: *BERSABEE quoque PVTEVS SEPTIMI* (supple *dici*). Latina interpretatio est, *Beer* enim est *Puteus*, *Sabee* *Septimus*. De mysterio vero in ead. Apologia fute agitur.

Ex illa porro eleganti dirae famis descriptione, quae V. 18. legitur plura sunt, quae postea incogitanti Ambrosio sub calami mucrone incurrentur. Prope ab initio descriptionis: *Sicubi purgamenta olerum. aspexerant, reliqua invalidi corpore, ORE LAMBEBANT* *iacentia humi. Aut sicubi internata parietibus visa fuerat herba, rapientes, SVCCO INFELICI MISERAM SOLANTVR FAMEM.* Et infra: *Plerique. egrediebantur urbem, ut herbas VELLERENT, vel RADICES DEPASCERENTVR, aut CORTICES ARBORVM DETRAHERENT, siquid in his viriditas ad cibi SOLAMINA subministraret.* Cum quibus conferenda sunt isthaec Ambrosiana Ep. (18) adversus Symmachi relationem (in quibus plura totidem verbis iterantur, quae majoribus litteris exhibui) num. 17. ubi calumniae illi respondet, quod Christianis irati dii famem ulticem immiserint: *Propterea DETRACTIS, ut ajunt, ARBUSTA exuta CORTICIBVS SVCCO miserabili deficientium ORA LAMBEBANT. & ad INFELICIS victus alimenta revocati, concussa quercu, FAMEM in sylvis MISERAM SOLANTVR.* Hoc ultimum [sicuti & illud Exjoppo MISERAM SOLANTVR FAMEM] expressum fuit ex illo Virgiliano,

Concussa quercu famem in sylvis solabere quercu. Mox in ejusdem Epistolae num. 20. Nec *HERBARVM VVLSIS RADICIBVS rusticana plebs*.

P P P P P 2

quod quam mox Parte altera SS. Apostolorum Passionem auctore Exjospho daturum fumus, ea locutiones plurimas, nec non narrationes, sententias, ac dicta contineat, quibus paria ac germana ex ipsomet Ambrosio depromemus.

C A P. VII.

Quod Regnorum historiam (quam Exjosphus jam ante Excidium contexuerat) baud obscure sibi alicubi Ambrosius arrogaverit: qui proinde etiam Excidii sese auctorem agnoscit. Libri De Elia & jejuniio inscriptio ex occasione corrigitur.

Quum ex haecenus dictis compertum jam sit, Excidii Hierosolymitani historiam ab Ambrosii nondum episcopi calamo fuisse protectam; adhuc tamen mirabar, si nusquam S. Antistes ejus operis meminisset. Aut si ad opus illud, utpote

plebs pascitur, nec baccae sylvestris EXPLORAT [explorandi verbum in alia tamis descriptione in Excidio usurpatum memini] *SOLATIA, nec CIBVM de sentibus RAPIT.*

Adhaec ejusd. lib. cap. 30. descripto Juliani supra fidem fortissimi centurionis casu, subjicit: *Sic consternati (illius nece) fuerunt socii, sic elati (Judaei) adversarii, ut & corpus Juliani in potestatem veniret hostium (Judaeorum) quasi ADHVC ET DEFUNCTVM TIMERENT, si Romanis restitueretur.* Quod ita repetivit postea Ambrosius, ut & eadem sententiae robur vehementius adderet. Sic enim in illa quantivis pretii objurgatione quae exultat lib. III. de Virginib. num. 30. de S. Praecursoris capite Herodem increpat: *Os aurum illud ex sanguine, cuius sententiam ferre non poterat, conticefcit, & ADHVC TIMEVR.* At melius in Mss. fere omnibus, *Adhuc times.*

Potremo in tota Hierosolymitani excidii historia nihil Mariae illius, quae filium sibi coquere ac mandere sustinuit, facinore famolius fuit: quod vivis colorib. Exjosphus expressit lib. V. cap. 40. Atque Ambrosio quidem occasio nulla oblata fuit, ut eam narrationem scriptis suis infereret. Nisi quod semel tantum eam sic obiter tangit [Hexaem. lib. V. cap. 3. n. 7.] ut tamen praecipuum sententiam, quam unam prae ceteris in Excidio fusius dilataverat, non oblivisceretur. *Aliae (matres) inquit, in fame, ut legimus, partus proprios comederunt: humanis pignoribus mater SEPVLGRVM sa-*

minus sacrum, & ultra Scripturae seriem sacrae [ut in prooemio Excidii loquitur] imo & ex eo scriptore transfusum, cujus (676) perfidiam ibidem palam criminatur, parum decorum putavit lectores remittere; cur nusquam saltem ad historiam illam rejicit, quam ex divinis quatuor Regnorum libris (sic enim ex LXX. vocat eos, qui nobis Regum libri inscribuntur) olim contexuerat? Cujus historiae in ipso limine Exjosphus meminit; sic enim ejus prooemium incipit: *Quatuor libros Regnorum, quos Scriptura complexa est sacra, & jam ipse stylo prosecutus usque ad captivitatem Judaeorum, murique excidium, & Babylonis triumphos, historiae in morem composui.* Cur ad hanc igitur historiam certe sacram a se olim compositam nusquam in tot operibus digitum intendit,

Haec est: (at contra) piscium proli [nam de piscibus matribus ibi sermo erat, quos narrans impendente periculo catulos suos gluvire, & alvo tamdiu condere, donec eos evaso periculo revomant] *parentis est uteris sicut murus &c.* Nec plura heic Magnus Ambrosius, ea tangens, quae copiose in Excidio edisseruerat; in quo haec inter cetera notanda sunt: *Speraveram (fili) quod si adolevisset, me. sepelires defunctam: certe si praevenires obitu, quod ego te pretioso tumulo meis manibus includerem. Quid agam misera? . . Cui te refero? aut certe quo condam sepulcro, ne canibus alitibusve vel feris praeda sis? . . O mihi suavia viscera tua. . reddite matri quod accepistis: redi fili in illud naturale secretum: in quo domicilio sumpstisti spiritum, in eo tibi tumulus defuncto paratur.*

(676) In Excidii prooemio: „ Machabaeorum quoque gestas propheticus sermo, (vides heic Machabaeos libros ab Exjospho *ΘΑΟΥΡΟΥΣ* haberi) „ paucis absolvit: reliquorum usque ad incendium Templi & manubias, Titi Caesaris, relator egregius historico stylo, Iosephus: utinam tam religioni & veritati attentus, quam rerum indagini & sermonum sobrietati. Confortem se enim PERFIDIAE, Judaeorum etiam in ipso sermone exhibuit, quem de eorum supplicio manifestavit: & quorum arma deseruit, eorum tamen SACRILEGIA non dereliquit. Deploravit flebiliter acrumnam, sed ipsius causam acrumnae non agnovit. „

dit, & ibi maxime ubi ad res illorum temporum, quod saepe facit, digreditur?

Verum mirari desii, quum nuper Ambrosianum librum *De jejunio* legerem: cujus cap. 3. num. 5. hanc ille excusationem affert, cur paucis admodum de Eliae jejunio commemoratis, omnem de eo Prophetam sermonem abrumpat. *Sed*, inquit, *de Eliae gestis plurima jam frequentis diversorum librorum sermone digestissimus* [prior haec excusatio verissima est, quia passim in suis operibus Eliam personat Ambrosius: mox & alterum addit excusationis caput] & cavendum arbitror, ne in eadem recurramus; quum praesertim IN OPERE SVO ipse laudetur.

Ex his primum obiter adnotabis hunc librum falso *De Elia & jejunio* inscribi [alioqui quod magis opus *SVVM* dixisset, quam quod ipsemet *De Elia & jejunio* praescripisset?] sed illam esse veram epigraphen, quae in aliquot Mss. reperitur, in quibus tantum *De jejunio* praenotatur. Et certe de Elia vix obiter in hoc opusculo meminit, nec nisi in exemplum specimenque jejunii. Atque id in transcurso dictum esto.

Adhaec autem quum nullus alius S. Doctoris liber assignari possit, qui sive *De Elia* inscribatur, sive de eo dedita opera agat: nihil aliud reitat, nisi ut iis verbis *Regnorum* historia, quam ante Excidium scripserat, indicetur. Ad quam dum digitum intendit, recte ait, ibi *In opere suo* Eliam laudari; nam heic *SVVM* ab *Alieno* [cujusmodi est liber *De jejunio*, & quivis alius in quo obiter de Elia agitur] distinguitur. Tam igitur *Regnorum* historia *Opus suum* (ubi scilicet illius Prophetae historia contenda pro dignitate fuit) dicenda erat, quam hic de jejunio liber *Opus non suum*, h. e. ab Elia alienum rectissime ab Ambrosio habetur.

Ergo dum ad *Regnorum* historiam,

(*) Quas castigationes in ora libri producam; earum aliquot editioni principi ab Ascensio Parisis anno 1511. adornatae debeo, alias Abdiae Babylonio [illi dico perditissimae audaciae fabulari, cujus Apostolica existat hi-

tamquam a se conscriptam, lectorem amandat Ambrosius, nae is eadem simul opera & Excidii Hierosolymitani opus tamquam ab semet elucubratum agnoscit: quia qui *Regna*, idem & prolusit *Excidium*.

PARS ALTERA

ΔΙΗΓΗΜΑΤΙΚΗ

Qua ex Exjossippo (hoc est S. Ambrosio)

SS. Apostolorum Petri & Pauli cum

Simone certamen & passio proponitur defenditurque. De eorumdem festivitate.

Credo post plurimos Parte priore insuadatos, si minus jucundos at minime certe infructuosos labores, hoc me saltem consecutum, nemo ut posthac sit forsitan futurus tantopere sive Pyrrhonismo, sive studio partium perditae desoeneratus, quin bona fide fateatur [id quod ceteroqui & omnis antiquitas, ut ante dictum, agnovit] Egesippum, sive potius *Exjossippum*, alium re vera non esse quam Mediolanensem Ambrosium; imo quae Excidii Hierosolymitani historia olim in Mss. Ambrosio inscribebatur, eam multo potiore jure post hanc nostram industriam eidem esse adscribendam. Quocirca ne illud quidem temere me facturum spero, si Apostolorum cum Simone altercationem ex Excidii historia (quam hactenus *Exjossippum* vocavi) deprompturus, id tandem iure meo mihi sumam, ut eam detracta jam *Exjossippi* larva, sub S. Ambrosii nomine aperte proponam.

Et eam quidem narrationem universam ex Corn. Gualtheri editione Egesippi, quae ceteris antefertur, adscribam. At interim in adnotatis prima textus constituendi cura erit. Itaque si qua is (*) restitui debeat, non celabo lectorem. Altera

historia] qui totam hanc *Exjossippi* de Apostolorum certamine cum Simone narrationem, insertis aliunde putidissimis commentis incrustavit: quem quidem ex Fabriciana editione Codicis apocryphi N. T. & capitum partitio-

ne

tera de locutionibus narrationis hujus [illas dico, quas consulto in Glossario praetermiseram, ut huc rejicerem] cura erit; quas omnes haud dubie Ambrosianas esse ostendam: ut etiam si ceteram Excidii historiam, tam luculenter priore parte Mediolanensi adsertam, tamen alium ab Ambrosio auctorem habere, tantisper *ἀπορροισμας*, fatear, haec saltem illius historiae pars, qua de Apostolorum principibus agitur, non possit non Ambrosio vindicari. Hoc ipsum vero ex eo multo magis pate-

fiet, quod hanc ipsam totam narrationem Ambrosius, factus jam aetate, doctrina usque ac judicio provectior, in suis confessis operibus non modo ratam habuit, verum etiam visus est non obscure pro fetu suo agnovisse: quod tamen [ut & ceterorum antiquorum de veritate Apostolici certaminis testimoniationes] in capita subsequencia differam.

C A P. I.

SS. Apostolorum Petri & Pauli cum Simone altercatio, eorumdemque passio ab S. Ambrosio descripta.

Ex Ex-josippi h. e. Ambrosii Mediolanensis Excidii Hierosolymitani Historia libro III. cap. 1. in fine.

I. **D**emens tamen Nero cum Judaeorum (677) bello afflictam Romani exercitus validam manum (678) cognovisset, adversus Christianos (679) insurrexit, ut ei debitus finis (680) appropinquaret.

ne ibi adhibita citabimus. Quaedam nos etiam, ubi opus, conjectando castigabimus, aut a Gualthero castigata adnumerabimus.

(677) Judaeorum adversus Romanos bellum aperte prorupit anno Christi LXVI. die XVI. mensis Maii, quantum quidem ex Josephi Bello Judaico lib. II. cap. 14. num. 4. & seq. potest intelligi.

(678) Quam afflictam Romani exercitus validam manum haec dicit, ea ad clades duas pertinet, sub initia belli Judaici anno Neronis XII. Christi LXVI. ab Romanis acceptas: quarum prior levior fuit, & ab Josepho in II. de B. J. cap. 14. extremo describitur, ab nostro vero Exjospho extremo cap. 10. lib. II. tangitur. At posterior multo fuit gravior: quae ab Exjospho quidem lib. II. cap. 15. narratur, ab Josepho vero eod. lib. cap. 19. num. 7. & seq. Hanc alteram Romanorum calamitatem Josephus eodem duodecimo Neronis anno. (qui fuit Christi LXVI.) mensis Dii [qui Novembri respondet] octavo die contigisse memorat. Et eo quidem certamine ex Romanis sociisque peditum quinque milia & trecenti [male Tillemonius tom. 1. Caesarum in *Bell. Jud.* artic. 45. quatuor milia non amplius peditum caesa prae] equitum trecenti octoginta perierunt. Romani exercitus afflicti tempus notandum accurate fuit, quippe quod ad S. Ambrosii de anno passionis Apostolorum sententiam

Ca- [de qua suo loco erit dicendum] viam praemunit.

(679) QVVM (inquit) afflictam Romani exercitus validam manum cognovisset, adversus Christianos insurrexit. Sane si vera haec Exjosphus memorat, Bellum Judaicum si minus unicam persecutionis Neronianae causam, at saltem ex causis unam fuisse necesse est: idque ob eam forsitan rationem, quod sub illa initia Christiani apud gentiles pro Judaeis, quibuscum bellum erat, haberi videbantur. Hac interpretatione qui delectabitur, ea, per me licebit, fruatur. Tamen certum est Neronianam infestationem biennio ante [h. e. ab anno Christi LXIV. quum tamen bellum Judaicum anno LXVI. eruperit] ex longe diversis causis originem habuisse: & hic idem Noster mox longe aliam comprehensionis caedisque Apostolorum causam assignat, quod ii scil. Simoni restitissent. Itaque sic statuo, illud QVVM non *αιτιολογικόν* (causale) esse, quasi pro QVOD aut QVIA ponatur, sed mere *χρονολογικόν* [*Ordinem temporis notans*] per quam scil. particulam in gestorum ordine quid cui succedat ostenditur. Quum (i. e. postquam) afflictam Rom. manum cognovisset, adv. Christianos insurrexit. Addit: *ὥστε* (Neroni) debitus finis appropinquaret. Quibus verbis ratio redditur, cur non de nihilo hanc de Apostolorum nece historiam Josepho insindere in-

ter-

Caput I I.

II. Erant tunc (681) temporis Romae Petrus & Paulus, doctores Christianorum, sublimes (682) operibus, clari (683) magisterio, qui virtute suorum operum Neronem adversum (684) fecerant, captum (685) Magi Simonis (686) delinimentis, qui sibi animum ejus

terpres non dubitaverit.

Verum siue αἰσχρολογίᾳ illud QVVM, siue πικρὰν tempore sit; certe in ea sententia fuit Ambrosius, Apostolorum caedem postriorem mense Novembri anni LXVI. fuisse. Quae caedes si in extremum Junium sit conferenda [de quo alibi] non alio anno, quam Christi LXVII. erit consignanda. Quod si ea mense Februario contigit; tum in ann. LXVIII. erit differenda. Alterutrum Notter recte censuit, ut in Auctario exponam.

(680) Concinit huic Ambrosii loco Lactantius in De mortib. persecutorum cap. 2. his verbis: *Primus omnium persecutus Dei servos (Christianos) Petrum cruci adfixit, Paulum interfecit. Nec tamen abiit impune. Respexit enim Deus vexationem populi sui. Deiecit itaque fastigio imperii &c.*

(681) Erant, inquit, tunc temporis [in quod scilicet initia belli Judaici incidit, h. e. anno Christi LXVI. ut in Adnot. 677-678-679. dixi] Romae Petrus & Paulus: qui in Italiam πορισθέντες [professi] a Dionysio Corinthio dicuntur apud Eusebium II. Hist. eccl. 25. Quo tamen loco nescio cur vir summus H. Valerius, *In Italiam SIMVL professi* verterit; quum illud Dionysianum πορισθέντες non ad praecedens ac remotius πορισθέντες, sed potius ad διδάσκοντες, quocum proxime copulatur, haud dubie sit referendum. Non simul ergo venire in Italiam, sed Romanos simul eodemque tempore docuerunt.

Quae mox haec sequuntur, *Doctores Christianorum... clari magisterio*, iis verbis eundem illum Dionysii Corinthii locum, quem modo indicavimus, exprimere voluisse videtur.

(682) *Sublimes operibus*. Delectatur hoc adjectivo Ambrosius. In Pl. 36. n. 28. *Sunt plerique simplices Domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia & virtute sublimes*. In V. Hexa. num. 56. *Hirando minuscula corpore, sed egregie pio sublimis affectu*. Et lib. de bono mortis num. 29. *De quo sublimis est sententia Apostoli dicentis... Lib. 1. de excessu Sat. n. 49. Quam incredibili admiratione (Satyrus) in auditorio praefecturae sublimis emicuit! Vbi tamen dubium est, utrum SVBLIMIS ad Saty-*

rum referatur; an vero sit praefecturae titulus. Certe sedes praetoriana sublimissima vocatur l. 14. Cod. De judiciis. Et Sublimissimi iudices usurpatur l. 37. §. pen. & l. pen. Cod. de appellat.

(683) *Opera* [h. e. miracula] *magisterio* haec iungenti Ambrosio concinit Lactantius cap. 2. de mort. perf. his verbis: *Quumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit [quod de secundo adventu est capiendum: nam prior ad alterum aut tertium Claudii annum ex Eusebio & aliis est conferendus] & editis quibusdam miraculis [ea sunt Exjossippi OPERA] quae virtute ipsius Dei, data sibi ab eo potestate faciebat, convertit multos ad iustitiam, Deoque templum fidele ac stabile collocavit. Idem in IV. Div. instit. c. 21. de Apostolis testatur. *Fundamenta Ecclesiae ubique posuerunt, facientes & ipsi in nomine Dei magistri magna & paene incredibilia miracula*: Haec notasse nimiae diligentiae fuit: sed malui in eam partem peccare.*

(684) Quae statim post adscripta verba superiora ex lib. de mort. perfec. apud Firmianum sequuntur, satis cum hoc Ambrosii loco congruunt. *Quare* (pergit Lactantius) *ad Neronem delata, quum animadverteret non modo Romae, sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum, & ad religionem novam, damnata vetustate, transferre, ut erat execrabilis & nocens tyrannus, profliavit ad excidendum caeleste templum delendamque iustitiam, & primus omnium persecutus Dei servos &c.* En cur Apolloni Neronem sibi adversum fecerint.

Non possum autem dissimulare pro *Adversum* videri scribendum *Aversum*: quod & elegantius & magis Ambrosianum est. Ambrosius in suo Exjossippo V. 32. *Avertunt scelerebus suis praefulem templi*. Tamen nihil muto, maxime quum Abdias *Adversum* in suo Exjossippi exemplari legisse videatur, ut qui in sua historia cap. 16. sic immutaverit: *Nero per Adagum Simonem adversari coepit Apostolis*.

(685) Quam perditie Nero magicis artibus additus fuerit, praeter Suetonium cap. 34. atque Dionem, testatur insignis Plinii locus lib.

ejus conciliaverat . Cui adjumentum (687) victoriae , subjectiones gentium , vitae longaevitatem , salutis custodiam feralibus (688) artibus pollicebatur , atque ille credebat , qui vim rerum nesciret examinare . Denique (689) summum apud eum tenebat amicitiae locum :

lib. XXX. c. 2. *Quae omnia [magiae genera] aetate nostra princeps Nero vana falsaque [experimentis scilicet edoctus] comperit : quippe non citharae tragicque cantus libido illi major fuit , fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis . Primumque [corrige , si videtur , Primus quæ , aut Primusque] imperare diis concupivit , nec quidquam generosus voluit . Putavit scilicet se magicis artibus diis leges impolitum . Pergit : Nemo inquam ulli arti validius favit . Quae statim sequuntur , ex Pintiani conjectura sic legentur commodius : Adhuc non opes ei defuere , non vires , non discendi ingenium , aliqui non capiente mundo immensum . Indubitatum exemplum est falsae artis , quam dereliquit (ad ultimum) Nero . Haec ideo pluribus adscripsi , primum ut intelligatur , quod Nero ad ultimum sacra magica inertiae damnaverit , in causa forsitan fuisse turpem Simonis istius , maria & montes de se polliciti , exitum : deinde , ubi Philostratus lib. IV. vitae Apollonii cap. 35. Neronem philosophos , tamquam magicæ disciplinae suspectos , fuisse infectatum narrat , id sive ad principatus initia satis vulgo probata esse referendum , sive ad id æmpus , postquam magicis artibus , quas inertes jam senserat , nuntium remisisset . Postremo ne illud quidem ab turpissimæ illius beluæ ingenio abluat , si dicamus , eum tum maxime , quum incantamentis deditissimus esset , interim philosophos tamquam magos vexasse .*

(686) *Delinimenti* vox plerumque ad veneficia refertur . In Ep. (19) Ambrosii ad Syagrum n. 27. & 30. *de delinimenta meretricia* nihil vetat quominus incantamenta amatoria significet . Ad veneficia quoque amatoria pertinet & illud Afranii , quod in lexicis affertur : *Si possent homines delinimentis capi* &c. Quem locum ideo indicavi , quod ipsissimam Exjossippi locutionem hujus loci continet , *Capitum magi Simonis delinimentis* . Eodem pertinent & *Nouercalia delinimenta* apud Ictum Caium , & quod Livius lib. 39. *Delinimenta cum venenis* jungit : his locis abstineo , quia deprompta in lexicis habes .

(687) Vox est inter Ambrosio cum primis amicissimas . In V. Exjossippi 10. *Addidit Cae-*

sar adjumentum equitum potentiorum . Ac facillime in testatis Ambrosii libris . Vide ep. (37) ad Simplicianum . n. 30. ubi plus vice simplici id ulurpat , & ubique alias .

(688) Non alienum a magorum sacris epitheton . Quintilianus decl. 14. *Feralium praecantationum terror* . Porro ut Nolter heic *Ferales artes* pro magicis dixit , sic eandem rem *ferale carmen* appellavit in Hexa. lib. IV. n. 33. his verbis : *Ferale licet carmen (magus) immurmuret* . Simile est illud in ejusdem Hexaemeri lib. VI. num. 21. *Quoties . . inter ipsas aulicorum excubias ministrorum , vitalia regum FERALIS [h. e. venefica] esca penetravit* . Idem res quasque nefandas atrocisque *ferales* vocare assolet . Ejusdem Hexaemeri lib. I. n. 30. *Sed haec opinio [quod scilicet Deus malitiam creaverit] FERALIS eorum est , qui perturbendam Ecclesiam putaverunt* . Hinc Marciones , binc Valentiniani , binc pestes illae *Munichacorum* funesta sanctorum mentibus *sensaverunt inferre contagia* . Lib. de Nabuthæ n. 49. *Non tibi cohabitet Ixabel , illa feralis avaritia , quae tibi cruenta persuadeat* . In II. Offic. n. 132. *Feralis avaritia* : De Tobia n. 14. *SORTIE (o foeneratores) dicitis quod debetur : [& merito] etenim velut urna ferali misera fors voluitur . Non sic trepidans de quorum damnatione fors ducitur* &c. Pluribus enim in ancipiti *fortis* notione ibi luditur . Ibid. n. 38. *Feralem instituit de singulorum exuviis auctionem* . At in de obitu Valentiniani n. 39. illud *Supplicii FERALIS hereditas* proprie accipitur ; tantundem enim opinor est , quod *Funeris supplicationis hereditas* . Locus integer sic habet : *Felicius episcopos persequuntur imperatores , quam diligunt [h. e. felicius episcopis est vexari a principibus , quàm diligere] . In illius (Maximi tyranni) odio laus erat , in horum (Gratiani & Valentiniani) amore supplicii feralis hereditas* . Ex horum inquit amore quid mihi relinquitur , nisi ut has funebres supplicationes atque inferias cum fletu ac dolore persolvam ? Id quod satis ex contextu patet .

(689) De DENIQUE pro Itaque vide dicta ad II. Junii Adnot. 95. In hac narratione ead. notione usurpatur infra sect. VI. v. antep. & X. v. 5. Hoc vero unum ex illis est , ex quos (ma-

locum: quandoquidem etiam praefulem (690) suae salutis, vitaeque custodem (691) arbitrabatur.

III. Sed ubi (692) Petrus ejus vanitates & flagitia detexit & (693) species illum rerum mentiri, non solidum aliquid, aut verum effi-

(maxime si ad farietatem repetatur) possis Ambrosium haud aegre dignoscere: uti jam Parte I. in Glossario §. 4. Adnot. 623. occupavi dicere. Quibus hoc adde, quod lib. de Paradiso num. 72. ea sola sectio ab DENIQUE quatuor ordiatur periodos.

(690) Hoc etiam vocabulum [*Praeful pro praefes*] unum ex illis est, quibus prorsus nesciat carere Ambrosius. Jampridem in sua Monobiblo Gronovius hanc vocem Excidio juxta ac testatis Ambrosii libris communem esse observaverat cap. I. pag. 16. 17. sed paucis utrinque excerptis exemplis contentus fuit. Equidem plura praeterea olim in schedas Ambrosianas meas quum coniecit, nolui ea cupidis deperire. De Abrah. lib. I. n. 7. *Adest praeful conjugii Deus. . . vicem absentis mariti tuetur, servat excubias*, nempe ne torus violetur. Ibid. n. 87. *Dominus praeful conjugii*. Vt & supra n. 59. Adhaec lib. de Viduis num. 55. martyres dicuntur *Nostri praefules*. In fine epist. (10) ad imperatores: *Vt & vos Deo praefule triumphetis*. Epist. (17) ad Valentinian. n. 9. *Quid est jurare, nisi ejus, quem testaris fidei tuae praefulem, divinam potentiam confiteri?* Ep. (18) ad verl. Symm. n. 5. *En quales templa Romana praefules habent!* Anteres intelligit, qui Gallorum impressionem strepitu prodidere. Et num. 33. *Vos imperatores senatus cogendi concilii praefules habet*. Ep. (20) ad Soror. n. 14. *Essent enim praeful Dominus, qui salvos faciet sperantes in se*. Ep. (39) ad Faustinum n. 2. *Quod te [relinqueret] . . parentem nepotibus, praefulem parvulis*. Ep. (63) ad Verc. Ecel. n. 3. *Ordinationis (episcopi) praefulem fore Christum dicit*. Sic etiam in de obitu Valentin. n. 34. de excessu Sat. n. 41. de obitu Theodos. num. 16. & 25. Exstat & in de Virginitate n. 5. locus, ubi Deus triumphorum praeful dicitur, quem tamen Gronovius ex III. de Virginitate citat. De Spiritu S. n. 89. *Quum etiam benedictionum suarum praefulem Spiritum Deus ipse testetur*, nim. lls. XLIV. 3. Postremo lib. de Nabuth. n. 28. *Ditem (a quo numine Divitis etymon Noster arcessit) dicunt gentiles inferorum praefulem*. Haec quidem in schedis meis reperi: in quibus plura ejusmodi alia ex Ambrosio decerpere superfederam. Cui enim bono? Sicuti nec ex Ambro-

sii Exjossippe (cui aequae perpetuum id nomen est) nisi paucissima loca pertaesul copiae carpseram. Cujusmodi illud est I. Excid. 41. *Conveniunt praefules (ii sunt praefides) provinciarum secundum scripta ad se data a Principe Romano Caesare*. Et illud lib. V. cap. 32. *Avertunt sceleribus suis (Daum) praefulem templi, reparationis arbitrum*. Habes tamen Exjossippi in Gronovio alia pluscula. Quod quidem vocabulum etiam in Paulino vitae Ambrosii scriptore bis legitur, qui facile id a doctore suo Ambrosio arripuit.

(691) *Custodis* etiam nomen Mediolanensis antistiti, si minus perpetuum, at amicissimum fuit: quod etiam interdum cum *Praeful* jungitur, ut heic, & in I. de Abrah. n. 59. *Praefulem custodemque conjugii esse Deum*. Cui simile est illud in Hymno: *Sis praeful & custodia*. Vide heic infra sect. VII. *Habet [Deum] custodem suum*.

(692) Tota haec periodus: *Sed ubi Petrus ejus vanitates . . detexit . . digno est consumptus maerore*: totum hoc inquam κατὰ πρόληψιν [*per anticipationem*] ab Ambrosio anticipatur, atque ad certaminis exitum praecipue refertur, atq. ad illud tempus, quo Simon a Petro e sublimi depositus, Ariciam debilitato crure secessit, ibique maerore consumptus fuit. Vide infra sect. IX. in fine.

Porro VBI pro *postquam* (tum heic tum sect. XI. v. 5.) ethi ceteroqui perquam vulgaris nexus est, tamen Exjossippi narrationes perpetuo necit: nec minus Ambrosii. Vide Epist. (6) ad Syagr. num. 5. & 3. Ibidem num. 9. ter eandem conjunctionem inculcat: *At ubi lux finem intemperantiae dedit. Mox: Sed ubi nullum responsum referebatur, quasi quiescentem . . e somno excitare. Verum ubi mortis supremae patuit fides &c.* Quam vellem lector eam epistolam [de Benjaminitis deletis] cum hac Petri cum Simone altercatione conferret. Mentior, ni statim Exjossippi Ambrosiosque germanitatem agnoscat. Nec ab eodem charactere, ut alibi monui, epistola (19) ad Vigilium ablutit, qua Samsonis historia venustate mira pertexitur.

(693) *Species rerum mentiri, non solidum aliquid aut verum efficere*. His verbis simillima illa sunt Ambrosiana lib. I. de Cain n. 14. *Quia [fornicaria] verum decorem naturae habere*

efficere demonstravit ; ludibrio habitus , & digno est consumptus maerore . Et quamvis (694) in aliis terrarum (695) partibus Petri est expertus potentiam : tamen praeveniens (696) Romam , ausus est jactare , quod (697) mortuos resuscitaret .

IV.

De re non potest ; adulterinis fucis affectatae pulchritudinis LENOCINATAE SPECIEM NON VERITATEM .

(694) *Tō Quamvis* antiqui haud ferme aliter quam cum modo conjunctivo jungebant . Tamen Ambrosius itum heic & in toto Exjolippo suo, tum in ceteris operibus raro aliter, quam cum indicativo necit . Exemplum in Excidio plura passim hujusmodi me notasse commemini , plura in Ambrosio , ut Epist. (57) ad Eugen. n. 7. *Quamvis enim illi agebant tam perseveranter .* Ep. (19) ad Vigil. n. 21. *Quamvis tria millia virorum ascenderant .* De Cain lib. 2. n. 18. *Et quamvis obtulit munus .* Quid ita Ambrosius ? aut quo duce ? an Virgilio , quem totis charitis imitatur ? Maronis certe ille est hexameter in V. Aen. v. 542.

Quamvis solus avem caelo dejecit ab alto .

Nec aliter Columella II. 9. *Nam quamvis de mensura minus auctoribus convenit .* Idem IX. 6. *Itaque quamvis doctissimi viri auctoritatem reverebar .* Atqui & idem Columella eod. cap. paullo superius cum conjunctivo copulaverat : *Alterum jure damnavit Celsus . . alterum probavit , quamvis incommodum ejus praeceptum non dissimulaveris .* Nec Columella tantum sed & Ambrosius ea inconstantia laborat : qui in uno eodemque lib. de Paradiso num. 22. cum indicativo junxit [*Quamvis , inquit , aliqua barum generalis est virtus*] at mox n. 33. cum conjunctivo sociavit his verbis : *Vel inscientem revocare debuerat : quamvis videatur haec mulier* [Eva scil.] . . *meruisse ne sola de paradiso ejiceretur .* Cur porro tam varie Columella Ambrosiusque copulant ? an promiscue pro sua maxima voluntate ? Non : verum ex proximis Columellae Ambrosiusque locis intelligitur, initio periodi eos *Quamvis* cum indicativo , in fine vero cum conjunctivo dextisse . Quod & alibi tum in Excidio tum aliis Ambrosii scriptis observavi . Ergo quod Cicero , ut & optimus quisque , in *Ersti* , *Tametsi* , *Quamquam* servarunt , ut ea *μὲν* initio sententiae cum modo indicativo , in fine vero cum conjunctivo jungerent , id post Virgilium & Columellam Ambrosius etiam ad *Quamvis* porrexit . Levicula isthaec [cujusmodi & alia plura adnotatorum ac porro adnotandorum , esse criminabuntur] minime notarem , nisi in

eo essem , ut hanc narrationem quam ex Exjolippo depromimus , haud dubie Ambrosianam esse modis omnibus demonstrarem .

(695) De Samaria quidem ex testimonio Lucae Actorum VIII. 18. & seq. satis comperta res est . Ceterum quas *alias terrarum partes* intelligat heic Ambrosius , etsi parum scio ; minus tamen de eo dubitandum cenfeo , maxime quam in VI. Constit. Clem. extremo cap. 8. narretur Petrus in Stratonis Caesarea Simonem *virtute Domini devotissime* , atque effecisse ut in Italiam fugeret : quod non continuo tali coarguendum reor . Certe sicuti ex Irenaeo discimus , magum istum ubique gentium Apostolis restitisse ; ita vix est ambigendum , quin impostoris ejusdem pluribus in locis audaciam Petrus fregerit , nusquam eum passus consistere . Scimus etiam pseudo-prophetas illos , in quos idem Petrus summa vi in epistola altera invehitur , Simonianos fuisse , si Estio & aliis credimus . Itaque Principis Apostolorum non tantum miraculorum potentiam & vivae vocis fulmina , verum etiam scriptorum vehementiam in pluribus *terrarum partibus Simon expertus est* .

(696) *Praeveniens* forsitan vim habet Graeci participii *παρών* , quod saepissime non tam *Praeveniens* quam *Perveniens* reddi debet . Ac memini , me apud scriptores de vexae Latinitatis *Praevenio* haud raro pro *Advenio* reperisse . Heic tamen non est dubitandum quin eo participio Simon antevertisse , ac prior Petro Romam attigisse significetur . Ut ita accipiat , cogit Constitutionum Clementi tributarum , Eusebii II. Hist. Eccl. 14. Hieronymi in Catalogo , Adonis in chronis , aliorumque auctoritas : quibus si credimus , Petrus Romam ideo iter instituisse dicendus est , ut magum Simonem [qui prior Romam contendisset] prosterneret . Quare quum Petri adventus in urbem principem in alterum Claudii annum , Christi XLII. conferri soleat ; Simon vulgo creditur anno superiore in Italiam se recepisse .

(697) De Simonis jactantia , reviviscen-
tiam vita functis pollicentis , ceteris Ecclesiae scriptoribus silentibus , ex hoc Ambrosii loco , & ex sequente tota narratione de adolescente , quam revocare ad vitam aggressus est , certio-

res .

IV. Defunctus erat id temporis Romae adolescens (698) nobilis, propinquus Caesaris, cum universorum dolore. Admonuere plerique experiendum, utrum posset resuscitari. Celeberrimus in his operibus habebatur Petrus: sed apud gentiles nulla facti (*) huiusmodi deferebatur fides. Dolor exegit (**) remedium, perre-ctum est ad Petrum. Fuere, qui etiam Simonem accersendum pu-tarent. Vterque affuerunt.

V. Ait Petrus (699) Simoni: qui se de sua iactaret potentia, priores sese partes dare; ut si posset, mortuum resuscitaret. Si il-le non resuscitaret, se non defuturum, ut Christus opem ferret defuncto, quo posset resurgere. Simon (700) qui putaret apud urbem gentilium plurimum suas valituras artes, conditionem proposuit, ut si ipse resuscitasset mortuum, Petrus occideretur, qui MAGNAM

Q q q q q 2 PO-

res efficimur. Vide prae ceteris finem seq. se-
&tionis, ubi fuisse dicuntur, qui Simonem ac-
cersendum putarent ad juvenem reducendum,
certe quia id magis profitebatur.

(698) De hoc adolescente ad vitam revo-cato apud notos ac probatos Ecclesiae magi-stros plane nihil reperire licuit: imo nec in scriptis apocryphis, sive quae Clementi, sive quae Lino aut Marcello inscribuntur; uno tan-tum Abdia excepto, qui haec totidem ferme verbis ex Exjossippo ita descripsit, ut interdum corrumperet. Id quod non incommode acci-dit, ne videatur Ambrosius ex apocryphis mo-numentis haec sua de certamine cum Simone, ejusque volatu hausisse, ut cap. seq. declarabi-mus; ubi quantum inter Ambrosii & auctorum apocryphorum universae hujus rei narrationem interlit, ostendetur.

Fatendum tamen est, unum alterumve Eccle-siae scriptorem videri ad hoc miraculum digi-tum intendisse: ut infra indicabimus.

(*) Puto excidisse ex hoc vocabulo sibilum, & FACTIS non Fa&i ab Ambrosio scriptum fuisse; is enim casus cum ea locutione jungitur. Ne longe abeam, ipsemet Ambrosius sic usur-pat in II. Offic. c. 8. n. 41. *Vt in quo ea* [nim-prudentia & iustitia] *sint, illi deferatur fides, quod possit utile consilium dare.* Ibid. c. 10. n. 55. *Fides ei in omnibus deferabatur.* Cap. 11. n. 58. *Nec delatum sibi honorem pluri facie-bat (Molcs) quam fidem, supple sibi ab suis delatam.* Et n. 56. *His si quis deferat fidem.*

(**) Abdias cap. 16. in hunc modum hoc *απαρρησι*: *Dolor tamen exegit inqui-ri remedium: Perre-ctum est &c.* Hoc enim Ambrosii loco *Exegit est Elicuit, Extudit.*

(699) Sic locus hic in Gualtheriana editio-

ne interpungitur, sic in Ascensiana princeps, sic in Biblioth. PP. Parisiensi. Quae distinguen-di ratio si valeat; addendum erit EI post *Prio-res: Qui se &c. priores EI se partes dare.* Sed nihil est opus addere: tantum distinctio retra-henda est, ita ut post PETRVS spiritus inter-quiescat in hunc modum: *Ait Petrus: Simoni, qui se de sua iactaret potentia, priores sese partes dare.* Nec aliam distinctionem induo cod. Abdiam reperisse, postea deprehendi, quippe qui ista sic *απαρρησι* cap. 16. *Tunc Petrus ad Cognatos defuncti [non ad Simonem] ait, ut Simon, qui de sua iactabat potentia, prior, si posset, mortuum suscitaret.*

Porro quid apud antiquos sint *Partes primae* (seu *priores*) *secundae, tertiae*, jam viri docti occuparunt. Ex comoediis ea loquendi genera profecta fuere. Videatur prae ceteris Grono-viana Monobiblos pag. 285. 286.

(700) *Qui pro Vt qui* sive *Quippe qui*, ut elegantissimum Latii veteris delictum est, ita unum est ex dicendi generibus Ambrosio per-petuis. In hac ipsa narratione pluries usurpat. Vide supra sect. II. v. 7. item hac sect. v. 1. 4. 6. & sect. VIII. v. 5. & penult. Nec porro quid-quam frequentius tum in toto Exjossippo, tum in ceteris confessis Ambrosii operibus. Epist. (19) ad Vigilium num. 18. *Turbataque animi juvenula, QVAE indignationem lacsi. per-borresceret.* Et num. 27. *At illa, QVAE semel se pecuniae prostituerat. coepit &c.* Epist. (6) ad Syagr. *Viro nullus sensus doloris, qui. vario sermone viam levaret.* Verum frustra sim, si hujus Ciceronianae elegantiae corroga-re exempla ex Ambrosio pergam, quae ubertim singulis paginis ultro legenti occurrent.

POTENTIAM (sic enim (701) appellabatur) laceffendo injurias irrogavisset : fin vero praevaluisset Petrus in (702) Simonem, pari genere (703) vindicaretur.

VI. Acquievit Petrus : adorſus eſt Simon : acceſſit ad lectulum defuncti: incantare atque (704) immurmurare dira carmina ut coepit, viſus

(701) Teſte Luca Act. VIII. 10. Cui (Simoni) auſcultabant omnes a minimo uſque ad maximum, dicentes : Hic eſt [u δύναμις αὐτοῦ ἡ μεγάλη h.e. Potentia Dei Magna Virtus Dei quae vocatur magna . Conſer Irenaeum I. 20. & quae intra dicemus Adnot. 715. ubi Simonem δύναμιν ἐνυπόσταν, ſe dixiſſe, ex Exjoſippo obſervabimus .

(702) Eam diſtinctionem exhibui, quae & in Gualtheri editione, & in prima Alcenſiana adhibetur : quae tamen non uno laborat vitio . Nam primum Praeualeo absolute ſemper nullo ſequenti caſu uſurpabatur . Sic aetatis aureae Latium, ſic etiam argenteae loquebatur . Sexcenties etiam ab veteribus Jctis uſurpatur id verbum, ſed nuſquam ſequenti caſu . Vnus eſt Velleii locus lib. 2. cap. 118. cum caſu tertio : Sed praeualebant jam fata conſiliis . Verum ea eſt ſcriptura, quam editores ex ingenio reſtinxerunt ; nam in ſcriptis & antiquis editionibus longe eſt aliud : quorum veſtigia ſi propius premenda ſint, mallem ex Poſtulabant etiam fata conſiliis [quod in editione prima erat] ſic cum aliis ſcribere : Opſtabant (antiquae pro Obſtabant) ſed jam fata conſiliis . Etſi non nego in Latinis Bibliis ſaepe Praeualere adverſus aut contra aliquem legi : quem hebraiſmum non videtur heic Ambroſius [etſi IN loco αὐτοῦ Contra ſubrogato] in elaborata hiſtoria imitari voluiſſe .

Deinde illud Vindicaretur absolute poſitum inſolens Ambroſio eſt, qui ei verbo IN cum ſequenti caſu adungere in deliciis habet . Itaque certo certius eſt, καὶ οὗτοῦτο illud ſic eſſe interpretandum : Sin praevaluiffet Petrus ; in Simonem pari genere vindicaretur .

Nunc illud reſtat, ut ſyntaxis Vindicare IN aliquem [inſtar ſcil. verbi Animadverto] idoneis exemplis firmetur . Quam quidem jam olim ad Kalendas Junias (pag. 481. Adnot. 88.) Saluſtius, Tacitus, aliorumque locis ſatis venulſtam aritiamque oſtendimus . Quid ſi doceo ; numquam ſerme alio modo Ambroſium ſive in Excidio, ſive in conſiſſis operibus fuiſſe locutum ? Ab Excidio ordiar : cujus lib. I. cap. 28. ſic ſcribitur : Et quamvis graviter eſſet in reclamantes vindicatum . Lib. V. cap. 7. haud procul a fine : Nec dubium quin ſapius vindicatum ſit in eos, qui contra imperium in hoſtes

pugnaverint . Mox : Videbatur in omnes vindicaturus . Eodem extremo cap. Satisque in univerſos vindicatum . Ac plura ibi paſſim .

Jam vero in teſtatis Ambroſii operibus id chartis omnibus proiſat . Legatur epiſtola (40) ad Theodoſium : in ea ſexies eam locutionem repetitam reperies . In eadem tamen non raro Vindicare incendium, aliudve crimen, legitur ; ita ut plena locutio videatur fuiſſe Vindicare crimen in hunc aut illum, qui criminis auctor fuit . Ep. (20) ad Soror. n. 10. Jam in me vindicari oportere . Ep. (63) ad Vercell. Eccl. n. 84. Ne in eos vindicet . Ep. (66) ad Romulum n. 7. In omnes vindicari . De Abr. lib. 1. n. 47. In quos vindicandum arbitraris . De Noe n. 80. Etſi vindicaverat in hominum genus . Mox ibid. In paucos vindicat . De Cain lib. 2. n. 38. Si vindicatum eſſet in eum . De Tob. n. 3. Quo vindicaret in perfidos .

(703) Pari genere pro Pari modo . Locutio Ambroſiana eſt, quae legitur initio lib. I. in Luc. Paribus & generibus formantur & cauſis . Vtitur & auctor libror. lex De ſacramentis pro Ambroſianis habitorum ; qui quamvis (ut alibi a me oſtenſum fuit) diverſus ab Ambroſio fuerit, geſtiebat tamen non tantum ſententias ſed & locutiones auferre ex Ambroſio . In eo igitur lib. IV. num. 23. ſic ſcribitur : Quantis generibus (i. e. quot modis) univerſa convertere .

(704) Incantare atque Immurmurare verba ſunt magicae diſciplinæ : quorum prius pulchre de Chriſto uſurpavit Ambroſius Hexa. lib. 4. n. 33. Habet (eccleſia) INCANTATOREM ſuum Dominum Jeſum, per quem magorum incantantium . . . carmina evacuavit . Sicuti & in actis S. Sebaſtiani num. . . S. Tiburtius Excantaffe bonam in partem dicitur h. e. Symbolum auribus inſuſurraſſe : de quo alibi dicimus .

Alterum eſt Immurmurare carmina ; quod citato Hexa. loco item adhibuit : Ferales licet carmen [ſaga aut magus] immurmures, hebetatur in Chriſti nomine . At heic Dira carmina appellat : quod etiam egregie Latinum eſt, Ambroſioque dignum . Quintil. Declam. 14. Diris utique carminibus & feralium praecantationum terrore . Magici carminis meminit etiam Ambroſ. ep. (72) ad Conſtantium num. 5.

visus est caput agitare, qui (705) in mortuus erat. Clamor ingens gentili-
 lium, quod jam viveret, quod loqueretur cum Simone. Ira & in-
 dignatio in Petrum, quod ausus esset conferre sese tantae potesta-
 ti. Sanctus Apostolus poposcit silentium, & dixit: Si vivit defun-
 ctus, loquatur: si resuscitatus est, (*) surgat, ambulet, fabuletur.
 Phantasma (706) illud esse, non veritatem, quod videatur caput mo-
 visse. Denique separatur, inquit, Simon a lectulo, & tunc ne id qui-
 dem ostentui futurum. Abducitur Simon a lectulo: manet sine
 specie motus alicujus, qui mortuus erat.

VII. Astitit Petrus longius, & intra se paulisper orationi inten-
 tus, cum magna voce ait: Adolescens, surge (707) sanet te Dominus
 Jesus. Et statim surrexit adolescens, & loquutus est, & ambulavit,
 & cibum sumpsit, & dedit (708) eum Petrus matri suae. Qui quum
 rogaretur, ut ab eo non discederet, ait: Non derelinquetur ab eo,
 qui eum fecit resurgere, cujus nos servi sumus. Secura esto mater
 de filio: non verearis: habet custodem suum. Et quum populus
 in Simonem insurgeret, (709) ut lapidaretur, ait Petrus: Satis est ad
 poenam

(705) Sumpsit hanc *περιφοράν* ex Joan.
 XI. 39. *Soror ejus qui mortuus fuerat.* Et versu
 44. *Statim prodit, qui erat mortuus:* qua cir-
 cumlocutione Lazarus designatur. Notter hu-
 jus ejusdem fecit. versu ult. usus eodem verbo-
 rum ambitu fuit.

(*) In editione prima AMBULET prae-
 ponitur *et* *Surgat*: non belle. At alicubi in
 Mss. teste Gualthero heic inseritur MOR-
 TVVS. *Si resuscitatus est mortuus, surgat.*

(706) *Phantasma* [*phantasma*] quatenus
 veritati opponitur, usurpatur etiam Matt.
 XIV. 26. Marci VI. 49.

(707) Formula est eadem, atque illa qua
 idem Petrus utitur Act. IX. 34. *Aenea, sanat*
(iātas) te Dominus Jesus Christus: surge &
serue tibi. Ex quo Actorum loco videtur heic
 quoque Ambrosius SANAT scripsisse, non
 deprecativo modo SANET. Accedit, quod
 nili jam Christus sanitatem representasset,
 non erat cur Petrus imperaret SVRGE. Sed &
 Abdias quum diserte indicativo modo SA-
 NAT scripserit, id certo argumento est, ab eo
 non aliter in suo Exjossippi codice fuisse re-
 pertum.

(708) Sic etiam Luc. VII. 15. Christus
 dedit illum matri suae.

(709) Duplici modo accipi hoc potest.
 Primum ut populus insurrexerit, instando apud
 praefectum urbanum aliuve judicem, ut Si-

mon lapidaretur. Eaque obvia est huius loci
 sententia. Huic tamen intelligentiae id obstat,
 quod lapidatio inter Romana supplicia minime
 numerabatur. Sed responderi potest, licuisse
 adversus magos extra ordinem animadvertere.
 Potuit igitur instare populus, ut in Simonem
 istum severius aliquid statueretur, nempe ut
 saxorum grandine obtexeretur. Deinde sic ac-
 cipi haec possunt, quasi dixisset insurrexisse
 populum, ut Simon lapidaretur, non quidem
 per juris tramites, sed ab ipsomet populo; ut
 ipsimet inquam, arma ministrante furore, Si-
 monem lapidibus obruerent. Certe millies hoc
 legitur, a tumultuante multitudine sive in mor-
 tuorum busta fuisse lapidibus [quibus furenti
 populo nihil magis ad manus est] insultatum,
 sive etiam in vivos: id quod ex Cicerone pro
 Domo cap. 14. intelligitur. Notum est Hora-
 tii illud:

Vnde mihi lapides? quo nunc opus? unde
sagittas?

Ima plebs igitur fremebat, seq. certatim sin-
 guli ad lapides in eum jaciendos incitabant,
 facturi protinus, ni Petrus in tempore furo-
 rem compescuisset. Atque ea verior est intelli-
 gentia: quam postea expressam ab Abdia repe-
 ri, dum ista Exjossippi hoc verborum ambitu
 variavit, cap. 17. sic ordiens: *Et quum vellet*
populus magam Simonem lapidare.

poenam ejus, quod cognoscit, suas artes nihil valere: vivat, & Christi regnum crescere videat vel invitus.

VIII. Torquebatur Magus Apostoli gloria. Collegit sese, atque omnem excitans carminum suorum potentiam, congregat populum, offensumque se dicit (710) a Galilaeis: relicturum se urbem, quam tueri soleret. Diem statuit: pollicetur (711) volatum, quo super-
nis sedibus (712) inveheretur, cui, quando vellet, caelum pate-
ret. Conscendit statuto die montem (713) Capitolinum; ac se de
rupe

(710) Galilaeorum appellationem dia ante Julianum Aug. Christianis fuisse tributam, imo & Apostolis συγχρονον existisse.

Videbitur forsitan ἀναρχονισμός heic peccasse sive Ambrosius, sive verius ille auctor antiquior, a quo hanc narrationem Ambrosius hausit. Quid enim? Quod Christi sectatores pro Christianis Galilaei per contumeliam vocarentur, id ab Juliano desertore institutum, Rufinus lib. X. hist. Eccl. cap. 35. Socrates III. 12. Theodoretus III. hist. 4. & 16. Chrysostomus Hom. 63. in S. Babylam M. [to. V. p. 439. edit. Savil.] aliique prodiderunt. Ac ne quis reponat, jam antea id nominis a gentilibus usurparum, obviam ibit Nanzianzenus, qui Or. 3. in Julianum id istius παραβάν τα-
ctum novitatis arguit.

Verum ne dubita, quin re vera dia ante Julianum Christianos ethnici Galilaeos vocaverint. In a&is S. Theodoti Ancyreni & soc. anno 303. decertantium, ab Nilo quodam teste oculato scriptis [apud Ruinartum n. 31.] lata in eum sententia sic incipit: *Theodotum protectorem Galilaeorum* &c. Adhaec jam ante Julianum id nomen in gentiliū ore fuisse, ostendit Dodwellus in Cyprianica Dissert. XII. num. 2. Et certe tum Celsus, tum auctor Philostridis inter Luciani dialogos eo nomine Christianos apertissime designant.

Nec tamen fallitur Nanzianzenus, qui Or. 3. sic de Juliano scripsit: *Statim [καινονομί] res novas molitur circa (Christianorum) appellationem, Galilaeos pro Christianis tum ipse nominans, tum [καλεισθαι νομοθεσίας] ut ita vocarentur, lege decernens*. Non fallitur inquam Gregorius; quia καινονομία in eo erat, quod veterem appellationem jamdiu post Constantini regnum exolitam revocaverit, imo & lege lata firmaverit.

Ad originem vero quod attinet; id nomen initio carebat invidia. Quid enim? A&. I. 11. primi illi Christianorum qui Christi ascensui interfuerunt, ab Angelis Viri Galilaei citra contumeliam compellantur. Sed & χλευασμός

(irrisio) tum absuit, quando A&. II. 7. Mirabantur dicentes: *Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilaei sunt?* Sic etiam citra invidiam id mansit usque ad id tempus, donec Antiochiae Christianorum nomen inventum fuit. Nam ante id tempus tum Ναζαρεοι, tum Galilaeos vocatos, Suidas ex antiquo aliquo scriptore testatur his verbis: *Sub Claudio Imperatore, Petro Apostolo Evodius Antiochiae antistitem ordinante [οἱ παλαιὰ λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι] qui antea Ναζαρεοὶ & Galilaei, mutato nomine Christiani sunt appellati*. Et si Epiphanius Haer. 29. Ναζαρεοὶ & Ιεσσαοὶ ante vocatos scribit, de Galilaeorum nomine tacet. At Epiphaniū silentium Suidae narrationi non officit, quippe quam Actorum, uti vidimus, historia confirmat.

Itaque ante repertum Christianorum nomen, Galilaeorum nomenclatio minime contumeliosa erat. Ac forsitan aliquamdiu postea sic etiam citra ignominiam vocabantur. Quamquam autem praestare non possum, Simonem omnium primum in id nomen confasse invidiam; tamen nihil est cauae, quo minus id ex antiquo scriptore subinvenienti Ambrosio minime credamus: praesertim quum re vera Galilaei & ingenio hebetes, & lingua rustici, & cetera despiciabiles haberentur: quod contumeliae an-
sam praebeuit.

Ceterum si hoc loco nihil ei appellationi contumeliae subest; dicemus Simonem, qui Samaritanus esset, uti se a Petro Galilaeo, ejusque alleclis distingueret, eos Galilaeos vocasse.

(711) De Simonis volatu, quo nihil celebrius apud antiquos fuit, plura dicuntur infra suo loco, tum ex ipsomet Ambrosio in Hexaemero, ubi hanc narrationem repetit, tum ex aliis pluribus.

(712) Similis locutio occurrit apud Ambrosium Ep. [38] ad Simplician. n. 7. *Dives Elias, qui virtutum suarum thesauros, curru igneo sublimis, sedibus aetherei invehit*.

(713) Alii turrim in hoc constructam conscendisse volunt, alii aliud: de quo loco suo.

rupe dejiciens, volare coepit. Mirari (714) potius, & venerari plerique, dicentes, Dei esse potentiam, non (715) hominis, qui cum corpore volitaret: nihil (*) tale fecisse Christum.

IX.

(714) Gualtherus primus omnium istud *Potius* in editione sua posuit, ceteroqui adnotans, alicubi reperiri, *Mirari populum & venerari*. At *Populus* [quod alicubi reperit Gualtherus] jam in prima editione Ascensiana locum invenerat, nec liberat sua possessione depellendum. Postremo diserte Abdias cap. 18. *Mirari populum ac venerari*. Eaque lectio est praestabilior: quam lectionem etiam in Expositio Biblioth. PP. Parisiensis reperio.

Ad distinctionem vero quod attinet, duplex admitti potest: vel scilicet hoc modo, *Mirari populum, & venerari plerique dicentes* &c. vel distinguendo post *Venerari* hoc modo: *Mirari populum & venerari: plerique dicentes, Dei esse potentiam* &c. Posterior distinctio magis est Ambrosiana, quam & prima editio Ascensiana uturpavit, & Abdias in suo codice reperit: qui sic posuit. *Mirari populum ac venerari. Plerique etiam dicebant, Dei hanc esse potentiam*. Nimirum quum impostor ille, qui sibi Abdiae personam induit, non concoqueret, quo pacto *plerique* cum *Populus* jungeretur; ex una periodo duas concinnavit, novam a *plerique* circuitionem exorsus. At nihil magis ex Ambrosii ingenio est, imitantis antiquos, apud quos nomina collectiva singularia cum adjectivis pluralibus eleganter necessebatur. In hac ipsa voce *Populus* sunt haec similia loca Ambrosii. Epist. (50) ad Chromatium: *Quibus (consilii) levis populus* (sic Benedictini cum Mss. plerisque & notae optima; male vero in aliis editionibus, *leves populi*) *Judaeorum tentati quidem sunt, sed non expugnati*. Adhaec De obitu Valentin. n. 4. ex Thren. I. 11. sic reddit: *Omnis populus ejus ingemiscens*: pro quo in Vulgata hodierna legitur, *Gemens*. Hic igitur locus sic legi ac distinguendum debet. *Mirari populum ac venerari: plerique* (non omnis scilicet populus, sed ex eo plerique) *dicentes, Dei esse potentiam*.

(715) *Non hominis* non tantum in principe Ascensiana legitur, sed & in Gualtheriana, ceterisque posterioribus eam secutis, ac postremo in Abdia. Tamen Gualtherus in adnotatis reperisse alicubi se testatur, *Non hominem*: quae meo judicio praestantissima lectio est uniqueque vera. Confer adnotata supra in Adnot. 701. Nam cum Simon hoc credulis persuaderet, se *Dei potentiam* seu virtutem esse; hinc merito populus volentem videns, *Dei esse potentiam, NON HOMINEM* acclamabat.

Accedit, quod vulgata lectio tunc ferri posset, si quidem hoc totum, quod illi *ἐκφωνοῦσιν* (acclamant) de volatu praedicaretur (qui quidem volatus ad Dei potentiam, non ad hominis ab illis referebatur) nunc vero hoc totum quod vociferantur, Simonis personam spectat. Etenim ordo verborum talis est: *Dicentes (eum) qui cum corpore volitaret, Dei esse potentiam*. Haecenus ex mente Simonis acclamant, quia Dei se potentiam, & quidem *ὑποστάσιον* (subsistentem) Simon jactabit. At ineptissimum erit, si addent, *Non hominis*. Nec enim *Hominis potentiam*, ut quae *ὑποστάσιον* esse nequit, Simon se vocabat. Rectissime vero, *Non hominem*; certe quia hominem se planus ille negabat, teste Irenaeo: qui I. 20. magum istum sic de se praedicantem inducit: *Ὡς ἂν ἐν ἡominibus ὁμοῦ ἀπαρῆται ὁ αὐτὸς, ὡς ἂν ἄλλος ὁμοῦ*. Deum vero seu Christum sese esse affirmabat, uti & idem Irenaeus & alii prodiderunt. Hinc illud in Clementis Constit. Apost. VI. 9. *Quum multitudo* [Simonem volentem] *ἁγῶν ἀκλήματι* [deus] *ὡς ὁ θεὸς*] *ut Deum prosequeretur*. Postremo hoc ipsum etiam ex Act. VIII. 9. intelligitur, ubi se Simon dicebat [*ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς ὁ μέγας*] *Se esse ALIQUEM MAGNUM*. Ea vero appellatio versu seq. in ore allectantium turbarum talis erat: *ὁ δυναμὶς τοῦ θεοῦ ὁ μέγας*, *Virtus seu Potentia Dei magna*. Ergo impostor *Potentiam ὑποστάσιον* (subsistentem) se dicebat; alioqui Lucas non *Aliquem magnum*, sed *Aliquid magnum* sese appellasse scripsisset. Hoc ipsum ad Act. VIII. 9. 10. illustravimus. Porro apud antiquos circulator ille modo *δυναμὶς θεοῦ*, modo *ἰσχύς* [quae sunt synonyma] nuncupatur.

Ergo tota haec periodus sic castigari ac distinguendum debet, nil me ratio fugit: *Mirari populum & venerari: plerique dicentes (eum) Dei esse potentiam, non hominem, qui cum corpore volitaret*.

(*) Ex his verbis vides Simonis volatum, & alarum remigium stricte non *μεταφορικῶς* acceptum fuisse ab Ambrosio, sive ab illo prioris scriptore, ex quo haec Ambrosius hausit. Nam si de sola in caelum assumptione agebatur; jam antea Christum in caelum scandisse, ex tot oculatorum testimonio praedicatione populus didicerat, nec verbis hifce invidiosissimis locus fuisset, *Nihil tale fecisse Christum*. Vide mox in Adnot. 719.

IX. Tunc Petrus in (716) medio stans, ait: Jesu Domine, ostende ei vanas artes suas esse, ne hac specie populus iste, qui (**) crediturus est, decipiatur. Decidat Domine; sic tamen, ut nihil se potuisse vivens recognoscat (717). Et statim in (718) voce Petri, implicatis remigiis (719) alarum, quas sumpserat, corruit: nec exanimatus est, sed fracto (***) debilitatoque crure, Arctiam (720)

con-

(716) Sumpta est locutio ex Act. I. 15. *Exsurgens Petrus in medio fratrum.*

(**) Similis illa est ῥήσις 1. Tim. I. 16. *Ad informationem* (ὡς μὲν πολλῶν αἰσινῶν) *eorum qui credituri sunt.*

(717) *Recognosco* [verbum sane significantius quam *Agnosco*, quod Itali quoque *Riconoscere* dicunt] unum ex illis est Ambrosio tum in Excidio tum in ceteris operibus perpetuum: cujus notionis exempla si depromere ubertim satagerem, profectio ineptirem. Duo tria ex Hexaemero tantum adscribam. Lib. III. n. 34. *Statim* [ac nata est herba] *genus . . . prodit, ut in ipso sive stirpis exordio, cuius generis herba sit, recognoscas.* Item lib. V. q. 60. *Quos nostros recognoscimus abdicamus.* Lib. VI. n. 25. *Recognoscit* [agriculus] *vocem parentis.* Mox rursus de ove matre: *Vnus plurimorum balatus: illa tamen . . . solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit.* Haec satis illo opere, quod primum in Ambrosio occurrit. In ceteris nunquam id verbum abest: quod ne antiquis quidem ea notione inusitatum fuit.

(718) *In voce Petri* simile est loquendi genus, atque illud quo utitur in V. excidii extremo cap. 44. de Jesu filio Ananiae intacta vaticinato: *Ad postremum addidit: Vae etiam mihi: Fundibulo ictus, IN EADEM VOCE amisit spiritum.*

(719) *Implicatis remigiis alarum* &c. De volatu Simonis meminist iterum Ambrosius in Hexaemero, cujus locum intra proferimus: meminere & alii plurimi: nisi quod alis ne assumptis, an curru vestis, an postremo daemonum potestate aera tranaverit, de eo antiquorum narrationes non consentiunt, uti dicitur.

Illud hujus loci est, ALARVM REMIGIVM locutionem Virgilianam esse Ambrosio perpetuam, qua nusquam abstinet quoties de volatu agitur. Ab Hexaemero ordiatur: cujus lib. I. cap. 7. n. 25. *Ne forte volatilem terram debeamus acclimare, quae . . . alarum remigiis suspendebatur.* Mox: *Alarum suffulta remigiis.* Et lib. V. n. 45. scribitur: *Vtrique generis* [piscium aviumque] *caudae suppetit alarumque remigium.* Num. 55. *Alarumque remigio.* Et num. 79. *Phoenix post mortem Vermis*

exsurgit . . . ac processu statui temporis induis alarum remigia, atque in superioris avis speciem reparatur. Adhuc De fide reuert. n. 59. *Suo nixam* [avem phoenicem] *remigio pennarum, renovatae vitae . . . officia ordiri.* Ibid. n. 128. *Quam praepetem prius pennae usque ad alta caeli per sublime aeris alarum remigiis evehebant.* De virginitate cap. 17. prope ab initio: *Lapillis saepe sublatis* [apis] *per insania se libras nubila, ne leve alarum remigium praecipitem stabra ventorum.* In Scrm. 46. (Ex cor. numero quos Benedictini ad calcem tom. 2. inter spurios rejecerunt, sed immerito, ut alibi dicam) num. 5. de aquila: *Quos dum in aere alarum remigio subvestiundo supportat.*

Nec tantum de corporeis alis, verum etiam de μεταποικίς id usurpare Ambrosius audeat. Vt Hexa. lib. VI. num. 74. *Vnus quasi de volatilibus est homo, qui . . . quodam remigio volitet sublimium sagacitate sensuum.* De virginitate num. 115. de alis spiritalibus praelocutus, addit: *Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, sed continuus ordo bonorum factorum est.* Epist. XV. num. 3. *Plaudens alis atque remigiis spiritalibus.* Et ep. (29) ad Irenaeum num. 17. *Sicut aquila renovetur . . . ut renovatis alarum remigiis, alta potere non reformidet.*

Haec Remigii metaphoricici loca eo heic posui, ut si, ut Icariae Simonis pennae suboleant tabulam, facile sit id totum ad metaphoram ab Ambrosio usurpatam conferre, quod forsitan is aliud in eo alarum remigio non agnoverit, quam daemonum potestatem, qui cum sic quasi volucrem trajicientem nubes bajulaverint. Fatendum tamen est, verbis illis extremae sectionis VIII. (*Nihil tale fecisse Christum*) videri innuisse Ambrosium, ut ibi adnotavimus, verum ac proprium volatum fuisse ab Simone affectatum. Quocirca non immerito praeligiatores istum Suetonius, ut intra dicemus, Icarum nuncupavit.

(***) Alii quidam e vestigio Simonem exanimatum tradidere. Sed praestat ea narratio, quae fert aliquamdiu debilem advixisse.

(720) *Arctiam* cum T non tantum Gualtheri editio, & hanc imitatae ceterae exhibent, sed . . .

concessit ; atque ibi mortuus (****) est .

X. (721) Quo comperto, deceptum se Nero, & (*) destitutum : dolens tanti casum (**) amici, sublatumque sibi virum utilem, & necessarium (722) Reipublicae ; indignatus, quaerere coepit causas, quibus Petrum occideret . Et jam tempus aderat, quo Sancti vocarentur (723) Apostoli Petrus & Paulus. Denique dato ut comprehenderet-

sed etiam princeps Ascensiana. Ceteroqui sat scimus, ab Strabone Latinisque nec non in itinerariis, & rei agrariae scriptoribus id nomen cum C scribi ; sicuti etiam in Rom. lapide apud Muratorium pag. 1028. 6. IVLIO. MARCO. DECVRIONI. ARICINORVM. Non continuo tamen sollicitanda est Exjossippi scriptio, non tantum quia C & T alternant saepissime, verum etiam quia in Gruteriano Calinate titulo, quem Lipsius exscripserat, sic reperio : DRVSO. IVLIO. CAESARI. COL. ARIT. IVL. D. D. Nec enim quidquam ibi de *aritia Praetorio* Lusitaniae oppido cogitandum, sed omnino de *COLonia ARITia IVLIA* : cujus utpote coloniae Romanae, Julium illum Marcum *deceptionem* fuisse, modo ex Muratorii titulo animadvertimus . Erat id oppidum Viae Appiae aditum, XVI. millibus passuum ab Roma distans.

Porro Arnobius, non Ariciam, sed Brundisium Simonem abiegit : de quo postea videmus .

(****) *Macrore* scilicet mortuus est . Huc enim referendum est illud, quod sect. III. per anticipationem narraverat Ambrosius, *Digno est consumptus macrore* . Vide Adnotat. 692. Alii tamen aliter narrat : de quo deinceps .

(721) Tres versus sequentes usque ad *Quaerere coepit*, sic edidi ac distinxi, ut in Gualtheriana & ceteris hanc secutis, ipsaque prima Ascensiana exhibentur ac distinguuntur . Ceterum aut in voculis menda haeret, aut certe in interpunctione . Ad hanc quod attinet, si ponamus, QVO pro *Quocirca* heic esse positum, tum hac distinctione juvabis sententiam, vel sic tamen turbulentam futuram : *Quo comperto : deceptum se Nero & destitutum : dolens & cetera* uti supra . Quod si illud QVO cum COMPERTOnectendum sit, tum illa *Deceptum se Nero & destitutum*, interponentur, subaudito SCILICET, in hunc modum : *Quo comperto : deceptum (scilicet) se Nero & destitutum : dolens & cetera* . Aut vero DOLENS ad praecedentia transferes, & ab sequentibus majore aliquo interpuncto divelles ; illud vero *Tanti casum* ad *Indignatus* referes, in hunc modum distinguens : *Quo comperto : deceptum se Nero & destitutum*

dolens : tanti casum amici, sublatumque sibi virum utilem & necessarium reipublicae indignatus : quaerere &c. Atque haec demum distinctio ceteris longe est praestabilior . Quam quum unice amplecterer, etiam ab Abdia confirmari, gavisus fui : qui sic textum Exjossippi interdum immutat, ut tamen, quid in cod. suo invenerit, satis praesecerat . Sic ergo is narrat : *Quod ubi Neroni compertum est, deceptum se ac destitutum dolens, sublatumque sibi virum utilem ac necessarium reipublicae indignatus, quaerere coepit causas, quibus Petrum occideret* . Viso, quid ab distinctione sit opis, videamus num quid & ab voculis auxilii . Gualtherus in cod. vetere sic legit : *Dec. se Ne. & dest. VIDENS tanti CASV amici* . In qua lectione sicuti *Videns* pro *Dolens* nemo cordatus admiserit ; sic CASV pro *Casum* litem hanc totam amputat . Ergo quarta correctio, ceteris anteposenda, sic procedet : *Quo comperto : Dec. se Ne. & dest. dolens tanti casu amici : sublatumq. . indignatus : quaerere coepit &c.*

(*) . *Deceptum & Destitutum* sunt Ambrosio, antiquos imitanti, synonyma . Vide Glossarium sup. Par. I. cap. 5. in *Destituo* .

(**) CASVS potest tum *yruxis* pro calamitate, tum proprie pro vera Simonis prolapione accipi .

(722) Apud Historiae Augustae scriptores saepissime istud *Vir reipublicae necessarius* legitur memini : quo elogio donabantur ab Imperatoribus aut senatu ii, qui res maximas & gloriosissimas domi militiaeque gessissent .

(723) Quonam pertineat istud *Sancti vocarentur Apostoli*, haud facillimum dictum est . Abdias certe, quum Exjossippi nostri scriptura ad scobem usque compisset ; hanc tamen periocham, certe quod eam assequi acumine suo nequivisset, totam alturus resecurit . Si argutandi libido sit ; poterit id referri ad statum, quam Simoni erectam Iustinus memorat cum inscriptione SIMONI DEO SANCITO : quam historiam ab Iustino teste ocularo saepe inculcatam, postea ab Irenaeo, Tertulliano, Eusebio & aliis confirmatam, frustra sunt qui adiutur convellere . Porro SAN-

R r r r CTI

deretur praecepto, rogabatur Petrus, ut sese alio conferret. Resistebat ille dicens, nequaquam se facturum, ut tanquam metu mortis territus cederet: bonum esse pro Christo pati, qui pro omnibus se morti obtulisset: non mortem illam, sed immortalitatem futuram: tanquam indignum, ut ipse fugeret passionem sui corporis, qui multos (724) doctrina sua compulerit se hostias pro Christo offerre: deberi sibi secundum Domini vocem, ut & ipse in passione sua Christo gloriam (725) atque honorem daret.

XI. Haec & alia Petrus (***) obtexere: sed plebs lacrymis (726) quae-

CTI cognomen minorum gentium diis tribui consueverat. Sic *Sanctus* Hercules, Sylvanus alique plures in lapidibus inscribuntur. Sic & *Semo* Sabinorum Deus cognominabatur sive SANCVS sive SANGVS [quod putō Sabinorum lingua tantumdem quod *Sanctus* fuisse] sive SANCTVS, ut alicubi legitur. An igitur coniciemus, post turpem Simonis prolapionem, illam *Sancti* appellationem piissimum quemque popularium a nebulone illo impoliturae manifesto in Apostolos transferre coepisse; coque scripsisse Ambrosium, *Et jam tempus aderat, quo SANCTI vocarentur Apostoli Petrus & Paulus*. Verum hac conjectura fruatur qui volet. Id si sibi voluisset auctor excidii, rem longe aliter elocutus fuisset; nec saltem verbum *Aderat* usurpasset, quod heic est *Instabat*, quodq. necessitatis ultimae expectationem in mente ciet. Accedit quod particula DENIQUE [quae ab Ambrosio tertio quoque verbo, ut alibi dictum, sic usurpatur, ut vim illativam habeat: & heic maxime non aliud est quam *Itaque*] quae statim sequitur, expolitam argumentationem prorsus evertit.

An vero illud VOCARENTVR ad Deum est referendum? quasi dixisset, *Tempus aderat quo Sancti Apostoli a Deo ad martyrium vocarentur*. Hoc quamquam ferri potest; tamen ut retrulius aliquid inquiratur, Ambrosianae dictionis consuetudo monet. Quid ergo est? VOCARE verbum iudiciale est: cui forensi sermoni Noster, ut in Glossario diximus, insueverat. Nihil apud veteres ICtos frequentius, quam *Vocare in ius* [quae & XII. tabularum *pius* est] & *Vocare ad iudicium*. Ab harum vero locutionum frequenti usurpatione factum arbitror, ut aevo Ambrosiano *Vocari* absolute tantumdem esset quod *Vocari ad iudicium*, aut *In quaestionem peti*, *In quaestionem dari*. Quod & cum sequentibus belle cohaeret: *Denique* [h. e. *Itaque*] dato ut comprehenderetur

[Petrus] praecepto.

(724) In Epistola Petri priore plura sunt quae huc trahi possint. Cap. II. v. 21. *In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*. Confer etiam cap. IV. 13. 15. 16. & horum similia, quae mitto exscribere. Qui porro haec scripsisset, non poterat, Nerone ad vexandos Christianos incumbente, non eadem multo vehementius in suis concionibus inculcare.

(725) Hoc illud est *δοξάζειν* *τὸν Θεόν* in 1. Petri IV. 16. *Nemo (inquit) patiat ut homicida aut fur &c. Si autem ut Christianus . . glorificet Deum in isto nomine*. Cetero qui Judaeis *Da gloriam Deo* formula erat, qua veritas exprimebatur. Hinc etiam hoc loco *Christo gloriam daret* tantumdem esse possit, quod *Christum confiteretur*.

(***) Infinitivis historicis haud miror passim scatere Exjossippum, utpote historicum. Confer sup. sect. VIII. v. 7. At etiam in ceteris operibus Ambrosius his mire abundat, maxime in narrationibus. Vel in una narratione de S. Agne, quam in I. de Virginib. intexuit, quam crebra haec sunt! *Nunc mucroni totum offerre corpus, tendere . . Christo manus, tropaeum Domini signare victoris: nunc ferratis colla manusque inferere nexibus*. Adhaec: *Fle-re omnes, ipsa sine fletu: MIRARI PLERIQUE* [quod totidem verbis habes heic sup. sect. VIII. v. 7.] *quod &c. stupere universi quod &c.*

(726) *Quaerens* cum diphthongo scriptis quia sic Gualtheriana editio, sic ceterae polteriores exhibent. Quae si vera lectio sit; dicendum erit, sicuti apud Italos *Cercare* tantumdem saepe est quod *Postulare*, eandem notionem *τὸ Quaerens* ab Ambrosio heic subjectam fuisse: cuius tamen significationis exempla adhuc quaero. Adde quod dixisset potius *Cum lacrymis quaerens*. Itaque mihi non erat dubium quin diphthongus hinc esset exterminanda; eaque

quaerens, ne se relinqueret, & fluctuantem inter procillas gentium destitueret: victus fletibus Petrus, cessit: promisit se urbem (727) egressurum. Proxima nocte salutatis fratribus, & celebrata (728) oratione, proficisci solus coepit. Vbi ventum est ad portam, videt sibi Christum (729) occurrere, & adorans eum dixit: DOMINE QVO VADIS? Dicit ei Christus: ITERVM VENIO CRVCIFIGI. Intellexit Petrus de sua dictum passione; quod in ea Christus passurus videretur, qui patitur in singulis, non utique corporis dolore, sed quadam misericordiae compassione, aut gloriae (730) celebritate.

XII. Et conversus in urbem redit; captusque a persecutoribus, cruci (731) adjudicatus, poposcit ut inuersis vestigiis cruci affigeretur,

R r r r r 2

retur,

etque in opinione metum Ascensiana prima *ἐκδοσις* confirmavit [in qua diserte: *Phlebs lacrymis querens*] tum etiam Abdias, qui duas voculas *Lacrymis querens* in unam *Lacrymans* compulit. Hoc quidem certo est certius.

At illud doleo, quod haec periodus turpi *ἀνακόλῳθῃ* [*inconsequentia*] foedatur. Nam quo pacto ambitus iste orationis substituit? *Sed phlebs lacrymis querens, nescit. destitueret, victus fletibus Petrus cessit*. Scribendum erat, *Phlebe. querente. Petrus cessit*. Aut saltem, quandoquidem praecit *Obtexere*, continuandum erat, *Phlebs queri*; atque ita demum nova ordiendi circuitio: *Victus fletibus Petrus cessit*. Verum cave quidquam mutaveris. *ἀνακόλῳθα* ista apud Graecos sunt sane quam frequentia, nec apud Latinos rara: quae frustra tollere editores fatagunt, sed ingratiis. Nam siue hoc olim permittum erat; siue id quodcumque est vitii, ex eo contraheretur, quod quae antiqui dictabant, in iis haud satis ad *ἀνακόλῳθῃ* orationis attenderent. Parte priorē alicubi ex quadam Ambrosiana epistola ostendimus, eum saepe ab dictando sedulo abstinuisse, quo limatior oratio procederet. Quid enim facilius, quam dictantem in inconsequentias labi? Hinc illa non rara in operibus Ambrosianis *ἀνακόλῳθῃ*, quae recte Benedictini non removerunt. Nam quum iis locis nihil editores de variante lectione moneant; id argumento est, ejusmodi inconsequentes locutiones in omnibus peraeque membranis existisse, & ab Ambrosio tunc dicente profectas. Eodem vitio saepe etiam lapidum inscriptiones laborant, maxime si sint ab imperita manu.

(727) Egressum istum apocrypha quaedam scripta post comprehensum Petrum disserunt:

fatis id quidem incepte: de quo deinceps.

(728) Si hoc loquendi genus in priore illo scripto, ex quo haec haurit, Ambrosius reperit; hinc monumenti illius antiquioris bonitatem aestimare possumus. Nam totum hoc [*Celebrata oratione*] antiquitatem subolet. Vult dicere, ni fallor, *Celebrata synaxi*. *Celebrare* est *Cogere*, convocare & frequentem facere. *Oratio* autem est tota *synaxeos ἀκολουθία*: cujus praecipua haud dubie pars erat Eucharistiae participatio; in qua & Oratio Dominica celebrabatur, quam Tertullianus in *De fuga in persec.* *Legitimam orationem* vocat.

(729) De hoc Christi occurſu & voce *Iterum venio crucifigi* mox infra plura ex iplomet Ambrosio & aliis proferemus.

(730) Quid gloriae celebritatem haec vocet Ambrosius, plane non intelligerem, nisi primi martyris Stephani [cui Filius hominis stans a dextris virtutis Dei, h. e. in gloria sanctorum, se conspiciendum ultimo in agone praebuit] & aliorum pugilum, quibus aliquid *ισοδυναμῶν* haud raro contigit, exemplis id quidnam esset, doceret. Illud *Pati in singulis martyrum* [quod proxime dixerat] est *Affici*, aut certe ea facere, quae ii solent, qui ex affectu misericordiae ad opem ferendam profiliunt.

(731) *Cruci adjudicatus* proba est locutio; etsi *Adjudico* vix aliter quam cum dativo personae reperitur, ut *Adjudicare* alicui domum, bona &c. Necdum alibi par huic Ambrosiano loquendi genus reperi, quam in Vulgato interpr. Deut. XXI. 22. *Et adjudicatus morti, appensus fuerit in patibulo*. In qua locutione *Cruci, morti* &c. tamquam pro dativo personae se gerit, quia noxium poenae adjudicari idem

retur, quod indignus esset, qui simili modo crucifigeretur, ut passus est Dei Filius. Quo impetrato, vel quia ita (732) debebatur, ut Christus (733) praedixerat, vel quia persecutor non invitatus indulget poenarum incrementa; & ipse & Paulus, alter cruce alter (734) gladio, necatus est.

C A P. II.

Quam junior adhuc Ambrosius de Petri cum Simone certamine, secutoque martyrio narrationem in suo Exjossippo texuerat, eam ab eodem jam maturiore non modo non fuisse abdicatam, verum etiam geminis ratificationibus confirmatam. Eandem bi-

idem est quod poenae dedi. Hoc quidem levius.

Illud est paullo notabilius, quod Crux unum ex tribus usitatis Neronianae vexationis supplicium fuit, scribente Tacito in XV. Annal. c. 44. *Es peruntibus* [Christianis] *addita ludibria, ut ferarum tergis contesti, laniatu canum interirent, aut CRVCIBVS AFFIXI, aut flammam, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.*

(732) Ita debebatur ut Christus praed. Eandem locutionem modo usurpaverat scilicet X. versu penult. *Deberi sibi secundum Domini vocem.* Sed & alibi Ambrosius eadem elegantia utitur. Epist. (19) ad Vigilium num. 19. *Simul quia DEREBATUR invictae ad id tempus fortitudinis viro* [Samsoni] *ut aerumnas incidere; saucius animi secretum* [uxori] *aperit.* Ex his vides, *Deberi* ea dici quae sive oraculo praedicta, sive divinitus destinata, contingere necesse est. De fato destinatis est illud Suetonii in Augusto cap. 19. *Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, & ipsum* [Augustum] *& statum aggredi destinaverat.* Pari de causa mors *οφείλεσθαι* [deberi] Menandro dicitur:

Βροτῆς ἀπασὶ κατθανεῖν οφείλεται.

Debetur EMORI omnibus mortalibus.

Quod Horatius sic variavit: *Debemur morti nos nostraeque Virg. Corpora debentur fato.* Neque hinc longe abit Plato, qui in I. Polit. *οφείλομεν* exponit generaliter *τὸ προσήκον ἑκάστῳ*, unicuique conveniens. Qua notione Tertullianus Apologetici cap. 41. *Non lavo sub noctem Saturnalibus. . . astamen lavo & debita hora* [h. e. congrua: quod & Itali dicunt, *All' ora debita*] *& salubri.*

(733) Joan. XXI. 18. id praedictum reperitur. At eo loci martyrium quidem praedicitur, imo & crux [illis saltem verbis, *Extendes manus tuas*] at de inverso posito ne ver-

boriam non videri ab apocryphis monumentis haustam, aut de eo certe non constare.

Haecenus Ambrosianus Exjossippi Apostolicus confictus decurrit. Tametsi vero neminem jam adeo perfritae frontis futurum spero, ut negare auit id totum

bum quidem. Quae mens ergo Ambrosio fuit, dum *σχῆμα* inversum ad Christi praedictionem refert? Dicam quid suspicer, plura de eo ad Joann. XXI. dicturus. Ejus capitis ver. 7. sic narratur: *Simon Petrus cum audisset quia Dominus esset, tunica succinxit se* [erat enim nudus] *& misit se in mare.* Ad hoc factum alludens Christus sic versu 18. varicinatur: *Cum esses junior, cingebas te, & ambulabas, ubi volebas: h. e. non tantum antea quo vitae tempore, sed vel proxime, quando ipse te succingebas* [nuditatem pudendorum contegens] *arbitratu tuo, quo volebas, etiam in mare profluens, progrediebare: adhuc quippe juvenute florens.* Pergit vaticinans Christus. *Cum autem senueris, extends manus tuas* [ut crucis cornibus affigantur: haecenus ipsemet facies: at non item quod sequitur] *& alius te cingat* [quod quorsum sit accipiendum, mox dicitur] *& ducet* (non progressivo motu, sed effectu) *quo tu non vis*, h. e. quo lex in membris tuis habitans nollit, ad mortem scilicet.

Nunc illud expediendum, ubinam in tota vaticinatione vestigium ullum de situ inverso impressum videatur. Ajo, in illis verbis *Alius te cingat.* Ponamus, Apostolum non nudum [nec enim id prorsus necesse fuit] sed tunicatum cruci affixum fuisse. Tum vero, quia posito contrario affigendus erat; ne forte tunica in caput tota refluere, ea necessario cruribus per multiplices habenarum spiras adnectenda fuit. Hoc vero illud est: *Alius te cingat.* Aut ita saltem interpretabatur Ambrosius: cuius aevi videtur Petrus a pictoribus & musivariis tunicatus cruci suffixus (sicut scio Christum in veteribus picturis passum tunicatum exhiberi) ac simul tunica circumactis funiculis affixa cruribus, ne pudenda retegeret. Verum de his pluribus ad Joannis Evangelium Deo juvante.

(734) Vtpote civis Romanus.

tum ab Ambrosio scriptore profectum ; tamen satis provideo , quid aliquis excepturus profiliat in medium. Nempe dixerit, ista Ambrosium valde juvenem, necdum satis valentem judicio , ex fontibus forsitan apocryphis hausta in commentarios retulisse : inter Ambrosii vero catechumeni, & ejusdem jam Episcopi auctoritatem longe plurimum interesse . Cui quidem objectioni sic respondebitur , ut non tantum haec ipsa ab Ambrosio jamdiu sacerdote fuisse pro suis adoptata, sed interdum eisdem verbis, appareat : ex quo etiam Exjossippi Ambrosiique *causam* aperta fiet . Postremo & de apocryphis calumnia dispelletur .

Ac primum quum tres sint in Exjossippi narratione partes praecipuae [quarum prima est de juvene ad vitam revocato , altera de Simonis volatu ac ruina, tertia de Christi occurso Petrique martyrio] ultro fateor primae illius historiæ nulla in confessis Ambrosii operibus impressa reperiri vestigia. Nisi vero ubi in Serm. contra Auxentium num. 13. sic narrare incipit [*Idem Petrus postea , VI-CTO SIMONE . . excitavit animos gentilium* , ita ut digredi Roma ab fidelibus cogeretur , ibique Christum sibi obvium haberet , & quae sequuntur] illud *Victo Simone* non ad solum volatum, sed & ad praecedentem narrationem de mortuo frustra magicis fufurris ab Simone prius tentato , mox victo Simone , a Principe Apostolorum suscitato, referre volumus : quod & verisimile arbitror. Quin & Theodoretus ad juvenem a Petro resuscitatum mihi spectasse alicubi non obscure videtur . Vide seq. cap. ubi de Theodoretis .

Jam vero partem historiae alteram, idem Ambrosius diu post initum sacerdotium Hexaemeri lib. IV. cap. 8. extremo paucis hisce verbis pro sua agnoscit & adprobat : *Sic Petrus Simonem alta caeli magico VOLATU petentem , dissoluta car-*

minum potestate , dejecit & stravit .

Narrationem vero Exjossippi tertiam de Petri secessu , Christique occurrentis voce , idem Antistes in Sermone contra Auxentium [quem anno 386. jam duodennis sacerdos pronuntiavit] num. 13. sic ratam habet , ut non latum unguem ab ea quam Excidio inseruerat, discedat. *Idem Petrus* , inquit , *postea , victo Simone , quum praecepta Dei populo seminares , doceret (735) castimoniam ; excitavit animos gentilium : quibus eum quaerentibus , Christianae animae deprecatae sunt , at paulisper cederet . Et quamvis esset cupidus passionis ; tamen contemplatione populi precantis inflexus est . Rogabatur enim ut ad instituendum & confirmandum populum se reservaret . Quid multa ? Nocte muros egredi coepit , & videns sibi in porta Christum occurrere , urbemque ingredi , ait : DOMINE QUO VADIS ? Respondit Christus : VENIO ITERUM CRUCIFIGI . Intellexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere responsum ; Christus enim non poterat iterum crucifigi , qui carnem passione susceptae mortis exuerat . Quod enim mortuus est peccato , mortuus est semel , quod autem vivit , vivit Deo . Intellexit ergo Petrus , quod iterum Christus crucifigendus esset in servulo . Itaque sponte remeavit : interrogantibus Christianis responsum reddidit : statimque correptus , per crucem suam honorificavit Dominum Jesum . Quae historia non tantum eisdem circumstantiis ac superior Exjossippi narratio ab sect. X. pertexitur , verum etiam plufculis verbis eisdem , ejusmodi ista Excidii sunt sect. XI. v. 5. *Vbi ventum est ad portam , videt sibi Christum occurrere , & adorans eum dixit : Domine quo venis ? Dicit ei Christus iterum venio crucifigi . Intellexit Petrus de sua dictam passione . Quae totidem verbis ex Serm. contra Auxentium proxime recitavimus .**

Restat jam altera de apocryphis amolenda

(735) Castitatem cujusque statui convenientem docere, id quā longissime ab eo abest , quod in Pseudo-Lini Actis legitur , quod nimirum Petrus mulieres a conjugio prohiberet , easque

a maritis abstraheret : in quo merito Baronius adpersam Manichaeorum suliginem agnoscit .

lienda calumnia, ex quibus dicent hanc totam fluxisse Exjossippi fabellam. At hoc siqui praetexunt, eos meminisse volo, hanc criminationem non tam in Exjossippum [h. e. in Ambrosium juvenem & laicum] recidere, quam in ipsum episcopum Ambrosium, qui, ut vidimus, haec eadem, quum judicio si quisquam alius valeret, adprobavit: neque in hunc tantum, verum in Arnobium, Hierosolymitanum Cyrillum, totque alios IV. & V. saeculi utriusque Ecclesiae scriptores, quos proximo cap. recensebimus; quibus grave est hanc dicam impingere, eos ex fontibus potasse turbulentissimis.

Deinde ostendi ab adversariis necesse esset, ex quibusnam apocryphis suâ delibasse Ambrosium arguant. Non ex Abdia dicent, non ex Pseudo-Lino aut Pseudo-Marcello, non ex Pseudo-Clementis sive Constitutionibus, sive Recognitionibus, sive Clementinis. Nam satis idonea ad manus argumenta habeo: quibus ex nullo horum sua derivasse Ambrosium, infra cap. 4. §. 1. docebitur.

Ac fuit quum suspicaret, sua deprompsisse Ambrosium ex Petri Praedicatione, ejus Eusebius, Hieronymus, pluresque meminerunt: ex qua Praedicatione dum quaedam bonae frugis depromit Lactantius, quae in ceteris apocryphis & pseudopigraphis absunt; satis per ea declarat, Lactantianam Petri Praedicationem nihil commune cum Constitutionibus, Recognitionibus, Clementinisve habuisse. Adscribam huc Firmiani locum ex lib. IV. cap. 21. *Discipuli vero (post Magistri ascensum) per provincias dispersi, fundamenta Ecclesiae ubique posuerunt, facientes & ipsi in nomine Dei magistri magna & paene (736) incredibilia miracula: quia discedens instruxerat eos*

virtute ac potestate, qua posset novae annuntiationis ratio fundari & confirmari: sed & futura illis aperuit omnia, quae Petrus & Paulus Romae praedicaverunt; & EA PRAEDICATIO IN MEMORIAM SCRIPTA (737) PERMANSIT: in qua quum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judaeos, & civitates eorum solo adaequaret; ipsos autem fame sitique confectos obsideret. Tum fore ut corporibus suorum vescerentur, & consumerent se invicem. Postremo ut capti venirent in manus hostium, & in conspectu suo vexari acerbissime conjuges suas cernerent, violari ac prostitui virgines, diripi pueros, allidi parvulos, omnia denique igni ferroque vastari, captivos in perpetuum terris suis exterminari, eo quod exsultaverint (pro Insultaverint) super amantissimum & probatissimum Dei Filium. Itaque post illorum obitum, quum eos Nero interemisset; Judaeorum nomen & gentem Vespasianus extinxit, fecitque omnia quae illi futura praedixerant.

Haec inquam Petri praedictio (ejus hoc fragmentum Firmiano debemus) nō tantum ab apocryphis quae nunc circumferuntur, uti dixi, diversa fuit, sed & non contemnenda complectebatur, quantum quidem ex Lactantii, haud inepti viri, adprobatione aestimare possumus. An igitur ex hoc opusculo totam illam narrationem deprompsit Ambrosius? Vix putem. Nam liquid erat, quod inde in Exjossippum suum derivari ab Ambrosio oportuisset, illud certe vaticinium de Hierosolymorum vastitate, cujus summam nobis servavit Lactantius, minime praetermittendum fuisse: de quo tamen Exjossippus alte fileat.

For-

(736) Recte: quippe Christus promiserat, *Majora horum facient*. Ad ista vero paene incredibilia non inepte forsan referri possunt Exjossippi narrationes tum de juvene suscitato, tum de Simonis volare adorientis, precante Petro, prolapsione.

(737) Extabat igitur IV. ineunte saeculo

Petri *κῆρυγμα*, utpote a Lactantio lectum: qui & vaticinium de impendente Hierosolymorum vastitate inde hault. Quae vaticinatio quum a scriptis Clementi tributis abuit; ex eo colligitur, Lactantianum *κῆρυγμα* diversum a pseudo-Clementinis fuisse.

Fortassis ex aliis apocryphis, quae intercedunt, totam historiam illam arcesivit Noster. Hanc quidem suspicionem infra diffilabimus. Interim cur non, qui iuvenfute totam Romae tranfegiffet, eum potius ex finceris Ecclefiae Romanae fivē fcriptis fivē traditis per facerdotes memoriis profeciffe contendimus? Aut quod vero propius fufpisor; partim ex fcriptis narrationibus, partim fparsis de ea re minime vanis rumoribus eum didiciffe, quae fcriptis, facile fufpisor, tum quia Auguftinus in ea re *Diffamandi* verbo (de quo cap. feq. dicam) utitur, tum etiam quia hoc ipfum tanta narrationum diverfitas fuadet: de quo infra uberius.

C A P. III.

De Simonis volatu ac ruina veterum teftimonia.

Ea tantum loca hoc cap. proferam, quae ad alteram Ambrofianae narrationis partem pertinent, quae de Simonis volatu agit: nam partem tertiam, quae Chriftrum Petro occurrentem facit, cap. V. illuftrabimus.

Ab Arnobio Afro incipiam, qui circa annum 303. fuam fcripiffet Apologiam creditur. Is lib. 2. fic fcriptum reliquit. *In qua (Roma) cum homines fint Numae regis artibus atque antiquis super-*

*ftitionibus occupati, non diftulerunt tamen res patrias linguere, & veritati coalefcere Chriftianae. Viderant enim currum Simonis magi & quadrigas igneas Petri ore difflatas, & nominato Chrifto evanuiſſe. Viderant inquam fidem diis falſis, & ab eisdem metuentibus proditum, pondere praecipitatum ſuo, cruribus jacuiſſe praefractis: poſt deinde perlatum Brundam (738) cruciatibus & pudore deſeſſum, ex altiffimi culminis ſe rurfus praecipitaſſe faſtigio. Quae omnia vos geſta, neque ſciſtis, neque ſcire voluiſtis, neque unquam vobis neceſſaria iudicaſtis. Diſſidet autem hic Aſer ab Ambroſio, tum quod curru ſubveſtum inſtar Eliae facit, tum quod poſt caſum Brundam ſive Brundiſium eum ablegat. Eſſi nihil impedit, quo minus Ariciam prius, mox conſcenſa navi Brundiſium pervenerit. Illud notabile, quod Arnobius non tamquam de re *χθίς καὶ ὁπῶν* vulgata, ſed tamquam de trita narratione ac pervagata [ut quae ab Roma Siccam uſque Veneriam Arnobii patriam manaverat] loquitur.*

Afro huic proximus antiquitate ſuccedat Hieroſolymitanus antilles Cyrillus, qui Catech. VI. cap. 15. fic docuit. *Quum vero [Simonis] error ſe latius ſpargeret; vitium illud correxit egregium par viro-*

rum,

(738) Tillemontius in S. Petro Artic. 34. coniecit *Brundam* illam non alibi quam Romae fuiſſe. Atqui praettabat de *Brundiſio* interpretari. Feſtus: *BRUNDISIVM* quidam poetae brevitatis cauſa *BRENDAM* dixere. Sic optima editiones habent: etſi ſat ſcio, a quibuſdam ſic aſſerri: *Brundam* dixere. Nunc quia *BRENDAM* [ſive *BRENTAM*] cum E vocali codices Feſti habent, id argumento eſt, ad Graecos poetas ab eo indicem intendi. Nam ſicuti Graecis plena urbis huius vox eſt *βρενδῖον* cum E; ſic idem vocabulum Graecis poetis *βρεντῖον* aut *βρενδῖον* contraſte offerebatur. Nominis originatione eſt a *βρενδῖον* aut *βρεντῖον*, quod apud Meſſapios cervi cornua ſignificabat: quod jam viri docti viderunt. At vero diſpar eſt Latinorum ratio. Apud quos ſicuti quadriſyllabi *Brundiſium* primorem ſyllabam V vocalis loco E occupavit; eadem ratio in diſyllabo valebat, ut ex *βρενδῖον* fieret *Brun-*

da. Idque nos Arnobii locus hic docet, *Brun-*

dam non *Brendam* ſcribentis.

Quid ſiquis *Brundam* Arnobianam diverſam a *Brenda* Feſti h. c. Brundiſio tegerit? nam nimum certe ab Roma aberat; ut non immerito videatur verifimilius Ambroſius magum Ariciam ablegariſſe, ibique mortuum prodidiſſe. Sed tamen ſi *Brundae* nomine *Brundiſium* Aſer intellexit [nec enim alius ejus nominis locus uſquam oſtenditur] id forſitan ei fraudi fuit, quod inaudiſſet, Simonem Appiam viam [in qua Aricia erat] ingreſſum ea mente fuiſſe, ut Brundiſium peteret, inde in tranſmarinas partes abnavigaturus; ſcitum eſt enim e portu Brundiſino antiquos in loca tranſmarina ſolviſſe. Ea credo mens mago fuerat: qui tamen debilitate victus, Ariciae ſubſtitit. At Arnobius qua memoria falſus, qua parum locorum gnarus, circulatorum illum re vera Brundiſium, ſicuti in animo habebat, perveniſſe credidit. Vides unde *Brunda* iſta Arnobiana ad turbendam narrationem proceſſerit.

nam, Petrus & Paulus, Ecclesiae (ἀποστόλοι) praesides illuc profecti : qui illum (ὁ νόμος μουσῶν θεῶν) deum putativum Simonem sese ostensurum, subito mortuum representarunt . Quum enim Simon se mox in caelum sublimem sublatum iri praedixisset, jamque adeo (ὅτι οὐχί μακρὸς δαίμων) daemonum (739) vehiculo per aëra vectaretur ; servi Dei genibus prostratis, illamque concordiam commonstrantes, de qua Jesus dixerat : Si duo ex vobis consenserint de omni re quamcumque petierint, fiet eis : consensionis telum adversus magum ejaculati, in terram praecipitem dejecerunt . Neque tibi hoc mirum videatur, quamvis alioqui per se mirum ; Petrus enim is erat, qui caeli claves circumferebat . Nec admiratione dignum ; quando & Paulus is erat, qui in tertium caelum atque in paradysum raptus, audierat verba quae non licet homini loqui . Qui quidem ex aëre in terram illum putativum deum deprefferunt, mox in inferorum loca deprimentum . Talis ille primus realitiae draco fuit . Porro quas difficultates in adnotatione huic egregio loco subiecta nuperus editor Benedictinus adversus hanc narrationem ex Cotelierio proposuit, eas toto seq. capite, ubi addubitanti Cotelierio respondebitur, diluemus .

Jam vero quid Legatorum Romanae sedis testificatione locupletius ? qui quod scire melius aliis poterant, paucis indicarunt verbis in ea epistola quam ad S.

(739) Eleganter pro eo quod est *Vi daemonum*. Hinc illae apud Arnobium *ignae quadrigae*, quasi Eliae instar, confictae .

(740) Quum quod de Elyma sequitur, id ad narrata ab S. Luca in Actis referatur ; poterat & hoc prius ad id quod de fracta a Petro Simonis impudentia Act. VIII. scribitur, pertinere, nisi Pacianus *Judice ad stipulante* [de quo nihil Act. VIII. existat] interposuisset . Tangitur igitur Romanus Petri cum Simone confictus . Ac sane familiare hoc antiquis fuit, ut ultimum hoc Petri cum Simone certamen cum illo Pauli cum Elyma congressu componerent . Sic S. Prosper in lib. cui titulus *Dimidium temporis* cap. 13. & Basilii Seleucienensis lib. I. de S. Thecla, & alij .

Porro illud *Judice ad stipulante* posset ad quemvis judicem, qui certamini praesuisset,

Eusebium Vercellensem scripserunt apud Baronium ad ann. 355. num. 8. Sic igitur ibi Lucifer episc. Pancrati presbyter, & Hilarius Eusebium alloquuntur : *Scit enim Dominus & Christus ejus, quia sicut in adventu beatissimorum Apostolorum glorificatur Dei nomen IN RUINA SIMONIS ; ita Valente expulso in adventu tuo, dissoluta blasphemantium Arianorum MACHINA penitus destruetur*. Vbi non tantum Ruinae Simonis meminerunt, sed & cum hac Machinam Arianorum comparant : quod Machinae dissolutae vocabulum haud dubie ad magica illius nebulonis machinamenta, quibus suffultus volare ocepserat, mox dissoluta atque destructa, refertur .

Pone hos sequitur S. Pacianus episc. secunda, in qua hoc totum sic tangit, ut tamen integram narrationem, tamquam vulgo notam, praetereat . Sic igitur ad Sympronianum scribit : *Noane Simonem Petrus, judice (740) ad stipulante, conjundis ? Num (fort. Nonne, aut Non) Elymam, favente Sergio, Paulus excacat ?*

His addatur Epiphanius Haer. 21. quae est Simonianor. num. 5. *Nam si ille potentia Dei magna est . . . quo pacto idem praestituto sibi tempore naturae debitum reddidisse in urbe Roma reperitur (ὅτι ἐν μασῶ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει ὁ πῶλος καταπίσσω εἰθνήκε) quum in Romanorum urbe media delapsus (741) misisset interit ?*

Heic

referri, nisi Apud Neronem regem fuisse depugnatum Philastrius mox producendus scripserit . Suetonius etiam Neronem volanti ac postmodum ruenti scurræ interfuisse narrat : de quo infra .

Quod sequitur CONFVNDIT, id ad Simonis maerorem ex ruinae ignominia contractum [de quo in Excidio Ambrosius] haud dubie pertinet . Ad stipulatur Arnobius .

(741) Petavius in sua interpretatione pro *Delapsus* posuit *Ex alto decidens* . At equidem ultro illud *Ex alto* removi . Nam etsi καταπίσσω, si vim compositionis spectes, sit *deorsum cadere* ; tamen etiam de iis dicitur qui in terram ex aequo loco labuntur . Fatendum ceteroqui est, tum illud ἐν μασῶ τῇ πόλει, tum etiam ὁ πῶλος, ad scurræ istius vulgo celebratam ex alto ruinam pertinere .

Heic loco Ambrosii (quem jam superiore cap. produximus) in aciem procedat vetus scriptor aequalis (742) Ambrosio, auctor commentarii in epistolam Rom. in appendicem Ambrosianorum operum rejectus. Is ad Rom. VIII. 39. sic scriptum reliquit: *Neque si virtus ab aliquo facta fuerit [sicut dicitur facta a Simone mago; qui dicitur in aëre sursum, ut populum Christi scandalizaret, volasse] fidem nostram debet minuire.*

Adhaec Philastrius Brixienfis ubi de Simonis haeresi, sic definit: *Qui quum fugeret beatum Petrum Apostolum de Hierosolymitana civitate, Romamque veniret, ibique pugnaret cum beato Apostolo apud Neronem regem, devictus undique oratione beati Apostoli, atque percussus ab Angelo sic meruit interire, ut ejus MAGIAE EVIDENS MENDACIUM (volatum ab impostore tentatum intelligit) cunctis hominibus patefieret.*

Dabitur heic incerto sed perantiquo scriptori locus, auctori scilicet commentarii in omnes Psalmos, qui diu sub Hieronymi nomine circumlatus fuit. Is ad illud Psal. IX. *Dixit in corde suo: Non movebor a generatione in generationem sine malo:* sic commentatur: *Non movebor a generatione carnali in generationem spiritualem [id est de terra cum corpore in caelum conscendam] sine malo: ac si dicat sine ulla injuria. Cum voluerit ascendere (Antichristus) ad Montem Oliveti, Dominus eum interficiet spiritu oris sui. Voluit unus de membris suis [de membris scilicet Antichristi] Simon magus caelum conscendere, sed interiit.*

(742) Quisquis hic scriptor fuerit (sive Hilarius Ecclesiae Rom. diaconus, in quem tamquam Luciferianum invehitur Hieronymus: quod quidem pluribus, ex Augustino id suadentibus, placuit: sive quisvis alius) aequalis certe S. Ambrosii & Damasi Papae fuit; ut qui ad t. Timoth. III. scripserit, *Cujus (ecclesiae) hodie rector est Damasus.* Plurima ex hisce commentariis afferuntur, quae eidem plane antiquitati congruunt.

(743) Eadem quoque propemodum ad eundem Psalmi locum ab Euthymio & Hesychio

Postremo saeculi IV. scriptorum magnus Augustinus agmen ultimus claudit. Is ad idem illud Ps. IX. *Non movebor de generatione in generationem sine malo, ferme (743) eadem, quae ignotus auctor quem proxime produximus, adnotat his verbis: Est & alius intellectus, si de generatione mortali ad aeternitatis generationem se venire non posse, vanus & errore plenus animus arbitratur, nisi artibus malis: quod quidem etiam de Simone (744) diffamatum est, quum sceleratis artibus caelum se putasset adepturum, & de humana generatione in divinam generationem rebus magicis transiturem.* Porro dicent heic aliqui, hoc tantum affirmare Augustinum, id iactasse Simonem: at quanti laboris erat addere, id etiam conatum, si quidem vera putasset quae narrantur? At inquam, Augustini proposito (explicaturi scilicet illud *Dixit in corde suo &c.*) id tantum necesse fuisse, ut ostenderet, magum id in animo habuisse. Sicuti & incertus Auctor proxime laudatus nihilo plus dicit: nisi quod statim addit: **SED INTERIIT.** At horum verborum loco, quae tunc supervacanea sibi Hipponensis credidit, locupletiora alibi de impostoris a Petro extincti exitu habet. Nam initio lib. de haeresibus de Simone sic definit: *In qua urbe [Roma] apostolus Petrus eum (Simonem) vera virtute Dei omnipotentis [non falsa vi daemonum, qua magus pollebat] EXTINXIT.* Huc etiam pertinet, quod ubi Augustinus in III. de Trin. 9. negari homini volatum, etiam pravis Angelis permittentibus, statuit, haud obscure meo judi-

notata afferuntur, nempe *in A generatione in generationem tantumdem esse, quod A vita praesenti ad eam quae erit post mortem:* usque adeo apud antiquos ea interpretatio invaluerat.

(744) Hoc est, plurimorum sermonibus dissipatum. Apulejus IV. Met. 4. *Contentissima voce clamans... diffamat, incendio repentino domum suam possideri.* Ibid. cap. 10. *Quarum temperatam formositatem nulli diffamarent (h. e. pervulgaverant) populi.* In vet. Graecis *Diffamo est διαφύζω & εὐαγγελίζω.*

S S S S S

judicio videtur ad historiam volatici Simonis alludere: de quo loco vide inferne (745) adnotata. Est & alius Augustini locus epist. ad Casulanum, aliorum a Cotelierio acceptus, quem infra seq. cap. proferemus. Plura accurate ex Augustino corrare pensi fuit, quod jure is maximo prae ceteris judicio poluisse videatur.

Jam vero saeculi V. testium agmen Severus Sulpicius ducat. Is in II. Hist. Eccl. ubi de Neronis persecutione, sic narrat. *Eo tempore Divina apud Urbem religio invaluerat, Petro ibi episcopatum gerente: & Paulo, posteaquam ab injusto praesulis judicio Caesarem appellaverat, Romam deducto, ad quem tum audiendum plures conveniebant: qui veritate intellecta, virtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti, ad cultum Dei sese conferebant.* Etenim tum illustris illa adversus Simonem Petri & Pauli congressio fuit: qui quum magicis artibus ut se Deum probaret, duobus suffultus daemoniis evolasset, orationibus Apostolorum, fugatis demoniis, delapsus in terram, populo inspetante disruptus est. Interea abundante jam Christianorum multitudine, accidit ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Tum quo pacto imperator, eo crimine in Christianos rejecto, eos diris modis cruciatus interfecerit, ubi eleganter narrasset; addit. Tum Paulus ac Petrus capitis damnati: quorum uni cervix gladio desecta, Petrus in crucem sublatus est.

Age vero Isidorum Pelusioten audiamus in epistola ad Lamperium I. 13. *Quamobrem si te Simonis exemplum non terret (qui quum baptizatus fuisset, ac ministris Christi comitem se praebuisset, rursus [ὁ πόρς αὐτοῦ ὤλον] ad materiam se conver-*

(745) Res sic se habet. Augustinus in III. de Trin. 9. dum quousque praestigiatoribus ac magis permittitur sit per malos angelos agere, disputat, hoc etiam posuit. *Novimus enim hominem posse ambulare, & neque hoc posse si non permittatur [per angelos scilicet divinam prohibitionem]: VOLARE AVTEM NON POSSE, ETIAM SI (a pravis angelis) PERMITTATUR [quibus verbis haud ob-*

scure ad Simonis volatici ruinam alluditur). Sic & illi angeli quaedam possunt facere, si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio Dei; quaedam vero non possunt, nec si ab eis permittantur, quia ille non permittit, a quo illis est talis naturae modus. Confer omnino Eusebii locum in Damasceno infra ad finem scriptorum V. saeculi: ubi in exemplum negati hominibus volatus Simon adducitur.

Nemo autem copiosior Maximo Taurinensi reperietur, qui Homil. V. de SS. Apost. Petro & Paulo (quam Sigonius ad Sev. Sulpic. historiam, aliiq. sub nomine S. Augustini citant, cui certe olim tribuebatur) prope ab initio sic eloquitur. *Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinem profuderunt. Sed videamus causam, quare ista perpeffi sunt: scilicet, quod inter cetera mirabilia etiam magum illum Simonem orationibus suis de aeris vacuo praecipiti ruina prostraverunt. Quum enim idem Simon se Christum diceret, & tamquam filium ad Patrem assereret volando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare coepisset; tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam levitatem. Prior enim ascendit ad Dominum oratio, quam volatus: & ante pervenit iusta petitio quam iniqua praesumptio. Ante inquam Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quam Simon perveniret in caelestia, quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut vinculum illum de sublimi aëre deposuit, & quodam praecipitio in saxo elidens, ejus crura confregit. Et hoc in opprobrio factum illius est, ut qui paulo ante volare tentaverat, subito ambulare non posset; & qui pennas assumpserat plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirum videatur, quod magus iste praesente Apostolo per aerem aliquandiu volitaverit; hoc patientia Petri fecit. Permisit enim illum sublimius ascendere, ut altius*

scure ad Simonis volatici ruinam alluditur). Sic & illi angeli quaedam possunt facere, si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio Dei; quaedam vero non possunt, nec si ab eis permittantur, quia ille non permittit, a quo illis est talis naturae modus. Confer omnino Eusebii locum in Damasceno infra ad finem scriptorum V. saeculi: ubi in exemplum negati hominibus volatus Simon adducitur.

altius caderet: voluit cum in excelsum levare ad conspectum omnium, ut ruentem illum de excelsu oculi omnium perviderent. Haec igitur iniquitatis est elatio, ut in altum se ferat, in sublime se erigat: sed sancta oratio omnem humiliat superbiam, universam dejicit vanitatem. Haec tam multum eo libentius ex Maximo descripsi, quod is per omnia Exjospho cohaereat. Prae ceteris notandum est Ambrosianum Alarum remigium in iis Maximi verbis, Penas assumpserat: & quod initio causam passionis Apostolorum hanc cum Ambrosio assignet, quod Simonem .. praecipiti ruina prostraverunt; & quod in fine cum eodem Ambrosio non primo nisu Simonem dejectum, sed aliquatenus proVectum in altum docet.

Sed & copiose hanc totam narrationem Theodoretus lib. I. haeret. fabular. cap. 1. intexuit hisce verbis. Claudio imperante Romam venit (Simon) ac Romanos praestigiis suis sic attonitos reddidit (ὡς καὶ σὺν ἀμνηστῇ χελῇ) ut & aenea statua cohonestaretur. At rursus adveniens divinus Petrus (ἐγύμνωσεν αὐτὸν πῶν αἰσ ἀσάμει πτῶν) fraudis illum pennis nudavit. Quem tandem ad miraculorum certamen quum provocasset, atque inter divinam gratiam interque praestigias quantum discernen esset, ostendisset (his verbis videtur certamen (746) de

adolescente ad vitam reducendo, ab Exjospho descriptum, designare) universis Romanis spectantibus, magna illum ex altitudine suis precibus deturbavit, ac miraculi hujus spectatores ad salutem perduxit.

Basilii Seleuciensis, qui medio V. saeculo floruit (lib. I. de S. Thecla pag. 268.) Οἷος ἦν ὁ Πίτρος, δι' εὐχῆς μόνως... Σίμωνα τὸν πολυβρύχην μαγὸν εἰς ἕρπον ἀναπαῖναι δοκεῖναι, καπνοσπᾶσαι τε αὖθις καὶ ἐπὶ γῆς ἐξ αὐτῶ λοιπὸν τῷ αἰδερίν κύκλῳ καταρρίψας. καὶ μάρτυς τῷ τῷ θαύματι ἡ μεγίστη Ῥώμη καὶ βασιλιζουσα πόλις &c. Qualis erat Petrus qui unius orationis efficacia... Simonem magum tantopere celebratum, qui in caelum volare videbatur, rursus in terram detraxit, ipsoque ex aethereo orbe deturbavit: cujus miraculi testis est urbs maxima & regia Roma. Qualis item Paulus erat, qui... Elymam magicæ artis nomine insignem excaecavit.

Auctor Praedestinati qui, quod in haereseon catalogo Eutychianæ non meminerit, medio V. saec. claruisse videtur, sic lib. 1. incipit: Prima haeresis a Simone sumpsit exordium... Hic a beato & sancto Apostolo Petro ita est publice superatus, ut ante pedes ejus cadens, ultra surgere minime potuisset.

Ad V. saeculi scriptores referri potest Eusebii (I) cujusdam testimonium, quod apud

(746) Videtur inquam suscitati adolescentis hystoria tangi: in quo facto tum miraculorum certamen palam commissum fuit, tum etiam ab omnibus agnitum quid inter Simonis praestigias, speciem tantum vitæ, non veritatem praestantis, interque Divinam gratiam, qua re vera juvenis ad vitam est revocatus, interesset. Hoc totum inquam in priore facto eluxit: nam in posteriore Simonis molimine, nec certamen proprie fuit, quia solus Simon professus de se mira fuit: nec secuta prolapsio tam Divinae gratiae, quam potius ultioni tribuenda fuisset.

(I) Diu dubitatum fuit, quis ille sit Eusebius, ex quo plura passim fragmenta Damascenus in Parallelis proferet, aliis Caesariensem, aliis Alexandrinum quemdam Eusebium frustra suspicantibus. De quo vide Mich. Le-

quienii adnotata ad litteram π, Tit. 29. Vbi crudite probat, eum fuisse monachum & episcopum, non quidem ulli sedi affixum, sed vagum, & honoris causa ordinatum: cujusmodi aliquot in Syriae partibus monachos simulque episcopos nullarum urbium V. saeculo fuisse, memorat Sozomenus VI. 33. 34.

Ac re vera hoc fragmentum [ex quo recitata verba desumpsimus] integrum reperitur in opusculo Bibl. Regiae, cujus hic titulus, Εὐσεβίου ἐπισκόπου καὶ μοναχοῦ περὶ ἀστρονόμων. Eusebii episc. & Monachi de astronomis. Vbi post duas tredecim periodos sequitur, Εἰσὶ αἱ κατὰ τῶν μόνων &c. cum iis omnibus quæ tum in hoc Fragmento leguntur, tum etiam in Rupescaldinis [Damasceni Parallelis] litt. μ. Tit. 7. Ex quibus liquido constat, superius fragmentum a Damasceno productum

apud Jo: Damascenum lib.I., Parallelor. cap. 56. in Billii interpretatione Latina reperitur. Sed eundem locum praestabit non tantum Latine sed & Graece deprimere ex Mich. Lequien ultima Damasceni editione, tom.2. in Parallelis littera β, Titulo V. his verbis ex Eusebio: *Τὸς ἡδυνῆθαι κατὰ γοητείας ἀναβαίνειν εἰς ἄραρον; ἡ βελήθη Σίμων ὁ Μάγος, ἀλλὰ αἰσῶν διαρρήγῃ. Quis ullis praestigiis in caelum potuit (II) ascendere? Voluit id quidem Simon magus, sed ruens disruptus est.*

In eadem ferme tempora incidit auctor libelli, qui inter (III) Prosperi Aquitani opera editur, cuique index praescribitur *Dimidium temporis*. Cujus cap. 13. sic scribitur. *Contra Pharaonem duo testes Dei missi sunt, Moyses & Aaron, & duo magi Pharaonis Jamnes & Mambres. . . perierunt: & contra Neronem duo, Petrus & Paulus Apostoli: at contrario Simon magus, qui & se perdidit & Neronem decepit.*

Ex VI. jam saeculo paucos testes afferam. Libellus Monachor. Justiniano Imp. oblati & Actione prima CPolitani conc. sub Menna an. 541. habiti lectus inter cetera sic habet: *Misit Deus huic urbi Agapetum. . . veteris Romae Archiepiscopum ad Anthimi & dictorum haereticorum depositionem (ὡς τὸς ἀπὸ Πέτρον τὸν μίγαν τοῖς Ρωμαίοις ἐπὶ καθάρσει καὶ Σίμωνος γοητείας) sicut olim Petrum illum magnum ad magiae Simonis dejectionem.*

Jam vero medio VI. saeculo Turonensis Gregorius in I. Hist. Franc. 25. nihil

amplius quam magum Simonem *elivm per Apostolos Domini Petrum atque Paulum* Romae sub Nerone scribit. Vbi vox ELIVM contraſti ac debilitati ex ruina cruris historiam satis designat. At in I. Miraculor. 28. idem sic incipit: *Petrus Apostolus. . . Romae cathedram locavit. Cujus oratione & Pauli, Simonis magi calliditas vel detecta est, vel obruta. Exstant hodieque apud urbem Romanam duae in lapide fossulae, super quem beati Apostoli deflexo poplite orationem contra ipsam Simonem magum ad Dominum effuderunt. In quibus cum de pluviis lymphae collectae fuerint, a morbidis expetuntur, haustaeque mox sanitatem tribuunt. Sanctus vero Petrus. . . quum post Neroniana ac Simoniaca bella ad crucem venisset, impleto jam felicitis tropaei certamine, resupinis ad caelum vestigiis se expetiit crucifigi, indignum se vociferans ut Dominum exaltari.*

Huc Jo: Cassiani locus inferendus esset: At cum commodius ad finem subsequentis cap. producemus.

Eodem exeunte saeculo Isidorus Hispalensis in Chronico sic posuit. *Hujus [Neronis] temporibus Simon magus quum altercationem proposuisset cum Petro & Paulo Apostolis, dicens se quamdam virtutem esse Dei magnam; medio die dum ad patrem volare promittit in caelum, a daemonibus a quibus in aere ferebatur, adsurante eos Petro per Deum, Paulo vero orante, dimissus crepuit. Ob cujus necem a Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio caeditur.*

Agmen claudet incertae aetatis auctor (747) Graecorum Petri & Pauli Acto-

non aliunde quam ex illo Biblioth. Regiae contra astronomos opusculo fuisse decerptum: cujus libelli auctor in Mss. Regio dicitur *Eusebius episcopus & monachus*, scriptor, uti videtur, Syrus quinti saeculi.

(II) Conſer & Pseudo-Hieronymi in Psalm. & Augustini loca quae supra recitavimus, & simul Adnot. 745.

(III) Is libellus cum praecedente *De promissionibus* S. Prosperi tribuitur, inter cujus opera tom. VIII. Bibl. PP. & alibi cernitur. At post Vſerium (in Bibl. Theol. Mss.) & Quef-

nelium [in vita S. Leonis ad an. 444.] viri docti hos libellos Prospero abjudicatos anonymo alicui Africano [ut qui in perfec. Vandolica multa se passum dicit] adscribunt.

(747) Vtinam Graecus hic auctor tantae antiquitatis esset, quantam ei vindicat Combeflius. Qui quum [in Notis ad Andreae Cretensis Encomium Patapii alterum] ex iis Actis plufcula produxisset, acclamatione ejusmodi utitur, qua suadeat, *sapere illa quid Apostolicum, nec Lino aliove viro Apostolico indignum.* Verum si minus illa supparis Apostolis aetatis [quod

Aetorum, quae manu exarata in cod. Regio 1c45. continentur: ex quo haec pauca Cotelierius [ad Constit. VI. 9.] protulit ad Simonis exitum spectantia. Ἐπεσεν εἰς πῶρον καλεῖμενον Σακρα βία, ὃ ἐστὶν Ἰερὰ ὁδὸς· καὶ πένταρα μέρη γυνόμενος, πένταρας σήλικας (IV) συνήνωσεν. οἱ εἰσὶν εἰς μαρτύριον ὅτι πᾶν Ἀποστόλων νικήσεως ἕως πᾶς σήμερον ἡμέρας. Quae verba Pseudo-Marcellus in sua Petri & Pauli Acta a Florentinio edita totidem hisce verbis intulit: *Et continuo*

(Simon) *dimissus* [a daemonibus, adjurante eos Petro] *cecidit in locum, qui Sacra (V) via dicitur, & in quatuor partes fractus* [corr. *factus*: ex γυνόμενος Actor.Graec.], *quatuor silices adunavit, qui sunt ad testamentum victoriae Apostolorum usque in hodiernum diem.*

Atque heic jam licebit subsistere: nam finis nullus erit, si sequentium (748) saeculorum testes plane innumerabiles depromere satagam.

CAP.

[quod vix stipes sibi persuaserit] habenda sunt; bonae tamen frugis plurima ibi contineri auguror. Ex quibus Actis quae sparsim ab eruditis viris deprompta reperi, ea junctim in Adnotat. 752. dabimus. In loco autem heic producto singulare illud est, quod repentinum Simonis interitum asstruit: quod & Pseudo-Chrysostomus (quem vide in Adnot. 748.) affirmaverat, & Cedrenus, & Nicephorus lib. II. cap. 36.

(IV) Pro συνήνωσεν (Coadunavit) mallet Cotelierius συναμύσσειν, q.d. *concruentavit*. Verum [ut omitam, ex αἶμα non fieri αἰμόω, sed αἰμάτω, aut αἰμαῶν] retragatur Pseudo-Marcellus, qui συναμύσσειν se legisse profiteatur, dum vertit, *adunavit*. Hoc credo scriptor sibi voluit, quatuor Sacrae viae silices Simonis sanguine sanieque in tantum fuisse concretos, ut unum videretur continens saxum, juncturis non apparentibus. Id autem hinc novi discitur, lapides illos, ab Simone disrupto cruciatus, Romae aliquando asservatos fuisse.

(V) Quod de Sacra via heic dicitur, id belle cum Ambrosio componitur, Simonem se de colle Capitolino dejecisse narrante; nam Sacra Via ad Capitolium perducebat, eoque usque pertinebat.

(748) *Scriptorum sequentium saeculorum de eodem certamine loca aliquot.*

Auctor sermonis de Pseudo prophetis [inter spuria Chrysostomi tom. VIII. edit. Montfauc. ad fin. num. 3.] Πῶρος . . . ὁ πῶρ Σίμωνα πῶρ μάγον ἐν τῇ Πύρῃ ἐξέλας. Petrus. . . qui Simonem magum Romae prostravit. Mox num 5. pag. 78. initio: Qui (Petrus) execrando Simonem Romae blasphemante ac dicente se esse virtutem Dei (ὅτι καὶ πρὸς ἁρῶν) ne vel una hora tacuit aut discessit; sed postquam illum confutasset, mendacem, ac furem Deoque aduersarium ostendisset [τῇ ἀπο-

στασίᾳ παραδωκεν] *internecione perdidit*.

Walafridus Strabo [sive multo antiquior Fortunatus] tom. VI. Antiq. Lect. Canisii. *Insuper & magicum falsi phantasma Simonis Funditus evacuans, terras destruxit in umbras, Romanum vulgus solvens errore vetusto: Qui praecelsa rudis scandit fastigia turris, Atque coronatus lauri de fronde volavit: Sed mox aetherias dimittens furcifer auras, Cernuus ad terras confractis ossibus ambro Corruit; & Petro cessit victoria bello.*

Vbi notandum est, per omnia huic poetae cum Pseudo-Marcello (sive cum Graecis Regiae Bibliothecae Actis Petri; ex quibus sua videtur decerpisse Marcellus, ut & alibi innotimus, & plenius in Adnot. 752. ostendemus) convenire. Illinc enim & *praecelsa fastigia turris* desumpsit, & *lauri coronam*. Illud AMBRO [v. penult.] quid sit, Festus ex historia docuerat: cui *Ambrones* sunt turpis vitae homines.

Proderit huc & Graecum quemdam Petri Aetorum scriptorem asserre: quem Bollandistae quidem ut anonymum hoc die dederunt: at cum non alium quam Metaphrasten fuisse, ex paucis illis quae Cotelierius [ad Constit. VI. 9. not. 15.] Graece ex Metaphraسته protulit [quae quidem ἀπολεξῇ in anonymo isto Bollandiano reperiuntur] facile intelligitur. Ibi quoque *laura coronatus* Simon in βωμόν ἀνα [*Aram quamdam* vertit Bollandianus interpres: sed reddendum erat *Tumulum* aut *Collem*: apud Stephanum Ethnic. Βωμοί vocantur quidam λαοὶ Ἀπολιῆς: quae vox eo significatu est mere Hebraica] *in tumulum* inquam ascendit, unde volare est aggressus. Verum adjurante daemonis Petro, ὁ Σίμων πῶρος ἐξολοθήσεται, & quae cetera tum in Cotelerio, tum Bollanditis sequuntur: quae cupidi possunt in Bollandianis hoc die legere. In sequentibus porro illud est singu-

*De Simonis volatu ac prolapsione
iudicium.*

Cotelerii de ea narratione in utramque partem disputatio producitur atque expenditur. 1. Eam non videri ex apocryphis haustam, ex utrinque discrepantibus circumstantiis demonstratur. De Constitutoris narratione sententia mitior. 2. Diversas narrantium circumstantias rerum gestarum summae minime officere. 3. Trium priorum saeculorum silentium Dionis, Suetonii, & Apostolicar. Constitutionum suppletur locis: quae explicatiora proponuntur. 4. De Pontificum Roman. reti-

centia. 5. Augustini epistolam ad Casulanum receptae narrationi non derogare, planissime ostenditur. 6. Sicuti nec ab Libri Pontificalis parum aperta testificatione quidquam imminere periculi.

Haecenus expositam narrationem a quarti usque saeculi initio omnium sequentium saeculorum consensio usque ad superiorem aetatem subsecuta fuit. At ultimis huius temporibus postquam invalescere crisis severior coepit, de hac historia lis non exigua exarsit, multis eam tamquam ex apocryphis scriptis haustam repudiantibus, aliis non minore numero (inter quos merito recensebimus Tille-

mon-

ingulare, quod Simon toto ex ruina contracto corpore, *διωγμένος* (postridie) infelicem animam exhalasse, non sine acerbis doloribus, narratur.

Jam vero missis ceteris aevi sequioris scriptoribus, qui sunt innumeri, ex Cedreno & Nicephoro Callisto, qui rem fufius exposuere, pauca attingam. Ac Cedrenus quidem ubi ex Pseudo-Clementis scriptis aliisque apocryphis plurima de Petri cum illo praestigiatore tū Romae, tum antea in Syria confectibus decerpisset; ad extremum sic narrat. *Sed Romae, quum, ut antea diximus, Petrus atque Simone Nereus conspectu pulsi fuissent; Simon Petro ait: Tu Christum Deum tuum in caelum fuisse sublatum dixisti. En ipse quoque eodem attolior. Quem jam magicis artibus sublimem in aera ferri Petrus intuens, in media urbe Roma Deum precatus est. Nec mora, decidens Simon atque colissus, occubuit. Porro locus, qui profanum illius atque impurissimum corpus excepit, ab illo tempore (*Σιμωνίον*) Simonium vocatum fuit. De quo facto magnus ille apostolus Petrus in Constitutionibus Apostolicis ita differit. Ac statim totum Constitutoris Apostolici locum, quem cap. seq. describemus, subjicit. Quo recitato, addit, ea de causa Sabbata jejuniis insignia deiaceps apud Romanos evasisse: quem locum cap. seq. & V. illustrabimus. Postremo causam necati Petri in Simonem ab eo peremptum cum Ambrosio contest his verbis: Nero autem Simonem a Petro enectum intelligens, ac moleste id factum ferens, auctorem interitus agi in crucem iussit. Porro Petrus rogato urbis praefecto, ne recto statu, uti Dominus, cruci suffigeretur, capite in terram converso cruci affixus fuit. Haecenus Cedrenus: qui mox de Pauli marty-*

rio sic loquitur, quasi qui aliquamdiu post Petrum occubuerit.

Ac multa quidem cum Cedreno communia Nicephorus Callistus habet, in multis interim a Cedreno diversus: qui in II. Hist. Eccles. 36. eodem, quo Cedrenus, exordio usus [quo scilicet Simon se imitator Christi in caelum sublatū iri promittit] sic pergit. *Ac statim manibus extensis sursum versus, daemones cum, quibus se permiseras, ducuntibus ferebatur. Petrus autem admodum anxius esse, & cum Deo in corde per precationem colloqui: ac tandem spiritu plenus potestates illas, quae nefarium hominem in sublime tollebant, increpare, & ut ab eo discederent, imperare. At ille statim princeps d'orsum fertur, & humi allisus, mortuus rumpitur. Ibi plures ex populo, qui antea Simonem divinos usurpantes honores laudibus celebraverant, subito ita prostratum videntes, laudesque pristinas per palinodiam recantantes, ingenti claraque voce acclamant: Unus est magnus Deus, quem Petrus & Paulus aperte & clare praedicant. Locus vero ipse, in quem lustruosum hoc spectaculum cecidit, ad hodiernum usque diem vocatur Simonium, etiamnum Simonis Antichristi perniciem & interitum declarans. Et erant ibi, qui eum reviviscere opinarentur; & ob id d'utius in publico facerent. Ceterum ubi cadaver diffuere ac foetere coepit; re desperata in occultis eum sepeliere locis. Nero autem certior factus, a Petro & Paulo Simonem peremptum esse; Petrum quidem pedibus sursum versus sublati [nam id ita petierat; simul indignum se ratus, qui ut magister, recto corporis statu pateretur, simul ut expeditior ei in caelum esset cursus] in crucem egit; Paulum vero gladio feriens occidit eodem tempore eodemque die.*

montium & Abbatem Fleury, quibus tum doctrinae tum summi iudicii laudem nemo denegaverit) amplexantibus. Inter hos medius ambulat Cotelerius, ad negandum & assentiendum aequales (si vera proficitur) anceps. Proinde ex viro doctissimo huius quaestionis examen in medium proferemus, mox quid ex eo colligi possit, subiiciemus. Is igitur ad Clementis lib. VI. Contlit. cap. 9. utriusque partis argumenta proponit, in negantem tamen, uti videtur, aliquanto proclivior, his maxime verbis. „Quaeres quid sentiendum videatur de stupendo... Simone, nis interitu. Ego praeclarae illius sententiae memor,

Periculosum (749) est credere & non credere,

nec assevero, neque pernego, sed *ἐπιχω* plerumque. Cui cordi erunt huiusmodi, miracula (sunt autem non paucis) habet in praesenti auctoritatem plurimorum gravissimorumque utriusque Ecclesiae magistrorum... Qui vero ad diffidentiam propendebit magis [quo morbo magna pars eruditorum hodie jactatur] retardabitur ab assensu, partim narrationis origine e libris apocryphis & pseudepigraphis; partim discrepantia referentium; partim silentio multorum, praesertimque Romanorum, Pontificum, qui sua tacere non solent; partim ob adnotationem S. Augustini scribentis ad Casulanum: *Est quidem, & haec opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus Petrus cum Simone magistro die Dominico certaturus, propter ipsum, magnae tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis ecclesia jejunaverit, & consecuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit; eumque imitatae*

(749) Univerſe quidem ea *ὑψίστην* verissima est. At in hoc facto longe periculosus est *ὁ ἀπίστος* quam credulitas; ac praestabilius est cum Tillemontio [in S. Plerique in fine Artic. 34.] decernere: *Quand'il seroit vray que cette histoire seroit une fiction, nous aimerions mieux, sans qu'on n'aura point de preuve claire & convaincante de sa fausseté, nous*

sint nonnullae Occidentis ecclesiae. Certe, obscuram valde ac incertam Romae, fuisse eam famam, innuit satis Liber Pontificalis, quum habet dumtaxat in Petro (idque juxta quaedam exemplaria, alia enim iis carent) Et dum diutius altercarentur, Simon Divino nutu, interemptus est. „Haec tenus vir infinitae lectionis parique iudicii. Ex quibus vides quaenam pro negante sententia praecipua argumenta afferantur. Quae jam sigillatim ad examen revocabimus.

§. I.

Exiosippi aliorumque de Simonis ruina, narrationem non videri ab apocryphis & pseudepigraphis haustam, ex circumstantiarum utrinque discrimine aliiq. argumentis ostenditur.

Tres maxime sunt Apostolici cum Simone certaminis scriptores apocryphi, Pseudo-Abdias in sua Apostolica historia, Pseudo-Linus in Apostoli Petri Passione [quae tum in Biblioth. Patrum Parisiensi, tum alibi prostat] & Pseudo-Marcellus ille, quem haec tenus admiratus est Florentinus, ut saltem quasi non contemnendum, suis in Indiculum Apostolorum notis infereret.

Ac de Abdia quidem parum est laborandum: ut qui adeo non compilatus fuerit ab Ambrosio [quem potissimum nomen, ut qui plura ceteris de eo certamine scripsit: ceterum idem iudicium etiam de ceteris Patribus esto, quos testes cap. superiore produxi] ut ille contra totam Exiosippi de hoc certamine narrationem verbis totidem furripuerit: quod facile fatebuntur ii, qui utrumque commiserint. Fortasse dixeris, potuisse ea vicissim ex Abdia in Exiosippum redundare. Atqui res manifesta est, ea in Ambrosii Excidio, tamquam in nativo solo niteſcere: at con-

romper en ce point avec Arnobe, S. Cyrille [& ceteris quos testes produximus]... que d'estre obligé d'accuser d'une crédulité indiscrete un grand nombre de plus illustres & de plus graves maîtres de l'Eglise Latine & Grecque, sans autre raison, sinon qu'il n'est pas absolument certain qu'ils disent vray.

contra eadem in illius impostoris opere, tum a cetera ejus dictione dissidere, tum cum sexcentis aliis putidis commentis, tamquam in centone ineptissimo insuta videri. Licet autem obiter animadvertere, praefationem illam, quae sub Julii Africani, tamquam Latini de Graeco interpretis, nomine operi Abdiae praefigitur, esse vanissimam. Nam quum in ista, uti nunc se habet, historia narrationes integrae ἀπολεῖται ab Exjossippi Latino opere sublatae reperiantur; quis deinceps sibi persuaserit, Apostolicam eandem historiam de Graeco fuisse tractatam?

Sed & de Pseudo-Lino securi sumus, ut qui nihil eorum tangat, quae sive de adolescente ad vitam revocato, sive de Simonis prolapsione ab Exjossippo produn-

tur. Cetera quae ad Linum istum spectant [750] omitto.

Postremo ne de Pseudo-Marcello quidem quidquam est suspicandum: cui nihil cum Exjossippo aliisque probis auctoribus convenit. Mihi sane is qui sibi Marcelli personam induit, plura per totam scripturam ex Petri ἀναγνώρισμῳ (Recognitionibus) sustulisse (751) videtur. Plura idem cum Pseudo-Lino habet communia, sed ita tamen, ut hic alter videatur Marcello posterior. Ceterum postremam saltem Pseudo-Marcelli partem ex toties laudatis Graecis Mss. Regiae Biblioth. Actis [num. 1045.] non tantum expressam fuisse, verum etiam totidem verbis Latine translatam, ex inferne (752) animadversis perspicies.

Ex

(750) Est ubi Pseudo-Linus ab Ambrosio dissentiat, in eo saltem quod Petrum, postquam diu detentus fuisset, tum demum Roma secessisse & obvium habuisse Christum narret: quae ὑπερβολὴ turpis est. Idem auctor videtur tum ex Recognitionibus, tum ex Marcello profecisse. Quin & ipsum etiam Exjossippum se legisse ex eo prodit, quod plura totidem verbis ex hac Excidii narratione sustulit. Cujusmodi illud est Petri responsum de non desugienda passione pro Christo; qui [inquit Linus] ultro se pro nostra salute morti obtuleris: quod in Exjossip. sect. X. legitur. A quo etiam impostor totam sectionem XI. exscripsit, paucis admodum inscite immutatis. Adhuc quam insulse, Deus bone! in fine Actorum corruptum initium sectionis X. Exjossippi, sic a se interpolatum! *Querebatur enim (Nero) se ipsius (Petri) praefigiis desolatum a Simone suae salutis praefule, & dolebat pro tanti casu amici, qui sibi & reip. commoda praestabat innumera.*

Quae heic de Pseudo-Lino dixi, ea de illo intelligo, quem ex 10-7. Biblioth. PP. Paris. ann. 1610. ad manus habeo, quem scio & alibi pluries editum fuisse. Nam ceteroqui Linus ille, cujus Acta Petri Bollanditae ex Ms. Blumiano hoc die ediderunt, is longe diversus ab illo, ac totus ex Abdia est verbis totidem. Qui tum cetera Abdiae, tum in primis ab eo Ambrosianam narrationem totam descripsit. Et tamen notator Bollandianus, Exjossippum ab hoc suo Lino superiore narrationem transcripsisse non sine ἀναρδολογίᾳ subnotat.

(751) Multas Marcellus iste [sicuti & Pseudo-Linus] fabulas putidissimas cum ἀναγνώρισμῳ communes habet. Sed & illud transi-
tionis genus, *Haec & bis similia dicente Petro aut Paulo &c.* non infrequens Marcello est, sicuti & in Recognitione perpetuum.

(752) *Postremam saltem Pseudo-Marcelli narrationem ex Graecis Regiis Petri Actis fuisse ἀπολεῖται Latine translatam, collatis invicem utrinque fragmentis ostenditur. Regiis Graecis Actis plus nimio Combessium tribuisse: eadem tamen apocryphis omnibus Petri Actis longe praestabiliora videri.*

Ex Graecis hisce Actis protulit quaedam Cotelierus ad Clementis Constit. sed & pluscula [in notis ad alterum Eliae Cretensis Encomium S. Patapii] inde attulit Combessius, ubi & acclamat, ea sibi videri Apostolico saeculo non indigna. Quin & ex iis quae infra dicam, suspicor eadem & Romae superiore saeculo lecta fuisse. Tamen aemo unus adhuc inventus est, qui ea typographicis formis committeret. Forsitan autem si minus aevo Apostolico digna, aestimabiliora tamen ceteris apocryphis de Petro scriptis futura confido.

Vt tamen eorum specimen quaecumque edam; ajo ultimam Pseudo-Marcelli partem non aliud quam Regionum Actorum meram interpretationem esse. Vt ecce quae inde Graece protulit Cotelierus ad Constit. VI. 9. quaeque nos ad finem cap. superioris exscripsimus, ea verbis totidem Marcellus Latina fecit: *Et continuo dimissus [a daemionibus Simon] cecidit in locum, qui Sacra Via dicitur, & in quatuor*

quatuor partes fractus quatuor filices adunavit, qui sunt ad testimonium victoriae Apostolorum usque in bodiſignum diem. Ex quibus facile aestimatu est, etiam superiorem Marcelli narrationem, quae cum his connexa est, ex Regiis actis Latine traductam fuisse.

Jam vero post non pauca sequitur apud Marcellum. Petrus autem dum venisset ad crucem ait: Quoniam Dominus meus Jesus Christus de caelo ad terram descendit, recta cruce sublimatus est. Me autem, quem de terra ad caelum vocare dignatur crux mea, caput meum in terra debet ostendere, et pedes ad caelum dirigere. Ergo, quia non sum dignus ita esse fecit Dominus meus, gyrate crucem meam, et capite demerso (fort. diverso) crucifigite me. At illi verterunt crucem, et pedes ejus sursum fixerunt, manus autem deorsum. Convenis autem &c. Quae ex eisdem Graecis actis fuisse a Marcello in Latinum translata, non finit dubitare. Combessius loco supra cit. ubi horum, sicuti in illis Actis Graece sunt, compendium illud affert: Sic ergo ibi (h. e. in Graecis Actis) verba enim sunt Combessii loco ex illis actis a se depromendo praefantis) post deprecata crucifixionem in verso capite ob Domini reverentiam, ac pro votis illatam. Mox locus ille subiicitur, Συνηλθε δε: Convenis &c.

Locus vero totus ille apud Combessium ibidem sic habet. Συνηλθε δε ἀγαρίθμων πολλοῦ λαοῦ ὁ δὲ Κεῖσαρ, ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως, ὅτι αὐτὸν βυλόμενοι κατακαύσαι. Οἱ δὲ Πέτρος ἐπαλάσσει αὐτοὺς λέγων. ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμεῶν παρακληθεῖς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ἀνεχόμεν. Καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐστὶν ὁ Κύριος μετὰ τὸν Χριστόν. καὶ προσκύνουσα αὐτῷ, καὶ εἶπον. Κύριε πάλιν πορεύ. Καὶ εἶπε μοι, ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἀπερχομαι πάλιν ταυρωθῆναι. Καὶ ἐν τῷ ἀκολουθεῖν με αὐτῷ, ὑπερβύλα πάλιν ἐν Ῥώμῃ, καὶ εἶπε μοι. Μὴ φοβέ, ὅτι μετὰ σοὶ εἰμι, ὥς ἐν εἰσαγωγῇ σε εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου. Διὰ τὸ πνεῦμα μου, μὴ ἐμποδίσῃς τὴν ὁδὸν μου. ὅτι γὰρ οἱ πόδες μου τὴν ὑρανίαν ὁδοῦσιν ὁδόν. Μὴ ἔν λυπεῖσθε, ἀλλὰ συγχαρῆτε μοι μάλλον, ὅτι σήμερον τὸν πόνον τὸν καρπὸν μου ἐκτίθηκα. Καὶ τὸ πνεῦμα ὁρῶν προστύχετο ἑσπας. Εὐχαριστῶ σε ἀγαθὴ ποιμὴν, ὅτι κατήλωσας με πρὸς ὅρας πύλης. ἀλλὰ δέομαι σε. Τὰ πρόβατα, ἃ ἐπίστευσαι μοι, μὴ ἀισθανθῶσι τὸ χωρισμὸν μου, σὶ ἔχοντες διὰ ἐγὼ τὴν ποιμὴν πᾶσαν ὑδυνθῶν ποιμαίνω. Καὶ τὸ πνεῦμα παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Quorum Marcellus post verba superius adscripta, sic ferme verbum verbo reddidit.

Convenit autem iui innumerabilis populi multitudo, maledicentes Caesarem Neronem, ita furore pleni, ut vellent ipsum Neronem incendere. Petrus autem prohibebat eos dicens: Nolite filiioli, nolite quaeso hoc agere, sed magis quod loquor auscultate. Ante paucorum dies rogatus a fratribus ascendebam hinc, et occurrit mihi in via Dominus meus Jesus Christus ad portam hujus urbis, et adoravi eum et dixi: DOMINE QVO VADIS? Et dixit mihi: Sequere me, quia VADO ROMAM. ITERVM CRUCIFIGI. Et dum sequeretur eum, redii Romam, et dixit mihi: Noli timere, quia tecum sum quousque introducam te in domum Patris mei. Et ideo filiioli nolite impedire iter meum. Jam pedes mei viam caelestem ambulans: nolite tristiari, sed gaudete mecum, quia hodie fractum laborum meorum consequor. Et haec quum dixisset, ait: Gratias tibi ago, Pastor bone, quia oves quas mihi tradidisti, compatiuntur mihi: peto ut participant mecum de gratia tua. Commendo tibi oves, quas mihi credidisti, ut non sentiant sine me esse, qui te habent; et oro ut semper auxilio tuo protegentur, Domine Jesu Christe, per quem ego gregem hunc regere potui. Et haec dicens emisit spiritum.

Sed & ex eisdem illis Graecis Actis ea, quae apud Pseudo-Marcellum statim sequuntur, Latine translata esse vix est dubitandum: quae sunt ejusmodi: Statim apparuerunt ibi viri sancti, quos nemo unquam viderat ante, nec postea videre poterunt. Isti enim dicebant, se propter ipsos de Hierosolymis advenisse. Et ipsi una cum Marcello illustri viro, qui crediderat, et relinqueret Simonem (Magum), Petrum secutus fuerat, abstulerunt corpus ejus occulte et posuerunt eum ad terebinthum juxta Naumachiam in locum, qui appellatur Vaticanus. Haec inquam cum Graecis actis Vaticanis consentiunt: ex quibus Aringhius lib. 2. cap. 7. n. 4. ultima haec tantum Latine reddidit posuit: Sustulerunt corpus S. Petri clam, et posuerunt illud sub Terebintho prope Naumachiam, in loco qui dicitur Vaticanus. Quae quum eadem plane sint, ac superiora Marcelli; ex eo non leve indicium fit, inter Graeca Regia, & Graeca Vaticana, quae laudat Aringhius, nihil forsitan esse discriminis.

Optandum sane esset, ut Graeca illa Regia Acta in lucem protraherentur, ex quibus non parum utilitatis capi posse augureretur. Certè enim fragmento Graeco superius recitato Combessius satis prolixum atque benignum ἐπιφώνημα istud adtexuit: Sapiunt haec vera quid Apostolicum, nec Lino... (aliove

T t t t t Apo-

Ex his jam liquido constat, nec Mediolanensem antistitem, nec ceteros, quos cap. 2. produximus, ex tam turbidis lacunis hausisse. Nunc illud discutiamus numquid a Pseudo-Clementis Constitutionibus [quas certum est ab Epiphano saltem pluries citari, proinde Ambrosio antiquiores esse] sumperit Mediolanensis Antistes. Volantis autem Simonis bis meminit Constitutionum auctor, semel II. 14. hisce verbis: *Hic vero* (*ὁ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνέβη, ἀντιστῆναι*) *præter naturam volitans, elisus est.* Iterum vero VI. 9. copiose rem gestam enarrat in hunc modum. *Romam autem adveniens* (Simon) *ecclesiam magnopere vexavit, multos evertens ac sibi comparans, gentilesque peritiis magica percellens, ita ut aliquando quum in eorum theatrum meridie processisset, præcepissetque multitudini, ut me quoque* (Petrum) *in theatrum raperent; se promitteret in aëre volaturum. Cunctis vero eam in rem intendentibus, ego apud me precabar. Jamque a daemonibus in altum sublatus volabat sublimis per aërem, dicens se in caelum ascendere, indeque ipsis bona suppeditaturum. Quumque*

Apostolico) indignum. Desunt ab his Actis illa de mulieribus conjugio prohibitis, ac maritis subtrahitis (in quibus Baronius adpersam Manichæorum fuliginem Actis Petri & Pauli sub Lini nomine agnoscit) ut proxima ratio necis Petri & Pauli fuerit Simonis extinctio. Quamquam, ut ingenuè fatear, laudo quidem quod ab his Actis tuligo illa abest, quodque in tradenda proxima passionis Apostolorum causa (nempe non alia quam Simonis interitu) cum Ambrosio consensiat, cumque personato illo Marcello, qui pleraque ab illis Regiis Actis mutatus ἀπολεσθαι videtur. Id quidem lætor. Sed tamen nimium benigne de iis sensisse videtur Combellius. Nam in illis ipsis, quas protulit, estne Lino dignum, aut credibile, multitudinem voluisse Neronem incendere? Christiani ne an gentiles id moliebantur? Atqui id Christianis indignum. Ac ne de gentilibus quidem id credi potest; estque id totum a Christianismi satis obscuris Romæ initiis prorsus abhorrens. Deinde si tantus in Apostolum favor erat, cur eum clam efferre ac lepelle penū habuerunt Christiani? Verum cuius pretii Acta illa Regia lucrint, certe ea cum Marcello conferre profuerit. Quæ quidem

universa turba illum faustis acclamationibus ut Deum prosequeretur; ego mente ac manibus in caelum protentis supplicabam. Deo per Jesum dominum, ut exitiosum hominem deturbaret, & daemonum vim accideret, qui viribus ad hominum fraudem & interitum uteretur; deturbatum autem non occideret, sed confringeret. Et subiiciens atque intuitus ad Simonem, dixi: Si ego homo Dei sum & verus Apostolus Jesu Christi, ac pietatis doctor non autem erroris, qualis tu Simon, præcipio malis potestatibus illius, qui a pietate deservit, Simonem magum vehentibus, ut (ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ) ab eo sustinendo desistant, quo ex alto collabatur, & iis quos deceperat habeatur ludibrio. His a me pronuntiatis, Simon spoliatus potestatibus cum magno fragore corruit, ac vehementi casu elisus, coram & pedum extrema frangit. Tunc vulgus exclamavit: Unus Deus, quem Petrus iuste annuntiat re vera solum. Et multi a Simone defecerunt: aliqui tamen digni illius interitu in doctrina ejus nefaria perseverarunt. Atque hoc pacto prima Simonianorum hæresis impiissima Romæ (*) coaluit.

Ex

longe minore cum nausea, quam apocrypha cetera, lectum iri polliceor.

(*) Græce erat ἐσθλὴ καὶ ἀνέγκυμα: quod crescendi & coagmentandi notione sumptum, verti Coalkuit, live Coagmentata fuit. Reddi etiam poterat (si quidem figendi & pangendi significatu accipias) Constituta est. At vero Cedrenus (cuius integrum locum attuli Adnot. 748.) hunc eund. Clementis locum contrahens, tamen istud Clementinum ἐσθλὴ sensu contrario accepit, quippe quod paraphrasi expressit huiusmodi: κατελύθη, inquit, καὶ πλεον ἀπώλετο, Dissoluta ac penitus extincta est: forsitan enim, uti putat Cotelierius, ἐσθλὴ ad ἐσθλὴν, Frango, retulit. Quod non credo. Nec enim compositum ἀνέγκυμα reperitur, multo vero est intolentior ejus aoristus. Mihi quidem haud dubie videtur Georgius aoristum illum a ἀνέγκυμα derivasse, sed ea notione, qua ἀνέγκυμα h.c. figi, tantumdem ei videbatur, quod Interquiescere planeque extingui. Sed falsus animi Cedrenus fuit; quia & Constitutor, multos in doctrina illius perseverasse, proxime dixerat; & eam hæresim diu Romæ perdurasse, docet hystoria.

Ex his vides, nihil prope in hac tota narratione esse, quod ab Exjospho discrepet; imo & plura esse, quae non aliunde auctor Excidii quam ab isto Pseudo-Clemente (753) accepisse videatur.

Ac nihil sane propius fuerat quam ut manus darem, idque nullo cum hujus historiae detrimento. Quid enim? Sint licet Clementinae Constitutiones *Ἰουδαίου* opus; nemo tamen inficiatur, quin res complectatur optimae frugis, quibus ut majorem auctoritatem scriptor conciliaret, Romani Clementis nomen operi, pro captu scil. priorum saeculorum, praefixit. Darem igitur manus; nisi & in loco certaminis ingens discrimen esset (quum Pseudo-Clemens in theatro (754) ea gesta significet, Ambrosius autem in clivo Capitolino) & in eo in primis, quod auctor Excidii justam totius ab initio certaminis narrationem contexuerit, cujus tantummodo exitum Constitutor descripsit. Ex quibus vides, sua Ambrosium a personato Clemente non mutuatum. Id potius adducor ut credam, existisse aliud rei gestae commentarium, ex quo fonte tum Ambrosius tum etiam Constitutor sua quisque scripta irrigarint.

§. II.

Circumstantiarum discrepantias, ex vulgi sermonibus ortas, rerum gestarum summae minime obesse.

(753) Cujus modi illud est quod de *faustis acclamationibus*, quibus illum *ut Deum prosequerentur*, a Clemente narratur: itemque illa Petri oratio, ne Simonem *deturbatum occideret, sed confringeret*: quae haud secius in Ambrosio leguntur.

(754) *Theatri* nomine quemvis locum, quo ad spectandum multitudo conflueret, Clementis iste intellexisse videri poterat [est enim nonnumquam *ἡ ἀγορὰ* ejus vocis acceptio] nisi illud, *αὐτῶν* adjecisset: *ἐν αὐτῶν* aut *ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτῶν*. In *corum* [nim. Romanorum] *theatrum progressus*. Quo aperte significat, se de certo Romanae urbis loco narrasse, qui *Theatrum* nuncupabatur, quod esset ad ludos scaenicos spectandos destinatus. Nec dubium mihi videtur, quin Apostolicus Constitutor Graecorum mori obsecutus fuerit, dum in theatro ea gesta significat. Apud Grae-

De narrantium inter se discrepantiis expositio apud Cotelierum sequitur: quas quidem ex supra recitatis scriptorum locis satis animadvertere licet. Veluti illud est, quod Petri oratione dejectum Simonem Ambrosius, Philastrius, Augustinus, & alii memorant: at Petro oranti Paulum adjungunt Cyrillus Hierosol. Severus Sulpic. Maximus Taurin. alique. Item illud quod alas tamquam Icarias Simoni applicant Ambrosius in Excidio, item Maximus, Patres VI. synodi sub Menna, & quotquot cum volasse narrant: at Arnobius ignearum quadrigarum & currus meminit, Cyrillus *ὄχημα*, alii universe vi daemonum raptum Simonem agnoscunt. Est & in loco spectaculi, & in crurifragio aliove Simonis damno dissidium; & quoniam post ruinam magus concesserit: quae *ἀνῆλεστον* melius ex ipsis testimoniis cap. sup. recensitis cognosci poterunt. Ex his autem quantiscumque narrationum discidiis nihil aliud colligitur, nisi rei gestae summam, utpote tot testimoniis confirmatam, fuisse verissimam, eamque facile brevi aliquo antiquo commentario fuisse comprehensam: cetera vulgi sermonibus fuisse jactata, cui familiare est plura addere, remque unam pro locorum temporumque diversitate aliter atq. aliter narrare. Rerum igitur summam

T t t t t 2 te-

cos enim theatra non ludis tantum inserviebant, sed & audiendis orationibus [quo illud Juvenalis de Demosthene pertinet: *Pleni moderantem frena theatri*] & ad disceptandum de summa reipublicae: quo etiam populus turbata civitate concurrebat. Confer Lucam Act. XIX. 29. Diodorum lib. 16. Plutarchum in Arato, Livium lib. 24. de Eneasibus in theatrum coactis, & quae plura similia loca Heraldus collegit in Adversariis. Ex Graecorum igitur more res Romanorum aestimabat scriptor ceteroqui antiquus & minime ineptus.

At cum Ambrosio facit Regius auctor anonymus Actorum Petri alibi laudatus, qui in Sacram viam prolapsus Simonem docet. Recte: quia Sacra via ad Capitolium usque pertinet: ex quo clivo volare adorsus est Simon, si Exjospho credimus.

teneamus, de circumstantiarum quantumq. discrimine parum offensi. Vt omit-
tam, me plura ejusmodi *εὐνομοῦν* alibi
alia obiter conciliasse.

§. III.

De trium priorum saeculorum silentio.
Ejus causa quatenam fuerit. Eidem si-
lentio duo alterius Christi saeculi profani
scriptores suppetias ferunt. Eorum loca
illustrantur. Constitutionum Apostolica-
rum illustre testimonium hiatum tertii
saeculi supplet. Obiter statuæ Simonis
& Helenæ comparantur, eorumque par
ratio proponitur.

Sequitur de antiquorum silentio mul-
to gravissima querimonia: quam miror
cur Cotelierius enervaverit. Partim, inquit,
silentio multorum. Atqui perparum objecit;
quum potius antiquiores ad unum omnes
de eo siluerint, quotquot scil. a

(755) *Justini locus, quo ad deiciendam*
Simonis statuam hortatur.

DIGRESSIO qua pro ejus statuæ veritate
adversus criticorum cavillationes angura-
tio haud laeva proponitur.

In Apologia II. ad Imperatores, Senatum,
populumque Rom. scripta sic loquitur. *Nam*
apud vos, uti diximus, in regia urbe Roma
sub Claudio Caesare Simon fuit, qui sacrum
senatum populumque Rom. eo stuporis perdu-
xit, ut deus haberetur, & statuæ, ut alii dii
quos colitis, cohonestaretur. Quocirca ut sacer
senatus populusque Romanus una vobiscum po-
stulata hæc nostra cognoscant, petimus; ut
si quis inter eos doctrinis illius detinetur, vero
cognito errorem valeat effugere (καὶ πρὶν ἀν-
δρίαναι, εἰ βύλεσθε, καθαιρεῖσθαι) ac, si
videtur, STATVAM illam DEICITE.

Quando autem in statuæ Simonis mentio-
nem incidimus; fateor equidem Tillemontii
diligentiae, qua ejus historiae veritatem ad-
versus criticorum cavillationes egregie [tom.
2. in Simone Nota 2.] tuetur, nihil addi, ni-
hil demum posse: cui non possum non per omnia
subscribere. Tamen quia adhuc eruditorum
mentibus scrupulus ille insidet, ne Martyr san-
ctissimus SEMONIS SANCI nomen in veteri-
bus basibus obvium cum Simone Samaritano
confunderit; dabo operam ut eam dubitatio-
nem, conjectura quidem, sed haudquaquam
fortitan ἀσφαλῶς, amoliar.

Augustinus in De hæresibus memoriae præ-

re gesta h. e. a vergente primo saeculo ad
usque annum Christi trecentessimum
scripserunt. Credi ne vero potest; tot
apologiarum pro Christianis scriptores de
tam sonoro miraculo palam Romanorum
multitudine patrato fuisse tacituros; si
quidem rescivissent; aut omnino ignora-
turos sem tantam in urbe principe ge-
stam, si vera fuisset? Atqui de eo siluit
Tertullianus, siluit Irenaeus, ambo ce-
teroqui de Simone eique posito simulacro
loquaces: siluit, in quo rei caput est,
Martyr Justinus, vel tum maxime, quum
id referre summopere ad causam quam
agebat intererat. Quid enim? [enitar au-
tem argumentum ab Justinii silentio du-
ctum non modo non deterere, sed in
majus augere] in eo erat Justinus,
ut Romanos ad deiciendam foedis-
simi praestigiatoris (755) statuam
horta-

didit, circulatorem istum non sibi solum, sed
& scorto illi impurissimo, quod Tyro abdu-
ctum, secum una circumferebat, erigi simu-
lacula curasse: quam etiam sub Minervæ effigie
a suis sectatoribus coli jussisse memorat Epipha-
nius haer. 21. c. 3. Huic porro mulierculæ
Helenæ nomen erat: quam illam ipsam fuisse,
quæ Trojani belli causa exstitit, impostor
teste Epiphanio [loco cit.] persuasit. Videtur
is igitur, qua arte concubinae suæ divinum
cultum asseruit, eadem & ad divinos sibi hono-
res comparandos usus. Et ut Helenam quidem
suam, eandem illam a Graecis decantatam
suaderet, nihil aliud apud ineptum, vulgus
quam nomen valuit: nec, mihi crede, aliud
quam nominis convenientia fuisse, uti se
eundem illum deum faceret, cui *Simoni Sancio*
nomen erat. Id vero ex eo quoque suaderi
potest, quod per ea tempora imperatores alii-
que clari viri, hujus aut illius dei nomine ab
assentatoribus cohonestabantur: sicuti & plu-
ries Augustæ dearum nomina assumebant: de
quo vide Fabrettum de Col. Trajana pag. 247.
Id quum a Graecis fiebat, dei illius nomini
πρῶτος aut *πρῶτα* (*novus, nova*) addi solebat. Co-
jus moris exempla in Phil. Bonarotio in Obser-
vat. ad maximi moduli numismata, & apud
alios reperies. Itaque si statuæ Simonis ma-
gi Graeca inscriptio subjecta fuisset; ea forsitan
sic incepisset, ΣΗΜΩΝΙ ΝΕΩ &c. *Semo-*
ni novo &c.

Tantum igitur abest, ut statuæ Semo-
ni

hortaretur. Poterat ne eo loci Martyr majus ullū ad suadendam signi *καθ' αὐτὸν* argumentum urgere, quam quod hunc ipsum nebulonem in ostentum divinitatis volare magicis incantamentis adortum Petrus ex alto summa cum ignominia deturbasset? Id autem quum praetermisisset; nonne prae se aperte tulit, hanc totam de Simonis volatu narrationem ab Justino [qui quod diutiuscule Romae fuisset moratus, id nescire non debuisset] ignoratam: sive, ut aperte dicam, Justinō vivente nondum id commentum fuisse compositum?

Fateor equidem, utut argumentis *ἀπρηνόις* (negativis) a silentio petitis fidem derogemus, deque aliorum omnium in re tanta silentio securi simus; at ex Justinī certe [cui quidem nulla causa fuit cur id tacitus premeret, imo tunc gravissima fuit ut eloqueretur] silentio posse conjici, volantis Simonis dejectionem a Martyre fuisse ignoratam. Detur id igitur: quamvis si praefraete agerem, impune id negare possim. Nesciverit sane id Martyr. Quid tum vero postea? Num continuo id totum commentitium suspicabimur? Non crediderim. Causae enim plures incidere potuerunt, cur id fortasse Martyr nesciverit. Acerba tunc temporis infectatio saeviebat: qua grassante suis se latebris contexisse, nec libere invicem consuevisse

Christianos, necesse fuit. Adhaec siquid modo (756) ante Justinum de Simone volatico antiquitus conscriptum exstabat, id sive in abdito retrusum jacebat, sive (quod non raro accidit) ab Roma in alias terras auctum ab aliquo harum rerum studioso (757) fuerat. His aliisque de causis miramur, si Justinus homo advena, quum apologiae operam daret, eam de mago narrationem tam alieno rei Christianae tempore forsitan ignoraverit? Quam quidem ardentem ecclesiarum pace facile ex libera fidelium consuetudine didicisset. Atque haec de Justinī silentio sufficiant. Nam de Irenaeo & aliis ab Justinī ore pendentibus minus miror.

Ceterum quia grave est, per ducentos ipsos & quod excurrit annos nihil de illo volatu magico litteris traditum reperiri; in hoc negotio hominum nostrorum negligentiae opportune, sicut interdum alibi, exterorum minus suspecta diligentia suppetias feret. Nota enim sunt Dionis Chrysostomi, qui incunte altero Christi saeculo sub Trajano claruit, atque Suetonii, qui non sub Trajano tantum sed etiam sub Hadriano floruit, testimonia: quae vix aliorum quam ad magum istum volaticum referri possunt.

Et Dionis quidem locus exstat in Orat. XXI. quae de pulchritudine inscribitur: ubi quum quaedam de Neronis insania, qua

ni Sancto posita ab fide hujus historiae [quam ceteroqui Justinus, Irenaeus, Tertullianus, Eusebius, Cyrillus Hierosol. Augustinus, Theodoretus viri summi testatam reliquerunt] detertere debeant, ut potius ex pervulgato Simonis Sancti cultu, conjectura obstericant, assequamur artes, per quas erigi sibi status praestigiator suaserit. Haec obiter: nec enim id nunc agimus.

(756) Jure dubitari potest, an de Petro, ejusque cum Simone altercatione quidquam primitus scriptum fuerit; nam satis perspecta illa est gravissimorum Patrum sententia, primos Christianorum parum pensi duxisse res gestas ad posterorum memoriam scriptas transmittere, magis adeo de colendis atque instilandis Christianae vitae institutis, quam de historiciis commentariis conscribendis sollicitos.

(757) Est illa pervagatissima S. Gregorī M. narratio de orientalibus Christianis, qui paullo post horum Apostolorum Passionem Romam profecti, eorum sacras Reliquias in Orientem auferre adorti fuerant. Ac perterriti, nisi iis Romani fideles restitissent. At qui sacra Liplana prope rapuerant, eos etiam quidquid de Apostolis hisce scriptum repererunt, surripuisse ac secum, quod omnium tacillimum fuit, asportasse credibile est. Hinc prima certaminis hujus mentio, ac Simonis ex alto dejecti apud Graecum scriptorem reperitur. Constitutionum scilicet Apostolicar. auctorem [qui, ut infra monebimus, haud serius tertio Christi saeculo suas *διδασκαλίας* scripsisse videtur] post quem Cyrillus Hierosolymorum episcopus, alique turmatim Graeci id scripto postea tradiderunt.

qua res impossibiles fieri jubebat, praefatus esset, addit: *Hac vero parte maxime excellebat Nero: nec adeo illi quisquam de re ulla quamcumque dixisset contradicebat, aut impossibile quod jussisset, esse affirmabat* (*ὅς τε καὶ αὖ τῶν ἀδύνατον ἀπαρτίζοντων αὐτῷ, καὶ συχνὸν χρόνον ἐτρέφετο ἰδὼν παρ' αὐτῷ ἐν τοῖς βασιλείοις, ὡς αὐτομάτως*) *ita ut etiam si quæ forte volare jussisset, & ille id ei sponderet, & multo tempore intus apud eum in aula, tamquam volaturus, nutriretur.* Nemo non videt, Simonem his verbis designari. Nec enim Tillemontii (qui tamen nihilo secius de Samaritano impostore id intelligit) exceptio valet, notantis, promissum volatum, non item praestitum aut tentatum, a Dione tradi: id enim tantum ibi sibi proposuerat Dio, ut ostenderet, quidvis & a Nerone exigi, & ei ab assentatoribus promitti consuevisse: quo exposito, de promissorum eventu se minime sollicitum praebuit. Adde quod is locus parum fideliter ab interprete (758) redditus, fraudi Tillemontio fuit.

Ceterum rei exitum, de quo Prusacensis sophista tacuit, Suetonius in Nerone cap. 12. paucis hisce verbis tetigit: *Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus (Neronis) decidit, ipsumque cruore resperxit.* Vbi cave putes, ei qui volare est aggressus, *Icaro* proprium nomen fuisse, sed ita vocatum scito, quod Icarum ageret. Proderit autem Tranquilli locum altius repetere. Item (exhibuit) *Pyrrhicas* (supple saltationes) *quasdam e numero ephēborum* (h. e. juvenum Asiaticorum, quibus etiam Caligula apud Suet. cap. 58. ad edendas in scaena operas usus fuit) *quibus post editam operam diplomata civitatis Romanae singulis obtulit. Inter Pyrrhica-*

rum argumenta, Taurus Pasiphaen &c. . . Icarus primo statim conatu . . . decidit. Quem locum Torrentius ex Dionysii Antiq. Rom. lib. 7. sic interpretatur, ut dum Pasiphaes & Icarum fabulae ab suis artificibus re ipsa exprimerentur, eadem interim concinnis illis ephēborum Pyrrhicam saltantium gesticulationibus comitatae prodirent: in quo toto spectaculo *Taurus, Pasiphae, Icarus* non alii sunt quam qui tauri, Pasiphaes, Icarique personam sustinerent exprimerentque. Ex quo etiam notabis, non praeter verum ab Exjossippo & aliis pennas veluti Icarum Simoni volaturo admotas fuisse. Jam vero cetera Tranquilli videamus. *Icarus* (is vero Simon est, Icarum gerens) *primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore resperxit.* Quid vero cubiculum Neronis vocet, statim ipsemet vitae scriptor declarat. *Nam perraro praesidere* (palam in suggesto), *ceterum accubans primum parvis foraminibus deinde toto podio adaperto spectare consuevit.* Id ergo suggestum undique aulaeis contextum, ex quo modo per foramina, modo toto podio adaperto spectabat Nero, Suetonii aetas *cubiculum* nuncupabat. Ex qua tota narratione, praeter *alarum remigium* Ambrosianum, etiam cur in *theatro* haec gesta Constitutiones dixerint (*θεάρε* enim nomine locus spectaculorum, quicumque is fuerit, intelligitur) deprehendis, & quam recte Philastrius aliique hoc magi specimen coram Nerone editum narraverint; postremo quam non temere anonymus Actorum Petri auctor Cotelianus filices sanguine Simonis resperfos & (*συνήρωσαν*) *coadunatos* scripserit.

Possim & ad ejusdem volatici magi portenta etiam auctorem Philopatridis trahere, si liberiores conjecturis (759) ha-

(758) Loco illorum verborum, quae Graece ex Dione interposui, ac toridem verbis fidus interpres reddidi, in vulgata interpretatione sic legitur: *Ita ut quum quemdam etiam volare jussisset, ille ei promiserit: multoque tempore nutriebatur intus apud eum in aula tamquam volaturus.* Quae interpretatio quanto-

pere & ab scopo & a verbis auctoris recedat, lector paullo subtilior intelliget. Quamquam ad rei, quam agimus, summam perparum, utro modo verteris, momenti est.

(759) Perverus auctor Philopatridis inter Lucianeos dialogos celeberrimi Christianos modo uti *πιδάριον* (*per sublimem evectos*) modo

habenas permittere sit animus. Sed me retineo.

Haec sunt gentilium alterius Christi saeculi testimonia. Ac ne tertium quidem saeculum vacat testibus, iis vero, quod longe praestabilius est, Christianis, ac disertim ex ordine rem universam narrantibus. Ad hoc enim maxime saeculum (760) referenda est luculentissima *τῶν διαταγῶν* (Constitutionum) testificatio, quam supra §. 1. produximus, cum qua perbelle Ambrosio convenire ibidem docuimus. At enim istius auctoris fidem nutare dicent. Verum hanc Constitutionis *ἐκτασίβιον*, et *ἰουδαίῳ γραφόν*, in plerisque tamen optimae frugis refertam esse juxta cum eruditissimo quoque fatendum est. Nam est venia auctori danda, si plurimorum suae aetatis morem secutus, libro ceteroqui utilissimo [uti quidem is initio, antequam alicubi interpolaretur, prodiit] ex praeclaro Apostolorum & B. Clementis nomine auctoritatem conciliare gesserit. Adde quod (ut in re simili alibi observavimus) id sibi pius auctor licere credidit, quod sibi sincerissimus quisque antiquorum sive in dramaticis operibus, sive in dialogis passim permittit, ut hanc illamque personam pro sua maxima voluntate loquentem faciat, quaeque velit nomina opusculis illis inscribat; nullo id adeo cum fraudis periculo.

§. IV.

Pontificum Romanorum silentio occurritur.

modo ut *αἰθεροβαΐτης* (per aethera ingresses) aut *αἰθερίος* (aetherios) joculariter taxat: de quo ad Acta S. Iustini ad Kal. Jun. Adnot. 63. quaedam adpersi. Per eam vero appellationem alluditur ne ad Simonis [qui uti Christiano tinctus lavacro fuit, ita certum est, pro Christiano habitum] volatus Icarior? Sicuti & de Pauli in tertium caelum ascensu ibidem mentio injicitur.

(760) *Αποστολικὰς διατάξεις* (constitutiones) sive ut aliter inscribunt, *καθολικὴν διδασκαλίαν* (catholicam doctrinam) haud serius tertio Christi saeculo prodixisse, tum stylus cultior, ei aetati conveniens, tum etiam vetus ecclesiae *πράξις* in eisdem maxime temporibus

Mox de silentio Romanorum Pontificum Noster expostulat: *qui sua*, inquit, *tacere non solent*. At nec *αὐτοὶ αὐτοῖς* (opportune, importune) sua eloqui consueverunt, ea praesertim quae per alios satis vulgata noscent. Quamquam ne ipsi quidem, ubi opus fuit, victoriam quam Petrus de Simone retulerat dissimularunt. Vide initio cap. superioris quid Romanae sedis legati de *Ruina Simonis in adventu beatissimorum Apostolorum* ad S. Eusebium Vercellensem scripserint. Mitto jam illud, quod ex S. Gregorio M. testimonium de eodem facto assertur ex Commentario ad Psal. 101. quippe quum is commentarius recentior Gregorio videatur.

§. V.

Frustra Augustinum, quasi de Petri volatu ac ruina dubitantem, produci: quum apertum sit alio Augustini dubitationem spectasse. Tò Plerique quid Hipponensi significet. Cassiani locus. Cedreni locus obscurior corrigatur exponiturque.

Illud vero doleo quod viro summo Augustinus, cujus aperta de magi ruina testimonia cap. 2. protulimus, quasi de hac historia dubitans suboluerit. Quae quidem suspicione nihil levius. Nam quod apud Augustinum plerique Romanorum ibant inticias, non celeberrimum Apostolorum cum Simone certamen, nec magi prolapsio erat, sed quod praeivium ei pugnae jejunium a Petro indictum fuisse dicatur, aut quod omnino ea prima origo

congruens, propemodum clamitat. Id opus ab Epiphanio non semel laudatur, & ex eo testimonia decerpuntur. Et diu ante Epiphanium ab Eusebio *τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδάξεις* (Apostolicae doctrinae seu institutiones) lib. III. c. 25. inter spurios Scripturarum sacrarum libros memorantur: quas eandem ac *διατάξεις* fuisse, etiam hodiernus *Constitutionum* titulus, *Καθολικὴ διδασκαλία*, *Catholica doctrina*, demonstrat. Incredibile autem dictum est quantopere in eum librum sibi licere manus interpolatorum siverint. Itaque & inscriptio mire variasse deprehenditur, nec minus liber ipse diversis in locis adulteratus fuit: de quibus Corclerius alii que monuerunt.

origo jejunii Sabbati apud Romanos fuerit. Expende Augustini verba, quae initio hujus cap. a Cotelierio recitata adscriptimus, eaque cum praecedente Urbici objectione (761) comparato: non aliam in partem, ac dixi, sat scio accipies.

Non est autem silentio praetereundum, quid eo loci *Plerique* apud Augustinum valeat. Est, inquit, *haec opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant esse falsam PLERIQUE Romani, quod . . Petrus cum Simone . . certaturus . . pridie cum ejusd. urbis ecclesia jejunaverit. Non enim haec Plerique tantumdem est quod ei maiores, h. e. major pars, aut quod aliter dicebatur, Plerique omnes: quin potius minime dubito, quin Plerique Augustino idem sit quod *avis*, Nonnulli. Hoc primum suadet, quod *Plerique Romani* opponat *opinionem plurimorum*. Deinde Augustini aevo *Plerisque* idem fuisse quod *Nonnullos* vel unus Chalcidius, qui eo vocabulo hac semper notione utitur, suadere potest. Adde Ambrosium sic passim usurpasse; ut lib. I. in Luc. n. 2. *Plerique* (h. e. quidam) *ex quatuor Evangelii libris in unum**

. . venenatis . . assertionibus convenientia refererunt: quod Marcio fecit. Ac saepe alibi. Nec aliter ejusd. aevi scriptores fere omnes. Quinimo eadem notio etiam apud antiquiores (762) scriptores est haud raro obvia.

Accedit, quod hoc, de quo *plerisque Romanos* addubitalle Augustinus refert, id tamquam opinionem receptissimam, Cassianus agnovit. Exstat ejus locus in III. de instit. Monach. cap. 10. his verbis. *Idecirco putant absolutionem Sabbati (h. e. relaxationem ab jejunio Sabbati) minime debere praesumi, quod Apostolum Petrum eodem die contra Simonem constitutum asserant jejunasse. Ex quo magis apparet, hoc eum non consuetudine canonica fecisse, sed praesentis potius necessitate confectus*. Et quae sequuntur.

Quin etiam id quoque mihi significasse videtur Cedrenus, ubi post narratam Simonis ex alto ruinam addit: *Ita eo tempore prima Simonianorum haeresis Romae deleta ac prorsus extincta fuit: itaque etiam illius Sabbati diem Romani sollemnem agunt*. Atqui festivitas nulla Romae ob id instituta legitur. Verum is locus partim levissime

(761) Epist. 36. ad Casulanum Urbicus [sic vocatur quidam e Romana urbe, auctor dissertationis pro jejunio Sabbati ab Augustino confutatae] sic cap. 21. opponebat: *Petrus etiam inquit Apostolorum caput, caeli janitor, & Ecclesiae fundamentum, EXTINGUITO Simone, qui diaboli fuerat, non nisi jejunio vincendi, figura, id ipsum (nim. Sabbati jejunium) Romanos edocuit, quorum fides annuntiatur universo orbi terrarum*. Ei argumento Augustinus post quamdam responsionem adhibitam, adhibet & hanc alteram. *Est quidem & haec opinio plurimorum*. Cetera vide in Cotelierio supra initio hujus cap. IV. In his primum vides, in transitu ab Urbico affirmari, Simonem a Petro *extinctum* fuisse, idque Augustinum minime inficiatum. Qui enim id recte inficias, quod ipsemet alibi docuerat, eodem plane verbo usus? Vide sup. cap. 3. in Augustino. Deinde (quod huic attinet) scopus Urbici is tantum fuit, ut ostenderet, Sabbati jejunium ab omnibus esse servandum, utpote a Petro institutum, quum esset cum Simone certaturus. Ex quo fit, nihilo plus Augustino propositum fuisse, quam ut ostenderet:

primum non esse certum, a Petro certaturum jejunium Sabbati indictum fuisse, quia id nonnulli Romanorum negabant. Deinde etiam hoc concessio, demonstrat, ex eo non effigi, id jejunium (quod praesens necessitas exegisset) omni tempore & in omnibus ecclesiis validum.

(762) Praesertim apud veteres Ictos ea notio obtinet. Sic I. 32. 9. 10. D. de donat. inter vir. & uxor. scribitur: *Plerique cum bona gratia discedunt, plerique cum ira sui animi & offensa*. Ex quo uno loco satis aestimari potest, qua potissimum notione sint illae locutiones Ictorum accipiendae, *Plerique dixerunt, responderunt, puraverunt, existimant, opinantur, probant* &c. itemque illae, *Plerisque placuit, videtur, a plerisque dictum est*: quas locutiones modo patientiore, modo artiore significato esse capiendas non dubito. Sicuti etiam *Plerumque* etsi multis in locis apud eosdem est idem quod *Plurimum*; tamen aequae multa afferuntur loca, in quibus non plus valet quam *Interdum*. Etiam ex Quintiliano ejusdem notionis loca de *Plerumque* & *Plerisque* produci video.

visissime corrigendus mihi videtur, partim in una vocula rectius, quam Xylander fecit, reddendus. Graeca sic habent: *Ideo diem ieiuniorum sabbatum ieiuniorum agunt Romani*. Vbi illud *ieiuniorum* verendum fuit *nota Insignem* h. e. ob rei gestae memoriam jejuniis insignitum. Deinde non illud unum sabbatum jejuniis insignitum erat, quo Simon prostratus fuit, sed omnia prorsus anni sabbata. Quocirca penultima litterula [nam ultimam *v*, parum moror, ut quae ex consimili *v* orta videatur] in *v* mutata, lege *ieiuniorum*, h. e. *diem illum* [non vero illius] *Sabbati*: non qui scilicet quotannis, sed qui per singulas hebdomadas redit. Ac sero tandem, postquam haec dudum scripsissem, animadverti, hanc emendationem ex Glycae (I) annalibus certissimam reddi.

§. VI.

De libri Pontificalis parum aperto suffragio.

Ultima est de reticentia libri Pontificalis coniectio. Quasi vero liber ille aut maximae sit antiquitatis, aut iustas Pontificum vitas complectatur. Imo [quantum ex antiquioribus Pontificum catalogis, quos Bollandistae dederunt, licet intelligere] is liber mire jejunis initio fuerit oportet, cui sequens aetas identidem alia aliis temporibus addidit. Hinc illa verba, *Dum diutius altercarentur, Simon divino nutu interemptus est* [quo quidem satis vulgata narratio confirmatur] ex eo quod a quibusdam codicibus abfunt, a posteriore manu addita fuisse, haud aegre con-

cesserim. Etsi tamen non desunt alii probae notae codices a Blanchino ad Anastasium relati, in quibus tota haec de certamine narratio multo est amplior: quamquam de volatu diserte nihil usquam; nec enim ad hujus generis *λεπτολογίας* Pontificalis liber in antiquis Pontificibus se demittit.

Ex haecenus dictis vides nihil ob stare, quo minus vulgatae ab Ambrosio totque aliis antiquis de volantis magi prolapsione [quam ne profanis quidem scriptoribus inauditam fuisse animadvertimus] narrationi subscribamus.

C. A. P. V.

Quid de Christi occursum ac voce VENIO ITERVM CRUCIFIGI sit sentiendum.

Origenis de ea locus exponitur. Petri Actorum manu scriptorum testimonium: deque iis Actis iudicium.

Sequitur tertia & ultima Exjosephi narrationis pars de Christi Petro occurrentis voce, *Venio iterum crucifigi*: quae historia quum nusquam ferme alibi quam in Ambrosio legatur, tamen miror, cur minus criticorum suspicionibus patuerit. Tantoque id magis miror, quod Origenes, qui unus diu antea ejus meminerat, eam ex apocrypho libro eruisse videatur, ac Paulo potius quam Petro dictum id putasse, ac postremo totum id inter dubias historias videatur numerare. Exstat is locus in commentariis in Joannem tom. 21. [pag. 298. edit. Huetianae] quem parum accurate redditum, curabo totidem ferme ex Graeco verbis exprimere,

(I) Poteram tota illa Cedreni correctione atque expositione supersedere (quum tanto antea idem hoc Mich. Glycas homo Sciculus abunde praestiterit) si praevidissem. Is enim in annalium parte tertia quum in rebus Simonis non aliud agat, quam ut Cedrenum in pauca contrahat [nam ab eo exorsus, quod causa interfecti ab Nerone Petri non alia quam Simonis ruina fuerit, eundem Georgium *κατὰ τοῦτα* sequitur usque ad ruentis magi narrationem] non est dubium quin eundem illustrare voluerit, ubi Simonis prolapsioni, verbis semper Cedreni usus, haec

subjicit. *διὸ δὲ καὶ πάντες τὴν ΕΚΕΙΝΗΝ ἐπίσημον ἄγουν οἱ Ῥωμαῖοι. σάββατον γὰρ ἦν, ἐν ᾧ καὶ προσερχή καὶ νηστία πρὸς τοῖς, καὶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτὸν διδασκαλῶν. αὐτὸ δὲ καὶ μέχρι αὐτῶν ἐκείνους κρατεῖ. Propterea & dies illa [veluti nota] signatus apud Romanos habetur (haec quoque interpres negligenter agit, interpretatus: Sollemniter Romani celebrant: quid enim voci *ἐπίσημος* cum Sollemnis commune?) Sabbathum enim erat, in quo & oratio jejunium fidelibus, maxime pro magistro (indicium erat). Id quod ibi hodieque obtinet.*

V u u u u

re, ac simul a falsi suspicionibus vindicare.

Ibi igitur Origenes dum in eo esset, ut locum ad Heb. *Iterum crucifigentes sibi-metipsis Filium Dei*, explanaret, sic pergit. *Quod sicui placet admittere, quod in Actis Pauli scriptum est, tamquam a Servatore dictum, VENIO ITERUM CRUCIFIGI; is quemadmodum post (Christi) adventum illud VENIO ITERUM CRUCIFIGI, evenisse (spirituali scil. intelligentia) admittit, sic etiam & ante adventum [id admittat necesse est] quando-cumq. eadem existisset causa dicendi, ENIAM CRUCIFIGAR. Cur enim, sicuti VENIT ITERUM CRUCIFIGI, non prius etiam crucifixus fuisset? Ac statim haec subjicit, quae ad intelligentiam verborum superiorum ponam. Vide vero an non ea vox (ad Gal. II. 19.) Christo confixus sum cruci, non tantum ad Sanctos, qui post Christi adventum fuere, sed aeque ad priores pertineat; ne sanctos Christi adventum subsecutos a Mose, Prophetis & Patriarchis differre dicamus.*

Qui quidem locus adeo non videtur Ambrosianam narrationem juvare, ut potius turbet. Nam primum quum id ex Pauli (αὐλὸς παύλου) Actis citet; videtur Paulo potius quam Petro id fuisse dictum, subinnuere. Ac Perionius quidem Ambrosii auctoritate motus, id Petro dictum testantis, Πέτρου corrigendum putavit. Et certe Petri Acta in Hieronymi catalogo memorantur & ab ejusd. Praedicatione distinguuntur: sed & antea Eusebius IH. 3. eorumdem Petri Actorum meminerat. Sed tamen cum Actorum Pauli in I. ἐπὶ ἀρχῶν c. 2. (II) mentio ab Origene fiat, nihil esse mutandum. Huetius censuit. Nec tamen id impedit quominus id Petro dictum intelligatur; nā idem opus fortassis Πέτρου καὶ Παύλου παύλου [Petri & Pauli acta] inscribebatur; sicuti & toties laudatis Mss. Regiae

Biblioth. Actis, & Pseudo-Marcello, & Pseudo-Lino communiter Petri & Pauli Actorum nomen praescribitur. Aut si postremo ei opusculo, quod vidit Origenes, Pauli tantum nomen in indice visebatur; nihil prohibet, quo minus ibi etiam Petri passio simul cum Paulo interfecti, & Christi occursum, qui martyrium antecessit, breviter ex occasione describeretur.

Sequitur difficultas altera de narrationis incerto. Ait enim ἡ τῆς διέξασθαι φίλον, Sicui placet admittere illud Servatoris dictum: quae locutio non nisi de dubiis narrationibus usurpari solet. At facilis est responsio. Quū plura Origenes Scripturarum loca supra & infra pro more contexuisset, quae nemini inficiari liceret; subtexuit, & ex Pauli Actis dictum Servatoris. Ne quis vero parem certitudinis praerogativam Pauli Actis atque illis aliis Scripturae divinae locis tribueret; merito praefatur: Sicui admittere id libitum fuerit. Nam hic liber humana non item divina auctoritate fulciebatur. Ceterum quum non levi manu dictum istud Servatoris expolierit; satis eo declarat, apud se dicti illius Venio iterum crucifigi haudquam nutare fidem.

Porro Ambrosius ex eodem ne fonte, unde Origenes, an aliunde id historiae didicerit, non habeo dicere.

Praeter autem hos duos, etiam incertae aetatis manu scriptus auctor Actorum Petri & Pauli (quem Combefisius magni fecit, atque ex eo fragmentum protulit, a nobis in Adnot. 752. recitatum) is inquam auctor Petrum cruci affixum circumfusae multitudini haec narrante inducit: quae praestabit ex Pseudo-Marcello, fido interprete, huc iterato afferre. Ante paucos enim dies rogatus a fratribus abscedebam hinc; & occurrit mihi in via Dominus meus Jesus Christus ad portam hujus Urbis, & adoravi eum & dixi: DOMINE QVO VADIS?

Et

(II) Ejus capitis haud longe ab initio sic legitur: Sermo ille, qui in Actibus Pauli scriptus est, Quia hic est verbum animal vivens.

Joannes vero excelsus . . in initio Evangelii sui dicit &c.

Et dixit mihi: Sequere (763) me, quia VADO ROMAM iterum crucifigi. Et dum sequerer eum, redii Romam, & dixit mihi: Noli timere, quia tecum sum, quousque introducam te in domum Patris mei. Cetera si lubet, in ead. Adnot. 752. Graece & Latine reperies.

De lapide, cui impressa [uti narrant] Christi Petro occurrentis vestigia adhuc supersunt, deque sacello, cui ob ejus rei memoriam Card. Polus nomen indidit, *Domine quo vadis*, videatur Aringhius tom. 1. Rom. subtt. pag. 490. n. 15. & alii.

AVCTARIVM

Quo de Petro & Paulo reliqua perstringuntur.

Quum superiorem utramque partem mihi longiorem, quam provideram, processisse animadverterim; eo brevior in ceteris quibusdam, quae adhuc restant, expediendis ero. Sunt enim adhuc pauca quae primum de horum Apostolorum anno dieque emortuali moneam, deinde de diversis eorumdem Translationibus, postremo cur Neapolitani die 29. de Petro dumtaxat, die vero 30. de Paulo seorsum fecerint.

C A P. I.

De die & anno passionis amborum Apostolorum.

Cur annus Christi LXVI. (quem post Tillemontium hodie non pauci triumpho Apostolorum assignant) cum Ambrosii nostri narratione de Petro & Paulo componi nequeat, jam supra ad ejus narrationis initium in fine Adnot. 679. exposui. Nec idem annus aut quivis ex praecedentibus cum Eusebio, & Hiero-

(763) Istud *Sequere me* abest a Graecis Actis, in quibus tantum legitur, καὶ ἔειπέν μοι, ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἀπέρχομαι πάλιν εὐαγγελίζωναι. Ad verbum: *Et dixit mihi: Quia vado Romam iterum crucifigi.* Vbi illud ὅτι, (Quia) non αἰτιολογικόν (causale) est, sed διηγηματικόν; atque initiis responsonum aut dictorum servit, nec ejus in vertendo ratio habetur. At interpres tamquam causale reddi-

nymo conciliari potest. Quare non aliud relinquitur, nisi ut Apostoli five anno LXVII. five LXVIII. [qui fuit Neronis ultimus] sanguinem fuderint. Vtriusque sententiae praecipua momenta lectori proponuntur, eidemque arbitrium controversiae integrum permittetur.

§. I.

Cur videri possint Apostoli anno LXVIII. die XXII. Febr. palmam tulisse.

Anno Neronis XIV. id martyrium contigisse testatur in Chronico Eusebius, & Hieronymus tum in Chronico tum etiam in Catalogo de vir. illustr. At annus Neronis XIV. incipit a die 13. Octobris anni LXVII. & in annum LXVIII. incurrit: in quem proinde caedes Apostolorum inciderit necesse est. Quumque Nero sub initia Junii anni ejusdem sibi manus intulerit; non potuere Apostoli exeunte eodem Junio mactari. Quocirca si nos annus LXVIII. cum Eusebio & Hieronymo delectat, tum alius ab die 29. Junii quaerendus erit emortualis dies; isque facile dies XXII. Februarii fuisse videbitur.

Nam commodè accidit quod hic, quem dixi, martyrii dies tum ex Bucheriano laterculo, tum Polemii Silvii firmatur. In Bucheriano enim Calendario, quod IV. saeculo compositum perhibent, sic scribitur: *III. Kal. Jul. [h. e. die 29. Junii] Petri in Catacumbas & Pauli Ostiense, Tusco & Basso Coss.* Quibus profecto verbis non eorum martyrium sed translationem eo die factam anno 258. qui illos habuit consules, significari, paria ejusdem Bucheriani catalogi exempla (764) consulibus insignita demonstrant. Et heic quidem martyrium in 29. Junii

V u u u 2 in-

dit, *Quia.* Eoque factum, ut illud insuper adderet, *Sequere me*, ut esset scilicet ejus ratio redderetur per sequens *Quia.*

(764) In eod. enim laterculo proxime ante Apostolor. festum legitur: *XIV. Kal. Jun. Paribini & Caloceris in Callisti Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coss.* Verum hi sub Decio anno 250. passi, postmodum his coss. anno 304. translati in Callisti intelliguntur.

Ibi-

incurrisse negari videtur : at quo die primitus celebratum fuerit , satis indicat Polemii Silvii Kalendarium anno 449. scriptum , in quo sic legitur : *VIII. Kal. Mart.* [h. e. die 22. Febr.] *Deposio S. Petri & Pauli* . Ac meminisse proderit eorum quae saepe de vocibus *Natalis & Depositionis* notavimus , nim. priorem vocem generalem esse , & de quovis anniversario festo usurpari , non item *Depositionis* nomen , quod non nisi de die emortuali potest intelligi . Hinc quia in hisce Neapolitanis Fastis diebus 29. & 30. Junii *NATAlis* nota praefigitur ; non aliud significatur , quam Neapoli Petrum die 29. Junii , Paulum trigesimo fuisse celebratum . Hoc ipsum poterit & de aliis Kalendaris atque scriptoribus dici , quoties Natale principum Apostolorum die 29. Junii celebratum significant .

Sunt autem inter se apti quodammodo atque conferti annus ac dies emortualis Apostolorum . Nam sive cum Eusebio & Hieronymo Apostolos anno Neronis XIV. h. e. Christi 68. necatos dixeris , non nisi Febuario mense enectos fuisse accipiemus cum laudato Polemio Silvio (nec enim ad diem 29 Junii differre passionem licebit ; quia jam ante extremum Junium se Nero confoderat) sive cum eodem Polemio DEPOSITIONEM die 22. Febr. consignaveris ; id multo commodius anno LXVIII. quam superiore acciderit necesse est , idque non tantum propter Eusebii & Hieronymi de Neronis anno XIV. testantium auctori-

tatem , verum etiam potiore aliam ob causam .

Nam si antiquis (765) habenda est fides ; non tantum Nerone imperante Apostoli interfecti fuerunt , sed jussu ipso Neronis , eoque adeo praesente . At anno LXVI. sive medio sive paullo provectiore , in Achaiam Caesar profectus , ibi toto aut pleroque anno LXVII. ludis , certaminibus , effodiendoque isthmo occupatus fuit , nec nisi sequente hyeme Romam rediit , nimineunte anno LXVIII. Dixeris , ne eo quidem anno Neronem mense Febr. Romae moratum , ut qui die XIX. Martii (766) Neapoli fuerit . At id nihili est . Nam irrequieto Neronis ingenio quanti laboris fuerat post Apostolorum necem advolasse Neapolim ?

Fateor tamen cum Polemiano laterculo videri Bucherianum [quod & paullo antiquius praedicant] parum consentire : in quo altero scribitur : *VIII. Kal. Mart.* [h. e. 22. Febr.] *Natale Petri de cathedra* . Ergo jam ante Polemium non *Deposio* sed Petri cathedra die 22. Febr. colebatur . Vt cumque tamen responderi potest , postquam sollemnitas Apostolorum major die 29. Junii agitari coepit [quod facile aevo Constantiano evenit] tum diei 22. Febr. [qui primitus Depositionis erat] cathedrae (767) commemorationem superaddi coepisse , idque eo processisse , ut volventibus annis obliterata *Depositionis* memoria , cathedrae festum praecipue eo die ageretur . At credibile est , Polemium in antiquis

Ibidem : *X. Kal. Off. Bassillae Salaria veteri Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coss.* Atqui ea passa sub Galieno fuerat . Idem dicendum erit de Cyriaco , Largo & Smaragdo : item de Gorgonio : item de filiis S. Felicitatis : quos quum aliis diebus , quam qui ibi notantur , passos conset , relinquitur ut ibi notati dies non passionum , sed translationum fuerint .

(765) Haud pauca hujusmodi antiquorum loca Tillemontius indicavit in S. Petro Not. 40. versus finem . Quibus locis addendus procul dubio erit Ambrosiana Exjossippi narratio , quam Parte II. protulimus & illustravimus . Ibi sect. X. disertissimis verbis non tantum

praesente Nerone , sed & ejus praecepto enecti Apostoli dicuntur , simulque ea causa additur , quod nempe Simonis ruina Caesarem Apostolis infensum fecerat . Adde & illustrem Lactantii locum lib. de mort. persec. cap. 2.

(766) Colligitur id ex Suetonii Nerone cap. 40. ubi scribitur : *Neapoli de motu Galliarum cognovit* [anno utique 68.] *die ipso [anniversario] quo matrem occiderat* . Atqui eam die 29. Martii olim peremerat .

(767) Certe cur Cathedrae natale diei potissimum 22. Febr. assigneretur , non videtur alia causa fuisse , quam quod olim is dies aliqua sollemnitate insignis extiterit .

quius aliquod laterculum incidisse, in quo eo die *Depositio* Apostolorum consignabatur.

§. II.

Quibus rationibus ostendi possit, Apostolos anno LXVII. die 29. Junii coronatos.

Heic etiam uno posito, alterum necessario sequitur. Nam si demonstretur, revera Apostolos die 29. Junii sanguinem profudisse; jam eorum annus emortalis non LXVIII. erit [quo anno jam antea Nero sub Junii initia ἀσυχῆς perierat] sed LXVII. Ceterum cur non anno LXVI. aut LXV. id martyrium consignari liceat, jam ipso initio hujus cap. (768) indicaveram. Itaque ut eo redeam: quandoquidem Apostolis die 29. Junii Romam suo sanguine consecrasset, & Mrologia passim & Patrum homiliae eloquuntur [de quo vide tum alios, tum Tillemontium in Petro Not. 44.] necesse est anno LXVII. id contigisse, quoniam etiam superioribus annis non licuit.

Potest idem annus etiam directe ex eo suaderi quod Hieronymus in Catalogo cap. 12. Senecam biennio ante Apostolos interfectum tradit; quem tamen mense Aprili anni LXV. Vestino consule interiisse compertum est. Sed Hieronymi sententiam non hinc, sed ex locis §. superiore indicatis tutius aestimandam esse cenfeo.

§. III.

Utra ex his opinionibus praestabilior.

Sane priori facilius assentirer, neque id solum ob allatas §. I. rationes, sed etiam quod satis sciam saepissime id accidisse, ut quia interdum translationum festa sollempniora diebus βασιλικαῖς evaserunt, ea postmodum pro diebus ipsis triumphalibus haberentur: cujus moris

(768) Nempe quod diserte Ambrosius in Apostolorum certamine [quod suo Exjolippo inferuit, quodque Parte II. recitavimus] Apostolorum passionem posteriorem anno LXVI. vergente faciat. Vide ejus narrationis initium. Nero, inquit, cum Judaeorum bello afflictam Romani exercitus validam manum cognovisset [atqui id incommodum mense Novembri anni LXVI. contigit] adversus Christianos in-

innumera exempla (769) proferre possem. Accedit quod ea sententia duas affert egregias commoditates: quarum ea prior est, quod quum toto anno LXVII. Roma Caesar abfuerit; sequens omnino annus sit deligendus, si quidem antiquis credimus, qui Nerone praesente ac jubente interemptos Apostolos tradiderunt. Commodum vero alterum in eo est, quod si nos numerus Eusebianus annorum XXV. Romanae Petri cathedrae delectat; necesse erit cum eodem Eusebio triumphum Apostolicum XIV. Neronis anno affigere, ne priorem Petri Romanam profectionem plus nimio maturari necesse sit.

Tamen illud quoque fateor grave esse, receptam plurium saeculorum de Apostolica passione in 29. Junii incidente persuasionem subvertere. Quare praestabilius est ἀσυχῆς, quam quidquam temere decidere.

C A P. II.

De variis diverso tempore amborum Apostolorum translationibus.

Statueram labore hoc penitus superfedere; est enim maxime arduum dissonas valde narrationes & inde natas opiniones conjecturasque in foedus aliquod adsciscere. Quid enim tam ἀσυσαν, erit quam tradita ab S. Gregorio Magno historiola [de viris scil. orientalibus, qui statim ab Apostolorum passione corpora eorum sustulerint, sed deterrente Numine, eadem ad Catacumbas Coemeterii Callistiani reliquerint] si quidem cum Caii testimonio conferatur, qui post ann. 203. Petri corpus in Vaticano, Pauli ad Viam Ostiensem fuisse apud Eusebium testatur? Quis enim ex Catacumbis Callistianis in loca propria redu-

surrexit. Insurrexerat quidem antea; sed ab eo tempore renovatam vexationem docet, ac post id tempus in principes ipsos sectae Christianorum saevitum.

(769) Vide prae ceteris domesticum hujus rei exemplum ad Acta S. Januarii M. num. 1. pag. 270. Adnot. 4. & copiosius pag. 279. Adnot. 39.

reducerat? Sed esto: ante Caium reportatae Reliquiae utriusque in loca pristina fuerint: necesse est iterum Petri saltem corpus in Callistianas *Catacumbas* anno 358. fuisse translatum, h. e. *Tusco & Basso Coss.* sub quibus id factum refert Bucherianum laterculum. Confer laterculi verba a me proxime exposita cap. 1. §. 1.

Jam vero videmus, in eodem laterculo de Paulo in Viam Ostiensem translato mentionem fieri: quod tamen ibi jam pridem a Caii tempore quiescebat. Sed videmus unius Petri pignora in eisdem *Catacumbas Tusco & Basso Coss.* relata: cedo, quandonam Petri Lipsana in Vaticanum ultimo redierunt? Haec quidem satis repugnantia quis mihi, rogo, conciliaverit?

Verumtamen ut eadem in canonum concentum redigantur, duo mihi fumo ab rei veritate non aliena. I. narrationem illam Gregorianam, quam infra subjiciam, non statim a martyrio contigisse, sed ferme post sesquifaeculum. II. *Catacubarum* nomine non eas tantum olim venisse, quae ad S. Sebastiani, sive Callisti coemeterium erant, sed etiam Vaticanas, ubi Petri Reliquiae condebantur. De horum utroque uberius infra. Nunc quemadmodum inextricabilium narrationum labyrinthus sit explicandus, ordine exponam.

(770) Malui id retinere, quod in Graeco erat *ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ* quam quod Valesius reddidit, *Vir catholicus*. Qui in suis annotationibus triplicem vocis *ἐκκλησιαστικὸς* notionem affert: I. pro *Christiano*, quatenus gentili opponitur: II. pro *Catholico*, qua haereticum excludit: III. pro *Clerico*, quatenus disert a laico. Ex his igitur notionibus secundam delegit, quae tamen minime idonea huic loco videtur. Nam quum Caii opus adversus Proclum Montanistam memorasset; supervacaneum erat eundem Caium *Catholici* elogio cohonestare: quod elogium satis ex eo poterat intelligi, quod contra haereticum scriberet. Atqui tertia notio huic loco convenientior erat. Nec dubito quin eam Valesius antepositurus fuisset, si animadvertisset, Caium clero Romano adscriptum fuisse. Quod fuisse virum summum, in seq. Adnot. planius

§. I.

Quibus in locis Apostolorum sacra pignora diversis temporibus requieverint.

Principio ex Eusebio (II. Hist. eccl. 25.) ubi Caium presbyterum in testimonium vocat, egregium locum producam: qui sic Latine sonat. *Sed & Caius quidam vir (770) Ecclesiasticus, qui Zephyrini Romanae urbis episcopi temporibus floruit . . . de loco, in quo praedictorum Apostolorum sacra corpora fuisse deposita* [notabis; κατισθηται dixisse, h. e. ab initio deposita: alioqui transferendi verbum usurpasset] *ita loquitur: Ego vero, inquit, Apostolorum tropaea possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere volueris, tropaea illorum, qui (771) hanc Ecclesiam fundaverunt, reperies. Ergo Apostolorum exuviae ubi initio repositae fuerant, ibi adhuc sub Zephyrino h. e. circ. ann. Christi ducentessimum fidelium venerationi patebant. Quo fit, Gregorianae narrationi non nisi post hoc tempus relinqui locum.*

Gregorii autem verba proderit huc adscribere ex lib. III. ep. 30. Ea in epistola dum rationes Constantiae Aug. quae S. Pauli caput flagitaverat, affert, cur id salva Ecclesiae Romanae consuetudine, diminutiones Reliquiarum vetantis, fieri nequeat, hanc insuper admittitur narra-

faciam. Ceterum Photius cod. 48. dilerte prodidit: *Hunc Caium presbyterum Romanae ecclesiae fuisse affirmant sub Victore & Zephyrino archiepiscopis: cum praeterea & gentium episcopum fuisse ordinatum.*

(771) *HANC ecclesiam* reddendum fuit, non *ILLAM*, ut in Valesiana interpretatione legitur: neque id solum ob eam rationem quod Graece *αὐτὴν* non *ἐκείνην* legitur, verum etiam quod Caius opus illud Romae [cujus ecclesiae presbyterum fuisse in superiore Adnot. ex Photio docuimus] sub Zephyrino scripserit; ubi positus, si *ILLAM ecclesiam*, Romanam intelligens, dixisset, nae is immaniter ineptivisset. Atqui id viro summo fraudi fuit, ut in super. Adnot. innuimus, quod Caii Romanum presbyteratum ignoraverit: quem tamen ex eo ipso demonstrativo pronomine *αὐτὴν* arguere potuisset.

narrationem. De corporibus vero beatorum Apostolorum quid ego dicturus sum? dum constet quia eo tempore quo passi sunt, ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicut (772) CIVIVM suorum repeterent: quae ducta usque ad secundum Urbis milliarium, in loco qui dicitur Ad Catacumbas collocata sunt. Sed dum ea inde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur; ita eos vis tonitruus atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare praesumerent. Tunc autem exeuntes Romani eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, & in locis, quibus nunc sunt condita, posuerunt.

Haec est πολυβύλων illa Gregorii narratio. In qua tamen cave putes, verbis illis: *Eo tempore, quo passi sunt* (Apostoli) ex Oriente fideles venerunt, significari, statim ab eorum passione venisse raptores Reliquiarum: sicuti nec quae postea sequuntur, *TVNC exeuntes Romani eorum corpora ... in locis quibus nunc sunt condita posuerunt*, per ea notatur, e vestigio Romanos exeuntes, sacra corpora in loca pristina reduxisse. Non enim id tum Pontifex agebat, ut accurate singulos temporum articulos explicatos traderet, satis habens Augustam a deminuendis reliquiis absterre. Ceterum sicuti posteriora verba, *TVNC exeuntes Romani, ταχύτεν*, scripta fuerunt, quia satis constat, ad Catacumbas Callistianas per plures annos [ac facile ad quadraginta] Apostolicas exuvias jacuisse; sic & illa priora, *Eo tempore, quo passi sunt*, non proximum passioni tempus necessario designant; verum latiore ambitu esse accipienda, vel id omnino suadet, quod statim ab Apostolorum certa-

mine illa orientalium (773) conspiratio vix intelligi queat. Per illud quidem latrocinium transisse ad Catacumbas Callistianas Apostolorum tropaea certissimum est, sed non illico post passionem, imo post sesquisaeculum a peracto martyrio id accidit; quia usque ad ducentesimum Christi annum ad tropaea illa, adhuc pristinis in locis fulgentia, Caius digitum intendebat.

Ceterum Apostolorum sacra pignora aliquamdiu apud Catacumbas Callistiani coemeterii, uti monebam, resedisse, satis antea Damasi epigramma declaraverat: quod epigramma in ea *platonis* [uti vocat liber pontificalis in Damaso] inscriptum fuisse constat, quam idem pontifex ad Catacumbas fecit. Eos versus ex Mss. tum Baronius ad ann. 284. num. 23. tum etiam Gruterus pag. 1172. num. 12. protulere: quos, ad Gregorianam narrationem illustrandam mirifice valituros, huc libens adscribam.

*Hic habitasse prius Sanctos cognoscere debes,
Norina quisque [pro quisquis, more ejus
aetatis] Petri pariter Paulique requiris.*

*Discipulos Oriens misit, quod sponte satemur.
Sanguinis ob meritum Christum per (cor.
super) astra secuti,*

*Aetherios petiere sinus regnaque [cor. &
regna] piorum.*

Roma suos potius meruit defendere cives.

*Haec (fort. Has) Damasus vestras referat,
nova sidera (vocandi casu) laudes.*

Non tantum autem mendosi hi versiculi mihi visi fuere [sicuti & cetera ejusdem Damasi epigrammata ex membranis eruta] verum etiam luxati. Mendas sustulimus: nunc age sede motos reponamus. Tertius cum penultimo jungendus videtur hoc ordine: *Discipulos Oriens misit, quod sponte*

(772) Civium nomine aevum Gregorianum populares intelligebat. Ex quo colligitur, istos Apostolicarum reliquiarum raptores fuisse Judaeos Christianos. Quumque omni tempore Urbis referta Judaeis fuerit, facile cum Judaeis incolis conspirare Judaei advenae in latrocinium potuerunt.

(773) Nam tunc quidem nec res Christia-

na satis coaluerat; & in quo caput est, nondum tantum acquirendarum reliquiarum acuebat studium, ut ex Palaestina usque Judaei venirent ad auferenda ipsa Apostolorum. Pii istiusmodi reliquiarum latrocinia multo convenientiora sunt tertio saeculo, quo ea certatim facitata legimus, quam in ipsis Fidei incubulis.

sponte fatemur: Roma(vero) suos potius meruit defendere (h.e.sibi adferere,vindicare) *cives*. Minime divellendi hi versus fuere, per quos Gregoriana tota narratio adumbratur. Deinde reliqui tres hexametri [*Sanguinis . . . Aetherios . . Has . .*] epigramma concludent.

Præterea hoc ipsum plurima rei vestigia, quæ adhuc ætatem ferunt, suadent, apsis, cathedra pontificalis, Altare, & sub eo puteus, in quo sacra Apostolorum spolia condita fuisse memorant [de quibus videatur Paulus Aringhius tom. 1. lib. 3. cap. 12.] & plures ævi (774) medii scriptores firmant.

Quæ quum ita se habuerint; turbat tamen Bucherianum laterculum, quod Petri Reliquias in Catacumbas[illas certe quæ ad S. Sebastiani, seu ad Callisti coemeterium hodiedum *Catacumbæ* vocantur] *Tusco & Basso Coss.* h. e. anno 258. translatas significat. Hunc enim sensum esse illorum verborum *III. Kal. Jul.* (h.e. die 29. Junii) *Petri in Catacumbas, & Pauli Ostiense*, *Tusco & Basso coss.* ad hunc usque diem viri eruditi censuerunt. De translatione, non die *θανασιμῶ* heic certe agi, adscripti consules docent, uti cap. I. §. 1. demonstravimus. Ac prope modum assentirer, de Gregoriana narratione his verbis agi, nisi de Paulo in Ostiensem viam translato ibidem diceretur: quem Paulum e contrario Gregorius simul cum Petro abductum, unaque cum eo in Catacumbis relictum narravit. Verum quid moror? Viros eruditos non aliud quam *Catacubarum* nomen transversos egit: quod peculiare

coemeterii Callistiani Catacumbis fuisse censuerunt; quum tamen si minus commune cryptis Christianorum omnibus [quod quidam existimarunt] at certe de utroque Apostoli Petri sepulcro [tum. Vaticano scil. tum altero ad Callisti coemeterium] fuisse intellectum, certissimum habeam: de quo videsis, quæ se-junctim §. seq. dicam. Id vero eis vel hic unus Bucheriani catalogi locus suadere potuisset: in quo quia *In Catacumbas* opponitur Pauli ad Viam Ostiensem sepulcro; palam est, de Vaticano coemeterio (quod nihilo minus *Catacubarum* vocis ambitu initio continebatur) non de Callistiano agi. Notatur ergo hoc loco, anno 258. die 29. Junii, sub S. Xysto II. Pontifice Apostolos ex Catacumbis Callistianis in pristinas sedes suas, Petrum scil. in Vaticanas Catacumbas, Paulum ad Ostiensem viam, fuisse reductos. Ac non inepte cum hoc temporis articulo convenit persecutionum historia. Vexatio recruderat Macriani ope paullo ante Xysti necem, qui die VI. Augusti ejusdem anni primus recens renovatae insectationi jugulum præbuit. Quocirca quia Christianos ad Callisti Catacumbas [in quibus ipse Xystus deprehensus fuisse scribitur] convenire, vulgatum fuerat; imminente procella mutandus locus Apostolicorum pignorum fuit; nec eadem gentilium ludibrio permittenda fuerunt.

Atque hæc quidem altera itemque ultima translatio Apostolorum fuit: quam [quia non tam nova advectio, quam reductio, ac veteris possessionis restitutio fuerat] non immerito omnis secuta posteritas

(774) Testatur id liber Pontificalis in Damasco: *Hic fecit . . . aliam [basilicam] via Ardeatina [quæ Catacumbis Callistianis adjacebit] . . & aedificavit platoniam [vide de hac voce Cangianum Glotsarium] ubi corpora Apostolorum [aliquando] jacuerunt, id est B. Petri & Pauli, quam & versibus ornavit: illis scil. hexametris septem, quos modo narrationi Gregorii subjecimus, quos conferre ne pigeat. Athæac Rudolphus Monachus in vita B. Rhabuni Mauri cap. 30. *Acceptoque corpore B. Quirini M. Romam fugit, & sacras reli-**

quias via Appia, tertio milliaro ab Urbe, in ecclesia Apostolorum Petri & Pauli, VBI ALIQUAMDIV IACVERUNT, sepelierunt in loco qui aicitur AD CATACUMBAS. Ejusdem Ecclesiæ SS. Petri & Pauli meminit Anastasius in vita Hadriani I. *Ecclesiam Apostolorum foris portam Appiam milliaro tertio in loco qui appellatur Catacumbas . . a novo restauravit.* Et in Nicolao I. *Via Appia coemeterium S. Christi Mart. Sebastiani in Catacumbas, ubi Apostolorum corpora jacuerunt, quod multis ab annis fuerat, renovavit.*

steritas impensissime celebravit ; in tantum ut exeunte V. saeculo ac sequentibus pro die passionis haberetur: sive quod Christiani consulto ad transferendas reliquias diem ipsum passionis delegissent [id quod Pagius , & plures post eum censuerunt] sive quia potius non raro accidit, translationum festa mox celebriora diebus emortualibus evasisse , eamque existisse causam , uti tandem cum diebus triumphalibus confunderentur .

Et ex haecenus quidem disputatis duo temporis puncta eliquata fuerunt : L. circa annum Christi ducentesium adhuc in suis locis tropaea Apostolica ex Caii testimonio restitisse : II. anno 258. eadem reliquias in sua pristina loca rediisse. Ex quo haud dubie sequitur , intermedio tempore celebrem traductionem illam a Gregorio memoratam , contigisse . At in quem potissimum articulum temporis ea inciderit , nondum liquet . Verum quum in Pontificali libro meminissem, loca sepulturae veterum pontificum accurate notari [quod & ad hesternum diem in Leone M. observabam] & ea maxime parte librum illum esse antiquiorem ; eo libro in consilium adhibito facile tempus abductorum ab orientalibus Apostolicorum tropaeorum dignoscere licuit . Recordabar equidem , duorum priorum saeculorum Pontifices in Vaticano apud S. Petrum sepeliri consuevisse : itaque quousque ea consuetudo mansit , eousque mansisse in Vaticano Petri ipsa augurabar . Nec me fefellit opinio . Nam per duo integra saecula Romani Pontifices [exceptis Clemente & Alexandro in loco martyrii tumulatis,

nec non Aniceto & Sotere in Coemeterio Callisti conditis] ad unum omnes sepulti dicuntur *juxta corpus beati Petri in Vaticano* . Vltimus ibi tumulatorum Victor fuit : cui qui successit Zephyrinus , primus eorum fuit qui alibi quam apud B. Petrum sepeliretur . Quod argumento est , extremis Zephyrini temporibus Gregorianam illam narrationem contigisse . Nisi si forte malumus sub Callisto Zephyrini successore id evenisse , uti mox indicabimus . Hinc sicuti superiores pontifices , ut apud B. Petrum requiescerent , in Vaticano tumulabantur ; sic postquam Callistus coemeterium sui nominis fecit ; Antherus & eum secuti pontifices in Callistiano requietorio compositi leguntur , certe ut juxta B. Petrum more majorum sepelirentur . Id vero mansit usque ad Leonem Magnum : qui diu intermissum Vaticanæ sepulturae honorem est assecutus .

Et haecenus quidem dicta intento prope digito tempus ablatarum ab Orientalibus Reliquiarum utriusque Apostoli designant : cui tempori etiam diruta ab Heliogabalo Vaticana sepulcra , ut ex Lampridio observavit (775) Onuphrius , forsitan adstipulantur .

At interim idem Pontificalis liber, ex quo haecenus tot commoda adepti sumus, turbat mirifice , dum diserte ac sine ullis ambagibus Reliquiarum utriusque Apostoli ad pristina sua loca reductarum decus S. Cornelio [qui ab anno 251. ad 252. sedit] vindicat . Verum in hoc facto malim equidem Bucheriano laterculo , quod medio IV. saeculo scriptum volunt , credere , quam vitae Cornelii

X x x x x quae

(775) Lampridius de Heliogabalo cap. 23. *Fertur in curiis vino plenis navales circenses exhibuisse . . . & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse , dirutis sepulcris quae obsistebant* . Equidem utrum ab hac sepulcrorum sub Heliogabalo dissipatione quidquam damni Apostolorum pignoribus impenderit , est quod dubitem , ut ad finem seq. Annotationis dicam . Verumtamen si disiecta ab hoc foedissimo monstro Vaticana sepulcra surripiendarum Petri Reliquiarum opportunitatem

orientalibus praeberunt ; aut si quid omnino Heliogabali factum cum orientalium illorum aulis commune habet ; tum non sub Zephyrino [qui ante Heliogabalum occubuit] sed sub ejus successore Callisto , sub annum 220. id totum evenisse necesse erit . Eodem forsitan pertinet quod idem Callistus , ut Apostolorum sepulcrum celebrius efficeret , coemeterium sui nominis in proximo fecit : quod omnium frequentissimum sepulcretis evasit .

quae in Pontificali legitur, quam ex falsis Cornelii ejus actis pinguefactam manifestum (776) est.

Sic igitur statuamus, Apostolorum tropaea, quae adhuc ducentesimo Christi anno in pristinis suis conditoriis colebantur, sub annum 220. fuisse ab orientalibus inde subducta, sed tamen cogente Numine ad Callistianas Catacumbas relicta: ibi vero a fidelibus culta fuisse ad annum usq. 458. quo anno ea S. Xystus in pristinas sedes suas reportavit III. Kal. Julius. In quem profecto diem non tantum ea celeberrima translatio incidit, verum etiam [si Pagio & quibusdam eum secutis id dare volumus] dies Passionis.

Et haec quidem quae hoc toto capite edisserui, ubi jam chartis illevissem, eorum quaedam animadverti Papebrochio acuti ingenii viro jamdiu in mentem venisse: quem vide in Analectis diei 29. Junii §. IV. Id si praevidissem; ea tantum notasissem, in quibus mihi cum V. Cl. minime convenit. Nunc quia jam tradita scripto fuere; non erit inutile si ex eo, quod ego post annos XL. in eadem illius vestigia nescius incurrerim, utrumque nostrum veritatis iter [quod aequè omnibus patet] ingressos, lectores arguant.

(776) Cornelii vita quum sit adhaerentibus vitis haud paullo longior; id non obscuro est indicio, eam variis supra ceteras accessionibus fuisse ditatam, idque ex Actorum S. Cornelii penore, quae Tillemontius in Cornel. Nota 13. jure improbat. Ab iis igitur Actis in Pontificalem librum redundavit I. quod Cornelius passus sub Decio dicitur, qui tamen teste Eusebio & Hieronymo in Catalogo sub Gallo sedit: II. quod qui Centumcellis, ubi exsulabat, vitam finivit, tamen Romam a Decio reductus ibique interfectus traditur: III. quod omnes martyrii circumstantiae quae in Pontificali referuntur, eadem & in illis Actis copiose describuntur: IV. quod in laudato Pontificali mense Martio mortem oppetiisse scribitur; quem tamen & ex Hieronymo & aliunde constat die XIV. Septembris [eodem scil. die quo & postea Cyprianus] pro Christo mortuum. Haec omnia quum sint falsi manifestata; quid mirum si & illud sit falsissimum, quod de relatis ab hoc Pontifice Reliquiis Apostolorum narratur, quas postea revocatas ab S.

§. II.

DISQUISITIO de vocabulo CATA-CVMBAS.

Vox CATACVMBAS diu indeclinabilis fuit, nec simplex, sed duas complexas voces: quarum prior est κατή, AD, posterior κύμβας, h. e. Cymbas, Cumbas, Naviculas. Ceteris etymologiis improbatis, haec una firmatur, praesertim Odilonis loco. Duplex & Cata-Cumbas fuit, Vaticanum unum ubi Apostolorum initio tropaea erant, alterum ad Callisti coemeterium [quod etiam Vestigia Apostolorum ob conditas ibi aliquandiu eorum reliquias dicebatur] sed prius proprie sic vocabatur ob cymbarum in proxima Naumachia [quam ibi fuisse, appellatio AD NAVMACHIAM praeter cetera satis ostendit] ludantium stationem: posterius autem κατήχευσις sic dictum fuit, quod vicem κατή κύμβας prioris aliquando suppleverit. Etsi postea vox Cata-Cumbas loco posteriori peculiariter inhaeserit. Quae appellatio Romae propria sepulcri Apostolici fuit, extra Romam ad quaecvis coemeteria pertinebat.

Vox CATACVMBAS diu indeclinabilis fuit, ac sero admodum flecti per casus

Xysto certo constat?

De ea vero falsa translatione tributa Cornelio haec Pontificale habet: Hic temporibus suis rogatus a quadam matrona Lucina, corpora Apostolorum Petri & Pauli de Catacumbis levavit noctu. Primum quidem corpus B. Pauli B. Lucina posuit in praedio suo via Ostiensis ad latas ubi decollatus est. B. vero Cornelius episcopus accepit corpus B. Petri Apostoli & posuit juxta locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum [decelorum scil. qui juxta corpus beati Petri in Vaticano olim sepeliebantur] in templo Apollinis in Montem Aureum in Vaticano palatii Neroniani VI. Kal. [sed in aliis Mss. rectius III. Kal.] Julii. Quae verba ob eam adscripti causam, ut hinc melius elucescat quid de disiectis ab Heliogabalo sepulcris sit sentiendum. Nam si inde nihil damni ceteris pontificibus juxta B. Petrum sepulcris impendit; ne Apostolorum quidem sepulcro pertimescendum fuit, ut ob eam causam orientalium ausis id ansam praeberit. Confer superiorem annotationem.

casus coepit : id quod subjecta (777) exempla declarant . Videndum igitur quid ea vox primitus significaverit . Et hoc quidem non unum sed duplex erat nomen, nempe CATA CVMBAS, sive *Ad Cumbas* . Nam aevo sequiore Christiani graeciflantes praepositione Graeca *Cata* (κατά) passim pro *Ad* sive (778) pro *Apud* utebantur . *Catacumbas* igitur tantumdem est, quod *Ad Cumbas*, *Apud* aut *Juxta Cumbas* . Ad posteriorem vero vocem quod attinet, dubitari nequit quin

Cumba non tantum apud Latinos, sed & apud Graecos *Navem* aut naviculam (779) genus significaverit . Ex dictis igitur ostenditur *Catacumbas* non aliud fuisse, quam *Ad naves*, *Apud naves* . Scio sat multa hujus controversi vocabuli ad hunc diem veriloquia prodiisse, & alia plura tradi posse : quae tamen omnia facessere (780) jubeo, simulque pro certo haberi, *CATACVMBAS* plane non aliud fuisse, quam *Apud naves* .

Hanc vero etymologiam sive potius
nati-

(777) Primo loco prodeat toties laudatum Bucherianum Depositionum laterculum, in quo bis id nomen usurpatur : semel his verbis, XIII. Kal. Feb. Fabiani in Callisti, & Sebastiani in *Catacumbas* : iterum vero in toties laudato loco : III. Kal. Jul. Petri in *Catacumbas*, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso conf. Utrobique, uti vides, ea vox auferendi casu ponitur, etsi posteriore loco de translatione agatur Tusco & Basso consilii facta . Adhaec in Actis S. Sebastiani num. 87. Sebastianus Lucinae per visum ait : *Perduces* [corpus meum] *ad Catacumbas* : quarto casu . At S. Gregorius lib. III. ep. 30. *In loco qui dicitur Ad Catacumbas* : ubi tamen melius alibi legitur, *qui dicitur Catacumbas* . Sic enim id nominis ἀκλῶν usurpabant . Vluardus ad 20. Januar. Eodem die *Catacumbas*, S. *Sebastiani Martyris* . Ita enim (sine praepositione *Ad*, quam posteriores codices inserere) libri omnes vetusti habent, ut & membranae Vluardi meae a docta manu profectae . Sic etiam Odilo X. saeculi scriptor quem infra proferemus, *In loco qui . . . Catacumbas dicebatur* . In S. Birgittae Revel. (locum vide apud Canonicum Boldettum de Coemeteriis extremo cap. primo libri tertii) *Sic iste locus Catacumbas* . Postremo in Pontificali libro haud raro quidem ea vox ἀκλῶν est (ut in Hadriano I. & Nicol. I. quae loca protuli in Adnot. 774.) alibi tamen flectitur ; ut in S. Cornelio, *De Catacumbis* : in Damaso, *In Catacumbis* .

(778) Exempla vide apud Fresnium . Cujusmodi illud est Stephani II. PP. epist. ad Fuldradum Abb. *Monasterium B. Marini . . . Cata Galla Patricia* . Anastasius in Hadriano, *In monasterio S. Stephani Cata Barbara Patricia situm* (pro *Sito*) . Et plura ejusdem modi apud Filescum ad Vinc. Lirinensem . Glossae Mss. apud eund. Fresnium : *Secundum, Juxta, Cata, Circa* .

(779) *Cymba* trita vox apud Latinos est, qua naviculae genus significatur : quam etiam Graeci adoptasse reperiuntur . Apud Suidam & in Glossis Mss. κύμβαι sunt αλοῖα περιφερὴ παρὰ Ρωμαίοις, *Rotunda apud Romanos navigia* . Eadem fere totidem verbis reperiuntur in Etymologici auctore, & in Eustathio . Quocirca perverse faciunt, qui *Cymbam* a Graeco κύμβη deducunt, quum Graeci ipsi fateantur *Cymbam* (sive potius *Cymbam* cum V Latiali) nomen Romanum esse .

Nec enim aliud *Cumba* quam *Cymba* est, quum nemo ignoret, non tantum antiquos V pro Y saepe substituisse, sed & cadentis Latii scriptores : sicuti contra Graecos V Latino interdum suum Y subrogasse . *Cymbam* usurpat Festus Avienus in Descript. orae maritimae :
... *Cumbis surgidum late fretum*
Et beluosi gurgitem Oceani secant .

Legitur vero id vocabulū pluries in Prudentio Peristeph. & contra Sym. & in Notis Tyronis, & in Flodoardo, & apud alios . In veter. Glossis a Labbeo editis Vox *Cumba* respondet nunc voci Σκάφος, aut Σκάφη, aut αλοῖαριον, nunc voci Ακάρον : quae sunt minorum navigiorum nomina . Mitto alios glossographos a Cangio productos . Ac forsitan ex Latino *Cumba* Graeci posteriores suum Κομάρριον aut Κομβάρριον sive Κυμβάρριον detorserunt : de quibus vide alterum Fresnii Glossarium .

(780) De originatione *Catacumbarum* alii alia tradiderunt . Videatur prae ceteris Baronius ad 3. & 20. Januar. Aringhius, qua parte de *Catacumbis* agit, & qui plura complexus est, Fresnius in Glossario . Ego quoque hoc ipso mense in S. Fortunato pag. 616. Adnot. 350. quiddam eo pertinens protuli . Quae omnes etymologiae ea praecepta oratione laborant, quasi *Catacumbarum* nomen generale sit, ad omnia subterranea coemeteria pertinens : quod tamen falsum est, quia ut offende-

X x x x x 2 tur,

nativam vocis notionem verissimam esse, non tantum duo componentia *μῦστα* [quae plane non aliud quam quod supra posui, significant] ostendunt, verum etiam non inepti scriptoris auctoritas. Odilonem (781) intelligo auctorem Translationis S. Sebastiani in Sutesionense S. Medardi monasterium. Is igitur monachus eo in opusculo [apud Bollandum ad XX. Januarii n. 23. sic narrat: *Alacres simul vadunt ad locum* [ubi S. Sebastiani corpus jacebat] *non jam ignotum; siquidem ex serie passionis ejus a S. Ambrosio luculenter editae didicerant, miliario tertio ab Urbe, loco qui OB STATIONEM NAVIVM Catacumbas dicebatur, praecepisse per visum eundem beatissimum Martyrem Lucinae cuidam matronae sepeliri se ad vestigia Apostolorum Petri & Pauli. Cum his si Acta S. Sebastiani (782) num. 87. componas, haud verba nobis dedisse hunc historicum reperies: nisi quod ab*

vetustis illis S. Sebastiani Actis abest etymologia. Quam quia monachus de suo attulit; ex eo conficitur, saltem decimo saeculo eam Romanis & exteris persuasionem vulgo infedis, *Catacumbas* idem fuisse quod *κατὰ ναύβας*, *Apud naves*, ob nescio quam scil. *Navium stationem* in proximo sitam.

Atqui quas mihi naves, quamve navium stationem sive in Callisti coemeterio, sive proximo in loco ubi quondam Apostolorum exuviae jacuerunt, ostendere potes? Tiberis hinc longe abest, & tū quoque aberat: nec porro ullum in vicino rei navalis vestigium apud antiquae urbis descriptores exstat. Quo igitur vox *Catacumbas* ab navium statione arcessitur.

De ea difficultate quid sentiam, paucis exponam. Primitus quidem, opinor, vox *Catacumbas* de loco dumtaxat illo apud Vaticanum, in quo SS. Apostolorum reliquiae recondebantur, usurpabatur, ducta

a Cum-

tur, & *Catacumbas* locus Apostolici sepulchri SS. Petri & Pauli proprie fuit.

Ceterum si generalis ea vox esset; posset & illud addi, in Glossis Isidori sic reperiri, *GVMBA* [pro *Cumba* scil.] *Cuneus, Cripa*. Sed in alio vet. Glossario Ms. [apud Cangium in *Cumba*] ultima vox non *Cripa*, sed *Crypta* scribitur; ut & penultima non *Cuneus*, sed *Cuniculus*: utrumque non inepte, quasi *Cumba* tantumdem quod *Crypta* sit, h. e. Christianorum coemeterium.

Adde etiam quae ex S. Audoueno [saeculi VII. auctore] in vita S. Eligii recitat idem Cangius in *Cumba*: *Arrepto Eligius sarculo . . coepit terram effodere . . mox reperit GVMBAVM sane veterrimum, tegentem corpus sacratum*. Ergo *Cumbus* sepulcrum est aut sepulchri pars, forsitan a simplici verbo *Cumbo* pro *Jaceo*. Itaque *Catacumbas* tantumdem erit quod *Ad cryptas*, aut *Ad sepulchra* Christianorum.

Hae vero, ut & similes ab aliis traditae originationes tum demum defendi possent, si ea appellatio ad omnes illas veteres Christianorum cryptas pertineret. Quod tamen falsissimum est; quia ex usu Romanae ecclesiae & *Catacumbas* peculiare ejus loci fuit, ubi Apostolorum Petri & Pauli Reliquiae jacuerunt. Hinc duplex *Catacumbas* fuit, Vaticanum unum (ubi primitus Apostolorum tropaea fulserunt) ad

Coemeterium Callisti alterum.

(781) Eum scriptorem tamquam anonymum ediderat Bollandus ad 20. Januar. Sed Mabillonius saec. IV. Benedix. id opus Odiloni monacho, qui circ. ann. 930. florebat, asseruit.

(782) In Actis S. Sebastiani n. 87. idem Martyr Lucinae per visum ait: *Hoc [corpus meum] tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas, & sepelies in initio cryptae ad vestigia Apostolorum*. Vbi illud *Ad vestigia Apostolorum* perquam notari velim. Significatur enim iis verbis, eum locum non aliam ob causam apud posteros venerationi fuisse, quam quod ibi aliquandiu Apostolica tropaea resulissent. Alلودitur autem ad illud, *Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus*. Ac notandum est, ea verba non tantum Odilonem disertim usurpare voluisse, sed & antea Adonem ad 20. Januar. *Dum levaveris, perduc ad Catacumbas, & sepelies me in crypta juxta vestigia Apostolorum*. Adoni vero Romanum Mrologium parvum praeiverat, ad 20. Januar. sic scribens: *Romae Fabiani P.P. & M. & Sebastiani in Vestigiis Apostolorum*. Mira sane hujus antiquissimi Mrologii locutio! ex qua datur intelligi, eum locum aliquandiu *Vestigia Apostolorum* vulgo nuncupatum fuisse, petita ab Actis S. Sebastiani nomenclatione.

a *Cumbis* h. e. navibus appellatione, propter vicinam scil. celebrem Naumachiam: de qua proxima Naumachia stultum est (783) dubitare. Ille igitur Apostolicorum pignorum locus a Christianis graecissantibus κατὰ κύμβας h. e. *Ad Cumbas* vocabatur, propter cymbarum sive cymbarum in Naumachia ludentium vicinitatem. At postquam ab orientalibus viris surreptae Reliquiae, manifesta vi Numinis in eo loco, qui ad ingressum Callistiani coemeterii pertinet, subliterunt; appellatio κατὰ κύμβας *Catacumbas* [quae jam ora fidelium occupaverat, quoties Apostolica tropaea significare vellent] cum eo quoque loco communicata fuit, in quo ceteroqui cymbae nullae visebantur. Et, quod magis mirere, etiam post reductas Reliquias, haesit tamen *Vestigiis Apostolicis* [ut eum locum eleganter Acta S. Sebastiani & Romanum martyrologium parvum vocant] eadem vox *Catacumbas*; & ita quidem, ut per illa tempora duplex κατὰ κύμβας, *Cata Cumbas* esse videretur, Vaticanum unū [quod & initium appellationi dederat] ad Callisti alterum. At Vaticano interim sepulcro [cui uti diximus, nativa primitus ac peculiaris ea nomenclatio fuerat] id nomen fuisse nesciremus, nisi ab au-

store Bucheriani laterculi usurpatum reperiretur, dum ad notandam Reliquiarum S. Petri reductionem in Vaticanum, scripsit, *Petri in Catacumbas* &c. Nec aliud hujus redivivae appellationis exemplum proferre possum. Nam interim quia Apostolicis vestigiis vox *Catacumbas* inhaeserat [ut ex Actis S. Sebastiani num. 83. cernere licet, ut de libro Pontificali, & aliis monumentis taceam] ad tollendam aequivocationem, locus pristinus, in quem relatae reliquiae fuerunt, *Vaticanus*, aut quo alio nomine magis ex usu nuncupatus fuit.

Atque ea mihi circumspicienti omnia sese probavit *Catacumbarum* nominis ratio, quemadmodum ea vox Romae accipiebatur. Quae tandem peculiaris Apostolorum vestigiis ad Viam Appiam evasit: cui loco quia Callisti coemeterium, omnium hujusmodi cryptarum maximum, adhaerebat; hinc nonnumquam ea vox etiam cum eo coemeterio communicata fuit. Ac postremo eo ventum fuit, ut extra Romam plura ejusmodi vetera Christianorum subterranea sepulcrata tamquam communi nomine *Catacumbae* [aut ut interdum scribitur, *Catatumbae*] nuncuparentur: cujusmodi exempla (784) sane plurima a me produ-

ci

(783) Fuisse celebrem apud Vaticanum Naumachiam tradiderant olim Fulvius, Marrianus, Faunus, alique Urbis descriptores. Id postea evertisse sibi visus est Baronius. Nardinus tamen accuratissimus harum rerum scriptor VII. 13. non dubitat eo loci insignem Naumachiam extitisse. Id quod pluribus antea defenderat Aringhius: quem vide tum alibi, tum in primis lib. 2. c. 5. num. 3. & 4. Mitto quod Victor Reg. XIV. NAVMACHIAE nomen plurativo poluerat, ut & alia ejus rei documenta. Illud magis huc pertinet, quod in Actis S. Sebastiani [quae IV. saeculo scripta fuisse nemo dubitat] legitur, gentiles in beatam Zoem, dum ad S. Petri sepulcrum intemius oraret, impressionem fecisse, eamque ad regionis Naumachiae patronum illico perduxisse. Quem porro hic scriptor patronum regionis Naumachiae vocat, unus forsitan erat ex iis Curatoribus, aut saltem *Vicomagistris* (sed prius malo) quos singulis regionibus plures Victor assignat. Meminit ejusdem Naumachiae ad Vaticanum pluries li-

ber Pontificalis. In Paschalis PP. litteris memoratur S. Peregrini xenodochium cum cognomento *In Naumachia*, quod S. Petri basilicae proximum erat. Sed & tota Vaticana planities vocabatur olim *Ad Naumachiam*: quod ex pluribus basilicae Vaticanae documentis compertum Aringhius praedicat. Hoc ipsum ex S. Petri gestis, quae Lino inscribuntur, patet, & magis ex Graecis ejusd. Apostoli Actis: ex quibus haec Latine recitat idem Aringhius: *Sustulerunt corpus S. Petri clam, & posuerunt illud sub terebintho prope Naumachiam, in loco qui dicitur Vaticanus*. Qui auctor eodem loco Petrum in cruce actum proxime dixerat hisce verbis: *De ducitur Petrus in eam partem montis Vaticani, quae superne arborem terebinthum habet, & inferne in subjecta planitie Naumachiam*.

(784) Sic Joannes Diac. in S. Fortunato episc. Neap. *Catacumbam* [sive *Catatumbam*, ut in ejus codicib. legitur, sicuti etiam apud S. Gregorium III. episc. 30. & alibi] in basilica

Ste-

ci possent. Ea, inquam, κατὰ χρεὼς [abusio vocabuli] extra Romam, non item Romae invaluit. Nam in Vrbe, ut toties dixi, duplex antiquitus *Catacumbas* erat, Vaticanum unum, ad Callisti alterum; antequam scilicet ea appellatio *Vestigii Apostolorum* apud Callisti coemeterium veluti peculiaris adhaereret.

Ac scio equidem non defuturos, qui duplicibus istis, de quibus tamdiu loquor, *Catacumbis* sint refragaturi. Quorum

Stephania agnoscit: *In caput*, inquit, *Catacumbae*. Sed & acta S. Isidori Agricolaie apud *Fresnium* sic habent num. 28. *Ipsam trahentes duxerunt ad B. Isidori Catacumbam*. Videatur *Canonicus M. Ant. Boldettus* to. 2. qua parte agit de coemeteriis extra Romam, ubi plurima huiusmodi assert, quibus hodieque *Catacumbarum* nomen vulgo haeret. Sicuti, ne longe abeam, cryptae quae Neapoli juxta basilicam S. Januarii extra moenia visuntur, eae hodiernum *Catacumbae* ab omnibus appellantur.

(785) *Objectionibus adversus binas Catacumbas occurritur.*

Principio grave esse dicent, nusquam alibi quam in uno illo Bucheriano indiculo de Vaticanis *Catacumbis* mentionem occurrere. At equidem pluries id falsius ingenue sum: imo & illud fateor, nihil a me reliquum diligentiae factum, quo par aliud exemplum reperirem, sed incastum; quum priorum trium saeculorum monumentis eo pertinentibus careamus.

At illud gravius, quod ne locum quidem, quem ex Bucheriano laterculo deprompti, idoneum esse ad id probandum, dicent. Nam quum in hoc laterculo bis IN CATACUMBAS reperiatur; utrobique pro eodem coemeterio accipi debuit. Ergo quum priore loco [qui talis est: XIII. Kal. Feb. *Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbas*] certissimum sit *Catacumbarum* nomine *Vestigia Apostolorum*, ad quae *Sebastianus* se sepeliri iussit [vide Adnot. 782.] intelligi; ex eo fit consequens, etiam altero loco (ubi scribitur: III. Kal. Jul. *Petri IN CATACUMBAS, & Pauli Ostiense, Tusco & Basso Coss.*) non aliud quam eadem *Vestigia, Catacumbarum* nomine significari.

Ac darem equidem manus, si qua ratio aut via pateret, qua & hoc altero loco *Catacumbae*, quae ad S. Sebastiani sunt, capi possent, aut qua non Vaticanum *Petri* sepulcrum iis verbis se proderet. Etenim paucis illis, quae proxime adscripsi, verbis duo maxime docentur, locus synaxeos sive stationis, ac tempus translationis. Et stationis quidem locus traditur illis ver-

objecta (quae quidem providere potui) cum suis solutionib. in subjectam (785) adnotationem, ne morae sim, contuli.

C A P. III.

Cur in hisce marmoreis fastis seorsum Petrus die 29. seorsum Paulus postridie colantur.

Olim quidem IV. saeculo uno eodemque die utrumque Apostolum fuisse celebratum Bucherianus index nos admonet, cui adscriptur ejusdem saeculi scriptor (786) *Ambrosius*: quod & sequenti saeculo

bis *Petri in CATACUMBAS* [auferendi casu, ut etiam priore loco, *Sebastiani in Catacumbas*: vide Adnot. 777.] & *Pauli Ostiense*. Quum igitur IV. saeculo (quo hoc laterculum scriptum fuit) certum sit, *Petri* reliquias in Vaticano fuisse; ibi etiam statio fuerit necesse est. Itaque in *Catacumb.* non aliud quam Vaticanum *Petri* conditorium notat. Nam certe in toto hoc laterculo ibi statio futura adnuntiatur, ubi corpus requiescebat: excepto Cypriano, de quo sic scribitur: XVIII. Kal. Ost. *Cypriani Africae: Romae celebratur in Callisti*. Vbi verbum *Celebratur* satis ostenditur in omnibus aliis esse supplendum, quia semper de loco stationis agitur. Quod ii quoque latentur, quos quum locus ille, *Petri in Catacumbas* &c. testifieret; ad extremum nescio quam apud *Catacumbas* coemeterii *Callistiani* die 29. Junii peculiarem celebritatem commenti fuere. At vero id commentum antiquis latuit. Imo contra *Prudentius*, qui extremo IV. saeculo hymnis scribendis inclauit, quid sit istud, *Petri in Catac.* & *Pauli Ostiense*, planissime exposuit, dum uno eodemque die prius summo mane ad *Petri* Reliquias in Vaticano conventum fuisse, mox procedente die in viam *Ostiensem* itatum ab universa plebe & Clero Romano canit: cujus locum vide seq. capite. Haecenus de loco stationis. At etiam tempus translationis ibidem notatur iis verbis, *Tusco & Basso Coss.* Nam quoties in hoc laterculo consules adscribuntur, iis annus Translationis in locum stationis, qui ibi notatur, factae designatur, uti dictum in Adnot. 764. Quum ergo ante dictis consulib. h. e. anno 258. *Petri* reliquias in Vaticanum reductas docuerim; non est dubitandum quin illud in CATACUMBAS non aliud quam sepulcrum *Apostoli* Vaticanum [quo reportatum eo anno corpus illius fuit] designet.

(786) Lib. de virginitate cap. 19. num. 124. *Dies factus est Petrus, dies Paulus, ideoque hodie natali eorum* [quo haec concionabatur] *Spiritus Sanctus increpuit dicens...*

lo scitatum, testes innumeri clamitant, & Mrologium Hieronymo adscriptum confirmat. Hodie vero longe aliter se res habet. Nam die quidem XXIX. in commune ambo coluntur, sed ita tamen, ut officium fere totum de Petro sit, nec alibi quam in Oratione & in Hymnis Pauli audiatur nomen: qui, ne indictus abeat, die sequenti [quo Pauli non natale sed *Commemoratio* colitur] solus toto in officio personat. At vero IX. saeculo Neapoli mos ab utroque diversus obtinebat, ut die 29. de solius Petri, postriedie solius Pauli non mera *Commemoratio* sed *Natale* celebraretur: id quod ex duobus marmorum nostrorum versibus liquet, in hunc modum sculptis:

XXVIII NT S PETRI

XXX NT S PAVLI

Vndenam hanc consuetudinem imitatos Neapolitanos dicemus? A Graecis ne? Verum hi post celebratum iunctim die XXIX. Petri & Pauli certamen, postriedie iunctim *Synaxin XII. SS. Apostolorum* inferunt, ut ex Menologio & Menacis liquet. Anne a Romanis? Alterum hoc verum est. Per quos vero gradus Romani in hanc dividendorum festorum consuetudinem, quam in Fastis nostris cernimus, devenerint, videamus.

Ex quo Apostolorum Reliquiae anno 258. in sua cujusque loca reductae fuerunt, uno eodemque die apud utrumque Apostolum stationem fuisse celebratam, Bucherianum laterculum satis indicat. Nam ubi dicitur, *III Kal. Jul. Petri in Catacumbas & Pauli Via Ostiense*, per ea verba significatur, duas eo die fuisse distinctas stationes, priorem in Vaticano [id enim heic Catacumbas designat, ut ad finem cap. superioris ostendimus] apud S. Petrum, alteram apud Paulum via Ostiense. Et hanc prorsus fuisse primitus Romanorum consuetudinem, Prudentius hisce versibus eleganter declarat: *Aspice per bifidas plebs Romula funditur plateas:*

Lux in duobus servet una fesis.

Nos ad utrumque tamen gressu properemus incitato:

Et his & illis persruamur hymnis.

Ibimus ulterius qua fert via pontis Hadriani:

Laevam deinde fluminis petemus.

Transiberina prius solvit sacra pervigil sacerdos,

Mox huc recurrit duplicatque vota.

Et pulchre huic prisco mori respondere Sacramentarium Gelasianum, apposite Thomae in praefat. ad eundem monuit: in quo duae sunt peculiares huius diei Missae, una quae inscribitur, *In NATL. sancti Petri proprie* [cuius oratio, *Deus qui B. Petro Apost. tuo collatis clavib. . .*] altera *In NATL. sancti Pauli proprie*: praeter aliam Missam inscriptam *In NATL. Apostolor. Petri & Pauli* [cuius, utpote utrique communis, oratio est, *Deus qui hunc diem beator. Apostolor. Petri & Pauli*] aliis Urbis ecclesiis usui futuram. Haec igitur consuetudo a medio usque tertio saeculo per totum quintum, imo etiam sextum saeculum tenuit. Nam Magnus Gregorius demum, teste Micrologo cap. 4. & 13. synaxes illas duas duobus distinctis diebus assignavit, ut die 29. proprie de Petro, die sequenti proprie de Paulo fieret: cuius facti causam eam assignat Baronius ad Mrologium, quod uno eodemque die non sine magno labore ex una basilica in alteram satis remotam utrobique sacris operaturi recurrent. Hanc dierum utrique peculiarium consuetudinem demonstrat Missale plenarium Vatic. 4770. [apud Georgium ad Adonis 29. Junii] in quo die 29. Jun. titulus praefigitur, *S. Petri Apostoli tantum* [cuius Missae Introitus, *Nunc scio vere*] dies vero crastinus est de *S. Paulo*. Ita quoque apud eundem habet Sacramentar. Vatic. 4772. Sed & in Sacramentariis Pamelii, Menardi, Angeli Rocchae & Reginae Suecorum aliisque Mss. diei 30. Junii Missa inscribitur, *In natali* [non in *Commemoratione*, ut hodie fit] *sancti Pauli*. Hunc vero ipsum morem adhuc octavo saeculo perdurasse, Allatianum Kalendarium eo saeculo scriptum docet, in quo diei 29. Junii inscribitur *Natale S. Petri*, diei vero sequenti *Natale S. Pauli*. Iisdem vero prorsus

sus vocabulis, ne syllaba minus, & nostrum IX. saeculi Kalendarium, utitur.

Ac ne illud quidem praetermiserim, per haec intermedia tempora hos duos Apostolos non tantum dispersitos Natalium h. e. festivitatum dies habuisse, sed & Vigiliarum: quod disertim in eod. Allatiano Calendario legitur, in quo sic una serie notatur: *Eodem die* [nim. IV. Kal: Jul.] *Vigilia S. Petri. III. Cal. Julii Natale S. Petri. Eadem die Vigilia S. Pauli. Pridie Calend. Julii Natale S. Pauli.* Nec aliter in Capitulari Vatic. 5465. haberi ex Georgio ad 30 Junii didici. Mitto quod in laudato Allatiano ab hisce Apostolor. festis Dominicae (787) sequentes aliquot appellationem adipiscuntur.

Ex haecenus dictis vides, Neapolitanos nostros in hujusce bidui sollemnitatibus Romanam Ecclesiam imitatos. Nunc si a me quaeras, cur citimis hisce saeculis a noni saeculi more ita migratum sit, ut die 29. Junii de utroque Apostolo in commune fiat, postridie vero non *Natale* sed *Commemoratio* S. Pauli celebretur: si id inquam a me quaesieris; responsionem expeditissimam habeto ejusmodi, non in re, sed in vocabulis fuisse factam mutationem. Vt paucis expediam: hoc quidquid mutationis est, ea causa invenit, quod post non multa saecula ea passim insedit animis persuasio, *Natalis*

vocabulo diem *θανάσιμον* [*emortualem*] designari: falsissima quidem, quia [ut ad singulos ferme horum factorum dies ostendimus] *Natalis* vox quodlibet festum anniversarium notabat, sive *θανάσιμον* esset, sive alterius generis. Verum postquam de ante dicta notione sic falso censuerunt; simul absurdum videri coepit, si horum Apostolorum (quos probe scirent, uno eodemque die passos) unius *Natale* [h. e. ut interpretabantur, dies martyrii] diei 29. alterius itē *Natale* diei 30. affigeretur. Placuit igitur mutari vocabula. Itaque diei 29. praefcripterunt, *In Natali Apost. Petri & Pauli*; diei vero sequenti, *In Commemoratione S. Pauli &c.* At mutatis tantum inscriptionibus, tota interim utriusque die *ἀκολουθία* mansit nihilominus eadem. Nam diei 29. tum Officium tum Missa, excepta oratione, de uno Petro est; sicuti diei sequentis utrumque de uno est Paulo, ut olim IX. saeculo erat. Atque ex hoc uno documento intelligis, quanta ex vocabulorum notionibus, hoc aut illo modo acceptis, rerum momenta dependeant: cujus plura in aliis vocabulis exempla me protulisse non raro memini. Et tamen hanc totam nominum curam non cessant damnare quidam, tamquam futilem scilicet. & in grammaticorum quisquiliis occupatam.

(787) Sic Dominica quae statim sequitur, vocatur *Dominica I. post Nat. Apostolorum*. Deinde altera, *Dominica I. post Octavam Apo-*

stolor. Et sic porro *Dominica II. post Octavam*, ac deinceps usque ad V. Post quam sequentes a festo S. Laurentii nomen accipiunt.

A D M O N I T I O

Ad 29. Jun. Par. I. cap. V. §. 10. Adnot. 654. itemque cap. VI. §. 2. Adnot. 671. Appendicem quamdam Ambrosianam pollicitus fui, in qua tum de Apologia David altera, tum de Actis S. Sebastiani, essent ne S. Ambrosio tribuenda plenius dislicerem. Verum ne diei hujus commentarius jam longius progressus, in justum volumen excreset; ea Appendix ad calcem ADDITAMENTO-RVM sequentium commodius inseretur.

M E N S I S I U N I I F I N I S.

ADDITA-

A D D I T A M E N T A

905

QVAEDAM AD SEX PRIORES MENSES

ADDITIO ad praefationem pag. XVI. v. l.

Ibi dictum fuit, nullum adhuc sciri marmoreum Kalendarium Ecclesiasticum praeter Neapolitanum. Recte. Nec enim

marmor illud Romanum quod Muratorius pag. 1966. ex Vignolio dedit, Kalendarium jure vocabimus, sed tantum peculiarem unius basilicae *Notitiam*. Sic enim incipit:

✱ IN N DNI HEC EST NOTICIA NATALICIORVM
SCORVM HIC REQUIESCENTIVM

MENSE IANVARIO DIE III

Mox per sequentes menses sequuntur alii duo & viginti dies diversis Sanctorum in ea basilica requiescentium Natalitiis insignes. Porro *Natalitia* quum audis, cave putes notatos in eo marmore natalitios dies eisdem ac *Varasius* fuisse. Imo contra *Nataliciorum* vox in eo marmore non ferme aliud quam anniversarios translationis festivos dies significat,

NAT SCI ANTHERI PAPAE &c. quibus eorum Reliquiae translatae in illam Basilicam fuerant. Certe si *Antherum* [de quo versu 3.] & paucissimos alios excipias, ceteri non diebus suis coluntur, sed quibus illuc translati fuerant: id quod periculum facienti constabit. Verum quid moror totam inscriptionem, huc adscribere, versibus XXXI. constantem? quae talis est.

✱ In N Dni hec est noticia nataliciorum
scorum hic requiescentium

Mense Januario die III Nat. SCI Antheri Papae

Mense Febr. die XI N scorum Caloceri
& Parthenii

Mense Martio D. II. N. SCI Lucii Papae

Die VIII M. SS. N. SCOR. Quor. nom. DS Scit

Die XVIII M. SS. N. SCI Pymenii PB & Mart

Mense April die XXII N SCI GAII Papae

Die XXV M. SS. NA. SCI Militi Mart

Mense Majo die XII SCOR. Trofimi
Et Caloceri

Mense Julio die XXVI N SCOR Zefe
rini Papae & Tarficii Martyris

Mense Augusto die VIII NA SCORVM

Quiriaci Largi & Smaragdi Archel

Die XIII M SS NA SCI Yppoliti

Mense Septembrio die X N SCI Gor

conii & aliorum quorum nom. DS scit

Die XX M SS N SCI Januarii D. XXI N

SCOR Pamfili & Pauli Mitis

Mense Oct. D. VIII N SCOR multor. Mart.

Y y y y y

Die

Die XIII M SS N SCOR Projecti & Seberi
 Mense Nov. D. XXVII N S Optati & Polychami
 D XI M SS N SCOR viginti quinque
 Mense Dec. D XXVII N SCI DYONISII Papae
 Die XXVIII M SS N SCI Nemefii Diaconi

In his, uti vides, SCOR SCI &c. est *Sanctorum* aut *Sancti*. M SS est *Mensis* *supra*scripti. D. est *Die*. N aut NA est *Natale*. PB est *Presbyter*. DS est *Deus*.

Porro si de aetate hujus monumenti quaeras: etsi Muratorius videatur aliquanto antiquius suspicatus; mihi non videtur ante IX. saeculum scalpi potuisse. Argumento est, quod in Frontonis & Allatii Kalendariis octavo saeculo scriptis dies antiquo more per Kalendas, Nonas, Idus signantur. At heic ut & in marmoreis Neapolitanis Fastis ab initio ad finem cujusque mensis dies naturali ordine suo [ut hodiernum vulgo fit] a primo usque ad ultimum deinceps notantur: quod nono saeculo fieri coepisse ex nostris marmoribus, quorum aetatem exploratam habemus, constat. Adde illud MENSE SEPTEMBRIO, quod Graeco more versu 21. legitur, aliasque plures novitatis notas. Quod hujusmet vero mensis die XX. *Nat. S. Januarii* notetur, non vero pridie, ut Neapoli; id ne mireris, quia dies translationis reliquarum is est. Ac passim hoc laterculo *dies natalicii* non alii, quam translationis illuc factae sunt accipiendi.

Postremo quia Muratorius non significavit, quam in Urbis basilica id marmor reperiatur; non gravabor id ex Baronio notare. Qui ad III. Januarii (ubi de Coemeterio Callisti) haec scripta reliquit: *Ex coemeterio Callisti . . effossum corpus S. Antei Papae translatus est intra Urbem in ecclesiam S. Silvestri in Campo Martio, ubi in lapidea tabula ejusmodi vetus inscriptio legitur: HAEC EST NOTICIA NATALICIORVM SANCTOR. HIC REQUIESCENTIVM. MENSE IANVARIO DIE III. NAT S. ANTHERI PAPAE &c.*

ADDITIO ad Diatribam praeviam de Act. &c. pag. XXVII. ubi post finem Adnot. IX. sic addes. Quod in eod. Jo: Diaconi loco Missa publica jubetur Cum diptychis celebrari, ex eo intelligitur, fuisse hoc unum utriusque Missae discrimen, ut Publica cum diptychis, at vero privata Missa sine diptychis absolveretur.

IN EADEM Diatriba pag. XXX. ante medium, ubi dicitur, LEVARI tantum de sacris Lipsanis usurpari, id de arvo sequiore est intelligendum. Nam primitus verbum LEVO tantumdem in re sumebri fuisse quod EFFERO, ac de quibuscumque cadaveribus usurpatum, in seq. Additione ex loco Ambrosii lib. de Tob. docebitur.

ADDITIO ad eamd. Diatr. pag. XXXI. & ad VI. Jun. pag. 522.

In Diatriba quidem Adnot. XIII. pag. XXXI. §. 2. hanc LEVANDI verbo [quod saeculo VIII. IX. & sequentibus perfrequens fuit] notionem simul atque originationem ex Mabillonio assignavimus, quasi *Levari* h. e. attolli tunc sanctorum corpora dicerentur, quando ea ex locis profundioribus eruta, supra pavimentum honorifice collocabantur. Ac fortassis ea notio VIII. IX. & sequentibus saeculis non male congruit: quantum exempla, quae ibi ex Mabillonio & aliis produximus docent.

At postea quum animadvertissem, *Levandi* verbum jam inde a IV. saeculo pluries fuisse de prima Sanctorum sepultura usurpatum; hinc ad VI. Jun. pag. 522. adnotavi, LEVO non fuisse merae translationis verbum, sed tum primae sepulturae, tum etiam translationi commune, proinde etymologiam a Mabillonio & aliis traditam haud recto talo consistere.

Atqui

Atqui tunc mihi [pag. 322.] ad S. Anthimi acta [in quibus ea vox usurpatur] commentanti, nondum nativum verbi LEVO, quatenus funebre est, veriloquium suboluerat: de quo jam dicendum, ac simul persuasio vetus evellenda.

Apud antiquos quidem EFFERRI dicebantur, qui ad sepulturam portabantur. Cur vero *efferr*i dicerentur, ea adhuc visa est expeditissima ratio, quod tunc mortui *extra aedes* bajularentur, aut si mavis, *extra urbem*: quippe olim intra urbem sepeliri non licuit. Ac fateor quidem, interdum EFFERO tantumdem esse quod *extra fero*. At vero multo sapientius id verbum pro *Astollo* sumitur. Nec mirum, quando in EXTOLLO similis compositio, non *Extra*, sed *In altumzollo* significat. Verum ne quemquam morer; *Efferr*i ad sepulturam cadavera ex eo apud antiquos dicebantur, quod in exsequiis mortualis lectica supra succollantium humeros attollebatur, eorum scil. qui sive officii sive lucri gratia id munus praestarent. *Efferre* igitur *in humeros* (1) plena locutio esse debuit: pro qua tamen simpliciter EFFERRE [subaudit scil. *humeris*] uti fit, usurparunt.

Et haecenus quidem quae de EFFERO dixi, conjecturam (2) esse dices. Esto sane. Quid si vero doceo, in eadem re funebre verbum LEVO perinde atque *Efferro* promiscue usurpatum fuisse? An quisquam tam stipes erit, qui *Levare* idem valere contenderit, quod Extrahere aut *extra ferre*? Luculentus Ambrosii locus est lib. de Tob. ubi LEVO non de sanctorum, sed de vulgaribus ac promiscuis exsequiis pulchre usurpatur. Nam quum cap. 10. truculenti cujusdam foenerato-

ris, ne debitoris sui corpus ad sepulturam efferretur, donec ei pecunia debita numeraretur, prohibentis factum narraret; quid ipse contra ad frangendam foeneratoris duritiam excogitasset, eleganter num. 37. exponit: *Jussi igitur [inquit] LEVARI corpus [mortui debitoris] & ad foeneratoris domum exsequiarum ordinem duci*. Mitto cetera narratu jucunda. An quisquam hoc loco *Levari corpus* aliud esse dicet, quam *corpus efferri*? Ex quo uno loco hoc primum discimus, eandem plane notionem utrique horum synonymorum verborum fuisse subjectam; nec aliud utroque verbo fuisse significatum, quam supra vespillonum, sive [uti Christiani vocarunt] *fossariorum* humeros cadavera extollere ad sepulturam portanda. Deinde ex eodem loco & hoc discimus, IV. saeculo *Levandi* verbum non fuisse sacrarum reliquiarum peculiare, sed plane vulgaris usus atque promiscui.

Hinc ubi idem Ambrosius in S. Sebastiani Passione [quam ab Ambrosio puero vere fuisse scriptam, ad calcem hujus voluminis in Append. Ambrosiana suadebitur] num. 88. dixit: *Hoc [Sebastiani corpus] tu dum levaveris*: nihilo plus dixit, quam *Extuleris*; necdum enim id verbum usu ecclesiae diuturno consecratum atque addictum sanctor. reliquiis fuerat. Similiter num. 89. *Tunc B. Lucina . . levans eum [Sebastianum] posuit in pavone suo*: quod est feretri aut vehiculi genus. De ead. historia concinunt S. Anthimi acta: *Cum [Lucina] levasset & sepelisset corpus S. Sebastiani*: ad quem locum vide die VI. Junii, ubi & Paulini in vita Ambrosii locum attulimus de corporibus Vitalis & Agricolae: *Quo-*

Y y y y 2 rum,

(1) Qua locutione [extra tamen rei funebris significantiam] usus est Tullius in I. de Orat. *Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii . . pupillum filium ipse pae- ne in humeros suos extulisset*. Quae *pne* ead. ratione usurpatur, qua Varro in II. de R.R. *Extollere onera in jumenta* dixit.

(2) Antea quidem quum non aperte audessem funebris verbi *Efferro* tritae originationi contraire, malui meam etymologiam conje-

cturae saltem loco haberi velle. At postquam haec scripserim, animadverti, Archiep. Si- pontinum, doctissimum sui temporis grammaticum, huic uni originationi nostrae adhaesisse, vulgatam vero ceu falsam contempsisse: quem vide, si tanti est. Quem longe majore confidentia id fuisse decreturum censo, si quidem ei locus Ambrosii a me mox producendus, in quo pro *Efferro* verbum *Levo* substituitur, innotuisset.

rum, inquit, corpora in Bononiensi civitate **LEVAVERAT**, ac postea in Basilica Florentina ab se dedicata deposuit. In ead. vita: *Sed ubi sanctor. martyrum* [Protasii & Gervasii] corpora sunt levata, & in lectis posita; multorum ibi sanatae aegritudines perdocentur. Ex his fateor Paulini locis [ineunte opinor V. saec. scriptis] & aliis quae rimantibus facile occurrent [in Gregorio M. certe idem verbum usurpatum legi] paulatim usu receptum fuit, ut *Levandi* verbum in sanctorum corporum peculium cederet.

Atqui Actorum S. Vincentii [quae facile haud serius IV. saeculo scripta fuerunt, quandoquidem ad ea pluries Augustinus digitum intendit] locum cur praeterieram? In quorum fine sic legitur. *Propter gentilium furorem non valentes eum [Vincentium] digno VENERATIONIS tumulare CVLTV*, ad quamdam parvulam detulerunt basilicam sepeliendum. Tandem autem cessante perfidorum crudelitate, ac fidelium crescente DEVOTIONE beatiss. Martyr ad sepulturae HONORIFICENTIAM inde LEVATVS, digna eum reverentia deportatur, & sub sacro altari ... reponitur. Quibus Prudentius concinit Hymno de S. Vincentio v. 129. Jam pace justis reddita, Altar quietem debitam Praestat beatis ossibus. Subiecta nam Sacratio, Imamque ad aram condita, Caelestis auram numeris Perfusa subtus hauriunt.

ADDITIO ad Commentarii pag. 2. ubi ad finem diei II. Januar. sic adde. Ac porro de S. Sylvestro in hisce marmoreis fastis ultimos die Decembr. iterato agitur: ut hic unus ex illis Caelicolis fuerit, qui bis Neapoli colebantur, semel scil. postrid. Kal. Januar. in Graecorum, iterum vero prid. Kal. ejusd. mensis in Latinorum ecclesiis. Quo altero die NAT. nota praefigitur. Neapolitanis enim Graecorum opinio magis placuit, qui Sylvestri depositionem in alterum Januarii diem conjecerunt: ex quo sequitur, ut alterum illud festum diei 31. Dec. sive pro Translationis, sive alterius rei die haberi

debuerit. At interim Latinis praeter Anastasii librum Pontificalem, etiam Bucherianus Depositionum index adslipulatur, in quo legitur, *Pridie Kal. Jan. Sylvestri in Priscillae*, ut de Hieronymiano mrologio, & Greg. Sacramentario taceam. Nisi forte ea ratio placeat, Sylvestrum prid. Kal. mortuum, postridie vero Kal. tumulatum: ex eo vero factum, ut Latini mortis diem quotannis coluerint, Graeci vero sepulturae. Depositionis autem vox de utroque die usurpatur.

AD PAG. 4. col. 1. v. 10. notandum est, Castellani in Rom. mrologium labores vera non ultra Februarium lucem vidisse.

ADDITIO ad pag. 10. col. 2. v. 10. Post & distingueretur adde in parenthesis: (& si hanc rationem parum moror, quia etiam mox die 17. Januar. S. Antonii illius monachorum patris inscriptio similis est: S. ANTONI MONACHI.)

ADDITIO ad pag. 12. Post finem diei XII. adde. Hujus Theodora acta exstant inaeestimabilia apud Bollandianos ad 28. Aprilis, eademque apud Ruinartum inter martyres anni 304.

Ad pag. 14. die XVI. pro Galactione [ut sit idem ac Galatianus] hoc etiam afferri possit, quod apud Ruinartum in Actis SS. Saturnini, Dativi &c. unus idemque martyr, qui num. 2. vocatur Hilarion, demum num. 17. semper Hilarianus scribitur. Tamen [ut eod. loco confirmavi] nihil est probabilius, quam Galatianum harum ephemeridum marmorearum, eundem esse atque is, qui in Hieronymianis Galacius nuncupatur.

EAD. PAG. in inscriptione diei XVII. pro ANTONINI [quod nescio quomodo in meum apographum irrepsit] corr. ANTONI. Porro iis, quae ibid. in commentario attuli, etsi post detectam inscriptionis mendam locus non sit; verissimum tamen est, nomina propria diminutiva cum suis primitivis alternasse. Quo etiam illud pertinet, quod in Bucheriano Calendario quarti saeculi scribitur: XVIII. Kal. Febr. Marcellini in Priscillae: quum tamen is Marcellus, non Marcellinus fuisse credatur.

PAG. 17. col. 2. post finem v. 1. adde. In Acta

Acta S. Sebastiani ad diem XVIII. Jun. commentati sumus. Eadem vero acta re ipsa ab S. Ambrosio Mediolanensi adhuc juvenculo scripta fuisse, suadebimus in Appendicis Ambrosianae [quae ad finem hujus tertii voluminis dabitur] Disquisitione altera: ubi etiam Sebastiani historia iterato percurreretur & illustrabitur.

ADDITIO

Ad pag. 17. ad diem XXI. Januar.

SVPPLEMENTVM

Actorum S. Agnetis ex Damasi epigrammate:

Quod ex marmoris fide correctum, & cum Ambrosio, Prudentio, Maximo Taurinensi, Actis vulgaribus, alteroque Damasi elogio commissum, justae historiae effigiem hujus Martyris plane integrat. De vulgatis Actis S. Ambrosio falso inscriptis judicium.

C. A. P. I.

Damasi egregium de S. Agnete epigramma prius ex Miletio Sarazanio corruptissimum, mox ex Rom. marmoris fide incorruptum exhibetur, et subjectis animadversionibus illustratur.

Fuit illa scriptorum ἀγιογράφου exornatio bene vetus, heroinae tantae nullam ab aequali aut suppare scriptore contextam existare historiam. Itaque satis habuit Ruinartus ex Ambrosio atque Prudentio elogia arcessere. Potuisset sane & ex Damaso repetere, teste tanto locupletiore, quanto [praeter temporum vicinitatem] ejusdem urbis, in qua illa egregie decertavit, Papa fuit, & quidem historiae martyrum perscrutator tantus, quantum elogia ab eo marmoribus olim incisa declarant. Verum Ruinartus Damasum in sua Admon. praevia nominasse contentus, ejus elogium praetermisit; haud

dubie quia ex editione Sarazanii adeo obscurum atque corruptum circumfertur, vix ut sententia ulla [ex initio praesertim] exculpi Damaso digna posset. Videtis Tillemontium Not. 1. in S. Agnete, ubi primor. praecipue versuum obscuritate offensus, eo progreditur, ut de ejus monumenti (3) sinceritate, haud minus quam de S. Maximi homilia dubitet. Juvabit adeo id epigramma ex editione primum Martii Miletii Sarazanii [vide to. 27. Biblioth. Pat. pag. 82.] in medium proferre: quo in exemplo quae Italico [uti vocant] charactere edita reperies, ea scito ex marmore, quod mox repraesentabimus, esse castiganda.

1. Fama refert sanctos dudum genuisse parentes:
2. Augmentum lugubris cantus tuba cum crepisset,
3. Nutricis gremium subito liquisse puellam,
4. Sponte truces calcaffe minas rabiemque tyranni,
5. Vrere cum flammis voluisset nobile corpus,
6. Viribus immensum parvis superare timorem,
7. Nudam persufos crines et membra dedisse,
8. Ne Domini templum facies peritura videret.
9. O Agnes verum decus alma pudoris imago.
10. Vt Damasi precibus faveas. precor inclyta virgo.

Et haec tenus Disjecti membra poetae fuerant. At anno demum 1728. marmor illud, in quo Damasus scalpi elogium fecerat, effossum fuit: cujus elogii exemplum a March. Alexandro Capponio sibi submissum Lud. Ant. Muratorius exhibuit tom. 4. sui Thes. inscript. pag. 1823, num. 4. quod est ejusmodi.

S. Da-

(3) Sane quod Tillemontius in Agnete Art. 1. de epigrammatis sinceritate dubitat, ad nollem ab eo factum. Nam quamlibet inquinatissimum, duobus praesertim primis versibus, illud Sarazanius ex membranarum edidit

set; at qua parte sanum erat, tantam praeferebat styli Damasiani effigiem in oculos incurrentem, ut de illo ipso auctore, quem ultimus versus ostendat, dubitari nequiverit.

S. Damasi epigramma marmoris incisum & anno 1728. in
S. Agnetis effossum.

1. Fama (4) refert (5) sanctos (6) dudum retulisse parentes

2. Agnen

(4) Hinc discimus, nulla Agnetis Acta Damasum ad manus habuisse, nec omnino ejus ætate ulla fuisse, ut qui nullam historiam, sed vixit famam ex parentum ore propagatam auctorem laudat. Quin & Prudentius, qui Damasi ætati succrevit, alicubi ex sparsis rumoribus haurit: ut v. 57.

*Sunt qui rogatam RETTULERINT preces
Fudisse Christo, redderet ut reo
Lucem jacenti: sum juveni halitum
Vitæ innovatum visibus integris.*

Nec mirum, ejus Heroinæ gesta intercidisse, quippe quam ante Diocletianum passam, mox suadebimus. Diocletianeæ autem insectatio [quod millies alibi conquesti fuimus] ple-rasque martyrum historias cum ceteris Christianor. codicibus absumpsit. Porro ne de suo hæc, quæ dicit, attulisse Damasus videretur, parentes ea narrasse memorat; sicuti & de S. Marcellino & Petro dicturus, ea se a percussore ipso didicisse, testatur: de quo jam refri-canda memoria est.

Nam in eo elogio, quod de hisce Martyri-bus contexuit [quod ad 2. Junii pag. 495. integrum dedimus] sic incipit:

*Marcelline, tuos, pariter Petre, nosse triumphos
Percussor retulit Damaso mihi, cum puer
esset.*

Multum vero inter utriusque elogii initium interest. In hoc, quia Marcellinus ultima per-secutione cum Petro occubuerat; potuit ejus percussore eo usque vitam protendere, donec Damaso puero martyrum gesta narraret. At vero de S. Agnete sic Damasus loquitur, ut quia nullum oculatum testem auctorem citare queat, famam, neque hanc recentem, sed paullo antiquiorem ad dicendum testimonium provo-cet. Ergo ex ea se scire testatur, Agnetis pa-rentes, non *χθὴς καὶ ὄντων*, sed *olim* ea facta retulisse. Nam DVDVM quod sequitur, hoc saltem loco sine controversia est idem quod *ἄλῃ*, *Olim*, ut Adnot. 6. ostendam. Alioqui si ibi *Dudum* sit *Nuper*; potuisset a parenti-bus ipsemet discere, aut saltem eos laudasset, qui NVIER ab iis audivissent. Ad summam: *fa-mam* adhuc *referre* ait, quid *Olim* parentes de aliqua superiore persecutione *retulerint*, non quid *nuper* de ultima. Vide mox Cap. 3. ubi hoc martyrium non ad Diocletiani, sed ad Valeriani tempora esse referendum ostendam.

(5) *Sanctos* parentes vocat, h. e. Chri-stianos [qui *Sancti*, teste pluribus in locis Chrysostomo, dicebantur] non gentiles. Vtrum post natae martyrium Christo nomen dederint, an ab initio tales fuerint, dubitari forsan poterit. Verum cur posterius omnino malim, videbis mox cap. 2. §. 1. num. 4.

(6) DVDVM ævo meliore modo ad vici-nius, modo ad remotius tempus referebatur. Imo si vocis origo spectetur, magis est ut re-motius notet; sit enim ex DIV DVM. Itaque præter exempla quæ ex Terentio, Plauto, Cicerone, Plinio lexicographi afferunt; utitur eadem notione Apuleius in Apologia: *Vidi ego dudum [pro jampridem] vix risum quos-dam tenentes, cum . . . dentifricium &c.* Idem Floridor. cap. 9. *Non penuria laudis, quæ mihi dudum [h. e. jamdiu] integra & florens . . . reservata est.* Nec aliter usurpat Virg. Aen. 2. v. 726. Idque poetis non est insolens. Ævo autem sequiore multo id frequentius fuit. Do-cumento esse possunt tum Cyrilli, tum Philo-xeni Glossæ, & aliud vetus Onomasticum, in quibus omnibus DVDVM tantundem est, quod *ἄλῃ* h. e. *Olim*, *Quondam*. Videatur etiam Gothofredus ad l. 6. Cod. Theod. de *contrab-empt.* quo in codice haud raro ad plures retro annos *Dudum* refertur: etsi incertum limitem habet. In Actis S. Vincentii M. ineunte IV. sæc. scriptis num. 4. *Et B. Valerius* (S. Vin-centio ait): *DVDVM, fili carissime, divini verbi tibi curam COMMISERAM.* S. Gre-gorius M. in S. Hermenegildi historia, de S. Leandro ait: *DVDVM mihi in amicitiiis fa-miliariter juncto.* Quis autem dubitat, quin veterem amicitiam laudet? nec enim recens laudari solet.

Quamquam omnino hoc mihi satis est, si possit id *μᾶλλον*, ubi necesse est, ad remotius tempus referri. Atqui apud Damalum perquam necesse videtur. Apud quem si pro *Dudum* substituas *Olim*, apte locutio procedet: non item si subroges *Nuper*. Nam quid rogo ineptius, quam si sic aliquis eloquatur?

Fama refert sanctos NVPER retulisse pa-rentes.

Dixisset enim potius, *Nuper retulere pa-rentes*; nec ad famæ praeconium in rebus pro-ximo tempore in ipsa urbe media transactis recurrisset.

2. Agnen (7). cum lugubres cantus (8) tuba concrepisset

(7) AGNEN. Hoc loco retrahenda mihi quaedam sunt, quae de orthographia hujus nominis dixi in Commentario, ubi de S. Agnete in Adnot. 20. §. 1. Postquam enim hoc nomen, Graeco more inflecti, ac proinde pro Graeco habendum esse demonstrassem, ut sit scilicet *ἀγνῆς*, *ἀγνῆς*; ex eo etiam asperandum fuisse, ostendi, non tantum quia Graeci cum spiritu denso scribunt, verum quia sic etiam in Latinis marmoribus Gruterianis, quae ibi produximus, legitur: quibus duos ex Muratorio titulos addere potuissem, apud quem pag. 1344. 11. HAGNE scribitur, & pag. 904. 1. HAGNVS. Haecenus recte habet: nec dictorum poenitet. Verum ibid. postquam martyris hujus nomen fuisse asperandum docuissem; ad finem ejus §. haud dubitare me dixi, quin in antiquis titulis, siqui forte aequales aut suppare huic martyri extarent, ejus nomen asperatum cerneretur. At contra evenit; quia tum heic AGNEN spiritu leni sculptum fuit, tum etiam in alio epigrammate, quod incipit CONSTANTINA DEVM [de quo cap. 5. dicam] in cujus fine legitur VICTRICIS VIRGINIS AGNES. Verum hi duo marmorei tituli parum me movent; quos constat S. Virgini nec pares fuisse nec suppare. Quid inter illis antiquioribus vasorum vitreorum inscriptionibus faciemus, in quibus hoc nomen corrupte quidem, sed tamen sine aspiratione reperitur? Vide Philippum Bonarotium in *Vitis coemet.* tab. XXI. n. 1. ubi circa hujus Martyris effigiem AGNE recto casu legitur. Ac paullo corruptius & tamen sine aspirata littera tab. XVIII. n. 2. & 3. ubi circa ejusd. imaginem alibi ANNE [quia tunc duplex N uti GN essebatur] alibi ANGNE; & alibi postremo (ut in tab. XIV. num. 1.) ANE scribitur. Et haec quidem vitra tertio saeculo fabricata fuisse non dubitat Bonarotius: quod tamen valde dubium est, etsi concedam Agnetem sub Valeriano decertasse. At sunt tamen facile Damasci elogii antiquiora.

Quae quum ita sint, ipse me recipio; ac fateor, nomen hujus Virginis inflexionem quidem Graecae originis retinuisse, at densiorem spiritum [quocum in antiquioribus Gruterianis seminarum cognominum inscriptionibus id nomen perscribebatur] sensim amisisse. Id quod in hac Virgine tum primum usurpari coepisse suspicor, ubi virginitatis ejus candor cum agni candore conferri coepit. Quare eo sensim progressi sunt, ut quo *Agnetis* nomen ab *Agno*

deducerent, aspirationem removerint. Itaque Augustinus serm. 273. ad vulgarem etymologiam Latinam ita alludit, ut tamen viorem Graecam minime dissimulaverit. *Agnes* (inquit) Latine *Agnam* significat, Graece *Castram*. *Eras quod vocabatur: merito coronabatur*. Ac tandem VIII. & IX. saeculo etiam Graeca inflexio desit, & AGNA, AGNAE scribi coepit; sic enim in pluribus ejus aetatis Kalendaris, & in nostris fastis marmoreis scriptum reperitur.

Quumquam etiam sine ulla ad *agnum* allusione, familiare fuit glisciente barbarie aspirationes debitas tollere, aut indebitas addere. Sic pro HIPPOLYTUS saepe IPPOLITUS aut YPPOLITUS in titulis Christianis legitur, & ejusmodi plura.

(8) Quo *Tuba* haec pertineat, tum facile existimabimus, si ejus usum non tantum in pugnarum initiis, & in castrensibus signis, verum & in praeconiis locum dederimus. Nam praecinnente tuba, ita demum praeco nes contentissima voce praedicabant. Ex hodiernis inquis moribus a me ista aestimari. Non ita. Nam habeo testem locupletissimum Senecam epist. 78. ubi sic Lucilium hortatur. *Athletae quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriae cupiditate ... Nos quoque evincamus omnia, quorum praemium non corona, nec palma est* [sicuti in illis certaminibus] *nec IVBICEN PRAEDICATIONI NOMINIS NOSTRI* [per praeconem faciendae, ubi victorem renuntiabat] *SI-LENTIUM FACIENS; sed virtus & firmitas animi, & pax in ceterum parva, si semel in aliquo certamine debellata fortuna fuerit*. Ex quibus perspicue vides, quo tuba in praeconiis faciendis valuerit. Adhaec quia non tantum victoribus renuntiandis praeco nes adhibebantur, verum etiam ut ad spectacula invitarent (quo pertinet illud Suetonii Claudio: *Vox praconis irrisa est invitantis ... ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset*) ob eam opinor quoque causam, similesque alias tuba praconi praecinebat. Quo spectat illud Plinii II. epist. 7. *Qui numquam casta viderunt, numquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt*.

Possumus hoc ergo univse affirmare, ubicumque praconis vox exaudienda esset, ibi & tubam praecinuisse. Est autem certissimum, in criminum executionibus praecessisse praecocum,

3. Nu-

3. Nutricis (9) gremium subito liquisse puellam
 4. Sponte (10) trucidis calcasse minas rabiemq. tyranni
 5. Vrere (11) cum flammis voluisset nobile (12) corpus.

6. Vi.

conem, qui magna voce rei nomen & poenam, & causam damnationis [id vero totum vocabant *Elogium*] multitudini significaret : id quod ex innumeris profanae historiae locis & martyrum actis patet. Quare tum quoque praeconi praecantasse tubam, quae silentium praedicaturo faceret, eique mox clangori succelsisse praeconium necesse est.

En igitur quo isthaec a Damaso memorata tuba spectaverit. Omnino Christianus aliquis unus, aut plures ad supplicii locum pertrahantur. Cui pompae tum *tuba lugubres cantus concrepans* praecedebat, tum praeco, qui voce Stentorea [qua praeditos fuisse praecones, alibi in hoc Commentario adnotavimus] damnatorum elogia praedicaret, quibus significabatur, illum & illum propter contemptas Romanas religiones hac aut illa poena damnari.

(9) Cave putes, GREMIVM heic ad NUTRICIS blandimenta, puellam in gremio foventis, pertinere : quo spectant Virgilianae illae locutiones, *Haeret & interdum gremio fovet infans Dido*, illum scil. *ὦν ῥοπαζόμενον* Ascanium : itemque illud de vero : *Et foris gremio dea tollit in altis Idaliae lucos*. Cave inquam sic accipias : nam Agnetem tunc duodennem in gremio nutricis foveri dedecebat. Heic igitur *Gremium* ad educationem pertinet : quod Cicero in Bruto significat his verbis : *Apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris*. Nim pueri in matrum aut nutricum gremiis *Mentem mentumque deponentes* [ut alteram Ciceronis pulcherrimam locutionem Philipp. 13. aliorum detorqueam] ita facile educationis praecepta quasi lac imbibeant. Tunc autem pueri in gremio mentum deponunt, quum stantes in matris semoribus [ad quae proprie *gremium* pertinet] caput reclinant. Vides profecto quo heic GREMIVM pertineat. Potest hoc igitur ad educationem referri.

At potest etiam de eruditione a nutricibus instillata hic Damasi versiculus intelligi, facem praeferente Quintiliano lib. 1. cap. 5. quod de praedicatione inscribitur, ubi aperte significat, praeceptores ad suum gremium pueros revocasse (quod hodiernum fit) ibique iis praelegisse. *Non utique* (inquit) *hunc laborem docentium posulo, ut ad GREMIVM REVOCATIS, cujus quisque eorum velit libri lectio-*

ni deserviant. Idem de puellis dicendum, quae in nutricis suae gremio librum deponentes, in eo prima saltem litterarum elementa ediscebant. Ceterum quo plus postea proficerent, ad ludos litterarios sub nutricum custodia mittebantur. Ex pluribus enim antiquorum locis constat, etiam puellas ad ludos illos itasse. Quod quidem alterum Pseudo-Ambrosius in Agnetis Passione, spectavit, sic narrationem totam exorsus, *Quae dum a scholis reverteretur, a praefecti Urb. filio adamatur*.

Ad haec poterat Agnes sive lanificium sive aliud opus in gremio nutricis edificare. Aut ut uno verbo omnia complectar; *Nutricis gremium* pro universa educatione, custodia, usu, sermocinatione, atque domestica institutione eleganter usurpatur : idque tam vere ac proprie durante aetate teneriore, quam translate subeunte provectiore.

(10) Concinit Damaso Prudentius, Agnetis mortem liberam praecipue extollens.

*Duplex corona est praestita martyri,
 Intactum ab omni crimine virginal,
 Mortis deinde gloria liberae.*

In sexu imbelli tenellaque aetate non rara obviam tormentis euntium exempla fuerunt ; ut eo mirabilior Numinis eas intelligentis ac roborantis emicaret potentia.

At vero totum hoc quod de morte libera Damascus atque Prudentius prodiderant, Acta Ambrosio falso tributa jugulant, ut fabulae amantis adolescentis serviant. Confer si lubet.

(11) Hic locus haud aliter quam de rogo ab omnibus, fat scio, accipitur, consentiente Agnetis passione, quae Ambrosium ementitur, quae Virginem in rogam injectam docuit. Tamen tria potissimum sunt, quae de incendio haec me vetant accipere, imo ut de aduisione intelligam, hortantur.

I. Ac primum si de pyra agebatur ; dixisset potius *Tradere flammis*, quae consueta ejus rei locutio est. Etli hoc ipsum verbum *Tradere* in passione S. Theodoriti Presb. (apud Ruinartum in Juliani persec. p. 590. sect. 3.) de lampadam admotione usurpatur. *Julianus dixit : Interim ego IGNI te TRADAM*. Sic jussit duas lampadas arduas ejus apponi lateribus. Quod si *Igni tradere* non de rogo, sed de lampadibus heic accipitur ; multo magis *Vrere flammis* non aliud erit, quam *Amburere*. Idque passim

in

in martyrum passionibus legitur : in quibus lampades atque faces lateribus nudisque membris admoventi usitatissimum fuit .

II. Mox septimus Damasi versus Agnen fuisse in totum nudatam significat . Atqui rogo uterque sexus non sine interiore amictu imponebatur : id quod ex martyrum passionibus passim intelligitur . Ex eisdem vero discimus ; ubi faces admoventae essent , tunc fuisse denudatos .

Quod dixi , arsfuros Martyres non fuisse in totum nudos , exempla id passim docent . Nolum tamen vidualae quaedam lectori imponant . Verbi causa in Epistola de Polycarpi passione sect. 13. dicitur Martyr comburendus *Sibi detraxisse* (*παῖνα καὶ ἱμάτια*) *omnia vestimenta* . At *ἱμάτια* proprie est *pallium* , ut ex historia Patriarchae Iosephi apud LXX. Gen. XXXIX. 12. *καὶ ἱμάτια* (num. plur.) h. e. *pallium* abijcientis patet . Quod autem (*παῖνα*) *omnia* de Polycarpo additur , id aut intrusum est (nam vetus interpres pro *παῖνα ἱματ* tantum *Vestem* posuit) sive ad alia exteriora tegumenta trahi potest , veluti capitis , aut alterius generis . Certe tunicam a Polycarpo non depositam , ex eo colligo , quod tantum (*λύσας τὸν ἱμῶνα*) *se se discinxisse* narratur , de tunica vero detracta nihil . Sic etiam ubi de Pionio apud Ruinart. num. 21. scribitur , *Corpus suum ipse nudavit* , id tantum de deposito *ἱματι* est capiendum , quo carentes *Nudi* dicebantur : unde & Iosephi *γυμνός* (*nuditas*) a Patribus commendatur . Aut vel si hi omnes arsfuri etiam tunicam deposuerint ; adhuc tamen interiorem tunicam corpori haerentem retinere . Quam si detraxissent ; fuerat id sedulo notandum . Sicuti Basilii Hom. XX. de XL. Martyrib. in itagnum demittendis accurate scribit , eos *Cum gaudio abjecisse* (*καὶ τὸν τελευταῖον χιτῶνα*) *ETIAM ultimam tunicam* , quae scil. proxime carnem contingit . Haec co-dixi ut intelligatur , Agneti , ubi penitus nudata significatur , non rogom , sed lampades fuisse paratas .

III. Accedit quod de rogo (tam gravi supplicio , quod non nisi per ultimam sententiam irrogabatur) tacet Ambrosius , tacet & Prudentius : quorum utriusque facundia potuisset in re tanta latissimo campo spatari ; praesertim si rogo Martyr victrix divina virtute [quod acta vulgaria praedicant] superfuisset . Contra minus mirandum est , si ambo de admotis lampadibus (tamquam de satis scil. vulgari tormento) siluerunt . Accedit hoc etiam quod ambustio laterum usitata sub Valeriano [sub quo haec virgo depugnavit] fuit . Lampadas lateribus admotas habes in actis S. Hippolyti & soc. in Baronio ad ann. 259. n. 17. sicuti faces applicitas habes apud eund. ad an. 260. in actis S. Stephani Pa-

cae n. 3. Vtrumq. vero sub Valeriano accidit .

At vero procedente tempore videtur hic Damasi locus , quum propalam sculptus in marmore legeretur , apud credulam multitudinem fraudi fuisse : quae sicuti cetera martyrum gesta augere in majus assolet , hanc Agnetis adustionem in rogom convertit . Quumque eandem ex Ambrosio & Prudentio scirent gladio vitam finisse ; addidere miraculum ingens ac singulare , quo incendia divina virtute restincta praedicarunt , ut scil. gladio locus esset . Quae narrationes apud credulam multitudinem dissipatas , tandem Actorum sub Ambrosii nomine fabricator chartis duraturis sedulo ac bona , ut interpretor , fide consignavit .

At enim erunt qui rogo Agnetis ab vitrei vasis fundo praesidium adsciscunt : in quo S. Virgo ita exhibetur , ut circa eam nonnulli flammaram apices haud obscure dignoscantur . Vide Phil. Bonarotium in Vitr. coemet. tab. XIV. n. 1. in qua vir doctus non dubitat eos apices de Agnetis pyra interpretari . Verum quid si apices illi prorsus aliud sint ? Nam in eo pte vitro etiam circa S. Petrum cernuntur , & Tab. XV. n. 2. in medio Petri & Pauli . Aut si illi circa Agnetem sint re vera flammaram apices ; ecurr , rogo , non e pavimento , sicuti deberent , profilire illi noscuntur ? Deinde quum iidem illi apices pauci numero sint (terni tantum in dextero latere , in laevo bini) cur non interpreter faces aut cujusvis generis flammam Virginis lateribus olim applicitas ? Faciat ergo Agnetis rogom ; eamque teneamus nudam pro more fuisse amburendam ; nam tantum *Vrere voluisse* iudex notatur : de effectu sileatur .

(12) Tum istud NOBILE CORPVS , tum quod versu 3. Agneti *nutricem* , perpetuam scil. custodem , assuile significat , satis ea nobilitatem generis ejus declarant . Ob eam generis claritudinem , eximia forma adminiculante , multorum , teste Ambrosio , votis Virgo ambiebat ad nuptias . Nam formam ei non defuisse praestabilem , idem Ambrosius testatur illis puellae verbis , *Pereat corpus , quod amari potest oculis quibus nolo* . At posteritas multas postea de amoribus filii praefecti narrationes vulgavit , quas Acta vulgaria corraserunt , quum antea innuisset aliquid Maximus Taurinensis . Quas narrationes sicuti in totum aspernari non a sum ; ita quatenus cum eo pugnant , quod sponte Agnes (uti Damascus canit) audito tubae clangore , ad passionem cucurrerit , non vero (quod acta narrant) quacsita fuerit , ut ad tribunal traheretur ; in eo certe , uti supra observatum fuit , a Damaso atque Prudentio falsi arguuntur .

6. Viribus immensum parvis superasse (13) timorem
7. Nudaque (14) profusum crinem per membra dedisse
8. Ne (15) Domini templum facies peritura videret
9. O veneranda mihi sanctum decus (16) Alma pudoris
10. Vt Damasi precibus faveas precor inclyta Martyr

Non

(13) Videtur *ad Timorem* ad versum 8. referri debere. A nuditate enim maxime timebat, *Ne* scil. *Domini templum* (h. e. corpus suum velte nudatum) *facies peritura videret*.

(14) Habes haec Virginem denudatam: habes quoque de crine per membra *profuso* h. e. *promisso* aut *diffuso*. Atqui hoc totum mire amplificavit posteritas. Pseudo-Ambrosius in Agnetis Passione tunc hoc evenisse narrat, quando ad lupanar mittenda fuit: tametsi alias virginis vestitas, non nudas ad lupanaria missas legimus: quod diserte de virgine Theodora in Actis egregiis apud Ruinartum legitur, quae ad prostibulum ducta, cum Didymo milite vestibus commutatis, ita sese ex impurissimo fornice per turbam circumstantem proripuit. Imo & nostram Agnetem Menaea ad 21. Januar. saltem *Vna indutam tunica* (μὴν ἰνδύματος ἑνὸς) *deductam in lupanar* scribere: prorsus decore & ex vero.

Sed jam Pseudo-Ambrosium prodigialiter cuncta narrante audiamus. *Iudex jubet eam exspoliari, & nudam ad lupanar duci*... *Statim autem ut exspoliata est, crine resoluta, tantam densitatem capillis ejus divina gratia concessit, ut melius videretur eorum simbriis quam vestibus testis*. Hanc quidem crinium ipsitudinem [quae quum naturalis esset, divina juvante gratia vicem indumenti praebuit: quod & in Aegyptiacae Mariae vita legitur] eum inquam tam promissum capillum minime impugno. Sed tamen longe plus iste historicus in prolaica narratione sibi permisit, quā quod poeta Damascus ludens in epigrammate. Hic enim castum scriptorem agens, conatus puellae laudat, se te *Viribus parvis* (h. e. capillo, quod unum poterat) satis decore regentis; interea de successu silet, minime taciturus, si quidem aliquid divinitus contigisse inaudisset. At interim ille praecclarus historicus poetarum in morem quae fieri potuerint, non quid factum fuerit, exsequitur. Atqui, si verum amamus, Virgo quidem *viribus parvis immenso timori* (ne scil. *Domini templum facies peritura videret*) quantum potuit, occurrit. At Deus protervos opinor aspectus arcens [modos enim Divinos scrutari nihil attinet] votis puellae obsecundavit. Quocirca recte Damascus

eam re verā *SVPERASSE TIMOREM* (h. e. id, de quo timebatur: uti quum legitur, *Timor quem timebam evenit mihi*) βραχυλογίᾳ scripsit. Hactenus Damascus: brevissime quidem, sed quantum postulabat decori virtus.

At interim Damasi brevioquentiam opportune explicuit Prudentius, pudori virginis, ne proterve aspiceretur, non tam densa caesarie [de qua tacet: non omisiurus tam idoneum suo poematio argumentum, si fando quidquam de eo inaudisset] prospectum canens, quam Deo avertente lascivos aspectus.

*Stantem refugit massa frequentia,
Aversa vultus, ne petulantius
Quisquam verendum conspiceret locum.*
Deinde quid protervo inspectori acciderit, prosequitur.

*Intendit unus forte procaciter
Os in puellam, nec trepidat sacram
Spectare formam lumine lubrico.*

En ales ignis (fulmen intelligit, quod interdum alatum in veterib. monumentis cernitur) *fulminis in modum*

*Vibratur ardens atque oculos ferit:
Caecus corusco lumine corrui,
Atque in plateae pulvere palpitat.* &c.

Cui seminecis juvenis narrationi, quae Deus bone! bonus ille Pseudo-Ambrosius superstruxit! Ea confer, si quid vacat.

(15) Istud NE tum ad versum sextum tum etiam ad septimum ex aequo refertur & in solidum. Hunc enim Virgo *TIMOREM* inhxum cordi habebat, *Ne Domini templum* &c. ac simul eadem non alio consilio promissit crinem quam *Ne Domini templum facies peritura videret*.

(16) Quod *ALMA* Hebraeis Latinisque fit *VIRGO*.

Mira constructio. Duo enim adjectiva (*Veneranda* & *Alma*) inculcavit, nullo substantivo fulta. Atqui ne dubita, quin hoc loco *ALMA* aut substantivum sit, aut saltem pro substantivo se gerat. Si hoc alterum sequimur; erit syntaxis ejusmodi, secundum quam poetae deum aliquem, *Sancte*, vocandi casu absolute invocant; sicuti etiam, *Magne*, & similia. Nec aliter hoc ipsum *Alma* Virgilius lib. VI. v. 74. & 117. usu pavit.

At

in superiorib. Adnotationib. erutae, in ordinem redactae exhibentur.

Non piguit utrumque exemplum lectori proponere; ut ex hoc uno documento perspiciat, quantulum nobis sit de operum per manus librariorum ad nos transmissorum [non quidem omnium, at certe plurimorum] castigatione sine auctorum ἀνωγεισθῶν, aut exemplaribus antiqua doctaque manu descriptis sperandum, quando in tam brevis epigrammatis orbe amanuenses tam multa, imo tam gravia peccarunt. Qui RETVLISSE in GENNISSE, & AGNEN CVM in AVGMENTVM [ut cetera flagitia taceam] vertentes, tantam repente caliginem huic elogio offuderint, ut potuerit pro non Damasiano haberi, nisi fero tandem marmor ipsum, quasi δυνεπρόποτος securiae litteratae sitisset.

C A P. II.

Agnetis historia per summa capita instauratur.

§. I.

Damasiana ἀνακροατικῆς: qua historicae circumstantiae ex Damasi epigrammate

At quo, inquis, significatu? Omnes hujus vocabuli notiones Philoxeni Glossae complectuntur his verbis: ALMA: αλωμ (*inclita*) ἀγνή (*pura* aut *Sancta*) ἀραια (*pulchra*) θρίπτουρα (*altrix*). Quo pacto hae notiones omnes verae inveniantur, exposuit in Etymologico Vossius. At duae significationes ultimae heic non conveniunt, nec sunt ex Damasi mente. Nec vero pro *Inclita* accepit, quia hoc sequitur versu ultimo. Restat hoc unum videlicet, ut *Alma* sit ἀγνή (*pura*) h.e. ipsum *Agnetis* nomen, quae olim cum aspero spiritu *Hagne* perscribatur, ut ad 21. Januar. Adnot. 20. & proxime heic Adnot. 7. diximus.

Quod si vero heic *Alma* tantumdem esse quod *Sancta* [idque auctore Festo, & S. Hieronymo] pertenderis; non repugnabo quidem, modo hoc ipsum *Sancta* pro *Virgo* accipias [unde & *Sanctimonia* IV. & V. saeculo erat virginitatis synonymon] id quod eo ipso loco haud obscure Hieronymus, uti dicemus, significavit. Imo nihil hac notione verius esse ajo. Hoc enim loco *Alma* non tam substantivi vicem gerit, quam re vera substantivum est, quia cum adjectivo *Veneranda* copulatur. Deinde & illud considerandum est, aliud esse *Almus*, *alma*, *almum*, aliud *Alma*, *Almae*. Sono quidem non differunt; sed tamen notione & origi-

ne plurimum. Prius Latinum est, & ab *Alve* venit: alterum Hebraicae originis; est enim ipsissimum, מלחמ Alma h.e. *Virgo*. Docuerat hoc diu antea Hieronymus ad illud Isaiae, Ecce *Virgo* concipiet: ubi quum dixisset Hebraicum *Alma* [quod ibi in Hebraeo fonte pro *Virgo* scribitur] semper pro virgine usurpari; addit: *Lingua Punica, quae de Hebraeorum fontibus dicitur manare, proprie virgo ALMA appellatur*. Mox subicit: *Nostro quoque sermone* (Latino) *ALMA, SANCTA, dicitur*. Quod quia ad superiora confirmanda scripsit, haud dubium est, quin *Sancta* pro *Virgo* acciperet, & quin Latinis *Alma* tantumdem quod *Virgo* fuerit. Virgilius ipse Sibyllam alloquens, *Alma* absolute [haud dubie pro *Virgo*] usurpavit lib. VI. v. 74. & 117. Hanc *Almae* notionem tunc satis tritam Damascus non ignorans, quum versu ultimo *Agnetem martyris* elogio decorasset, non putavit eandem praeconio *Virginis* esse fraudandam, ideoque versu hoc antep. posuit, *Sanctum decus, ALMA, pudoris*.

1. Damasi aetate acta nulla Virginis hujus exstabant; uti liquet ex versu 1. ubi quae dicturus est, ea ad famam auctorem refert.

2. Non in ultima Diocletiani persecutione, sed sub Valeriano eam decertasse, ex eod. ver. 1. constat, & ex Adnot. 4. & 6. Porro sub Valeriano passam Agnetem, etiam ex Actis vulgaribus, & ex vitreorum vasorum picturis potest intelligi. De quibus vide seq. capite.

3. Nobili loco natam, ex extremo

Z z z z z 2 versu

ne plurimum. Prius Latinum est, & ab *Alve* venit: alterum Hebraicae originis; est enim ipsissimum, מלחמ Alma h.e. *Virgo*. Docuerat hoc diu antea Hieronymus ad illud Isaiae, Ecce *Virgo* concipiet: ubi quum dixisset Hebraicum *Alma* [quod ibi in Hebraeo fonte pro *Virgo* scribitur] semper pro virgine usurpari; addit: *Lingua Punica, quae de Hebraeorum fontibus dicitur manare, proprie virgo ALMA appellatur*. Mox subicit: *Nostro quoque sermone* (Latino) *ALMA, SANCTA, dicitur*. Quod quia ad superiora confirmanda scripsit, haud dubium est, quin *Sancta* pro *Virgo* acciperet, & quin Latinis *Alma* tantumdem quod *Virgo* fuerit. Virgilius ipse Sibyllam alloquens, *Alma* absolute [haud dubie pro *Virgo*] usurpavit lib. VI. v. 74. & 117. Hanc *Almae* notionem tunc satis tritam Damascus non ignorans, quum versu ultimo *Agnetem martyris* elogio decorasset, non putavit eandem praeconio *Virginis* esse fraudandam, ideoque versu hoc antep. posuit, *Sanctum decus, ALMA, pudoris*.

Longiorem in hisce adnotationibus fuisse nondum me poenitet. Quis enim putasset, in tam brevi epigrammate tot opes recondi, totque circumstantias, quibus hujus Heroinae passio mire illustratur; atque ὑποβολαῖος (*supposititius*) ille Ambrosius refellit?

versu quinto & Adnot. 12. discimus.

4. Ex parentibus *Sanctis* h.e. Christianis ortam, tertia primi versus vox suadet. Dixeris potuisse parentes post natae martyrium Christo nomen dare. Verum antiquitas minores gentilium filios ad baptismum aut catechumenorum gradus non admittebat. Sub Valeriano certe principe [sub quo passam Agnetem non dubito] is Ecclesiae Romanae mos erat; uti constat ex egregiis SS. Hippolyti & soc. Actis, quae primus edidit Baronius ad ann. 259. ubi num. 8. & seq. non ante Neonem decennem & sororem Mariam annos tredecim natam [etsi ambos a S. Hippolyto avunculo, qui tum eos baptizari postulabat, enutritos, ut ipse Hippolytus refert n. 8. *Quos enutriti*] non ante, inquam sacro tingi fluente passus est S. Stephanus Papa, quam prius eorum parentes gentilitati perditae affixi, Christo se adjungerent. Quod non sine miraculo postea evenit. Vide etiam ibid. in fine num. 10. de Pontiano a parentibus fidelibus adducto, ut baptizaretur. Nec Agnes ergo Christiana fieri potuisset, nisi prius parentes ipsi Christiani fuissent.

5. Adhuc tenella aetate excruciatam esse, mentio de *nutricis gremio* ver. 3. suadet. Concinit Ambrosius lib. de Virginibus scribens: *Haec duodecim annorum martyrium fecisse traditur*. Vide Adnot. 18.

6. Sponte se objecisse martyrio ex versibus 3. & 4. cognoscimus. Vide ibi adnotata.

7. Qua vero occasione ad mortem convolarit (clangore scil. tubae executioni martyrum praecinentis concitata) versus secundus narrat. Confer Adnot. 8.

8. Eandem ambustione tentatam, non vero damnatam ad vivicomburium, versus quintus, & Adnot. 11. ostendunt.

(17) *Quid sit in Ambrosio illud EXSPECTARE PLACITURAM?* Exspecto pro Specto antiquis usitatum. An igitur scribendum, Exspectari placituram? An potius, Exspectare (*notione trita*) placiturum b. e. quid mihi sit placiturum?

Ambrosii locus in I. de Virgin. cap. 2.

Rogus igitur & incendii restincti prodigium inter posterioris aevi & Aetor. vulgarium commenta sunt amandanda.

9. Denudatam fuisse Virginem, ubi ei faces admovendae erant, ostendit versus septimi initium: quam nuditatem inepte Aetia vulgaria in id tempus conjiciunt, ubi ad lupanar traducebatur. Vide Adnot. 14.

10. Huic nuditati ut Virgo qua ipsa poterat prospiceret, crinem circumquaque promississe, septimus versus docet. Vel sic tamen parum a protervis aspectibus tutam, Deum puellae nisibus obsecundantem, partim avertendo vultus, partim puniendo procaeres, defensasse, narrat Prudentius. Ceterum comae densitatis prodigium de suo posteritas, & auctor vulgarium Aetorum admetiuntur. Confer de his omnibus Adnot. 14. Atque ea sunt quae de satis antea obscura historia ex Damasi quantivis pretii monumento lucrifecimus.

§. II.

His jam pauca quaedam historiae capita ex Ambrosio, Prudentio, & ex altero quodam Damasi epigrammate adjiciuntur.

Haecenus ex uno Damasi elogio profecimus. Videamus porro sicunde ad locupletandam Virginis historiam suppetiari spes affulgeat. Ac primum ex Ambrosii laudatione, quam lib. 1. de Virginibus cap. 2. intexuit, haec tantum cognoscere licet: I. eam multorum votis ad nuptias expetitam, in eo se obfirmasse ut Christum sponsum ceteris anteponeret: quo loco in eorum gratiam qui Oedipo conjectore indigere Ambrosium, conqueruntur, nativae loci obscurioris intelligentiam non invitus (17) subjeci: II. duodenem (18) fecisse martyrium: III. incredibilem

sic legitur: *Quantorum vota, ut sibi ad nuptias [Agnes] perveniret? At illa: Et haec, inquit, Sponsi [Christi] injuria est, exspectare placituram. Qui me sibi prior elegit, accipiet &c.* Vbi duae ille voculae, *Exspectare placituram*, quid, rogo, sibi volunt? Non aliud opinor, quam (me) *exspectare placitum*

TAM

ram h. e. cui potissimum sim placitura. Atqui si multorum votis expetita fuerat, quid, cui sit placitura, expectaret?

An illud sequemur, quod ex nonnullis Mss. Benedictini excuderunt: *Expectare placiturum*, h. e. qui mihi ex omnibus sit placiturus? Atqui hoc etiam est ineptissimum, pugnatque cum praecedente particula ET: quae particula non maximae in Christum contumeliae (cujusmodi esset *expectare placiturum*: per quod Christo priori sponso nuntius remittitur] sed minimae hoc loco expectationem ciet. Et haec inquit (quamvis minima) tamen Sponsi injuria est &c.

Verum ne quemquam morer: Ambrosius *EXPECTARI* scripserat. At quia apud antiquos I & E similiter scribebantur [nam ex E vix ductus transversarii exstabant] ex eo factum, ut postquam litteris minusculis describi exemplaria prisca coeperunt, saepe hae duae vocales antiquiorum arbitratu alternaverint. Sed & illud insuper est animadvertendum, Ambrosium retrulis verborum notioni- bus mire admodum delectatum: id quod ad 29. Junii Parte I. ad nauleam usque demonstravi- mus. Itaque hoc loco non obviam verbi *Exspecto* notionem secutus fuit, sed penitiorem alteram, qua pro simplici *Specto* ponebatur. In quo certe & Tertullianum antiquarum *pius* aucupem fecutus est [apud quem in *De Spectac.* c. 3. sic legitur, *Non ibis in circum, non in theatrum: agonem, munus non expectabis*] & Plautum Mostellaria I. 3. v. 3. *Tu ecceffor erras, quae quidem illum expectes unum, atque illi morem praecipue figeras*. Sic etiam] Cui veteres [quorum notiones imitabatur Ambrosius] *Exspecto* pro *Specto* usurpabant: ut l. 26. §. 1. D. de *acquir. rer. dom.* & l. 12. prin. C. de *reb. cred.* Apud Stacium etiam legitur, *Qualis per jugera circi. Cum pulcher visu, titulus speciosus avitis, Expectatur equus*. Sed & vicissim *Specto* pro *Exspecto* haud raro antiqui dicebant: cuiusmodi illud est P. Syri:

Ab alio spectes, alteri quod feceris.

Idque etiam] Cui saepissime usurparunt: de quo vide Brissonium.

Ceterum quod in hoc Ambrosii loco *Expectari* non aliud sit, quam *Spectari*, id ex proxime sequentibus liquido intelligitur. *Eriam haec*, inquit, *Sponsi injuria est* [quamlibet ceteroqui condonabilis, quippe a procorum protervia, non a me protecta] *Spectari placituram*. Mox enim sequitur: *Pereat corpus*, inquit, *quod AMARI potest OCULIS quibus nolo*. Ex quo *EXPECTARI* illud quo pertineat, nemo non statim pervidet.

Haecenus de *Exspecto* pro *Specto*. Nunc ad mutationem E in I redeo. Quid si enim activam vocem *Expectare* retinuerimus, sed tamen significatu passivo? Me quondam in quodam gladiatoris marmoreo titulo haud semel legisse memini *SPECTAVIT pro spectatus est*; sicuti *Vectores* sunt qui vehuntur, & texcenta talia. Sic ergo & *Expectare* pro *Expectari* [h. e. *spectari*] poni potuit. Tamen quia id rarum; imo quia E & I ob dictam antea causam saepissime arbitratu librariorum permutabantur; quis heic tantulam mutationem fastidiat?

Porro ex Ambrosii verbis ultimis plura possumus suspicari, quae utinam laudator Mediolanensis plenius enarrasset. I. Habuille re vera Agnetem procos suos; ex quo posteritas & Acta vulgaria amores filii praefecti procuderunt: vere an falso, non interpretor. II. Amores illos, & nuptias ab judice blandiente oblatas, impulsisse Agnetem, ut sibi mortem qua posset maxime via, virili alacritate acceleraret. Nam statim sequitur: *Stetit, oravit, cervicem (mucroni) inflexit*. Ex quibus verbis obiter notabis, Virginem non tantum stantem orasse, sed & stantem ictum excepisse. III. Postremo formam hujus Virginis fuisse singularem, totque juvenum ambitioni parem: id quod Adnot. 12. attigeramus.

Haec jam scripseram, quum mentem subiit, illam, quam in aliquot Mss. Benedictinus editor invenit, lectionem (*Expectare PLACITURUM*) fore verissimam, modo *quod* *Placiturum* non de proco placituro intelligatur (quorum videtur editor accepisse: quod jure nos initio resutavimus, cum praecedente ET non cohaerens) sed neutro genere accipiat in hanc sententiam: *Et haec Sponsi (divini) injuria est*, (cumdem Sponsum) *expectare* [quid mihi sit] *placiturum*, anne scil. Agni nuptiis Agna ipsa consentiam. Idque pulcherrime cum proxime sequentibus congruit: *Qui me*, inquit, *sibi prior elegit, ACCIPIET*. En ut ad amolendam Sponsi injuriam, non moratur assensum. Atque ut sponsa sanguinum videatur, statim conversa ad carnificem, subjicit: *Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis, quibus nolo*. *Stetit, oravit, cervicem inflexit*. Atque huic demum *utrumque* & *oportet* & *oportet* unice acquiesco.

(18) *Duodecim annorum* legitur in omnib. Ambrosii Mss. & editis libror. de Virg. prae- ter editionem Romanam, in qua *Tredecim* non secus atque in Actis Ambrosio tributus scribitur. Ex quo facilis est conjectura, Romanos editores ex Actis, quae vulgo pro Ambrosianis tunc habebantur.

bilem planeque divinam in tam tenera aetate alacritatem ac fortitudinem : IV. ab ejus corpusculo non abfuisse gravium catenarum nexus : V. ad ultimum gladio martirium consummasse.

Sed & ex Prudentio nonnulla consequimur. Nam ut ea omittam in quibus sive (19) Damaso sive (20) Ambrosio concinit : peculiariter haec de suo admetitur : I. quod in lupanar (21) detrusa fuit : II. quod juvenis eam procacius contemplatus, alite igni (h. e. fulmine, quod haud raro uti ales exhibebatur) afflatus, caecus & *feminex* conciderit : III. quod ex lupanari inviolata discesse : IV. quod juvenem illum paene exanimem recreaverit ac visu redonaverit : quod tamen ex nonnullorum narratu, non ex certa notitia refert.

*Sunt qui rogatam RETTVLERINT preces
Fudisse Christo, redderet ut reo
Lucem jacenti ; tum juveni halitum
Vitae innovatum visibus integris.*

Facile ut intelligas jam tum V. ineun-

te saeculo, dum forsitan haec Prudentius scriberet, coepisse nonnullas spargi narrationes inauditas antiquis : quas paullo post multis partibus auctiores fecerunt. Nam hunc ipsum juvenem (quem Prudentius *feminex* dixerat) postea acta vulgaria paenitus exanimatum, ac mox rogatu patris deprecante Agnete vitae, quam amiserat, restitutum ostendunt.

Praeter haec autem ex Ambrosio & Prudentio auctaria, ex altero Damasi ejusdem epigrammate docemur, a *Constantina* quadam S. Agneti celebrem ecclesiam fuisse IV. saeculo aedificatam : quod epigramma etsi ad 26. Junii cap. 3. produximus atque illustravimus, idem tamen cap. V. ex integro proferemus.

Postremo etiam ex vulgaribus Actis, quamlibet insinceris, videmur posse id consequi commodi, quod Agnetis passio videatur sub Valeriano principe contigisse : de quo jam est dicendum.

CAP.

habebantur, correxisse locum lib. de Virginib.

Atqui etiam in Augustini ferm. 273. legitur, *Agnes puella tred. cim annorum vicit diabolum.* At hic numerus annor. videtur intrusus, quia cod. Floriacensis tantum habet, *Agnes puella vicit diabolum.* Ceterum leve anni unius discrimen consueti more conciliatur, si annos XII. Virgo impleverit, tertium decimum ingressa fuerit. Interim prior summa Ambrosii rationes juvabat, ingentes illos spiritus in tam tenera aetate demirantis : at posterior e re Pseudo-Ambrosii fuit, de ineundis cum praefecti filio nuptiis narrantis. Nam nisi exacto jam anno duodecimo tertius decimus decurreret, convenire in viri manum virginem per leges non licuisset.

(19) Cum Damaso consentit Prudentius v. 9. de morte libera : v. 11. de aetate adhuc tenera : v. 17. de carnificis minis, quas Damasus *truces minas rabitumque tyranni* appellavit.

(20) Cum Ambrosio facit idem poeta in eo quod gladio coronatam Virginem canit, quodque haec cervicem ad excipiendum idum intlexerit. Ac videtur sine dubio ex Ambrosii lectione aliquid corralisse Hispanus vates. Mediolanensis dixerat, *Nunc furentis mucroni militis totum OFFERRE CORPVS* : Hispanus

autem, *CORPVSQUE duris excruciatibus Vltro OFFEREBAT.* Ac rursus Virgo mox obtruncanda sic eloquitur.

*Ibo irruens (percussoris) gressibus obviam,
Nec demorabor vota calentia :*

*Ferrum in papillas omne recepero,
Pectusque ad inum vim gladii traham.*

Prior ille : *Sstetis, ORAVIT, CERVICEM INFLEXIT* : hic alter :

*Sic fato, Christum vertice CERNVO
Supplex ADORAT, vulnus ut imminens
CERVIX subiret prona paratius.*

(21) Versu 25. tyrannus ait :

*Hanc in lupanar trudere publicum
Certum est, ad aram ni caput applices.
Deinde versu 38. idem tyrannus Publicitus jubet*

Flexu in plateae sistere virginem.

Quae obiter adscripti, ut intelligas *Flexum plateae* non aliud esse, quam *Angiporti angustior*. In angiportis autem lupae istae prostabant. Cum hac circumlocutione consentit angiporti veriloquium, quod est ab *Angus* [quatenus primitivum est diminutivi *Angulus*] & *Portus* qua viam significat. Est igitur, teste Prudentio, Angiportus non aliud quam viae flexus, sive angulus.

C A P. III.

Agnētis dimicationem ad Valeriani tempora esse retrahendam, praeter dicta Cap. I. etiam ex Actis vulgaribus firmatur; idemque ex vitrei vasis pictura & aliunde comprobatur.

Quid de tempore susceptae ab Agnete coronae viri *αγοργατος* senserint, minime obscurum est. Baronius in Diocletianeam cladem contulit: quam postmodum Bollandus ad Valeriani & Gallieni vexationem retraxit. Huic parum creduli Ruinartus, Tillemontius, alique citimorum temporum critici, rursus in Baronii castra concesserunt. At equidem cap. I. Adnot. 6. novas causas attuli, cur hujus Virginis victoria nequiverit sub Diocletiano contingere: ex quo sequitur, sub Valeriano consignandam. Id vero jam probabimus ex eo etiam quod in Agnetis passione, quae sub specioso Ambrosii nomine circumfertur, sic legitur apud Bolland. num. XI. *Praefectus autem* [is in superioribus *Symphronius* vocatur: nisi si malis nomine Romano, *Sempronius*] . . . *vicarium* (praefecti) *ad seditionem populi iudicem dereliquit: ipse autem tristis abscessit . . . Tunc vicarius Aspasius nomine* [*Paternus proconsul ex dominis & principibus suis Valeriano & Gallieno*] *iussit . . . ignem copiosum accendi, & in medio eam jactari flammaram.* Ante omnia nolimi heic mihi hujus passionis *ροδία*, fidemque in pluribus labantem objici. Etenim nulum est scriptoris quamlibet abjectissimi *κατακρίματα*, ex quo non aliquid hauriri commodi possit. Haec ipsa passio in basilica exstructa non fallit, etsi Constantinam, quae exaedificavit, Constantinii filiam facit. Et plura certe vera docet, alia non quidem funditus falsa, sed tamen misere interpolata. Itaque quum hic auctor ab Aspasio Paterno, qui proxime proconsul Africae fuerat, postea Romae vicarius, sub Valeriano & Gallieno damnatam Agnetem doceat; nihil causae est, cur ei fidem derogemus. Videtur enim nihil in eo imposturae fecisse, sed priorem aliquem commentarium

secutus: quem re vera antea exstitisse, ex Maximo Taurin. qui hujus ipsius vicarii, etsi tacito nomine, meminit, cap. seq. ostendam. Nec quidquam causae scriptori fuit, cur in eo falleret, ex quo nihil gloriae in Virginem, quam ornandam susceperat, redundaret. Quid enim in eo singulare erat, sub Valeriano potius, quam sub Diocletiano decertasse? Possumus igitur hoc libenter sequi; maxime adstipulante Damaso, qui versu primo famam hujus martyrii haud recentem fuisse significat.

At enim, inquires, ea verba omnia [*Paternus proconsul ex dominis & principibus suis Valeriano & Gallieno*] quae tum heic, tum in loco supra recitato uncis interposui: ea inquam verba dumtaxat in Ms. S. Maximini leguntur, absunt autem a ceteris exemplaribus. Accedit quod vox illa *Proconsul* heic prorsus ineptit: nam qui Romae vicarius esset, is quo pacto etiam *proconsul* diceretur? An non hoc ostendit, ea verba, quae parenthesi inclusi, ab aliquo semidocto, qui ex S. Cypriani actis didicisset *Aspasii Paterni Africae proconsulis* sub Valeriano nomen, ea omnia in Agnetis passionem infarta fuisse: idque satis inepte: quod non solum vox *Proconsul*, sed & quod sequitur, *Ex dominis &c.* quod nihil significat, ostendit.

Respondeo, non videri librarium controversa illa verba de suo adjecisse [quamdiu certe id non aliunde probetur] sed potius antiquiorem codicem integra fide secutum. Nec illud *Proconsul* vacat, quia solebant in plenis nominum & titulorum inscriptionibus [cujusmodi plena inscriptio heic in ferenda ultima sententia necessaria videbatur] omnes antea gesti honores cumulari, ut ex marmoribus liquet. Etsi plane crediderim, primitus quidem EX PROCONSVLE [sic enim posterior aetas gestos ante honores exprimebat] fuisse scriptum: quod loquendi genus quum amanuensis mendosum [praesertim altero EX statim sequente] putaret, egregie se meritum credidit, si remota

mota

mota insolenti locutione, ejus loco *Proconsul* reponeret. Ac ne illud quidem, quod sequitur, *Ex dominis & princ. suis Valeriano & Gall.* nihili est; est enim non insolens ejus temporis *βραχυλογία*, quae tantum valet, quod *Ex jussione* .. *Valeriani & Galli*: quam jussione in ea sententia fuisse nominatim expressam, haec Passio significat. Sicuti & S. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium VII. 11. verba Aemiliani praefecti, quibus ipse in Cephron relegatus sub eod. Valeriano fuit, refert ejusmodi: *Mittimini in partes Libyae in locum, qui dicitur Cephro. Hunc enim locum (ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τῶν σεβαστῶν ἡμῶν) ex jussione Augustorum nostrorum elegi.* Id quod Latine brevius, *Ex (22) Augustis nostris* compendio sermonis dicere licuit. Ex his vides verba illa quae *παρενθεῖσθαι* (*interposita*) recitavi, esse retinenda tamquam a priore manu profecta. Accedit quod illud *Dominis & principibus suis* consueta illis temporibus locutio erat, uti constat ex Actis S. Vincentii M. apud Ruinart. num. 2. Cum .. *Daciano cuidam praefidi gentili & sacrilego A DOMINIS ET PRINCIPIBVS SVIS Dioclet. & Maxim. saevienti in Christianos forte occiso cecidisset.* Credi ne potest librarium locutiones temporibus proprias tam scite calluisse, ut de suo tam accommodate quae interposuimus adde-

(22) Sunt quaedam compendiosae legum citationes eo spectantes, veluti quum apud veteres *Pomponius ex Sabino* tantumdem est quod *In Notis*, quas Pomponius ad Sabinaum scripsit. Item quum ab eisd. *Javolenus Ex Cassio*, aut *Ex Plautio*, & *Julianus Ex Minutio* citantur, non aliud significatur, quam Notae quas sive Javolenus ad Cassium & Plautium, sive Julianus ad Minutium composuerunt. Porro exemplum huic nostro [*ex dom. atque princ. &c.*] par atque germanum alicubi legisse memini, si verba tenerem, aut locum nunc designare possem.

(23) *Vicariam dignitatem fuisse Diocletiano priorem. Aspasium*, a qua Agnes damnata, non praefecti praetorio, sed praefecti urbanei extraordinariam vicariam exercuisse: idque non inusitatum fuisse.

ret, quae in priore exemplari minime reperisset?

Verum age: id totum glossema fuerit, postea insutum. At saltem qui de suo id inferat, si minus id in aliquo idoneo monumento, quo nunc caremus, reperit [nec enim difficile est, saltem qua persecutione Agnes victrix exstiterit, quod vel sine scripto traduci ad multum temporis potuisset, olim sive Latine sive Graece fuisse alicubi scriptum] si minus id inquam reperit; at certe conjecturam verisimillimam est secutus: qua vel si codicis S. Maximini auctoritate careremus, nunc primum haud infelicitur utiliceret. Quid enim? Vicario, qui Agnetem damnavit, *Aspasio* nomen fuisse, ex Actis hisce haud spernendis discimus. Hoc autem nomen quum sit rarissimum [quippe semel in Grutero p. 834. 8. iterum in Muratorio p. 504. 8. legitur: quorum neuter huc pertinere potest] an non pronissima conjectura fuerit, hunc *Aspasium* ab *Aspasio Paterno* qui in S. Cypriani actis anno 258. Africae proconsul sub eod. Valeriano erat, non fuisse diversum? Atqui hic eodem anno, quo Cyprianus ante tribunal stetit, ex provincia discessit Galerius Maximus successore accepto. Is vero Romam ut attigit, vix est quin alios honores capeffiverit. Ergo eodem anno 258. videtur Vicarius (23) praefecti factus: qui

Tillemontius in S. Agnetis Not. 3. hunc Aspasium qui *Vicarius* in Actis dicitur, pro Vicario praefecti praetorio Romae accepit: ejusmodi *Vicarios* sub Diocletiano primum ortos esse ex Lactantio de mort. perfec. cap. 7. confirmat. Ex quo demum ostenditur, non nisi sub Diocletiano passam hanc virginem.

Atqui non nisi sub Diocletiano *Vicarios* praefector. praetorio audiri coepisse, falsissimum est. Exstat apud Gruterum p. 273. 5. lapis Tarraconensis, quem *Trajano nobilissimo ... Caesari* (Imp. Decii filio, posuit) *Septimius. Acyndinus. V. C. (vir clariss.) agens. per. Hispanias VC* [h. e. *vicarium aut vicariam*, suppl. *potestatem*] sicut alibi VC. AFRIC. est *Vicarius Africae* et vice sacra cognoscens &c. Lactantius ipse non tunc primū vicarios exortos dicit, sed multiplicatos conqueritur, ita ut pro-

qui etiam postea anno 264. praefecturam ipsam urbanam inivit, tribus annis ab eo gestam, ut ex indice (24) praefectorum Urbis Bucheriano constat. Ergo si ponimus, Aspasium [*Paternum* illum utique, de quo in Cyprianicis actis] exeunte anno 258. exercuisse Vicariam praefecturam; ex eo etiam annus passionis Agnetis constabit, nim. mense Januario anni 259.

Hactenus dictis si ea adjungas, quae cap. 1. Adnot. 4. de eo disputavi, quod Damasus Agnetem sub antiquiore aliqua persecutione decertasse significet; spero de tempore & anno victoriae Agnetis hactenus constabilito parum ambigi posse.

His postremo addi & illud potest quod in vitrei vasis pictura, quae a Philippo Bonarotio in Vitr. coemert. tab. XXI. num. 1. exhibetur, B. Agnetis coma ita, prorsus undulata atque disposita cernitur, ut in iis imperatricibus quae ab Alexandro Severo ad Gallienum usque in nummis exhibentur. Nam domus Augustae in comendo capillo morem ceterae passim matronae; uti nunc fit, sequeban-

provinciae in frustra concisae, multi praefides, & plura officia singulis regionibus ac paene iam civitatibus incubarent, item rationales multi, & magistri, & VICARII praefectorum. Non videtur ergo Jovius Vicarios istos primus instituisse, sed sicuti praefectos, ita priter & eorum vicarios numero plures fecisse.

Verum age permittamus, vicarios tunc primum factos. Atqui hoc de vicariis ordinariis erit capendum, non de creatis extra ordinem ad quaslibet emergentes reipublicae necessitates. Notos jampridem fuisse *Vicarios alieni muneris* ostendit lex 13. D. de *legationibus*. & ejusd. tit. lex 4. §. 4. in quibus etsi de vicariis, quos rerum publicarum legati pro se subrogabant, agitur; id tamen planissime ostendit, vicariorum nomen non fuisse in Romanae reipublicae rectoribus ignotum, unde civitates exempla petebant. Mitto de vicariis militaribus dicere, de quibus Livius, Cicero Philip. 12. Vegetius meminerunt. Vopiscus Areliano: *Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, vicarias ducum & tribunorum*. . . prope quadraginta.

Iam vero ubi *Aspasium vicarium* audis, non de vicariis praefecto praetorio [de quorum numero is qui Italiae praecerat, Romae conti-

tur. Etiam si vero vas illud posterius tertio saeculo fuerit; tamen in depingendis Sanctis ab antiquo more posterior aetas non solebat recedere.

C A P. IV.

De vulgaribus Agnetis Actis, deque Ser-mone S. Maximi. De utriusque scripti aetate & pretio judicium.

Post Damasii, Ambrosii, atque Prudentii elogia, exstant scripta duo longiora quidem, sed pretii deterioris. Exstat enim Agnetis passio in modum epistolae ad Virgines sacras sub falso S. Ambrosii nomine contexta, quam & Bollandus die suo protulit, & Benedictini in Appendicem tom. 2. Ambrosiani contulerunt. Hanc nos *Acta vulgaria* vocabimus: in quibus citandis numerum sectionum Bollandi sequimur. Praeter haec circumferretur etiam sermo de S. Agnete sub nomine S. Maximi Taurinensis, tum in Appendice tom. 2. Ambrosiani, tum in Maximi operibus obviis: quem etsi Tillemontius Maximo eripere conatus est, tamen aut in hoc studiorum genere sunt intuta omnia,

rebat, ac postea sere Mediolani confudit] verum de vicario extraordinario praefecto urbani est capiendum: id quod acta haec ipsa [qualiacumque ea sint] plane ostendunt num. 11. his verbis: *Praefectus autem* (Symphronius) . . . *veritus proscriptionem, si contra templorum pontifices ageret*. . . *Vicarium* (qui mox Aspasius vocatur) *ad seditionem populi Judicem dereliquit*. Quae quidem verba quum etiam in S. Maximo (vide cap. seq.) legantur; id argumento est, ea in Actis antiquioribus, quam quae nunc sunt, ab eo lecta fuisse. Ex quibus elicitur, praefecto Urbis hunc vicarium, ac facile extra ordinem, saltem illo temporis articulo, ut in rerum subitis sit, subrogatum fuisse.

Ac memini sane in hisce ipsis commentariis me nescio quem commonstrasse praefecti urbani vicarium. Atque illud quoque memini *vicariam* praefecturae urbanae aliqui ab Ammiano memorari. At ea nunc rimari loca molestum est, nec orium suppetit.

(24) In quo ad annum 264. legitur: *Gallieno VI. & Saturnino* (Coll.) *Paternus P.V.* Ad ann. 265. *Valeriano II. & Lucillo*. *Paternus P.V.* Ad ann. 266. *Gallieno VII. & Sabinnillo*. *Paternus P.V.*

A a a a a

omnia, aut quod mea fert (25) opinio, Taurinensi praefuli certissime est asserendus: quem jure merito sub ejus nomine laudabimus, sed sectiones Appendicis Ambrosianae sequemur.

Jam vero ut a posteriore ordiar: Maximi sermo mire in rebus omnibus cum vulgaribus actis consonat; imo, quod magis mirandum est, interdum eisdem (26) verbis utitur. Nunc illud scire interest, actorum ne scriptor ex Maximo hauserit, an ex actis hodiernis Maximus? Mihi videbatur initio hic ex actis sermonem suum locupletasse; ut qui ad Acta digitum intendit num. 9. *Pater vero, inquit, suscitatus filii tristis abscessit* [is est Symphronius praefectus] & VT LEGITVR, *turbis furentibus vicarium dereliquit*. Quonam rogo nos rejicit Maximus citatione illa, VT LEGITVR, nisi ad

(25) Is sermo jampridem inter Maximi conciones fuerit coopatus [in ultima certe Bibliotheca Patrum Lugdunensi, quae aliquot annis Ambrosio Benedictinor. praeiit, is sermo S. Maximo tribuitur] quando Benedictinus Ambrosii editor eum in tribus Mss. sub nomine S. Ambrosii repertum in tomi 2. Appendice inter sermones ei falso adscriptos nu. XLVIII. retulit, praefatus, adhuc ineditum fuisse. Ac fateatur quidem is editor, Ambrosii non esse: at quod eundem sermonem Maximo, sicut alios assolet, non tribuerit, ea causa fuit, quod nondum animadvertisset eum inter Maximi sermones jam fuisse admissum. Eundem manu exaratum nactus est alicubi Bollandus; verum quia Maximi nomen non praeferebat, incepti auctoris opusculum est suspicatus. Eum vide p. 350. n. 2. ubi hujus concionis initium profert.

Atqui non est dubium, quin re vera is sermo Maximum auctorem habuerit: idque non tantum quia membranarum ducibus eum editores Taurinensi adjudicarunt; verum etiam propter tantam styli Maximiani similitudinem, ut ea sola indice, etiam non praescripto nomine, is sermo facile parentem prodar: ita antithetis, ceterisque Maximo familiaribus schematibus atque luminibus per totum perfusus legitur. Conser, si lubet, sect. 6. itemq. 9. post medium: ut cetera taceam. Vt mihi plane fugisse Tillemontii ratio videatur, qui [in Agnete Not. 1.] eam concionem Maximo sine ullis ambagibus admittit. Idem vir doctus de barbarie sermonis conqueritur: nec tamen, ecquae barbara in

Acta vulgaria, in quibus aperte id hodie num legitur num. 11. his verbis: *Praefectus autem... veritus proscRIPTIONEM, se contra templorum pontifices [ad seditionem populum concitantes] ageret, & Agnen... defensoraret, Vicarium (Alpasium) ad seditionem populi judicem dereliquit; ipse autem tristis abscessit*. Ex quibus aperte vides, Acta ipsa quae hodie sunt, a Taurinensi citari consueta illa formula *Vi legitur*. Conluetam Maximo dixi, quia is in producendis Scripturae verbis VT LEGITVR amicum habet. Jam vero quum Maximus post ann. 465. [quo conc. Romano interfuit] ex hac vita cesserit, necesse est Acta vulgaria aliquanto antea h. e. sub ejusd. saeculi initia ab auctore suo consarcinata. Ita quidem initio subducebam rationes.

Atqui statim postea animadverti, Acta quae

eo reprehendat, eloquitur. At facile illud *Sub voce praeconantis* Nostrium offendit. Verum mitto quod verbum *Praeco* in Vet. Glossis pro *κρησσω* ponitur, & ut Latinum adoptatur: illud magis huc pertinet quod *Praeco* verbum Taurinensi amicum fuit, eoq. alicubi certe utitur. Ergo hujusmet vocis indicio *Sermone* de S. Agnete Maximo adjudicabimus, quae voce nemo antea forsitan usus legitur.

(26) Documento haec pauca esse possunt. Maximus num. 1. *Hinc est quod ANNULO FIDEI Agnes se adserit SVBARRHATAM*. Vbi quaeso hoc adserit Agnes, nisi in ea allocutione, quae in Actis vulgarib. n. 3. legitur? *Ab alio jam amatore praeuenta sum, qui ANNULO FIDEI suae SVBARRHAVIT me*. In Taurinensi num. 2. legitur: *Discite, Virgines Christi, amorem in puella ferventem, & omnes mundi divitias (ab amatore oblatas) VELUT STERCORA RECUSANTEM*. Quod totidem verbis in eisd. Actis num. 2. reperitur: *Desuleras (amator) pretiosissima ornamenta, quae a B. Agne VELUT quaedam sunt STERCORA RECUSATA*. Item Maximus num. 7. *VT NVNDAM faceres trahi AD LUPANAR... SVB VOCE PRAECONANTIS ducis*. At eadem verba in Actis num. 8. *NVDAM AD LUPANAR DVCI SVB VOCE PRAECONIS DICENTIS &c.* Vbi ex actis vides, Maximum leviter calligandum, ac scribendum, *Trahi ad lupanar... ET sub voce praeconantis DVCI*; nam illud *Duci* ex actis arripuit.

quae nunc vulgo teruntur, omnino ex anteriorib. commentariis rerum Agnetis manasse: ex quibus commentariis hic auctor [qui se Ambrosium videri voluit] se profecisse profitetur in fine actorum his verbis: *Haec ego Ambrosius servus Christi, dum in VOLUMINIBVS (27) ABDITIS invenissem scripta, non sum passus infru-ctuosum silentio regi*. Ex his igitur abditis voluminibus tum Maximus antea profecerat, tum etiam postea actorum vulgarium fabricator a se confarcinatam epistolam supposuit Ambrosio.

Atqui quo pacto, inquis, *abditae* erant volumina, quae antea Taurinensi antistiti parvisse? Quasi vero quae alicubi reclusa sunt, non potuerint diverso tempore a pluribus legi. Aut vero *Abditae* non aliud interpretor, quam quae Gelasius in suo decreto *Apocrypha* vocavit. Erant ea acta apocrypha, sed sensu molliore, quatenus scilicet ignota sunt, & a legitimis, & ecclesiae iudicio probatis distinguuntur: de qua *Abditorum* inter-

pretatione ac notione vide inferne (28) animadversa. Ex his igitur prioribus ignotis voluminibus tum Maximus sermonem ditasse suum, tum etiam aliquanto postea Acta vulgaria confarcinata fuisse mihi sane videntur.

Cur non, inquis, ex Actis hisce vulgaribus potius sua Maximus delibaverit? Aut quid Acta hodierna vetat antiquiora Taurinensi fuisse? Quia, inquam, si Maximus Acta quae nunc sunt, legisset, illam certe illustrem visionem parentibus (h.e. *propinquis*, ut alibi exponam) ad tumultum pernoctantibus factam minime praeteriisset, quae num. 14. describitur hisce verbis: *Vident . . . exercitum virginum, quae omnes auro textis cycladibus indutae cum ingenti lumine praeteribant. inter quas vident beatiss. Agnetem simili veste fulgentem, & ad dextram ejus agnum stantem nive candidiorem . . . Sed B. Agnes rogat sanctas Virgines parumper gradum figere, & stans parentibus suis dixit: Videte ne me quasi mortuam lugeatis: sed congaudete mi-*

A a a a a 2 hi.:

(27) In Erasmi codice pro *Abditis* legebatur *Divinis*, teste Tillemontio Not. 2. qui tamen id improbat, tamquam *un terme tout a fait insoutenable*. At si vera ea lectio sit (et si quo pacto vera, cui ceteri Mss. & editi refragantur?) at si vera esset; eo pertineret, quod antiqui martyrum passionibus dignitatem libris *Divinis* prope parem tribuebant. Lege praeter ceteris antiquam praefationem praefixam Actis SS. Perpetuae & soc. ubi notanda sunt verba illa, *ad INSTRUMENTVM Ecclesiae deputamus* eas visiones Perpetuae oblatas, ejusque gesta. Augustinus quoque eadem Acta sic citat, quasi is liber *DIVINAE REVELATIONES* inscriberetur. Alia hujus rei documenta me retulisse olim in schedas memini.

Nec morarer, quin initio forsitan scriptum fuerit *Abditivis* [ex quo deinde alius *Divinis* fecerit, ceteri, detruncato medio, *Abditis*] nisi ea vox rarior esset. Vide Plautum prologo Poenuli v. 65.

(27) Ajo igitur *Abditae* videri posse haec tantumdem quod *apocrypha*. Sciebat hic auctor ex veteribus Glossis, quod Graece *ἀποκρυφα* est, id Latine *Abditus* dici [sic enim sibi ea vocabula in Glossis Graeco-Latinis respondent] quapropter ad vitandam vocabulorum peregrinitatem, tum etiam invidiam

(nam *Apocryphus* vulgo solet in partem detriorem accipi) maluit voce Latina uti.

Ceterum sensu molliore eam vocem accepit. Nam duum generum sunt Apocryphi: unum genus noxiorum est, alterum eorum, qui etsi publicae auctoritatis *apocrypha* careant, sunt tamen utiles ad legendum. Praecipue ubi de martyrum gestis agitur, apocrypha illa in universum sunt, quae neque ex actis judicialibus contexta sunt, nec proxime ex illis manant, nec verum auctoris nomen ostendunt. At horum duo possunt genera exstiter, unum eorum quae noxia aut falsa continent; alterum eorum quibus vera narrantur & pietas confovetur, sed quia publice in Ecclesia non leguntur, in privatorum tantum forulis *abduuntur*: a quo *ἀποκρυφα* (*abditae*) dici placuit. Hac posteriore notione *Abditae* hoc loco accipi cenfeo. Ac simul mecum observabis *ἀποκρυφα* non inde proprie dici, quod eorum auctor lateat [sunt enim ceteroqui scripturae canonicae plures, quarum tamen auctor ignoratur] sed quod non in publicis Ecclesiae plantis prostant publice proposita, verum *abditae* in privatis bibliothecis jaceant. Ea mihi videtur origo vera vocabuli, de qua tamdiu decretatum fuit.

tamen ea pia auctori suo visa fuit: quam sexcentos pio, ut sibi quidem videbantur, consilio antea admisisse, millies in his commentariis adinuimus.

Et constat certe hodiernis actis in pluribus rebus pretium; in primis autem quod virginem ab *Aspasio* [verisimillime illo, cui cognomen Paterno fuit sub Valeriano & Gallieno Augg. ut cap. superiore diximus] damnatam prodidit; quodque de Constantina auctore ecclesiae S. Agnetis ea scripserit; quae cum altero Damasi epigrammate haud incommode committuntur: de quo jam pauca dicemus.

C A P. V.

Pars Actorum altera illustratur, & circa ecclesiam, quam Constantina Agneti aedificavit, cum altero Damasi epigrammate componitur.

Pars posterior Actorum, uti cap. sup. diximus, ex se juncto alio antiquiore commentario decerpta fuit. Haec vero pars fundatam a Constantina ecclesiam pro scopo ultimo propositam sibi habet: ad hanc autem per alias aliis temporibus oblatas visiones munit sibi viam.

Sic ergo post narratam S. Emerentianae caedem, hic sexti incuntis saeculi scriptor num. 14. incipit: *Cum igitur PARENTES B. Agnetis* [porro *parentes* in hac tota narratione non tantum genitores, sed ex usu ejus aetatis omnes propinquos, totamque *parentelam*, uti tunc loqui amabant, intellige] *assiduus pernoctationibus vigilarent ad tumultum ejus, vident... exercitum virginum*: & quae sequuntur, quae cap. superiore ante medium recitavimus.

communes habet; & quod quaedam hinc: *ut* potius ex communi fonte, ut alibi diximus, maxime citet, cum formula sollemni VT LEGITVR. Quam vellem aliquis Graecum sermonem a Bindino indicatum produceret: pro certo enim spondeo, illum aut meram Graecam interpretationem Pseudo-Ambrosii esse, aut [si non sit interpretatio] continere dispares narrationes, magis fortasse Graecis contentaneas, quam Latinis.

Haec vero pulcherrima *Agnetis Visio* quum ab omnibus, qui viderant vulgaretur, ad aures Constantiae [sed corrigendum est, uti dicemus, *Constantinae*, tum heic tum in sequentibus] perveniens, eam impulit, ut recuperandae sanitatis gratia ad Agnetis tumultum supplex procumberet. Quo facto obdormiscens, Agnetem audire visa fuit haec monentem, si in Christum crederet, protinus sanitatem consecuturam. Fides promissis stetit. Haec quidem num. 15. narrantur. At quae mox sectio 16. de Constantino Aug. Constantiae patre, & fratrib. imperatoribus refert, ea castigatione indigent, ut ad 26. Junii monuimus.

Verum summa totius historiae eo tandem redit, quod non nisi ab hac Constantina S. Agnetis ecclesia, quae via Nomentana visitur: exaedificata fuerit. Hanc vero narrationem Damasus epigrammate altero (quod exstabat antea in S. Agnetis aede) pulchre contestatur: quod elogium etsi ad 26. Junii pag. 740. deprompserim atque illustraverim, non pigebit heic denuo adscribere.

Constantina Deum venerans, Christoque dicata,

*Omnibus impensis devota mente paratis,
Numine divino multum Christoque juvante,
Sacravit templum vetricis virginis Agnes:
Templorum quod vicit opus, terrenaq. cuncta
Aurea quae rutilant summi fastigia tecti.
Nomen enim Christi celebratur sedibus istis,
Tartaream solus posuit qui vincere mortem,
Inventus caelo, solusque inferre triumphum,
Nomen adhuc referens, & corpus & omnia
membra,*

*A mortis tenebris & caeca nocte (38) levata.
Di-*

Nam, ut obiter dicam, Graeci hanc martyrem non ferro (ut Ambrosius, Prudentius, & Acta vulgaria) sed rogo, in quem ultro profu-
lavit, absumptam narrat. Ad haec acta vulgaria Agnetem proflus nudam in lupanar pertrahunt, at Graeci uno tantum indumento velatam. In ceteris autem perparum Menaea ad 21. Januar. ab Actis vulgaribus Latinis dissident.

(33) Istud *Levata* non cum vicino *Nocte* jungitur, sed ad illud superioris versus (*Corpus*

Dignum igitur munus, Martyr devotaque Christo,

Ex opibus nostris per saecula longa tenebis.

O felix virgo memorandi nominis Agnes.

Jam vero in hac tota narratione plurima notanda sunt. I. Quae S. Agnetis aedem construxit, ea non *Constantia* (ut quidem in hisce S. Agnetis actis, & in Mrologiis, & alibi scribitur) sed *Constantina* ex irrefragabili Damasi testimonio vocabatur. Apud quem non tantum *CONSTANTINA* scriptum fuit, nec aliud versus patitur; verum & hoc ipsum acrostichis elogii exhibet. Nam primae quaeque litterae hoc efficiunt: *CONSTANTINA DEO*, supple *templum dicavit*. In hanc scripturam consensit vetustissimus actorum SS. Joan. & Pauli codex Corbejenfis, in quo haec femina semper *Constantina* scribitur, ut ad 26. Jun. Adnot. 519. notavimus. Ceterum sicuti aevo sequiore *Constantini* et *Constantii* nomina millies alternabant, sic etiam *Constantinae* atque *Constantiae*.

II. Eadem *Constantina Christo dicata* quum dicitur, aperte virgo Deo sacra significatur (ut ad 26. Jun. p. 740. & Adnot. 526. ostendimus) in quod etiam Acta vulgaria consentiunt.

III. Quod *Constantinae* morbum atque sanationem siluerit heic Damascus, narrationem illam totam, quam supra ex Actis contraximus, suspectam reddit. Forsitan, quia parum certa & constans ejus rei fama erat, ea de causa vir gravissimus ea superfedendū putavit. Esto. At saltem quod idem vir summus nec *Augustae* titulum usquam expresserit, nec de patre Augusto fratribusq. Augustis meminisse: in eo [si quidem re vera illa eo fastigio emicuisset] ecqua Damaso venia dari potuisset? Adde quod non obscure significat, aedem privatae unius nifibus fuisse constructam, dum v. 2. canit: *Omibus impensis devota mente paratis*; quae *μικρολογία* prorsus

indigna principe femina fuisset. Cave ergo Actis vulgaribus credas narrantibus Imperatorum impendiis eam ecclesiam excitatam fuisse. Fuit ergo haec *Constantina* ex privatarum sed tamen nobilium feminarum numero; aut ad summum domum Augustam propinquitate generis contingebat, remotiore tamen, quam ut *Augusta* dici posset.

IIII. Quia tamen fuit eod. tempore *Constantina* altera *Augusta*, Galli Caesaris uxor (quae re vera tum *Constantini* M. filia, tum imperatorum postea secutorum soror erat) utraque *Constantina* apud seram posteritatem in unam coaluit. Confusionis vero hujus ea potissimum vera causa fuisse mihi videtur, quod Galli uxor via Nomentana ad S. Agnetis se tumulari voluerit: de quo aliquid tetigit Ammianus; ad quem vide doctas Valesii animadversiones. Hinc posteris ea demum *Constantina*, quam ad S. Agnetis sepultam scirent, visa templi fundatrix fuit: quae tamen re vera & *Augusta* ipsa, & *Augusti* filia fuit, sed tamen nec templi auctor, nec Virgo Deo sacrata fuerat. Haec quidem ad 26. Junii [toto cap. 3. pag. 737. & seq.] copiose eliquavimus, & ex castigatis SS. Joan. & Pauli actis confirmavimus: quae heic levi brachio refricuissē satis superque fuerit.

V. At enim, inquis, quo pacto hanc narrationem, quemadmodum ea in actis Agnetis vulgarib. refertur, cum tempore passionis Agnetis conciliabimus? Nam si ea Virgo sub Valeriano circ. ann. 259. dimicavit; multum sane temporis inde ad datam Ecclesiae pacem sub *Constantino* interfuit. Et tamen in hodierna Agnetis historia num. 15. scribitur accidisse, *Ut post aliquantos annos* (a visione illa celeberrima parentibus oblata) *ad Constantiam* (sive potius *Constantinam*) *Constantini Aug. filiam* hoc factum ab his qui viderant

et omnia membra) refertur. Vult autem Christum post resurrectionem non tantum idem *NOMEN* ex sepulcro retulisse, sed & verum (non *φαντασικόν*) Corpus, *et omnia membra*

levata a mortis tenebris et caeca nocte sepulcri. Quae quidem *ἀντὶλογία* haud dubie *Μανιχαίος*, *Valentinianos*, aliosque *φαντασιολογίας* impetit.

derant narraretur &c. Quis autem sibi persuaserit, Virginis parentes ab Valeriani regno ad Constantini usque imperium vitam prorogasse, ut ea quae viderant, Constantinae narrarent? Atque haec potissimum difficultas magnum Baronium impulit, ut Agnetis martyrium ad tempora Diocletiani differret.

Verum his respondeo, in ea potissimum narratione tota, quae a num. 15. incipit, ita omnia gravissimis naevis esse referta, ut frustra sit ex singulis rerum aut verborum circumstantiis velle argumenta capere: quum satis superque sit hoc tantum Actis vulgaribus assentiri, S. Agnetis aedem a quadam Constantina erectam; ceteris interim susque deque habitis. Verum fac ea, quae proxime adscriptimus, & quae ibid. sequuntur, vera esse omnia: at I. *parentes*, uti supra ostendimus, non sunt soli genitores, sed tota propinquitas. II. Inter eos propinquos, qui visioni interfuerunt, plures aequales aut juniores S. Martyre fuisse verisimile est; ac proinde ad Constantinae aetatem pervenisse, eique visiones, de quibus agitur, narrare potuisse. III. Nec statim a passione Agnetem propinquis exhibuisse illam celeberrimam visionem necesse est, sed facile post aliquot annos. IV. Nec postremo necesse est, a Constantina, postquam eam visionem ab illis parentibus rescisset, atque Agnetis ope convaluisset, illico erectam fuisse ecclesiam; imo eam tamdiu expectasse oportuit, donec pax affligeret Ecclesiae. Atque hoc ultimum satis videtur Damasus innuere. Ait enim, non nisi prius *Omnibus impensis devota mente paratis*, ita in aedem erigendam incubuisse. Qui etiam versu qui sequitur, videtur pacem a Christo partam significare, sic canens: *Numine divino MVLTVM Christoque juvante*: quae majus quidpiam adjumentum involvunt, quam ad meras operis impensas; nec aliud meo iudicio, quam stabilem pacem, quae Christi virtute arrisit Ecclesiae, significant. Ac de S. Agnete haec tenus.

FINIS SUPPLEMENTI DE

S. AGNETE.

ADDITIO ad pag. 21. & ad XXII.

Januarii.

De Actorum S. Vincentii sedula ac legitima reparatione. Quomodo Martyres vindicarentur. Loca Actor. obscura explicantur. Quid FIDE PLENA, Quidve Signata veritatis verba.

De Sancto Vincentio nihil diximus, propterea quod de eo vulgata sunt omnia. Exstant ejus acta passionis pulcherrima apud Bollandum & Ruinartum, quibuscum non tantum in plerisque Prudentil longissimus Hymnus, verum & Augustini sermones complures satis consentiunt; qui sermones haud dubie ad acta, quibus hodie utimur, pluries digitum intendunt.

Tametsi autem quae dixi acta, ea judicialia non sunt; tamen statim post partam Ecclesiae pacem scripta videntur, & quidem cautione tanta, ut merito posse appellari *Legitima* mihi haud dubie videatur. Nam scriptor fidem dicendis praestruit initio num. 2. his verbis: *Cum igitur. VT MVLTORVM SINGERIT AS ET SIGNATA VERITATIS VERBA TESTANTVR*, Daciano cuidam &c. Ergo auctor non tantum ad *multorum* narrantium *sinceritatem* provocat, verum etiam ad *veritatis verba signata*, annulo scil. quo tabulae signabantur; aut vero manu subscripta: qua etiam interdum notione verbum *Signo* accipi solet.

Quae, inquis, tanta diligentia hujus scriptoris fuit, ut testimonia ab iis qui viderant signata exigeret, ex quorum fide historiam contexeret? Atqui quorsum haec sint accipienda paullo altius repetito sermone exponam; est enim hic locus, si quis alius, animadversione dignus.

Martyres fuisse antea *vindicatos*, quam fidelium cultui exponerentur, ex S. Cypriano alibi notavimus. At qua ratione vindicarentur, nullus dum expedivit. *Vindicari* quis dicebatur, quando legitimo (illius potissimum ecclesiae, quae martyris reliquias adservabat) iudicio verus Christi Martyr declarabatur. Ad id vero comprobandum nullis quidem documentis aliis undecumque corralis opus fuit, ubi

exista-

exstabant Acta judicialia a praesidibus confecta: ex quorum tabulariis Christiani exempla descripta non sine pecuniae largitione petebant: quibus tum ad vindicandos Christi testes uterentur, tum etiam ad Christianorum solatium & publicas in coetibus Ecclesiasticis lectiones.

At vero postquam in ultima Diocletiani vexatione id suboluit (nec enim poterant id non gentiles animadvertere, quandoquidem inter sacros Christianorum codices, quos undecumque corradere, Actorum huiusmodi uberrimam segetem deprehenderant) hunc martyribus honorem erepturi, haud raro in Acta referri quidpiam vetuerunt: id quod tum alibi legisse memini, tum in huius ipsius passionis prologo, qui sic incipit. *Probabile satis est ad gloriam Vincentii martyris, quod de (34) scriptis passionis ipsius gestis TITVLVM (supple Martyris) invidit inimicus*. Quorum verborum ea mihi videtur esse sententia: *Quod inimicus Vincentio (martyris) titulum, de scriptis passionis ipsius gestis (derivandum) invidet, hoc ipsum maxime probabile est ad illi martyris gloriam arrogandam*. Sequitur. *Vnde reddimus fide plena relationem gestorum, quae litterarum apicibus annotari iudex non immerito noluit, quia victum se erubescere audiri. Naturalis siquidem providentia est male errantium, auferre de medio testimonium veritatis*.

Ex his vides non aliam ob causam gesta passionum confici praesides vetuisse, quā ne quid inde honoris in mortuos, neve titulus Martyris redundaret. Ei vero malo ut occurrerent Christiani, gesta illa quibus possent modis colligere ac reparare satagebant. Id quidem ubi privatus aliquis suoapte insinuatu aggrediretur, corradendis tantum singulorum, qui interfuerant, narrationibus contentus erat. At ubi id publico ecclesiae consilio [quo scil. mar-

tyr vindicaretur] fiebat; tum vero eorum, qui praesentes fuerant, testificationes non satis validae putabantur, nisi etiam eorumdem subscriptionibus firmarentur, aut saltem annulis signarentur, quo testimoniis legitimum robur accederet. Ex iis vero testificationibus etiam Martyrum postea contexebantur legitimae historiae. Vides profecto quo illud pertineat quod in hac Vincentii passione in prologo auctor proloquitur: *Vnde reddimus FIDE PLENA relationem gestorum &c.* (certe fide plena, utpote ex testimoniis signatis collectam) quove insuper illud num. 2. pertineat, *Vt mulierum sinceritas & SIGNATA veritatis verba testantur*.

Quare jure merito Vincentii Acta pro legitimis, & Ecclesiae judicio comprobatis habenda esse, non est dubitandum. Quidni autem legitima essent, quae non tantum in Hispaniis, verum etiam in Hipponensi ecclesia lecta fuisse, testatur Augustinus serm. 274. ? ubi de Vincentii actis sic loquitur: *LONGAM LECTIONEM audivimus (& praelonga certe haec passio est) . . patienter audistis, distando & audiendo &c.* Et ad plurima sine dubio horum Actorum loca, jam antea recitata, passim in suis de Vincentio sermonibus auditores remittit: quae loca jam ante a Ruinartho sedulo notata fuerunt.

PAG. 22. ad 24. Januar. post ver. 9. adde. Atqui postea in Praefatione supersedimus de marmoris orthographia scribere, id alibi praestituri.

PAG. 28. in fine diei 28. Januar. adde. Huius S. Ephraemi vitam ab anonymo Syro scriptam Illustriss. Josephus Assemanus Biblioth. Vatic. praefectus Syriace ac Latine edidit ac notis eruditiss. illustravit tom. 1. Biblioth. Orientalis pag. 25. & seq. B b b b b b Ephrac-

(34) Male in Rollando Descriptis iunctim editum fuit: quae lectio nihili est. Nam si descriptis gestis dandi casu accipiat; quid libi vult Invidere titulum descriptis gestis ejus? Aut quomodo titulus invidebatur gestis, quae ne ulla

essent, providerat inimicus? At sicuti Timere ab aliquo dicebatur; sic scriptor iste usurpavit. Invidere Vincentio titulum (Martyris) DE (De scil. pro A) SCRIPTIS gestis. Aut vero sit: Titulum de scriptis gestis redundaturum.

Ephraemum vir amicissimus ann. 373. die
sive 9. sive 19. Junii ad caelum migrasse
contendit pag. 54. De ejusd. vero festo pag.
55. accurate sic scribit: *Colunt Ephraemi
memoriam Graeci quidem ac Maronitae die
28. Januarii . . . Latini die 1. Februarii.*

*Jacobitae die 28. Januar. 19. Febr. 8. Mar-
tii, 14. Maii, & 15. Junii . . . Nestoria-
ni Fer. VI. post Dominicam V. ab Epipha-
nia; cum aliis scil. Syris doctoribus.
Mitto cetera praeclarissima, quae de
tanto Doctore avert.*

A D D I T A M E N T A M E N S. F E B R V A R I I.

ADMONITIO AD DIEM I. FEBR.

Pag. 31. col. 2. v. 7. pro iis verbis: Natalis
nota NON NISI Sanctis die non suo
cultis praepositur: *repono sic: Natalis
nota VIX ET AEGRE ALIIS QVAM
Sanctis die non suo cultis praepositur.*
*Cur eo temperamento prior illa aequas
sit mollienda, ea est ratio, quia etsi in hoc
Kalendario solet plurimum diebus suis DE-
Positio aut PASSio praeponi, diebus vero
non suis plurimum NATale praescribitur;
tamen quia NATale commune
omnibus festis anniversariis est (quod mil-
lies ad nativitatem inculcavimus) potest inter-
dum etiam diebus barbaricis praemitti.
Tunc enim intelligendum erit NATale
PASSionis: quod bis in his fastis mense Au-
gusto reperitur. Ceterum cur SS. Trypho &
Respicus mihi videantur alio re vera die
quam Kalendis Febr. coronati, dicitur a
me in sequenti Commentario cap. 3. num. 4.
peridonea causa.*

C O M M E N T A R I V S

Ad acta SS. Tryphonis & Respicii.

Exstant horum martyrum Acta egre-
gia & praeclarissima, de Graeco (quod
ex pluribus documentis comperio) in La-
tinum antiquitus transmissa; quae ex
Octavio Cajetano Ruinartus inter Mar-
tyres Decianae infectionis edidit. Nisi
quod haec etiam naevis esse deformia vi-
ri critici exposculant. At equidem quos
uti naevos traducunt, eos ipsos gemmas
esse inaeestimabiles, ex quibus mirificum
huic historiae pretium ac decus accedit,
ostendi in S. Restituta ad XVI. Maii to-
ta Adnotatione 42: qua quidem Adno-
tatione me eximiam his actis lucem in-
anteceßum affudisse laetor. Quocirca

possem haec ulteriore cura omni superse-
dere. Tamen proderit ita horum pugi-
lum Acta cursim nunc perlustrare, ut
partim ad ea quae dicto loco commen-
tati fuimus, indicem intendamus, par-
tim indicta adhuc plurima nunc primum
afferamus in medium.

C A P. I.

Ad Sect. I. Animadversiones.

I. *An ex Actorum principio arguatur, suis-
se olim eorum partem priorem alterant,
nunc deperditam. Non fuisse decretum.
Acta Suriana falso Metaphrastae adscri-
bi. Horum ex Basilii Menologio com-
pendium. De Tryphonis arte anseraria
judicium. II. Quo Gordiani & Philippi
mentio initio Actor. pertineat. Hos Mar-
tyres sub Deciana initia jugulatos. III.
Criticorum hallucinatio, Aquilinum pro
praefide, non pro Orientis praefecto ha-
bentium. Bithyniam sub praefecto Orien-
tis fuisse, in eaque praefectum tunc con-
sedisse. IV. Actor. locus castigatur, &
ingenti luce ex Graeco perfunditur. V.
Fuisse Irenarcham urbicum magistratum
ab urbium decurionibus nominandum.
De diognitis sive persecutoribus, qui sub
Irenarcha militabant. APRIMAE ci-
vitatis aenigma dissolvitur. Apameas in
eadem praefectura piures, numerali co-
gnomento distinctas. VI. Cur persecutio
dicitur a praefectis indicta. VII. Aenig-
ma alterum de MEETEM expeditur.*

Quum sectionis I. singula prope verba,
miris aenigmatibus aut locis animadver-
sione dignissimis scatant; non ab re erit
eam saltem sectionem huc integram ad-
scribere.

Actorum

Actorum SS. Tryphonis & Respicii. Sectio I.

Mortuo Gordiano Caesare & successore ejus Philippo, cum regnaret Decius; relatum est Aquilino praefecto Orientis, quod scientiae divinae cultura potissimum haberent erga sanctos Tryphonem atque Respicium; non enim latere poterant, quoniam aliquot annos per donum & gratiam Dei praediti erant variis mentorum virtutibus. Missis igitur ex officio apparitoribus rapti sunt a Frontone pacis principe Aprimae civitatis, qui exierat ad exquisitionem sanctorum cum persecutoribus. Hoc autem erat indictum a praefectis. Quos inventos tradiderunt militibus, qui ligaverunt eos, & traxerunt in Civitatem Meetem, ibique in carcerem missi sunt ab Aquilino praefecto, qui a publicis negotiis fuerat occupatus. De eis magna fama volitabat, quod essent Deo Christianorum digni, & in omni virtutum promotione perfecti.

I. Nunc a principio ordiar. *Mortuo*, inquit, *Gordiano Caesare* (unius Gordiani tertii meminit, quia priores duo numquam agniti in Oriente fuere) & *successore ejus Philippo*, cum regnaret Decius &c. An non satius erat ab eo incipere *Cum regnaret Decius*...? Quo enim importuna illa Gordiani & Philippi mentio pertinet? Ac sane videbatur fuisse hoc non totius historiae principium, sed tantum partis posterioris sub Decio transactae: quum forsan pars prior res sub Gordiano gestas complecteretur. Id mihi videbar elicere ex Surianis, quamvis pessimae notae (1) actis: in quibus postquam de rebus a Tryphone (nam & a Surianis & ceteris Graecorum scriptis abest semper

Respicius ob eam causam, quam cap. 3. num. 1. exponam) sub Gordiano actis dictum fuisset; hac transitione scriptor utitur. *Cum autem decessisset Gordianus, Philippusq. execrandus & impius* (quanta *αἰσχρονομία*! cum execratur, quem plurimi tamen pro Christiano habere non dubitarunt) *ei successisset in imperio*, & *ipse quoque cito fuisset interfectus in bello adversus TROGLODYTAS* (fuit enim hoc, arbitror, ranarum & murium bellum: nam in Batrachomyomachia murem *τρογλοδυτον* h. e. vere *τρογλοδυτον*, sive *foraminum incolam* reperimus); *Decius post eum renuntiatur* &c. Deinde martyris prehensio & reliqua sub Decio gesta narrantur. Surianae historiae (2) compen-

B b b b b b 2 dium

(1) Prior praesertim pars ante martyrium putidissimis commentis scatet. Et tamen ea tota historia sub Simeonis Metaphrastae nomine in Surio circumfertur: falso tamen; ut ex Allatio de Simeonibus, & Catalogo (quem tom. 6. Bibl. Graec. 10. Alb. Fabricius edidit) Graecarum vitarum constat, in quibus nihil tale Metaphrastae tribuitur: cui viro docto numquam tam iratum fuisse Apollinem, ut talia scriberet, expertus novi.

(2) In Basiliano Menologio [ex quo quae hic pertinent, frustatim exponam] Kalendae Febr. sic ordiuntur. *Tryphon Martyr ex regione Phrygiae sub Gordiani imperio ortus, a*

puero anseres pascibat. Quam frequens apud Graecos id genus artis fuerit, vocabula plura eo pertinentia ostendunt. Nam & *χηνόβοσκος* sunt *anserum pastores*: & *χηνόβοσκία* aut *χηνόβοσκία* est ipsum artificium: & *χηνόβοσκιον* sive *χηνόβοσκία* est gregis ipsorum nomen: & *χηνόβοσκιον* [quo utitur Latine Columella] aut *χηνότοπος* est locus ubi aluntur. Agit de anserum patione accurate Columella toto cap. 8. libri XIV. ubi & illud legitur: *Deinde non longe ab aedificio si est stagnum vel flumen, alia non quaeratur aqua: sin aliter, lacus piscinaeque manu fiant, ut sint quibus inurinare possint aves: nam sine ipsa*

dium in Basilii menologio exhibetur: nam Menaea videre non licuit, quae nunc ad manus non habui. Itaque uti dixi, dubitabam, an non Acta sincera, quae in Ruinaro legimus, tantum alteram historiae partem contineant. Sed me statim ipse haud (3) temere revocavi.

II. Alia ergo quaerenda est mentionis de Gordiano & Philippo ratio: quae ni fallor, talis est. Christianus ille, qui ex Actis judicialibus hanc Passionem contextuit, hoc exordio usus fuit, ut significaret, post pacem Ecclesiae (quae extincto Maximino, tantisper sub Gordiano III. & Philippo respiraverat) vexationem, & quidem omnium crudelissimam, sub Decio redintegratam. Neque hoc solum, verum & illud quoque, siquid video, praesefere voluit, nimis

hos martyres statim sub initia Deciani regni depugnasse. Nam quum Philippus sive medio anno 249, sive summum mense Augusto occubuisset; ejus successor Decius non ante regnare occepit, quam promulgatis cruentissimis edictis, in Christi servos toto orbe Romano desaeuere. Nec dubium est, quin sub anni 249. finem & sequentis initia Christiani plurimi occisi fuerint; & quin sub eadem Deciana exordia hi martyres decertaverint: id quod subjecta proxime verba significant, *Hoc autem* (nempe Christianorum exquisitio) *erat indictum a praefectis*; nuperrime scilicet; alioqui nisi proxime id fuisset indictum, eo notando abstinuisset. At quo mense aut die horum martyrium acciderit, parum liquet, uti cap. 3. adnotabimus.

III.

istò praesidio non magis, quam sine terreo, recte vivere quicquid. Palustris quoque sed herbida ager designatur. Quae ideo adscripti, ut appareat nullum magis idoneum reperiri potuisse ad χυροβοσίων locum, quam totam Apamensem regionem, amnibus Marsya, Maeandro, aliisque irriguam, ac praeterea herbida atque palustrem: ut etiam si numquam Trypho morit anseres, tamen Graeci, qui verisimiliter magis quam vera sectantur, satis impune Tryphonem effecisse χυροβοσίων [anserarium] videantur, praesertim si in Apameno agro ea industria, uti profus credo, impense vigerit. Non praeter verisimile igitur in Actis Suriana hic legitur: In vico Campsade (Tryphon) invenitur propter PALUDEM IACUS, qui esset situs propter eum locum, anserum curam gerens. Verisimillima omnia: utinam quis vera esse praestaret.

Sequitur in Menologio. *Vel sic tamen dum anserariam faceres, ad virtutem Deique cultum sese magnopere exercebas: unde accepto curvationum dono, morbos omnes atque languores persanabas. Arrepta ex his verbis aucta, acta Suriana hunc anserarium simul medium fuisse, ne non aliquid receptis narrationibus adderent, pulchre docent. Porgit. Sanavit autem & imperatoris filiam a daemone obsessam, ipsamque sub nigri canis specie demonstratum compulsi, uti suas dolosas artes palam confiteretur: quod multis ad Christi fidem pertraxit. Haecenus quae sub Gordiano acciderant: post quas ad Decii principatum transit. Postmodum Decio imperante ab Aquilino praef-*

fecto (non praefide; nam ἰσαρχὴ vocabulo utitur) tentus, Nicacum vincitus perducitur. Ibi primum equis indomitis alligatus, per loca inerta tempore hiberno raptatur: mox nudus ferreis clavis imponitur: deinde lampadibus latero adustus, capite obtruncatur. Quae posteriora satis cum Actis sinceris contentiunt; a quibus ne Suriana quidem ea parte discedunt, nisi quibusdam additis circumstantiis, quae passionem magis admirabilem facerent.

(3) Nullam fuisse unquam horum Actorum priorem partem, hinc de cantis arbitror. I. Non tantum Octavii Cajetani exemplar, sed & Vallicellianum Ms. a Ruinaro collatum haud secus indidem incipiebat. II. Deinde Sotio I. quam integram adscripsimus, satis multa habet, quae ad transactam sub Gordiano vitam pertinent [cujusmodi illud est, *Non enim latere poterant* &c. itemque in fine, *De eis magna fama volubas* &c.) quibus peritochis auctor abstinent, si de eisdem dedita opera priore parte scripisset. At eadem bruta obiter inserta factis admonent, hos sanctos etiam sub Gordiano fuisse celebres. III. Hinc Graeci posteriores ea quae modo dixi generalia elogia, adjectis variis interpolatis sui temporis narratiunculis, in prioris ejusdem historiae formam pro capta ingenioque suo redegerunt. IV. Quod tamen ut facerent, prima ipsa horum Actorum verba, *Mortuo Gordiano* &c. iis aulam praebuerunt: per quae scilicet se excitaros sentierunt, ut, quibusdam vulgi rumusculis undequaque corrasis efficerent, ut prius altera pars historiae desideraretur.

III. Sequitur: *Relatum est Aquilino* (qui mox sect. 2. his omnibus donatur nominibus, *Tiberius Gracchus Claudius Aquilinus*) *praefecto Orientis, quod scientiae divinae cultura &c.* Hic vero ille est turpissimus naevus, qui haec acta dehonestare visus est Ruinaro & Tillemontio. Nam primum non *praefectum* dicendum fuisse criminantur, sed *Praesidem*. Atqui in S. Tryphonis historia omnis Graecorum (4) antiquitas hoc ipsum *Praefecti* nomen usurpavit: quod certe ex hisce sinceris quae terimus actis ad illos manavit. Quocirca facessat conjectura illa, qua Latinum interpretem reddidisse *Praefectum* suspicantur, qui re vera non aliud quam consuetus rector Bithyniae fuisset. Deinde & illud multo acius reprehendunt, quod Aquilinus (quem certe constat Bithyniae praefuisse) *praefectus Orientis* vocetur, quum satis constare dicant, Bithyniam extra praefecturam *Orientis* fuisse. Cui quidem malo non aliter succurrit Ruinaro quam si vocem *Orientis* laxo heic sumi statuatur. Atqui quam vellem similibus pluribus naevis, siue verius gemmis, haec Acta scaterent. Vide omnino ad XVI. Maii Adnot. 42. Ex qua (pag. 318. in fine, & pag. seq.) discas, cur olim Bithynia ad provincias praefecti Orientis pertineret: idque maxime sub Decio, sub quo nondum praefectorum praetorio numerus nimis creverat. Et quidem Bithyniam inter Orientis provincias potissimam sub Decio fuisse, ex eo animadvertes, quod is (uti mox adnotabimus) Nicaeae in Bithynia resideret. Quid plura? Tam multa in tota actorum serie praefectoriae dignitatis vestigia. hujus

judicis in apertum proferemus, ut viros eximios heic in clara luce. caecutivisse admodum mirer.

IV. Jam vero sequitur: *Quod scientiae divinae cultura, (corr. culturam) potissimum haberent erga sanctos Tryphonem atque Respicium*. Jam olim initio ejusd. Adnot. 42. demonstraveram, hunc locum sic Graece (nam hanc historiam de Graeco translata ad nos pervenisse, non est dubium) conceptum fuisse: *ὅτι οἱ θείας γυνώσκουσιν θρησκείας ἔχουσιν οἱ κατὰ τοὺς ἁγίους Τρύφωνα καὶ Ρασπίσιον*. Id vero vertendum fuisse, *Quod scientiae divinae culturam haberent sancti Tryphon atque Respicius*, quivis vel mediocriter Graecae elegantiae gnarus hodie non nescit. Et id tamen interpretem istum, cetera non inidoneum, fugit. Qui veteribus Glossis (in quibus *Erga* & *κατὰ* sibi mutuo respondent) in consilium adducitis, in hoc loco reddendo pueriliter offendit.

V. Pergit ibid. interpres: *Missis igitur ex officio* (Graece erat *ἐκ τῆς ἀρχῆς*; quae Latinis dicebatur *Apparitio*) *apparitoribus rapti sunt a Frontone PACIS PRINCIPE*. Hic in Graeco vocabatur *ἐπιμαρτυρῆς*: quod ad verbum reddidit Noiter; sicuti & Rufinus (ubi de S. Polycarpi prehensione) *praefectum pacis* vocavit. Ad haec alii alio verborum circuitu nomen hoc olim reddiderunt. At sequitur: *Pacis, inquit, principe Apri-mae civitatis, qui exierat adquisitionem sanctorum cum persecutoribus*. Ultima vox Graece erat *μοῦν διωγμῶν*: de quibus *diogmitis* siue *persecutoribus* (h.e. qui apprehendendi gratia reos insequuntur) Acta (5) S. Polycarpi loquuntur. Vides praeterea munus Irenarcharum: *Qui, inquit, exie-*

(4) Acta Soriani ex Graeco reddita Aquilinum hunc non tantum *praefectum* sed & *praefectum Orientis* disertim vocant. *Disertur Tryphon ad praefectum Orientis*. Sic etiam Basilii Menologium eundem *ἐπαρχον* [quod nihil aliud quam *praefectum* notat, nec potest de meris provinciarum rectoribus usurpari] nuncupavit. Vide in Adnot. 2. Quod Graeci serje ex hisce sinceris actis, aut ab aliis inde

transfusis hauserunt.

(5) In Actis S. Polycarpi M. apud Cotelarium post Herodis irenarchae mentionem, mox n. 7. *Egressi sunt* (*διωγμῆται καὶ ἱερεῖς*) *diogmitae* [siue potius, ut ea vox Graeca in his S. Tryphonis actis redditur, *Persecutores*] *& equites cum consuetis armis, tamquam ad latronem currentes*. Hinc igitur constat, irenarcham sub dispo-
sitione

exierant ad exquisitionem Sanctorum sive, ut ipsi loquebantur, noxiorum. In vet. Glossis *ἰεναρχῶν* respondet voci *Pacator*; quia abductis undequaque maleficis, provinciae pacabantur. Porro ex his actis intelligimus, *ἰεναρχῶν* (*irenarchiam*) fuisse unum ex urbicis magistratibus, quos singulos singulae civitates haberent: *Pacis*, inquit, *principe Aprimae civitatis*. Hinc ab urbium decurionibus *irenarchas* fuisse nominandos statuit lex unica C. de *Irenarch.* his verbis: *Irenarchae, qui . . quietis ac pacis per SIN- GULA TERRITORIA* (h.e. singulas civitates) *faciunt stare concordiam, a de-*

curionibus iudicio praesidium provinciarum idonei NOMINENTUR. Haecenus pro-na omnia.

Illud vero difficillimum planeque *ἀνιγναισδῶν*, ubi nam terrarum *APRIMA* civitas fuerit: *Frontone*, inquit, *pacis principe APRIMAE civitatis*. Hi sancti Phryges fuerunt, & ut sect. 2. dicitur, de *Apameae* (illius utique ad *Macandrum* in Phrygia) *finibus*, de *Sansoro vico*. Videndum igitur quidnam sub corrupta *Aprimae* voce latuerit: de quo coniectiones meas in subjacentem (6) annotationem contuli.

VI. Statim sequitur: *Hoc autem erat indi-*

ione sua habuisse *diogmitas* & equites, sive potius equites *diogmitas* h. e. persecutores; nam in verbis illis *διωμίτες καὶ ἵππαις* copula videtur inducenda, si vereri interpreti credimus, qui unum personarum genus agnovit: *Cum equitum*, inquit, *magna copia armatorum*. *Diogmitae* illi respondent iis, quos *Soldati di campagna* nunc vocamus, sicuti *Irenarcha* is erit, qui nunc *Caporale di campagna* a nostris dicitur.

(6) *APRIMAE CIVITATIS* nodus dissolvitur.

Principio de lectione videndum. Octavius Cajetanus *Aprimae* ex membranis suis edidit: a quo *Valllicellana* lectio (*Aprinae*) parum abit; nam ubi litterae labialis (m) linea tercia paulum dimota fuit, syllaba (ni) prodiit. At *Ruinartus* in praefat. nescio quem laudat *Baronii* codicem, in quo *Apameae* legeretur. Optima sane lectio, si fuisset ex codice eruta. Nunc vero *Baronianus* codex nullus alius a *Valllicellano* fuit [nam, *Valllicellana* bibliothecam fuisse *Baronio* domesticam scimus] quem unum haud dubie ad manus habuit. Qui ubi ad *Mrologium* scripsit, hos martyres *ten- tos esse apud Apameam, ac Nicaeam perductos, ibidem consummasse martyrium*, non hoc significat, hac ipsa sect. I. sese *Apameae* ac *Nicaeae* nomina pro *Aprimae* & *Meetem* (de quo akerò dicam in Adnot. seq.) reperisse; verum sum ex universo Actorum tenore [in quibus mox diserte de *Apamea* deque *Nicaea* fit mentio] tum etiam ex Actis *Surianis*, satis intelli- gi, hosce duoviros *Apameae* comprehensos, *Nicaeam* fuisse pertractos. Ex his autem colligimus, non esse dubium, quin *Apamea* heic debeat intelligi: at quo pacto ejus urbis no-

men ex *APRIMAE* involucris sese expediat, id vero est apprime arduum.

Ac videbatur initio fuisse forsitan *Obrimae* vocabulum pro *Aprimae* heic scriptum. *Plinius* V. 29. *Sita est* [*Apamea* Phrygiae, cognomento *Cibotos*] *in radice montis Signiae, circumfusa Marjya, OBRI MA, Orga fluminibus in Macandrum cadentibus*. Ergo initio sic forsitan de Graeco redditum fuerat: *Rapti sunt* [imo non *Rapti*, sed *Capti sunt*, primitus scriptum fuit] a *Frontone* *pacis principe ad Obrimam* (h. e. prope *Obrimam*) *Apameae civitatis*. At deinde *Apameae* nomen excedit, amnis autem nomen corruptum remansit.

Dixeris fortasse *ad Obrimam Apameae* parum usitatum videri syntaxin. Verum usitatissima in nummis est. Sic in hujus ipsius *Apameae* nummo legitur, *Απαμῖν Μαρjας*, *Apamenium Marjya* fluvius. Sic alibi, *Νικαιῖν Σαγάρῃ*, *Nicaeensem Sagari* amnis. Et plura in eundem modum. Porro ad *Obrimae* ripam videtur situs fuisse vicus ille [sive *Sansorus*, sive potius *Campsades*] in quo hi pugiles capti fuere.

Quod sicut dicta parum arriserint, habeat & hanc alteram nodi solutionem haud paulo meliorem. Videtur Graece *A.* sive *Ατ.* pro integro *Apameae* nomine fuisse notatum: quae compendiosa scriptio facile ex usu, & ex adjuncto quod sequitur, se intelligendam praebebat. Ergo scriptum Graece fuerat, *Ατ. οἱ ἄρχαι πόλιν*. Quam scribendi rationem imitatus interpres, posuit, *Ap. primae civitatis*. Prioribus vero duas voces postea coaluisse, si tantum mirabuntur, qui veterem scribendi morem confertum atque coactum numquam observaverint.

Porro

indictum a praefectis : nim. ut sedulo Christiani ab irenarchis conquirerentur & caperentur. Quid huic loco facient, qui in his actis *Praefecti* nomen improprie pro *praefide* positum statuerunt? Cur enim heic *praefecti* (sive *praefides*, si iis credimus) plures nominantur? At huic loco egregiam lucem affudimus in cit. Adnot. 42. p. 319. Summa eo redit. Ab Imperatore ad praefectos praetorio epistolae deferrebantur, quibus iussionum imperialium quaedam veluti informatio continebatur: deinde a praefectis (qui ante Constantinum res imperii veluti in solidum administrabant) edicta

publicabantur, & ad provinciarum rectores mittebantur. Vides cur heic Christianorum insectatio *indicta a praefectis* dicatur, non ab uno Aquilino Orientis praefecto.

VII. Paucis interjectis, tracti dicuntur martyres *In civitatem Meetem*. Hanc Nicaeam Bithyniae fuisse, ex sequentibus constat. At quo pacto *Nicaeam* librarii in *Meetem* transformaverint, nondum plane assequor. Tantisper tamen dum Oedipus aliquis griphum hunc alterum soluturus advenerit, quid de eo suspicer, in subtrata (7) adnotatione positum habes.

Ad

Porro cur *Apamea prima* diceretur, non una esse ratio potuit. Urbium *πρωτα* (*primatur*) in nummis celeberrimus est. Itaq. quae urbs de primatu suae provinciae gloriabatur, ea se *πρωτη* in numismatibus inscribebat. Et si vero rateor, numquam in Apameae Ciboti nummis hanc *πρωτη* animadverti, non continuo ea Apameam caruisse concludendum est.

At magis est ut alia prorsus de causa haec urbs *Prima* fuerit appellata: non scil. ut inter primas urbium suae provinciae recenseretur, sed ut inter urbes cognomines prima numeraretur. Fuere namque Apameae praeter hanc *Ciboti* quamplurimae, praesertim in hac ipsa Orientis praefectura. Nam fuisse & in Bithynia & in Syria, & alias alibi Apameae plures. Ut igitur una ab altera cognomine [in ead. praesertim praefectura] distingueretur, adjunctis *διακριτικοῖς* opus fuit, ut haec *Apamea prima*, altera *secunda*, ac porro diceretur. Quae distinguendi ratio in geographia paullo post Decii tempora maximopere invaluit. Itaque alia erat *Bithynia prima*, alia *secunda*: & eodem plane modo in Cappadocia, Cilicia, Armenia, Mylia, Palaestina &c. Ergo & *Aprimae civitatis* [quod tamdiu torsera] non aliud est quam *Apameae* (cognomento) *Primae civitatis*: cujus Fronto fuit *Irenarches* sive *Pacator*.

(7) *Aenigma alteram in MEETEM varie sentatum, postremo ad veri speciem expeditur. De metropoleos & primatus dignitate inter Nicaeam & Nicomediam certamina quoniam pacto composita.*

An quia urbes Nicaeae plures vocabantur [octo aut. etiam plures Ethnographus recenset] Ni-

caeam Bithyniae, addito cognomento *MEE-TEM* distinguere placuit? quod quidem cognomen videtur ex his tantum Actis nunc primum innotescere. Porro *Nicaeae* nomini (quod forsan primitus hinc non aberat, at postea excidisse videtur) *διακριτικόν* cognomen additum dixi; ita ut antea scriptum integre videatur: *In civitatem Nicaeam Meetem*: nisi si *Maeotim*, aut aliud quidpiam antea pro *Meetem* fuerit.

Verum missis hariolationibus, Graece sic potius mihi videtur fuisse scriptum: *ἡς ΜΗ. ΤΗΝ. πόλιν Νικαίαν* [ubi illud *MH.* non aliud quam *Μητρόπολιν* notabat: quae vox in nummis aliisque monumentis modo *M.* modo *MH.* alias *MHT.* aut *MHTPO.* scribitur] *h. e. In Metropolim civitatem Nicaeam.* At interpretes notarum veterum ignarus quum praeterea confertim omnia, nullo interposito puncto [ut in Graecis marmorib. & vet. Mss. cernitur] *MHTHN* (*Metem*) legisset; putavit id proprium urbis fuisse nomen. Itaque antea acceptam hanc suam opinionem secutus, Graecae litteras totidem Latialibus expressit, ac prodigiosum istud *METEM*, aut (quia forsan vocali longae *H* duo tempora esse largienda didicerat) *MEETEM* in sua interpretatione posuit. En quibus auguriis *Meete* urbs nova condita, orbem Romanum auxerit.

At cur, inquis, vocem *NICAEAM* omisit? An quia post proprium nomen *Meetem*, noluit superinducere alterum *Nicaeam*? An potius quod *Nicaeae* nomen exciderat? An postremo quum *Nicaea* κατ' ἐξοχήν ab suis civibus *Μητρόπολιν* (*Metropolis*) vocaretur, ob id Nicaeensis ille ipse Christianus, qui haec Graece scripserat, non alio modo *Nicaeam* sibi design-

gnavit.

Ad ultimum extrema sectione hi martyres omni virtutum promotione perfecti praedicantur. Pro promotione Graece erat

προκοπή: quod non male interpres Promotione (8) h. e. processu reddidit.

CAP.

gnandam, praesertim apud populares suos, putavit, quam si absolute *Metropolim urbem* nuncuparet?

Et hoc quidem ultimum verisimillimum videretur, si id syntaxis articuli pateretur. Nam adjuncto quidem urbis *Nicaeae* nomine, ita demum articulo THN locus erat: *ἐἰς Μητρόπολιν*, inquit, *THN πόλιν Νικαίων*. At sublato ultimo nomine, illud quod restat (näm. *ἐἰς Μητρόπολιν THN πόλιν*) haud poterit recto talo consistere. Nam siue *ἐἰς τὴν μητρόπολιν πόλιν* scribendum fuerat, siue *ἐἰς πόλιν τὴν μητρόπολιν*. Ac fateor equidem, utrolibet modo ei fuisse dicendum, qui *NICAEAE* vocem hinc abesse voluit. Ergo paululum flectenda est via.

Nam vestigia premens interpretis (qui hoc ordine posuit, *In Civitatem Meetem*) Graece eadem serie scriptum censo, *ἐἰς πόλιν τὴν μητρόπολιν*, siue (nam sic quoque licuit) *ἐἰς τὴν πόλιν μητρόπολιν*. Id vero vertendum fuerat, *In civitatem Metropolim*. Verum quia vox ultima tribus tantum primoribus litteris (ut saepe in nummis) signata fuerat, nempe MHT; putavit interpres in eo monosyllabo proprium urbis nomen latere. Itaque addita idonea terminatione, ex Graeco MHT. Latine MEETEM reddidit. Habes unde istud horribile *μυρομολίον* profectum, criticos perterrescerit.

Nunc de eo breviter dicendum restat, an re vera urbs *Nicaea Metropolim*, *Bithyniae* fuerit, cuiusmodi fuisse haec Acta docent. Et *Metropolim* suo tempore eam fuisse sine ulla ambigibus liber XII. Strabonis docet: qui cetero qui domo Amaseus, h. e. ex proxima Pontica regione, id minime omnium ignorare poterat. Aut igitur: ἢ Νίκαια ἢ μητρόπολις αὐτῆς βιθυνίας, *Nicaea Bithyniae metropolis*. Et ab Ezech. Spanhemio to. 1. p. 635. exhibetur singularis *Nicaeae* nummus cum *Μητροπόλεως* epigrapha. Quem profecto nummum Straboni aut aequalem, aut antiquiorem, aut non multo recentiorem fuisse necesse est; quia *Metropoleos* titulum (numquam postea in nummis *Nicaeae* obvium) ei postmodum non sine multo certamine *Nicomedia* eripuit quae sola semper se in nummis *Metropolim* praedicat. Itaque quo tempore Dio Chrysostomus *Nicomediae* orationem 38. de concordia cum *Nicaeensis* habuit, *Nicaeenses* iam *Metropoleos* dignitate *Nicomediae* concesserant, ac tantum

de *primatu* (primatu) utrinque disceptabatur: quam dignitatem sibi uni *Nicomedia* arrogabat, nec *Nicaeam* in ejus communione admittebat. Proderit verba ejus *Sophistae* afferre pag. 479. αὐτὸ δὲ τὸ μὲν αἰς μητροπόλεως ὑμῖν ὄραμα ἐξαίρετον ἔστι, τὸ δὲ αἰς πρωτεύων κοινόν &c. Quod si *Metropolis* quidem nomen vobis peculiare maneat, primatus autem (vobis cum *Nicaeensis*) communis; quia, quaeso, re deteriores eritis? Verum αὐτὸν πρωτεύων possessione numquam *Nicaeenses* exciderunt; qui & in *Domitiani* nummo. Πρώτοι, *Primi provinciae* inscribuntur; & in alio, *Primi Ponti & Bithyniae*: de quibus vide Spanhemium p. 633. 634.

Sed ad *Metropolis* dignitatem redeo: quam si his Actis credimus, videtur iterum *Nicaea* recuperasse: id quod non ex isto tantum prodigioso MEETEM (quod ex *Metropoleos* compendiosa scriptura processisse docuimus) constat, verum etiam ex sect. IV. ubi praefectus *Reversus Nicaeam civitatem suam* dicitur. Ex quo discimus sub Decio praefectus praet. *Nicaeae* confedis, tamquam scilicet in *Bithyniae metropoli*: etsi eam dignitatem cum *Nicomedia* communem haberet. Ac tandem (siue circiter Decii tempora, siue post) haec tanta urbium aemularum concertatio ita tandem dirempta fuit, ut *Nicomedia Bithyniae primae metropolis*, *Nicaea secundae* inscriberetur. Certe in *Calchedonenli synodo* *Nicaea Metropolim Bithyniae secundae* apertissime legitur. Et, credo, ea nomenclatura multo erat antiquior; ac saltem jam tum, quam haec historia a Christiano scriptore (fortitan post Decii aut Valeriani tempora) ex actorum judicialium fide continebatur, *Nicaea jure Metropoleos*, haud contradicente *Nicomedia*, in *secunda Bithynia* fruebatur. Hinc scriptor, ut qui in *Nicaea* in suorum civium gratiam haec scriberet, satis habuit dicere tractos fuisse hos martyres *ἐἰς τὴν πόλιν MHT.* h. e. *μητρόπολιν*, *In civitatem Metropolim*: sic enim, non addito *Nicaeae* vocabulo, a suis popularibus vocabatur. At interpres ratus in illo MHT. latere proprium urbis nomen, addita congrua terminatione, MEETEM reddidit, uti supra ostendimus.

(8) In *Cyrelli Glossis* Προκοπή est *Pro-moveo* (sed significatur neutro) itemque *Pro-cio*, *Procedo*. In eisdem Προκοπή redditus *Promotus* (sed substantiva nomine pro *Promotio*) *Processus*.

C A P. II.

In reliquis sectiones.

I. De primiscrinio magni officii, qui sub praefecto praetorio militabat. Sanctorum appellatio. *EMINENTISSIMATVS* praefectorum peculiaris. Aetas legitima quae? Textus corrigitur. Pruina discindens. *CASTIFICARI* pro eo quod est In casto esse: II. Ad sect. 4. *IPSE* pro *IDEM*. Praefectoria provincia ea dici poterat, quam praefectus peculiariter regeret: cuiusmodi tunc Bithynia fuit. Lepida Martyrum allusio ad Clavata calceamenta. III. Gladius peculiare praefecti praet. insigne, ei dicturo sententiam adducitur. Non de tabella, sed *VERBO* in hos Martyres sententia dicitur: quod proprium praefectorum praet. fuit: qui tamen poterant etiam per officium id facere, verum ex scripto libello. Etiam Majores *PVERI* interdum vocati. Haec acta post dedicatum Martyrium scripta. Quinam Religiosi viri, & Sacerdotes. *Sacrificium Eucharisticum*.

I. Haecenus integram sect. I. percurrimus: nunc reliquis ex intervallo aliquid aspergetur. Sect. 2. v. 4. *Pompejanus* vero *primiscrinus* magno officio dixit. Corriges, *Primiscrinus* magni officii. Nam quae sequuntur, ea Praefecto (*Adsum*, inquit, o praefecte &c.) non Magno officio, hic *primiscrinus* dixit. Hanc vero ipsam correctionem postea confirmatam Actis Surianis reperi: in quibus legitur, *Pompejanus* *scriniarius MAXIMI ORDINIS*: certe quia in Graeco Surianorum legebatur casu patrio, *ὁ μέγιστος αἰετός*. Quamquam & *Magno officio* probum videri potest, si auferendi casu accipiatur, & *EX* aut *IN* subaudiatur. Porro *Primiscrinii* officium (de quo passim uterque Codex, & Notitia imperii, & Symmachus alique loquuntur) nunc primum reperiri arbitror; nam cetera monumenta omnia quae de eo agunt, posteriora sunt temporibus Decianis. Nisi si quis putet, scriptorem Christianum (si modo multo posterior fuerit: quod non puto, ut cap. sequenti dicam) sui

temporis vocabula Decianae aetati accommodasse. Non tantum autem *Primiscrinii*, sed & *Magni officii* vocabulum heic notari velim; utrumque enim junctim usurpatum Praefectorum (tum Vrbi, tum Praetorio) peculiare fuisse videtur, nec cum praesidibus commune. Nam provinciarum rectoribus *αἰετός* sive *Officium*, non *Magnum officium* obsequebatur. Itaque in Cyrilli Glossis *αἰετός ἀρχων* (h. e. totidem verbis, *Ordo praesidis*) redditur *Officium*, *Apparitio*. At Praefecti apparitio, ut hinc constat, dicebatur *ἡ μεγάλη αἰετός* *Magnum officium*: cuius officii primus vocabatur *Primiscrinus*. Sic & in Glossis Basilic. *πρῶτος ἐκ τῶν αἰετών*: h. e. *primi Officii*, sive *Primiscrinii Officii*: qui sub praesidium passim dispositione erant. At vero non quivis *Primiscrinus*, sed *Primiscrinus magni officii*, ut ex hac passione docemur, sub praefecto praetorio militabat: imo etiam sub urbano: nam in S. Sebastiani actis egregiis sect. 24. & seq. quidam Nicolitratus *primiscrinii* dignitatem sub praefecto urbi gerebat; cui etiam commentariensem (cui nim. victorum custodia commissa erat) paruisse, ex sect. 29. constat his verbis: *Audiens haec Nicostratus primiscrinus, abiit ad Claudium commentariensem, & IVS-SIT universas personas (victorum) ad domum ejus adducere, dicens: Quoniam proxima sessione omnes discutiendi sum &c.* Ac de *Magni officii primiscrinis* (quos quidem sub praefectorum tantum dispositione militasse, haud temere conjecimus) tantum.

Sed & hujus *primiscrinii* verba prope singula, quae statim sequuntur, animadversione egenti. *Adsum* (inquit) o Praefecte, Sancti. Tryphonem & Respicium intelligit: quos nim. scriptor Christianus de suo Sanctos vocavit. Sive ipsemet primiscrinus sic eos dixerit, modo tamen Graece scriptum fuerit, *οἱ καλούμενοι ἅγιοι*, *Qui Sancti vulgo appellamur*, quippe qui (ut extrema sect. 1. dicitur) uti *Deo digni* &

C c c c c c

virtu.

virtutum promotione perfecti colebantur, & quorum virtutem sanationum Menologium Basilii praedicat. Sed *Adsunt*, inquit, *Sancti*, de *Apameae finibus* (Apameam non Bithyniae, sed Phrygiae intelligit, quia in fine historiae hi duo MM. *Phryges* dicuntur: quam *Aprimam* h. e. *Apameam primam* auctor supra appellaverat) de *Sanforo vico* (qui vicus in Surianis actis & Vinc. Bellovacensi pluries *Campsades* nuncupatur: utraque autem scriptura potest diversis temporibus, ut alibi dicam, obtinuisse: nam Graecis recentioribus eum vicum fuisse notum & celebrem, ex eisd. Surianis videor elicere) appliciti circa **EMINENTISSIMUM & ILLUSTRE** tuae potestatis tribunal, interrogandi. Vide ad XVI. Maii Adnot. 42. ubi *Eminentissimum* (uti vocabant) praefectoriae dignitatis fuisse peculiarem ostendimus, sicuti & *Illustris* titulum. Ante finem hujus sect. praefectus sic martyres hortatur: *Sacrificate diis, quia video vos legitimam aetatem habentes* (Aetas legitima ab anno XXV. inchoabatur ex l. ult. C. de his qui ven. aetatis: eadem & *Sua aetas*, aut *iusta*, perfecta, robusta in jure nostro dicitur) *perfectumq. intellectum possidere*.

Media sect. 3. *Iussit* (praefectus) *ut egredientes in venationem, alligatos* (addit Menologium, *Feris equis*) *Sanctos traherent glaciali tempore, pruina DISCENDENTE, & ideo disruptae sunt plantae eorum*. Pro *Discendente* Ruinartus in margine corrigit *Decidente*. At facilius erat, *Descendente*. Et si perplacet *DISCENDENTE*: quod me unice probantem, confirmavit postea Petr. Equilinus de hoc facto scribens, *Ita ut pedes frigore SC'NDERENTVR*: quod haud dubie ex suis Mss. excerptit. Ante finem ejusd. sect. *Potestis ne vos* (inquit praefectus) *de reliquis* (melius in Ms. Vallie. *De reliquo*: Graece fuit, *καὶ λοιπὸν*) *castificari*? *Tryphon respondit: Semper castificamus nos coram Domino, cui incessanter servimus*. Pro *Castificari* Graece fuit *ἀγνίσκειν*. At istius aetatis interpretes semper Glos-

fas in consilium adhibebant: quarum quae sub Cyrilli nomine circumferuntur, sic habent: *Ἀγνίσκει: Castitor*. Sed ne dubita, quin media exciderit, ac legendum sit, *Castificor*. Sicuti & activo verbo *Ἀγνίσκει* respondebat apud antiquos *Castifico*, teste antiquiore Vulgato N.T. interprete, qui (apud Terentianum de Monog. cap. 3. & de Pudicitia cap. 19.) in ea Joannis sententia in 1. Epist. III. 3. *Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se* (Gr. *ἀγνίσκει ἑαυτὸν*) sicut & ille *sanctus est*: sic interpretabatur: *Castificat se, sicut & ipse castus est*. Pro *Castificari* vero antiquiores illi dicebant *In casto aut castu esse*. Quae omnes sunt sacrificales locutiones. Nam sicuti *In Casto Cereis esse* & *Διουρῶντι ἀγνίσκειν* est *Operari Cereis*; sic in ore praefecti hujus illud, *Potestis ne castificari*, est tantumdem quod *Sacrificare*. Postremo quod heic iudex *Castificari* dixit, hoc sect. seq. citra ambages sic eloquitur, *Sacrificate diis*. Et tamen heic quoque quasi dixisset, *Castifica mini diis*, respondent Sancti, **CASTIFICAT** nos iudex omnium Deus. Antequam hinc abeam; in priore Martyrum responso, quod supra recitavi, aut videtur legendum, *Semper castificamur nos*, si quidem in Graeco *ἀγνίσκειν* fuerit; aut potius nihil est mutandum, quia al uidetur ad superscriptum Joannis locum, *Castificat se* &c. quia & heic videtur Graece fuisse, *ἀγνίσκειν ἑαυτὸν*.

II. Sectionis IV. initium pulcherrimum est: *In ipsis diebus* (pro *Ei/dem diebus*, nam in Graeco erat *κατὰ αὐτὰς ἡμέρας*: verum aetas posterior & Ipse pro *Idem* usurpabat: unde illud in Menologiis IX. saeculi decantatissimum, *Ipsa die pro eadem die*) *in ipsis*, inquit, *diebus praefectus profectus est ad alias* (Bithyniae) *civitates* (conventus usitatos acturus, & provincialium necessitatibus provisorus) *& post aliquot dies reversus Nicadam CIVITATEM SVAM*, iussit sibi Sanctos Dei praesentari. Quasnam locus hic opes praeclaras in recessu

cessu recondat, jam die XVI. Maii Adnot. 42. dicere occupavimus. I. In toto praefecturae ambitu erat una aliqua praefecti ejusdem provinciae propria (cui licebit, si videtur, *Praefectoriae* provinciae nomen imponere) quae ab eo peculiariter tamquam a rectore suo regebatur; quae ab eo instrabatur, & cetera fiebant, quae praesides in sibi assignatis provinciis facerent. Hoc plane jure Aquilinus regebat Bithyniam, ac forsitan etiam Phrygiam sive totam, sive saltem ubi Apamea Cibotos erat, ex qua abducti hi duoviri fuere. II. In ejus provinciae primaria civitate sedem fixam atque PALATIVUM (cujus vocis mentio fit sect. 3. post medium) habebat, sicuti & ceteri praesides: quo spectat illud, *Reversus Nicaeam civitatem suam*. At postea ejusd. provinciae *ἐπιστάτης* Nicomediae sub Diocletiano & Constantino fuerunt.

Jam vero hac ipsa sectione extrema clavis configi Martyrum pedes jussit Aquilinus praefectus, & sic confixos raptari: quos ubi tranquillos animadvertit, *Quid est?* inquit, *Non sentitis tormenta* (clavorum)? *Sancti responderunt: Non: quia clavi non sunt fixi in pedibus nostris, sed quasi in calceamentis*. Lepida sane responsio. Non plus, inquirunt, clavi isti nos pungunt, quam qui ornatus causa in calceamentis, quae *Clavata* dicuntur, gestari solent. Festus: *Clavata dicuntur aut vestimenta clavis intertexta, aut calceamenta clavis confixa*.

III. Postremo & illud sect. VI. v. 6. pulcherrimum est, ac ritum antehac ignotum docet, quod Aquilinus capitalem sententiam in hos Christi athletas pronuntiaturus, *Jussit GLADIUM adduci*. Non cum vero gladium adduci jussit, quo erant Martyres decollandi, sed totum hoc veluti rituale fuisse, & dicis causa factum, censeo; idq. non tantum in obruncandis, verum & in comburendis, & in praecipitandis, & in suffigendis cruci, & omnino in omnibus ultimis suppliciis; quia omnia jure gladii continebantur. Quum autem omnes

provinciarum rectores jure gladii pollebant, videbitur forsan hic ritus omnium fuisse communis, ut dicturi sententiam, *gladium adduci* juberent. Verum aliud omnino censeo. Nam quum innumeras sententias sive a provincialium praesidibus, sive a praefectis urbanis in Martyrum historiis pronuntiatas legerim, nusquam hunc ritum reperisse memini. Imo nunc primum hoc sollemne reperio, ubi a praefecto praetorio damnantur hi martyres. Nec dubito quin soli praefecti praetorio, damnaturi ultimo supplicio gladium ostentarent, utpote peculiare suae potestatis insigne. Quem enim fugit, hujusmodi praefectos non aliter quam accepto gladio, ab imperatoribus fuisse ordinatos? Apud Dionem lib. 68. *Trajanus Suram Licinium ad praefecturam praetorianam promoturus, gladiumque (quo cum OB EAM DIGNITATEM accingi oportuit) praebiturus, vagina eduxit, atque ipsi porrigens: Accipe, inquit, hunc gladium; ut si bene imperavero, pro me: sin male, in me utaris*. Cetera quae ad hoc praefecturae hujus insigne pertinent, videantur apud Petrum Fabrum Semestr. I. 3. Quum porro audis, praefectum gladio accingendum fuisse, id intellige, quoties sollemniter in publicum prodiret, aut domi legitimos actus editurus esset. Hinc hoc loco tribunal ascensurus, atque sententiam pronuntiaturus, non potuit aliter id facere quam si prius gladium adduci juberet, eoque se accingeret. Vides quam omnia in his Actis unice praefecto praetorio conveniant, praesidibus non item.

Nec porro minus id quod sequitur ejusd. praefecturae peculiare est. *Et consilio*, inquit, *accepto* (Graece erat *προσλαβὼν συμβούλιον*: hoc commune cum praesidibus, non item quod sequitur) *sententiam PROTULIT DICENS*. Nam ceteros rectores passim in passionibus legimus de tabella recitasse sententiam; sicque praescribitur l. 2. C. *de sent. ex per. recitandis*. At praetoriani praefecti sine scripto, tantum VERBO proferebant,

C c c c c c 2 teste .

teste Senatore VI. Variar. 3. ubi inter singularia praefecti praet. hoc ponit: *Verbo sententiam dicit.*

At enim dixeris, non fuisse hoc praefectorum peculiare; quia in proconsularibus Cypriani actis similiter legitur: *Gal. Maximus.* (Africae proconsul) *collocutus cum concilio, sententiam vix aegre DIXIT VERBIS huiusmodi: Din sacrilega mente vixisti &c.* Verum hoc totum, quod sententia videtur, non aliud quam proloquium sententiae sive decreti fuit usque ad illa verba, *Sanguine tuo sancietur disciplina.* Nam statim deinde sequitur: *Et his dictis, decretum EX TABELLA RECITAVIT: Thascium Cyprianum gladio animadversi placet.* Ergo Africae proconsul ex tabella recitavit; quum ceteroqui proconsul aequae ac praefectus potuisset eam etiam per (9) officium pronuntiare.

Sententia haec brevis est, uti praefectum VERBO DICENTEM, non recitantem, decuit. *Pueros hos* (legitimam annor. 25. aetatem, uti sup. observavimus, attigerant, & tamen ex usu huius aetatis *Pueri* h. e. juvenes nuncupantur: exemplis similibus superfedeo: ceterum cave *pueros* pro *Servis* accipias, quum ipsi se initio ingenuos fuisse sint falsi) *pueros*, inquit, *hos*, genere *Phrygios*, *Christianos*, *Imperatorum* (plurativo numero *Imperatores* vocat, quia statim ab initio filios suos Decius Caesares renuntiaverat, eorum vero natu maximum Etruscum Decium haud multo post, & prorsus ante anni 249. exitum, etiam *Augustum* fecit) *Imperatorum*, inquit, *jussis obedire nolentes, decollari iubemus.*

Quae ad finem de Martyrii h. e. Ecclesiae dedicatione leguntur, ea cum superiore tota historia non ante scripta esse decuit, quam & Martyrium dedicatum

fuisse. *Convenerunt autem*; inquit, *religiosi viri* (ascetas sic olim nuncupatos, ad Acta S. Marci die 25. April. notavimus) & *sacerdotes Domini* (potest hoc uno vocabulo tota Hierarchia contineri; nam etsi sacerdotum nomine ex usu antiquorum peculiariter episcopi venient, tamen non tantum presbyteri, verum & diaconi, ut alios ministros taceam, uno *ipsius* Sacerdotii vocis ambitu interdum continebantur) & *dedicaverunt Martyrium illorum cum omni honore, atque disciplina reverentiae participaverunt mysterium redemptionis nostrae* (pulchra Sacrificii Eucharistici *πρωτοπαρτος*) *commendantes animas suas sanctis beatorum Martyrum patrocinis.* Atque hic finis Actorum est, quavis gaza pretiosiorum, vel eo saltem nomine, quod Acta sub praefecto praet. nondum plane alia legitima vidisse meminerim (nec alii credo viderunt: unde ob rei insolentiam viri eximii loco praefectoria dignitatis tot argumentis testatae, meram praesidalem Aquilino tribuerunt) ex quibus tot scitu dignissima hausimus.

C A P. III.

Reliqua horum Martyrum I. Locus Reliquiarum tum initio, tum temporibus subsequentibus. II. Annus passionis. III. Tempus dedicati initio Martyrii. IV. Quo Kalendarum Februar. apud Graecos, itemque diei X. Novemb. apud Latinos festa pertineant.

I. In verbis, quae ex fine Actorum modo ad calcem cap. superioris recitavimus, convenisse viri religiosi & Sacerdotes, & celebrata liturgia dedicasse Martyrium (h. e. memoriam, sive ecclesiam reliquiis impositam) dicuntur. Quumque de corporibus alio translatis verbum haec nullum injiciatur (quod certe

(9) Saltem id eis postea licuit ex l. 2. C. de sent. ex per. recit. In qua lege ita inter ceteros iudices interq. praefectos ceterosq. illustrem administrationem gerentes distinguitur, ut posterioribus, non item prioribus, per alios ferre sententiam licuerit: in quoque autem casu ex libello id fieri iubetur. Id vero multo antiquius his IV. saeculi imperatoribus, quibus ea lex

Cod. inscribitur, fuisse, ostendi potest ex S. Pionii Actis, in quibus apud Ruinar. num. 20. proconsul Asiae *Recitari jussit* (non ipse recitavit) *ex tabula.* Licuit ergo proconsulibus ac fortius praefectis medio tertio saeculo per officium recitare. At eo amplius ex Cassiodoro discimus, licuisse praefecto praet. si ipse pronuntiaturus esset, *verbo* h. e. sine scripto dicere.

certe auctor non omisisset, si quo reliquiae commigrassent) necesse est primum illud Martyrium Nicaeae simul cum *Sanforo* initio exstitisse.

At contra quidquid a Graecis posterioribus scriptum fuit, id totum S. Tryphonis unius Reliquias in natale solum h. e. in vicum Campsadem prope Apameam Phrygiae translatas, monente ipso Tryphone, docet. Qui (ut in actis Surianis legitur) *apparens in somnis iussit eas (reliquias suas) transferre in suum vicum (nativum) nempe Campsadem: quod etiam fecerunt.* Anne Suriana fallunt? Non opinor in loco reliquiarum imponere licuisse, quia quum ea acta scribebantur, in Campsade Tryphonis corpus colebatur: etsi id Tryphonem ipsum secundum quietem monuisse, potuit hoc scriptor ex aliorum Martyrum historiis similibus hautum appingere.

Quocirca ut hae duae narrationes componantur, videtur dicendum, initio amborum reliquias simul Nicaeae in eorum Martyrio requievisse: at processu temporis Respicii corpus fuisse inde sive ad aliquam basilicam dedicandam abtractum, sive, uti fiebat, latrocinio sublatum: ac postmodum Tryphonis reliquias in suum vicum Campsadem fuisse translatas. Nisi vero praestabilius sit agnoscere, ambos commilitones fuisse olim in solum natale translatos;

(10) Non aliud unum ab altero fuisse, primum nominum similitudo suadet: nam ex *Sanforo* (aut si quo alio modo olim egebatur) detortum fuisse recentius nomen ii tantum mirabuntur, qui quam immane novitia locorum nomina ab antiquis gradatim recesserint, nondum experimento didicerunt. Deinde sicuti in Actis sinceris hi duoviri de *Apameae finibus*, de *Sanforo vico* dicuntur; sic in Surianis ait Tryphon: *Patria (mihi) vicus Campsades, vicinus civitati Apameae.* Et passim idem alibi significatur.

(11) Duabus in Ecclesiis Urbis reliquiae utriusque aut alterius requiescere dicuntur: de quo videatur Baronius ad X. Novemb. (praefertim ubi ex Lindano docet, unde appellatio *In Saxia* orta fuerit) & Ruinartus praefat. ad horum Acta.

at inde postmodum Respicius alio avectum fuisse. Porro vicus *Campsades* haud alius ab eo est, cui in actis sinceris *Sanforo* (10) nomen imponitur.

Postremo utriusque Reliquiae Romam (11) translatae fuerunt: quod mihi non ante (12) decimum saeculum aut etiam serius contigisse videtur.

Hinc porro vera causa detegitur, cur in Graecorum posteriorum actis de uno prorsus Tryphone contexatur historia, de Respicio ne verbum quidem. Nam qui primus de commilitone tacuit, videtur eo forsitan consilio id fecisse, nequa fecutis temporibus apud ignaram multitudinem admissi latrocinii reliquiarum Respicii vestigia exstarent. Quidquid vero id fuit; at certe non potuit S. Respicius sine aliquo fraudulento consilio ex historiis posteriorum Graecorum eradi.

II. Ad annum passionis quod attinet; jam supra ex primis ipsis Actorum verbis collegimus, hos duoviros videri omnino initio persecutionis enectos. Confer ibi dicta, si id curae est. Quum autem passim in eisdem actis glaci pruinamq. pedes DISCIDENTIS, ac similium mentio fiat; satis probabile sit, vix ante Decembrem anni 249. aut post Februarium anni 250. eam totam dimicationem contigisse. Nisi quod in exeuntem annum 249. magis propendet animus, quo id martyrium infectionis exor-

(12) Quum ab omnibus IX. imo & X. saeculi Mrologiis hi duoviri absint, id aperto est indicio, translationem Romanam non ante exitum X. Saeculi contingere potuisse. Nam quod Ruinartus praedicat, eos in Sangermanni Vsuaro (quod pro autographo Benedictini falso habent) reperiri, hoc ipsum existimationem codicis ejus, cetera praestantissimi, imminuit. Nam si Vsuardus ipse hos Martyres sua manu adscripsisset; cur ceteri post Vsuardum Mrologi illos omiserant? Ceterum ab Vsuardi optimis Mss. quos duces secutus est Sollerius, nullum de Tryphone & Respicio vestigium. Idem absunt a membranarum Vsuardi meis, quas a docta & erudita manu e sincero exemplari antiquitus descriptas, nuper V. CL. Sylvestre a S. Joanne Canonicus theologus Ca- latinus mihi dono misit.

exordio propius admoveatur : cujus anni mense Decembri , aut (si propius ad edicta promulgata malumus accedere) mense Novembri , videntur hi Martyres fuisse mactati . Nam mense ipso Novembri non arbitror in Bithyniae satis rigido caelo nives ac frigus discindens defuisse . Haec de anno ac mense conjici possunt . At dies passionis & ab his Actis antiquissimis abest , & toti postmodum Graeciae ignotus fuit . Nisi quod , quum Tryphonis festum in Graecorum libris liturgicis Kalendis Februarii assignetur , facile postmodum Graecae ephemerides eum eodem die , non praeter morem scilicet , coronatum cecinerunt .

III. Sed & tempus dedicati Martyrii conjicere magis , quam certo definire possumus . Quamdiu enim Deciana clades perduravit , id fieri nullo modo potuit . At confidente procella [quae circiter medio anno 251. desaevisse dicitur] nihil videntur Nicaeneses fideles ac sacerdotes ei curae anteyertisse , ut Martyrium supra Martyrum sepulcrum exstruerent . Quod si festum Kalendarum Februarii [quod videtur satis antiquum apud Graecos fuisse] a dedicatione illius Martyrii [de qua Acta nostra loquuntur] exordium accepit ; facile ea dedicatio in Kal. Februarias anni 252. [biennio scil. post fufum sanguinem] incidere potuit . Ceterum jam inde post pacatam Severi persecutionem aedificari olim ecclesias ritu Christiano coepisse , viri eruditi norunt ,

Nec vero diu post dedicatam memoriam haec scripta fuisse acta , quae modo exposuimus , crediderim . Nam in iis , quae postea aevo Constantini composita fuerunt , solet aliquid , maxime in prologo aut in fine , adspergi , per quod stabilis illa ecclesiis pax affulsisse intelligatur . At ejus rei nulla haec significatio proditur .

IV. Restat de Graecorum ac Latino- rum festis dicendum : quorum neutrum mihi videtur die suo celebratum . Nam his Actis de die passionis tacentibus , quo

pacto secutis temporibus dies eorum triumphalis teneri a quoquam potuisset ? De quo vide quae proxime extremo n. II. dixi . Quibus accedit , quod nostri Neapolitani ubi S. Tryphonis festum Kalendis Febr. in marmoreis Fastis inscripserunt , non (ut in emortualibus diebus consuevere) PASSionis notam praemiserunt , sed tantum notam NT h. e. *Natalis* , quam diebus non *πασιμον* praescribere moris habuerunt . Ergo [ut modò num. III. dixi] videntur Kalendae Febr. ad diem dedicati biennio ferme post passionem Martyrii referendae . Nisi si quis malit , easd. Kalendas ad translationem in vicum Campsadem factam pertinere .

At vero dies X. Novembris [quo die Rom. Mrologium eisdem duoviros , addita etiam propter sepulturae communionem S. Nympha , adnuntiat] sive ad diem translationis Romam factae , sive dedicatae ibid. Ecclesiae referri debet .

FINIS SUPPLEMENTI KALENDARVM FEBRVARII .

PAG. 35. *Adnot. 3. col. 1. §. Postremo Cl. Castell. v. 2. pro tribus his voculis Omnem pudorem exuit , scribe sic mollius : satis inconsiderate se gessit . At sane doleo sicubi per nimiam festinantiam , quae pleraque horum edita fuere , aspersit quidquam in alios dictum exciderit . Ad Castellatum vero quod attinet ; habendam viro accuratissimo prolixam sane gratiam fateor , quod labore assiduo Sanctorum historiam perpolverit , & a naevis quam plurimis emundaverit : etsi interdum ut homo praecipitatione judicii fallitur animi .*

PAG. 38. *post finem Adnot. 5. sic addes . Fatendum est , figendo Justinii Jun. consulatui & secutis postconsulatibus haud tenuem offusam reperiri caliginem . Norisus anno 566. eum Justinii consulatum consignaverat . At Pagius tum in Proleg. ad Dissert. Hypat. tum ipsius Dissert. par. 3. c. 2. & 3. & ad ann. 566. 567. & seq. Justinii consulatum anno 567. esse assignandum contendit .*

At

At mihi tum Justinæ Abbatissæ titulum sepulcralem (in quo cum Indict. tertia ac mense Novembri quartus Justinus postconsulatus componitur) tum alia consideranti hæc demum ratio componendi omnia , inter Pagium & Norisium media in mentem venit . Videndum igitur, an nō his ultimis moribundi consularius temporibus, consularis dignitas aequis passibus cum indictione cucurrerit ; ita ut non minus illa quam hæc a Kalendis Septembribus inciperet , & in sequentem Septembrem defineret . Itaque a Septembri anni 566. Justinus consulatus cum Indict. XV. incepit . A Septembri anni 567. annus post consulatum Justinus secundus cum indict. 4. auspicabatur . A Septembri anni 568. annus post consulatum tertius cum Ind. II. progrediebatur . A Septembri anni 569. annus post consulatum quartus cum indict. tertia procedebat . Id inquam ex Justinæ Abbatissæ inscriptione cum aliis monumentis collata firmatur . Verum hæc nunc ad vivum refecare non vacat, atque expendere , utrum hæc ratio cum aliis monumentis cohaereat . Ac doleo in temporis hujus notis chronologicis non tantum scriptores , verum & inscriptiones aut mendis scaterere [si parum accurate exscriptæ fuerint] aut in exponendis postconsulatibus diverso more se gerere , ut sæpe obscuritatem pariant .

PAG. 43. in Adnot. 12. col. 1. v. 21. post Confecit , adde hæc parenthesis : (aut quæ saltem sub ejus nomine circumferuntur) .

PAG. 53. in Adnot. 27. col. 2. v. 1. post παδίζω adde hæc , quæ operarum incuria exciderunt : significare Rosam refert , nempe .

PAG. 59. post finem diei XVI. adde . Hæc porro martyri ceterioribus sæculis S. Julianesæ vulgo Neapoli dicebatur , uti ex viro docto cognovi . Quod inde haud dubie factum censeo , quod sicuti ex genitivo Graeco Ἀγνης manavit etiam relictum Agnes, ex quo demū Italicum Agnesæ fluxit ; eisdem gradibus ex patrio casti

Julianes (quod uti dixi , tum in his fastis , tum etiam multo post in Kalendario Ritualis Neap. scriptum legitur) prius nominativus Julianes exstitit , unde tandem vernaculum S. Julianesæ aut Julianesæ profectum fuit .

PAG. 60. col. 2. §. Quæ hætenus v. 7. & pag. seq. duobus in locis & alibi pluries citatur quædam Italica Dissertatio . At quæcumque ad illam rem pertinent , jam ex dissertatione illa postea decerpimus , & contulimus in Diatribam huic Commentario præviam pag. XX. & XXI. Itaque Italicam dissertationem expectari veto .

PAG. 62. post finem adnot. 41. adde . Vide tamen Matt. Raderum in Virid. sanctor. ubi de sanctis caecis agit : ubi Pygmenium caecum sub Juliano in Tiberim præcipitatum memorat .

PAG. 63. post finem diei XVIII. adde . Postremo Aringhus to. 1. Rom. subter. p. 375. n. 4. S. Pigmenii imaginem Romæ in coemeterio repertam narrat ; deque eo accipit , cujus IX. Kal. April. in Rom. Mrologio festum agitur . Nec tamen dicit , illumne intelligat qui sub Diocletiano , an qui sub Juliano passus narratur .

PAG. 64. die XX. col. 2. v. 11. pro apoëopam scribe aphaeresin .

IBID. die XXI. col. 1. §. In serie v. 3. pro sedit initio V. sæculi , scribe , sedisse a chronographo dicitur .

ADDITIO ad XXIII. Febr. Adnot. 46. pag. 68. & seq.

CVRAE POSTERIORES

De Sabbato Magno , quo S. Polycarpus martyrium subiit .

Smyrnenſium de passione S. Polycarpi epistola num. 8. S. Episcopum post comprehensionem ductum in civitatem narrat , ἡμεῖς Σάββατον μεγάλον , die magni sabbati . Et in fine n. 21. Martyrium passus est . . . (σαββαίτην μεγάλην) magno sabbato , hora octava . Et aestuant quidem eruditi viri in eo , quidnam Smyrnenſes Sabbatum magnum vocaverint . Nam etſi ple-

plerique Sabbatum paschati proximum intelligunt; tamen quia paschale Sabbatum numquam potuit in XXIII. Febr. incurrere, hinc & chronologicae notae jam pridem vitatae fuerunt, ac tot opinionum (13) prodigia exorta fuerunt: ita ut candidissime omnium Valesius ad Euseb. IV. 15. nescire se quid sit *Sabbatum Magnum* profiteatur.

At equidem ad XXIII. Febr. Adnot. 46. meam de eo conjectionem in medium attuli, qua suspicabar, id sabbatum non Judaicum fuisse, sed Christianum Judaico oppositum h. e. diem Dominicum. Nam quum Smyrnenfes Christiani ex Scripturarum lectione didicissent, in sacro codice *Sabbati* nomine non tantum venire diem hebdomadis septimum, sed vocem esse festis omnibus communem; hinc biblico sermoni inhaerentes, diem Dominicum (qui inter Christianas festivitates vere maximus habebatur) *Sabbatum magnum* h. e. Festum magnum nuncupaverunt. Imò (quod consequens esse debuit) quum ex Marci XV. 42. intellexissent, *παράσκειον* (*Parasceven*: quae vulgo Fer. VI. intelligitur) ab eodem Evangelista exponi synonymo vocabulo *προσάββατον* h. e. *Antesabbatum*; hinc quia *Sabbati magni* nomine placuerat diem Dominicum intelligi, visum etiam Smyrnenfibus fuit praecedentem diem (qui utpote septimus dies, ab Judaeis vulgo *Sabbatum* nuncupabatur) *παράσκειον* appellare. Sicuti re vera num. 9. vocatur; ubi *παρασκεύη* (*die Parasceves*) Polycarpus comprehensus dicitur. Per omnia igitur se Judaeis [Christianorum infensissimis hostibus: quantum ex his ipsis Actis colligitur] sese Smyrnenfes *ἀντισέβητες* esse

volverunt, ut etiam nomina immutarent, ac Judaicum sabbatum *παράσκειον* h. e. *Antesabbatum* dicerent; diem vero Dominicum verum *Sabbatum*, & cognomento *Magnum* nuncuparent. Haec quidem in cit. Adnot. raptim conjectura tenus effuderam: quae nunc diligentius retractanda curis secundis arbitror.

Nam ne ea conjectura risum excuteret criticis, plura adhuc restabant. I. Ostendendum erat, si fieri posset, diem S. Polycarpi *θανάσιμον* [*emortualem*] non potuisse in Sabbatum Judaicum, & quidem nec vulgare nec illud *Magnum*, incidere. II. Imo re vera Polycarpi passionem in diem Dominicum incurrisse. III. Medio secundo saeculo nondum hoc fuisse usurpatum, ut antepaschale sabbatum, sive septimus hebdomadae sanctae dies *Magnum Sabbatum* vocaretur: quae appellatio aevo posteriore in usu esse coepit. IV. Postremo inquirendum erat, numqua vestigia consuetudinis ejus reperire liceat, qua olim *Sabbati magni* nomen dies dominicos aut alia Christianorum festa designaverit: Quae quidem omnia tunc prae nimia festinatione neglecta, nunc exequenda sigillatim suscipio, id nempe veritus, ne cui forte ludibrium debeam.

C A P. I.

Quod Polycarpi passio nec vulgari sabbato, nec antepaschali contigerit.

Ad primum passionis B. Polycarpi diem non fuisse omnino Judaicum Sabbatum, ne vulgare quidem, illud ostendit, quod in Smyrnenfis Eccl. epistola num. 13. Judaei alacritate summa materiam ad rogum convecasse narrantur. Videsis (14) locum. At eo tempore gens Judaica quo perditionibus erat moribus, hoc

animo

(13) De iis eruditorum divitiis videatur Vlierius ad Epist. Smyrnenf. Ecclesiae, Valesius ad Eusebii IV. 15. Pearsonius, Beveregius ad Can. Apost. sed prae ceteris Tillemontius in S. Polycarpo Not. 5. in qua de dig & anno passionis Polycarpi copiose disserens, omnium sententias refert.

(14) Ibi ligna ad rogum dicto citius con-

vecsa dicuntur, quippe multitudine confestim ex officinis & balneis ligna & famenta congregante (*μάστιξ Ἰουδαίων προθύμους, ὡς ἰδοὺ αὐτοὺς, οἱ οὖτοι ὑπεργυνοὶ*) praecipue vero Judaeis, uti solent, ad ista alacriter subservientibus. Illud *οἱ ἰδοὺ αὐτοὺς, οἱ οὖτοι ὑπεργυνοὶ*, ut eorum esset, utrum ad ingenium eorum in Christianos odium, an ad servilia ministeria ab iis, tam-

lis, verum & ab Eusebio eam acceptionem non fuisse ignoratam; ac postremo perverse ab iis factum, qui in anno passionis illius definiendo ab Eusebii calculis receperunt: qui annus nō debuit alius esse, quam quem docuit Eusebius, & cum eo Hieronymus, h. e. annus Christi 167.

Atqui hunc ipsum annum etiam Valesii calculi demonstrant. Qui ex Aristidis orat. fac. I. & IV. perquam ingeniose ostendit, Statii Quadrati (sub quo Polycarpus decertavit) Asiae proconsulatum non nisi in annum 167. (quem ipsum Eusebius Polycarpi dimicationi assignaverat) cadere potuisse. Quae vero Tillemontius in S. Polycarpo Not. V. adversus calculos Valesianos objecit, esse vanissima, facillimum esset demonstrare, si tanti res esset. Et tamen quum Valesius, vir tantus, probe potuisset advertere, anno 167. diem XXIII. Febr. in Dominicum diem cecidisse; maluit tamen profiteri, ignorare sese quid *Sabbatum magnum* in Smyrnesium epistola significet. Quod utrum in humanam viri summi ἀβελήην, an quid aliud conferam, haud facile dixerim.

C A P. III.

MAGNI SABBATI pro vigilia Paschae
is acceptionem longe recentiore tempore

(15) Nec enim ante αὐθιχὴν [quini-
sextam] synodum ea appellatio hoc sensu usur-
pata credebatur; etsi postea eandem in Chry-
sostomo repperim, ut cap. seq. dicam. Ergo
Trullano canone 89. legitur: *Dies saluiferae*
passionis in jejuniis & oratione & cordis com-
punctione peragentes fideles oportet (καὶ ἐπὶ μί-
σας αἰς περί τῶ μέγα σαββάτων νυκτὸς
ἀγρυπνοῦντες) non nisi circa mediam
MAGNI SABBATI noctem jejunium solvere.
Vbi Balsamon, & Aristenus nomine *magni*
sabbati illud Paschati proximum intelligant.
Eandem appellationem tum in Marco Hy-
druntino medii octavi saeculi episcopo (cujus
Graecus Hymnus *In Magnum sabbatum* La-
tine versus exstat in Biblioth. Patrum) tum
etiam in Niceta Nanzianzeni scholiaste
reperio. Addatur his Nomocanon Cote-
lerianus num. 426. Addatur & Zonaras
ad Laodicenum canonem 45. Num exstant

ribus Polycarpi fuisse, etsi Trullana sy-
nodo antiquiorem, utpote a Chrysostomo
usurpatam. Ejus origo detegitur; ac si-
mul post Nicena tempora obtinere coepisse
ostenditur.

Scio quid viros magnos in eo obfir-
maverit, ut Polycarpum die Sabbati, &
quidem antepaschalis, passum voluerint.
Nempe eos Trullanus (15) Canon trans-
versos egit: in quo μέγα σαββάτων ex
Graecorum canonistarum interpretatio-
ne illud est, quod paschali diei antece-
dit. Quocirca modis omnibus providen-
dum criticis fuit, etiam, si necesse sit,
textu epistolae Smyrnesium paullulum
immutato, ut Polycarpum appareat sab-
bato antepaschali obiisse. Aut quia id
obtineri haud facile potest, saltem mo-
deratius alii vulgari aliquo sabbato h. e.
die septimo eum coronatum volunt.

His quidem facile erat respondere, ni-
hil esse cur de *Sabbato magno*, quatenus
est antepaschale, sollicitudinem gerant:
quam nominis acceptionem perquam re-
centem esse oporteat, quandoquidem nul-
lus alius locus antiquior Trullano exeun-
tis VII. saeculi canone, ut ante dictum,
affertur. Nam quod ex titulo orationis
(16) Amphilochoi afferri video, id fal-
lax esse reperio. Itaque eam appellatio-
nem

de eadem re tum dictus canon Laodic. tum
etiam Apollonicus 66. sive 64. in quibus hoc
idem ita praecipunt, ut tamen μέγα σαβ-
βάτων nomenclatura abstinerint: sicuti &
Constitutor Apollonicus hoc idem sanciens,
aliter eum diem describit V. 14. & ult. & VII.
24. Augustinus etiam de re ead. loquens *Diem*
paschalis vigiliae vocavit.

(16) In Glossario Latino Cangii laudatur
Amphilochoi Iconiensis homilia τῷ μεγάλῳ
σαββάτῳ, *Magno sabbato* dicta. Verum in
Amphilochoi editione Combefisiana ejus homi-
liae numero septimae [quam unam magno illo
Amphilochio Basilii amico minime indignum
inter illas ei falso tributas judico] titulus sic
concepitur: *ἡς τὴν ἡμέραν αὐτῆς αὐτὸν*
*σαββά-
τον, in diem Sancti sabbati.* Nec alterius in-
scriptionis Combefisius meminit. Etiam si vero
in aliquo forte M. illa Cangii epigraphae repe-
riatur; scitum est, inscriptiones hujusmodi raro
ab

nem esse valde novitiam, suspicabar. At postea quum *Magnum sabbatum* pro vigilia Paschatis in quadam Chrysostomi homilia sine ambagibus usurpatum reperissem (cujus locum opportunius cap. seq. producam) statim intellexi eam appellationem decurrente IV. saeculo, non ante tamen Nicenae synodi tempora, exortam fuisse: proinde nihil cum Polycarpi aetate habere commune.

Etenim *Magni sabbati* ἡμερα cum *Magnae hebdomadae* nomine communes natales, nisi vehementer, fallor, habuit. Vbi enim ultimam jejuniorum hebdomadem vocari *Magnam hebdomadam* placuit; simul etiam ejusdem septimanae dies audire *magni* coeperunt. In primis vero septimus dies (ut qui peculiaribus praerogativis supra ceteros eminebat) continuo *Magnum sabbatum* est appellatum: quod totum ex laudata Chrysostomi homilia cap. seq. planissimum faciam. Nec enim *Sabbati Magni* pro sabbato antepaschali appellationem ab (17) Judaeis acceptam (quod Beveregius ad can. Apostolicum LXVI. censuit) mihi persuadere queo.

Habes *Magnae hebdomadae* & *Magni Sabbati* nomina saeculo IV. inducta fuisse: cur autem post Nicena tempora id obtinere coeperit, has habeo causas. Ante Nicenam synodum Asianae & aliae complures per orbem Ecclesiae adhuc Pascha die XIV. primi mensis cum Judaeis celebrabant. Hoc quamdiu apud plurimos vixit [quum scil. mos hodiernus, quo

Pascha diei Dominico lunam XIV. proxime excipienti necessario affigitur, nondum generalis concilii decreto firmatus esset] nulla dum in tota Ecclesia hebdomas antepaschalis fixa erat. Nam quia Judaeorum & Quartodecimanorum paschalis dies modo in unam modo in alteram feriam incurrebat; ultima quadragesimae septimana nulla designabilis erat, ut quae intra solitos hebdomadae terminos (nempe inter diem Solis atque Saturni) contineri nequiret. Poterat id quidem apud Romanos & plerasque orbis ecclesias, Pascha diei Dominico advenientes: at quamdiu id generale non fuit, ab imponendo illi septimanae vocabulo abstinere, ut quae apud plures vaga erat, quia raro Pascha in Dominicum diem incurrebat. At postquam conventus generalis decreto Pascha die Dominico ab omnibus celebrari coepit; tum credo venisse in mentem, ut illi ultimae hebdomadae [quae jam invariabilibus terminis hinc Dominicae Palmarum, illino Sabbati sancti finiebatur] vocabula διαξίωνα quaererent, ut & *Magna* aut *Major* aut *Sancta* hebdomas, & ejus dies ultimus *Magnum sabbatum* appellaretur. Quod totum ducentis ferme annis ab aetate S. Polycarpi abfuit: ut proinde ineptum sit credere, Smyrnensem ecclesiam de ea *Sabbati magni* notione cogitasse.

C A P. I V.

Quae causa Smyrnaeis fuerit ut cuilibet diei Dominico Magni sabbati nomen imponerent. Unica videtur causa fuisse quod
D d d d d d a SAB-

ab auctoribus prodierit, ac plerumque a librariis adscriptas. Postremo in oratione ipsa nulla est usquam *Magni sabbati* appellatio.

(17) Sane si in Iosepho aut Philone, aut saltem in Misna, alii (ve antiquioribus Judaeis) Sabbathum quod Paschati antecedit, *Magnum sabbatum* vocatum reperiretur; esset cur eam appellationem ab Judaeis Christianos arripuisse crederem. Nunc ea nomenclatio a Rabbino- rum officio prodiit: de qua videatur Buxtorfius in Synagoga Jud. cap. 12. & in Lex. Rabbin. Nempe ab his magistris שבת דגדול *sabbath bagadol* h. e. *sabbatum magnum* illud vocatur, quod paschalem festivitatem proxime

antecedit. Ac dicerem eos id nomen a Christianis imitatos, si id Judaeorum ingenium pateretur. Illud potius est, Christianos juxta ac Judaeos in idem vocabulum convenisse diversis viis, nim. propter peculiare utriusque causas. Christiani enim sic vocarunt, quod illud sabbatum Magnae hebdomadae non tantum pars, sed consummatio [uti loquitur Chrysostomus] esset: at Rabbinii sic suum vocatum jactant propter miraculum, quod accidit patribus ipsorum in Aegypto. Vide *Minbagim* [sic Judaeorum quidam liber ritualia vocatur] in ritibus Paschatis.

quis utique acceptum, suis (19) scriptis inspersit.

Atqui iidem Smyrneses etiam Κυριακὴς ἡμέρας (diei dominici) observantiam ab eodem plane Apostolo edocti fuerunt, qui Apoc. I. 10. primus omnium Κυριακὴς ἡμέρας [diei Dominici] mentionem disertam facit. Adhaec ab eodem Apostolo didicerant, non tantum die Paschali, sed omnibus diebus Dominicis non aliud quam resurrectionem Dominicam celebrare. Quidni enim ab eo hoc didicissent, quod omnes (20) antiqui [quod nempe dies Dominicus sit ἀναστάσιμος, h. e. Resurrectioni Domini sacer] ab Apostolis didicerunt? Mitto heic cetera diei Dominici elogia quae (21) antiqui Patres plenis buccis depraedicant. Ex quibus colligitur non esse mirandum, si

Smyrnaeorum Ecclesia iuxta cum ceteris Asianis hoc vere maximum, cujuslibet scilicet diei Dominici festum, vocaverit *Magnum sabbatum*.

Vtinam vero alia antiquorum loca, quae Smyrnenſi Ecclesiae concinerent reperire licuisset. Nyssenum quidem Sabbatum pro die Resurrectionis h. e. quolibet Dominico, accipientem supra Adnot. 19. protulimus. At is ἀπλῶς *Sabbatum* id nuncupavit, plena *Magni sabbati* locutione non usus. Tametsi non desunt illustres Patres qui *Magni sabbati* meminerunt; at ii tamen id nomen ad spirituales significantias traduxerunt: quae ipsa tamen loca cuiusmodi sunt, utpote non inutilia ad id de quo agimus, inferne (22) adscribenda censui.

Praeter autem haec spiritualis Magni sab-

(19) Greg. Nyssenus or. I. in Resurrectione Christi prope ab initio citra ambages diem Resurrectionis Dominicae *Sabbatum* appellat, & quidem Iudaico sabbato praesignatum. Ejus verba non pigebit adscribere. Ἐν ἡμέρῃ δὲ αὐτῇ τῇ σαββάτῳ αὐτῷ τῇ σαββάτῳ, τὴν αἰὲν κατεπαύσαντες ἡμῶν &c. In illo sabbato (Iudaico) *sabbatum hoc* [Resurrectionis Dominicae: de qua tunc orationem habebat] recognosce, hunc nempe *REQUIETIS* diem, cui benedixit supra dies alios Deus. In quo vere ab omnibus operibus suis Deus Unigena conquiescit; qui divino redimendi morte sua hominis consilio, postquam carne (σαββαύσας) sabbatificasset, & in id, quod erat, per resurrectionem revertisset, quidquid [in sepulcro] jacebat, secum exsuscitavit, vita & resurrectione, & oris, & dies sedentibus in tenebris & umbra mortis factus. Ex quibus quid veteres Christiani *Sabbatum* appellaverint vides, nempe diem Resurrectionis, utpote quietis ab omnibus Christi operibus, & consummatae redemptionis diem.

(20) S. Ignatius in genuina ad Magnesianos epist. cap. 9. vetat sabbatum colere, sed ejus loco diem Dominicum, ἐν ᾧ καὶ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτελεν &c. Quo & vita nostra exorta fuit. Clemens Alex. in Strom. VII. de vero Gnostico: κυριακὴν ἡμέραν τὴν ἡμεῶν ποιεῖ... Κυριακὰς ἀνάστασιν δοξάζων. Dominicum illum diem facit... Domini resurrectionem glorificans. Mitto ceterorum loca; ac satis sit Apostolicus Constitutor lib. VII. cap.

36. ubi sic incipit: Τὴν ἀναστάσιμον αὐτοῦ Κυρίου ἡμεῶν, τὴν Κυριακὴν φημὲν... Diei Resurrectionis Domini, h. e. Dominicae, convenite assidue, gratias agentes Deo &c. Hinc & in interpolata Ignatii ad Magnes. epistola loco supra cit. dies dominicus vocatur ἀναστάσιμος; ut & passim apud alios Graecos antiquos iuxta ac recentiores. Imo non alia de causa Chrysostomus in Pl. CIX. primum hebdomadae diem dictum (κυριακὴν) Dominicum docet, quum διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ἀνάστασιν Κύριον, quod eo die Dominus resurrexerit. Ambrosius quoque ad Pl. XLVII. num. 1. ubi saepe hoc ipsum inculcasset, in fine ait: Vbi enim Dominica dies coepit praecellere, qua Dominus resurrexit; sabbatum quod (dignitate) primum erat, secundum haberi coepit a primo.

(21) Ut quod Graeci patres Dominicam modo βασιλισσαν aut βασιλίδαν τὴν ἡμερῶν [reginam dicunt] vocant, modo festum festorum, aliisve vocabulis decorant: quae in unum coegit verae Ignatianae ad Magnesianos epistolae interpolator in eo quem superiore Adnot. designavimus loco: Omnis Christi amator Dominicum celebret diem τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδαν, τὴν ὑπαὶν τῶν ἡμερῶν resurrectioni Domini sacrum & dicunt omnium reginam ac principem.

(22) Epiphanius & Ambrosius locis contentus ero: apud quos adhuc solos magni sabbati mentionem reperi. Epiphanius igitur de Iudaeorum quibusdam sacris disserens ea, quae simpliciter fuisse rerum Christianarum con-

sabbati monumenta, videbar equidem. *Magnum sabbatum* pro die Dominico in quadam Chrysostomi homilia forsitan deprehendisse. Verum quum saepe qui amant, ipsi sibi somnia fingant; statim intellexi, unam mihi Graecam voculam praeter consuetum morem usur-

patam imposuisse: cujus vera notione perspecta, *Sabbatum* illud *Magnum* omnino ad sabbatum antepaschale pertineat necesse est. Tamen cum Chrysostomi locum, ad multa valiturum, cognosse (23) non poenitebit.

Jam vero quod huic Smyrnenfis epistolae

tendens, de sabbato Hebraeorum [Haer. VIII. quae est Epicureor. &c. cap. 6.] sic scripsit. *Kai iv tui sabbaon, katechon hmas eis to MEΓA ΣΑΒΒΑΤΟΝ, ωστε iv eis αναπαυσιν xristu.* Et erat ibi [nempe in Vet. Test.] *sabbatum quod* (tantisper occupatos) *detineret nos* [h. e. humanum genus, usque] *ad MAGNUM SABBATUM, hoc est ad Christi requiem, i. e. Christum qui praebebat requiem a peccatis, uti statim declarat verbis sequentibus: Iva iv xristu sabbaion meν atō amapanuaton, ut in Christo sabbatizemus a peccatis.* Hoc vero, quod heic in pauca contraxit, plenius ac planius exposuit Haer. XXX. quae est Ebbonaeorum cap. 32. ubi ideo ab Apostolis spicas sabbato vultas docet, *Vt, inquit, vincula illa sabbati sanctione prius adstricta, mox soluta esse monstrarent, MAGNO SABBATO adveniente, hoc est Christo [iv αναπαύσεως hmas] requiem dante nobis a peccatis nostris: cujus figuram prae se tulit Noe, de quo Patet...* Quoniam, inquit, hic requiem nobis dabit a peccatis nostris... Quod apprime Christo congruit, in quo... sancti omnes requieverunt, a peccatis requiem agentes. Hic est *MAGNUM SABBATUM, & perpetuum, cujus parvum illud exemplum erat.*

Venio ad Ambrosium, qui his ultimis Epiphani verbis concinit duobus maxime in locis. Nam in *Exhortatione Virginit.* num. 48. virgines sic alloquitur: *Donec ad illos intelligibiles duodecim fontes, & septuaginta arbores palmarum, ad illam MAGNI requiem SABBATI divina vos dignatio perducatur, & in montem hereditatis suae plantare dignetur, ubi Sancta Maria choros ducit.* Non aliter quoque quam de alterius vitae requie id vocabulum orat. de obitu Theodosii num. 29. acceptum intelliges, si cum superioribus neccas haec quae sequuntur: *Haec est requies SABBATI MAGNI, ut unusquisque sanctorum supra mundi sensibilia sit, in illo intelligibili secreto totus vivens atque adhaerens Deo.* Haec est requies illa sabbati, quo requievit Deus ab omnibus operibus mundi istius. Magnum istud alterius vitae sabbatum ceteri omnes Patres Graeci &

Latini *Sabbatissimum* vocarunt: quibus Apostolus in illa ad Hebraeos anteiverat.

Alibi tamen Ambrosius litterali notione usus, Pascha *Sabbatum magnum* vocavit: quem locum supra Adnot. 18. produximus.

(23) *In illustrem Chrysostomi locum de Magna hebdomada ac de MAGNO SABBATO. Vnum idemque exordium duabus Homiliis praefixum. Homiliam, de qua agimus, non videri Sabbato S. distam, pluribus argumentis evincitur. Montfauconii objectiones solvuntur. Ex loco Chrysostomi [qui Smyrnensum Magno Sabbato favere in speciem poterat] falsa interpretatione castigata, offusa statim caligo dissipatur.*

ADMONITIO

Quum ex laudata Chrysostomi Homilia spes quaedam de Smyrnenfium Sabbato Magno emicuisset; nequid reliquum diligentiae facerem, plura in eam Homiliam raptim adnotaveram. At postquam ea me spe destitutum sensi; nolui, quae chartis illecebam, ea Chrysostomi studiofis deperire. Haec eo admonenda censui, ut si quibus haec curae non erunt, admoniti possint ea statim securi praetervehi.

Tomo V. operum Chrysost. [ex egregia Montfauconii edit. p. 525.] exstat pulcherrima summi oratoris homilia in Psalm. CXLV. cujus prooemium quia totum in Magnae hebdomadae laudes infumitur; idcirco apud Savilium inscribitur eis *την μεγάλην εβδομάδα, In Magnam* [quae & sancta dicebatur] *hebdomadam.* Miror autem a nostro Montfauconio non fuisse animadversum, istud ipsum exordium, paucissimis mutatis, in Hom. XXX. in Genesim reperiri: vide tom. IV. edit. Montfauc. Paris. pag. 293. Vbi quae ab initio homiliae ad eum usque locum, ubi Scripturae explanationem ingreditur, leguntur, utrobique non modo paribus sententiis, sed & totidem plerumque verbis decurrunt. Quod argumento est, non modo utrumque sermonem eadem hebdomada dictum,

um, Verum etiam Chrysostomum imitatum fuisse Demosthenem in eo, quod exordia quoddam seposita habuerit, quibus pro rei atque temporum occasionibus uteretur. Quoties igitur majore hebdomada concionandum fuit, hoc ei tempori commune prooemium paratum habuit, quod explanationi Scripturae praepo- neret.

Antequam vero hinc abeo; notandum est in illa hom. XXX. ad Gen. editorem in re clara caecutisse. Nam statim ab initio ubi Christianos sanctam hebdomadam ingressos cum gubernato- ribus in portum intraturis confert, his utitur verbis: *Nam & naucleri, ubi maria multa emensi, passis velis (καὶ τὸν ποταμὸν οὗς οὐκ ἔχουσιν) & mercibus in altum con- spicatis, in portum sunt ingressuri, tunc ma- jorem curam ac sollicitudinem intendunt, ne &c.* At editor Graeca, quae modo interposui, Latine reddidit, *Edactisque mercibus*. Videtur enim illud *ἐκκλισίαν* confudisse cum *ἐκκλισί- αν*; nam *ἐκκλισία* est *Exponi*, at illud prius est *Inferendi* verbum: adde quod in altero prooemio, in quod mox commentabimur, pro illo *ἐκκλ.* est *συγκλισίαν* h. e. *conferriis, compositis, conspatis*. Deinde & in ima libri ora a Chrysostomo morem priscum designari editor monet, quo, *antequam in portum intra- retur, onera & sarcinae educerentur, & in supremo tabulato ponerentur*. Cui bono? anne ut oneraria magis fluctuaret, & ad os portus naufragium faceret?

Verum haec mitto, & ad alteram tomi V. ho- miliam similiter exordientem accedo. De qua quae- ritur, equonam hebdomadae sanctae die habita fuerit. Laudatus Montfaucon. in sub- jecta Admonitione, Sabbato sancto haec di- cta censuit: ego contra initio sanctae hebdo- madae concionem dictam reor hisce de causis.

I. Totum hoc non breve prooemium in Magnae hebdomadae laudibus versatur: quae laudes serae admodum frigidaeque accidissent, si ultimo die dictae fuissent. Non pigebit ali- quid ex iis praekonitiis attexere. *Ideoque magnam* [hanc septimanam] *vocamus: non quod illius dies majores sint ceteris, sunt enim & alii longiores: nec quod sint numero plures, pa- res quippe sunt: sed quod in ea res praeclare gestae a Domino sint.* Deinde ubi Servatoris egregiae facinora, in totam hebdomadam con- venientia, pluribus enumerasset; ita pergit: *Quamobrem in ea multi sua studia intendunt: alii jejunium augent* [per xerophagiam & *ὡς ἐπεὶ τὴν superpositionem* scilicet: meminit *Augmenti jejunii* tum Pseudo-Ambrosius, tum Greg. Tur. de quo confer dicta ad 19. Maii

pag. 692.] *alii vigilias sacras, alii largiorem eleemosynam faciunt, bonorum operum studio, & intensa pie vivendi accurate, beneficii a Deo in nos collati magnitudinem testificantes.* Atqui de his & similib. pietatis operib. per totam hebdomadam frequentandis sero suum po- pulum Sabbato sancto, eoque ex parte decur- so, admonuisset. Postremo & illud addit, hanc eamd. hebdomadam ab Imperatoribus, qua iustitiam indicendo, qua victos solvendo, ho- norari: quae non sabbato sancto, sed ab initio hebdomadae fiebant.

II. Si Praeful Sabbato sancto dixisset; de- cuisset aut Amphilochem imitari, cujus ha- milia septima sabbato sancto pronuntiata, tota ferme de Dominica passionis est; aut certe quia id sabbatum vigilia paschalis erat, poterat ex passione ad Resurrectionem digredi: ut de baptismo taceam, de quo praecipuo ejus die ritu taceri vix licuisset.

III. In titulo, quem Savilius in suis MSS. reperit, legebatur: *ἐλπίς δὲ τῆ ἀγίας καὶ μεγάλης ἑβδομάδος, Dicta est sancta & magna hebdomade*, incipiente scil. aut decurrente, non autem exeunte.

At enim duo avertit Montfauconius, cur die Sabbati haec concio sit habita. I. Quia sic or- ditur, *Consecimus jesum navigationem*: quod nullo alio hebdomadae Majoris die, quam septi- mo dici poterat. Atqui mox ipse se explicat Chrysostomus, ubi Christianos cum iis con- fert, qui emenso mari, ubi os portus attingunt, majorem intendunt diligentiam, ne in ipso portus ostio in periculum incurrant. Et- enim portus non alius est quam tota major hebdomada, cujus ostium est primus dies. Deinde non quamlibet *νυκτίαν* (*jesunium*) ad exitum venisse dicit, sed commune & vulgare jeju- nium: nam perfectius alterum [xerophagio- rum & superpositionis scil.] jam tum incipie- bat: quo spectat illud, *Augment jejunium*.

II. Laudem illam objicit Magni sabbati, quam ex ipsius Montfauconii interpretatione huc adscribam: *Ac quemadmodum illa* [hebdomada Magna] *caput est ceterarum hebdomadarum, ita hujus caput est Sabbatum magnum: ac quod in corpore caput, hoc in hebdomada sabbatum.* Quibus recitatis Cl. Benedictinus acclamat: *Sabbatum*, inquit, *commendat, quia illo ipso die haec concionabatur.*

At utinam hujus loci interpretatio vera sit. Nam si *Sabbatum magnum* vere Chrysosto- mus CAPUT hebdomadae magnae dixisset; nae is cum Smyrnenfibus faceret, hoc est no- mine Magni sabbati diem dominicum intelle- xisset, qui tum ordine tum dignitate primus

stolae loco, quem tamdiu tractamus, nondum per omnia parem alterum reperire licuerit, ea causa facit, quod Asianorum aevi Apostolici aut supparis aetatis scriptorum haud affatim suppetat. Et tamen adhuc inaeestimabilia S. Pionii Smyrnenfis Ecclesiae presbyteri acta passionis [quam uno & octogesimo post Polycarpum anno sustinuit] divino beneficio restant: ex quibus bene est, quod ad ea quae diximus, confirmanda aliquid sublustre micat.

Ergo ne me juxta ac lectores frustra fatigem; videamus quid actorum S. Pio-

nii Smyrnenfis presbyteri scriptor[Smyrnaeus & ipse, & qui omnino nomenclationes ecclesiae suae ignorare non possent] quid is, inquam, post octogessimum a Polycarpi passione annum, *Sabbatum magnum* vocaverit. In ejus Actis castigatioribus, quae Ruinartus cum antiquissimis membranarum contulit, sectio II. sic incipit. *Secundo itaque die sexti mensis* [secundus dies sexti mensis cum XXIII. Febr. componitur: quo die Polycarpus occubuerat] *qui dies est quarto Idus Martias* (imo Graecus auctor VII. Kal. Martias scribere debuit, ut cum XXIII. Febr. copuletur:

at

& CAPVT dierum hebdomadae est. Nam septimum diem ut Chrysostomus CAPVT, siue ordine siue dignatione spectata, dixerit, numquam adducar ut credam: nisi vero eum hoc loco judaizasse, imo plus Judaeis ipsis sabbatum extulisse, credimus. Ergo fuit, quum locus iste mihi dubitationem injiceret, an non re vera *Magnum* istud Chrysostomi *Sabbatum* Dominica palmarum fuerit: in quam tot illae locutiones [de ramis palmarum, de quibus mox videbimus; deque ore portus, & quae plura attulimus] conveniunt. Fuit inquam, quum suspicarer, Chrysostomum peraeque ac Smyrnaeos Dominicum diem appellasse *Sabbatum Magnum*, quippe quod Sabbatum hebdomadae caput vocat. Sed cupiebam magis rem ita esse, quam sperabam. Atque ea spes dicto citius decollavit, simul atque animadverti Chrysostomi locum falsa interpretatione laborare. Nam ubi *Magnum* sabbatum vocat κεφαλή, majoris hebdomadae, cave id Caput interpreteris; quum ibi κεφαλή sit potius *Finis*; *Absolutio*, *Consummatio*. Jampridem eam notionem Budaeus in Comm. L. G. ex Platonis Gorgia ostendebat, in quo ἐπιβήτας κεφαλὴν τοῖς μύθοις est *Sermonibus imponentes finem*; itemque ex his Galeni verbis, ἐπιβήμεν κεφαλὴν τῷ λόγῳ. Cujusmodi etiam est illud in ejusd. Platonis Timaeo [ubi κεφαλή & τελευτή uti synonyma adhibentur] κεφαλὴν καὶ τελευτὴν ἐπιβήναι τῷ μύθῳ. Hinc quoque & κεφάλαιον in eod. Chrysostomi loco est *Finis*, *Summa*, *fastigium*; sic enim in paribus locis ab idoneis scriptoribus usurpatur. Ergo nequem post hae Chrysostomi locus fallat; sic erit vertendus. *Quemadmodum illa* [hebdomada magna] *ceterarum est hebdomadarum* (κεφάλαιον) *summa atque fastigium, ita hujus* (κεφαλή) *conclusio & consummatio est sabbatum ma-*

gnum: quodque est in corpore caput, hoc in hebdomade sabbatum. Nam illud sabbatum toti majori hebdomadae coronidem atque fastigium, ut corpori caput, imponi. Nec video cur, si incipiente aut decurrente septimana Praefus in hebdomadae magnae laudem orasset, eam cum sabbato conferre minus licuerit. Obiter heic notandum, non videri adhuc alium antiquiorem locum, quo *Sabbatum magnum* pro vigilia Paschatis usurpetur.

Habes, cur non Sabbato sancto ea concio dicta fuerit. Nunc etsi circa hebdomadae sanctae initia, puta feria II. aut III. haberi quiverit; tamen magis est, ut ingredientis septimanae initio pronuntiata fuerit, hoc est Dominica Palmarum: id quod de βασις [ramis palmarum] mentio bis repetita suadet. *Non ramos, inquit, palmarum tenentes & quaticientes, sed elemosynam, jejunium, lacrymas, preces, vigiliis . . . offerentes.* Rursus ubi ad Psalmi explanationem accedit: *Egressi sunt illi ramos palmarum gestantes, & clamabant, HOSANNA &c. Egre diamur & nos, ac pro ramis palmarum virescentem animi alacritatem exhibeamus &c.* An non haec Dominica palmarum die dici decuit, qui Graecis βασις ob eum ritum est appellatus? Huc accedunt, quae de ore portus supra tetigimus. Nam initio magnae hebdomadae intendendam esse majorem curam exemplo gubernatoris suadet. *Sic enim, inquit, & gubernatores faciunt, ubi navem . . . [eis τόμα λιμνός] ad OSTIUM portus sunt inducturi: qui id summa ope laborant simulque metuunt, ne temensis maribus oneraria ad scopulum (ipso in ostio) quassetur.* Qua in comparatione sicuti portus est ultima hebdomada, sic ostium Dominica palmarum est.

at librarius, nactus heic forsitan fugientem scripturam, ex sine actorum illud *Quarto Idus Martias* huc incite intrusit, securus de spatio, quod inter comprehensionem atque mortem intercessit; quarum rerū duarum prehensio in VII. Kal. Martias, obitus autem in IV. Id. Mart. incidit: de quo mox dicam) ait igitur: *Secundo itaque die sexti mensis qui dies est VII. Kal. Martias* (tam autem secundus sexti mensis, quam VII. Kal. Mart. cum XXIII. Febr. concurrat) **DIE SABBATI MAIORE** [Graece erat, ἡ μεγάλη σαββάτις: sed familiare Latinis erat ὁ Μέγας vertere *Major*] *natale Polycarpi martyris celebrantes* (24) *genuinum, Pionium, Sabinam, Asclepiadem...* *vis persecutionis invenit*. Eopte enim die 23. Febr. capti fuere, consummati vero IV. Id. Martias h.e. die XII. Martii, ut in fine notatur. Deinde narratur, *Ante diem, quam natalis Polycarpi M. adveniret* [h.e. pridie, seu die XXII. Febr.] *Pionius in somnis admonitus, sequenti die se esse capiendum*. Itaque postridie sive die 23. Febr. quum Natale Polycarpi celebraretur, *Facta oratione sollemni* (h.e. liturgia celebrata) *quum die sabbato* [illo, quod *sabbatum MAIVS* sive Magnum proxime nuncupaverat] *sanctum panem* (Eucharisticum) *& aquam degustavissent; Polemon neocorus sive aedituus advenit*. Itaq. capti ad forum perducuntur: quo quū immensa multitudo visendi studio confluxisset,

etiam Judaeae plurimae conveniunt, *Quia, inquit, erat dies sabbati, & Judaeorum feminas ab opere diei festivitas relaxabat*.

Haec pluribus referre non piguit, ut intelligas, in eum diem, quo Pionius cum sociis comprehensus fuit, concurrisse tum Judaici Sabbati sive diei septimi legalem sollemnitatem [& re vera anno 250. in quem Pionii martyrium incidit, dies XXIII. Febr. in sabbatum incidit] tum etiam Christianum natalis S. Polycarpi festum: quia Polycarpum copte die XXIII. Febr. [qui tamen anno 167. quo hic decertavit, in diem Dominicum inciderat] fuisse consumptum, cap. 2. docuimus. Quae quum ita se habeant, is dies tum Judaeis tum Christianis festivus erat: verum idem dies Judaeorum respectu ἁπλως ac sine ulla adiectione *Sabbatum*, at respectu Christianorum *Majus* sive *Magnum sabbatum* nuncupatur. Qua vero de causa id factum dicemus, nisi quod Christianorum festa a Smyrnenfibus *Sabbata* vocabantur, biblica scil. locutione, qua festa omnia *Sabbata* nuncupantur propter ejus diei ἐχέχρηται sive sacrum otium? Et quidem iidem Smyrnaei Christiana, festa vocitabant *Sabbata*, non qualiacunque, sed *Majora* sive *Magna*. In horum vero numero erat *Regina dierum* h.e. quilibet Dominicus dies; adhaec autem Natale Domini, Pascha, Pentecoste & similia, itemque Natale S. Polycarpi: quod

(24) Bollandianum horum actor. exemplum pro *Genuinum* exhibet *Geminum*: quod Tillemontius in S. Pion. Not. 3. cum sequenti voce jungens, putat hunc martyrem fuisse binominem, ac *Geminum Pionium* appellatum.

Sed tamen plures codices & praestantiores *Genuinum* retinent. Sic cod. S. Maximini a Bollandio visus: sic etiam ex Colbertinis duobus, & ex Einsidentis excudi Ruinartus fecit. Idem testatur in cod. Abb. de Noailles hanc vocem deesse: id quod praestabilius censeo. Nam hoc Natale passionis non vero natalitatis [de qua *Genuinum* usurpatur] S. Polycarpi erat. Nisi si vero quis ostenderit, Polycarpum uno eodemque die XXIII. Febr. tum in lucem editum, tum etiam martyrium subisse. Atqui vox illa *Genuinum* glossam redolet. In Grae-

co textu, ex quo haec interpretatio manavit, erat omnino Γενέθλιον [nam in Smyrnenfium epistola num. 18. ad quod hic locus refertur, ἡμέραν γενέθλιον legitur] quod *Natale* reddidit interpres: optime, quia tam Graecum, quam Latinum nomen de quovis anniversario die sumitur. At fuit alter sciolus, qui maluerit *Genuinum* verti, idque in margine adscripserit, aut versui superscripserit. Ex quo deinde duo nomina secum pugnantia inculcari coeperunt. At interim Codex Noaill. veterem lectionem retinuit. Nec Graeca acta illa, quae ad nos Metaphrastes transmisit, quidquam habent, quod sive ad *Genuinum*, sive ad *Geminum* [ut sit alterum Pionii nomen] pertineat. Quocirca vocem *Genuinum*, tamquam minime genuinam, expungendam modis omnibus censeo.

E c c c c c

quod praecipue a Smyrnaeis summa veneratione celebratum, tum (25) aliunde, tum ex hoc loco Actor. S. Pionii discimus. Laetandum est igitur quod ad interpretationem *Magni sabbati* [cujus Smyrnenfis ecclesiae epistola mentionem fecerat] scriptor Smyrnenfis alter, annis octoginta junior, opportune suppetias venerit. Interim quod in Commentario ad XXIII. Febr. Adnot. 47. suspicabar, in verbis supra recitatis, **DIE SABBA-TI MAIORE**, illud *Majo-re* intrusum, ab sciolis videri, id nunc, memet ipse revocans, indictum volo. Nam ea verba sincerissima esse, etiam Acta Bollandi priora [quae quidem sunt ex eorum actorum numero, quae Metaphrastes in suam Actorum *συαγωγινην* ita contulit, ut eis manus non admoverit, sed intacta reliquerit] demonstrant: quae loco superiorum verborum sic habent: *Quum sabbatum magnum intraret*. Ex quo etiam vides *Magnum & Majus* interpretibus fuisse synonyma. Atque haec de aenigmate *Magni sabbati* [in Actis tum S. Polycarpi tum etiam Pionii] quod tamdiu fatigaverat viros summos, habui dicere.

PAG. 69. col. 2. §. Heic autem, quod hinc ad finem usque diei 23. de Natali genuino S. Polycarpi scripseram, id totum a me recantatur. Etenim ut modo in fine Curarum poster. Adnot. 25. animadverti, illud **GENVINUM** ab sciolis est. Eadem quoque cautio adhibenda est Adnotationi 48. quae tota nunc post proximas Curas Poster. superflua est, imo, & in aliquibus falsa.

(25) Festum S. Polycarpi natalicium jam tum statim post ejus passionem celebratum iri, promiserat circularis illa Smyrnenfis ecclesiae epistola num. 18. *Nos postea ossa illius . . . ubi decebat deposuimus*. Quia etiam loci nobis ut fieri poterit congregatis (ἐν ἀγαλλίᾳ καὶ χαρᾷ) in exultatione & gaudio [quae sunt plane verba εὐχαριστικά] praebebit Dominus (ἐπιτελεῖν πᾶν τὸ μάρτυριον αὐτοῦ ὑμεῖς αὐτοὶ) natalem martyrii ejus diem celebrare, tum in memoriam eorum qui martyrium petierunt, tum in securitorem hominum exercitationem & alacritatem. Haec vero uti

IBIDEM in Adnot. 47. quod dicitur illud **MAIORE** ab sciolis esse, cave credas. Confer quae proxime in Curis Poster. ad finem cap. 4. de Sabbato majore, quod in actis S. Pionii legitur, edisserui.

PAG. 73. col. 1. v. 12. post ὅ praeceisset, dele quae sequuntur omnia usque ad initium §. Atque haecenus. Quum haec enim prope scriberem, effluxerant animo quae olim in Eusebio legeram lib. 3. vitae Constantini de ecclesia a Constantino exstructa in loco S. sepulcri. Ex quibus constat, tum locum S. sepulcri, tum ampliorem Basilicam, quae cathedralis erat, pro una ecclesia utrumque habitum, & tot illa nomina Anastaseos, Martyrii, S. Sepulcri, Golgothae, & similia tamquam utrique communia fuisse usurpata. Etsi sunt qui Golgotham ab utraque distinguunt. Ea vero aedificia intra novam urbem Jerusalem, a veteris situ sejunctam, non extra urbem fuerunt. Ejus ecclesiae accuratam descriptionem (post Valesium in calce Eusebii) nuper dedit S. Cyrilli Hierosol. editor Benedictinus ad quem lectorem rejicio.

IBID. statim post ea, quae modo deleri jussi, adde. Jam vero, quo minus de Praylii chorepiscopatu sanctorum locorum miremur, vide quae ad XXVIII. Martii §. IIII. pag. 119. col. 1. dicimus; ubi ostendimus Praylio Passarionem in chorepiscopatu eodem successisse, Passarioni Helychium, & huic demum Anastasium.

IBID. Adnotatio 53. levis est, ac tota deleri debet. Nemo enim ignorat a Vivo Cl. socios Bollandianos semper sub uno Bollandi nomine laudari consuevisse.

PAG.

promiserant, sancte servata fuisse, testantur Acta Pionii: in quibus die XXIII. Febr. id Natale etiam fervente persecutione celebratum narratur; eaque gratia ille ipse dies (non secus ac dies Dominici & reliquae festivitates) **Sabbatum magnum** nuncupatus dicitur.

Obiter non omitendum est, quando Constantinus [teste Eusebio lib. IV. de vita ejus] inter festa a se stabilita etiam πᾶν τὸν μάρτυρων εὐχαριστῶν (Martyrum festa) retulit, in eo Imperatorem non jus novum condidisse, sed vetus ac receptum imperiali sanctione firmasse.

PAG. 74. Adnot. 55. v. 2. pro mendofo numero 365. scribe verum numerum 395.

IBID. ad finem Adnot. 55. adde. Imo si inter *transmarina exempla*, quae Augustinus indicat, Praylii coepiscopatus est referendus; tunc facile dixerim, Praylium anno 395. ineunte aut decurrente (verum antequam simile Augustino sub anni exitum contigisset) collegam ab Joanne adscitum fuisse. Quod si vera sit eorum sententia, qui Augustini ordinationem non anno 395. [& quidem exeunte, uti diximus cum Prospero] sed 396. configmandam putant (de qua opiniohe, parum ceteroqui probabili, vide Tillem. in S. August. Not. 21.) tum aequale liberum erit Praylii coepiscopatum in eundem annum 396. sed ineuntem aut proceden-

tem conferre. Sed malo, utrumque anno superiore, uti dixi, consecratum.

PAG. 75. col. 2. ante num. 22. adde. Huc pertinet EYXH [sic enim scribitur pro *προσευχή*, *proseucha*] illa, quam quaedam femina gentilis erexisse dicitur in lapide Gruteriano p. 1073. 1. qui titulus multa eget indagine. Ejus inscriptionis hic finis est: *την τε (fort. pro τινος) ευχην ανεστησαν . . . υπερ εαυτης και των ιδιων παντων και εσερχομενου λαου*. Hanc orationem [sive oratorium aut proseucham] excitavit . . . pro se & suis omnibus & populo qui intrare voluerit. Hanc vero inscriptionem pro ethnica habendam, tum praefixum *Αγαθη τυχη* tum alia plura ostendunt.

A D D I T A M E N T A M E N S. M A R T I I.

PAG. 83. col. 2. v. 11. pro haud diu post *reponere* haud diu ante.

IBIDEM ad finem diei I. Martii adde. Haec tenus dicta refingi poterunt ex iis quae postea ad IX. April. (ubi de S. Maria Aegyptia) ad finem cap. 4. pag. 182. commentati fuimus. Nam ibi statuimus, hoc die coli ignotum quemdam Sophronium vitae Mariae Aegyptiae auctorem, qui non Hierosolymorum episcopus, sed tantum monachus fuerit. Ita hodiernus Sophronius nunc primum ope nostrorum marmorum Ecclesiae fastis accedet.

PAG. 84. in fine diei III. adde. De hujus Pauli depositionis die restat non levis difficultas diluenda: de quo ad Dissertationem de SS. Episcopis Neapolitanis, quam in fine hujus voluminis dabimus, lectorem rejicio.

PAG. 86. Adnot. 3. suspicionem illam, qua conjiciebam Canisianum Menologium, non ex Sirleti, sed ex antiquiore alterius interpretatione ad nos pervenisse, in totum rejicio; sicuti satis in fine adnotationis ipse me explicui.

PAG. 91. in Adnot. 9. col. 1. post locum

Eusebii & post *et* locus esse debuit, adde. Quae tamen a sect. 12. ad 14. Martyr eloquitur, eo aliquatenus spectant.

IBID. in fine col. 1. & initio col. 2. tria maxime mihi recantanda sunt. I. Quod col. 1. v. penult. dixi passum die Sabbati, falsum est; quia tantum die Sabbati fuit [quo quia Natale S. Polycarpi celebratur, ideo id Christianis Sabbatum magnum vocabatur, ut proxime in fine Curar. posterior. ad 23. Febr. docui] at vero die XII. Martii Fer. tertia occubuit. II. Quod verba illa, Cum sabbatum magnum intraret, erroris arguerim, id revoco: ut & in citatis Curis poster. monui. III. Quod in actis Pionii Natale GENVINVM S. Polycarpi accepi pro die quo editus in lucem fuit; id etiam revoco: nam Smyrnenses die 23. Febr. Natale passionis non, nativitatis S. Polycarpi celebrabant: at illud GENVINVM a semidoctis intrusum fuit. Quae omnia in Curis poster. plenius ac planius edifferta habes.

IBIDEM totum id quod Adnot. 9. col. 2. §. Illud usque ad finem Adnotationis, de nomine Dei quadrilittero, quod Christiani

E e e e e 2 aequae

aque ne Judaei sub arcani disciplina custodiebant, edisseritur, mise confirmatur ex iis quae ad IV. April. ad Acta S. Theoduli Mart. pag. 154. col. 2. de eodem nomine in pala annuli scalpro animadverti. Nam ibi quoque id per ambages ita significatur, ut tamen minime sit dubitandum quin de eo maxime nomine agatur. Confer si lubet.

PAG. 92. *Adnot. 9. post versum antepen. adde. Postremo initium sect. 3. (quod tale est: Facta ergo oratione sollemni, quum . . sanctum panem . . degustavissent) alibi illustrabimus, nempe in Additamentis ad Petri Apost. passionem ab Ambrosio scriptam, ad illud num. XI. Celebrata oratione. In his enim Orationem esse Liturgiae ecclesiasticae sacrificium, etiam ex Can. XIII. Laodiceno ostendetur.*

PAG. 93. *die XVI. Martii col. 2. versu 2. dele haec verba: Is tamen . . usque ad gregarius est: & eorum loco sic reponere: & ex Calendario Carthaginensi V. saeculi, in quo sic legitur: X. Kal. Jun. (h. e. 23. Maii) Luci & Montani. De eisd. tamen saeculi IX. & X. Mrologia silent. At eos Romanum in XXIV. Febr. intulit. Eorundem acta quovis thesauro pretiosiora exstant tum apud alios, tum castigatiora apud Ruinartum ad annum 259. quo depugnasse videntur. In hisce Actis duae sectiones [XIV. & XV.] privatim ad Montani gloriosum agonem pertinent. Vbi & illud pulcherrimum est, quod antequam feriretur, Voce clara . . oravit rogans & deprecans, Ut Flavianus, qui per suffragium populi de comitatu eorum remanserat, sequeretur die tertia. Et quo precis suae fidem faceret, manualet [de quo vide Glossarium Cangii in Manuale; ubi & simile exemplum ex actis S. Maximini affert] quo oculos fuerat ligatus, in partes duas discidit, & iussit alteram reservari, qua Flaviano oculi post crastinum ligarentur. Sed & in medio eorum in arca [Car-*

thagine enim coemeteria vocabantur. Arcae] solum servari iussu, ut nec sepulturae consortio privaretur. Quod totum haud secus ac praedixerat iusseratque, factum fuit.

PAG. 94. col. 1. v. 13. *pro Corbejensi reponere antiquissimo Antuerpiensi.*

IBID. col. 2. *post vers. 20. adde. Haec inquam omnia indicio sunt, acta qualiacumque ab his triumviris visa fuisse. At interini his antiquior Petrus Equilinus non aliud quam Mrologium S. Hieronymi laudat; ctsi plura narret quam in Hieronymianis puris legantur. Verum mihi Petrus videtur ex Mrologiis Hieronymi nomen praeferebantibus, sed ab aliena manu auctioribus, sua hausisse. Nec secus de illis triumviris sentio: qui facile in Vsuardina Mrologia a posterioribus aucta inciderunt.*

Ceterum quod tum Bollandistae (ex quorum numero vide etiam accuratissimum Sollerium ad Vsuardi XXIII. Martii, de Actis non exstantibus conquirentem) tum alii, nulla hujus Montani acta reperiri exoptulant, id de Actis integris est accipiendum. Nam ceteroqui sinceris S. Pollionis actis (apud Ruinart. ad ann. 304) prooemium quoddam praefigitur, quod sic incipit: *Diocletianus & Maximianus regnantes decreverunt, ut initiis sub (vide an non pro initiis sub praestet legere, iniqua sua) persecutione omnes Christianos aut delerent, aut a fide deviare facerent. Quo tempore haec praeceptio cum venisset ad Sirmiensium civitatem; Probus praeses imperata sibi persecutione, a clericis sumpsit exordium; & comprehensum sanctum MONTANVM presbyterum ecclesiae Singidunensis, diuque Christianae fidei virtutibus conversatum, iussit necari. Irenaeum quoque episcopum Sirmiensis ecclesiae &c.* Ex his vides, Montanum re vera presbyterum ecclesiae (1) Singidunensis fuisse: at vero in Mrologiis idcirco in urbe Sirmio poni,

(1) Singidunum ita solet vulgo in Moesiae superioris limite [qua Pannoniam a Moesia dividit] recenseri, ut tamen Aurelius Victor id oppidum Pannoniae tribuerit, dum de Ioviani

Patre scribit, *Incola agri Singidunensis provinciae Pannoniae.* Accedit quod & in Hieronymiano Itinerario Pannonia longius aliquanto in Moesiam irumpit, dum post Singidunum

poni, quia ibi martyrium fecit, ubi & praefes consistebat. Nihil vero mirum, quod in laudato prooemio de Maxima uxore taceatur; quia id sibi auctor illius prooemii proposuerat, ut in Clericos faeviri coepisse ostenderet.

PAG. 95. ad diem XVI. col. 2. post finem versus 2. adde. Praeterea videbis dicta inferius ad Martii diem XXVI. ubi Sabinum [de quo hoc die agendum fuisset] cum Montano (cujus dies esse debuit XXVI. Martii) sedes permutasse, observavimus. Quod quidem invictè demonstrat, Montanum hodiernum non nisi illum S. Maximae maritum esse. Cur is porro locum cum Sabino permutaverit, ea omnino causa fuisse videtur. Nam Neapoli quia die XVI. Martii Translatio aut Dedicatio Ecclesiae S.

dunum adscriptum reperitur: *Finis Pannoniae & Mysiae*, sive Moesiae.

Ad rem vero nostram quod attinet, perinde est, utrum Singidunum in Moesia an in Pannonia [cujus Sirmium erat metropolis] fuerit; neque id solum quia admodum vicinae urbes fuerunt, verum etiam quia eidem rectori utraque provincia suberat. Sub Severo certe lapis sculptus legitur apud Grut. p. 407. 1. his verbis: LEG. AVG. PR. PR. PROVINC. PANN. ET. MOESIAE. SVP.

(2) De Actis S. Castuli Mart. judicium accuratius.

Adnotationem 21. [in qua de S. Castuli Actis agitur] maturanti mihi, Acta longiora S. Sebastiani [apud Bollandum ad XX. Januar.] conferendi nec otium nec voluntas tunc fuit; eoque factum, ut paullo secius, quam voluissem, de Actis S. Castuli censuerim: quae nunc, quae opus erit, diligentius retractabo.

Apud Bollandi socios ad XXVI. Martii duplicia S. Castuli acta prostant. Priora, quae ex Ms. S. Maximini eruta fuere, haud dubie ex Actis longioribus S. Sebastiani [quae discriminis causa *Ambrosiana* vocabimus] decerpta totidem verbis sunt, praeter additamenta quaedam alicubi adfuta [cujusmodi illud est, quod Castulus plurimos ad fidem traxisse dicitur, eoque S. Cajo baptizandos attulisse; itemque quod Castulus tortus & culco narratur] quae, quia teste antiquiore carent, fidem non merentur. Nec enim horum actorum scriptor [cujus barbaries ex prooemio intelligitur] est ad fidem faciendam idoneus.

Montani celebranda erat; hinc potior Montani festivitas Sabinum exclusit fede sua. Deinde, quod consequens fuit, Sabinus invicem in diem XXVI. [quem Montanus vacuum reliquerat] rejectus necessario fuit.

PAG. 98. ad finem diei XVIII. adde. Notat tamen Tillemontius tom. VIII. in hoc Doctore, Artic. 4. quum Cyrilli festum praeter ceteros Graecorum libros, in Typico S. Sabae [quod in usum monasterior. Hierosolymitanae dioeceseos factum fuit] & in quodam Syriaco Calendario die XVIII. Martii notetur; posse hunc diem pro *θαρασιμα* haberi. Mortuus creditur anno 386.

PAG. 100. in Adnet. 21. quaedam passim levi (2) castigatione indigent.

PAG. 102. col. 1. v. 5. deleantur versus quin-

Sed & Acta posteriora [quae quidem in titulo a Bollandianis praefixo *Ex vita S. Sebastiani* desumpta dicuntur] haud dubie ex Ambrosianis manarunt. Quare ne credas, censco, Bollandistis initio Commentarii praevii numeri. monentibus, se ea excerptisse ex Actis S. Sebastiani, *Front ea*, inquirunt, *ex Graecis sunt iterum Latine edita*: quo videntur significare, ex Ambrosianis illis quaedam Graece scripta prodiisse; ex his vero illa Latina, quorum partem, quae ad Castulum pertinet, ibi secundo loco producunt. Ne credas, inquam, quia haec magis, quam priora, tota ex Ambrosianis sunt, & eisdem plerumque verbis decurrunt.

Neutra igitur de Graeco fonte ceciderunt: imo ea ipsa pauca, quae in Adnot. 21. tamquam ex Graeco protecta observavi [ut *Consoveo* ex *συνβαλλω*, itemque *Commanso* ex *συμμενω*, *Prucanto* ex *πρωκω*] eadem nihilo minus in Ambrosianis leguntur. Utque paucis rem expediam: utramque quidem illam Castuli historiam ex Ambrosianis fluxisse, non est dubitandum: nisi quod de ipsis illis Ambrosianis quaeri forsitan possit, utrum ea ex antiquioribus Graecis de S. Sebastiani rebus commentariis derivaverit Ambrosius: nam longiora illa S. Sebastiani Acta ab Ambrosio juvene conscripta fuisse, in Appendice Ambrosiana, quam ad calcem hujus voluminis dabimus, ostendemus.

Ac sane quum adhuc juvenculus Ambrosius in traducendis ex Graeco operibus sese exercebat [uti ex Hierosolymitano excidio, quod

quique ab Vtra autem usque ad fuisse .

PAG. 106. Adnot. 31. post locum Papiae addes . Vbi Subducta tantumdem est, quod Subter inducta .

PAG. 118. col. 2. v. penult. pro episcopum reponere presbyterum .

PAG. 119. col. 2. v. 3. numericas notas 529. & 534. refinge in 429. & 434.

IBID. §. Nam v. 14 pro sexto reponere septimo .

PAG. 122. col. 2. v. 14. dele parenthesin.

PAG. 123. col. 1. v. 1. dele a sive usque ad anni 578.

PAG. 124. Adnot. 62. post medium , vulgatam apud nostros homines opinionem secutus , Lucullanum in ea parva insula , quae Castrum Ovi vulgo dictum sustinet, posui . Quod tamen integra diatriba de Lucullani positu scripta postea recantavi, in qua etiam de Insula Salvatoris a Lucullano distincta edisserui . Ea vero diatriba, partim ne lectorem remorer , partim ut certiora alia documenta conquirem , ad calcem hujus voluminis (si per ejus molem licuerit) rejicietur .

IBIDEM Adnot. 63. v. 8. quod in annum 910. translationem S. Severini Neapolitanam conjeci , corr. Anno 893. Mox quod Neapolitanam S. Severini ecclesiam existisse ante Lucullani everisionem nega-

ex Josepho eum convertisse demonstravimus, potest intelligi] haud difficile dictu est , eum ex aliqua Graeca scriptione haec , quae nunc habemus , Latina fecisse . Nec refert quod Actorum S. Sebastiani stylus *αὐτοφώνως* plerumque decurrat , ita ut in Latio primum , tamquam in nativo solo ea nata videantur , non autem aliunde translata . Id inquam non refert , quia [quantum ex Excidio judicari potest ; & ex iis quae sive in Hexaemero , sive passim alibi ex Basilio , ex Origene , ex Didymo atque ex Philone est mutuatus] numquam consuevit Ambrosius , non dicam verbum verbo , sed ne sententias quidem paribus sententiis commutare : verum ingenio suo qua addendo , qua detrachendo , laxiores habenas ita permittebat ; quasi si ea tunc primum ex vena ingenii sui fluissent . Vel sic tamen praeter ea pauca , quae in Adnot. 21. de *Consoveo*, *Commano*, *Praecano* notavimus [quae tamen quum sint pauca numero , non necesse est , de Graeco fuisse de-

vi , id revoco . Nam contrarium videtur elici ex Praecepto quod affert Chioccarellus pag. 108. in quo Praecepto , ubi agitur de translatione S. Severini de Lucullano in hodiernum locum , legitur : *Quae* [ecclesia hodierna S. Severini] *erat vocabulo ipsius Sancti dedicata* : idque jam tum , quando sub Athanasio II. [qui patruo suo S. Athanasio successit] Acculfarius Abbas Neapoli in hodierno S. Severini monasterio monachorum congregationem coegit : cui Acculfario Joannes Abbas successit is , cui Praeceptum illud a Chioccarello editum , datum fuit .

IN ADNOT. 72. pag. 128. col. 1. v. 2. post vocantur adde. In Marcellini & Faust. libello (in fine pag. 37. edit. Paris.) Clementinus Vicarius Ofio dicit : *Da tu prior sententiam , eum (Vincentium) de episcopatus honore desiciens , & tunc deum exsequar in eum quasi PRIVATVM* [h. e. laicum] &c. In Cyrilli Glossis *idem* tantumdem quod *Privatus* . Hinc laici 1. ad Cor. XIV. 16. vocantur *idiotae* h. e. *privati* .

PAG. 131. in subscriptione illa celeberrima Petri Notarii ad versum antep. sic adnotabis , Illud TESTES SITIS idem esse , quod illud idem *Obtestor vos* [quod ante dixerat vers. 12. & 13.] patet ex to-

10

privata] plura in Sebastiani historia notari possent Graecam proprietatem redolentia . Exemplis abstinco . Verum in longa scriptione facile haec in calami mucronem incurrunt ; maxime quum IV. saeculo non tantum Latium passim graecisfaret , sed & Graeci vicissim Latinis plurimas *παύρας* admitterent .

Illud vero etiam est considerandum , superesse adhuc quaedam manu exarata S. Sebastiani Acta , ex quibus Cangius in Graeco Glossario in *Διατίπιος* paucula verba depromit : quae videsis ad XXIII. Martii in Adnot. 25. Ea sane praestaret expendere , ac judicare numne novitia sint , an forsitan aevi antiquioris : tum si forte satis vetusta visa fuerint , utrum talia se prodant , ex quibus sua Latina Ambrosius aut transtulisse , aut saltem decerpisse videatur . Quod utinam ab iis praestetur , qui ad ferendum judicium de hoc rerum genere ingenium subactum habent .

to contextu . *Testes sitis etiam vos per confessionem meritaque B. Januarii Mart. ut &c. Locus sane pulcherrimus : ex quo intelligitur , unde vis verbi Obtestor fluat .*

Ergo proprie *Obtestari* non est nisi alium per aliquid ei carissimum orare .

FINIS MARTII.

A D D I T A M E N T A

M E N S . A P R I L .

PAG. 145. col. 1. post vers. 6. addatur uti sequitur .

§. IV.

Mortes S. Ambrosii & S. Joannis Neapolitani per omnia similes .

* Nolo heic dissimulare maximam similitudinem , quae inter S. Ambrosii Mediolanensis beatum exitum & Joannis Neapolitani [qui anno quinto & tricesimo post Mediolanensem obiit] intercessit . I. Vterque paullo ante Pascha obiens , die Paschae elatus fuit . II. Vterque Sabbato Sancto migravit . Id de Joanne jam vidimus . At de Ambrosio certos nos facit Paulinus in ejus vita cap. 48. ubi ait , eum *antelucana hora* quae praecessit Sabbatum sanctum obiisse . *Atque inde , inquit , ad Ecclesiam majorem ANTELVCANA HORA* [*Horae nomine tempus intellige , quasi scripsisset , Antelucano tempore , ut constat ex eo quod subjicitur , Ibi eadem fuit nocte , qua vigilavimus*] *Antelucana* ; inquit , *hora , qua defunctus est , corpus ipsius portatum est , ibique eadem fuit nocte qua vigilavimus in Pascha* . III. Adhaec praeter Sabbati Sancti , mobilis ceteroqui festivitatis , tantum sesquidiei intervallum inter utriusque mortem interfuit . Nam Joannes quidem die secundo Aprilis obiit , at Ambrosius initio diei IV. ejusd. mensis . Etenim anno 397. [quo Ambrosius obiit] Sabbatum sanctum incidit in diem quartum Aprilis . Is autem obiit post medium ejus noctis , quae Sabbatum sanctum antecessit ; nam *Antelucana hora* tempus illud significat , quod nocti mediae successit ; a qua medietate more Romano [uti testatur Censorinus] sequens dies computabatur . IV. Vterque die Paschae

depositus . De Joanne id jam vidimus : at de Ambrosio Paulinus cap. 48. *Sed lucescente die Dominico* [sancti Paschatis] eum corpus ipsius , peractis Sacramentis Divinis , de ecclesia levaretur , portandum ad basilicam Ambrosianam , in qua [eodem certe die] POSITVS EST &c. V. Porro idem exsequiarum comitatus , nempe Christianorum , Judaeorum , Paganorum atque in primis neophytorum : quem de Joanne Vranus narrat , uti vidimus ; de Ambrosio autem tradit Paulinus eod. extremo capite . *Erat enim exsequiarum turba innumerabilis totius dignitatis , totiusque sexus , omniumque pene aetatum , non solum Christianorum , sed etiam Judaeorum & paganorum : major tamen gratia ordo praecedebat eorum , qui [praecedente nocte , inter Sabbatum sanctum & Pascha intermedia] fuerant baptizati .*

Vides quanta inter utrumque morientes similitudo intercesserit . Hanc tamen Vranus tacuit , quippe quam nondum animadverterat : certe notaturus , si quidem de ea cogitasset . Hoc autem respondere praestat , quam has Joannis morientis circumstantias fictionis accusare . Major est enim Vranii , & eum secuti Jo. diaconi auctoritas , quam ut ulla commenti suspitione flagrare possint .

Deinde in sequentibus sectionibus notas numerales promoveri necesse erit : ut §. V. §. VI. & sic usque ad VIII.

PAG. 152. col. 2. post v. 19. adde . De *strategis* videatur Valesius ad Ammiani lib. XXI. cap. 7.

IBID. §. Sequitur in fine adde . Porro *Λογισται* videntur Valesio iidem fuisse , qui Latinis *Curatores civitatum* dicebantur .

tur. Hinc ubi ab Eusebio IX. Hist. 2. de quodam Theotecnio dicitur, ὁ δὲ καὶ λογισμὸν, id vertit Valesius, *Curatoris officium gerebat* Antiochiae. De horum λογιστῶν, sive *curatorum* magna dignitate videatur idem Valesius ad Ammiani XIV. 7.

PAG. 153. *post finem sect. II. post fuisse* superstitem *adde.* Dixi τὸ πατέρα apud Graecos pro utroque parente non repēiri. Verum id nunc revoco. Nam ex exemplorum inopia non continuo id fuisse inusitatum pronuntiare debemus. Imo contra sicuti in inscriptionibus Latinis τὸ Patres pro utroque genitore ponitur; non abnuērim idem a Graecis fuisse usurpatum. Porro apud Gruter. pag. 692. 1. sic legitur: *M. Justinus. Secundinus. et. Primania. Marcellina. PATRES. amissionē. ejus. orbat.* Adhaec p. 704. 1. *Filiae. miseri. patres. vivi. posuerunt.* Et p. 707. 5. *Hermodorus. et. Juliana. patres. male. judicantibus. satis. superstites (filio) posuerunt.* Sed & locus hic ipse indicat, de utroque genitore, non de majoribus extinctis agi. Huic, inquit, *Patres* [h. e. pater materque] *erant in Thessalonicensium oculis.*

PAG. 166. col. 2. §. Postremo v. 21. *dele haec verba*, aut potius *avi*, & *sequentem parenthesin*; nam ut in proxima Additione dixi, illud πατέρας non de ascendentium serie, sed de utroque genitore satius est intelligere.

PAG. 168. col. 1. v. 9. *post Ruinartum adde.* Nam quod in his Actis num. 2. inducuntur equites undique discurrentes, ut Christianos aut ad Christum negandum cogerent, aut victos abducerent; id ex Actis SS. Agapes & soc. apud Ruinartum num. 4. confirmatur, ubi Dulcecius praefes ait: *Quumque ad hodiernum diem iussae a stationariis* [qui heic vocantur ἵππεις *Equites*] *ac primis militibus, CHRISTI negationem scriptam profiteri, facere id recusatis; propterea poenas vobis dignas accipite.* Adhaec quod in his Actis ad μεταρραγίαν Christiani compelluntur, cum eo consentiunt acta S. Philippi Heracl. apud Ruinartum ad ann. 304. p. 413. num. 6. initio; quae confer. In eisdem

v. 7. *Alios tristes sanctorum poena faciebat*; quod & in Theoduli Actis legitur.

PAG. 170. die VI. col. 1. v. 3. *dele* τὸ aut VII. *Deinde eod. versu illud* Totum autem &c. sic *refinges*: Peraeque autem dies obitus ac sepulturae, vocabuli *Depositionis* ambitu contineri solet &c.

PAG. 172. Adnot. 34. col. 2. *post* v. 13. *adde.* Quod dixi Mariam Aegyptiam non fuisse ab Vsuardi manu in Mrologium illatam, id meae Vsuardi membranae prope certum apud me faciunt: quas membranas ab antiquissimo ac probatissimo exemplari fuisse propagatas, verumque ac sincerum Vsuardum exhibere, pluribus experimentis didici.

PAG. 191. col. 2. §. Num. 12. v. 11. *sic usque ad parenthesin refinge*: vocamus. Et quidem scriptorum XII. saeculi ac deinceps, eamd. disciplinam *Divinitatem* vocantium exempla suppetunt [id quod &c.

PAG. 200. Adnot. 60. col. 2. *quod Acta S. Terentii & soc. a Metaphrasie videri scripta dixi, de eo εἰπέτω*; nec nunc ea ad manus habeo, ut de stylo judicem. Consuli interim potest Jo: Alberti Fabricii index vitarum Metaphrasae [quem Biblioth. Graecae volumini VI. inseruit] in quo Acta Terentii & soc. recensentur quidem, sed sine asterisco, quo vera Metaphrasae opera praenotantur. Consulatur & Leo Allatius de Symeonibus.

PAG. 206. *ad finem Adnot. 71. adde.* Nos quoque supra pag. 80. ad 27. Febr. [quo die in his Fastis S. Hierontius h. e. Gerontius colitur] plerosque hujus nominis caelicolas recensuimus.

PAG. 210. col. 1. §. Restat, *in fine post imitatus, adde.* Itaque uti dixi, ALMACIVS malim, utpote Latinum nomen, quam AMACHIVS Graecum; quia sub Marco & Commodo, sub quibus passam puto Caeciliam, inusitata adhuc apud viros illustres Graeca cognomenta erant. Ceterum non ignoro, sub Juliano Apostata Phrygiae praefidi fuisse nomen Amachio apud Socratem III. 15. Et in quodam coemeteriorum vitro apud Bo-

narro-

narrotium pag. 128. scriptum fuisse AMACHI, sicuti etiam in quadam apud eundem lucerna fictili .

PAG. 211. in fine adde . Huc maxime faciunt acta illa egregia S. Sebastiani , in quibus ad baptizandos eos , quos Sebastianus ad Christum converterat , non Caius pontifex , sed Polycarpus presbyter arcessitur . Vide locum num. 31. & seq.

PAG. 212. ad XII. April. post finem adde . Et jam alibi ex Baronii auctoritate notavi , id Menologium ab ipso Sirleto Latina civitate donatum fuisse . Ceterum quia hic interpretes in Graeco reperit Πανσιλίππης ; religioni sibi duxit quidquam in nomine quamlibet depravato mutare .

PAG. 220. col. 1. §. Ibidem post finem adde . Hoc alterum verum est . Vel vide quae in Supplemento Actor. S. Agnetis [Adnot. 11. pag. 913. num. II. §. Quod dixi] de duplici tunica disputavimus : quarum interior reis etiam arsuris aut quidvis passuris non auferebatur . At illud heic maximopere notandum est , quod quae in aliis Tunicae vocari solent , eae in Philippo Episcopo Lineae nuncupantur . Quod argumento est , medio III. saeculo Episcopos non tantum sacris operaturos , sed etiam in cultu civili Lineas

ufos : quas postmodum Albas vocarunt .

PAG. 223. col. 1. §. Jam vero in fine adde . Itaque hoc Diocletianea vexatio superiorib. addidit , quod Christianos suis ipsos manibus tradere Scripturas cogeret . At in Deciana non tradi juebantur , sed tantum perquirebantur iussu rectorum Scripturae : quae a persecutoribus inventae , postea concremabantur .

PAG. 224. col. 1. num. VI. & seq. quae de peregrino ac barbaro nomine Mucaporis dixi , ex sequenti animadversione juvari possunt , loco congruo adjicienda . MVCAFORIS nomen fuisse in Thracia usitatum , declarat sequens (1) inscriptio a Marangonio publici juris facta .

D. M

FIRMINIO VALENTI. MIL. N. STRAT. PR7. AGRICOLES. NATVS IN. PROV. THRACIA. CIVIT. PHILIPPOLI. VIX. ANN. XXV. MIL. ANN. VI. FECER. HEREDES TATAZA. MATER. ET. TATAZA. MVCAPORA. VXOR. FEC.

EX X CCL

Cujus nonnullas explicationes inferne (2) subjeci ; quandoquidem Marangonius explanationem marmoris securus praeteriit .

Exstat

(1) Edita fuit a Cl. Marangonio in opere quod inscripsit , *Delle cose gentilesche trasportate ad uso delle Chiese* , pag. 470. quam Romae in vinea Nartorum anno 1741. repertam dicit .

(2) Versu altero MIL. N. est *Milisi numerario* , aut *Militum numerario* . Sed prius malo , quia MILitasse tot annis noster hic v. 6. dicitur ; & Vegetius *Milites* vocat eos , qui numerariam facerent . Ait enim II. 19. *In quibusdam militibus notarum peritia , calculandi computandique usus exigitur* . Deinde quo id valeat , & totum Numerarii officium , pluribus idem exsequitur . De eisdem loquitur Augustinus de Lib. arbitr. II. 11. & uterque Codex & Notitia Imperii sexcentis locis .

Versu 3. STRATORES quid heic sint [omisiss interis aliis ejus vocis notionibus , quae non sunt loci hujus] pluribus verbis ostendit lex unica C. de stratoribus , & Ammia-

nus XXIX. 3. Horum nempe [ut verbo dicam] munus erat curare equos , qui a provinciis conferebantur . Qui id faceret , vocatur in inscriptione quadam apud Grut. p. 569. 8. *Strator publicis rationibus* , sic enim ibi scribitur : M. VLP. SILVIO. STR. A. P. R. h. e. *M. Vlpio Silvio Stratori a publicis rationibus* . Quocirca in proposita epigraphe post STRATOR aut deest A culpa sculptoris omisum , itaut scribendum fuerit , STRATOR. A. P. R. aut ea praepositio subaudienda erit ; aut postremo patrio casu efferre licuit *Strator publicarum rationum* . Sequitur nota illa [7] quae centuriam significat . Itaque totum hoc uno spiritu sic est legendum : *Stratori publicarum rationum centuriae Agricola* . Hoc ultimum est loco Agricola , quod erat Centurionis cognomen . Aevo sequiore rectum in A , genitivum terminabat in Es . Hinc S. Agne , quae & Agna , patrio casu AGNES scribebatur . De quo plu-

F f f f f f ra

Exilat praeterea & apud Muratorium pag. 836. num. 5. Epigraphe militaris altera Moguntiae reperta, quae incipit, L. MVCAPORI. AVLVI. MIL. LEG. XXIII. &c. ac paucis interjectis . . . MVCAPOR. MVRALIS. MIL. LEG. XXIII. FRATRES. ET. CONTVBERNALES. &c. Nihil quidem in lapide hoc de natione Thracia dicitur. Sed facile hi quoque indidem fuerunt. Ex his vero intelligitur, *Mucaporem* Thracium fuisse nomen; sed non continuo evincetur, *Mucapores* istarum inscriptionum quidquam habuisse cum S. Philippi carnifice [de quo in Actis] commune. Ceterum quod *Mucapor* is, qui Aurelianus occidit, idem fuerit atque horum Martyrum princeps carnicum: id, inquam, ex illa, quae in Actis legitur, delectatione [*Ipsius naturae expers, atque humanitatis ignarus Mucapor*] nim. ob admissum Imperatoris satis boni parricidium contracta, satis clare conjicitur.

PAG. 225. in Adnot. col. 1. v. 18. pro dux erat Thracii limitis *reponere* Thraciae praefes erat.

PAG. 227. ad finem diei XXII. *dele* verba illa, Quod non possum non probare; & horum loco *scribe in hunc modum*. Verum multo praestabilius est dicere, haud raro in Hieronymiano Mrologio, in Bucheriano autem catalogo saepissime, *Depositionem* de veris Martyribus usurpari. At postea ita inter martyres ceterosque caelicolas distingui coepit, ut prioribus *Passio*, alteris *Deposito* tribueretur.

PAG. 237. col. 1. §. Statim in fine sic *adde*. Sic quidem olim conieceram: cuius conjecturae me nondum poenitet. Tamen si quis cum Tillemontio ad Tertulliani locum in lib. de Anima referre haec gestiat; praestabit hunc Aetor. S. Marci locum cum germano altero Lactantii conferre: quae duo loca lucem

sibi mutuam affundunt. Firmianus igitur in II. Instit. cap. 1. ubi praefatus esset, *Quum* (gentiles) *jurant*, & *quum optant*, & *quum gratias agunt*, non *Iovem aut deos multos*, sed *Deum* [singularem scil.] *nominant*: adeo ipsa veritas, cogente natura, etiam ab invitis pectoribus erumpit: quum haec inquam praedixisset, statim subjicit, id ab eis non in prosperis rebus sed in adversis exprimi. *Siqua*, inquit, *necessitas gravis prefferit*, tunc *Deum* (singularem) *recordantur*. . . *Si saeva tempestas*, si *grando ingruerit*, ad *Deum* *confugitur*, a *Deo* *petitur auxilium*. . . *Si quis aliqua vi affligatur*, hunc *protinus implorat*: *siquis ad extremam mendicandi necessitatem deductus, victum precibus exposcit, DEVM SOLVM obtestatur*, & *per ejus divinum atque VNICVM nomen hominum sibi misericordiam quaerit*. Numquam igitur *Dei meminerunt*, nisi dum in malis sunt. Vides quanta sit loci Aetorum & Lactantii germanitas. Utrobique adversi casus confessionem Dei singularis eliciunt: utrobique non tantum singulari numero *DEVS* effertur, sed disertim *VNVS-DEVS* ut in his Actis, aut *DEVM SOLVM*, ut in Firmiano. Porro si dixeris illud Lactantii *SOLVM* & mox *VNICVM* ex mera Firmiani interpretatione proficisci, non quod re vera diserte *DEVM SOLVM* aut *VNICVM* gentiles inclamarint: hoc inquam si dixeris; ego pariter excipiam, suturem istum non duobus distinctis verbis *VNVS-DEVS* exclamasse, sed tantum qui posset plurali numero *DEOS* invocare, invocasse *DEVM* singulariter: ceterum illud *VNVS* videri ab Aetorum scriptore additum, ut quanta in illo singulari numero [in quem sponte interdum gentiles calamitate pressi erumperent] vis esset, ostenderet, simulque rationem redderet,

ra diximus in Comment. ad XXI. Januar.

Verfu 4. diserte *provinciae Thraciae* fit mentio, ex qua *Firminius* ortum ducebat, cui *MVCAFORA* Thressa nupserat.

Ver. 7. & 8. aequè mirum est *TATAZA* illud [facile Thracicum vocabulum] matri &

uxori *Firminii* commune nomen, ac *Mucaporis* aut *Mucapora*.

In medio versus ultimi notam denarii expressam habes. Itaque ducentis quinquaginta denariis *Firminii* monumentum aeternum.

deret, cur Marcus gavisus fuerit dicens, *Prosperum fecit Deus iter meum*. Obiter autem id quoque est notandum, illud INTRA SEMETIPSVM videri Hebraeorum more dictum: quod opponitur clarae voci. *Ait intra semetipsum* [h. e. submissa voce] *Prosperum fecit Deus iter meum*: cujus locutionis similia exempla in N. T. legimus.

PAG. 238. col. 1. in fine §. II. post Censo addde. Nisi quod dictorum aliquid refingendum mihi arbitror. Nam proxime a me dictum fuit, in titulo libri Philoniani [qui Latine inscribitur *De vita contemplativa*] Sandium ingeniose, si minus vere pro *ἰσχυρῶν* legi iussisse *ἀσχυρῶν*. Cuius mei dicti nullam ibi, quod festinarem, rationem, cur ingeniose dictum fuerit, attuli: quae, si a me exigatur, talis est. In Helychii [quem domo Alexandrinum fuisse volunt] lexico *Θεσπρωσία* exponitur *ἰσχυρία* i. e. *supplicatio*. Ergo sicuti ea duo sunt Helychio synonyma, sic etiam *Θεσπρωσία* & *ἰσχυρία*. Ex quo manifestum est, Helychium ea

scribentem ad Philonem & Alexandrinos Therapeutas spectasse, apud quos ea duplex nomenclatio in usu erat: deinde falli Sopingium, qui in Helychio pro *ἰσχυρία* legendum esse *ἀσχυρία* putavit.

IBIDEM col. 2. §. Num. 7. in fine post incidisse sic addde. Porro autem hic locus quantivis pretii est ad ostendendum, Alexandrinos ab S. Evangelista Marco jam inde ab initio edoctos fuisse Pascha non eodem die cum Judaeis celebrare, sed sequente Dominica. Nec Marcum Petri discipulum aliud docere decuit, quam quod Petrus ipse Romae docuisset.

PAG. 241. col. 2. §. Ibidem post intelligatur, in fine addde. In Actis SS. Tryphonis & Respicii, quae in Additamentis ad Kalendas Febr. copiose illustravimus, Martyres illi a Sacerdotibus & *viris religiosi* h. e. ascetis sepulti dicuntur. Et saepe alibi id officii ab huiusmodi viris religiosi impensum legitur.

PAG. 260. Adnot. 114. col. 2. §. Num. 13. pro notis Romanis III. repone Arabicas III.

A D D I T A M E N T A

Ad Acta SS. Januarii & socior.

A D M O N I T I O .

Quum ad finem mens. Aprilis Acta Bononiensis S. Januarii publici juris feci, plura tunc festinantis attentionem atque memoriam effugerunt: quae heic supplebimus locis suis. Ceterum ad XIX. Septembr. de his omnib. Deo dante solidius disputare dabitur, & illud in primis in virorum de me optime meritorum gratiam discutere, ecquid de vulgatis Actis sit sentiendum; ne forte Neapolitani nostri querantur, id me operam dedisse, ut scripta de hoc tanto Hiero-

martyre commentaria, diuturno usu approbata, ex eorum manibus excuterem.

PAG. 265. in Adnot. IV. col. 2. v. 3. in fine sic addde. Quae jam olim Bart. Chioccarelli studio in volumen unum manu exaratum coacta idem Falconius in biblioth. Brancatiana reperit.

PAG. 266. quaedam mihi in Adnot. IV. refingenda esse video; praesertim in Stephani episcopi verbis: quae quorsum sint accipienda, in subiecta (1) adnotatione aperiam.

F f f f f 2

EA-

(1) SUPPLEMENTVM adnotationis IV. ac simul de Stephani Episcopi verbis iudicium accuratius; quamve hic historiam Joanni diacon. tradiderit, ut eam copiosius exornaret.

Joannes diaconus in Epistola ad Joannem Abb. quam Actis tum Martyrii tum etiam Translationis S. Sosii diaconi praefixit, testa-

tur, se Stephano III. (qui X. incunte saeculo cathedram Neapolitanam insedit) ad scribendas S. Sosii res hortanti diu reluctatum fuisse, maxime propter monumentorum S. Sosii inopiam. Plurimae (inquit Joannes) *martyrum passiones ex historiis & annalibus sunt decerpae, in quibus seriatim commendabatur, quid-*

quidquid gentilis illa perpetrabat examinatio. Non aliud meo iudicio *examinationis* nomine quam tormentorum saevitiam intelligit: id quod de Graeco fonte cadit; nam *ἐξάμζω* (quod respondet τῷ *Examino*) Helychius reddidit *ἐξάμζω* i. e. torqueo: hinc Anastasius in Hormilda: *Quos* (Manichaeos) *discussos cum examinatione plagarum exsilio deportavit*. Pergit ibid. Joannes: *At nos quibus nulla talium facultas suppeditat, quo exsequi pacto cogimur, unde . . . inevitabile pseudo-epigraphi* [imo *Pseudographi* h. e. mendaciorum scriptoris videtur ab Joanne scriptum: nam *ῥηδὲς ἵππαρος* non de homine dicitur, sed de libro, qui falso alicui inscribitur] *discrimen incurramus?* Ea Stephanus excusatione minime admittit, sic Joanni diac. respondet: *Est . . . quaedam scriptura LEPIDA ut reor digestionem contexta, quam me olim vidisse recordeo; & quidem quoniam longi temporis meta relabitur, ideo cunctando assero, utrum nec ne S. Januarii gestis, cum quo fortissimus Christi athleta (Sofius) immortalem percurrit agonem; aliqua sit ex parte diversa. Tamen haec qualicumque stylo prolata constet, sumenda est a te; & sicut certum est IVOS FECISSE MAIORES* [in gestis scil. Januarii dilatandis] *quaeque* [h. e. quaecumque] *sunt superflua rejecta; n. c. s. s. a. subrogas. INEPTA abijce; & una cum his, quae de inventione corporis eius (Sofii) sunt, fide tua; qui interfuisti, in civilem redige compositionem.* Haecenus Stephanus. Mox Joannes scriptor conqueritur, quod in memoratis scriptis [tum illa scil. historia quam Stephanus indicavit, tum aliis recentioribus S. Januarii Actis] *nulla parentum ipsius (Sofii) nec pontificis saltem, qui eum levitali redemptione dicat, mentio inerat: ideoque sibi summam commemorare res S. Sofii libuisse ait.*

Atqui in meo Comment. pag. 266. col. 1. ad haec Stephani verba adnotaveram, Praefulem non S. Januarii sed S. Sofii historiam quamdam Joanni chronographo deslorandam iis verbis proposuisse, aut saltem talem historiam quae primario quidem de S. Sofio ageret, et si commilitonum quoque gesta narraret. Id quod partim nunc ratum habeo, partim novo temperamento molliendum puto. Agebat Stephanus de quadam Passione quae ita communiter Sofii ac Januarii gesta complecteretur, ut, quia eam jamdiu legerat, dubitaret utrum primario Sofii, an Januarii, an utriusque inscribenda esset. Id sibi voluit verba illa, *Cunctando* [h. e. dubitando, ut ex Glossis G. L. patet] *asserere, utrum nec ne &c.* Quae quum ita sint, minime dubito, quin non aliud quam haec ipsa

Acta, quae nunc primum dedimus, Stephanus episcopus Joanni decerpenda obtulerit, ut ex iis proceceret, & ex eisdem S. Sofii qualemcumque historiam ejusdem inventioni & translationi praemittendam concinnaret. Cujus meae verissimae sententiae has habeo causas.

I. Nullam tunc existisse historiam, quae privatim res Sofii complecteretur, ex praevia illa causantis ac subterfugientis Joannis expostulatione satis constat. Nisi quod haec tamen Acta olim a Stephano lecta exitabant: quae quum & ab Sofio inciperent, & plura eidem peculiaria traderent [et si postea, ubi ad certamen venit, communiter de eo, ac Januario, ut & de ceteris commilitonibus agitur] hinc jure Stephanus dubitabat, Sofio ne an Januario, an potius utrique inscribenda essent. Atqui hoc ultimum verum erat. Nam si huic passioni verissimus titulus praemittendus fuisset; non is erat, qui nunc post tot saecula praescribitur, sed ferme hujusmodi: *Passio SS. Sofii Januarii & socior. Martyrum*. Sicuti contra a ceteris, quae olim erant, & adhuc sunt horum commilitonum actis [tum scil. Baronianis, tum Falconiano monumento *Ad gloriam*, tum variis lectionibus, & siquid aliud antiquitus scriptum exstat] a ceteris inquam omnibus illae de Sofio peculiaria narrationes prorsus absunt. Non alia igitur, quam quae nos primi dedimus, Acta Bononiensia Joannis Stephanus carpenda tradidit.

II. Re autem vera non aliam scriptiorem, quam Acta Bononiensia, ab Stephano Joanni propositam, id maxime ostendit, quod quae privatim ad Sofium pertinent, non nisi ex ipsis hisce Joannes hausisse cernitur: quorum plurima eisdem verbis iteravit, et si alia pro suo more paullo diversa elocutione variavit. Eorum porro quae Joannes ex his Actis in rem suam vertit, plurima specimina jam antea in nostro commentario protulimus, alia in repetita horum Actorum recensione, uti se res dabit, adnotabimus.

III. Nunc operae pretium erit in Stephani verba, quae paullo ante recitavi, accuratius commentari. *Est*, inquit, *quaedam scriptura, LEPIDA, uti reor, digestionem contexta, quam me olim vidisse recordeo.* Cur *Lepidam* dixerit, nemo alius praeter veteres Glossas, quas unus illius saeculi inopia ad manus habebat, docere potest. In iis quae Cyrilli Glossae vocantur, *Lepidus* & *πιδυός* aut *πιδυός* (h. e. *verisimilis*) tantumdem sunt. Pertinet hoc igitur ad laudem Bononiensium scripto ab Stephano tributam, quod ex scripto nihil nisi *lepidum* h. e. probabile ac verisimile contineri putaverit.

Pergit

EADEM Adnot. IV. col. 2. v. 3. dele verba illa, nec non Raynerii Translationem SS. Eutychetis & Acutii. Nam Raynerius mihi videtur duobus saeculis Joanne diac. recentior: id quod alibi, contra ac vulgo ho-

mines statuunt, ostendam.

PAG. 268. v. 2. post Scateat adde. Quod quidem nusquam magis quam in iis, quae de Graeco trahuntur, haud (2) raro occurrit; maxime si ea scripta peculiaribus forte

Pergit Antistes: Haec [scriptura actorum Bononiensium] qualicumque stylo prolata... fumenda est a te; & sicut certum est IVOS FECISSE MAIORES, quacumque (pro quacumque) sunt superflua rescisa, necessaria subroga &c. Quibus verbis tantumdem ab Joanne fieri jubet, quod Majores in longioribus S. Januarii actis [quae, si minus omnia, saltem illa Baroniana Stephano h. e. incunte X. saeculo fuisse haud paullo antiquiora, hinc discimus] pertexendis fecerant: in quae Januarii acta totum hoc Bononiense monumentum (quod Stephanus deslorandum Joanni dedit) eisdem plane verbis transfusum cernitur: nisi quod quae Bononiensis historiae initio de Sosio privatim narrantur, ea quia in Januarii historia superflua putarunt, foenaria falce rescuerunt: in ceteris Bononiensium actorum, qua parte jejuna & sicciora videbantur, ibi quae pro suo captu credidere necessaria, subrogarunt. Quin & Joannes in sua S. Sosii historia quam Stephani hortatu ex Bononiensib. actis desloravit, plura eorum, quae putavit superflua, rescuit [veluti quae de matre S. Januarii, de orario, de digito abscisso narrantur: quae nihil cum Sosio commune habebant] & quae censuit necessaria, ex recentioribus Januarii historiis, subrogavit. Ex quo patet, eum suo Praefuli plane morigeratum fuisse.

Sed & hoc etiam Praeful statim mandati dedit: INEPTA abjice. Dolet heic mihi sane, quod quantum laudis Lepidi vocabulum, quod supra usurpaverat, historiae huic nostrae adsperserat, tantum istud INEPTA nunc detrahit. At satis salvae reserunt, si istius saeculi notiones ex Glossis veteribus discere curae fuerit: in quibus INEPTVS inter cetera idem est quod Graece ἀδρανής. Hoc autem tantumdem est quod Languidus, Imbecillus. Nec dubito, quin eo nomine notarit Bononiensium actorum miram simplicitatem, ac dictionis humilitatem cum plurimis solocis conjunctam: quae certe semper hisce actis fraudi fuit in tantum, ut jam tum despectui haberentur, ac neglecta in situ jacerent [unde & Stephanus ait, Est QVAEDAM scriptura, haud scilicet vulgo nota, quaeque tum quoque cum tuncis luctaretur] dum interim nova alia ornatiora plausu exciperentur. Ab hac igitur tanta locutionis rusticitate ac stribligine cavere sibi

Joannem jubet. Nec secus ac iussus fuerat, diaconus fecit, omnia pro saeculi captu, si superis placet, ἀνθροποιώσας [ornate elocutus]. Hactenus in Stephani quantivis pretii verba commentari non piguit, ut vel inde intelligatur, quodnam ineunte X. saeculo actorum Bononiensium fatum Neapoli fuerit. Quid porro miramur, si eadem postmodum utque adeo fucato novarum historiarum nitore oppressa jacuerint, ut Neapoli penitus intercederint; ac vix anno 1280. in Bononiensis monachi manus lacera & corrupta pervenerint, qui ea male transcribendo deteriora fecerit?

Antequam vero manum de tabula: nec de Stephani nec Joannis fide ac veracitate quidquam detractum volo: qui quidem siquid offenderunt, magis iudicio quam sinceritate peccarunt. Ceterum posteriore Joannis historiae parte, qua de inventionem & translationem quibus interfuit agitur, nihil est verius aut accuratius. Idque Joannes ipse in calce prioris partis proficitur: cujus partis hic finis est. Beatiss. deniq. Sosium cives sui Misenes... in mirifica collocaverunt ecclesia die IX. Kal. Oct. de qua... post multor. annor. curricula qualiter Neapolim translatus sit, SVB TESTIMONIO FIDEI [confer illa signata veritatis verba, ad quae in Additamentis pag. 928. col. 2. in Additione ad XXII. Januar. commentati sumus] VERACI & SIMPLICI STELIO prosequemur. Vides his verbis Joannem posterioris partis haud desugere auctoritatem; ac proinde prioris non in omnibus auctorem ac fundum se fieri velle, sed fidem penes auctores suos, ex quibus hausit, esse jubere.

(2) Cujusmodi sunt SS. Didymi & Theodora acta sincera, etsi haud pulchre de Graeco antiquitus translata, eoque barbarie redundantia; quae apud Bollandianos ad 28. Aprilis Latine & Graece exstant, apud Ruinartum vero Latine tantum pag. 397. Ex quibus haec pauca ad specimen habeto. Sect. 1. Iudex dixit: QVIA [quod respondet Graeco ὅτι: quam particulam hoc loco Latinae aures respuunt] si ingenua, quare nubere noluisse? Ibidem & sect. 2. CONTVMELIARE. Rursus sect. 1. prope finem: Ab omnibus insanieris. Sect. 2. v. 1. VERBOSANTEM. Sect. 4. v. 5. Me indignavit condignatio. Pluribus ablitipso.

forte de causis (quas hisce S. Januarii actis nocivas fuisse, infra ostendemus) casu corrupta fuerint .

EADEM pag. in fine versus decimi sic addes . Nec magni refert , quod Bononiensis illius monasterii monachi dicuntur codicem , ex quo eruta haec passio fuit , non magni facere , eo maxime nomine quod apocryphis & fabulosis , ut ajunt , Sanctorum historiis is codex sca-teat . Nec enim id novum est , in eo eodemque Hagiologio inter carbones plurimos saepe numero unam aut alteram gemmam delitescere . Sic enim sequior aetas erat , ἀκρισία tanta laborans , ut inter caenosa quaelibet, aliaq. frugis opti-

mae scripta nihil distinguerent , eodem que loco utraque haberent , atque in sua syntagmata indiscriminatim omnia con-verrerent .

*PAG. 269. quae in Adnot. 2. in eam-
sententiam diximus , ut ostenderetur , haec
Acta de Graeco traducta fuisse , etsi luce cla-
riora essent ; tamen quod ejus rei argumenta
vix strictim indicaveram , quantum scil.
Graece doctis satis esse potuisset ; factum est
ut ea quibusdam non persuaserint . Ob eam-
causam non gravabor tum illa omnia , recocto
olere , planius enucleare , tum etiam alia
non minora Graecismi indicia ad satietatem
usque adjicere . Quas repetitas curas , qui
volet , in ima (3) pagellae ora reperiet .*

PAG.

(3) *Acta Bononiensia tracta de Graeco fuisse,
ex integro luculentius demonstratur .*

In Adnot. 2. quae pag. 269. initio Actorum subternitur , primum argumentum ab eo capi-tur , quod in his Actis *Januarius* cum duplici N more Graeco scribitur : quod quia satis lucu-lent : ibi explicavimus , non est iterandum . Mox ibid. v. 15. post *translata* addendum est , quod idem plane & in *Sofsi* nomine factum cernitur : quod quia a Graecis ad XXIII. Septembr. cum duplici sibilo scribitur (*Σόσσιος* scil. ut in li-turgicis Graecor. libris : at in Basilii Menolo-gio ad 19. Sept. duabus syllabis *Σόσσιος*) idcir-co in hac Actorum versione ubique *Sossius* cum S duplici scribitur : nam interpretes in pro-priis nominibus raro solent a fontis sui scriptu-ra recedere . Ea vero hujus nominis scribendi consuetudo quod etiam in Calendario Cartha-ginensi & Beda ad XXIII. Sept. usurpata legatur , id argumento est , hisce auctoribus haec acta Bo-noniensia ob oculos fuisse . At cur iidem , inquis , die 19. Sept. *Januarium* cum unico N scripse-runt ? Istud , inquam , quum nomen Latinum esset , more Latinorum cum simplici liquida scribendum putarunt : at iidem in Graeco *Sofsi* nomine Graecam actorum nostrorum ortho-graphiam , quamvis pravam , sibi sequendam existimarunt .

Jam vero ipso statim Actorum initio legi-tur : *Consulatu Constantini Caes. quinquies &c. pro eo quod a Latinis dicitur , Constanti-no quinquies & ... consulibus .* Id vero ex Graeco ἀνωπλεξίς descriptum fuit , ubi more Graecor. scriptum erat , ἐπὶ ἡμεραιῶν Κων-σταντίνου . . . In consulatu Constantini &c. Et si , ut ingenue fatear , aevo medio Graeca haec con-

sulatum notandorum consuetudo interdum Latine usurpata cernitur , ut in inscriptione apud Murator. p. 1950. 9. & nonnumquam ali-bi in marmoribus & libris . Itaque hoc argu-mentum pro Graecismo actorum militat , at non plane cogit . Illud gravius , quod statim sequi-tur , *Et Maximiani septies* ; quum tamen pa-rem in utroque fuisse consulatum numerum satis constet . Nec quidquam descriptores La-tini textus peccarunt ; quia is error etiam in Baronianis & in antiquis lectionibus legitur : quod argumento est , antiquitus in his Actis Latinis sic scriptum fuisse . Nec vero ex *Quin-quies* poterat librarius *Septies* facere , etiam si numericis notis primitus id notatum esset . At culpa facilius in interprete residet ; qui Graecas notas numericas haud novit , solenter distingue-re . Nam aevo posteriore E [h. e. nota quina-rii) & Z (septenarii nota) a tergo rotundos habebant ductus , & (maxime in libris) affines . Adhaec sect. 1. v. 3. cur *Mesinatae* (pro *Mise-natis*) scriptum fuerit , in Comm. Adnot. 8. ex Graeco exposuimus .

Eadem sect. I. v. 5. dicitur *Sossius fuisse Annorum circiter triginta , sicut ipse cuidam episcopo , qui Dei gratia advenerat , in exsta-sis (cor. ecstasi) revelare dignatus est .* Quid porro ad annorum numerum resciscendum re-velatione per *ecstasim* opus fuit ? Ne lectorem diu teneam ; mihi videbatur Graece quidem non aliter ac Latine , ἐν ἐκστάσι scriptum fuisse , sed longe alio sensu , quam mystico . Nam ἐκστασις etiam saepe *excessum mentis* signifi-cat , interdum tamen non aliud quam simplici-ter *recessus* aut *discessus* est . Itaque non aliud sibi vult hic locus , quam episcopo illi ab *Sofio* disce-

discedenti, ac de aetate interroganti, *revelasse* [nam Graece erat ἀποκαλύψεν] h.e. significasse sanctum Diaconum, se circiter annos triginta natum esse. Hinc vides dupliciter graecisare hunc locum, tum quia illud ἐν ἐκστάσει reliquit ἀνερμηνεύσων [sine interpretatione] nempe *In ecstasi*, tum etiam quia verbo ἀποκαλύπτω respondere fecit verbum *Revelos*; certe quia in Cyrilli Glossis Αποκαλύπτω redditur *Revelo*. At quanto aptius vertisset, *Aperuit, indicavit, detexit*. Interim Ioannes diac. eodem verbo utitur [Erat tunc, inquit, beatiss. Sotus annor. circit. triginta, sicut ipse cuidam REVELAVERAT episcopo] prae se aperte ferens non aliunde quam ex actis Bononiensibus, quae sibi Stephanus episcopus proposuerat, haec hausisse, quae nusquam alibi leguntur. Neque hic porro hellenismorum finis. Nam in eisdem verbis illud *Dignatus est* suspectum Graecismi habeo. Quenam rogo *dignatio* aut (ut ea vox vulgo capitur) συγκατάβασις *indulgentia* tanta, ut memorari debuerit, in eo est, quod se tot annos quis natum esse fateatur? Omnino haec Graece sic concipiebantur, ὡς ἀνιῶσκόμεθα ... ἐν ἐκστάσει ἀποκαλύψεν ἀξιώθεις, h.e. *Ut cuidam episcopo ... ab se digredienti postulat: aperuit*. Et certo verbo ἀξίωσ Cyrilli Glossae, (quas aevo posteriore magno usui fuisse repetio) non aliam quam *petendi ac postulandi* notionem subjiciunt: quam notionem etiam antiqua Graecia familiarem habuit. At bonus interpres, in Graeco aequae ac Latino solohospes, non aliud significari eo posse putavit, quam illud vulgare *Dignor*. Itaq. pro ea, quam modo de meo posui, verissima interpretatione, hanc alteram excudit suavissimam, *In ecstasi revelare* (quasi si in insula Paro haec gesta fuissent) *dignatus est*. Ita tribus continuis verbis totidem absonos hellenismos admisit: quorum vel unus tantum satis esset, ut quivis nunc vel leviter Graece gnarus intelligat, haec Acta jam antea Graeca fuisse, quam Latinis verbis, sed capru Graecanico, balbutientia prodire in scaenam juberentur. Et tamen adhuc in eo se nonnulli obfirmant, ut haec Acta de Graeco tracta fuisse perneget.

Ead. sect. 1. v. 11. in Graeco erat Συναξίς τοῦ αἵματος, pro quo debuerat reponere *Conventus* (aut *coetus*) *divinae legis*. At quum interpres animadverteret συναξίς primario *collectionem* notare, ob eam causam insolens illud usurpavit, *Collectio divinae legis*. Quo etiam illud pertinet quod alicubi in hoc meo Comment. ex quodam de Graeco in Latinum transducto monumento notavi: in quo vetantur

COLLIGERE h.e. conventus habere Christiani: certe quia Graece id συναγῆν dicebatur. Ibid. versus penult. *Illam ecclesiam manifestatur*. Ad quae verba pag. 269. prope a fine Adnot. 2. notabam, τὸ *Manifestatur* pro verbo deponente positum, & τὸ *Ecclesiae* pro *multitudine*: nim. utrumque ex Graecorum ingenio. At utrumque nunc re attentius considerata libens recanto. Ceterum 'quid hic locus (quem Graecismo vacare puro) significet, dicam Adnot. 3. in qua lacunas sectionis hujus pluribus in locis rimosae ac fatiscantis supplere conabimur. Quandoquidem vero in hujus unius sectionis hellenismi longior profecto fui; eo in reliquis ero brevior.

Sect. 3. pag. 274. v. 2. *Milites qui CUSTODIBANTUR* carcerem, insignis locus est, in quo per translationis Latinae rimas Graecae dictionis ingenium prorius emicat. Nam quia Graecus auctor ἐφύλασσοντο voce passiva, significatu vero activo usurpaverat (nam Graecis φυλάσσομαι notione activa usitatissimum est) putavit interpres sibi quoque tantumdem licere. Ceterum quod *Custodiebantur* ἀρχαί κτλ. pro *Custodiebantur* scripsit, id quoque non parvam huic scripto gratiam antiquitatis in sermone ἰδιωματικῆς perennantis conciliat; sicut infra sect. 6. SENIS pro *Senex*, & sect. 7. *Anse triduo*. Ibid. ver. 1. quod *Sine causa* pro ἐκὼν usurpatur, de eo satis dixi in illa Adnot. 2. quam nunc pinguiorem facimus: ubi & alterius locutionis rationem ex Graeca syntaxi petitam attulimus, quae ead. hac sectione versus ante finem undecimo reperitur: *Et ipsi se Christiani* (pro *Christianos*) *manifestant*: certe quia Graece scriptum fuit, καὶ αὐτοὶ Χριστιανοὶ ὄντες καταδηλοῖ ἐῖς. Cujus syntaxeos est & exemplum alterum plane germanum mox extrema sectione quarta versus penult. *Qui se Christiani* (pro *Christianos*) *professi sunt*: plane quia Graecus auctor more Graecanico scripserat, οἱ Χριστιανοὶ ὄντες ὡμολόγησαν.

Quid vero magis Graecanicum quam illud, quod sect. 4. v. 3. scribitur? *Sed VT iudex moras innecteret ... & ad amphitheatrum tardius properare, veniens arenarius dixit*. Vides heic aut utrobique infinitivo modo scribendum fuisse [nempe *innectere*, sicuti mox *properare*] aut utrobique per conjunctivum, nim. *properaret*, sicuti ante *innecteret*. Verum si posterius sequare, gravabitur error interpretis: qui, tamquam si istud VT causam finalem significet, cum conjunctivo copulavit; quum contra certissimum sit τὸ VT (quod Graece erat ὥς) non fuisse αἰτιολογικόν, sed potius tem-

temporis: nempe *ὥς* pro *ἵπτι*, & VT pro *postquam*. Itaque prius malo, utrobique scilicet in initio usum interpretem. Id quod ea gratia fecit, quod Graece reperisset *ὥς* istud temporis cum infinitivo junctum [quod pluries Graeci eleganter usurpant] nim. *ὥς δὲ ὁ κρίσις ἰατρῶν*, & mox *βραδύς* *σπῆν*. Quod imitatus ingenii servilis interpres, eadem prorsus junctura utens, sic posuit: *Sed VT iudex moras innectere . . . & ad amphitheatrum tardius properare* [pro *nectebat, properabat*] *arenarius dixit*. Nolo heic autem acclamationem antevertere; nam haeret alius praeterea in eisdem verbis hellenismus, qua parte hiantem lacunam exhibui. Vbi tria sunt in Actis verba (nim. *Causa publica faciente*) sed pro *Faciente* in Graeco *ἐπατάσας* aut *ἐσπατάσας* erat: quod verbum sic primario est *Facere*, ut non raro sit *Exigere. Causa publica exigente*. At noster vir bonus (tantum scilicet Graece gnarus, quantum ex macris illius aevi glossariis adipisci poterat) nihil prius habuit, quam ut pro *ἐπατάσας* *ὡς Faciente* appenderet. Et tamen quum olim haec acta meram esse interpretationem, totamque de Graeco jecore sapere, testaremur; surdo fabula caneatur.

Sec. 5. v. 4. leviculum illud est: *QVID ENIM* (pro *Quidnam*) *mali homines isti fecerunt*. Nam in Graeco repererat, *ὡ γάρ*, *Quidnam*. Et si *ὡ Quidenim* eadem notione in Vulgata Mar. XXVII. 23. Mar. XV. 14. Luc. XXIII. 22. usurpatur.

Sec. 6. v. 2. *Quidam SENIS pauperrimus*. Obiter: quidquam heic mutari veto. Nam quamvis nulli mihi nunc exempla suppeditent recti *SENIS* pro *Senex*, tamen *ἀρχαῖος* id usurpatum, nullus dubito. Certe sicut a recto *Senex* olim obliqui fiebant *Senecis*, aut *Senicis*, & sic ceteri casus (ex quibus porro cognomina *Seneca*, & *Senecio*: & *Senica* pro *Senex*) sic contra obliqui disyllabi *Seni*, *Senem*, qui nunc in usu sunt, docent fuisse olim & rectum casum *Senis*: a quo recto non tantum obliqui nunc usitati descendunt, sed & comparativus *Senior*: qui gradus a *Senex* debuisse esse *Senecior*. Verum haec etsi archaismi gratiam his actis conciliant, non sunt tamen loci hujus, quo de hellenismis agimus: quos jam notare pergo. *Quidam*, inquit, *senis pauperrimus*. *OPPOSUIT* se *B. Jannuario* . . . ut aliquid de vestimentis eius mereretur accipere. Nemo mihi hoc eripiet, quin hic interpres non alia de causa *ὡ Opposuit* se

usurparit, quam quia Graece repererat *Ἀπέναντος*, quod, si originem & primariam notionem intuearis, est quod voluit interpres: sua usum spectes, reddere debuisset, *Occurrit*, aut *Obviam processit*. Extrema sectione: *Orarium meum*. . . scias *TE me ipsum daturum esse*. Imo vero *Tibi* scripturus erat, nisi in suo auctore legisset *ἑμαυτὸν* *ὡς δωρεασθαι*. Nam *δωρισίμω* passim Graeci cum accusativo personae jungunt.

Sec. 7. v. 2. *Ante triduo*. Cave damnes: nam *ἀρχαῖος* & *ἰδιωκὴς* sic loquebantur: nec magis in *Triduo ante*, quam in illo *Ante triduo*, *ὡ Ante* adverbiascit. Illud versu 4. *Quid vellet esse* est purus putus hellenismus, quem in Graeco invenit; quem satis in cit. Adnot. 2. explicavimus.

Sec. 8. v. 6. *Spiculator cum magna virtute* [respondet istud *Virtute* illi, quod in suo reperit, *δυναμίς*: ut Adnot. 2. exposuimus] *percussiens*. Sequitur v. 10. *Apparuit seni illi evidenter*, h. e. *ἐναργῶς* aut *ἐμφανῶς*, uti expositum est in Adnot. 2. Mox: *Orarium, VNDE* [pro *Quo*: nam jam tum altero & tertio saeculo *Vnde* sic vulgo pro relativo usurpabant, sicuti Galli *Dont*, Itali *Donde*] *sibi oculos ligaverat*. Versu seq. *Ecce quod tibi REDDI debeam*. Corr. *debebam*. At *Reddi* est veluti deponens, ad exemplum ejus, quod Graece reperit, *ὡφειλον ἀποδοῦναι*.

Postremo sec. 9. v. 4. quid sibi vult portentosum illud *Silentiora noctis*, nisi quia bonus interpres Graece scriptum repererat *Σιγῇ* *ὡς* *νυκτός*: quod ipse totidem verbis adnumeravit? *Silentio*, inquit, *hora noctis apparuit*. . . *uni ex illis, qui parati erant corpus ejus tollere*. Quum siquid Graece, siquid Latine scisset, is quidem non ignorasset, verti totidem quoque verbis potuisse, *Tacite* (aut si mavis, *Clam aliis*, aut *seorsum*) *noctis tempore*. Quandoquidem quis nunc ignorat, tertium casum *Σιγῇ* (h. e. *silentio*) saepissime adverbiascere, & *tacite* aut *clam aliis* reddi solere? Aut quis illud nescit, Graecam vocem *ὥραν* non tantum duodecimam sive diei sive noctis partem notare, sed & generaliter *tempus*: quae videtur potius primaria vocis hujus notio. I nunc, & inficiare si potes, hanc passionem, quae locis omnibus Latina verba ex captu Graecorum, quae in textu e regione respondebant, usurpat, Graecam antea fuisse, quam Latino ore immane quantum balbutiens induceretur.

hic inferne (4) adnotabis.

PAG. 270. in fine Adnot. 5. sic addes. Et quidem antequam aureus Lactantii de mort. persec. libellus in publicum prodiret, Constantium & Gal. Maximianum. Kal. Maiis anni 304. Augustos evasisse vulgo viris doctis persuasum erat. At ex Lactantiani opusculi cap. 18. & seq. postea compertum fuit, haec eadem sequente anno contigisse: quo anno Kalendis Maiis Galerius Maximianus Armentarius a Diocletiano Jovio, Constantius Chlorus Constantini Magni pater a Maximiano Herculo imperatores facti, Severus vero, ac Daza [qui ab illo tempore Gal. Maximinus est appellatus] Caesares creati fuerunt. Haec vero omnia Gal. Maximiano urgente effecta fuisse, idem Lactantius ibi narrat. Hoc ergo martyrium mense Aprili anni 305. con-

tigit [ut infra dicitur] quando Constantius adhuc Caesar erat.

PAG. 271. in Actis v. 4. post illud Publicis locis supplendum est Videbatur. Nam in fine hujus sectionis v. ultimo hoc idem eisdem verbis sic repetitur: Idcirco Sancti, ut diximus, difficile in publico videbantur. At quae statim sequuntur, cur medicam manum recusent, veram attuli causam in adnotatis ad eum locum Adnot. 11. ubi aperte demonstravi, descriptorem in exemplar incidisse hac parte variis in locis corruptum, eundem vero, perscripisse ea tantum, quae potuit exsculpere, et quae exarasse continuae serie, nullo relicto lacunarum spatio aut vestigio. Et nonnulla tamen haec quoque inferne (5) adspargimus, nempe ut quid hodie hoc loco in textu desideretur, aperte intelligatur.

PAG. 271. Adnot. 13. v. 8. dele parentheses

(4) Pro PRUDENTIAE scribe (soluta diphthongo & addito T) Prudentia et. Nempe Vir prudentia & sanctitate firmissimus. Sed enim prudentiae nomine Latini scientiam sapientiamque intelligebant: quae notio haec convenit. Nam ea cum sanctitate conjuncta Ecclesiae ministrum absolvunt. In Glossis veteribus Prudentia modo est σοφία (sapientia) modo γνῶσις h. e. scientia. Hisce Glossis tunc semidocti in interpretando utebantur.

(5) Quibusnam locis sectio 1. manca videatur, quove modo lacunae sarciri possint.

Ordiam a versu octavo, quia hinc maxime illi immanes hiatus incipiunt. Quae autem παραθέσται (parentheses clauduntur) ea judicio suppleta scito. Non facile (Solius) in publicis locis videbatur. Hic (Solius) notitiam habuit beatissimorum &c. Porro Notitiam non aliud intellige quam consuetudinem & familiaritatem: quod & Latinos usurpasse reperio; & sic passim Itali loquuntur, Aver conoscenza con alcuno. Post autem Beatissimorum non tantum Januarii [de quo sectio 2. v. 1. sic loquitur, tamquam antea nominato, eoque sedis nomen ibi reticetur] sed & aliorum, de quibus in fine dicitur, Sancti difficile in publico videbantur. Nec forsitan Festi & Desiderii aliorumve, siqui forte fuerunt, Januarii comitum nomina tacebantur. Ad specimen igitur magis, quam quod ita scriptum praefare

queam, sic totam periodum supplebis: Hic notitiam habuit beatissimorum (Januarii Benaventanae urbis episcopi, Festi diaconi, & Desiderii lectoris &c. qui interdum) officio [h. e. officii gratia] veniebant in Ecclesiam (Misenensem: in qua ipsi & ejus civitatis episcopus [cum Sosio &] diversis civibus se occulte invicem visitabant. In qua tota periecha uncis interposita vides, quae de meo supplevi.

Quod statim sequitur, nulla propemodum sartura indiget. Pergit enim: Sermo [Graece erat ὁμιλία, ut in omnib. Vet. Glossis sibi ea duo respondent invicem] Sermo videlicet, & collectio (haec vero Graece erat σύναξις, conventus) divinae legis erat in aedificatione hominis (corr. hominum illorum) quos episcopo [Januario] credere videbant. Cum his & superioribus proxime conferret insigne Joannis diac. locum, quem pag. 271. Adnot. 10. adscripsi.

Sequentibus porro maximam affundit lucem locus Jo: diaconi, quem p. 271. Adn. 13. recitaveramus: quem, utpote ex Bononiensibus actis haustum, haec iterum damus. In oppido, inquit, Misenatum potissima incuberat persecutio, quia illic celebris PAGANORVM FREQUENTABATUR OCCURSUS PROPTER VATIS SIBYLLAE SEPVLCRVM haud inde longe discretum. Confer & Rayncrii verba ead. Adnot. 13. adscripta. Ergo qui sequitur locus majore medicina, quam supplemento

G g g g g indi-

thesin propter eas causas, quas inferne (6) adnotavi.

PAG. 272. in fine Adnot. 14. quod Manifestatur pro deponenti, & Ecclesiae vocabulum pro multitudine haberi posse censui, id totum revocavi in superiore Adnot. 5. ubi

ea verba sic facili negotio restitui: Cujus (Sibyllae) tumultus usque in hodiernum diem (apud) illam ecclesiam manifestatur, h. e. ostentui habetur atque traducitur.

EADEM pag. 272. ad sect. 2. haec (7) pauca adnotari possunt.

PAG.

indiget: quem sic restitues: *Et quia in ipsis (h. e. eisdem; ut sequiore aevo usurpabant) Et quia, inquit, in ipsis locis, id est cum ipsis (Sanctis) frequens erat (occursus) paganorum (et) nobilium virorum (propter Sibyllam) magnam vatem, cujus tumultus (sic enim olim pag. 272. Adnot. 14. verissime restitimus pro monstro illo, Est iustamulus) cujus, inquit, tumultus usque in hodiernum diem (apud) illam ecclesiam (sic enim potius scribendum, quam Ecclesiae) manifestatur [h. e. ostenditur atque a Christianis traducitur] idcirco Sancti ut (initio) diximus, difficile in publico videbantur.*

Nunc nequid diligentiae desit, praestabit totam hanc sectionem primam, inclusis parenthesi supplementis, uno spiritu ab initio recitare. *Temporibus Diocletiani Imperatoris, consulari Constantini [seu potius Constantii] Caesaris quinquies, & Maximiani septies [corr. quinquies] erat persecutio Christianorum. In Ecclesia v. ro Mesinatae civitatis erat Diaconus nomine Sossius vir prudentia (et) futilitate firmissimus, annorum circiter triginta; sicut ipse cuidam episcopo, qui Dei gratia advenerat, in ecclasi revelare dignatus est [quod erat potius de Graeco vertendum: a se digredienti rogatus aperuit] ipso (h. e. eodem, illo scil. advena) Episcopo asserente, quod Venerabilis Sossius propter metum paganorum non facile in publicis locis [videbatur]. Hic (Sossius) notitiam habuit beatissimorum [Januarii Beneventanae civitatis episcopi, Festi diaconi, Desiderii lectoris &c. qui saepe] officio (h. e. officii gratia) veniebant in Ecclesiam [Misenatem: in qua ipsi &] civitatis episcopus [cum Sossio &] diversis civibus se occulte in vicem visitabant. Sermo videlicet & collectio divinae legis erat in aedificatione hominis (corr. hominum) quos Episcopo (Januario) credere videbant. Et quia in ipsis locis, id est cum ipsis (Sanctis) frequens erat [occursus] paganorum (et) nobilium virorum (propter Sibyllam) magnam vatem, cujus tumultus [sic enim pro & iustamulus calligavimus] usque in hodiernum diem (apud illam) Ecclesiam manifestatur (Graece puto erat ἐπὶ ταύτης τῆς ἐκκλησίας scilicet deteriore, quali dicas ostentui habetur ac deridiculo, ab omnibus scil. Christianis post pacem Ecclesiae datam);*

idcirco Sancti, ut (initio) diximus, difficile in publico videbantur.

Atque ea maxime laceri corruptique loci qua ex ingenio farciendi, qua etiam sanandi ratio vera mihi visa fuit: cujus tamen, quamdiu integrioribus membranis carebimus, quis auditor per omnia atque fundus accedat?

(6) Raynerii Acta SS. Eutychetis & Acutii Chioccarellus, Caracciolus, alique scriptores nostri octavo saeculo composita crediderunt. Nostros porro homines Vghellus, Cangius in indice scriptorum quem Glossario praemisit, alique secuti sunt. Quibus ego minime accedo pluribus sane de causis. I. Raynerii nomen, utpote Nortmannis familiare, argumento est hunc scriptorem post Nortmannorum in hoc regnum adventum floruisse. II. Ejus styli nimia cacozelia nihil simile habet octavi, noni, decimive saeculi scriptoribus. III. Imo hunc Raynerium non ante initia XII. saeculi hoc opusculum elucubrasse, ex duodecim hexametris Leoninis, quos eidem medio libello inseruit, apertissime arguitur. Qui sic incipiunt:

Pro studiis quorum munuscula dantur bonorum, Supplicibus donis his jungi posse patronis.

Eadem plane *τῶν ὁμοιωμάτων* lege (non quidem vaga atque inconstanti, sed perpetua exactissimaque, cujusmodi XII. saeculo usque pari coepit) ceteri omnes scriptoris huius versus Leonini decurrunt.

(7) Quod sect. 2. v. 2. S. Sossius non decantans sed LEGENS Evangelia inducitur, id illius aetatis moribus apprime convenit; idque memini me alibi in Sanctor. actis animadvertisse. At Joannes diac. cujus tempore Evangelium a diaconis concinebatur, haec pro sui saeculi capto immutavit. Sic enim narrat: *Accidis . . ut idem (Januarius) ex more veniens reperires illum [Sossium] forte in coetu fidelium sacrosancta Evangelia SONORO IV-BILO PERSONANTEM.* Beda tamen legendi verbum, sicuti & ceteras actorum Bononiensium locutiones in S. Sossio ad 23. Sept. scire retinuit.

Jam vero versu penult. *ET* (quo sensus turbatur) in *EST* mutabis. *Osculatus caput ejus est, gratias agens Domino, caput &c.*

PAG. 273. col. 1. §. At equidem v. 3. post fuisse adde. Et si non me latet, hisce temporibus praesidium, aliorumque viro- rum clarorum cognomina reperiri non raro Graeca.

PAG. 273. ad sect. 3. pauca admodum in ima (8) ora adnotari convenit.

PAG. 275. ad initium sect. 4. animad-

(8) Sect. 3. v. 3. aut scribe secundum impe- riale praeceptum aut sec. imperialia praecepta. Versu 7. pro Ardua scribe Arcta: quod in Mar- tyrum actis custodiae epitheton est perpetuum: In arcta, inquit, custodia carceris. Versu quarto ante finem ω RES est Respondit: quod superius bis notatur per notam π. Versu penult. Arena [cor. Arenam] parari, et (cor. ut) una cum sancto Soffio ad urfos tradantur. Vides obiter, ut heic etiam de Soffio, non tamquam gregario milite, sed tamquam uno ex duobus signiferis [quor. alter Januarius fuit] agitur.

(9) Versu 1. Sed ut iudex moras innecte- ret [imo innectebat, non vero innecteret; nam VT non est ἀιπολογαδόν, quod cum con- junctivo jungitur; sed est loco Graeci αἰς pro Vbi aut postquam] causa publica faciente (pro exigente: nam ut sup. diximus Adnot. 3. Grae- ce erat πατάσσας: πατάσας autem prima- rio est Facio, at interdum etiam est Exigo, Cogo) & ad amphitheatrum tardius properare [imo properabat, uti modo notavi] veniens arenarius: dixit iudici.

Arenariorum vox trita est pro iis qui in am- phitheatro depugnant, ut l. 2. §. 2. D. de test. & l. 38. de oprib. libers. & alibi. Nec aliter Ter- tullianus de spect. c. 22. simul damnans quadri- garios, scaenicos, xystricos, arenarios. Adda- tur Praefatio libelli precum Marcellini & Fau- stini, ubi legitur: Cum omnibus perjuris & arenariis. Lateranensem basilicam tenuit: mox ibidem: Invitat arenarios, quadrigarios & fossiores. & obsedit basilicam; Adhaec in Concil. Calched. a. d. X. συναγαγὼν ὄχλον ἀπακκῶν μετὰ ξιφῶν καὶ ἄλλων πυρὶν ἀρα- ναρίων: & infra: μετὰ ξιφῶν καὶ ἀρανα- ρίων καὶ δαδῶν πυρὶν: ubi translatio vetus Arenarios reddidit. Verum utrum omnibus his locis Arenarii sint qui depugnent, an etiam interdum, quibus Arenae sive muneris appa- randi cura incumberet, non definio. At in hoc certe Actorum loco Arenarius posteriore si- gnificatus accipitur: in quo etiam Graece Ἀγναξίος fuisse, ex Concilii Calchedonensis locis productis discimus. Nec secus Symmachus usurpavit in V. epist. 57. Dies, inquit, mune- ris. . . admoveatur: cui largitas candidati sola

verti (9) nonnulla non poenitebit.

PAG. 276. sect. 8. versu 2. de Sulphura- taria vide quae inferne (10) animadver- timus.

PAG. 277. sect. 9. v. 4. vide quae supra Adnotatione 3. [quae de Graecismis horum Actorum est] in istud silentiora noctis ad- notavimus.

G g g g g g 2

PAG.

non sufficit, si lautioribus arenariis deferatur. Vbi liquidum est, arenarios esse qui munus appa- rant, non qui depugnant: quidquid aliter sentiant. Quod vel ex adjectivo Lautioribus potest intelligi. Si lautioribus, inquit, arena- riis [h. e. arenae praepositis] deferatur nego- tium, quantalibet candidati largitas non suffi- ciet. Et certe idem nomen, et si aliorum de- tortum, praepositurae significantiam in Ter- tulliano obtinet extremo lib. de Pallio, ubi Pal- lium sic ἀρσσωποκονί: De meo vestiuntur (lo- quitur pallium) & primus informator littera- rum, & primus enodator vocis, & primus NUMERORVM ARENARIIVS [h. e. arith- meticus, qui in abaco arena conferso nume- rorum compositiones edocebat] & grammati- cus, & rhetor, & sophista &c. Omnes hosce doctores palliatos, non togatos fuisse ostendit. Quod si novum hoc Numerorum arenarii a Septimio fictum vocabulum, praepositi nomen est; quidni etiam amphitheatralis arenarius interdum de mancipe aut curatore ludī (quem- admodum in his actis accipitur) intelligere- tur?

(10) De Sulphurataria.

In Actis Baronianis hoc loco vocatur Sul- photaria, ferme ut hodieum is locus, ubi hi Martyres decollati fuerunt, vocatur; nunc enim propter copiosissimas sulphuris fodinas Zolfataria nuncupatur. At sequ. sect. in his actis Sulphurataria, in Baronianis Sulphota- rea scribitur.

At verum nomen erat Sulphuraria, sicut Auraria, Argentaria, Ferraria, & cetera fo- dinatum nomina eadem analogia formata. Re- peritur Sulphuraria in quodam vetere Onoma- stico, ac praeterea bis in Vipiano. Semel l. 8. §. 10. D. de poenis in haec verba: In calcariam quoque vel sulphurariam damnari solent. Ite- rum l. 52. §. 8. D. de furtis, ubi sic scribitur: Si sulphurariae (sic quidem in Florentinis: at scribendum est Sulphurariae, aut verq. Sulpu- rariae; quia in Florentino Pandectae saepius Sulpur legitur) sunt in agro, & inde ali- quis terram egressisset, abstulissetque; dominus furti agat: de inde colonus conducti actione com- sequetur, ut idipsum sibi praestaretur.

PAG. 278. in fine Adnot. 35. sic addes
Atqui re melius considerata in Joanne
diac. non COMMODI (ut nim. sit viri
nomen) sed potius COMMOTI (media
scil. consona in tenuem permutata) scri-
bendum cenſeo : *Revelatione commoti sus-
tulcrunt* .

IBIDEM Adnot. 36. v. 4. post absconde-
runt addes . In Marciano olim Januarium
fuisse conditum , testatur Joannes diac.
in S. Joanne I. Et quidem *Marciani* no-
men adhuc fundo cuidam prope Capuci-
nos haeret : quem memoratum reperio in
quodam instrumento Puteolano , quod
mihi nuper ostensum fuit .

PAG. 280. in fine Adnot. 39. sic addes :
Quod dixi S. Januarium cum sociis men-
ſe Aprilis die XXI. capite detruncatum,
& tamen ejus ſollemne feſtum die XIX.
Septembr. antiquitus celebratum fuiſſe ,
ſive quod eo die ejus baſilica in Marcia-

no dedicata , ſive quia eo die e Mar-
ciano Januarii corpus ab Epifcopo Joan-
ne Neapolim translatum fuit : id totum
pluribus exemplis ex hiftoria petitis poſ-
ſem oftendere . Verum heic profuerit ea
tantum recoluiſſe quae in Auctario ad
XXIX. Junii pag. 891. & ſeq. obſervavi-
mus . Nimirum , ſi Polemii Silvii la-
terculo credimus , Apoſtolor. Petri &
Pauli *Depoſitio* olim die XXII. Februarii
colebatur . Verum ubi poſtea anno 258.
Tufco & Baſſo conſulib. celeberrima-
eorumdem Apoſtolorum translatio in Va-
ticanum die XXIX. Junii facta fuit , ea-
que translatio Depoſitione celebrior eva-
ſit ; ab eo tempore manſit hoc ſem-
per ſecutiſ aetatibus , ut die 29. Junii
praecipua eorum ſollemnitas celebraretur ;
ita ut demum is dies pro die paſſio-
nis ab omnibus haberetur .

A D D I T A M E N T A M E N S I S M A I I .

PAG. 289. die XI. Maii d: S. Hilarione
*translationem integram alio reſeci , nempe ad
diem XXI. Octobris , quo in hoc Kalenda-
rio ſcribitur , NT S. HILARIV : Qui
haud diſtice eſt Hilarion ille celeberrimus
monachorum pater . Verum ne cui ea tracta-
tio longius dilata videatur ; ſtatu heic non
multa ſubjicere , per quae de utriuſque diei
feſto ita agatur , ut ſimul etiam hujus diei
Hilarion ab illo , qui die XXI. Octobris ce-
lebrandus proponitur , accurate diſtinguatur .
Ergo brevis commentarius ſubjicietur , quo in
duos una eademque opera Hilariones inqui-
remus , tum hodiernum hunc ſcilicet , de quo
loqui diſtuleramus , tum alterum illum qui
die XXI. Oct. annuntiatur . Verum praestabit
a poſteriore incipere , utpote longe celebriore .*

C O M M E N T A R I U S

De duobus hujus Kalendaris Hilarionibus .

P A R S I .

De Hilario ſive Hilarione diei XXI. Octo-
bris : quo die ſic ſcriptum eſt :

NT S HILARIV .

Jam primum leve illud eſt quod die
XXI. Octob. HILARIV Graeco caſu pro
HILARII ſcribitur ; nam id paſſim in
his Faſtis occurrit . Verum id gravius ,
quod hoc die nullus uſquam *Hilarius* nec
in Graecorum nec Latinorum libris li-
turgicis uſquam occurrit . De Piſtaviendi
Hilario , (de quo , utpote ceterorum
ejuſd. nominis celebratiſſimo , ſuſpicari
quis poſſet) neſas eſt cogitare , non tan-
tum quia ille Idib. Januariis , aut ſaltem
poſtridie coli debuerat , verum etiam
quia additum fuiſſet *Epifcopi* , ſi quidem
de eo nunc ageretur . Verum quid mo-
ror ? Hodiernus *Hilarius* haud alius eſt
ab *Hilarione* monachorum Palaſtinae
patre , Magni Antonii aequali , cujus
elegantiffima vita ab Hieronymo elucu-
brata omnium teritur manibus . Nec te
turbet nominum tantula haec diverſitas :
nam (quod alibi pluries a me oſtenſum
fuit) nomina primitiva paſſim cum ſuis
derivativis invicem permutabantur ; uti

Con-

Constans, Constantius, Constantinus; Maximus, Maximinus; Antonius, Antoninus, & sexcenta in eundem modum. Quae quidem alternandi consuetudo mirum quas tenebras antiquitati offundat, nisi attentum lectorem nanciscatur.

Ne cui vero gratis Hilarionem heic pro *Hilario* videar affingere: ecce quidam alter *Hilarion* cognomento *Thaumaturgus* [qui in Graecorum libris Ecclesiasticis passim die IV. Maii colendus proponitur] alibi quidem passim *Hilarion*, alibi vero (1) *HILARIVS* pro *Hilarione* nuncupatur.

Porro quod dixi, hujus diei Hilarium alium nō esse ab Hilarione monachorum parente, id ex eo liquet, quod apud omnes Graecos is hoc demū die cultū sollemnem obtinuit. Quod & Latini sunt imitati, ab eo opinor tempore, quo ejus vita ab Hieronymo per texta sui admirationem apud occidentem excivit. Nam & in Rosweidano Mrologio, & in Beda, Adone, Rabano, Vsuaro, ceterisque omnibus hoc die XXI. Octob. signatur. Nec verisimile mihi fit, tantae apud Graecos Latinosque dignationis Sanctum ab unis Neapolitanis hoc die praetermitti potuisse.

Ac de Hilarionis quidem emortuali die nihil Hieronymus, nihil veteres scriptores prodiderunt. Tamen ipsa, de qua modo dixi, utriusque Ecclesiae in Hilarionis die festo consensus hoc extudit a cautissimo Tillemontio iudicium, nempe eum hoc die videri ad superos evolasse.

(1) S. Hilarion Thaumaturgus (de quo vide mox Par. 2.) die IV. Maii colitur in exculis Menaeis, in Synaxariis Mss. Claromontano, & Mazariniano (utroque Parisiensi) nec non in pluribus Ambrosianis Mediolanensibus, & in Taurinensi, in Chiffletiano, & Basiliano Cryptae Ferratae Menologio. Porro in duobus postremis pro *Hilarione* is *Hilarius* vocatur. Sic etiam in versiculis elogio Chiffletiano praefixis *Hilarius* scribitur in hunc modum.

Εγγων τὸν Ἰλάριον ὃς ἑπείθε ἄν. ἄν. ut
versus indicatur) Ἰλάρων φύσις,

Ὁς θαυματουργεῖ καὶ πάθος παθόμενος.

se. Eum vide To. VII. in S. Hilarione. At hujus accuratissimi viri sententiae non tantum antiquitatis silentium refragatur, & quod ex die festivitatis diei depositionis argumenta capere vanissimum est, verum etiam hujus Kalendarii auctoritas obsistit, in quo hoc die NT h. e. *Natalis* generica vox (quae diebus non suis passim praescribitur) non verò nota DEPOSITIONIS praemittitur. Verisimilius mihi fit, in hunc diem incidisse sacri corporis Translationem e Cypro in Palaestinam ab Hesychio factam, eaque gratia hujus celeberrimi diei memoriam apud Palaestinos perennasse; quum interim diei emortualis recordatio Cypriis excidisset. Ceterum quod in metricis Ephemeridibus hoc die XXI. Octob. legitur:

Τραπὶ Ἰλάρων ἑκομίσαν ἑκαδὶ πρώτῃ

Ter septene dies, ades ultimus Hilarioni: id ex ejus versificatoris more fit, plerumque festivitatis diem pro die obitus accipientis.

P A R S I I.

De Hilarione, qui in his Fastis die XI. Maii colitur.

Restat nunc illud discutiendum, quis ille *Hilarion Monachus* sit, cujus *Natalis* in hoc marmore die XI. Maii signatus fuit in hunc modum NT S. ILARIO-NIS MON: quem loco suo a nobis praetermissum, hoc maxime loco reponimus.

Sciendum est autem, praeter Magnum Hilarionem, de quo haecenus scripsimus, fuisse & alterum ejusdem nominis Abbatem monasterii (2) *Pelecetes*, qui passim a Graec-

Nosce equidem Hilarium bilaris virum ingeni Etiam in sepulcro mira qui situs patrat.
Vide Bollandistas ad 28. Martii in S. Hilarione Juniore num. 4.

(2) Graece id sic concipitur, ἡγεμῆνος τῆς μονῆς τῆς πελεκητῆς, quod Bollandistae (ad 28. Martii in hoc Hilarione num. 5.) reddi posse ajunt, *Hegumenus monasterii dolatoris*. At bona cum eorum venia Πελεκητῆς est a recto πελεκητῆς h. e. *dolata* aut *dolatilis*, non a πελεκητῆς *dolator*. Iidem ibidem suspicantur, hoc monasterium in Asia fuisse, idque ex vita S. Stephani confessoris probari posse putant. Verum id inde non liquet.

a Graecis die XXVIII. Martii (et si alicubi alio ejusdem mensis die) colitur: de quo videndi sunt Bollandistae ad XXVIII. Martii.

Fuit praeterea & tertius Hilarion cognomento *Thaumaturgus*, de quo Graeci agunt die IV. Maii. De eo nos quaedam diximus in Adnotatione prima: ad quem, ut arbitror, referendus est & ille Hilarion, cujus in quibusdam Graecorum MSS. liturgicis libris (apud Bollandistas die VI. Maii pag. 104.) *μνήμη* (*memoria*) conjunctim cum *Pachomio* & *Mamante* occurrit, diei sui vicinia id suadente.

Ac postremo quartus fuit Hilarion Abbas Dalmatarum: quem Graeci die VI. Junii colunt; si credimus Rosweido initio adnotationum ad Hilarii vitam ab Hieronymo scriptam.

His praemissis, valde suspicor, *Hilarionem*, qui die XI. Maii in Neapolitanis Fastis signatur, fuisse diversum a Magno Hilarione qui ab eisdem Neapolitanis cum Graecis ac Latinis omnibus, uti dixi, die XXI. Octobris celebratur. Quocirca hunc Hilarionem diei XI. Maii non alium esse habendum, quam *Thaumaturgum*, qui sollemni officio a Graecis die IV. Maii colitur, cenfeo. Ex quo die eum nostri in proximum XI. diem non sine causa transtulerunt. Non sine causa, inquam; quia quartus Maii dies antiquiore Martyrum festo impediabatur.

Ceterum Bollandiani (ad XXVIII. Maii in Hilarione juniore) persuasum habent, Hilarionem hunc *Thaumaturgum* non alium fuisse ab *Abbate Pelecetes*. Id si sit (nec enim praestare id possum) hodiernus Neapolitanorum Hilarion hos sibi titulos simul ambos adsciscet, *Hilarion Thaumaturgus* & *Abbas Pelecetes*. Quod si *Thaumaturgus* est ab Hegumeno *Pelecetes* distinguendus; tum, si me audis, Hilarion qui in his Fastis die XI. Maii

signatur, plane idem erit ac *Thaumaturgus*, qui die IV. Maii a Graecis celeberrimo officio colitur, potius quam alter ille diei 28. Martii Hilarion Abbas *Pelecetes*.

Verum quid diu dissimulo? *Thaumaturgus* Hilarion tam diversus est ab Hegumeno *Pelecetes*, quam canis terrestris a caelesti dissidet. Exstant apud Bollandianos die 28. Martii Josephi hymnographi Odae, quibus *Thaumaturgi* Officium pertextitur: in quibus Monasterii *Pelecetes* neque vola neque vestigium. Dixeri, nihil fuisse causae, cur poeta hymnographus ad *Pelecetes* mentionem styllum demitteret. At etiam in historico elogio, quod in Basilii menologio de *Thaumaturgo* contextitur, nulla prorsus Monasterii *Pelecetes* significatio. Adde quod non ut monasterii alicujus Hegumenus, sed ut *reclusus* ibi describitur. Non pigebit totum Menologii Basiliani elogium (quod die IV. Maii adtextitur) heic adnectere, quod tale est. *Hilarius* (vide supra §. 1. & ibi subjectam adnotationem: ex qua intelliges, cur hic pro *Hilarione* vocetur *Hilarius*) *Thaumaturgus* in primo aetatis flore monachus factus & cruce sibi sua in humeros sublata, Dominum crucifixum secutus est. Quum autem carnis affectiones continentia subiecisset, in omnibus virtutibus monachos omnes superavit. Nam in obscuram domunculam se ipsum includens, & procul ab omni strepitu remotus, animo imperturbato claruit. Quamobrem dignus fuit qui Sacerdotio initiaretur & miracula patraret. Animalia enim, quae nascentibus seminibus nocebant, increpavit, eaque ex agro repulit: & plagam (3) grandinis fusis precibus repressit: sitientem terram imbris madefecit: fluminis cursum instar *Elisaei* prophetae (vide 4. Reg. II. 8.) divisit: aridam cujusdam manum curavit: caeco visum restituit: claudos ambu-

(3) In Basilii Menologio Urbini edito haec Graece sic leguntur: καὶ πηγὴν χαλαζῆς... ἀνέσχετο. Verum *fons grandinis* propterea absurde ibi quum legeretur; ei malo subjecta Latina interpretatio sic ineditur, ut vertat, *Fon-*

tem uberrimum scaturire fecit. Atqui pro πηγὴν scribendum esse πληγὴν [h. e. plagam] res ipsa monet: nec aliter in nescio quo alio Graecorum ecclesiastico libro, si probe memin- ni, scriptum reperitur.

ambulare fecit : quumque plurima alia miracula fecisset, in pace ad Dominum migravit. Haec de Hilarione Thaumaturgo (qui in his Fastis die XI. Maii colitur) Basilianum Menologium : quae cum Abbate Pelecetes, siquid video, nihil prorsus commune habent.

Porro de aetate ejusdem Thaumaturgi Hilarionis si quaeras, eum sub Iconoclastis vixisse conjicio. Nam in earum Odarum, quas Bollandiani ex Officio Thaumaturgi desumptas die 28. Martii loco cit. produxerunt, octavâ haec leguntur : *Tua mors apud Deum gloriosa apparuit, Pater sanctissime ; ipse enim honorasti imaginem, & tyrannorum persecutiones sustinuisti, o Beate ; atque in hoc martyres declaratus.*

EADEM PAG. 289. die XIII. dixi suspicari me, Polybium qui eo die annuntiatur, fuisse quemdam S. Epiphanii discipulum : quod ipsum etiam ad Kal. Martias (pag. 83. col. 2. ab initio ad medium) conjeceram. Sic igitur olim augurari placuit. Verum alio rem distuli, ut interea conjecturae hujus argumenta firmitiora, si qua possem, colligerem. Quare meam ut fidem liberem, sequentem Conjectionem in medium affero.

C O N J E C T I O

De eo, quis ille sit Polybius, qui in Fastis Neapolitanis die XIII. Maii colitur.

Quis iste sit Polybius Episcopus, nec in Graecorum libris Ecclesiasticis, nec uspiam apud Latinos reperi, neque hoc die, nec alibi per totum anni circulum : quantamcumque in eo diligentiam adhibuerim. Vel sic tamen rem acu tetigisse videor, ac Polybii istius certam notitiam adeptus.

Res enim sic se habet. Mendacissimam quamdam S. Epiphanii vitam in calce illius operum doctiss. Petavius G. L. edidit, ita compositam, ut eam videatur Joannes quidam scripsisse, deinde alter nomine Polybius continuasse (quorum uterque de se primâ personâ loquitur) cû revera unus idemque est stylus utriusque partis, ab unius impostoris manu

profectus. Verum quantumlibet putida sint ejus vitae monstra ac *παράδοξα*, non ideo minus eam medii aevi scriptoribus fucum fecisse reperio ; apud quos ut quidque portentosissimum erat, ita maxime fidem inveniebat. Itaque X. saeculo vitam illam admiratus videtur Imp. Leo Sapiens, dum eam secutus reperitur in laudando Chrysostomo. Adhaec elogium ex ea sumptum deprehenditur in Synaxario Basilii imp. Quam utramque observationem Papebrochio acceptam refero ad XII. Maii. pag. 46. num. 45. Ex his vides, eam vitam X. saeculo antiquiorem fuisse.

Sed & diu antea eadem vita Neapolitanis admirationi fuit. Nam quantum ex hoc Kalendario (quod medio IX. saeculo scalptum fuisse, in Diatr. praevia ostendimus) potest intelligi, S. Philonis Carpathii (de quo ad XXIV. Jan. disputavimus) notitiam non aliunde videntur, quam ex eadem Epiphanii vita, Neapolitani hausisse. Ergo, si me audis, Polybius Episcopus, qui hoc die colitur, non alius est, nisi vehementer fallor, quam ille Epiphanii discipulus ac tandem Rhinocorurorum episcopus, cui Epiphaniae vitae continuatio ab impostore aliquo per sumum scelus tributa fuit.

At enim dixerit heic forsitan aliquis, non aliunde de hoc episcopo Polybio nos fieri certiores, quam ex Epiphanii vita : quae quum a capite ad calcem apertissimis mendaciis scateat, jam & illud concidere, quod huic fundamento innititur, nim. fuisse aliquem Polybium Rhinocorurorum episcopum, qui hoc die colatur.

Sed facillima est responsio. Nam certum est, impostores istos, dum sub aliqujus nomine personati incedunt, non sibi larvam quamlibet temere fictam accommodasse, sed quae aliquem *εἰς βόνην ἀνδρα* (celebrem virum) referre posset. Itaque in illa fabulosissima Epiphanii vita etsi res gestae magnam partem sunt commentitiae, & ad admirationem ciendam confectae ; tamen fuit omnino Joannes, fuit & Polybius, am-
bo

bo Epiphaniî discipuli; quorum hunc alterum revera Rhinocorurorum episcopum fuisse necesse est: imo utriusque celebre apud antiquos nomen fuisse oportet. Quemadmodum qui poetae olim Orestis aut Ajacis fabulas docere aggrediebantur, veram ab historia personam assumebant, quam deinde commentis admirabilibus exornarent. Sic & Philo ille Carpasii episcopus (de quo diximus ad 24. Jan.) revera aliquando in rerum natura fuit. At vero quod verbi causa eidem Philoni profecturum Epiphanium auctor vitae scribit gregem suum commendasse, id inter incerta rejiciemus, utpote a vita illa dubiae fidei hausta. Ergo non est ambigendum, quin vere Polybius quidam fuerit Epiphaniî discipulus, postea Rhinocorurorum in Aegypto episcopus, qui hoc die colitur. Quod vel ex eo ostenditur, quod quum in hunc diem ejus *Depositio* non inciderit (nec enim *Depositionis* notam, sed *Natalis* hodierno die sculptam vides) non aliud potuit Neapolitanos impellere, ut hujus festum agerent postridie ejus diei, quam festum Epiphaniî celebraverant; nisi quod sibi Neapolitani proposuissent festum discipuli cum festo magistri conjungere. Postremo illa, quam saepe dixi, Epiphaniî vita, etsi mendacissima, habet utilitates suas, modo quis ex Ennii stercore aurum colligere satagat. Vide dicta ad XXIV. Januarii: profecto intelliges, quantum ad Philonem Carpathium Ecclesiae scriptorem illustrandum ea vita nobis emolumenti attulerit.

Ex dictis jam probe animadvertis, fuisse hoc in Neapolitanorum more positum, ut quos summo opere admirarentur Sanctos, eos non satis haberent peculiari festo colere, nisi etiam eorum discipulos, vitamque scriptores, modo publicum cultum commeriti comperirentur, celebrarent. Sic quia S. Maria Aegyptia in oculis nostrorum erat; hinc etiam Sophronium quemdam monachum, non alia de causa, quam quia Mariae vitam scripsisset, in hisce Fastis inseruere Kalendis

Martiis: de cujus fasti ratione vide dicta pag. 83. col. 2. ante medium, & tota pag. 182. ubi accuratius firmatur novus ille Sophronius Monachus vitae S. Mariae scriptor & a Neapolitanis cultus. Pari ratione parum Neapolitanis fuit S. Epiphanium die XII. Maii in hoc Calendario signare, nisi etiam discipulos ejus duos, nempe Philonem Carpathium (de quo vide mihi dicta ad XXIV. Januarii) nec non hujus diei Polybium Rhinocorurorum episcopum hoc die venerandum proponerent: quem Polybium etiam Epiphaniae vitae compositorem fuisse crediderunt. Jam tum enim IX. saeculo (quo hi fasti prodierunt) supplementum vitae Epiphaniî a Petavio editum sub Polybii ejus discipuli nomine circumferebatur, ei nempe ab aliquo impostore suppositum.

Et hac quidem tenus olim augurando processeram, quum ecce me minime vanum fuisse augurem, ex Ecclesiasticis Graecorum libris (quibus hi Fasti plerumque concinunt) tandem animadverti. Nam in Mss. Synaxariis duobus Taurinensibus biblioth. Ducis Sabaudiae quemdam *S. Polybium discipulum S. Epiphaniî*, non huic quidem diei XIII. Maii, sed sequenti inscriptum reperiri, socii Bollandiani testantur tom. ult. Maii pag. 769. in Appendice ad XIV. Maii litt. B. Qui etiam post indicium hujus thesauri factum, hoc praeterea (si recte eorum verba capio) forsan significant, in iis Synaxariis se scriptum reperisse, ab hoc Polybio Epiphaniî vitam fuisse scriptam. *Fingitur* (Bollandistae ajunt) *vitam Magistri scripsisse* (Polybius): *ego an in rerum natura* (idem Polybius) *fuerit, valde dubito*. Bona verba, quaeso. Nam re vera, ut toties monui, adhuc sub Polybii nomine Epiphaniae vitae auctaria existant. Non fuerint illa quidem ab hoc Polybio Epiphaniî discipulo, quo et parum digna sunt, scripta; at credebantur tamen aevo sequiore. Adhaec eadem haec vita sit quamlibet mendacissima; tamen is qui ejus auctor fingitur, non tantum in re-

rum

rum natura fuerit oportet, verum & fama inclaruerit necesse est, ut sub ejus specioso nomine merces vendibiliores fierent. Postremo si clarissimi Bollandistae parum Synaxariis istis Taurinensibus fi-
dunt; at Fastorum certe Neapolitano-
rum & antiquitas & passim alibi probata
fides pro Polybio stabit; eumque non
tantum in natura rerum fuisse, sed &
cultum jam antea assecutum testabitur. Ac
de S. Polybio Epiphani discipulo, nunc
primum e tenebris eruto, abunde hactenus.

PAG. 297. ad finem §. 2. adde. Postremo hactenus de Candida dictis addi possunt, quae Valesius ad Ammiani XXVII. 3. [pag. 522. editionis meae] commentatur: ubi contendit Candidam dici editionem illam, quae fiebat a magistratibus sumptu ipsorum, non ex arca publica: idque ex quodam Calendario comprobatur.

PAG. 300. post finem Adnot. 19. sic adde. Postremo si verum amamus, Quadrati notio duo mihi complecti videtur, staturae mediocritatem cum torosi habitus firmitate conjunctam. Vtrumque complectitur Suetonius de Vespasiano sic scribens: Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris. Vtrumque etiam in sua Quadrati definitione ita requirit Ambrosius, ut grammaticorum omnes de hoc vocabulo nuper motas controversias tanto ante praeciderit, si ad eam definitionem attendissent: quae in lib. De Noe cap. VI. n. 13. talis est: Nam & in usu ita est, ut eos QUADRATOS dicamus, quos nec enormes proceritate, & validos robusti qualitate corporis aestimamus. Haec inquam finitio rixas litigantium dirimit, quas non videbatur ante satis sustulisse Tranquillus: qui ex nonnullorum interpretatione videbatur duo de Vespasiano docuisse, eum nempe & quadratum fuisse, & praeterea compactis firmisque membris. At ex Ambrosio discimus, in textu Suetonii etiam illa torosa membra ad quadrati constitutionem requiri; quibus qui careat, μεσολίξ live mediae staturae, non

item quadratus dicitur.

PAG. 306. in fine Admonitionis sic adde. Id solum doleo, quod quum hic de S. Restituta commentarius raptim, uti quidque particulatim scribebatur, typis mandatus fuerit; haud pauca sine delectu irrepsisse, sero tandem in hac recensione animadverterim: id quod in longioribus potissimum commentationibus interdum accidit. Usque adeo verum est longe minus ad fundendam rerum copiam, quam ad amputanda ac falce premenda superflua, requiri curae atque temporis: id quod in ea quam mox subijciam Palinodia ad pag. 337. potest intelligi.

PAG. 312. in Adnot. 32. ad finem §. Respondeo sic adde. Confer dicta ad 1. Junii ad Acta S. Justini M. in Adnot. 68. p. 474. quae Acta initio de βασιλευσιν (imperatoribus) quasi duobus loquuntur; ad finem vero ἀντιπαρθος unius [nempe Marci] mentionem faciunt, contempto desidiofo collega.

PAG. 313. Adnot. 35. col. 2. post v. 4. adde. Et quoniam loca plura restituiimus, haud erit difficile illud quod in codice canonum Eccles. Afric. edit. Justelli can. 78. legitur: Rursum placuit, ut quoniam Hipponensium DIARETORUM ecclesiae destitutio non est diutius negligenda &c. Vbi quis dubitat quin Diarrhitorum aut potius corrupte Diaritorum [ut sit Hipponensium διαριτωρ cognomentum] sit reponendum? Et tamen Du-Fresnio viro summo somnus obrepit; qui in Glossario locum voci DIARETOR [tamquam ex genitivo Diaretorum] dedit; etsi ipse pro Diaretorum mavult legi Directorum, quasi respondeat Graecae voci προηγου, quae in hujus canonis Graeca versione reperitur. Atqui qui Graecis προηγου, ij Latine non Directores sed Curatores vocandi erant: nec postremo est dubium quin Graecus translator erraverit dum superscripti canonis verba ita reddidit: ἐπὶ τῇ αἰκκλησίᾳ τῶν ἐν Ἰππῶνι προηγου (pro τῇ ἐν Ἰππῶνι Διαρρῶτῳ) ἡ ἐκκαθάρσις ἐκ ὁραίων καὶ πολλῶν ἀμεληθῆναι. Nullus heic erat προηγου locus, quia

H h h h h

eccle-

ecclesia illa episcopo, non curatoribus destituta erat.

PAG. 314. col. 1. §. Sed & , postquam patriae S. Restitutae nomen eo detortum observavimus, ut PONIZARITVS diceretur, jam confecta res est; nec ulterius ad corruptius illud alterum PONIZARIVS (sine T) progrediendum. Nam in S. Restitutae Lectionibus, quae in chronico Ms. S. Mariae de principio pag. 13. leguntur. Lect. 1. discrete PONIZARITVS scribitur his verbis: In provincia Affrica in loco qui dicitur PONIZARITVS. Quae lectio omnino sequenda est, spreta corruptiore altera PONIZARIVS, quae codices invasit.

Mox ad finem ejusdem columnae inter exempla nominum locorum, quae apbaeresim passa fuere, & illud referri potest, quod Baronius Kalendis Martiis S. Antoninae locum martyrii Caecam ponit (quae nusquam nisi tantum in Sirletiano Menologio legitur, unde hausit Baronius) quae vere Nicaea dicenda erat.

PAG. 317. Adnot. 42. acta SS. Tryphonis & Respicii breviter, quantum illa tum festinatio patiebatur, illustravimus. At eadem postea multo accuratius in Additamentis ad Kalendas Febr. a pag. 930. ad 942. expendimus, & eximia luce, qua certe indigere videbantur, persudimus, non sine magno, uti credo. rei ecclesiasticae commodo.

PAG. 322. ad finem cap. IV. adde. Quod aetatem scriptorum S. Restitutae actorum ultra medietatem VII. saeculi, h. e. usque ad ejusd. saeculi finem prorogari posse, dixi, id nunc revoco. Nam ea acta ante scripta fuerunt, quam Restitutae reliquiae ex insula Neapolim afferrentur, uti infra notatur. Atqui eas reliquias non exeunte IX. saeculo, sed post septimi medietatem Neapolim fuisse allatas, infra adnotabimus.

PAG. 333. Adnot. 90. v. 8. post Reperiatur sic Adde. Verum re melius perpensa nihil in numerorum notis mutandum. Alibi adnotatum a me fuit, milliaria breviora apud antiquos fuisse quam nunc sunt. Ergo ea distantia nunc quidem paullo plus quam XX. millium passuum est: olim

paullo minus quam XXX. Itaque recte hic legitur: Fere milliaris triginta.

PAG. 335. col. 1. observavi in Chronico S. Mariae de Principio Capituli Neapolitani lectiones S. Restitutae minime contractas reperiri, sed integras, & pari verborum processu, quo Acta Henscheniana [quae ex dictis lectionibus emendari pluries poterunt] decurrunt.

A D M O N I T I O

PAG. 337. quae toto cap. VIII. de S. Restitutae Translatione Neapolitana diximus, ea pluribus locis mihi castiganda video. Quo circa sequentem subjeci παραρτημα.

P A L I N O D I A

Ad pag. 337. & seq.

De S. Restitutae translationis Neapolitanae, & Ecclesiae sub ejus nomine erectae semper: quod totum vulgo Constantino M. tributum, ad Constantinum Constantis filium esse referendum, docetur. Item verum S. Virginis Restitutae chronotaxis.

I. Primum omnium falsum est, quod non uno loco significavimus, S. Restitutae ecclesiam illam, cujus chronographus Ioan. in Zosimo mentionem facit, haud diversam a Stephania sive Salvatoris ecclesia fuisse. Imo diversa erat; quia auctor vitae longioris S. Athanasii a Stephania Ecclesiam S. Restitutae disertis verbis distinguit. Quamvis tamen a Stephania distingueretur, tamen eidem Stephaniae adjacebat, ferme uti nunc magnificentissimus ac venerandus S. Januarii Thesaurus hodiernae cathedrali adjacet. De quo alibi plenius disputabimus.

II. Antiqua S. Restitutae ecclesia diversa prorsus ab ea fuit, quae hodie S. Restituta vocatur. Nam hodierna S. Restituta certo certius eadem est ac vetus Stephania sive Salvatoris ecclesia; nec nisi ineunte XIV. saeculo ob illatas S. Restitutae reliquias nomen S. Restitutae accepta fuit, uti alibi copiosius exponetur.

III. Verba illa Joannis diac. in Zosimo (Neapoli Constantinus basilicam fecit, afferentibus multis quod Sancta Restituta

uta fuisset) κατά πρόληψιν [per anticipationem] intelligenda esse, in Commentario de S. Restituta contendimus, tamquam si dixisset: *Afferentibus multis, quod* (Ecclesia a Constantino facta, illa ipsa Stephanía, quae postmodum post illas S. Restitutae reliquias) *Sancta Restituta* [vocari coepit] *fuisset*. Verum id [praeterquam quod falsae hypothese nititur; nam modo num. II. negavimus veterem S. Restitutam eandem ac Stephaniam fuisse] id inquam violens & contortum est; & omnino debent verba ita uti sonant accipi. Etenim re vera chronographi aetate, ac multo magis secutis temporibus, illa S. Restitutae ecclesia quae adiacens Stephaniae erat, a pluribus Constantino Magno quasi auctori tribuebatur: cujus erroris fontem mox inferius aperiemus.

IV. Etsi vero chronographus opinionem hanc refert, at non item sequitur: cui videtur fuisse persuasum, Constantinianam basilicam non aliam a Cathedrali fuisse, quae tunc Stephanía, sive Salvatoris ecclesia vocabatur. Ita enim virum eruditum decuit, cui latere non potuit, illam Constantinianam Divino Salvatori fuisse consecratam: uti copiose alibi confirmabimus.

V. Praestructis his fundamentis, ad tempora translationis S. Restitutae, & erectae in ejus honorem ecclesiae (quam nunc extinctam desideramus) devenio: quae duo Joanne diacono longe antiquiora esse censeo. Hic enim chronographus ecclesiae S. Restitutae tamquam vetustae meminit, imo tam antiquae, ut, vetustate praeas memorias obruente, potuerit pro Constantiniana haberi. Ergo tum translatio reliquiarum, tum Martyrium earum gratia constructum pluribus ante Joannem diac. aetatibus facta fuerunt: sed quo potissimum temporis articulo, hoc opus hic labor est.

VI. Certum est autem, utrumque horum non modo a Constantino Magno fieri nequivisse, sed nec ante dimidium VII. saeculi contingere potuisse. Qua-

de causa? Quia qui ineunte aut procedente VII. saeculo [quo Acta Virginis fuisse scripta in Commentario demonstravimus] S. Restitutae historiam elucubravit, is quum esset domo Neapolitanus (uti ex non dubiis argumentis ibidem coniecimus) tamen translationis Neapolitanae non meminit, imo suo tempore Restitutae in insula Enaria sepulcrum fulsisse miraculis praedicat.

VII. Sed & illud vice versa haud minus certum videtur, tum translationem Neapolitanam, tum erectam S. Restitutae Memoriam pluribus ante Joan. chronographum aetatibus contingere debuisse, quandoquidem ecclesiae illius & translationis antiquitas tanta erat, ut utraque falso potuerit Magno Constantino tribui.

VIII. Non aliud ergo restat, nisi ut post VII. saeculi medietatem (quam scriptoris actorum S. Restitutae aetas ex supra demonstratis haud potest excedere) & ante VIII. saeculi finem utrumque contigerit. Id vero certissime sub Constantino alio recentiore evenisse videtur: quippe cujus nomen in S. Restitutae ecclesia verisimiliter inscriptum, erroris de Constantino Magno auctore ansam prae-buerit necesse est. Nam in ea ecclesia *Constantini* nomen scriptum videtur; sed tamen sine *διαγραφικῶς* adjunctis: forsitan quia non profaica inscriptione, in qua non solent *διαγραφικῶς* omitti, id nomen contigebatur, sed versibus: pro more scilicet aetatis illius, quae rerum monumenta non nisi malis versibus pessime inscriberet. Quum ergo sine discriminantibus cognomentis *Constantini* nomen lectitaretur; in proclivi fuit, ut ab ignara multitudo & Martyrii opus & sanctae martyris translatio non alii quam illi notissimo & celeberrimo Constantino Magno tribueretur, ad quem videlicet unum referre omnia vulgus solet.

IX. Et horum mihi quidem aliquid tum quoque suboluit, quum Commentarium de S. Restituta maturate ederem. Vel vide quae in hanc sententiam pag. 347. col. 1. conscripsimus, ubi & Aet-

H h h h h h 2 rum

rum S. Restitutae (tunc VII. ineunte saeculo recens editorum) lectione incensa fuisse Neapolitanorum studia ad S. Virginis assequenda pignora , ac re ipsa post medium VII. saeculum contigisse translationem conjeci : verum postea actis translationis ejus intermortuis , ignorasse posteritatem ipsumque adeo diligentissimum episcoporum chronographum , quo sub Episcopo , quoque sub Imperatore translati & Ecclesia facta fuerint .

X. Ita quidem olim conjeceram . At nunc circumspici omnibus , non conjectura tenuis , sed propemodum praestare audeo , tum translationem , tum ecclesiae S. Restitutae constructionem aut vergente saeculo VII. sub Constantino Constantis filio , aut desinente octavo sub Constantino filio Irenes facta fuisse . Et quidem ut sub hoc Irenes filio ea contigisse crederem , id suadebat , quod ejus tempore S. Cosmas episcopus Neapoli sedisset ; teste Joanne diac. in Chronico episc. num. XXXVIII. ejus Cosmae Depositio die XVI. Aug. in Fastis hisce marmoreis colitur . Atqui in Chronico S. Mariae de Principio fol. 5. disertè narratur Constantinus ille (qui scil. tam egregie de S. Virgine Restituta & ecclesia Neap. meritis fuit) ea omnia PER SANCTVM (1) COSMVM fecisse . Ergo quum in Chronico S. Mar. de Principio Cosmae episcopi Neapolitani mentio in ea narratione fiat , simul etiam non alium Constantinum , quam filium Leonis & Irenes , intelligi par erit , quippe ejus tempore Neapoli Cosmas sedet . Haec de

Constantino Leonis & Irenes filio .

XI. Verum multo proclivior in Constantinum illum , qui post medietatem VII. saeculi Constanti patri successit , statim postea fui : quem confidentissime ajo , & S. Restitutae reliquias transulisse , & ad eas recondendas aedificasse ecclesiam Stephaniae adjacentem . Id vero duabus de causis : quarum prior illa est quod utrumque horum factorum ab aetate Joannis diaconi quam maxime fieri potest , est removendum . Quid ita ? quia Joannis aetate (qui nono exeunte saeculo , aut vix ineunte decimo Chronicon suum scripsit) tantum temporis ab exstructione Martyrii S. Restitutae intercesserat , ut potuerit aedes illa ad Magnum Constantinum auctorem referri . *Asserentibus*, inquit , multis quod (ecclesia quam Magnus Constantinus fecit) *Sancta Restituta* (vetus scil. quae Stephaniae adiacebat) *fuisse* . Quocirca multo est verisimilius , eam a Constantis filio (qui ducentis triginta annis nostro Chronographo antiquior fuit) quam ab Irenes filio factam , qui centum & decem annis scriptioni chronici illius antecessit . Altera causa illa est , quod utrumque factum ei Constantino est tribuendum , quem constet , aut saltem verisimillimum sit venisse Neapolim : quod tamen de antiquiore Constantino Constantis filio praestari potest , de altero non item . Quod proderit latius aliquanto deducere .

XII. Nam si Chronico S. Mariae (2) de Principio , si Mrologio (3) Romano , si ceteris omnibus Neapolitanis scripto-

(1) Quae beneficia a posteriore aliquo Constantino in Neapolitanam Ecclesiam profecta fuerint , ea quum postea Magni Constantino accepta referrentur ; hinc etiam *Cosmas* ille Episcopus Neap. [qui tempore posterioris Constantini sedebat] in *Zosimam* (prima tantum consona mutata) forsitan transit . Nam quia quarto medio saeculo quidam Zosimus Arianus S. Maximi Mart. sedem occupavit [qui tamen postea reliquit] hinc ab Joanne diac. *Cosmus* posterioris Constantini aequalis cum *Zosimo* illo antiquo confusus fuit : quem deinde

Magno Constantino cosetanum facerè placuit , etsi ejus episcopatus viginti amplius annis a Magni obitu disjungebatur . Verum de his in Dissertatione de SS. Neapolitanae Ecclesiae Episcopis plura , Deo dante .

(2) In Chronico S. Mariae de Principio fol. 5. a tergo in fine : *Quam quidem Cappellam sanctae Restitutae* construi etiam & edificari fecit *dictus imperator* [& quidem Neapoli praesens , ut in toto narrationis contextu saepius inculcatur] *qui ex devotione ; quam habebat ad dictam beatam virginem Restitutam*

scriptoribus, qui ante hos ducentos annos scripserunt, fidem adjungimus; Constantinus ille, qui & Translationis, & simul Ecclesiae S. Restitutae auctor fuit (quorum utrumque imperite in magnum Constantinum, quippe celebriorem, transcribitur) simul Neapolim venisse narratur, & ibi praefens utrumque illud, de quo diximus, ac simul tot alia in Ecclesiam Neapolitanam ornamenta contulisse. Atqui Constantinus Magnus nunquam Neapolim venit; neque ex Constantinis alius in haec loca appulisse proditur, quam ille Constantis filius, uti mox ostendam: qui quidem eo venisse tempore traditur, quo unice (uti sup. num. VIII. innuebam) & corpus Virginis translatus, & ei Martyrium erectum fuisse necesse est. Tot igitur indicia in unum concurrentibus, possumus hoc jam pro explorato historiae Neapolitanae capite nostris hominibus tradere, Constantinum illum Constantis filium & de S. Virgine Restituta, & de tota Ecclesia Neapolitana, ab se plurimis beneficiis ornata, fuisse praeclarissime meritum.

XIII. Sed antequam ab his discedo, de Neapolitano hujus Principis adventu est aliquid profecto dicendum. Hunc equidem scio ad ulciscendam genitoris necem, & invasorem imperii Mezezum superandum cum ingenti exercitu in Siciliam trajecisse: quo facto, in Occidentis partibus tamdiu substitisse, donec Occidentalium rerum statum componeret. Testatur hoc auctor satis luculentus Theophanes, ubi narrata Constantis Imp. in balneo Syracusano internecionem, haec subjicit: *Constantinus audita patris sui morte, cum ingenti classe ad Siciliam appellens, comprehensum Mizixium una cum patris interfectoribus ulciscitur. Tum vero* (καταστας ἐν ἐσθρίαις ἐν τῷ ΚΠολι ὀργισθεν)

ram ... dictam cappellam donavit capitulo Ecclesiae Neapolitanae &c.

(3) Mrolegium Romanum ad XVII. Maii: *Et in ejus (Restitutae) honorem Constantinus Magnus basilicam postea Neapoli erigendam*

rebus in Occidente compositis, CPolim re-petit. Sicubi autem transigenda tunc negotia Augusto fuere, in Sicilia certe, in Brutiorum & Apuliae maritimis, ac potissimum Neapoli, urbium imperialium tum celeberrima, haud dubie fuerunt: nam pleraque alia regionum harum fat scimus tunc temporis occupata a Longobardis fuisse; quos etiam scimus Neapoli in suam potestatem redigendae assiduos incubasse. An igitur dubitare possumus, hunc Imperatorem moram traxisse Neapoli, ibique per otium res imperii (καταστας) composuisse, ac praecavisse, nequid in ea Longobardi tunc nimium metuendi, turbarent? Qui princeps quum satis ad pietatem pronus esset; is omnino debuit [quippe temporibus etiam, uti dicebam, satis id intento digito demonstrantibus] & S. Restitutae corpus transferre Neapolim, & ei ecclesiam, quae olim fuit, exstruere.

CHRONOTAXIS

Rerum S. Restitutae.

Ex dictis igitur tum in Commentario, tum in superiore Palinodia poterunt S. Restitutae gesta in hunc ordinem digeri. I. Ejus martyrium in Africa sub Numeriano Aug. exeunte III. saeculo contigit. II. Eiusdem corpus ex navicula (cui impositum ad comburendum dicitur) reductum videtur in Africam, & una cum cruoris vasculo (quod vasculum satis scimus in ultima inventione ante hos CL. annos repertum fuisse) in Africa sepultum, non vero in Enariam Angeli ductu appulsum. III. Deinde per Vandalica tempora ex Africa in insulam Enariam illatum videtur, ac simul gesta Martyrii sincera, quae in Africa scripta fuerant, conquesta. IV. Eorum lectione incensus aliquis ineunte VII. saeculo fuit, ut eam historiam

curavit. Nihil heic quidem de adventu Neapolim Constantini dicitur. Sed ea tota adnuntiatio ad Neapolitanorum vulgatas narrationes, a quibus manavit, est referenda in quibus Caesar Neapoli praefens ubique sistitur.

riam miris prorsus additamentis atque ornamentis rhetoricis auctam interpolaret. V. Post ejusdem VII. saeculi medietatem[ac facile sub Constantino Constantis filio] Restitutae reliquiae ex Enaria Neapolim translatae fuerunt, eique ecclesia adjacens Stephaniae erecta fuit, in qua Restitutae pignora condita fuerunt. VI. Ineunte XIV. saec. quum post novam hanc cathedralem extructam vetus S. Restitutae Martyrium evertendum fuisset; ejusdem Reliquiae sub primario Stephaniae veteris Altari repositae fuerunt, eaq. de causa vetus Stephania hodiernum S. Restitutae nomen sibi adscivit. VII. Postremo exeunte XVI. saeculo Card. Alphonsus Gesualdus, quum id Altare ex imo basilicae in citeriorem locum a Capitulo retraheretur, Sanctae Martyris ossa cum vasculo sanguinis recognovit, eaque item sub Ara maxima una cum S. Joanne Scriba decenter reposuit.

PAG. 338. *ad finem Adnot. 111. adde.* Is tamen hymnus, sive potius antiphona legitur in pleniore S. Restitutae officio, quod in Chronico S. Mode Principio Capituli Neapolitani exstat.

PAG. 341. *ad finem Adnot. 114. adde.* Verum alibi postea (sed locum non memini) certo certius ostendi, S. Procopii martyrium cum adjecta castris Lucullani everfione, & S. Severini Translationem primitus quidem ab Jo: diacono satis eleganter pro illius saeculi captis scripta fuisse, at sero tandem ultimis saeculis, postque renatas litteras (quando ea humaniora studia Neapoli mire sub ultimis regibus Aragonensibus florebant) tunc temporis inquam id scriptum[ac facile a Benedictino aliquo S. Severini Neapolitani monacho, ex quo monasterio erutum id monumentum fuit] paucis admodum in meliora mutatis, fuisse scitissime interpolatum.

PAG. 356. *Adnot. 131. v. 10. pro numericis notis 37. repono 27.*

PAG. 373. *quae tota tertio capite Dia-*

tribae tertiae, & in Appendice pag. 302. & seq. scripsimus, ea quod sub operarum festinatione fusa fuissent; tum justo longiora, tum etiam spinosiora quam vellem evasisse doleo. Quae quidem si fuisset otium, in hac recensioe ita refinxissem, ut non multa, sed clariora tantum argumenta proponerem, quibus eam Julii Bassi proconsulatus, quam S. Patricii passio in annum Christi centesimum conjiciendus demonstraretur: cetera vero partim in totum omitterem, partim in sepositas adnotationes compellerem. Interim lector, qui sua haec interesse minime judicaverit, ea quae dictis locis edita fuere, cunctis transiliet, si videbitur.

PAG. 396. *post finem Adnot. 225. adde.* Porro apud Graecos Ecclesiae scriptores nihil reperio frequentius quam *κρίσις* pro *Geenna*. Hoc ex N. T. manavit, in quo *κρίσις* pro *κατακρίσις* & *κριμα* pro *κατακριμα* usurpatur. Itaq. etiam *κρίσις* pro *κολάζει* (punitio) & *κρίσις* pro punctione ignis aeterni adhiberi coeperunt. Verbum *κρίσις* hac notione usurpavit S. Clemens in I. ad Cor. cap. XI. de sodomitica clade agens: *Quum tota, inquit, regio circumjacens (κριθίστης δια πυρός καὶ θείης) igne & sulphure punita fuisset. Sed & κρίσις* vocabulum pro igne aeterno apud antiquissimos aequae ac recentiores ecclesiae scriptores legisse memini: quorum loca nunc ad manus non habeo, nisi hunc forte oblatum Alexandri monachi in encomio S. Barnabae locum (in Junii Bollandiani die XI. p. 445. num. 27.) ubi sic Apostolus loquitur: *οὗτοι ἡ κρίσις αἰῶνος ἔχουσιν... κολάζονται αἰεὶ ἀμαρτωλοῖς. Nec judicium (h. e. gehenna) finem habet... peccatores excrucians. Quam κρίσις* mox ibidem *γίνανται τὴν ἀθάνατον* nuncupat. Sed & ex Latinis quater *Judicium* eadem notione Tertullianus, semel S. Pionii M. Acta, semel Passio S. Philippi item Martyris usurparunt: quorum loca §. seq. reperies.

PAG. 398. *col. 2. post versum 5. adde.* Videtur porro Cedrenus eam Patricii concionem ex Georgio Hamartolo decerpisse, ex quo [quippe ducentis annis anti-

antiquiore] plura in rem suam vertisse idem Cedrenus proditur. Vtinam Hamartoli hujus chronicon [quod in plurib. bibliothecis latet, ad annum usq. 842. quo vivebat, perductum] in lucem protrahatur. Sane Michael *Le Quien* in Oriente Christiano, in Serie episcoporum. Prusae de S. Patricio nostro (quem tamen male posteriori S. Alexandro quodam incertae aetatis facit) haec adtexit: *In Codice Coisliniano 305. chronicon habetur Georgii Hamartoli in quo fol. 200. refertur, PATRICII EPISC. PRUSAE RESPONSIO AD IUDICEM.* Nec dubito quin eadem sit illa de ignibus subterraneis dissertatio, quam jam a pluribus relatum animadvertimus: adeo oratio illa apud omnem antiquitatem admirationi fuit.

PAG. 409. col. 2. post versum 1. adde. In Chonico Ms. S. Mariae de Principio titulus orationis hujus *Divi* praenomen Constantino tribuit, qui sic concipitur: *Pro DIVO Imperatore Romano Constantino.* Sic etiam in oratione ipsa: *Miserere animae famuli tui DIVI Imperatoris Romani Constantini,* & cetera uti Chioccarellus affert. Ea porro oratio simul cum ceteris in Commemoratione omnium fidelium defunctorum dici jubetur in quadam processione, quae circumit nova hodierna Cathedrali, ac deinde S. Restituta, ac diversis in locis orationibus convenientibus recitatis, demum in Chorum S. Restitutae definebat, ibique ultima illa Oratio pro Constantino pronuntiabatur.

PAG. 410. ad finem diei XXI. Maii dicta, sic refingenda sunt. I. Basilicam, quam Neapoli Constantinus aedificavit, ab eodem principe Divino SALVATORI dicatam fuisse, ex chronico Vulturnensi alibi proferendo constat. Proinde quando Stephanus sexto ineunte saeculo ecclesiam AD NOMEN SALVATORIS (quae ex nomine auctoris *Stephania* dici coepit) construxisse proditur, non nisi illā ipsam Constantinianam refecit & amplificavit. II. Haec vero Stephania ibi fuit ubi nunc hodierna Basilica S. Restitutae est. III. At

fuit olim quaedam antiquior S. Restitutae ecclesia (quippe quam auctor vitae longioris S. Athanasii a Stephania distinguit) tunc facta quando S. Restitutae reliquiae VII. saeculo ex Enaria Neapolim in hanc tunc temporis constructam S. Restitutae ecclesiam illatae fuerunt. Haec vero videtur sub Constantino Constantis filio facta, & ideo postea proclivi errore Constantino Magno fuisse tributa. IV. Haec eadem vetus S. Restitutae ecclesia (olim in postico Capellae S. Mariae de Principio posita) quum ineunte XIV. saeculo concidisset; sanctae virginis Restitutae reliquiae in eam veterem cathedralem invectae fuerunt, quae jam tum ob eam causam *Sancta Restituta* vocari coepit. Haec eadem ac plura tum supra in Additamentis ad XVI. Maii enucleavimus, tum alibi copiosius declarabimus.

PAG. 412. col. 2. v. ultimo post arcessit sic adde. Quandoquidem vero Basiliani Menologii mentionem feci; ex eo non gravabor ex die XXII. Maii S. Basilisci elogium huc asserre.

Certamen S. Martyris Basilisci. Basiliscus Christi martyr imperante Maximiano fuit ex regione Armeniacorum consobrinus S. mart. Theodori. Qui quum antea cum SS. Eutropio & Cleonico S. Theodori militibus decertasset, illis pro Christo consummatis, in carcere derelictus fuit. Quumque Deum rogaret, ut certaminis cursum perficeret, monitus ab eo fuit ut cognatis vale diceret; ita futurum, ut postea Comanis martyrium subiret. Itaque suis vale dicto, ab Agrippa praefide comprehensus, ac victus Comana adducitur. Quo in itinere patris miraculis, plures ad Christi fidem adduxit: mox Comana perveniens, sua oratione igne de caelo demisso, Apollinis sanum ipsumque simulacrum incendit. Qua de causa obruncatus, & in flumen projectus fuit. Mox reliquiae inde extractae, Comanis reconditae fuerunt.

PAG. 425. col. 2. v. 6. quae de tribus Symeonibus Cangio me debere dixi, ea si ex aliunde quam ex eo hauseram; aut si ex Can-

Cangio, aliunde certe quam ex indice scriptorum, quem Glossario Gr. subiecit: ubi tantum Symeonem Logothetam, & Symeonem Sethi recenset.

PAG. 426. ad finem Adnot. 271. sic addes. Postquam superiorem Adnotationem de Symeone Magistro edideram, comparavi mihi librum rariorem, editum Basileae apud Mich. Isingrinium anno MDXXXVIII. qui liber Francisci Galluppi viri supra fidem eruditissimi mihiq. amicissimi fuerat: qui quantum unquam Graece, quantum Latine scriptum fuit, id totum non tantum accuratissime legerat, sed & memoria (nec raro ἀνῳραξί) retinebat; qui ante hos paucos annos extinctus, ingens sui desiderium reliquit. Hujus vero libri index ejusmodi est: Συμεῶνος Μαγίστρου Ἀναρχίας καὶ Σηθὶ Σύνταγμα κατὰ σοιχείον περὶ τῶν δυνάμεων. Quem titulum Lilius Gregorius Gyraldus Ferrariensis (cujus ad libri calcem exstat integra totius libri interpretatio) sic in fronte libri interpretatur: Symeonis Sethi (sed forsitan is Sethi patrem habuit, ac vertendum fuerit: Symeonis Sethi filii) Syntagma per litterarum ordinem, de cibariorum facultatibus. Profuit integrum asferre titulum, ut I. ex argumenti similitudine conjicias, videri eundem fuisse ac illum, cujus pag. 425. col. 2. v. 10. dixi in Biblioth. Reg. exstare opus Ms. De animalium virtute. II. Hic porro qui de ciborum facultatibus inscribitur, Imp. Mich. Ducae (qui vergente XI. saeculo imperavit) dicatus fuit. III. Non est vero mirandum si vita S. Symeonis Stylitae Junioris alibi Nicephoro Magistro Antiochiae, alibi Symeoni item Magistro Antiochiae tribuatur; quandoquidem id non insolens in ejus aetatis scriptis est, ut unum idemq. opus alibi aliis vindicetur. Hunc ipsum de ciborum facultatibus librum monet Cangius (in Auctor. indice, quem subiecit Graeco Glossario) in Cod. Reg. 945. Psello tribui. Postremo sero animadverti, potuisse totam illam Adnotationem 271. in multo pauciora contrahi.

ADDITAMENTA MENSIS IVNI

PAG. 484. col. 2. v. 10. post opus adde. Id tantum non omitam, quod inter vetera monasteria, quorum syllabum Tutinus (inter Mss. biblioth. Brancariae) ex veterib. chartis collegit, memoratur Monasterium S. Erasmi ad Lampada regionis Furcillae. Forsitan enim in ea vicinia ludus lampadicus (qui Neapoli celeberrimus fuit) olim exerceri solitus, loco nomen indidit.

PAG. 491. col. 2. §. statim, in fine adde. Porro etsi illud Primo pullorum captu de initio gallicinii posterioris & celebrioris intellectum defendi potest; tamen ipse me revoco, probabilius putans, de prior gallicinio; quod in noctem mediam incidit, debere intelligi. Moveor autem exemplo Probi praefidis, qui (in actis S. Irenaei Sirmiensis apud Ruinartum sect. 4.) MEDIA NOCTE pro tribunali ad interrogandum Irenaeum sedit. Vide ibi dicta.

PAG. 496. ad finem Adnot. 111. adde. Imo confessio haec peccatorum est: eaque si minus praecepta, laudabilis tamen: quod non solum ex producto Astorum loco (in quem plura alibi contulimus) sed & ex diserto Tertulliani loco demonstratur. Septimii locus est lib. de Baptismo initio extremi capitis. Ingressuros baptismum, orationibus crebris, jejuniis & geniculationibus & pervigiliis orare oportet, & cum CONFESSIOE OMNIUM RETRO DELICTORUM, ut exponant etiam baptismum Joannis: Tinebantur, inquit, confitentes delicta sua. Nobis gratulandum est, si non publice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras. Opponit enim confessioni publicae a tinctis per Joannem factae confessionem privatam aeo Septimii usurpatam.

PAG. 501. col. 2. v. 16. post concurrunt adde. Pulcherrima exstat Faucium stricte dictarum definitio apud Lactantium in De opificio cap. XI. his verbis: In extremis palati regionibus, ubi se COLLES FAUCIUM spectantes, uvam extollere incipiunt in tumorem.

PAG.

PAG. 518. §. Hac *mm.* IV. v. 3. *post* insignitus, *adde*: iusti & ἀξιολόγῃ oppidi effigiem prae se ferens.

PAG. 524. *in fine* Adnot. 163. *adde*: sive *Fugitarent*. Nisi vero *Fugarent* neutrius significationis sit.

PAG. 529. in toto S. Nicasi commentario nimia diligentia (praesertim molesta Adnotationum ἀπολογίαι) peccatum a me fuisse nollem.

PAG. 540. col. 1. v. 6. *pro* continuas *scribe* continuans.

PAG. 552. col. 2. v. 16. *post* ὁ αἰών *adde* *intra* *parenthesin* (sive potius ὁ αἰὼν).

PAG. 583. *in* Adnot. col. 2. v. 6. *pro* Atne modum *cor.* At nemo dum.

PAG. 587. col. 1. *ad finem* v. 13. Memini notari alicubi hunc morem ab Eusebio, quo Pastorum in exilio consummatorum reliquiae in suas civitates revocarentur. Ejus certe verba excerpta apud me habeo, sed sine loci designatione, quae sunt ejusmodi: πῶν δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν αἰσ. ἐξορίαι ἀνεκομισθῇ πρὸς τὰς πόλεις.

PAG. 590. col. 2. *post* v. 2. *adde*. Tamen Jo: Diaconi Zosimus, Constantino & Sylvestro aequalis potuit esse ille S. Cosmas, cujus meminit Chronicon S. Mariae de Principio, & cujus festum in hoc Kalendario marmoreo festitan agitur; de quo plenius in Dissert. de Ecclesiae Neap. episcopis inter Sanctos relatis.

PAG. 559. & *sequ.* Excursioni ferme totae quae De Volusianis inscribitur, festinatio nimium importuna fuit: qua urgente, & justo longior, & salebrosior, & conjecturis indulgentior evasit. At prae ceteris asperiora sunt, quae a pag. 602. *ad finem* usque procedunt. Sed existet forsitan aliquis, cui ὅλη ἡ ἱστορία spinosior usui aliquando futura sit. Habere nunc aliquot alia quae de Volusianis & Albini adnumerarem. Atqui equidem tantum nunc a verbo addendo absum, ut universa jam illa edita Excursione supersederi maluissem.

PAG. 616. col. 2. *post* v. 5. *adde*. Postremo ex iis quae in Dissert. historica de Cathedrali Neap. semper unica Parte II. cap.

2. sect. 2. §. 2. de Calepodio & Fortunato edisseruimus, nonnulla haec refingi poterunt. Ibi enim duos simul fuisse Neapoli episcopos [et si unum alteri subiectum] prorsus negavimus, maxime cum IV. saeculo nihil Graeci oris Neapoli superfuisset. Deinde praeter rationem, quam haec proxime num. III. inivimus, alteram satis probabilem proposuimus, nigr. *Calepodium & Fortunatum* duo fuisse unius episcopi nomina, quorum unum Sardicensis subscriptio, alterum Ariano-
rum Decretum usurpaverit: at Joannem diaconum singula tantum suis episcopis nomina [usitatiora scilicet sibi nota] tribuisse.

PAG. 621. col. 1. *dele* totum *versum* quintum.

PAG. 633. col. 1. v. penult. *post* Noster *adde* *intra* *parenthesin* (qui scilicet ex VIII. viris ei muneri admotis praecipuus fuit).

PAG. 667. col. 2. v. 22. *pro* notis numericis 377. *substitu* notas 407.

PAG. 674. *ad finem* Adnot. 424. *adde*. Quod de transvectione per virgas adhuc dubitans scripsi, id clarius constat ex actis SS. Perpetuae & Felice, cap. 18. Ad hoc populus exasperatus, flagellis eos vexari PRO ORDINE VENATORUM postulavit. Ad quem locum videantur adnotata ab Holstenio; qui duo loca Tertulliani protulit, unum ex lib. ad Mart. his verbis: Alii inter venatorum tauras scapulis patientissimis inambulaverunt: alterum vero locum ex lib. I. ad Nat. Si flagris mulier insultavit, hoc quoque proxime inter venatorios ordine transcurso remensus est. Hujusmodi transvectiones Eusebius V. 1. αἱ δὲ ἐξ ὁδοῦ τῶν μασίγων, h. e. flagrorum transvectiones vocavit. Postremo Damasus carm. 5. in S. Agatham: Lactior inde magisque flagrans cuncta flagella cucurrit ovans. Quibus testimoniis hic locus actorum SS. Marci & Marceliani, quem illustravimus, jungendus est.

PAG. 677. col. 1. §. Adhaec v. 4. illud NATVRAM NON POENAM copiose postea ex paribus Ambrosii locis exposuimus ad XXIX. Junii Adnot. 671. Confer, si curae sit.

I i i i i

PAG.

PAG. 679. col. 1. post vers. 15. adde. Quod elogium aevo non modo hujus scriptoris, sed & S. Sebastiani longe antiquius esse, Tertullianus initio lib. de pudicitia (quem jam Montanista conscripsit prope ab initio tertii saeculi) testatur, cap. 1. scribens. *Audito etiam edictum esse propositum & quidem peremptorium, Pontifex scil. Maximus, quod est EPISCOPUS EPISCOPORVM*, edicit: *Ego & moechiae & fornicationis delicta poenitentia sanctis dimitto*. Vnde Episcopum episcoporum revera tunc Romanae urbis episcopum inscriptum fuisse, satis constat; etsi Tertullianus tituli ambitionem traducit, atque *si per vos me addit, Pontifex scil. Maximus*; hoc enim, non vero illud Episcopus Episcoporum. ad malignum Tertulliani additamentum pertinere hic locus Auctor. S. Sebastiani satis ostendit. Ergo hic sensus verborum Tertulliani est: Pontifex scil. maximus (quo redit titulus Episcoporum Episcoporum, quem sibi arrogat) edicit. Etiam Rogaltius, qui tamen locum hunc Actorum S. Sebastiani non viderat, in hoc consentit, nim. dumtaxat illud Pontifex Max. ad Septimii additamentum pertinere.

PAG. 692. col. 1. §. Pluribus vult adde. Sed de *Augmento jejunii* exstat longe antiquior Chrysostomi locus in Hom. in Magnam hebdomadam tom. V. edit. Paris. Montfauc. pag. 325. E. ubi Magnam hebdomadam decurrente Christianos bonorum operum studium intendere ostendit. *Kai oi μὲν τὴν νηστειὰν ἀύγουσιν...* Alii *jejunium AUGENT*, alii *vigilias sacras* &c. Nam augmentum illud jejunii majoris hebdomadis peculiare erat. Non tantum autem *ἀφεισμός*, sed & xerophagiis augebatur abstinencia.

PAG. 694. Adnot. 451. col. 2. post vers. 2. adde. Verum quid aliunde exempla corrogamus, quum quid Ambrosius *Reliquias* vocare soleat, ipse alibi suimet interpres exponat? Qui lib. de Tobia c. 1. num. 4.

scribit: *Nuntiat is insepulti corporis RELIQUIAS, convivium* (Tobias) *deserebat*. Eod. lib. cap. 10. narrata foeneratoris [cadaver debitoris sui ad sepulturam efferri vetantis] duritia, & quid S. Episcopus ad retundendam avarissimi hominis saevitiam fieri jussisset; *Rogat* [foenerator ille] *ut ad tumuli locum RELIQUIAE* (h. e. integrum debitoris cadaver) *deserantur*, uti num. 37. pulchre exponitur. Idem. Mediolanensis Epist. posteriore ad Syagrium num. 10. *Impositas iumento reliquias* [i. e. cadaver uxoris] *domum pertulit* Levites ille, de quo Judicum cap. XIX.

PAG. 707. col. 1. versu quintodecimo ante columnae finem, post non praesto adde. Multo minus de Exsuperantio Episc. Vercellensi, & S. Eusebii successore, cujus antea fuerat *Minister* (h. e. diaconus) *in sacerdotio, comes in martyrio, particeps in labore*, [uti loquitur ille ad calcem to. 2. Ambrosiani reiectus Sermo LVI. num. 2.] cogitare decerneret. Nam ut de locorum diversitate taceam; qui fieri potuit, ut qui Mediolanensis conciliabuli tempore [i. e. anno 355.] diaconus Eusebii fuisset, usque ad annum 431. [qui fuit Paulini ultimus] vitam produxerit?

PAG. 708. post vers. 18. addes: non sine *pacis hereditariae* vocabulo.

PAG. 712. ADDITAMENTVM

Ad finem diei XXII. Junii.

De Campaniae provinciae consularitate aliquando a S. Paulino administrata, & inscriptione Puteolana.

Paulinus ipse se aliquando Campaniae fuisse rectorem indicat & ex ea incruentas se retulisse secures gratulatur. Sic enim Natali XIII. [qui unus ex iis est quos primus ex Mss. erutos Muratorius tom. 1. Anecd. edidit] v. 321. S. Felicem alloquitur: *Te duce fascigerum gessi primaevus honorem; Teque meam moderante manum, servante salutem,*

Purus ab humani (1) sanguis discrimine mansi.

Tunc

(1) Videntur luxata verba fuisse, quae Paulinus sic collocaverat, *Sanguinis humani purus discrimine mansi*. Nisi vero Sanguis ca-

su patrio ἀρχαῖος ususpari licuerit; aut nisi syncopes usum haec tibi permisisset.

*Tunc etiam primae libamina barbae
Ante tuum (2) solum, quasi te carpente
totondi :*

*Jam tunc praemisso per honorem (3) pignore
sedis,*

*Campanis metanda (4) locis habitacula fixi,
Te fundante tui ventura cubilia servi.*

Deinde narratis aliquot in ista ipsa dignitate in decus S. Felicis & Ecclesiae Nolanæ gestis, sic v. 342. pergit :

*Ergo ubi bis (5) terno ditionis fasce levatus,
Deposui nulla maculatam caede securim,
Te revocante soli quondam genitalis ad oram,
Sollicitae matri sum redditus.*

Consularis porro Campaniae dignitatem iniisse Paulinum anno 379. non infeliciter conjicit Muratorius Dissert. X. Et haec quidem de administrata a Paulino Campania ab ipso Paulino didiceramus.

Laetabar autem quod in ejus *hymenias* [administrationis] lapidem litteratum testem incidere visus mihi eram : quo ex lapide novum etiam S. Episcopo nomen vindicabam. Nam in Nic. Toppii Biblioth. Neap. pag. 256. antiqua refertur inscriptio reperta Puteolis, & inde in Ducis Gaivani translata domum, quae quidem

quo-tempore ea Toppius scribebat, Neapoli in Plagiae, uti vocant, regione construebatur. Quid eo lapide postea factum fuerit, nescire se fatetur Toppius. Mihi quoque ante hos annos XV. cujusdam inscriptionis *Paulino consulari Campaniae positae* [cui nō fallor etiam Pontio nomen erat, & aliud praeterea nomen sive *Proserii* sive potius *Proterii*, sive aliud : nec enim nunc de re tamdiu p. aeternitatem praestare possum] a V. Cl. Scipione de Christophoro allatum fuit, ac forsā idem ac Toppianum, aut saltem eisdem prorsus nominibus praeditum. Sed id nunc frustra quaesivi. Quam vero epigraphien dixi a Toppio exceptam, ea sic habet.

PONTIO (6) PROSERIO
PAVLINO. IVNIOR. V. C.
CONS. CAMP.

AB ORIGINE (7) PATRONO
PROVISORI. CIVITATIS
RESTAVRATORI. OPERVM
PVBLICORVM
JVDICI INTEGERRIMO
OB MERITA PATRIS AC SVA
ORDO SPLENDIDISSIMVS
iiiiii 2 ET

(2) S. Felicem alloquitur. *Ante tuum solum* h. e. ante tuae Confessionis sive Martyrii limen. Ipse Paulinus Nat. IX. scripserat : *Fugientis solii pro limine Felix.* Sidonius lib. IV. ep. 18. *Sic & dilecti solium Felicis honorans.* Hoc idem Graecis *σολία* aut *σολία* ; quae celeberrima templi Sophiani pars erat. Italica *Soglia* vocatur : quae videntur a Latinorum vocabulo *Solum* haud dubie deducta.

(3) *Jam tunc*, inquit, *per honorem* [consularitatis Campaniae] *praemisso pignore* (Nolanæ episcopalis) *sedis.*

(4) Rectoribus provinciarum metatores praebant, qui sedes venturo praesidi metarentur. Et quidem pluribus in provinciis liberum rectoribus erat, ubicumque collibitum fuisset, demorari. Ceteroqui si metropoleos habenda ratio fuerat ; Caput subsistere debuisset : quam tunc etiam Campaniae fuisse metropolim, certissimum S. Athanasii locus testatur.

(5) Tristum est, consulibus bis senos, provinciarum rectoribus bis ternos fasces fuisse praefatos. Nam quod Muratorius in Dissert. ad hunc locum de in sexennium prorogato imperio

conjicit, id nihili est.

(6) In altera hujusmet Paulini Consularis inscriptione [nisi vero ejusdem prorsus inscriptionis exemplum alterum fuerit] quam me amisisse superius dolebam, si probe memini, PROTERIO legebatur. Et certe aut utrobique cum P, aut utrobique cum S scribi id nomen poterat ; utrumque enim in marmoribus reperio : nisi quod *Proterii* vox multo usitatior. At gens PROSERIA in Brixiano marmore apud Grut. pag. 659. 5. legitur ; & gens PROSIA [ex qua *Proseris* inflectitur] in Grutero semel, in Muratoriano Thes. item semel obvia cernitur.

(7) Postquam colonia quaevis aut municipium sibi Romanum aliquem senatorem in patronum adsciverat ; is patronatus ad filios ac nepotes primi illius propagabatur. Quo fit ut nihil frequentius eo, quod heic legitur, in marmoribus sculptum reperiat. Quatenam iis temporibus mutua essent patronorum atque clientium officia, jam pridem alii notare occuparunt.

ET HONESTISSIMVS ..
POPVLVS (8) PVTEOLANVS
STATVAM P. P.

Haec porro inscriptio quominus ad S. Pontium Meropium Paulinum, cujus nunc terimus opera, referatur, nihil aliud impedit, quam quod ab ea *Meropii* nomen [quod aliquoties in S. Praefulis Mss. legitur] exsulet, ejusque loco *Proserii* sive *Proterii* nomen substituat. Verum eo tempore plurima geri nomina mos erat; raro tamen omnia exprimebantur. Forsitan igitur hic Noster *Pontius Meropius. Proserius Paulinus* vocabatur: & tamen a librorum inscriptionibus *Proserii*, a lapidibus hisce *Meropii* nomen aberat. Itaque lapidis hujus indicio novum *Proserii* aut *Proterii* nomen S. Episcopo arrogasse videbatur.

Sed re melius considerata, Paulinus hic Campaniae consularis, de quo lapis Puteolanus loquitur, ab illo altero item consulari Campaniae [cujus nunc praecleara gesta & scripta miramur] omnino videtur distinguendus. Quid ita? Quia in Puteolani marmoris versu altero IVNIORI legitur, per quod hic consularis ab altero ejusdem familiae consulari seniore [h. e. celeberrimo S. Paulino] discriminatur. Ac scimus S. Paulino fuisse fratrem, qui nescio quo casu occisus, filium ex se reliquit. Quid igitur impedit, quin hic S. Paulini fratris filius fuerit ille Proserius Paulinus Consularis, cui epigramma Puteolanum inscriptum fuit?

Id si admittimus; tum hunc eundem [exemplo scilicet patrum sui S. Paulini senioris] abdicatis saecularium dignitatum insulis, Christo se artius devinxisse, & inter ecclesiae ministros allectum, mox patruo suo in episcopatu successisse, minime dubitaverim. Sane quidem celeberrimo S. Paulino cognominem alterum proxime fuisse substitutum, in repetita Vghelli editione adnotatum fuit. Vbi & illud conjecturâ tenus additur, ad hunc

proximum S. Paulini successorem cognominem pertinere titulum, qui vulgo ad Paulinum III. [qui inter S. Felicem Juniorem & Leonem sedit] referri solet. Id epigramma hunc in modum in Veneta Vghelli editione habet:

DEP. S. PAVLINI IVNIORIS EP
IIII. ID. SEPTB. FL. DIOSCORO
VIC (cor. V. C.) CONS

Sed praestat arcae hujus inscriptionem ex V. Cl. Franc. Blanchini [qui suo itinere ex ipso sarcophago exceperat] praefatione ad Anastasium, castigatiorem cognoscere in hunc modum:

DEP. PAVLINI IVNIORIS D. III. ID. SEPTB.
FL. DIOSMORO (sic) VC CONS

Dioscori (aliter forsitan *Diosmori*) consulatus [quem cum Eudoxio gessit, sed plerumque solus Dioscorus omisso-collega notatur] in annum 442. incidit: qui huic Paulino juniori *παρσικμος* fuit, non vero illi tertio, qui diu postea saeculo VI. sedit. Accedit & *Junioris* nomenclatio, quae nonnisi de eo qui vicinior seniori fuit, usurpari debuit.

Ergo Paulinus Puteolani marmoris, & is qui in titulo modo exposito memoratur, unus idemque est; quia uterque IVNIORIS agnomento ab illo nobilissimo Paulino seniore discriminatur. Ac facile adducor, ut credam, hunc Juniorem, quem lapis Puteolanus itemque Nolanus memorant, celeberrimi Senioris fuisse, uti dixi, fratris filium: qui Junior prius Campaniae consularis, postmodum clero Nolano adscriptus, patruo in sede Nolano successerit. Huic eidem voluntariam captivitatem videri tribuendam post alios conjeceram.

Postremo quod in Puteolano epigrammate OB MERITA PATRIS AC SVA statua ei posita dicitur; ex eo non necesse est arguere, etiam hujus patrem fuisse olim Campaniae consularem, in eaque *ὑπομονή* de Puteolis optime meritum: non necesse id inquam, quia patronatu civi-

(8) Ex eo quod Puteolani Paulino huic statua decrevisset, ridicule Toppius eum pro cive Puteolano habuit. Sed & supra v. 3. illud

CONS. CAMP. bonus Toppius Consuli Campano interpretatus fuerat. Sic erant tunc homines scilicet.

civitatis [qui toti familiae peculiaris fuisse verſu 4. declaratur] fungens , beneficiis pluribus Puteolanos fovere aſſidue debuit . Ac de Paulini Jun. titulo Puteolano ſatis .

PAG. 713. inter Adnot. 476. & 477. ad illa Synaxarii verba , Monetur ut in Metropolim Salamina pergeret, ibi martyrium perfecturus , inferatur Adnotatio , quam heic inferne (9) ſubjci : quam ibi ſub aſterisco ſignare extra ordinem poteris .

PAG. 715. ad finem diei XXIV. mo-

(9) Valde notandus eſt hic locus . Chriſtus magiſter fugiendam eſſe perſecutionem juſſerat, nec ultro ſurori ſaevientium magiſtratum obſciscendum caput . Ob eam cauſam ſecuta poſteritas eos tantum pro vindicatis [uti loquitur Cyprianus] martyribus habebat , qui hoc Domini praeceptum caute cuſtodirent : idque martyrium Evangelicum vocare ſolebat , quando ſcil. non ultro ad tribunalia proſtuebant , ſed delati & quaechi pertraherentur . Quae quum ita eſſe omnes intelligerent : tamen plurimos invenimus ſponte ſua ad martyrium cucurriſſe , eoſque poſtea pro Chriſti martyribus vindicatos . Scio hoc recte reſponderi, illos non niſi S. Spiritu ad id interius inſtigante hoc feciſſe . At bene eſt , quod in optimis hiſce S. Aristoſis actis diſerte legitur , cum antea quidem Evangelio morigeram , inſectationis imperum declinaſſe , ſed poſtea Divino oſtento ſibi fuiſſe ſignificatum , uti procellae obviam iret . Hoc igitur expreſſo teſtimonio docemur , ceteros etiam conſeſſores pari aliquo divino imperio , id ut auderent , fuiſſe antea monitos , quam ultro ad carnificinam volitarent .

(10) De duobus aliis S. Praeſcurſoris feſtivities , nempe Decollationis atque Conceptionis . Obiter de Mariae immaculato conceptu : cui Ambroſium adſtipulari , ex ejus loco non ſatis adhuc intellecto colligitur .

I. De decollationis feſto ſane quam antiquiſſimo duo notari velim : I. quae in recentioribus Mrologiis Decollatio vocatur , eam in vetuſtiſſimo ac praetantiſſimo Hieronymiani Mrologii Epternacenſis exemplo Paſſionem appellari . Quod Mrologium die 29. Auguſti ſic incipit : IV. Kal. Septembris paſſio S. Joannis Baptiſtae & aliorum DCCCC. martyrum : etſi in Lucenſi apographo pro Paſſio eſt Natalis . Itaque quod in ſaſtis hiſce marmoreis die 29.

numus, in noſtro hoc Marmoreo Kalendario quatuor S. Praeſcurſoris feſta occurrere : nam praeter Inventionem Capitis , [quae die 24. Febr. recolitur] & Nativitatem, de qua die 24. Junii ; fieri etiam de Paſſione die 29. Auguſti , ac de Conceptione die 23. Septembris . Nunc ne de hiſce poſterioribus feſtis notitia a ſuperioribus duobus nimium divellatur , ſtatui in cupidorum gratiam de Paſſionis & Conceptionis feſtivities pauca admodum in ſubjectam (10) Adnotationem ſeorſum conferre .

PAG.

Auguſti PAS. S. IOH. BAP. ſcribitur , in eo vetus hujus feſti adnuntiandi conſuetudo ſervata ſuit . II. Etſi verum paſſionis Baptiſtae diem nulla certa ratione aut veterum auctoritate colligere liceat ; tamen quum ab antiquiſſimis niſque temporibus eodem , quae hodie dum , die ejus martyrium honoratum fuerit ; quumque marmoreum noſtrum Kalendarium non niſi veris diebus , emortualibus Paſſionis notam praefcribere ſemper amet ; ex eo colligere oportet verum paſſionis diem ab innumeris S. Joannis diſcipulis fuiſſe ſollemter notatum , & quotannis celebratum : quocirca eundem diem nunc etiam pro θανατις haberi debere , donec certe contraria nos aliis docuerit .

De S. Praeſcurſoris cruore , qui Neapoli in duobus Virginum coenobiis , S. Gregorii Armenii , & Domnae Romitae ſtatis liquet ſcit temporibus , abunde ſcriptores Neapolitani agunt ; ac praeterea Papebrochius rem teſtatiſſimam , & omnium oculis expoſitam non omiſit ad 24. Jun. pag. 763 .

II. Venio ad feſtum alterum Conceptionis S. Praeſcurſoris : quod quidem in noſtris hiſce ſaſtis non die 24. Septembris [ut omnes Latini tacerunt] ſed pridie , nempe die XXIII. Septemb. adnuntiatur hiſ verbis : C. [i. e. Conceptionis] S. IOH. BAP. ET. S. SOSSI . Porro Soffius qui cum Baptiſta concepto copulatur ſum heic , tum etiam in Beda genuino , eſt ille S. Januarii Episc. Beneventani commilito celeberrimus , de quo abunde in Actis Bononiensibus agitur : quae ad finem menſ. Aprilis illuſtravimus , ac poſtea repetitis curis poſt Additamenta menſ. April. longe meliora fecimus .

At de Conceptione tum S. Praeſcurſoris tum Deiparae Mariae notanda eſt Graecorum a Latinis diei unius diſſidium . Etenim de Joannis conceptu hoc die a Graecis ſit , at a Latinis die ſec.

sequenti. Similis, etsi gressu contrario, variatio & in Conceptione Deiparae occurrit: de qua Fasti nostri cum Graecis omnibus die IX. Decemb. agunt, at Latini die praecedente. Itaque Graeci [quibus hi Fasti adhaerent] Praecursoris Conceptionem uno die prae Latiniis anteverunt, at vero Deiparae conceptae scilicet uno die prae eisdem postponunt. In quo Latini si minus certam [quis enim vera Conceptionis & Nativitatis utriusque tempora augurabitur?] at constantem tamen & sibiimet consentaneam rationem sunt secuti, novem rotundis mensibus inter utriusque Conceptum atque nativitatem interpolitis. At Graeci quo spectantur, dum in Deipara diem unum ei spatium ademerunt, in Praecursore adjecerunt, quis certo divinaverit? At non certe alia mihi nunc Graecorum facti ratio succurrit, nisi quod dies XXIV. Septemb. apud eos Protomartyris Theclae festo Ἀγλαίας i. e. Passonis impediabatur, quod proinde non poterat cum alio aequo primario Praecursoris festo copulari; eoque pridie de Baptistae Conceptione agere occuparunt. Nec ablinilis ratio suberat, cur idem in Conceptione Deiparae fecerint.

Ergo Latina omnia Mrologia [Hieronymi, Bedae, Adonis, Vsuardi, Notkeri, Rabani] Conceptionem S. Praecursoris die 24. Septemb. inseribunt. Ex quo obiter vides quam antiqua & pervagata ea festivitas apud Latinos fuerit. Nec porro alium Latinorum Papebrochius reperit, qui eo die id Festum omiserit, ante Belinum, qui an. 1498. Vsuardi Mrologium in usum Rom. Curiae Venetiis edidit. Eoque postea exemplo etiam in Hodierno Rom. reformato idem festum omisum fuit. At apud Graecos nulla umquam circa id festum facta est mutatio.

Sane vero, quod heic Papebrochius [p. 701. num. 48.] apud Graecos hoc inter utramque Conceptionem enuntiandam discrimen observat, quod de Deipara agentes vocent Conceptionem S. Annae [ita ut Conceptio ἐνσπνματι notionem habeat] at vero, ubi de Baptista est sermo, non vocent Conceptionem Elisabeth, sed S. Johannis, παθηκας scilicet: id inquam etiam in plurib. libris & in nostro etiam marmore (in quo die IX. Decemb. sic legitur: CCEPTIO S. ANNE MARIE VIR. h. e. Conceptio per quam S. Anna Mariam Virg. concepit) in eum modum habet; attamen id non est perpetuum. Nam in Basilii Menologio die 23. Septemb. sic scribitur: Σὺλληψις τῆς ἀγίας Ελισβετ &c. Conceptio S. Elisabeth, quando concepit S. Joannem Baptistam.

Monebo hic obiter, me dum in his essem,

in pulcherrimum Ambrosii locum incidisse, quo is Mariae omnimodam virginitatem asserit, h. e. non tantum corporis, sed etiam (idque per gratiam) mentis virginitatem; sive (si sic loqui liceat) virginitatem a peccato, & ab omni etiam originis labe integritatem, gratia illam speciali praeservante. Idem enim declarare voluisse mihi videtur Mediolanensis Antistes Serm. XXII. in Ps. 118. scilicet 30. dum verbum illius Psalmi ultimum enarraret, Quare servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Quae verba sic παραφραζα: Quare ovem tuam jam non per servulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quae in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sarra, sed ex Maria. Necesse est hic paullisper resutare. Notant Benedictini, in edit. Paris. exhiberi, Non in carne, quae in Adam lapsa est; verum illam negationem ab omnib. aliis editionib. cunctisq. Mss. respui, ac merito. Nam hoc vult Doctor eximius, Christi carnem ejusdem naturae fuisse, atq. Adami, a quo per generationis successionem propagata fuit; etsi αὐτὸς (proxime) Christi caro nec ab Eva, nec a Sarra prodierit, sed ab incorrupta Virgine Maria; ejus d. incept singulari & sine exemplo integritatem ostendit. Ergo Ambrosii verba particulis interpolitis juvare in hunc modum licebit. Suscipe me in carne (quidem) quae in Adam lapsa est (sed tamen suscipe me [in carne quae a peccato prodit] non ex Sarra, sed ex Maria. Ac ita sequitur: ut [eadem scilicet Maria] incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam (h. e. non tam corpore, quam etiam mente virgo per gratiam) AB OMNI INTEGRALABE PECCATI. Ultimum quidem comma sic omnes exhibent, ut non nisi post Per gratiam notam distinctionis usurpent: sed equidem distingui etiam recte posse post Virgo puto. Sed, inquit, Virgo, per gratiam (praecaventem) ab omni integra labe peccati.

Vides opinor, quid Ambrosius fenterit. Cum tota praecedens oratio de peccato originis, quod Saram & omnes iustos intecerat, decurreret; omnino dum Mariam ab omni labe fatetur integram, ab eadem originis labe eam praeservatam contendit: praeservatam, inquam, non liberatam; alioqui nec integra a labe fuisset, sed post labem mundata; nec Virgo a peccato [hoc enim sensu, ut semel dicam, Mariam fuisse Virginem contendit, dum ait, Virgo, per gratiam ab omni integra labe peccati] cui semel serviisset. Terra Virgo antiquis dicebatur, quae intacta prorsus aratro aut rastro esset; quae etiam Integra vocari solebat. Verum haec in transitu pertrinxisse sufficiat.

PAG. 771. *ad finem Adnot. 572. adde.* Atque hinc mira lux Laetantur oboritur lib. De mort. persec. ubi *Mittere libellos* pro eo quod est epistolas sive pittacia mittere, usurpavit. Sic enim cap. 46. de Licinio [postquam formulam qua precaturus esset exercitus, monitu divino accepit] Firmianus narrat : *Scribuntur haec in LIBELLIS pluribus* [h. e. epistolis, ut ibi non inscite doctus adnotator monet] & *per praepositos tribunosque MITTUNTUR* [hoc loco PER responderet Gr. *αἰ*; non enim praepositorum opera mittebantur; sed circa per praepositos tribunosque missi distribuebantur] *ut suos quisque milites* [conceptis precari verbis] *doceat.*

PAG. 772. *ad finem Adnot. 582. adde.* De visionibus, quae in S. Petri basilica fidelibus offerebantur, exstat apud Muratorium tom. IV. pag. 1967. n. 2. mutila e schedis Donii inscriptio: quam vide, si tanti id visum fuerit. Haud vero recte eam epigraphen ad nonum decimumve saeculum refert Muratorius; quae, quantum conjici potest, est potius sexti aut septimi saeculi, circiter id tempus, quo mira superna videri consuevisse in S. Petri Sergius memorabat.

PAG. 785. col. 1. cap. 3. v. 9. post Lib. IV. &c. adde. Testis & Joannes Hesselius vir summi iudicii, qui in sua *Censura* cum fuisset, ut loco Pseudo-Marcelli, potius libri tertii Excidii Hierosolymitani caput alterum [quod nos integrum Parte II. lectori sistemus] legeretur; addidit, Hierosolymitanum illud Excidium non ab Hegesippo sed ab Ambrosio auctore prodiiisse.

A D M O N I T I O.

Quae sequuntur ad Glossarium ex Excidio & Ambrosio collectum Addimenta, in eorum gratiam eduntur, quibus vel ista forsitan usui sint futura.

PAG. 795. col. 1. inter FVNDIBALVS & INCENSVM interjice hanc periocham. HEPTAMYXVS vox est nulli usurpata praeterquam Exjospho v. 10. & Ambrosio in Apologia David altera num. 49.

Verum quia fuere quidam qui hanc Apologiam inscite admodum Ambrosio eripuerint; nolo vitiosae cunctationis accusari, si heic Excidium Ambrosio ex auctoritate Apologiae alterius vindicem, in Appendice vero Ambrosiana (ubi ea Apologia Ambrosio asseritur) eidem Ambrosio Apologiam auctoritate Excidii tribuam. Vide tamen quae mox statim in Appendice Ambrosiana initio Disquis. I. de eo vocabulo adnotatum ibimus.

PAG. 796. post v. 5. Adde sis & haec loca. De Nabuthe n. 2. *Redoperi* [i. e. reterege] terram. Itemq. in I. Offic. n. 62. *Facie ad faciem formam redopertae veritatis agnoscere.*

IBID. Adnot. 619. in DEFVRO adde in fine. Etsi mihi videtur etiam in confesso Ambrosio lib. de jejuniis n. 58. reperiri id verbum. Nam ubi prave nunc DEFVERIT legitur, mirum ni Ambrosius scripserit *Desuruerit*: quod & sensus requirit: Ceteroqui praeteritum *Furuit* tum Servio, tum etiam Sedulio usurpatum legitur. Vide locum. Quamquam si quis in Ambrosio *Deserverit* malit repone, non irascar; nam & Plinius *Deservisse* a *Deserveo* inflexit.

PAG. 799. in INHALO adde in fine. Ibid. l. VI. n. 61. *Vel odor inhalaverit.*

IBID. in MAESTIFICO adde in fine. Idem de Jacob l. 1. n. 31. *Nec suorum amissionibus maestificatur.* In I. Offic. num. 19. *In quibus eum maestificare possim.*

PAG. 800. in PRAELIARIS in fine adde. Idem in I. Offic. cap. 40. *Ut putent solam esse praeliarem fortitudinem.*

IBIDEM col. 2. in VIANS in fine adde. Hexa. l. III. n. 38. *Luna vianibus lumen demonstrat.* Et Hex. V. n. 29. & 35. etiam VIANDI a Vio usurpavit.

PAG. 802. Adnot. 628. v. 6. post usurpant adde. Sumpta est locutio a sagittariis in scopum oculorum aciem INTENDENTIBVS. Quo fit ut is intendendi actus recte *Intentio* vocetur, sicuti Graecis *ἐνθυσις*. In ead. Adnot. post ultimum Ambrosii locum addes hunc alium: Lib. 2. de Jacob num. 49. *Ipsi quoque* [matri Machabaeorum] *suadere coepit* (Antiochus

chus) ut filium ab intentione sua revocaret.

PAG. 805. Adnot. 634. col. 1. v. 9. post legebatur adde. Quod etiam in V. Excid. 22. usurpavit his verbis: Sed ubi NEQVITVM occurrere, de nullo defunctorum reliquias . . deiciebant .

PAG. 807. in fine Adnot. adde. Aut certe erit plena locutio, Ante expectatum diem: inque ex mente Ambrosii lib. de Tob. num. 26. scribentis: Expectato die (foenerator debitorem) ad publicum trahit.

PAG. 808. in DEPONO adde in fine. Idem Ambrosius lib. 2. de Jacob num. 3. Senex depositus. De jejuniis num. 3. Jejunus (Elias) pluvias ore deposuit. Vbi & trajectio notanda est; nam ordo erat, Jejunus ore deposuit pluvias; Sicuti mox statim: Jejunus ore statuit fluentia Jordanis. Eod. lib. n. 23. Cibus visco etiam aves illicat, cibus volantes deponit ad mortem.

IBIDEM in FVNVS v. 10. post transiit adde. In V. Excid. 22. Plerique condendis suorum funeribus immoriebantur. Ambrosius Hexa. VI. n. 24. Quasi miserans appropinquavit ad funus, i. e. occisi cadaver.

IBIDEM in MALVM v. 2. post nulloquam alibi sic interpones: [excepto Lactantio in De opif. c. 6. scribente: Quae malum! vanitas erat.]

PAG. 811. col. 2. v. 7. post locum Ambrosii adde hunc alium. Idem in II. de Virgin. cap. 4. in fine historiae Theodora Mart. Tibi, inquit, cessi vestem, non professionem mutavi.

PAG. 813. in Adnotationis 641. versus penult. post transulerunt adde. Nam & Minucius, si probe memini, Lectiones pro auctoritatibus semel usurpavit; & certe Lactantius in V. Instit. cap. 4. de &

Cypriano agens scripsit: Quam ageret contra hominem veritatis ignorantem (Demetrium gentilem scilicet) dilatis paullisper Divinis LECTIONIBVS [h. e. Scripturar. testimoniis] formare hunc a principio tamquam rudem debuit.

PAG. 815. col. 1. v. 2. post locum Ambrosii adde hunc alium: In II. Offic. n. 9. Quasi eviratum & infirmum despuat.

PAG. 817. in Adnot. col. 1. post Lactantii loca sic adde. Plura similia adscribere possum Institutionum Firmiani loca: sed ille perillustis est in V. 13. In hoc quoque illorum (gentilium) malitia convincitur, qui evertisse se funditus RELIGIONEM Dei optinantur, si homines [cogendo sacrificare] inquinaverint, cum (tamen) & Deo (per poenitentiam) satisfacere liceat, & nullus sit tam malus Dei cultor, qui data facultate, ad placandum Deum non revertatur, & quidem DEVOTIONE [quam devotionem supra Religionem vocaverat] majori. Idem in de Opif. cap. 19. Ambrosiano more Fidem cum Devotione h. e. religione junxit: Nec fidem suam (in Deum) devotionemque prodiderit.

EAD. Adnot. col. 2. v. 1. post eximiam adde: quam Holocaustum ferventis devotionis vocat Ambrosius in I. Apologia David num. 84.

PAG. 819. in RESIDEO versus finem post omnia Ambrosii loca adde hunc alium. In I. Offic. num. 57. Duo absolvimus . . tertium genus quaestionis residet huiusmodi.

PAG. 821. in CLAVES REMITT. post locum Ambrosii epist. ad Syagr. adde hunc alium. Idem epist. ad Irenaeum num. 11. Conjugii claves adipiscatur.

IBIDEM in fine Adnot. 644. adde haec, quae inferne (11) subjeci.

PAG.

(11) ADDITIO ad pag. 821. ad finem Adnotationis 644.

VEL pro Saltem saepe apud veteres ICtos reperitur: saepissime autem apud Ambrosium tñ in Excidio, tñ ceteris ejus testatis operibus. Ex Excidii I. 43. hoc nunc tantum exemplum ad manus habeo: Sub meis oculis effunde (venenum) ut vel (h. e. saltem) ad inferos non feram animam parricidalem. Venio ad confessa Doctoris opera. De fide resurr. n. 81. Alios

quoque resuscitavit (Christus) ut nos vel exemplis uberius crederemus. De obitu Valent. n. 2. Et iste tamen vel morte sua voluit implere promissum: h. e. qui Mediolanum venturum se promiserat, quia vivus non potuit, mortuus saltem venit. Et n. 10. Beatus qui vel sub ictu mortis animum avertit a vitiis. Ep. (19) ad Vigil. n. 26. Parum fida (Samson) expertus . . prima connubia, debuisset cavere vel postea.

PAG. 823. in ROGARE AD CONV. locis Ambrosianis addantur haec duo alia. Idem in II. Offic. num. 126. Drvites enim rogari videntur, ut ipsi quoque nobis reddant convivium. Et lib. III. num. 71. Ad caenam in hortos rogaverit.

PAG. 828. in fine Adnot. 651. adde. In II. Offic. num. 131. Truncatus (Samson) invicti crinis ornatus. Ibid. num. 146.

Accinctaeque mulieres pectus.

Et haecenus auctarium Ambrosiani Glossarii: quod in schedis repertum, deperire cupidis harum cupediarum polui.

PAG. 867. addes quae inferne (12) ascripsimus.

ADDITAMENTORVM
FINIS.

APPENDIX AMBROSIANA

Ad 29. Junii Part. I. cap. V. §. 10. Adnot. 684. & cap. VI. §. 2. Adnot. 671.

ADMONITIO

Ad diem XXIX Junii Parte I. cap. V. §. 10. Adnot. 654. in fine, quum ad iudicium de Apologia David altera ventum fuit; nec non cap. VI. §. 2. Adnot. 671. (pag. 847. initio col. 2.) quum de Actis S. Sebastiani iudicandum esset; fessus itineris, simul etiam ne longum facerem, ea duo iudicia in locum peculiarem distuli. Hinc duas hasce Disquisitiones, uti fidem obligatam liberem, heic admetior: quibus breviorē aliam interjeci mediam.

DISQUISITIO I.

De alterius Apologiae David auctore.

Criticorum sententiae recensentur. Vox HEPTAMYXVS Ambrosio hanc Apologiam vindicat. Id ipsum tum ex locutionibus in Glossario nostro descriptis, tum aliis pluribus Ambrosianis, quas haec Apologia usurpat, ostenditur; ut etiam ex nervoso dicendi genere, & Vir-

gilii & antiquorum imitationibus, Apologiae huius: cuius interim loca aliquot illustrantur. Huius libelli character plane Ambrosianus. Erasmi perversa christi re-fellitur. Cur priori apologiae alteram superinduxerit. Huius allegorica explanandi ratio tota officinam Ambrosianam spirat. Nec Monothelismus in hoc libro impetitur, nec locus ex hodierna Vulgata profertur.

(12) ADDITIO ad pag. 867. ad finem Adnot. 728.

Prorsus non est dubitandum, quin apud Ambrosium haec Celebrare orationem sit Missae sacrificium peragere. In Actis S. Pionii M. apud Ruinart. sect. 3. Facta ergo ORATIONE sollemni, cum die Sabbato [quo Natale S. Polycarpi celebrabatur] SANCTVM PANEM & aquam degustavissent, Pionius cum sociis captus narratur. In synodi Laodicaenae can. XIII. ex interpretatione Dionysii: Presbyteri tuis episcopo praesente, vel presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, neque panem sanctificatum dare [hoc ultimum Graeco est, &]

μὴν ἄλλω διδόναι ἐν ΕΥΧΗ, nec panem dare in ORATIONE] calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, & (eis εὐχὴν) ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt. Zonaras ad hunc Canonem illud ἐν εὐχῇ interpretatur ἐν ἱερουργίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θυσίᾳ. Hinc in libris Graecorum liturgicis Μυστήριον εὐχῆς (Mystica oratio) est quod nos Missam dicimus. Balsamon ad Nysseni Epist. ad Letoium illud Μυστήριον εὐχῆς de panis & calicis consecratione explicat, cui secreta oratio a Sacerdote praemittitur, ut panis & calix sanctificetur.

K k k k k k

fertur. Ammaon Cleophae socius, & Bethsabae interpretatio Ambrosium produnt. Ex loco Apologiae hujus uno insignis menda [in Adnot. 10.] excluditur: alter vero de sacerdotib. seipso, h. e. Christum offerentibus ex pari Ambrosiano explicatur.

Apologiam David alteram Joannes Gillotius is, qui ann. 1568. editionem Ambrosianor. operum Parisiis summo opere aestimabilem dedit, quum in omnibus scriptis codicibus Ambrosio tributam reperisset, non dubitavit Mediolanensi episcopo mordicus asserere. De librorum manu exaratorum, etiam Italicorum, consensione, sicuti & illorum hominum qui ex Ambrosio excerpta dedere, ne Benedictini quidem dubitandi locum relinquunt: etsi iidem utriusque partis argumenta diluisse contenti, rem in medio controversam relinquunt, in negantem forsitan partem propensiores. At vero Erasmus styli diversitatem causatus (quam & Benedictini postea agnoverunt) jam tum hunc librum Ambrosio abjudicaverat. Idem secuti sunt Bellarminus, Possevinus, Nic. Faber, Hermannus, Tillemontius, & inter heterodoxos Rivetus. Utriusque partis momenta in Admonitione, quam Benedictini huic libro praefecerunt, reperies: quam adiri a lectore cupio.

At equidem a me impetrare non potui quin styli Ambrosiani diversitatem (quam praecipue partis negantis patroni obtendunt, sed minime probant) in hoc me libro nullam agnovisse testarer. Jam vero inde ordiar.

Quod vocem HEPTAMYXVS inter nova vocabula Exjossippo Ambrosioque communia non retulimus in nostro Glossario §. 2. pag. 795. id quidem percommode fecimus; nondum enim Apolo-

giam hanc alteram ab Ambrosio re vera scriptam tunc constabat. Ceterum quibus argumenta Parte I. & II. ad nauseam usque producta jam persuaferunt, Excidiū historiam non nisi ab Ambrosio auctore profectam, iis haud aegre persuadebitur, & hanc apologiam ab eodem Doctore fuisse conscriptam, idq. vel hoc uno indicio, quod in hac non tantum vox illa inaudita *Heptamyxus* usurpatur, sed & pari metaphora in ea voce luditur. Videtis (1) locum. Verum age hoc argumento, apud me quidem validissimo, tantisper omissio, de stylo videamus, consensiatne cum Ambrosiano, an abhorreat.

Equidem duo haec effata constituo. I. Primum quum constet, plura Ambrosii scripta etsi dicendi charactere ab solito discrepantia videantur, tamen ex auctoritate codicum aliisque indiciis ei adserta fuisse; idem de hac Apologia iudicium valebit: quam constanter scriptorum codicum, non tantum citimae aetatis (quod praedicat Tillemont.) sed longe antiquioris temporis (testibus Benedictinis) auctoritas Ambrosio vindicat. II. Deinde ex diverso vel si hic libellus nunc primum ex MSS. nullius auctoris nomen praeferebat, ut *ἀδελφότης* proferretur in lucem; tamen contenderem tantam in eo esse dictionis cum Ambrosio consensionem, ut ea tantū gratia, jure meritoque magno Ambrosio adjudicari deberet. De priore effato nullus est ambigendi locus: vel sufficiat tantum adesse loco cit. Benedictinos. Ad alterum igitur confirmandum me confero, nempe ad locutionum stylique consensionem.

Ac primum quas *ἐξίσσιν* Exjossippo aeque atque Ambrosio sive familiares sive perpetuas in citato Glossario demonstravimus, earum non paucae & in hoc libello usurpantur: quarum aliquot in

(1) Celebrem de *Heptamyxo* Apologiae alterius locum ad 29 Jun. Parte I. cap. VI. §. 1. pag. 843. recitavi, & cum germano altero Exjossippi contuli. Quae duo loca si inspicias, statim pronuntiabis, hanc Apologiam & Excidium ex unius ejusdemque scriptoris calamo fuisse profecta:

proinde quum Exjossippus haud dubie Ambrosii sit, ejusdem & Apologiam hanc alteram fore. Hoc autem argumentum apud eos tantum valere volo, quibus jam forsitan persuasimus, Exjossippum eundem esse qui Ambrosius: ne quis forte me vitiosae circutionis accuset.

nam (2) pagellam compuli.

Quis autem negabit, innumeras esse alias Ambrosii peculiare locutiones, quibus in Glossario illo nostro locus non fuit, quod pares in Exjossippo nondum reperissemus? Atqui harum quoque plu-

rimas in hac Apologia usurpatas interne (3) reperies.

Nec minus Ambrosiana illa omnia dicendi genera haberi debent, quaecumque magnifica, quaecunque nervosa, quaecumque indolis Ambrosianae sunt.

K k k k k k 2 Haec

(2) Locutiones Apologiae alterius, quas Parte I. Ambrosio familiares offendimus.

In citandis Apologiae II. locis semper numeros editionis Benedictinae sequor. Ergo num. 9. extremo *πομπή* illud *Contemplatione* legitur. Num. 13. prope finem *Resurrectio* pro gloria beatorum: *Perpetuitatem*, inquit, *resurrectionis amittas*. Quomodo interrogative positum legitur num. 16. v. antep. & n. 25. initio, & n. 62. post medium. Idem vero *μὲν* infiniti adhibetur passim toto libro. Num. 18. in fine *Circumscribo* pro *Illudo*. Adhaec adiectivum *Praeclarius* num. 34. usurpatur. Num. 34. *Mulieris* pro *Uxoris*. Num. 57. extremo & alibi *Legeo* pro loco Scripturae. Ibid. *Devotio* notione Ambrosiana. Deniq. pro *Itaque* passim *heic* ut in Ambrosio. Num. 66. *Non enim otiosum est*. Sicuti & *ισοδυναμῶν* illud ET BENE quod n. 2. & 42. & 51. & 67. *ἐν τῷ ἐκρηγισθῶν* *τῶν γράφων* adhibetur. His adde & elliptica praep. IN. Ut n. 71. *Quos laqueos. incidunt*: & num. 1. *Incentivum erroris incurrit*. Adde adjectiva neutra, sequente casu patrio substantivi, passim usurpata. Adde insolens genitivi regimē, ut n. 20. *Non avarus manerum*. nec *gratiae angustus*. Quorum paria sexcenta loca in Glossario Ambrosiano reperies. Ceteris interim supersedeo.

(3) Ejusdem Apologiae locutiones aliae Ambrosianae praeter illas in Glossario recensitas.

Num. 5. & 32. in fine *Peccatum subreptum* (h. e. quod subrepti incautis) meminisse quidem in Ambrosio legisse, sed non praesto. Num. 14. *Ne te. CRINICULIS erroris involvas*: quod Ambrosius simili sensu in quadam epistola usurpavit his verbis: *Depositis. capillis, idest peccatorum criniculis*. Num. 15. *Allophyllum immanem corpore* non alium quam Goliath intelligit: ideo quia haud raro Ambrosius Philistaeus vocat cum LXX. *Allophylus*. Num. 30. medio: *Speciem* (h. e. naturam) *carnis adsumptam* a Christo dicit: non male; quia pluries Ambrosius *Speciei* nomine philosophicum *εἶδος*, h. e. naturam sive substantiam intelligit. Sic Epist. 45. ad Sabinum n. 14. *Magnetis lapidis tantam naturae vim habet, ut ferrum ad se trahat, & transfundat se in illius speciem* (h. e. naturam: uti mox ex annulis ferreis do-

cet, quorum unus alteri, magnetica vi imbutus, necitur) *ita ut. plures annulos ferreos. pari teneat modo*. Hexaem. lib. 2. n. 14. *Eadem species & natura est lumini*. Adde & De Mysteri num. 25. extremo. Sed redeo ad Apologiam alteram: cuius n. 66. eadem translatione peccata animorum *VIBICES* dicuntur, quae & alibi apud Ambrosium legisse me certo scio.

Adhaec num. 71. extremo: *Video quae praevaricationis AERA* (h. e. debita) *contraxerim*: quod translatum non semel lib. de Tobia usurpatur: sicuti & *heic* n. 72. & in de Tob. plurice *Foenerandi* verbum pari translatione sumitur.

EO LOCI (uti & Quo loci) amicissimum

Ambrosio fuit, sicuti & huic Apologetae num. 57. *Optabat* (dives) *eo loci fuisse, quo Lazarus*.

ESTO VT in hac Apologia semel aut bis pro simplici *Esse* usurpatur; sicuti & in Ambrosio

lib. 2. de Jejun. n. 5. *Esse tamen ut aliquid sibi. rapiat*. Adhaec ALIVS pro Alter Exjossippo & Ambrosio satis usitatum fuit: sic etiam in hac

Apol. num. 5. extremo: *Pnus. alius. tertius*...

INCANVS vox Ambrosio est amicissima, praesertim ubi *μεταποικίως* ponitur: atqui & *heic* extremo n. 38. *Incanam longaevae resurrectionis aetatem* translat dicit.

FONTIS IRRIGUO ubi non ab Ambrosio usurpatur

(praesertim ubi de baptismo loquens, *Aeterni fontis irriguo* aliquem lavari dicit) quae metaphora ne ab hac quidem Apologia abest. Est & apud Ambrosium perelegans dativi usus: ut epist.

(36) ad Irenaeum sive Studium. *Quomodo interrogat* (Christus) *quod videbas? Sed interrogat*

NOBIS [h. e. ad nostram utilitatem] *ut cognosceremus* etc. Sicuti de Coin l. 2. n. 12. *Non enim ipsi gaudeo, sed*...

Hexa. lib. 4. n. 32. *Descendit* (Deus) *nobis, ut ascenderet omnibus*. Atqui sic etiam in hac Apologia n. 32.

Peccaverit sibi (David) *us nobis dmi: hunc emendaret*, supple peccatum: ut scilicet omnibus emendationis speciem illustrare proponeret. Hinc vero & ex aliis huius lib. locis vides, non fuisse hunc defensore adulterii & homicidii Davidici historicam fidem, vel ibi, ubi in allegorias intentior, eam videtur num. 40. evertere. Sic etiam diserte num. 30. *Ut* [in Davide] *lapsus conditionis non negaretur, correctio erroris adstrueretur*.

Hæc si dare omnia voluiffem, nullus fuiffet finis. Quaedam tamen in specimen inferre (4) exhibui.

(4) Exempli gratia quam illud nervi plenum! ubi n. 25. inter Salomonem Christumque distinguit: *Alius est ille* (nim. Christus) .. *qui corpus suscepit, non qui coepit a corpore*, ut Salomon. Quam item Ambrosianum illud n. 26. *Et Arrius conticefcit, qui contraria Sabellio urget erroris vestigia*. Num. 34. *Tolerabilior est culpa quæ premifur verecundia, quam quæ insolentia prædicatur*.

(5) In Apologia altera quedam pulcherrimæ veterum imitationes. Plura ejusdem loca illustrantur SÆVVS & BARBARI quid apud Ambrosium fuit.

Ambrosium Virgilianis imitationibus supra fidem sefe oblectasse, sæpiissime jam ad 29. Jun. Par. I. [præter Nanaianas id genus observationes) demonstravimus: quod & heic quoque qui ut fenderint, deprehendunt. Verbi causa num. 15. ubi *Armis bellicis inhorrescentem* Goliathum dicit, mentior ni Mediolanensis animo illud Maronis X. v. 711. *Et inborruit armos* [al. *armis*) obverfabatur: etfi re vera Virgilius de apri armo id cecinit. Ceteroqui & Livius scripsit lib. 8. *Inborret acies, supple armis*. Adde & illud extremo num. 27. *Sed jam redargutis SÆVORVM interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est. Sævorum nomine hæreticos heic designari, ex superioribus non relinquitur dubitandum*. At cur illos Sævos appellat? An non satius erit Sævorum reponere? Gellius certe XII. 13. sic loquitur; *Sævus profecto & caecus animi forem, Si &c.* Quid scopo apologetæ hujus accommodatus, quam ut eadem notione, qua Gellius, hæreticos nuncupaverit *sævos*? Hoc quidem cui non ardeat? Tamen cum membranis *Sævorum* retineri malo; quia Virgilio *Sævus* tantumdem est, quod *Inimicus*. Cujusmodi illud videtur esse Aeneidos initio, *Sævae memorem Junonis ob iram*. Itemque illud V. v. 739.

Et mæ sævus equis Oriens adflavit anhelis.

Nim. quia, ut adnotat Servius, *Lux est vmbri inimica*. Ac sæpe apud eundem, notante Servio, *Sævus* tantumdem quod *Iraus*. Forsitan & illud Virgilianum initio fuerat, quod nunc quidem num. 42. [ubi Bethsabæe nuditas ad allegorias traducitur] sic legitur: *Vidit* (Christus) *Ecclesiam suam nudam: & vidit & amavit*. At forsitan Davidis defensor scripserat: *Vidit Eccl. suam nudam: VT vi-*

Sed & ima eadem libri ora quedam tum ex Virgilio tum antiquis aliis petita, quibus Ambrosius mire tenebatur (5) dabit:

dit, VT amavit! Ex illo Maronis scil. *VT vidi, ut perii*: i. e. postquam vidi, quomodo perii! Est enim ibi in Virgilio & Theocriti parib. locis elegans *πλῆξι*.

Ad hæc quod num. 40. videtur adulterii Davidici historię fidem subruere in speciem, id quomodo sit capiendum, jam quidem Benedictini in Admonitione prævia exponere occuparunt. Atqui is locus ex Terentii Andria adumbratus est. *Neque* (inquit) *venisimile videtur, ut ante domum regis femina se lavaret; quasi locus lavacro opportunus alius esse non posset. Non quadrat, non congruit &c.* Conter hæc cum Andriæ act. 2. sc. 2. ubi Davus nuptias cum paritate opsonii non cohærere, cavillatur: item act. 3. sc. 1. & 2. ubi Simo similibus de parvi adfinidato conjecturis indulget.

Postremo in suo Ambrosio Tillemontius Nota 59. hanc Apologiam Ambrosio ex eo abjudicat, quod num. 49. scribitur: *Profanarivritum observantiae ex Lege venientis, per incursionem BARBARORVM* [nempe Romanorum, qui Templum Tito, dūce inecederunt] *& captivitatem Judæorum, passus est Christus*. Estne enim credibile, Ambrosium illum, quondam provincię Romanæ rectorem, eundemque Imperatorum dui temporis corculum, Romanos homines fuisse *Barbaros* nuncupaturum.

Atqui putavi aliquando, Plautinam imitationem heic latere: cui poetæ Romani *Barbari* h. e. non Graeci vocantur. Forsitan enim illud Comici prologo Afriariz ob oculos habuit, *Marcus venit Barbare*, h. e. Latine: ac rursus Trinummi prologo, *Plautus venit Barbare*: illudque Poenuli, *Hoc pingues sunt in Barbaria boves*. Sic equidem reputabam. Sed recepi ipse memet, postquam ex pluribus Officiorum Ambrosii locis animadverti *Barbaros* S. Doctori tantumdem esse quod *Hostes*, *Alienigenas*, *Allophylas*, quæ sunt apud hunc Nostrum *Barbarorum* synonyma. Primus locus est in I. Offic. n. 329. *Quæ* (torritudo) *vel in bello vultur a barbaris* (h. e. hostibus) *patriam, vel domi defendis infirmos*. Alter ibid. n. 141. *Denique etiam adversarios molli veteres appellatione nominabant, ut peregrinos vocarent; HOSTES enim antiquis PEREGRINI dicebantur*: h. e. *Hostis* vocabulum olim *peregrinos* significabat: quod sumptum ex Tullianis Officiis est.

Per-

dabit: adhaec & asyndeta (6) dispositionesque verborum vere Ambrosianas.

Haecenus satis de locationum consensione docuimus. Atqui & character ipse & id totum quod Graeci *ides* nuncupant, quod *effigiem* nos dicere poterimus: ea inquam tota alterius Apologiae effigies, est plane Ambrosiana ut nihil supra. Nihil heic ubi res poscit, non efficax, non grande, non vehemens, juxta atque in ceteris magni Doctoris, reperies. Hoc si opusculum ab Ambrosiano avulsum corpore, imo & initio ac fine truncum, qui nunc primum viderit, nae is, (si quidem nec obfcae sit naris, & paulum modo Ambrosium de facie norit) eccui quaeso nisi magno Ambrosio vindicaret? Nam quod obgannunt, hujus auctorem libri sic esse *Ambrosii feliciter aemulum*, ut *dosibus aliquot praecurrat*. (sic enim Erasmus paullo confidentius apud Benedictinos pronuntiat) hoc est perinde ac si dixeris, heic Ambrosium non modo a semet non degenerasse, sed & vicisse sese. Etsi hoc alterum pernego; quum haec Apologia, etsi digna Ambrosio, a

multis tamen Ambrosianis fetibus superetur. Nam [pergit Erasmus] *explicit dilucidius, & minus a re digreditur*. Atqui & hic liber haud paullo obscurior ceteris Ambrosianis est: nec raro Ambrosius sic in proposito peritat, ut non gressum unum ab scopo vagetur. Ac de *purgatio* & characterе satis.

Ad res ipsas progredior. Ac primum illud videamus. Quae causa, inquit, fuit, ut ille priori Apologiae superinduceret alteram? Primum hoc novum Mediolanensi non fuit. Nam qui & de Cain, & de Abraham, & de Jacob liberos binos jugavit; quid accusamus, si in defendendo Davide experiri iterato voluerit? Tam sane reprehenderem, si in Cain, Abraham, Jacobo, Davide eadem quae in priore libro recoxisset. Verum in his omnibus alius plane prioris, alius insequentis libri scopus & argumentum fuit; ut eos nec uno tempore illum scripsisse, nec idem quod in priore sibi proposuisse satis appareat. Dederat Noster Davidis apologiam ex sermonibus a se habitis contextam: quam & ad Theodosium mi-

lit.

Pergit: *Quod neque . . . de nostris assumptum dicere possumus; adversarios enim suos Hebraei Allophylos, hoc est Alienigenas appellabant.* Eod. lib. num. 26. *Si quis contra patriam opem BARBARIS ferens i. e. hostibus.* Ex his omnibus dictis, quid Barbaros Noster vocaverit. Postremo quod epilt. (59) ad Severum Episc. Neap. Neapolitanorum immunitatem a barbarorum incurfibus opponit Barbaricis motibus & bellorum procellis, quibus ipse Mediolani jactabatur, id sive Maximi sive Eugenii tyrannorum impressionibus [de quo litigari video] aptaveris, perinde erit; quum Barbarorum vox quibuscumque hostibus ab Ambrosio tribuatur.

(6) De hujus opusculi asyndetis, seuque verborum ex more ritumque Ambrosiano.

De peculiaribus Ambrosii asyndetis, quorum membra hinc procedunt, dixi ad 29. Jun. Par. I. cap. V. §. 9. Adnot. 633. Atqui nec aliter hic auctor laetissime loquitur. Vt num. 26. initio: *Vna quaestione . . . Christus omnium haereticorum ora sepelit, sacrilegia conclusit.* Num. 31. *Vi apud gentiles (in Davide) lapsus conditio- nis non negaretur, correctio erroris adstrueretur.* Num. 57. *extremo: Qui (Lazarus) pro*

fide & devotione vulnera corporis non horruit, famem jejuniisque toleraverit.

Venio ad verborum juncturas Ambrosianas. Qui Doctor allolet sic adjectivum ab substantivo removere, ut illud omnibus in acie praecedat, hoc vero ultimo loco subsidat, ut Par. I. observatum fuit. Cujusmodi & in hoc libro haec sunt. Num. 4. *Licet diversarum series decursa sit lectionum.* Item num. 16. *Suarum non solvit (Samson) nexus cupiditatum.* Item num. 33. *Propriae merito possit (maculam) aboleri virtutis.* Num. 35. *Tanta divini recessus potest spectare mysteria.* Num. 38. *Quadam virtutis defecit infantia.* Num. 40. *Genitalibus erat naturae suae exuviis destituta.*

Postremo & id Ambrosianae est consuetudinis, ut duo substantiva verbo aut alia orationis parte media divellantur; ut in priore Apologia *Injuriae patiens & doloris*; & alibi *lexcenties*. Quo etiam haec exempla hujus alterius Apologiae pertinent. Num. 24. *typum futuri agnoscebat & nomen.* Num. 37. *Veritas sub- sistueretur & gratia.* Num. 41. *Nudus est, qui peccato nudatur & culpa.* Num. 57. *Ille (epulq) qui ante in ostio dives jacebat & purpura.*

fit. Id argumentum quum & auditoribus suis, & Principi se probasset; non invitatus fecit, ut non modo non explosum sed cum caveae plausu exceptum argumentum in suis concionibus revocaret, ex iisque itidem concionibus [id quod ex hac altera Apologia initio V. capitis constat] alterā hanc defensionem pertexeret, sed tamen longe diverso scopo. In priorē moralia ferme secutus erat: in posteriore vero totum se in allegorias abdit. Porro qui in Ambrosianis ἀλλυγογυμνῶν non sunt prorsus hospites, haud aegre in hujus libelli allegoriis, quae ab septimo capite ferme ad finem usque progrediuntur, ipsissimam Ambrosianam ἀλλυγογυμνῶν rationem methodumque dignoscunt. Certe plurima illa passim cap. 8. & seq. Canticorum Salomonis testimonia sunt Ambrosianae in allegoriis pertextendis consuetudinis. Missa facio, quae in Benedictinorum laudata Admonitione legi possunt; coquid enim erit in erambe recocta gratiae? At quod iidem egregii editores sive Monothelismum in hoc opusculo convelli, sive ex Vulgata locum

(7) Quod Benedictini, & post eos Tillemontius, in hac Apologia Monothelismum impugnari, quasi si jam exortus esset, affirmarint; id quale sit, non quoco dicere. Nam quum semel iterumque hoc opusculum attentius perlegissem, ejus rei veltigla deprehendere nusquam potui, ne in iis quidem locis, ad quae margo Benedictinus remittit.

Deinde quod iidem in ead. praevia Admonit. queruntur, num. 67. (qui prave in margine ejus Admonitionis est num. 66.) Jeremiae locum capitis XVII. 15 ex hodierna Vulgata citari, ac id quidem verum est. In hodierno interprete sic caput illud incipit: *Pecatum Juda scriptum est STYLO ferreo IN ungue adamantino*. At in Apologia hac satis varietatis est, cur locum ex Vulgata hodierna arceptum negem. Nam variatur hoc modo: *GRAPHIO ferreo ET ungue adamantino*. Deinde quod in subjecta Nota addunt, Ambrosiana Scripturae testimonia consuevisse eum LXX. convenire, & apud hos tamen deesse id totum initium; responderetur, non raro Ambrosiana scripturae loca ab LXX. vulgatis dissidere, & ad alias Seniorum editiones accedere.

nescio quem Scripturae asserti, observant, ea duo objecta (7) cujusmodi sint, parum intelligo.

Illud autem quo piaculo praetermiserrim, quod n. 43. duor. discipulorum, quibus se Dominus conspiciendum praebuit, ac Scripturatum sensum aperuit, uni *Cleophae* nomen fuisse, alteri *Ammaon*, prodidit? *Sicut*, inquit; *restantur in Evangelio Ammaon & Cleophas dicentes: Noñne cor nostrum ardens erat in nobis etc.* Atqui ignotum *Ammaonis* istius nomen (quod nonnulli ex castello *Emmaunte* sive errore, sive re ipsa detortum putarunt) ubi non apud (8) Ambrosium perfonatur?

Quid illa nominis *Bethsabae* interpretatio, quae num. 51. initio legitur? *BETHSABEE filia Sabbati*. Quid rogo magis Ambrosianum? Nisi quod alibi *Filiam septimi* (9) fidelius reddiderat. Verum quia *Septimus*, supple dies, non aliud quam Sabbatum est, hinc maluit heic *Filiam Sabbati* vertere. Ceterum cur idem hic libellus *Davidem* latine verterit: *Humiliatum* (10) ne id quidem

Haec ipsa priora verba non absunt a Complutrensi editione, ubi scribitur . . . ἐν γραφίδι σιδηρᾷ, ἐν ὄνυχι ἀδαμαντίνῳ (h. e. Graphio ferreo, in ungue adamantino, plane ut asserte hic Apologeta) quae Graecā verba etiam in aliis quibusdam leguntur editionibus, imo & in Vaticana sub asteriscis.

(8) Sic & lib. X. in Luc. num. 173. *Se Ammaoni & Cleophae scorsum jam vespere demonstraverat*. Ad quem locum vide Benedictinorum adnotationem, plures alios S. Doctoris locos iudicantium, quibus Ammaonem hunc memorat: quem tamen Origenes praefat. ad Joannem vocat *Simconem*.

(9) Loca Exjossippi & Ambrosii, quibus *Bethsabae filia septimi* (supple diei.) vertitur, produximus Par. I. ad 29. Jun. cap. VI. §. 3. Adnot. 675. pag. 851.

(10) Existat ea interpretatio in hac Apologia num. 39. his verbis: *Quod David Hebraei (EXCELSVM) dicunt, Latini HUMILIATUM interpretantur*. Absurdissimus sane locus, ut a Benedictinis est editus. Nam quis hoc san-do audivit, unum idemque nomen aliter ab Hebraeis, aliter a Latinis reddi? Imo si *David* Latini

Ab Ambrosiana (11) consuetudine alienum reor.

Ex haecenus dictis vides, verum id esse quod initio proposuimus, nempe si nunc primum haec Apologia ex MSS. prodiret ἀδίστοτος; eam tamen ex locutionum, rerumque & characteris consensione fuisse acquirendam Ambrosio: multo vero magis non fore de eo prorsus dubitandum, quandoquidem in scriptis omnibus Ambrosio tribuitur.

Antequam vero ex his discedo; quid illud sibi vult, quod extremo num. 25. scriptum ab hoc Davidico defensore fuit? Ubi praelatus de cruentis veterum sacrificiis, addit: *Posteaquam Christus... semetipsum pro salute obtulit mundi (ut quas taurorum sanguis lavare non poterat, Christi sanguis ablueret) SEMETIPSOS COEPERVNT OFFERRE PRO HOSTIIS SACERDOTES*. Imo dixisset potius: *Christi corpus & sanguinem coeperunt offerre pro hostiis novi foederis sacerdotes*.

• Possem viam expeditissimam ingredi, obtendens, Evangelicos Sacerdotes non tantum Christi corpus sed & una seipsum offerre. Sed & id quoque expeditissimum erit, si dicamus, Mediolanensi non de exteriore ac publico sacerdotio heic sermonem esse, sed de interiore altero, quod ad omnes Christianos peraeque pertinet.

Latini interpretantur *Humiliatum*, non alia de causa sic vertunt quam quia hoc ipsum apud Hebraeos significat. Ergo illud EXCELSVM, quod equidem desiderata opera interposui, est prorsus exterminandum, tamquam Ambrosio intelluctissimum: Ac miror Benedictinos (quibus nescias esse solet a membranarum consensu discedere) heic non solum ab editis omnibus, sed & a maxima MSS. parte secessionem fecerint, ut paucissimos codices sequerentur, in quibus EXCELSVM obtruditur. At hanc vocem, inquit, videntur respicere, quae infra sequuntur. Verum ibi ab τῷ πνεύματι eius id sonant, sive ab littera ad spiritum transit quo spiritu David non alius quam Christus est. Hic, inquit, est qui SIGNIFICATUR David, EXCELSVS per naturam, sed humiliatus per misericordiam &c. Vbi enim ad Davidem sonant, ventum est, ubi jam Excelli & Humiliati discrimina exu-

De quo Noster lib. II. de Cain & Abel num. 19. *Hoc est vere sacrificium primitivum, quando unusquisque SE offert HOSTIAM, & a se incipit, ut postea munus suum (in sollemni oblatione ad Altare) possit offerre*. Vide & ad Ps. 118. serm. 20. n. 55. & alibi.

Tamen neutrum horum expectationi ingenti respondet, quam commoverat magnus Anristes verbis illis, *Posteaquam Christus... semetipsum pro salute obtulit mundi, ut quos taurorum sanguis lavare non poterat, Christi sanguis ablueret &c.*

Quid tanto dignum feret hic promissor hiatus?

Nihil enim satis par expectationi responderit, si dumtaxat Damasus aut si Ambrosius se ipsos pro tantis in medium oblaturi profiliant. Equidem quo penitius Ambrosianum ingenium intropicio, hoc arcanius aliquid heic ab eo designatum suspicor. Sed tamen quid vetat hariolationem hanc meam proponere? Aliud heic Noster dicit, aliud in positis jam & concessis habet: Pro confesso hoc sibi sumit, Sacerdotes nostros Christi personam induere, seq. pro Christo gerere. Hoc posito, ubi docet, Sacerdotes: semetipsos offerre, tantumdem illud *semetipsos* est, atque ipsum Christum, pro quo illi se gerunt. Sive [quod eodem redit] ubi ait, Sacerdotes semetipsos offerre, vult di-

curarum, non ex linguarum (Hebraicae Latinaeque) diversitate petuntur.

At illud, inquis, quo pacto verum erit, David tantumdem esse quod *Humiliatum*? Apud Syros דָּוִד *Daved est Turbare, Perturbare*. Hoc autem biblicorum Latinorum dialecto *Humiliare* dicitur. En cur David (qui Hebraice re vera *Dilectum* notat) ex Syrorum (qui etiam Hebraei vocabantur) sermone *Humiliatum* designare aevo illo coederetur. At vero hoc idem *Davidis* nomen si equales torseris atque distenderis, nihil profecto extorseris, quo *Excelsum* significet.

(11) Sic *Assyrius* [quae vox apud Ambrosium, ut alibi vidimus, in titulo Ps. LXXV. legebatur] *Vacuum* significat, si Ambrosio credimus. Sed aves non addicunt. Mito ejusdem modi alia.

dicere: Christus [qui a mortalibus Sacerdotibus geritur] semetipsum quotidie pro hostiis cruentis offert .*

Sic quidem augurabar. Verum haud vanum me fuisse haruspicem, ipse me postea admonuit Ambrosius Enarratione in Ps. 38. num. 25. *Vidimus Principem Sacerdotum (Christum) ad nos venientem, vidimus & audivimus offerentem pro nobis sanguinem suum : sequimur ut possumus [& nos] Sacerdotes, ut offeramus pro populo sacrificium, etsi infirmi merito, ac honorabiles sacerdotio; quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur: immo IPSE OFFERRE manifestatur IN NOBIS, cujus sermo sanctificat sacrificium quod offertur.* Ultima Ambrosii verba eo pertinent, ut verba Christi, quibus sanctificantur oblata, nempe illa, *Hoc est corpus meum*, clarissime ostendant, Christum in nobis offerre, & (quod eodem recidit) nos Christi personam sustinere; ac proinde verum esse quod in Apologia David dicitur, sacerdotes semetipsos offerre, pro eo quod tantumdem erat, Christum semetipsum offerre. Postremo Enarrationis in Ps. 38. tum Apologiae alterius verbis concinit primus Offic. liber cap. 48. n. 248. *Ante agnus offerebatur, offerebatur & vitulus, nunc Christus offertur. . . & offert se ipse quasi Sacerdos.* Ex his omnibus vides, hunc alterum Davidis defensorem haud plane alium ab Ambrosio fuisse.

DISQUISITIO II.

Qua Benedictinorum facto in expungendis omnibus Ambrosianis sermonibus ad examen revocato, in exemplum Sermo XLVI inter spurios rejectus adducitur: cum quo saltem ostenditur potuisse clementius agi. Benedictini monachi, per quos S. Ambrosii egregia editio prodit, Sermones omnes antehac Mediolanensi tributos (excepto illo De non tradendis basilicis, & altero ad Soror. De reliquiis SS. Gervas. & Prothas.) uno falcis ictu reciderunt. Nempe eos partim in totum ex editione sua ex-

cluserunt, partim ad calcem Tomi alterius inter adulterinos ablegarunt. At equidem vereor, ne ista severitas nimia nonnullis videatur. Quid enim? Cassiodorus lib. De instit. Div. litt. c. 5. homiliarum Ambrosii meminit. Atqui nunc una Benedictinorum subnotatione censoria quidquid Ambrosianarum concionum circumferebatur, deperit, aut in tomi fines, tamquam in Oasim aut Gyaros, relegatum fuit; eoque ventum, ut non alios sermones scriptos ab nostro Mediolanensi fateantur, quam quos ipse in formam librorum sub certis titulis rede-gisset.

Nec adeo stipes sum quin fatear, ple-ramq. eorū sermonum partem ea nota dignam videri. At nonne praestabat eos tantū expungere, qui *robis* manifesti essent, ceteros autē seorsum inter dubios referre? Sunt autem ex Sermonibus istis exsulibus non pauci, qui tantum aurum (quarum scil. est de stylo & ejusmodi rebus judicare) *superbo judicio*, uti loquitur Cicero, ejectos se conqueruntur. Eo enim referri debet, quoties sive dictionis humilitatem, sive styli dissimilitudinem, sive tractandi rationem ab Ambrosio diversam illi censores causantur. At in iis ipsis operibus omnibus, quae Ambrosio auctori illi vindicarunt, quanta Deus bone! styli ac rerum, quas dixi, omnium diversitas! In sermonibus autem (quorum plurimos ex tempore ab Ambrosio susos, & notis ab auditoribus exceptos fuisse facile crediderim) qui poterat Mediolanensis eodem semper illos spiritus ingentes gerere, praesertim siquando viribus, & animo concidisset, aut vox hebetior (quod illi usu veniebat). quominus incalesceret, obstitisset? Atque haec non eam in partem dicta velim, quasi si ipse sermones hosce ad trutinam revocassem; vix enim unum & alterum ex iis legi: ex quorum lectione animadverti, potuisse eos duos aut Ambrosio vindicari, aut, quod facilius fuit, inter dubios referri. Ac sane proderit ex duobus, quos modo dixi, unum speciminis hinc gratia proponere.

Est ergo in Appendice Ambrosianorum sermonum Benedictina Sermo XLVI. qui incipit, *Mirum sane est*, quo locus Proverb. XXX. 19. explanatur: cui meo iudicio parci interim poterat, nec loco moveri, tantisper saltem donec certius aliquid de eo afferretur. Quid enim? In superioribus editionibus id opusculum in Ambrosiano censu numerabatur, certe quod antiquiores editores illud in Mss. Ambrosio tributum repererant. Asserendum igitur sancto Antistiti ex edicto *Viri possideris* illud idem fuerat; nec *robias* damnandum, nisi certioribus argumentis de suppositione constaret, quam una illa ratione quod Erasmus (qui tamen ceteroqui in eo elegantiam demiratur) styli discrepantiam ab Ambrosiano notaverit: maxime quum Mediolanensis non idem ubiq. dicendi genus prae se ferat.

Jam vero si de dictione lis est; Hermannus styli diversitatem, quam praetextunt, diffitetur. Quivis vero in Ambrosii lectione versatus statim in eo libello orationis sublimitatem Ambrosio parem, & Ambrosianam verborum dispositionem deprehendet. Adhaec plures in eodem leguntur locutiones Mediolanensis aut perpetuae aut familiares: cujusmodi illud est quod n. 4. v. 1. *Lectionis* est Scripturae testimonium: de quo ad 29. Jun. [Par. I. pag. 812. Adnot. 641.] plura notavimus. Adhaec mere Ambrosianum est illud *Alarum remigium* quod num. 5. de aquila sic eleganter usurpat: *Quos dum in aere alarum remigio subvectando supportat*: cujus similia loca sup. in Ambrosiano Glossario Adnot. 719. produximus. Adde illud eod. num. 5. *Quasi Aquila* (Christus) *REVO-LAVIT ad Patrem*: de quo confer quae diximus ibid. pag. 845. col. 1. & in Adnot. IV. Sic & illud num. 10. *Ecclesiam in SALO mundi hujus constitutam*, Ambrosianum esse, facile possem ostendere. Ac ne minutiora persequar. num. 11. sic incipit: *Inde Montani antra lavatu falsi CARMINIS resonans*. Ubi ejus sectae prophetias *falsum carmen* more Ambrosiano vocat. De *Carminis* voce apud

Ambrosium notavi plura ad 29. Jun. ad Exjossippi narrationem de S. Petri cum Simone confictu. Sequitur: *Qui duabus feminis prophetissis, Priscillae & Maximillae tamquam alicujus Scyllae rabidis succinctus est canibus*. Id vero peculiare Ambrosio fuit, ut Virgilium ubilibet imitaretur: qui Ecl. VI. *Succinctam latrantibus monstribus* Scyllam dixit; & in Ciri, *Scylla rapax canibus succincta*.

Ad haec praeter Ambrosianae dictionis similitudinem, nihil in eo libello non antiquum, nihil quod Mediolanensem dedecet: Scripturarum loca ex Italica vetere producuntur; quae passim ex Ambrosiani ingenii methodo captuq. explanantur. Postremo quae in hoc libello de aquila pullos probante, de Rahab meretrice, deq. cocco figuram passionis Christi praeferebant dicuntur, simillima iis sunt quae eisdem sententiis in confessis Ambrosii operibus usurpantur: qui in tritas sibi semitas amat saepius eloquendo recurrere. De aquila pullos probante vide Hexa. l. V. n. 60. & in Psal. 18. serm. 19. n. 13. De Rahab ubi non loquitur? De cocco Passionis Dominicae colorem imitante agit lib. III. in Luc. n. 24. & alibi pluries.

Poterat igitur hic libellus inter Ambrosiana retineri, eodem saltem jure, quo dubia quaedam opuscula ex eo censu minime detraxerunt, contenti admonuisse lectorem, esse quod de *γυναικων* dubitetur. Nam quod num. 15. inter Christi miracula hoc recensetur, quod *largum sanguinis fluxum siccant in Martha*; neminem id offendere debet, qui reputaverit, multas fuisse narrationes ex antiquorum traditione transmissas. At, inquit, Ambrosius dum lib. VI. in Luc. num. 56. & seq. mulieris haemorrhoeae historiam tractat, de Martha verbum nullum facit. Verum de Martha ne id negat quidem. Potest & hoc responderi, fluxum sanguinis in S. Martha siccatum ex mente hujus auctoris fuisse miraculum ex veterum opinione notum, & aliud ab illo celebri, quod refert Lucas de muliere

L I I I I I

haec-

haemorrhoida, cujus etiam Eusebius & Sozomenus meminerunt.

DISQUISITIO III.

De auctore Actuum S. Sebastiani Martyris.

Duplici in loco de hujus historiae auctore egimus. Nam primum ad diem 18. Junii cap. 2. §. 1. pag. 675. dum in hoc opusculum commentarer, illud S. Ambrosio videri abjudicandum ob styli dissimilitudinem probabilius censui. At vero deinde ad 29. Junii (Parte I. cap. V. §. 2. Adnot. 671. ad finem pag. 847.) accuratius de vero ejusdem auctore judicium in alium locum, huc nempe, distuli. Vtrobique vero ex Bollando anonymi monachi auctoritatem protulimus, qui in historia Translationis reliquiarum S. Sebastiani in S. Medardi monasterium, antiqua haec S. Sebastiani Acta non dubitavit S. Ambrosio disertim tribuere. Sed sciendum est, monachum hunc (quem Bollandus pro anonymo, & quidem IX saeculi scriptore habuit) fuisse non alium quam Odilonem quemdam, Sueffionensis S. Medardi monasterii monachum, qui in eunte X. saeculo claruit: id quod Mabillonius (12) certissime ostendit.

I. Quum ergo Odilo (scriptor minime ineptus) haec de quibus quaerimus Acta citra [13] ambages Ambrosio Mediolanensi asserat; id argumento est, eo saeculo S. Sebastiani historiam ab omnibus passim pro Ambrosiana agnitam, & Ambrosii nomen in fronte praetulisse: cui testificationi grave est contradicere. Ergo si veterum auctoritatem sequimur, ea Ambrosio suffragatur.

(12) Vide Mabill. Annal. Bened. lib. 29. ad ann. 826. [in quem ea translatio incidit] cap. 85. *Quem* [librum de translatione illa scriptum Odilo] *Ingranno decano S. Medardi in eunte saec. X. nuncupavit.* Eaque Odilonis dedicatio (ex qua nomen auctoris innotuit, quaque Bollandi Ms. carebat) ab eodem publicata fuit Parte I. saec. IV. Bened. pag. 385. & seq.

(13) In historia Translationis S. Sebastiani ab Odilone scripta legitur num. 23. non fuisse laborandum in inquirendo reliquiarum loco.

II. Altera sequitur criterii ratio ab stylo petita. Fatendum est vero stylum horum Actuum ab Ambrosiano haud parum distare: de quo confer quae ad XVIII. Junii loc. cit. diximus, quae nolo heic recoquere. Falsus id quidem ibi fui, & nunc iterum fateor. Verum ne illud quidem negari ab viris in terendo Ambrosio exercitatis potest, S. Antistitis stylum non uniusmodi sed multiplicem deprehendi, imo in iis etiam interdum operibus quae eodem ferme tempore ab eo prodierunt. Quanto id magis in iis lucubrationibus procedet, quae ab juniore Ambrosio emissae fuerunt? de quo confer quae notavi ad 29. Junii Par. I. cap. 3. Nam profecto si haec acta ab S. Ambrosio elucubrata fuerunt; ab eo adhuc aetate tenera profecta oportet. Certe longior illa a cap. III. ad VI. S. Sebastiani concio juvenilem aetatem & studium sese exercentis sapit. In hisce *melioribus* juvenes tunc temporis proludebant; & nacti aliquod idoneum argumentum, in eo quantum possent, ornando atque amplificando mirifice desudabant. Huic vero dilatandarum *verborum* consuetudini quantopere juvenis Ambrosius affixus fuerit; Exjossippus (qui uti certissime demonstravimus, haud alius quam Ambrosius adolescens fuit) declarat; qui saepenumero ex brevioribus Graecis Josephi concionibus Latinas longiores dedit. Vide prae ceteris lib. V. cap. 2. Exjossippi quam longissimam de Hierosolymitano excidio lamentationem: quae tamen apud Josephum lib. V. cap. 1. num. 3. sex non amplius septemve versibus tota absolvitur. Rursus idem Exjossippus extre-

Siquidem, inquit, ex serie passionis ejus (Sebastiani) a S. Ambrosio luculenter editae didicerant, miliario tertio ab Urbe, loco qui ob stationem navium CATACUMBAS dicebatur [de hac etymologia vide dicta ad 29. Junii in Auctario cap. 2. §. 2.] *praecipisse per visum eund. beatiss. Martyrem Lucinae cuidam matronae sepeliri se ad vestigia Apostolorum Petri & Pauli.* Quae confer cum iis quae in S. Sebastiani passione num. 88. scribuntur.

extremo lib. V. Eleazari de consciscenda morte suasionem ex brevi apud Josephum argumento quam latissime diduxit. Idem plane & in S. Sebastiani historia factitatum: cujus conciones haud dubium est ab ingenio scriptoris esse profectas; quod tum ex nimia longitudine S. Sebastiani orationis a cap. III. ad VI. tum ex eo quoque potest intelligi, quod quae num. 55. & 56. S. Polycarpus de mathematicorum vanitate concionans inducitur, ea scriptor totidem verbis ex Origene (qui eadem ex Recognitionibus Clement. hauserat) est interpretatus: ut infra ostendetur. Atqui re vera eadem Polycarpum sive ex Recognitionibus, sive ex Origene memoriter recitasse, stultissimum est cogitare.

Dixeris, plurimum de hujus historiae fidelitate decessurum, si quidem conciones fictitiae fuerint. Atqui equidem non funditus falsas, sed tantum ex brevioribus argumentis, quae in Actis antiquioribus erant, amplificatas esse dixi, &

Exjossippi concionum exemplo confirmavi. Ceterum ne haec qualiscumque licentia fraudi esset veritati, scriptor satis praecavit per illud intercalare, *Haec & his similia dum prosequeretur* &c. quod in hac historia [14] frequentissime haud minus atque in Clementis ἀναγνώρισμα reperitur.

Itaq. utrum styli dissimilitudo impedimento futura sit, ne hic fetus ab juvene Ambrosio sit editus, etiam atque etiam considerandum est: praefertim quum hujus Passionis stylus interdum Exjossippum h. e. Ambrosium juvenem mirifice referat: cujus rei egregium specimen inferne (15) subjeci. Quid quod in hoc ipso opusculo stylus mirifice variat? Nam auctor in narrationibus modo in paene justis historiographi cothurnum sese attollit, modo ad consuetam passionum Martyrum simplicitatem sese demittit: quod alterum ibi credo maxime fecit, quoties non (16) raro antiquiora acta καὶ πρῶτα

L I I I I I 2 de-

(14) Hoc loquendi genus in Actis S. Sebastiani legitur n. 7. v. p. num. 29. v. 1. num. 30. & num. 31. v. antep. num. 55. post medium: num. 67. v. 1. ac fortassis alibi. Idem temperamenti genus in Recognitionib. totis paginis, adhibetur.

(15) Confer si lubet totam Tranquillini expositationem, qua erga filios Marcum & Marcellianum utitur, cum illa longissima Exjossippi lamentatione lib. V. cap. 2: haud dubito, quin ab eodem utramque calamo profectam statuas. Tranquillini quidem conquerentis extremae eae voces sunt: *Venite huc senes, & mecum super filios plangite. Venite huc juvenes, & flete super (hos) juvenes sponte pereuntes. Huc accedite patres, & prohibete talia, ne talia patiamini. Deficite plorando oculi mei, & caligine obducite, fundentes flumina lacrymarum...* Sunt haec quidem satis puerilia Ambrosii pueri prologia: at ne illa quidem sunt prorsus virilia, quae juvenis Ambrosius in V. Exjossippi libro cap. 2. sub initium, eodem schemate, quo olim in Sebastiani Passione usus, lamentatur. *Exsurge nunc Moyses, & vide gentem tuam... perire manibus suis. Aspice &c. Exsurge Aaron &c. Suscitare & tu, Jesu Nave, qui &c. Suscitare David &c. Suscitare Helijae, qui &c.*

(16) Cujusmodi illa sunt ubi n. 35. & deinceps, ordo nominum datorum exponitur; &

qualia plura fragmenta, opinor, supersunt a num. 65. ad finem usque. Quam porro sunt illa plena simplicitatis num. 85. *Tunc iratus Diocletianus iussit eum (Sebastianum) ... ligari quasi signum ad sagittam. Tunc... eum ita sagittis repleverunt, ut quae fericius ita esset hirsutus... Tunc relicta martyris Cassuli Zetarii, nomine Irene &c. illum curavit. Num. 88. Tunc iussit eum in hippodromo palatii duci, & tamdiu suffigari, quamdiu spiritum exhalaret. Tunc tulerunt corpus ejus... dicentes, ne forte Christiani eum sibi Martyrem faciant. Tunc B. Sebastianus apparuit S. Lucinae... dicens: In cloaca illa, quae est juxta Circum, invenies corpus meum pendens in gompho. Hoc tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas, & sepelies in initio cryptae juxta Vestigia Apostolorum. Tunc B. Lucina... eum posuit in pavone suo [genus vehiculi est] et... sepelivit. Quorum mira simplicitas non potest non ex antiquioribus Actis integra in hanc S. Ambrosii descriptionem redundasse. Ad eandem simplicitatem antiquiorum actorum refer, quod tot numero periodi paene continenti serie a TVNC semper incipiant. Par est repetitio in Actis SS. Hippolyti & soc. (apud Baron. ad an. 259.) extremo num. XV. *TVNC iussit iudex omnes in custodia publica poni... TVNC... suffibus caedebantur. TVNC beata Paulina... reddidit Deo spiritum.**

descripsit. Quin & in ipsis concionibus, in quibus liberas juvenili ingenio habenas auctor permisit, saepe quidem plenior alveo fluit, ibiq. maxime ubi collocutoris dignitas eloquentiam requirit: contra vero, ubi res aliud poscit, exiliter ac simpliciter in morem verbalium actorum partes interloquentes facit. Hinc ubi S. Tiburtius in Torquatum Pseudo-Christianum & sub ovina pelle lupum invenitur, quia is adolescens sese ad causidicinam comparans, haud segniter eloquentiae studuerat [uti legitur num. 62. unde etiam num. 77. v. 5. idem Tiburtius *Vir scholasticissimus* appellatur] ideo decori

gratia is juvenis nervi plenissima, quaeq. vix aliunde quam ab Ambrosiana vehementia fuerint exspectanda, contorquens inducit: quorum partem interne [17] ad specimina adscripsi. Ne Ambrosiana quidem hyperbata ab hoc libello prorsus abesse [18] reperio. Ac de stylo haecenus.

III. Sequitur tertia ferendi de his iudicii ratio, quae in locutionibus Ambrosio peculiaribus vertitur: qua maxime methodo Exjossippi Hierosolymitanum excidium [ad 29. Junii Parte I.] Ambrosio vindicavimus. Scatent ne igitur haec acta iis loquendi modis, quos sive Exjossippo sive Ambrosio fuisse familiares novimus?

(17) Inter cetera num. 79. de Torquato haec iudici S. Tiburtius fundit: *Reprehendam tamen in eo Cyclopeam edacitatem, & nersum vino pudorem, & sepultam divini nominis sanctitatem. Ebrius patiebatur sitim; & esuriam [supple patiebatur] vomens: nec ut Christianus, sed ut Ansonianus quondam ille conviva [h. e. ipse Antonius, de quo in Philippicis] manducabat, bibebat, vomebat; & nunc Christianos arguit, Christianos accusat, in nos mitem iudicem incitat, gladium nolenti iudici porrigit, & ut daemoneis cervices nostras inclinemus hortatur. Haecenus de Torquato ad praefectum: mox statim ad ipsum Torquatum versus, invenitur. Videmus votum tuum, videmus cruenta consilia; & scelerata arte verborum, venena tui pectoris inuenimur. Accingere nunc, crudelissime: utere cognificis officio: vendica tibi & ipse iudici vocem: applica equuleos: suspende Christianos: damna, percutite, incende: universa tormenta adhibe. Bene nos accepisti. Haec quidem mere Ambrosiana sunt: at quae statim sequuntur incisa densissima [in quibus minus verborum jactat, quam quae animo ingerit] vix est ut ab alterius quam ab usitato Ambrosii acumine profecta sperem. Sic enim Tiburtius in Torquatum pergit. Si exsilium minaris; hoc philosophantibus totus est mundus: si supplicium, evadimus mundi carcerem [h. e. vel sic etiam pulchre est, quod ea ratione ex hoc carcere evadimus]: si ignes, & maiora horum (ignium) in cupiditatibus (assidue) vincimus. Decerne quidquid libet: omnis nobis vilis est poena, ubi pura comes est conscientia.*

(18) Hyperbata Ambrosiana ea intelligo, quoties adjectivum ab suo substantivo, aut genitivus a regente casu iusto longius remove-

tur: cuiusmodi exempla [ad 29. Jun. ubi Ambrosium cum Exjossippo comparabam] plurima protuli. Haec quidem parte, fateor, S. Sebastiani Passio parum Ambrosiana videtur. Tamen ne Exjossippus quidem [qui tamen certo certius ab Ambrosio juvene scriptus fuit] his transpositionibus scatet: ut plane mihi videatur non nisi aetate provectior iis nimium delectatus. Sicuti autem loco cit. quaedam Ambrosianae verborum structurae specimina ex Excidio Exjossippi protuli, sic quaedam etiam ex hoc Martyrio proferam; ne hac parte Sebastiani passio ab Ambrosio prorsus abhorreere videatur. Exempli causa proponantur num. 32. Claudii ad Nicollratum monita: *Hac de causa SVIS te iussit praefectus ASPECTIBVS praesentari. Vide QVALE debeas interrogatus dare RESPONSVM.* Mox ibid. Nicollratu ad praefectum: *Amplitudinis vestrae iussu CHRISTIANAS intra domum meam custodiendas suscepi PERSONAS.* Ac statim: *REORVM illos feci sociari PERSONIS.* Adhaec num. 48. Chromatius ad S. Polycarpum inter cetera ait: *Si... MBI fuerint membra CORPORIS resoluta.* Num. 55. medio: *Aut IMMOBILIS circa te existis CVRSVS in stellis.* Mox: *RATIONIS tibi verisimile assignare nititur ALIQUID, & probare.* Qui locus non tantum genitivum a regente casu, sed & unum verbum a suo socio longius divellit: *Assignare... & probare:* cuius structurae Ambrosianae exempla in superiore Dilquis. protuli in fine Adnot. 6. Ex his vides Ambrosianae traiectionis exempla, etsi in hoc libello aequae atque in Exjossippo pariora sunt, hinc tamen haud prorsus abesse, nec impedire quin haec Acta Ambrosius scripserit.

vimus? Non scitent quidem: nam forsitan adolescentior tunc temporis erat Ambrosius, quam ut longo studio ac lectione illam locutionum sibi amicissimarum farraginem fecisset sibi propriam,

eumque scribendi characterem, qui pro stylo Ambrosiano habetur, sibi longo usu arrogasset. Et si vero non scitent; tamen ne haec quidem locutiones in hac historia deesse, indiculus [19] subiectus ostendet.

IV.

(19) *Hujus Passionis dictio contra Tillemontii reprehensiones defenditur. GLVTO probum esse vocabulum; eoque usum fuisse Ambrosium in sermone haud manifesto videtur. SCHOLASTICISSIMVS pulchre usurpatur. De ceteris hujus Passionis Ambrosianis locutionibus. CHRISTIANISSIMVS. VEL pro Saltem. EXCLVDO pro Extinguo. Vultus pro Vlcer. Mereco pro Obtrineo. Caespes pro Agro. Redhibeo. Barbari pro hostibus. Orbis Romanus. Non otiosum. LECTIO pro testimonio. Baptismalium renuntiationum acta verbalia excepta & aservata fuisse, obiter ostenditur. Malantes odoribus. Eito quod. Depono pro demitto. PRAECANTO in bonam partem acceptum. Quod nati sumus: quod te natura dictavit. LEVARE pro eo quod est Efferre ad sepulturam Hemistichia Maronis, et ejusdem imitationes in his Actis more Ambrosiano. Horum actorum locus corrigitur. Quid proprie sint RECIDIVA, ex antiquis ostenditur. Adhaec VOLVTANS pro Volutatus. Appareo pro Ministro. IOVIS recto casu. IPSE pro Idem. AC SI pro Quasi.*

Tillemontius in S. Sebastiano Not. 2. quasdam initio locutiones ex hac Passione decerpit, quas Ambrosii elegantiae, aut aevi primum congruas credidit; veluti INCREMENTVM pro filio, SCHOLASTICISSIMVS pro eloquentissimo, GLVTO pro gulae dedito, EPISCOPORVM EPISCOPVS tamquam Romani Pontificis titulum. At vero nos, quum ad hanc Acti commentaremur [ad 18. Junii pag. 677.] has easdem locutiones defendimus. At de GLVTONIS vocabulo tunc superfedimus, quo in his Actis utens S. Sebastianus inducitur num. 10. Ipsa (vita praefens) das edacitatem glutonibus, ipsa ebrietatem ingeris temulentis &c. Quocirca; erit haec animadvertendum, eam Ambrosio non indignam videri vocem, quam tanto antea Festus memorasset in INGLVILES; praefertim quum Ambrosius vetustis nominibus mire capiatur. Quid quod haec eadem dictio in Ambrosiano sermone XLIV. in edit. Rom. legitur? *Paret, inquit, quod diabolus non diligit filios suos, sed odit; quia non amat, nisi ut perdat; sicut amat GLVTO porcellum, ut comedat.* In deliciis enim antiquas

habuisse porcellum, nemo ignorat. At enim, inquis, Benedictini hunc sermonem Ambrosio abjudicarunt, atque in Appendicem inter spurios rejecerunt, *ditionis humilitatem* causati. Quasi si necesse sit, Ambrosium sibi semper aequalem decurrere; nec unquam [praesertim ubi ex tempore concionaretur, & interim corpore animoque languesceret] consuetos illos spiritus intermisisse. Vide quae initio Disquis. 2. modo praefabam. Interim Benedictini ipsi de hoc sermone [qui est in Appendice num. XXX.] praenotant, cum Decreti Gratiani editores in Vaticanis codicibus Ambrosio tributum reperisse. Ergo vox GLVTO aut Ambrosiana est, si quidem Sermo ille ab Ambrosio prodit; aut si hic inter *rethoricos* est rejiciendus, saltem eadem dictio erit ingenio Ambrosii, voces antiquas affectantis, non indigna.

Porro de SCHOLASTICISSIMVS praeter ea quae pag. 677. attigi, vide Cangium atque Suiceri Thesaurum. Quibus adde quod junior Plinius *Scholasticas & umbraticas litteras* memorat, quales sunt ad eloquentiam sese exercentis; sicuti & Plutarchus *σχολαστικὰς μελέτας, σχολαστικὰς declamationes*. Nec porro superlativus gradus in eo vocabulo offendant, quum sciamus Ambrosium tum in his Actis, tum in contestis operibus suis a *Christianissimus*: de quo infra dicam. Haec tamen Tillemontio satis fecimus: venio ad horum Actorum locutiones plane Ambrosianas.

Ac primum quidem iis non immorabor, quae ita auctor hujus historiae cum Ambrosio communia habet, ut aliis etiam ejusdem aetatis usurpata fuisse videantur. Cujusmodi est QVASSARI aut FATIGARI morbo, doloribus &c. INTIMARE alicui pro Admonco aut Certiorem facio: INTENTIO pro Scopo, aut consilio [ut num. 45. v. 2. *Ab hac intentione tolles*] ACCERSIRE pro Arcessere, DERELINQVO pro Relinquo, & ejusdem generis non pauca. Haec inquam non moror.

At illa sunt paulo Ambrosii *ιδιωτέρα*, CHRISTIANISSIMVS, quod saepe Mediolanensis viris principibus arrogat; itemque hic auctor eo semper elogio Sebastianum donat [ut num. 1. v. 1. num. 9. v. 5. & 33. v. 4. & 69. v. 7.] certe quod quum esset tribunus primae cohortis & maximae auctoritatis, pietate illustrior erat.

erat. Huc referri potest particula VEL pro *falsam* veterib. Ictis, itemque Ambrosio & Exjollippo amica, sicuti & huic auctori [ut num. 5. v. ult. *Vel admoniti mementote*] itemque EXCLVDO pro *Extinguo* aut *Aufero*, quod in hisce Actis frequens aequae atque in Ambrosianis operibus est. Adhaec SEDVLVS ea notione, quam explicuit Gronovius in Monobiblo: qua etiam hic auctor num. 2. utitur. VVLNERA pro *Alceribus* hic scriptor num. 34. & 36. usurpavit, sicuti etiam passim Exjollippus & Ambrosius. Hic idem num. 22. *Possessiones fidereas*, sicuti & n. 84. *Sidereae regna*: quae sunt Ambrosianae consuetudinis. MEREO Ambrosius pro *Nancisor*, *Obtineo* usurpabat [ut de fide resurr. *Post usum vota fastidio sunt, & quae mereri optavimus, cum meruerimus, abdicamus*] itemque in his Actis n. 37. v. 3. *Dilationi, quam (martyres) meruerant*. Hic idem num. 66. *Lati caespitis* [h. e. latitudiniorum] *dominus*. Nec aliter Ambrosius de Nabuthe num. 5. *Caespitem* pro agro usurpavit: *Iste (Nabuthe) angusti soli caespitem possidebat*. Verbum REDHIBEO, quod Exjollippo & Ambrosio amicis fuisse ad 29. Jun. Part. I. ostendimus, haec Acta usurpant num. 84. v. 4. *Quousque diis debitum redhibeatis officium*. Atque haec quidem & siqua sunt alia, Ambrosio (ut ipsemet scil. auctor horum Actorum esse quiverit) adstipulantur quidem, sed non plane cogunt.

At vero quae porro addam, si minus compellunt, at plane urgent. Amat Ambrosius itemque Exjollippus hostes universos cujuslibet generis BARBAROS nuncupare: cujus usurpationis exempla. Disquisitione 1. Adnot. 5. protulimus. Haud aliter vero in his Actis num. 16. post medium: *Si transires per medias acies barbarorum*: Mox: *Barbari insidiantur*. Postremo v. penult. *Quid barbaros vocaverit*, ipsemet scriptor explicat dicens, *Te ipsum ab hostibus liberaret*. Adhaec Romanum imperium haud aliter Exjollippo & Ambrosio quam ROMANVS ORBIS vocatur; ut & in hac historia num. 42. bis; & num. 85. v. 9. Jam vero quod ibid. num. 56. v. antep. scribitur, *Et hoc nolo ut OTIOSVM existimes*, quod &c. apud Ambrosium chartis omnibus millies legitur, maxime ubi in explanandis Scripturis sollempne illud usurpat, *Nec otiose &c.* Praeterea quid magis Ambrosianum, quam LECTIO pro *testimonio*? de quo vide dicta in eod. Ambrosiano glossario inter legales locutiones. At ne hoc quidem abest ab hac Passione: cujus num. 61. v. 3. scribitur: *Quam plenissimae fidei fueris* (Chromatius) *quamque acri ingenii* . . se-

quens LECTIO manifestat. Vbi *Lectionem* non aliud vocat, quam testimonium, quod ex actis verbalibus baptismalium interrogationum [quae acta a notariis excepta atque asservata fuisse hinc constat] statim idem hic scriptor sic recitat: *Interrogatur, si crederet, dixit, CREDO*. Iterum interrogatus, *utrum abrenuntiaret omnibus idolis, respondit, ABRENVNTIO*. Prosecuta est interrogatio sacerdotis, *utrum renuntiaret omnibus peccatis*. At ille ait: *Ista prius debuisti inquirere, antequam has aulas Regis caelorum intrarem*. Obiter hinc discis, in Occidente Renuntiationis ritum intra Baptisterium, non extra ut in Oriente, fuisse peractum. Pergit Chromatius. *Nunc autem reinduum*. Nam ante Renuntiationes exteriora vestimenta & calceos deposuerat, tunica sola [quam tantum in lavacrum descendurus deponerat, uti constat ex Cyrilli Catech. Mystag. 2. cap. 2.] indutus. Pergit ergo Chromatius. *Nunc autem reinduum me non (dum) baptizatus, ut omnibus prius, quibus sumivatus, indulgeam: omnibus debitoribus meis chirographa restituum: si cui aliquid violenter abstuli, integrum restitui praecipiam*. Et quae plura sequuntur: quorum quasi judicialium actorum recitatio, huic scriptori haud secus, atque Ambrosio (utpote diu in tribunalibus volutato) *Lectio*, forensis locutione, nuncupatur. Plane dignus animadversione locus: ex quo acta baptismalia perscripta & custodita fuisse, modo adnotabam.

Age vero sunt illa quoque mere Ambrosiana, etsi paullo leviora, quod num. 13. *HALANTES campi* . . odoribus, scribitur: & quod num. 13. v. 4. ESTO QVOD [h. e. licet] usurpatur: pro quo Ambrosius Apologia David altera, & alibi, ESTO VT. Adhaec vero quid magis Ambrosianum quam DEPONO pro *Demitto*? At in his quoque Actis num. 53. v. 1. *Nolite vosmetipsos ad hanc injuriam deponere*. Item num. 56. v. 5. *Alter ad mendicantem deponitur, ascendit alter ad regnum*. Illud vero paene singulare, quod num. 71. S. Tiburtius ait: *Permittite me PRAECANTARE ei* (qui ex alto delapsus, videbatur exanimatus) *forfitan recuperabit sanitatem*. Vbi *praecantandi* verbum, alioqui magicum, meliorem in partem accipitur; nam certe orationem Dominicam & Symbolum supra ejus vulnera recitans, sanitatem exanimato tribuit. Nec aliter Ambrosius Hexa. lib. IV. num. 33. *Nihil incantatores valent, ubi Christi canticum quotidie decantatur*. *Habet (Ecclesia) INCANTATOREM, suum Dominum Jesum, per quem magorum incantantium carmina . . evacuavit*.

His

Hic adde & illud Ambrosio ἰδιώματα loquendi genus. *Quod nascimur* &c. ut: *Prius est quod nati sumus, quam quod (postea) effecti. Vides si licet bello, manebo tamen (id) quod natus sum.* Cujusmodi ex Ambrosio & Exjossippo exempla multa Gronovius Monob. pag. 16. protulit, sed longe plura afferri possunt. Nec aliter haec Passio num. 46. *Nunquid . . possunt (latrantes canes) nobis de animo tollere hoc, quod nos homines sumus rationabiles* &c. Quod brevis Ambrosius, judicio marior: *Quod nati sumus.* In eadem sententiam in his Actis n. 80. initio: *Fabianus praefectus dixit: . . Hoc esto, quod te natura dixit.*

Porro ne id quidem omitam, quod in his Actis bis verbum LEVO reperitur pro eo quod est *Effero* ad sepulturam: semel num. 88. ubi Sebastianus Lucinae ait, *Hoc (corpus) tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas*: rursus num. 89. *Lucina . . levans eum* (Sebastianum) *posuit in pavone* [genus lesticae est] *suo.* At id verbum ea notione [quae postea Christianis frequens evasit] primus forsitan usurpaverat Ambrosius lib. de Tobia cap. 10. num. 37. *Iussit, inquit, LEVARI corpus* [defuncti debitoris] *& ad foeneratoris domum exsequiarum ordinem duci.* Legetis ibi lepidissimum Ambrosii factum. De hac verbi LEVO notione vide quae dixi inter Additiones, nempe ad pag. XXXI. Diatribae praeliminaris.

Illud nescio cur mente effluxerat, quod hujus opusculi auctor Ambrosianum in morem haud raro Virgilianus est. Nec enim solum hemistichia Maronis, uti Mediolanensis, usurpat [cujusmodi illud est num. 41. *Juno quod ET SORJUS ET CONIVX fuerit, gloriatur; & RAPTI GANYMEDIS HONOR turpissimus . . non negatur*] verum etiam quod interdum Virgilianas locutiones aucupatur. Tale enim illud est, quod sicuti Ambrosius post vatem suum saepissime VICTRICIA neutraliter usurpavit; haud secus haec Acta num. 9. *Qui locus his verbis paullo ante finem sectionis concipitur: Nolite* (inquit S. Sebastianus adhortans martyres) *. . subiectas pedibus vestris hostis devicti cervices ad victricia & redi-viva iterum bella laxare.* Quem locum eo integrum adscripsi, ut ex Ambrosii [qui ipse hujus Passionis auctor, ut dixi, fuit] similibus aliis corrigam. Ergo Ambrosius in Exjossippo suo non *redi-viva* sed *recidiva bella* scribere amat. Vt I. Excidii 22. *Aristobulus in Judaea recidiva sibi bella parare tentaverat.* Et lib. III. cap. ult. *Recidiva praelia resuscitare.* In quo pro more Ambrosius Maronem est imitatus: cui *Recidiva sunt Renascentia.* Nam il-

lud X. Aen. 58. *Recidiva Pergama*, Servius interpretatur, post casum renascentia; idemque repetit ad IV. Aen. 344. & VII. 322. At nostri nunc homines eum definiunt *Recidivum*, qui rursus cadit. Non ita: sed qui post casum resurgit aut reparatur. Hinc Tertullianus de resurr. carnis c. 18. *Scripturae recidivatum* (i.e. resurrectionem) *carnis pollicentur.* Ibid. cap. 39. eadem notione, *Recidivatus Judaici status.* Nec alio sensu ibid. cap. 1. ex mente Pythagoreorum *Recidivatum animae* usurpavit. Sicut & alibi eod. significatu, *Recidivus memoria: Recidiva anni fides: Recidiva est universa conditio.* Pulchre etiam de pudic. c. 16. *Sylvam libidinum caedat, & eradicet, & excaudicet, ne quidquam de recidivo* [h.e. de stolonum renascentium sobole] *fruticare permittat.* Servio enim l. cit. ad X. Aen. *Recidiva proprie in arborib. sunt, quae secta repullulant.* Quae eam causam in recitato Actor. S. Sebastiani loco *Recidiva* [more Tertulliani & Ambrosii] quam *redi-viva bella*, malim. Praesertim quia Charilius ita inter utrumque distinguit, quod *Recidiva* dicuntur quae post casum, *Redi-viva* quae post interitum resurgunt. At in hoc Actorum loco hostes victi ceciderant, non penitus interierant.

Illud quoque Virgilianae consuetudinis est, quod sicuti Maro in III. Aen. v. 607. *VOLV-TANS* *αδηνυκός* usurpavit: *Et genus amplexus, genibusque volutans (pro Volutatus) Haerebat*: ne etiam in his Actis num. 44. *Si hodie annulum tuum . . videas in cloaca aut in sterquilinio volutantem.* Sic & Tertullianus consueverat. Apol. cap. 40. *Nos vero jejuniis aridi . . in sacco & cinere volutantes.* Extramo lib. 2. ad Nat. *Sors temporum ita volutat.* In III. adv. Marcion. c. 18. *Facie humi volutante.*

Ad summam animadverti, Latinorum verborum retrusas notiones [quas Ambrosium fuisse consecratum, ad 29. Junii Par. I. in Glossario Ambrosiano demonstravi] ne adolescenti quidem Ambrosio, dum stylo simpliciore in S. Sebastiani Passione sese exerceret, fuisse prorsus inusitatas; non ita tamen ut eas ultro adscisceret, sed ut se offerentes haud semper rejiceret. Cujusmodi illud est num. 82. v. autep. *Et in eodem loco* (S. Tiburtius) *APPARENTE quodam Christiano sepultus est.* Vbi *Apparere* non est sese videndum offerre [nec enim mortuo vivus per visum comparet] sed est officii causa praesto adesse: qua notione Cicero, Livius, Corn. Nepos, Virgilius, Seneca, & quis non? id verbum usurpabant: quae notio etiam Tertulliano peccata fuit, ut quum

alibi.

IV. Postremo quarta relinquitur *impiu* ratio ex familiaribus Ambrosio sententiis petita. Et quamvis a tantula hac descriptione puerili similia Ambrosianis scitis loca parum expectanda videantur; horum tamen satis superque est copiae. Ac primum illud levissimum est [quod ad Scripturas similiter tractatas referri potest] quod, inquam, num. 17. Apostoli locus Ambrosiano plane modo usurpatur: de quo vide subjectam [20] Adnotationem. Nec verbum de Scripturis amplius addam: quippe quarum usus in hac scriptiuncula non immerito parcissimus est.

Illud vero gravius, quod haec ipsa S. Sebastiani historia cum celeberrimo S. Ambrosii loco (qui unus de Sebastiano Martyre in ejus operibus nunc reperitur ferm.

alibi *Ignem apparere iudicio Dei*, alibi *carnem apparere animae* [h. e. ministrare & apparitorum agere] pulchre dixit. Quo verbo & non raro Ambrosius in Expositio suo usus fuit. Eodem refer parum utilitas quasdam locutiones, ut IOVIS recto casu [de quo dixi in commentario ad haec Acta ad XVIII. Junii] itemque IPSE pro *Idem*, quod num. 55. pluries usurpatur illis verbis: *Interroga alterum mathematicum, cui IPSAS horas, IPSVMQVE tempus in bonis tibi exuberasse casibus dicas: illico... adprobet, quia in IPSIS tibi temporibus evenire debuerint bona*: quod postea frequens in Mrologior. scriptoribus fuit, apud quos familiaris est unius ejusdemque diei annuntiationes sanctorum sic exordiri: *IPSO aut IPSA die, pro Eodem aut eadem*. Adhaec AC SI pro quasi frequens in hac Passione est, quinquies sexiesve in ea usurpatum. Vt num. 1. Hunc (Sebastianum) *militis ac si patrem venerabantur*: quod memini etiam in Ambrosio legere.

(20). Num. 17. S. Sebastianus ex ad Rom. VIII. 20. 21. creaturas sic loquentes inducit: *Breviabuntur dies, ut servitus nostra non sit longa. Injustis quidem servimus festino cursu: impiis, sceleratis, & turpibus servimus non sponte, sed propter eum qui nos subdidit. Liberabimur tamen a servitute corruptionis, & revocabimur ad libertatem gloriae filiorum Dei*. Porro qui in Ambrosianis operibus contrivere tempus, testari possunt quantopere haec creaturarum prosopopoeia, ab Apostolo hausta, crebra planeque perpetua Mediolanenti fuerit.

20. in Ps. CXVIII. num. 44. atque utinam plura exstarent) pulchre cohaeret. Ejus vero loci partes duae sunt, una de Sebastiani patria loquitur, altera de incipientis Diocletianae persecutionis indole. De priore sic ibi loquitur: *Vt amur exemplo Sebastiani martyris, cujus hodie natalis est. Hic Mediolanensis oriundus est. Paullisper resistamus. Hic enim locus pluribus concertationibus mire discerpitur, dum alii Narbone, alii Mediolani natum martyrem volunt, Quae ritur autem quid heic sit Mediolanensis oriundus. Ajo tantumdem esse, quod Mediolani natus, sed postea tamen inde alium in locum profectus*: de qua Oriundi notione vide quae inferne [21] adnotamus. Atqui Ambrosiana haec Sebastiani origo pulchre cum

Non licebit autem alia Scripturarum loca Ambrosiano more pertractata huc asferre; quia auctor hujus Martyrii in adhibendis Scripturis praeparatus est.

(21) *Quid inter Oriundus & Ortus intersit.*

Oriundum inter, & *Ortum* ita distinguit Alciatus ad l. 147. & 190. de verb. sign. quod prior sic dicatur respectu majorum suorum originis, posterior respectu suae. Nec ferme aliter Valla lib. 3. Hinc Livius lib. 24. *Hippocrates & Epicydes nati Carthagine, sed oriundi ab Syracusis*. Nec dubium quin in eam notionem alia quoque exempla conveniant. Verum id adeo perpetuum non est, ut saepius *Oriundus* sit idem quod *Ortus*. Columella: *Si modo liberis parentibus est oriundus*. Lucretius l. 2. v. 990.

Denique caelesti sumus omnes semine oriundi.

In Philoxeni Glossis *Oriundi* sunt iidem qui γεινόμενοι h. e. Nati.

Verum, ut quod est fatear, sic posse distinguere cenfeo. *Oriundus*, si absolute usurpetur, nec *opis* a referatur, ferme tantumdem est quod *Ortus*: ubi vero ad aliud sive expressum sive tacitum respectum habeat, tunc iterum est distinguendum. Nam si *Orto* opponitur; tunc quidem illud a Valla & Alciato assignatum discrimen valebit. Contra si *Oriundus* incolarum opponatur; tum vero locum nativitatis designat, & tantumdem est quod *Ortus*. Plautus Poenulo V. sc. 2. v. 94.

Ag. Nam band repudio hospitium, neque Carthaginem;

Indo

eum Sebastiani actorum initio consentit, quod tale est: *Sebastianus . . . Mediolanensium partibus eruditus, civis vero Narbo-*

nensis, Diocletiano . . . carus erat. Quae si vera lectio est (de quo dubito; eamque mihi animus inquires gestit sollicitare [22] multis

Inde sum oriundus. Poe . . . Qui potuit fieri ut Carthagini

Gnatus sis, hic autem habuisti Aetolum patrem?

Ag. *Surreptus sum illinc.* Vbi vides *Oriundus* opponi domicilii loco, ideoque idem esse ac quod mox dicitur *Natus*. Scater vero similibus exemplis supra ceteros Apuleius. Itaque in Apologia Zenonem illum antiquum *Kelia oriundum* [h. e. Veliae in Lucanis natum] dicit. In *De habit. doct. Plat.* prope ab initio Platonem in palaestra Arifonem Argis oriundum h. e. Argivum doctorem assignat. Floridorum cap. XIV. Crates ille Thebanus dicitur *Thebis oriundus*. Ibid. cap. XV. Pherecydes Syrius. Pythagorae praeceptor, *Syro ex insula oriundus* memoratur. His vero locis omnibus *oriundus* de eo usurpatur, qui ibi natus, alio postea commigrasset.

Itaq. scite Ambrosius *Mediolanensem oriundum* dixit Sebastianum, certe Romani domicilii respectu; quia statim atque ex praeceptorum ludo prodit, eo profiliit, ubi furebat maxime infectatio. At, inquis, cum Ambrosio non belle Sebastiani Actis convenit, in quibus is *Mediolanensium partibus eruditus, civis vero Narbonensis* dicitur, h. e. [uti videtur] Narbone natus, in Mediolanensium partibus educatus. Verum mitto quod is locus aliter alibi legitur, de quo in seq. Adnot. Atqui vel si sic legatur, *in Civis πολιτιαν* h. e. *civilitatem* live jura civitatis cui adscriptus erat, designat; *Eruditus* vero per *βραχυλογίαν* pro nativitate simul ac puerili institutione usurpatur. Sed vide seq. Adnot.

(22) *Actorum S. Sebastiani exordio verior lectio restituitur. Sebastianum origine & civilitate Narbonensem, ortu Mediolanensem fuisse.*

Benedictinus Ambrosii editor ad recitatum ex eo locum ex Serm. 19. ad Ps. 118. dum horum Actorum initium recitat, pro *Mediolanensium partibus Eruditus*, offert *Med. par. Educatus*, forsitan labente memoria. Hoc vero nihili est: illud gravius, quod alicubi legi testatur, *Mediolanensium partium civis*: quod Bollandus ante notaverat. Quod non eo dico, quasi Narbonensibus quidquam ex eo periculi immineat, qui satis trita lectione juvantur; verum quod varie hunc locum initio fuisse lectum, appareat. Nec dubito, quin si veteres excuriantur membranae, sanius aliquid, quam quod nunc

legitur, deprehendatur. Scio Reginae Suecorum laudari codicem, in quo haec Acta X. fere saeculo scripta reperiantur. Haec & alia cum editis conferre praestabit. Interim quid me ipso in limine ostendat, candide aperiā.

Nam illud *ERVDITVS* valde mihi suspectum est. Quid enim attinebat de loco, ubi *eruditus* fuerat, monere, interim de loco nativitatis unice securum? Certe natale solum vitarum scriptores numquam omittunt; aut si certe exploratum non habent, varias opiniones referunt. Dixerint fortasse, iis verbis *Civis Narbonensis* designari natale solum. At praeterquam quod id aliud significat: inceptissimum fuisset prius de loco institutionis, postea nativitatis, *ἵστορικὸν ὁπότερον* meminisse. Ergo non est dubium, quin aliud participium eo loco fuerit, quod nativitatis significantiam haberet. Ambrosius enim, ut vidimus, martyrem Mediolani natum ad Ps. 118. narrat. Adhuc aevo sequiore Beda quum suum Sebastiani elogium eisd. verbis ex his Actis [nec enim alia fide digna exstabant] contraxisset, diserte, *S. Sebastiani de Mediolano*, initio scripsit, certe quod Mediolanum non pro scholae loco, sed pro natali solo memorari in Actis legisset. Bedae verba Rabanus exscripsit. Sed & Metaphrastes suam Sebastiani historiam ex his Actis composuit, in quibus quia Sebastianum Mediolanum pro patria assignari vidit, ob eam unice causam eum Mediolani ortum diserte narrat. Quod si vestigiis hodiernae lectionis insistimus, facile est primitus scriptum fuisse *ORIVNDVS* (i. e. *Ortus*, ut in superiore Adnotatione docuimus) ut plane Ambrosius juvenculus cum Ambrosio provectiore concinat: quorum ille scripserit *Mediolanensium partibus oriundus*, hic vero, *Mediolanensis oriundus*. At postea sive in vocis *Oriundus* fugientibus elementis librarius sibi videre visus fuit *Eruditus*: sive quod absurda hoc loco vox *Oriundus* visa semidoctis fuit, ratis *Oriundus* remotiorem originem [uti nunc vulgo accipitur] designare: utcumque fuit, falso suspectam vocem in affinem *Eruditus* mutaverunt. Quid si *ORTVS* aut *EDITVS* scriptum initio fuerit, deinde intrudendo syllabam, *ERVDITVS* effecerunt? Horum trium aliquod certe prius Beda & Metaphrastes in Actis pro *Eruditus* legerunt.

Notandum est autem hujus historiae auctorem, ubi scripsit, *Mediolanensium partibus*

M m m m m m *oriund-*

multis modis) eaque cum Ambrosii loco conferatur; tria de Sebastiani genere discimus, I. Sebastiani majores fuisse origine Narbonenses, in quam civitatem implemet martyr adscriptus erat, unde *Narbonensis civis* vocatur. II. Sebastianum in Mediolani partibus natum atque eruditum fuisse: vide Adnot. 21. Postremo III. non alia de causa Sebastianum *Mediolanensem* *ORIVNDVM* Ambrosio dici, quam ut *ORIVNDVS* opponatur incolatui, quem vix exacta pueritia Romae contraxit, militiae adscriptus. Confer quae in Adnot. 21. modo adnotavimus. Ad Romanum enim incolatum max digreditur ibid. Ambrosius, itemque Passio num. 1. 2. 60. 64. & alibi passim. Sed cetera Ambrosii audiamus.

Apud quem in eodem comment. statim sic sequitur: *Fortasse autem, aut jam discesserat (Mediolano) persecutor, aut adhuc non venerat in haec partium, aut mi-*

oriundus, aut tale aliud, voce illa *Partibus totius Mediolanensis perticae* [uti scriptores agrarii loquebantur] sive territorii ambitum intellexisse, ita ut videatur Martyr non in Mediolanensi urbe, sed in ejus agro editus in lucem fuisse. Neque id cum Ambrosii verbis ad Pl. 118. pugnat; quis enim dubitat, quin is qui in agro Mediolanensi paritur, is recte *Mediolanensis* dicatur? Certe Virgilius, Andibus extra Mantuam ortus, tamen Mantuanus audit.

Ergo ex hac historici hujus accuratissima *λεπτολογία* discimus, natale Martyris solum in incerto aliquo Mediolanensi pago fuisse. Ibi quidem nativitas ejus fuit: at vero jura *πολιτείας* (*civilitatis*) longe alibi, nempe Narbone Martio, radices fixas habebant; sequitur enim, *Civis vero Narbonensis*. Civilitatis enim locum cum solo natali non modo antiqui, sed ne hodierni quidem mores confundunt. Vides quanta accurate hic historicus locum nativitatis ab jure civitatis distinxerit. Nec video quid ultra discidium inter Narbonenses interque Mediolanenses superfit; quum sua quibusque decora historiographi Ambrosii diligentia seceverit.

At, inquit, si de civilitate agitur, *civis Romanus* potius quam Narbonensis dicendus erat; quia ex Antonini Caracallae lege universus Romanus orbis Romanam civitatem est consecutus. Verum post eam legem, adhuc sua civitatibus privilegia salva manserunt; ita ut juverit

sior erat. Advertit (Sebastianus) heic aut nullum esse aut tepere certamen. Romanus profectus est, ubi propter fidei studium persecutionis acerbata fervebant: ibi passus est. Itaq. illic, quo hospes advenit, domicilium immortalitatis perpetuae collocavit: Non alia igitur de causa Mediolano Romanus processit, quam quia Romae persecutio, cujus studio acuebatur, fervebat. Hoc vero dumtaxat ibi dicit, quia id tantum locus ille [23] poscebat. At in Passione Sebastiani & hoc (cur scil. Romae tantum saeviretur) ex historia [24] docetur; ac simul accurate ac minutim Martyris consilium exponitur, quid scil. moliturus Sebastianus Romam processerit. Id enim agebat, ut christianos Romae vexatos omni ope [25] foveret, per hoc autem viam sibi ad passionem, ad quam incitabatur, sterneret. Haecenus Ambrosius senior scriptae a se puero Sebastiani passioni concinit.

Jam

Narbonensem [aut alterius civitatis] *civem* haberi. Ac de his satis.

(23) Laudato enim loco id sibi proxime Mediolanensis pontifex proposuerat, ut locum illum (Ad. XXIV. 21.) *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei*, enarraret, & exemplis illustraret.

(24) Id in hac Passione agitur potissimum num. 64. Nisi quod ibi multa peradolescens scriptor in historia peccat, dum vivo Carino Diocletianum cum Maximiano sociat; & hos posteriores, vivente Carino, Romae moratos docet. Sed tamen quod ibi sequitur, probum est, & cum Ambrosii loco ad Pl. 118. non male cohaeret. *Carinus autem, inquit, erat cum omni exercitu in partibus Galliarum* (Ambrosius, nequid dissimulem, simili locutione in loco recitato utitur: *Persecutor adhuc non venerat in HAEC PARTIVM*) *Carinus, inquit, erat. in partibus Galliarum postus; & ejus intuitu lenta persecutio Diocletiani* (sive Carini potius, quae tamen Diocletianea vocatur) *circa Christianos esse coeperat* [illud *Esse* ejiciendum videtur: vult enim, Diocletianeam persecutionem coepisse sed lentam] *quia Carinus habebat aliquos amicos, quos hujus tituli professo decorabat.*

(25) De Sebastiani consilio [ut scil. sub chlamyde latens, laborantes confessores confirmaret, juvaret, foveretque] vide num. 2. 60. & passim alibi.

Jam vero illud longe gravissimum, (quod unum, vel si cetera desint, facile Sebastiani historiam arrogare Ambrosio queat) quod num. 27. Marcus martyr a Christianis merito contemni mortem hoc maxime argumento suadet: *Qua ratione*, inquit, *mori timeant, qui sciunt, hanc hominis naturam esse, non poenam?* Quae quidem sententia periculosior visa Tillemontio fuit, ac Pelagiano fermento imbuta; nec aliter excusanda, quam quod hujus opusculi auctor haec innocue ante Pelagiana tempora scripsisset. At nos ad 18. Junii, quum ad haec ipsa S. Sebastiani Acta commentaremur, pag. 677. satis luculenter quamlibet laevam suspicionem ab ea sententia deterimus. Quae quum scriberem; nondum tamen animadverteram quam familiaris ea sententia tum Exjossippo, tum in primis professo Ambrosio fuerit. Verum postea ad 29. Junii Par.I. pag. 846. & ibidem in Adnot. 671. gemellas tum Exjossippi, tum Ambrosii sententias, uno scil. ovo editas, protulimus: quas uti conferas, etiam atque etiam rogo: praefertim quod ea me plane causa tunc coegit, ut in eadem Adnot. hanc Appendicem Ambrosianam me daturum

(26). Ac primum quod in Actis num. 56. legitur: *Nam diversis temporibus nati uno naufragio perierunt, & una hora diei vel noctis exorti, alter ad mendicantem deponitur, ascendit alter ad regnum: & in uno praelio innumerabilis multitudo prostermitur, & uno die, imo uno puncto in una domo duae feminae, pudicissima altera, altera efficitur impudica: utriusque stellae si meritum contulerint, nec meretrix vituperanda est, nec casta laudanda.* Hoc inquam quod heic paucis exponitur, id latissime, sed eisdem plane argumentis atque sententiis, amplificatum ab Ambrosio fuit Hexa. lib. IV. cap. 4. tota sect. 15. & alibi: quae vide, si tanti res visa fuerit.

Satim vero ibidem Passionis scriptor sic pergit: *Certe legum latores & principes sacra sua praevaticata puniunt.* Notabis hic obiter, principum iustiones sive epistolae, non tantum SACRAS genere sequiore vocatas, verum etiam neutraliter SACRA. In Actis S. Felicis episc. Tabyzacensis, *Ut sacra imperatorum recitarentur.* Gesta sub nomine Acaii, *Episcopum sacra principis deferentem.* Greg. M. I.

promitterem in qua accuratius expendetur, annon haec S. Sebastiani historia re vera ab eodem parente Ambrosio prodierit. Ab eodem inquam auctore, adhuc per adolescentulo tamen: id quod & concionum copia plus nimio luxurians, & in eisdem haud satis constans iudicii firmitudo declarat.

Et haecenus quidem fere suavisimus, Sebastiani historiam ab Ambrosio adhuc juniore fuisse profectam: at ex iis duobus, quae initio promisi, alterum (quod jam expositum eo) id prope certum efficiet. Etenim in hoc, quem prae manibus habemus, libello num. 54. 55. 56. S. Polycarpus ita copiose & accurate contra *mathematicos* (quorum nomine Ambrosius saepe alibi genethliacos intelligit) disputans inducitur, ut in pluribus [26] rerum argumentis ea disputatio cum altera prolixiore Ambrosii in Hexaemeri toto cap. 4. libri V. consentiat. Atque id quidem per se solum haud levi argumento est, Ambrosium (-cui scimus familiare fuisse ad ea retractanda recurrere, quae accurate, alibi commode aliquando dixisset, ut ad 29. Jun. Par. 3. cap. ult. ostendimus) quum Hexaemeron scriberet,

M m m m m m 2 ex

ap. 47. *Ad Endacium* *sacra imperialia currerunt.* Sed eodem redeo. *Principes sacra sua praevaticata puniunt: & ideo forum iudaei iudex, ideo iura, ut iusti laudentur recte, & iniusti merito puniantur.* Vbi minus dicitur, quem quod colligi jubetur. Hinc enim concludi vult, si merito iusti praemiis, scelesti poenis afficiuntur, itellarum necessitatem fore vanissimam. At quae heic tener adhuc Ambrosius primoribus labris delibavit, eadem nam grandior Hexa. IV. 4. tota sectione 19. oratione dilatavit. Confer si libet, locum pulcherrimum.

Adhaec de beneficiis maleficisque aspectibus haud pauci uterque κατὰ τεχνικὴν γλῶτταν eloquitur. In Passione num. 55. mathematicus hic consultus respondet: *Tempus tuum* (h. e. tui nascentis hora) *a malitioso* (h. e. malefico) *Marte susceptum* [corr. *suspectum* h. e. aspectum: hic etiam corriges paulo int. rius] *est; aut Saturnus apocatastasicus fuit; aut annus tuus ex diametro suspectus est &c.* Quae contra cum Ambrosio ibid. tota sect. 17.

ex sua S. Sebastiani historia id argumentum arcessivisse. At illud longe notabilius, quod eod. Hexaemeri loco tanquam intento digito hanc S. Sebastiani Passionem a se scriptam commonstrasse videatur, dum se quondam PVERVM in eodem argumento luisse significat. En ejus verba in IV. Hexaem. ubi post absolutam Chaldaeorum refutationem, sic caput V. orditur: *Plura diximus* (contra mathematicos) *plura nolumus; ne quis ea, quae a nobis de illorum adsertionibus usurpantur ad refellendum, ad recognoscendum assumpta arbitretur. Nam quae PVERI risimus, ea senes commemorare qui possumus?* Heic quaero: ubinam Ambrosius puer contra mathematicos scripserat? In excidio nihil tale occurrit. In Historia Regnorum (quam

desideramus) vix videtur ei argumento fuisse locus. Scimus autem hanc Sebastiani Passionem decimo saeculo palam pro Ambrosiana habitam: in qua de genethliacorum vanitate locus est copiosissimus. Aut ergo toto aberro caelo: aut hoc opusculum sibi senex Ambrosius, dum Hexaemeron scriberet, vindicavit. Ac primum id opusculum a se PVERO (h. e. facile ante vigesimum [27] annum conscriptum fuisse dicit: quae aetas non male scriptionis stylo convenit. Deinde quod se tunc RISISSE mathematicorum scita testatur, id non male cum ea ratione, qua ibi Chaldaeos refutaverat [28] congruit. Postremo quum disputatio, quae in Passione Sebastiani legitur, pleraque ex Origene ἀνωλεξή [29] descripta fuerit;

(27) Ante annum, inquam, vigesimum, aut summum vigesimo circiter: quod eo dico, quod aevo Ambrosii vox *Puer* longius interdictum, quam olim, prorogabatur: de quo alibi dixisse memini. In quodam Campano marmore ejusd. ferme saeculi memoratur quidam SECVNDVS PVER XXII. ANNOR. Verum discrimen styli Passionis ab Exjossippo cogit pueri vocem strictius accipere.

(28) Est enim quoddam deridendi genus, ubi non aliud agitur, quam nude arcana quaedam, per se ridicula, detegere. Sic ubi sub Christianis principibus diruto Serapidis fano, turpissima numinis sacra, quae ad eum diem sedulo celata fuerant, posita in aprico fuerunt; scimus quos cachinnos ea sola arcanorum ostentatio exciverit. Nec aliud puero Ambrosio consilium fuit, ubi in suo Sebastiano hunc S. Martyrem haud alia via Chaldaeos ridentem inducit, quam abdita illorum artis mysteria detegendo. Sic enim Sebastianus Chromatium, figura a Chaldaeis vere praenuntiari credentem, revocat num. 55. *Pracipue bodie ad te mathefsi venire doctorem, cui dicas, illo tempore te asperis casibus laborasse; & inquire per quas stellas hoc tibi evenerit mali. Responsa ejus erant procul dubio talia: quod tempus tuum (h. e. tui nascentis) a malitioso (sive malefico) Marte susceptum est; aut Saturnus apocastiscus [cor. apocastiscus: ἀποκασταῖς est planetae reditus ad idem caeleste signum] fuit; aut annus tuus ex diametro susceptus est* [heic, & paullo superius in Adnot. 26. Suscipio pro Suspicio, quod peculiare genethliacorum est ver-

bum, ex librariis est: certe Origenes, unde haec sumpta habet, ἐπιμαθηρικῶν] aut climacterica tibi in centro sunt nata; aut syndetis] at in Origene ἀσυνδεδωτος] fuit cum malo, aut invisibilis, aut in schemate, aut immobilis circa te existit cursus in stellis. Haec & bis similia cum dixerit, rationis tibi verisimile assignare nititur aliquid & probare. Age nunc interroga alterum mathematicum, cui ipsas (h. e. easdem) horas ipsumque tempus in bonis tibi exuberasse casibus dicas: illico videbimus eum tibi rationalia schemata infinita afferre, quibus adprobet, quia in ipsis tibi temporibus evenire debuerint bona. Circulum etenim tenet ex omni parte collectum [Origenes dixerat ... ἰσοπεπῶς: quod Rufinus vertit, Circulus enim est aequaliter ex omni parte collectus] in quo diversas & varias causas accipit, ex quibus occasionem capiat dicendi quod voluerit. Nam futura dum penitus praevidere non possunt, climactericas, cost. Climacteras: Origenes, unde haec haulta sunt, ἀνωλεξήσας πειρόντων] dicunt, id est naturae rei incerta profugia. Hoc ultimum sic immutat Corelerius ad Recogn. Clem. Natura rei incertae perfugia. Sed profugia ex Cicerone scripsisse Ambrosium verius est: in ceteris viro doctissimo assentior. Hoc igitur illud est: *Quae pueri RISIMVS* (duplaxat eorum scita ridicula detegendo) *ea senes commemorare qui possumus?* Ne scilicet id dem operam, repuerascere videar, senex jam ipse & sacerdos.

(29) Adnotum locum, quem proxime adscripsimus, ex Origene fuisse ἀνωλεξή in-plosisque

fuert; hoc ipsum in causa fuit, ut Hexameron scribenti Ambrosio, eorum quae in S. Sebastiano luserat, memoria occurraverit, ut inferne [30] adnotamus.

Atque hactenus dicta non eo pertinent, ut Mediolanensi pontifici hoc opusculum certissime adjudicem: tamen quominus inter ejusdem juvenilia cum maxima veri specie (praesertim Odilone duce) referatur, adeo non prohibeo, ut potius in id me ducem & suasorem praebeam. Quod si ejusdem alia plura puerilia exercitamenta existant; facilius de hoc opusculo judicium ferri possit. Nunc hujus tam feracis ingenii plurima, quae adolescens protulisse debuit, opuscula ob eam tantum periisse videntur causam, quod posterior aetas Ambrosii jam episcopi libros in unum corpus collegit, cetera adhuc

laici opuscula parum curavit. Quae extra corpus Ambrosianum vagantia, tandem magna ex parte perierunt; sicuti *Quattuor libros Regnorum, quos Scriptura complexa est Sacra* (quos ante Excidium scripserat, ut in praefat. Excidii ipse testatur) intercidisse dolemus. Aut si qua adhuc aetatem ferunt, ea tamquam *adversum*, ad nullum certum parentem digitum intendere possunt: excepto Excidio, & hac Passione; quae tamen duo iniquis status controversiis vexare critici non desistunt. Ob eam causam optandum esset, ut si quando nova Ambrosii editio parabitur; inter ejus juvenilia non tantum Exjospo, sed & S. Sebastiani Actis locus pateat: illi quidem ut certissimo ejus operi; huic vero vero ut prope explorato.

risque descriptum, jampridem Cotelerius ad X. Recognitionum Clem. cap. XI. ostendit: ubi non tantum Origenem cum Recognitore [unde sua descripserat Adamantius] comparavit, verum etiam cum utroque superiorem passionis S. Sebastiani locum commisit.

[30] Sic equidem rationes in eo. Passionis Sebastiani auctor superiore contra mathematicos locum ex Origene potius [cui magis accedit] quam ex *ἀναγνώρισμα* descripsisse mihi videtur; ceteri sua Origenes ex Recognitore hauserat. Et ceteroqui scimus Ambrosium [quem prorsus ipsum Sebastiani gesta perscripsisse censeo] studiosissimum fuisse Origenis, ab eoque ubique plurima, tacito auctoris nomine haussisse, ac sua locis.

Jam vero celeberrimus ille Origenis locus exstat Philocaliae cap. 22. ubi ea disputatio sumpta dicitur ex tom. 3. explanationum ejus in Genesim, nempe ad Gen. 1. 14. Atqui in Hexameron Ambrosium cum plurima passim ab Origene, summo cum judicio, ejus suppresso nomine, mutuatum certo constat; tum eo ipso certe loco Hexa. IV. 4. ubi contra mathematicos agit, non potuit non Origenem sibi imitandum proponere. Quid ni enim, quum uterque in eundem Genesios locum commentatur, nempe ad illa verba I. Gen. 14. *Et sint in signa & in tempora & dies & anni?* Ea ipsa

quippe verba tum Origenes loco cit. tum Ambrosius explananda susceperant, quum ad disputandum contra Chaldaeos digressi fuere. Quumque eadem in Mediolanensi argumenta quae in Origene reperiantur; fieri non potest quin ex illo Ambrosius suos hortos irrigarit. Id porro quum faceret; tum vero ei in mentem venit illorum, quae PVER in S. Sebastiani Actis contra mathematicos scribens, eundem plane Origenis locum totidem verbis expresse rat. Quorum simul atque commemorat; plura forsitan dicturus, cursum tamen orationis inhibuit. *Plura*, inquit, *nolumus*. . . *Nam quae* [disciplinae Chaldaicae mysteria olim dumtaxat enuntiando] *pueri risimus, ea senes commemorare* [sine levitatis nota] *qui possumus?*

Atque haec sane piget, quod Cotelerius, vir plane summus, proxime recitatum passionis Sebastiani locum producturus, ejus auctorem sibi alium a S. Ambrosio videri profiteatur. Qui si ad ea, quae tota hac Disquisitione disputavi, attendisset, in primis vero si cum Passionis loco contulisset verba Ambrosii semet citantis in Hexa. IV. 5. haud ambigito, quin alia omnia contulisset. Equidem qui ad XVIII. Junii pro negante sententia steteram, nunc cogor hunc pro primitivo Ambrosii textu agnoscere. Tamen quid alii de eo judicatum sint, videro.

I N D E X I.

Sanctorum qui hoc priore Kal. Neap. semestri inscribuntur .

A.

- S** Acindynus M. 64.
 SS. Adrianus & Natalia MM. 84.
 S. Africanus M. 199.
 S. Agapitus Papa 213.
 S. Agatha V. & M. 33.
 S. Agathangelus 21.
 S. Agnellus Episc. Neap. 7.
 S. Agnes V. & M. 17. & 909.
 S. Alexander Episc. 528.
 S. Ananias Apost. 285.
 S. Anastasia V. & M. 430.
 SS. Anastasius & Vincentius MM. 21.
 & 928.
 S. Angeli Apparitio 287.
 Annuntiatio Domini Jesu 112.
 S. Anthimus Episc. 516.
 S. Antonius Mon. 14. & 574.
 S. Antoninus 574.
 S. Aphrodisius M. 284.
 S. Aquilina V. & M. 593.
 S. Arcadius Episc. 88.
 S. Aristocles M. 712.
 S. Asyncritus M. 697.
 S. Athanasius Episc. 15.
 S. Athanasius Patr. Alex. 284.
 S. Athenogenes M. 633.

B.

- S. Barnabas Apost. 535.
 S. Basileus Episc. Amaseae 254.
 S. Basileus Episc. Chersonensis 86.
 S. Basilus Archiep. Caesareae 1.
 S. Basiliscus M. 410.
 S. Basilissa M. 4.
 S. Benedictus Abbas 99.
 S. Blasius Episc. M. 32.
 S. Bonifacius M. 290.

C.

- S. Cajus Papa 227.
 S. Callinicus M. 137.
 S. Calvus Episc. Neap. 98.
 S. Castrensis Episc. 38.
 S. Castulus M. 100.

- S. Caelestinus Papa 171.
 SS. Chrisantus & Daria MM. 98.
 S. Christina M. 92.
 S. Christina V. & M. Nicomedienfis 441.
 SS. Christophorus & Isaia 287.
 Circumcisio Domini 1.
 S. Claudius Mon. 32.
 Constantini Imp. Memoria 408.
 S. Crescentius M. 431.
 S. Crucis Inventio 284.
 S. Cyrillus Episc. Alexandrinus 528.
 S. Cyrillus Episc. Hierosol. 97.
 SS. Cyrus & Johannes MM. 29.

D.

- S. Daria M. 98.

E.

- S. Eleutherius Papa 213.
 S. Elpidius Episc. 14.
 S. Epaphroditus Episc. 354.
 S. Ephebus Episc. Neap. 422.
 S. Ephrem 28.
 S. Epimenius M. 61.
 S. Epiphanius Episc. 289.
 S. Epiphanius Patr. Constant. 3.
 Epiphania Domini 3.
 S. Erasmus Episc. & M. 483.
 S. Eustathius Episc. Neap. 288.
 S. Euthymius 16.
 S. Eutychius Patr. Constant. 169.

F.

- S. Fausta M. 33.
 S. Febronia M. 715.
 S. Felix Nolanus 12.
 S. Fortunatus Episc. Neap. 610.

G.

- S. Galatianus M. 14.
 S. Georgius M. 228.
 S. Gerasimus Abbas 85.
 S. Geroptius M. 80.
 S. Gerontius M. 206.
 SS. Gervasius & Protasius MM. 684.
 S. Glycerius M. 135.
 S. Gordianus M. 2.

S.Gre-

- S. Gregorius Papa 92.
 S. Gregorius Theolog. 25.
 H.
 S. Hefychius Episc. 122.
 S. Hierontius V. Gerontius.
 S. Hilarion Mon. 289. & 972.
 I.
 S. Jacobus Apost. 427.
 S. Jacobus & Philippus Apost. 281.
 S. Januarii Translatio 207.
 S. Ignatius Episc. & M. 28.
 S. Innocentius Papa 229.
 Inventio Capitis S. Joh. Baptistae 70.
 Inventio S. Crucis 284.
 S. Joh. Baptista 714.
 S. Joh. Chrysostomus 9. & 26.
 S. Johannes I. Episc. Neap. 138.
 SS. Johannes & Paulus MM. 722.
 S. Irenaeus M. 255. & 747.
 S. Irinus V. S. Irenaeus.
 S. Ilaacius M. 115. & 434.
 S. Ilaia Propheta 287.
 S. Judas Apost. 428.
 S. Juliana M. 56.
 SS. Julianus & Basilissa MM. 4.
 S. Justinus Philosophus M. 443.
 L.
 S. Leo Papa 761.
 S. Leonides M. 253.
 S. Lucianus M. 511.
 M.
 S. Marcellianus M. 672.
 S. Marcellinus M. 483.
 S. Marcellus Episc. 80.
 S. Marciana V. & M. 10.
 S. Marcianus M. 651.
 S. Marcianiana V. S. Marciana.
 S. Marcus Abbas 84.
 S. Marcus Evangelista 233. & 353.
 SS. Marcus & Marcellianus MM. 672.
 S. Maria Aegyptia 172.
 S. Maro Episc. Neap. 627.
 S. Matthaeus Apost. 286.
 S. Maximus Episc. Constantinop. 126.
 S. Maximus Episc. Neap. 574.
 S. Menander M. 135.
 S. Metrophanes Episc. Constantinop. 3.
 & 512.
 S. Montanus M. 93.
 N.
 S. Natalia M. 84.
 SS. Nicander & Marcianus 651.
 S. Nicasius M. 529.
 S. Nicephorus M. 34.
 S. Nicodemus 93.
 O.
 SS. Octo MM. 111.
 S. Onesimus Episc. & M. 99.
 P.
 S. Pantaleon M. 56.
 S. Paphnutius Mon. 225.
 S. Patricius Episc. & M. 354.
 S. Paulinus Episc. 701.
 S. Paulus Apost. 779.
 S. Paulus Episc. Neap. Junior 59.
 S. Paulus Episc. Neap. Major 84.
 S. Paulus Eremita 16.
 S. Paulus M. 722.
 S. Peregrinius 29.
 S. Petrus Apost. 779.
 S. Petri Cathedra 49.
 SS. Petrus & Marcellinus MM. 483.
 S. Philippus Apost. 281.
 S. Philippus Episc. Heracleae M. 274.
 S. Philon Carpasi Episc. 22.
 S. Pimenius M. V. S. Epimenius.
 S. Pionius M. 90.
 S. Polycarpus Episc. & M. 67. & 943.
 S. Polycarpus M. 137.
 S. Pomponius Episc. Neap. 263.
 S. Pophus Episc. V. S. Publius.
 S. Porphyrius Gazae Episc. 70.
 S. Potitus M. 12.
 S. Protasius M. 684.
 S. Publius Episc. M. 89.
 Purificatio S. Marias 31.
 Q.
 SS. Quadraginta MM. 88.
 S. Quodvultdeus Episc. 63.
 R.
 S. Redux Episc. Neap. 122.
 S. Respicius M. 31. & 930.
 S. Restituta V. & M. 306.
 S. Rufinus M. 170.
 S. Rufus M. 699.
 S.
 S. Sabinus M. 113.
 S. Samuel Propheta 286.
 S. Sa-

S. Saturninus M. 34.
 S. Scholastica 36.
 S. Severinus Abbas 6.
 S. Severus Episc. Neap. 257.
 S. Silvester Papa 2.
 S. Sophronius Mon. 82.
 S. Stephanus Episc. Neap. 200.
 S. Symeon Stylita 424.

T.

SS. Terentius & Africanus MM. 199.
 S. Thallelaeus M. 406.
 S. Thecla V. & M. 67.
 S. Theodora V. & M. 10.
 S. Theodorus M. 212.
 S. Theodosia V. & M. 431.
 S. Theodosius Episc. 70.
 S. Theodosius Mon. 10.
 SS. Theodulus & Agathopus MM. 150.
 S. Thermus M. 168.

S. Thomas Patr. Constantinop. 99.
 SS. Tiburtius & Valerianus MM. 207.
 S. Timotheus Patr. Alexandr. 52.
 SS. Tryphon & Respicius MM. 31 & 930.

V.

S. Valentinus M. 55.
 S. Valerianus M. 207.
 S. Victor Episc. Neap. 34.
 SS. Vincentius & Anastasius MM. 21.
 & 928.

S. Vitalis M. 255.
 S. Vitus M. 627.
 S. Vrsus Episc. Neap. 64.

X.

S. Xenophon Mon. 26.

Z.

S. Zacharia Propheta 305.
 S. Zenais V. & M. 514.
 S. Zeno M. 591.

I N D E X II.

Auctorum, qui in hoc Commentario laudantur, explicantur, illustrantur, restituuntur, emaculantur, refutantur.

Numerus prior paginam, posterior praecedente littera C. columnam, praecedente littera N. numerum notae designat.

A.^v

S Acacii M. Acta illustr. 223. c.2.
 Aceto Thomas notatur 776. c.2. n. 593.

Aetorum Apostol. VIII. 9.10. illustr. 860.
 c.1. n. 701. & 863. c.2. n. 715. XIX. vers.
 18. pag. 496. c.1. n. 111. & 984. c.2. XIX.
 24. pag. XXXI. c.2. XXVIII. ill. 101. c.2.

Ado ill. 94. c.1. excusat. 410. c.1. emend. &
 ill. 641. c.1. & 900. c.2. n. 782.

Aegineta Paulus ill. 501. c.1. n. 126.

Aeschylus ill. 386. c.1. n. 198.

Afranio lux 110. c.2. n. 41.

Aldhelmus ill. 511. c.1. 795. c.1. n. 617.

Allatius Leo not. 425. c.2. & seq.

S. Ambrosius ill. 296. c.2. 686. c.2. 693.

c.1. expl. 694. c.1. & seq. ill. 800. c.1. n. 622.
 802. c.2. n. 629. rest. 803. c.2. n. 631. 805.
 c.2. n. 636. 807. c.1. expon. ib. c.2. 814. c.
 2. n. 642. rest. 817. c.2. n. 643. defend. 819.
 c.1. expl. 820. c.1. ill. 822. c.1. & seq. rest.
 828. c.1. n. 652. expon. & ill. 831. c.1. &
 seq. 832. c.1. n. 654. rest. 835. c.1. n. 658. &
 659. 836. c.2. n. 660. 839. c.1. n. 663.
 emacul. 843. c.1. n. 667. expon. 844. c.2.
 n. III. rest. & expl. 846. c.1. n. 671. 849.
 c.1. n. 674. 850. c.1. n. 675. 856. c.2. n.
 688. 863. c.1. n. 714. ill. 868. c.1. n. 732.
 907. c.2. expon. & ill. 916. c.1. n. 17. 918.
 c.2. n. 18. 950. c.1. 986. c.1. & seq. 990.
 c.2. & seq. restit. 991. c.2. expl. & ill. 992.
 c.2. n. 11. 995. c.2. n. 3. 996. c.1. n. 5. emend.
 998.

998.c.2.n.10.expl.& ill.999.c.1.& seqq.
 1001.c.2. 1008.c.2. n.21. 1010. c.1. Ib.
 c.2.n.24. 1011.c.1.n.26.& passim alibi.
 Ammianus Marcellinus ill.247. c.2.n.98.
 323.c.2. 324.c.1.n.45. 459.c.2.471. c.2.
 492.c.1. 694.c.1. n.451. 721. c.2. 726.
 c.1.n.501.741.c.1.n.527.787.c.2.n.605.
 Anastasius Biblioth. not. 66. c.1. & seq.
 426.c.2. corrig.& ill.202.c.1.n.66. 218.
 c.1. 410.c.2. 767. c.2. 769. c.1. n.566.
 896.c.1.n.774. 964.c.1.
 Anonymus Salernitanus expl.65. c.1.
 Antinorus Antonius laud.776.c.2. n.593.
 Apicius ill. 381.c.2.n.174.
 Apollonii Scholiastes ill. 362.c.1. n.148.
 Appulejus ill.195. c.1. 328.c.2. 509.c.2.n.
 141. 511.c.2. 667.c.1. n.407. 873.c.2.
 n.744.
 Aringhius Paulus not.102. c.2.
 Aristides ill. 160. c.1.
 Arnobius illustr. 39. c.1. n.7. defend.& ill.
 871.c.1. n.738.
 Asconius Pedianus ill.209. c.1.
 S.Athanasius ill.38.c.2.n.5. 129.c.2.n.76.
 157. c.1.n.24.
 Athenaeus ill.105.c.2.n.28. 108.c.2.n.37.
 Auctor ad Heren.ill.499.c.1.n.118.510.c.2.
 S. Audoenus ill.900.c.1. n.780.
 S.Augustinus ill.74.c.1.n.54.129.c.2.n.76.
 195.c.1. 678.c.1. 687.c.1.692.c.2. 693.
 c.2. 816.c.2. expon.& ill.873.c.2. 874.
 c.1.n.745. 888.c.1.n.761.
 Aulifius Dominicus not.357. c.2. n.39.
 Aurelius Victor ill.224.c.1.400.c.2.n.241.
 602.c.1.n.331.
 Ausonius ill.703.c.2.n.462.

B.

Bailletus Adrianus not. 2. c.1. 25. c.1.
 31.c.2. 35.c.1.n.3. 71.c.2.n.51. 72.c.
 2.n.52. 175.c.1. 178.c.2. & n.38. 211.
 c.1. 241.c.1. 290.c.1. refell.303. c.1. n.
 21. 318. c.2. 567. c.2. 728. c.1. n.503.
 776.c.1.n.593.
 Bassamon Theodorus ill. 54. c.1. n.27.
 Bandinus Jo. refutat. 925. c.2. n.32.
 Bandurius refell. 440. c.1. n.289.
 S.Barnabae Apost.Epist. ill.572.c.2.& seq.
 Baronius Caesar laud.149. c.1.n.19. 610.
 c.2. 700.c.2.& seq. notat.76.c.1. 23.c.1.

256.c.2.n.109. 266.c.1.n.4. 316.c.1. n.
 39. 406. c.2. n.249. 422. c.2. 466. c.2.
 555. c.1. 636. c.2. 740.c.2. 762. c.1. n.
 552. 919.c.1.defend.111.c.1.n.43. 189.
 c.2.n.50. 310.c.1. n.31. 516.c.1.n.151.
 578.c.2.n.281. 724.c.2.
 Barrius Gabriel refutat.776.c.2.n.593.
 S.Basiliius ill.284.c.1.n.190.638.c.1.& seq.
 913.c.1.n.11.refell.632.c.1.n.360.
 Basilii Menologium ill. 119.c.1. 248.c.2.
 n.97. 391.c.2. n.215. 412. c.2. emacul.
 426.c.2. n.272. & 273. 442.c.1. n.291.
 597.c.2.n.323. corrig. & ill.680.c.2. &
 seqq. 974.c.2.n.3.
 Baudrantus refell.472.c.1.n.61.
 Beda ill.XXXI.c.1.17.c.1.n.19. laud.729.
 c.1.n.505.not.741.c.2.n.728.
 Benedictini S.Mauri laud.637. c.2.n.370.
 refell.783.c.1. 785.c.2.& seqq.not.917.
 c.1 & seq. 925. c.2.n.32. 998. c.1. n.7.
 Ib. c.2.n.10. 1000. c.1. & seqq.
 Beveregius not.947.c.1.
 Blanchinus Franciscus not.466. c.2.
 Bochartus laud.314.c.2.n.38.
 Bollanditae notantur 4.c.1. 23.c.1. 36.c.
 2. 53.c.1.n.27. 55.c.1. 57.c.1. n.32. 84.
 c.2.125.c.1. 151.c.2.& seq.153.c.1.154.
 c.1. 259.c.1. 261. c.2. 263. c.1. n.114.
 438.c.2. 443. c.2. n.1. 527. c.1. n.270.
 686.c.2. 713.c.2.n.478. 742.c.1. 752.c.
 1. 877.c.2. n.748. 880.c.1.n.750. 957.
 c.2.n.2. refellunt. 411. c.1. 435. c.2. n.
 286. 973.c.2.n.2. 974.c.2. 976.c.2.
 Bonarrotius Philippus not.913.c.2.n.11.
 Braunius refell. 710.c.1.
 Bucherii Praefector. Catalogus defend.&
 ill.683.c.1.& seqq. 604.c.1.n.333.
 Budaeus not.638.c.1.n.372.
 Bullingerus criminatur 830.c.2.

C.

CAjetanus Octavius not.340.c.1.n.114.
 514. c.2.
 Callistus Nicephorus not.182.c.1. defend.
 180. c.1. emacul.425. c.1. & seqq.
 Cangius laud.70.c.2.not.XXIII.c.2. 130.
 c.1. n.76. 423.c.2.n.269. 425.c.1. 970.
 c.1.n.6. 977.c.2.refell.621.c.1. & seq.
 Canisii Menologium emacul.392.c.2. 634.
 c.2. n.366.

N n n n n n

Ca-

- Capacius not. 8. c. 2. 617. c. 1. n. 351.
 Capitolinus ill. 14. c. 1. n. 16. 455. c. 2. n. 32.
 457. c. 2. n. 36. 458. c. 2. 606. c. 2.
 Capitularia Caroli M. ill. 195. c. 1.
 Caracciolus Antonius not. XXII. c. 1. n. V.
 8. c. 2. 130. c. 1. 201. c. 1. n. 63. 203. c. 2.
 n. 67. 258. c. 1. n. 112. 259. c. 1. 336. c. 2.
 n. 109. 344. c. 1. n. 116. 422. c. 1. 589. c. 2.
 n. 306. 970. c. 2. n. 6. refell. 140. c. 1. n. 5.
 262. c. 1.
 Casaubonus refell. 360. c. 1. & seq. not. 545.
 c. 1. n. 229.
 Cassianus ill. 888. c. 2.
 Cassiodorus ill. 492. c. 1. n. 101. 783. c. 1.
 Castellanus Claudius laud. 4. c. 1. 637. c. 1.
 n. 369. 942. c. 2. not. 17. c. 1. n. 19. 55. c. 1.
 72. c. 1. n. 51. 634. c. 1. n. 362. 650. c. 2.
 764. c. 2. refell. 35. c. 1. n. 3. 79. c. 2. 724.
 c. 2. & seq.
 Castellus Jacobus laud. 306. c. 1. not. 316.
 c. 2. 325. c. 2. 347. c. 1. n. 121.
 Cavius Guilielmus refell. 120. c. 1. n. 56.
 125. c. 1. 806. c. 1. n. 636.
 Cedrenus not. 398. c. 2. n. 235. 882. c. 2. *.
 emacul. & ill. 394. c. 1. n. 221. 399. c. 1. seq.
 565. c. 2. 878. c. 1. n. 748. 888. c. 2. seqq.
 Cellarius Christophorus not. 248. c. 2. n. 98.
 354. c. 2. 414. c. 1. n. 254. refell. 217. c. 2.
 471. c. 1. 647. c. 1. n. 384. 806. c. 2. n. 636.
 Celsus illustr. 300. c. 2. n. 19.
 Cenforinus ill. 712. c. 1.
 Chiffletius not. 702. c. 2. 704. c. 1.
 Chioccarellus Bartholomaeus not. XXI.
 t. 2. n. IV. XXII. c. 1. n. V. XXIII. c. 2.
 n. VII. 60. c. 1. 65. c. 2. n. 43. 122. c. 1.
 n. 59. 125. c. 2. 133. c. 2. n. 94. 259. c. 1.
 341. c. 2. n. 115. 342. c. 1. 397. c. 2. n. 233.
 970. c. 2. n. 6. refell. 139. c. 1. 146. c. 1. n.
 16. 201. c. 1. n. 61. 204. c. 2. n. 70. 591. c. 1.
 Chronicon Orient. Ecchell. ill. 248. c. 2. n. 98.
 Paschale ill. 287. c. 2. defend. 311. c. 2.
 Ciacconius Petrus explod. 776. c. 1. n. 593.
 Ciceroni lux 236. c. 2. 390. c. 2. n. 211. 413.
 c. 2. 470. c. 1. n. 59. 480. c. 2. n. 81. 504. c. 1.
 n. 129. Ib. c. 2. n. 130. 677. c. 2. 679. c. 2.
 Claudius Robertus not. 531. c. 1. n. 190.
 S. Clemens Alexandr. ill. 159. c. 1. 245. c. 1.
 639. c. 1. n. 373. 669. c. 1.
 S. Clemens Rom. ill. 159. c. 1. 982. c. 2.
 Clementinae Constitutiones defend. 858.
 c. 2. n. 695. ill. 863. c. 2. n. 715.
 Clericus Jo. not. 236. c. 1.
 Codinus explic. 199. c. 2. n. 59.
 Columella ill. 300. c. 2. n. 19. 302. c. 1.
 Combesius laud. 555. c. 2. n. 238. not. 876.
 c. 2. n. 747. 882. c. 1. n. 752.
 Comnena Anna ill. 131. c. 2. n. 86.
 Conciliorum Canones illustrantur
 Antiochen. Can. X. ill. 118. c. 2. n. 53.
 Arausican. I. Can. XXII. ill. 696. c. 1.
 Arelatenf. II. Can. II. ill. 696. c. 1.
 Calchedonens. Acta expendantur
 620. c. 1. ejusdem Act. X. ill. 971.
 c. 1. n. 9.
 Codex Canonum Eccles. African. rest.
 & ill. 977. c. 2.
 Laodicen. Can. XIII. ill. 993. c. 1. n. 12.
 Trullan. Can. LIX. ill. 129. c. 2. n. 76.
 Can. LXXXIX. ill. 947. c. 1. n. 15.
 Turonens. Can. XVIII. ill. 2. c. 2.
 Constitutiones Apostolicae ill. 384. c. 1. n.
 190. 490. c. 2. 882. c. 2. * 883. c. 1. n. 754.
 Cotelerius laud. 96. c. 2. n. 13. 121. c. 2. not.
 69. c. 1. n. 46. 877. c. 1. n. IV. 879. c. 1. &
 seqq. 882. c. 2. * 945. c. 1. n. 14. 1013.
 c. 2. n. 30.
 Crispus Claudius not. 777. c. 2. n. 593.
 Cuperus juvatur 513. c. 1. not. 226. c. 2.
 Curtius ill. 797. c. 2. n. 619. 817. c. 2.
 S. Cyprianus ill. 316. c. 1. n. 39. 421. c. 1. n.
 264. ejusd. Acta ill. 222. c. 2. 305. c. 2.
 Cyrillus Auctor Vitae S. Euthymii Hiero-
 sol. ill. 117. c. 1. 119. c. 1.
 S. Cyrillus Hierosol. ill. 87. 2. c. 1.
 Cyrilli Glossae ill. 144. c. 1. 218. t. 2. 242. c.
 2. 302. c. 1. 320. c. 1. n. 44. 327. c. 1. n. 48.
 390. c. 1. n. 211. 480. c. 2. n. 81. 489. c. 1.
 584. c. 1. n. 295. 799. c. 2. 936. c. 2. n. 2.
 937. c. 2. rest. & ill. 553. c. 2. n. 27. 938. c. 2.
 958. c. 2. 967. c. 1.
 D.
 D Allacus refell. 241. c. 1. 830. c. 2.
 S. Damasi Papae Epist. ill. 190. c. 2.
 Epigrammata restit. & ill. 495. c. 1. & seq.
 740. c. 1. 895. c. 2. & seqq. 910. c. 1. & seq.
 985. c. 2.
 Danieles III. 4. ill. 493. c. 1. n. 105.
 Deuteronomii XXI. 22. ill. 867. c. 2. n. 731.
 Dio

Dio Cassius ill. 458. c. 1. 646. c. 2. n. 382.
939. c. 2.

Dio Chrysost. ill. 886. c. 1. 936. c. 2. n. 7.

S. Dionysius Alexandr. ill. 222. c. 2. 639. c. 1.
n. 373.

Dioscorides ill. 77. c. 1.

Domitiani Aug. Epist. ad Plinium ill. 356.
c. 1. n. 130.

Donatus Alexander notatur 466. c. 2.

Dupinus Ludovicus not. 23. c. 2. 24. c. 2. re-
fell. 116. c. 1. 806. c. 1. n. 636.

E.

Egesippus Auctor de Excidio Hierosol.
ill. 771. c. 1. n. 570. 815. c. 2. n. 643.
819. c. 2. 847. c. 2. & n. 671. 850. c. 1. n.
675. 851. c. 1. 854. c. 1. n. 677. 855. c. 2. n.
683. 861. c. 2. n. 709. 866. c. 1. n. 723. Ib.
c. 2. n. 725. 867. c. 2. n. 728. 730. & 731.
868. c. 1. n. 732. & 733. 993. c. 1. n. 12.
1007. c. 1. restit. 788. c. 1. n. 605. 794. c. 1.
n. 615. 795. c. 1. n. 617. 796. c. 1. n. 619.
807. c. 1. 819. c. 1. & seq. 826. c. 1. n. 648.
845. c. 2. 859. c. 1. * . Ib. c. 2. n. 699. 860.
c. 1. n. 702. 861. c. 1. n. 707. 863. c. 1. p. 714.
& 715. 865. c. 1. n. 721. detend. 862. c. 1.
n. 710. 866. c. 2. n. 726.

Engenius Caesar not. XXIII. c. 2. n. VIII.
185. c. 2. 589. c. 1. n. 306.

S. Ephrem Syrus ill. 192. c. 1. n. 51.

S. Epiphanius ill. 417. c. 1. n. 264. & 265.
749. c. 1. n. 544. 872. c. 2. n. 741. 950. c. 1.
n. 22. supplet. & ill. 446. c. 1. & seqq.

Erasmus Desiderius refutat. 785. c. 1. 997.
c. 1. 1001. c. 1. criminat. 830. c. 2.

Erotianus corr. & ill. 508. c. 1. & seq.

Eutychius not. 240. c. 2. & seq. 253. c. 2.

Etymologicon Magnum ill. 77. c. 1. 356.
c. 1. 381. c. 1. n. 174. not. 389. c. 2. n. 209.

Evagrius ill. 123. c. 1. 621. c. 1. & seq.

Eusebius not. 91. c. 1. n. 9. 480. c. 1. n. 80. ex-
pon. & ill. 111. c. 2. n. 43. 223. c. 1. 237. c. 2.
243. c. 1. & seq. 311. c. 1. n. 32. 356. c. 2.
n. 131. 360. c. 1. n. 146. 382. c. 1. n. 178.
431. c. 2. n. 283. 432. c. 2. 461. c. 1. n. 41.
477. c. 1. 479. c. 1. n. 78. 513. c. 1. 639. c. 2.
n. 374. 640. c. 2. 647. c. 1. n. 382. 855. c. 1.
n. 681. 894. c. 2. n. 770. & 771. 920. c. 1.
985. c. 1. & seq. rest. 238. e. 1. 480. c. 1. n. 84.
Eustathius ill. 390. c. 1. n. 211. 235. c. 2.

F.

Faber Nicolaus defend. 613. c. 2.

Fabrettus laud. 103. c. 1.

Fabricius Jo. Albertus refell. 702. c. 2.

Fasti Florentini ill. 455. c. 2. n. 32.

Favorinus ill. 608. c. 1. n. 338.

Faustini & Marcellini libellus ill. 578. c. 1.

& seqq. 958. c. 2. 971. c. 1. n. 9.

Ferrarius Philippus not. 611. c. 2. n. 341.

Festus ill. 101. c. 2. 871. c. 1. n. 738.

Fleury laud. 879. c. 1.

Flodoardus ill. 534. c. 2.

Florentinius laud. 17. c. 1. n. 17. 136. c. 1. n.

100. 766. c. 2. not. 18. c. 1. n. 19. 51. c. 2.

n. 23. 433. c. 1. & n. 284. 635. c. 2. n. 367.

700. c. 2.

Florentinus Jurisconf. ill. 694. c. 2. n. 451.

Florus Lugdunensis ill. 725. c. 1. n. 499.

727. c. 2. n. 502.

Foësius refell. 499. c. 2. n. 119.

Freculfus emacul. 592. c. 2. n. 309.

Fronto Jo. not. 284. c. 1.

G.

Galeus ill. 219. c. 2. 357. c. 2. n. 139.
504. c. 1. n. 129.

Galesinius not. 229. c. 2.

Gallacius refell. 806. c. 1. n. 636.

Gallupus Franciscus laud. 984. c. 1.

Garnerius laud. 439. c. 2.

Gelius ill. 499. c. 1. n. 116. 510. c. 2. 828. c.
2. n. 652.

Genes. XIX. 24. ill. 402. c. 1. n. 246.

Georgius Dominicus laud. 286. c. 2. n. 4.

486. c. 1. 763. c. 1. not. 767. c. 2. n. 560.

Glossae Nomicae ill. 76. c. 1. 327. c. 1. n. 48.

510. c. 2. 937. c. 2. Veteres ill. 106. c. 1.

107. c. 1. 236. c. 1. 368. c. 2. n. 209. 400. c.

2. n. 241. 490. c. 2. 510. c. 1. 795. e. 1. n.

617. 837. c. 2. n. 660. 850. c. 1. n. 675. 875.

c. 2. n. 744.

Glycas Michael expon. 889. c. 1. n. 1.

Gothofredus Jacobus laud. 76. c. 1. not. 489.

c. 1. 599. c. 1. 600. c. 1. 621. c. 2.

S. Gregorius Magnus ill. 131. c. 1. n. 83. 402.

c. 1. 895. c. 1. & seqq. emacul. 899. c. 1. n.

777. ejus Responsale ill. 726. c. 2. n. 502.

729. c. 1. n. 504.

S. Gregorius Nanzianz. ill. 462. c. 2. n. 43.

669. c. 1. 694. c. 1. n. 451. 862. c. 1. n. 710.

N n n n n n 2

S. Gre

S. Gregorius Nyssenus ill. 461. c. 1. n. 41.

949. c. 1. n. 19.

S. Gregorius Turonensis ill. 39. c. 1. n. 7.

692. c. 1. 759. c. 1. 876. c. 2.

Gronovius Jo. Fridericus laud. 785. c. 2.

790. c. 2.

Grotius not. 96. c. 2. n. 13. 189. c. 2. n. 50.

Gruterus not. 740. c. 2.

Gualtherus Cornelius not. 780. c. 2. n. 597.

787. c. 1. n. 604.

Gudius not. 455. c. 2. n. 32.

H.

HArduinus not. 89. c. 2. n. 8. 361. c. 1.

362. c. 1. 414. c. 1. n. 254.

Heliodorus ill. 157. c. 1. n. 24.

Henschenius Godefridus laud. 72. c. 1. not.

40. c. 2. 45. c. 1. n. 16. 70. c. 1. n. 51. 146. c.

2. n. 16. 169. c. 2. n. 28. 226. c. 2. 234. c. 1.

n. 91. 243. c. 2. n. 94. 290. c. 1. 295. c. 2.

296. c. 2. n. 13. 313. c. 1. n. 33. 335. c. 2.

434. c. 2. 591. c. 1. n. 307. 610. c. 1. 651. c. 2.

660. c. 1. 662. c. 2. 666. c. 1.

Hervetus Gentianus not. 75. c. 2.

Hesiodus ill. 385. c. 1. n. 198.

Hesselinus Jo. laud. 991. c. 1.

Hesychius ill. 36. c. 2. n. 3. 192. c. 2. n. 51.

193. c. 2. 235. c. 2. & seq. 244. c. 1. 245. c.

1. lb. c. 2. n. 97. 390. c. 1. n. 211. 468.

c. 1. n. 53. 491. c. 1. 508. c. 1. n. 140. 608.

c. 2. & n. 338. 963. c. 1.

Hieroclis Synecdemon emend. & ill. 412.

c. 1. n. 251.

S. Hieronymus defend. & ill. 479. c. 2. n. 78.

720. c. 1. n. 494. 915. c. 2. n. 16. eidem vera

lectio afferitur 592. c. 2. n. 309.

S. Hilarius ill. 815. c. 1. n. 643.

Hincmarus ill. 40. c. 2.

Hippocrates ill. 498. c. 1. n. 116. 502. c. 2.

expon. 504. c. 1. n. 129. 507. c. 1. n.

138. & 139.

Holstenius refellitur 295. c. 1. & seqq.

Homerus ill. 467. c. 2. n. 51.

Horatius ill. 75. c. 2. 159. c. 1. 160. c. 1. 460.

c. 1. n. 36. 470. c. 1. n. 59. 489. c. 2. 814. c.

2. n. 642. 868. c. 1. n. 732.

I.

JAnningus refell. 425. c. 1. n. 271.

S. Innocentii Epist. ad Decentium ill.

506. c. 1. n. 135.

Inscriptio Abellinas suppletur 208. c. 2.

Calinulensis expl. & ill. 46. c. 1. n. 18.

Campana ill. 38. c. 1. n. 5. itemque aliae

76. c. 2. 198. c. 2. n. 57. 372. c. 2. n. 165.

677. c. 1. n. 436. 942. c. 2. & seqq.

Contelioriana suppl. & ill. 802. c. 1. n.

332. & aliae ill. 606. c. 1. n. 337.

Ferrariensis ill. 522. c. 1. n. 161.

Fleetwoodiana ill. 677. c. 2. n. 436.

Gruteriana ill. 41. c. 2. n. 9. itemque

aliae ill. 109. c. 2. 111. c. 1. 319. c. 2.

n. 42. 321. c. 1. n. 44. 368. c. 2. n. 159.

600. c. 2. 603. c. 1. n. 332. 955. c. 2.

rest. & ill. 313. c. 1. n. 35. 370. c. 2. &

n. 160. 456. c. 1. n. 32. 225. c. 1. n. 83.

Muratoriana ill. 320. c. 2. n. 45. alia

apud eundem exponitur & fufius

ill. 646. c. 1. n. 382.

Pergamena ill. 367. c. 1. n. 159.

Puteolana ill. 987. c. 2. & seqq.

Reinesiana ill. 129. c. 2. n. 75. alia

ill. 313. c. 2. n. 35.

Romana explanatur & ill. 103. c. 2.

itemq. aliae expon. & ill. 457. c. 2.

& seqq. 601. c. 2. 679. c. 1. 753. c. 2.

865. c. 1. n. 720. 961. c. 2. n. 2.

Sponiana ill. 603. c. 1. n. 332. alia

apud eundem ill. 605. c. 1. n. 334.

Tarraconensis ill. 920. c. 2. n. 23.

Inscriptiones Prusarum a falsitatis nota

liberantur, suppl. & ill. 357. c. 1. & seqq.

Joannis XVII. 3. ill. 461. c. 2. n. 41. XIX.

31 & 40. ill. 242. c. 2. & 948. c. 1. XXI.

18. ill. 868. c. 1. n. 733. 1. Epist. III. 3. ill.

938. c. 2.

S. Jo. Chrysostomus ill. XXXII. c. 2. 153.

c. 1. 159. c. 1. 461. c. 1. n. 41. 754. c. 2. n.

548. 950. c. 2. n. 23.

Joannes Cimeliarcha not. 260. c. 2. n. 114.

S. Joannes Damascenus ill. 376. c. 1. n. 11.

Joannes Diaconus not. XXI. c. 1. n. III. &

IV. 89. c. 2. n. 7. 126. c. 1. n. 65. 128.

c. 2. n. 74. 141. c. 1. 263. c. 2. 590. c. 1.

& seq. 970. c. 2. n. 7. 980. c. 1. defend. 123.

c. 1. explicat. XXVII. & seq. 144. c. 1.

201. c. 2. 344. c. 2. n. 117. 346. c. 1. & n. 115.

979. c. 1. illustr. XXX. c. 1. n. XIII. 130.

c. 1. n. 76. 202. c. 1. n. 66. 206. c. 1. n. 70.

410. c. 2. 422. c. 1. n. 268. 585. c. 1. n. 296.

616.c.1.n.349.& 350. 620.c.1.& n.354.
 906.c.2. 963 c.1.n.1.restit.XXXVIII.
 278.c.1.n.35. 288.c.1.n.6.& 7. 972.c.1.
 Joelis II.23. ill. 527. c.1. n.179.
 Iosephus ill.235. c.2. 432.c.1.n.283. 468.
 c.1.n.53. 771.c.1.n.570. 814.c.1.n.642.
 emend. 794. c.2.n.615.
 S. Irenaeus ill. 180.c.1. n.39. expon.760.
 c.2. & seqq.
 Isaiæ XXIX. 6. ill. 244. c.2. n.96.
 S. Isidorus ill.78.c.1. 124. c.1. n.63. 390.
 c.1.n.211. 500.c.1. notat.503.c.2. 795.
 c.1.n.617. restit. 123.c.2.n.62. 124.c.2.
 n.64. 900.c.1.n.780.
 Isocrates ill. 464. c.1. n. 45.
 Iudicum loco XVI. 9. lux. 299.c.2.
 Julianus Imp. ill. 743. c. 2.
 Julius Firmicus ill. 209. c. 2.
 Justino lux 301. c. 1. vera lectio asseritur
 481. c.2. n.88.
 S. Justinus M. rest. & ill. 460. c. 2. n.37.
 461.c.2.n.41. 462. c.1. n.42.& 43. 464.
 c.2. n.47. 468. c.1. n. 53. defend. & ill.
 884. c.1. n.755.
 Juvenalis ill. 75. c. 2.
 K.
K Alendarium Bucherianum expon. &
 ill. 298. c.2. & seqq. 575. c.2. 891.
 c.2. n.764. 896. c. 1. 902. c. 1. n.785.
 908.c.2. Capuanum not. 13. c.1. n. 12.
 Panormitanum not. 9. c.2. n.5. Mura-
 torianum ill. 905. c.1. & seqq.
 L.
L Abbei Glossæ ill. 218. c. 1.
 Lactantius Firmianus expon. & ill.
 855.c.1. n.680. & ib.e.2. n.683.& 684.
 870.c.1. 920.c.1.n.23. 962. c.1. & seqq.
 991.c.1. 992. c.2. restit.806.c.1.n.636.
 Lampridius ill. 15. c. 1. n. 16. 296. c. 2.
 897. c.1. n.775.
 Langius (Joannes) not. 448. c.2. n. 12.
 460. c.2. n.37.
 Latinus-Latinus refell. 790. c. 2. nota-
 tur 831. c. 1.
 Latinus Pacatus ill. 788. c. 2.
 Leges Romanæ illustratae
 lex.un. C. Theod. de Comit. &
 Archiatr. ill.194. c.1.
 lex omnis 5. C. Theod. de iis quæ
 administ. ill.220. c.2.

1. 3. C. Theod. de incest. nuptiis ill.
 220. c.2.
 1.21. Cod.Theod.de Pract.& Quaest.
 ill.296. c.1. & seqq.
 1.39. C. Theod. de Decurion. ill.
 323. c.1. & seqq.
 1.7. C. Theod. de Custodia Reorum
 ill. 327. c.1.
 Codicis Theod. Prosopographia
 emacul. 512. c.2.
 lex 19. D. de Vfuris ill. 677. c.2.
 1. 11. §. sin autem C. de Judiciis ill.
 702. c. 2.
 1. unic. C. de Irenarch. ill. 934. c. 1.
 1. un. Cod. si Rector provinciae ill.
 220. c. 2.
 1.5. C.de Naufrag. ill.384.c.1.n.190.
 Justiniani Constit. de Offic.Praefect.
 Pract. Africae ill. 320. c. 1. rest.
 321. c. 2.
 Lequiemius laud.875.c.1.n.1.not.983.c.1.
 Biberatus Diaconus explicat. 226. c.2.
 Lindebrogius not. 240. c. 1.
 Lucae II. 1. & 52. lux 197. §. 1.& 814.
 c. 1. n. 642.
 Lucianus ill. 753. c. 2. n. 547.
 Lucillius ill. 498. c.1. n. 116.
 Lucretius ill. 504. c. 2. n. 130. 505. c.1.
 n. 132.
 S. Luperci M. Acta ill. 511. c.1.
 Lycophroni lux 389. c. 2. n. 209.
 M.
M Abillonius laud. 127. c.1. 730. c.2.
 def. 133. c.1. n.93. not. XXXIV.
 c.1. n.XIII. 127.c.2. n.72. 133.c.1. n.
 89. & 91. 780. c.1. n.597.
 Macrini nummus ill.360.c.2.n.146. 364.
 c. 2. n. 134.
 Macrobius ill. 221. c. 1.
 Majellus (Carolus) laudatur 392. c.2.
 Marca (Petrus.de) laud. 128. c.1. n. 73.
 134. c. 2.
 S. Marcelli M. Acta ill. 522. c.2. n.157.
 Marci XV. locus ill. 281. c. 2. V. 7. ill.
 667. c. 2. n. 407.
 S. Martii Acta ill. 493. c. 1.
 Martiali lux 511. c. 2.
 Martinerus notat. 647. c. 2.
 Martinus not. 503. c. 1.

Marty-

Martyrologium Hieronymi. ill. 42. c. 1. 43. c. 2. 314. c. 2. restit. 635. c. 1. n. 367. 646. c. 1. 657. c. 2. n. 400. emacul. & suppletur 658. c. 1. Romanum illustr. 29. c. 2. 42. c. 2. emend. 334. c. 2. n. 100. Rosweidi emaculat. 650. c. 2. Norkeri expon. 17. c. 1. n. 19. 103. c. 1. Massonius Jo. not. 403. c. 2. & seqq. Matthæi III. 11. explic. 639. c. 1. V. 18. ill. 328. e. 2. XXVI. 34. ill. 491. c. 1. S. Maximus Taurinensis ill. 875. c. 1. Mazzella Sempio not. 776. c. 1. n. 593. Mela not. 315. c. 2. n. 38. Memnon apud Photium restit. & illustr. 359. c. 2. & seqq. Menander ill. 868. c. 1. n. 732. Menæa rest. 22. c. 2. 136. c. 1. 596. 634. c. 1. 644. c. 1. notant. 287. c. 1. expend. 203. c. 1. & seqq. 205. c. 1. & seqq. 397. c. 2. n. 233. 398. c. 1. n. 234. illustr. 113. c. 1. n. 45. 373. c. 1. 392. c. 1. n. 216. & 217. 396. c. 1. n. 225. 591. c. 2. & n. 308. 640. c. 1. & seqq. 673. c. 1. n. 421. 674. c. 2. n. 429. 680. c. 1. n. 437. Metaphrastes emend. 302. c. 2. Micrologus expon. 143. c. 2. Millius laud. 429. c. 1. n. 278. Minucius Felix ill. 421. c. 1. n. 264. & 265. Miræus Aubertus not. 125. c. 1. 788. c. 2. n. 606. Monachus Michael not. 40. c. 2. 46. c. 1. Montfauconius not. 951. c. 1. & seqq. Morgagnus Jo. Baptista laud. 496. c. 2. Moschus Joannes ill. 178. c. 1. 179. c. 2. Muratorius Ludovicus laud. 146. c. 1. n. 16. not. 66. c. 1. & seqq. 125. c. 2. 313. c. 2. n. 35. 341. c. 1. n. 135. 606. c. 1. n. 337. 613. c. 2. 646. c. 1. n. 382. 987. c. 1. n. 5. 991. c. 1.

N.

Nardinus not. 465. c. 2. n. 51. Nehemias IV. 17. lux 505. c. 2. n. 133. Nicaensium Neronis nummo lux 297. c. 1. S. Nicephorus ill. 199. c. 2. n. 59. Norisius laud. 369. c. 1. defend. 403. c. 2. not. 374. c. 1. 577. c. 2. n. 170.

Notitia Africae emend. 313. c. 2. n. 36. Dignitatum Imperii expon. 317. c. 1. n. 40. Nuce Angelus de laud. 65. c. 2. n. 43.

O.

Odilo ill. 900. c. 1. Origenes ill. 420. c. 1. n. 261. 640. c. 2. & seqq. 890. c. 1. & seqq. Ostiensis Leo notatus 65. c. 2. n. 43. Ovidius ill. 498. c. 1. n. 116. 656. c. 2. P.

S Pacianus ill. 402. c. 1. emacul. & ill. 872. c. 2. & n. 740. Pagius Antonius laud. 312. c. 1. defen. 403. c. 2. not. 133. c. 1. n. 93. 177. c. 1. 377. c. 2. n. 170. 459. c. 1. 555. c. 1. & seqq. 560. c. 2. 612. c. 2. n. 344. 764. c. 2. 768. c. 1. Palladius ill. 411. c. 1. Palmerius laud. 359. c. 2. not. 360. c. 1. Panvinus Onuphr. not. 124. c. 2. n. 64. Papebrochius laud. 172. c. 1. 731. c. 1. 898. c. 1. not. 23. c. 2. n. 24. 83. c. 2. 85. c. 1. n. 1. 115. c. 1. 142. c. 2. n. 11. 145. c. 1. 175. c. 1. 176. c. 1. & seqq. 181. c. 1. 187. c. 1. 255. c. 2. & n. 107. 264. c. 2. 284. c. 1. 296. c. 1. n. 13. 406. c. 2. & seqq. 440. c. 2. 444. c. 1. & seqq. 446. c. 1. n. 6. 454. c. 2. n. 28. 455. c. 1. n. 32. 514. c. 2. n. 148. 515. c. 1. 516. c. 1. n. 151. 549. c. 1. n. 231. 556. c. 2. & n. 240. 565. c. 2. n. 253. 569. c. 2. 590. c. 1. n. 306. 585. c. 2. n. 298. 554. c. 1. 555. c. 1. n. 236. 592. c. 1. n. 309. 611. c. 2. n. 342. 626. c. 1. & n. 357. 643. c. 2. 690. c. 2. 693. c. 1. 700. c. 2. 708. c. 1. n. 471. 709. c. 1. 710. c. 1. 722. c. 1. n. 496. 745. c. 1. n. 534. 759. c. 2. 760. c. 2. 764. c. 2. 767. c. 1. n. 560. 990. c. 1.

Paschasius ill. 490. c. 2.

Paulinus ill. 522. c. 2. n. 157. 907. c. 2. & seqq. 959. c. 1. & seqq. S. Paulinus Nolanus ill. 74. c. 1. n. 54. 693. c. 1. rest. & ill. 986. c. 2. & seqq. Pauli I. ad Corinth. VII. 36. 37. & 38. ill. 493. c. 2. Ib. VIII. 6. ill. 463. c. 1. n. 43. Ib. XII. 3. ill. 463. c. 1. n. 43. Ib. XIII. 9. ill. 151. c. 2. Ib. XIV. 16.

16. ill. 958. c. 2. Ib. XV. 7. explic.
282. c. 2. n. 1. ad Galat. I. 19. expon.
281. c. 2. Ib. VI. 10. ill. 609. c. 1.
ad Philip. III. 21. ill. 153. c. 1. n. 22.
ad Coloss. XII. 15. ill. 489. c. 2. ad
Thessal. I. 45. expl. 585. c. 1. n. 295.
I. ad Timoth. II. 8. ill. 159. c. 1. ad
Philem. ill. 97. c. 2. n. 17. ad Hebr. VI.
4. ill. 495. c. 1. n. 111.
Paulus Diaconus ill. 6. c. 1. 645. c. 1.
n. 379.
Paulus JCrus ill. 110. c. 2.
Pausanias ill. 157. c. 2. n. 25. 647. c. 1.
n. 382.
Peregrinus Camillus laud. 65. c. 1. n. 43.
130. c. 2. n. 78. defend. & not. 47. c. 1.
SS. Perpetuae & Felicitatis Acta ill. 985.
c. 2.
Petavius not. 445. c. 2. 749. c. 2. n. 544.
Petri Apostoli I. IV. 16. ill. 866. c. 2.
n. 725.
Petrus Antiochenus ill. 566. c. 1. & seqq.
Petrus Subdiaconus laud. 5. c. 2. not. 57.
c. 2. n. 34. emend. 340. c. 2.
Peutingeri Tabula rest. 313. c. 1. n. 34.
359. c. 1. n. 143. ill. 361. c. 1. n. 147.
Philastrius Brixienfis ill. 873. c. 1.
Philo Judaeus ill. 237. c. 2. 963. c. 1.
Philostratus rest. 240. c. 1.
Philoxeni Glossae ill. 218. c. 1. 320. c. 1.
n. 44. 510. c. 1. & seq. 798. c. 2. n.
621. 915. c. 1. n. 16.
Phrynichius expon. 389. c. 1. n. 209.
Pinius refell. 81. c. 1.
Pintianus laud. 350. c. 1. n. 121.
Plato ill. 668. c. 1. 868. c. 1. n. 732.
Plautus ill. 110. c. 2. n. 41. 917. c. 1.
1008. c. 2. n. 21. rest. 301. c. 1.
Plinius ill. 107. c. 1. 108. c. 1. n. 33. &
34. 22. c. 1. 23. c. 1. 77. c. 1. 292. c. 1.
315. c. 2. n. 38. 248. c. 1. n. 97. 414.
c. 1. n. 254. 421. c. 2. n. 266. 501. c. 2.
n. 126. 504. c. 1. n. 129. 676. c. 1. n.
380. 797. c. 2. n. 619. 911. c. 2. n. 8.
934. c. 2. n. 6. rest. 389. c. 2. n. 209.
856. c. 1. n. 685. 349. c. 1. & seqq. 362.
c. 1. & seq. def. & ill. 361. c. 1. &
seq. 412. c. 1. eidem antiqua lectio
asseritur 350. c. 1. n. 121.
Plinius Junior ill. 356. c. 2. n. 130. 361.
c. 1. n. 152. 371. c. 1. 374. c. 1. n. 168.
378. c. 1. n. 170. 402. c. 2. 403. c. 2.
458. c. 1. & seq.
Plutarchus expon. 105. c. 1. n. 28. ill.
109. c. 2. n. 38. 156. c. 1. n. 21. 160.
c. 1. 385. c. 2. n. 198. 420. c. 1.
Pollux ill. 499. c. 1. n. 116. 500. c. 2.
n. 124.
Polybius ill. 471. c. 2.
Polybius Auctor vitae S. Epiphanius ill.
23. c. 2.
Porphyrogenneta Constantinus ill. 367.
c. 1. 411. c. 1. 412. c. 2.
Possidius ill. 74. c. 1. n. 54.
Procopius ill. 527. c. 2. n. 181.
Prudentius ill. 421. c. 1. n. 264. & 265.
908. c. 1. 912. c. 2. n. 10. 914. c. 2. n. 14.
918. c. 1. n. 20. & 21.
Ptolemaeus emacul. & ill. 43. c. 1. n. 12.
247. c. 2. n. 98. excusat. 412. c. 1. rest.
413. c. 1. n. 253. 644. c. 2. 217. c. 2.
355. c. 2. n. 129.
Publius Syrus ill. 917. c. 1.
Questellius Paschasius not. 764. c. 2.
& n. 555. 768. c. 1.
Quintilianus ill. 912. c. 1. n. 9.
R.
Abanus explic. 17. c. 1. n. 19.
Raderus Matthaeus not. 396. c. 1.
n. 226. ad 229. 397. c. 1. n. 231. & 232.
defend. 398. c. 1.
Raynerius ill. 272. c. 1. n. 13.
Regino ill. 40. c. 2.
Reinesius not. 357. c. 2. n. 139. 459. c. 1.
SS. Rogatiani & Donatiani Acta ill.
292. c. 1.
Rosweidus not. 125. c. 1. 182. c. 1. n. 42.
Rufinus ill. 497. c. 1. n. 77. & 78. emend.
640. c. 2. n. 375. 933. c. 2.
Rufus Ephesius ill. 498. c. 1. n. 116.
Ruinartus laud. 36. c. 1. n. 3. juvatur
653. c. 2. not. 40. c. 1. 314. c. 1. n. 37.
318. c. 1. & seq. 371. c. 2. 472. c. 1.
n. 61. 919. c. 1. 933. c. 1.
Rutilius Numantianus ill. 603. c. 1. n. 332.
605. c. 2. n. 336.

Sallu-

S.

Sallustio lux 197. c. 2. 480. c. 2. n. 81.
Salmastius not. 282. c. 1. n. 1. 354. c. 2. 362. c. 1. 695. c. 1.
Sapientiae IX. 4. ill. 247. c. 1. n. 97.
Sarazanius (Martius Milesius) refell. 740. c. 1. & *.
Seaevola ill. 108. c. 2. n. 35. emend. & ill. 109. c. 1. n. 38.
Scaliger (Josephus) exploditur 785. c. 1. 602. 786. c. 2.
Scheferus not. 481. c. 2. n. 88.
Schottus (Andreas) not. 372. c. 1. n. 164.
Seneca ill. 911. c. 2. n. 8.
Septuaginta Interpretes ill. 184. c. 2. n. 191. III. Reg. VIII. 44. & 48. & II. Paralip. VI. 34. & 38. rellit. 574. c. 1.
Seraus (Franciscus) laudatur 496. c. 2.
Servius notatur 298. c. 2. n. 16.
Siculus Flaccus ill. 493. c. 2.
Sidonius Apollinaris 328. c. 1. 703. c. 1. n. 461. 735. c. 2. & seq. 987. c. 1. n. 2.
Sigebertus not. 126. c. 2. 127. c. 2. n. 71. corrig. & ill. 564. c. 1.
Sirletus laud. 86. c. 2. n. 3. defend. 516. c. 1. n. 151. not. 552. c. 1. 553. c. 1. 570. c. 1. ejus Menologium emacul. & ill. 406. c. 2. n. 249. 641. c. 1. 644. c. 1. 680. c. 2. & seqq.
Sirmondus laud. 47. c. 1.
Socrates ill. 38. c. 2. n. 5. 226. c. 2. 645. c. 1. expon. 436. c. 1. n. 287.
Sollerius laud. 52. c. 2. 229. c. 1. not. 53. c. 1. n. 24. 243. c. 2. n. 94. 250. c. 2. 634. c. 1. n. 362. 637. c. 2. n. 371. 643. c. 2. 685. c. 1. n. 443. 763. c. 1.
S. Sophronius Hierosol. ill. 193. c. 1. n. 52.
Sozomenus ill. 81. c. 2. 217. c. 2. 437. c. 2. explan. 436. c. 2. n. 287.
Spartianus ill. 646. c. 2. n. 382.
Statius ill. 917. c. 1.
Stephanus not. 356. c. 2. & n. 132. rellit. & ill. 360. c. 2. 367. c. 1. 648. c. 1. n. 384. expon. & ill. 385. c. 2. n. 198. 532. c. 2. n. 193. 646. c. 2. n. 382.
Stephanus Henricus not. 413. c. 1. n. 254. 467. c. 2. n. 51. 503. c. 2. 668. c. 1.
Strabo expon. 87. c. 1. n. 4. 527. c. 1. n. 180. ill. 77. c. 2. 105. c. 1. n. 28. 315.

c. 2. n. 38. 647. c. 2. n. 384. 471. c. 1. rellit. & ill. 360. c. 1. & seq. 382. c. 1. n. 178. 412. c. 1. & n. 252. 413. c. 1. n. 254. 545. c. 1. n. 229. 547. c. 2.
Strabo Walatridus ill. XXXIV. c. 1. n. XIII. 877. c. 2. n. 748.
Svetonius ill. 108. c. 2. n. 36. 109. c. 2. n. 38. 376. c. 1. n. 169. 458. c. 1. 509. c. 2. n. 141. 868. c. 1. n. 732. 886. c. 1. & seq. 911. c. 2. n. 8. 977. c. 1.
Suidas illustr. 48. c. 2. n. 18. 68. c. 1. 151. c. 1. 300. c. 2. n. 20. 388. c. 2. n. 209. 510. c. 2. 565. c. 2. 666. c. 1. 862. c. 2. n. 710.
Surius not. 732. c. 1.
Symmachus expon. & ill. 40. c. 1. 492. c. 1. n. 101. 971. c. 1. n. 9.
Synaxarium Parisiense emacul. 697. c. 1. & n. 454. ill. 712. c. 2. & seqq. 989. c. 1. n. 9.

T.

TAcitus ill. 458. c. 1. 868. c. 1. n. 731.
Taubmannus not. 301. c. 1.
Tentzelius Ernestus refell. 241. c. 1.
Tertullianus expon. aut ill. 128. c. 1. n. 73. 218. c. 1. 222. c. 1. 301. c. 1. 400. c. 2. & n. 241. 401. c. 2. n. 246. 421. c. 1. 489. c. 1. 500. c. 1. 584. c. 2. n. 295. 667. c. 2. 760. c. 2. n. 550. 868. c. 1. n. 732. 917. c. 1. 938. c. 2. 971. c. 1. n. 9. 984. c. 2. 985. c. 2. 1007. c. 2.
Theodorus ill. 875. c. 1. n. 746.
Theodorus Lector ill. 199. c. 1. & n. 59. 365. c. 1. & n. 249. & 250.
Theodosii Junioris Constitutio ill. 621. c. 2.
S. Theodori Ancyran Acta ill. 328. c. 2. & seq. 862. c. 1. n. 710.
Theophanes ref. 3. c. 2. 117. c. 1. n. 50. ill. 111. c. 1. n. 42. not. 169. c. 2. n. 28. 513. c. 1.
S. Thomas ill. 816. c. 2.
S. Thyrsi M. Acta ill. 493. c. 2.
Tillemontius laud. 36. c. 1. n. 3. 266. c. 2. n. 5. 405. c. 1. 411. c. 1. 443. c. 1. 653. c. 2. 700. c. 2. n. 459. 738. c. 1. 766. c. 2. 879. c. 1. n. 749. 884. c. 1. n. 755. not. 72. c. 1. n. 51. 102. c. 1. 106. c. 1. 151. c. 1. 154. c. 1. 155. c. 1. 156. c. 1.

- c.1. 157. c.1. 159. c.1. 160. c.1. & seq. 210. c. 2. & seq. 215. c. 2. n. 81. 223. c.2. & seqq. 235. c.1. 236. c.2. & seq. 239. c. 2. & seqq. 250. c. 2. 266. c. 1. n.4. 303. c. 2. & seqq. 307. c. 2. n.27. 310. c.2. n.31. & 32. 318. c.1. 374. c. 2. & n.167. 377. c.2. n. 170. 391. c.1. n.214. 406. c.2. n.249. 411. c.2. 415. c.1. 432. c.1. & seqq. 435. c.2. & seqq. 438. c.2. 452. c.2. 474. c.1. n.68. 521. c.1. 524. c.2. n. 167. 526. c. 1. n.175. 550. c.1. 582. c.1. & seqq. 590. c.1. n. 306. 593. c. 2. & seqq. 664. c. 2. 677. c.1. 683. c.2. n.442. 686. c.1. 692. c.2. & seqq. 696. c. 1. 702. c. 2. 705. c. 1. n. 465. 707. c. 2. 710. c. 2. 740. c. 1. 749. c. 2. 754. c. 2. 768. c.1. 786. c.1. n.603. 790. c.2. 791. c.2. n. 611. 806. c.1. n.636. 832. c. 2. n. 655. 854. c. 1. n. 678. 871. c. 1. n. 738. 886. c. 1. 909. c. 1. n. 3. 919. c. 1. 920. c. 2. n. 23. 922. c. 1. n. 25. 925. c. 2. n.32. 933. c. 1. 945. c.1. 973. c. 1. 996. c.2. n.5. 998. c.1. n.7. 1005. c.1. n.19.
- T**obiae XIV. 11. & 13. lux 243. c. 1. n. 92.
- T**oppius exploditur 988. c.1. n.8.
- T**orrentius notatur 104. c.1. n.24.
- T**ournefortius laud. 381. c. 1. n.172.
- T**rajani Epistola ill. 370. c.2.
- T**rebellio Pollioni lux 545. c. 2. n. 229.
- V.
- V**alesius Henricus laud. 67. c.1. n.46. 129. c.1. n. 75. 318. c.2. 248. c. 1. n.97. defend. 621. c. 1. not. 112. c. 2. n. 43. 323. c. 2. 431. c. 1. n. 283. 433. c.1. & n.281. 471. c.2. 479. c.2. n.78. 565. c.1. n.249. & 251. 639. c.2. n.374. 741. c.1. n. 527. 855. c.1. n.681. 894. c.1. n.770. 946. c.1.
- V**afarus (Georgius) not.626. c.1. n.357.
- V**egetius ill. 676. c. 2.
- V**elleius Paternulus rest. 860. c. 1. n. 702.
- V**enantius Fortunatus not. 210. c. 1. ill. 256. c. 2. n. 109. emend. 257. c. 1. n. 110.
- V**ghellus (Ferdinandus) laud. 345. c.2. n. 118. not.125. c.2. 133. c.2. n.94. 139. c.1. 146. c. 1. n. 16. 341. c. 2. n. 115. 344. c.2. n.117. 590. c. 1. n.306. 669. c.2. 705. c.1. n.465. 970. c.2. n.6.
- V**ictor Vitenfis ill. 39. c. 2. 314 c. 1. & n.37. 491. c.2.
- V**iennensis & Lugdunensis Eccles. Epistola ill. 297. c. 2.
- V**irgilio lux 489. c.1. & n.96. 807. c.2. *. 809. c.2. n. 638. 868. c. 1. n.732. 915. c.2. n.16.
- V**ives (Ludovicus) explod. 780. c. 1. n. 596.
- V**lpianus expon. 107. c. 2. ill. 110. c. 1. 455. c.2. n.32. 459. c.1. supplet. & ill. 709. c. 1.
- V**opiscus ill. 224. c. 1. & seqq. 312. c. 1. n. 32. 667. c. 1. n.407. 921. c.1. n.23. 961. c.2. & seq.
- V**ossius (Gerardus Jo.) juvatur 38. c. 1. n. 5. not. 106. c. 2. 385. c. 2. n. 198. 503. c.1. & seq. 785. c.2. n.602. 786. c. 2.
- V**ranus ill. 41. c.1. n. 8. 143. c.1. n.11. 959. c.1. & seq.
- V**isserius laud. 69. c. 1. n. 46. 96. c. 2. n. 13.
- V**suwardus emend. 650. c. 2.
- X.
- X**enophon ill. 158. c. 1. 432. c. 1. n. 283. 471. c.1.
- X**iphilinus ill. 460. c.1. n.36. emend. & ill. 646. c. 2. n.382.
- X**ylander defend. 394. c. 1. n. 221. 545. c. 1. n. 229. not. 400. c. 1. n. 240. 889. c. 1.
- Z.
- Z**onaras ill. 193. c. 1.
- Z**osimus ill. 217. c. 2. 602. c. 1. n. 331. 726. c.2. n.501.

F I N I S.

O o o o o

IN-

I N D E X I I I.

R E R V M E T V E R B O R V M

*Numerus Arabicus paginas libri designat . Littera (c) columnam ;
& (n) numerum Notae sive Adnotationis indicat .*

A.

- A** Bba pro Abbas 127. c.1. n.70.
 Abbatiaria quid 270. c.1. n.3.
 Abbatissa . Hujus vocis aetas 38.c.1.n.5.
 Abdiae Historia Apostolica an de Graeco tracta 880. c.1. ab eo Egesippus sua de Petri cum Simone certamine surripuit 853.c.1.*.de eadem iudicium ib.& 859.c.1.n.698.& 879.c.2. Praefatio Julio Afric. tributa expenditur 880. c.1.
 Abdita scripta quae 923. c. 1. n.28.
 S. Abibus M. Hermopol. idemne ac Sabinus 113. c. 1. n. 45. ejus nomen an Aegyptium ib.
 Ablevare Ambrosio frequens 791. c. 2. n. 610.
 Absigno , Designo , Resigno , synonyma 485. c.2. n.93.
 Absolvi, absolute, pro mori, in Ambrosio passim 845. c.1. n. IV. & 848. c. 1. n. 672. sicuti Absolutio pro Morte Ib.
 Absolutionis ingratus 825. c.1. n.647.
 Abstemius pro Abstinens 805. c.2.n.636.
 S. Acacii M. annus passionis 223. c. 2. ejus iudex Flaccinus Europae in Thracia proconsul an idem qui Praefectus Praet. postea fuit ib.
 Accerere pro Accerere , 1005. c.2.n.19.
 Accursarius Abbas Neap. 958. c.2.
 Accusativus absolute positus pro recto 163. c.2.
 Acerbare , Ambrosianum 801. c.1.
 Achad sive Achar eademne ac Nisibis 720. c.1. & n.494.
 Αχρειος & Αχρηϊος quid 402.c.2.n.247.
 S. Acindynus M. Messan. an ibi colatur 64.c.2.ejus nomen varie corruptum ib.
 Ακολυθια quid 475. c.1.n.69. ejus nomine totus Officii cursus venit 78. c. 2. ejus partes ib. cur ab Horis alibi distincta ib. an Hymnodiam & modulabiles partes designat ib. *Sequentia* Latinis dicta ib.
 Aconesia inf. ubi 545.c.2. unde dicta ib.
 Ακοναζισθαι pro jaci , & jaculari passiva notione 388. c.1. n.207.
 Acquietum antiquis usurpatum 805. c.1. n. 634.
 Acutus pro Clavus 670. c.2. n.416.
 S. Acyndinus Ep. , qui S. Paulinum Nolanum moribundum invisit , quis fuerit 705. c.2. n. 466.
 Adhaerere quid alicubi 743. c.1.
 Adjectiva neutra singularia & plur. cum genitivo juncta Ambrosio frequentia 825. c.2. n.648. & 826. c.1. n.649.
 Adjudicatus Cruci 826. c.1. n. 649.
 Adjumentum , Ambrosio frequens 856. c.1. n.687.
 Adjuro , deprecativum jurandi verbum 667. c.1. n. 407. Adjurationes per Genium aut Fortunam Caesaris illicitae 667. c. 2. per salutem Caesaris licitae ib c.1. pactis apponi solebant ib. c. 2.
 Adjutores qui 407. c. 2. n. 249. his subadjuvae dabantur ib.
 Adminiculare cum dandi casu Ambrosii & Egesippo usurpatum 828. c. 1.
 Administrantium consilium ex quibus constabat 220. c. 2.
 SS. Adriani & Nataliae MM. dies passionis 84. c.2.
 Adripere aut Arripare aevo sequiore pro Appellere 333.c.2. n.87.
 Adseffor unus praefidi affidebat 220. c.2. & 666. c.2.
 Adstipulor antiquis tantumdem ac Assentior 818. c.1.n.644. pro Faveo aut Velificor Ambrosii & Egesippo ib.
 Advocatus quis olim , quisve Sacrificantium 524. c.1.n.162.

Ac-

- Aedessa Ciliciae Aegaea & Aegae dicta 406. c. 2. n. 249. ejus veriloquium ib. Aegae Macedoniae antea Aedessa Ib. Aegyptus Moesia inferioris urbs ubi 656. c. 2. nomen varie scriptum ib. Aegypti descriptio altero Christi saeculo 247. c. 1. n. 97. IV. saeculo mutata ib. Aegyptii an Iosephi temporibus circumcisi 235. c. 2. cur Epiphaniae die Natalem Christi celebrarent 4. c. 2. Aer & Spiritus quid apud antiquos differant 504. c. 1. n. 129. Aera Aug. sive Actiaca unde initium sumat 571. c. 1. hujus anni a quo die putarentur ib. Aesculapius ubi praecipue cultus 365. c. 2. ei Thermarum virtus tribuebatur ib. sub Antonino Pio impensius Romae cultus 381. c. 1. n. 173. ejus symbolum ib. Prusaensium tutelaris Deus ib. & 382. c. 2. n. 180. SS. Aesia & Susanna MM. Siculae an S. Zenaidis sociae 514. c. 2 & seq. an S. Pancratii Ep. Tauromenitani discipulae ib. n. 149. Aetas pro statura Ambrosio & Egesippo 813. c. 2. n. 642. Aetas legitima quae 938. c. 1. Aevum pro Proceritate 814. c. 2. n. 642. Afflictus pro Allisus 577. c. 1. n. 276. Africa : ejus provinciae quae 317. c. 1. n. 40. propriam praefecturam a Justiniano obtinuit 320. c. 1. an sub Valentinianis prioribus c. 2. n. 45. & sub Carino & Numeriano idem obtinuerit 321. c. 1. & quamdiu 320. c. 1. Africa Proconsularis, unde id nomen sibi fecerit 315. c. 2. sub Justiniano Carthago vocata 321. c. 2. ejus Proconsules Praesides dicti 315. c. 2. an Vicario Africae unquam subjecti 317. c. 1. n. 40. num Praefecto Praet. Italiae ib. an aequo passum eodem procederent ib. an Vicario Africae praerent ib. c. 2. Africae Vicarius: an Praefectus unquam vocatus 316. c. 2. an aliquid juris ei in Africam Proconsul. fuerit 317. c. 1. n. 40. quae Provinciae ei paruerint ib. S. Africanus M. V. SS. Terentius &c. S. Agapiti P. dies emortualis 213. c. 1. S. Agathae M. dies passionis 33. c. 1. cultus apud Capuanos mirificus ib. c. 2. S. Agathangelus M. Clementis Ancyрани Diac. & socius an Ecclesiam Neapoli habuerit 22. c. 1. n. 22. S. Agatho P. Aprutinus an Siculus 777. c. 1. n. 593. A'γὰθὸς ἄνθρωπος pro Gaudeo Hellenistice 246. c. 1. Ager vestigialis quid 350. c. 2. n. 121. Agere, absolute verbum judiciale 755. c. 1. *. quid Agere in vinculis 525. c. 2. n. 173. Agger viae quid 797. c. 2. quidve Agger absolute 798. c. 1. & n. 620. S. Aglais an Sanctimonialis 293. c. 1. cur ter Romae Candidam & Praefecturam gessisse dicatur 295. c. 2. & seq. genus ib. nominis inflexio 291. c. 2. S. Agnellus Abbas quando obierit 8. c. 1. cur a Kal. absit ib. c. 2. an Monachus Basilianus ib. an apud suos prius cole-retur ib. quo saeculo Patronus Neap. factus 9. c. 1. cultus apud Capuanos ib. c. 2. ab Agnello Ep. Neap. diversus ib. c. 1. n. 5. cur in Kal. Panormit. Episc. & Conf. dicatur ib. c. 2. S. Agnellus Ep. Neap. an his fastis inscriptus 8. c. 1. an inter sanctos relatus ib. S. Januarii Diaconiam erexit & ditavit ib. quando obierit ib. cum S. Agnello Abb. confusus 9. c. 1. n. 5. S. Agnes M. cujus originis 19. c. 1. n. 20. nominis orthographia ib. & 911. c. 1. n. 7. inflexio ib. & 20. c. 1. an Graeca vox ib. mos ei offerendi quotannis duos agnos albos unde manarit ib. dies Passionis 17. c. 2. Natalis olim festivus ib. quid in Natali Ecclesia coluerit ib. quampridem celebrari coeperit ib. Genuinum aut Natale Genuinum aut Ingenuinum olim dictum ib. ei postea festum Apparitionis substitutum ib. vera hujus Virginis historia ex antiquis monumentis 909. c. 1. & seqq. Damasi Epigramma incorruptum exhibetur & illustr. 910. & seq. an Agnetis Acta Damasi aetate exstiterint

O o o o o o 2 rint

rint ib. c.1.n.4. ejus parentes an ab initio Christiani ib. c.2. n.5. & 916. c.1. generis nobilitas 912. c.1. n.9. & 913. c.2. n.12. eximia forma ib. Agnetis verba apud Ambr. *Sponsi injuria est, expectare placituram*, quid sibi velint 916. n.17. fabella de amoribus filii Praefecti exploditur ib. quae aetate martyrium fecerit 912. c.1.n.9. & 917. c.2. n.18. sponte eidem se obtulit 911. c.2. n.8. & 912. c.2. n.10. ambustione tantum tentata ib. n.11. rogos & incendii restincti prodigium sequioris aevi commentum ib. denudata ubi faces admovendae 914. c.1. n.14. nuditati quo pacto prospexerit ib. inter fabellas comae densitas amandanda ib. in lupanar detrusa ib. & 918. c.1. & n.21. ex lupanari inviolata discessit ib. juvenis eam procacius intuens, fulmine afflatus, caecus concidit ib. an juvenem illum visu redonavertit ib. Deus lascivos aspectus ab ea avertit ib. stans ictum excepit 917. c.2. n.17. & 918. c.1. & n.20. an sub Diocletiano decertavit 910. c.1. & n.4. & 6. & 919. c.1. & seq. an sub Aureliano ib. judex Aspasius Paternus an Vicarium Praefecti Urb. praefecturam tunc ageret 920. c.1. n.23. annus passionis 921. c.1. Agnetis vasorum vitreorum aetas 911. c.1. & 921. c.1. eadem vasa illustr. 913. c.2. n.11. Sermo de S. Agnete Maximo Taurinensi asseritur 921. c.2. & seq. de eodem judicium 922. c.1. n.26. abdita volumina, ex quib. Acta Ambrosio tributa manarunt, quae 923. c.1. n.28. an rerum Agnetis commentaria apocrypha olim exstiterint 924. c.1. Acta vulgaria an Graece primum prodierint 925. c.2. & n.32. Graeca Vatic. an horum mera interpretatio ib. vulgatorum aetas & pretium 924. c.2. & seq. defenduntur 919. c.1. & seqq. illustr. 920. c.1. & 926. c.1. & seqq. cum altero S. Damasi Agnetis elogio componuntur ib. S. Agnetis Ecclesia an a Constantia Aug. Romae erecta ib. & 738. c.1. & seq. an a qua-

damalia Constantina cum Augusta confusa ib. confusionis causae 741. c.1. & 927. c.2. alterum S. Damasi elogium fufius illustr. 740. c.1. & seq. & 926. c.2. & seq.

Αἰών λαμπαδῆχος aut λαμπαδιστής quid 546. c.1. n.230.

Agrestius Chromatius V. Chromatius.

S. Agrippini Ep. Neap. Aetorum aetas XXII. c.1. n. V. & 60. c.1. exponuntur & illustr. ib. Auctor quis. 344. c.1. n.116.

Αἰκίας δίκη quid 218. c.1.

Αἰτεῖν εὐχὴν quid 190. c.2.

Alarum remigium, locutio Ambr. & Egessippi 864. c.1. n.719. & 1001. c.1.

Albinus Amantii in consulatu collega an Albini Philof. filius 605. c.1. quo anno Vicarius Hispaniar. ib. an utraque praefectura cohonestatus ib. n.334. Sponiana inscriptio ib. & Contelorianae quatuor aliae an de eodem accipiendae 606. c.1. n.337.

Albinus Philof. Jul. Constantii in consulatu collega, Rufi Volusiani Cos. filius 604. c.2. Cejonius Rufus Albinus Volusianus ib. errore ne an consilio in latrunculo Praefector. Urb. Paulinus Consul pro Albino legatur ib. c.1. n.333. an eodem anno Consulatum & Urbanam Praefecturam gesserit ib. an Paulinus ei in consulatu suffectus ib. ejus filii qui 605. c.1. & seq.

Aldioma quid 77. c.1. ejus origo ib.

Aldus & Aldemius Gazaeis Juppiter vocatus 77. c.1. quid sub hoc nomine coleretur ib. an ab Aldioma Gazaeorum colle dictus ib.

Αλεκτροφονία & Αλεκτροφονία quid differant 491. c.2.

S. Alexander Ep. his Fastis inscriptus quisnam sit 528. c.1. & seq. an Prusae in Bithynia Episc. 529. c.1. an primus hujus urbis Episc. ib. n.186.

Alexandri Monachi S. Barnabae laudatoris patria 554. c.2. conditio ib. aetas 555. c.1. laudationis editiones 553. c.2. eadem corrigitur & fufius illustr. ib. & seq. de eadem judicium 557. c.1. an Pseudo-Joannis Acta ignoraverit

537. c. 2. & 558. c. 1. cum eodem com-
ponitur 560. c. 1. ejusd. in historiam
offensio 562. c. 1. Encomium de Cruce
quo tempore scripserit 555. c. 2. n. 238.
a censuris defenditur 556. c. 2.
Alexandriae in Aegypto partes 236. c. 2.
prima Ecclesia Christianorum ubinam
excitata 238. c. 2. & 239. c. 2. & seq.
Alexandrinae dialecti specimina 244.
c. 2. & seq. & 246. c. 2.
Alexandrini natalitia terraemotus quot-
annis reolebant 570. c. 2. Pascha die
Dominico celebrabant 238. c. 2. & 963.
c. 2. qua in re unde edocti ib.
Ἀλεξανδρινῶν quid 633. c. 1. n. 560.
Alius pro Alter Ambros. & Egesippo
995. c. 2. n. 3.
Allego antiquis pro Mitto 810. c. 1. n.
639. Jctis pro Caussor. usurpatum ib.
aliae hujus verbi notiones ib.
Alma Hebraeis. Latinisque tantumdem
ac Virgo 914. c. 2. n. 16.
Almachius Praefectus S. Caeciliae & soc.
judex an Turcius Almacius dici debeat
200. c. 1. & 960. c. 2.
Almus adjectivum unde 915. c. 1. n. 16.
Altum petere quid in re nautica 820. c. 2.
Amasia Ponti Metropolis 411. c. 2. cur a
quibusdam Cappadociae adscripta
ib. & seq. sub Impp. in Ponto Galati-
co recensita 412. c. 1. aevo sequiore
in Provincia Helenoponti ib. n. 251.
cur in themate Armeniaco posita ib.
Amathuntes Cypri urbs ubi 547. c. 2.
Ambio qua notione Ambros. & Egesippo
809. c. 2. n. 638.
Ambrones qui 877. c. 2. n. 748.
S. Ambrosius Metropolitae jura non no-
men usurpabat 693. c. 1. quo tempore
SS. Gervasium & Protasium invenerit
686. c. 1. & seq. an horum visio caelitus ei
oblata 692. c. 1. spuriae Epistolae de
horum inventione aetas 688. c. 2. &
seq. auctor ib. eadem an cum ceteris
Ambrosii operibus & quando Graece
reddita ib. c. 1. n. 445 pro Ambrosiana
a Graecis habita ib. fusius illustratur
691. c. 1. & seq. Ambrosius primus De-
votionis Christianae Doctor 815. c. 1.

n. 643. quid de immaculato conceptu
Virginis senserit 990. c. 2. quo die &
anno obierit 959. c. 1. exequiar. comita-
tus ib. c. 2. juvenis in reddendis Grae-
cis operibus se exercuit 957. c. 2. n. 2.
juvenilia ejus prologia 786. c. 1. & 1002.
c. 2. mirus Antiquorum imitator 804.
c. 1. n. 633. 996. c. 1. n. 5. 1007. c. 1. & pas-
sim alibi. ejus stylus multiplex 835. c. 1.
& 1002. c. 2. de eo antiquorum judi-
cium 834. c. 1. n. 657. & 835. c. 2. & seq.
styli Ambrosiani inaequalitas unde
838. c. 2. & n. 663. ejus antiquae dicta
805. c. 2. n. 636. novae voces 797. c. 1.
n. 619. anacolutha cur in eodem fre-
quentia 867. c. 1. n. 726. duo effata,
quod *mors naturae non sit, sed poenae*,
& quod *mors naturae, non poena sit*,
conciliantur 846. c. 1. n. 671. Egesippi
sive Exjossippi Excidium Hierosol. Am-
brosio restituitur 780. c. 1. & seq. adhuc
juvenis quo tempore, & quare idem
verterit 782. c. 1. & 786. c. 1. & seq. an
idē denuo elimaverit 790. c. 1. antiquo-
rum de eo testimonia 783. c. 1. & seq.
& 991. c. 1. jam Episc. Josephi studiosus
794. c. 2. n. 616. ejus & Egesippi styli si-
militudo 790. c. 2. & seq. in quo conve-
niant, & dissideant 834. c. 1. discrimi-
nis origo ib. & seq. Glossarium rario-
rum utriusq. locutionum 792. c. 2. &
seq. ejusdem utilitas 829. c. 1. no-
minum exoticorum par orthogra-
phia 793. c. 1. nova in utroque vo-
cabula 795. c. 1. rariora verba 797. c. 2.
locutiones raeae 800. c. 2. 790. c. 1.
n. 610. 804. c. 2. & 809. c. 2. n. 638. le-
gales locutiones 810. c. 1. & 866. c. 1. n.
723. trita verba novis notionib. 813.
c. 1. & 818. c. 1. n. 644. conjunctae locu-
tiones 821. c. 1. rariores syntaxes 824.
c. 1. adjectiva neutra singular. &
plural. cum genitivo sequenti jun-
cta ib. c. 1. n. 648. & 826. c. 1. n.
649. Atyndeta Ambrosiana Exjossip-
po amicissima 829. c. 1. n. 653. & 997.
c. 1. n. 6. Hyperbata utrique similia 838.
c. 1. n. 661. & 662. Ambrosiana
opera maximam partem Exjossippo si-
milia

milia 839. c. 1. narrationes simillimae ib. & sententiae 840. c. 2. Exjossippi varia effata Ambrosio concinentia . 843. c. 2. 846. c. 1. n. 671. 848. c. 1. & 850. c. 1. n. 675. Egesippi de Petri cum Simone certamine narratio emendatur, restituit. & fusius illustr. 854. & seq. eandem Ambrosius jam Episc. pro sua adgnovit 868. c. 1. an ex apocryphis monumentis hausierit 859. c. 1. n. 698. & 870. c. 1. an ex sinceris Ecclesiae Rom. traditionib. 871. c. 1. quid inter Ambrosium & Auctores apocryphos intersit 879. c. 2. & seq. hujus narrationis veritas defenditur 878. c. 1. & seq. deperditam Egesippi Regnorum Historiam sibi arrogat 852. c. 1. libri de Elia & Jejunio inscriptio corrigitur 853. c. 1. Ambrosio asseruntur liber de Mysteriis 830. c. 1. n. 654. de Tobia ib. & 831. c. 1. Interpellationum Davidis liber alter ib. c. 2. eidem abjudicantur libri sex de Sacramentis 832. c. 1. n. 655. Concio de lapsu virginis consecratae ib. c. 2. n. 656. Apologia David altera perperam ab Erasmo *νοθείας* damnata 994. c. 1. & seq. stylus ib. locutiones 995. c. 1. n. 2. verborum situs 997. c. 1. n. 6. dicendi character vere Ambrosianus ib. cur priori alteram ipse addiderit ib. c. 2. quando utraque scripta ib. an Monothelismus in eadem impugnetur 998. c. 1. n. 7. an vulgatae hodiernae locus in eadem cite- tur ib. Sermo XLVI. inter spurios reje- ctus Ambrosio vindicatur 1000. c. 1. & seq. an sermones vulgo spurii omnes eidem abjudicandi 1001. c. 1. Acta S. Sebastiani M. an ab Ambrosio juvene prodierint 675. c. 2. & 1002. c. 2. ab Odilone ei tributa ib. eidem asserun- tur ib. & 847. c. 1. n. 671. stylus inter- dum Exjossippo similis 1003. c. 2. n. 15. unde ea Ambrosius derivavit ib. n. 16. Hyperbata, locutiones, scita Ambro- siana ibidem frequentia 1004. c. 2. n. 18. 1005. c. 1. n. 19. & 1008. c. 1. ce- tera Ambrosiana opera passim, resti- tuuntur, & illustr. Vide S. Ambrosius in Indice Auctorum.

Ἀμμο, vocis notio & origo 195. c. 1. n. 55. olim pro Ascetria & Sanctimonia- li ib. apud Profanos antiquum Rheae nomen ib.

Ammoniaca Aegypti regio a Lybia pri- mitus distincta 247. c. 1. n. 98. cum Ly- bia postmodum confusa ib. c. 2.

S. Amphilochio Homilia VII. a Combe- fisio edita asseritur 946. c. 2. n. 16. hujus homiliae titulus an antiquus ib.

Ἀμφοδα quid, quidve Ἀμφοδία 236. c. 1.

Ἀμφοδία an iidem atque Regionum Patroni 679. c. 1.

Anacolutha cur Graecis Latinisque fa- miliaria 867. c. 1. n. 726.

Ἀνάγκη quid 162. c. 2.

Ἀναγνώσις & Ἀναγνώσιμα Graecis Pa- tribus quid 813. c. 1. n. 641. quidve Oratoribus ib.

Ἀνάγκη quid in re nautica 165. c. 2. & 820. c. 2.

S. Ananias cur Apostolus a Graecis di- ctus 285. c. 1. an martyr ib. an primus Damasci Episc. ib. an Pauli nomen Apo- stolo in Baptismo impertierit ib. c. 2.

Ἀνατίμω, verbi usus 167. c. 1.

Ἀναπαλαῖτοι quid 242. c. 1.

Ἀναφορά pro Oblatione Hellenistarum proprium 245. c. 2. n. 97.

Ἀναπλῆω quid 165. c. 2.

S. Anastasia M. in Fastis quae 430. c. 1.

Anastasius Imp. an additamentum Tri- sagio affinxerit 561. c. 2. an additio- nem illam CPoli primus induxerit ib.

S. Anastasius M. quo anno decertarit 21. c. 1. ejus Acta in VII. synodo lecta ib. quo tempore Mrologius intextus ib. quo die a Graecis colatur ib. cultus cur apud Latinos antiquior ib. olim Neapoli mirificus ib. Ecclesiae Nea- poli olim ei dicatae ib. cur junctim cum Vincentio celebretur ib. n. 21.

Anastasius Patr. Hierosol. prius Chore- piscopus Sanctorum locorum 119. c. 1. & 954. c. 2. S. Hesychii in Chorepisco- patu successor ib.

Anemurium oppidum & promontorium 546. c. 1. ubi positum ib.

Angeli Martyribus passim praesentes 219. c. 2. An-

- Angiportus quid 918.c.2.n.20. etymon ib.
 Annuli & Cippus quid differant 511.c.2.
 alio vocabulo Compedes geminae ib.
Ἀνωμαλίαν pro aegrotare 791. c.1.n.610.
Ἀνωμβρίον quid 382. c.2. n.183.
 Anseraria Ars Graecis usitata 931. n. 2.
Ante expectatum Virgilio quid 807.c.2.
 * & 992. c. 1.
Ἀντιπύρα quid 480. c.1. n.80.
 Ante triduo 968. c.2. n.3.
 S. Anthimus Episc. in Fastis quis 516.c.1.
 & seq. an Nicomediae Episc. 517. c.1.
 an Presbyter M. Sabinensis 518. c. 1.
 cur hic a Neapolitanis pro Episc. habi-
 tus 519. c.1. num revera primus Sabi-
 nensis Episc. ib. c. 2. in martyrio focii
 520. c. 1. iudex quis 524. c.2. n. 167.
 an Faltonium Pinianum in Religione
 erudierit 521. c. 1. ubi tumultus 527.
 c.1. n.180. Actorum aetas & pretium
 520.c.1.& seq. eadem illustr.& emacu-
 lantur ib. & 907. c.2. & 985. c.1.
Ἀντίπατοι qui 318. c.2.
 Antinous urbs ubi sita 4. c.2.
 Antiochia in Bithynia insula ubi 359.
 c.1. n.143.
 Antiochus cur Epiphanes vocatus 4. c.2.
Ἀντιστρατοί qui 318. c.2.
 S. Antonina M. Nicaena an Neapoli
 culta 575. c.1. quando decertavit ib.
 S. Antonius Magnus cur Monachus in
 Fastis dictus 15. c.2. sero Abbas voca-
 tus ib. an bis Fastis inscriptus 575.
 c.1. corpus quando inventum ib. quibus
 diebus inventio & translatio olim af-
 fixa ib. an Neapoli celebrata ib.
Ἀδριανός Hellenistis idem quod Chaos
 384. c.2. n.191.
Ἀόρη & *Ἀόρηρ*, vocum veriloquia
 508. c. 1. Hippocrati interdum respi-
 rationis iter ib.
 Apamea Phrygiae ubi sita 934. c. 2. n.6.
 Apamea Cibotos vocata ib. an unquam
 Apamea ad Obrimam ib. num Apa-
 mea Prima ib. an inter cognomines
 prima habita ib. num corrupte Apri-
 ma dicta ib.
 Apamia, unde id nomen acceperit 355.
 c.2. Myrliā antiquis ib. cur ejus cives
 cum Antiochenis in marmore Liguria-
 no jungantur 359. c. 1. n.143.
Ἀπαξ, *Ἀπαξάπλοι*, & *Καθ' ἅπαξ* quid
 415. c.2.
 Apere quid 328. c. 2.
Ἀπερρανθισαί quid 388. c. 2. n.208.
 Apex unde, & quid 328. c. 2. Apices pro
 Epistola ib. Divi aut Divini Apices
 Principum Epistolae ib. c.1. & 294.c.2.
 & sacri aut Caelestes, aut nostrae se-
 renitatis Apices ib.
Ἀφανής Hellenistis, idem quod Chaos 384.
 c.2. n.191.
Ἀφιδρύν quid 413. c. 1.
Ἀφονία Hippocrati idem ac Apoplexia
 498. c. 1.
Ἀφορίζω quid 320. c.2. n. 44.
Ἀφασίωσις & *Ἀφασίωσάδαι* quid 815. c. 1.
 n. 643.
 S. Aphrodisii M. cultus Neapoli unde
 285.c.1. focii ib. martyrium ib. c.2.
Ἀπίστοι quid 416. c. 1.
Ἀπὸ pro *Πρός* 357. c. 1. n. 137.
Ἀπόβασα quid 197. c. 2.
Ἀποκαλύπτω quid 967. c. 1.
 Apocrypha scripta cur *Abdita* Latinis
 dicta 923. c.1. n.28.
Ἀποδοκιμαζω quid 247. c.2. n.97.
 Apollinaristarum error 561. c. 2. ab eis-
 dem Theopaschitae orti ib.
 Aponii Ecclesiae Scriptoris aetas 444. c.
 2. opera ib.
Ἀποττος quid 713. c.2. n.479.
 Apostolici olim Episcopi 561. c.1.
 Apostolorum Caenaculum ubi 559. c. 1.
 provinciarum sortitio quo pacto intel-
 ligenda 252. c.2. an antiquis nota ib.
 Apostolorum Ecclesia Neapoli a quo
 erecta 130.c.1.n.76. Parochialis Eccle-
 sia constituta ib. cur *Catholica* dicta ib.
 Apostolorum vestigia Callisti Coemete-
 rium appellatum 900. c.2. n.782.
Ἀσκόριμα Dioscoridi quid 381.c.1.n.174.
 Apparitio aevo sequiore pro Apparitori-
 bus 925. c.1. n.20. & 1007. c.2.
 Aprima V. Apamea.
 Aqua Martia V. Martia Aqua.
 Aquae cur locus mundus dictus 679. c.1.
 S. Aquilina M. ubi passa 593. c. 1. quo
 anno

- anno ac die 597.c.2.& 610.c.1.ejus judex Volusianus quis 598.c.2.& seq. ubi primum sepulta 609. c. 1. quo tempore CPolim translata 594.c.2. ejus Acta falso Metaphrasti tributa 593. c. 2. n. 310. quis Auctor 594. c. 1. actas & pretium 595. c.1. ex antiquioribus sinceris interpolata 594. c.2. sincera quo tempore scripta ib. & 609. c.2. an proconsularia ib. vulgaria emaculantur & ill. 607. c.1. & seq. de Graecanicis hujus Virginis elogiis judicium 597. c. 1.
- Aquilinus SS.** Tryphonis & Respicii judex Praefectus Praet. Orientis 317.c.2. n.42.& 933. c.1. & n. 4. falso a Tillemontio & Ruinarto pro Orientis praefide habitus ib. cur Nicaeae in Bithynia sub Decio consisteret ib. Bithyniam peculiariter quasi Praefectoriam Provinciam regebat ib. & 939. c.1.ejus plena nomenclatio ib.
- Arca** altior cenotaphii vocabulum. XXXIV.c.1. n.XIII. forma ib. tumulus Arcuatus vocatus ib. c.2.
- S. Arcadius** Trimethuntis in Cypro Episc. an ab Arcadio Mon. diversus 88. c. 2. ejus focii ib. tempus passionis ib.
- S. Archelai** Cascarorum Episcopi Disputationem cum Manete quis perscripserit 78. c.1. quisve vulgaverit ib. primitus notis excepta ib.
- Archiatr** in sacro Palatio Medici Principis 707. c. 2. id nomen etiam in Episcopali aula usurpatum ib. Medici Chirurgici eo nomine donati ib.& Medici Urbium Regiarum 522.c.1. n.157.
- Architecton** Egesippo usurpatum 805. c.2. n.635.
- Ἀρχοντες** qui 318. c. 2.
- Arcuatus** tumulus quid XXXIV. c. 2.
- Arcubalista** 796. c.1. n.619.
- Areae** pro Coemeteria 956. c.2.
- Arenae**, antiquorum veriloquium 102. c. 2. n. 21.
- Arenarii** Ecclesiarum iidem ac Fossarii 693. c.2. ultimus Ecclesiae ordo ib. pro ludi curatoribus 971. c. 1. n.9. quive Numerorum Arenarii Tertulliano ib.
- Argumentum** pro Astu seu Artificio 131. c.1. n.83.
- Ariani** an post Synodum Sardicensem Philippopoli coiverint 612. c.2. n.345. an initio Philippopoli, postea Sardicae ib. eorum conventiculum cur Sardicense vocatum ib. ubi & quando suum Decretum ediderint ib. Decreti inscriptio restituitur 613. c.2. n.347.
- Aricia & Aritia** Oppidum viae Appiae adsitum 865. c.1. n.720. ejus ab Roma distantia ib. Romanorum colonia ib. Colonia Aritia Julia appellata ib.
- Arietor** 796. c. 1. n. 619.
- S. Aritoclis M.** passionis dies 712. c. 1. annus 713. c.1. n. 474. & 475. martyrium ib. c.2. n.480. & 714. c.1. n.482. caelitus admonitus persecutoribus se obtulit 413. c. 1. & 989. c.1. ejus elogium illustratur ib.
- Armatura** in re militari quid 744. c. 2. n. 532.
- Armelausia** aut Armilausia vestis genus 300. c. 2. ejus forma ib. haec vox Latina an Graeca ib. & n. 20 Latinis interdum Armelaufa & Armilaufa ib.
- Armenia** aevo posteriore in Ponticam regionem procurrebat 645. c.1. Armenia Secunda Cappadociae ambitu comprehensa 412. c. 1. n. 251. Armeniaci Thematis extensio 512. c. 2.
- Arripagium** idem ac portorium 333. c. 2. n. 87.
- Arrivare** Italicum unde 333. c. 2. n. 87.
- Ars**, vocis etymon 506. c. 1. quid antiquis ib. c.2. n.136.
- Artemius** Praefecti Praet. Vicarius, pro Praefect. Urb. etiam agebat 492. c.1.
- Ἀσπίς**, variae vocis notiones 505. c. 1. n.133. cur cuidam calceamenti generi id nomen impositum ib. primitus Asperae Arteriae synonymum 508. c. 1. cur strigilem auriculariam designarit ib. c.2. & n.140. etymon 506. c. 2.
- Arteria** an quasi Ἀλτηρία 503. c. 2. an quasi αἰροπρία ib. & 504.c.1. & n.128. 129. & 130. an ab Ἀσπίδι 505. c. 2. an potius ab Ἀσμοί 506. c. 1. synonyma Ἀσπίς & Ἀσπίριον ib. an ab Ἀσπίρ (qua strigilem designat) derivetur 508.c.1. spiritus non aeris semita

- ra antiquis 499. c.1. n.117. & 504.c.1. folam tracheam primitus notabat 498. c.1.n.116. quo aevo ad alia vasa translata ib. quae *Vena* olim diceretur ib. inter venas & arterias discrimen ib. cur Latini pluraliter *Arterias* saepius exprimerent 499. c.1. n.118. & 119.& 502. c. 2. an duas fistulas designarint ib. quando *Asperae* cognomentum adsciverit ib. n. 117. an eo numero tracheam & cibariam fistulam intellexerint ib. c.2. an una cum cibaria fistula ad deglutiendum & respirandum valere existimarint ib. & 500. c. 1. n.122. & 123. cum eadem ab antiquis saepe confusa ib. c.2.n.124. *Fistula & Canna* Latinis ib. n.120. *Λάρυγξ & Φάρυγξ* & *Βρόγχος* Graecis 501.c.2. n.126. & 500. c. 1. n. 124. num. plur. Arteriae Graecis iter spiritus ib. n.125. plulative Arteriae Asperae Galeno quae ib. saepissime plur. num. Latinis Graecisque pro faucibus ib. n.126. quid *ambae Arteriae* in Actis SS.Petri & Marcellini 496. c.1. & seq.
- Ἀρτηριακός*, quum de homine dicitur, quid 501. c.2. n.126.
- Arteriae Carotides quae 497. c.2. cur sic appellatae ib. cur *λαθαργικαί* aut *ἁποτληκτικαί* etiā dictae ib. an unquam absolute *Arteriae* vocatae 498. c. 2.
- Ἀρτηρίον* pro Arteria antiquis 505. c.2. & n.132. ejus etymologia 506. c.2.
- Articulus & Articulo unde 509. c.1.
- Ἀρτός* oxytonus; etymon 506. c.1. voces Latinae inde formatae ib. c. 2. n. 136.
- Ἀρτός* paroxyt. unde ib.c.1. n. 135.
- Artus adject. unde 506. c.2. n.136. Artus subst. originatione ib. c.1. & c.2. n.136.
- Ἀρτίω* & *Ἀρτίω* unde 509. c.1.
- Ascensio quid 101. c.1.
- Ascensorium medio aevo quid 104. c. 1.
- Ἀσκησις* idem ac Continentia 237. c.1.
- Ascetae in Aegypto qui 235. c.2. & 237. c. 2. a Therapeutis Philonianis diversi ib. cur cum eisdem confusi ib. & 963. c.1. ab Evangelista Marco instituti ib.
- Ascetriae *οἰστίαι* a Graecis praenominatae 178. c.1. harum instituta in Palaestina primum exulta 195. c.2.n.55. *Ἀμύνας* honoris causa appellatae ib. Ascetriae & Sanctimoniales quid differant 293. c.1. aevo sequiore confusae ib.
- Aspasius Paternus quo anno Africae Proconsul 920. c. 2. quove Romae Vicarius Praefecti ib. an Praefecti Vrb. extraordinariam vicariam exercuerit ib. n.23. quo anno Praefecturam Vrb.iniecit 921. c.1. quamdiu gesserit ib. n. 24. quo anno S. Agnetem damnaverit ib.
- Assito & Assistor pro Sisto 292. c.1.
- S. Asyncritus M. Fastis inscriptus quis 698. c.1. nominis orthographia ib. an Episcopus ib.c.2.an ab Asynerito Pauli alius ib.dies passionis ib.martyriū 697. c. 2. Festum CPoli celebre ib. n.454.
- S.Athanasii Patr. Alexandrini dies emortualis 284. c. 1. festum cur bis hisce Fastis inscriptum ib. & 15. c. 1.
- S. Athanasius I. Ep. Neap. Missam in Cathedrali quotidianam statuit XXVII. an Kalendar. Neap. auctor ib. & seq. quamdiu federit ib.quo anno ac die obierit XIX. & 340. c. 2. quando coli coeperit XIX. & 61. c.1. n.39. quo anno ejus Reliquiae ex Cassinensi Monasterio Neapolim delatae ib.Actorum Translationis actas ib.
- Athanasius II.Ep. Neap. S.Athanasii fratris filius XXVI.cui successerit ib.Dux Neapol. ib. ejus perditissimi mores ib. S. Athanasium quo anno Neapolim transfulerit 346. c. 1. an S. Restitutam ex Enaria Neapolim asportaverit 345. c. 2. & seqq. S. Sosii corpus quaesivit 346. c. 1. an Kal. Neap. condiderit XXVI. quamdiu federit 340. c.2. & n. 114. quo anno obierit ib.
- Athanasius III. Ep. Neap. quando creatus 342. c.1. quamdiu federit ib. & seq. Praeceptum pro Monasterio S.Severini quo anno ediderit 341. c.1. n.115.
- Athenienses Deli incolae Jovis Olympii templum Hadriani expensis erexerunt 646. c.2. n. 382. *Ολυμπιον* vocatum ib.mox insulis plurimis circa templum id nomen impositum ib. deinde *Novae Athenae Hadrianae* appellatae ib.

Athenis Logistae qui 152. c. 2.

S. Athenogenes M. quotuplex apud antiquos 633. c. 1. & seq. & 635. c. 1. & seq. num S. Basilii Athenogenes ab Athenogene Graecorum alius 636. c. 2. & seq. an potius unus fuerit ib. an idem ac Apologista Athenagoras 633. c. 1. n. 361. quis eum Rom. Mrologio intulerit ib. c. 1. quo die a Graecis colatur ib. c. 2. n. 362. duo ejus elogia ex Graecorum libris producuntur & ill. 634. c. 1. Neapolitani cultus origo 636. c. 2. in martyrio socii qui 635. c. 1. n. 367. & 650 c. 1. Hymnum Dogmaticum scripsit 633 c. 2. martyrium 368. c. 2. & seqq. de martyrio S. Basilii locus enodatur ib. & cum Menaeis confertur 639. c. 2. & seq. Actorum Surianor. defensio 637. c. 1. & seq. judicium 641. c. 2. & seq. auctor 642. c. 1. aetas 643. c. 1. Athenogenes Episcopus an Chorepisc. ib. c. 2. ubi sederit ib. & seqq. asceticam vitam duxit 644. c. 1. & n. 378. ubinam decerant 645. c. 1. Sebastiae an Sebastopoli Pontica ib. & seq. dies passionis 649. c. 1.

Atheni quid 480. c. 2. n. 81.

Atrienfes Graecis *Diaetarii* aut *Diaetarchi* 111. c. 1. n. 42.

Attamino antiquis idem ac *Attreſto* 798. c. 1. n. 621. cur postea pro *Maculo* ib.

Attendo & Intendo aevo sequiore pro Video 525. c. 1. n. 170.

Auctor Actor. Graec. Petri & Pauli Reg. Biblioth. an idem ac Bibl. Vatic. 880. c. 2. n. 752. ejus aetas ib. & 876. c. 2. n. 247. judicium ib. illustr. ib. & 877. c. 1. n. IV. & V.

Auctor Actor. Graec. Petri a Bollandistis editus quis 877. c. 2. n. 748.

Auctor Comment. in Epist. ad Rom. in Appendice Ambrosiana rejectus quis 873. c. 1. n. 742. aetas ib.

Auctor Concionis de lapsu virginis consecratae ab Ambrosio alius 832. c. 2. n. 656. hujus & Ambrosiani Ityli differentia ib. aetas ib.

Auctor Constit. Apostol. unde sua de Petri cum Simone certamine derivarit 883. c. 1. & 885. c. 2. n. 757. pretium

ib. & 887. c. 1. & n. 760. aetas ib. passim interpolatus ib. ab Eusebio interpretos S. Scripturarum libros relatus ib.

Auctor sex librorum de Sacramentis alius ab Ambrosio 832. c. 1. & n. 655. quis fuerit ib. aetas ib. stylus ib. pretium ib. plura ab Ambrosio sustulit ib. & 842. c. 1. n. 666. & 860. c. 2. n. 703.

Audius Syrus quando floruerit 417. c. 1. n. 258. Deum humanis membris instructum ib. & ad corpoream Dei imaginem hominem factum effutiebatur ib. ejus discipuli Audiani ib. postea Anthropomorphitae dicti ib. suis erroribus Syrorum plerique infecti.

Augmentare jejunium quid 692. c. 1. & 986. c. 1.

Augustae Dearum nomina sibi assumebant 884. c. 2. n. 755.

S. Augustinus Ep. Capuanus quo tempore decerant 40. c. 2. a S. Castrensis socio diversus ib. S. Cypriani amicus ib.

S. Augustinus Ep. Hipponensis quo anno Aurelio collega accefferit 74. c. 1. n. 55. & 955. c. 1.

Augustus Perpetuus, Imperatorum elogium a Constantio primum usurpatum 38. c. 2. n. 5.

Aurelianus Imp. a quo interfectus 224. c. 1. & seq.

Auriculae in pugilatu peti atque contundi solitae 222. c. 1. n. 82.

Aurium clavi quid 222. c. 1. n. 82. Aurium fungi Tertulliano quid ib.

Auferim Ambrosio asseritur, & Auferis Firmiano 806. c. 1. n. 636. Ausim an pro Audeam ib. an potius pro Auferim ib.

Αὐτιάλοι pro gemellis 673. c. 1. n. 421.

Αὐτιάματα λυτρά quid, quidve αὐτιάματα & αὐτιάμων 383. c. 2. n. 189.

Αὐτορὴ λυτρά quid 383. c. 2. n. 189.

Αὐτὸ δίκων quid 160. c. 2.

Auximum urbs ubi 527. c. 2. n. 181.

Αξίον quid 967. c. 1.

B.

Βαλιν μαντιαν quid 190. c. 2.

Balneae Martianae Romae ubi 466. c. 2. unde id nomen sibi quaesierint ib. c. 1. Balnea αὐ Τίμωνίαν Graecis

- cis vocata 467. c. 1. n. 51.
- Balnea Gratuita Romae quae 467. c. 1. n. 51. *Quadrantaria* quae ib. Balneorum usus quousque Neapoli perduraverit 8. c. 2.
- Baptismales Ecclesiae *Catholicae* dictae 129. c. 2. n. 76. & quare ib.
- Baptismalia Acta a notariis olim excepta & asservata 1006. c. 2.
- Baptismus Graecis *Σπαραγίς* & *Σπαραγίς* *πίσις* 157. c. 1. Latinis *Fides* ib. & 815. c. 2. n. 643. *Consecratio* ib. & 490. c. 2. *Initiatio* ib. Graecis *Τάσμι* ib. *Τάσις* 638. c. 2. cur sub *Poenitentiae* nomine quoque venerit 495. c. 2. n. 111. quo ordine ad Baptismum nomina darentur 678. c. 1. Baptismum petere & *dare nomen* idem erat ib. Infantium Baptismus primis Ecclesiae saeculis usitatus 157. c. 1. ante Infantium Baptismum mere ritualis catechismus aevo medio praeibat 607. c. 1. an in Oratoriis domesticis celebrari potuerit 129. c. 2. n. 76.
- Barathrum pro Gula, Faucibus 503. c. 2.
- Barbari III. & IV. saeculo qui 760. c. 2. n. 550.
- Barbarus Ambrosio tantumdem ac Hostis, Alienigena 996. c. 2. n. 5. & 1006. c. 1.
- Bar-Jesus Magus ab Apostolo visu privatus 551. c. 1. ejus conversio, ac mox a Fide defectio ib. an Barnabae infestator ib. an adversus Christianam Religionem & Paulum scripserit ib.
- S. Barnabas Apost. LXX. discipulorum primus 559. c. 1. an a Petro sic divinitus vocatus ib. nominis notio ib. Josephi nomen ei asseritur 558. c. 1. Gamalielis discipulus ib. ejus Paulo se demittentis modestia 550. c. 1. & 559. c. 1. inter utrumque divortii causae ib. c. 2. martyrii veritas 552. c. 1. & 548. c. 2. locus ib. dies 568. c. 1. & seq. annus 570. c. 1. & seq. interfectores 560. c. 1. corpus an in cinerem redactum ib. & 536. c. 2. ubi sepultum 553. c. 1. quo tempore repertum 548. c. 2. & 564. c. 2. & seq. cum Matthaei Evangelio Graece scripto tumultus ib. & 550. c. 2. an illud Graece redditum a Matthaeo exceperit ib. quotannis Fer. V. Paschae legebatur ib. ejus festi antiquitas apud Cyprios 553. c. 2. & 568. c. 1. apud Graecos ib. c. 2. an apud Neapolitanos primos ex Latinis ib. sero apud Romanos ib. Basilica Salamine exstructa Monasterium erat 554. c. 2. Barnabae Epistola tributa illustratur 572. c. 1. & seq. Actorum Pseudo-Joanni Marco tributorum auctor 535. c. 2. aetas 536. c. 2. patria 537. c. 1. genus ib. defensio & judicium 548. c. 2. Hellenistica dialectus 536. c. 1. n. 197. cur Alexandro Mon. 537. c. 2. & 569. c. 1. & Graecis ignota 564. c. 1. quo tempore in Occidentem delata 538. c. 1. & Latine redita ib. c. 2. an Neapoli Latine primum prodierint ib. an ex Beda 539. c. 1. Codicum Neapolit. aetas ib. c. 2. iidem emacul. 540. c. 1. & seq. Graeca illustr. 544. c. 2. & seq. Alexandri Mon. Barnabae laudatio corrigitur & ill. 553. c. 2. & seq. de eadem judicium 557. c. 1. Vid. Alexander Mon. Actorum Mombritian. aetas 562. c. 2. eorum pars posterior ex Jo: Marco conflata ib. Menaeorum elogium illustr. 563. c. 2.
- Βασανίζομενος* quid 162. c. 2.
- Basentis Dianae Pannoniorum nomen 753. c. 2.
- S. Basilei Amaseae in Cappadocia Ep. dies & annus passionis 254. c. 1. Reliquiae in mare projectae & retis ope indidem extractae ib. quo die humatus ib. cur die non suo Fastis inscriptus ib. c. 2. de Actis & Encomio judicium ib. n. 106.
- S. Basileus Chersonensis Ep. aevo sequiore Basilius appellatus 86. c. 1. n. 3. dies passionis 87. c. 2. focii an eodem die coronati ib.
- Basilicae caussarum cognitionibus Romae inserviebant 448. c. 2. n. 15. cur id nomen Christianorum Ecclesiis impositum ib. nomen peculiare Latinis evasit ib. cujus notionis Graecis ib. Basilicarum tribunal ubi situm 142. c. 2. harum porta primaria Regia dicta 190. c. 2.
- Basilidiani Dei nomine quadrilittero ad

- amuleta abutebantur 154. c. 1. n. 23.
an id nomen Gentilibus tradiderint ib.
in gemmis cum portentosis imaginibus
caelabant ib.
- S. Basilii Caesareae Cappadociae Episc. dies
depositionis 1. c. 1. quo die a Graecis
colatur ib. cur *Ουρανογράφος* dictus
425. c. 1.
- S. Basiliscus Comanenensis duplex 410. c. 2.
Miles Theodori M. consobrinus Co-
manis in Ponto passus ib. ejus socii
411. c. 2. patria ib. locus ac dies passio-
nis 413. c. 1. Martyrium 418. c. 2. an
Cappadox 411. c. 2. an e regione Arme-
niacorum 412. c. 2. Acta primitus Grae-
ce scripta 415. c. 2. eorum aetas & pre-
tium 416. c. 2. quo tempore contami-
nata 417. c. 1. an ab aliquo Syro Au-
diano ib. c. 2. & n. 258. illustrantur 418.
c. 1. & seqq. Episcopus Comanenensis
quando decertavit 411. c. 1. locus ib.
et dies passionis 415. c. 1. Reliquiae quo
die Antiochiam Comanam delatae ib.
Chrysostomo apparuit 411. c. 1.
- Bassus Thraciae praefes S. Philippi He-
racl. Episc. judex quis 225. c. 1. n. 83.
- Basterna parvae lesticae genus 298. c. 1.
n. 14. forma ib. et c. 2. n. 17. a binis
mannis vecta ib. ejus vestes *Amites* di-
cti ib. n. 15. plerumque matronale vehi-
culum ib. an manibus etiam gestaretur
ib. n. 17. an idem ac pilentum ib. n. 16.
quid a Lestica differat ib. in Basternis
Martyrum Reliquiae delatae ib.
- Βαθύς* & *Βαθύρως* quid 302. c. 1.
- Bellona patrum Comanensium numen
413. c. 1. ejus Oraculum in duobus Co-
manis celeberrimum ib. c. 1. n. 254.
utroque maxima divinitus arrepto-
rum et theodulorum multitudo ib. id
Oraculum utroque Comana dictum
ib. unde id nomen sibi fecerit ib. num
Bellona dialecto Phalegica Comana
diceretur ib. idem Oraculum Plinii
aeco Manteium vocatum ib. IV. saecu-
lo jam interciderat 421. c. 2. n. 266.
- Βίμνα* & *Εὐκαρίπριος* quid differant 621. c. 1.
- S. Benedicti dies depositionis 99. c. 1.
- Benedictio pro Munere 196. c. 1. et 209.
c. 2. unde haec notio manarit ib.
- Bithynia una ex decem praetoriis Populi
Rom. provinciis sub Augusto facta
369. c. 1. Rector Augusti decreto Pro-
consul vocatus ib. c. 2. a Trajano po-
pulo erepta 370. c. 2. quis primus pro
Caesare eam rexit ib. ejus Proconsu-
les ab Augusti aetate ad Trajanum
usque recensentur 372. c. 1. n. 161. et
162. olim extra Orientis Dioecesium
319. c. 1. n. 42. cur olim ad provincias
Praefecti Orientis pertinuerit ib. et
933. c. 1. et 939. c. 1. ab eodem pecu-
liariter tanquam a rectore suo regeba-
tur ib. an eidem sub Decio subesset ib.
et 936. c. 1. n. 7. sub eodem Praefectus
Nicaeae ejus Metropoli residebat ib.
ejus nova Metropolis Nicomedia ib.
quo tempore in Bithyniam primam et
secundam dispersita ib. Bithyniae pri-
mae Metropolis Nicomedia ib. secun-
dae Nicaea ib. antiqui Reges nomine
Prusiae qui 359. c. 2. n. 144. in Bithynia
Prusa quincuplex 357. c. 1. et seq.
- S. Blasii Episc. dies passionis incertus 32.
c. 1. cultus in Oriente rarus ib. cur
tantopere in Occidente increbuerit ib.
Reliquiae ubique per Occidentem spar-
sae ib. varia ejus nominis scriptura
ib. c. 2.
- Βασίς* quid 36. c. 2. n. 3.
- Βασίς* quid Stephano 877. c. 2. n. 748.
- Bonifacii Atinatum Episc. aetas 669. c.
1. n. 408. ejus Homiliae de SS. Marco,
Nicandro, et Marciano judicium ib.
eadem illustr. 670.
- S. Bonifacius M. an diu ante Martyrium
Christianus 303. c. 2. Aglaidis libertus,
an servus 304. c. 2. n. 25. dies pas-
sionis 290. c. 1. festum apud Latinos
cur pridie id. Majas celebratum ib. c. 2.
corpus in via Latina primum condi-
tum 293. c. 1. n. 10. Bonifacii statua
et forma 300. c. 1. et 977. c. 1. Acta
Graeca primigenia 291. c. 1. et seqq.
quo tempore scripta 294. c. 1. n. 12. et
303. c. 1. Hellenistica dialectus ib. La-
tina quando ex iis expressa 293. c. 1. et
302. c. 2. pretium et fides ib. ab Apo-
logi

logi suspicione liberantur 303. c. 1. illustr. 291. c. 1. et seq. et 977. c. 1.

Βελουτῆς qui 219. c. 1.

Βέτραγοι qui 240. c. 1.

Brachia pro pedibus anterioribus 198. c. 2.

Βραχχάλιον quid 76. c. 2.

Βρένδοι aut *Βρένται* quid 871. c. 1. n. 738.

Brittanniarum provinciae quae 789. c. 1. n. 607.

Βρόγχοι Polluci quid 501. c. 1. n. 124. quidve Hippocrati 502. c. 1. n. 126.

Brundisium a Poetis Brunda dictum 871. c. 1. n. 738. nominis origo ib.

Bubalus quid 240. c. 1. an idem qui *Βυτραγος* ib.

Bucheriani Kalendarii aetas 737. c. 1. seq.

Byblus Phoeniciae urbs ubi 595. c. 1.

Byzantium Heracleae Episcopo primum parebat 512. c. 2. n. 145. quo tempore peculiari Episcopo paruerit ib.

C

CAbira ubi 647. c. 2. n. 384. Mithridatis olim Regia ib. a Pompejo Diospolis dicta ib. a Regina Pythodori Sebaste vocata ib. postea Sebastia ib.

Κακηριακός quid 608. c. 1.

Κακέργοι, & *Κακέργῃ*, 480. c. 2. n. 82.

S. Caecilia M. an sicula 210. c. 2. Siciliae ne an Romae decertaverit ib. sub Alexandro an sub Marco & Commodo 211. c. 2. num sub Urbano jam Papa ib. & seqq. & 961. c. 1. ejus certaminis focii 207. c. 1. Judex Almacius quis 210. c. 1. & 960. c. 2. Corpus ubi humatum 211. c. 1. quo anno reperi- tum ib. de ejus Actis Tillemontii judi- cium 208. c. 1. eorum antiquitas ib. an de Gracco transfusa 209. c. 2. defen- duntur 210. c. 2. & seq. & illustran- tur 207. c. 2. n. 70. & 961. c. 1.

S. Caelestini P. M. dies depositionis 171. c. 2. festi vices ib. c. 1.

Caesares interdum *Βασιλῆς* vocati 474. c. 2. n. 68. post Hadrianum *Nobilissimi Caesares* 477. c. 1. n. 72.

Caespes pro Agro 1006. c. 1.

Καίω in re libitina quid 241. c. 1.

S. Cajus P. quo anno, ac die ordinatus 227. c. 1. quamdiu federit ib. annus ac

dies emortalis ib. an Martyr ib. c. 2. & 962. c. 1.

Cajus Rom. Ecclesiae Presbyter quo tempore floruerit 894. c. 2. n. 771. Gen- tium episcopus ordinatus ib. quando adversus Proclum Montanistam scri- pserit ib.

Calabria olim in Salentinis 263. c. 2. n. 114.

Calcei Judaici forma 236. c. 2.

Calepodius Ep. an Neapolit. Antistes 614. c. 2. & seq. an cum Fortunato se- derit 615. c. 2. & 985. c. 2. an idem qui Fortunatus ib. num Fortunati Chorepiscopus 616. c. 1. an Romanae Ecclesiae legatus 615. c. 1. n. 348.

Callinicum urbs Ledorum 593. c. 1. n. 309.

S. Callinicus M. Fastis inscriptus quis 137. c. 1.

Callisti Coemeterium antiquis *Vestigia Apostolorum* appellatum 900. c. 12. n. 781. cur postea *Catacumbae* vocatum ib. c. 1.

Κάλος & *Κάλον* quid 165. c. 2.

Calvi ratus quid Ambrosio 805. c. 2. n. 636.

S. Calvus Ep. Neap. quo tempore, & quam- diu federit 98. c. 1. quo die depositus 99. c. 1. bis Fastis inscriptus ib.

Camarina Siciliae Urbs eadem ac *Ταίριον* 366. c. 2. n. 157. etymon ib.

Campanarum usus in Ecclesia an S. Se- vero Ep. Neap. tribuendus 261. c. 2.

Campaniae Rectores ab Hadriano insti- tuti 261. c. 1. ab eodem *Consulares* ap- pellati ib. interdum Correctores aut Proconsules ib., & 273. c. 2. n. 17, 382. c. 1. n. 178. & 524. c. 2. n. 107.

Campanis collis Leucogaei dominium vindicatur 347. c. 1. n. 121. eis ab Au- gusto donatum ib. ejusdem directi ne an utiles Domini ib.

Campidoctor quis 744. c. 1. n. 532.

Κάμψα quid 722. c. 1.

Campsades Phrygiae vicus ubi 934. c. 2. n. 6. an *Sanforus* dictus ib. 938. c. 1., & 941. c. 1. n. 10.

Candida, & Candidatus subst. pro Prae- tura 296. c. 1. ib. pro ludorum editione ib.

- ib. c. 2., & 977. c. 1. Munera Candida, quae ib. quo die dabantur, 296. c. 2. quid *Καίδια περιτται*, & Candidam agere, gerere, edere, ib.
- Canna antiquis quid, 499. c. 2. & n. 120.
- Canon quid apud Jctos, 75. c. 2. quidve *Canon Ecclesiasticus*, ib. hujus antiquitas ib. in Officio Divino quid, 78. c. 2. Canonicarii qui, 75. c. 2.
- Canonicorum Cardinalium Eccles. Neap. initia, 203. c. 1. n. 66.
- Canonizare, & Canonizatio, quid XXXV. c. 1. n. XV. Canonizationis Sanctorum Judex olim quis, XXX. c. 2. n. XIII. quando Apostolicæ Sedis judicio reservata, ib. quo ritu olim peracta, ib. & quove Canonizatio Martyrū, 928. c. 2.
- Capernaum Palaestinae fons olim Nili-vena dicta, 851. c. 1.
- Καππαδοκίος* quid, 209. c. 2.
- Cappadocia a Ponto distincta. 411. c. 2. olim sub ejus nomine Pontus quoque veniebat. 412. c. 1. totus is tractus a Macedonibus in Cappadociam *Ponticam* & ad *Taurum* divisus. ib. at sub Impp. in *Pontum Cappadocium*, *Gala-ticum*, & *Polemoniacum*. ib. cur inferior Cappadociae pars *Thema Armeniacum* diceretur. ib. c. 2. Cappadociae mancipia omnium optima. 470. c. 1. n. 59.
- Capra pro Humano Corpore, 522. c. 2. n. 157.
- Capua vetus quamdiu Campaniæ Metro-polis, 987. c. 1. n. 4. ejus duo-viri *Praetores* vocati, 152. c. 2. quando subversa, 48. c. 1. n. 18. an in ejus reliquiis aliquando Episcopus peculiaris federit ab Novae Capuae Episcopo diversus, 47. c. 1. Nova Capua quo aevo extructa, 48. c. 1. n. 18. ubi posita ib. ejus auctor, ib. Episcopi IX. Saeculo Ecclesiam Sinuessanam tanquam secundariam sedem regebant 47. c. 1. Spiritualia & saecularia jura ibidem exercebant ib. Cur in vetere Capua Cathedram fixam habeant ib. Castrum maris Vulturni cur ejusdem Ecclesiae dominium, ib. & 421. c. 1. Cur Clavis Regni Capua aevo sequiore dicta, 547. c. 2.
- Caput, Capititium, & Capsum olim synonyma 622. c. 2.
- Carceres quid 220. c. 2. Carcerarius quid 490. c. 2. quid a Commentariensi differat ib. detenti interdum *Carcerarii* dicti 491. c. 2.
- Carini & Numeriani in Christianos persecutio 310. c. 2. n. 31. & 32. Cur soli Numeriano tribuatur ib. Carini Provinciae ib. mores ib.
- Carmen Ambrosio quid 1001. c. 1.
- Carnale nomen quid 397. c. 2.
- Carpasia Urbs in Cypro 22. c. 2. inde insulae Carpsiae dictae ib. Carpasium 23. c. 1. n. 23. & Carpathus vocata 24. c. 1. & n. 25. gentilia ejus nomina ib. Goltzii nummus eidem asseritur ib. c. 1. olim sedes episcopalis ib. c. 2.
- Carthago unde dicta 407. c. 1. n. 249. Praefecti Praet. Africae sub Justiniano sedes 320. c. 1. & Carthaginis nomine tota Africae Proconsularis Provincia 321. c. 2.
- Carpathus insula ubi 23. c. 2. n. 24. *στράπολις*, & *στρίπολις* dicta 24. c. 1. an sedes episcopalis ib.
- Carystus Urbs ubi 77. c. 2. marmorum fodinis illustris ib. Eadem a Rom. Impp. plurimi factae ib. ubi quaerendae ib.
- Cassiodorus quo tempore obierit 126. c. 1. quo anno librum de Orthographia quove Divinas Lectiones ediderit ib., & 133. c. 1. n. 89.
- Castificari quid 938. c. 2.
- S. Castrensis Africanus Ep. quo tempore in Campaniam venerit 38. c. 1. an Quodvult Dei Carthaginensis Ep. Socius 39. c. 2. ubi in Campania degerit 43. c. 1. n. 13. Sedes Episcopalis ubi 42. c. 1. Vulturnenfis Episc. an Sinuessanus ib. c. 2. ubi obierit 43. c. 1. et 49. c. 2. quo die 44. c. 1. ejus ossa quando inventa 45. c. 2. et seqq. quo primum delata ib. quando in Siciliam translata 49. c. 1. Inventionis et Translationis auctor 46. c. 1. Cultus antiquitas 45. c. 1. Martyris cultum initio obtinuit ib. c. 2., et 42. c. 2. Hieronymiano Mrologio antiquitus inscriptus ib. Cur posita

ſtea deletus ib. Aſta quando ſcripta 39. c. 1. poſtea interpolata 44. c. 1. n. 14. et 15. emaculantur, et illuſtr. 39. c. 1. n. 7., et 8. Pagus ejus nomine inſignitus ubi olim 45. c. 1. Africani Ep. ejus Socii ubi federint 40. c. 1.
Castrum Lucullanum V. Lucullanum.
Castrum maris Vulturni ubi 32. c. 1., et 47. c. 2. Vulturnenſi Oppido ſucceſſit ib. quo aevo extructum ib. Cur De- manium Eccleſiae Capuanae ib., et 48. c. 1. n. 18.
Castrum Marinum 41. c. 2. n. 9. de eo Inſcriptio Gruteriana ib.
S. Caſtulus M. quo anno ac die paſſus, 100. c. 1. ejus martyrium 102. c. 2. n. 21. & 22. Dietarii in domo Auguſta 104. c. 2. & ſeqq. duplicia ejus aſta an ejuſdem aetatis 957. c. 1. n. 2. an ex S. Sebaſtiani Aſtis hauſta, ib. c. 2. an ex Graeco ib. & 101. c. 1. an ex S. Ambro- ſio ib. an in conventu Fidelium leſta, ib. illuſtrantur ib. S. Caſtuli coemete- rium ubi 102. c. 1. & ſeq. & 104. c. 1. Coemeterii inſcriptio reſtituitur, & explicatur 103. c. 2.
Catabatium, & Κατάβασις Theophani quid 104. c. 1.
Καταγυν, quid in re nautica 820. c. 2.
Κατακείμενος in Aſtis S. Polycarpi 69. c. 1. n. 46.
Κατακλαίω quid, 668. c. 1.
Καταμιζαί quid 159. c. 2.
Cataonia Cappadociae Provincia 413. c. 1.
Catacumbas, vox olim indeclinabilis 898. c. 2. & ſeq. ejus veriloquium ib. c. 2. & n. 779. Duplex & Cata-Cumbas Ro- mae olim, Vaticanum & Calliſti Coe- meterium 900. c. 2. & ſeq. nominum ratio ib. Id nomen Calliſtiano Coeme- terio poſtea peculiare 901. c. 2. extra Romam quibusvis Chriſtianorum ſep- ulcretis commune ib. & n. 784. obje- ctionibus occurritur 902. c. 1. n. 785.
Καταμίσιν quid 872. c. 2. n. 741.
Catechiſmus mere ritualis Infantium. Baptiſmo aetate media praemiſſus. 607. c. 1. *Catechiſ. perfectus* quid ib. c. 2.
Κατήχη quid 668. c. 2.

Catechumeni nunquam Fideles aut Pa- gani 995. c. 2. n. 111. ſed Credentes aut Chriſtiani dicti ib. quibus myſteriis initio imbuerentur 461. c. 2. n. 41. Ca- techumeni pueri aetate media 607. c. 2.
Καθάρσις an Alexandrinis peculiare 246. c. 1. *Καθαρὶς* Graecis Patribus quid 490. c. 1. *Καθάρσις* quid 160. c. 1.
Cathedrae Divi Petri feſti initia 49. c. 1. ſine ſedis diſcrimine olim ib. quo aevo Romanae & Antiochenae Cathedrae feſta 50. c. 1. quando in Galliis agitata ib. & n. 20. Rom. cathedra an olim a Graecis celebrata 51. c. 1. unde Neapolim id feſtum manarit ib.
Cathedrales Eccleſiae *Catholicae* vocatae 129. c. 2. n. 76.
Catholica Eccleſia pro Orthodoxa 129. c. 2. n. 76. pro Cathedrali ib. pro Baptiſmali ib.
Catholicorum Eccleſiae an a Valente clauſae 436. c. 1. & n. 287.
Καδοσιώσις quid 815. c. 1. n. 643.
Καποδάμας quae 800. c. 1. n. 622.
Caulis & Colis quid 850. c. 2. n. 675.
Cauma pro aeſtivo aeſtu 414. c. 2. n. 256.
Cauſae gravioreſ obduſto velo, leviores levato cognoscebantur 384. c. 1. n. 190.
Καδίων quid 242. c. 2.
Cedo legali notione Egeſippo & Ambr. perpetuum 810. c. 2. & 992. c. 1.
Cedrenus S. Patricii Pruſae Ep. concio- nem de ignib. ſubterraneis unde de- cerpſerit 982. c. 2. & ſeqq.
Celebrare 867. c. 2. n. 728. celebrare ora- tionem quid ib. & 993. c. 1. n. 12.
Καλένομαι αὐτὸς θεὸς quid 469. c. 1. n. 55. quidve *Κεκαλυσθαι* ib.
Cella aut Cellula pro Monafterio 37. c. 1. cellae *Zetae* dictae 108. c. 2.
Celtica lingua quamdiu in Galliis 760. c. 2.
Cenacula quae 101. c. 2. inquilinis te- nuioris fortunae locata ib. Chriſtiano- rum latebrae ib. & 69. c. 1. n. 46. 79. c. 1. & 465. c. 1. n. 50. coetus ibidem coa- cti 465. c. 2. n. 51. Apoſtolorum caena- culum ubi 559. c. 1. quid caenacula- riam facere 101. c. 2.
S. Cendinus M. Faſtis inſcriptus quis 64.

- c. 1. quo die passus ib.
 Censura apud Patres pro Disciplina 817.
 c. 1. n. 643.
 Centenas exsolvere quid 208. c. 2. & seq.
 Κεφαλή quandoq. pro *Finis*, *Summa* 952.
 c. 1. n. 13. quid *Ἐπὶ κεφαλῆς* 153. c. 2.
 Cereorum usus olim in funeribus Christianor. 305. c. 2.
 Κερυγμα pro Evangelio 541. c. 2. n. 209.
 Cespes pro praediolo 805. c. 2. n. 636.
 Χερσωνίη quid 74. c. 2. n. 56. quid a Χερσωνίη differat ib.
 Cherronesus Taurica cur Magna Straboni dicta 87. c. 1. n. 4. Cherronesus ejusdem urbs ubi ib. cur sic vocata ib.
 Heraclea Cherronesus Plinio ib. Heracleotarum Ponticorum colonia ib. aevo sequiore Cherfon & Cersona appellata 87. c. 2. n. 5.
 Chionodes Cypri mons 547. c. 1.
 Chirurghi olim Medici, aut Medici Chirurghi vocati 707. c. 2. & 721. c. 1.
 Χωλός quid 36. c. 2. n. 3.
 Chorepiscopi Episcopali ordinatione donati saepe Episcopi vocati 118. c. 2. & n. 53. & 643. c. 2. sine ea plerumque Presbyteri ib. Episcoporum permisso quandoq. Diaconos & Presbyteros ordinabant 72. c. 2.
 Chorus ubi olim 620. c. 2. n. 354. *Oratorium* Latinis ib. Graecis *Εὐκαθρίον* 621. c. 1. antiqua ejus forma ib. & seqq.
 SS. Chrisanthus & Daria quo die passi 98. c. 1. bis olim Neapoli culti ib.
 Christi Natale cur ab Aegyptiis Epiphaniae die celebratum 4. c. 2. Baptismus quo die a Graecis colatur ib. c. 1. Domini praenomen quando Christo praefixum 462. c. 1. n. 43. *Unus Dominus Jesus Christus* in Fidei formula quid ib. Christi λόγος προφητικός quid 165. c. 1. quae ejus Corporis pollinctura 242. c. 2. quo pacto Christus in singulis Martyrum passionibus patiatur 867. c. 2. n. 730. quid Egessippo, Christo gloriam dare 866. c. 2. n. 725.
 Christianus, quasi commune nomen usurpatus 469. c. 1. n. 56. cur Christiani Orientales sacras Synaxes Sabbato celebrarent 69. c. 1. n. 46. cur eodem die a jejunio se abstinerent ib. publicis Scripturae explanationibus vacabant ib. Dei nomen quadrilitterum sacro silentio involvebant 91. c. 2. n. 9. idem annulis inscribebant 154. c. 1. n. 23. in cenaculis ut plurimum degebant 69. c. 1. n. 46. 79. c. 1. 101 c. 2. & 465. c. 1. n. 60. montes ignivomos & Thermas ex Gehenna oriri existimabant 393. c. 1. & seqq. & 400. c. 2. ante precationem manus lavabant 159. c. 1. quo tempore quove ritu Officium Sabbati Sancti celebrarent 143. c. 1. cur Phoenices in eorum arcis scalperent 210. c. 1. quid *Scripturas* olim vocaverint 218. c. 1. & seqq. a Valeriano coemeteriis spoliati 223. c. 1. a Gallieno reddita ib. cur Ecclesias Basilicas nominarint 449. c. 1. n. 15. eorum in Ecclesiis ornandis studium 218. c. 2. Martyrum reliquias translaturi jejunium praemittebant 299. c. 1. in basternis eas deportabant 298. c. 2. Martyrum cultu juvari se posse ad veniam impetrandam credebant 304. c. 1. n. 23. justitiae causa caesos judicabant Martyres 324. c. 1. & n. 47. horum adjurationes. v. Adjuro. primis Ecclesiae saeculis Galilaei dicti 862. c. 1. n. 710. num a Simone Mago primum eo nomine per invidiam vocati ib. id nomen per Juliani legem revocatum ib. Nazaraei, & Jessaei vocati ib. olim *Sancti* quoque nuncupati 910. c. 2. n. 5. Christianissimus Ambrosio frequens 1005. c. 2. n. 19.
 S. Christina V. & M. Nicomediensis quo die decertavit 441. c. 1. an eodem die cum sociis coronata ib. c. 2. & seqq.
 Chromatius Urbi Praefectus an a Bucheriano Catalogo absit 674. c. 1. n. 425. & 683. c. 1. & seqq. an Agrestius Chromatius Cejonius Varus vocaretur ib. Christo nomen dedit 684. c. 1. Christianis latebram praebuit ib.
 Χρόνος aevo medio pro Anno 608. c. 1. Cibalis Pannoniae urbs ubi sita 749. c. 2. Ciborium quid XXXII. c. 1. ejus forma ib.

- ib. aediculae sacrae instar fuit ib. c. 2.
 supra Sanctorum corpora erigebatur
 ib. Ciborii apud profanos usus ib. po-
 eula cur ciboria appellata ib. ejus ety-
 mon ib.
Cicerones orae Puteolanae qui 449. c. 2.
 n. 19. quo modo olim vocati ib. unde
 dicti ib.
Cierus Bithyniae urbs ubi 360. c. 2. He-
 racleotis antiquitus subiacebat ib. a
 Prusia Bithynorum. Rege Prusias po-
 stea dicta ib. an a Prusa ad Hypium
 flumen diversa ib. an eadem quae
 Prusa sub Hypio monte 363. c. 1.
Cilicia aevo sequiore Lycia per aphae-
 resin dicta 314. c. 2.
Cymba quid 899. c. 2. n. 779. ejus verilo-
 quium ib.
Κυνηγόσιον posteriori Graeciae pro Am-
 phitheatro 112. c. 1. n. 43.
Cinerulentus Egesippi nova vox 796. c. 1.
 n. 619.
Cynici magiae studiosi 444. c. 2. n. 3.
Cippi quid olim 510. c. 1. etymon ib.
 translate pro truncis lapideis ib. pro
 reorum compedibus ligneis ib. c. 2. num
 Cippus tantumdem quod Ligneae fo-
 leae ib. utriusque differentiae 511. c. 1.
 quid inter Annulos & Cippum interfit
 ib. c. 2. in ferro & cippo quid ib.
Cyprus aevo Apostolico Consularibus
 sive Proconsulibus parebat 552. c. 2.
 ejus chorographia illustratur 544. c. 2.
 & seqq.
Circitores qui & unde dicti 450. c. 1. n. 19.
Circumcisionis festum quando institu-
 tum 2. c. 1. eo die festum de Octava
 Nativitatis olim agitatum ib. aevo
 sequiore de utroque peculiaris Missa
 celebrata ib. c. 2.
Circumscribo pro Circumvenio Jctorum
 verbum 811. c. 1. n. 640. Ambros. &
 Egesippo perpetuum ib. & 995. c. 1. n. 2.
Cyrenaica Aegypti Regio Pentapolis
 quoque dicta 247. c. 2. n. 98. a Regibus
 Aegypti Populo Rom. legata ib.
S. Cyrillus Episc. Fastis inscriptus quis
 528. c. 1.
S. Cyrillus Episc. Hierosol. quo anno ac
- die depositus 97. c. 2. & 957. c. 2.
Κυριολογία Justino M. quid, quidve Pa-
 tribus *Κυριολογία* 462. c. 1. n. 43.
SS. Cyrus & Joannes quo die & anno
 passi 29. c. 2. eorum focii ib. c. 1. cur
 in Mrologio Rom. Martyres Rom. di-
 cantur ib. c. 2. Cyrus cur Abba-Cyrus,
 aut Abbacher vocatus 30. c. 1. mirifi-
 cus horum cultus in Regno Neap.
 unde ortus ib. c. 2.
Citium Cypri urbs ubi 547. c. 1.
Cives pro Populares 895. c. 1. n. 772.
Clara persona, dignitas quid 295. c. 1.
Clarissimus quid 295. c. 1. cum feminis
 etiam communicatus ib. c. 2. olim
 Praefectorum titulus 319. c. 2. n. 42.
 per honores tantum acquisitus 209. c. 2.
Clarissimi qui Latinis 295. c. 1. quive
 Graecis *Λαμπρότατοι* 383. c. 1. n. 185.
Clavata quae dicta 939. c. 1.
Claudicare quid 219. c. 2.
S. Claudius Mon. in fastis signatus quis
 32. c. 1.
Claves remittere aut reddere quid 821.
 c. 1. & 992. c. 2.
Clavi aurium, V. Aurium clavi.
Κληδῶχος quid 554. c. 2.
Κλεισθρα quae 157. c. 2. n. 25.
Clerici IV. saec. vestes sacras in Litu-
 gia induebant 79. c. 1. civiles a laico-
 rum vestibus diversae ib. quando a pu-
 blicis muneribus immunes 219. c. 1.
Clericorum vocis antiquitas 253. c. 1.
Clericorum inferior institutio an Apostol.
 ib. Clericus in Aula Episcop. 261. c. 2.
Clides, duae parvae insulae Salamini
 objectae 547. c. 2. an eadem quae Nesi
 dictae ib. cur *Clides* vocatae ib.
Κλοιός quid 717. c. 1. n. 490.
Coacervo pro Dico, Narro 820. c. 2.
Codices antiqui cur ut plurimum mutili
 447. c. 1. n. 9.
Coemeteria Christianis a Valeriano ab-
 lata 223. c. 1. a Gallieno restituta ib.
 in eisdem coetus acti ib.
Cognatus & Cognata, vocum antiqui-
 tas 208. c. 1.
Κοινὸν ὄνομα quid 297. c. 2.
Κολυμβήθρα quid 799. c. 2.

Q q q q q

Kē

- Κόλυμβος** quid 390. c.1. n.211.
Collare, **Collarium**, & **Collaria**, quid 418. c.2. Graecis *περιτραχήλιον* & *περιδέραιον* ib. **Collariae** servis fugitivis injectae ib. eisdem nomen Domini & fugitivi inscriptum, ib. & 419. c.1.
Collecta unde dicta 142. c.2. n.11.
Colligere quid 218. c.1. quidve *Colligi ad patres* apud Hebraeos 242. c.1.
Coloniarum patronatus ad filios & nepotes prorogatus 987. c.2. n.7.
Columbae instar, & *spiritu caelum penetrare* quid 161. c.1.
Columbus cur *Εὐρυπτος* Graecis dictus 390 c.1. n.211.
Comana plurativo num. Graecis & Latinis 413. c.1. Cappadociae ubi sita ib. Pontica ubi ib. c.2. utrobique celeberrimum Bellonae oraculum & par sacerdotum cura ib. c.1. n.254. & Pontificis dignitas post Regiam maxima ib. ambo eisdem institutis vigeant ib. Comanorum etymologia ib. ante Macedones barbaro sermone utebantur ib. Comana Pontica Cappadociorum colonia ib. cur Plinii aevo Manteium dicta ib. IV. saeculo adhuc stabat ib. & 421. c.2. n.266. Bellonae oraculum quando interciderit ib.
Κωμασία Serapiaca Alexandrinorum festum 239. c.1. quid a Serapidis *γυνώσκω* differret ib. V. Serapiaca.
Κομβος quid 383. c.1. n.188.
Comedere *ψαμὸν ἄρσεν*, Alexandrina locutio 246. c.1.
Commentariensis quis 209. c.1. & 490. c.2. quidve a carcerario differat ib.
Commune nomen quid 297. c.2.
Communio poenitentibus citius solito quandoque data 194. c.2. n.53. ritus Communione peculiaris 197. c.2.
Κομπάρων, *Κομβάρων*, & *Κομβάριον* quid 899. c.2. n.779. unde detortum ib.
Compedes V. Cippi.
Comperendino & **Comperendinario** proprie quid, 798. c.1.
Competentes unde dicti 678. c.1. quo ordine ad Baptismum nomina darent *ib. inter Audientes* eruditi, ib.
Κομωλογία quid 383. c.2. n.188.
Componere pro insidiari Ambrosi. & Egesip. frequens 818. c.1. n.644.
Compulsores qui 678. c.2.
Condemnatio pro multa pecuniaria 828. c.1. n.652.
Κονδός quid 300. c.1. n.19.
Confessio pro Martyrium XXXIII. c.1. pro integra Basilica & pro Ciborio ib. Confessio peccatorum a criminosis Baptismo praemissa 495. c.2. n.111. & 984. c.2. Confessio Deiparae facta 194. c.1. n.53.
Confessor quis olim dictus 439. c.1. med'i aevi scriptoribus idem ac Monachus ib. n.288. & 33. c.2. pro non Martyre quo aevo usurpari coeperit 767. c.1. n.558.
Conspicere tantumdem quod Occultare 101. c.1. & 208. c.2.
Congregatio in Fastis quid 284. c.1. n.3.
Conjunga proprie quid 195. c.1. n.54. Scriptoribus aevi medii pro *Pervenio* ib.
Consecratio olim tantumdem quod Baptismus 490. c.2. & 815. c.2. n.643. Consecrationi Ecclesiarum cur pridie jejunium ab Episcopis praemittatur 299. c.1. Reliquiarum delatio sub Altare olim unicus Consecrationis ritus ib.
Consequentia V. *Ακολουθία*.
Consolatio pro Admonitione 673. c.2. n.422.
Consolor & **Hortor** inter se permutantur 665. c.2. Consolantium pensatio 668. c.2.
Conspirati pro conjuratis 798. c.2.
Constantina Constantini M. filia male Constantia dicta 735. c.1. & 738. c.1. n.519. Gallo Caesari nupta ib. c.2. an SS. Jo. & Paulum cuidam Gallicano duce Rom. exercitus dederit ib. ubi Romae sepulta 741. c.1. n.527. & 927. c.2. cur cum Constantina virgine templi S. Agnetis Via Nomentana fundatrice confusa ib. & 739. c.1. & seqq. perperam a Bollando inter Sanctos relata 742. c.2. fabulae quae de ea narrantur unde ortae 738. c.1. & seqq. quo tempore dissipari coeperint ib.

- ib. & 925. c.1. & 926. c.2. & seqq.
- Constantina templi S. Agnetis Via Nomentana fundatrix male Constantia vocata 735. c.1. & 738. c.1. n. 519. cur cum Constantina Constantini filia Gallique uxore confusa 741. c.1. & 927 c.2. an Constantini consanguinea, ib. Virgo fuit 740. c. 2. n. 526. & 927. c.1. S. Agnetis apparitione recreata 739. c.1. suas divitias pauperib. distribuendas SS. Jo. & Paulo reliquit ib. de eadem S. Damasi Epigramma illustr. 740. c.1. & 926. c.2.
- Constantinopolitano Patriarchae quo anno *oecumenici* titulus Decreto Synodico assertus 556. c.1. n. 239.
- Constantinus Magnus in quatuor Praefecturas Imperium dissecuit 321. c.1. an ante eundem Praefecti Praet. plures duobus ib. n. 46. quo tempore *Magni* cognomen ei tributum 437. c.2. Imperium Crucis apparitioni & adorationi deberi creditum ib. a Deo admonitus Labarum in Crucis speciem conformavit ib. Imperiali Sanctione Martyrum festa firmavit 954. c.2. n. 25. an primus Byzantium ab Heraclea abstraxerit 412. c.2. n. 145. an Byzantio peculiarem Episcopum dari curaverit ib. an unquam Neapolim venerit 981. c.1. an Neapoli. Salvatore Basilicam erexerit 410. c.2. & 983. c.1. vetus S. Restitutae Ecclesia an ab eodem excitata ib. & 979. c.2. ejusdem translatio cur ei tributa ib. & 338. c.2. an alias Ecclesias Neapoli erexerit 410. c. 1. quo die obierit 409. c.2. statim post mortem uti Sanctus cultus 408 c.2. picturis & nummis lux ib. Corpus quo illatum ib. *Ισαπερόλος* Graecis aevi sequioris dictus ib. in aliquot Occidentis Ecclesiis cultus ib. & seqq. anniversarium quotannis olim Neapoli celebratum 409. c.1. cur hodieum in S. Jo. Majoris pro eodem quotannis suffragia celebrentur ib. *Divi* praenomen in oratione in anniversario dici solita ei tributum ib. & 983. c.1.
- Constantius Chlorus quo anno cū Gale-rio Augustus processerit 270. c.1. n. 5. & 279. c.2. n. 39. & 969. c.1. an unquam Diocletiani & Maximiani collega fuerit 751. c. 1.
- Constantius Constantis filius an Neapolim venerit 980. c.1. & seq. an S. Restitutae Reliquias ex Enaria Neapolim asportaverit ib. an Oratorium eidem erexerit ib.
- Constantius Imperator primus *Αυτοκράτορ* dici voluit 38. c.1. n. 5.
- Consularis vox proprie Proconsulibus seu popularib. Rectorib. tributa 381. c.2. n. 178. ea nomenclatione Caesaris Rectores initio caruere ib. postea paucis ab Imp. concessa ib. potestas quib. tributa ib. dignitas aequis passibus cum Indictione an ultimis temporibus currenderit 943. c.1. Campaniae Consulares Correctores & Proconsules quandoq. dicti, V. Campaniae Rectores. Italiae Consulares ab Hadriano instituti 695. c. 2.
- Consulatuum notandorum Graeca consuetudo quae 269. c.2. n. 2. & 966. c.1. n. 3. aevo medio interdum Latinis usurpata ib.
- Consummatio per ignem* Basilio M. quid 638. c.1. & seqq.
- Contagium pro Piaculum 818. c.1. n. 644. cur huic voci saepe verbum Refugio additum ib.
- Contemplatio Ictis pro Caussa aut Gratia 811. c.2. n. 640. & 995. c.1. n. 2.
- Contubernalis qui 666. c.2.
- Convenientia pro Conventione 195. c.2.
- Convenire pro Admonere, Tangere, Tentare, Ambr. & Egesip. commune 791. c.2. n. 610.
- Conventus Graecorum Christianorum initio Ecclesiae Romae fuit 452. c.2. & 468. c.1. n. 53.
- Conversatio pro Conversio 419. c.2.
- Conversio pro vita Monastica, Conversus pro Monacho, & Converti pro Monachismum amplecti 696. c.1.
- Convulceratus, Egesippi vox Lexicis ignota 796. c.1. n. 619.

Convulnero Ambros. & Egesip. usurpatum 798. c.2.
 Gooperarius, Egesippi nova vox 796. c.1. n.619.
 Κοριαται & Κοριάντες qui 693.c.2.
 Coracesium in Aspera Cilicia oppidum maritimum ubi positum 545. c.1.
 Κορμίσ quid 301. c.2.
 S. Cornelius P. an SS. Apostolorum Reliquias ex Callixti Coemeterio in pristinas suas sedes reportaverit 897. c.2. quo tempore federit 898. c.1. & n.776., ubi, quo die ac mense certaverit ib. de falsis ejus Actis iudicium ib. vita quae in Pontificali habetur ex Actis ditata ib.
 Cornicularius aevo antiquiore quid, quidve aevo Constantini 209. c.1.
 Corpus quadratum quid 300. c.2. n.19. & 977. c.1.
 Correctiones Ambrosio quid 800. c.1. n.622.
 Corrigiae disruptae omen 236. c.2.
 S. Cosmas Episc. Neap. quo tempore federit 980. c.1. cur cum Zosimo Pseudo-Episcopo Ariano confusus ib. n.1. an Fastis inscriptus ib. & 985. c.1.
 Κοσμος, Κοσμοκρατορ quid 608. c.2.
 Credulitas antiquis pro Fide 326. c.1. & pro Ethnica Religione ib.
 Κρηττων pro Deus 156. c.2. cur id nomen Deo impositum, quaeq. sit plena locutio 158. c.1. neutrum Κρηττων eadem notione ib. c.2. Πρὸς τὸν Κρηττωνος, jurandi formula 157. c.1.
 S. Crescens M. ubi & quo die decertavit 431. c.1. martyrium ib. socii ib. memoria cur in Occidente obscura ib. c.2. an a Crescentio Rom. Euthymii filio diversus ib.
 Κρηταγῆνις Jovis cognomen 75. c.1. unde ortum ib. an idem ac Gazaeorum Marnas ib. num idem qui Deus Aldus 77. c.1.
 Criminosi Catechumenatui publicam poenitentiam praemittere debebant 495. c.1. n.111. an quoq. Confessionem ib. & 984. c.2.
 Criminum quaestiones ordinariae a

Praefectis Urb. exercebantur 492. c.1. interdum a Vicariis Urbis Rom. ib.
 Crinicus, novum Ambrosii verbum 797. c.1. n.619. & 995. c.1. n.3.
 Κρίσις cur frequentius pro Gehenna 296. c.1. n.225. 559. c.2. & 982. c.1. Κρίσις pro Κολάζω ib.
 Κρομμύων ἄκρα Cypri promontorium ubi situm 546. c.1. an Κρομμυακρίων ejus derivativum ib. c.2.
 Crucis lignum ubi Hierosolymis adservatum 73. c.1. quo die expositum 806. c.2. n.636. adorationis antiquitas ib. quid Crucis adoratio in vita S. Isaacii Mon. 437. c.2. quid Crucis triumphus, & Crux triumphalis 489. c.2. hodierni Crucis signaculi antiquitas 328. c.2. aliud Crucis signaculum a Maria Aegyptia usurpatum 192. c.1. Inventionis festum ubique per Occidentem olim agitatum 284. c.2. post festum Exaltationis celebratum ib. hujus antiquitas 806. c.2. n.636. Crucis praelatio in processionibus IV. saec. exeunte usitata 562. c.1. Crux Neronianae vexationis supplicium 867. c.2. n.731. Cruci adjudicatus, locutio Ambrosiana ib.
 Crurifragium ad conficiendos noxios adhibitum 97. c.1. n.16.
 Cubiculum Svetonio quid 886. c.2.
 Cumae, oppidum in ora Campaniae 448. c.2. n.14. Κίμη sing. num. saepius Graecis dicta ib. Cumanae Sibyllae religio quandiu vigerit 272. c.1. n.13.
 Cumba tantumdem ac Cymba 899. c.2. & n.779.
 Cumbus quid 900. c.1. n.780.
 Cumialis vicus ubi positus 411. c.2.
 Cunctare Jo: Diacono quid 964. c.1.
 Cura idem ac Curio sive Parochus 8. c.2. quid Cura Palatii, Domus, Monasterii ib. quidve Curopalates ib.
 Curialibus & eorum primariis executiones a Praefidib. demandabantur 323. c.1.
 Curiosus qui 151. c.1. & 217. c.1. quid Curiositas 305. c.2.

Cu-

Curium Cypri oppidum ubi 547. c. 1.
Cursus Lampadicus in Graecanicis ur-
bibus usitatissimus 546. c. 1. n. 230.
Custodior activa notione 269. c. 2. n. 2.
& 967. c. 2. Custos Ambr. in deliciis
857. c. 2. n. 691.

D.

D, & R. apud Orientales 720. c. 1.
n. 494. & D. , & Z. apud anti-
quos alternabant . Ib.

Daedalea testa , quid apud Raynerium
272. c. 1. n. 13.

Da gloriam Deo , Judaeorum formula ,
quid 466. c. 2. n. 725. Dare gloriam
Chrillo apud Egesip. quid , ib.

Δαίμων antiquiori Graeciae pro **θεός**
419. c. 2. item pro Heroe sive Indigete
ib. ubi Genium sive bonum , sive ma-
lum notaret per Epitheta declaratum
420. c. 1. n. 260. quo tempore in dete-
riorem partem absolute ab Ethnicis
usurpari caeperit ib. & n. 261. an haec
notio a Christianis ab Gentiles mana-
rit ib. & n. 262.

S. Dalmatius Mon. an omnibus CPoli-
tanis Monasteriis praefectus 440. c. 1.
& n. 289. an ab eodem S. Isaacii Mo-
nasterium Dalmatorum nomen cae-
perit ib. an proximus S. Isaacii suc-
cessor ib. & 435. c. 2. n. 286.

S. Damasus Papa quando inter Sanctos
relatus 487. c. 1.

Damnorum bona Romanis Legibus pu-
blicabantur 166. c. 2. n. 11. vide Peculia.

S. Dariae nomen recens in acta SS. Ni-
candri, & Marciani inuestum 665. c. 1.

Dativi perelegans usus apud Ambr. 995.
c. 2. n. 3.

Debere alicui pro obnoxium esse , 209.
c. 2. n. 638. Deberi, quae dicantur 868.
c. 1. n. 732.

Δίκαιος qui 219. c. 1.

Deceptus , & Delitutus Ambr. & Ege-
sip. synonyma 865. c. 2. n. *.

Decius quo tempore regnare coeperit
932. c. 2. statim ab initio sui Imperii
filios Caesares renunciavit 940. c. 1.
Etruscum Decium quando Augustum
fecerit ib. Decianae persecutionis in-

dices 222. c. 2. n. 83. an Ecclesiae co-
tempore everfae ib. an scripturae com-
bustae ib. & 961. c. 2. ejus initium ib.

Decretare cuiusnam sit 328. c. 1.

Δεκάριον quid 561. c. 1.

Decusiones in Graecis urbibus qui 219.
c. 1. Cur **Δεκαπρωί** vocati ib.

Dedicare quid 51. c. 2. n. 23. quidve De-
dicatio ib. Dedicaciones Ecclesiarum
quo ritu antiquitus celebratae 299.
n. 1. Cur eisdem hodie ab Episcopis
jejunium praemittatur ib.

Defenso , Defensibilis , & Defensatrix
Ambr. & Egesip. usurpatum 798. c. 2.

Defero cum dandi casu 800. c. 2.

Defoeneratus pro Obnoxius 790. c. 2.
n. 610.

Defunctio pro consummatio 301. c. 2.

Defunctis Oblationes Ambrosii actatae
factae 799. c. 2.

Defaro Egesip. quid 796. c. 1. n. 619.
991. c. 2.

Δικονυμι , & **ἐπιδικονυμι** agonistica ver-
ba 668. c. 2.

Delegare , aut Delegare debitorem, quid
76. c. 1.

Dehinenti vox plerumque ad veneficia
relata 856. c. 1. n. 686.

Demetrius Episc. Neap. quando federit
141. c. 1. n. 9. postmodum depositus ib.

Δημιουργός Justino M. quid 462. c. 1. n. 42.

Denique , variae hujus adverbii intelli-
gentiae 488. c. 2. & n. 95. pro itaque in
narrationum initiis quando usurpatum
ib. & 705. c. 2. 800. c. 2. n. 623. &
856. c. 2. n. 689.

Deo dicata, quae 741. c. 1. n. 516.

Deonero Ambr. & Egesip. 798. c. 2.

Depono pro Sterno aut Demitto 808.
c. 1. & 992. c. 1.

Deposito de veris Martyribus interdum
usurpatur 962. c. 1. tum emortualem ,
tum humationis diem in Sanctis non
Martyribus notabat 254. c. 2. Deposi-
tionis dies aequae ac dies emortualis
habitus ib. & 251. c. 1. quid Deposito
in his fastis 5. c. 1. 170. c. 2. & 960.
c. 2. & passim alibi .

Derelinquo olim plus , quam relinquo
525.

Athenis Logistae qui 152. c. 2.

S. Athenogenes M. quotuplex apud antiquos 633. c. 1. & seq. & 635. c. 1. & seq. num S. Basilii Athenogenes ab Athenogene Graecorum alius 636. c. 2. & seq. an potius unus fuerit ib. an idem ac Apologista Athenagoras 633. c. 1. n. 361. quis eum Rom. Mrologio intulerit ib. c. 1. quo die a Graecis colatur ib. c. 2. n. 362. duo ejus elogia ex Graecorum libris producuntur & ill. 634. c. 1. Neapolitani cultus origo 636. c. 2. in martyrio socii qui 635. c. 1. n. 367. & 650 c. 1. Hymnum Dogmaticum scripsit 633 c. 2. martyrium 368. c. 2. & seqq. de martyrio S. Basilii locus enodatur ib. & cum Menaeis confertur 639. c. 2. & seq. Actorum Surianor. defensio 637. c. 1. & seq. judicium 641. c. 2. & seq. auctor 642. c. 1. aetas 643. c. 1. Athenogenes Episcopus an Chorepisc. ib. c. 2. ubi federit ib. & seqq. asceticam vitam duxit 644. c. 1. & n. 378. ubinam decertarit 645. c. 1. Sebastiae an Sebastopoli Pontica ib. & seq. dies passionis 649. c. 1.

A⁹999 quid 480. c. 2. n. 81.

Atrienfes Graecis *Diaetarii* aut *Diaetarchi* 111. c. 1. n. 42.

Attamino antiquis idem ac *Attrecto* 798. c. 1. n. 621. cur postea pro *Maculo* ib.

Attendo & Intendo aevo sequiore pro Video 525. c. 1. n. 170.

Auctor Actor. Graec. Petri & Pauli Reg. Biblioth. an idem ac Bibl. Vatic. 880. c. 2. n. 752. ejus aetas ib. & 876. c. 2. n. 247. judicium ib. illustr. ib. & 877. c. 1. n. IV. & V.

Auctor Actor. Graec. Petri a Bollandistis editus quis 877. c. 2. n. 748.

Auctor Comment. in Epist. ad Rom. in Appendice Ambrosiana rejectus quis 873. c. 1. n. 742. aetas ib.

Auctor Concionis de lapsu virginis consecratae ab Ambrosio alius 832. c. 2. n. 656. hujus & Ambrosiani styli differentia ib. aetas ib.

Auctor Constit. Apostol. unde sua de Petri cum Simone certamine derivarit 883. c. 1. & 885. c. 2. n. 757. pretium

ib. & 887. c. 1. & n. 760. aetas ib. passim interpolatus ib. ab Eusebio interpretos S. Scripturarum libros relatus ib.

Auctor sex librorum de Sacramentis alius ab Ambrosio 832. c. 1. & n. 655. quis fuerit ib. aetas ib. stylus ib. pretium ib. plura ab Ambrosio sustulit ib. & 842. c. 1. n. 666. & 860. c. 2. n. 703.

Audius Syrus quando floruerit 417. c. 1. n. 258. Deum humanis membris instructum ib. & ad corpoream Dei imaginem hominem factum effutiebatur ib. ejus discipuli Audiani ib. postea Anthropomorphitae dicti ib. suis erroribus Syrorum plerique infecti.

Augmentare jejunium quid 692. c. 1. & 986. c. 1.

Augustae Dearum nomina sibi assumebant 884. c. 2. n. 755.

S. Augustinus Ep. Capuanus quo tempore decertarit 40. c. 2. a S. Castrensis socio diversus ib. S. Cypriani amicus ib.

S. Augustinus Ep. Hipponensis quo anno Aurelio collega accesserit 74. c. 1. n. 55. & 955. c. 1.

Augustus Perpetuus, Imperatorum elogium a Constantio primum usurpatum 38. c. 2. n. 5.

Aurelianus Imp. a quo interfectus 224. c. 1. & seq.

Auriculae in pugilatu peti atque contundi solitae 222. c. 1. n. 82.

Aurium clavi quid 222. c. 1. n. 82. Aurium fungi Tertulliano quid ib.

Auferim Ambrosio asseritur, & Auferis Firmiano 806. c. 1. n. 636. Ausim an pro Audeam ib. an potius pro Auferim ib.

Αὐπιδέλφοι pro gemellis 673. c. 1. n. 421.

Αὐτώματα λυτρά quid, quidve αὐτώματα & αὐτώματων 383. c. 2. n. 189.

Αὐτορὴ λυτρά quid 383. c. 2. n. 189.

Αὐτὸ δίκων quid 160. c. 2.

Auximum urbs ubi 527. c. 2. n. 181.

Αξιόν quid 967. c. 1.

B.

Βαλιν μπάριαν quid 190. c. 2.

Balinea Martiana Romae ubi 466. c. 2. unde id nomen sibi quaesierint ib. c. 1. Balnea αὐ Τιμονίτων Graecis

- cis vocata 467. c. 1. n. 51.
- Balnea Gratuita Romae quae 467. c. 1. n. 51. *Quadrantaria* quae ib. Balneorum usus quousque Neapoli perduraverit 8. c. 2.
- Baptismales Ecclesiae *Catholicae* dictae 129. c. 2. n. 76. & quare ib.
- Baptismalia Acta a notariis olim excepta & asservata 1006. c. 2.
- Baptismus Graecis *Σπαγίς* & *Σπαγίς* *πίσις* 157. c. 1. Latinis *Fides* ib. & 815. c. 2. n. 643. *Consecratio* ib. & 490. c. 2. *Initiatio* ib. Graecis *Τάισι* ib. *Εὐδαίμων* 638. c. 2. cur sub *Poenitentiae* nomine quoque venerit 495. c. 2. n. 111. quo ordine ad Baptismum nomina darentur 678. c. 1. Baptismum petere & *dare nomen* idem erat ib. Infantium Baptismus primis Ecclesiae saeculis usitatus 157. c. 1. ante Infantium Baptismum mere ritualis catechismus aeo medio praeibat 607. c. 1. an in Oratoriis domesticis celebrari potuerit 129. c. 2. n. 76.
- Barathrum pro Gula, Faucibus 503. c. 2.
- Barbari III. & IV. saeculo qui 760. c. 2. n. 550.
- Barbarus Ambrosio tantumdem ac Hostis, Alienigena 996. c. 2. n. 5. & 1006. c. 1.
- Bar-Jesus Magus ab Apostolo visu privatus 551. c. 1. ejus conversio, ac mox a Fide defectio ib. an Barnabae infestator ib. an adversus Christianam Religionem & Paulum scripserit ib.
- S. Barnabas Apost. LXX. discipulorum primus 559. c. 1. an a Petro sic divinitus vocatus ib. nominis notio ib. Josephi nomen ei asseritur 558. c. 1. Gamalielis discipulus ib. ejus Paulo se demittentis modestia 550. c. 1. & 559. c. 1. inter utrumque divortii causae ib. c. 2. martyrii veritas 552. c. 1. & 548. c. 2. locus ib. dies 568. c. 1. & seq. annus 570. c. 1. & seq. interfectores 560. c. 1. corpus an in cinerem redactum ib. & 536. c. 2. ubi sepultum 553. c. 1. quo tempore repertum 548. c. 2. & 564. c. 2. & seq. cum Matthaei Evangelio Graece scripto tumultus ib. & 550. c. 2. an illud Graece redditum a Matthaeo exceperit ib. quotannis Fer. V. Paschae legebatur ib. ejus festi antiquitas apud Cyprios 553. c. 2. & 568. c. 1. apud Graecos ib. c. 2. an apud Neapolitanos primos ex Latinis ib. sero apud Romanos ib. Basilica Salamine exstructa Monasterium erat 554. c. 2. Barnabae Epistola tributa illustratur 572. c. 1. & seq. Astorum Pseudo-Joanni Marco tributorum auctor 535. c. 2. aetas 536. c. 2. patria 537. c. 1. genus ib. defensio & judicium 548. c. 2. Hellenistica dialectus 536. c. 1. n. 197. cur Alexandro Mon. 537. c. 2. & 569. c. 1. & Graecis ignota 564. c. 1. quo tempore in Occidentem delata 538. c. 1. & Latine redita ib. c. 2. an Neapoli Latine primum prodierint ib. an ex Beda 539. c. 1. Codicum Neapolit. aetas ib. c. 2. idem emacul. 540. c. 1. & seq. Graeca illustr. 544. c. 2. & seq. Alexandri Mon. Barnabae laudatio corrigitur & ill. 553. c. 2. & seq. de eadem judicium 557. c. 1. Vid. Alexander Mon. Astorum Mombritian. aetas 562. c. 2. eorum pars posterior ex Jo: Marco conflata ib. Menaeorum elogium illustr. 563. c. 2.
- Βασανίζομαι* quid 162. c. 2.
- Basentis Dianae Pannoniorum nomen 753. c. 2.
- S. Basilei Amaseae in Cappadocia Ep. dies & annus passionis 254. c. 1. Reliquiae in mare projectae & retis ope indidem extractae ib. quo die humatus ib. cur die non suo Fastis inscriptus ib. c. 2. de Actis & Encomio judicium ib. n. 106.
- S. Basileus Cherfonensis Ep. aeo sequiore Basilius appellatus 86. c. 1. n. 3. dies passionis 87. c. 2. focii an eodem die coronati ib.
- Basilicae caussarum cognitionibus Romae interviebant 448. c. 2. n. 15. cur id nomen Christianorum Ecclesiis impositum ib. nomen peculiare Latinis evasit ib. cujus notio Graecis ib. Basilicarum tribunal ubi situm 142. c. 2. harum porta primaria Regia dicta 190. c. 2.
- Basiliidiani Dei nomine quadrilittero ad

- amuleta abutebantur 154. c. 1. n. 23.
 an id nomen Gentilibus tradiderint ib.
 in gemmis cum portentosis imaginibus
 caelabant ib.
- S. Basilii Caesareae Cappadociae Episc. dies
 depositionis 1. c. 1. quo die a Graecis
 colatur ib. cur *Οὐρανοφάντης* dictus
 425. c. 1.
- S. Basiliscus Comanensis duplex 410. c. 2.
 Miles Theodori M. consobrinus Co-
 manis in Ponto passus ib. ejus focii
 411. c. 2. patria ib. locus ac dies passio-
 nis 413. c. 1. Martyrium 418. c. 2. an
 Cappadox 411. c. 2. an e regione Arme-
 niacorum 412. c. 2. Acta primitus Grae-
 ce scripta 415. c. 2. eorum aetas & pre-
 tium 416. c. 2. quo tempore contami-
 nata 417. c. 1. an ab aliquo Syro Au-
 diano ib. c. 2. & n. 258. illustrantur 418.
 c. 1. & seqq. Episcopus Comanensis
 quando decertarit 411. c. 1. locus ib.
 et dies passionis 415. c. 1. Reliquiae quo
 die Antiochiam Comanam delatae ib.
 Chrysostomo apparuit 411. c. 1.
- Bassus Thraciae praefes S. Philippi He-
 racl. Episc. judex quis 225. c. 1. n. 83.
- Basterna parvae lecticae genus 298. c. 1.
 n. 14. forma ib. et c. 2. n. 17. a binis
 mannis vesta ib. ejus vestes *Amites* di-
 cti ib. n. 15. plerumque matronale vehi-
 culum ib. an manibus etiam gestaretur
 ib. n. 17. an idem ac pilentum ib. n. 16.
 quid a Lectica differat ib. in Basternis
 Martyrum Reliquiae delatae ib.
- Βαθύων* & *Βάθυσις* quid 302. c. 1.
- Bellona patrum Comanensium numen
 413. c. 1. ejus Oraculum in duobus Co-
 manis celeberrimum ib. c. 1. n. 254.
 utrobique maxima divinitus arrepto-
 rum et theodulorum multitudo ib. id
 Oraculum utrobique Comana dictum
 ib. unde id nomen sibi fecerit ib. num
 Bellona dialecto Phalegica Comana
 diceretur ib. idem Oraculum Plinii
 aevo Manteium vocatum ib. IV. saecu-
 lo jam interciderat 421. c. 2. n. 266.
- Βίμνα* & *Εὐκρίπιον* quid differant 621. c. 1.
- S. Benedicti dies depositionis 99. c. 1.
- Benedictio pro Munere 196. c. 1. et 209.
 c. 2. unde haec notio manarit ib.
- Bithynia una ex decem praetoris Populi
 Rom. provinciis sub Augusto facta
 369. c. 1. Rector Augusti decreto Pro-
 consul vocatus ib. c. 2. a Trajano po-
 pulo erepta 370. c. 2. quis primus pro
 Caesare eam rexerit ib. ejus Proconsu-
 les ab Augusti aetate ad Trajanum
 usque recensentur 372. c. 1. n. 161. et
 162. olim extra Orientis Dioecesium
 319. c. 1. n. 42. cur olim ad provincias
 Praefecti Orientis pertinuerit ib. et
 933. c. 1. et 939. c. 1. ab eodem pecu-
 liariter tanquam a rectore suo regeba-
 tur ib. an eidem sub Decio subesset ib.
 et 936. c. 1. n. 7. sub eodem Praefectus
 Nicaeae ejus Metropoli residebat ib.
 ejus nova Metropolis Nicomedia ib.
- Quo tempore in Bithyniam primam et
 secundam dispartita ib. Bithyniae pri-
 mae Metropolis Nicomedia ib. secun-
 dae Nicaea ib. antiqui Reges nomine
 Prusiae qui 359. c. 2. n. 144. in Bithynia
 Prusa quincuplex 357. c. 1. et seq.
- S. Blasii Episc. dies passionis incertus 32.
 c. 1. cultus in Oriente rarus ib. cur
 tantopere in Occidente increbuerit ib.
 Reliquiae ubique per Occidentem spar-
 sae ib. varia ejus nominis scriptura
 ib. c. 2.
- Βασίλειος* quid 36. c. 2. n. 3.
- Βασίλειος* quid Stephano 877. c. 2. n. 748.
- Bonifacii Atinatum Episc. aetas 669. c.
 1. n. 408. ejus Homiliae de SS. Marco,
 Nicandro, et Marciano judicium ib.
 eadem illustr. 670.
- S. Bonifacius Man. diu ante Martyrium
 Christianus 303. c. 2. Aglaidis libertus,
 an servus 304. c. 2. n. 25. dies pas-
 sionis 290. c. 1. festum apud Latinos
 cur pridie id. Majas celebratum ib. c. 2.
 corpus in via Latina primum conditum
 293. c. 1. n. 10. Bonifacii statura
 et forma 300. c. 1. et 977. c. 1. Acta
 Graeca primigenia 291. c. 1. et seq.
 quo tempore scripta 294. c. 1. n. 12. et
 303. c. 1. Hellenistica dialectus ib. La-
 tina quando ex iis expressa 293. c. 1. et
 302. c. 2. pretium et fides ib. ab Apo-
 logi

- logi suspicione liberantur 303. c. 1. illustr. 291. c. 1. et seq. et 977. c. 1.
- Βελουτῆς** qui 219. c. 1.
- Βέτραγοι** qui 240. c. 1.
- Brachia pro pedibus anterioribus 198. c. 2.
- Βραχυαλιον** quid 76. c. 2.
- Βρίνδον** aut **Βρίνσαν** quid 871. c. 1. n. 738.
- Brittanniarum provinciae quae 789. c. 1. n. 607.
- Βρόλλος** Polluci quid 501. c. 1. n. 124. quidve Hippocrati 502. c. 1. n. 126.
- Brundisium a Poetis Brunda dictum 871. c. 1. n. 738. nominis origo ib.
- Bubalus quid 240. c. 1. an idem qui **Βυτραγος** ib.
- Bucheriani Kalendarii aetas 737. c. 1. seq.
- Byblus Phoeniciae urbs ubi 595. c. 1.
- Byzantium Heracleae Episcopo primum parebat 512. c. 2. n. 145. quo tempore peculiari Episcopo paruerit ib.
- C
- C**Abira ubi 647. c. 2. n. 384. Mithridatis olim Regia ib. a Pompejo Diospolis dicta ib. a Regina Pythodori Sebastia vocata ib. postea Sebastia ib.
- Κακηνκαῶς** quid 608. c. 1.
- Κακέργοι**, & **Κακέργισ**. 480. c. 2. n. 82.
- S. Caecilia M. an sicula 210. c. 2. Siciliae ne an Romae decertaverit ib. sub Alexandro an sub Marco & Commodio 211. c. 2. num sub Urbano jam Papa ib. & seqq. & 961. c. 1. ejus certaminis focii 207. c. 1. Judex Almacius quis 210. c. 1. & 960. c. 2. Corpus ubi humatum 211. c. 1. quo anno repertum ib. de ejus Actis Tillemontii judicium 208. c. 1. eorum antiquitas ib. an de Graeco transfusa 209. c. 2. defenduntur 210. c. 2. & seq. & illustrantur 207. c. 2. n. 70. & 961. c. 1.
- S. Caelestini P.M. dies depositionis 171. c. 2. festi vices ib. c. 1.
- Caesares interdum **Βασίλεις** vocati 474. c. 2. n. 68. post Hadrianum *Nobilissimi Caesares* 477. c. 1. n. 72.
- Caespes pro Agro 1006. c. 1.
- Καίω** in re libitinarum quid 241. c. 1.
- S. Cajus P. quo anno, ac die ordinatus 227. c. 1. quamdiu federit ib. annus ac dies emortalis ib. an Martyr ib. c. 2. & 962. c. 1.
- Cajus Rom. Ecclesiae Presbyter quo tempore floruerit 894. c. 2. n. 771. Gentium episcopus ordinatus ib. quando adversus Proclum Montanistam scripserit ib.
- Calabria olim in Salentinis 263. c. 2. n. 114.
- Calcei Judaici forma 236. c. 2.
- Calepodius Ep. an Neapolit. Antistes 614. c. 2. & seq. an cum Fortunato sederit 615. c. 2. & 985. c. 2. an idem qui Fortunatus ib. num Fortunati Chorepiscopus 616. c. 1. an Romanae Ecclesiae legatus 615. c. 1. n. 348.
- Callinicum urbs Ledorum 593. c. 1. n. 309.
- S. Callinicus M. Fastis inscriptus quis 137. c. 1.
- Callisti Coemeterium antiquis *Vestigia Apostolorum* appellatum 900. c. 12. n. 782. cur postea *Catacumbae* vocatum ib. c. 1.
- Καλος** & **Κάλον** quid 165. c. 2.
- Calvi ratus quid Ambrosio 805. c. 2. n. 636.
- S. Calvus Ep. Neap. quo tempore, & quamdiu federit 98. c. 1. quo die depositus 99. c. 1. bis Fastis inscriptus ib.
- Camarina Siciliae Urbs eadem ac **Ταρμιν** 366. c. 2. n. 157. etymon ib.
- Campanarum usus in Ecclesia an S. Severo Ep. Neap. tribuendus 261. c. 2.
- Campaniae Rectores ab Hadriano instituti 261. c. 1. ab eodem *Consulares* appellati ib. interdum *Correctores* aut *Proconsules* ib., & 273. c. 2. n. 17., 382. c. 1. n. 178. & 524. c. 2. n. 107.
- Campanis collis Leucogaei dominium vindicatur 347. c. 1. n. 121. eis ab Augusto donatum ib. ejusdem directi ne an utiles Domini ib.
- Campidoctor quis 744. c. 1. n. 532.
- Καμψα** quid 722. c. 1.
- Campsades Phrygiae vicus ubi 934. c. 2. n. 6. an *Sanforus* dictus ib. 938. c. 1., & 941. c. 1. n. 10.
- Candida, & Candidatus subst. pro Praetura 296. c. 1. ib. pro ludorum editione ib.

- ib. c. 2., & 977. c. 1. Munera Candida, quae ib. quo die dabantur, 296. c. 2. quid *Καρίδα αρατταν*, & Candidam agere, gerere, edere, ib.
- Canna** antiquis quid, 499. c. 2. & n. 120.
- Canon** quid apud Jctos, 75. c. 2. quidve *Canon Ecclesiasticus*, ib. hujus antiquitas ib. in Officio Divino quid, 78. c. 2. Canonicarii qui, 75. c. 2.
- Canonicorum Cardinalium Eccles. Neap.** initia, 203. c. 1. n. 66.
- Canonizare, & Canonizatio**, quid XXXV. c. 1. n. XV. Canonizationis Sanctorum Judex olim quis, XXX. c. 2. n. XIII. quando Apostolicæ Sedis judicio reservata, ib. quo ritu olim peracta, ib. & quove Canonizatio Martyrū, 928. c. 2.
- Capernaum** Palaestinae fons olim Nili-vena dicta, 851. c. 1.
- Καππαδοκίας* quid, 209. c. 2.
- Cappadocia** a Ponto distincta. 411. c. 2. olim sub ejus nomine Pontus quoque veniebat. 412. c. 1. totus is tractus a Macedonibus in Cappadociam *Ponticam* & ad *Taurum* divisus. ib. at sub Imp. in *Pontum Cappadocium*, *Galaticum*, & *Palemoniacum*. ib. cur inferior Cappadociae pars *Thema Armeniacum* diceretur. ib. c. 2. Cappadociae mancipia omnium optima. 470. c. 1. n. 59.
- Capla** pro Humano Corpore, 522. c. 2. n. 157.
- Capua** vetus quamdiu Campaniæ Metropolis, 987. c. 1. n. 4. ejus duo-viri *Prætores* vocati, 152. c. 2. quando subversa, 48. c. 1. n. 18. an in ejus reliquiis aliquando Episcopus peculiaris federit ab Novæ Capuæ Episcopo diversus, 47. c. 1. Nova Capua quo ævo extructa, 48. c. 1. n. 18. ubi posita ib. ejus auctor, ib. Episcopi IX. Saeculo Ecclesiam Sinuessanam tanquam secundariam sedem regebant 47. c. 1. Spiritualia & saecularia jura ibidem exercebant ib. Cur in vetere Capua Cathedralam fixam habeant ib. Castrum maris Vulturni cur ejusdem Ecclesiae dominium, ib. & 421. c. 1. Cur Clavis Regni Capua ævo sequiore dicta, 547. c. 2.
- Caput, Capitulum, & Capsum** olim synonyma 622. c. 2.
- Carceres** quid 220. c. 2. Carcerarius quid 490. c. 2. quid a Commentariensi differat ib. detenti interdum *Carcerarii* dicti 491. c. 2.
- Carini & Numeriani** in Christianos persecutio 310. c. 2. n. 31. & 32. Cur soli Numeriano tribuatur ib. Carini Provinciae ib. mores ib.
- Carmen Ambrosio** quid 1001. c. 1.
- Carnale nomen** quid 397. c. 2.
- Carpasia Urbs** in Cyprio 22. c. 2. inde insulae Carpsiae dictae ib. Carpsium 23. c. 1. n. 23. & Carpathus vocata 24. c. 1. & n. 25. gentilia ejus nomina ib. Goltzii nummus eidem asseritur ib. c. 1. olim sedes episcopalis ib. c. 2.
- Carthago** unde dicta 407. c. 1. n. 249. Praefecti Praet. Africae sub Justiniano sedes 320. c. 1. & Carthaginis nomine tota Africae Proconsularis Provincia 321. c. 2.
- Carpathus** insula ubi 23. c. 2. n. 24. *σπράτολις*, & *ερίτολις* dicta 24. c. 1. an sedes episcopalis ib.
- Carystus Urbs** ubi 77. c. 2. marmorum fodinis illustris ib. Eadem a Rom. Imp. plurimi factae ib. ubi quaerendae ib.
- Cassiodorus** quo tempore obierit 126. c. 1. quo anno librum de Orthographia quove Divinas Lectiones ediderit ib., & 133. c. 1. n. 89.
- Castificari** quid 938. c. 2.
- S. Castrensis Africanus Ep.** quo tempore in Campaniam venerit 38. c. 1. an Quodvult Dei Carthaginensis Ep. Socius 39. c. 2. ubi in Campania degerit 43. c. 1. n. 13. Sedes Episcopalis ubi 42. c. 1. Vulturnenfis Episc. an Sinuessanus ib. c. 2. ubi obierit 43. c. 1. et 49. c. 2. quo die 44. c. 1. ejus ossa quando inventa 45. c. 2. et seqq. quo primum delata ib. quando in Siciliam translata 49. c. 1. Inventionis et Translationis auctor 46. c. 1. Cultus antiquitas 45. c. 1. Martyris cultum initio obtinuit ib. c. 2., et 42. c. 2. Hieronymiano Mrologio antiquitus inscriptus ib. Cur posita

- stea deletus ib. Acta quando scripta 39. c. 1. postea interpolata 44. c. 1. n. 14. et 15. emaculantur, et illustr. 39. c. 1. n. 7., et 8. Pagus ejus nomine insignitus ubi olim 45. c. 1. Africani Ep. ejus Socii ubi federint 40. c. 1.
- Castrum Lucullanum** V. Lucullanum.
- Castrum maris Vulturii** ubi 32. c. 1., et 47. c. 2. Vulturienſi Oppido ſucceſſit ib. quo aevo extructum ib. Cur De- manium Eccleſiae Capuanae ib., et 48. c. 1. n. 18.
- Castrum Marinum** 41. c. 2. n. 9. de eo Inſcriptio Gruteriana ib.
- S. Caſtulus M.** quo anno ac die paſſus, 100. c. 1. ejus martyrium 102. c. 2. n. 21. & 22. Dietarii in domo Auguſta 104. c. 2. & ſeqq. duplicia ejus acta an ejuſdem aetatis 957. c. 1. n. 2. an ex S. Sebaſtiani Actis hauſta, ib. c. 2. an ex Graeco ib. & 101. c. 1. an ex S. Ambro- ſio ib. an in conventu Fidelium lecta, ib. illuſtrantur ib. S. Caſtuli coemete- rium ubi 102. c. 1. & ſeq. & 104. c. 1. Coemeterii inſcriptio reſtituitur, & explicatur 103. c. 2.
- Catabatium**, & Κατίβασις Theophani quid 104. c. 1.
- Καταγυρι, quid in re nautica 820. c. 2.
- Κατακλιμενος in Actis S. Polycarpi 69. c. 1. n. 46.
- Κατακλιω quid, 668. c. 1.
- Καταμιζαι quid 159. c. 2.
- Cataonia** Cappadociae Provincia 413. c. 1.
- Catacumbas**, vox olim indeclinabilis 898. c. 2. & ſeq. ejus veriloquium ib. c. 2. & n. 779. Duplex ꝓ Cata-Cumbas Ro- mae olim, Vaticanum & Calliſti Coe- meterium 900. c. 2. & ſeq. nominum ratio ib. Id nomen Calliſtiano Coeme- terio poſtea peculiare 901. c. 2. extra Romam quibusvis Chriſtianorum ſepulcretis commune ib. & n. 784. obje- ctionibus occurritur 902. c. 1. n. 785.
- Κατανοσιω quid 872. c. 2. n. 741.
- Catechiſmus** mere ritualis Infantium. Baptiſmo aetate media praemiſſus. 607. c. 1. Catechiſ. perfectus quid ib. c. 2.
- Κατιχο quid 668. c. 2.
- Catechumeni** nunquam Fideles aut Pa- gani 995. c. 2. n. 111. ſed Credentes aut Chriſtiani dicti ib. quibus myſteriis initio imbuerentur 461. c. 2. n. 41. Ca- techumeni pueri aetate media 607. c. 2.
- Καθαριω an Alexandrinis peculiare 246. c. 1. Καθαριζισθαι Graecis Patribus quid 490. c. 1. Καθαρως quid 160. c. 1.
- Cathedrae** Divi Petri feſti initia 49. c. 1. ſine ſedis diſcrimine olim ib. quo aevo Romanae & Antiochenae Cathedrae feſta 50. c. 1. quando in Galliis agitata ib. & n. 20. Rom. cathedra an olim a Graecis celebrata 51. c. 1. unde Neapolim id feſtum manarit ib.
- Cathedrales Eccleſiae Catholicae** vocatae 129. c. 2. n. 76.
- Catholica Eccleſia** pro Orthodoxa 129. c. 2. n. 76. pro Cathedrali ib. pro Baptiſmali ib.
- Catholicorum Eccleſiae** an a Valente clauſae 436. c. 1. & n. 287.
- Καθοσιωσις quid 815. c. 1. n. 643.
- Καποδωματα quae 800. c. 1. n. 622.
- Caulis & Colis** quid 850. c. 2. n. 675.
- Cauma** pro aeſtivo aeſtu 414. c. 2. n. 256.
- Cauſae** gravioreſ obduſto velo, leviores levato cognoscebantur 384. c. 1. n. 190.
- Καδινω quid 242. c. 2.
- Cedo** legali notione Egeſippo & Ambr. perpetuum 810. c. 2. & 992. c. 1.
- Cedrenus** S. Patricii Pruſae Ep. concio- nem de ignib. ſubterraneis unde de- cerperit 982. c. 2. & ſeqq.
- Celebrare** 867. c. 2. n. 728. celebrare ora- tionem quid ib. & 993. c. 1. n. 12.
- Καλινωμοι αὐθις quid 469. c. 1. n. 55. quidve Κακαλιωσαι ib.
- Cella** aut **Cellula** pro Monasterio 37. c. 1. cellae Zetae dictae 108. c. 2.
- Celtica** lingua quamdiu in Galliis 760. c. 2.
- Cenacula** quae 101. c. 2. inquilinis te- nuioris fortunae locata ib. Chriſtiano- rum latebrae ib. & 69. c. 1. n. 46. 79. c. 1. & 465. c. 1. n. 50. coetus ibidem coa- cti 465. c. 2. n. 51. Apoſtolorum caena- culum ubi 559. c. 1. quid caenacula- riam facere 101. c. 2.
- S. Cendinus M.** Faſtis inſcriptus quis 64. c. 1.

- c.1. quo die passus ib.
Censura apud Patres pro Disciplina 817. c.1. n.643.
Centenas exsolvere quid 208. c.2. & seq.
Κεφάλι quandoq. pro *Finis*, *Summa* 952. c.1. n.13. quid *Ἐπὶ κεφαλῆς* 153. c.2.
Cereorum usus olim in funeribus Christianor. 305. c.2.
Κηρυγμα pro Evangelio 541. c.2. n.209.
Cespes pro praediolo 805. c.2. n.636.
Χερσωνεύς quid 74. c.2. n.56. quid a *Χερσωνεύς* differat ib.
Cherronesus Taurica cur Magna Straboni dicta 87. c.1. n.4. Cherronesus ejusdem urbs ubi ib. cur sic vocata ib.
Heraclea Cherronesus Plinio ib. Heracleotarum Ponticorum colonia ib. aevo sequiore Cherſon & Cerſona appellata 87. c.2. n.5.
Chionodes Cypri mons 547. c.1.
Chirurgi olim Medici, aut Medici Chirurgi vocati 707. c.2. & 721. c.1.
Χηλός quid 36. c.2. n.3.
Chorepiscopi Episcopali ordinatione donati saepe Episcopi vocati 118. c.2. & n.53. & 643. c.2. sine ea plerumque Presbyteri ib. Episcoporum permisso quandoq. Diaconos & Presbyteros ordinabant 72. c.2.
Chorus ubi olim 620. c.2. n.354. *Oratorium* Latinis ib. Graecis *Εὐχαιρίον* 621. c.1. antiqua ejus forma ib. & seqq.
SS. Chrsanthus & Daria quo die passi 98. c.1. bis olim Neapoli culti ib.
Christi Natale cur ab Aegyptiis Epiphaniae die celebratum 4. c.2. Baptismus quo die a Graecis colatur ib. c.1. Domini praenomen quando Christo praefixum 462. c.1. n.43. *Unus Dominus Jesus Christus* in Fidei formula quid ib. Christi λόγος προφητικός quid 165. c.1. quae ejus Corporis pollinctura 242. c.2. quo pacto Christus in singulis Martyrum passionibus patiatur 867. c.2. n.730. quid Egesippo, Christo gloriam dare 866. c.2. n.725.
Christianus quasi commune nomen usurpatus 469. c.1. n.56. cur Christiani Orientales sacras Synaxes Sabbato celebrarent 69. c.1. n.46. cur eodem die a jejuniis se abstinere ib. publicis Scripturae explanationibus vacabant ib. Dei nomen quadrilitterum sacro silentio involvebant 91. c.2. n.9. idem annulis inscribebant 154. c.1. n.23. in cenaculis ut plurimum debebant 69. c.1. n.46. 79. c.1. 101. c.2. & 465. c.1. n.60. montes ignivomos & Thermas ex Gehenna oriri existimabant 393. c.1. & seqq. & 400. c.2. ante precationem manus lavabant 159. c.1. quo tempore quoque ritu Officium Sabbati Sancti celebrarent 143. c.1. cur Phoenices in eorum arcibus scalperent 210. c.1. quid *Scripturas* olim vocaverint 218. c.1. & seqq. a Valeriano coemetariis spoliati 223. c.1. a Galieno reddita ib. cur Ecclesiae Basilicas nominarint 449. c.1. n.15. eorum in Ecclesiis ornandis studium 218. c.2. Martyrum reliquias translaturi jejunium praemittebant 299. c.1. in basternis eas deportabant 298. c.2. Martyrum cultu juvari se posse ad veniam impetrandam credebant 304. c.1. n.23. justitiae causa caesos judicabant Martyres 324. c.1. & n.47. horum adjurationes. v. Adjuro. primis Ecclesiae saeculis Galilaei dicti 862. c.1. n.710. num a Simone Mago primum eo nomine per invidiam vocati ib. id nomen per Juliani legem revocatum ib. Nazaraei, & Jessaei vocati ib. olim *Sancti* quoque nuncupati 910. c.2. n.5. Christianissimus Ambrosio frequens 1005. c.2. n.19.
S. Christina V. & M. Nicomediensis quo die decertavit 441. c.1. an eodem die cum sociis coronata ib. c.2. & seqq.
Chromatius Urbi Praefectus an a Bucheriano Catalogo absit 674. c.1. n.425. & 683. c.1. & seqq. an Agrestius Chromatius Cejonius Varus vocaretur ib. Christo nomen dedit 684. c.1. Christianis latebram praeiit ib.
Χρόνος aevo medio pro Anno 608. c.1.
Cibalis Pannoniae urbs ubi sita 749. c.2.
Ciborium quid XXXII. c.1. ejus forma ib.

- ib. aediculae sacrae instar fuit ib. c. 2.
 supra Sanctorum corpora erigebatur
 ib. Ciborii apud profanos usus ib. po-
 eula cur ciboria appellata ib. ejus ety-
 mon ib.
- Cicerones orae Puteolanae qui 449. c. 2.
 n. 19. quo modo olim vocati ib. unde
 dicti ib.
- Cierus Bithyniae urbs ubi 360. c. 2. He-
 raceotis antiquitus subiacebat ib. a
 Prusia Bithynorum. Rege Prusias po-
 stea dicta ib. an a Prusa ad Hypium
 flumen diversa ib. an eadem quae
 Prusa sub Hypio monte 363. c. 1.
- Cilicia aevo sequiore Lycia per aphae-
 resin dicta 314. c. 2.
- Cymba quid 899. c. 2. n. 779. ejus verilo-
 quium ib.
- Κυνησίον posteriori Graeciae pro Am-
 phitheatro 112. c. 1. n. 43.
- Cinerulentus Egesippi nova vox 796. c. 1.
 n. 619.
- Cynici magiae studiosi 444. c. 2. n. 3.
- Cippi quid olim 510. c. 1. etymon ib.
 translate pro truncis lapideis ib. pro
 reorum compedibus ligneis ib. c. 2. num
 Cippus tantumdem quod Ligneae so-
 leae ib. utriusque differentiae 511. c. 1.
 quid inter Annulos & Cippum interfit
 ib. c. 2. in ferro & cippo quid ib.
- Cyprus aevo Apostolico Consularibus
 sive Proconsulibus parebat 552. c. 2.
 ejus chorographia illustratur 544. c. 2.
 & seqq.
- Circitores qui & unde dicti 450. c. 1. n. 19.
- Circumcisionis festum quando institut-
 um 2. c. 1. eo die festum de Octava
 Nativitatis olim agitatum ib. aevo
 sequiore de utroque peculiaris Missa
 celebrata ib. c. 2.
- Circumscribo pro Circumvenio Jctorum
 verbum 811. c. 1. n. 640. Ambros. &
 Egesippo perpetuum ib. & 995. c. 1. n. 2.
- Cyrenaica Aegypti Regio Pentapolis
 quoque dicta 247. c. 2. n. 98. a Regibus
 Aegypti Populo Rom. legata ib.
- S. Cyrillus Episc. Fastis inscriptus quis
 528. c. 1.
- S. Cyrillus Episc. Hierosol. quo anno ac
- die depositus 97. c. 2. & 957. c. 2.
- Κυριολογία Justino M. quid, quidve Pa-
 tribus Κυριολογία 462. c. 1. n. 43.
- SS. Cyrus & Joannes quo die & anno
 passi 29. c. 2. eorum focii ib. c. 1. cur
 in Mrologio Rom. Martyres Rom. di-
 cantur ib. c. 2. Cyrus cur Abba-Cyrus,
 aut Abbacher vocatus 30. c. 1. mirifi-
 cus horum cultus in Regno Neap.
 unde ortus ib. c. 2.
- Citium Cypri urbs ubi 547. c. 1.
- Cives pro Populares 895. c. 1. n. 772.
- Clara persona, dignitas quid 295. c. 1.
- Clarissimus quid 295. c. 1. cum feminis
 etiam communicatus ib. c. 2. olim
 Praefectorum titulus 319. c. 2. n. 42.
 per honores tantum acquisitus 209. c. 2.
- Clarissimi qui Latinis 295. c. 1. quive
 Graecis Λαμπρότατοι 383. c. 1. n. 185.
- Clavata quae dicta 939. c. 1.
- Claudicare quid 219. c. 2.
- S. Claudius Mon. in fastis signatus quis
 32. c. 1.
- Claves remittere aut reddere quid 821.
 c. 1. & 992. c. 2.
- Clavi aurium, V. Aurium clavi.
- Κληδῆχος quid 554. c. 2.
- Κλεισθρα quae 157. c. 2. n. 25.
- Clerici IV. saec. vestes sacras in Litu-
 gia induebant 79. c. 1. civiles a laico-
 rum vestibus diversae ib. quando a pu-
 blicis muneribus immunes 219. c. 1.
- Clericorum vocis antiquitas 253. c. 1.
- Clericorum inferior institutio an Apostol.
 ib. Clericus in Aula Episcop. 261. c. 2.
- Clides, duae parvae insulae Salamini
 objectae 547. c. 2. an eadem quae Nesi
 dictae ib. cur Clides vocatae ib.
- Κλειός quid 717. c. 1. n. 490.
- Coacervo pro Dico, Narro 820. c. 2.
- Codices antiqui cur ut plurimum mutili
 447. c. 1. n. 9.
- Coemeteria Christiana a Valeriano ab-
 lata 223. c. 1. a Gallieno restituta ib.
 in eisdem coetus acti ib.
- Cognatus & Cognata, vocum antiqui-
 tas 208. c. 1.
- Κοινὸν ὄνομα quid 297. c. 2.
- Κολυμβήθρα quid 799. c. 2.

Κόλυμβος quid 390. c.1. n.211.

Collare, **Collarium**, & **Collaria**, quid 418. c.2. Graecis *περιτραχήλιον* & *περιδέραιον* ib. **Collariae** servis fugitivis injectae ib. eisdem nomen Domini & fugitivi inscriptum, ib. & 419. c.1.

Collecta unde dicta 142. c.2. n.11.

Colligere quid 218. c.1. quidve *Colligi ad patres* apud Hebraeos 242. c.1.

Coloniarius patronatus ad filios & nepotes prorogatus 987. c.2. n.7.

Columbae instar, & *spiritu caelum penetrare* quid 161. c.1.

Columbus cur *Εύρωτος* Graecis dictus 390 c.1. n.211.

Comana plurativo num. Graecis & Latinis 413. c.1. **Cappadociae** ubi sita ib. **Pontica** ubi ib. c.2. utrobique celebrerunt **Bellonae** oraculum & par sacrorum cura ib. c.1. n.254. & Pontificis dignitas post Regiam maxima ib. ambo eisdem institutis vigeant ib. **Comanorum** etymologia ib. ante Macedones barbaro sermone utebantur ib. **Comana Pontica Cappadociorum** colonia ib. cur Plinii aevo **Manteium** dicta ib. IV. saeculo adhuc stabat ib. & 421. c.2. n.266. **Bellonae** oraculum quando interciderit ib.

Κωμασία **Serapiaca Alexandrinorum** festum 239. c.1. quid a **Serapidis γιορτή** differret ib. V. **Serapiaca**.

Κόμβος quid 383. c.1. n.188.

Comedere *ψυμὸν ἄρτον*, **Alexandrina** locutio 246. c.1.

Commentariensis quis 209. c.1. & 490. c.2. quidve a **carcerario** differat ib.

Commune nomen quid 297. c.2.

Communio poenitentibus citius solito quandoque data 194. c.2. n.53. ritus **Communions** peculiaris 197. c.2.

Κομπάριον, **Κομβάριον**, & **Κομβάριον** quid 899. c.2. n.779. unde detortum ib.

Compedes V. **Cippi**.

Compendino & **Compendinario** proprie quid, 798. c.1.

Competentes unde dicti 678. c.1. quo ordine ad **Baptismum** nomina darent ib. inter **Audientes** eruditi, ib.

Κομολογίη quid 383. c.2. n.188.

Componere pro **insidiari** **Ambrosii** & **Egesippi**. frequens 818. c.1. n.644.

Compulsores qui 678. c.2.

Condemnatio pro multa pecuniaria 828. c.1. n.652.

Κορδός quid 300. c.1. n.19.

Confessio pro **Martyrium** XXXIII. c.1. pro integra **Basilica** & pro **Ciborio** ib. **Confessio** peccatorum a criminosis **Baptismo** praemissa 495. c.2. n.111. & 984. c.2. **Confessio** **Deiparae** facta 194. c.1. n.53.

Confessor quis olim dictus 439. c.1. **medii aevi** scriptoribus idem ac **Monachus** ib. n.288. & 33. c.2. pro **non Martyre** quo aevo usurpari coeperit 767. c.1. n.558.

Confovere tantumdem quod **Occultare** 101. c.1. & 208. c.2.

Congregatio in **Fastis** quid 284. c.1. n.3.

Conjunga proprie quid 195. c.1. n.54. **Scriptoribus** aevi **medii** pro **Pervenio** ib.

Consecratio olim tantumdem quod **Baptismus** 490. c.2. & 815. c.2. n.643. **Consecrationi** **Ecclesiarum** cur pridie **jejunium** ab **Episcopis** praemittatur 299. c.1. **Reliquiarum** delatio sub **Altare** olim **unicus Consecrationis** ritus ib.

Consequentia V. *Ακολουθία*.

Consolatio pro **Admonitione** 673. c.2. n.422.

Consolor & **Hortor** inter se permutantur 665. c.2. **Consolantium** **prensatio** 668. c.2.

Conspirati pro **conjuratis** 798. c.2.

Constantina **Constantini** M. **filia** male

Constantia dicta 735. c.1. & 738. c.1. n.519. **Gallo Caesari** nupta ib. c.2. an **SS. Jo. & Paulum** cuidam **Gallicano** duce **Rom.** exercitus dederit ib. ubi **Romae** sepulta 741. c.1. n.527. & 927. c.2. cur cum **Constantina** virgine templi **S. Agnetis** **Via Nomentanae** fundatrice confusa ib. & 739. c.1. & seqq. **perperam** a **Bollando** inter **Santos** relata 742. c.2. **fabulae** quae de ea **narrantur** unde **ortae** 738. c.1. & seqq. quo tempore **dissipari** coeperint ib.

- ib. & 925. c.1. & 926. c.2. & seqq.
- Constantina templi S. Agnetis Via Nomentana fundatrix male Constantia vocata 735. c.1. & 738. c.1. n. 519. cur cum Constantina Constantini filia Gallique uxore confusa 741. c.1. & 927. c.2. an Constantini consanguinea, ib. Virgo fuit 740. c.2. n. 526. & 927. c.1. S. Agnetis apparitione recreata 739. c.1. suas divitias pauperib. distribuendas SS. Jo. & Paulo reliquit ib. de eadem S. Damasi Epigramma illustr. 740. c.1. & 926. c.2.
- Constantinopolitano Patriarchae quo anno *oecumenici* titulus Decreto Synodico assertus 556. c.1. n. 239.
- Constantinus Magnus in quatuor Praefecturas Imperium dissecuit 321. c.1. an ante eundem Praefecti Praet. plures duobus ib. n. 46. quo tempore *Magni* cognomen ei tributum 437. c.2. Imperium Crucis apparitioni & adorationi deberi creditum ib. a Deo admonitus Labarum in Crucis speciem conformavit ib. Imperiali Sanctione Martyrum festa firmavit 954. c.2. n. 25. an primus Byzantium ab Heraclea abstraxerit 412. c.2. n. 145. an Byzantio peculiarem Episcopum dari curaverit ib. an unquam Neapolim venerit 981. c.1. an Neapoli. Salvatori Basilicam erexerit 410. c.2. & 983. c.1. vetus S. Restitutae Ecclesia an ab eodem excitata ib. & 979. c.2. ejusdem translatio cur ei tributa ib. & 338. c.2. an alias Ecclesias Neapoli crexerit 410. c.1. quo die obierit 409. c.2. statim post mortem uti Sanctus cultus 408. c.2. picturis & nummis lux ib. Corpus quo illatum ib. *Γεωργίου* Graecis aevi sequioris dictus ib. in aliquot Occidentis Ecclesiis cultus ib. & seqq. anniversarium quotannis olim Neapoli celebratum 409. c.1. cur hodie in S. Jo. Majoris pro eodem quotannis suffragia celebrentur ib. *Divi* praenomen in oratione in anniversario dici solita ei tributum ib. & 983. c.1.
- Constantius Chlorus quo anno cū Gale-rio Augustus processerit 270. c.1. n. 5. & 279. c.2. n. 39. & 969. c.1. an unquam Diocletiani & Maximiani collega fuerit 751. c.1.
- Constantius Constantis filius an Neapolim venerit 980. c.1. & seq. an S. Restitutae Reliquias ex Enaria Neapolim asportaverit ib. an Oratorium eidem crexerit ib.
- Constantius Imperator primus *Amicus* dici voluit 38. c.1. n. 5.
- Consularis vox proprie Proconsulibus seu popularib. Rectorib. tributa 381. c.2. n. 178. ea nomenclatione Caesarei Rectores initio caruere ib. postea paucis ab Imp. concessa ib. potestas quib. tributa ib. dignitas aequis passibus cum Indictione an ultimis temporibus currenderit 943. c.1. Campaniae Consulares Correctores & Proconsules quandoq. dicti, V. Campaniae Rectores. Italiae Consulares ab Hadriano instituti 695. c.2.
- Consulatuum notandorum Graeca consuetudo quae 269. c.2. n. 2. & 966. c.1. n. 3. aevo medio interdum Latinis usurpata ib.
- Consummatio per ignem* Basilio M. quid 638. c.1. & seqq.
- Contagium pro Piaculum 818. c.1. n. 644. cur huic vocis saepe verbum Refugio additum ib.
- Contemplatio Ictis pro Causa aut Gratia 811. c.2. n. 640. & 995. c.1. n. 2.
- Contubernalis qui 666. c.2.
- Convenientia pro Conventione 195. c.2.
- Convenire pro Admonere, Tangere, Tentare, Ambr. & Egesip. commune 791. c.2. n. 610.
- Conventus Graecorum Christianorum initio Ecclesiae Romae fuit 452. c.2. & 468. c.1. n. 53.
- Conversatio pro Conversio 419. c.2.
- Conversio pro vita Monastica, Conversus pro Monacho, & Converti pro Monachismum amplecti 696. c.1.
- Convulceratus, Egesippi vox Lexicis ignota 796. c.1. n. 619.

Convulnero Ambros. & Egesip. usurpatum 798. c.2.

Cooperarius, Egesippi *nova* vox 796. c.1. n.619.

Κοτιάται & Κοτιώντες qui 693.c.2.

Coracesium in Aspera Cilicia oppidum maritimum ubi positum 545. c.1.

Κορμίσ quid 301. c.2.

S. Cornelius P. an SS. Apostolorum Reliquias ex Callixti Coemeterio in pristinas suas sedes reportaverit 897. c.2. quo tempore federit 898. c.1. & n.776. , ubi , quo die ac mense certaverit ib. de falsis ejus Actis iudicium ib. vita quae in Pontificali habetur ex Actis ditata ib.

Cornicularius aevo antiquiore quid , quidve aevo Constantini 209. c.1.

Corpus quadratum quid 300. c.2. n.19. & 977. c.1.

Correctiones Ambrosio quid 800. c.1. n.622.

Corrigiae disruptae omen 236. c.2.

S. Cosmas Episc. Neap. quo tempore federit 980. c.1. cur cum Zosimo Pseudo-Episcopo Ariano confusus ib. n.1. an Fastis inscriptus ib. & 985. c.1.

Κοσμος , Κοσμοκομιζων quid 608. c.2.

Credulitas antiquis pro Fide 326. c.1. & pro Ethnica Religione ib.

Κριττων pro Deus 156. c.2. cur id nomen Deo impositum , quaeq. sit plena locutio 158. c.1. neutrum Κριττων eadem notione ib.c.2. Πρὸς τὸν Κριττωνος , jurandi formula 157. c.1.

S. Crescens M. ubi & quo die decertavit 431. c.1. martyrium ib. socii ib. memoria cur in Occidente obscura ib. c.2. an a Crescentio Rom. Euthymii filio diversus ib.

Κρυταγυρῆς Jovis cognomen 75. c.1. unde ortum ib. an idem ac Gazaeorum *Marnas* ib. num idem qui Deus Aldus 77. c.1.

Criminosi Catechumenatui publicam poenitentiam praemittere debebant 495. c.1. n.111. an quoq. Confessionem ib. & 984. c.2.

Criminum quaestiones ordinariae a

Praefectis Urb. exercebantur 492.c.1. interdum a Vicariis Urbis Rom.ib.

Criniculus , novum Ambrosii verbum 797. c.1. n.619. & 995. c.1. n.3.

Κρίσις cur frequentius pro Gehenna 296. c.1. n.225. 559. c.2. & 982. c.1.

Κρίσις pro Κολαζω ib.

Κρομμύων ἀκρὰ Cypri promontorium ubi situm 546. c.1. an Κρομμυαχρίαν ejus derivativum ib. c.2.

Crucis lignum ubi Hierosolymis adservatum 73.c.1. quo die expositum 806. c.2. n.636. adorationis antiquitas ib. quid Crucis adoratio in vita S. Isaacii Mon. 437. c.2. quid Crucis triumphus , & Crux triumphalis 489. c.2. hodierni Crucis signaculi antiquitas 328. c.2. aliud Crucis signaculum a Maria Aegyptia usurpatum 192.c.1. Inventionis festum ubique per Occidentem olim agitatum 284. c.2. post festum Exaltationis celebratum ib. hujus antiquitas 806. c.2. n.636. Crucis praelatio in processionibus IV. saec. exeunte usitata 562. c.1. Crux Neronianae vexationis supplicium 867. c.2. n.731. Cruci adjudicatus, locutio Ambrosiana ib.

Crurifragium ad conficiendos noxios adhibitum 97. c.1. n.16.

Cubiculum Svetonio quid 886. c.2.

Cumae , oppidum in ora Campaniae 448. c.2. n.14. Κύμη sing. num. facpius Graecis dicta ib. Cumanae Sibyllae religio quandiu vigerit 272. c.1. n.13.

Cumba tantumdem ac Cymba 899. c.2. & n.779.

Cumbus quid 900. c.1. n.780.

Cumialis vicus ubi positus 411. c.2.

Cunctare Jo: Diacono quid 964. c.1.

Cura idem ac Curio sive Parochus 8. c.2. quid Cura Palatii , Domus , Monasterii ib. quidve Curopalates ib.

Curialibus & eorum primariis executiones a Praesidib. demandabantur 323. c.1.

Curiosi qui 151. c.1. & 217.c.1. quid Curiositas 305. c.2.

Cu-

Curium Cypri oppidum ubi 547. c. 1.
 Cursus Lampadicus in Graecanicis ur-
 bibus usitatissimus 546. c. 1. n. 230.
 Custodior activa notione 269. c. 2. n. 2.
 & 967. c. 2. Custos Ambr. in deliciis
 857. c. 2. n. 691.

D.

D, & R. apud Orientales 720. c. 1.
 n. 494. & D. , & Z. apud anti-
 quos alternabant. Ib.
 Daedalea testa, quid apud Raynerium
 272. c. 1. n. 13.
Da gloriam Deo, Judaeorum formula,
 quid 466. c. 2. n. 725. Dare gloriam
 Christo apud Egesip. quid, ib.
Δαιμων antiquiori Graeciae pro *θεός*
 419. c. 2. item pro Heroe sive Indigete
 ib. ubi Genium sive bonum, sive ma-
 lum notaret per Epitheta declaratum
 420. c. 1. n. 260. quo tempore in dete-
 riorum partem absolute ab Ethnicis
 usurpari caeperit ib. & n. 261. an haec
 notio a Christianis ab Gentiles mana-
 rit ib. & n. 262.
 S. Dalmatius Mon. an omnibus CPoli-
 tanis Monasteriis praefectus 440. c. 1.
 & n. 289. an ab eodem S. Isaacii Mo-
 nasterium Dalmatorum nomen cae-
 perit ib. an proximus S. Isaacii suc-
 cessor ib. & 435. c. 2. n. 286.
 S. Damasus Papa quando inter Sanctos
 relatus 487. c. 1.
 Damnatorum bona Romanis Legibus pu-
 blicabantur 166. c. 2. n. 11. vide Pecunia.
 S. Dariac nomen recens in acta SS. Ni-
 candri, & Marciani inventum 665. c. 1.
 Dativi perelegans usus apud Ambr. 995.
 c. 2. n. 3.
 Debere alicui pro obnoxium esse, 209.
 c. 2. n. 638. Deberi, quae dicantur 868.
 c. 1. n. 732.
Δείκω *πρώτος* qui 219. c. 1.
 Deceptus, & Destitutus Ambr. & Ege-
 sip. synonyma 865. c. 2. n. *.
 Decius quo tempore regnare coeperit
 932. c. 2. statim ab initio sui Imperii
 filios Caesares renunciavit 940. c. 1.
 Etruscum Decium quando Augustum
 fecerit ib. Decianae persecutionis in-

dices 222. c. 2. n. 83. an Ecclesiae co-
 tempore everlae ib. an scripturae com-
 bustae ib. & 961. c. 2. ejus initium ib.
 Decretare cuiusnam sit 328. c. 1.
Δεκαπύλος quid 561. c. 1.
 Decuriones in Graecis urbibus qui 219.
 c. 1. Cur *Δεκαπύλοι* vocati ib.
 Dedicare quid 51. c. 2. n. 23. quidve De-
 dicatio ib. Dedicationes Ecclesiarum
 quo ritu antiquitus celebratae 299.
 n. 1. Cur eisdem hodie ab Episcopis
 jejunium praemittatur ib.
 Defenso, Defensibilis, & Defensatrix
 Ambr. & Egesip. usurpatum 798. c. 2.
 Defero cum dandi casu 800. c. 2.
 Defoeneratus pro Obnoxius 790. c. 2.
 n. 610.
 Defunctio pro consummatio 301. c. 2.
 Defunctis Oblationes Ambrosii actatae
 factae 799. c. 2.
 Defero Egesip. quid 796. c. 1. n. 619.
 991. c. 2.
Διικνυμι, & *ἐκιδεικνυμι* agonistica ver-
 ba 668. c. 2.
 Delegare, aut Delegare debitorem, quid
 76. c. 1.
 Delinimenti vox plerumque ad beneficia
 relata 856. c. 1. n. 686.
 Demetrius Episc. Neap. quando sederit
 141. c. 1. n. 9. postmodum depositus ib.
Δημιουργός Justino M. quid 462. c. 1. n. 42.
 Denique, variae hujus adverbii intelli-
 gentiae 488. c. 2. & n. 95. pro itaque in
 narrationum initiis quando usurpatum
 ib. & 705. c. 2. 800. c. 2. n. 623. &
 856. c. 2. n. 689.
 Deo dicata, quae 741. c. 1. n. 526.
 Deonero Ambr. & Egesip. 798. c. 2.
 Depono pro Sterno aut Demitto 808.
 c. 1. & 992. c. 1.
 Deposito de veris Martyribus interdum
 usurpatur 962. c. 1. tum emortualem,
 tum humationis diem in Sanctis non
 Martyribus notabat 254. c. 2. Deposi-
 tionis dies aequae ac dies emortualis
 habitus ib. & 251. c. 1. quid Deposito
 in his fastis 5. c. 1. 170. c. 2. & 960.
 c. 2. & passim alibi.
 Derelinquo olim plus, quam relinquo

525. c. 1. n. 169.
 Despuo translate pro expello Ambr. & Egef. usurpatam 814. c. 2. & pro Excludo ib. & 992. c. 2.
 Destinare pro Mittre 320. c. 1. n. 44. pro Praecipere, aut Delegare ib. quid Destinare Apices 328. c. 1.
 Destituo pro cassum reddo 808. c. 2. Destitutus V. Deceptus.
 Devoratorium Ambrosio quid 797. c. 1. n. 619.
 Devotae, & Deo devotae cur Virgines Deo sacrae dictae 741. c. 1. n. 526. & 817. c. 1. n. 643.
 Devotare se quid 209. c. 1.
 Devotio veteribus quid 815. c. 1. n. 643. ex IV. & V. Saeculi Dialecto quid 708. c. 2. quidve Lucernaria Devotio apud Vranium ib. Varie hujus vocis notiones apud Ambr. & Egef. 815. c. 1. n. 643. saepe pro Religione ib. & 992. c. 2. undenam id nomen in Ecclesiam propagatum ib.
 Deus cur *Κριττωρ* a Graecis dictus 158. c. 1. V. *Κριττωρ*. Dei nomen quadrilitterum etiam a Christianis silentio involutum 92. c. 1. n. 9. & 154. c. 1. n. 23. In annulis ab eisdem caelatum ib. Sanationes ope hujus nominis perfectae numquam damnatae ib. eo nomine Ethnici, & Basilidiani ad superstitionem abutebantur ib. an id nomen a Judaeis Gentilibus proditum. ib. a Tyrrhemis in Italiam delatum ib. recta hujus nominis pronuntiatio ib. Vnus-Deus proprium Judaeorum. Dei nomen 237. c. 1. Deus solus, Deus unicus, Vnus-Deus a Gentilibus calamitate pressis invocatus ib. & 962. c. 2. Dii, V. Diis.
Δευτεριος & *Δευτεριουσα* quid 716. c. 2. n. 488.
Δεξαμενη quid 449. c. 1. n. 16.
Διακονος pro Clericus 157. c. 2.
Διαδοχομαι passivo significatu 561. c. 1.
 Diaeta idem quod Zeta 104. c. 1. Graecis generali notione pro habitatione aut sede ib. c. 2. & n. 28. pro peculiari domus parte in Sicilia, e Magna-

Graccia ib. apud Latinos peculiaris vox evasit ib., an ad rem balnearem referri debeat 106. c. 1. an idem quod Caenatio, aut Caenaculum ib. & seq. an tantundem ac Italis *Alcora* 107. c. 1. an pro quovis Cubiculo accepta ib. c. 2. ejus constitutio ib. & seq. Diaetae cubiculis ex latere adhaerebant ib. ambulationibus utrinque aut ex uno latere adnectebantur 108. c. 1. & n. 37.
 Diatarum Propria ib. c. 2. n. 38. angustiores quam caetera cubicula ib. ornamentis exquisitis instruebantur ib. in eadem domo plurimae ib. suum agnomen a Deo quopiam sibi adscisciebant ib. c. 2. earum diversa genera ib. diversus locus ib. multiplex usus ib.
 Diactarchus quinam 111. c. 1. & n. 42.
 Diactarius idem qui Zetarius 104. c. 2. & 109. c. 2. an Graecum vocabulum ib. n. 39. plures in Palatio Imperiali 111. c. 1. n. 42. eorum officium ac conditio 110. c. 1. ad urbanam familiam non pertinebant ib. c. 2. an iidem qui Diactarchi 111. c. 1. Cur in vet. Glossis pro Atrienfes ib. n. 42.
 Diagnatus quinam 522. c. 1. n. 157.
Διαλαμβανω quid 481. c. 2. n. 87.
Διαλλαττω quid 156. c. 2.
 Diana Pannoniorum Basentis vocabatur 753. c. 2.
Διαπυρας quid 152. c. 2.
Διασυρω quid 157. c. 2.
Διασωσαι qui 522. c. 1. n. 157.
Διαθωκε quid 242. c. 2.
Διαυλος quid, quidve *Διαυλιζω* 608. c. 1. n. 338.
Διαζωστρα quid 608. c. 2.
 Dies a nocte media apud veteres procedebat 709. c. 2. & 712. c. 2. haec Consuetudo a Romanis in Ecclesiam propagata ib. c. 2. undenam medio V. Saeculo initium fumeret ib. c. 2. Dies absolute pro Die Natali 118. c. 1. n. 19.
 Dies quo aevo naturali ordine in monumentis notari coeperint 906. c. 1.
 Diffamare pro Pervulgare 873. c. 2. n. 744.
 Dignitas militum peculiaris vox 665. c. 1. Dignitatum tituli honorifici eum

uxo-

uxoribus olim communicati 296. c. 1.
& 682. c. 2.

Diis minorum gentium *Sancti* cognomen tributum 866. c. 2. n. 723.

Dilorico quid 799. c. 1.

Διμύριον quid 843. c. 1. n. 667.

Diocletianus quo anno Imperium abdicavit 270. c. 1. n. 4. & 279. c. 2. n. 39. & 750. c. 2. & 969. c. 1. ejus persecutio quo anno in caeperit 598. c. 1. quo tempore in Italia deserit 270. c. 2. n. 7. & 750. c. 2. & 969. c. 1. Pastores Ecclesiae primum spectavit 223. c. 2. quo anno ad caeteros Fideles novo Edicto prorogata ib. an Scripturarum perquisitionem, & concremationem iusserit ib. c. 1. ejus characteres 222. c. 2. n. 83. ejus edicta quo anno Nicomediae proposita 155. c. 2. quoque in Palaeftina 433. c. 1. & 598. c. 1. an Vicarios instituerit 920. c. 1. n. 23. an potius numero plures fecerit 921. c. 1. n. 24.

Διωματισ qui 151. c. 2. & 933. c. 2. & n. 5. sub Irenarchia militabant ib. quibus nunc respondeant ib. Equites etiam dicti ib.

Dionis Chrysostomi Patria 356. c. 1. n. 130

Διόπια quid Suidae 666. c. 1.

Directarii qui 100. c. 1. n. 40.

Directus pro Rigidus 832. c. 1. n. 654.

Disciplina Ecclesiastica unde sic dicta 817. c. 1. n. 643.

Discipulus pro Missae ministrans 423. c. 1. n. 269. Discipulatus quid ib. c. 2.

Dispositio pro Testamento, & Disponere pro Testari 812. c. 1.

Distringere quid 839. c. 1. n. 663.

Divi, aut Divini Apices quid 294. c. 2. V. Apices. quidve Diva Potestas ib.

Divinae aut Divales Res, quae ib. Divinitas aevo sequiore pro Theologia 191. c. 2. & 960. c. 2.

Διόπριον ὁσπερ quid 69. c. 2. n. 46. & 79. c. 1.

Domini prae-nomen Christo praefixum, an ex Syrorum consuetudine initio ortum 462. c. 2. n. 43. Sacratiore intelligentia deinde usurpatum ib. *Dominus vobiscum*, Salutationis formula Epi-

scopis usitata sub primum in Ecclesiam ingressum 142. n. 2. V. Pax Vobis.

Dominica secundoprima; quae 169. c. 1. n. 28. Dies Dominicus cur Sabbatum. Magnum a Smyrnaeis vocatum 68. c. 2. & 949. c. 1. *Αβρααμ* a Graecis dicebatur ib. n. 20. & 21. hujus diei apud Patres elogia ib.

Domni prae-nomen Episcopis a Paulino Nolano initio tributum 141. c. 1. Abbatum Benedictinorum antiquus titulus 134. c. 1. n. 97.

Δόξα, & Δόξαζο Hellenistis quid 540. c. 2. n. 205. quidve Δόξαζον τῷ Θεῷ 866. c. 2. n. 725.

Dracontius Campaniae praefes S. Januarii Ep. Judex quis fuerit 273. c. 1. n. 17. an idem ac Draconius S. Marcelli m. Judex ib. idem ne ac Dometius Draconius magister rei privatae Africae sub Constantino Magno ib. c. 2.

Ducatus limitaneus semibarbaris passim III. Saeculo tradebatur 224. c. 2. & 407. c. 1. n. 249. Ducatrix unde 195. c. 2.

Duces III. Saeculo qui 224. c. 2.

Dudum unde ortum 210. c. 2. n. 6. aevo meliore quid notabat. ib. aevo sequiore tantundem quod *Olim* ib.

Dulcetius Thessalonicae praefes SS. Chioniae, Agapes, & Irenes Judex, an Dulcicius Faustinus vocaretur 156 c. 1. an SS. Theoduli, & Agathopi Judex ib.

Dulcis meus, locutio Ambr. & Egef. Communis 821. c. 2.

Duumviri Campani Praetores vocabantur 152. c. 2.

E.

E Solitarium pro diphthongo EI. olim scribebatur 116. c. 1. n. 46. item pro diphthongo AE ib. & 127. c. 1. n. 69. & pro diphthongo EU ib. H Graecanicum. V. H.

Ecclesia dominae cum servo aut liberto suo nuptias improbabat 305. c. 1. Ecclesia Rom. minorenes gentilium. filios ad Baptismum non admittebat 916. c. 1. Ecclesiae cur Basilicac

cae appellatae 449. c. 1. n. 15. Orthodoxae, & Cathedrales Catholicae dictae 129. c. 1. n. 76. Baptismales cur item Catholicae VII. saec. appellatae ib. quo pacto a privatis Oratoriis distinctae ib. an in Deciana vexatione everfae 222. c. 2. n. 83. Ecclesiarum testi ornatus 218. c. 1. in earum atris fontes & labra prostabant 159. c. 1. praediis IV. saeculo erant dotatae 75. c. 2. & seq. Canonem Ecclesiasticum a conductorib. aut emphyteutis etiam idololatriae exigebant ib. Ecclesiae Graeci ritus Neapoli IX. saec. plures XXVIII. cur ante Ecclesiarum dedicationem jejunium hodiernum ab Episcopis praemittatur 199. c. 1. earum dedicatio in condendis Martyrum reliquiis initio consistebat ib. non Sanctis, sed Deo in memoriam Sanctorum dicantur 740. c. 2. n. 524. an Juliani jussu plurib. in locis clausae 745. c. 2. n. 537.

Εκείνος propiori, **Οὗτος** remotiori Graecis respondebat 827. c. 1. n. 650. quare id factum ib.

Εκλαμβάνω passim idem quod **Δαμβαίνω** 550. c. 2. & 564. c. 2.

Εκμυκτηρίζω pro Subfanno Hellenistis peculiare 246. c. 1.

Εκσασίς quid 966. c. 2. n. 3.

Edicta Principum quamdam imperialis jussionum veluti informationem continebant 316. c. 1. & 319. c. 2. n. 42. eadem ad Praefectos Praet. delatae ib. postea ab eisdem componebantur, & imperiales jussiones eisdem proponebantur ib. demum a praefectis publicabantur & ad Rectores mittebantur ib. & 935. c. 1. Divini aut Sacri Apices saepe vocata 294. c. 1. & 328. c. 1.

Εδραζω & **Εδρασμαι** quid in Glossis. 384. c. 2. n. 193.

Educari pro Edoceri 189. c. 2.

Efferro saepius idem quod Attollo 907. c. 1. hujus, quatenus funebre est, nativum veriloquium ib. ejusdem rei plena locutio quae ib.

Effigies supra Sanctor. tumbras depictae olim Canonizationis ritus XXXIV. c. 2. n. XIII.

Εγκαθέστω pro insidiatore 245. c. 2. n. 97.

Ηγούμενος qui 318. c. 2. & 479. c. 1. n. 78.

Egesippus Excidii Hieros. Auctor verius Egesippus vocandus 781. c. 1. Jossippi nomen quo pacto in Egesippi detortum ib. c. 2. Egesippi, Aegesippi & Haegesippi nomine ex Josephi nomine procusa ib. Excidii opus S. Ambrosio asseritur 780. c. 1. an ex Hegesippo Ecclesiasticae Hist. auctore expressum ib. c. 1. n. 596. & 597. ex Josepho Hebraeo translatum & quare 782. c. 1. quo tempore 786. c. 2. & seqq. & 789. c. 1. & seqq. Ex antiquorum testimoniis Ambrosio vindicatum 782. c. 2. & seqq. & 991. c. 1. cur a recentioribus ei abjudicatum 785. c. 1. & seqq. cetera vide in *S. Ambrosius*.

Ηγούμενος idem ac Praefes 479. c. 1. n. 78 quorumlibet Rectorum provincialium commune nomen ib.

Εγρηγόρεος quid 244. c. 1.

Είκοσι quid 209. c. 2.

Ερηνοπαρχης qui 933. c. 2. Pacator Latinis dictus 934. c. 1. ex urbicis magistratib. unus ib. in singulis civitatib. erat ib. ab urbium decurionib. nominabatur ib. ei Diogmitae sive persecutores suberant 933. c. 1. n. 5. ejus manus cui nunc respondeat ib.

Εἰς μὲν pro Sequentia 193. c. 1.

Εἰς αὐτὸν quid 543. c. 2. n. 220.

Ηλεκάων quid 193. c. 2.

Elevatio corporis IX. saeculo legitima canonizationis ritus XXXI. c. 1. Vid. *Levare*.

S. Eleutherius Episc. M. quo die passus 214. c. 2. ejus focii 213. c. 1. Templum quo tempore CPoli excitatum ib. festum apud Graecos antiquissimum ib. cur bis Neapoli celebratum 214. c. 1.

S. Eleutherius Episc. Tornacens. an Mariae Aegyptiae reliquias ab Hormisda obtinuerit 177. c. 1. & seq. an Tornacum intulerit ib. ejus vitae auctoris aetas ib.

Ἡλικία quid 813. c.2. n.642.

Ἐμβολοι quid 562. c.2.

Eminentissimatus antiquitas 319. c.2.

n.42. Praefectorum & Magistror. militum peculiaris titulus ib.& 938. c.1.

Emphyteuseos contractus antiquitas 350 c.1. n.121. emphyteuseos & canonis nomina recentiora ib. fundus emphyteuticus antiquis *ager vestigalis* dictus ib. canon olim vestigal vocatus ib. praedia tantum publica & sterilia in emphyteusim olim data ib. emphyteuseos exemplum in civitatum gratiam sub Augusto ib.

Ἐν cum notione motus Hellenistis peculiarare 239. c.2. & 245. c.1. n.97.

Ἐν ὀλίγῳ quid 177. c.1.

Enaria insula initio Ἀριμοι dicta 333. c.1. n.85. cur Inarima postea vocata ib. cur Arima & Adrima aevo sequiore nuncupata ib. cur Graecis cum finitima Prochyta Πιθηκῶσαι ib. cur Latinis Enaria ib. an Inarime, Pitheculae & Enaria sint tria hujus insulae diversa nomina ib. antiquitus Neapolitanis suberat 347. c.2. bello amissa, rursus eidem ab Augusto data ib. Neapolitanis Episcopis initio parebat 345. c.2. n.118. quo tempore in Episcopatum evecta ib. ejus a Neapoli distantia 333 c.2. n.90. & 978. c.1. Enariae regio *lo Tacco* nuncupata, unde id nomen acciperit 333. c.2. n.87. Olim Heraclium vocabatur 334. c.1. n.100.

Enaris & Simus synonyma 333. c.1. n.85

Simiae an Enares veterib. dictae ib.

Ἐναλος quid 753. c.1. & n.547.

Ἐνεξίς quid 584. c.2. n.295.

Ἐνεξίς in re sepulchrali Hellenistis proprium 243. c.1. n.92. & 245. c.1. n.97.

Ἐνδερον neutrum pro insidiis Hellenistis frequens 245. c.2. n.97.

Ἐπαγγ Pseudo-Clementi quid 882. c.2. n.*

S. Epaphroditus Christi discipulus an Philipppensium Episcopus 354. c.2.

Ἐπαρχία quid 318. c.2. Ἐπαρχος & Παρχος synonyma ib. numquam provinciae Praesidem, sed Praefectum Praetor., sive Urbis Romae notant ib.

455. c.1. n.32. & 681. c.1. n.439.

Ἐπεικται qui 678. c.2.

Ephebus & Ephebia aevo posteriore quid 422. c.2. n.268.

S. Ephebus Episc. Neap. Ejus nomen varie corruptum 422. c.1. unde petitum ib. n.268. ab Eusebio Episc. Neap. alius ib. c.2. ejus aetas & cultus ib. num in Capuana & Salernitana Ecclesia colebatur 423. c.1. an idem ac Ephimus Capuensis ib. quando in Stephaniam delatus ib. c.2. quo tempore in aedem S. Ephebi ib. inventio ib. de libello Miraculor. judicium ib. c.1. n.269.

S. Ephimus Capuensis M. a S. Ephebo Ep. Neap. diversus 423. c.1. nomen unde detortum ib. c.2.

S. Ephrem Syrus quo anno & die obierit 930. c.1. quibus diebus colatur ib. & 28. c.1

Ἐπι κεφαλῆς quid 153. c.2. quidve Ἐπι aut ἐκ μέρους 151. c.2.

Ἐπιδείκνυμι, Ἐπιδείξω & Ἐπιδείγματ agonistica verba 668. c.2. interdum recitationibus accommodata ib.

Ἐπιμείμιος cum Accusat. post se quid 157. c.2. n.25.

S. Epimeneus Presbyter M. Brixienfis an idem ac Pygmenius M. Romanus 62. c.2. recta ejus nominis scriptura ib. an Romae decertarit ib. qua aetate ac die coronatus ib. n.41. & 943. c.2. an Brixiae ejus Translatio colatur ib.

Epiphania antiquis quid 4. c.1. quidve in Actis S. Philippi Episc. Heracl. 217. c.1. Christi Baptismus hoc die olim unice colebatur 4. c.1. cur hoc die Natalem Christi quaedam Ecclesiae celebrarint ib.

S. Epiphanius Cypri Episc. quo anno obierit 289. c.2. dies emortualis incertus ib. vitae aetas, pretium & auctor. 23. c.2. & 975. c.2. & seqq.

S. Epiphanius Patr. CPolitanus quamdiu sederit 3. c.1. quo anno ac die obierit ib. c.2. Ecclesiasticis Graecor. Latino- rumq. libris ignotus ib. ejus elogium ib.

Ἐπισκοπῇ & Ἐπισκοπωμαί Hellenistis quid 244. c.2. & seq.

Episcopi quousque Canonizationis com-

R r r r r

pe-

- petentes iudices XXX. c. 2. n. XIII. *Sancti & Sanctissimi* olim dicti 34. c. 2. & 397. c. 2. n. 233. *Apostolici* 561. c. 1. quando *Domni* titulo insigniti 141. c. 2. inscriptionem: *Servus Christi* a V. saeculo usurparunt 691. c. 2. Natalem Cathedralae quotannis celebrabant 49. c. 1. Feria V. majoris Hebdomadae Episcoporum in Clericos & pauperes largitiones 142. c. 1. n. 10. in eorum aula eadem ferme vocabula, quae in imperiali, usurpata ib. & 707. c. 2. formulâ *Dominus vobiscum* aut *Pax vobis* populum in Ecclesiae ingressum salutabant 142. c. 2. de tribunali orationem dabant & colligebant ib. taciturnitatem a Neophitis observari jubebant 210. c. 1. cur jejunium Ecclesiarum dedicationib. praemittant 299. c. 1. vitam Asceticam in monasterio plerique olim agitabant 614. c. 1. n. 378. Monachi simulque Episcopi nullarum urbium V. saec. fuerunt 875. c. 2. n. 1. medio III. saec. tum in sacris tum in cultu civili lineis utebantur 961. c. 1. Lucernariam devotionem quo ritu auspicarentur 708. c. 1. ritualis Episcoporum fossio in martyrum inventionem 693. c. 2. Pacis hereditariae celebritas Episcopis morituris ritu & ordine peragebatur 707. c. 2. Episcoporum in exilio consummator. reliquiae in suas civitates revocabantur 587. c. 1. & 985. c. 1. Episcopi Abbates quinam fuerint, & quando incoeperint 9. c. 1. n. 5. Episcopus Episcoporum, Rom. Pontificis antiquissimum elogium 679. c. 1. & 986. c. 1. *Επισκοποι*, & *Τποποι* quid differant 473. c. 1. n. 66.
- S. Epitimitus Ep. Neap. quo tempore in Stephaniam illatus XXXV. n. XVI. an a S. Jo: Scriba inter Sanctos relatus XXXVI. cur ab his Fastis absit ib.
- Εποικισται* qui 489. c. 1.
- Επαμειβος* quid 843. c. 1. n. 667.
- S. Erasmus Episc. Antioch. cur Martyr in his Fastis inscriptus 483. c. 2. dies emortualis ib. & c. 1. n. 89. & 484. c. 1. n. 92. cultus ib. c. 2. Actorum judicium & aetas 483. c. 2. an eadem Martyrologis patuerint ib. n. 89. Actor. compendium ex Breviario Capuano depromptum ib. 484. de eodem judicium 485. c. 1. an ex sinceris Actis decerptum ib. c. 2. inter XV. Sanctos Auxiliatores recensitus ib. c. 1. n. 93. an ab Erasmo Puteolano diversus ib. n. 94. ejus Monasterium ubi olim Neapoli 984. c. 2.
- Erigere* de sacris Reliquiis usurpatum. quid XXXI. c. 2.
- Eslo quod* Ambrosianum 995. c. 2. n. 3. & 1066. c. 2.
- Et pro Et postea*, mox 128. c. 1. n. 72.
- Etenim* aevo sequiore transitioni serviebat 333. c. 2. n. 91.
- Ethnicismus quousque Neapoli & in Campaniae urbibus duraverit 40. c. 1.
- S. Etuchius Episc. his Fastis inscriptus an idem qui Eutychius 116. c. 1. & seqq. an idem qui Esuchius sive Hesychius ib. an Hesychius Presbyter Hierosol. 117. c. 1. V. S. Hesychius.
- Εὐαγγέλιον* simpliciter pro Nuntio usurpatum 383. c. 1. n. 186.
- Evangeliorum libri aegrotis impositi 550. c. 2. olim nonnisi in Ecclesia legabantur 970. c. 2. n. 7.
- SS. Eubulus & Julianus MM. quando passi. 88. c. 2. an S. Arcadii Ep. socii ib.
- Eucharistia instante martyrio Martyrib. dabatur 221. c. 1. in argentea columba olim asservata ib. quo ritu a Maria Aegyptia suscepta, V. Maria Aegyptia.
- Εὐχή* pro Benedictione 190. c. 2. *Αἰτεῖν εὐχήν* quid ib. *Εὐχή* & *μυσικὴ εὐχή* pro Missae sacrificio 993. c. 1. n. 12.
- Εὐχή* pro *Προσευχῇ* 955. c. 2.
- Εὐκταριον* & *οἶκος εὐκταριος* Graecis quid 620. c. 1. & seqq.
- Eugipius Abbas an duplex 125. c. 1. & seq. nominis orthographia 123. c. 1. n. 61. & 127. c. 1. n. 69. S. Severini Noricorum Apostoli discipulus 6. c. 1. & 124. c. 1. ejus aetas 123. c. 2. & seqq. an Reducis Episc. Neap. hortatu S. Augustini Florilegium concinnaverit ib. an potius hortatu Marini Abbatis 131. c. 2. id opus

- opus Probae Virgini inscripsit ib. alia
ejus opera 124. c. 1. quo pacto ejus aetas
cum Reducis aevo componi debeat
123. c. 2. & seqq. an Cassiodoro aequalis
125. c. 1. Dionysii Exigui familiaris
127. c. 1. quousque vixerit 126. c. 1.
Εὐλογία pro munere, eleemosyna 196.
c. 1. & 209. c. 2.
Εὐδοία pro Fortuna, Prospero Helleni-
stis frequentissimum 246. c. 1.
Εὐόμματος quid 242. c. 1.
S. Euphemiae Basilica cognom. *in Petra*
an ante CPolim steterit 199. c. 1. n. 59.
Εὐρίππος cur Graecis Columbus vocatus
390. c. 1. n. 211. quidve eisdem **Εὐριππος**
εὐρωπας ib.
Εὐσιβία & **Θιοσίβια** antiquis synony-
ma 461. c. 1. n. 41. **Εὐσεβίη** *εις τὴν θεὸν*
quid Justino M. ib.
Eusebius Caesareze Cappadociae Episc. an
unquam inter Sanctos relatus 700. c. 2.
Eusebius Caesariensis in omnibus Mrolo-
giis signatus 700. c. 1. n. 457. & 458.
apud Graecos & Neapolitanos nun-
quam cultus ib. an pro Eusebio Caesa-
reze Cappadociae Episc. in Mrologia
irreperit ib. num potius pro Eusebio
Samosateno ib. quo pacto intrusus 701.
c. 1. pluribus Latinis pro Orthodoxo &
viro Sancto habitus ib. n. 460. eidem
Prologus alter de Martyribus Palaesti-
nae adjudicatur 433. c. 1. Eusebiana
Rescripti Hadriani ad Minusium Fun-
danum versio cum genuino Latino
textu confertur 480.
Eusebius Episc. Neap. ab S. Ephebo Neap.
Episc. diversus 422. c. 2. an olim cole-
retur ib. ejus aetas ib.
S. Eusebius Samosatenus Episc. & M. quo
die passus 701. c. 1. quo die a Graecis
colatur ib. an olim Hieronymiano Mro-
logio inscriptus ib. c. 2.
Εὐαδία quid 382. c. 2. n. 181.
Eustathius S. Restitutae judex, cur Prae-
fectus vocatus 315. c. 1. & seqq.
S. Eustathius Episc. Neap. quo die obie-
rit 289. ejus aetas 288. c. 1. inven-
tio ib. n. 7. cultus Neapoli quando in-
termortuus 289. c. 1. & 588. c. 2. n. 302.
- SS. Eutyches & Acutius an una cum S.
Januario comprehensi 274. c. 1. n. 18.
& 275. c. 2. n. 27. eorum Acta quo
tempore scripta 970. c. 2. n. 6.
S. Eutychius Patr. CPolitanus quamdiu
federit 169. c. 1. annus & dies emor-
tualis ib. & n. 28. & 960. c. 2. de ejus
vita iudicium ib.
Ex pro *De* aevo sequiore in usu 326. c.
2. & 328. c. 1.
Ἐξαγόρευσις τῶν quid 33. c. 2.
Ἐξαίρετος quid 47. c. 2.
Exaltare quid 302. c. 1. quidve Exaltare
superius 692. c. 2. *Exaltare* de sacris
Reliquiis usurpatum quid XXXI. c. 2.
Exaltatio S. Crucis. V. Crucis.
Examinatio Jo. Diacono quid 964. c. 1.
Excantare & Incantare quo sensu apud
Ambrosium 860. c. 2. n. 704.
Excidialis 796. c. 1. n. 619.
Excludo pro Extinguo aut Aufero Am-
br. & Egesippo frequens 801. c. 2. n.
624. & 1006. c. 1.
Exercere quid 850. c. 1. n. 675. cujus no-
tionis apud Ambros. & Egesip. 790. c. 2.
n. 610.
Ἐξίμιον quid 218. c. 1.
Exigo pro Elicio, Extundo 859. c. 1. n. 44.
Exigere aliquem pecuniam quid 828.
c. 1. n. 652.
Eximius unde & quid notet 47. c. 1.
Exinatio pro Effundo Ambr. & Egesip.
frequens 818. c. 2. n. 644.
Ἐξίσταμαι quid 157. c. 1.
Ἐξίπριος, & **Ἐξίπριον δῶρον** quid 632.
c. 1. n. 360.
Exorcistae a Gentilibus Impostorum no-
mine taxati 488. c. 2. qui apud Judaeos
489. c. 1. an apud Gentiles existerint
ib. **Ἐξορκισαί** etiam vocati ib.
Expergo & Experrecto quid differant
806. c. 1. n. 636.
Expono pro Dissero 218. c. 1. & 964. c. 1.
Exsequiae quo pacto olim apud Christia-
nos celebratae 305. c. 2.
Exspecto pro Specto antiquis usitatum
275. c. 1. n. 23. & 917. c. 1. Ante ex-
spectatum, locutio Ambr. & Egesip-
po communis 807. c. 2.

Exspuo translate pro Expello Ambrosi. & Egesippo usurpatum 814. c. 2.
S. Exsuperantius Episc. Paulini Nolani aequalis 707. c. 1. an aliquis Lucaniae Episcopus ib. an Episcopus Vercellensis 986. c. 2. Vrsatius ejus frater quis fuerit 707. c. 1.
Exuviae pro integro Cadavere 694. c. 1. n. 451.

F.

FAbianus SS. Marci & Marcelliani judex, urbi Praefectus fuit 674. c. 1. n. 425. an a Bucheriano Laterculo Praefect. abstit ib. & 683. c. 1. & seqq. an binominis fuerit ib. ejus aetas 684. c. 1. an Consul simul & Praefectus eodem anno processerit ib. c. 2.
Fabri nomen aevo meliore materiariis juxta ac ferrariis commune 107. c. 1. n. 32. aevo posteriore ferrariis propriū ib.
Fabula pro Confabulatione 219. c. 2.
Facio cum intervallis temporis junctum. eleganter pro *Transigo* 668. c. 2.
Falconius Pinianus S. Lucinae conjux an ab S. Anthimo M. Sabinensi in Christiana religione eruditus 520. c. 2.
Fama pro Diffamatio 745. c. 1. n. 535.
Fauces unde 503. c. 2. quae 501. c. 2. & 984. c. 2. Arteriae & Fauces invicem. antiquis confusae ib. n. 126. Fauces antiquis duplices 502. c. 1. Elidere aut Oblidere aut Frangere. aut Innectere fauces laqueo quid 501. c. 2. n. 126. Faucis recto casu in Cyrilli Glossis 503. c. 2.
Fausinus Thessalonicae Praefes SS. Theoduli & Agathopi judex quinam fuerit 155. c. 2. an gentilitio nomine Dulcicius appellatus ib.
S. Febronia M. quo die pugnarit 722. c. 1. ejus cultus 715. c. 2. Reliquiae quando CPolim delatae ib. n. 483. a Cophis Afrania, ab Habessinibus Kephronia dicta ib. n. 484. cur Siculis Prophronia & Prophonia 716. c. 1. n. 487. festi varietas unde orta 715. c. 2. quo tempore in Latina Mrologia inlata 716. c. 1. Reliquiae ubi quiescant ib. diversa ejus Acta ib. & seqq. Lectiones Bre-

viarii Capuani illustr. 717. c. 1. Acta Graeca Thomaidi tributa a Jo. Diacomo Latine reddita ib. c. 2. Syriace primitus scripta 718. c. 2. quando Graece versa ib. c. 2. aetas & pretium ib. restit. & ill. 720. c. 1. & seqq.
S. Felix Nolanus perperam cum Felice Episc. Nolano, & Felice M. Romano confusus 13. c. 1. n. 12. eodem die uterq. cultus ib. & n. 13. martyris titulus unde ei tributus ib. ubi sepultus ib. n. 15. in Romani Basilica, quae Romae in Pincis erat celebratus ib. n. 14.
Feralis proprium sacrorum magicorum epitheton 856. c. 2. n. 688. Ferales carmen Ambrosio quid, quidve Feralis hereditas ib.
Feretrum quid a Repa differat XXXIV. c. 1. aevo sequiore pro Cenotaphio ib.
Feriae sextae par Dominicae observantia ab Ascetis orta 720. c. 2. postea Constantini lege sancita ib.
Fermentum in Epist. S. Innocentii P. ad Decentium quid 506. c. 1. n. 135.
Feudorum origo 419. c. 1.
Fidedicere pro Fidejubere 195. c. 1.
Fideles ad Sanctorum tumbas pernoctabant 772. c. 2. n. 582. ipsis obdormiscentibus. visa superna offerebantur ib. & 991. c. 1.
Fides olim tantumdem ac Baptismus 157 c. 1. & 815. c. 2. n. 643. Fidei Nicaenae formula exponitur & ill. 462. c. 1. n. 43. quid Fide plena in Actis S. Vincentii M. 928. c. 2. & seqq. quidve Sacra Fides in Actis S. Resitutae 326. c. 1.
Filii spirituales 550. c. 1. filiorum familias damnatorum peculia legibus Rom. non publicabantur 166. c. 2. & 960. c. 1.
Firmamentum quid 385. c. 1. n. 195. & 399. c. 2. n. 240.
Firmiano Carmen de Passione asseritur 806. c. 1. n. 636.
Fistulae nomine quid apud antiquos venerit 499. c. 2. n. 120.
Flaccinus S. Acacii judex quo anno Europae praefuerit 223. c. 2. an postea Praefectus Praet. fuerit ib.
Flagella sermonis, verborum quid 421. c. 1.

- c.1. n.264. Flagellatio V. Fustigatio .
 Flagra quae 326. c. 2. Flagro pro Fragro
 823. c.1. n.645.
 Florum usus apud Gentiles multiplex 54
 c.1. n. 27. sparsiones tum in elationi-
 bus , tum in sepultos copiosae ib.
 in Dominica Pentecostes antiquitas
 ib. in Sanctorum Translationibus , ib.
 Foenerare aliquem quid 791. c.1. n.610.
 quidve Foeneror S. Ambrosio 995.
 c. 2. n. 3.
 Fontes cur in Ecclesiarum atriis positi
 195. c. 1. Fontis irriguo , Ambrosia-
 num 995. c.2. n.3.
 Forensis pro Externus 791. c.2. n. 610.
 Fori praenomen plurimis Italiae urbibus
 cur impositum 526. c. 2. n.177. Forum
 Novum in Piceno ubi positum ib. ejus
 gentile nomen ib. a Foro Novo in Ci-
 salpinis aliud ib. Forum Novum in
 Citalp. olim Municipium Foronova-
 num dictum ib.
 Formari hominem a facie Terrae quid in
 Barnabae Epistola 573. c. 1.
 S. Fortunatae M. Reliquiae quo tempore
 Neapolim delatae XVIII. c.1. n.1. fe-
 stum quando coeperit ib. ejus Passionis
 & Translationis Auctor quis ib.
 S. Fortunatus Episc. Neap. quo anno Epi-
 scopatum inierit 612. c.2. & seqq. an
 Calepodio successerit 615. c.2. an una
 cum Calepodio federit ib. num idem
 qui Calepodius 985. c. 1. quid de eo-
 dem antiquitus scriptum exstet 610. c.
 1. & seqq. cur ab Mrologio Rom. absit
 611. c.1. ejus festi vicissitudines ib. &
 588. c.1. n.301. & 302. cultus quo tem-
 pore interciderit ib. elogium ex Jo.
 Diacono illi. 616. c.2. & seqq. cur in-
 ter Christi Confessores olim relatus
 617. c. 1. ejus vetus Ecclesia ubi olim
 posita ib. n.351. an S. Severo antiquior
 618. c.2. n.352. an a S. Paulo Seniore
 condita 624. c. 1. ubi initio sepultus
 618. c. 1. & 625. c. 2. quando cum S.
 Maximo collocatus ib. diversae eorun-
 dem translationes 617. c.2. & 626. c.1.
 ubi eorum corpora in Stephanía hu-
 mata 620. c.1. quando in aede S. Ephe-
 bi asportata 625. c.1. quo anno ibidem
 inventa XXIII. & 623. c. 2. & seqq.
 inscriptio ibi detecta exponitur & sup-
 pletur ib.
 Fossarii Ecclesiarum 693. c. 2.
 Fovere latebram quid 101. c. 1. & 208.
 c. 2.
 Freda & Fredum aevo sequiore idem.
 quod Pax XXXIII. c. 2. pro Requies
 aut Requietorium ib. etymon ib. for-
 ma ib. tantumdem ac Repa ib. Sancto-
 rum corpora Fredis quo tempore im-
 posita ib. c. 1. earum ornatus ib. c.2.
 supra tumbam honorariam colloca-
 bantur XXXIV. c.1.
 Frontinus a Nerva Curator Aquarum
 creatus 466. c. 1. ejus cura in balinea-
 rum usum Aqua Marcia interclusa
 ib. & seq.
 Fugitivi poenae pari jure ac Servi fugi-
 tivi habebantur 418. c.2. & seq. colla-
 riae eisdem communes ib. pedum de-
 bilitatione puniebantur 419. c. 2. Fu-
 gitivarii qui 418. c. 1. n. 259.
 Functio quid apud Jctos 850. c.1. n.675.
 Fundibulus quid 795. c.1. & n.617.
 Fungi aurium qui 222. c. 1. n. 83.
 Furia & Fuscicia Gens 166. c. 1.
 Furta Belli Sallustio & Virgilio quid
 821. c.2.
 Fustes quid 326. c.2. quidve a ceteris in-
 strumentis differant ib. quid Fustium
 admonitio ib. Fustigo quid in Glossis
 ib. Fustigatio levior quam Flagellatio
 ib. illa liberorum , haec servorum pro-
 pria ib. quid Fustuarium 674. c.1. n.424
 G.
 Γαλακτωρὸν quid 721. c. 1.
 S. Galatianus M. hisce Fastis inscriptus
 quis 14. c.1. an Galaetion M. Emesae
 in Phoenice ib. & 908. c. 2. an Gala-
 tianus M. Nicomediensis ib.
 Galerii Maximiani persecutio cur in
 Moesia potissimum in milites saevie-
 rit 675. c.2.
 Galilaeorum appellatio olim Christianis
 tributa 862. c.1. n. 710. quousq. citra
 invidiam manserit ib. an Simon Magus
 in id nomen invidiam conflaverit ib.
 id

- id nomen jamdiu exoletum a Juliano revocatum ib.
- Gallicanus** Consul sub Constantino duplex 734. c. 2. n. 512. alter an prioris filius ib. an ex ead. Gente Ovinia prodierit 735. c. 1. horum prior an idem qui Ovinus Gallicanus Praef. Vrbi ib. Gallicanus Praepositus Cubiculi ab Ambrosio memoratus an hujus gentis ib.
- S. Gallicanus** M. ope SS. Jo. & Pauli Christo nomen dedit 730. c. 1. ejus Acta initio ab horum Actis disjuncta ib. c. 2. quando & cur una coaluerint 731. c. 1. an utriusque scripti idem auctor 732. c. 1. utriusque aetas ib. c. 2. & 735. c. 1. & judicium 734. c. 1. Gallicani Acta ill. ib. n. 512. Gallicanus ecquis fuerit ib. an Constantianum Conitanti filiam duxerit 735. c. 1. & 738. c. 1. & seqq. ejus festum 731. c. 1.
- Gallicinium** prius in noctem median. incurrebat 491. c. 2. 752. c. 2. & 984. c. 2. *primus pullorum cantus* dictus ib. posterius Gallicinium quando ib. an eo tempore Romanorum judicia exercebantur ib.
- Gallienus** Imp. Gallus etiam dictus 35. c. 2. n. 3. Christianis coemeteria restituit 223. c. 1.
- Gaza** IV. saeculo Syro sermone utebantur 79. c. 2. eorum Proseuchae paganicae 75. c. 2. peculiararia numina 74. c. 1. & seq. & 76. c. 2.
- Γαζα** quid Ecclesiae Scriptorib. 180. c. 2. & n. 39. quidve Pseudo-Joanni Marco 570. c. 2. & seqq. *Γαζα*, *Γαζαλα* sive *Γαζαλα* Graecis synonyma ib. quid denotent ib. & 241. c. 2.
- Γαζα** quid 153. c. 1. & 159. c. 2.
- Genitale** secretum quid 821. c. 2.
- Genitivi** insolens regimen S. Ambrosio peculiare 995. c. 1. n. 2.
- Genius** interdum idem ac *Τύχη* sive *Fortuna* 76. c. 2. 216. c. 1. n. 81. & 225. c. 2. n. 83. aevo posteriore Genii & Fortunae locis & personis praepositi ib. geminos hominib. singulis Genios, bonum & malum, antiqui tribuebant 420. c. 1. n. 260.
- Gentiles** cur Pagani dicti 40. c. 1. an IV. saeculo Neapoli templa habuerint ib. Judaeorum cultum cum idololatria copulabant 75. c. 2. ib. Proseuchas habuerunt ib. & 955. c. 2. Dei nomine quadrilittero ad amuleta abutebantur 154. c. 1. n. 23. quando simulacra sensu carere sibi persuaserint 158. c. 2. calamitate pressi Deum sing. numero interdum invocabant 237. c. 1. & 962. c. 2. Daemonum notio in sequiorem partem iphs usurpata 419. c. 2. & seq. geminos singulis hominibus genios, bonum & malum, tribuebant 420. c. 1. n. 260. Mortem poenam esse peccati ex Christianis didicerunt 677. c. 1. n. 436. naufragio perire gravissimum habebant 679. c. 2. piaculo pollutos vitabant 818. c. 2. n. 644. eorum filii minores ad Baptismum non admittebantur 916. c. 1. eorum in Christianos dictoria 472. c. 1. n. 63.
- Genuinum** aevo sequiore pro *Natale Genuinum* 18. c. 1. n. 19. Ingenuinum etiam dictum ib. Genuinus Natalis dies in Cod. Theod. quid. ib.
- S. Georgii** M. dies Passionis 228. c. 1. & seq. Actorum aetas ib. pretium 227. c. 1. n. 86. Basilica Neapoli an a Constantino exstructa 228. c. 2. an a S. Severo condita ib. n. 87. prima omnium Plebes ab eodem constituta 130. c. 1. n. 77.
- S. Gerasimus** Abbas quo die & anno obierit 85. c. 1. ib. c. 2. aevo sequiore Gerasimus vocatus ib. c. 1. n. 1.
- Gerasimus** Mon. historiologiae Vesuvianae eruptionis sub Tito Auctor ecquis fuerit 393. c. 1. n. 218. cum Cedreno confertur, emacul. & ill. ib. c. 2. n. 219. eodem antiquior fuit. 398. c. 2. n. 235.
- S. Gerontius** M. hisce Fastis inscriptus quis 206. c. 1. & 960. c. 1. pleriq. hujus nominis caelicolae recensentur 80. c. 1. Hierontius etiam his Fastis vocatus ib.
- SS. Gervasii & Protasii** dies passionis 685. c. 1. & seqq. Reliquiae quo anni tempore detectae 686. c. 1. & 687. c. 2. num mense Junio inventio an passio celebretur ib. an ante inventionem ulla

memo-

memoria existerit 689. c. 2. & seq. Augustini sermo in eorum Natale quo die habitus 687. c. 1. Pseudophilippi libellus de eorum certamine, & Pseudo-Ambrosii Epistola quo auctore prodierint 688. c. 2. utriusque aetas ib. libellus diu ante Damascenum Graece reditus ib. n. 445. de eo iudicium 689. c. 1. ex Lectionib. Breviarii Capuani suppletur 694. c. 2. eadem Lectiones profertur & ill. 690. c. 2. spuria Ambrosii Epistola & Pseudo-Philippus fufius illustr. 691. c. 1. & seqq. an gemens fuerint 690. c. 1. n. 447. eorum revelatio divinitus Ambrosio facta asseritur & ill. 692. c. 2. & seqq. corpora incorrupta patuere 693. c. 2. & seqq. sub Divis Fratibus an sub Nerone obtruncati 696. c. 1. annus Martyrii ib. c. 2. Gervasii Martyrium ib. ambo *Biothanati* Martyres a Gentilib. appellati 697. c. 1.

Gladius mors maxime legitima Martyrum 735. c. 2. peculiare Praefecti Praet. insigne 939. c. 2. & sententiam dicturo adducebatur ib.

Gluto apud Ambrosium 1005. c. 1. n. 19.

S. Glycerius M. hisce Fastis signatus quis 135. c. 1. an Glycerius S. Georgii focus ib. c. 2. an Glycerius Neapolitanus 136. c. 1. ejus focii ib. c. 2. Ilucerus aevo sequiore dictus 135. c. 1.

Γράσις aevo Apostolico quid 573. c. 1.

Γράσις liber apud Judaeos ib. a Barnaba Apostolo citatus ib.

Gordiani Caesares *Antonini* dici gestiebant 14. c. 1. n. 16.

S. Gordius M. quo tempore decertavit 2. c. 2. antiquis Latinorum Mrologiis ignotus ib. c. 1.

Graecorum Christianorum conventus Romae a Latinis dispersiti 452. c. 2. & 468. c. 1. n. 53. Graecorum in eximiis sanctorum actibus peculiaria facta 28. c. 1. & 396. c. 1. n. 225.

Γράμμα pro vestis limbus 48. c. 1. n. 18. ib. quid in Calinulensi Radiperti titulo significet ib.

Grammaticus olim quid 678. c. 2. ipsis

passim Bibliothecae cura data ib.

Gratio Sereno verum nomen vindicatur 479. c. 1. n. 77. ejus familia ib. perperam Serenius Granianus vocatus ib. num. Aesiae Legatus an Proconsul fuerit ib. n. 78.

Hadrianum de Christianis consuluit ib.

Gratia quid S. Ambrosio 693. c. 1.

Gratulanter quid 292. c. 2.

Γρηγορίω & Γρηγόριος Hellenistis quid 244. c. 1.

S. Gregorii Armeniae Episc. Astorum aetas & pretium 633. c. 2. & 636. c. 1.

S. Gregorius Magnus quo die obierit 92. c. 1. montium ignivomorum vomitiones a Gehennae igne repetebat 402. c. 1. an Responsalis ejus Sacramentario subjecti auctor 732. c. 2. & n. 510. & 736. c. 1. n. 512.

S. Gregorius Nanzianzenus quo die obierit 25. c. 1. is dies apud Graecos sollemnis ib. ter mense Januario ejus festum a Graecis agitatum ib. sero apud Latinos cultus ib.

Gromaticus quid 524. c. 1. n. 161.

Gurgustium S. Ambrosio quid 848. c. 2. n. 672.

Guttur & Fauces apud Latinos synonyma 502. c. 1. n. 126.

H.

H Graecorum III. Saeculo ut I. efferebatur 747. c. 2. H initiale saepius aevo medio omissum 116. c. 2. n. 48. & 49.

Hadrianus Jovis Olympii aedem Athenis dedicavit 646. c. 2. n. 382. id templum *Ολυμπίων* dictum ib. ab eodem Olympii agnomen obtinuit ib. *Ολυμπίων* alterum suis expensis ab Atheniensibus Deli incolis erectum ib. insulae circa id templum primo Olympicum, postea Novae Athenae Hadrianae dictae ib. a singulis civitatibus statuae Hadriano in Atheniensis Olympico positae ib. Atheniensis basis a Sebastopolitis Ponticis Hadriano dicata illustratur ib. Certamen Olympicum Athenis instituit ib. ab eo certamine Olympiades a vulgatis diversae numeratae ib. quo anno id certamen initum ib. Hadriani ad Minucium.

Fun-

- Fundanum** de non vexandis Christianis epistola latina genuina exhibetur 476. c. 2. & seqq. Hujus Rescripti vi-ces V. S. Iustinus.
- Hadriaticum** mare Jonium Graecis nuncupatum 527. c. 2. n. 181.
- Halantes** odoribus, locutio Ambr. & Egesippo usurpata 799. c. 1. 822. c. 2. & 1006. c. 2.
- Hebdomadae** Magnae pro Hebdomada antepaschali acceptio quo tempore in-ducta 946. c. 2. ejus origo detegitur 947. c. 1. ea post Nicaena tempora obtinuit ib.
- Helethypatus** Paphiorum mensis quinam fuerit 568. c. 1. n. 265.
- Hellenistica** dialectus ex Alexandrinis prodiit 247. c. 1. quousq. perduravit ib. & 295. c. 2. n. 12. an Alexandriae diu-
tius quam alibi vigerit ib.
- Heptamyxus** quid 843. c. 1. n. 667. vox Ambros. & Egesippo peculiaris ib. & 994. c. 1.
- Heraclea** Chersonesus Tauricae Cherso-
nesi peninsula 86. c. 2. n. 4. Heracleo-
tarum Ponticorum colonia ib.
- Heraclea** Metropolis Thraciae antea Perinthus vocabatur 217. c. 1. quam-
pridem Heraclea dici coeperit ib. un-
de id nomen sibi fecerit 219. c. 1. ejus
nummi ib. an Rom. colonia fuerit ib.
ejus Decuriones ib. a Trajano prima-
tum obtinuit 217. c. 2. quousq. Perinthis
nomen in nummis retinuerit ib. Neo-
coriae dignitatem habuit ib. cur He-
raclea Perinthus junctum quandoque
vocata ib. & seq. ab Heraclea prope
Apros diversa 218. c. 1. Romani Prae-
sidis sedes 219. c. 2. & seq. ejus cives
in suis sacris capillum promittebant
220. c. 2. in sacris vestis illuvies quo
spectet ib. cultiores an medio III. saec.
Latine loquerentur 221. c. 1. & seq.
- Heracleon** in Cypro ubi positus 546.
c. 2.
- S. Herais** M. una ex Origenis discipulis
640. c. 2. ejus nomen varie corruptum
ib. n. 375. igne an gladio vitam finie-
rit 641. c. 1.
- Hercules** Sancti cognomine donatus 866
c. 1. n. 723.
- Herculiani** milites unde dicti 745. c. 1.
n. 534. horum singulae legiones sta-
tunculum aureum Herculis apud se as-
servabant ib. eodem sacra faciebant ib.
- Hereditaria** Pax V. Pax.
- S. Hermes** Diaconus S. Philippi Episc.
Heracleae in passione socius 214. c. 1.
Denario Heracleae fuit 219. c. 1. visio
divinitus ei facta 221. c. 1. ejusdem
joculare dictum ib. martyrium ib.
- Hermopolis** in Aegypto triplex 214. c. 1.
n. 45. earum situs ib.
- Hesychius** Episc. Salonitanus Augustini
familiaris 118. c. 1. an Hesychii Presb.
Hierosol. Commentarium in Leviti-
cum Latine reddiderit 120. c. 1. n. 56.
- S. Hesychius** Presb. Hierosol. an his Fa-
stis inscriptus 117. c. 1. nomen varie
depravatum 116. c. 1. n. 49. dies & an-
nus emortualis 117. c. 1. an fuerit Epi-
scopus ib. c. 2. IX. saeculo pro Hiero-
sol. Episcopo habitus 118. c. 1. n. 51. &
52. de ejus Episcopali dignitate duplex
conjectura ib. c. 2. & seqq. an Chorepi-
scopus Hierosol. fuerit ib. & S. Passa-
rionis successor. 119. c. 1. & 954. c. 2.
num cum Isychio sive Isacio Patr. Hiero-
sol. confusus 119. c. 2. ejus scripta
ib. & seqq. Commentarius in Leviti-
cum ei vindicatur 120. c. 1. n. 56. Mo-
nachus initio fuit ib. n. 54. an Gregorii
Nanzianzeni discipulus ib. n. 55.
- Hic* ad remotius, *Ille* ad proximius olim
relatum 826. c. 1. n. 650. item *Hic* & *Il-
lic* ib. & quare ib.
- S. Hierontius** M. vide S. Gerontius.
- Hierosolymitani** Episcopi quo tempore
Patriarchae dicti 97. c. 2. Templi Hiero-
sol. Strategii quot fuerint 152. c. 2.
- S. Hilariani** Episc. Aquilejens. Acta emend.
311. c. 1. de eisdem judicium ib.
- S. Hilarion** Thaumaturgus Hilarius etiam
dictus 973. c. 1. n. 1. an his Fastis in-
scriptus 974. c. 1. ab Hilarione Ab. Pe-
lecetes diversus ib. c. 2. elogium ex
Menologio Basilii producitur ib. actas
975. c. 1.

S. Hi-

S. Hilarius in hisce Fastis mense Octobris signatus idem ac Hilarion Mon. 972. c.2. & seqq. cur Hilarius vocatus ib. ejus aetas ib. cultus 973. c. 1. dies emortalis ib. quando in Palaestinam delatus ib. c.2.

S. Hilarius Pictaviensis Episc. priorem Sirmiensem Fidei formulam initio admisit 582. c.1. n.292. postea damnavit ib. eandem *Perfidiam* vocabat ib.

Hilarius S. Leonis M. successor quo die electus 766. c. 2. quo die ordinatus ib. n. 557.

Hippo Diarrhytus Africae Proconsularis urbs 313. c. 1. ab Hippone Regio diversa ib. nomen quib. gradibus depravatum ib. & seqq. *Hippo Zarrhytus* primum dicta ib. c.2. mox *Ponizarius* vocata 314. c. 1. & 978. c. 1. ejus nomen hodiernum ib. c. 2. praestantia 313. c. 2. n. 35. Phoenicum colonia 314. c.2. n. 38. nomen unde ortum ib. situs ib.

Hippo Regius Numidia urbs 313. c. 1. ejus veriloquium 314. c. 2. n. 38. ubi sita ib.

Hippo urbs in Brutius primitus *Vibo* aut *Ubo* dicta 314. c. 2. n. 38. ejus etymon ib. situs ib. Romanorum colonia ib. ab eisdem *Valentia* dicta ib. a Locrensisbus condita ib. ejus sinus *Hipponiates* vocatus ib.

Hoedus unde 407. c. 1. n.249.

Homo cur *Terra passiens* a Barnaba Apost. definitus 573. c.1.

Honoratorum gradus IV. exeunte saeculo quot 702. c.1.

Honorae Provinciae fines 364. c.2. Metropolis quae ib.

Hora antelucana Paulino in vita S. Ambrosii quid 959. c.1.

Horae Canonicae quae olim 78. harum distributio quo auctore facta ib. c.2. cur ab *Ακαθία* in vita S. Porphyrii Gazae Episc. distinguantur ib. an Horarum nomine totus Officii cursus venerit ib. an ab Hymnodia diversae ib.

Hortari & **Consolari** inter se permutata 665. c.2.

Humanitas quid apud Jctos 327. c. 1.

Humus gen. masc. Ambr. & Egesippo usurpatur 791. c.2. n.610.

Hygia Aesculapii filia 365. c. 2. & 381. c.1. n. 173. semper cum Aesculapio juncta ib. ad fontes salubritate pollentes peculiari religione culta ib. *Salus* & *Sanitas* aliquando vocata ib.

Hyperbata Ambrosiana quae 1004. c. 1. n. 18.

Hypius flumen unde nomen acceperit 362. c.1. & n.148. & 366. c.1. n.157. saepius cum I, rarius cum Y initiali legitur ib.

Hypius mons ubi positus 362. c. 1. & n. 148. ejus etymon 366. c.1. n. 157.

Hyrcania urbs ubi posita 698. c. 1. n. *
Hyrcaniae regionis Metropolis ib.

I.

I Consonum aevo medio ut G. pronuntiatum 85. c.1. n.1. & 781. c.2. n.600.

S. Jacobus Apostolus triplex adstruitur 281. c.1. & seqq. horum primus Jacobus Zebedaei filius, Joannis frater ib. ex XII. unus ib. cur *Major* dictus 282. c.1. quo die in Rom. Mrologio colatur 281. c.1. quo die his Fastis inscriptus 283. c. 1. Jacobus alter Alphei filius, Matthaei Apost. frater 281. c. 1. ex XII. unus ib. perperam cum Jacobo fratre Domini confusus ib. c. 2. *Major* etiam a Nysseno vocatus 282. c. 1. junctim cum Philippo Apostolo Kal. Maii cultus ib. c. 2. quo die hisce Fastis solus signatus 283. c. 1. & 427. c. 1. tertius Jacobus Cleophae filius, Domini frater 281. c.2. a Jacobo Alphei alius ib. primus Hierosol. Episcopus ib. cur *Minor* dictus ib. quo jure Apostolus appellatus ib. & 282. c. 1. n.1. post resurrectionem a Christo ad Apostolatam vocatus ib. par ejus cum XII. potestas ib. quo die in hisce Fastis notatus 283. c. 1. quo die apud Latinos ejus ordinatio colatur ib. c. 2.

S. Januarii Episc. & sociorum, Aetorum recensio & judicium 265. c.1. n. IV. & 266. c. 2. n. V. & 963. c.1. n.1. Aetorum Baronianorum aetas ib. an ex Bononien-

S s s s s s s ib.

fib. derivata ib. & 270. c. 2. n. 7. Bononiensium iudicium 268. & 965. c. 2. & 966. c. 1. cur mutila inveniantur 271. c. 2. n. 11. eorum fatum Neapoli 965. c. 2. n. 1. tracta olim de Graeco 269. c. 1. n. 2. & 966. c. 1. n. 3. quo tempore Graece scripta 278. c. 2. n. 38. & Latine reddita ib. Falconiana quis collegerit 963. c. 2. Aſta Jo. Diaconi an ex Baronianis subleſta 265. c. 2. n. IV. an potius ex Bononiensib. ib. & 963. c. 1. n. 1. de Bedae elogiis iudicium 266. an ex Bononiensib. hauſta 268. & 966. c. 1. n. 3. quid inter Bononiensia, Vulgata, & Menologium interſit 272. c. 2. n. 17. & 280. c. 1. Bononiensia ſupplentur & ill. 269. & ſeqq. & 966. c. 1. n. 3. horum Paſſio menſe Septembri an Aprili acciderit 270. c. 1. n. 4. 279. c. 1. n. 39. 969. c. 1. & 972. c. 1. an ante Diocletiani imperii abdicationem ib. & 270. c. 2. n. 7. num cum Conſtantiuſ Chloruſ adhuc Caſar eſſet ib. & 270. c. 1. n. 5. iudex Dracontiuſ ecquiſ 273. c. 1. n. 17. an alter iudex Timotheuſ Dracontio ſucceſſerit ib. & 971. c. 1. Proculuſ, Eutycheſ, & Acutiuſ quando damnati 274. c. 2. n. 18. & 275. c. 2. n. 27. eorum iudicium ubi tranſactum 274. c. 2. n. 21. & 280. c. 1. Januarius an cum fociiſ ante Praeſidiſ rhedam Puteoliſ pertractuſ ib. locuſ martyrii 971. c. 2. n. 10. Reliquiae ubi initio abſconditae 278. c. 1. n. 34. & 36. & 972. c. 1. divino monitu a Neapolitanis aſportantur ib. & n. 35. narratio S. Januarii a S. Severo tranſlati falſa 262. c. 1. a S. Joanne I. Episc. Neapolim adveſtae reliquiae ib. & 278. c. 1. n. 37. ubi poſitae ib. quo anno Beneventum a Sicone delatae 65. c. 2. Neapolitano- rum ſtudioſum erga eundem antiquiſſimum 265. c. 1. n. 1. primariuſ eorum- dem tutelariſ antiquiſſimuſ ib. n. 11. & 131. c. 1. n. 82. Feſta Septembris & Aprilis hiſ Faſtiſ ſignata quo perti- neant 279. c. 1. n. 39. Feſtum tranſla- tionis cur *P' Inghirlandata* olim voca- tum 54. c. 2. n. 27. quo die ageretur

ib. & 280. c. 1. n. 39.

Ἰκταια & *Θεραπεύσια* Hefychio ſyno- nyma 963. c. 1.

Iconium ſine adjuncto Lycaoniae Me- tropoliſ 470. c. 2. n. 61. alterum in ex- trema Phrygia Xenophonti recenſi- tum ex Strabone firmatur 471. c. 1. di- verſa utriuſque poſitio ib. cur ab eo- dem Piſidiae tribuatur ib. c. 2. idem ex Actiſ Juſtini M. confirmatur ib.

Ἰδίων quid 958. c. 2. *Ἰδιωνος* ſermo 226. c. 2.

Iduum uſuſ quo tempore exoleverit 49. c. 1. & 69. c. 2. n. 48. quo pacto aevo ſequiore notarentur 89. c. 1. n. 6.

Jejunium Reliquiarum tranſlationibuſ praemiſſum 299. c. 1. *Sabbati* ab Ori- entaliſ non obſervatum 69. c. 1. n. 46. an a Petro cum Simone certaturo apud Romanos indiſtum 887. c. 2. & ſeqq. *Superpoſitionis* quid 692. c. 1. & 522. c. 2. n. 157. quadrageſimae & majoris Hebdomadae peculiare ib. je- junium augere aut augmentare quid ib. & 951. c. 1. & 986. c. 1.

εὐδαίμων qui 537. c. 1. n. 198.

Jeſſaei Chriſtiani vocati 862. c. 2. n. 710.

Igitur particulae aevo ſequiore uſuſ 730. c. 1. n. 509.

S. Ignatius M. quo anno Antiochiae a Trajano damnatuſ 378. c. 2. n. 1.

Igniſ ſacer quo aevo Galliaſ infeſtarit 177. c. 2. Igneſ ſubterranei a Gehenna olim repetiti 392. c. 2. & 400. c. 2.

Ille V. Hic.

Illex apud Ambroſ. & Egeſip. 799. c. 1.

Illuminati pro *Baptizati* 490. c. 2.

Illuſtrium tituluſ quib. tribueretur 702. c. 1. quid *Illuſtrare* dignitatem ib.

Illyricum Occidentale ab Italiae Prae- feſtura quando abſtractum 321. c. 2. n. 45. ejuſ ambituſ 750. c. 2. n. 546.

Ἰμάννα quid 913. c. 1.

Immadiſido Ambroſianum 795. c. 2. n. 618.

Immunis veriloquium 850. c. 2. n. 675.

Immurmuro V. Incantare.

Impatiens cum quarto caſu 824. c. 2. n. 646.

Imperatores quando *Perpetui* dicti 38. c.

2. n. 5.

2. n. 5. Deorum nominibus interdum ornati 884. c. 2. n. 755. eorum Edicta ad Praefectos Praet. dirigebantur, 319. c. 2. n. 42. & 935. c. 1.
- Imperium Occidentale quo tempore ab Oriente scissum 321. c. 1. in quatuor Praefecturas divisum ib. n. 45. Praefectum Praet. Africae peculiarem habebat ib.
- Impersonalis Hebraici vis 161. c. 1.
- Impigritia, nova Ambrosii vox 795. c. 2. n. 618.
- Importunus quo anno Consul solus processerit 124. c. 2. n. 64. nusquam *Junioris* agnomine notus ib. junctis nominibus Importunus Decius vocatus ib.
- Inaequalis & Inaequalitas pro Aegrotto & Morbo apud Ambr. & Egesip. 791. c. 1. n. 610. ea notio Graecis ac Latinis familiaris ib.
- Inanime . V. Enaria.
- Incantare & Immurmurare verba magicae disciplinae 860. c. 2. n. 704. Incantare bonam in partem Ambrosio usurpatum ib. & 1006. c. 2.
- Incarnationem & mortem Domini eodem die contigisse olim persuasum 113. c. 2. post diem tertium Domini Resurrectio festo immobili celebrata ib.
- Incendia Orationis quid 421. c. 1. n. 265.
- Incesum quid 795. c. 1.
- Incentor & Incentivum quid 799. c. 1.
- Incircumcissus sermone Hellenistico Idololatrae synonymum 235. c. 2.
- Incommodum & Incommoditas pro valetudine incommoda 818. c. 2. n. 644.
- Incrementa pro filiis 677. c. 2.
- Inexcepus Ambrosiana vox 795. c. 2. n. 618.
- Inexitiabilis, vox Egesippo usurpata 795. c. 2. n. 618.
- Inexpertus cum quarto casu 824. n. 646.
- Inexpressus 795. c. 2. n. 618.
- Infantium Baptismus initio IV. saeculi usitatus 157. c. 1. aevo medio ante Baptismum Infantes Catechumeni prius fiebant 607. c. 1. quousque eorum mere ritualis Catechismus protractus ib. c. 2.
- Informis laquei nodus, locutio Ambr. & Egesip. 822. c. 1.
- Infra pro Intra aevo seq. 524. c. 1. n. 165.
- Infulae pro dignitatibus 791. c. 2. n. 610.
- Infundere se, quid 802. c. 1. n. 627.
- Ingenitum* quid 18. c. 1. n. 19.
- Initiatio pro Baptismo 490. c. 2.
- Injuria quid 218. c. 1.
- Innocens ego sum ab hujus sanguine*, quam donam haec formula ab iudicibus usurpata 668. c. 1.
- S. Innocentius P. cur his Fastis Martyr inscriptus 229. c. 1. & seqq. an in Hieronym. Mrologio signatus ib. c. 2. cur in Rom. Breviario cum aliis tribus Martyribus junctim colatur 231. c. 1. quo die decesserit ib. c. 2. cur ejus Passio hisce Fastis mense Aprili annuntietur ib. & seqq.
- Innotesco active medio aevo 324. c. 2.
- Inquirere pro Requiere etiam Praetor dicebatur 525. c. 2. n. 172.
- Inscriptio quid in Vicarii formula 492. c. 1. n. 101. Inscriptionum hybridarum exempla 456. c. 1. n. 32.
- Intamino Egesippo quid 795. c. 2. n. 618.
- Intendo & Attendo pro Video 525. c. 1. n. 170.
- Intentio pro scopo 802. c. 2. 628. & 991. c. 2. origo ib.
- Interna pro intestinis aut visceribus 805. c. 1. n. 635. Internatus ab Internascor Egesippo usitatum ib.
- Interrogare in judiciis quid 218. c. 2.
- Intimare alicui pro Admonere 1005. c. 2. n. 19.
- Intra semetipsum pro submissa voce 963. c. 1.
- Intricata peculium quid 709. c. 1.
- Invelatus Ambr. & Egesippo usurpatum 795. c. 2.
- Invenire pro Adipisci 210. c. 1.
- Invisibile Hellenitis pro Chaos 384. c. 2. n. 191.
- Invocatio Sanctorum Martyrum 167. c. 1.
- Inutile pro Reprobum 402. c. 2. n. 247.
- S. Joannes Baptista, ejus quatuor festa olim Neapoli agitata 989. c. 2. Conceptionis festum apud Latinos antiquissi-

- quissimum 990. c. 1. cur in Mrologio Rom. omisum ib. quid in hoc festo Ecclesia coluerit 18. c. 2. n. 19. Nativitas quo tempore celebrari coeperit 714. c. 1. hujus festi Liturgia ib. ab ipsis Gentilibus quoque agebatur ib. c. 2. festi Decollationis antiquitas 989. c. 1. n. 10. verus Passionis dies ib. ejus Basilica Neapoli quando & quo auctore condita 410. c. 1. n. 250. & 149. c. 2. Christiani S. Joannis qui 714. c. 2.
- S. Joannes Chrysostomus quo die obierit 26. c. 1. quo die ejus Reliquiae ex Comanis CPolim delatae ib. cur eodem die cū Basilio & Nanzianzeno cultus ib. n. 29. alia ejus festa ib. c. 2. singuli poe-
ne ejus vitae actus peculiari festo apud Latinos celebrabantur 28. c. 1. & 396. c. 1. n. 225. cur hisce Fastis ejus Depositio annuntietur 26. c. 1. & seqq. ejus Homilia nū Sabbato Sancto, an initio Hebdomadae Sanctae habita 950. c. 2. n. 23. unum idemque exordium duabus Homiliis ab eodem praefixum ib. fufus haec Homilia illustr. ib. S. Basilii Episc. Comanens. apparitione recreatus 411. c. 1.
- Joannes Cimeliarcha Neap. quando vixerit 139. c. 2. vitam S. Joannis IV. Episc. Neap. scripsit ib. an Sanctos Jo. I. & Jo. IV. primus confuderit 147. c. 2. a plagii crimine liberatur 144. c. 1. n. 12. Vranii narrationem de obitu Primi Joanni IV. attexuit ib. cum Vranio confertur 141. c. 1. & seqq.
- Jo. Diaconi vetus nomen detegitur 343. c. 2. n. 116. quo tempore Joannes vocari coeperit ib. cur servum S. Januarii se vocet ib. & 89. c. 1. n. 7. an Diaconiae S. Januarii affixus ib. quo tempore Chronicon Episcoporum scripserit 344. c. 2. & 343. c. 1. n. 116. de eodem Chronico judicium XXXVII. hujus lacunarum origo ib. & 141. c. 1. & 205. c. 2. n. 70. excusatur ib. & 398. c. 1. n. 233. Acta SS. XL. Martyrum de Graeco transtulit 89. c. 1. n. 7. Actorum SS. Eustratii & sociorum versio eidem vindicatur 343. c. 1. n. 116. quando ea Latine reddiderit ib. Homilia de miraculis S. Agrippini ei adjudicatur ib. historiam Translationis S. Severini Ab. ex Lucullano Neapolim vulgavit 340. c. 1. n. 114. an Actorum S. Procopii M. auctor ib. & 982. c. 1. quo tempore haec fuerint interpolata ib. quo anno Acta Passionis & Translationis SS. Sossii & Januarii ediderit 344. c. 2. n. 117. an ex Actis Baronianis S. Januarii ea sublegerit 266. c. 1. n. IV. an ex Raynerii Actis SS. Eutychetis & Acutii ea hauserit ib. c. 2. & 965. c. 1. an ex aliqua S. Sossii historia ib. & 963. c. 1. n. 1. an Acta Bononiensia S. Januarii ad manus habuerit ib. ejus Epistola ad Joannem Ab. Actis S. Sossii praefixa fufus enucleatur & ill. ib.
- S. Joanni I. Ep. Neap. morienti S. Paulinus apparuit 138. c. 1. quo die & anno obierit 139. c. 1. & 145. c. 2. & seq. ejus aetas perperam a Jo. Diacono consignatur 141. c. 1. cū S. Joanne IV. Ep. Neap. confusus 139. c. 1. Vraniana narratio de ejus obitu defenditur ib. & seqq. cum Jo. Cimeliarcha confertur, & ill. 141. c. 1. & seqq. ejus & S. Ambrosii obitus similitudo 959. c. 1. utriusque exsequiarum pompa ib. & 143. c. 1. an S. Januarii corpus a Marciano Neapolim transtulerit 144. c. 2. ubi primum humatus ib. a S. Jo. IV. in Stephaniam translatus ib. dies olim festi 145. c. 1. & seqq. varia diversis temporibus ejus festi fortuna 147. c. 1. cultus quo tempore intermissus ib. c. 2. & 588. c. 2. n. 302. ejus Ecclesiae 149. c. 1.
- S. Jo. IV. Episc. Neap. cur Scriba dictus XXIX. c. 1. n. XI. an hosce Fastos condiderit ib. & seqq. quo tempore XXXVIII. ejus studium in Sanctos Deceffores transferendos XXX. & seq. Deceffores ab eodem in Stephaniam delati qui fuerint XXXIV. c. 2. n. XIV. & XXXV. c. 2. n. XVI. finitimos Episcopos ab levanda horum corpora accivit ib. cur non omnes in Kalend. intulerit XXXV. quamdiu sederit XXXVII. & 146. c. 1. n. 16. an B. Ti-

B. Tiberio adhuc vivo Ecclesiam re-
merit XXXVIII. quo anno ac die
obierit ib. de ejus vita a Jo. Cimeliar-
cha scripta judicium 139. c. 1. quando
cum S. Jo. I. Episc. Neap. confundi
coeperit 147. c. 1. n. 17. ejus festum quo
tempore institutum 145. c. 1. quib. die-
bus agitur ib. & seqq. quando mense
Junio affixum 148. c. 1. varia ejus festi
diversis temporibus fortuna 147. c. 1.
Joannis Hierosolym. Patr. annus emortua-
lis 73. c. 2. an Praylium ejus successorem
Coadjutorem sibi sociaverit 74. c. 1.
ejus Episcopatus cum Praylii tempori-
bus componitur ib.
SS. Joannis & Pauli MM. cultus ubi-
que celebritas 722. c. 1. eorum
festum cum praecedente vigilia
celebratum ib. c. 2. n. 496. antiquiora
quaedam de eisdem monumenta 723.
c. 2. & seqq. Inscriptio eorum Basilicae
prae fixa illustr. ib. Basilica quo anno
eorum domo hortatu Joviani Imp.
a Pammachio excitata 724. c. 1. Pam-
machii titulus hodie dum appellatur
ib. c. 2. celebritatis tantae causae
725. c. 1. Reliquiae intra urbis moenia
initio conditae ib. & 746. c. 1. ad has
concurfus Daemoniacorum statim post
passionem 725. c. 2. & n. 498. & seq. quo
anno, die ac hora necati 726. c. 1. &
n. 500. eor. duplex Neapoli Ecclesia ib.
c. 2. n. 502. cur ad eorum patroci-
nium pro obtinendo fudo aut imbre
antiquitas confugerit ib. eorum ger-
manitas exploditur 727. c. 1. & seqq.
Oratio prima Missae Natalis eorum
Gelassiani Sacramentarii explic. ib. c. 2.
eadem in Leonis Magni Sacramenta-
rio exstat 746. c. 2. ejusdem quis auctor
ib. quando interpolata 729. c. 1. eorum
Missa quando Missali Gallicano inser-
ta 728. c. 1. n. 503. Reliquiae quo anno
Turonum allatae ib. quo die in Galliis
colerentur ib. an Galli eorum germani-
tatem primi procuderint ib. Respon-
sali Gregoriani Responsorium, *Isti sunt*
duae olive, initio SS. Petri & Pauli
peculiare, mox eisdem communicatum

726. c. 2. n. 501. Responsorium alte-
rum, *Haec est vera fraternitas*, primi-
mitus eisdem proprium 729. c. 1. n. 504.
Praefatio Missalis Ambrosiani quo
tempore prodierit ib. c. 2. n. 506. Acta
a Papebrochio edita Surianis praese-
renda 730. c. 1. initio a S. Gallicani
Actis sejuncta ib. quo tempore cum
eisdem coaluerint 731. c. 1. Ho-
rum auctor, & antiquitas 732. Judi-
cium 734. c. 1. SS. Martyrum eunu-
chismus ac palatina Officia commen-
titia 735. c. 1. & 743. c. 1. eorum
praepositura & primiceriatus cujus ge-
neris fuerint ib. Lectiones Breviarii
Capuani producuntur & ill. 736. c. 1.
tabellae de Constantina Constantini
filia horum Actis insertae disquisitio
737. c. 2. & seqq. Constantina Virgo
in eisdem Actis memorata quatenus
fuerit 739. c. 1. & seqq. Acta illustr.
742. c. 1. & seqq. eorundem pretium
743. c. 1. an unquam milites fuerint
725. c. 2. n. 499. Constantini aulicos
fuisse ostenditur 743. c. 2. cur a Buche-
riano Kalend. absint 737. c. 1. vetustiora
Olivetana Acta illustr. 744. c. 2. & seqq.
Jovianus quo tempore Augustus saluta-
tus 726. c. 2. n. 501.
Joviani milites unde dicti 745. c. 1. n. 534.
Irenaeus qui 251. c. 1. & 933. c. 2. n. 5.
an iidem qui *Δωμνίτης* ib. sub Irenar-
cha militabant ib.
Ipse pro Idem 938 c. 2. & 1008. c. 1. n. 19.
S. Irenaeus Lugdunensis quo die in his
Fastis colatur 747. c. 2. ejus elogium
Basilianum emend. & ill. 748. c. 1. n.
543. cur *vir antiquus* nuncupatus 749.
c. 1. n. 544. ejus mansuetudo & pacis
studium 751. c. 2. an Acta nunc existent
757. c. 2. an olim existerint 758. c. 2.
& 759. c. 2. dies passionis 747. c. 2. an-
nus 758. c. 1. quatenus barbara illa
lingua fuerit in qua ediscenda totus
incubuit 760. c. 2. totius forme Galliae
Episcopus exstitit 761. c. 1. n. 551.
S. Irenaeus Sirmienensis quo die his Fastis
inscriptus 748. c. 1. ejus elogium ex
Basilii Menologio producitur ib. c. 2.
Acta.

Acta Graece ne primum an Latine scripta 749. c. 1. Latina unde & quo tempore contexta 750. c. 1. & seqq. Graeca unde hausta ib. eorum aetas ib. n. 546. utraque emacul. & illustr. ib. quo anno decertaverit ib. ejus mansuetudo & pacis studium 751. c. 1. Probus Irenaei iudex ecquis fuerit ib. c. 2. dies passionis 755. c. 1. an alia ejus Acta olim Neapoli tererentur ib. c. 2. & seqq. ejus focii qui 756. c. 2.
 Irenarcha V. Εἰρηναρχος.
 Iris fluvius ubi positus 411. c. 2.
 Irrogare pro Maledicere 329. c. 1.
 Irrutulo novum Ambrosii verbum 795. c. 2. n. 618.
 S. Isaacii Mon. nomen varie scriptum 434. c. 1. n. 285. Valenti infelicem exitum praedixit 115. c. 1. & 435. c. 1. de vitae scriptoribus 435. c. 1. vitae longioris aetas ib. ab altera breviori hausta ib. brevioris antiquitas ib. c. 2. & 437. c. 1. aetas 438. c. 1. pretium ib. a Tillemontii criminationibus defenditur ib. corrigitur & illustr. 437. c. 1. an Presbyter fuerit ib. Discipulos in monasterium coegit ib. c. 2. brevior biographus an ejusdem monasterii monachus ib. ejus monasterium *Dalmatorum* nomen habuit 440. c. 1. qua notatione *Confesser* Graecis vocatus 439. c. 1. annus ib. & dies obitus 115. c. 1. & 440. c. 1. translatio quo die a Graecis celebrata 441. c. 1.
 Isaiæ variae lectiones 558. c. 1.
 Isauriae duplex vicus, Isauria Palaea & Isauria Everces 545. c. 1. n. 229. Isauria Everces an alia ab Arce Isauriae Trebellii Pollionis ib.
 Isis Myrionyma 198. c. 2. n. 57.
 Ille ad remotius, Ille ad vicinius relatum. V. ille.
 Iscariot quid 163. c. 1. & 554. c. 1. n. 232.
 Italiae praefectura ab Illyrici Occidentalis praefectura IV. saeculo abstracta 321. c. 2. n. 45.
 S. Judae Apost. nomina 428. c. 1. & seqq. quo tempore Thaddaeus dici coeperit ib. c. 2. n. 277. an id nomen tantum-

dem ac Juda sonet ib. utriusq. etymon ib. an unquam Lebbaeus vocatus 429. c. 1. n. 278. hujus nominis intelligentia ib. n. 279. cur *Zelotes* appellatus ib. c. 1. & n. 280. a Thaddaeo uno ex Discipulis diversus ib. ejus festa 430. c. 1. n. 281. & 282. dies passionis ib. ubi sepultus ib. c. 2.
 Judaei quodlibet festum vocabant *Sabbatum* 68. c. 2. & 948. c. 2. & Pascha, Pentecosten, & Scenopegiam *Sabbata Magna* ib. n. 18. extra urbium moenia Proseuchas habebant 75. c. 2. Hellenistica dialecto IV. saeculo utebantur 295. c. 2. n. 12. Judaeae summa divisio in habitabilem & desertam 197. c. 1. Judaici calcei forma 236. c. 2. Judaicum bellum adversus Romanos quando eruperit 854. c. 1. n. 677. & 678. an idem vexationis Neronianae origo ib.
 Judices dicti *sublimissimi* 855. c. 2. n. 682. summo mane pro tribunali sedebant. V. Judicium. Ipsi per alios ferre sententiam non licuit 940. c. 1. n. 9.
 Judicium pro Gehenna 396. c. 1. n. 225. 400. c. 2. & 559. c. 2. & quare 982. c. 2.
 Judicia Romanorum summo mane auspicata 491. c. 2. 752. c. 1. & 984. c. 2.
 Judicia capitalia a Vicariis urbis Romae 492. c. 1.
 Judith liber ab Heracleotis inter scripturas divinas relatus 221. c. 1.
 S. Juliana M. Nicomedienfis quando decertavit 56. c. 2. dies passionis 57. c. 1. de Actis judicium ib. n. 32. vita a Petro Subdiacono scripta ib. c. 2. n. 34. Reliquiae quo aevo Cumas delatae 58. c. 1. quo die haec Translatio colatur ib. n. 36. quo anno Neapolim abductae ib. cur *Julianesa* vocata 943. c. 1.
 Julianus Imp. plurima Judaeorum & Christianorum instituta ad Gentiles transfudit 75. c. 2. ejus scommata in Christianos 742. c. 2. & 747. c. 1. Christianos *Galilaeos* vocari praecepit 862. c. 1. n. 710. Confessoribus titulum *Martyris* invidit 744. c. 1. & 747. c. 2. Christianos ob crimina falso imputata interfecit ib. an ejus jussu Ecclesiae clau-

- clausae 745. c.2. n.337. cur eunuchos
e palatio egerit 743. c. 1. quando
obierit 726. c.1. & n. 301.
- S. Julianus Episc. Neap. quando floruerit
XXXVII. & coli coeperit ib. cur his
Fastis absit ib.
- S. Julianus M. ubi cum conjuge Basilissa
deceatit 4. c. 1. quo die ib. c. 2. ejus
festi varietas ib. & seqq. focii c. 1. an
Neapoli ulla ejus Ecclesia fuerit ib. c.
2. Basilicam temporariam olim Nea-
poli habuit ib.
- S. Julii Dorostorensis Acta cum SS. Ni-
candri & Marciani Actis conferuntur
635. c.2. n.391. ab uno auctore utra-
que profecta 654. c. 1. n.392. S. Julii
Acta cum Hieronymi. Mrologiis con-
ciliantur 656. c. 1. Julius an miles ex
legione XI. Claudia fuerit 657. c. 1.
Maximus ejus judex quis 654. c. 2. n.
393. annus passionis 660. c. 1. & dies
661. c.2.
- Julius Bassus Bithyniae sub Trajano pro-
consul an S. Patricii Prusae Episc. ju-
dex 372. c. 1. & seqq. Orator fuit ib.
c.2. & 382. c. 1. n. 179. a Julio Basso
Rhetore alius 372. c.2. n. 164. an ejus
Nepos fuerit ib. n. 165. quo anno Bi-
thyniam rexit, ac S. Patricium
damnari 373. c. 1. & seqq. Romam
repetundarum reus rediit ib. c. 2. &
375. c. 1. & 402. c. 1. Consulares ejus
defensores qui 373. c.2. & 403. c.2. de
eodem Plinii Jun. aliquot narrationes
378. c. 1. ejus in provinciae regimine
acta rescripta 379. c.2.
- S. Julius P. quando inter Sanctos relatus
487. c.2.
- Juppiter Cretagenes cur Gazaeis *Marna*
dictus 75. c.1. cur eisdem *Aldus* sive
Aldemius vocatus 77. c. 1. proverbialis
locutio, *ne ipse Juppiter* quid 489. c.2.
Jovis rectum aevo sequere usurpa-
tum 678. c.1. & 1008. c.1. n.19.
- Jusjurandum per salutem Imp. apud
Christianos 667. c.1. pactis appositum
ib. c. 2.
- Justinianus Imp. Praefectum Praet. Afri-
cae peculiarem instituit 320. c. 1. an
primus id fecerit ib. c.2. n.45.
- Justinus Junior quo anno Consul solita-
rius processerit 38. c.2. n.5. & 942. c.2.
quae suo tempore ratio Indictionis
943. c. 1. quando obierit 123. c. 1. &
958. c.1. quamdiu cum Tiberio Con-
stantino imperavit. Ib.
- S. Justinus M. unus an duplex 443. c. 2.
an cicuta necatus 444. c.1. S. Epipha-
nii de Justino locus restituitur 445. c.
1. varia rerum Justini Chronotaxis ib.
quo anno primum Romam venerit
447. quo anno ortus 448. c.1. quando
Christi fidem amplexus ib. quamdiu
vixerit ib. Campaniae oram, & Sibyl-
lae Cumanae oraculum lustravit ib. c.
2. & seqq. ejus Cohortatio ad Graecos
451. c. 2. n. 23. quo tempore & ubi
elucubrata 452. c.1. an Quaest. & Re-
spons. ad Orthodoxos auctor 473. c. 2.
n.67. de ejus Actis judicium 452. c. 1.
haec primitus Graece scripta ib. c.2. &
454. c.1. n.27. emacul. supplem. & ill.
& passim cum Justini operibus confe-
runtur ib. & seqq. an in eisdem aliquid
de mille annorum regno subleat 472.
c.2. n.65. ejus focii qui 454. c.1. n.24.
Rusticus ejus judex quis 455. c.1. n.32.
& 457. c.1. n.36. Justini fidei confessio
expor. 461. c.1. n.41. & 462. c. 1. n.
42. & 43. de ejusdem *Κυριολογία* ib.
Prophetarum eidem qui vocati 464. c. 2.
n.47. ejus conductum Romae ubi possi-
tum 465. c.2. n.51. in eodem Graecor.
Christianor. coetus fiebant 466. c.2. &
468. c.1. n.53. eidem Justinus uti pres-
byter titularis praeerat ib. an peculiari
Marci rescripto martyr obtruncatus
474. c.1. n.68. annus ac dies passionis ib.
& 475. c.1. festum 454. c.1. n.26. & 476.
c.1. Romanorum de Justino silentium
unde ib. & 453. c.1. quo tempore La-
tinis Mrologiis inscriptus ib. Latinum
textum genuinum epistolae Hadriani
ad Minucium Fundanum suae Apolo-
giae adscripsit ib. c.2. cur postmodum
Graeca Eusebii versio ei adtexta 481.
Latinus genuinus textus ab Justino
exhibitus integer producitur 480. quo
tem-

tempore Antonini Epistola & spuria.
altera M. Aurelii suae Apologiae ap-
posita 482. c. 2.
Justinus Thraciae praefes S. Justini Epi-
sc. Heracl. iudex equis 225. c. 1. n. 83.
Juvenes Pueri quandoq. vocati 490. c. 1.
Juvenesco & Juvenulesco nova Am-
brosii verba 799. c. 2.

K.

Kalendarium Ecclesiae Neap. ubi &
quando repertum XV. ejus forma
ib. aetas XVIII. & seqq. & passim to-
to tempore. Auctor quis XXVII. &
seqq. an in unius Cathedralis usum
conditum XXVIII. cur Sancti aliquot
in eodem iterato colantur ib. an aliud
marmorum Kal. Ecclesiasticum ali-
cubi exstet 905. c. 1.

Kalendarium Ecclesiasticum Rom. a Mu-
ratorio editum 905. c. 1. Natalicio-
ram vox quid in eodem notet ib. expo-
nitur 906. c. 1. ejus aetas ib. ubi reper-
tum ib.

Kalendarum usus quo tempore exoleve-
rit 69. c. 2. n. 48.

L.

L & R saepe alternant 22. c. 2.
Labarum in Crucis speciem a Con-
stantino conformatum 437. c. 2. sem-
per Imperatorem praecedebat ib. a mi-
litibus adoratum ib.

Λάκκος quid 333. c. 2. n. 87.

Lactantio Firmiano Carmen de Passione
asseritur 806. c. 1. n. 636.

Λαίλαψ, Λαλατίξω & Λαλαπια voces
Alexandrinorum 245. c. 2. n. 97.

Lampadicus ludus olim Neapoli celebris
984. c. 2. ubinam exerceri solitus ib.

Λαμπαδισίς Cypri vicus 546. c. 2. unde
dictus ib. n. 230. Λαμπαδισορί qui ib.
Λαμπαδισορία aut Λαμπαδισορία
quid ib.

Λαμπρόσπι qui 383. c. 1. n. 185.

Lana pro filis sericis 850. c. 1. & n. 675.

Langobardi quo anno in Italiam ingressi
130. c. 2. n. 78. quove Neapolim obs-
derint ib.

Lapithii populi qui 546. c. 1.

Largitiones Sacrae cur Remunerationes

sacrae dictae 142. c. 1. n. 10.

Δάρυξ & Φάρυξ promiscue usurpata
500. c. 2. quid notarent ib. pro Aspera
Arteria saepe usitata 501. c. 2. n. 126.

Latina Lingua Graecis & Latinis barba-
ra antiquitus nuncupata 760. c. 2. n. 550

Latrocinari quid in judiciis 480. n. 81.

S. Laurentius Episc. Neap. quando flo-
ruerit XXXVII. cur ab his Fastis ab-
sit. Ib. quando coli coeperit ib.

Lectica quid a Basterna differat 298. c. 1.
n. 14. in utriusque sexus promiscuo usu
fuit ib. aevo sequiore an Cenotaphii
synonymum XXXIV. c. 1. n. XIII.

Lectio pro Auctoritate aut testimonio
812. c. 1. n. 641. in Ecclesiasticis judi-
ciis eadem notio ib. an a Graeca in
Latinam Ecclesiam manarit ib. unde
id nomen fluxerit ib. & 992. c. 1.

Lectoratus primis Ecclesiae saeculis ad-
huc pueris collatus 152. c. 2.

Lectus aevo posteriore Cenotaphii syno-
nymum XXXIV. c. 1. n. XIII.

Ledrorum in Cyprio situs 548. c. 1. & 719.
c. 1. n. 477. IV. saec. Vrbs Episcopalis
ib. diversa hujus urbis nomina 592.
c. 1. n. 309.

Legati sine Proconsule provinciam, Po-
puli Rom. nomine, interdum obtine-
bant 479. c. 2. n. 78.

Λεψαρύ pro toto corpore 241. c. 2. &
694. c. 1. n. 451.

S. Leo Magnus an his Fastis inscriptus
761. c. 1. & seqq. tria antiqua ejus festa
quando primum agitata, & quo perti-
nuerint 762. c. 2. & seqq. duplex Leonis
translatio exploditur 768. c. 1. festum
Aprilis ad Depositionem pertinere
ostenditur ib. c. 2. ejus sepultura cur
diu post mortem dilata 769. c. 1. ex
Rom. Episcopis non martyribus pri-
mus ad S. Petri humatus ib. n. 566.
quo die & anno denatus 764. c. 2. &
seqq. quo anno a Sergio I. in frontem
Basilicae Vaticanae delatus 767. c. 2.
cur in Sacram. Gregor. Natalis voce-
tur haec translatio ib. n. 560. ejus epi-
taphium a Sergio I. factum restit. &
ill. 770. ubi initio sepultus 771. c. 2.
n. 571.

- a. 571. quib. ex causis, & quando Leonis I. & Leonis II. festa confusa 772. c. 2. & seqq. Leonis I. Missa quo tempore in Sacram. Gregoriano addita 767. c. 1. n. 559. & 773. c. 1. in eadem Leonis II. suffragia quoque fiebant ib. quo tempore eadem Missa Leoni II. tota imputata 775. c. 1. quando Leo Doctoris elogio donatus 763. c. 2. Magnus an ejus agnomen 770. c. 1. n. 568. *Spermologus* olim nuncupatus & *Sermologus* 778. c. 2. n. 595.
- S. Leo II. quo anno occubuerit 772. c. 2. n. 585. quo die sepultus 773. c. 2. n. 586. quamdiu sederit ib. c. 1. n. 585. & 778. c. 1. n. 594. quo tempore inter Sanctos relatus 774. c. 1. Divini Officii lectiones ex ejus vita & Leonis Magni gestis olim conflatae ib. c. 2. ubi natus 776. c. 1. n. 593. Cetera vide in *S. Leo Magnus*.
- Leo sapiens quo anno Imperium auspicavit 340. c. 1. n. 114.
- S. Leonides M. Corinthius quo die passus 213. c. 1.
- Lepidus* aevo sequiore idem ac verisimilis 964. c. 2.
- Leucogaei colles cretae ad alicam idoneae secundi 348. c. 1. plures fuerunt ib. c. 2. Neapolitanorum juris initio fuerunt ib. eorum pars Campanis ab Augusto data ib. & seqq. an eorum utile tantum dominium a Neapolitanis abstulerit 350. c. 1. n. 121.
- Leucosia & Leucothea tantum dialecto differunt 592. c. 2. n. 309. ex Ledrorum ruinis haec urbs in Cypro crevit ib. Leucosia in ora Lucaniae Leucothea etiam dicta ib.
- Levitarum legitima aetas quae 558. c. 2. eorum Ephemeriae ib.
- Levo idem in re funebri ac Effero 907. c. 1. de quibuscumq. cadaveribus usurpatum ib. & 1007. c. 1. quo tempore de Sanctorum Corporibus dumtaxat 908. c. 1. quando Sanctorum corpora *Levari* dicta XXXI. c. 1. 522. c. 1. n. 157. & 906. c. 2. Levatio corporis legitimus Canonizationis ritus. V. *Canonizatio*.
- Λῆξ* saepe est verbum judiciale 394. c. 1. n. 221. quid Synesio 560. c. 2. quidve *Λῆξ* *Λῆξ* ib.
- Liber* junctum cum Cerere a Latinis invocatus 526. c. 2. n. 178. *Libera Dea* quatenam ib.
- Liberius Papa an priori Sirmienfi Fidei formulae subscripserit 582. c. 1. n. 292.
- Liberti aevo meliore servi passim vocati 304. c. 2. n. 25.
- Libra occidua quae 76. c. 1. Librae auri valor aevo Constantini ib. a Valentiniano Seniore imminutus ib.
- Libri & Libelli pro Epistolis 771. c. 2. n. 572. & 991. c. 1.
- Libya an Regum Aegypti liberalitate populo Rom. legata 248. c. 1. n. 98.
- Libya Arida sive Siccior ecqua pars Africae fuerit ib. num eadem quae Exterior Libya aut Mareotis Libya ib. aevo sequiore Regnum Barcae dictum ib.
- Ligneae soleae. V. *Cippus*.
- Limen, Liminare, & Superliminare quid 493. c. 2.
- Limenia Cypri urbs ubi sita 548. c. 1.
- Λίμνη*, quae 548. c. 1.
- Linea tantumdem ac Tunica 961. c. 1. duplex erat ib. & 220. c. 1. & 913. c. 1. n. 11. interior reis non auferbatur ib. medio III. saeculo etiam in cultu civili ab Episcopis ferebatur ib. Alba postmodum dicta ib.
- Lingones populi municipii jure donati 225. c. 2. n. 83.
- Linus Passionis Petri Auctor an Pseudo-Marcello posterior 880. c. 2. unde sua derivavit ib. c. 1. n. 750. de eodem judicium ib. & c. 2. n. 751. a Pseudo-Lino a Bollandistis edito alius ib.
- Locorum nomina aevo sequiore aphaeressim passim patiebantur 314. c. 1. & 978. c. 1.
- Locrenses Epizephyrii initio Phalegicum sermonem usurparunt 315. c. 2. n. 38.
- Locus Mundus pro Aquis unde 679. c. 2. *Λογισμὸς* qui 152. c. 2. & 959. c. 2. Athenis apud eisdem ratio administratae

T t t t t t Reip.

- Reip. reddebatur ib. *Σργανῶν* prae-
erant ib.
- Δογῶν* pro Philosophorum placitis 460.
c.1. n.36.
- Lucernarium Officium ad vesperam per-
solvebatur 169. c.2. n.28. & 708. c.1.
id Episcopus auspicabatur ib. Lucerna-
ria Devotio quoque dictum ib.
- S. Lucianus M. Nicomediensis cur Lu-
cillianus etiam dictus 511. c.2. & seq.
ejus focii ib. c.1. dies passionis 512. c.1.
tempus martyrii ib. c.2. iudex ecquis
fuerit ib. elogium ex Sirleti Menolo-
gio producitur ib. c.1. n.44.
- Lucifer Calaritanus an quatuor exilia
subierit 579. c.1. n.283. quo tempore
Neapolim venerit ib. an unquam cul-
tum obtinuerit 580. c.1. n.287. quan-
do suum Schisma conflaverit 581. c.1.
n.290. ejus errores 576. c.1. n.274.
Episcopos lapsos ad laicam commu-
nionem transire jubebat 580. c.1. n.289
priorem Sirmiensem Fidei formulam
Perfidiam ejus sectatores appellarunt
582. c.1. n.292.
- SS. Lucii & Montani MM. dies Passio-
nis 956. c.1. Acta illustrantur ib.
- Lucullanum, *oppidum* ab Isidoro voca-
tum 123. c.2. n.62. Castrum Luculla-
num aevo medio dictum ib. ubi situm
958. c.1. ab Insula S. Salvatoris distin-
ctum ib. cur & quo tempore eversum
341. c.1. n.114. Lucullanense S. Seve-
rini Monasterium olim celebre 124.
c.1. n.63. ejus familia Neapolim in
S. Severini Coenobium quo tempore
deducta ib.
- Ludi cur cum suis ritibus peragerentur
220. c.2.
- Lustrici dies 298. c.1.
- Lycaonia an ulla urbs hujus nominis un-
quam existerit 472. c.1. n.61.
- Lymphae pro Nymphis, quatenus Deae
sunt, in inscriptionibus 678. c.2.
- M.
- M**a cum jurejurando etiam aevo se-
quiore usurpatum 193. c.1. n.52.
- Machabaeorum libri ab Ambrosio pro
divinitus inspiratis habiti 852. c.2. n.
676. Scriptura Divina ab eodem ap-
pellati 788. c.1. n.605.
- Μακροβύχως* quid 242. c.1.
- Maisto pro Caedo aut Verbero 695. c.2.
- Maestifico quid apud Ambros. 799. c.2.
& 991. c.1.
- Μαγιστρός* & *Μαγιστρός* quid differant 426.
c.2. n.271. Magistri Officiorum digni-
tas ib. Magistri Militum *Eminentissimi*
vir vocati 319. c.2. n.42. Magistratus
pro Stratego 219. c.2.
- Magnum & Majus interdum synonyma
954. c.1.
- Μαγός* quid Alexandrinis 246. c.2.
- Malum! exclamantis apud Ambr. 808. c.2
- Μαυδρας* quid 424. c.1. n.270.
- Manganum quid 796. c.1. n.619.
- Manuum lotio ante precationem olim
etiam Christianis in usu 159. c.1.
- Marcellinus & Fautinus Luciferiani quo
anno libellum pro Luciferianis scripse-
runt 581. c.1. de praefatione huic li-
bello praemissa Tillemontii conjectu-
rae refelluntur ib. c.2. & seqq. quid ea
praefatio cohaesionis cum libello ha-
beat 582. c.1. ab eisdem auctoribus
profecta 583. c.1. utriusque styli simi-
litudinis ib. n.293. quo tempore praefixa
libello 584. c.1. an Ursiniani primitus
fuerint ib. quo tempore Luciferianis
se adjunxerint ib. n.294.
- Marcellus Actorum Petri Auctor unde
sua hauserit 880. c.2. n.752. an Pseu-
do-Lino antiquior ib.
- S. Marcellus Apameae in Syria Episc. M.
an duplex fuerit 81. c.1. ejus marty-
rium ib. & 82. c.1.
- S. Marcellus Papa cur hodie uti Martyr
colatur 231. c.1. & 232. c.2.
- S. Marci vulgo Atinatium Episc. Acta
nullius fidei 669. c.2. Bonifacii Atina-
tis Episc. Homilia de SS. Marco, Ni-
candro & Marciano illustr. ib. & seqq.
hujus Homiliae aetas & pretium ib. n.
408. ejus simul cum eisdem Sanctis
olim Festum 670. c.1. n.409. nihil V.
saeculo de ejus Episcopatu auditum
ib. n.413. & c.2. n.415. cur postmo-
dum pro Episcopo habitus ib. SS. Ni-
candri

- candri & Marciani in passione socius 671. an miles fuerit ib. Judex ib. & seq. Marci corpus quo tempore Atinam abductum 672. c. 2. quando inventum 670. c. 1. n. 411.
- S.** Marci Evangelistae Aëtor. Menschen. notitia 233. c. 2. an Graeca a Latinis diversa 234. c. 1. n. 91. utra horum primigenia ib. Latina a Graecis transfusa ib. Graeca cum Latinis collata corrigitur. restit. illustr. ib. c. 2. n. 92. & 962. c. 1. & seqq. Latinae interpretationis aetas detegitur 241. c. 2. & 243. c. 1. n. 92. & c. 2. n. 95. pretium ib. Graecis Aëtis antiquitas & auctoritas vindicatur 243. c. 1. & seq. quibusdam difficultatibus occurritur 249. c. 1. & 252. c. 1. & seqq. eorum quis Aëtor 244. c. 1. Hellenistica dialecto conscripta ib. & 245. c. 1. n. 97. cur in Eusebii manus non inciderint 248. c. 1. Marci nominis etymon 340. c. 2. n. 204. & 670. c. 2. n. 414. quo sensu Evangelista dictus 235. c. 1. Evangelium ab eo Graece initio scriptum ib. c. 2. quo anno 250. c. 1. n. 101. ejus Provinciae quae 235. c. 2. earum chorographia 247. c. 1. n. 98. cur cum Jo. Marco confusus 560. c. 1. ejus Patria 236. c. 1. Ascetarum in Aegypto pater 237. c. 1. an cum Therapeutis Philonianis quidquam commune habuerit ib. c. 2. quo anno Alexandriam venerit ib. ubi primam Alexandriae Ecclesiam construxerit 238. c. 2. an primus Alexandriae Patriarcha 243. c. 1. n. 92. an Clericos inferiores instituerit 253. c. 1. falsorum discipulorum proditione captus 239. c. 1. ab Angelo in carcere solatus 240. c. 1. Angeli vaticinium ib. c. 2. an Christum in carne viderit ib. ejus martyrium 239. c. 2. corpus intactum a Togo 241. c. 1. ejus forma 242. c. 1. & 246. c. 2. ejus corporis pollicitura 242. c. 2. sepulchrum ubi ib. a quibus humatus 241. c. 1. & 963. c. 2. quo anno Alexandria a Venetis ablatus 240. c. 2. Venetorum de ejus corpore possessio defenditur ib. & 241. c.
1. annus & dies martyrii 233. c. 1. & 249. c. 2. & seqq. Chronotaxis Passionis 251. c. 2. an sub Claudio decertavit 249. c. 2. n. 99. & 250. c. 1. n. 102. quo anno Romam venerit ib. n. 101. cur bis in hisce Fastis signatus 353. c. 1. Eutychii vana de Marco commenta exploduntur 243. c. 2.
- SS.** Marci & Marcelliani Acta ex Brevia. Capuano producuntur & ill. 673. c. 2. an gemelli fuerint ib. n. 241. *Clarissimi viri* dicti ib. n. 420. an Senatores 682. c. 2. an per virgas transecti 673. c. 1. n. 424. & 985. c. 1. ubi sepulti ib. c. 2. n. 431. eorum historia ex Aëtis S. Sebastiani petita illustr. 675. c. 1. & seqq. hujus historiae Auctor Ambrosius Mediolanensis. ib. c. 2. & 1002. c. 1. & seqq. & passim alibi. ejusdem locus Pelagiano Dogmati in speciem favens explic. 677. c. 1. & 847. c. 1. n. 671. an a Graecis culti 680. c. 2. & an sub nomine Marci & Mociani 681. c. 1. n. 438. Menologii Basiliani Elogium cum Latinis Aëtis confertur & ill. ib. locus Passionis ib. lanceis ne perfoffi an obtruncati ib. c. 2. n. 440. horum Judex an binominis 683. c. 1. & seqq. Acta cum Praefectorum laterculo conciliantur ib. annus Martyrii 684. c. 1.
- Marcia Aqua Romae etiam Martia dicta 466. c. 1. in Balnearum usum cesserat ib. Balneis Martianis nomen dedit ib. Hujus aquae in balneas erogatae variae vices ib. hae Balineae ubi sitae ib. c. 2. cur Balnea *αἱ Τιμονιανῶν* Graecis vocata 467. c. 1. amisso Aquae Marciae usu earum coenacula inquilinis locabantur ib.
- S.** Marciana M. Caesareae in Mauritania cur Marcianiana in his Fastis vocetur 11. c. 2. dies Passionis ib. Aëtorum aetas & pretium ib. c. 1. n. 9.
- Marcianum Agri Puteolani locus ubi 972. c. 1.
- SS.** Marcianus & Nicander a Latinis Graecisque Nonis Junii celebrati a Nicandro & Marciano a Latinis die XVII. a Graecis die VIII. ejusdem.

T t t t t 2 mensis

- mensis culti diversi 658. c. 1. an diversa habuerint ab eisdem nomina ib. n. 402. an Aegyptii fuerint ib. c. 1.
- S. Mariae Aegyptiacae dies emortualis 172. c. 1. festum quo die antiquitus Latinis celebratum ib. n. 34. quo die a Graecis 175. c. 1. an ab Vsuaro in suo Mrologio signatum ib. & 960. c. 2. cultus Neapolitani antiquitas & causa XXXIX. & 183. c. 1. festi variae vices Neapoli 199. c. 2. Mariae tempora & annus obitus 174. c. 2. rerum ejus chronotaxis 176. c. 1. & seqq. an Mariae nomen ab infantia tulerit 179. c. 1. ejus Confessio & momentaria Communio 194. c. 1. n. 53. an statim a conversione se ad Ascetriae cultum composuerit 196. c. 1. quo ritu Eucharistiam acceperit 197. c. 2. an Zosimas de Aegyptia aliquid scriptum reliquerit 192. c. 1. Zosimas ecquis fuerit 188. c. 1. annorum ejusdem chronotaxis 190. c. 1. Aegyptiae vita falso Mariae Cantatricis historiae paraphrasis putatur 178. c. 2. ab apologi suspicione liberatur ib. c. 1. n. 38. ejus pretium & aetas 180. c. 1. & seqq. Auctor ecquis fuerit 181. c. 1. ab Hierosol. Sophronio non profecta ib. c. 2. an a Sophronio Mon. hisce Fastis inscripto prodierit 182. c. 1. an Auctor Monasterii prope Jordanem incola fuerit 187. c. 1. n. 48. & 49. styli diversitas inter Hierosol. Sophronium & vitae hujus auctorem 186. c. 2. Vitae hujus Graeca elocutio 187. c. 1. quo tempore Latine a Paulo Diacono Neap. reddita 183. c. 1. hujus interpretationis indoles 187. c. 2. Arabica Aegyptiae vita quo aetvo scripta 186. c. 1. Graeca & Latina mutuo supplentur, emend. ill. 188. c. 1. & seqq. Aegyptiae Reliquiae an a S. Eleutherio Episc. Tornacum illatae 177. c. 1. quo tempore in Carbonense Monasterium asportatae 184. c. 1. Caput quando Neapolim delatum ib. ejus Monasterium quando Neapoli constructum 185. c. 1.
- SS. Mariae poenitentes quatuor, quae uno saeculo floruerunt, quae fuerint 177. c. 2. & seqq. an primitus in saeculo alio nomine appellarentur 179. c. 2. an a poenitentiae instituto *Mariae* nomen sibi fecerint ib.
- Mariae Virginis immaculato Conceptui Ambrosius ad stipulari suadet 990. c. 2. Ambrosii locus expeditur ib. id festum cur Graeci prae Latinis uno die postponant ib. c. 1. quo pacto a Graecis enuntietur ib. festum Purificationis quo tempore apud Graecos institutum 31. c. 1. & quando apud Latinos ib. c. 2. festum S. Simeonis interdum vocatum ib.
- Marinus Abbas, cujus hortatu Engypius Lucullanensis Florilegium ex Divi Augustini libris descripsit, ecquis fuerit 131. c. 2. n. 86.
- Maritus divortium faciens claves uxori adimebat 821. c. 1. Maritorum tituli honorifici cum suis uxoribus olim communicati 296. c. 1. & 682. c. 2.
- Marmarica Aegypti regio a Lybia initio distincta 247. c. 1. n. 98. cum eadem postmodum confusa ib.
- Marna Gazaecorum peculiare numen 74. c. 2. n. 56. cum Jove Cretagene confusus 75. c. 1. Dominus imbrum habitus ib. ejus veriloquium ib.
- S. Maro Episc. Neap. an Maro Severinus vocatus 627. c. 1. ejus aetas ib. cultus 628. c. 2. dies obitus ib. corpus in Stephaniam delatum ib. c. 1.
- S. Martinus P. cur in Brev. Rom. uti Martyr adnuntietur 231. c. 1. & 232. c. 2
- Martyres futuri certaminis significationes divinitus quandoque habebant 155. c. 1. & 164. c. 2. & seq. eisdem auxilio Angeli passim veniebant 219. c. 2. cur de proprio nomine quaesiti, generale Christiani nomen obtruderent 297. c. 2. adhuc vivi veniam in Purgatorio existentibus impetrarunt 504. c. 1. n. 23. non ultro persecutoribus se objiciebant 989. c. 1. n. 9. cur sponte sua interdum ad martyrium volitarent ib. tuba praecinente & praecone praecunte ad martyrium ducebant

cebantur 911. c. 2. n. 8. arfuri non in totum nudabantur 913. c. 1. quibus instrumentis caederentur 326. c. 2. & 753. c. 1. cur *Τελωνίαν* dicti 638. c. 2. cur *Biothanati* a gentilibus vocati 697 c. 1. & an *Sancti* 319. c. 2. n. 42. cur formula in pace Martyribus inscripta. 496. c. 2. n. 114. & 577. c. 2. n. 278. Martyres vindicati qui XXXIII. c. 1. & 989. c. 1. n. 9. non antea culti, quam Ecclesiae iudicio vindicarentur 324. c. 2. n. 47. & 744. c. 1. quo pacto id heret 928. c. 2. & seqq. loci Ammiani de cultu Martyrum recta interpretatio 323. c. 2. Martyrum invocatio 167. c. 1. memoriae in Ecclesia adnuntiatae 254. c. 2. festa a Constantino imperiali sanctione firmata 954. c. 2. n. 25. Reliquiae cur in mare aut flumen a gentilibus passim demersae 323. c. 2. & 744. c. 1. supra easdem Martyria aut Altaria construebantur XXXI. c. 1. easdem condere Episcoporum erat 262. c. 2. ritualis Episcoporum fossio in earum inventionem 693. c. 2. Baesternis deportabantur 298. c. 2. in translatione jejunium praemissum 299. c. 1. Martyrum Acta a Notariis excepta 91. c. 1. n. 9. in Ecclesiarum armariis asservata 218. c. 2. post Divinas Scripturas primum locum obtinebant ib. & 923. c. 1. n. 27. *Scripturarum* nomine olim veniebant ib. in Ecclesia legebantur 452. c. 2. & 929. c. 1. cur *Lectiones* etiam vocata ib. c. 2. cur aevo Diocleriani eadem confici praefides interdixerint ib. c. 1.

Martyrium cur *Τελώνιον* vocatū 639. c. 1. quid Martyrium Evangelicum 989. c. 1. n. 9. *Μαρτυρία* sequioris generis pro *Μαρτυρίαν* 669. c. 1. Martyria supra Martyrum reliquias constructa quae. XXXI. c. 1.

Massa quae 102. c. 2. n. 21.

Μαθημαται pro Evangelio 463. c. 2. n. 44. & 550. c. 2.

Μαμα sine verbo substantivo 163. c. 2.

S. Matthaeus Ap. Alphaei filius 281. c. 1.

Jacobi Alphaei frater ib. bis his Fastis

inscriptus 286. c. 2. Evangelium Hebraice scripsit 564. c. 2. an postmodum Graece reddiderit ib. an Barnabae ihud dictaverit ib. & 550. c. 2. Graece scriptum in Barnabae tumba repertum ib. & 553. c. 1. & 564. c. 1. & seqq. idem quotannis CPoli Feria V. Paschae lectum 565. c. 1.

Matutini tempus 708. c. 1.

Mausoleum Repae synonymū XXXIV. c. 1. n. XIII. Mausoleare unde ib.

S. Maximi Ep. Neap. Acta ex aequalibus scriptoribus producuntur & ill. 577. & seqq. Martyr fuit ib. c. 1. n. 276. & c. 2. n. 278. quo anno in exilium actus ib. c. 1. n. 277. in exilio obiit ib. c. 2. n. 278. & quando 587. c. 1. a Luciferianorum schismate immunis 580. c. 2. n. 290. Ioan. Diaconi de eodem elogium illustr. 585. ejus corpus quo anno Neapolim delatum 586. c. 2. ubi initio conditum 587. c. 1. & 619. c. 1. quando in Stephaniam illatum ib. c. 2. diversae SS. Fortunati & Maximi junctim semper collocatorum, translationes 617. c. 2. & seqq. ubinam ambo in Stephaniam sepulti 622. c. 2. quo tempore in aede S. Ephebi inventi XXIII. & 623. c. 2. & seqq. inscriptio ibidem reperta expon. & supplet. ib. quid in S. Maximi die festo variatum 587. c. 2. quando ejus cultus intermissus 588. c. 1. n. 301. & 302. cur a Rom. Mrologio absit 589. c. 1.

S. Maximo Episc. Taurinens. sermo de S. Agnete asseritur 922. c. 1. n. 25. emacul. ib. c. 2. n. 26. an ex Actis sinceris haustus ib. c. 1. an ex antiquiorib. apocryphis 923. c. 2. de eodem iudicium ib.

S. Maximianus Ep. CPolitanus Maximus etiam vocatus 226. c. 1. n. 85. quo anno in Nestorii locum sublektus ib. c. 1. quamdiu sederit ib. dies & annus emortualis ib. cur sermone idiota dictus ib. c. 2.

Maximini persecutio quo anno in Palaestina incoeperit 432. c. 2. a quo die numeranda ib. cur in Moesia potissimum in milites desaevierit 657. c. 2.

Ma-

- Maximus Juliani Imp. praeceptor Cynicus fuit 444. c. 2. n. 3. Magorum princeps ib.
- Maximus Moesiae Praefes SS. Nicandri & Marciani iudex, idem ac S. Julii Dorostorenensis iudex 654. c. 1. n. 394. & 392. an S. Marci vulgo Atinatum Episcopi, item iudex fuerit 671. c. 2. & seqq.
- Μη π α, μηδ' ἴσθης π* quid 164. c. 1.
- Medicus pro Chirurgo 707. c. 2. & 721. c. 1. Medici veteres plurimum praecantationibus tribuebant 102. c. 1. n. 21.
- Mediolanensis Ecclesiae Metropoleos antiquitas 693. c. 1.
- Meditari pro Concionari 216. c. 1. n. 81.
- Medius pro sequester 805. c. 1. n. 635.
- Media pro Intestinis aut Visceribus usurpata ib.
- Meete urbs ubi 935. c. 1. n. 7. quatenam sit intelligenda in Actis SS. Tryphonis & Respicii MM. ib.
- Μελαγχόροι* qui 220. c. 2.
- Μεμεληκός* notione activa 156. c. 2.
- S. Menander M. his Fastis inscriptus quis 135. c. 1.
- Mendidion Alexandriae locus 236. c. 2.
- Menologium Canisianum an a Sirlero latine redditum XXXX. & 955. c. 1.
- Mereo Jctis quid 831. c. 2. pro *Obtineo* Ambrosio usurpatum 1006. c. 1.
- Merita pro Stipendiis 664. c. 2.
- Mersī* pro *Mersus sum* Ambrosianum, 832. c. 2. n. 655.
- Μεσολέ* quid 242. c. 1.
- Metanoecae quae 179. c. 1. a Justiniano primum erectae ib. an nomen Evangelicae Mariae poenitentis ferrent ib.
- Μετανοίας Βασις* quid 190. c. 2. quidve *ποίειν μετανοίας* ib.
- Metatores provinciarum rectoribus praebant 987. c. 1. n. 4. & quam ob causam ib.
- S. Metrophanes quo anno primus Bizantii Episc. ordinatus 512. c. 2. n. 145. & 513. c. 2. cur a Nicaena Synodo absuerit ib. c. 1. quamdiu federit ib. c. 2. quo anno obierit ib. cur in his Fastis bis signatus ib.
- Μη* femininum 196. c. 1.
- Μάρως* & *Μαρς* quid 551. c. 2.
- Μικρός* pro Minor 281. c. 2.
- Militares Consularium qui 695. c. 1.
- Milites Numerarii qui 961. c. 1. n. 2.
- S. Milius Alexandriae Episc. Aniani successor 238. c. 1. perperam Abilius vocatus ib. quo die colatur ib.
- Millenarium error 473. c. 1. n. 65.
- Milliaria Rom. quatenus hodiernis Italicis breviora 675. c. 1. & 619. c. 1. n. 353.
- Ministeria pro Ministris 791. c. 2. n. 610.
- Misenas oppidum Campaniae quo tempore a Saracenis eversum 345. c. 1. n. 117.
- Missae publicae & privatae discrimen 906. c. 2. publica quando quotidie in Cathedrali Neap. celebrari coeperit XXVII.
- Mittere libellos Lactantio quid 991. c. 1.
- Μίχορρος* quid 242. c. 1.
- Moesia superior & Pannonia eidem Re-ctori suberant 957. c. 1. n. 1. superior Latino sermone, inferior Graeco utebatur 663. c. 1. n. 406.
- Monachi cur aevo medio Confessores vocati 439. c. 1. n. 288.
- Monasteria muliebria quo tempore instituta 37. c. 1. n. 4. saeculo IV. quaquaversum diffusa ib. quando in Occidente frequentiora evaserint ib.
- S. Montanus M. Africanus S. Lucii socius quo anno passus 956. c. 1. ejus Acta illustrantur ib.
- S. Montanus M. his Fastis inscriptus ec-quis fuerit 93. c. 1. & seqq. an Montanus Presbyter & M. Sirmiensis 94. c. 1. quo die is cum Maxima uxore depugnaret ib. quo anno 956. c. 2. an Acta deperierint ib. Presbyter Ecclesiae Singidunensis ib. cur festum diem cum Sabino M. in his Fastis permutaverit ib. & 114. c. 1. & 957. c. 1.
- Montium ignivomorum nomina ex Oriente petita 393. c. 2. n. 219. origo a Gehennae igne repetita ib. c. 1. antiquorum de ea re sententiae 400. c. 2. & seq.
- Moralitas Ambrosio pro Civilitas 827. c. 1. n. 650.
- Mors naturæ finis, an poena peccati ab Am-

Ambrosio habita 846. c. 1. n. 671. poenam esse peccati gentiles agnoverunt. 677. c. 1. & n. 436. Mortui ad orationem, ad epulas, & c. invitati 721. c. 1. Mucapor Aureliani percussor an idem ac S. Philippi Heracl. Episc. carnifex 224. c. 1. & 962. c. 1. an ab Aureliano ad Ducatum Thracii limitis promotus ib. c. 2. Aureliani intimus ib. an sub Decio princeps officii fuerit ib. quo anno occisus ib. ejus nomen Thracicum ib. c. 1. & 961. c. 1.

Mulieres in domibus monasticam vitam degentes quo amictu tectae 791. c. 1.

Munera Candida V. *Candida*.

Municipiorum patronatus ad filios ac nepotes prorogatus 987. c. 2. n. 7.

Munium quid in Glossis, quidve Munia 850. c. 1. n. 675.

Munera quae 843. c. 1. n. 667.

Myrina in Aeolide Sebastopolis quoque vocata 646. c. 1. n. 382.

Μυρίνη εὐχὴ. V. *εὐχὴ*.

Μοῦσα quae 843. c. 1. n. 667.

N.

N Duplex ut GN olim efferebatur 911. c. 1. n. 7.

Namque aevo sequiore transitioni serviebat 333. c. 2. n. 91.

Nares lucernis tributae 843. c. 1. n. 667.

Natalis nota quibuscumque festis anniversariis in his Fastis assignatur. 49. c. 2. 765. c. 1. & 930. c. 1. & passim. *Natalis* aut *Natalitium* Latinis quid 241. c. 2. & 570. c. 2. Natalis Cathedrae, Basilicae, Imperii, Adoptionis ib. Natalis Domini festum cur die VI. Januarii apud Aegyptios celebratum 4. c. 2. & 217. c. 1. cur Epiphaniae nomen invenerit ib. quo tempore mense Decembri in Oriente statutum ib. Natale de Nativitate 17. c. 1. n. 19. de Passione ib. *Genuinum* ib.

Natatoria quid 799. c. 2.

Navilium aevo sequiore idem quod Navale 388. c. 2. n. 209.

Naumachia apud Vaticanum olim insignis 679. c. 1. & 901. c. 1. n. 783. Regio Romae cognominis ib.

Nazaraci Christiani vocati 862. c. 2. n. 710.

N^a apud Graecos vox jurantis, & adjurantis 667. c. 1. n. 407.

Neapolis cur Religiosa a Symmacho vocata 40. c. 1. IV. exeunte saeculo adhuc Campaniae Rectoribus suberat 261. c. 1. quo anno a Langobardis obfessa 130. c. 2. n. 78. honore tenus CPolitano Imperatori postmodum paruit 169. c. 2. quo tempore a Graecismo penitus exciderit 985. c. 2. Neapoli nunquam duplex Episcopus ib. & 616. c. 1. numquam CPolitano Patriarchae subjecta 169. c. 1. quousque Graecanici ritus in ea perdurarint 202. c. 2. n. 6. quo tempore ritum Romanum amplexa ib. tertio post festum Annunciationis die Domini Resurrectionem festo immobili olim celebravit 113. c. 2. ejus Ecclesiae Kalendarium V. Kalendarium. Neapolitanorum in Enariam insulam dominii antiquitas 347. c. 1. idem bello amissum, postea recuperatum ib. c. 2. an eisdem pro colle Leucogaeo ab Augusto Campanis dato pretium integrum numeratum 350. c. 1. n. 121.

Necesse est pro certum est 92. c. 2. n. 9.

Necessitudines pro quibuslibet propinquis 802. c. 2. n. 629.

Neophytis de sacris Mysteriis loqui illicitum 210. c. 1.

Nepos pro fratris filio quando usurpari coeptum 818. c. 2. n. 644.

Nequeuntes & Nequitum antiquis usurpatum 804. c. 2. n. 634.

Nup^{er}, Νυμφόγος, Νυμφίος, Νυμφίος, Nereus & Nereidae nymphae, etymon & notio 388. c. 2. n. 209.

Nero Imp. magicis artibus addictus 855. c. 2. n. 685. quo tempore Philosophos tanquam magos vexaverit ib. quo anno in Achaiam profectus 892. c. 2. quove Romam redierit ib. quo die & anno Neapoli fuerit ib. n. 766. quo anno Christianos primum insectaverit 854. c. 2. n. 679. vexationis causae ib. supplicia 868. c. 1. n. 732. quo tempore can-

eandem renovaverit 893. c. 1. n. 768.
quo anno sibi manus intulerit 891. c. 2
Nesi V. *Clides*.

Nicaea initio Bithyniae Metropolis 319.
c. 1. n. 42. & 936. c. 1. n. 7. Metropo-
leos dignitate Nicomediae cessit ib.
primatus possessione nunquam excidit
ib. an Metropolis dignitatem iterum
recuperarit ib. sub Decio Praefecti
Praet. Orientis sedes ib. ejus ac Nico-
mediae de Metropoleos & primatus
dignitate certamen quonam pacto di-
scriptum ib. quo tempore Bithyniae
secundae Metropolis dici coeperit ib.
Nicaenae Fidei formula illustr. 463.
c. 1. n. 43.

SS. Nicandri & Marciani diverforum.
Aetorum notitia 651. c. 1. de eisdem
judicium ib. Acta contractiora ex Brev.
Capuano producuntur 652. c. 1. horum
pretium ib. c. 2. cum Actis S. Julii Do-
rostorensis conferuntur 653. c. 2. n. 391.
utraq. ab uno Auctore scripta 654.
c. 1. n. 392. Graecus ne an Latinus
Aetor. S. Nicandri textus primitivus
662. c. 2. Graecus & Latinus pluribus
locis corrig. & illustr. 654. c. 1. n. 392.
& 664. c. 1. & seqq. an Martyres mi-
litiam detrectarint 653. c. 1. Martyrii
locus ib. & seqq. an in Campania 655.
c. 1. an in Aegypto ib. c. 2. an apud
Aegyptum 656. c. 1. & seqq. idem a Mar-
ciano & Nicanore in Aegypto passi
alii 658. c. 1. eisdem Dorostori conse-
ctos Aegypti sepultos, suadet 659.
c. 1. passionis annus ib. c. 2. dies 660.
c. 2. corpora quo saeculo in Campa-
niam delata 655. c. 1. n. 395. cultus
Neapoli olim celebris 662. c. 2. Vxor
an nomine Daria 665. c. 1. S. Mareus,
vulgo Atinatum Episcopus, in passio-
ne socius 669. c. 1. & seqq. V. S. *Marcus*.

Nicasia insula, una ex Sporadis 532. c.
2. n. 193. ejus situs ib. gentile nomen ib.
S. Nicasius M. his Fastis inscriptus quis-
nam fuerit 532. c. 2. plurium Nicasio-
rum recensio 529. c. 2. unde id sibi no-
men fecerint 532. c. 2. n. 193. S. Nica-
sius, S. Dionysii Parisiens. socius qua-

aetate decertarit 530. c. 2. n. 189. an
primus Rotomagensis Episcopus ib. S.
Nicasius Episc. Remens. M. quo tem-
pore vixerit 531. c. 2. an in his Fastis
signatus 532. c. 2. & seqq. ejus cultus
533. c. 1. dies & annus passionis ib. n.
194. Aetorum aetas 534. c. 2.

Nica pro corona victoriae 166. c. 2.

S. Nicephori tempus passionis 34. c. 2.
dies 35. c. 2. Acta ab Apologi calumnia
liberantur & illustr. ib. c. 1. n. 3. cultus
apud Latinos recentissimus ib. c. 1.

S. Nicodemus Christi discipulus Neapoli
tantum olim celebratus 93. c. 1.

Nicomedia Bithyniae Metropolis 319.
c. 1. n. 4. & 936. c. 1. n. 7. de Metropo-
leos & primatus dignitate inter Ni-
caeam & Nicomediam concertatio
quomodo composita ib. quando Bithy-
niae primae Metropolis vocari coepe-
rit ib. Constantini sedes ib.

Nicosia urbs Ledorum 593. c. 1. n. 309.
Nisus de totius corporis lavacro usur-
patum 467. c. 2. n. 51.

Nisibis seu Nesibis urbs Mesopotamiae
initio *Achad* dicta 720. c. 1. n. 494. quid
id nomen Syriace sonet ib. n. 493.
quamdiu idem retinuerit ib. deinde
Siba & *Sibapolis* & *Soba* & *Antiochia*
Mygdoniae Macedonibus dicta ib. jure
Metropoleos fruebatur ib.

Nisyri insulae Carpathi urbecula 24. c. 1.

Noceo cum quarto casu 301. c. 1.

Noctu quid 490. c. 1. n. 98.

Nomen commune, carnale quid 297.
c. 2. Nomen dare & nomen accipere
quid in Christiana militia 101. c. 2.
quo ordine nomina ad Baptismum da-
bantur 678. c. 1. Nomina derivativa
cum suis primitivis permutata 14. c. 2.
n. 16. 908. c. 2. & 972. c. 2. & passim
alibi. plura simul nomina IV. saeculo
uni homini tributa 603. c. 2. n. 332. &
684. c. 1. nominum Graecanicor. se-
cundae declin. rectus casus nonnun-
quam par genitivo 20. c. 1. & seq. no-
mina tertiae declin. casu patrio passim
in I finita 22. c. 1. nomina propria ae-
vo sequiore aphaeresim passa 314.
c. 1.

c. 1.
Nomen
incipi
compa
Nomi
I. n. 4
Nonarun
re exol
sequior
Nonnae o
Virginu
195. c.
& Nostrian
vixerit
absit ib.
ib. quanc
Notarii no
n. 75. E
Pontificu
munera i
Presbyter
pum porta
erant ib.
Graec
piebant 9
Notarum ge
Iuridicae
gum exful
Notitia pro
Novatianae
Nubia Aegy
n. 98.
Nudi qui dic
Numerianus
torum nu
Numerian
versus Tili
n. 31. & 310
stianos una
cur uni Nu
Numina publ
Nummus Ne
297. c. 1.
Nuptiae dom
bertis legib
ab Ecclesia i
Nutricis grem
grammate qu
Nymphae pro

- c. 1. & 333. e. 1. n. 84. & alibi.
Nomentana via prope Portam Collinam incipiebat 527.c.1. n.180. cum Salaria comparatur ib.
Νομιζω λίσαν Justino M. quid 464. c. 1. n. 45.
Nonarum usus in Scripturis quo tempore exoleverit 49. c. 1. quomodo aevo fequiore scriberentur 89. c. 1. n. 6.
Nonnae origo & notio 196. c. 1. n. 55.
Virginum Deo dicatarum nomen 195. c. 2.
S. Nostrianus Episc. Neap. quo saeculo vixerit XXXVII. cur ab his Fastis ablit ib. quando ejus cultus coeperit ib. quando intermissus 588. c.2.n.302.
Notarii nomen unde deductum 129.c.1. n. 75. Ecclesiarum Notarii Epistolas Pontificum subscribebant ib. horum munera ib. *Primicerius notariorum* fere Presbyter ib. Baculum, ante Episcopum portabant ib. doctissimi ex Clero erant ib. *Ἱερογραμμαῖς* aut *Ἱερογραμμαῖς* Graecis ib. Martyrum Acta excipiebant 91. c.1. n.9. & 452. c.2.
Notarum genera quot 78. c. 1. Notae Juridicae quo tempore a codicibus legum exfulaverint ib.
Notitia pro Consuetudo 969. c. 1. n.5.
Novatianae Thermae V. *Thermae*.
Nubia Aegypti regio quae 248. c. 2. n. 98.
Nudi qui dicti 913. c. 1. n.11.
Numerianus an ab Eusebio de persecutorum numero exemptus 311. c. 1. Numeriani in Christianos vexatio adversus Tillemont. probatur 309. c.2. n.31.& 310.c.2. n.32. Edicta in Christianos una cum Carino proposuit ib. cur uni Numeriano adscripta ib.
Numina publica quae 76. c. 2.
Nummus Neronis Nicaensium illustr. 297. c. 1.
Nuptiae dominarum cum servis aut libertis legibus vetitae 304. c. 2. n. 24. ab Ecclesia improbatae ib.
Nutricis gremium in S. Damasi Epigrammate quid 912. c. 1. n.9.
Nymphae pro Nymphacis 678. c. 2.
- Νυχθημέριον** unde aevo S. Paulini initium fumeret 709. c.2. & seqq.
O.
O Apud antiquos pro Ou 116. c. 1. n.46. *Ο' κα'* in binominibus quid 160. c.2.
Obrima fluvius ubi 934. c.2. n.6.
Obtestari quid 958. c.2.
Occidens aevo fequiore quid 191. c. 1.
Occiduum quid . 76. c.1.
Occulta pro Crypta 544. c.1. n. *
Octavianus insulam Capreas cum Rep. Neapolitan., Enaria data, permittavit 347. c. 2. Collem Leucogaem. Campanis tribuit 348. c.1. an pro eo annua vicena millia Neapolitanis solvi jussit 349. c. 1. ejus res gestae & decreta per Consules digesta. olim exstabant ib. c. 2. Romanas Provincias in duas partes dispescuit 368.c.2. *
SS. Otto MM. Palaestinae quo die & anno pugnarent 112. c.1. eorum nomina ib.n.44. Eusebiana historia illustr. 111. c. 1. n.43.
Odilo Mon. quo saecula floruerit 900. c. 2. n.781. Scriptor Translationis S. Sebastiani ib. & 1002. c. 1.
Odor ignis quid 299. c. 2.
Οδός & Οὐδός unum idemque nomen 574. c.2. pro *Templum* & quare ib.c.1.
Officium idem quod Apparitio 937. c. 2. Provinciarum Rectorib. obsequiebatur ib. Magnum Officium Praefectis Praet. ib. Magno Officio *Primiscriinus* praeerat ib.
Officium Ecclesiasticum, quo pacto apud veteres distributum 78. c. 1. hujus divisionis auctor ib.c.2. Officii Matutini & Lucernarii tempus 708. c. 1.
Ογμος quid 222. c. 1. n. 82.
Οικίος quid 609. c.1. -
Οίκος pro Templo 713. c.2. n.478;
Οἰκουμενη quid 197. c. 1.
Olympicum, Jovis Olympii templum. Athenis ab Hadriano dedicatum. V. *Hadrianus*.
Ομοίονισμος quid 507. c.1. n. 137.
Ομολογία pro voto monastico 439. c.1. n. 288.
V-u u u u u Reip.

- S. Onesimus Episc. M. his Fastis inscriptus ecquis 95. c. 1. an Philemonis servus, Pauli discipulus ib. c. 2. ab Ephesino diversus ib. n. 13. Boracae in Macedonia Episcopus ib. Apostolus dictus 96. c. 1. Puteolis an Romae coronatus ib. c. 2. n. 15. & 16. martyrii genus ib. dies 97. c. 1. in nomine allusio Pauli ib. c. 2. n. 17.
- Opificii sex dierum descriptio 159. c. 1.
- Oraculorum carmina cur in metrum peccantia 449. c. 2. n. 18.
- Orarium antiquis *stola* etiam dicta 40. c. 2.
- Oratio pro Benedictio 190. c. 2. pro Missae sacrificio 867. c. 2. n. 728 956. c. 1. & 993. c. 1. n. 12. Oratio Dominica ante Communionem 197. c. 2. Orationem dare & colligere quid 142. c. 2. n. 11. Orationis incendia quid 421. c. 1. n. 265.
- Oratorium tantumdem quod Graecis *Εὐκτήριον* & *αἶνος εὐκταρίος* 620. c. 1. n. 354. non aliud a Choro ib. ex omni parte septum 621. c. 1. ejus forma & situs ib. seorsim a laicis Clero deputatum ib. Jo. Diacono Oratorium Stephaniae quid ib. in Evagrio sub Altaris nomine etiam Oratorium venit ib. Oratoria supra Martyrum reliquias constructa XXXI. c. 1.
- Ὁρχίζω*, ejus syntaxis 667. c. 1. n. 407.
- Ordinare antiquis quid 74. c. 2. n. 56. aevō sequiore pro *statuere* 328. c. 1.
- Oriundus & Ortus quid differant 1008. c. 2. n. 22.
- Osculum pacis ante Communionem VI. saec. datum 197. c. 2. capitis & pectoris apud Christianos 208. c. 2.
- Ὅσιος* Graecis Monachor. & Episcoporum Elogium 225. c. 2. & 397. c. 2. n. 223. a . . .
- Ὅσος* quid 163. c. 1.
- Ossa pro Cadavere 694. c. 2. n. 452.
- Ostentatio & Ostentamen pro exhibitione 584. c. 2. n. 295.
- Ostarii servi qui 110. c. 2. n. 41.
- Ὀυρανός* pro Mundus 159. c. 2. *Ὀυρανὸς πατρὸς* quid 425. c. 1.
- Ὀυρανός* remotiori, *Ἐκείνός* proximiori

relatum 827. c. 1. n. 650.

Ovum live *Obum* quid 261. c. 1. an idem ac *Obolus* ib.

Ὄψις piscis sacri apud Aegyptios nomen 242. c. 1.

P.

Pacator idem qui Irenarcha 934. c. 1.

Pacatus Vranii amicus idē ac Theodosii laudator 702. c. 2. ejus plena nomenclatio ib. aetas & patria ib. quo anno Africae proconsul & Comes rei privatae ib. quousque vixerit ib. & seqq. ejus poeticae praestantia 703. c. 1. n. 461. & 462. eidem Ausonius sua carmina dicavit ib. S. Paulini Nolani gesta canere meditabatur ib. c. 2. 2.

Drepanio Floro diversus ib. in Italia plurimum versabatur 704. c. 1.

S. Pacianus unde Montium ignivomorum incendia arcessebat 402. c. 1.

Pagani unde dicti 40. c. 1. & 54. c. 1. n. 27. quo tempore haec vox pro Idololatriis usurpari coeperit 521. c. 1. n. 156.

Palaepaphus V. Paphus.

Palaeitini pro Philistinis apud Ambr. & Egesippum 794. c. 1. n. 614.

Palmarum dies *Βασιλαγος* Graecis dictus 952. c. 2. n. 23.

S. Pammachius Martyrium Joannis & Pauli excitavit 724. c. 1. Paulinam S. Paulae filiam uxorem duxit ib. primus ex patricio genere monachus ib. quousque vixerit ib. Xenodochium in Portu Romano aedificavit ib. S. Hieronymi scriptis celebris ib. S. Pammachii cultus an novus ib. c. 2. an Presbyter ib.

Panis veteribus bucollatus 506. c. 2. n. 135

Pannonia initio duplex superior & inferior 751. c. 2. utriusque duo diversi rectores ib. quando in unam provinciam coaluerit 750. c. 1. n. 546. & 752. c. 1. Graecis *Παννονία* & *Πατρινία* dicta ib. Pannoniorum Diana Basentis nomen 753. c. 2. eorum nativus sermo 749. c. 2. num Illyricae linguae propago ib. III. & IV. saeculo Latina Lingua usurpata ib. Pannonia & Moesia superior eidem Rectori suberant 957. c. 1. n. 1.

S. Pan-

S. Pantaleon M. in his Fastis signatus quis 56. c. 1. ejus cultus in Regno Neap. celebris ib.

Papas & Papatissa quid 628. c. 1. n. 359.

S. Paphnutius Mon. his Fastis inscriptus ecquis 225. c. 2.

Paphus in Cypro duplex 547. c. 1. vetus saepius junctim Palaepaphus vocata ib. nova plerumque absolute Paphus ib. inter utramque distantia ib. Paphiorum annus unde incoeperit 568. c. 2. n. 265.

Παρακλησις pro Παράκλησις 665. c. 2. & 673. c. 2. n. 422.

Παρασκευη quid in Actis S. Polycarpi 68. c. 2. & 944. c. 1.

Parentes pro Propinquis 752. c. 2. & 926. c. 1.

Παρίσημι quid 292. c. 1.

Parochiales Ecclesiae Catholicae VI. saec. vocatae 129. c. 2. n. 76.

Participes qui 220. c. 2. cum adfessore consilium Praesidis constituebant ib.

Paschatis festum cur Sabbatum Magnum Smyrnaeis vocatum 948. c. 2. Pascha secundarium Hebraeis quid 650. c. 1.

S. Pascrates M. ubi decertarit 654. n. 394. an miles ex Leg. XI. Claudia fuerit 657. c. 1. quo die cum fratre Valentinione coronatus ib. n. 400.

S. Passarion Praylii in Chorepiscopatu Hierosol. successor quo anno obierit 117. c. 1. 119. c. 1. & 954. c. 2.

Passionis vox in hisce Fastis quid 5. c. 1. & seq. 251. c. 1. & 254. c. 2. & passim.

Pastor quid Ambrosio 837. c. 2. n. 660. quidve Pastus in vet. Glossis ib.

Patres pro utroque parente 159. c. 2. & 960. c. 1. Patres priorum saeculorum quo pacto Fidei summam Catechumenis exponerent 461. c. 2. n. 41. Patrum spirituum antiquitas 550. c. 1.

Patria pro Provincia 39. c. 1. n. 7. & pro Familia ib.

S. Patricius Prusae Episc. in quam ex quincuplici Prusa Bithyniae federit 362. c. 2. & seqq. ejus palaestra 365. c. 2. patria 366. c. 2. & 382. c. 2. n. 182. aetas 367. c. 2. & seqq. Julius Bithy-

niae proconsul ejus judex quis fuerit 371. c. 2. an Julius Bassus sub Trajano Bithyniae proconsul 372. c. 1. quoto Christi anno Bithyniam rexit, ac Patricium necarit 373. & seqq. & 402. c. 1. & seqq. Acta restituuntur & illustr. 380. c. 1. & seqq. de eisdem iudicium 391. c. 1. Patricii elogia aliquot ex Graecorum libris producuntur & ill. ib. & seqq. Deum primo die ignem protulisse docuit 384. c. 2. n. 192. ex quo lucem deinde factam credidit ib. Thermas & Vulcanianas flammam ab igne Gehennae repetit 392. c. 2. & seqq. ejus Concio de ignibus subterraneis ib. & 983. c. 1. confertur cum Gerasimi Mon. inedito fragmento, Menaeis & Cedreno 393. c. 1. & seqq. an Patricius Vesuvium exundantem inviserit, & quo tempore 387. c. 2. n. 202. & 397. c. 1. n. 230. & 233. ejus corpus ubi sepultum 390. c. 1. n. 211. in Martyrio focii ib. c. 2. n. 212. dies passionis ib. n. 213. cur a Graecis bis celebratus 396. c. 1. n. 225.

Patroni Regionum urbis qui fuerint 679 c. 1. Patronus Regionis Naumachiae 901. c. 1. n. 783. Patronatus Coloniarum & Municipiorum ad filios & Nepotes prorogatus 987. c. 2. n. 7. Πάτρις quid 357. c. 1. n. 138.

Πατροσύνη paternitatis titulus 562. c. 1. S. Paulinus Episc. Nolanus initio Campaniae Consularis 986. c. 2. & seqq. quo anno eam dignitatem inierit 987. c. 1. lapis Puteolanus an ei asserendus ib. c. 2. & seqq. an Proferius Paulinus vocatus 988. c. 1. an pro redimendo captivo se in voluntariam captivitatem dederit ib. & 708. c. 2. an aliquis Paulinus Neposei proxime in Episcopatu successerit ib. Domni praenomen Episcopis primus tribuit 141. c. 2. Vranii epistola de ejus obitu emacul. & illustr. 702. c. 1. & seqq. Episcopi duo qui eidem morienti adlitterant, quinam fuerint 705. c. 2. & seqq. quo sensu Paulinus moriens his se *spiritualem* atque *angelicum* praeberit ib. SS.

V u u u u u 2 Ja-

- Januarii M. & Martini Turonensis visio ei exhibita 706. c. 2. ab Exsuperantio Ep. nummorum subsidium accepit 707. c. 1. & 986. c. 2. quo ritu & ordine Pacem hereditariam suo clero reliquerit 707. c. 2. quo die & hora obierit 712. c. 1. quo anno 702. c. 1. S. Joan. I. Episc. Neap. ad caelum evocavit 141. c. 2. ejus cultus antiquitas 701. c. 1. gesta Latinus Pacatus canere meditabatur 702. c. 2.
- Paulinus Junior Campaniae Consularis, cui lapis Puteolanus inscribitur, cequis fuerit 987. c. 1. & seqq. an hic Clero Nolano postmodum adscriptus Paulino in episcopatu successerit ib. quo anno obierit ib. c. 2. ultronea captivitas pro redimendo captivo an ei tribuenda ib. & 708. c. 1. n. 471. an ejus pater etiam Campaniae consularis ib.
- Paulus Diaconus Neap. quo saeculo vixerit 183. c. 2. S. Mariae Aegyptiae vitam latine reddidit ib. cuinam Regi Carolo eam dicarit ib. & n. 44. ejus versionis indoles 187. c. 2. eadem ex Graeco suppl. emend. & illustr. 188. c. 1. & seqq.
- S. Paulus I. Ep. Neap. quo saeculo floruerit 60. c. 1. an Major nuncupatus ib. quo die his Fastis inscriptus XXV. & 61. c. 2. ejus elogium 59. c. 1. n. 37.
- S. Paulus II. Episc. Neap. cur Senior sive Major sive Primus vocatus XX. & seqq. & 60. c. 1. ejus aetas XXI. c. 1. n. III. & 59. c. 1. n. 37. dies depositionis 955. c. 1. quo die in his Fastis signatus 60. c. 2. Episcopalem sedem in Ecclesia S. Januarii biennio tenuit 625. c. 1. an Ecclesiam S. Fortunati exstruxerit ib.
- S. Paulus III. Episc. Neap. cur Junior aut Minor dictus XX. & seqq. & 60. c. 2. quo anno obierit XXI. c. 1. n. IV. laicus Episcopus electus 59. c. 1. n. 37. quo anno Episcopatum inierit 60. c. 2. quo die in his Fastis colatur ib.
- Pavo aut Pavo quid 680. c. 1.
- Pax in Christianorum titulis idem quod Ecclesiastica Communio 496. c. 2. n. 114. & 577. c. 2. n. 278. formula in
- Pace* etiam de Martyribus usurpata ib. Pax hereditaria ab Episcopis mortuis quo ritu data 41. c. 1. n. 8. & 707. c. 2. *Pax vobis*, formula salutationis Episcopis usitata 142. c. 2.
- Πατρις quid 235. c. 2. quidve Πατρις σεβασμας ib.
- Peculia filiorum damnatorum legibus Rom. non publicabantur 166. c. 2. & 960. c. 1.
- Πεδαχθῆναι urbs eadem quae Pida 644. c. 2. ejus nomen unde compositum ib. c. 1. n. 377. ubi posita ib. c. 2. V. Pida.
- Pedes Ambrosii & Egesippo quid 819. c. 1.
- Πηγη unde 614. c. 1. n. 377.
- Προσῆν adverbium 156. c. 2.
- Pelagius II. quo anno Pontifex 128. c. 1. n. 74. an Neapoli Reducem Episc. Neap. ordinavit ib. c. 2.
- Pentecostes festum cur Italis *Pascha Rosata* dictum 54. c. 2. n. 27. Judaeis *Sabbatum magnum*. V. *Judaei*.
- Πέννη quid 157. c. 1. n. 25.
- Percipere pro Baptizari 540. c. 2. n. 203.
- S. Peregrinus quo die obierit 29. c. 1. an martyr ib. c. 2. ejus cultus in Sicilia mirificus ib. an Ecclesia ei dicata Neapoli ib.
- Perfunctorius vox Ambrosiana 795. c. 2.
- Περὶ τῶν παπτῶν quid 713. c. 1. n. 476.
- Περὶ τῶν παπτῶν qui 449. c. 2. n. 19.
- Perinthus V. *Heraclea Thraciae*.
- Περὶ τῶν παπτῶν quid 167. c. 1. n. 26.
- Περὶ τῶν παπτῶν quid in Glossis 299. c. 2.
- Perpetuus, Imperatorum titulus quando assumptus 38. c. 2. n. 5.
- Perfarum nomine qui apud Egesip. veniant 787. c. 2. n. 605.
- Persecutiones a duobus Imp. motae cur alterutri quandoque adscriptae 312. c. 1. n. 32. 474. c. 2. n. 68. & 977. c. 2.
- Petrus Fullo an Theopaschitarum auctor 561. c. 2. a Basilisco in cathedram Antiochenam repositus 562. c. 1.
- SS. Petrus & Marcellinus, quo die decertarint 486. c. 2. Actorum antiquitas & fides ib. & seqq. eadem corrig. & illustr. 488. c. 1. & seqq. Serenus Vicarius martyrum iudex quis 492. c. 1. & seqq. ubi perempti 494. c. 1. quo translati ib.

ib. & 495. c. 1. n. 110. S. Damasi in
eisdem Epigramma illustr. ib. difficilis
Aetorum locus de Ambobus S. Mar-
cellini Arteris enodatur 496. c. 1. & seq.
SS. Petrus & Paullus an in Italiam si-
mul venerint 855. c. 1. n. 681. Petri
primus in Italiam adventus quo anno
ib. c. 2. n. 683. an Simonis causa Ne-
ronem sibi aversum fecerit ib. n. 684.
an ejusdem causa Romam secundo
venerit 858. c. 2. n. 696. an mortuum ju-
venem magicis fufurris ab Simone
prius tentatum, mox victo Simone,
fufcitavit 859. c. 1. n. 698. 869. c. 1. &
875. c. 1. n. 746. Simon volare adorsus
Petri oratione dejectus 864. c. 1. n. 719.
an de supplicii genere praemonitus
868. c. 1. n. 733. tunicatus cruci suffi-
xus a pictoribus olim exhibitus ib. Pe-
tri cum Simone certamen & passio ab
Egesippo descripta Ambrosio asseritur,
& illustratur 853. c. 2. & seqq. V. S.
Ambrosius & Egesippus. De Simonis
volatu & ruina V. *Simon Magus*.
Petro Romae digredienti an Christus
occurrerit 867. & 889. c. 2. de eo Ori-
genis & Petri Aetor. MS. testimonium
890. horum Aetor. aetas & pretium
876. c. 2. n. 747. & 880. c. 2. n. 752. ea-
dem a Pseudo-Marcello compilata ib.
num eadem ac Graeca Vaticana ib.
Petri Praedicatio ab apocryphis diver-
sa 879. c. 1. de eadem judicium ib. c. 2.
Graecus Petri Aetorum scriptor a Bol-
landistis editus idem ac Metaphrastes
877. c. 2. n. 748. de tribus Petri Aetor.
scriptoribus judicium 879. c. 2. & seqq.
Petri & Paulli dies & annus passionis
854. c. 2. n. 679. & 892. c. 1. an prac-
sente Nerone interfecti 892. c. 2. & n.
765. passio quo die primitus coheretur
ib. quo aevo major sollemnitas mense
Junio agitari coeperit ib. c. 2. quamdiu
Petrus Romae sederit 893. c. 2. Petrus
in Vaticano, Paullus ad viam Ostien-
sem initio conditi 894. c. 2. inde sub-
lati, & ad Callisti Catacumbas relict
895. c. 1. quando id contigerit ib. &
897. c. 1. an sub Heliogabalo ib. c. 2.

n. 775. & 898. c. 2. n. 776. quando in
pristinas sedes reportati 896. c. 1. an
sub S. Xysto ib. c. 2. an sub S. Cornelio
897. c. 2. ultima delatio impensissime
postmodum celebrata 896. c. 2. hujus
dies pro die passionis postea habitus
891. c. 2. 897. c. 1. & 972. c. 2. ho-
rum sepulcra cur Catacumbas appella-
ta 898. c. 2. & seqq. Apostolorum ve-
stigia cur Callisti Coemeterium dictum
898. c. 2. & seqq. cur in hisce Fastis
seorsum Petrus, seorsum Paulus postri-
die signatus 902. c. 2. & seqq. undenam
Neapolitani id arripuerint 903. c. 1.
Romae uno eodemque die duae statio-
nes apud utrumque agitabantur ib. quo
aevo id fieri coeperit ib. c. 2. hae sta-
tiones duob. distinctis diebus a Grego-
rio M. affixae ib. dispersitos vigiliarum
dies olim ambo habuerunt 904. c. 1.
ab eorum festis aliquot Dominicae se-
quentes olim nomen accipiebant ib.
cur hodie non Natale, sed Commemo-
ratio Pauli celebratur ib. Cathedrae
Petri festum cur Februario affixum 892
c. 2. & n. 767. olim generale fuit 49. c. 1.
quo die in Galliis agitatum ib. c. 2. quo
tempore in Romana & Antiochena,
Cathedra distinctum 50. c. 1. an olim
apud Graecos celebratum 51. c. 1. an
Neapolitani a Graecis illud acceperint
ib. Petri Basilica olim extra pomoe-
rium posita 735. c. 2. quando intra po-
moerium clausa ib. a Christianis duci-
bus ante urbis ingressum invisibilebat
ib. an ob eam causam triumphalia li-
mina a Sidonio appellata ib. in eadem
visiones olim fidelibus oblatae 772. c.
2. n. 582. & 991. c. 1.

Pharos quid Justino M. 450. c. 2. n. 20.

Pharus Alexandriae insula 236. c. 1.

Φάρυξ & Λάρυξ promiscue passim usur-
pata 500. c. 2. saepe pro Faucibus &
pro ipsa trachea usitata 501. c. 2. n.
126. *Φάρυξ & Φάρυξ* cognata vo-
cabula 503. c. 2. quid notarint ib.

Philippopolis urbs ubi 612. c. 2. n. 344.

S. Philippus Apost. quib. diebus Neapoli
celebratus 283. c. 1. an Kalend. Maii
solus

- Solus in occidente cultus ib. c. 2.
S. Philippus Ep. Heracleens. quo die & anno passus 215. c. 1. n. 80. & 224 c. 1. Angeli auxilio recreatur 219. c. 2. ejus focii 214. c. 1. horum passio sub Diocletiano, an sub Decio 222. c. 2. n. 83. Mucapor Philippi carnifex quis. V. Mucapor. Praefides Thraeciae Bassus & Justinus martyrum iudices quinam fuerint 225. c. 1. n. 83. Actorum aetas 224. c. 2. an Acta de Graeco reddita 215. c. 2. n. 81. an Latine primitus scripta ib. & 221. c. 1. restituuntur & illustr. 216. c. 2. n. 82. 401. c. 2. n. 245. 246. & 247. & 961. c. 1. & seqq. Philippi de extremi iudicii propinquitate, ib. & de igneis eruptionibus opinio 401. c. 2. Martyrum corpora Hebromeria 222. c. 1. n. 82. retis ope indidem extracta 254. c. 1. n. 104. cur hi Martyres Graecis ignoti 216. c. 2. n. 81. & 221. c. 2.
Philippus Imp. quando obierit 932. c. 2.
S. Philo Carpathii in Cypro Episc. S. Epiphanius discipulus 23. c. 2. falso insulae Carpathi Episcopus dictus ib. c. 2. cur *Carpathius* vocatus 24. c. 1. Commentarius in *Cantica Canticorum* ei asseritur ib. c. 2.
Philo Judaeus quo anno Romam venerit 237. c. 1. quove obierit ib. Philoniani Therapeutae, an iidem ac Ascetae ib. *Φιλοσοφούμεν* quid 431. c. 1. n. 283. *Φαίβης* quid antiquis 498. c. 1. n. 116. *Φαίγης* quid 388. c. 2. n. 208.
S. Phlegon Pauli discipulus Hyrcaniae Episcopus quo die celebratus 698. c. 2.
Phoenice Syriae Proconsuli initio suberat 599. c. 1. Syria Phoenice junctis nominibus saepe dicta ib. quando peculiarem Rectorem habuerit ib. ejus Rector *Consularis Phoenices* vocatus ubi consisteret ib. n. 325.
Phoenix cur in Christianorum Sepulcris scalptra 210. c. 1.
Φρονεῖν qui 977. c. 2.
Φυλακίτης & *Φυλακιστής* quid 490. c. 2.
Physicus pro Medico quo tempore usurpari coeperit 40. c. 2.
- Παζα* Hellenistis peculiare 246. c. 1.
Pida Ponti Galaticae urbs ubi 644. c. 2. dicta *Pidachthon* ib. ejus a Sebastia distantia 648. c. 2. n. 387.
S. Pimenius M. his Fastis inscriptus idem ac Epimeneus Brixienf. 61. c. 1. nominis varia scriptura ib. etymon 62. c. 1. n. 40. imago Romae reperta 943. c. 2.
Pinianus Praef. urbis sub Valentiano Jun. qui 520. c. 2.
S. Pionii M. dies & annus Passionis 91. c. 1. & 952. c. 2. & seqq. quo die tentus 953. c. 1. & 955. c. 2. cur is dies *Sabbatum Magnum* Smyrnenfibus dictus ib. an *Geminus Pionius* vocatus 553. c. 2. n. 24. Acta quo tempore Latine reddita 91. c. 1. n. 9. horum sinceritas ib. illustrantur ib. & 181. c. 1. 154. c. 1. n. 23. 940. c. 2. n. 9. 945. c. 2. n. 14. & 952. c. 2. & seqq. & 955. c. 2. & 993. c. 1. n. 12. comburendus an in totum se nudaverit 913. c. 1. n. 11. ejus de Montium iguivomorum origine opinio 401. c. 1.
Pisidia Phrygiae olim tribuebatur 471. c. 2. antiquitus Phrygia Pisidica dicta ib. huic regioni Iconium a Lycaonico alterum asseritur ib. c. 1.
Πιδυσία V. Enaria.
Pityusa ignota orae Ciliciae insula 545. c. 2. unde nomen traxerit ib.
Placita quae 195. c. 1.
Plango, verbum activae & passivae notationis 489. c. 1.
Plebes pro Parochia 130. c. 1. n. 76.
Plerique pro Nonnulli 888. n. 762. *Plerumque* pro Interdum. ib.
Πληρωμα, variae hujus vocis notiones 754. c. 1. n. 548. quid in Ecclesiis ib.
Πληροφορία quid 193. c. 2. quidve Justinus M. *Πληροφορία* 473. c. 2. n. 66.
Plinius Jun. quo anno Consul suffectus 373. c. 2. quove Julium Bassum Bithyniae proconsulem defenderit ib. quo tempore auguratum a Trajano accepit 374. c. 1. quove Rufi Varenii causae vacaverit 375. c. 1. & seqq. & 377. c. 1. n. 170. & 402. c. 2. Bithynicae legationis annus 374. c. 2. & 377. c. 1. n. 170.

370. quamdiu Bithyniam rexit ib.
quo anno Trajanum de Christianis
consuluerit ib. elogium ei inscriptum
illustr. 370. c. 1. & 382. c. 1. n. 178. ejus
Epistolae illustr. 370. c. 2. & seq. 373.
c. 2. & seqq. & 402. c. 2. & seqq.
- Pluvia Altrix pro Manna apud Ambro-
sium & Egesip. 823. c. 1.
- Ποδακίχη quid 510. c. 2.
- Poenitentibus quando interdum poeni-
tentiae spatia contracta 304. c. 1. n. 23.
- Ποιεύ cum intervallis temporis junctum
pro Transigo. 668. c. 2. Ποιεύ μετανοίας
quid 190. c. 2. Ποιεύς & Δημιουργός
quid differant 462. c. 2. n. 42. Ποιεύς
Hellenistis quid 550. c. 2.
- S. Pollionis Cibalis in Pannonia annus
passionis 751. c. 1. Probus iudex quis
fuerit ib. c. 2. Acta Graece an Latine
primitus scripta 749. c. 2. quando pro-
dierint 754. c. 2. & 755. c. 2. & seqq.
emaculantur 956. c. 2.
- S. Polybius Episc. his Fastis inscriptus ec-
quis 83. c. 2. & 289. c. 1. & 975. c. 1. &
seqq. an Polybius S. Epiphanius vitae
auctor ib. c. 2. an Phinocorurorum Epi-
scopus ib.
- S. Polycarpus M. Alexandrinus quando
deceatit 137. c. 1. sponte se Praefidi
obtulit ib. c. 2. n. 2.
- S. Polycarpus Smyrnae Episc. quo die &
anno passus 67. c. 1. n. 46. & 943. c. 2.
& seqq. cur is dies *Sabbatum Magnum*
Smyrnaeis vocatus V. Sabbatum. Ejus
Natale summa veneratione agitatum
954. c. 1. n. 25. Sabbatum Magnum
etiam dictum 953. c. 2. num *Natalē*
Genuinum etiam coleretur ib. n. 24. &
955. c. 2. Acta illustr. 67. c. 1. n. 46.
151. c. 2. 933. c. 2. n. 5. & 944. c. 2. n.
14. & 954. c. 1. n. 25. an comburendus
tunicam deposuerit 913. c. 1. n. 11.
- S. Pomponius Episc. Neap. quo die obie-
rit 258. c. 2. & 263. c. 1. & seqq. aetas
263. c. 2. quamdiu federit ib. ubi hu-
matus ib. inscriptionis sepulcro sculptae
aetas 264. c. 1. n. 115. ejus festi vices
264. c. 1.
- Ponderum cura ad Praefectos urbi perti-
nebat 459. c. 2.
- Ponizaritus Asijcae Proconsularis urbs
maritima 313. c. 1. & seqq. eadem quae
Hippo Diarrhytus ib.
- Ponti extensio 411. c. 2. Metropolis Ama-
sia ib. a Cappadocia distincta ib. unde
Ponti nomen sibi fecerit ib. cur sub
uno Cappadociae nomine quandoque
venerit ib. Pontus Cappadocius Gala-
ticus & Polemoniacus V. Cappadocia.
- S. Pontianus Papa cur Martyr in Brev.
Rom. dictus 231. c. 1.
- Pontifices Rom. Episcopi Episcoporum
vocati 679. c. 1. & 986. c. 1. olim in
Vaticano sepeliebantur 897. c. 1. quo
tempore in Callisti Catacumbis condi-
ti ib. c. 2. Pontificium quid 580. c. 1.
n. 286.
- S. Porphyrius Gaza Episc. quo die ac
anno obierit 70. c. 1. & 71. c. 1. n. 50.
quo anno Presbyter a Praylio ordina-
tus 75. c. 2. ipsi custodia ligni Crucis
credita 72. c. 2. quo anno Gaza Epi-
scopus creatus 73. c. 1. vitae pretium
& auctor ib. nunquam a Metaphraste
interpolata 72. c. 1. n. 52. & 79. c. 2.
illustr. 74. c. 2. n. 56. Porphyrii Dispu-
ratio cum Julia Manichaea jam deper-
dita 78. c. 1. ejus hortatu Theodorus
Mopsuestenus Ecclesiasten exposuit
79. c. 2.
- Posidium insulae Carpathi urbecula
24. c. 1.
- S. Potiti M. tempus passionis 12. c. 1.
Iudex quis fuerit ib. n. 11. Actorum &
vitae pretium ib. festi varietas unde
orta ib. c. 2.
- Praecedo pro Pervenio 216. c. 1. n. 81.
- Praeceptum absolute positum quid 572. c. 2.
- Praecantare bonam in partem usurpatum
102. c. 1. n. 21. & 1006. c. 2.
- Praecones tuba praecinente damnato-
rum elogia praedicabant 911. c. 2. n. 8.
in praeconiis semper tuba utebantur
ib. voce Stentorea praediti ib. & 493.
c. 2. n. 105. quid sub voce praeconia
ib. cur vocem exercere aut experiri di-
cerentur ib. Praecono quid 922. c. 2.
n. 25.

Prae-

Praefectorum & Praesidum nomina dispersita 318. c. 2. *Επαρχος & Υπαρχος* Graecis ib. & 455. c. 1. n. 32. Praefecti nomine nunquam *Vicarii* intellecti 316. c. 2. n. 39.

Praefecti Praet. ante Constantinum res imperii velut in solidum administrabant 319. c. 1. n. 42. & 935. c. 1. ad eos Imp. epistolae deterebantur ib. quo pacto Edicta componerent ib. & 316. c. 1. cur persecutiones ab eisdem indictae dicantur ib. ubi sedem fixam atque Palatium habuerint ib. eorum sedes an *sublimis* vocata 855. c. 2. n. 682. initio *viri Clarissimi* dicti 319. c. 2. n. 42. & 938. c. 1. mox *Illustres & Eminentissimi* ib. an plures duobus ante Constantinum fuerint 321. c. 2. n. 46. quatuor ab eodem constituti ib. c. 1. a Justiniano quintum Africae peculiaris additum 320. c. 1. Gladius peculiaris eorum insigne 939. c. 2. Dicturis sententiam adducebatur ib. non a tabella, sed verbo sententiam dicebant ib. an etiam per Officium id facere licuerit 940. c. 1. & n. 9. sub eisdem *Primis* magni officii militabat 937. c. 2. eorum *Vicarii* 920. c. 1. n. 23. an a Diocletiano aucti ib. accepto gladio ab Imp. ordinabantur 939. c. 2.

Praefectus Praet. Africae peculiaris quo anno a Justiniano institutus 320. c. 1. quando desierit ib. n. 43. Carthagini confidebat 321. c. 2. provinciae ei decretae ib.

Praefectus Praet. Occidentis nullum jus in Africam Proconsularem olim habuit 371. c. 1. n. 40. an postea hac parte variatum ib. tres *Vicarios* habebat 492. c. 1.

Praefectus Praet. Orientis sub Decio Nicetae Bithyniae 318. c. 2. & seqq. & 933. c. 1. sub Diocletiano Nicomediae confidebat ib.

Praefectus Vrbi ponderum curam habebat 459. c. 2. ordinarias criminum quaestiones exercebat 492. c. 1. an *Vicarius* extra ordinem unquam ei subrogatus ib. & 921. c. 1. n. 23. *Primis*

magni Officii sub eodem militabant 937. c. 2.

Praefectoria Provincia quae 319. c. 1. n. 42. & 939. c. 1. Praefectura Italiae V. Italiae.

Praepositura Palatii sacri cubiculi 735. c. 1.

Praeruptum, novum Egisippi vocabulum 796. c. 2. n. 619.

Praefes & ἡγεμὸν, quorumlibet rectorum provincialium commune nomen 479. c. 1. n. 78. Praesidum & Praefectorum nomina dispersita 318. c. 2. Praesidum consilium ex quibus constaret 220. c. 2. provinciam per hiemem lustrabant 319. c. 1. n. 42. tribunal temporarium ubi vis statuebant 381. c. 2. n. 178. fixum & mansurum in metropoli aut in celebrioribus locis ib. an nocte media pro tribunali sederint 491. c. 2. 752. c. 1. & 984. c. 2.

Praefulis acceptio apud Ambr. & Egisip. 803. c. 2. & 857. c. 1. n. 690.

Praetendere cujus notiois apud Ambros. 791. c. 1. n. 610.

Praetores in praetorias provincias missi 368. c. 1. imperiorum annuum ib. c. 2. quando *Propraetores* vocati ib. eorum sedes *sublimissima* 855. c. 2. n. 682.

Praevaleo sine sequente casu 860. c. 1. n. 702.

Praevenio pro *Advenio* 858. c. 2. n. 696.

Πρατταν Κάριδα quid, quive *Πράττω* 297. c. 1.

Praylius Hierosol. Episcopus 71. c. 2. & seqq. Joannis Hierosol. antea Chorepiscopus 72. c. 1. adhuc Chorepiscopus S. Porphyrium presbyterum ordinavit ib. c. 2. quo anno 71. c. 1. n. 50. ejus in Chorepiscopatu successores 119. c. 1. & 954. c. 2. a Joanne in Coepiscopum quo anno adscitus 74. c. 1. n. 55. & 955. c. 1. quando eidem successerit 73. c. 2. quamdiu sederit ib.

Preces pro *Postulationes* 481. c. 1. n. 85. sine libello solis clamoribus interdum conceptae ib.

Presbyteri cum iussione Episcopi olim baptizabant 211. c. 2. & 961. c. 1.

Prima-

Primarii qui 323. c. 1. immunes a Constantino facti ib. c. 2.
Primicerii multiplices & suo quisque adjuncto distincti 735. c. 2. *Primicerius Augustae* quis ib.
Primiscriinii qui 937. c. 1. an Decianis temporibus fuerint ib. sub praesidum dispositione erant ib. c. 2. sub Praefectis Praet. *Primiscriinii Magni Officii* militabant ib.
Primitivus pro natu maximo, & *Primitiva* pro jure primae geniturae 791. c. 1. n. 610.
Princeps primae cohortis quis 676. c. 2. quo tempore desierit ib. ad legionariam militiam pertinebat 677. c. 1.
Princeps magni Officii qui 209. c. 1.
Privatus apud Ecclesiae Scriptores idem quod *Laicus* 127. c. 2. n. 72.
Probus Pannoniae praefes, S. Irenaei Sirmiens. judex, ecquis 751. c. 2.
Procedere pro celebrare, & *Processio* pro Conventu 583. c. 2. n. 293.
Proceres aevo sequiore iidem ac *Episcopi* 771. c. 2. n. 750.
Processiones V. *Supplicationes*.
Proconsul provinciarum popularium rectoribus commune nomen 368. c. 1. & seqq. & 381. c. 2. n. 178. *Proconsules* cur Consulares saepe vocati ib. & 524. c. 2. n. 167. eorum munia ib. *Consularis* potestas non semper eisdem data ib. verbo ne, an de tabella sententiam pronuntiaverint 940. c. 1.
Προκομι quid, quidve *Προκομι* 936. c. 2. n. 8.
S. Procopius quo anno martyrium fecerit 340. c. 1. n. 114. ejus Acta a Jo. Diacono scripta ib. quando interpolata ib.
S. Proculus Diaconus Puteolanus an cum S. Januario ab initio tentus 274. c. 1. n. 18. & 275. c. 2. n. 27.
Prophetae Iustino M. qui 464. c. 2. n. 47.
Propitio primario idem ac *Admoneo* 297. c. 2. n. 619. cur postea pro *saventem* efficio ib. *Propitius* unde & quid ib. *Propitior* pro *Propior* novum *Egesippi* vocabulum ib.
Προς pro *Prae* apud meliores Graecos

frequens 464. c. 1. n. 46.
Proseuchae Judaeor. ubi exstruerentur 75. c. 2. *Paganicae* ex Judaeorum imitatione constitutae ib. & 955. c. 2.
Πρόσχυμα quid 474. c. 1. n. 68.
Πρόσω αὐτοῦ quid 165. c. 1.
Provinciae Rom. stante Rep. *Consulares* aut *Praetoriae* 368. c. 1. quomodo collatae ib. c. 2. earum partitio ab Aug. instituta ib. & seqq. *Consulares* Populo traditae quae ib. in eas viri *Consulares* tantum missi ib. *Praetoriae* quae ib. in eas *Senatores* *Praetura* *Romae* functi destinabantur ib. harum *Rectores* dicti *Praetores*, *Proconsules*, *Consulares* ib. & 382. c. 1. n. 178. *Populi* provinciarum annuum magistratum imperium 376. c. 1. n. 169. *Caesarearum* administratio ad *Principis* nutum producebatur aut contrahebatur ib.
Provinciarum sortitio ab *Aposto* lis facta quo pacto intelligenda 252. c. 2.
Prudentia quid 969. c. 1. n. 4.
Pruina discindens quid 938. c. 1. n. 4.
Prusa in *Bithynia* quincuplex 357. c. 1.
Prusae & *Prusiades* promiscue vocatae 354. c. 2. & seqq. harum inscriptiones supplentur & illustr. 357. c. 1. & seqq. & 388. c. 1. n. 141. patrium numen *Aesculapius* 365. c. 2. & seqq. & 382. c. 2. n. 180. *Prusa* in ora *Propontidis* quoque *Prusias* dicta 355. c. 1. & seqq. *Cius* olim vocata ib. cur vetus *Cii* nomen postea praevaluerit 358. c. 1. n. 139. labente IV. saec. sedes *Episcopalis* 361. c. 1. n. 147. situs 355. c. 1. n. 128. perperam in *Ptolomaei* codicibus intrusa ib. gentile nomen *Prusiensis* ib. c. 2. n. 129. *Prusa* sub *Hypio* monte a *Prusa* ad *Hypium* diversa 659. c. 2. & seqq. & 362. c. 1. & seqq. Ceterus olim vocata 360. c. 1. & seqq. *Straboni* atque *Stephano* restituitur ib. a *Prusia*. *Claudio* *Prusias* dicta ib. c. 2. ubi posita ib. antiquitus *Heracleae* suberat ib. *Prusa* ad *Hypium*, olim *Prusa* & *Prusias* absolute vocata 356. c. 1. & 362. c. 2. 363. c. 2. n. 150. & 364. c. 1. n. 152.
X x x x x quando

quando condita 356. c. 2. n. 131. & 360. c. 2. n. 146. Prusarum omnium Metropolim se iactabat 364. c. 1. n. 152. & 154. ejus nummi illustr. ib. n. 153. & 363. c. 1. n. 149. a Trajano Balinei beneficium impetravit 364. c. 1. n. 152. saeculo V. sub Claudiopoli Honoriadis metropoli recensita ib. singulari Aesculapii & Hygiae religione illustris 366. c. 1. num in ejus vicinia Thermarum scaturigines fuerint ib. IV. saeculo urbs Episcopalis 363. c. 2. n. 150. Prusa ad Olympum Prusa & Prusias absolute olim dicta 356. c. 1. & n. 130. aevo medio Prusa absolute discriminis causa vocata 363. c. 2. n. 150. & 364. c. 1. & seqq. quo tempore condita 356. c. 2. & n. 131. & 360. c. 1. ejus auctor ib. gentile nomen 357. c. 1. & n. 134. praestantia 356. c. 2. n. 132. & 360. c. 1. n. 145. Dionis Chrysostomi patria ib. n. 130. fontium multitudine celebris 390. c. 2. n. 211. ei Therma oppidum tributum 367. c. 1. aevo posteriore sub Nicomediae metropoli recensita 364. c. 2. S. Patricii Prusensis patria, sedes Episcopalis, & palaestra ib. & seqq. Despotarum Romaniae olim Regia 367. c. 2. Imp. Turcarum diu sedes ib. Bursa nunc appellata ib. Prusa sub Olympo a Prusa ad Olympum diversa 161. c. 1. Prusa & Prusias promiscue vocata ib. c. 2. ab Hannibale condita ib. ubi sita ib. n. 147.

Pfallentia & neutrum Pfallentium quid 190. c. 2.

Psalmi *ᾠδαι* qui 219. c. 1.

Ἰουδαῖοι Justino M. qui 460. c. 2. n. 37.

S. Publius Atheniensis Episc. & M. quando floruerit 90. c. 1. an a Publio Melitensi Apostoli discipulo alius ib. cur Poplius a Graecis dictus 89. c. 2. n. 8.

SS. Pudencianae & Praxedis Actorum pretium 466. c. 2. notantur ib. & seqq.

Pueri pro Juvenes 940. c. 1. & 1012. c. 1. n. 27.

Pugiles in agone aures petere solebant 222. c. 1.

Pullus idem ac Gallus 491. c. 2. & n. 90.

Pullorum cantus idem ac Gallicinium ib. *primo pullorum cantu* quid ib. & 752. c. 2. & 984. c. 2.

Pumicare quid antiquis 807. c. 2.

Purgari & *Kαθαρίσιμος* quid antiquis 490. c. 1.

Purificationis festi antiquitas 31. c. 1. festum S. Simeonis interdum appellatum ib. c. 2.

Purus pro vacuus 160. c. 1.

Puteolanae orae Cicerones. V. *Cicerones*.

Q.
S. Quadraginta MM. quo die passi 88. c. 1. & seqq. eorum Acta Latina emacul. 89. c. 1. n. 9. de Actis a Jo. Diacono de Graeco redditus iudicium ib. n. 7.

Quadrantarii qui 466. c. 1. n. 51.

Quadratus vir quid 300. c. 1. & 977. c. 1.

Quaestionaria vox quid 493. c. 1.

Quaestiones Criminum a Vicariis Urbis Romae interdum exercebantur 492. c. 1.

Quaestores Candidati Munera populo edere ex sua pecunia tenebantur 297. c. 2. quo die dabant ib. eadem *Munera Candida* dicta V. *Candida*.

Quamvis particulae usus apud Ambrosium 827. c. 1. & 858. c. 1. n. 694.

Quemadmodum, hujus particulae usus apud Ambros. & Egesip. 803. c. 2. n. 631.

Qui pro Ur qui sive Quippe qui 803. c. 2. & 859. c. 2. n. 700. Quod genitivum gerens 828. c. 1. n. 652. *Quod nati sumus: Quod te natura dictavit*, Ambrosianae locutiones, quid 1007. c. 1.

Quietatio & Quietantia Scripto. ib. aevi medii quid XXXIII. c. 2.

S. Quodvultdeus Africanus Episc. quo anno ac die Neapolim appulerit 63. c. 1. quo die obierit ib. c. 2.

R.

R. Adipertus Episc. tituli Calinutenensis idem ac Radelpertus Episc. Capuanus 46. c. 1. & seqq. quo tempore floruerit ib. & 48. c. 2. n. 18. Sinveffanam Ecclesiam, tanquam secundariam sedem etiam rexit 47. c. 1. in Sinveffano oppido etiam saecularia jura obtinuit ib. Sinveffanam S. Rufini Ecclesiam

- Jesiam** exornat ib. & seqq. arcem.
Castri Vulturii restituit ib. S. Castrensis ossa ubi invenerit 48.c.1. n.18. quo transtulerit ib. ejus tumulus ubi ib. ejus titulus illustr. ib.
- Raynerius Actorum SS.** Eutychetis & Acutii auctor quo tempore floruerit 266. c.2. n.4. & 970. c.2. n. 6.
- Recidiva** quid Virgilio 1007. c. 1. Recidiva & Rediviva quid differant ib.c.2.
- Recordo** aevo medio pro *in mentem revoco* 324. c.2. **Recordor** pro *Praelego*.
- Rectores provinciarum popularium Proconsules & Consulares** interdum vocati 318. c.2. 369. c.2. & 381. c.2. n.178. Caesarearum cum consulari potestate in provinciam missi, *Consulares* etiam dicti ib. hiberno tempore provinciam lustrabant 319. c. 1. n.42. iisdem metatores praemissi 987. c. 1. n. 4. Officium eisdem militabat 937. c. 2. an sententiam dicturis gladii adduceretur 939. c.2. de tabella sententiam recitabant ib.
- Rectus casus & Accusativus absolute** promiscue usurpati 163. c. 2.
- Redoperio** pro **Retego** 796. c. 1. & 991. c. 2.
- S. Reducis-Episc.** Neap. antiquus cultus 122. c.1. dies depositionis ib. recta nominis scriptura ib. c. 2. n.60. aetas ex Jo. Diacono ib. c.1. & seqq. cum Eugipii Ab. Lucullanens. aevo componitur 123.c.2. & seqq. an ejus hortatu Eugipius Florilegium ex S. Augustino concinnarit ib. an adhuc laicus Eugipium ad id impulerit 126.c.2. & 128. c.1. n.72. subscriptio Florilegio Eugipiano ejus jussu subiecta emacul. & illustr. 127. c.1. & seqq. & 958. c. 2. & seqq. jam Episc. pus idem Ecclesiae suae obrulit ib. adhuc laicus Episcopus electus 127. c.1.n.72. quo anno ac die ordinatus 128. c.1. n. 74. quamdiu fuderit ib. quo anno obierit ib.
- Refello** pro **Repello**, **Retundo** apud Ambros. & Egesip. 817. c.2.
- Referio**, **Egesippi** novum vocabulum 796. c.2. n. 619.
- Reformo** hujus verbi usus apud Ambros. 819. c.1.
- Refragium**, nova Ambr. & Egesippi vox, quid 791. c.2. n.610.
- Refrigerari** pro **Recreari** 165. c.1.
- Refundo** pro **Reddo** 804. c.1. n.632.
- Refuto** pro **Recuso** 819. c. 2.
- Regia aevo** sequiore quid 190. c.2.
- Regionum urbis patroni** 679. c.1.
- Regulis vectigalibus** an aliqui juris in pristinas ditionis suae terras sub Impp. permissum 419. c. 2.
- Relatio** in Hadriani Epist. ad Minucium Fundanum quid 480. c.1. n.80.
- Religio & Devotio**, duo ejusdem rei nomina 817. c.1. n.643. **Religio** pro vita monastica quando primum usurpata 241. c.2. Religiosi viri qui 940. c. 2.
- Reliquiae** pro integro cadavere 241.c.2. & 694. c.1. n. 451. & 986. c. 1. Reliquiarum latrocinia quo tempore inceperint 895. c.2. n.773.
- Remuneror** aut **Remunero** pro **Largior** 142. c.1.n.10. Remunerationes sacrae quae ib.
- Renuntiationum Baptismalium Acta** verbalia a notariis excipiebantur & custodiebantur 1006.c.2. ante Renuntiationes exteriores vestes & calcei deponerentur ib. Renuntiationis ritus in Occidente intra Baptisterium, extra in Oriente peragebatur ib.
- Repa** idem ac **Freda**. V. **Freda**.
- Requies** aut **Requiescentia** quid XXXIII. c. 2. Requiescentia antiquis usurpata 805. c.1. n.634.
- Requirere** pro **Inquirere** 525. c.2. n.172.
- Res veri** pro **Veritas** 583. c. 2. n.293.
- Residere** pro **Supereffe** 819.c.2. & 992.c.2.
- Respirationis iter** **Arteria** antiquis vocatum V. **Arteria**.
- Respuo** pro **Extinguo** 815. c. 1.
- S. Restitutae M. Actor.** vulgarior notitia 306.c.1. pretium ib. c.2. & seqq. aetas 307. c. 1. n. 26. & 207. 320. c. 1. & seqq. & 978. c. 1. eorum pars una ex antiquiorib. latinis derivata 307. e. 2. n. 28. & 336. c. 1. pars altera unde hausta ib. fides 335. c.2. & seqq. auctor

- domo Neapolitanus 308. c. 1. n. 29.
Acta antiquiora an in veterib. Restitutae Lectionib. nunc supersint 330. c. 2. & seqq. veteres Lectiones cum Actis comparantur ib. Acta vulgata emend. restit. & illustr. 309. c. 1. & seqq. vita a Romaeo edita unde hausta 308. c. 2. n. 30. tempus martyrii 309. c. 1. & seqq. palaestra 312. c. 2. & seqq. & 337. c. 1. Patria Ponizafitus eadem quae Hippo Diarrhytus ib. iudex Eustathius. cur Praefectus vocetur 315. c. 1. & seqq. an sacro velamine Deo dicata 322. c. 2. rerum ejusdem chronotaxis 981. c. 2. genus martyrii expenditur 337. c. 1. corpus una cum cruoris vasculo in Africa initio conditum ib. & 981. c. 2. quando in insulam Enariam appulerit ib. ubi in Enaria sepultum 334. c. 1. n. 100. translationis Neapolitanae & Ecclesiae eidem erectae epocha 338. c. 2. & seqq. & 978. c. 2. & seqq. Ecclesiae quis auctor ib. & 410. c. 2. an Constantinus Constantis filius 980. c. 1. & seqq. antiqua Ecclesia ab hodierna diversa 978. c. 2. & seqq. & 983. c. 2. ubi sita ib. quando conciderit ib. hodierna eadem ac vetus Stephaniana ib. quo aevo & qua de causa nomen Restituta & adepta ib. corpus quando sub primario Altari repositum 982. c. 1. quando cum vasculo cruoris denuo recognitum ib. & 338. c. 1. cultus 350. c. 1. a Baronio primum in Rom. Mrologium illata 338. c. 1. n. 113. cur in ejus festo die variatum 351. c. 2. & seqq.
- Resurrectio pro Gloria Beatorum 995. c. 1. n. 2. variae hujus vocis notiones Ambr. & Egesippo communes 819. c. 2. & seqq.
- Resurrectio Dominica cur post diem tertium festi Annuntiationis alicubi olim celebrata 113. c. 2.
- Retracto pro Recuso 400. c. 2. n. 241.
- Reverfor pro Revertor 419. c. 2.
- Revolare Ambrosio quid 1001. c. 1.
- Rhea cur Ἀρμυα appellata 195. c. 2. n. 55.
- Rictus pro vultu 329. c. 1.
- Ripa antiquis de amnibus & de Mari usurpatum 333. c. 1. n. 87. ejus etymon ib. Riparia aevo posteriore quid ib.
- Ρίσις quid 507. c. 1. n. 137.
- Risus agnoscentiū suos proprius 301. c. 2.
- Ritu antiquis tantumdem quod More 809. c. 1.
- Robus antiquis & Robustus pro Ruber sive Flavus 300. c. 1.
- Ροδίζω & Ροδισμος quid 53. c. 1. n. 27. & 943. c. 1.
- Romani quo Christi anno ab Judaeis semel atque iterum vexati 864. c. 1. n. 677. & 678.
- Romanus Orbis quid Ambrosio 1006. c. 1.
- Rosalia quae 53. c. 1. n. 27. Ροδία etiam dicta ib. ex ethnicismo in suburbanas Ecclesias olim traducta ib. Rosalia S. Timothei quid ib. Neapoli in honorem S. Januarii etiam celebrata ib.
- Rosarum sparsio apud Gentiles frequens 54. c. 1. n. 27. in Sanctorum delationibus apud Christianos usitata ib.
- S. Rufinus M. in his Fastis signatus an Episcopus ob Fidem Nicaenam Arimini defensam martyr 170. c. 1. & seqq. ejus passio ib. n. 29. Episcopus Centumcellensis fuerit ib. sanguis IV. saeculo Neapoli celebris 171. c. 1.
- S. Rufus M. Fastis inscriptus quis 699. c. 1. Capuensis an duplex ib. & n. 456.
- Rusticus Arulenus Stoicus quo anno a Domitiano interfectus 459. c. 1. eidem quatuor nomina asseruntur 458. c. 1. lapis Gruterianus eidem adjudicatur ib. an Rusticus Consul Hadriani collega & Rusticus Praef. Vrb. Justinus M. iudex ab eo descenderint 459. c. 1.
- Rusticus Justinus M. iudex quo anno praefecturam Vrb. consecutus 455. c. 1. n. 32. duplex ejus consulatus ib. an Nepos Rustici Consulis Hadriani collega ib. an Rusticus Philosophus a Capitolino memoratus 457. c. 1. n. 36. an Stoicus simul & Peripateticus fuerit ib. & 458. c. 1. de eodem Capitolini locus expl. ac corrig. ib. c. 2. an a Rustico Aruleno Stoico descenderit ib. Rusticorum series ib. Rustici hujus gra-

gravitas aliaeque virtutes ib. c. 2. ejus
interrogationes enodantur ib. & seqq.
S.

Sabbatum sermone Biblio vox festis
omnibus communis 944. c. 1. & 948.
c. 2. sollemnia Judaeorum festa *Sabbata*
Magna dicta ib. n. 18. cur Sabbati
nomen Christianorum festis imposi-
tum ib. Paschatis festum *Sabbatum* &
Sabbatum Magnum vocatum 949. c. 1.
n. 19. Sabbati Magni nomen pro Do-
minicis cur apud Smyrneses invalue-
rit ib. c. 1. & seqq. Christiana festa ab
eisdem *Sabbata Magna* dicta 953. c. 2.
cur Sabbati diem sacris synaxibus &
jejunii exclusionem Orientales honora-
rent 69. c. 1. n. 46. Sabbati Magni pro
Vigilia Paschatis acceptio quando
usurpata coeperit 946. c. 2. & seqq. &
952. c. 2. n. 23. Trullana Synodo an-
tiquior ib. post Nicaena tempora ob-
tinuit 947. c. 1. an a Judaeis prodierit
ib. n. 17. Sabbati jejunium apud Rom.
an a Petro cum Simone certaturo in-
stitutum 887. c. 2. Sabbatismus apud
Patres quid 950. c. 2. n. 22.

S. Sabinus M. Fastis inscriptus quis 113.
c. 1. & seqq. an Hermopolitanus ib. an
idem qui Abibus ib. n. 45. martyrium,
& palaestra ib. an in Scamandrum
flumen praecipitatus ib. quo die cola-
tur 94. c. 2. 114. c. 1. & 957. c. 1.

Sacerdotes qui 940. c. 2. cur apud Genti-
les vates vocati 771. c. 2. n. 579. Sa-
cerdotia apud Rom. viris ultimae
aetatis deferantur 603. c. 1. n. 332.

Sacra lex quid 325. c. 1. quidve sacra fi-
des 326. c. 1. Sacrae & Sacra neutr.
pro principum iussiones 1011. c. 1. n. 26
Sacramentorum libri sex Ambrosio ab-
judicantur 832. c. 1. n. 655. auctor ib.
aetas ib. pretium ib.

Sacrificium Eucharisticum 940. c. 2.

Saevus Virgilio idem ac Inimicus, 996.
c. 1. n. 5. Ambrosio pro haereticus ib.

Sagmarius, Sauma & Saumarius quid
695. c. 2.

Salamina Cypri Metropolis 547. c. 1. por-
tus cur clausus Straboni dictus ib. Sa-

laminis plurimum nationum Synagoga
552. c. 1. quo anno a Saracenis occu-
pata 555. c. 2. & n. 137. annum a
Septembri numerabat ib. & 568. c. 1.
n. 265. quo tempore *αὐτοκρατία* ejus
praefuli aucta 565. c. 1. n. 249.

Salaria via unde dicta 523. c. 1. n. 160. a
porta Collina ad Sabinos olim ducebat
ib. mox a Sabinis ad Picenum 527. c. 1.
n. 180. cum via Nomentana compa-
ratur ib.

Salvatoris Basilica Neapoli a Constanti-
no M. constructa 979. c. 1. & 983. c. 1.
quando Stephania dici coeperit ib. ei
vetus S. Restitutae Ecclesia adiacebat
ib. V. Stephania.

Salvatoris insula a Lucullano alia 958. c. 1.
Samuelis Prophetiae dies obitus incertus
287. c. 1. Reliquiae quando CPolim-
delatae ib. c. 2.

Sancta tantumdem ac Virgo 915. c. 1. n. 16
Sanctimonia olim Virginitatis synony-
mon 915. c. 1. n. 16. etymon ib.

Sanctimoniales aevo. sequiore quae 37.
c. 1. quando institutae ib. n. 4. & 293.
c. 1. IV. saec. ubique diffusae ib. quo
tempore in Italia propagari coeperint
ib. cur Justiniae nomen saepe sibi in-
derent 38. c. 1. n. 5. honoris causa
Αἱμα Graecis dictae 195. c. 2. n. 55.
diverso a saeculi puellis amictu olim
etiam utebantur 79. c. 1.

Sanctorum canonizationis ritus V. Ca-
nonizare. invocatio apud antiquos
167. c. 1.

Sanctum Sanctorum non semper feminis
impervium 195. c. 1.

Sanctus Pater noster, olim dignitatis ti-
tulus 438. c. 2. Sancti cognomen mi-
norum gentium Diis tributum 866. c.
1. n. 723. Christianis etiam olim datum
910. c. 2. n. 5. Sancti & Sanctissimi
Episcopis rituale nomen 34. c. 2. 203.
c. 2. & 397. c. 2. n. 233.

Saneus sive Sanguis Sabinis quid 866. c. 1.
n. 723.

Sanforus Phrygiae vicus ubi sitas 934. c. 2.
n. 6. an Campsades postea dictus 938.
c. 1. & 941. c. 1. n. 10.

Sardi-

- Sardicensis** Arianorum pseudo-synodi
Decretum an Philippopoli vulgatum.
612. c. 2. n. 345. quo anno prodierit
ib. Decreti inscriptio restituitur 613.
c. 2. n. 347.
- Satisfacio** pro certum reddo 193. c. 1.
- S. Saturninus M.** quo die passus 34. c. 2.
ejus focii ib. c. 1. an Augustae Britan-
norum tribuendus ib.
- Sanciosiora** Egesippo quid 796. c. 2. n. 619.
- Scamander** flumen ubi 114. c. 1. n. 45.
- Σαμμάς** quid, quidve Σαμμάδες 192.
c. 1. n. 51.
- Σκηνώμα** pro Corpora 295. c. 1. n. 12. &
301. c. 2.
- Σχίστις** Ascetica vox quid 242. c. 2.
- Scholae publicae** ubi 216. c. 1. n. 271.
Scholasticae litterae quae 1005. c. 2.
n. 19. Scholasticus & Scholasticissimus
quid ib. & 679. c. 2.
- S. Scholastica** quo die obierit 36. c. 2.
ejus Monasterium ubi positum 37. c. 2.
ejus exemplo Monasteria Virginum in
Campania & in reliqua Italia propa-
gata ib. & n. 4.
- Scorpiones** quid 326. c. 2.
- Σκόπος** quid 299. c. 2.
- Scripturae** in Diocletianea vexatione a
desertorib. Christianis traditae 223. c.
1. & 961. c. 2. in Deciana Rectorum
jussu perquisitae & crematae ib. quid
Scripturarum sacrarum nomine olim
venerit 218. c. 1. & 774. c. 2. n. 590.
Scripturarum libri Apocryphi qui 923.
c. 2. n. 28.
- Σιβασμα** quid 235. c. 2.
- Sebastē** sive Sebastia olim in Pontica re-
gione 645. c. 1. postea in Armeniae
primae ambitu recensita ib. in Ponto
Polemoniaco a Ptolemaeo ib. c. 2. &
n. 379. in Cappadocia Pontica a Plinio
647. c. 1. & n. 383. primitus *Cabira* di-
cta ib. n. 384. Mithridatis regia ib.
Diopolis vocata ib. an *Sebastopolis* etiam
dicta 648. c. 1. plerumq. Kom. Praefidis
sedes ib. c. 2. a Sebastopoli distantia ib.
n. 387. gentile nomen ib.
- S. Sebastianus M.** an Princeps primae
Cohortis 676. c. 1. origine & civilitate
- Narbonensis**, ortu **Mediolanensis** 1009
c. 1. n. 21. & 22. Actorum aetas 674.
c. 2. n. 431. & 675. c. 2. Auctor an Am-
brosius ib. & 833. c. 1. 847. c. 1. n. 671.
909. c. 1. & 1002. c. 1. & seqq. de eis-
dem judicium ib. & 675. c. 1. & seqq.
& 1003. c. 1. a Pelagianismi labe libe-
rantur 677. c. 1. & 1011. c. 1. cum Bu-
cherii Praef. catalogo conciliantur 683
c. 1. & seqq. unde derivata 1003. c. 1.
n. 16. passim expon. & illustr. 521. c. 2.
n. 156. 522. c. 1. n. 157. 673. c. 2. &
seqq. 860. c. 2. n. 704. 907. c. 2. 937.
c. 2. & 1002. c. 1.
- Sebastopolis** in Aeolide eadem ac Myri-
na 646. c. 1. n. 382.
- Sebastopolis** Coichica extra Pontum erat
646. c. 1. n. 380. situs ib. loco antiquae
Dioscuriados successit ib. hodie *Sava-
topoli* ib.
- Sebastopolis** Pontica aevo posteriore in
Armenia prima recensita 645. c. 1. a
Ptolemaeo in Ponto Galatico ib. c. 2.
situs ib. in Pontica Cappadocia a Pli-
nio 647. c. 1. & n. 383. c. 1. a Sebastia
distantia ib. c. 2. n. 387. statuam Ha-
driano Olympio Athenis dedicavit
646. c. 1. n. 382. ejus inscriptio ib.
- Secreta** quae 41. c. 1. n. 8.
- Sedulitas** & **Sedulus** Ambr. & Egesip.
quid 791. c. 1. n. 610. & 1006. c. 1.
- Seleucidae** Syriae Reges cur Persiae re-
ges vocati 787. c. 2. n. 605.
- Σεμνοσολος** quid 192. c. 1.
- Σεμνος** pro Onerosus 192. c. 1.
- Semo** Sabinorum Deus 866. c. 1. n. 723.
an **Sancus** sive **Sangus** sive **Sanctus** co-
gnominatus ib.
- Senis** recto calu an olim usurpatus 968.
c. 1. n. 1.
- Sentinofum** navigium, Ambr. locutio
805. c. 2. n. 636.
- Sepelire** cum gloria quid 242. c. 2.
- S. Sepulcri** Ecclesia an intra novam Je-
rusalem posita 73. c. 1. & 954. c. 2. an
ab Ecclesia Cathedrali sejuncta ib.
- Sepulcrum** sanctum 302. c. 1.
- Sequentia** & **Sequentarius** quid 78.
c. 2.

Seque-

Sequestrare pro Deponere , & secludere
820. c. 1.

Serapiaca *καμασία* Alexandrinorum festum 239. c. 1. inter Serapidis *καμασίαν* & *γενέθλιον* discrimen ib. & 241. c. 1. an triduum perduraret ib. quo die celebraretur 250. c. 1. n. 100.

Serenitas Imp. titulus 307. c. 1. n. 26.

Serenus Romae Vicarius , SS. Petri & Marcellini iudex quis 492. c. 1. an etiam Praefecti Urb. Vicarius ib. & 920. c. 2. n. 23.

Serenus Granius . V. Granius Serenus .
S. Serenus M. Sirmienis ; ejus Acta Graece an Latine primitus scripta 749. c. 2.

Sergius Terentianus Urb. Praefectus cur ab Urb. Praefector. catalogo absit 521. c. 2.

Sermologus quid 778. c. 2. n. 595.

Sermonis flagella quid 421. c. 1. n. 264. quidve Sermones Socratici Horatio 460. c. 1. n. 36.

S. Servacius Ep. Tungrensis quo tempore vixerit 534. c. 1. an alius Servatius ei successerit ib. c. 2.

Servitor Deorum quid 89. c. 2. n. 70

Servus Christi , inscriptio ab Episcopis V. saec. usurpata 691. c. 2.

Servorum filii sermone vulgari *Incrementa* dicebantur 677. c. 2. Servorum & libertinorum vocabula aevo meliore permutabantur 204. c. 2. n. 25. Servis fugitivis cur collaria infererentur 418. c. 2. pedum debilitatione puniebantur 419. c. 1.

S. Severini Abb. patria 6. c. 1. n. 4. dies & locus obitus ib. Reliquiae quo anno in Italiam delatae ib. quando in Castrum Lucullanum ib. quo anno Neapolim in Monasterium S. Severini ib. & 124. c. 1. n. 63. 340. c. 1. & 958. c. 1. a Severino Septempeda Episcopo. diversus 6. c. 2. & seqq. vitae Scriptor Eugypius quis fuerit ib. n. 2. Acta Translationis quo tempore a Jo. Diacono scripta 341. c. 1. n. 114. & 982. c. 1. quis eadem ultimis saeculis interpolaverit ib.

S. Severinus Ep. Septempeda cum Severino Noricorum Apostolo confusus 6. c. 2. & seqq. quo die obierit 7. c. 2. & 27. c. 2.

Severitas aevo sequiore pro vitae austeritas 144. c. 1.

S. Severus Episc. Cassinensis quis & quando vixerit 258. c. 2. n. 113.

S. Severus Episc. Neap. quando vixerit 263. c. 1. quamdiu federit 262. c. 1. Parochiam Neapoli primus instituit 230. c. 1. n. 76. quo die obierit 275. c. 1. n. 111. vitae aetas 259. c. 1. & seqq. pretium ib. & 260. c. 1. n. 114. corrig. & illustr. ib. Campanarum primus usus in Ecclesia eidem tribuendus 261. c. 1. Basilicae Neapoli ab eodem excitatae 262. c. 1. S. Januarii a Marciano translatio falso ei tributa ib. c. 1.

Severus Patriarcha Antiochenus Acephalorum Pater quo anno Alexandriae exsul occubuerit 567. c. 1. n. 263. ejus testimonium de Matthaei Evangelio in Barnabae tumba reperto 566. c. 1. **Sextus** Petronius Probus sub Valentinianis priorib. Africae Praef. 320. c. 2. n. 45. an tres Dioeceses simul rexit ib. quatuor praefecturas ex ordine obtinuit ib. Anicianae domus culmen nuncupatus ib.

Siba , Sibapolis ac Soba eadem quae Nisibis . V. Nisibis .

Sibylla unde dicta 448. c. 1. n. 11. Sibyllini versus cur supra ceteros antiquorum vitiosi 449. c. 2. n. 18.

Sibylla Cumana an de Chaldaea venerit 448. c. 2. a Daemone acta non aliter quam ignara responsa dabat 449. c. 1. n. 17. Oraculi forma ib. c. 1. n. 15. tumulus lenticularem formam imitabatur 450. c. 2. n. 20. religio IV. ineunte saec. adhuc Puteolis vigeat 271. c. 1. n. 13. & 272. c. 1. n. 14. Oracula ubique profeminata 451. c. 1. n. 21. Romae in adytis custodita ib. solis XV viris patebant ib. ea perlegere capitale ib.

Siciliae extensio Graecis Scriptoribus 387. c. 2. n. 202.

Sico

Sico Beneventanus quo anno Corpus S. Januarii Neapoli Beneventum detulerit 65. c. 2.

Signata veritatis verba quid 928. c. 2.

Siliqua & Siliquaticum quid 8. c. 2.

Silva Candida olim Nigra vocata 494. c. 1. quando Candida dicta ib. quo tempore in Cathedralē erecta ib. c. 2. Ecclesiae Portuensis postea adnexa ib.

S. Silverius Papa cur uti Martyr in Brev. Rom. colatur 131. c. 1. & seqq.

S. Silvester Papa quo die obierit 2. c. 1. & 908. c. 1. depositio cur mense Januario in Fastis signata ib. vita quo tempore scripta 742. c. 1. n. 529.

Simeon Magister Antiochiae an S. Simonis Stilitae junioris vitam scripserit 425. c. 2. & 984. c. 1. ejus scripta ib. Simeones Magistri quot ib.

Simeon Metaphrastes quo saeculo floruerit 425. c. 2. Logotheta cursus publici ib. an vitae Simeonis Stylitae Jun. auctor ib. cur Simeon Magister vocatus ib.

S. Simeon Stylita Junior, Simeon in monte mirabili vocatus 424. c. 1. quo anno ac die obierit ib. c. 2. quamdiu vixerit 426. c. 2. n. 273. vitae Auctor quis 424. c. 2. n. 271. quo sensu is Scriptor *Ὀυγάρης* dictus ib. quo saeculo floruerit ib. de eodem judicium ib. Elogia ex Menologio Basil. & Sirlet. producuntur & illustr. 426. & 427.

Simon Magus Neroni amicissimus 855. & seqq. an in Stratonis Caesarea a Petro devictus 858. c. 2. n. 695. ubique Apostolis restitit ib. quo anno Romam venerit ib. n. 696. vitam mortuis profitebatur ib. n. 697. an adolescentem ad vitam revocare Romae aggreffus 859. c. 1. n. 698. an primus omnium Christianos & Christum per contumeliam Galilaeos vocavit 862. c. 2. n. 710. se Dei potentiam *δυναμίς* jactabat 860. c. 1. n. 701. & 863. c. 2. n. 715. *δυναμὶς Θεοῦ*, & *ἰσχυρὸς* dictus ib. statua ut Deus decoratus 865. c. 2. n. 723. & 884. c. 1. n. 755. Justinus M. locus de Simonis sta-

tua defend. 884. c. 1. n. 755. Simon sibi & scorto suo simulacra erigi curavit ib. scortum sub Minervae effigie coli iussit ib. Helenam suam eandem ac illam Graecorum esse suadebat ib. an Dei Semonis Sanci nomen sibi fecerit ib. suus volatus apud antiquos celebris 862. c. 2. n. 711. & 864. c. 1. n. 719. an ruina exanimatus ib. c. 2. n. ***. & 877. c. 1. n. 747. an debilitato crure Ariciam concesserit ibique obierit 857. c. 2. n. 692. & 865. c. 1. n. ***. an Brundisii id acciderit 871. c. 2. n. 738. an in theatro volare adorsus 883. c. 1. n. 754. & 886. c. 2. an ex Clivo Capitolino ib. & 877. c. 1. n. V. an in sacram viam prolapsus ib. an alis assumptis volarit 863. c. 2. n. * & 864. c. 1. n. 719. & 883. c. 2. & 886. c. 2. an curru vectus ib. & 871. c. 2. & an coram Nerone 872. c. 2. n. 740. & 873. c. 1. & 886. c. 2. lapides Simonis sanguine respersi Romae olim asservati ib. & 877. c. 1. n. IV. historia de Petri cum Simone certamine an ex apocryphis fluxerit 870. c. 1. & seqq. & 879. c. 2. & seqq. de Simonis volatu & ruina veterum testimonia 871. c. 1. & seqq. scriptorum sequentium saeculorum loca 877. c. 1. n. 748. de eadem judicium 878. c. 1. & seqq. trium priorum saeculorum silentii causa 884. c. 1. & seqq. an Simonis volatus Justinus M. sciverit 885. c. 1. hujus mentio apud veteres 883. c. 1. 885. c. 1. n. 756. & 757. an ab Auctore Philopatridis ad eundem alludatur 886. c. 2. n. 759. Dionis Chrysostomi & Svetonii testimonia ill. 885. c. 2. & seqq. Constitut. Apostol. locus defend. 887. c. 1. & n. 760. an sd certamen Pontifices Rom. dissimularint ib. c. 2. & 872. c. 2. an de eodem S. Augustinus dubitarit ib. libri Pontificalis parum apertum suffragium eidem minime officit 889. c. 1. Simus & Enaris synonyma 333. c. 1. n. 85. S. Sineritus M. Fastis signatus an Asyneritus dici debeat 697. c. 1. & seqq. Singidunum Oppidum Moesiae ne an Panno-

Pannoniae tribuendum 956. c. 1. n. 1.
 Sinveffa an Sueffa etiam olim dicta 43.
 c. 1. n. 12. ubi sita ib. hodie *Rocca di Mondragone* 46. c. 2. an olim secunda-
 ria Episcopi Capuani sedes 47. c. 1. an-
 tiqua Cathedralis an Ecclesia S. Rufi-
 ni Episc. Capuani ib. c. 2. cur haec Ec-
 clesia hodie Capuani Capituli patro-
 natus ib.
 Sirmium initio Pannoniae inferioris Me-
 tropolis 749. 6. 2. Saeculo III. latinam
 linguam maxime usurpabat ib. an sub
 Diocletiano utriusque Pannoniae Me-
 tropolis evaserit 750. c. 1. n. 546. po-
 stea totius Illyrici Metropolis ib.
 Sive pro Et 707. c. 1.
 Σμῖλα quid 721. c. 1.
 Smyrnenfes cur dies Dominicus & Chri-
 stiana festa Sabbata & Sabbata Ma-
 gna vocarint 948. c. 2. & seqq.
 Sobrietas, vox interdum insaniae opposi-
 ta 820. c. 1.
 Societas imperii quid 743. c. 2.
 Σολία aut Σαλία Graecis quid 987. c. 1.
 n. 2. Soleae lignae quid 510. c. 2.
 Solium pro Limine 987. c. 1. n. 2. etymon
 ib. Solium in balneis quid 449. c. 1. n. 16
 Sophistarum recitationes cur Ἐπίδειξες
 dictae 668. c. 2.
 S. Sophronius Mon. in his Fastis an Pa-
 triarcha Hierosol. 82. c. 1. & seqq. an
 vitae Mariae Aegyptiacae Auctor
 182. c. 1. & seqq. 187. c. 1. & 955.
 c. 1. hujus aetas 180. c. 2. & 182.
 c. 2. Sanctitas ib. Monasterium an in
 Palaestina 187. c. 2. n. 48. & 49. cur
 Neapoli cultus 83. c. 2. & 182. c. 2.
 Hierosolymitanus initio Monachus in
 Theodosii Mandra 82. c. 1. & seqq.
 Aegyptiacae vita eidem abjudicatur
 182. c. 1. & seqq. & 186. c. 2. de Scripto-
 rum suorum stylo judicium ib. quo an-
 no obierit 181. c. 1.
 Σοφοσύνη quid 243. c. 1. n. 92.
 Sororius quid 208. c. 1.
 Sortes quid 448. c. 2. n. 13.
 Sortitio Provinciarum. V. *Provinciarum*.
 S. Sossii M. Acta a Jo. Diacono scripta
 265. c. 2. n. 4. & 963. c. 2. n. 1. an ex

Actis Bononiensibus S. Januarii hausta
 ib. quo tempore scripta 345. c. 1. n. 117.
 festum Translationis quo die celebra-
 tum 279. c. 2. n. 39. Reliquiae quo anno
 ex Miseno. Neapolim delatae ib. quo
 die his Fastis inscriptus 989. c. 2. n. 10.
 Σωμῆς, Σωμῆς & Σωμῆς unde 505.
 c. 2.
 S. Soter Episc. Neap. cur in Fastis prae-
 teritus XXXVI. in Stephaniam dela-
 tus ib. Ecclesiam SS. Apostolorum ex-
 struxit 130. c. 1. n. 76. in eadem Paro-
 chiam a Severo secundam instituit ib.
 aevo posteriore Catholica dicta ib. So-
 teris aetas ib.
 Species pro Natura 995. c. 1. n. 3.
 Specto pro Exspecto 274. c. 2. n. 22. &
 917. c. 1.
 Spermologus quid 778. c. 2. n. 595.
 Σπαγῖς quid 163. c. 1. Σπαγῖς quid
 155. c. 1. Σπαγῖς ὡς αἰσῶς pro
 Baptismus 156. c. 1.
 Spiramina aurarum, gratiarum locutio-
 nes Ambrosianae 823. c. 2.
 Spiritus & Aer quid Antiquis differant
 504. c. 1. n. 29. & 130.
 Σπυδαῖς quid 665. c. 2.
 Stationarii qui 217. c. 1. eorum munus
 ib. c. 2. & 151. c. 1.
 Statius Quadratus quo anno Asiae Pro-
 consul 946. c. 1. S. Polycarpi Episc.
 judex ib.
 Statuo pro Sisto Ambr. & Egchppo in
 deliciis 809. c. 2.
 Σταυρολογία quid 562. c. 1.
 Stephanina Cathedralis Neap. unde sic
 vocata 200. c. 2. & seqq. initio *Basi-
 lica Salvatoris* dicta 201. c. 2. & 983.
 c. 1. an a Stephano I. tantum ampli-
 ficata ib. a secundo resecta ib. & 203.
 c. 1. n. 66. eadem ac hodierna S. *Re-
 stituta* 978. c. 2. & seqq. & 983. c. 1.
 ab antiqua S. Restituta diversa ib.
 quando S. Restitutae nomen sibi fe-
 cerit ib. *Stephaniae Oratorium* Jo. Dia-
 cono quid 620. c. 2. ejus Catacumba
 ubi olim 623. c. 2.
 S. Stephanus I. Episc. Neap. an his Fa-
 stis inscriptus 200. c. 1. & seqq. &
 Y y y y y 397.

397. c. 2. n. 223. Menaeorum locus an eidemtribuendus ib. & 203. c. 1. & seqq. & 305. c. 1. & seqq. quo tempore & quamdiu federit 206. c. 1. n. 70. annus ac dies obitus ib. an Vesuvii flammās sedarit ib. Basilicam Cathedralē construxit 201. c. 1. & seqq. an ab eodem *Stephaniae* nomen accepit ib.
- Stephanus II. Episc. Neap. an his Fastis signatus 220. c. 1. & seqq. an inter Sanctos referendus 202. c. 1. n. 66. adhuc laicus & Consul Episcopus creatus ib. annus consecrationis ib. obitus ib. c. 2. quamdiu federit ib. gesta ib. Romanum ritum in Neap. Ecclesiam introduxit ib. ubi sepultus ib. Basilicam Cathedralē restituit ib. an ab eo *Stephania* dicta 200. c. 1. & seqq. S. Fortunatae Reliquias Linterno Neapolim detulit XVIII. c. 1. n. 1.
- Stephanus III. Episc. Neap. quo saeculo floruerit 963. c. 2. n. 1. Jo. Diacono ut Acta S. Sossii M. scriberet persuasit ib. an S. Januarii Acta Bononiensia eidem decerpenda indicarit ib. & 266. c. 1. n. 4. ejus verba apud Diaconum excutiuntur ib. quo anno Episcopus ordinatus 340. c. 2. quamdiu federit 342. c. 1. Corpora S. Sossii ex Miseno, & S. Severini Abb. ex Lucullano Neapolim asportavit 344. c. 1. an eo sedente S. Restitutae Reliquiae Neapolim illatae 345. c. 1.
- Stephanus II. Pont. Rom. an Aprutinus 777. c. 1. n. 593. an potius Siculus ib.
- Stipamen quid 796. c. 2. n. 619.
- Stola apud Ecclesiae Scriptores eadem ac Orarium 40. c. 1.
- Stolus quid 796. c. 2. n. 619.
- Stomachus apud Vet. idem ac Oesophagus 500. c. 1. n. 124.
- Στρατηγοί qui 152. c. 1. & 959. c. 2. an iidem qui duoviri Coloniarum ib. an in Templo Hierosol. duo fuerint ib. Logistis suberant ib. Latinis *Magistratus* dicti ib. & 219. c. 2.
- Stratores publicarum rationum qui 961. c. 1. n. 2.
- Στρεβλόν quid 167. c. 2. n. 26.
- Strigilis auricularia cur *Εύρεα* dicta 508. c. 1. n. 540. cur alio nomine *Αρνίε* ib. ejus structura ib.
- Subadjuvae qui 407. c. 2. n. 249.
- Subducta apud Papiam quid 106. c. 2. n. 31. & 958. c. 1.
- Sublimis & Sublimissimus judicum titulus 855. c. 2. n. 682. sublimissima sedes Praetoris ib.
- Suessa Aurunca ubi posita 43. c. 1. n. 12.
- Suggero & Suggestio quid 327. c. 1. n. 48. & 480. c. 1. n. 80.
- Sulphur cur *Θείο* Graecis 402. c. 1. n. 246
- Sulphurataria quae 971. c. 2. n. 10.
- Superliminare quid 493. c. 2.
- Superpositio quid 692. c. 2.
- Supplicationes in libris Juris quid 481. c. 1. n. 85. Supplicationes quando in Ecclesia celebrari 205. c. 1. & 398. c. 1. n. 234 & Crux praeferrī coeperint 261. c. 2. & 562. c. 1.
- Susannae historia & liber Judith ab Thraciae Ecclesia uti Canonici 221. c. 1.
- Suscipere pro Credere 210. c. 1.
- Suspectus pro Suspiciatus apud Ambr. & Egesip. 791. c. 2. n. 610.
- Suspendo pro Differo 820. c. 2.
- Sustineo quid 221. c. 1.
- Συμμερίζομαι cum Acc. personae 382. c. 2. n. 184.
- Sylvanus cognomine Sanctus 866. c. 1. n. 723.
- Symbolum & oratio Dominica ante Communionem olim recitata 197. c. 2.
- S. Symmachus Capuae Episc. quo die colatur 706. c. 1. aedem S. Mariae construxit ib. eadem antiqua Ecclesiae Capuanae Cathedralis ib. hujus musivi & inscriptionis aetas ib. n. 467. & 468. ejus corpus ubi affervetur ib. S. Paulinum Nolanum moribundum in-visit ib.
- Συνάγωγη 218. c. 1.
- Συνακμάζω 447. c. 1. n. 8.
- Συνελεύσις Justinō M. quid, quidve Graecis Jctis 468. c. 1. n. 53.
- Συνεδίον 416. c. 1.
- Συνεδία 138. c. 1. n. 3.

Συνοδικε absolute qui 632. c.2. n.361.

Συνοδους 242. c. 1.

Syri an Circumcisionem unquam admi-
serint 573. c.2. Magistros & Sapientes
Domini titulo decorabant 463. c. 1.
n. 43.

Syria una ex Caesareis provinciis 382.
c.1. n.178. ejus praefes cur *Consularis*
interdum vocatus ib. Syriaca lingua
Gazaecis IV. saeculo vernacula 79.c.2.
Συλλα notione sepulchrali Hellenisti-
cum 241. c.2. & 246. c.1.

T.

T & C saepissime alternant 865. c. 1.
n. 720.

Tamafus Cypri urbs ubi posita 546. s.2.
& 713. c.1. n. 473. ejus varia nomina
ib. gentile nomen ib. aeris Cyprii pro-
ventu celebratissima ib.

Ταπηνός 198. c.1. n. 56. *Ταπηνοφροσύνη*
corpori tributa 153. c.1.

Τάρταρος & *Ταρταρίζω* & Tartaria un-
de 385. c.2. n. 198. cur frigidus & ob-
scurus antiquis dictus ib.

Τάσις Platonica quid 385. c. 1. n. 195.
& 399. c.2. n.240.

Tatianus quamdiu Justino M. duce usus
447. c. 2.

Taureae venatorum quae 985.c.2.

Tauromenii eversio quo anno acciderit
340. c.2. n.40.

Ταξιάρχης quid 301. c. 2.

Taxo pro Ordino 194. c.1.

Τελείω quid veterib. Ecclesiae scriptori-
bus 638. c.2. quidve *Τελείωσις* ib. c.1.

Τελώνιον Baptismi nomen 490. c.2.

Terentianus Campidoctor Jovianorum
SS. Jo. & Pauli judex an Martyr
occubuerit 746. c.1. n.540 an horum
Acta scripserit ib.c.2. n.541. & 734.c.1.

SS. Terentius & Africanus quo die de-
certarint 200. c. 2. de eorum Actis ju-
dicium ib. c. 1. n. 60. an a Metaphra-
ste prodierint ib.& 960. c.2. festum in
Ecclesia CPolitana celebre 199. c. 2.
Reliquiae ubi asservatae ib. c.1. n.59.

Terra Ihs 198. c. 2. n. 57. *Terra virgo*,
integra quae 990. c.2.

Τεστimonio Fidei quid Jo. Diacono 965.

c.2. n.1.

S. Thallelaeus quo tempore & ubi de-
certarit 406. c. 1. Megalomartyr &
Thaumaturgus Graecis vocatus ib.
socii ib. dies passionis 407. c.1. nomi-
nis etymon 408. c. 1. Acta an de Syro
in Graecum transmissa 407.c.2.n.249.
de eisdem judicium ib. & 297. c. 2.
illustrantur ib.

Θάλασσα quid 101. c.1. & 209. c.2.

Theatra apud Graecos audiendis oratio-
nibus etiam inferviebant 883. c. 2. n.
754. & ad disceptandum de summa
Reip. ib. huc populus, turbata civita-
te, confluebat ib.

S. Thecla Pauli discipula quo die passa
67. c.2.

Θείας λήξεως quid 560. c. 2.

Θεμελίω ad spiritualia translatum Hel-
lenisticum 246. c.1.

S. Theodora Virgo & M. Alexandrina
an Neapoli culta 11. c. 2. Actorum
pretium 908. c.2.

Theodorus Mospuestenus S. Porphyrii
Gazaec Episc. jussu Ecclesiasten exposuit
79. c. 2.

S. Theodosiae M. Caesaraens. patria
431. c.2. martyrium 432. c.1. & 433.
c. 2. dies & annus passionis ib. Reli-
quiae an CPolim delatae 434. c. 2.

S. Theodosius Antissiodorensis Episc. an
Neapoli cultus 70. c.1.

S. Theodosius Coenobiarcha quo anno
ac die obierit 10. c.1. & n.6. patria ib.
an Neapoli celebratus ib. c.2. & 908.
c.2. vitae aetas ib. c.1.

S. Theodosius Mon. his Fastis inscriptus
quis 10. c.1.

Θεοδούλοι & *Θεοφορήσι* qui 413. c. 1. n.
254. quot in Bellonae templis Coma-
nensium numerarentur ib.

SS. Theodulus & Agathopus quo die
passi 150. c.1. quo anno 155. c. 1. ju-
dex Faustinus quis ib. c.2. an idem ac
Dulcicius Thessalonicae praefes ib.
socii 161. c.2. martyrium 167. c. 1. n.
26. Theodulus adhuc puer lector ordi-
natus 152. c. 2. annulum per quietem
in arrham futurae passionis divinitus

Y y y y y 2 acce-

accepit 154. c. 1. quid in ejus pal-
scalptum ib. c. 2. n. 23. Acta quo tem-
pore scripta 151. c. 1. & 168. c. 2. de
eisdem judicium ib. & 167. c. 2. a Til-
lemontii criminationibus liberantur,
restit. & illustr. 151. c. 1. & seqq. ab
Eutychianismi labe detergantur 159.
c. 2. quotannis in eorum Natali lege-
bantur 167. c. 1. an festum bis agita-
tum 162. c. 1.
Θολογίη Justino M. quid 462. c. 2. n. 43.
Theopaschitae unde orti 561. c. 1. quando
eorum error spargi coeperit ib. c. 2.
Theophania quid 4. c. 2.
Θιοφορητι V. Θεοδωλει.
Θιός communis gen. 216. c. 1. n. 81.
Θιοσιβνα & Ευσιβνα antiquis synonyma
461. c. 1. n. 41.
Θεραπευσία & Γκισία Hefychio syno-
nyma 963. c. 1.
Therapeutae Philoniani an Judaei
χρησιανίζονται 237. c. 2. cur S. Marci
discipuli habiti ib. an meri Judaei ib.
an ab Ascetis diversi ib. cur cum Asce-
tis confusi ib. Ascetae pariter vocati
ib. & 963. c. 1. an Marco postea ad-
haeserint 238. c. 1.
Therma Oppidum in Bithynia duplex
367. c. 1. unde id nomen acceperint
ib. incolae Thermeni vocati ib. Ther-
ma Prusae Olympenae proxima ib. &
380. c. 2. n. 172. Therma Basilica nun-
cupata ib. Turcis Capliza dicitur ib.
suis thermis adhuc celebris ib. c. 2. & n.
158. ceteris calore antecellebat 388.
c. 1. n. 206. cives loturi Aesculapio
primum sacrificabant 381. c. 1. n. 173.
Thermae Prusaeensium aquis ferventif-
simis celebres 388. c. 1. n. 206. an na-
tationem habuerint 389. c. 1. n. 209.
Thermarū originem unde olim Chri-
stiani repeterent 392. c. 2. & seqq. &
400. c. 2. & seqq. Thermae Novatia-
nae Romae unde dictae 466. c. 2. ubi
sitae ib. nunquam Timothinae voca-
tae ib. Martiana ubi ib. c. 1.
S. Thermus quo die passus 168. c. 1.
Thessalonicae Strategī qui 152. c. 2.
S. Thomas Patr. CPolitanus quando vi-

xit 99. c. 1. quo die depositus ib. c. 2.
Thraciarum alia aliis temporibus dispo-
silio 219. c. 2. & seqq. an usq. ad Con-
stantinum pleraque Thraciarum uni
rectori paruerit 220. c. 1. aevo poste-
riore in sex provincias tributa 219. c.
2. a totidem rectoribus regebantur
ib. Rectores provinciarum Euro-
pae & Thraciae Consulares vocati ib.
Ptolemaica Thraciae partitio unde
orta 220. c. 1. Duces militum in Thra-
ciae limitibus duo 224. c. 2.
Thule unde dicta 385. c. 2. n. 198.
Thymiamaterium Ambr. aequae & Ege-
sip. singulare 794. etymon ib. c. 1. n.
615. quid notet ib.
Θυσιαστήριον & Ευκρίσιον quid differant
621. c. 1.
Tiberius Constantinus quamdiu cum Ju-
stino Juniore regnarit 123. c. 1. quo
anno solus imperare coeperit ib. &
133. c. 1. n. 91.
S. Tiberius Episc. Neap. quo tempore
floruerit XXVI. quamdiu federit ib.
quamdiu in carcere detentus ib.
SS. Tiburtius & Valerianus quibus die-
bus colantur 207. c. 1. n. 76. & 77. so-
cii ib. Almachius praefectus eorum
judex an Almacius dici debeat 210. c.
1. & 960. c. 1. locus passionis ib. c. 2.
& seqq. an sub Alexandro passi 211. c.
2. an potius sub Marco & Commōdo
ib. ab Urbano Papa baptizati ib. &
961. c. 1. Acta an sincera 207. c. 2. n.
78. aetas 209. c. 1. an de Graeco trans-
fusa ib. c. 2. illustrantur ib.
Τίμιος γαιρυνος quid 682. c. 2. & seqq.
S. Timotheus I. Patr. Alexandr. an his
Fastis inscriptus 52. c. 2. quando apud
Habessinios Koptosque cultus ib. n. 34.
an apud Graecos olim coleretur 53.
c. 1. & seqq. quo tempore & quamdiu
federit 52. c. 2. quo die & anno obierit
53. c. 1. n. 25. quid Timothei Rhodismus
ib. n. 27. quo die festum Translationis
agitatum ib.
Tintinnabuli antiquitas in Ecclesia 261.
c. 2. ejus ope plebs Christiana convo-
cabatur ib. an a S. Severo Episc. Neap.
in-

- inventum ib.
- Τίτλος* quid 608. c. 1.
- Tituli honorifici interdum uxoribus aeterno posteriore communicati 296. c. 1. praefecturae dignitatis qui 319. c. 2. n. 42.
- Tophet proprium loci nomen unde dictum 366. c. 1. n. 57.
- Tormenta verborum quae 421. c. 1. n. 264.
- Torquere olim quid 162. c. 2.
- Torto distrahere quid 167. c. 2. n. 26.
- Trachea Arteria. V. *Arteria*.
- Tractare & Tractatus, Ecclesiae Scripturis quid 220. c. 1.
- Tradere flammis quid in Martyrum Passionibus 912. c. 2. n. 11.
- Trajanus quo anno ad prius Dacicum bellum profectus 375. c. 2. & n. 170. quando idem perfecit ib. quo anno inde rediit ib. & 403. c. 1. quando Dacicus dictus ib. quo anno Antiochiae S. Ignatium damnaverit ib. bis in Orientem profectus ib. quo tempore id acciderit ib. quo anno Plinio de Christianis rescripserit 377. c. 2. n. 178. quo anno Varenii caussam cognovit ib. & 375. c. 2. & 405. c. 2. an Aquam Martiam suas in thermas induxerit 466. c. 1.
- Transire verbera quid 673. c. 2. n. 424. & 985. c. 2.
- Tribunalis in Gentilium Basilicis situs & forma 142. c. 2. in Christianorum Basilicis idem locus, usus & forma ib. de tribunali Episcopus populum salutabat ib. Tribunal temporarium ubi vis a Praefide provinciam lustrante fieri poterat 381. c. 2. n. 176. fixum & mansurum in Metropoli aut in celebrioribus locis stabat ib. velo a turbae forensis oculis removebatur 384. c. 1. n. 190.
- Τρυφή* quid 196. c. 1.
- S. Triphyllus Episc. Leucosiae idem ac Episc. Ledrorum 592. c. 2. & n. 309. celebritas ib. S. Spiridionis discipulus ib. perperam ex uno duo facti ib.
- Trisagium a Petro Fullone initio interpolatum 561. c. 2. ab Anastasio Imp. CPolim interpolatum primum inditum ib. sectatores non omnes continuo haeretici ib.
- Triumphus Crucis quid 489. c. 2.
- SS. Tryphonis & Respicii dies passionis incertus 31. c. 1. & 941. c. 2. sub Deciana exordia jugulati 317. c. 2. n. 42. & 932. c. 1. annus martyrii ib. c. 2. quo Gordiani & Philippi mentio initio Actorum pertineat ib. Aquilinus iudeus qua notione Praefectus Orientis vocatus 317. c. 2. n. 42. & 933. c. 1. & n. 4. Martyrum patria 934. c. 2. Apameae comprehensi ib. n. 6. Aprimae civitati & Meetem urbis nodi duo Actorum. expediuntur ib. & 935. c. 1. n. 7. ad Sancti a Gentilibus vocati 937. c. 2. locus certaminis 938. c. 2. verbo in eisdem sententia dicta 939. c. 2. Reliquiae ubi initio & secutus temporibus quieverint 940. c. 2. & seqq. quando Romam delatae 941. c. 2. n. 11. & 12. festa Graecor. & Latinorum quo referenda 942. c. 1. martyrium quando dedicatum ib. cur S. Nympha eisdem adjungatur 31. c. 1. Acta sincera de Graeco antiquitus transfusa 317. c. 2. n. 42. & 930. c. 1. n. 1. de eisdem iudicium ib. & seqq. Suriana falso Metaphrasti tributa 931. c. 1. n. 1. horum ex Basilii Menologio compendium ib. n. 2. de S. Tryphonis arte asferaria iudicium ib. sincera quo tempore scripta 940. c. 1. & 942. c. 1. ex Graeco castigant. & illustr. 317. c. 2. n. 42. & 930. c. 1. & seqq. cur de S. Respicio in Graecor. posterior. Actis nulla mentio 941. c. 2.
- Tuba semper praefoni praecinebat 911. c. 2. n. 8.
- Tumba aeterno sequiore Coenotaphii vocabulum XXXIV. c. 1. & seqq. quid a Repa differat ib. V. *Repa*.
- Tumulus Arcuatus Jo. Diacono quid XXXII. c. 1. & seqq.
- Tunica duplex olim ferebatur 220. c. 1. & 913. c. 1. n. 11. & 961. c. 1. interior reis etiam arsuris aut quidvis passuris non auferabatur ib. Linea interdum vocata ib.
- Tuniza an eadem ac Thinnissa 313. c. 1. n. 33.

Tutio

Tutio Egesippo pro Tuitio 796. c. 2. n. 619. etymon ib.
Tuxu quid 76. c. 2. 216. c. 1. n. 81. & 225. c. 2. n. 83.
Tyrannus quid 329. c. 1.
Tyrus urbs in Etruria an pro communitia habenda 93. c. 2.
Tzani ubi 416. c. 1. n. 257.
 V.
VAdari translate positum Ambr. & Egesippo 821. c. 2.
Vaenum per casus olim inclinatum 805. c. 1. n. 635.
Valens Imp. an Catholicorum Ecclesias clausit 436. c. 1. & n. 287. Novatianorum Ecclesias obstruxit ib. postea Marciani Presbyteri Novatiani precibus denuo referavit ib.
Valentia quando Britanniarum Provinciae accesserit 789. c. 1. n. 607.
Valentinianus Imp. Imperium Occidentale in quatuor praefecturas divisit 320 c. 2. n. 45. primus Africae Praefectum instituit ib. primus Occidentis Imperator 321. c. 1.
S. Valentinus M. his Fastis inscriptus quismam fuerit 55. c. 1. & seqq. Interamnensis Episcopus ib. ubi passus ib. quo anno repertus ib. c. 2. cur eodem die cum Valentino Romano celebratus ib. an Presbyter Romanus 55. c. 1. ubi decertavit ib. corpus ubi translatum ib. c. 2. quo die coronatus 56. c. 2. Actorum aetas ib.
Valefco & **Valetudo** Ambr. & Egesippo quid 800. c. 1.
Vallis Siciliana in Aprutio Vltiore ubi posita 776. c. 2. n. 593.
Vandali quo anno in Gallias irruerint 534. c. 1. & seqq. quo die 535. c. 1. n. 194. eorum nomine omnes ejus temporis barbarae nationes veniebant 534. c. 2. non omnes Christianismum amplexi ib. c. 1.
Varenus quo anno Bithyniae Proconsul 373. c. 2. & 375. c. 1. n. 168. Julii Bassi decessor ib. Bassi judicio ut Bithyniarum advocatus interfuit ib. quo anno a Bithynis postea accusatus 375. c. 2.

& seqq. & 377. c. 1. n. 170. a Plinio Juniore vindicatus ib. quo anno ejus causa a Trajano cognita ib. & 402. c. 2.
Vas pro humano corpore 522. c. 2. n. 157.
Vasa aurea & argentea medio III. saeculo in Ecclesia adhibita 218. c. 2.
Vates Gentilium a Daemone instigati ignari responsa dabant 449. c. 1. n. 17.
Vates tum Episcopi tum Sacerdotes vocati 770. c. 2. n. 570.
Vaticana planities quae 901. c. 2. n. 783.
Vaticanum Coemeterium cur Catacumbas initio dictum 900. c. 2. ab Helio Gabalo dirutum 897. c. 1. n. 775.
Velum tribunalis. V. *Tribunalis*.
Vena quid 449. c. 1. n. 116. Venarum nomine etiam Arteriae veniebant ib.
Venatorum taureae quae 985. c. 2.
Veniabilis Ambr. & Egesippo usurpatum 791. c. 2. n. 610.
Verbera transire. V. *Transire*.
Verborum tormenta. V. *Tormenta*.
Per veritatem, jusjurandi genus 193. c. 1.
Vernae in familia servili Incrementa etiam dicebantur 677. c. 2.
Verum pro Iusto 805. c. 2. n. 636.
Vestes sacrae in Ecclesia a civilibus secretae 79. c. 1. Vestimenta integra olim texebantur 707. c. 1.
Vesuvius Mons, variae hujus nominis scripturae 393. c. 2. n. 219. etymon ex Orientalibus linguis elicitur ib. flammæ a Gehennae igne a primi saeculi Christianis reperebantur ib. conflagrationis sub Tito historia a quo Gerasimo Mon. prodierit ib. n. 218. quo Titi anno ea eruptio acciderit 398. c. 2. n. 235. Vesuvii forma 397. c. 1. n. 231.
Vians Ambr. & Egesippo frequens 800. c. 2. & 991. c. 2.
Vibices animorum pro Peccatis, Ambrosio 995. c. 2. n. 3.
Vibo in Brutiis. V. *Hippo*.
Vicarii Praefectorum Praet. Diocletiano antiquiores 920. c. 1. n. 23. numero plures a Diocletiano facti ib. Vicariorum nomen in Rom. Rep. rectoribus non ignotum ib. Vicarii Provinciarum nunquam Praefecti nomen arripiebant 316.

316. c. 2. saepe Pro-Praefecti vocati
ib. Praefectorum Praet. vicem gerebant
ib. duo tresve praesides eisdem suberant
317. c. 2. n. 40. Vicario Africae nullum
ius in Proconsularem Africam erat ib.
Vicarius Urbis Capitalia iudicia in-
terdū exercebat 492. c. 1. inscriptio in
ejus formula quid notet ib. & n. 101. an
aliquando pro Praefecto Urb. egerit ib.
S. Victoris Ep. Neap. aetas 34. c. 1. dies
obitus ib. sanctitas ib.
Victricia neutraliter Ambrosio 1007. c. 2
Vitualis substantia quid 327. c. 1.
Victum Egesippo quid 796. c. 2. n. 619.
Videor pro sum 327. c. 2. notiones ca-
dente latinitate 579. c. 1. n. 784.
S. Vincentius M. his Fastis inscriptus 21.
c. 2. Actorum aetas 908. c. 1. & 928. c. 2.
quid in eisdem Fide plena, quidve si-
gnata veritatis verba ib. illustrantur ib.
& 910. c. 2. n. 6. & 920. c. 1.
Vindicare in aliquem quid 481. c. 2. n. 88.
804. c. 1. & 860. c. 1. n. 702. Vindicare
incendium, crimen ib.
Vir quadratus quid 300. c. 1. & 977. c. 1.
Vir Reip. necessarius, quibus ab Imp.
aut Senatu id elogium donatum 865.
c. 2. n. 722.
Virgarum transvectio olim usitata 673.
c. 2. n. 424. & 985. c. 2.
Virgo pro filia 493. c. 2. Virginum Deo
sacrarum nomina 741. c. 1. n. 526. &
817. c. 1. n. 643.
Viridescio 796. c. 2.
Visiones ad Sanctos. tumbas fidelibus ob-
latae 772. c. 2. n. 582. & 991. c. 1.
Visito & Visitatio in Latinis Bibliis quid
224. c. 2. & seqq.
Vita corporis contubernium Ambros. &
Egesippo 848. c. 2. n. 672.
S. Vitalis SS. Gervasii & Protasii pater
ubi decertarit 255. c. 1. quo die 256. c. 1
martyrium 257. c. 1. n. 110. Actorum
aetas 255. c. 1. n. 107. iudicium ib. cur
Ravennae Episcopus a Graecis dictus
256. c. 2. n. 209. de Vitale Ep. Raven-
nate Venantii Fortunati distichon ib.
S. Vitus M. duplex Siculus & Lucanus
630. c. 2. Siculi palaestra ib. socii 628.

c. 2. cultus ib. Acta quando & quare
foedata 629. c. 2. & seqq. Lucani socii
631. c. 2.
Vnde pro de quo 261. c. 2. & 968. c. 2. n. 3.
Vocare verbum iudiciale 866. c. 1. n. 723.
vocari absolute idem ac in quaestio-
nem peti ib.
Volentia alicui Ambros. quid 807. c. 1.
Volusianus Aniani collega a Volusiano
Urbi Praef. alius 600. c. 1. C. Cejonius
Rufius Volusianus integra appellatio-
ne vocatus 599. c. 1. quo anno Urbi
Praefectus 600. c. 2. n. 327. honores ab
eo gesti ib. an totam simul Italiam sub
Correctoris titulo rexit ib. lapis Nea-
polit. ei asseritur 601. c. 1. bis Consul
ordinarius ib. c. 2. an sub Constantino
Praefectus Praet. Romae 602. c. 1. &
seqq. an S. Aquilinae iudex 604. c. 1.
ejus posteritas ib. c. 2.
Volusianus Praefectus Urbi a Rufio Vo-
lusiano Aniani collega diversus 600.
c. 1. & seqq. quo anno urb. Praefectus
ib. sub initia Constantini Praefectus
Praet. 602. c. 2. & n. 331. an Syriae
Proconsul S. Aquilinae iudex 604. c. 1.
quo ordine honores gesserit ib. in-
scriptiones duae & Contelorianae qua-
tuor an eidem tribuendae 602. c. 1. n.
332. & 606. c. 1. n. 337. ejus posteri ib.
Volusianorum IV. saeculi notitia 599.
c. 2. & seqq. ad antiquos Cejonios ge-
nus suum referebant 606. c. 1. n. 336.
hujus familiae claritas ib.
Volutans pro Volutatus 1007. c. 2.
Vox quaestionaria quid, quidve vox prae-
conia 493. c. 1. & n. 105. vocem exer-
cere aut experiri cur praekonēs dice-
rentur ib. c. 2.
Vranus Presbyter S. Paulini an Gallus
704. c. 1. an potius Afer aut Hispanus
ib. c. 2. ubi obierit 705. c. 1. n. 465.
Epistolam de obitu S. Paulini Latino
Pacato scripsit 702. c. 1. & seqq. quo
anno 704. c. 1. narratio de obitu S. Jo.
I. Episc. Neap. ei asseritur 139. c. 1. &
seqq. ambae emaculant. & fusi illu-
strant. 141. c. 1. & seq. & 702. c. 1. & seq.
S. Urbanus Papa an Martyr. 212. c. 2. n. 78.

annus

1096 INDEX III. RERVM ET VERBORVM.

annus obitus ib.

Vrbes binomines ut plurimum synonymae 414. c.1. n.254. unum nomen alterius Graeca aut Latina interpretatio ib. Italiae Fori praenomen gerentes unde sic dictae 526. c.2. n.177.

Vrere flammis quid 912. c.2. n.11.

Vrfacius S. Exsuperantii Episc. frater an idem qui sub Honorio Comes Rei privatae 707. c.1.

Vrfacinus Antipapa an Neapoli fedit 66. c.1. an S. Severi decessor ib. c.2. & n.44.

S. Vrfus Episc. Neap. quando fedit 64. c.1. & 943. c.2. & quamdiu 65. c.2. S. Severi Nepos & successor 66.c.2. & n.45. an idem ac Vrfacinus Antipapa 65.c.2. & seq. an sub Damaso fedit ib.

Vrfus Junior Episc. Neap. quo saeculo vixerit 64. c.1. & seqq. Episcopus ne an tantum Electus ib. an Dux Neap. 65.c.1. cur a Jo. Diacono omiffus ib. c.2.

Vfiones plurimum in antiqua Medicina usitatae 707. c.2.

Vtrumnam pro Vtrumne Ambr. & Egesip. perpetuum 791. c.2. n.610. & 810. c.1. n.638.

Vulnus pro Vlceri 1006. c.1.

Vulturnum Campaniae oppidum ubi 42. c.1. olim Colonia Rom. ib. sedes Episcopalis ib. quando cum Ecclesia Capuana coaluerit ib. hodie Castrum maris Vulturni ib. & 47. c.2. IX. saeculo Arx Vulturni vocatum 46.c.1. & 48.c.1.

Vxoribus domum ingredientibus claves tradebantur 821.c.1. divortium facientes claves sponte reddebant ib.

X.

Ξανθος 300. c.1.

Ξυθαλπην quid 101. c.1.

Ξυμφις quid 180. c.1.

Y.

Υμνος de profaico carmine 165. c.1.

Υπαρχος V. Επαρχος.

Υπανοι qui 318. c.2.

Υπικαυμα quid 192. c.2.

Υπερβη Vrbis Siciliae eadem ac Camerina 366. c.2. n.157. etymon ib.

Υποθεσις pro Controversia 562. c.1.

Υποποι & Επισκοπος quid differant 473 c.1. n.66.

Z.

Z & D antiquis alternabant 105. c.1. & 313. c.2.

Ζίμα & Αΰξιμα quid 381. c.1. n.74.

S. Zenais M. a Tharsensi alia an SS. Aefiae & Susannae socia 515. c.1. an Siciliae culta ib. n.149. an Caesaraensibus Martyribus aggreganda ib. ubi tumultata ib. dies passionis ib. c.2. & seq.

Zeno Imp. Tarasicodisa primum vocatus 561.c.1. a Leone Comes Excubitorum initio creatus ib. mox ad Ducatum Orientis promotus ib. Petri Fullonis mirus fautor ib.

S. Zeno M. Kal. Neap. inscriptus quis 591. c.1.

Zeta & Zetarius tantundem ac Diaetarius 104. c.2. & seqq. V. Diaeta.

Zofimas Mon. Mariae Aegyptiae aequalis quamdiu eidem supervixerit 180. c.2. & 190. c.1. quo anno obierit ib. annorum ejus chronotaxis ib. ab haeretico Zofima alius 188. c.1. & 578. c.1. n.281. an alicubi cultus 189. c.2. n.50. an de Aegyptia aliquid scripserit 192. c.1.

Zofimus Arianus in sedem Neap. in locum S. Maximi intrusus 188.c.1. n.50. & 578. ab eodem excommunicatus ib. a Lucifero Calaritano correptus & excommunicatus 579. divina ultione celebris ib. quando ab Ariana impietate respuerit 579. c.1. n.284. quamdiu vixerit 580. c.1. n.288. an ad laicam vitam transierit ib. n.289. ab initio Catholicus ib. male a Jo. Diacono inter legitimos Episcopos numeratus 590. c.1. an alter Maximus ei successerit 591. c.1. an cum S. Cosma Episc. Neap. confusus 980. c.1. & 985. c.1. a Zofima Mon. diversus 183. c.1. & 578. c.1. n.281.

Zofimus Episc. Neap. quando fedit 980. c.1. & 985. c.1. an idem ac S. Cosmas ib. V. S. Cosmas.

ERRATA

ERRATA

- Pag. XVIII. col. 1. v. 9. trans prius ferrentur ,
 Pag. 6. col. 1. v. 13. Lituprandus
Ibid. v. 10. anno 910.
 Pag. 8. col. 2. v. 27. Hic idem anno 580.
 Pag. 9. col. 2. v. 20. *saeculorum*
 Pag. 10. col. 2. v. penult. *Europias*
 Pag. 11. n. 10. v. 1. S. Marcianum
 Pag. 13. n. 13. v. 2. Adnot. 10.
 Pag. 36. in not. v. 15. quidem
 Pag. 38. col. 2. v. 1. ad XVIII
 Pag. 43. col. 2. v. 15. etiam
 Pag. 46. col. 2. v. ult. commentariorum
 Pag. 49. col. 2. v. 14. *γερικωσπορ*
 Pag. 53. col. 2. in not. v. 1. *post εδδίζω adde*
 Pag. 54. in n. col. 2. v. 14. exoluit
 Pag. 59. n. 37. v. 7. ann. 756.
 Pag. 60. col. 1. v. 5. ante finem. pro ann. 757.
 Pag. 64. col. 2. v. 11. apocopam
 Pag. 74. col. 1. Adn. 55. v. 2. annum 365.
 Pag. 83. col. 2. v. 11. haud diu post
 Pag. 94. col. 1. v. 13. Corbejenfi
 Pag. 105. Adn. 28. col. 2. v. 10. praesidens
 Pag. 111. Adn. 43. col. 2. v. 19. de Eusebio
 Pag. 118. col. 2. v. penult. Episcopum
 Pag. 119. col. 2. v. 3. ab anno 529. ad 534.
Ibid. v. 19. Sexto.
 Pag. 123. col. 1. v. 1. *dele a fivc usque ad anni 578.*
 Pag. 124. Adn. 63. col. 1. v. 8. anno 910.
 Pag. 128. v. 1. Romanæ
 Pag. 130. v. 5. Obtrivisse
 Pag. 131. v. 7. ut
 Pag. 142. Adn. 18. col. 2. v. 6. ex XII.
 Pag. 156. col. 2. v. 27. *dele* autem
 Pag. 159. col. 1. v. 3. *dele* qui vel
 Pag. 176. Adn. 37. col. 2. v. 7. anno 551.
 Pag. 222. Adn. 83. v. 2. passionem
 Pag. 223. col. 1. v. 29. ferant
 Pag. 225. in Adnot. col. 1. v. 18. Dux erat Thraciæ limitis
 Pag. 235. col. 2. v. 16. Adnot. 78.
 Pag. 260. Adn. 114. col. 2. v. 29. Adnot. III.
 Pag. 263. in Adn. col. 1. v. 22. mirando
 Pag. 265. col. 2. v. ult. narrationem universam
 Pag. 269. Adn. 2. col. 1. v. 23. versu 4.
 Pag. 273. in Adn. col. 2. v. 15. sine liquida
 Pag. 302. col. 1. v. 33. *δυναμειον*
 Pag. 356. Adn. 131. v. 10. Olymp. 37.
 Pag. 431. in inscriptione diei 29. supplenda est litte-
 ra P. quæ est nota passionis in hunc modum :
 XXVIII. P. S. THEOD. &c.
 Pag. 434. col. 1. v. 16. tricesimo
 Pag. 458. col. 1. v. 5. ante finem : prachomine
 Pag. 540. col. 1. v. 6. continuas
 Pag. 580. Adn. 288. v. 3. Valentinianus
 Pag. 604. col. 2. v. ult. *αποτορ*
 Pag. 621. col. 1. *dele* totum versum quintum
 Pag. 631. col. 2. v. 4. hoc.
 Pag. 667. col. 2. v. 22. Adnot. 377.
 Pag. 805. Adnot. 636. v. 3. *dele* totum hoc : *Rogare convivali nozione.*

NOTABILIORA

prius transferrentur
 Luitprandus
 anno 903.
 Hic idem anno 680.
Siculorum.
Ευρωπιδες
 S. Marcianum
 Adnot. 12.
 quidam
 ad XIX.
 tum etiam :
 commentariolum
γερικωσπορ
 significare *rosam refero* nempe
 exolevit
 ann. 759.
 ann. 759. *et sic etiam* col. 2. v. 17.
 aphaeresin.
 annum 395.
 haud diu ante
 Antuerpiens
 praesidens
 Eusebio
 presbyterum
 ab anno 429. ad 434.
 Septimo

anno 893.
 Romæ
 obtrivisse
 ne
 ex XXII.

anno 511.
 passio
 fuerant
 Thraciæ praefes erat :
 Adnot. 98.
 Adnot. 111.
 miranda
 narratio universa
 versu 2.
 sine muta
δυναμειον
 Olymp. 27.

quingagesimo
 nomine
 continuans
 Arcadius
αποτορ

hos
 Adnot. 407.

LECTORIBVS AUCTOR

Plurimum effluxerat temporis, ex quo hic Commentarius ad Junii finem perductus erat; cum partim languorum pertinacia fractus, partim inevitabilibus aliis super alios laboribus avocatus, inceptum Kalendarii filum interrompere coactus fui; spem tamen meliorem alens, fore ut aliquando vires simul opusque resumere. Verum dum requies nulla dabatur; visum amicis fuit, tertium Commentarii volumen (quod ad finem usque Junii pertinet) jam diu excusum, non ultra premere; eique Indices quam copiosissimos sex mensium priorum adnectere. Interea eruditus is juvenis, cui condendi catalogi negotium dederam, longo difficillimoque morbo implicatus, vix solido revolutus anno ab eo recreari coepit, ac tandem Deus juvante Indicibus finem imposuit. Verum quia ea tota compages ad immanem spissitudinem creverat; totius recensendi catalogi consilium subiit, simulque recidendi levissima quaeque, ne quemquam sua immensitate offenderet. Tamen (quis crederet?) nihil unquam a curis recurrentibus laxamenti fuit, quo tam ingentes indices nec manu exaratos, nec redactos in typographicas formas, antequam prela subirent, recognoscere atque contrahere liceret. Itaque excudi tandem tam grande auctarium praestabilius fuit, quam ulterius editionem voluminis procrastinari: quod volumen quinto nunc demum, ex quo prela evaserat, anno prodit.

Ac sane nunc quoque fateor, nihil mihi posse optatius accidere, quam si curarum remissione impetrata, aliquando miles causarius quædam sex alios menses ficiore aliquo commentario persundere. At interim, quo lectores si minus reliquorum mensium, Commentarium, at saltem marmorei monumenti textum integrum, quo se oblectent, prae oculis habeant; ad

hujus calcem voluminis tabulam aeneam inserendam curavi, qua alteram geminorum marmorum, quibus totus Kalendarii cursus absolvitur (nam prius illud primo volumini praemissum fuerat ante hos annos undecim), in aes incisum exhibetur: quo fratre gemello altero sex menses posteriores scalpsi oculis subjiciuntur.

Ad haec exteros lectores moneo, densiorem quamdam de Sanctis XXX. Neapolitanae Sedis Episcopis Dissertationem, duobus voluminibus comprehensam, jussu Eminentiss. JOSEPHI Card. SPINELLI (cujus etiam stimulis ductuique Commentarius in marmoreos hos Fastos debebatur) Anno 1753. prodixisse. In ea Dissertatione lector Sanctos nostros Antistites, quos in utroque marmore ephemerides Neapolitanae adnuntiant, copiosius, quia res ita ferebat, tractatos reperiet. Ibidem, praeter SS. Neap. Antistites, illustravi & alios marmorei Kalendarii Sanctos, in primis de SS. Maxima & Marciano [signatis in Marmoribus his die XXX. Octob.] non brevem commentationem inserui. Ibidem Kalendarium nostrum Tutinianum exhibui, cum hoc Marmoreo comparandum. Praeterea ad calcem Aprilis mensis [h. e. primi voluminis] S. Januarii M. Acta antiquissima primus vulgavi: quibus si addantur, quae de ejusd. cultu, Ecclesiis, deq. eliquati sanguinis epocha edisserui in Dissert. de Eccles. Neap. & c. anno 1751. edita haud multo plura de eod. S. Patrono a me nostrates requirent.

Ac spero hos qualescumq. labores praesertim afflicto semper corpusculo susceptos & exantlato, ab hoc gloriae Famulorum Dei cupidissimo saeculo in partem meliorem accipiendos. Utinam vero ex inflammato in Dei Sanctos studio, cives Sanctorum, Deique domestici aliquando CHRISTI misericordia efficiamur.

SEX PRIORVM MENSIVM
KALENDARII MARMOR. NEAPOLIT.
FINIS.

